GETO

SCIENCE FICTION MONOLIT

priredio **BOBAN KNEŽEVIĆ**

Osnovni kanon u fantaziji je sledeći: možete sami da stvarate zakone, ali zatim morate da ih se pridržavate. Naučna fantastika ovo prefinjuje: možete sami da stvarate zakone, ali unutar izvesnih granica. Naučno fantastična priča ne sme da se ogluši o ono što je nauka utvrdila, i, kao što je to Čip Dilejni rekao, ne sme da poriče ono za šta je poznato da je poznato. A ako to i čini, pisac mora biti svestan toga, i mora da brani slobodu koju je sebi dao.

Ursula Legvin

Science Fiction edicija MONOLIT
knjiga 2

Samostalno autorsko prevodilačko izdanje
ALEKSANDAR B. NEDELJKOVIĆ
MIODRAG MILOVANOVIĆ
KSENIJA JOVANOVIĆ
BOBAN KNEŽEVIĆ

Preveli
ALEKSANDAR B. NEDELJKOVIĆ
KSENIJA JOVANOVIĆ

Saradnici
ALEKSANDRA MILOJKOVIĆ
PREDRAG VUKOV1Ć
ZORAN JAKŠIĆ
ELENA LAČOK

Recenzent
ZORAN ŽIVKOVIĆ

Lektor
LJILJANA TODORIĆ

Korektor
MIRJANA ĐURAŠINOVIĆ

Tehnički urednik
SLOBODAN BELANOVIĆ

Ilustracija na naslovnoj strani
DOBROSAV BOB ZlVKOVIĆ

Fotografija na poslednjoj strani
LJUBIŠA JOVANOVIĆ

Štampa
Štamparija „Foto slog“
Beograd

Tiraž 1770 primeraka

SCIENCE FICTION

MONOLIT

knjiga druga

Priredio
BOBAN KNEŽEVIĆ

Beograd, novembar 1984.

Naslovi originala:

LORD OF LIGHT, Roger Zelazny, 1967.
INCONSTANT MOON, Larry Niven, 1971.
ENDER'S GAME, Orson Scott Card, 1977.
FLOWERS FOR ALGERNON, Daniel Keyes, 1959.
NINE LIVES, Ursula K. Le Guin, 1969.
A BOY AND HIS DOG, Harlan Ellison, 1969.
CATCH THAT ZEPPELIN! Fritz Leiber, 1975.
LOVE IS THE PLAN, THE PLAN IS DEATH, James Tiptree Jr, 1973.
GROTTO OF THE DANCING DEER, Clifford Simak, 1980.
SHATTERDAY, Harlan Ellison, 1975.
THE PEACEMAKER, Gardner Dozois, 1983.
A LETTER FROM THE CLEARYS, Connie Willis, 1982.
WHEN WE WENT TO SEE THE END OF THE WORLD, Robert Silverberg, 1972.
KINGSMEAT, Orson Scott Card, 1977.
TRAJETS ET ITINÉRAIRES DE L'OUBLI, Serge Brussolo, 1981. STARDANCE, Spider & Jeanne Robinson, 1977.
RIDERS OF THE PURPLE WAGE, Philip Jose Farmer, 1967.
THE PERSISTENCE OF VISION, John Varley, 1978.

Copyright 1984. by Boban Knežević

Predgovor

Namera nam je da odmah na početku predupredimo sve moguće nedoumice u vezi s ovom knjigom; naime, Monolit se bavi isključivo proznom naučnom fantastikom. Nemamo ništa protiv pesama, filmova, stripova ili muzike sa naučnofantastičnim (premda, češće fantastičnim) sadržajem, ali želeći da izbegnemo rasplinjavanje u i onako složenim i razgranatim SF vodama, svoj rad ograničili smo na priče, novele i romane i to isključivo na ona dela koja nikada ranije nisu objavljena u celosti na srpskohrvatskom jeziku.

Još u prošlom veku izašle su kod nas knjige za koje je kasnije određeno da potpadnu pod SF žanr. Takvih dela bilo je nešto više između dva rata, a blagi porast beležimo i tokom pedesetih godina. No, pravi "bum" naučne fantastike u izdavaštvu na srpskohrvatskom jezičkom području zbio se 1976. godine. Tada se konačno na našem tlu pojavio pravi SF časopis, u potpunosti posvećen naučnoj fantastici (Sirius), koji je odigrao ključnu ulogu u popularizaciji i razvoju SF žanra kod nas.Istovremeno, nakon sedmogodišnje pauze počinje drugi život edicije "Kentaur" u kojoj je zatim objavljeno niz izuzetnih ostvarenja. Takođe, časopis Galaksija kao svoje vanredno, godišnje izdanje, pokreće almanah za naučnu fantastiku Andromeda, koji je, sa svoje strane, takođe vrlo značajan za razvoj SF žanra kod nas. I mada je nakon nekoliko godina došlo do izdavačke krize, i što su se jedna po jedna SF edicija gasile ili počinjale bitno da gube na kvalitetu, naučna fantastika je, na našem tlu, konačno dobila svoje stalne i mnogobrojne poklonike, osnivaju se prvi fandomi i pokreću prvi fanzini — propratne aktivnosti bez kojih se ne može zamisliti SF žanr u bilo kojoj sredini.

Kasnije generacije, u vremenima koja će doći i biti teža od naših za naučnu fantastiku, beležiće godinu 1984. kao novi veliki stepenik u jugoslovenskom SF izdavaštvu. Sirius je proslavio svoj stoti broj, edicija "Kentaur" otisnula se u svoj treći život, pojavljuje se i biblioteka "Zvezdane staze" u izdanju "Narodne knjige", tu je i nekoliko samostalnih izdanja sa pet-šest knjiga. Među njima je i ovaj Monolit. Jugoslavija ponovo ima jedno obimno izdanje antologijskog karaktera, i poređenje sa prerano ugaslom Andromedom nameće se samo po sebi. Međutim, postoje i neke suštinske razlike. Pre svega, Monolit je usredsređen gotovo isključivo na američku naučnu fantastiku. Opravdanje za takvu uređivačku orijentaciju leži u činjenici da preko devedeset pet odsto pisane naučne fanastike nastaje na engleskom govornom

području. Primera radi, u protekloj godini, u SAD je izašlo oko 1100 SF knjiga od kojih je polovina potpuno nova. Dodamo li tome nekoliko desetina raznoraznih časopisa i podatak da takvo stanje traje godinama, ponešto ipak postaje jasno. Amerikanci nisu izmislili naučnu fantastiku, ali su je prihvatili i prisvojili. Gotovo svi pravci, podžanrovi i stilovi SF pripovedanja imaju koren u Americi. Izvan SAD beležimo tek sporadične primere uspešnijeg SF stvaralaštva i to pre svega u Velikoj Britaniji, Francuskoj i Sovjetskom Savezu. U svemu tome, ne smemo zaboraviti da je Jugoslavija, što se tiče SF izdavaštva u zaostatku preko dvadeset godina, da kod nas nije objavljeno na desetine kapitalnih SF romana, bez čijeg se poznavanja ni u kom slučaju ne mogu sagledati prave vrednosti i dostignuća SF žanra, i da nam iz SAD svake godine pristižu stotine i hiljade novih naslova, preteći da postojeći jaz između nas procepe do samog dna, tako da se svaka veza potpuno izgubi.

U jednoj takvoj situaciji, prilično je lako biti priređivač SF knjiga u Jugoslaviji. Broj kvalitetnih, kod nas neobjavljenih ostvarenja je vrlo velik, a uz postojeći odnos jugoslovenske i svetske SF produkcije može samo da se dalje povećava. Pri izboru dela za Monolit nismo se rukovodili nikakvom zakonitošću, niti smo pokušavali da ravnomerno zastupimo sve podžanrove naučne fantastike. Iza svake priče koju smo odabrali stoje stotine drugih ne manje kvalitetnih koje bi takođe mogle dobiti svoje mesto u jednoj ovakvoj antologiji. Ipak, ne zaboravite, dok pročitate ovu knjigu, u svetu će izaći bar dvadeset ili čak pedeset novih SF knjiga. Neke od njih su sigurno bolje, ili zanimljivije ili lepše. Ova knjiga ne može da odgovori na pitanje šta je naučna fantastika, niti vam može otkriti sve njene osobenosti. Prihvatite Monolit samo kao jednu mrvicu narastajućeg kolača koji će nam zauvek ostati nedostupan.

Boban Knežević

Rodžer Zelazni

GOSPODAR SVETLOSTI

1

Pripovesti kažu da se on, pedeset i tri godine nakon svog oslobođenja, vratio sa Zlatnog oblaka, da još jednom prihvati megdan sa nebom, da se suprotstavi Poretku života i bogovima koji su taj poredak uspostavili. Njegovi sledbenici čitali su molitve za njegov povratak, iako je čitanje takvih molitvi bilo greh. Ne bi trebalo da molitvama uznemiravaju onoga ko je prešao u Nirvanu, bez obzira kakve su bile okolnosti njegovog odlaska. Pa ipak, nosioci šafranskih odeždi moljahu da On, mačevalac, Manjusri, opet dođe među njih. Priča se da ih je Bodisatva čuo...

Onaj čije su želje prigušene,
onaj koji ne zavisi od korena,
onaj čiji pašnjak je praznina —
bez znaka, slobodna —
njegova staza je nesaznatljiva,
poput ptičjeg leta preko neba.

Damapada (93)

Njegovi sledbenici tvrdili su da se on zove Mahasematman i da je bog. On je radije odbacivao ono Maha- i ono -atman, te je sebe zvao Sem. Nikad nije tvrdio da je bog. Međutim, nikad nije rekao ni da nije bog. U onim okolnostima, nijedna od te dve tvrdnje nije mu mogla biti korisna. Ćutanje je, pak, moglo.

Zato se tajnovitost oko njega svijala.

Bilo je to u sezoni kiša...

Bilo je to usred sezone velike vlage...

U danima kiša oni su otpočeli sa emitovanjem svojih molitava; nisu, međutim,

propuštali kroz prste kanape za molitvu uvezane u čvoriće, niti su vrteli točkove za molitvu, nego su aktivirali veliku molitvenu mašinu u manastiru posvećenom Ratri, boginji noći.

Molitve su emitovane kratkotalasno, kroz atmosferu i još dalje: zalazile su u onaj zlatni oblak koji opasuje čitavu planetu, koji noću izgleda kao bronzana duga, pokraj kojeg u podne sunce menja boju od crvene u oranž; za taj zlatni oblak postoji i ime, a to ime je Most bogova.

Neki od kaluđera sumnjali su u pravovernost odašiljanja molitve tom tehnikom, ali tu mašinu konstruisao je i sada upotrebljavao Yama-Darma, otpadnik iz Nebeskog grada, koji je, priča se, pre mnogo vekova sagradio moćne ognjene kočije Gospodara Šive, kočije koje uz grmljavinu lete preko neba izbacujući i iza sebe ostavljajući mlazeve vatre.

Smatralo se da je Yama, i posle svog pada u nemilost, najmoćniji od svih veštaka, mada se nije sumnjalo da bi mu bogovi iz Grada dosudili pravu smrt, kada bi samo saznali za njegov molitvo-emitor. A što se toga tiče, nije se sumnjalo da bi mu oni dosudili pravu smrt u svakom slučaju, i ne čekajući na tako zgodan izgovor kao što je molitvo-emitor, da su samo mogli da ga uhvate. Kako će on srediti ova pitanja sa Gospodarima Karme bio je njegov problem, ali se nije sumnjalo da će se on već nekako snaći, kad za to dođe vreme. Bio je star upola koliko Nebeski grad, a čak i među bogovima jedva da je bilo desetoro koji su pamtili dane osnivanja tog grada. Znalo se da tajnama univerzalne vatre Yama-Darma vlada bolje nego i sam gospodar Kubera. Ali sve su to bili sporedni Atributi Yama-Darme. Po drugoj je stvari on bio najpoznatiji, ali malo ko se usuđivao da to pomene. Bio je visok, ali ne izuzetno visok; krupan, ali ne težak; njegovi su pokreti bili spori i fluidni. Oblačio se u crveno i nije mnogo pričao.

Pod njegovim nadzorom gigantski metalni lotos molitvene mašine, postavljen na vrh manastirskog krova, rotirao je neumorno u svom ležištu.

Neka laka kišica padala je na zgradu, na metalni lotos, i na džunglu u podnožju planine. Šest dana se on molio snagom od mnogo kilovata, ali jaki šumovi su onemogućavali prijem u nebu visokome. On je, ljut, tiho pominjao neke od danas najpoznatijih boginja plodnosti, naročito se zadržavajući na njihovim najvažnijim anatomskim Atributima.

Kao odgovor, dovaljala se tutnjava groma. Mali majmun koji mu je pomagao zahehetao se. "Rezultat vaših molitvi i vaših psovki jednak je, gospodaru Yama", reče on. "Naime, jednak je nuli."

"Sedamnaest inkarnacija ti je trebalo da dođeš do tog saznanja?" reče Yama. "Onda mi je stvarno jasno zašto se i dalje maltretiraš u tom majmunskom telu."

"Nije tako", reče majmunčić, čije ime beše Tak. "Moj pad, iako ne tako spektakularan kao vaš, uzrokovan je bar delimično i zlovoljom određenih ličnosti, naročito..."

"Dosta!" reče Yama, okrećući mu leđa.

Taku je bilo jasno da je po svoj prilici dotakao bolno mesto. Trudeći se da nađe drugu temu za razgovor, otišao je do prozora, naskočio na široki prozorski ram i pogledao u nebo. "Pojavila se jedna pukotina između oblaka, zapadno", reče.

Yama je prišao, prateći smer Takovog pogleda, namrštio se i klimnuo glavom.

"A-ha", reče on. "Ostani gde si i obaveštavaj me."

Pristupio je kontrolnoj tabli.

Iznad njihovih glava lotos je u svom rotiranju zastao, a onda se usmerio ka malenoj bezoblačnoj zoni.

"Vrlo dobro", reče Yama. "Hvatamo nešto."

Njegova ruka je posegla do jednog izdvojenog kontrolnog panela, na kome je pritisnuo seriju prekidača i podesio dva indikatora.

Ispod njih, u zjapećim podrumima manastira, primljen je signal. Započete su druge pripreme: telo-domaćin dovedeno je u stanje spremnosti.

"Oblaci se opet sklapaju!" povika Tak.

"Sada to više nema značaja", reče Yama. "Naša ribica je progutala udicu. Evo njega: izlazi iz Nirvane, ulazi nam u lotos."

Bilo je još grmljavine, zatim se sručila kiša koja je bubnjala po lotosu kao grad. Zmije plavih munja uvijale su se, šišteći, oko planinskih vrhova.

Yama je zatvorio poslednje strujno kolo.

"Šta mislite, kako će mu se dopasti da opet nosi telo?" upita Tak.

"Idi ljušti banane nogama!"

Tak je to protumačio kao oslobađanje od dalje dužnosti, pa je napustio prostoriju, ostavljajući Yamu da isključi mašineriju. Otišao je hodnikom, pa niz široko stepenište. Kad je došao do odmorišta na sredini stepeništa, čuo je glasove i šum sandala: ti su mu se zvuci primicali iz jedne od susednih, pobočnih dvorana.

Bacivši se bez oklevanja na zid, on se pope uz njega, koristeći kao rukohvate seriju izrezbarenih pantera i paralelni red izrezbarenih slonova. Popeo se na jednu gredu, zavukao se u jezerce senke, i čekao, nepomičan.

Kroz nadsvođeni ulaz uđoše dvojica kaluđera u tamnim odorama.

"Onda zašto ona nije u stanju da im raščisti nebo?" reče prvi.

Drugi, stariji i puniji, sleže ramenima. "Nisam mudrac pa da mogu da odgovorim na takvo pitanje. Jasno je da je ona vrlo zabrinuta, inače im nikad ne bi odobrila da se ovde sklone, niti bi Yami dozvolila da ovo radi. Ali, ko će odrediti granice noći?"

"Ili raspoloženja žene", reče prvi. "Čuo sam da čak ni sveštenici nisu znali da će ona doći."

"Može tako biti. U svakom slučaju, njen dolazak je dobar znak."

"Tako se čini."

Prošli su kroz drugi nadsvođeni prolaz. Tak je slušao zvuke njihovog udaljavanja, sve dok nije preostala samo tišina.

Ta "ona" o kojoj su sveštenici govorili nije mogla biti nijedna druga do boginja Ratri lično. Nju je obožavao kaluđerski red koji je dao utočište sledbenicima Velike-duše (Mah-atme) Sema, prosvetljenoga. Sada je i sama Ratri pripadala onima koji su pali iz Nebeskog grada, onima koji nose kožu smrtnog bića. Imala je, zaista, pravo da se ljuti zbog svega ovoga. Tak je uvideo koliko ona rizikuje dajući pribežište Semovim sledbenicima, a koliko tek prisustvujući lično, fizički, ovom poduhvatu. Ako bi samo jedna reč o tome dospela do pravih ušiju, moglo bi se desiti da nju više nikad ne prime na nebo. U Takovim uspomenama, Ratri je bila crnokosa lepotica srebrnih očiju; njene mesečeve kočije, načinjene od slonove kosti i hromiranih delova, vuku ždrepci crni i beli, a sa strane jašu gardisti, takođe crni i beli; ona prolazi Bulevarom neba, u svojoj slavi lepa gotovo kao Sarasvati. Srce mu je poskočilo u tim dlakavim malim grudima. Mora opet da je vidi. Jedne noći, davno, u srećnijim epohama i u lepšoj telesnoj formi, on je plesao sa njom, na jednom balkonu, pod zvezdama. Trajalo je to samo nekoliko trenutaka, ali on je te trenutke zapamtio; a teško je i preteško biti majmun a imati takve uspomene.

Sišao je sa grede.

Postojala je jedna visoka kula, koja se dizala iz severoistočnog ugla manastira. U toj kuli nalazila se jedna soba. Pričalo se da tu boravi boginja, kad nije na nebu. Sobu su čistili, krevetninu menjali, palili tamjan i nudili dar, svakog dana. Vrata su po pravilu bila zaključana.

Postojali su, dabome, i prozori. Mogućnost da se čovek uspentra kroz neki od tih prozora mora ostati teorijska. Tak dokaza da majmun može.

Prvo se popeo na krov manastira, a onda se verao uz kulu, grabeći ovde jednu, tamo drugu klizavu ciglu, ovde izbočinu, tamo neravninu, dok je nebo režalo oko njega kao pas. Najzad se našao ispod samog spoljašnjeg ruba prozorskog okvira. Kiša je postojano lila po njemu. Čuo je ptičju pesmu iznutra. Video je da preko prozorskog okvira visi krajičak mokre plave marame.

Uhvatio se za okvir, izvukao se uvis, dovoljno da zaviri unutra.

Bila mu je okrenuta leđima. Bila je omotana tamnoplavim sarijem. Sedela je na maloj klupi, u suprotnom kraju sobe.

Popeo se na okvir i nakašljao se.

Okrenula se hitro. Preko glave joj je bio prebačen veo, tako da se crte lica nisu mogle razaznati. Osmotrila ga je kroz veo, a zatim ustala i prešla preko sobe.

Bilo mu je neprijatno: njena figura, nekad vitka, bila je sad puna u struku; njen hod, nekad nalik na njihanje rascvalih grana, bio je sad šljepkanje debele žene; njen ten postao je suviše taman; čak i kroz veo naslutio je da su joj nos i vilica previše istaknuti.

Pognuo je glavu.

"'I tako si nam došla, ti sa čijim dolaskom i mi domu svome stigosmo'", zapeva on. "'Tako ptice dođu svome gnezdu na drvetu.'"

Stajala je nepomično kao i ona njena statua dole, u glavnoj dvorani.

"'Sačuvaj nas i od vučice i od vuka, brani nas od lopova, o Noći, daj nam da s tvojom dobrotom noć provedemo.'"

Polako je ispružila ruku, položila dlan na njegovu glavu.

"Imaš moj blagoslov, maleni", reče ona posle nekog vremena. "Nažalost, to je sve što mogu da dam. Ne mogu ti nuditi zaštitu niti lepotu, ja koja ni sama ta blaga nemam. Kako se zoveš?"

"Tak", reče joj on.

Dotakla je rukom čelo. "Jednom sam znala nekog Taka", reče ona, "u jednoj davnoj epohi, na dalekom mestu..."

"Ja sam taj Tak, gospođo."

Sela je na prozorski okvir. Posle nekog vremena shvatio je da ona iza svog vela plače.

"Ne plačite, boginjo. Tu je Tak. Sećaš se Taka, iz arhive? Taka Svetlokopljastog? On stoji spreman da te posluša..."

"Tak..." reče ona. "O, Tak! Zar su i tebe! Nisam znala! Nikad mi nije rečeno..."

"Još jedan obrtaj točka, gospođo, i — ko zna? — stvari mogu biti bolje no što su ikad bile."

Njena pleća se zatresoše. Posegao je ka njoj, pa povukao nazad svoju majmunsku ruku.

Ona se okrenula i uhvatila ga za ruku.

Progovorila je tek posle čitavih večnosti. "Nećemo nikad biti vraćeni na svoje mesto normalnim tokom događaja, niti će ikad biti računi izravnati, Tak. Moramo sami sebi da prokrčimo put."

"Šta ti to znači?" zapita on. "Sem?"

Klimnula je glavom.

"On je onaj pravi. On nam je jedina nada u borbi protiv Neba, dragi Tak. Ako uspemo njega da dozovemo, možda ćemo živeti ponovo."

"Znači zato si ovoliko rizikovala, zato si ušla tigru u čeljusti?"

"A iz kog bih drugog razloga to činila? Kad nade nema, moramo je sami iskovati. Pa ako naš novčić bude lažan, ništa zato, ako samo uspemo da ga upotrebimo."

"Lažan? Ne veruješ da je on bio Buda?"

Nasmejala se kratko. "Sem je bio najveći šarlatan koga pamte i ljudi i bogovi — većeg nije bilo", reče ona. "On je takođe bio najuspešniji od svih koji su se ikad suprotstavili Trimurtiju. Ne gledaj me tako zapanjeno, arhivaru! Znaš da je ukrao materijal za svoju doktrinu, ono o stazi i iskupljenju, čitavu tu odeždu, iz zabranjenih preistorijskih izvora! Bilo mu je to oružje, ništa više. Njegova glavna snaga ležala je u njegovoj neiskrenosti. Kad bismo mogli njega da vratimo..."

"Bio on svetac ili šarlatan, gospođo, svejedno — vratio se."

"Ne šali se sa mnom, Tak."

"Boginjo i gospođo, maločas sam bio u društvu gospodara Yame. Ugasio je svoju molitvo-emitujuću mašinu, mršteći se onom svojom grimasom uspeha."

"Izgledi da taj poduhvat uspe bili su minimalni... Gospodar Agni je jednom prilikom rekao da se to ne može izvesti."

Tak ustade.

"Boginjo Ratri", reče on, "ima li takvog, pa bio on bog ili čovek ili ma šta između, koji zna o tim stvarima više nego Yama?"

"Odgovor na to pitanje ne znam, Tak, jer odgovora nema. Ali kako možeš biti tako siguran da je Yama uhvatio našu ribicu?"

"Siguran sam zato što je on Yama."

"Onda me uhvati za ruku, Tak. Pratićeš me kao nekad. Idemo da vidimo usnulog Bodisatvu."

Poveo ju je kroz vrata, pa niz stepenice, u donje prostorije.

Pećinu je ispunjavalo svetlo; nisu ga stvarale buktinje nego Yamini generatori. Na jednoj platformi nalazio se krevet, okružen zastorima sa tri strane. Većinu mašina takođe su skrivali zastori i zavese. Kaluđeri u odeždama boje šafrana kretali su se tiho po velikoj prostoriji. Yama, majstor veštak, stajaše uz krevet.

Dok su Tak i boginja ulazili, nekoliko kaluđera, pripremljenih tako da ih ništa na svetu ne može iznenaditi, uzviknuše nehotično i kratko. Tak se okrete ženi kraj koje je hodao i odmače se jedan korak. Dah mu je zastao.

Nije više to bila ona debeljušna mala matrona sa kojom je razgovarao. Opet je bila kao u Noći besmrtnica, o kojoj je pisano: "Boginja je ispunjavala jedan veliki prostor, čitavom širinom i dužinom, tako što je njena zračnost odagnala mrak."

Gledao je samo jedan momenat, a onda pokrio rukom oči. Još je imala bar trag tog svog dalekog Aspekta.

"Boginjo..." poče Tak.

"Idemo do spavača", reče on. "Pomiče se."

Pristupiše postelji.

Zatim se dogodilo nešto što će biti prikazano na mozaicima nebrojenih hodnika, urezano u zidove mnogih hramova, naslikano na plafonima brojnih palata: probudio se onaj koga su nazivali imenima mnogim, imenima Mahasematman, Kalkin, Manjusri, Sidarta, Tafagafa, Vezivalac demona, Maitreja, Prosvetljeni, Buda i Sem. Uz njegovu levu stranu stoji boginja Noć; uz njegovu desnu, Smrt; Tak, majmun, čuči kraj uznožja kreveta, kao večna napomena o koegzistiranju animalnog i božanskog.

Na sebi je imao jedno obično mrko telo osrednje visine i starosti; crte tog lica bejahu pravilne, obične; a kad je otvorio oči, videlo se da su crne. "Pozdravljen Budi, Gospodaru Svetlosti!" Ratri je rekla. Žmirnuo je. Njegove oči još nisu nalazile fokus. U dvorani niko ni da makne. "Pozdravljen budi, Maha-sem-atman — Budo!" reče Yama. Oči su zurile pravo napred, ne videći.

"Zdravo, Sem", reče Tak.

Čelo se malo namreškalo, oči su žmirnule, pogled pade na Taka pa na ostale.

"Gde ..." prošaputa on.

"U mom manastiru", odgovori Ratri.

Bez utiska, posmatrao je njenu krasotu.

Onda je zatvorio oči i stegao ih tako čvrsto da su se na njihovim uglovima pojavile bore. Grimasa bola pretvorila je njegova usta u napeti luk u kome su stisnuti zubi stajali kao spremne strele.

"Jesi li ti odista onaj koga pomenusmo?" zapita Yama. Odgovora nije bilo.

"Jesi li ti onaj koji je na obalama Vedre poveo bitku sa armijama Neba i uspeo da ih zaustavi?"

Usta se opustiše.

"Jesi li ti onaj koji je voleo boginju Smrti?"

Oči zatreptaše. Laki osmeh se pojavi na usnama, nestade.

"On je", reče Yama, a onda, "Ko si ti, čoveče?"

"Ja? Ja nisam ništa", odgovori čovek na postelji. "List u vrtlogu, možda. Perce u vetru..."

"E, to ne bi dobro bilo", reče Yama, "jer u svetu ima toliko lišća i perja, da uopšte ne bi bilo u redu da se ja ovoliko dugo trudim samo da bih mu dodao još jedan list ili perce. Želeo sam čoveka, onoga koji bi mogao da nastavi sa ratovanjem zbog njegovog odsustva prekinutim, čoveka koji ima moć i koji je spreman da tu moć upotrebi da bi njome oponirao volji bogova. Pomišljah da ti si taj."

"Ja sam", reče on žmirnuvši ponovo, "Sem. Ja sam Sem. Jednom... davno... To je stvarno bilo, zar ne? Ja se *jesam* borio? Mnogo puta..."

"Bio si Velika-Duša-Sem, Buda. Pamtiš li?"

"Možda sam bio..." Kao da je neka lagana vatra počela da svetluca u njegovim očima.

"Da", reče potom. "Da, bio sam. Najponizniji među ponosnima, najponosniji među poniznima. Borio sam se. Neko vreme sam osvetljavao ljudima Put. Pa opet vodio bitke, opet poučavao, oprobavao politiku, magiju, otrov... Vodio sam jednu veliku bitku, tako strašnu da je i samo sunce sakrilo svoje lice od tog pokolja — bitku ljudi, bogova, životinja, demona, duhova zemlje, vazduha, vode i vatre, sa slizardima i konjima, sa mačevima i kočijama..."

"I izgubio", reče Yama.

"Da, izgubio sam, zar ne? Ali smo ih dobro razvalili, zar ne? Ti, bože smrti, ti si vozio moje kočije. Svega se sad prisećam. Zarobiše nas, i odrediše da nam gospodari Karme sude. Ti im pobeže voljnom smrću, putevima crnog točka. Ja to ne mogah."

"Tako je. Tvoja prošlost bila je izložena njihovim pogledima. Sudili su ti." Yama osmotri kaluđere koji su sada sedeli na podu, glava pognutih, i produži tiše. "Da su te osudili na pravu smrt, to bi od tebe načinilo velikomučenika za veru. Da su te pustili da hodaš svetom, ma u kojoj formi, to bi otvorilo vrata tvom povratku. Zato, kao što si ti ukrao svoje versko učenje od jednog drugačijeg Gautame Bude, iz drugog vremena i sa drugog mesta, tako su oni ukrali završetak priče o životu tog Gautame među ljudima: objavili su da zaslužuješ Nirvanu. Projektovali su tvoj atman, dušu, ne u neko drugo telo, nego u veliki namagnetisani oblak koji opasuje ovu planetu. Od tada je minulo već više od pola stoleća. Zvanično, ti si sada utelovljenje Višnua čije su pouke neki od njegovih vatrenijih sledbenika tumačili pogrešno. Lično, fizički, nastavio si da egzistiraš samo u formi samo-održavajućih talasnih dužina, koje sam ja uspeo da uhvatim."

Sem je zaklopio oči.

"I ti si se *usudio* da me vratiš?"

"Tako je."

"Sve vreme bio sam svestan svog stanja."

"Slutio sam da je tako."

Njegove se oči otvoriše; gorele su gnevom. "Usudio si se da me odvučeš od *toga*?"

"Da."

Sem je sagnuo glavu. "U pravu su, Yama-Darma, oni koji te nazivaju bogom smrti. Oduzeo si mi vrhunske domete egzistencije. Uzeo si nešto što nadmašuje svaku

ljudsku spoznaju i svaku lepotu smrtnicima dostupnu, i razbio si to nešto o mračni kamen svoje volje. Što nisi mogao da me ostaviš u moru bivstvovanja, u kome sam bio?"

"Zato što je jednom svetu trebala tvoja poniznost, tvoja pobožnost, tvoje veliko učenje, i tvoje makijavelističko intrigarenje."

"Yama, star sam", reče on. "Star sam koliko je staro i ljudsko prisustvo na ovoj planeti. Znaš, bio sam jedan od Prvih. Jedan od prvih koji su došli ovamo, da grade, da se nastane. Svi ostali Prvi sada su ili mrtvi, ili su bogovi — *deo ex machini*... I ja sam imao priliku da budem bog, ali nisam je iskoristio. Mnogo puta mi se pružala ta mogućnost. Nikad nisam želeo da budem bog, Yama, nikad to nisam stvarno poželeo. Tek kasnije, tek kad sam video šta ovi rade, počeo sam da prikupljam za sebe moć, koliko sam najviše mogao. Međutim, bejaše prekasno. Bejahu prejaki. Sada želim samo da spavam snom vekova, da opet spoznam Veliki mir, večito blaženstvo, da slušam pesme koje zvezde pevaju na obalama velikog mora."

Ratri se nagnula napred i pogledala ga u oči. "Potreban si nam,Sem", reče ona.

"Znam, znam", odgovori on. "To je samo još jedno ponavljanje večne anegdote: ako imaš konja koji pristaje da te nosi, šibaj ga još jednu milju." Ali kad je to rekao, ona se nasmešila i poljubila ga u čelo.

Tak se vinu u vazduh i poče da odskakuje po krevetu.

"Evo, čovečanstvo se raduje", primeti Buda.

Yama mu dodade odoru, a Ratri mu namesti papuče na noge.

Ne može se čovek brzo oporaviti od mira koji nadilazi razumevanje. Sem je spavao. Spavajući, sanjao je; sanjajući, uzvikivao je, ponekad plakao. Nije imao apetita; ali mu je Yama našao telo čvrsto i savršeno zdravo, sposobno da izdrži psihofizičku promenu izazvanu otrežnjivanjem od božanske opijenosti.

Sedeo bi, ponekad, po čitav sat, nepomičan, zureći u oblutak, u semenku, u list. Tada nije bilo moguće uspostaviti razgovor s njim.

Yami se činilo da je to opasno, pa se konsultovao sa Takom i sa Ratri. "Nije dobro da se on sada na ovakav način povuče iz sveta", rekao je. "Razgovarao sam sa njim, ali bilo je to kao da pričam sa vetrom. Ne može da ponovo stekne ono što je iza njega, ali pokušava, i zato gubi snagu."

"Možda pogrešno tumačiš njegove napore", reče Tak.

“Šta hoćeš reći?"

"Vidiš li kada zagleda onu semenku koju je stavio pred sebe? Vidiš li one borice na uglovima njegovih očiju?"

"Da? Pa šta?"

"Žmirka. Da li mu je vid slab?"

"Nije."

"Onda zašto sužava oči?"

"Da bolje prouči semenku."

"Proučavanje nije onaj pravi Put o kome je nekad zborio. Pa ipak proučava. Ne na način meditacije; ne traži u objektu ono što bi dovelo do oslobođenja subjekta. Ne."

"Nego šta čini?"

"Suprotno."

"Suprotno?"

"Proučava taj objekat i njegove puteve postojanja, u naporu da veže sebe. Traži u njemu opravdanje za svoj život. Pokušava još jednom da se čvrsto obmota supstancom Maje, iluzije sveta."

"Mislim da si u pravu, Tak!" reče Ratri. "Kako da mu pomognemo u tome?"

"To ne bih znao sigurno da kažem, gospodarice."

Yama klimnu glavom. Njegova je crna kosa sijala u traci sunčanog sjaja koji je padao na uzani trem.

"Uperio si prst na nešto što je meni izmicalo", priznade on. "Nije se još u potpunosti vratio, mada ima na sebi telo, hoda ljudskim nogama, priča kao mi. Njegove misli još nisu u predelima ljudskog uma."

"Pa šta onda da činimo?" ponovi Ratri.

"Treba ga voditi na duge šetnje kroz prirodu", reče Yama. "Davati mu najfiniju hranu, delikatesnu. Poezijom i muzikom pobuđivati dušu njegovu. Dati mu da pije žestoka pića, kakvih u manastiru nema. Oblačiti ga u svilu blistavih boja. Naći mu kurtizanu ili tri. Uroniti ga ponovo u život. Jedino tako može se osloboditi lanaca božanskih . Baš sam glup što se toga nisam ranije setio..."

"Pa, nisi, bože smrti", reče Tak. "Nisi baš glup."

Crni plamen sevnu u Yaminim očima, a onda se on osmehnu. "Pa, vratio si mi ravnom merom, maleni", priznade on, "za ove moje primedbe koje, možda nepromišljeno, pustih da dopru do tvojih kosmatih ušiju. Izvinjavam se, stvore-majmune. Čovek si ti uistinu, i to čovek koji dobro opaža, čovek pun duha."

Tak mu se naklonio.

Ratri se kratko nasmeja.

"Možda smo predugo bili bogovi, pa nam nedostaje pravi ugao gledanja; zato nam ti reci, pametni Tak, kako da pristupimo ovom poslu rehumanizacije Sema, da bismo najpotpunije ostvarili svoje ciljeve?"

Tak se opet poklonio njemu, zatim njoj.

"Onako kako je Yama rekao", izjavi on. "Danas ga, gospodarice, povedite u šetnju kroz bregove u podnožju planine. Sutra će ga gospodar Yama odvesti sve do ivice

šume. Sledećeg dana ću ga ja odvesti među drveće i trave, među puzavice i cveće. Pa ćemo videti. Videćemo."

"Neka bude tako", reče Yama, i bi tako.

Tokom sledećih nedelja Sem je menjao svoj stav prema tim šetnjama: prvo ih je iščekivao sa blagim zadovoljstvom, zatim sa umerenim entuzijazmom, i najzad sa plamtećim oduševljenjem. Stekao je naviku da odlazi sam, bez pratnje, i da se zadržava sve duže: prvo je provodio u šetnji po nekoliko prepodnevnih sati; onda je počeo da izlazi i popodne; kasnije je ostajao po čitav dan, a jednom prilikom čak dan i noć.

Krajem treće nedelje Yama i Ratri su razgovarali o tim šetnjama. Bili su na tremu zgrade. Tek što je svanulo.

"Jedna stvar mi se ne dopada", reče Yama. "Ne možemo da mu se nametnemo kao pratnja, jer bi ga to uvredilo, on sada to ne želi. Ali tamo napolju prete opasnosti, naročito za nanovorođene kao što je on. Radije bih da znamo gde on provodi svoje sate."

"Šta god da tamo radi, to mu pomaže da se oporavi", reče Ratri gutajući slatki kolačić i uzmahujući mesnatom rukom. "Manje se povlači u sebe. Više priča, čak i se i šali. Pije vino koje mu donosimo. Apetit mu se vraća."

"Ipak, ako naleti na agenta poslatog od strane Trimurtija, može se dogoditi konačno zlo."

Ratri je žvakala polako.

"Nije, međutim, verovatno da bi se takav agent šetao po ovoj zemlji, u ovim vremenima", reče ona. "Životinje će u Semu videti dete i neće mu činiti zlo. Ljudi će ga smatrati za svetog pustinjaka. Demoni ga se boje odavno, te ga zato poštuju."

Ali Yama odmahnu glavom. "Gospođo, nije to tako jednostavno. Ja sam glavninu svoje mašinerije razmontirao i sakrio stotinama milja odavde, ali veliki utrošak energije do koga je došlo nije mogao ostati neprimećen. Pre ili kasnije ovo mesto će biti posećeno. Upotrebljavao sam zastore i aparate za zbunjivanje tuđeg osmatranja, pa ipak se ovaj predeo morao pojaviti na izvesnim ekranima — upadljivo kao da Univerzalna vatra pleše po mapi. Moramo uskoro krenuti odavde. Bilo bi mi draže da čekam dok se naš štićenik ne oporavi u potpunosti, ali..."

"Zar nisu mogle i neke prirodne sile proizvesti iste energetske efekte kao tvoje delanje?"

"Mogle su. Takve energije se u ovim predelima pojavljuju, pa sam baš zato izabrao da nam ovde bude baza; zato je moguće da sve prođe bez posledica. Ali sumnjam da će tako biti. Moji špijuni u selima zasad ne javljaju ni o kakvim neuobičajenim aktivnostima. Ali na dan Semovog povratka nešto je prešlo preko

neba, jureći na prednjem rubu oluje: neki kažu da su to bile ognjene kočije i da su krenule u lov preko neba i preko zemlje. Nisu prošle ni blizu nas, pa ipak, ne mogu verovati da ne postoji neka veza."

"Ipak, kočije se nisu vratile."

"Koliko je meni poznato, nisu. Ali bojim se..."

"Ako je tako, krenimo odmah. Tvoja predosećanja veoma cenim. Moćniji si nego iko drugi među palima. Meni je teško čak i da se prikazujem u prijatnom liku duže od nekoliko minuta..."

"Moći koje imam", reče Yama dolivajući još čaja u njenu šolju, "netaknute su zato što ne spadaju u isti red kao tvoje."

Nasmešio joj se tada, pokazujući dva podjednaka reda dugih, sjajnih zuba.

Ovaj osmeh dopro je do ruba jednog ožiljka koji se razaznavao na njegovom levom obrazu i protezao sve do ugla njegovog levog oka. Osmeh je završio jednim namigivanjem. "Veliki deo moje moći sastoji se od znanja", nastavi on, "a to mi ni gospodari Karme nisu mogli oduzeti. Za razliku od toga, moć većine bogova zasniva se na fiziološkim prilagođavanjima, koje oni delimično gube svaki put kad se inkarniraju u novo telo. Njihov um, koji nekako pamti fiziološku promenu posle nekog vremena počne, u izvesnoj meri, da menja telo, pa ma kakvo da je bilo, i najzad stvara novu homeostazu, što otvara put ponovnom sticanju onih moći. Moja se moć, međutim, vraća brzo, i evo, sada njome u potpunosti raspolažem. Ali čak i da to nije slučaj, mogao bih da upotrebim, kao oružje, svoje znanje — koje je takođe jedan oblik moći."

Ratri je otpila malo čaja. "Kakav god joj bio izvor, ako tvoja moć kaže da idemo, onda ići moramo. Još koliko se možemo zadržavati ovde?"

Yama je otvorio duvankesu; pričajući, sipao je duvan u cigaret-papir, zamotao, napravio sebi cigaretu. Primetila je da njegovi tamni, hitri prsti imaju, kao i uvek, nešto u svome kretanju što je podsećalo na pokrete čoveka koji svira po muzičkom instrumentu. "Rekao bih da se ovde smemo zadržati najviše još sedam dana, možda deset. Do tada moramo da ga odviknemo od tih šetnji po prirodi."

Klimnula je glavom. "Kuda ćemo onda?"

"U neko malo južno kraljevstvo, možda, gde ćemo moći da dolazimo i odlazimo a da nas niko ne uznemirava."

Pripalio je cigaretu, udahnuo dim.

"Imam bolju ideju", reče ona. "Znaj da sam ja, pod svojim smrtnim imenom, gospodarica Kamine palate u Kajpuru."

"Je l' to kuća bluda, gospođo?"

Namrštila se. "Tom rečju je često opisuju neki vulgarni i prosti — zato me nemoj

istim dahom nazivati i gospođom. Miriše to na jednu prastaru šalu. To je mesto odmora, svetosti, uživanja, i mesto iz kog dolazi dobar deo mojih prihoda. Rekla bih da bi to bilo zgodno mesto da svoga štićenika krijemo dok se oporavlja i dok pravimo svoje planove."

Yama se pljesnuo po butini. "Jest! Jest! Ko bi se setio da traži Budu u kurvarnici? Dobro! Odlično! U Kajpur, dakle, draga boginjo — u Kajpur, i u palatu ljubavi!"

Ustala je i udarila sandalom po kamenim podnim pločama. "Ne dopuštam da se tako govori o mojoj ustanovi!"

Oborio je pogled; žestoko se potrudio, pa je uspeo da ukloni i podsmešljivu grimasu sa svog lica. Ustao je i naklonio se. "Izvinjavam se, draga Ratri. Saznanje je bilo tako iznenadno..." Zagrcnuo se i skrenuo pogled. Kad je opet preneo pogled na nju, bio je sav uozbiljen, dostojanstven. Nastavio je. "... tako iznenadno, da me je prividni nesklad zaprepastio. Sad, međutim, uviđam mudrost tog plana. To je odlična fasada za skrivanje naših aktivnosti, odličan izvor prihoda za tebe, i, što je još važnije, izvor informacija, onih poverljivih, koje možemo izvlačiti iz trgovaca, ratnika i sveštenika. Takva institucija neophodno je potrebna društvu. Tebi ta institucija daje društveni status i mogućnost da učestvuješ u građanskim poslovima. Jedno od najstarijih zanimanja na svetu je — biti bog. Logično je, dakle, da se bogovi koji su pali sa neba sklone u okrilje jedne tradicije približno jednako stare. Pozdravljam te. Zahvaljujem ti se za tvoju mudrost i dalekovidost. Ne želim da klevetam posao svojih dobročinitelja i saučesnika u zaveri. U stvari, prilično se radujem odlasku tamo."

Osmehnula se i sela. "Prihvatam tvoju dobro nauljenu izvinjanciju, o sine zmije. U svakom slučaju, suviše je naporno dugo se ljutiti na tebe. Sipaj mi još čaja, molim."

Leškarili su, Ratri otpijajući čaj, Yama pušeći. Iz daljine se primicao front oluje, koji je već navukao zavesu preko polovine pejzaža. Njima je, međutim, još sijalo sunce. Sveži povetarac zatitra tremom.

"Video si prsten, onaj gvozdeni prsten na njegovoj ruci?" reče Ratri grickajući kolačić.

"Jesam."

"Znaš li odakle mu?"

"Ne znam."

"Ni ja. Ali mislim da bi trebalo da saznamo."

"Tako je."

"Kako to da izvedemo?"

"Poverio sam taj zadatak Taku, koji je mnogo bolje prilagođen kretanju kroz

šumu nego mi. U ovom trenutku, Tak ga prati."

Klimnula je glavom. "Dobro."

"Čuh", reče Yama, "da bogovi i sada imaju običaj da navraćaju u uglednije Kamine kuće širom zemlje, najčešće prerušeni, ali ponekad, međutim, u svojoj punoj moći. Je li to tačno?"

"Da. Nema ni godina dana kako je u Kajpur svratio gospodar Indra. A pre oko tri godine dolazio je lažni Krišna. Od svih koji na nebu borave, Krišna Neumorni pravi najveća čuda i pokore među osobljem. Mesec dana je taj pravio džumbus. Mnogo je nameštaja polomljeno, i mnogo posla je bilo za lekare. Taj nam je maltene ispraznio i vinski podrum i ostavu sa hranom. Ali je zato jedne noći tako lepo svirao u svoje svirale, da bi ta muzika bila dovoljan razlog da se starome Krišni oprosti gotovo sve. Samo, to što smo te noći čuli ipak nije ona prava magija. Samo jedan pravi Krišna postoji — crnomanjast, kosmat, očiju crvenih, plamtećih. Ovaj je plesao po stolovima, praveći neviđen krš, a muzička pratnja mu je bila nedovoljno dobra."

"I za sav taj rusvaj čime je platio — ne valjda samo jednom pesmom?"

Nasmejala se. "Ma, hajde, Yama. Nas dvoje ne treba jedno drugom da postavljamo retorička pitanja."

Frknuo je kroz nos, izduvavajući ujedno tim putem dim.

Gledajući uvis, kroz prozor, Ratri reče: "Sad će se zastor navući preko Surje, sunca, a Indra će ubiti zmaja. Kiša samo što nije počela."

Talas sivila preli se preko manastira. Povetarac je ojačao. Otpoče ples vode po zidovima. Kiša je, kao zavesa od zrnevlja, zastrla otvoreni deo njihovog trema. U nju su zurili.

Yama dosu još čaja. Ratri pojede još jedan kolačić.

Tak se probijao kroz šumu. Išao je sa drveta na drvo, od grane do grane, osmatrajući pri tom stazu ispod sebe. Krzno mu bejaše vlažno zato što su se na njega sručivali, sa lišća koje je svojim prolaskom remetio, čitavi mali pljuskovi. Iza njegovih leđa, na zapadu, gomilali su se oblaci, ali je zato na istoku sjalo sunce ranog jutra; šuma, na koju je padalo zlatno i crveno svetio, nudila je oku izobilje boja. Sa obe strane staze uzdizala se kao zid trava, na koju se nastavljao gustiš granja, puzavica, lišća. Ptice, skrivene duboko u zelenilo, pevale su svuda oko Taka. Uz muziku ptica insekti su zujali, a ponekad je poneko biće zarežalo ili zalajalo. I vetar je povremeno uznemiravao lišće. U dubini ispod Taka staza je naglo skrenula i izbila na proplanak. Tak siđe na zemlju i nastavi peške. Stigavši na drugu stranu proplanka, opet se uspentra uz drveće.Uočio je da staza sada ide paralelno sa planinskim lancem, i da se, štaviše, tom lancu vraća. Začula se udaljena grmljavina, a posle nekog vremena podigao se novi, hladniji povetarac. Tak se odbacivao njihanjem od grane

do grane, prolećući pri tom kroz vlažne paučine, plašeći ptice koje su izletale kao blistave, razvrištane pernate eksplozije u svim pravcima. Staza se nastavljala ka planinama, skretala sve više, kao da će uskoro načiniti kružnicu i vratiti se na svoj početak. Ponekad se ukrštala sa drugom takvom stazom od tvrdo nabijene žute zemlje, ponekad se delila u dve staze, ili se u nju iskosa ulivala slična staza. U takvim slučajevima Tak je silazio na stazu i proučavao tragove na tlu. Da, Sem je skrenuo ovamo; zastao je kraj ove barice da se napije vode, ovde gde bujaju ružičaste pečurke više od visokog čoveka, dovoljno široke da nekolicini ljudi daju utočište od kiše; evo, ovde je zastao da pritegne kaiš sandale. Tamo se naslonio na drvo, u kome, po svemu sudeći, stanuje jedna šumska vila...

Odmicao je Tak, krećući se, po sopstvenoj proceni, oko pola sata iza svoje lovine — što je lovini dopuštalo da stigne gde hoće i da se prepusti bilo kojoj aktivnosti. Uskoro je išao pravo prema planinama, oko čijih vrhova je poigravao pravi oreol munja. Nova grmljavina se dovalja. Staza je produžavala u bregove pod planinom, dizala se; šuma ovde bejaše proređena, pa se Tak kretao četvoronoške kroz visoku travu. Postojano ga je staza iznosila na sve veću visinu; stenovitih izbočina bilo je sve više. Svejedno, Sem je ovuda prošao, pa je zato Tak istrajavao.

Oblaci koji su se uporno valjali na istok zakloniše uskoro od Takovog pogleda orbitalni Most bogova, čija je boja tad podsećala na cvetni polen. Razsevaše se munje, kojima je, ovoga puta bez velikog vremenskog razmaka, sledio zvuk grmljavine. Ovde, na otvorenom prostoru, vetar je jačao, povijajući trave pred sobom. Naglo postade mnogo hladnije.

Tak oseti prve kapi kiše i pojuri u zaklon, koji mu bejaše blizu: duž staze se protezala jedna kamena izbočina, uzana ali tako nagnuta da je pružala sklonište od kiše. Pod nju se Tak sklonio, ali se nije zaustavljao. Vode nagrnuše iz nebesa a boje nestadoše iz sveta sa poslednjim komadićem plavetnila na nebu.

Čitavo more uskovitlane svetlosti pojavi se nad njim. Odatle potekoše triput struje koje u silovitim naletima došinuše do zemlje, zapljuskujući jednu stenu koja se kao kakav ogromni očnjak uzdizala mrko u vetar, jedva četvrt milje ispred Taka.

Kad se Takov vidik opet razbistrio, on ugleda nešto čiju je prirodu sad shvatao. Činilo se da je svaka munja ostavila po jedan svoj deo da stoji neprekidno u sivom vazduhu, da tu pulsira plamenom, bez obzira na vodu koja je lila iz neba.

Onda Tak začu smeh — ili to bejaše avetinjska zvučna halucinacija, izazvana malopređašnjom grmljavinom?

Ne, ipak je bio smeh... gigantski, neljudski!

Uskoro ga zameni urlik gneva. Sevnu nova munja, praćena tutnjavom. Još jedan plameni levak, četvrti, njihao se sada nedaleko od kamenog očnjaka. Nekih pet

minuta Tak se nije ni makao. Onda se sve ponovi — prvo urlik, onda ošinuše još tri britke munje, i pršte zvuk groma u neposrednoj blizini. Sedam vatrenih stubova stajalo je sada nad tlom.

Sme li se on primaći, sme li pokušati da trčkaranjem zaobiđe te čudovišne stvari i osmotri, kao mali špijun, šta se dešava sa suprotne strane kamenog šiljka?

A ako se odvaži, i ako je, kao što je slutio, Sem na neki način umešan u sve ovo, kakva će korist biti od Takovog prisustva, ako situacijom nije u stanju da ovlada ni Prosvetljeni?

Odgovor nije znao, ali oseti da njegovo telo kreće u akciju: odmicao je kroz mokru travu, zguren, grabio u levo, daleko u levo.

Kad je već prevalio pola puta ponovilo se, i sad je deset džinovskih plamenih stvari lebdelo nad tlom, izvijajući se u visine. Bile su žute, zlatne i crvene, vazduh kao da ih je pokušavao polako odneti: otplovile bi, pa se vratile, otplovile, pa se opet vratile, kao da su u tlo pustile korenje.

Čučao je, mokar, tresao se od straha, proverio svoju zalihu hrabrosti i zaključio da je spala, uistinu, na minimum. Ipak se zaputio dalje, dok nije dospeo do tačke naporedne sa čudnom kamenom izbočinom, i prošao mimo nje.

Obreo se na polju gde ležaše mnogo razasutih stena. Zahvalan što ima bar taj zaklon, i što ga neće moći lako videti oni koji su dole kod kamenog očnjaka, prikradao se napred, željan da bolje osmotri.

Sad je video da je taj kameni očnjak delimično šupalj. U podnožju njegovom, naime, nalazila se plitka, suva pećina. Tu su klečala dva čoveka. Da li to sveti ljudi čitaju molitve? Tak je i na to pomislio, ali mu se to nije činilo verovatnim.

Onda se ponovilo. Po stenama zaigra najstrašnije sevanje koje je Tak u životu video, ali ne samo na tren, ne samo u jedan mah. Činilo se kao da neka zver plamenog jezika uporno liže stene, režeći. Trajalo je oko četvrt minuta.

Kad je otvorio oči, Tak je nabrojao blizu dvadeset plamtećih kula.

Jedan od onih svetaca nagnuo se napred i učinio pokret rukom.Drugi se nasmejao. Taj zvuk je dopro do Taka, a potom i reči: "Tako mi zmijskih očiju! Sad ja!"

"U koliko ćemo sada?" zapita drugi, i Tak prepoznade glas Sema Velike-Duše.

"Duplo ili ništa!" zaurla prvi, naginjući se napred, pa nazad, i čineći isti gest kao Sem maločas.

To je odmah ponovio, i pritom zapevao: "Eno ide Ni-na iz Srinagi-na!" "Sveta sedmica", reče Sem tiše. Drugi zaurla.

Pretpostavljajući šta će doći posle tog urlika, Tak zažmuri i pokri šakama uši. Nije se prevario.

Kad prestade sevanje i komešanje, Tak ugleda ispred i ispod sebe scenu avetinjski

osvetljenu. Nije se trudio da broji. Videlo se da četrdeset plamenih stvorova sada lebdi u blizini, bacajući svoj čudesni sjaj: broj im se udvostručio.

Ritual se nastavio. Na levoj ruci Budinoj gvozdeni prsten svetlucao je bledim, zelenkastim svetlom.

Tak je čuo još jednom reči "Duplo ili ništa", a zatim opet Budine reči: "Sveta sedmica".

Ovoga puta je bilo tako da mu se činilo da će se planina prolomiti ispod njega. Kad je otvorio oči pomislio je da sav taj sjaj mora biti po-slika, urezana u njegovu retinu i kroz zatvorene kapke, maločas. Međutim, varao se.

Prava armija munja komešala se poljem. Njihov sjaj ubadao ga je pravo u mozak. Zaklonio je oči šakama tako da je mogao da vidi samo onu dvojicu.

"Šta ćeš sad, Raltariki?" zapita Sem. Oko njegove leve ruke poigravalo je blistavo smaragdno svetio.

"Ja ću još jednom na duplo ili ništa, Sidarta."

Kiša je za tren popustila, pa je Tak, u jakom sjaju elektro-armije, video da onaj sa imenom Raltariki ima glavu vodenog bufala i četiri ruke. Zadrhta.

Pokrio je uši i oči i stisnuo zube, i čekao.

Nedugo potom, opet se dogodilo. Urlalo je i sevalo, i to je trajalo, trajalo, dok najzad nije izgubio svest.

Kad je došao sebi, između njega i kamenog očnjaka sa pećinom postojalo je samo sivilo i blaga kiša. U pećini, samo jedna figura, bez rogova, bez dodatnog para ruku.

Tak se nije pomakao. Čekao je.

"Ovo je", reče Yama pružajući mu konzervu sa sprejom, "odbijač demona. Preporučujem ti da se ubuduće, kad nameravaš mnogo da se udaljiš od manastira, temeljito isprskaš ovim. Mislio sam da Rakaše ne dolaze u ove predele. Samo zato ti nisam još ranije dao ovo sredstvo."

Tak je prihvatio konzervu sa sprejom i stavio je na sto ispred sebe.

Sedeli su u Yaminim odajama, gde su do maločas i užinali. Yama se zavalio u svoju fotelju. U levoj ruci je držao čašu Budinog vina, u desnoj poluprazno bokalče.

"Znači taj Raltariki je stvarno demon?" — reče Tak.

"Da — i ne", reče Yama. "Ako pod izrazom 'demon' podrazumevaš natprirodno, zlo stvorenje obdareno velikim moćima, dugim životom i sposobnošću da se pojavi u takoreći ma kom telesnom obliku, onda demoni ne postoje. Takva definicija demona najšire je prihvaćena, ali jedan njen deo ne odgovara istini."

"O? A koji bi to deo bio?"

"Nije natprirodno."

"Ali sve ono ostalo o demonu je tačno?"

"Da."

"Onda ne vidim šta nas briga da li su demoni natprirodni ili nisu, ako su i bez toga zli, veoma moćni i dugovečni, i sposobni da po volji menjaju svoj oblik."

"Razlika je, međutim, poprilična. To je razlike između onoga što ne znamo i onoga što se znati ne može, između nauke i fantazije. *Bitna* razlika. Četiri strane kompasa jesu logika, znanje, mudrost i nepoznato. Neki su skloni da se samo klanjaju ovom četvrtom. Drugi nadiru prema njemu. Klanjati mu se znači izgubiti ostala tri iz vida. Ja ponekad prihvatam nepoznatost, ali nikad nesaznatljivost. Čovek koji se nepoznatome klanja ili je svetac ili je budala. Meni nisu potrebni ni sveci ni budale."

Tak je slegnuo ramenima i otpio malo vina. "Ali što se tiče demona..."

"Saznatljivi su. Mnogo sam godina eksperimentisao sa njima. Ja bejah jedan od one velike Četvorke koja je prodrla u Pakleno grotlo, posle Tarakinog bekstva od gospodara Agnija kod Palamaidsa. Možda ti je to poznato. Nisi li ti arhivar Tak?"

"To sam bio."

"Zar nisi, dakle, čitao o našim prvim zabeleženim kontaktima sa Rakašama?"

"Čitao sam izveštaje o danima njihovog vezivanja..."

"Onda znaš da su oni nastanjivali ovu planetu, na kojoj su i nastali, mnogo pre nego što je sa Urata, koji sad više ne postoji, stigao čovek."

"Da."

"Oni su stvorenja sačinjena od energije a ne od materije. Njihove sopstvene pripovesti kažu da su oni nekad imali tela i stanovali u gradovima. Međutim, njihova traganja za besmrtnošću individue odvela ih stazama drugačijim od onih koje je ljudski rod odabrao za sebe. Otkrili su način da se transformišu u stabilna, veoma dugovečna energetska polja. Napustili su svoja tela i odlučili da žive večno, pretvoreni u vrtloge energije. Ali ne odlikuju se demoni samo čistim intelektom. Sa sobom su poneli svaki svoj kompletan ego; a pošto su od materije rođeni, večno čeznu za telom. Iako mogu privremeno da nabace na sebe privid tela, ne mogu bez nečije pomoći da se stvarno vrate u neko telo. Bezbroj vekova oni su plovili besciljno po ovom svetu. Dolazak čoveka probudio ih je iz te učmalosti. U želji da ljudima učine boravak nepodnošljivim, uzeli su na sebe oblike iz ljudskih košmara. Zato je bilo neophodno potući ih i vezati. Strpali smo ih duboko pod planinski lanac Ratnagari. Nismo bili u stanju da ih sve uništimo. Nismo mogli ni da dopustimo da nastave sa svojim pokušajima da zaposednu naše inkarnacijske mašine i zatim tela ljudi. Zato smo ih pohvatali i zarobili u velike magnetske boce."

"Ali je Sem mnoge oslobodio, da bi mu pomogli da ostvari svoje želje", reče Tak.

"Jest. Načinio je i održao jedan košmarski pakt, tako da neki od njih i sada lutaju svetom. Ako ijednog čoveka poštuju, to je Sidarta. Jedan veliki porok zajednički je

njima i svim ljudima."

"A to je?..."

"Mnogo vole da se kockaju... Spremni su da se opklade u bilo šta: ne poštuju ništa sem svojih kockarskih dugova. U tome se sastoji njihovo osećanje časti. Kockarski dug moraju poštovati, jer bi inače izgubili poverenje ostalih igrača, pa prema tome i nešto što im je, možda, jedino zadovoljstvo. Pošto su veoma moćni, čak i vladaoci su skloni da se kockaju sa njima, u nadi da će pobediti i da će im demoni onda služiti. Na taj način su neki ljudski vladari izgubili svoje kraljevine."

"Ako je Sem zaista, kao što kažeš, igrao sa Raltarikijem neku od tih starinskih igara", reče Tak, "u šta su se mogli kockati?"

Yama ispi svoju čašu i napuni je ponovo. "Sem je budala. Ne, nije budala — kockar je. Razlika između ta dva pojma ipak postoji. Rakaše imaju pod svojom vlašću izvestan broj energetskih bića niže vrste. Sem sada raspolaže gardom sačinjenom od plamenih elementala: osvojio ih je u igri sa Raltarikijem, a kontroliše ih pomoću tog svog gvozdenog prstena. To su bića lišena uma, a smrtonosna. Plameni elemental ima približno istu snagu kao jedna prirodna munja."

I Tak je dovršio svoju čašu vina. "Ali koji je mogao biti Semov ulog pri ulasku u igru?"

Yama je uzdahnuo. "Sem se kockao u sav moj trud, u sve naše poluvekovne napore."

"Misliš — u svoje sadašnje telo?"

Yama je klimnuo glavom. "Najprimamljivija stvar koja se jednom demonu može ponuditi jeste telo, ljudsko telo."

"Pa zašto bi Sem toliko rizikovao?"

Yama je zurio u Taka ne videći ga. "Verovatno nije našao drugi način da probudi u sebi volju za životom, koja bi mu dala snage da prione na svoj zadatak. Zato je doveo sebe u opasnost: svako kotrljanje kockica odlučivalo je o njegovom životu i smrti."

Tak je sebi nasuo još jednu čašu vina koju je iskapio nadušak. "E, to za mene spada u oblast nesaznatljivog", reče.

Yama odmahnu glavom. "Ipak se radi samo o nečem nepoznatom. Sem nije baš svetac, a nije ni budala."

Posle kraćeg ćutanja Yama dodade, "Ali nije ni daleko od ta dva." Te noći naprskao je anti-demonski aerosol svuda oko manastira.

Sledećeg jutra jedan čovek malenog rasta prišao je manastiru i seo na zemlju blizu ulaza. Pred sebe je stavio prosjačku činiju za novčiće. Na sebi je imao samo jednu veoma iznošenu tuniku od grube mrke tkanine, koja mu je dosezala do nožnih

članaka. Crni povez pokrivao mu je levo oko. Ostaci njegove kose bejahu crni i vrlo dugi. Oštar nos, malena vilica, i visoke ravne oči davale su njegovom licu lisičji izgled. Koža mu je bila zategnuta, i videlo se da je pretrpela mnogo, i kiše i sunca. Oko mu je bilo zeleno, i činilo se da njime nikad ne trepće.

Sedeo je tu dvadesetak minuta, a onda ga je jedan od Semovih kaluđera primetio i prijavio jednom pripadniku Ratrinog kaluđerskog reda u tamnim odeždama. Taj kaluđer, opet, pronađe jednog sveštenika i prijavi mu činjenicu o poseti. Sveštenik, pun želje da impresionira boginju vrlinama njenih sledbenika, odmah naredi da prosjaka uvedu i nahrane, da mu ponude novu odeždu i ćeliju u kojoj će moći da spava dokle god zaželi da boravi u ovom manastiru.

Postupajući učtivo, ali u maniru Bramina, prosjak je prihvatio hranu ne htevši da jede ništa sem hleba i voća. Takođe, prihvatio je tamnu odeždu monaškog reda boginje Ratri, a svoju silno prljavu tuniku je odbacio. Onda je otišao da pogleda ćeliju i čistu prostirku za spavanje koja je tamo stavljena za njega.

"Zahvaljujem ti, svešteniče vredni", reče prosjak. Glas mu je bio bogat, zvučan, i sve u svemu nekako veći od njega samog. "Zahvaljujem ti, i molim se tvojoj boginji da ti se osmehne što si bio u njeno ime tako ljubazan i plemenit."

Na to se osmehnuo sveštenik; još se nadao da će baš sad hodnikom naići boginja Ratri, te da će videti kako je on, u njeno ime, ljubazan i plemenit. Ona, međutim, nije naišla. Malo ko iz njenog reda je nju stvarno video, čak i one noći kad je upotrebila svoju moć i kad je hodala među njima prelepa; jer, Semovom buđenju prisustvovali su samo kaluđeri u odeždama šafranove boje, i samo su oni tačno znali šta se događa. Ratri se po manastiru kretala uglavnom onda kada su njeni sledbenici bili na molitvi, ili uveče kad su se već povukli na spavanje. Spavala je pretežno danju. Kad bi se i pojavila pred njihovim očima, bila je sva ogrnuta i umotana. Svoje želje i svoja naređenja saopštavala je direktno Gandiđiju, starešini njenog monaškog reda. Gandiđi je imao, u ovom svom inkarnacionom ciklusu, već devedet i tri godine, i bio je poluslep.

Sledstveno tome, i njeni i šafranski kaluđeri pitali su se kako ona izgleda, i trudili se da zasluže njenu naklonost. Pričalo se da njen blagoslov obezbeđuje čoveku da pri sledećoj inkarnaciji dobije braminsko telo. Za to nije mario jedino Gandiđi, koji je za sebe odabrao put prave smrti.

Pošto ona nikako da prođe tim hodnikom gde su njih dvojica stajali, sveštenik je otezao razgovor.

"Zovem se Balarma", rekao je. "Mogu li te zamoliti da mi kažeš ime svoje, prijatelju dobri, i možda kuda si se zaputio?"

"Ja sam Aram", reče prosjak. "Aram koji je uzeo na sebe desetogodišnji zavet

siromaštva, i sedmogodišnji zavet ćutanja. Srećom, tih sedam godina je prošlo, pa zato sad mogu da govorim, da zahvalim dobročiniteljima svojim, i na njihova pitanja da odgovaram. Krenuo sam u planine, pećinu sebi da nađem u kojoj ću meditirati i moliti se. Mogao bih, međutim, prihvatiti vaše gostoprimstvo i zadržati se ovde nekoliko dana, pre nego što put svoj nastavim."

"Nama će uistinu biti čast", reče Balarma, "ako jedan sveti čovek nađe za shodno da svojim prisustvom donese ovom manastiru nove blagoslove. Bićeš nam dobrodošao. Ako postoji išta što bi ti pomoglo u tvojim stremljenjima, a što ti mi možemo pružiti, samo kaži."

Aram ga je posmatrao svojim netrepćućim zelenim okom i rekao: "Kaluđer koji me je primetio prvi, nije na sebi imao odeždu vašeg reda." To rekavši dotakao je mrku odeždu koja je sad bila na njemu. "Čini mi se da je umesto ove boje, moje jadno oko videlo sasvim drugu boju."

"Da", reče Balarma. "Ovde među nama sklonište su našli i sledbenici Bude. Ovde će se oni neko vreme odmarati od svojih lutanja."

"To je stvarno interesantno", reče Aram, "jer ja bih želeo da razgovaram sa njima i eventualno da bolje upoznam njihov Put."

"Ako izabereš da ostaneš među nama malo duže, trebalo bi da za takve razgovore dobiješ mnogo mogućnosti, čini mi se."

"Onda ću tako učiniti. Koliko dugo će oni ostati ovde?"

"Ne znam."

Aram je klimnuo glavom. "Kad ću moći da razgovaram sa njima?"

"Za večeras je predviđen jedan sat kad će svi kaluđeri sedeti zajedno, i kad će svaki moći da govori šta god želi, izuzimajući one koji su se zarekli na ćutanje."

"Vreme do tada provešću u molitvama svojim", reče Aram. "Hvala ti." Obojica se gotovo neprimetno nakloniše. Aram uđe u svoju odaju.

Te večeri Aram je prisustvovao kaluđerskom času druženja. Pripadnici oba monaška reda izmešali su se i pričali slobodno. Sem lično nije prisustvovao, a ni Tak. Yama takvim stvarima nikad nije prisustvovao fizički.

Aram sede za dugi trpezarijski sto, i to naspram nekolicine Budinih monaha. Neko vreme je sa njima pričao, diskutovao o doktrini i o praksi, o kastama i verama, o vremenskim prilikama i dnevnim poslovima.

"Baš je čudno", reče najzad, "što ste vi iz toga reda potegli ovako daleko na jugozapad, tako iznenada."

"Mi smo lutajući red", odgovori monah kome je Aram ovo rekao. "Sledimo vetar. Idemo za svojim srcima."

"U zemlji gde tlo nalikuje rđi i to usred sezone munja? Možda će se ovde dogoditi

neka božanska pojava, što bi doprinelo proširenju vidika duha moga, ako bih ja tom činu mogao prisustvovati?"

"Čitav univerzum je božanska pojava", odgovori kaluđer. "Sve stvari se menjaju, pa ipak sve stvari ostaju. Posle noći dođe dan... a ipak je svaki dan drugačiji. A opet je svaki od njih samo jedan dan. Mnogo štošta u ovome svetu je samo iluzija, no ipak, oblici te iluzije u skladu su sa određenim obrascima koji su deo božanske realnosti."

"Dobro, dobro", reče Aram. "O putevima iluzije i putevima stvarnosti ja vrlo mnogo znam, ali tražio sam određeniju informaciju, naime, da li se u ovim krajevima pojavio neki novi propovednik, ili se možda vratio neki stari, ili se možda obznanilo nešto božanske vrste, nešto od čega bi moja duša mogla da ima koristi.

Govoreći to, prosjak mahnu rukom: po stolu ispred njega puzila je jedna crvena buba. Bila je velika kao nokat na palcu. Prosjak je baci na pod i načini pokret kao da će je svojom sandalom zgaziti.

"Molim te, brate, ne čini toj bubi nažao", reče kaluđer.

"Ali tih buba ima na sve strane, a gospodari Karme su jasno rekli da čovek ne može biti inkarniran kao insekt, prema tome ubiti insekta je, sa inkarnacionog stanovišta, beznačajno.

"Svejedno", reče kaluđer, "sav život je jedno, pa se zato svi u ovom manastiru pridržavaju doktrine *ahimsa* i ne uništavaju ništa živo."

"Ipak", reče Aram, "Patanjali je rekao da je važno ko je kakvu *nameru* imao a ne šta je učinio. Elem, ako ja ovog insekta ubijem sa ljubavlju a ne sa zlom voljom, biće kao da ga nisam ni ubio. Priznajem da nije bilo tako, da je bilo zle volje; stoga, iako ga nisam ubio, sav teret krivice leži na meni baš kao i da jesam, zato što sam imao zlu nameru. Zato bih mogao, prema principima *ahimse*, da nagazim tu bubu ovoga časa, i da ne budem kriv ništa više nego što već jesam. Pošto sam vaš gost, međutim, ja naravno poštujem vaše običaje i ne gazim bubu." To reče, pa skloni sandalu od insekta, koji je stajao nepokretno, crvenkastih antena pomno ispruženih.

"On je uistinu učen", reče jedan iz reda boginje noći.

Aram se nasmešio. "Hvala ti, ali nije tako", reče. "Samo ponizni tragač za istinom sam,ali u prošlosti sam imao tu čast da čujem razgovore učenih. Eh, da mi je da tu čast imam ponovo! Kad bi se samo našao negde ovde, u blizini, neki veliki propovednik, neko pun znanja, onda bih, to mi verujte, vrlo rado prešao bos preko ugljevlja i žara, samo da sednem kraj njega, čujem njegove reči, sledim njegov primer. Ako..."

Zastade tada, zato što se sve oči iznenada okrenuše ka vratima koja bejahu iza njegovih leđa. On glavu ne okrete, ali poseže rukom i tresnu insekta koji mu se bio primakao. Iz polomljenog hitina na leđima insekta izviri tada vršak jednog malog

kristala, kao i dve žičice.

Zatim se okrenuo, prelazeći svojim zelenim okom preko redova kaluđera koji su sedeli, i koji su se nalazili između njega i tih vrata. Ugleda Yamu.

Yama je bio obučen od glave do pete u crveno: crvene jahačke čakšire, čizme, košulja, dijagonalna ešarpa, ogrtač, rukavice, sve crveno, a oko glave omotan turban boje krvi.

“"Ako'?" reče Yama. "Počeo si nešto sa 'ako'? Ako neki mudrac ili avatar božji može da se vidi ovde, ti bi se sa njim upoznao? To si rekao, stranče?"

Prosjak ustade od stola i pokloni se. "Ja sam Aram", reče, "tragač i putnik, drug svih koji tragaju za prosvetiteljem."

Yama taj pozdrav nije uzvratio. "Zašto svoje ime izgovaraš unatraške, gospodaru iluzije, kad su ga sve tvoje reči i svi tvoji postupci već glasno objavili kako treba?"

Prosjak je slegnuo ramenima. "Ne razumem šta govorite."

Trenutak potom osmeh se pojavi na njegovim usnama, i on dodade: "Ja sam onaj koji traga za Putem i za pravednošću."

"Teško mi je da u to poverujem, iz razloga što sam najmanje hiljadu godina posmatrao tvoja izdajstva."

"Govorite o životnom veku bogova."

"Na žalost, da. Načinio si ozbiljnu grešku, Mara."

"A koja bi to greška bila?"

"Zamišljaš da ti mora biti dopušteno da odavde izađeš živ."

"Priznajem da očekujem da će tako biti."

"Ako ne uzmemo u obzir mnoge nesrećne slučajeve koji se mogu dogoditi usamljenom putniku u ovim divljim predelima."

"Bio sam ja usamljeni putnik mnogo godina. Nesreće se uvek dešavaju nekom drugom."

"Možda zamišljaš da u slučaju uništenja tvoga tela ovde, tvoj atman može biti daljinskim putem prenet u neko telo koje spremno čeka negde. Neko je izgleda dešifrovao moje beleške, tako da je taj trik sada izvodljiv."

Prosjakove obrve se pomakoše za pola santimetra niže i bliže.

"Nije ti poznato da ovu građevinu sada okružuju sile koje onemogućavaju takav transfer."

Prosjak je stupio na sredinu prostorije. "Yama", reče on, "budala si ako misliš da baciš svoje jadne snage, snage paloga, u bitku protiv snaga velikoga Sanjara."

"Možda je tako, gospodaru Mara", reče Yama, "ali na ovu sam priliku predugo čekao da bih je sada odlagao. Pamtiš li moje obećanje u Kinsetu? Ako želiš da produžiš lanac svog postojanja, moraćeš da prođeš kroz ova vrata, jedina vrata ove

sobe — a ja ih zaprečavam. Ništa izvan ove sobe ne može ti sada pomoći."

Mara podiže ruku, i rodiše se stvari.

Sve je gorelo. Plamenovi su izbijali iz kamenih zidova, iz stolova, iz kaluđerskih odeždi. Dim je kuljao i kovitlao se po prostoriji. Yama je stajao u srcu požara, ali se ni pomakao nije.

"Je l' ti to najžešće što možeš da izvedeš?"zapita on. "Tvoji plamenovi su svuda, ali ništa ne gori."

Mara pljesnu rukama, i plamenovi iščezoše.

Umesto njih se uzdiže, glave na visini gotovo dvostruko većoj od visine čoveka, mehanokobra. Raširila je svoju srebrnu kukuljicu i zategla se u položaj za napad, u obliku latinskog slova S.

Yama je mehanokobru ignorisao. Njegov mračni pogled ubadao je kao rilce insekta. Nije se odvajao od Marinog jedinog oka.

Baš kad je mehanokobra poletela napred da ga ugrize, Yama zakorači napred. Mehanokobra izblede i nestade.

Mara uzmače jedan korak.

Stajali su tako dok protekoše možda tri otkucaja srca, a onda Yama stupi još dva koraka napred, a Mara dva nazad. Na čelima obojice pojaviše se krupne kapi znoja.

Sad je prosjak bio nekako viši, kose je imao više i bila mu je jača; bio je puniji u struku, a pleća su mu bila šira. U njegovim pokretima primećivala se tečna gipkost koje ranije nije bilo.

Uzmakao je još jedan korak.

"Da, Mara, postoji bog smrti", reče Yama kroz stisnute zube. "Svejedno da li sam pao ili ne, iz mojih očiju vreba prava smrt. Moraćeš da se suočiš sa njima. Kad uzmakneš do zida, dalje moći nećeš. Osećaš snagu kako napušta tvoje telo. Osećaš hladnoću u svojim šakama i stopalima."

Mara je iskezio zube. Vrat mu je debeo kao u bika. Njegovi bicepsi imaju obim kao butine normalnog čoveka. Njegova prsa su bure snage, njegove noge su moćne kao najveća stabla u šumi.

"Hladnoća?" zapita on opružajući ruke. "Ovim rukama mogu džina slomiti, Yama. Šta si ti? Samo izgnani bog, u smrtnom mesu. Tvoje mrštenje može dohakati bolesnima i starima. Tvoj pogled može da smrzne neku glupu životinju, ili nekog iz onih nižih vrsta ljudi. Ja sam visoko iznad tebe — stojim nad tobom kao zvezda nad dnom okeana."

Yamine ruke u crvenim rukavicama poleteše kao dve kobre i zgrabiše ga za grlo. "Onda oprobaj tu snagu kojoj se toliko rugaš, Mara. Nabacio si na sebe privid snage. Upotrebi ga! Pobedi me stvarno, a ne samo na rečima!"

Yamine šake su se stezale oko Marinog grla, čiji se obrazi i čelo nabrekoše, zacrveneše se. Njegovo oko kao da je htelo da iskoči: veliki zeleni reflektor-tragač koji preleće tamo-amo preko sveta.

Yama sad vide pred sobom samog sebe, vide svoje ruke u crvenim rukavicama kako pokušavaju da odmaknu druge iste takve ruke sa grla, grabeći ih oko zglobova.

"Padaš u očajanje, Mara, život te napušta. Nije Yama dete pa da se uplaši od ogledala koje mu podmećeš, i da se ne usudi da ga razbije.Baci svoju poslednju kartu ili jednostavno umri kao čovek: u krajnjoj liniji, to je svejedno."

Nova promena nastade, linije opet potekoše.

Ovoga puta Yama se pokolebao, izgubio snagu.

Preko njegovih ruku padala je njena kosa boje bronze. Njene blede oči upućivale su mu nemu molbu. Oko njenog grla bila je pritegnuta ogrlica od malih lobanja načinjenih od slonove kosti. Ta slonovača je bila samo malo bleđa od njene puti. Njen sari je bio boje krvi. Njene ruke ležale su na njegovima, gotovo ih milujući...

"Boginjo!" zašišta Yama.

"Nećeš valjda ubiti Kali?... Durgu?..." gušila se ona.

"Opet grešiš. Mara", prošaputa on. "Zar nisi znao da svaki čovek ubija ono što voli?" Sa tim rečima, on uvrte šakama. Začu se zvuk pucanja kostiju.

"Budi proklet deset puta", reče Yama najzad. "Nećeš se ponovo roditi." Njegove ruke pustiše protivnika.

Na podu, pred njegovim nogama, ležao je visok čovek, divno građen. Glava mu je legla sasvim na desno rame. Njegovo oko zatvorilo se poslednji put.

Yama je gurnuo taj leš vrhom svoje čizme i prevalio ga. "Napravite lomaču i spalite ovo telo", rekao je kaluđerima, ne okrećući se prema njima. "Ne štedite sa ceremonijama. Danas je umro jedan od najviših."

Onda je sklonio svoj pogled sa onog što su njegove ruke počinile, okrenuo se na peti, i napustio dvoranu.

Te noći munje su bežale preko neba, a kišne kapi udarale kao kuršumi sa neba. Njih četvoro sedeli su u odaji u visokoj kuli koja se uzdizala iz severoistočnog ugla manastira.

Yama je hodao tamo-amo po prostoriji; svaki put kad bi došao do prozora, zastao bi.

Ostali su ga gledali i slušali.

"Sumnjaju", reče im on. "ali nisu sigurni. Neće da opustoše manastir svoje koleginice, boginje, i time pokažu da postoji rascep među bogovima, sem ako baš moraju, ako su sigurni. Pošto nisu bili sigurni, preduzeli su da ispitaju stvar. To znači da imamo još vremena."

Klimnuli su glavama.

"Jedan Bramin koji se odrekao sveta da bi našao svoju dušu prošao je ovuda, dogodila mu se nesreća, pa je umro pravom smrću. Njegovo telo je spaljeno, a pepeo njegov prosut u reku koja vodi ka moru. Eto šta se dogodilo... Lutajući kaluđeri Prosvetljenoga bili su u to vreme u poseti ovom manastiru. Ubrzo posle toga događaja oni su otišli. Ko zna kuda su se zaputili?"

Tak je ustao i uspravio se koliko je u tom telu najbolje mogao.

"Gospodaru Yama", reče on, "ta se verzija događaja može održati sedam dana, možda mesec dana, možda čak i duže, ali će se raspasti čim je u svoje šake uzme neki od gospodara Karme, čim neko od onih koji su prisustvovali ubistvu zađe u dvorane Karme, zatraži novo telo, i podvrgne se sudu. Pod ovim okolnostima, rekao bih, nekima od njih će biti određeno da vrlo rano dođu po novo telo, baš radi ovoga. Šta onda?"

Yama je svio sebi jednu cigaretu, pažljivo i precizno. "Mora se udesiti da ono što sam rekao bude istina."

"Ali kako bi se to moglo postići? Kad gospodari Karme podvrgnu čovekov mozak karmičkom preispitivanju, svi događaji kojima je on u svom poslednjem telesnom životu prisustvovao pokažu se jasno kao na otvorenom svitku pergamenta. Karmička mašina vidi sve, pa zato i sudija vidi sve."

"To je tačno", reče Yama. "Ali zar nisi nikad čuo, arhivisto, da postoji i palimpsest, pergament koji je jednom ranije upotrebljen, očišćen, a zatim ponovo upotrebljen?"

"Naravno, ali um nije pergament."

"Nije?" nasmeši se Yama. "Dobro, pa ti si se prvi poslužio tom metaforom. A šta je istina, uostalom? Istina je ono što istinom načinimo."

Pripalio je cigaretu. "Ovi kaluđeri prisustvovali su strašnom i čudesnom događaju", nastavi on. "Bili su prisutni kad sam se pokazao u svom Aspektu i upotrebio svoj Atribut. Videli su Maru kako čini isto — ovde, u ovom manastiru, gde smo oživeli princip *ahimse*. Svesni su da bog može takve stvari da čini bez karmičke krivice, ali ipak je šok bio veliki a utisak vrlo živopisan. Konačno spaljivanje tek predstoji. Pre tog spaljivanja, priča koju sam vam ispričao mora biti urezana u njihove svesti kao istinita."

"Kako?" reče Ratri.

"Već ove noći, i to odmah sad", reče Yama, "dok slike tog događaja još plamte u njihovim svestima, dok su njihove misli uzburkane, novu istinu ćemo skovati i postaviti na mesto... Sem, dovoljno si se odmarao. Ovo je sad tvoj posao. Održi im propoved. Moraš da izazoveš u njima ona uzvišena osećanja, da pospešiš one više

odlike duha, koje čine čoveka podatnim božanskome uplitanju. Onda ćemo Ratri i ja ujediniti svoje snage, pa će se roditi nova istina."

Sem se pomakao, oborio pogled. "Ne znam da li ću moći. Davno beše..."

"Ko je jednom bio Buda, uvek je Buda, Sem. Očetkaj prašinu sa svojih starih parabola. Imaš petnaest minuta za pripremu."

Sem je ispružio ruku. "Daj mi malo duvana i jednu hartijicu."

Primio je paketić i umotao sebi jednu cigaretu. "Da pripalim... hvala."

Uvukao je dim duboko, izduvao ga, zakašljao se. "Već mi je dozlogrdilo da ih lažem", reče on. "Ništa drugo nisam ni radio, rekao bih."

"Kakvo laganje?" reče Yama. "Ko ti je tražio da ih lažeš o ma čemu? Citiraj im Propoved sa planine, ako želiš. Ili Popul Voh, ili Ilijadu. Svejedno mi je šta im govoriš. Samo ih malo angažuj i malo umiri. To je sve što tražim."

"A onda šta?"

"Onda? Onda ću se potruditi da spasem njih... i nas!"

Sem polagano klimnu glavom. "Kad se to sagleda iz tog ugla... ali, malo sam izašao iz forme za tu vrstu posla. Tražim dvadeset minuta. Iščačkaću već poneku istinu i ponešto pobožno, ali daj mi dvadeset minuta."

"Dobro, onda neka bude dvadeset minuta. Posle toga posla, pakujemo se. Sutra krećemo za Kajpur."

"Tako brzo?" reče Tak.

Yama odrečno odmahnu glavom. "Tako kasno", reče on.

Trpezarijski stolovi su pomaknuti unazad, do zidova. Kaluđeri su posedali po podu. Buba više nije bilo. Napolju kiša nije prestajala.

Sem-Velika-Duša, Prosvetljeni, uđe i sede pred njih.

Ratri je ušla obučena kao budistički sveštenik, zaogrnuta velom.

Ona i Yama otišli su u zadnji deo sobe i seli na pod. I Tak je bio tu negde, i slušao.

Sem je nekoliko minuta sedeo zatvorenih očiju. Onda je rekao tiho: "Imam mnogo imena, a nijedno od njih nije važno." Otvorio je oči samo malo, ali nije pomicao glavu. Nije gledao ni u šta određeno.

"Imena nisu važna", reče. "Govoriti znači imenovati, ali ni govor nije važan. Dogodi se stvar koja se nikad ranije nije dogodila. Gledajući je, čovek gleda realnost. Ne može ostalima da saopšti šta je video. Ostali, međutim, žele da znaju, pa ga pitaju, kažu, 'Kakva bejaše ta stvar koju ti vide?' Zato on pokušava da im kaže. Možda je video prvu vatru na svetu. I kaže im, 'Crvena je kao mak, ali kroz nju poigravaju druge boje. Nema oblik, nego teče svuda, kao voda. Topla je kao sunce leta, ali još toplija. Neko vreme ona egzistira na komadu drveta, a onda drveta nema, kao da ga je

nešto pojelo; umesto drveta ostaje nešto crno što se može sipati kao pesak. Kad drveta više nema, nestane i ta pojava o kojoj vam zborih.' Zato slušaoci moraju pomisliti da je stvarnost nešto nalik na cvet maka, nalik na vodu, nalik na sunce, nalik na neko biće koje jede i izbacuje ostatke hrane. Oni misle da je stvarnost nalik na sve ono na šta je, po rečima čoveka koji je stvarnost znao, stvarnost ličila. Ali oni vatru nisu videli. Ne mogu je stvarno znati. Samo mogu čuti o njoj. Ali vatra se opet pojavi u svetu, još mnogo puta. Još mnogo ljudi vidi vatru. Posle nekog vremena vatra postane najobičnija stvar, kao trava, kao oblaci, kao vazduh koga oni dišu. Oni uvide da vatra, makar da je slična cvetu maka, ipak nije cvet maka, da jeste vodi nalik, ali nije voda, da liči na sunce, ali nije sunce, da je poput onoga što jede i izbacuje nesvarene ostatke, ali ipak da se razlikuje od svake pojedine od tih stvari i od svih njih zajedno. Zato gledaju tu novu stvar i načine novu reč kojom će je zvati. Nazovu je vatrom."

"Ako naiđu na čoveka koji vatru još nije video, i ako mu pričaju o vatri, on ne zna na šta oni misle. Zato sad oni moraju njemu da objašnjavaju ono što je nekad bilo njima objašnjavano. Dok to čine, iz sopstvenog iskustva znaju da ono što mu govore nije cela istina, nego samo deo istine. Znaju da taj čovek iz njihovih reči neće nikad spoznati realnost, pa makar oni upotrebili i sve reči sveta. On mora ili da pogleda vatru, omiriše je, ogreje ruke na njoj, zuri u njeno srce, ili da ostane zauvek u neznanju. Zato reč 'vatra' nije važna, reči 'zemlja' i 'vazduh' i 'voda' nisu važne, reč 'ja' nije važna. Nijedna reč nije važna. Ali čovek zaboravlja stvarnost i pamti samo reči. Što je više reči upamtio, to ga pametnijim smatraju njegovi drugovi. On gleda velike transformacije sveta, ali ih ne vidi onako kako su bile sagledane od prvog čoveka koji se suočio sa stvarnošću. Imena stvari dolaze na njegove usne, on se smeši, oseća ukus njihov, i zamišlja da ih zna zato što ih imenuje. I dalje se dešavaju stvari koje se nikad ranije nisu desile. I još su čudo. Veliki plamteći svet čuči na grani sveta, tu teče, tu izbacuje iz sebe pepeo sveta, nije nijedna od stvari koje spomenuh, ali i jeste zbir svih tih stvari, i *to*, to Bezimeno, to je realnost."

"Tražim od vas, zato, da zaboravite imena svoja, da zaboravite reči koje izgovaram, čim ih izgovorim. Radije tražite to Bezimeno u sebi, to što nadolazi dok mu se obraćam. Ono ne opaža moje reči, već realnost u meni, čiji je deo. To je atman, koji čuje *mene* a ne moje reči. Sve ostalo je nestvarno. Definisati znači izgubiti. Bezimeno je suština svih stvari. Bezimeno je nesaznatljivo, moćnije čak i od samog Brame. Stvari prolaze, ali suština ostaje. Vi sedite, dakle, usred jednog sna."

"Snovi bivstva su san u formama. Forme prolaze, nestaju, ali bivstvo ostaje, i sanja nove snove. Čovek tim snovima daje imena i zamišlja da je uhvatio bivstvo samo, a ne zna da samo priziva privide. Ovi kamenovi, ovi zidovi, ova tela koja vidiš

oko sebe, samo su cvetovi, voda, sunce. Samo snovi Bezimenog, eto šta su. Ako ti se sviđa možeš reći da su vatra."

"Ponekad, možda, pojavi se sanjar koji je svestan da sanja. On možda kontroliše delić supstance sna, u stanju je da tom supstancom raspolaže po svojoj volji, ili možda uspeva da se ponekad delimično probudi, dospevajući tako do povećane samospoznaje. Ako izabere put samospoznaje, njegova slava će biti velika, kroz sve vekove on će sijati kao zvezda. Ali ako se, međutim, opredeli za stazu Tantri, gde se spajaju Samsara i Nirvana, gde se svet shvata ali se istovremeno u njemu živi, on će biti jedan od moćnih među sanjarima. Moć svoju on može upotrebiti za zlo ili za dobro, prema našim pojmovima, mada su i ta dva termina takođe lišena značenja, izvan imenovanja Samsare."

"Živeti u Samsari, međutim, znači biti podložan uticaju moćnih sanjara. Ako oni moć koriste za dobro, nastaju zlatna vremena. Ako je koriste za zlo, nastaju mračna vremena. San se može preobratiti u košmar."

"Zapisano je da živeti znači patiti. To je tako, kažu mudraci, zato što čovek mora prvo da odradi opterećenja svoje Karme, svoga mesa, tela, pre no što dostigne prosvetljenje. Iz tog razloga, kažu mudraci, kakva je korist čoveku da se bori, u jednom snu, protiv onoga što mu je dosuđeno, što je staza kojom mora ići da bi dospeo do oslobođenja? U svetlosti večitih istina, kažu mudraci, patnja je kao ništa; u terminima Samsare, kažu mudraci, ona vodi dobru. Pa zašto onda čovek da se bori protiv onih moćnika koji svoju moć koriste za zlo?"

Zastao je za tren, uzdigavši glavu.

"Ove je noći gospodar iluzija boravio među vama: Mara, moćnik među sanjarima, Mara koji je svoju moć upotrebio za zlo. Naleteo je na drugog moćnika, koji ume da upotrebi supostancu sna na drugi način. Na Darmu je naišao, Darmu koji može sanjara da izbaci iz sna. Borili su se, i gospodara Mare više nema. Zbog čega se borio bog smrti sa iluzionistom? Kažeš da su njihovi putevi božanski i stoga neshvatljivi. To nije odgovor."

"Odgovor, opravdanje, isti su za ljude i za bogove. Dobro i zlo, vele mudraci, ne znače ništa, zato što spadaju u Samsaru. Složite se sa mudracima, koji su podučavali naš narod još od najdavnije zapamćene prošlosti. Da, ali kad se složiš sa mudracima, razmotri i jednu pojavu o kojoj mudraci ne govore. Ta pojava zove se 'lepota'. To je samo reč, ali pogledaj iza te reči, baci svoju misao putevima Bezimenog. Šta je put Bezimenog? Put je to sna. Zbog čega Bezimeno sanja? To ne zna niko ko živi u Samsari. Zato radije zapitaj *šta* Bezimeno sanja."

"Bezimeno, čiji smo deo mi svi, sanja formu. Koji je najviši atribut ijednoj formi dostupan? Lepota. Bezimeno je, dakle, umetnik. Problem, dakle, nije u oblasti dileme

dobro-zlo, nego u estetskoj oblasti. Boriti se protiv onih koji su među sanjarima moćni a koji svoju moć koriste za zlo ili za ružnoću ne znači boriti se za ono o čemu su nas mudraci poučili da je besmisleno u terminima Samsare ili Nirvane, već znači boriti se da san bude sanjan, simetrično, ritmično, sa poentom i kontrapunktom, izbalansirano, tako da postane lep kao umetničko delo. O ovome mudraci nisu kazali ništa. Ova istina tako je jednostavna da su je mudraci, očigledno, prevideli. Iz tog razloga, zbog estetike ove situacije, prinuđen sam da vam istinu otkrivam, da vam na nju skrećem pažnju. Borbom protiv sanjara koji sanjaju ružnoću, bili oni ljudi ili bogovi, ne možemo a da ne ispunjavamo ujedno i volju Bezimenog. U toj borbi biće i patnje, čime čovek ujedno olakšava svoj karmički teret, što bi mu se, doduše, desilo i kad bi jednostavno trpeo rugobnost; ali *ova* patnja doprinosi višem cilju, a u svetlosti večitih vrednosti o kojima mudraci tako često govore."

"Stoga, kažem vam, estetika onoga što ste večeras gledali jeste estetika višeg reda. Možete me zapitati, onda, 'Kako ću znati šta je lepo a šta ružno, bez čega ne mogu krenuti u borbu za lepo?' Na to pitanje, kažem ja, mora odgovoriti svako sam. To da biste postigli, prvo zaboravite sve što sam vam rekao, jer ništa nisam rekao. Razmišljajte sada o Bezimenom."

Podigao je desnu ruku, pognuo glavu.

Yama ustade, Ratri ustade, Tak se pojavi na jednom stolu.

Sve četvoro izađoše zajedno. Znali su da je mašinerija Karme potučena, bar privremeno.

Kolona je išla pešice kroz isprelamanu briljantnost jutra, ispod Mosta bogova. Visoki listovi paprati, još mokri od noćne kiše, blistali su sa obe strane staze. Vrhovi drveća i vrhovi dalekih planina, sagledani kroz isparenja koja su se uzdizala, kao da su se pomalo talasali. Nebo čisto, bez ijednog oblačka. U lakim povetarcima jutra još se naslućivao trag noćašnje hladnoće. Džungla je pucketala, zujala, cvrkutala, a ti su zvuci bili kaluđerima pratnja. Preko vrhova drveća još su mogli videti deo manastira iz koga su krenuli; jedan dugi, izuvijani trag dima dizao se iz manastira put nebesa.

Sluge boginje Ratri nosili su njenu nosiljku u sredini kolone. Ispred i iza njih bili su njeni kaluđeri, drugi sluge, i malena garda sačinjena od njenih ratnika. Sem i Yama hodali su blizu čela kolone. Tak se nečujno i nevidljivo kretao iznad njih, kroz grane i lišće.

"Lomača još gori", reče Yama.

"Da."

"Spaljuju lutalicu koji je umro od srčanog napada za vreme svog boravka među njima."

"Uistinu, to čine."

"Predavanje ti je bilo, ako uzmemo u obzir da si improvizovao, prilično uspelo."

"Hvala."

"Da li stvarno veruješ u ono što propovedaš?"

Sem se nasmejao. "Kad se radi o mojim sopstvenim rečima, vrlo sam lakoveran. Verujem u sve što kažem, mada znam da sam lažov."

Yama je frknuo. "Batine Trimurtija i dalje padaju po plećima ljudi. Niriti počinje da se pokreće u svom mračnom leglu: uznemirava plovidbu južnim morima. Da li planiraš da posvetiš još jedan ljudski vek metafizici, da bi našao novo opravdanje za borbu protiv svojih neprijatelja? Tvoje su reči prošle noći nagovestile da si se opet posvetio razmišljanju *zašto* a ne *kako*."

"Ne", reče Sem, "samo sam hteo da isprobam novu strategiju kod te publike. Teško je podstaći na pobunu ljude kojima je sve dobro. U njihovoj svesti nema mesta za zlo, iako ga neprestano trpe. Nije isto mišljenje roba koji je razapet na sto sa čekrkom za istezanje kičme i koji zamišlja da će, ako sve pretrpi spokojno, biti ponovo rođen, možda u telu debelog trgovca, i čoveka koji ima samo ovaj jedan život da živi. Onaj prvi može da podnese sve, jer on zna da ukoliko veći bol pretrpi sada, utoliko će veća zadovoljstva dobiti kasnije. Ako taj ne želi da poveruje u dobro i zlo, možda možemo udesiti da mu lepota i ružnoća posluže podjednako dobro. Izmenjene su samo etikete."

"Znači, to ti je nova ideološka 'linija'?" zapita Yama.

"Jeste", reče Sem.

Yamina ruka uđe u jedan nevidljivi prorez na njegovome ogrtaču, i pojavi se opet, ali sad sa bodežom. On podiže bodež kao za pozdrav. "Za lepotu!" reče on. "Dole ružno!"

Talas tišine preli se preko džungle. Svi zvuci života oko njih prestadoše. Vraćajući jednom rukom bodež u skrivenu kaniju, Yama podiže drugu ruku. "Stoj!" povika.

Gledao je u nebo, žmirkajući zbog sunca, glave nagnute na desno rame. "Beži sa staze! U žbunje!" povika on.

Svi pojuriše. I kaluđeri u šafranskim odeždama nestadoše munjevito sa staze. Boginjinu nosiljku odnese pod drveće. Ona se pojavi pokraj Yame. "Šta je bilo?" zapita ga.

"Slušaj!"

Onda je došlo; dojahalo je sa neba, nošeno plimom prodornog zvuka. Sevnulo je preko vrhunaca planinskih, preletalo manastir, raznelo stub dima u nevidljivost. Eksplozije zvuka najavljivale su njegov dolazak; vazduh se tresao dok se probijalo kroz vazduh i svetlost.

Bio je to veliki povijeni tau-krst, iza koga je ostajao plameni trag.

"Razarač je krenuo u lov", reče Yama.

"Ognjene kočije!", povika jedan od plaćenika, ratnika, praveći znak rukom.

"To Šiva prolazi", reče jedan kaluđer, očiju raširenih od straha. "Razoritelj..."

"Da sam tada znao da ću ga sagraditi tako solidno", reče Yama, "mogao sam hotimice da utičem na njegov životni vek. Eto, ponekad zažalim zbog sopstvene genijalnosti."

Prošlo je ispod Mosta bogova, načinilo jedan zaokret iznad džungle, pa suknulo ka jugu. Urlik se postepeno stišavao, dok se udaljavalo u tome pravcu. Onda zavlada tišina.

Jedna ptica procvrkuta prva, tanano, samo za kratko. Druga joj ptičica odgovori. Zatim se nastaviše svi zvuci džungle, a putnici se vratiše na stazu.

"Taj će se vratiti", reče Yama. Pokazalo se da je istinu zborio.

Još dvaput tog dana morali su da napuštaju stazu zbog nailaska ognjenih kočija. Prilikom poslednjeg patroliranja razarač je neko vreme kružio iznad manastira, osmatrajući, možda, pogrebnu ceremoniju koja se tamo nastavljala. Onda razarač odlete preko planina i nestade.

Te noći ulogorili su se pod zvezdama; sledeće noći, takođe.

Treći dan vide ih na reci Divi, kraj lučkog gradića Kune. U Kuni su našli prevoz kakav im je odgovarao. Iste večeri krenuli su barkom niz Divu, na jug, do ušća Dive u moćnu reku Vedru, niz koju nastaviše sve dok ih barka ne donese do dokova grada Kajpura, njihovog odredišta.

Dok su plovili niz reku, Sem je osluškivao zvuke reke. Stajao je na mrkoj palubi, odmarajući ruke na ogradi. Zurio je preko voda, gledao kako blistavi dan zalazi, i kako zvezde izlaze, jedna drugu potiskujući. Tad se noć obratila njemu lično, glasom svoje boginje Ratri, izbliza.

"Već si prolazio ovim putem, Tafagafa."

"Mnogo puta", odgovori on.

"Diva je divna pod zvezdama. Gledaj kako se talasa, kako zapljuskuje." "Uistinu."

"Krenuli smo u Kajpur, u Kaminu palatu. Šta ćeš raditi kad stignemo?" "Provešću neko vreme u meditaciji, boginjo."

"O čemu ćeš meditirati?"

"O svojim prošlim životima i o greškama koje sam u svakom od tih života činio. Moram da preispitam svoju sopstvenu taktiku, ali i protivničku." "Yama misli da te je Zlatni oblak izmenio."

"Možda i jeste."

"Da te je omekšao, da te je oslabio. Uvek si pozirao kao nekakav mistik, ali sada

si. po Yaminom mišljenju, stvarno i postao mistik — što znači propast za tebe, što znači propast za nas."

Odmahnuo je glavom odrečno, okrenuo se. Nije mogao da je vidi. Stajala je tu, nevidljiva — a možda je i otišla? Progovorio je tiho i bez naglasaka, povezanim sporim govorom. "Ja ću otrgnuti ove zvezde sa nebesa, i baciću ih bogovima u lice, ako bude potrebno. Govoriću svetogrđe u svakom hramu širom ove zemlje. Ako bude potrebno uzimaću živote kao što ribar uzima ribu, mrežom. Popeću se ponovo u Nebeski grad, pa makar svaki korak bio po plamenu ili po golom maču, i makar put čuvali tigrovi. Jednog će dana bogovi pogledati sa neba i videti me na njihovom stepeništu, kako dolazim donoseći im poklon koga se najviše boje. Tog će dana otpočeti nova Juga... Ali prvo moram neko vreme da meditiram", završi on.

Opet se okrenuo vodama, zurio preko njih.

Jedna zvezda padalica pregorela je svoj put preko nebesa. Brodić je klizio dalje. Noć je uzdahnula oko njega.

Sem je gledao pravo pred sebe i prisećao se prošlih događaja.

2

Došao jednom jedan ne-naročito-značajan radža iz ne-naročito-značajne kneževine, svojom pratnjom okružen, u Mahartu, grad kog nazivaju Kapijom juga i Prestonicom zore, da tu kupi sebi novo telo. Bilo je to u danima kad se nit sudbine još mogla iščupati i iz slivnika kraj trotoara, kad su se bogovi držali manje formalno, kad su demoni još bili vezani, a Nebeski grad povremeno otvarao za pristup ljudi. Ovo je priča o tome kako je taj princ prevario jednorukoga primaoca priloga, montiranoga ispred hrama, i kako je zbog te svoje drskosti navukao na sebe gnev Neba...

Malo se bića ponovo rodi među ljudima;
više ih se ponovo rodi među drugima

Anguittara-nikaya (1,35)

Princ je u prestonicu zore ujahao tek sredinom popodneva. Jahao je belu kobilu. Prošao je dugom avenijom Surjom. Njegovih stotinu pratilaca jahali su zbijeno iza njega, njegov savetnik Strejk jahao je levo od njega, njegova je kriva sablja mirovala, za pojas zadenuta, a deo njegovog blaga bio je u vrećama koje su nosili njegovi tovarni konji.

Vrelina se sručivala na turbane ovih ljudi, slivala se mimo njih, odbijala se od površine druma i opet se uzdizala.

Jedne kočije prođoše polako mimo njih, idući u suprotnom smeru; vozač je žmirkao uvis, da vidi kakvu to zastavu nosi barjaktar ispred zbijenoga odreda. Jedna ih je kurtizana pažljivo gledala, stojeći na ulazu u svoju zgradicu. Čopor pasa mešanaca potrčkivao je za kopitima konja, lajući.

Princ bejaše visok, sa brkovima boje dima. Njegove ruke bile su tamne kao kala, a na njima su se poznavale mnogobrojne staračke vene, koje su, krute, iskakale iz ravni kože. Ipak se držao uspravno, a njegove oči bejahu kao oči neke prastare ptičurine: iskričave i jasne.

Ispred njih okupljala se gomila željna da posmatra prolazak ovog odreda. Konje su sad jahali samo oni koji su imali dovoljno para da ih kupe, a takvih je bilo malo. Ljudi su se većinom opredeljivali da jašu slizarde — stvorenja sa krljuštima, sa vratom nalik na zmijski, mnoštvom zuba, nejasnim poreklom, kratkim životnim vekom i opakom ćudi. A što se konja tiče, oni su, iz nekog razloga, u poslednjih nekoliko generacija sve češće bivali sterilni.

Princ je, praćen pogledima posmatrača, ujahao još dublje u prestonicu zore.

Skrenuli su sa avenije sunca u jednu užu ulicu. Jahali su sada pored niskih magacina, pored velikih prodavnica velikih trgovaca, pored banaka, hramova, krčmi, javnih kuća. Nisu se zaustavljali. Najzad, na samom kraju poslovne četvrti grada, dođoše do raskošnog svratišta koje je držao Hokana, najsavršeniji gostioničar, kako je sam sebe predstavljao. Pred kapijom zauzdaše svoje konje. U susret im je izašao Hokana lično, obučen jednostavno, korpulentan kao što je sad bilo u modi, nasmešen; čekao je da lično uvede belu kobilu u dvorište.

"Dobro došao, gospodaru Sidarta!" povika on veoma glasno, da bi svi unaokolo čuli kakvog gosta ima. "Dobro došao u ovo mesto slavuja puno, u mirisne vrtove i mermerne sale ove skromne ustanove! Dobrodošlicu želim i tvojim jahačima, koji su uz tebe prejahali veliki put, i sad nesumnjivo žele fina osveženja i dostojanstveni odmor, kao i ti. Unutra ćete se uveriti da imamo sve po vašoj volji, siguran sam, baš kao što se uveriste i mnogo puta ranije kad dolažaste u dvore ove, u društvu prinčeva i drugih plemenitih posetilaca, suviše brojnih da bi ih sad nabrajao, kao što na primer bejahu..."

"Dobar dan i tebi, Hokana!" povika princ; dan je bio vreo a govori ovoga gostioničara uvek su pretili da teku kao reke, večito. "Uđimo brzo u tvoje svratište, koje, pored drugih dobrih osobina suviše brojnih da bi ih ja sad nabrajao, ima i tu dobru osobinu da je u njemu sveže."

Hokana je živo klimnuo glavom, prihvatio kobilu za ular i poveo je kroz kapiju, u dvorište; tu je pridržao sedlo da princ sjaše, prepustio konje brizi svojih štalskih momaka, i poslao jednog malog dečaka napolje, da očisti ulicu na mestu gde su toliki konji, ispred kapije, do maločas čekali.

U svratištu su se ljudi okupali: stajali su u mermernom kupatilu, a sluge su sipale vodu preko njihovih pleća. Onda su se namazali uljem, što je bio običaj kaste ratnika, obukli svežu odeću, i prešli u dvoranu za ručavanje.

Gozba je trajala čitavo popodne, tako da ratnici najzad zaboraviše koliko je raznih jela bilo: nisu ih mogli prebrojati. Princ je sedeo u čelu dugog, niskog stola za ručavanje. Princu sa desne strane troje plesača izvodilo je zamršene plesne obrasce, sudarajući majušna cimbala, kontračinele, koja su imali na prstima svojih ruku, pokazujući licima u svakom momentu igre odgovarajuća osećanja, dok je četvoro muzičara pod velovima sviralo tradicionalnu muziku predviđenu za takve sate. Preko stola bila je raširena bogato izvezena tapiserija plave, braon, žute, crvene i zelene boje, koja je prikazivala seriju scena iz lova i bitaka: jahači na slizardima i na konjima napadaju, koristeći koplja i strele, pernatog pandu, vatropetla i dijamant-mahunastu komandnu biljku, a ta bića jurišaju na njih; zeleni majmuni se rvu u vrhovima drveća; ptica Garuda je uhvatila kandžama jednog nebeskog demona pa ga

napada kljunom i krajevima svojih krila; iz dubine mora na obalu ispuzava armija rogatih riba koje stiskaju u svojim člankovitim, razuđenim perajima klinove od ružičastog korala, a njihov dublji prodor na kopno sprečava red ljudi u kratkim tunikama, sa šlemovima na glavama, naoružanih kopljima i buktinjama.

Princ je jeo samo malo. Poigravao se svojom hranom, slušao muziku, ponekad se smejao šalama jednog od svojih ljudi.

Otpijao je šerbet. Prstenje na njegovoj ruci zveckalo je o čašu.

Pored njega se pojavio Hokana. "Je li sve u redu, gospodaru?"

"Da, dobri Hokana, sve je u redu."

"Ne jedeš kao drugi. Možda ti se jelo ne dopada?"

"Nije stvar u hrani, koja je odlična, niti u načinu kako je pripremljena, jer pripremljena je besprekorno, cenjeni Hokana. Radi se o mom apetitu, koji u poslednje vreme nije baš naročit."

"A-ha!" reče Hokana tonom znalca. "Imam pravu stvar, baš pravu stvar! Samo čovek kao ti može je stvarno ceniti. Dugo je mirovala na jednoj izdvojenoj polici u mome podrumu. Dobri Krišna ju je nekako sačuvao kroz sve vekove. Od njega sam to dobio pre mnogo godina, jednom prilikom kad je došao u moje svratište i kad nije bio nezadovoljan uslugom. Doneću ti."

Poklonio se i izašao iz dvorane krećući se unatraške.

Kad se vratio, u rukama njegovim bejaše jedna boca. Princ je prepoznao bocu po obliku, još pre no što je mogao da pročita natpis na papirnoj etiketi zalepljenoj za bocu.

"Burgonjac!" uzviknu on.

"Upravo tako" reče Hokana. "Ova flaša doneta je pravo sa planete Urata, davno."

Krčmar je omirisao vino i nasmešio se. Zatim je sipao malu količinu u kruškastu čašu i stavio je pred svog gosta.

Princ je čašu podigao, udahnuo buke tog vina. Polako je otpio jedan mali gutljaj. Njegove oči se sklopiše.

U trpezariji svi su se utišali, u znak poštovanja prema njegovom zadovoljstvu.

Spustio je čašu, a Hokana je u nju opet sipao vino koje se dobija od grožđa pinot noir, koje na ovoj planeti ne može da uspeva.

Princ ovoga puta nije dotakao čašu. Umesto toga, okrenuo se Hokani i rekao, "Ko je u ovoj kući najstariji muzičar?"

"Evo, ovaj Mankara", reče gostioničar pokazujući na jednog sedokosog čoveka koji se odmarao uz sto za poslugu, u uglu.

"Ne fizički star, nego po godinama star", reče princ.

"A, to bi onda bio Dele", reče Hokana, "ako ga uopšte možemo ubrajati u

muzičare. Kaže da je nekad bio muzičar."

"Dele?"

"Jedan štalski momak."

"A, tako... Pošalji po njega." Hokana pljesnu rukama i naredi slugi koji se odmah pojavio da ode u štale, da se pobrine da se spoljašnost tog mladog konjušara dovede u red, a onda da ga izvede pred goste.

"Zamolio bih da ne gubite vreme perući ga i presvlačeći, nego da ga jednostavno dovedete ovamo", reče princ.

Zavalio se unazad i čekao, očiju sklopljenih. Kad je štalski momak stao pred njega, princ upita: "Reci mi, Dele, kakvu muziku sviraš?"

"Onu koja više ne prija sluhu Bramina", odgovori dečak.

"Koji instrument bejaše tvoj?"

"Klavir."

"Možeš li da sviraš na ičemu od ovoga?" Pokazao je rukom instrumente koji su sada, napušteni, ostali na jednoj maloj platformi pokraj zida.

Dečak je nagnuo glavu u tom pravcu. "Pretpostavljam da bih mogao da se snađem sa flautom, kad bih morao."

"Znaš li ijedan valcer?"

"Da."

"Hoćeš li da mi odsviraš 'Na lepom plavom Dunavu'?" Sa dečakovog lica nestade pogruženost, koju je sada zamenilo osećanje nelagodnosti. Bacio je hitri pogled ka Hokani, koji je klimnuo glavom.

"Sidarta je princ među ljudima. On je jedan od Prvih", reče gostioničar. "Šta, 'Lepi plavi Dunav' na jednoj od onih flauta?"

"Ako ćeš biti tako ljubazan."

Dečak je slegao ramenima. "Pokušaću", reče. "Silno duga vremena protekla su otkad sam... Nemojte zameriti ako bude skromno."

Prišao je podijumu na kome su stajali instrumenti i nešto promrmljao vlasniku one flaute koju je izabrao. Taj muzičar klimnu glavom. Onda dečko prinese flautu usnama i odsvira nekoliko nesigurnih probnih nota. Zastao je, ponovio probu, i okrenuo se princu.

Prineo je flautu ponovo usnama: razlegoše se, drhtavo i nesigurno, taktovi valcera. Dok je dečak svirao, princ je počeo da pije vino.

Kad je dečak zastao da se odmori, princ mu je pokretom ruke pokazao da nastavi. Svirao je, jednu za drugom, zabranjene melodije; muzičari-profesionalci, koji su sedeli za zasebnim stolom, neprestano su održavali na svojim licima zabrinute izraze neodobravanja; ali ispod njihovog stola nekoliko nogu je krišom tapkalo u sporom

ritmu muzike.

Najzad je princ popio svoje vino. Veče se primaklo gradu Maharti. Dobacio je dečaku kesu punu metalnog novca; dok je dečak, sa suzama u očima, napuštao dvoranu, princ nije želeo u tom pravcu da gleda. Ustao je, protegao se, nadlanicom prigušio zevanje.

"Povlačim se u svoje odaje", reče svojim ljudima. "Nemojte dok mene nema da prokockate dedovinu i očevinu."

Oni se nasmejaše, poželeše mu laku noć, zatražiše od slugu žestoko piće i slane biskvite. Princ je, odlazeći, čuo da se iza njegovih leđa već počinju kotrljati kockarske kockice.

Princ se povukao rano, zato da bi mogao sutra da ustane pre izlaska sunca. Naredio je jednom slugi da provede čitav dan pred njegovim vratima, i da odbije svakoga ko poželi da uđe, uz objašnjenje da se radža ne oseća najbolje.

Pre no što su se prvi cvetovi otvorili prvim insektima toga jutra, princ je napustio svratište; jedini svedok njegovog odlaska bio je jedan veoma stari zeleni papagaj. Nije princ krenuo obučen u svilu na koju su biseri našiveni; krenuo je obučen u dronjke, jer takav je bio njegov običaj pri izlascima ove vrste. Nisu zvuci roga i bubnja najavljivali njegov nailazak; tišina je vladala oko njega dok je odmicao ulicama grada, kroz polumrak. Te ulice sada su bile puste; jedino se moglo videti kako se sa pozne dužnosti vraća poneki doktor ili poneka prostitutka. Jedan pas lutalica klipsao je za njim dok je odmicao kroz poslovnu četvrt, u pravcu luke.

Seo je na neki sanduk na početku jednog keja. Zora je došla da podigne tamu sa sveta; princ je gledao kako plima pomalo podguruje brodove svijenih jedara, brodove iznad čijih se paluba ukrštalo bezbroj kablova, na čijim su pramcima bile urezane figure čudovišta ili devojaka. Prilikom svake svoje posete Maharti princ je provodio jedno kraće vreme i u luci.

Ružičasti suncobran jutra otvorio se nad zamršenom kosom oblaka; hladni povetarci preleteše preko dokova. Ptice đubretarice ispuštale su promukle krike dok su preletale između kula sa dvolučno nadsvođenim prozorima i zaletale se nad vode zaliva.

Gledao je polazak jednog broda. Platnene površine koje su podsećale na šatore postepeno su se nadimale i zatezale, jer ih je slani vetrić sve bolje popunjavao. Na drugim, bezbedno ukotvljenim brodovima sad se već primećivala živa aktivnost: posade su se pripremale za utovar ili istovar tamjana, korala, ulja, svakovrsnog platna, pa zatim metala, žive stoke, drveta velike tvrdoće, začina. Udisao je mirise trgovine, slušao psovke mornara, divio se i jednima i drugima; mirisima zato što su nagoveštavali bogatstvo, psovkama zato što su u sebi spajale njegove dve druge

velike preokupacije, naime teologiju i anatomiju.

Posle nekog vremena popričao je sa kapetanom jednog inostranog broda koji je nadgledao istovar nekih vreća sa žitom, sve do poslednje vreće, i koji se sad odmarao u senci sanduka.

"Dobro jutro", reče princ. "Neka vaša putovanja budu slobodna od oluja i brodoloma, i neka vam bogovi daju bezbedne luke i dobro tržište za vašu robu."

Onaj klimnu glavom, sede polako na jedan sanduk, i poče da puni malu glinenu lulu.

"Hvala, stari", reče kapetan. "Ja se, doduše, u hramovima molim samo onim bogovima koje sam izaberem, ali blagoslove primam od svakog boga bez izuzetka. Čoveku su blagoslovi uvek dobrodošli, a pomorcu naročito."

"Da li vam je ovo putovanje bilo naporno?"

"Ne onoliko naporno koliko je moglo biti", reče kapetan. "Planina poznata kao Niritijev top, koja se uvek dimi, počela je opet i da ispaljuje svoju đulad prema nebu."

"A, znači doplovili ste sa jugozapada!"

"Da. Iz grada lspar-na-moru, u Čatistanu. Vetrovi su povoljni u ovo doba godine, ali su baš ti vetrovi poneli i pepeo iz Niritijevog topa. Odneli su ga mnogo dalje nego što bi iko pomislio da je mogućno. Šest dana je padao crni sneg na nas, pa su nas mirisi podzemnog sveta progonili, zagađivali nam vodu i hranu, naterivali suze u oči; od njih i grlo jako peče. Mnogo smo zahvalnosti uputili nebu kad smo konačno pobegli iz tih krajeva. Vidite kako je trup broda zaprljan? A tek jedra da ste videli — bila su crna kao Ratrina kosa!"

Princ s nagnuo napred da bolje osmotri brod. "Ali more nije bilo naročito nemirno?"

Pomorac odmahnu glavom. "U blizini Ostrva soli imali smo susret sa jednom krstaricom. Tada smo čuli da smo najgorem delu erupcije izmakli zato što se dogodio šest dana pre našeg nailaska. U tim najgorim trenucima goreli su i oblaci, podigli su se veliki talasi, potopili dva broda za koja su oni na krstarici znali, a po svoj prilici i treći brod." Pomorac se naže unazad da prodžara duvan u luli. "I zato, kako rekoh, mornarima blagoslov uvek dobro dođe."

"Tražim jednoga mornara, jednog kapetana", reče princ. "Ime mu je Jan Olveg, ali ga sad možda zovu Olvaga. Znate li ga?"

"Znao sam ga", reče kapetan, "ali taj odavno ne plovi."

"Je l' te? A šta je bilo s njim?"

Kapetan okrete glavu da ga bolje osmotri. "A ko ste vi da to pitate?" reče najzad.

"Moje ime je Sem, a Jan mi je vrlo stari prijatelj."

"Šta tačno znači to 'vrlo stari'?"

"Pre mnogo, mnogo godina znao sam ga kad je bio kapetan jednog broda koji nije plovio po ovim okeanima."

Kapetan se iznenada naže napred, zgrabi komad drveta i hitnu ga na psa koji se pojavio iza jednog niskog stuba za vezivanje lađa, na suprotnoj strani istog keja. Pas je kratko zaskičao i odjurio. Sakrio se iza magacina. Bio je to onaj isti pas koji je princa pratio još iz svratišta.

"Čuvaj se paklenih pasa", reče kapetan. "Ima pasa i pasa. I pasa. Tri različite vrste. U ovoj luci, sve tri vrste treba terati od sebe." Opet je osmotrio princa. "Na vašim rukama" reče on pokazujući lulom, "donedavno je bilo mnogo prstenova. Njihovi tragovi još se primećuju."

Sem je bacio pogled na svoje ruke i osmehnuo se. "Vaše oči ništa ne propuštaju. Priznaću očigledno. Da, nosio sam donedavno mnogo prstenja."

"Znači ni ti, kao ni ovi psi, nisi ono što se na prvi pogled učini da si. Raspituješ se za Olvagu, i pri tom koristiš baš to ime, njegovo najstarije ime. Kažeš da se zoveš Sem. Da nisi ti kojim slučajem jedan od Prvih?"

Sem nije odmah odgovorio; posmatrao je mornara kao da je čekao da ovaj još nešto kaže. Kapetan, baš kao da je to osetio, nastavi, "Znam da je Olvaga spadao među Prve, mada je o tome retko govorio. Bez obzira da ii si ti jedan od Prvih, ili si jedan od gospodara, tu činjenicu o Olvagi očigledno znaš. Prema tome rekavši ovo što sam rekao, nisam ga ni u koliko odao. Želeo bih, međutim, da znam da li govorim sa njegovim prijateljem ili neprijateljem."

Sem se namrštio: "Jan nikad nije imao mnogo neprijatelja. Govoriš kao da ih sad ima, i to među onima koje gospodarima nazivaš."

Pomorac je i dalje zurio u njega. "Nisi ti gospodar", reče naposletku, "a doputovao si iz dalekog kraja."

"Tako je", reče Sem, "no reci mi kako si pogodio te stvari."

"Prvo", reče kapetan, "starac si. Gospodar bi, naravno, mogao da ima na sebi staro telo, ali ne bi to hteo, baš kao što ne bi hteo dugo da bude pas. Starcu se lako može desiti da umre pravom smrću, iznenada; gospodar bi se toga odveć plašio. Prema tome, on se ne bi zadržavao u tom telu toliko dugo da se na rukama ocrtaju tragovi prstenja. Ne bi gospodar mogao ući ni u telo nekog ostarelog princa, jer se tela bogataša nikad ne koriste za karmički transfer. Ako se desi da nekom bogatašu ne dozvole da se ponovo rodi, onda ga bar puste da svoj prirodni život odživi do samog kraja — i umre. Gospodari se plaše da bi među podanicima takvog radže moglo doći do pobune, do ustanka, ukoliko bi on umro smrću koja nije prirodna. Prema tome, telo kao što je tvoje ne bi se moglo nabaviti tim putem. A telo odgajeno u tankovima života ne bi imalo tako obeležene prste. Stoga", zaključi on, "ti moraš biti neki od

značajnih ljudi, ali nisi iz redova gospodara. A ako si znao Olvagu u davninama, onda si svakako jedan od Prvodošlih, kao što je i on. Imajući u vidu o kakvim stvarima se raspituješ, zaključujem da nisi iz ovih krajeva. Da si iz ove pokrajine znao bi o gospodarima, a znajući o njima, znao bi i zašto Olvaga ne može da plovi."

"Izgleda da ti, mornaru koji si tek stigao, poznaješ Mahartu bolje nego ja."

"I ja stigoh sa dalekog mesta", priznade kapetan, smešeći se blago, "ali ja ću za sledećih desetak meseci posetiti, lako može biti, dvadesetak luka. Uz put slušam vesti — i vesti, i ogovaranja, i priče odasvuda. Mnogo se sazna u dva tuceta luka, a ja i u više zalazim. Čujem o intrigama iz palata i o poslovima hramova. Čujem tajne koje su prošaputane noću, zlatnim devojkama pod Kaminim svijenim svodom od šećerne trske. Saznam o ofanzivama Kšatrije i o tome kako veliki trgovci ulažu novac u proizvodnju žita i začina, dragulja i svile. Pijem sa pevačima i astrolozima, sa glumcima i slugama, kočijašima i krojačima. Ponekad, možda, dospem u luku koja pruža sklonište i gusarima; tad slušam o sudbinama onih koje su gusari oteli da bi za njih dobili otkupninu. Zato nemoj misliti da je čudno što ja, koji dolazim iz daleka, znam o Maharti možda više nego ti koji imaš dom možda na nedelju dana putovanja odavde. Ponekad možda čujem čak i šta rade bogovi."

"Onda mi možeš reći nešto o gospodarima, i o razlogu što se oni smatraju neprijateljima?"

"Nešto o njima ti mogu kazati", reče kapetan, "pošto ne bi bilo dobro da srljaš neupozoren. Trgovci telima sada su dobili naziv "gospodari Karme". Uveden je običaj da se njihova individualna imena drže u tajnosti, kao što je to slučaj sa bogovima, da bi izgledali onako bezlični kao Veliki Točak koji oni, po sopstvenoj tvrdnji, zastupaju. Nisu to više prosto trgovci telima; u savezu su sa hramovima. Ni hramovi više nisu isti, jer oni tvoji zemljaci koji su bili Prvi sada su bogovi i obraćaju se sveštenicima direktno sa neba. Ako si zaista jedan od Prvih, Sem, onda tvoj put mora voditi ili u obožavanje ili smrt, čim se budeš suočio sa novim gospodarima Karme."

"Kako to?" reče Sem.

"Za detalje pitaj nekog drugog", reče kapetan. "Ne poznajem načine kako se sve te karmičke stvari izvode. Idi u ulicu tkača i raspitaj se gde stanuje Janaveg, pravilac jedara."

"Pod tim imenom je Jan sada poznat?"

Kapetan klimnu glavom. "I pričuvaj se pasa", dodade, "a takođe i svakog drugog živog bića koje može biti inteligentno."

"Kako si ti zoveš, kapetane?" zapita Sem.

"U ovoj luci, ili sam bez imena, ili imam lažno ime, a nikakvog razloga nemam da

te lažem. Zbogom, Sem."

"Zbogom, kapetane. Hvala ti za reči tvoje."

Sem ustade i ode iz luke. Prolazeći kroz poslovnu četvrt, zaputio se ka ulicama zanata.

Sunce je bilo crveni disk na nebu koji izlazi da bi se sreo sa Mostom bogova. Princ je hodao kroz produbljeni grad, probijajući se prostorom između tezgi na kojima su bili izloženi rezultati truda onih zanatlija koji se bave sitnim zanatima. Jedni su navaljivali da vam prodaju lekovite masti i praškove, drugi parfeme i mirišljava ulja. Cvećari su prema prolazniku mahali svojim cvetnim vencima i jelecima, a vinari su ćutali, sedeći pokraj svojih punih mešina položenih po klupama u dubokom hladu, čekajući da im kupci, kao i uvek dosad, dođu sami.

Jutro je mirisalo na hranu koja se kuvala, na mošus, na tela, na izmet, na ulja, na tamjan — sve to izmešano i pušteno da luta kao nevidljivi oblak.

Princ bejaše obučen kao prosjak, pa se nije činilo neobičnim kad je zastao i obratio se jednome grbavcu pred kim je ležala činija za prosjačenje.

"Pozdravljen budi, brate", reče princ. "Posao me poneo daleko od kuće. Možeš li me uputiti gde je Tkačka ulica?"

Grbavac je klimnuo glavom, a zatim sugestivno protresao činiju.

Princ izvuče maleni novčić iz kese koja bejaše skrivena ispod njegovih dronjaka. Novčić upade u prosjakovu činiju i odmah odatle nestade.

"Onamo", reče prosjak odmahujući glavom. "Kad na treću ulicu naiđeš, skreni levo, u nju. Idi njome dok ne mimoiđeš još dve ulice. Tako ćeš stići do kružnog trga sa fontanom, pred hramom Varune. Kad izađeš na taj trg, uđi u ulicu tkača, koja je obeležena znakom sove."

Klimnuo je glavom grbavcu, potapšao ga po grbi, i produžio svojim putem.

Kad je stigao do kružnog trga sa fontanom, princ je zastao. Nekoliko desetina ljudi stajalo je u krivudavom redu pred hramom Varuninim; od svih božanstava, Varuna je bio najstrožiji i najdostojanstveniji. Ovi ljudi se nisu trudili da uđu u hram; njihov red se pomicao; oni kao da su se bavili nekom aktivnošću koja je zahtevala da čovek pričeka dok dođe na red. Princ je začuo zveket metalnog novca. Prišao je bliže.

Čekali su na red da stanu pred jednu mašinu koja je odsijavala metalnim sjajem.

Na prednjoj strani mašine videlo se na jednom mestu nešto nalik na čeličnu tigrovsku glavu. U usta tog tigra jedan čova je upravo ubacivao novčić. Mašina poče da prede kao mačka. Oko providnog lica mašine bile su spletene dve svete zmije zvane Nage. Onaj čovek poče da pritiska dugmad koja bejahu načinjena tako da liče na demone i zveri. Celom dužinom obeju zmija počeše da se pale i gase živopisna svetla.

Princ pristupi još bliže.

Čova potegnu nadole jednu polugu koja kao da je izrasla iz bočne strane mašine. Poluga imađoše oblik ribljeg repa.

Svetlost svetačke plave boje pojavi se u unutrašnjosti mašine; zmije počeše da pulsiraju crvenom bojom; začu se blaga muzika; a usred svega toga iskrsao molitveni točak koji poče veoma brzo da rotira.

Na čovekovom licu pojavi se blaženi izraz. Posle nekoliko minuta mašina se ugasi. Isti čovek je odmah ubacio još jedan novčić i ponovo povukao polugu, ali zato neki koji su stajali blizu začelja počeše bučno da protestuju, dobacujući primedbe koje su se svodile na to da mu je to već sedmi uzastopni novčić, da je dan vreo, da ovde ima i drugih koji čekaju da se pomole bogu, i onda zašto on ne uđe u hram i ne uruči tako veliki prilog direktno sveštenicima u ruke? Neko je na to odgovorio sugestijom da taj čovek maloga rasta možda mora da okajava neke velike grehove. Zatim poče nagađanje o mogućoj prirodi njegovih grehova. Ovo je bilo propraćeno smejurijom.

Videći da u tom redu stoji i nekoliko prosjaka, princ stade, poslednji, u red.

Dok se red pomicao napred on je primetio da neki ljudi posle ubacivanja novca pritiskaju dugmad na mašini, dok drugi imaju neke male, ravne metalne diskove: disk ubace u usta drugog čeličnog tigra, na drugoj strani mašine, i kad mašina završi sa radom, disk ispadne u jednu udubinu odakle ga mogu uzeti. Princ se odlučio da nešto upita.

Obratio se čoveku koji je stajao ispred njega u redu. "Zašto neki ljudi imaju diskove?"

"Zato što su se registrovali", odvrati čovek ne okrećući glavu.

"U hramu?"

"Da."

"A-ha", reče princ.

Pričekao je pola minuta pa upitao, "Oni koji nisu registrovani a žele da upotrebe mašinu — oni pritiskaju dugmad?"

"Da", reče čovek, "otkucaju svoje ime, zanimanje i adresu."

"A ako je neko ovde samo posetilac, kao ja, na primer?"

"Onda dodaj i ime svog grada."

"A ako je neko nepismen, kao ja — šta onda?"

"Možda bi bilo bolje", reče čovek okrećući se, "da se bogovima moliš na stari način, a pare da daš sveštenicima u ruke. Ili da se registruješ i dobiješ sopstveni disk."

"Vidim", reče princ. "Da, u pravu ste. Moram o ovome više da razmislim. Hvala."

Napustio je čekanje u tom redu i krenuo oko fontane, sve dok nije stigao do znaka

sove, okačenog o jedan stub. Ušao je u ulicu tkača.

Triputa se raspitivao za jedrošivaoca Janagu; treći put se obratio jednoj ženi niskog rasta i moćnih, mišićavih ruku. Imala je male brkove. Sedela je prekrštenih nogu pod tremom nečega što je nekad možda bila štala, i što je još mirisalo kao štala. Prošivala je rubove nekog ćilima.

Prvo ga je ošinula pogledom svojih čudnovato lepih somotno-smeđih očiju, od glave do pete i nazad, a onda je odmumlala i odrezala uputstva. Po njenim uputstvima pošao je jednom uličicom koja ga je vodila u cik-cak, pa onda nadole jednim stepeništem koje se pripilo uz spoljašnji zid nekakve petospratnice, sve do jednih vrata koja su vodila u podrumski hodnik. Unutra je bilo mračno i vlažno.

Zakucao je na treća vrata levo. Posle nekog vremena ona se otvoriše.

Čovek je zurio u princa. "Da?"

"Mogu li da uđem? Radi se o nečem prilično hitnom..."

Čovek je jedan trenutak oklevao, onda je odsečno klimnuo glavom i koraknuo u stranu.

Princ je prošao pored njega i ušao u njegovu sobu. Po podu je bio raširen veliki komad platna, kraj koga je stajala tronožna stoličica. Čovek je ponovo seo na tu stoličicu. Pokretom je pokazao princu da sedne na jedinu preostalu stolicu u sobi.

Bio je nizak i plećat; kosa mu je bila potpuno bela, a u zenicama njegovih očiju nazirali su se dimni počeci invazije katarakta. Ruke mu bejahu mrke i tvrde, zglavkova čvornovatih. "Da?" ponovi on.

"Jan Olveg, dakle", reče princ.

Starčeve oči se raširiše, a onda skupiše u sasvim uzane proreze. U ruci poče da odmerava težinu jednih krojačkih makaza.

Princ reče na engleskom: "It's a long way to Tipperary.[1]"

Starac je zurio u njega. Najzad uzvrati recima, "If your heart's not here." Makaze je ostavio na radni stočić. "Koliko je dugo bilo, Sem?"

"Godina je bilo toliko da im više ni broja ne znam."

"Ni ja. A tebe sam poslednji put video pre nekih četrdeset — da li će biti četrdeset pet? — godina. Mnogo je piva od tada proteklo rekama našim, a?"

Sem klimnu glavom.

"Stvarno ne znam odakle da počnem..." reče Jan.

---

1 Prvi stih popularne pesme o irskom gradiću Tipereriju. Prevod prvog i prevod poslednjeg stiha te pesme glase: "Dug je put do Tipererija... ali moje srce hrli tamo." Ovu pesmu su naročito pevali savezнички piloti u Drugom svetskom ratu; bila je poznata i jugoslovenskim partizanima počev od onog vremena kad su savezнички avioni počeli češće da sleću na ostrvo Vis i na oslobođene teritorije širom Jugoslavije, Ian Olveg, čujući prvi stih, odgovara parafrazom poslednjeg stiha; umesto "but my heart goes there" on kaze "if your heart is not here" tako da nastaje novo značenje: "Dug je put do Tipererija... ako tvoje srce nije ovde." (Prim, prev.)

"Za početak mi objasni — zašto 'Janaga'?"

"Zašto da ne? Ima neki čestit, radnički prizvuk. A ti šta radiš?Još si u prinčevskom biznisu?"

"Ja sam dalje ja", reče Sam, "a kad mi dođu u posetu zovu me Sidarta."

Starac se zahehetao. "Ili 'Vezivalac demona', a? Vrlo dobro. Vidim da tvoje krpice nisu u skladu sa tvojim budžetom, pa zaključujem da opet nešto muvaš; oduvek si tome bio sklon."

Sem je klimnuo glavom. "I otkrih mnogo toga što ne razumem."

"Jest, jest. Kako da počnem? Kako? Pričaću ti o sebi, eto kako... Nakupio sam toliku količinu loše karme da sad ne mogu da dobijem sledeći transfer."

"Šta?"

"Loše karme, rekoh. Ta starinska religija nije više samo glavna religija ovde — ona je opipljiva, nameću je silom, na užasan način demonstriraju njenu realnost. Ali nemoj se usuditi da ovu poslednju misao pomisliš suviše glasno. Pre desetak godina Savet je ozakonio upotrebu psiho-sondi radi sagledavanja umova svih onih koji se prijave da dobiju novo, mlado telo. Bilo je to neposredno posle onog njihovog rascepa na frakciju deikrata i frakciju akceleracionista; pobedila je Sveta koalicija deikrata, izbacila napolje momke sklone tehnici, pritegla dizgine... i nastavila da priteže sve do danas. Najprostije rešenje bilo mi je da nadživim problem. Onda se sveštenička mafija sporazumela sa prodavcima tela, tako da se sad prvo zaviruje u mozak mušterije: kad otkriju akcelaracionistu, tada ili odbiju njegovu molbu za novo telo, ili ga... znaš... po kratkom postupku. Danas više nema mnogo akceleracionista. Međutim, to je bio samo početak. Božja stranka je začas nanjušila stazu nove, veće vlasti. Pregled mozga sada je standardna procedura,a obavlja se neposredno pre transfera. Trgovci telima sad su dobili naziv 'gospodari Karme' i postali su, organizaciono, deo osoblja hrama. Pročitaju tvoj dosadašnji život, odmere kakva ti je karma, i odluče kakav će ti se život dati. To je savršen način da se očuva kastinski sistem i deikratski režim. Uzgred budi rečeno, Sem, većina naših starih drugara ugazili su u to — sve do svojih oreola."

"O, bože!"

"Bolje reci 'O, bogovi'", ispravio ga je Jan. Uvek su bili smatrani bogovima, zato što su imali svoje Aspekte i svoje Atribute, ali sad su sve to ozvaničili, učinili strašno službenim. Ko god je pripadnik Prvih a poželi, danas, da uđe u dvoranu Karme, treba prvo da bude prokleto siguran da li želi brzu deifikaciju ili želi da bude spaljen."

Pričekao je jedan trenutak i dodao: "Za kad je zakazan tvoj odlazak tamo?"

"Idem sutra poslepodne... a kako to da se ti i dalje šetaš unaokolo, iako nemaš ni oreol ni rukovet munja u stisnutoj šaci?"

"Tako što imam par dobrih prijatelja koji su mi preporučili da nastavim da živim — tiho — a ne da odem i suočim se sa psiho-sondom. Njihov mudri savet ja sam srcu prigrlio i zato sam još, evo, tu; krpim jedra i povremeno pravim džumbus u ovdašnjim krčmicama. Inače..." On podiže žuljevitu šaku, pucnu prstima. "Inače bih dobio ili pravu smrt smesta, ili telo zahvaćeno tumorom, ili možda zanimljivi život u telu ustrojenog vodenog bufala, ili..."

"Ili u telu psa?" reče Sem.

"Baš tako."

Klokotavim pljuskanjem alkohola Jan ispuni tišinu i dve čaše. "Hvala."

"Za srećne plamenove pakla", reče Jan. Flašu je vratio na radni stočić.

"Ovo ovako, na prazan stomak... Sam ovo praviš?"

"Da... U susednoj sobi imam kazanče za pečenje rakije."

"Ova rakija je za svaku pohvalu, rekao bih. Ako je u meni do maločas bilo loše karme, ovo će je rastvoriti i odneti."

"Definicija loše karme: loša karma je sve ono što se našim prijateljima bogovima ne dopadne."

"Po čemu si zaključio da u tebi ima loše karme?"

"Želeo sam da počnem sa davanjem naše tehnologije našim potomcima ovde. U Savetu sam zato dobio mnogo ćuški. Pokajao sam se i nadao sam se da će stvar biti zaboravljena. Međutim, oni su akceleracioniste tako strašno izgazili, da se ta ideologija nikako ne može vratiti na vreme, dok sam ja još živ. Baš šteta. Voleo bih da opet dignem jedra, da zaplovim prema novom horizontu. Još bolje, da dignem brod..."

"Psiho-sonda je tako osetljiva da može da očita nešto tako neopipljivo kao što je akcelaracionistički stav?"

"Ta sonda", reče Jan, "je dovoljno osteljiva da utvdi šta si pojeo za doručak na današnji dan pre jedanaest godina, i gde si se posekao tog jutra kad si se brijao pevušeći nacionalnu himnu države Andore."

"Pa to su bile stvari u eksperimentalnoj fazi razvoja, kad smo mi napustili... dom", reče Sem. "Ona dva primerka koja smo ti i ja poneli sa sobom omogućavala su samo vrlo grubo tumačenje moždanih talasa. Kad je to učinjen novi tehnološki proboj?"

"Čuj me, rođače sa sela", reče Jan. "Sećaš li se onog slinavka, onog razmaženog derišteta od sumnjiva oca i od gore majke, onoga iz treće generacije, koji se zvao Yama? To je onaj klinac koji je uvek uspevao da pojača svaki generator, sve dok jednog dana jedan nije eksplodirao i tako žestoko ga izgoreo da je mali dobio svoje drugo telo — i to telo staro pedeset godina — u šesnaestoj godini svog života; sećaš ga se? Onaj momčić koji je onako ludo voleo oružje, onaj što je uhvatio, anestezirao i

secirao po jedan primerak od svega živog što se micalo tamo izvan naselja, sa takvim uživanjem da smo mu nadenuli nadimak 'bog smrti' — pamtiš ga?"

"Da, pamtim ga. Taj je još živ?"

"Pa možeš tako da kažeš, ako smatraš da je to život. On je sad stvarno bog smrti, to mu nije nadimak nego zvanična titula. Psiho-probu je usavršio pre nekih četrdeset godina, ali su je deikrati držali u tajnosti sve do nedavno. Čujem da je izmislio i druge bisere koji služe volji bogova... na primer mehaničku kobru koja može da registruje encefalogram određenog čoveka sa rastojanja od jedne milje. Čak i ako je okružen gomilom ljudi, naći će ga, bez obzira koje telo taj čovek ima na sebi. Za njen otrov nije poznat protivotvor. Za samo četiri sekunde... Pa plameni čarobni štapić, koji je ostavio vidljive brazgotine na sva tri meseca ove planete, kad je gospodar Agni stao na morsku obalu i njime mahnuo. Sad konstruiše divovsko mlazno vozilo koje će služiti gospodaru Šivi i koje će se zvati 'jagan-ata' ili 'džager-nat' a pod čije točkove će se vernici sami bacati... i takve stvari."

"O-pa", reče Sem.

"Ti ćeš uspešno proći kroz proveru psiho-sondom?" "Bojim se da neću", odgovori Sem. "Čuj, video sam jutros jednu mašinu koju bih najbolje mogao da opišem kao 'molitvo-automat'. Ima li tih mašina mnogo?"

"Ima. Pojavile su se pre, valjda, dve godine. Izmislio ih je naš mladi Leonardo jedne noći, nagnut nad čašu vode. Sad kad je to sa karmom sprovedeno, te stvarčice funkcionišu bolje nego bilo kakav poreznik. Kad gospodin građanin, dan uoči svoga šezdesetog rođendana, stupi u kliniku pri crkvi onoga boga za kog se taj građanin opredelio, sveštenici izvrše komparativnu analizu — koliko je molitava uplatio, a koliko je grehova počinio.Na osnovu toga donesu rešenje u koju kastu će ga staviti, i sa kakvim telom — pri čemu se misli na starost, pol i zdravstveno stanje tela. Ide fino. Radi k'o podmazano."

"Neću ja uspešno proći ispod psiho-sonde", reče Sem, "pa ma koje grdne pare da potrošim na molitve. Upecaće me čim dođu do grehova."

"Kakvi su tvoji grehovi?"

"Te grehe tek ću počiniti, no u mom duhu oni su već ispisani, jer ih već planiram."

"Nameravaš da oponiraš bogovima?"

"Da."

"Kako?"

"To još ne znam. Počeću, međutim, tako što ću sa njima kontaktirati. Ko im je šef?"

"Ne mogu ti dati nijedno ime. Na vlasti je, dabome, Trimurti, a to znači trojica

zajedno, grupa od tri boga. Ta trojica su Brama, Višnu i Šiva. Koji je od njih u kom trenutku najvažniji ne znam. Neki pričaju da je glavni budža Brama..."

"Ma ko su oni *stvarno*?"

Jan odmahnu glavom. "Ne znam. Nose drugačija tela nego u prošloj generaciji. Upotrebljavaju samo božanska imena."

Sem ustade. "Vraćam se uskoro, a ako ne, poslaću po tebe."

"Nadam se da hoćeš... Još jedno piće?"

Sem odmahnu glavom. "Krećem sad da opet budem Sidarta, da svoj post u svratištu Hokaninom prekinem, i da tamo oglasim nameru svoju da hram posetim. Ako su naši prijatelji sada bogovi, onda moraju da razgovaraju sa svojim sveštenicima. Sidarta na molitvu kreće."

"Ne pominji me u molitvi", reče Jan. "Jer ako me bogovi sada posete, teško da ću živ ostati."

Sem se nasmešio. "Nisu oni svemoćni."

"Iskreno se nadam da nisu", reče Jan, "ali pribojavam se da je blizu dan kad će biti svemoćni."

"Dobra jedra i dobra mora ti želim, Jan."

"*Skaal*."

Princ Sidarta je krenuo ka Braminom hramu, ali je uz put svratio u kovačku ulicu. Pola sata kasnije izašao je iz jedne radnje. Sa njim su bili njegov savetnik Strejk i trojica njegovih dvorana. Smešeći se kao da mu se ukazala vizija onoga što će se dogoditi, on prođe kroz centar Maharte i dođe, najzad, do visokog i širokog hrama stvoriteljevog.

Ignorišući zurenje onih koji su čekali u redu pred molitvo-automatom, on se pope dugim, sporouzlazećim stepeništem. Na ulazu u hram dočekao ga je po činu, najviši, sveštenik, kojem je Sidarta svoj dolazak unapred najavio.

Sidarta i njegovi ljudi ušli su u hram, lišili se oružja, poklonili se u pravcu centralne dvorane, i tek onda su se obratili svešteniku.

Strejk i dvorani uzmakoše nekoliko koraka, čime pokazaše svoj respekt.

Princ je stavio jednu tešku kesu svešteniku u ruke i tiho rekao: "Želeo bih da razgovaram sa bogom."

Sveštenik je pažljivo osmatrao Sidartovo lice. Odgovorio je: "Ovaj hram je otvoren svakome, gospodaru Sidarta, i svako u njemu može da opšti sa nebom koliko god želi."

"Nisam na to mislio", reče Sidarta. "Mislio sam na kudikamo ličniji oblik kontakta — a ne na dugačku litaniju i prinošenje žrtve."

"Ne razumem vas najbolje..."

"Ali težinu ove kese razumete, zar ne? Puna je srebra. Na meni je još jedna kesa, puna zlata — plaćam čimo bavim razgovor. Želim da upotrebim vaš telefon."

"Tele...?",

"Sistem za komunikaciju. Da ste jedan od Prvih, kao ja, razumeli biste moje pominjanje telefona."

"Ne uspevam da..."

"Uveravam vas da se činjenica da sam razgovarao neće negativno odraziti na vaš starešinski položaj ovde. O ovim stvarima mnogo znam; oduvek sam po svojoj diskreciji bio poznat među Prvima. Uostalom, pozovite Prvu bazu pa proverite, ako će vam tako biti lakše. Za to vreme ja ću čekati ovde, u predsoblju. Recite im da Sem želi da razgovara sa Trimurtijem. Oni će razgovor prihvatiti."

"Pa ne znam..."

Sem izvuče drugu kesu i odmeri na dlanu njenu težinu. Sveštenik pogleda kesu i obliznu usne.

"Čekajte tu", naredio im je sveštenik potom, pa se okrenuo na peti i napustio odaju.

Ili, peta nota harfe, zazuja u vrtu purpurnoga lotosa.

Brama se izležavao na rubu bazena sa grejanom vodom. Tu se kupao zajedno sa čitavim svojim haremom. Ležao je poleđuške, sa stopalima u vodi, oslonjen na laktove, očiju zatvorenih.

Privid je to bio, da su mu oči zatvorene: u stvari virio je ispod svojih dugih trepavica, osmatrao kako se desetak devojaka veseli u bazenu, pun nade da će jedna, ili više njih, baciti pogled divljenja ka njegovom dugom, silno mišićavom, mrkom telu. Crno na mrkom: njegovi mokri crni brci bili su raskuštreni, raščerupani, a kosa je padala preko pleća njegovih,crna kao krilo gavranovo. Osmehnuo se blistavo u filtriranoj svetlosti sunca.

Međutim, činilo se da ga nijedna od devojaka ne primećuje, pa je on taj svoj osmeh sklonio, kao da ga pakuje u fioku, ostavljajući ga za neku drugu priliku. Svu svoju pažnju posvećivale su vaterpolo-utakmici u kojoj su one bile igrači.

Opet je zazujalo zvono ili, zvono komunikacije. Baš sad je veštački povetarac doneo do Braminih nozdrva miris baštenskog jasmina. Uzdahnuo je. On je želeo da ga te devojke obožavaju — da obožavaju njegovo moćno telo, njegovu pažljivo oblikovanu spoljašnost, njega kao muškarca a ne kao boga.

Iako je njegovo specijalno telo, poboljšani model, moglo da izvede stvari koje nijedan smrtnik ne bi mogao, Brama se i dalje osećao nelagodno u prisustvu gospodara Šive, koji mu se činio kao kakav stari bojni konj: taj je koristio uvek najnormalnija tela, pa ipak kao da je ženama bio daleko privlačniji. Brami se činilo

da je pol nešto više od biologije, anatomije: koliko god se trudio da suzbije taj deo svojih uspomena i uništi taj deo svog duha, ipak je znao da je rođen kao žena i da je na neki način još žena. To je mrzeo, pa je za inkarnaciju svaki put birao super-muževna tela, ali nije vredelo, i dalje je imao osećaj da je nekako neodgovarajući, da mu je žig njegovog istinskog pola urezan u čelo. Zato ga je obuzimala želja da tresne nogom o pod i iskrivi lice.

Ustao je i udaljio se uvređeno. Krenuo je prema svom paviljonu. Uz put je prošao pored zakržljalog drveća koje se uvijalo sa nekom grotesknom lepotom, pored baštenskih rešetaka opletenih jutarnjom slavom, pored bazenčića sa plavim vodenim ljiljanima; niske biserja njihale su se nad njim, okačene o alke od belog zlata. Prošao je pored lampi izvajanih u vidu devojaka, pored tronožaca na kojima je goreo tamjan više vrsta, prodornih mirisa, najzad pored osmoruke statue neke boginje. Kad god bi se neko toj statui obratio na jedan određeni, pravi način, ona bi počinjala da svira na *vini*.

Ulazeći u svoj paviljon, Brama je prišao kristalnom ekranu oko kojeg se svila bronzana zmija Naga koja je počela da proždire kraj svoga repa. Aktivirao je mehanizam ekrana.

Prvo su smetnje prelazile ekranom kao sneg, a onda se ukazalo lice njegovog visokog sveštenika u Maharti. Čovek pade na kolena i tri puta dotače svojim kastinskim znakom pod.

"Među četiri reda bogova i među osamnaest armija raja najmoćniji je Brama", intonirao je sveštenik. "Stvoritelj svega, gospodar visokoga neba i svega pod nebom. Lotos iz tvoga pupka raste, šake tvoje komešaju okeane, sa tri koraka svojih nogu ti pređeš preko svih svetova. Bubnjevi slave tvoje unose užas u srca neprijatelja tvojih. Pod desnicom tvojom je točak zakona. Zmiju koristiš kao konopac kratak, na kome katastrofe držiš. Pozdravljen budi! Nađi za shodno da primiš molitvu sveštenika tvoga. Blagoslovi me i čuj me, Brama!"

"Ustani... svešteniče", reče Brama; zaboravio je ime tog sveštenika. "Koja je to stvar značaja silnog naterala tebe da ovako zoveš mene?"

Sveštenik je ustao, bacio jedan kratki pogled na Bramino telo sa koga se voda još cedila, i opet oborio oči. "Gospode", reče sveštenik, "nije mi namera bila da vas zovem dok se kupate, ali ovde je jedan od vernika vaših koji želi sa vama da razgovara, i to o nečemu što je, čini mi se, mnogo važno."

"Jedan od vernika! Reci mu da svečujući Brama čuje sve, i uputi ga da mi se moli na uobičajeni način, u hramu, kako treba!"

Bramina ruka je već hitala ka prekidaču kojim se ekran isključivao, ali je zastala. "A otkud taj zna za direktnu liniju hram-Nebo? Otkud zna za direktnu komunikaciju

svetaca i bogova?"

"On veli", odvrati sveštenik, "da je od Prvih, i da ja treba poruku da prenesem, koja je sledeća: Sem želi da razgovara sa Trimurtijem."

"Sem?" reče Brama. "Sem? Pa ne može to valjda biti... *onaj* Sem?"

"Ovde je poznat kao Sidarta, vezivalac demona."

"Čekaj ovde dok meni ne bude volja da se ponovo pojavim, a dotle pevaj razne prikladne stihove iz veda."

"Čujem, o gospode moj", reče sveštenik i odmah poče da peva.

Brama je otišao u drugi deo svog paviljona i neko vreme proveo pred svojom garderobom, birajući šta će obući.

Princ, zadubljen u proučavanje unutrašnjosti hrama, začu da neko izgovara njegovo ime i okrete se.

Iz hodnika ga je zvao onaj isti sveštenik, čije ime je princ u međuvremenu zaboravio. Prstom mu je pokazivao da dođe, i princ pođe za njim. Jednim prolazom stigoše u nekakav magacin. Sveštenik je petljao sve dok nije napipao tajnu polugu. Onda je povukao ka sebi policu, čiji se veliki deo pokrenuo i otvorio kao vrata.

Kroz ta vrata je princ prošao dospevši u bogato dekorisano svetilište. Iznad oltara-kontrolne table bio je veliki svetlucavi ekran okružen bronzanom Nagom sa repom u zubima.

Sveštenik se triput poklonio. "Pozdravljen budi, vladaoče univerzuma, koji si među četiri reda bogova i među osamnaest armija neba najmoćniji. Lotos iz tvogat pupka raste, šake tvoje komešaju okeane, sa tri koraka..."

"Potvrđujem istinitost toga što govoriš", odvrati Brama. "Blagosloven si i saslušan. Sada nas možeš napustiti."

"?"

"Tačno tako. Sem ti je nesumnjivo platio za upotrebu ove direktne linije, zar ne?"

"Gospode...!"

"Ni reči više! Odlazi!"

Sveštenik se hitro poklonio i otišao, zatvorivši policu za sobom.

Brama je proučavao Sema, koji je na sebi imao mrke čakšire, nebesko-plavi *kamiz*, plavo-zeleni turban Urata i, o pojasu od upletenog gvozdenog lanca, praznu kaniju za mač.

Sem je, sa svoje strane, proučavao izgled Brame. Iza leđa Brame bila je potpuna crnina;na sebi je imao laki oklop nalik na pancir-košulju, od upletenih metalnih alkica, a preko toga perjani ogrtač pridržan ispod grla kopčom od plamenog opala. Na glavi je imao purpurnu krunu sa mnogo ugrađenih pulsirajućih ametista, a u desnoj ruci skiptar na kome je blistalo devet upadljivih dragih kamenova. Oči su mu bile kao

dve tamne mrlje na tamnom licu. Čulo se da blizu njega neko blago dotiče žice *vine*.

"Sem?" reče on.

Sem je klimnuo glavom.

"Pokušavam da pogodim tvoj pravi identitet, gospodaru Brama.Priznajem da ne uspevam."

"Tako i treba da bude, ako neko želi da bude bog koji je bio, koji jeste i koji će zauvek biti."

"Finu odeću na sebi imaš. Dopadljiva je izuzetno."

"Hvala. Teško mi je da poverujem da još postojiš. Proverio sam i utvrdio da već pola stoleća nisi tražio novo telo. Prilično rizikuješ."

Sem je slegnuo ramenima. "Život je pun rizika, kockanja, neizvesnosti..."

"Istina je to", reče Brama. "Molim te, nađi neku stolicu i sedi, smesti se udobno."

Sem je to učinio, a kad je opet pogledao gore, Brama je sedeo na visokom tronu od klesanog crvenog mermera. Suncobran iste boje širio se nad njim. "Biće da je tu prilično neudobno", primeti Sem.

"Ima jastuče od penaste gume", odvrati bog smešeći se. "Možeš da pušiš ako želiš."

"Hvala."

Sem je izvukao lulu iz kese koju je imao u opasaču, napunio je pažljivo, zatim pripalio.

"Šta si radio sve ovo vreme otkad si napustio nebesko jato?" zapitao ga je bog. "Obrađivao sam sopstvene bašte", reče Sem.

"Ovde si nam mogao biti koristan, u našim sopstvenim hidroponičnim plantažama", reče Brama. "Što se toga tiče, i sad bi mogao da nam budeš koristan. Nego, pričaj mi o svom boravku među ljudima."

"Lov na tigrove, pogranične zađevice sa susednim kraljevinama, obezbeđivanje da harem bude zadovoljan, pomalo istraživanja u oblasti botanike — eto takve stvari — stvari od kojih se život sastoji. Sada moje snage opadaju, želim opet mladost. Ali koliko vidim, da bih je dobio moram da podvrgnem svoj mozak nekoj nevolji. Je li to tačno?"

"Na izvestan način", reče Brama.

"Zbog čega je to potrebno, ako smem pitati?"

"Ko je dobar, u dobru da bude, ko je zao, strogo da mu sude", izrecitovao je Brama smešeći se.

"Pretpostavimo da sam zao", reče Sem, "kako će to strogo da mi sude?"

"Moraćeš u nekom nižem obliku da odradiš svoju karmičku opterećenost."

"Imaš li pri ruci ikakve određene cifre o procentu onih koji u dobro odu vis-a-vis

onih koji zaglave na sudu?"

"Nemoj posumnjati u moje sveznanje", reče Brama zaklonivši usta skiptrom dok je zevao, "ako priznam da su mi te cifre u ovom momentu pobegle s pameti."

Sem se zahehetao. "Kažeš da je vama u Nebeskom gradu potreban baštovan?"

"Da", rekao je Brama. "Prijavljuješ se za to radno mesto?"

"Ne znam. Možda."

"A možda, opet, i ne?" reče bog.

"A možda i ne", saglasio se Sem. "U starim danima nije bilo te zafrkancije sa čovekovim umom. Kad bi neko od Prvih tražio obnovu, jednostavno bi plaćao za tu uslugu i dobijao telo."

"Ne boravimo u starim danima, Sem. Sviću nova vremena."

"Neko bi mogao pomisliti da ste hteli da likvidirate sve Prve koji se nisu svrstali iza vas."

"U Panteonu ima mesta za mnogo bogova, Sem. Ima mesta i za tebe, pa ako želiš da ga zauzmeš..."

"A ako ne želim?"

"Onda idi u dvoranu Karme i traži da dobiješ novo telo."

"A ako se ipak opredelim za to da budem bog?"

"Onda će se gospodarima Karme saopštiti da te usluže brzo i dobro, i da ne koriste psiho-sondu. Čim budeš u novom telu odaslaće se jedna letelica koja će te podići na Nebo."

"O ovome vredi razmisliti", reče Sem. "Veoma mi se dopada ovaj svet, iako je uvaljan u mračna vremena, u zaostalost. S druge strane, ta moja naklonost prema ovom svetu nimalo mi neće pomoći da uživam u stvarima koje su mi drage, ukoliko bude presuđeno da umrem pravom smrću ili da dobijem telo majmuna i da lutam džunglama. Opet, nije mi draga ni veštačka besprekornost kakvu videh kad poslednji put bejah na nebu. Budi strpljiv koji časak, dok o tome meditiram."

"Rekao bih da je posle ovakve ponude, takva neodlučnost znak velike prepotencije."

"Znam, a i ja bih možda tako kazao da sam na tvom mestu a ti na mom. Ali da sam ja bog, a da si ti ja, verujem da bih darivao nekoliko časaka blažene tišine, dok čovek donosi presudnu odluku o svome životu."

"Sem, nemoguće si uporan kad nešto hoćeš! Zar bi mi iko drugi rekao da čekam, dok njegova sopstvena besmrtnost visi o koncu? Ne zamišljaš valjda da možeš sa mnom da se pogađaš, da se natežeš?"

"Pa, potomak sam stare porodice trgovaca slizardima — a postoji nešto što veoma želim da dobijem."

"A šta bi to moglo biti?"

"Odgovore na nekoliko pitanja koja me već neko vreme muče." "Na primer ?..."

"Kao što znaš, još pre jednog stoleća prestao sam da dolazim na sastanke starog Saveta, zato što su se pretvorili u duge sednice sračunate da odlože istinsko donošenje odluka, i zato što su bili korisni još samo kao izgovor za organizovanje festivala Prvih. U redu, nemam ja ništa protiv festivala. Ako ćemo pravo, dobrih stotinu i pedeset godina odlazio sam na te festivale samo da bih se napio dobrog pića sa Zemlje. Ali smatrao sam da treba nešto da učinimo i za svoje putnike, kao i za potomke naših mnogobrojnih tela, a ne da ih tek tako pustimo da lutaju po jednoj divljoj planeti i da se postepeno sami vraćaju u divljaštvo. Smatrao sam da mi, članovi posade, treba da pomognemo svima ostalima, da im pružimo sve blagodeti tehnologije kojom i sada raspolažemo, a ne da izgradimo jedan neosvojivi Raj samo za sebe i odatle koristimo ostatak planete kao rezervat za lov i kao javnu kuću. Dugo sam se pitao zašto ne dajemo tehnologiju svima. Bio bi to pošten način da se upravlja jednim svetom."

"Iz ovoga zaključujem da si akceleracionista?"

"Nisam", reče Sem, "istraživač sam. Radoznao sam, eto to je sve, zanima me zašto ide ovako."

"Pa, da ti odgovorim", reče Brama. "Razlog je u tome što oni još nisu spremni za ono bolje. Da smo stupili u akciju odmah, o da, tad se to moglo. Ali u početku smo bili ravnodušni. Kada su počela da se postavljaju pitanja, podelili smo se. Suviše vremrna je proteklo. Ljudi nisu spremni, i još mnogo vekova neće biti spremni Kad bi im neko u ovoj etapi njihovog razvoja dao usavršenu tehnologiju došlo bi do ratova u kojima bi se oni još više unazadili čak i u odnosu na ovaj početni stupanj gde su sad. Njihov već ostvareni napredak nije mali. Začeli su jednu civilizaciju sličnu onoj njihovih praotaca. Ipak, još su to deca, pa bi se, baš kao deca, igrali našim poklonima i samo opekli prste. Oni jesu naša deca, naime deca naših odavno mrtvih prvih tela, pa deca naših drugih tela, pa trećih tela, i tako dalje, i tako dalje — iz čega sledi da mi imamo i neke roditeljske dužnosti prema njima. Ne smemo dozvoliti da oni akcelerirano, ubrzano, ulete u nekakvu tamo industrijsku revoluciju, pa da unište prvu stabilnu društvenu zajednicu na ovoj planeti. Svoje roditeljske obaveze najbolje ćemo ispunjavati ako ih vodimo ovako kako ih već vodimo, naime, kroz hramove. Bogovi i boginje su u suštini parentalne, roditeljske figure; stoga, šta može biti pravednije i istinitije nego da te uloge i prihvatimo, i igramo ih temeljito?"

"Onda zašto uništavate njihovu sopstvenu tehnologiju u samom začetku? Ja lično pamtim najmanje tri slučaja kad su iznova otkrivali princip štampe, štampanja, i sva tri puta je to suzbijano."

"Iz istog razloga to činimo: narod još nije spreman za takav napredak. Uostalom, nije to bilo stvarno otkriveno, bilo je u stvari prisećano. Bila je to tehnologija iz legendi, i svaki put se neko poduhvatio da je obnovi. Ako nešto treba da bude pronađeno, onda neka to rezultira iz faktora koji su već sastavni deo jedne kulture; ne sme da bude izvučeno iz prošlosti kao zec iz šešira."

"Reklo bi se da zaista veoma tanane razlike praviš, Brama. Ako sam dobro shvatio, tvoje sluge krstare svetom i uništavaju svaki progres gde god mu vide znake?"

"Nije tako", reče bog. "Zar zamišljaš da mi želimo večno da nosimo na plećima ovaj teret božanske odgovornosti, večno da držimo planetu u zaostalosti samo da bismo zauvek trpeli muku i trud prinudnog bogovanja?"

"Najsažetije rečeno: da", reče Sem. "Šta traži onaj jednoruki automat za molitve ispred ovog hrama u kome sam? On je, kao kulturni fenomen, na istom nivou kao dvokolice?"

"To je drugo", reče Brama. "Pošto je to božanska manifestacija, građani ga gledaju sa strahopoštovanjem i ne postavljaju pitanja o njemu — iz religijskih razloga, dakle. Nije to isto kao kad bi neko pronašao barut."

"A ako neki lokalni ateista ukrade jedan automat i razmontira ga? I ako je on novi Tomas Edison? Šta onda?"

"Vrlo nezgodne kombinacione brave su na njima. Ako iko sem sveštenika otvori automat, doći će do eksplozije koja će uništiti i lopova."

"Primećujem, doduše, da niste bili u stanju da suzbijete ponovno pronalaženje pecara za destilaciju alkohola, mada ste se mnogo trudili. Najzad ste uveli jedan zakončić kojim se uvodi porez na alkoholna pića — a sakupljena lova se predaje hramovima."

"Čovečanstvu je uvek bilo potrebno i malo opuštanja, a ljudi su opuštanje tražili u piću", reče Brama. "Čovečanstvo je najčešće uspevalo na neki način da uključi piće u svoje religijske ceremonije. Tako su osećali manje krivice. Uistinu, u početku se trudismo da suzbijemo alkoholizam, ali brzo uvidesmo da ne možemo. Zato uvedosmo jednu porezicu, a za uzvrat blagosiljamo to što raja cirka. Krivice ima manje, prebacivanja pijancima je manje, zato je i mamurluk blaži, mamurluk je psihofizička pojava, znaš — a uostalom, to je mala poreza, poreščić."

"Baš je čudno što, uprkos tome što veliš, mnogi radije piju ono neblagosloveno, krišom pravljeno piće."

"Ti si došao ovamo da moliš boga, a ostao si da se bogu rugaš, je li to? A? Je li to? Voljan sam bio da odgovorim na tvoja pitanja, ali ne i da raspravljam sa tobom o deikratskoj politici. Jesi li odlučio hoćeš li moju ponudu prihvatiti ili odbiti?"

"Jesam, Madlena", reče Sem, "a je li tebi iko ikad rekao koliko si lepa kad se naljutiš?"

Brama je skočio sa trona i pojurio napred. "*Kako znaš? Kako si pogodio?*" poče bog da vrišti.

"Pa nisam mogao baš da budem siguran — do sad", reče Sem. "Bilo je to samo nagađanje, zasnovano na nekim tvojim malim manirima u govoru i držanju koje sam zapamtio. Znači, konačno si ostvarila ono što si oduvek želela, a? Kladim se da sad imaš i harem. Kako vam je, gospođo, u koži muškarca, muškarčine i po, imajući u vidu da ste rođeni kao curica? Siguran sam da bi svaka leza-meza na svetu poludela od zavisti kad bi samo znala. Čestitam."

Brama se ispravio do svoje pune visine i pogledao užasnuto. Tron kao da je plamteo iza njega. Zvuci su i dalje doticali sa žica *vine*, bez ikakve strasti. Brama je podigao skiptar i počeo: "Spremi se da na tebe kletva Bramina..."

"Ma zašto?" reče Sem. "Zato što sam pogodio, otkrio tvoju tajnu? Ako ću biti bog, svejedno je, i ostali gore to sigurno znaju. Ljutiš se što sam stvar otkrio pomoću jedinog trika koji mi je bio na raspolaganju — pomoću male provokacije? Mislio sam da ćeš me ceniti ako svoju vrednost dokažem ovakvim ispoljavanjem pameti i duhovitosti. Ako sam te uvredio, izvinjavam se."

"Nije to što si pogodio, nije ni zbog načina kako si pogodio, proklinjem te zato što si mi se podsmevao."

"Podsmevao?" reče Sem. "Ne razumem. Nisam mislio da izrazim nikakvo nepoštovanje. U starim danima sa tobom sam se uvek dobro slagao. Ako se samo setiš starih vremena, setićeš se i da je to istina. Zašto bih sad dovodio svoju poziciju pod znak pitanja rugajući ti se?"

"Zato što ti je bio brži jezik od pameti."

"Ne, gospodaru moj. Samo sam se sa tobom našalio onako kako bi se mogao čovek sa čovekom našaliti u razgovoru o takvim stvarima. Žao mi je ako to primaš k srcu. Verujem da imaš harem na kome mogu da ti pozavidim, i u koji ću nesumnjivo pokušati da se ušunjam jedne noći. Ako hoćeš da baciš kletvu na mene samo zato što sam bio iznenađen, onda samo napred, prokuni me." Povukao je na lulu, zavio svoj široki osmeh u dim.

Najzad se i Brama zahehetao. "Istina je da sam malo žučnijeg temperamenta", objasni on, "i možda previše osetljiv po pitanju svoje prošlosti. Naravno da sam često razmenjivao šale sa drugim muškarcima. Oprošteno ti je. Povlačim svoju započetu kletvu. A što se tiče tvoje odluke, pretpostavljam da prihvataš moju ponudu?"

"Tako je", reče Sem.

"Dobro. Oduvek sam te gledao kao brat brata. Idi sada i zovi mog sveštenika,

kome ću dati uputstva po pitanju tvoje inkarnacije. Vidimo se uskoro."

"Sasvim sigurno, gospodar-Brama", reče Sem, klimnu glavom i podiže lulu.

Odgurnuo je policu, izašao i u hodniku pronašao najvišeg sveštenika. Svakojake misli su prolazile kroz njegov um, ali ovoga puta ih nije izgovorio.

Te večeri princ se dogovarao sa svojim dvoranima koji su se tokom dana razišli po gradu, posetili svoje prijatelje i rođake, ako su ih u gradu imali, ili prosto lutali ulicama osluškujući govorkanja i vesti. Od njih saznao je da u gradu postoje samo desetorica gospodara Karme, i da svi stanuju u jednoj palati na jugoistoku od grada, na planinskom obronku. Po određenom rasporedu posećivali su karma-klinike ili čitaonice hramova; tu su čitani umovi kandidata prijavljenih za novo telo. Sama Kuća Karme bila je jedna masivna crna zgrada u vrtu te njihove palate na obronku: tu su dolazili oni kojima je odobren transfer u novo telo. Strejk i još dvojica pođoše još za videla da osmotre i skiciraju odbrambene zidove palate. U drugi kraj grada pođoše dvojica dvorana; njihov je zadatak bio da uruče poziv na kasnu večeru i veliku pijanku šanu od Irabeka, starcu koji je bio Sidarti daleki komšija, koji je sa njim tri puta imao krvave pogranične okršaje i nekoliko puta išao u zajednički lov na tigrove. Šan je imao zakazan susret sa gospodarima Karme, ali je došao ranije i provodio dane čekanja u poseti kod rodbine. Najzad, princ Sidarta poslao je jednoga čoveka u kovačku ulicu; taj je zatražio od radnika koji su metal kovali, da isporuče, sutra rano ujutru, dvostruko veću količinu od one koju je princ prvobitno naručio. Da bi pojačao njihovu sklonost saradnji, poneo je dodatnu sumu novca.

Kasnije istog dana, stiže šan od Irabeka u svratište Hokanino. Došao je u pratnji šestorice svojih rođaka koji su, iako pripadnici kaste trgovaca, bili naoružani kao ratnici. Videći da je u svratištu sve miroljubivo, međutim, i da nijedan drugi gost niti posetilac ne nosi oružje, oni odložiše svoje oružje, te posedaše u čelo stola, uz princa Sidartu.

Ovaj šan bejaše visok, ali prilično poguren čovek. Imao je na sebi odeću kestenjaste boje i tamni turban koji mu se spuštao gotovo do obrva; a one bejahu boje mleka, velike, i gusenicama slične. Njegova brada snežni žbun bejaše, a kad bi se nasmejao pokazivalo se da su zubi njegovi svi od reda crni krndelji; donji očni kapci njegovi stršali su, silno crveni, napred, kao da su se umorili trudeći se toliko godina da vrate nazad u očne duplje njegove oči, a te su toliko zakrvavljene i izbuljene bile da se zaista moglo pomisliti da žele da iskoče. Smejao se šlajmovito i udarao pesnicom po stolu, ponavljajući. "Slonovi su danas preskupi, a sem toga na blatnjavom terenu ništa ne vrede!" — već po šesti put; to se odnosilo na njihov razgovor o pitanju koje doba godine je najpovoljnije za pokretanje rata. Zaključili su da bi samo vladar-početnik ili vladar-prostak mogao uvrediti susedovog ambasadora

tokom kišne sezone, i da bi takvome onda dobro pristajao naziv *nouveau roi*.

Kad je noć odmakla, lekar princa Sidarte izvinio se i napustio društvo, zato da bi mogao da nadgleda pripremanje deserta i da ubaci narkotik u kolačiće namenjene šanu. Kad je noć još više odmakla, i kad je desert bio pojeden, šan je ispoljio sve jaču sklonost da zaklapa oči i klima glavom, koja mu je padala na grudi i tako sve duže ostajala. "Dobra zabava", mrmljao je između dva hrkanja. "Slonovi ništa... baš ništa...!" Najzad je zaspao, i više ga nisu mogli razbuditi. Njegovi rođaci nisu smatrali da je opravdano nositi ga kući u ovo doba noći. To nisu smatrali zato što je lekar Sidartin dodao hlor-hidrat u njihovo vino, tako da su sad ležali opruženi po podu i hrkali uveliko. Princev glavni dvoranin je popričao sa Hokanom koji je odmah našao smeštaj i za tu šestoricu. Samog šana odnesoše u odaje Sidartine, gde ga uskoro poseti lekar. Popuštajući stisak šanove odeće, lekar se naže i poče da govori šanu tihim, sugestivnim glasom:

"Sutra popodne bićeš princ Sidarta, a ovi će biti tvoji pratioci. Odjahaćeš u njihovom društvu do Kuće Karme i tamo ćeš zatražiti telo koje je Brama obećao da ti da bez prethodnog izlaska pred karmički sud. Tokom čitavog transfera ostaćeš Sidarta, vratićeš se ovamo sa svojom pratnjom, da te ja pregledam. Razumeš li?"

"Da", prošaputa šan.

"Onda ponovi ovo što sam ti rekao."

"Sutra popodne", reče šan, "biću Sidarta i zapovedaću ovim pratiocima..."

Rascvetalo se blistavo jutro. Pod njim su se dugovi plaćali. Polovina princevog odreda vojske izjaha iz grada i ode ka severu. Kad ih više niko iz Maharte nije mogao videti oni skrenuše u bregove i pođoše širokim krugom oko grada, pravcem koji će ih dovesti do jugoistočnih obronaka; uz put su zastali samo jednom, da pričvrste na sebe punu bojnu opremu.

Šest ljudi ode u ulicu kovačku. Vratili su se noseći teške platnene vreće. Sadržaj tih vreća bio je preručen u kese za novac tridesetšestorice Sidartinih ljudi. Posle doručka ta tridesetšestorica, kesa teških, pođoše u grad.

Princ se posavetovao sa svojim lekarom Naradom. Rekao je, "Ako sam pogrešno ocenio vrednost nebeske milosti, onda sam stvarno proklet."

Ali doktor se nasmešio i odgovorio mu: "Ne verujem da ste pogrešno ocenili."

I tako pređoše iz jutra u mirni centar grada. Greben bogova bio je zlatan iznad njih, iznad nebesa.

Kad su se njihovi noćašnji gosti probudili, Sidarta i njegovi ljudi pobrinuše se da im pomognu u mamurluku njihovom. Šanu dadoše post-hipnotičko sredstvo i poslaše ga, u pratnji šestorice Sidartinih dvorana, u palatu gospodara Karme. Šestorici šanovih rođaka rečeno je, međutim, da šan mirno spava u Sidartinim odajama.

"Glavna opasnost po nas u ovom trenutku", reče lekar, "sastoji se u tome da šana prepoznaju. Hoće li ga prepoznati? Za nas rade sledeći faktori: on je beznačajni vladar daleke kraljevine, u gradu je tek koji dan, to vreme je uglavnom proveo sa svojim rođacima, i najzad, nije još izašao na karmičko suđenje. Gospodarima Karme vaš fizički izgled verovatno nije poznat..."

"Osim ako su im Brama ili onaj sveštenik dali opis", reče princ. "Otkud znam, možda je čitav moj razgovor sa njim snimljen i traka poslata njima, baš radi identifikacije."

"Ali zašto bi oni to radili?" reče Narada. "Teško da bi mogli očekivati lukavstva i komplikovane predostrožnosti od strane onoga kome čine uslugu. Ne, ja bih rekao da ćemo uspeti da izvedemo ovu stvar. Kad bi šana ispitivali psiho-sondom, on ne bi prošao, naravno, ali ako samo bace pogled na njega, i ako imamo u vidu da su oko njega vaši dvorani, po svoj prilici će proći. U ovom trenutku on čvrsto veruje da je Sidarta, i u tom pogledu može proći kroz ma kakav običan detektor laži sasvim uspešno; a to je, rekao bih, najteža prepreka sa kojom se on može suočiti."

I tako oni ostadoše da čekaju. Ona tridesetšestorica vratiše se praznih kesa. Pokupili su svoje stvari, popeli se na svoje konje i pošli jedan po jedan kroz grad, naizgled lutajući, kao da traže gde bi se mogli razonoditi; u stvari polako su odmicali ka jugoistoku.

"Zbogom, dobri Hokana", reče princ dok su poslednji od njegovih ljudi odlazili. "Pričaću, kao i uvek, sve najbolje o tvom svratištu svima koje budem sretao širom zemlje ove. Žalim što se moj boravak ovde mora tako neočekivano prekinuti, ali moram da odjašem i da suzbijem jednu oružanu pobunu u provincijama. Polazim istog časa kad izađem iz Kuće Karme. Znaš kako takve pojave izbijaju onog časa kad vladar okrene leđa. I tako, mada bih voleo da provedem još nedelju dana pod tvojim krovom, bojim se da će to zadovoljstvo morati da bude odloženo za neku drugu priliku. Ako neko dođe da se raspituje za mene, reci mu da me potraži u Hadu."

"U Hadu, moj gospodaru?"

"To ti je najjužnija provincija mog kraljevstva, poznata po izuzetno vrućoj klimi. Pazi da to baš tako kažeš, naročito sveštenicima Brame, koji bi me lako mogli potražiti sledećih dana."

"Učiniću tako, moj gospodaru."

"Posebno se brini za dečaka Delea. Kad ponovo dođem, očekujem da njegovu svirku čujem."

Hokana se duboko poklonio i upravo se pripremao da otpočne svoj oproštajni govor, kada mu je princ dobacio poslednju kesu novca i načinio jednu završnu primedbu o vinima Urata, a zatim se brzo popeo na svog konja i počeo da izvikuje

zapovesti svojim ljudima, na takav način da nikakav dalji razgovor nije bio moguć.

Onda su odjahali kroz kapiju i nestali, ostavljajući iza sebe samo lekara i trojicu ratnika; lekar je morao da ih leči još jedan dan od neke vrlo retke i malo poznate bolesti koja nastaje kad se naglo promeni klima, ali je najavljeno da će i oni sutra pojahati da sustignu ostale.

Kroz grad su prošli koristeći uglavnom bočne uličice; posle nekog vremena izbili su na raskrsnicu odakle je jedan put vodio prema palati gospodara Karme. Dok su odmicali tim putem, Sidarta je razmenio tajne znake sa onom tridesetšestoricom svojih ratnika koji su sad bili skriveni na raznim mestima u šumi.

Kad su prevalili polovinu puta do palate, princ i osmorica sa njim zastadoše, pretvarajući se da žele da se odmore; u stvari, čekali su da ih ona tridesetšestorica sustignu svojim polaganim kretanjem kroz šumu.

Nedugo potom, međutim, videše neko komešanje na stazi pred sobom. U susret su im dolazila sedmorica jahača. Princ je pretpostavio da su to njegovih šest konjanika i šan. Kad se ta grupa primakla dovoljno za pozdrav, Sidarta i osmorica krenuše im u susret.

"Ko ste vi?" zapita jahač na beloj kobili, visoki čovek oštra oka. "Ko se to usuđuje da zapreči prolaz princu Sidarti, Vezivaocu demona?"

Princ vide kako taj čovek izgleda: mišićav, suncem opaljen, star dvadeset i koju godinu, orlovskih crta lica, držanja koje je nagoveštavalo snagu — i odjednom ga prože osećanje da je bio bezrazložno sumnjičav, i da je sopstvenim nepoverenjem i kombiniranjem prevario samoga sebe. Jer, ovaj snažni primerak ljudskog roda koji je sad sedeo na Sidartinoj kobili bio je najbolji dokaz da je Brama časno ispunio svoje obećanje, te da je naredio da se Sidarti da telo izvrsnog kvaliteta i velike čvrstine, telo u kome je sad gospodario stari i prastari šan.

"Gospodaru Sidarta", reče jedan od prinčevih kopljanika, jedan od onih koji su jahali uz šana od Irabeka, "izgleda da su imali poštene namere. Ne vidim da ovome ovde nešto fali."

"Šta 'Sidarta', kome se to ti obraćaš upotrebljavajući ime svoga gospodara?" povika šan. "Ja sam Sidarta, Vezivalac..." Usred reči on zabaci glavu unazad, a reči mu zaklokotaše u grlu.

Napad je tad zahvatio šana. Ukočio se, izgubio ravnotežu i pao sa konja. Sidarta mu je pritrčao. U uglovima usta toga čoveka videli su se mehurići pene, a oči su bile izvrnute uvis.

"Epileptičar!" povika princ. "Namestili su da dobijem oštećen mozak!" Ostali se okupiše i pomogoše princu da neguje palog šana sve dok napad nije prošao i dok se šan nije vratio svesti. "Št-šta se dogodilo?" upitao je šan.

"Izdajstvo", reče Sidarta. "Izdajstvo, o šane od Irabeka! Jedan od mojih ljudi će te otpratiti sada do mog ličnog lekara, koji će te pregledati. Kad se dobro odmoriš, tada, predlažem ti, uloži protest u Braminoj čitaonici za čitanje građana. Moj će ti lekar pomoći u svratištu Hokaninom, a onda ćemo te pustiti da ideš. Žao mi je što se ovo dogodilo. Verovatno će sve biti dovedeno u red. Ali ako ne bude dovedeno u red, seti se poslednje opsade Kapila i smatraj da smo sad izjednačili rezultat, jedan-jedan. Do viđenja, brate vladaoče." Naklonio se tome čoveku. Sidartini kopljanici tada su pomogli šanu da se popne na dorata Hokaninog, koga je Sidarta ranije pozajmio.

Princ se pope na svoju belu kobilu. Posmatrao je odlazak dvojice konjanika niz drum. Onda se okrenuo ljudima koji su oko njega stajali i progovorio tako glasno da su ga mogli čuti i oni prikriveni u šumi.

"Nas devetorica ulazimo. Dva kratka znaka rogom znače da i vi ostali uđete. Ako nam se neko opire, naučite ih da pametniji budu. Ako zasviram još tri puta rogom, pedeset kopljanika sjuriće se sa brega, a ja ću zasvirati ako bude potrebno. Ono je palata za lak život, a ne tvrđava gde bi se bitke vodile. Gospodare Karme zarobljavajte. Nikakvu štetu ne činite ni njima ni mašinama njihovim, niti dozvolite da neko drugi štetu čini. Ako nam se ne opiru, sve lepo i krasno. A ako se budu opirali, proći ćemo kroz palatu gospodara Karme i kroz Kuću Karme kao mali dečak preko izuzetno velikog i izuzetno pravilno izgrađenog mravinjaka. Dobra sreća neka je sa vama — ali nijedan bog!"

Okrenuo je svog konja i krenuo drumom uzbrdo. Za njim krenuše osmorica kopljanika njegovih, tiho pevajući.

Projahao je kroz široku dvostruku kapiju koja je stajala otvorena i nebranjena. Odmah je počeo da razmišlja o nekim eventualnim tajnim sredstvima odbrane koja su možda izmakla Strejkovom oku.

Ograđeni prostor oko palate bio je delimično popločan, a delimično pretvoren u prijatni vrt. Nekoliko slugu radilo je u vrtu: potkresivali su krošnje, šišali žbunje, negovali cveće. Princ je pogledom tražio ukopano teško naoružanje, ali toga ovde nije bilo. Sluge su podigle poglede dok je ulazio, ali nisu prekidale svoj posao.

Ispred njega nalazila se palata gospodara Karme, a levo od nje mogla se videti, na kraju dvorišta, crna kamena Kuća Karme. Nastupao je u tom pravcu, praćen svojim malim odredom, sve dok ne začu sa svoje desne strane, sa ulaznog stepeništa palate, poziv nečiji. Pritegao je dizgine svome konju i okrenuo se da tamo pogleda.

Čovek koji mu se obratio nosio je crnu odeždu sa žutim krugom na grudima, a u ruci štap od ebonovine. Bio je visok i masivno građen. Nije ponovio pozdrav, nego je samo stajao i čekao.

Princ je doterao svoga konja do podnožja širokih stepenica. "Moram da

razgovaram sa gospodarima Karme."

"Imate li zakazano?"

"Nemam", reče princ, "ali radi se o važnoj stvari."

"U tom slučaju, žao mi je što ste prevalili toliki put uzaludno. Potrebno je da poseta bude zakazana. To možete da sredite u bilo kom hramu u Maharti."

Onda je udario štapom po stepeništu, okrenuo princu leđa i počeo da se udaljava.

"Počupajte sve redom u onoj bašti", reče princ svojim ljudima. "Posecite ono drveće tamo, sve nabacajte na gomilu i spalite."

Čovek u crnom je zastao i opet se okrenuo.

Sad je u podnožju stepeništa ostao princ sam. Njegovi ljudi već su odmicali ka bašti.

"To ne smete", reče čovek.

Princ se nasmešio.

Njegovi vojnici su sjahali i počeli da kasape divno žbunje, uz put gazeći i ritajući cvetne leje.

"Recite im da prestanu!"

"A zašto bih? Došao sam da razgovaram sa gospodarima Karme, a vi kažete da ne mogu. Kažem vam da mogu, i da ću razgovarati. Sad ćemo videti ko je od nas dvojice u pravu."

"Naredite im da prestanu, a ja ću vašu poruku preneti gospodarima."

"Prestanite!" povika princ Sidarta. "Ali budite spremni da ponovo počnete."

Čovek u crnom popeo se uz stepenice, ušao u palatu i nestao. Princ je opipavao rog koji je visio o kanapu oko njegovog vrata.

Uskoro se začu komešanje, i naoružani ljudi počeše da izlaze na stepenište. Princ podiže rog i dvaput dunu u njega.

Ti ljudi su imali na sebi kožnate oklope — neki su oklop još žurno nameštali na sebe i kaiševima pričvršćivali — i kape od istog materijala. Njihove desnice mačevalačke bile su umotane kožom do lakta, a na levoj ruci svaki je imao i po jedan mali, ovalni metalni štit sa žutim točkom na crnom polju. Imali su duge, krive sablje. Ispunili su čitavo stepenište i zastali kao da čekaju naređenja.

Čovek u crnom pojavio se opet. Zauzeo je mesto pri vrhu stepeništa. "Vrlo dobro", reče on, "ako imate neku poruku za gospodare, samo recite!"

"Jesi li ti gospodar?" zapita princ.

"Jesam."

"Onda si sigurno po rangu najniži od gospodara, jer, koliko vidim, obavljaš i dužnosti portira. Omogući mi da govorim sa onim gospodarem koji je ovde gazda."

Tada je ujahalo tridesetšest kopljanika i raspodelilo se levo i desno od princa.

Onih osmorica koji su započeli uništavanje vrta ponovo su pojahali svoje konje i pridružili se svojoj formaciji. Gole sablje držali su položene preko svojih butina.

"Moramo li na konjima u palatu?" zapita princ. "Ili ćeš pozvati druge gospodare, one sa kojima želim da razgovaram?"

Oči u oči sa njim stajalo je gotovo osamdeset pešaka, sa sabljama u rukama. Gospodar kao da je odmeravao ravnotežu snaga. Odluka njegova bila je, da je ipak bolje da stvari ostanu kakve jesu.

"Ne preduzimaj ništa prenagljeno", reče on, "jer će se moji ljudi braniti načinom izuzetno opakim. Čekaj na moj povratak. Pozvaću ostale."

Princ je napunio i pripalio lulu. Njegovi vojnici su sedeli kao statue, kopalja spremnih. Znoj je bio najuočljiviji na čelima onih pešaka koji su držali prvi, najniži stepenik stepeništa.

Tek tako, da mu prođe vreme, princ se obratio svojim kopljanicima. "Neka niko ne pokušava da ispoljava svoju veštinu ponosa radi, kao što ste činili kod poslednje opsade Kapila. Gađajte u grudi, ne u glavu."

"Sem toga", dodade on, "zabranjujem vam da unakažujete, po običaju svome, tela mrtvih i ranjenih, jer ovo je sveto mesto i ne sme se skrnaviti na takav način."

"Ipak, s druge strane", nastavi princ, "smatraću da ste me uvredili ako ne dobijem bar deset živih zarobljenika čije ćemo živote onda prineti na žrtvu Niritiju crnome, mom zaštitniku — ali to ćemo uraditi izvan ovog dvorišta, dabome, na nekom mestu gde izvršavanje crne gozbe neće biti tako težak greh..."

Na desnoj strani, tresak: pešak koji je do tog trenutka zurio u vrh Strejkovog koplja pade u nesvest i skotrlja se sa najnižeg stepenika na tlo.

"Stojte!" Taj povik došao je od jedne figure u crnom, koja se pojavila, zajedno sa šest drugih, sličnih, na vrhu stepeništa. "Ne skrnavite palatu Karme krvlju. Krv tog jednog palog ratnika već..."

"Već se diže u njegove obraze", dovrši princ, "ako je došao svesti — jer, ubijen nije."

"Šta to želiš ti?" Čovek u crnom koji mu se obraćao bio je osrednje visok, ali njegov obim oko pojasa bejaše ogroman. Stajao je tu kao grdno crno bure, a štap u ruci njegovoj izgledao je kao crna munja.

"Sedmorica vas je", reče princ, "a ovde, koliko znam, živi deset gospodara. Gde su još trojica?"

"Oni su sad na poslu, u tri razne čitaonice u Maharti. Šta ti hoćeš od nas?"

"Ti ovde upravljaš?"

"Samo Veliki točak zakona ovde upravlja."

"Ali ti si najstariji, po starešinstvu, predstavnik velikog točka između zidova

ovih?"

"Jesam."

"Odlično. Hoću s tobom da popričam nasamo — eno tamo." To rekavši, princ rukom pokaza ka crnoj Kući.

"Nemoguće!"

Princ je ispraznio lulu lupkajući je jako o svoju petu, vrhom bodeža izgrebao dno lule, i najzad je vratio u kesu o svom pojasu. Onda se, sedeći na beloj kobili, vidno uspravio i stisnuo svoj rog levom rukom. Njegov se pogled susreo sa pogledom debelog gospodara.

"Da li si potpuno siguran u to?" zapita on.

Usta tog gospodara, mala i blistavo-crvena, uvijala su se oko reči koje nije izgovorio. Onda: "Kako ti kažeš". Kad je tako, konačno, pristao, dodao je: "Sklanjajte se da prođem!" Sišao je kroz redove svojih ratnika i stao pred belu kobilu.

Princ je kobilu vodio samo kolenima. Poterao ju je prema mračnoj Kući.

"Ostanite u poretku, zasad!" povikao je gospodar.

"Isto važi", rekao je princ svojim ljudima.

Prešli su tako preko dvorišta. Pred Kućom je princ sjahao.

"Duguješ mi telo", rekao je tiho.

"Kakve reči su to?" zapitao je gospodar.

"Ja sam princ Sidarta od Kapila, Vezivalac demona."

"Sidarta je već uslužen."

"To si mislio", reče princ, "uslužen telom epileptičnim, po naređenju Brame. Ali tako nije. Pacijent koji je danas, ranije, došao kod vas bio je, protiv svoje volje, varalica, lažno se predstavio. Ja sam pravi Sidarta, o svešteniče bezimeni, i došao sam po telo koje mi pripada — ali telo zdravo i jako, bez skrivenih oboljenja. Uslužićeš me. Uslužićeš me voljno ili nevoljno, ali ćeš me uslužiti."

"Misliš ti?"

"Mislim ja", reče princ.

"Napadajte!" povika gospodar, zamahujući svojim crnim štapom prema prinčevoj glavi.

Princ se izmakao i počeo da se povlači, a ujedno isukao svoju sablju. Dvaput je sabljom uspeo da zadrži udarce štapa. Treći put ga je štap dokačio po ramenu, okrznuo samo, ali i to je bilo dovoljno da ga uzdrma. Kružio je oko bele kobile, a gospodar ga je jurio. Izmičući neprestano, trudeći se da konj uvek bude između njega i njegovog progonitelja, princ je podigao rog do usana i zatrubio triput. Ti su zvuci uzleteli iznad zvukova pomamne bitke na stepeništu. Sav zaduvan, princ se okrenuo i podigao svoje oružje u poslednji čas zaustavio je jedan udarac usmeren ka

slepoočnici, koji bi mu, da ga nije zadržao, sasvim sigurno okončao život istog trena.

"Zapisano je", rekao je gospodar glasom koji je ličio na jecaje, "da je onaj koji izdaje naređenja a nema moć da obezbedi njihovo sprovođenje, budala."

"Pre samo deset godina", dahtao je stari princ, "ti ne bi mogao tim štapom da me dotakneš ni jedan jedini put."

Napadao je mačem taj štap, nadajući se da rascepi drvo, ali je gospodar Karme uvek uspevao da mu skrene oštricu; princ je uspeo ponegde da taj štap zaseče, ponegde da ga oguli, ali se tvrdo drvo držalo i štap je još bio u jednom komadu.

Najzad je gospodar, upotrebljavajući mačevalačku tehniku, uspeo princu da zada jedan težak udarac u levu stranu tela. Princ je osetio kako mu se rebra lome... pao je.

Ono što je sledilo nije učinio namerno; naprosto, dok je padao, sablja mu je izletela iz ruku i zahvatila gospodara po cevanicama. Ovaj je pao na kolena, urličući.

"Ipak smo ravnopravni protivnici", zastenjao je princ. "Moja starost naspram tvog sala..."

Ležeći tako, princ je uspeo da izvuče bodež, ali nije mogao čvrsto da ga drži u ruci. Oslonio se laktom na zemlju. Gospodar Karme je, očiju punih suza, pokušao da ustane, ali je opet pao na kolena.

Začuo se topot mnogih kopita.

"Nisam budala", reče princ, "a sada imam i moć da obezbedim sprovođenje onog što sam naredio."

"Šta se događa?"

"Stigli su moji preostali kopljanici. Da sam nastupio odmah sa celom silom, ti bi se zavukao u neku rupu, kao *gek* u gomilu cepanica, pa bih morao možda danima da rasturam tvoju palatu kamen po kamen dok te ne pronađem. Ovako te imam na dlanu."

Gospodar je podigao štap.

Princ je potegao rukom unazad. "Spusti to, ili bacam bodež. Ni sam ne znam da li ću pogoditi ili promašiti, ali mogao bih pogoditi. Nisi željan da rizikuješ pravu smrt. A?"

Gospodar je spustio svoj štap. "Videćeš ti pravu smrt, i to svoju, samo dok gardisti Karme naprave od tvojeg konjskog odreda — pseću hranu."

Princ se zakašljao. Nezainteresovano je osmotrio svoj ispljuvak koji se sastojao od krvi. "U međuvremenu bismo mogli da diskutujemo o politici."

Kad su zvuci bitke prestali, dojahao je Strejk — visok, prašnjav, kose crvene skoro kao krv koja se na njegovoj sablji već sušila — Strejk, koga je bela kobila ćuškala njuškom, dok je on svog princa pozdravljao i dodao: "Gotovo je."

"Čuješ li to, gospodaru Karme?" reče princ. "Tvoji su vojnici pretvoreni u meso

za ishranu pasa."

Gospodar nije odgovorio.

"Uslući me sada i tvoj život će biti tvoj", reče princ. "Odbij, i tvoj život će biti moj."

"Uslužiću te", rekao je gospodar.

"Strejk", naredi princ, "pošalji dva čoveka u grad: jednog da dovede ovamo Naradu, mog lekara, a drugog da ode u ulicu tkača i dovede Janavega koji jedra krpi. Što se tiče one trojice kopljanika koji ostadoše kod Hokane, ostavi tamo samo jednoga, da drži šana od Irabeka do zore. U zoru neka ga veže i neka ga ostavi, i neka se nama pridruži."

Strejk se nasmešio i salutirao.

"A sad dovedi ljude da me unesu u Kuću i da pripaze na ovog gospodara."

Na lomači je spalio svoje staro telo, ali i ostala tela. Gardisti Karme su, do poslednjega, izginuli u borbi. Od sedmorice bezimenih gospodara, bitku je preživeo samo onaj koji je dosad bio silno debeo. Nije bilo načina da se transportuju zalihe spermatozoida i jajnih ćelija, tankovi za rast tela, a još manje frižideri sa gotovim telima spremnim za upotrebu; ali je zato pod nadzorom Dr Narade razmontirana oprema za izvršenje samog transfera, a delovi su potom natovareni na konje onih kopljanika koji su pali u borbi. Mladi princ Sidarta seo je na belu kobilu. Gledao je kako se čeljusti plamena sklapaju oko leševa. Osam lomača plamtelo je naspram zore rane. Čovek koji je donedavno bio krpilac jedara okrenuo je svoj pogled prema lomači osmoj: nalazila se pokraj same kapije, a zapalili su je posle svih. Njeni plamenovi tek su sad dohvatili vrh, a na vrhu je ležalo telo silno debelo, u crnoj odori sa žutim krugom na prsima. Kad su plameni jezici dotakli to telo i kad mantija poče da se dimi, jedan pas, koji se vrzmao po upropašćenom vrtu, poče da zavija, zvukom koji je ličio na jecaje.

"Na današnji dan stavka 'grehovi' u tvom bilansu napunjena je i prepunjena", reče onaj koji je bio krpilac jedara.

"Ali da vidiš tek stavku 'molitve'!" odvrati princ. "Uplatio sam za mnogo dana unapred, i to će me održati. Teolozi budućnosti moraće, međutim, da donesu odluku po pitanju prihvatljivosti ili neprihvatljivosti svih onih gvozdenih pločica u molitvo-automatima širom varoši. Neka se Nebo sada pita šta se ovde dogodilo ovoga dana — gde sam, ako sam, i ko sam. Došlo je vreme da pojašemo, kapetane moj. Jedno vreme ćemo kroz planine, a onda svako svojim putem, radi bezbednosti. Nisam siguran kojim ću putem ja krenuti — ali znam da taj put mora dovesti do rajske kapije, i da moram ići naoružan."

"Vezivalac demona", reče drugi smešeći se.

Primakao im se zapovednik kopljanika. Princ mu je klimnuo glavom. Začulo se izvikivanje naređenja.

Konjanička kolona je krenula, izašla kroz kapiju palate Karme, skrenula odmah sa druma i zaputila se uzbrdo, u bregove koji leže na jugoistoku od grada Maharte. Iza sebe kolona je ostavila drugove svoje koji su plamteli blistavo kao zora.

3

Priča se: kad se Učitelj pojavio, ljudi svih kasta išli su da čuju pouke njegove; išle su i životinje, išli su i bogovi a i poneki svetac. Odlazili su poboljšani, uzdignuti. Da je on postigao prosvetljenje priznavao je gotovo svako, sem onih koji su verovali da je varalica, grešnik, kriminalac ili šaljivdžija. Ti drugi nisu uvek bili njegovi neprijatelji; opet, nisu svi poboljšani i uzdignuti mogli da se ubroje u njegove prijatelje i pomagače. Sledbenici su ga zvali Mahasematman, a neki su tvrdili da je bog. Najzad, kad se uvidelo da je prihvaćen kao učitelj, da je stekao ugled, da su se mnogi bogataši svrstali uz njega.i da je njegova reputacija dosegla u udaljene krajeve zemljinog šara, za njega upotrebiše ime Tafagafa, što znači "onaj koji je postigao". Vredi zapaziti da boginja Kali (poznata, u svojim blažim trenucima, i kao Durga) nikad nije izrazila zvanično mišljenje o tome da li njemu pripada status Bude ili ne, ali mu je ipak učinila izuzetnu čast i uputila protiv njega svog svetog egzekutora, a ne običnog plaćenog ubicu...

Ne može pravi Dama da nestane
dok se lažni Dama u svetu ne pojavi,
kad se lažni Dama pojavi,
on izazove išćeznuće pravog Dame.

Samyutt-nikaya (II, 224)

Postojao je blizu grada Alundila gust šumarak drveća plave kore, sa lišćem nalik perju ali purpurnom. Ta je šumica bila nadaleko čuvena po svojoj lepoti i po tome što je u seni njenoj vladao mir kao u nekom svetilištu. Bila je u vlasništvu trgovca Vasua, sve dok se taj nije preobratio; a tada je šumu poklonio učitelju poznatom pod imenima Mahasematman, Tafagafa i Prosvetljeni. U toj šumici boravio je učitelj okružen svojim sledbenicima; kad god su polazili u grad, sredinom dana, u njihove činije za prošnju padalo je toliko novčića da su se do vrha punile.

Uvek se mnogo hodočasnika vrzmalo oko te šumice. Vernici, radoznalci, i oni koji vrebaju u želji da vernike i radoznalce opljačkaju, prolažahu kroz šumicu neprestano. Na konjima su dolazili, i brodićima, i pešice.

Alundil nije bio naročito veliki grad. Bilo je u njemu mnogo koliba sa slamnatim krovom, a takođe mnogo drvenih bungalova; glavna ulica bila je nepopločana i izrovana točkovima; postojala su u njemu dva velika bazara i mnoštvo manjih; oko grada su bila široka polja žita, biljke kojoj su Vajsije vlasnici a Sudre čuvari,i ta su se polja, plavo-zelena, talasala tečno kao reke dokle god je pogled dopirao; zbog stalnog

priliva posetilaca, u gradu je bilo mnogo svratišta (ali nijedno onako krasno kao legendarno Hokanino svratište u dalekoj Maharti); gradić je imao svoje svete ljude i svoje pripovedače; imao je i svoj hram.

Taj hram nalazio se na jednom niskom bregu blizu centra grada. Na spolja-šnjim, silno dugim zidovima oko hrama, postojale su četiri ogromne kapije. Te kapije, a i zidovi sami, bile su ukrašene gustim redovima urezbarenih dekoracija: ti reljefi prikazivali su muzičare i plesače, ratnike i demone, bogove i boginje, ljubavnike i polu-ljude, stražare i deve. Kroz te kapije ulazilo se u prvo dvorište; zatim se gost suočavao sa novim zidovima i kapijama, kroz koje je morao proći da bi ušao u drugo dvorište. U prvom dvorištu bio je smešten mali bazar gde su se prodavale stvari koje se mogu prineti bogovima kao dar. Tu su bila, takođe, i mnogobrojna svetilišta posvećena raznim manje važnim božanstvima. Prosjaci su tu prosili, božji ljudi meditirali, deca se cerekala, žene izmenjivale ogovaranja, goreli su tamjan i druge mirisne materije, klokotali su rezervoari za prečišćavanje, zujali su molitvo-automati — sve to, u svako doba dana.

Unutrašnje dvorište, međutim, sadržavalo je temeljito izgrađena svetilišta za glavna božanstva, i predstavljalo je fokus religijskih aktivnosti. Ljudi su svoje molitve napevali ili izvikivali, mumlali stihove iz Veda, ili ćutke klečali, stajali, ležali prostrti po tlu pred ogromnim kamenim figurama koje su često bile tako okićene vencima cveća, toliko namazane crvenom *kumkum* pastom, tako zasute gomilama ponuda, da se nije moglo videti koji je bog ispod koje gomile — tako je mnogo bilo tih opipljivih znakova obožavanja. Periodično bi se iz hrama začulo duvanje u rogove; narod bi se tada za trenutak utišao, a kad bi se eho tog trubljenja razišao, galama se nastavljala.

Niko ne bi mogao poreći činjenicu da je Kali kraljica ovog hrama. Unutrašnjim dvorištem dominirala je njena visoka statua od belog kamena, nadsvođena gigantskim svodom njenog svetilišta. Njen laki osmeh, koji je možda izražavao prezir prema svim drugim bogovima, skretao je pažnju koliko i lanac keženja mnogih lobanja od kojih se njena ogrlica sastojala. U svakoj ruci je po jedan bodež držala; statua ju je prikazivala zaustavljenu u pola koraka, kao da se predomišlja hoće li da pleše za posetioce ili da ih poubija. Njene usne bile su pune, oči široko otvorene. Kad bi je obasjala svetlost buktinja, činilo se da se pomiče.

Bilo je prikladno, dakle, to što se naspram nje, suočeno s njenim, nalazilo svetilište Yame, boga smrti. Sveštenici i arhitekti su došli do logičnog zaključka da je od svih božanstava najbolje baš njega staviti da provede svaki minut svakoga dana gledajući u njeno lice, suprotstavljajući njenom pogledu svoj neumorni pogled smrti, uzvraćajući svojim uvrnutim osmehom njen poluosmeh. Čak i najpobožniji su

nalazili da je bolje da idu malo naokolo, a ne prečicom između ta dva svetilišta; posle nestanka dnevnoga svetla, u tom delu dvorišta uvek je vladala tišina i praznina, neuznemiravana koracima kasno pristiglih vernika.

Dok su vetrovi proleća duvali preko zemlje, sa severa je došao onaj koga zovu Rild. Bio je malog rasta. Kosa mu je bila bela, iako je bio mlad. Rild je na sebi imao odeću hodočasnika, ali kad su ga našli u jarku, onemoćalog od groznice, videli su da je oko njegove podlaktice omotan grimizni gajtan za davljenje, oznaka njegove profesije: bio je rild po zanimanju.

U proleće je Rild stigao, u doba festivala, u grad Alundi, grad plavo-zelenih polja, grad drvenih bungalova i slamnatih koliba, zemljanih ulica i mnogobrojnih svratišta, grad bazara, božjih ljudi i pripovedača, grad velikog religijskog preporoda i velikog Učitelja koji je taj preporod započeo, Učitelja o kome se širom zemlje govorilo — u Alundi, u čijem hramu je njegova, Rildova boginja bila vladarka.

Festival.

Pre dvadeset godina, mali festival u Alundiju bio je čisto lokalna stvar. Sada je, međutim, zbog pristizanja bezbrojnih putnika, što je izazvano prisustvom Prosvetljenoga koji poučava o Putu sa osam staza, na festivalu u Alundiju bilo toliko ljudi da su sva lokalna svratišta bila puna i prepuna. Ko god je posedovao šator, mogao je da ga iznajmi za dobre pare. Neke su štale iznajmljene da u njima ljudi spavaju. Neki su čak iznajmljivali golu ledinu nazivajući je mestom za kampovanje.

Alundi je voleo svoga Budu. Mnogi drugi gradovi pokušali su primamljivim ponudama da ga odvuku od purpurnog šumarka: grad Šengodu, poznat kao Cvet planina, ponudio mu je palatu i harem, da bi Buda došao i poučavao na obroncima planine na kojoj je Šengodu; ali Prosvetljeni nije u planinu otišao. Grad Kanaka sa Zmijske reke ponudio mu je slonove i brodove, kuću u gradu i vilu izvan grada, konje i sluge, samo da bi došao i poučavao sa dokova. Ali Prosvetljeni nije na reku otišao.

Buda je ostao u svom šumarku, a sve stvari dolazile su njemu, ne on njima.

Godine su protkale, festival se uvećavao, postojao sve duži i složeniji, kao neki dobro nahranjeni zmaj čije sve krljušti svetlucaju. Lokalnim Braminima nisu se sviđale Budine anti-ritualističke pouke, ali je njegovo prisutstvo učinilo da se njihovi ćupovi blaga presipaju; zato su živeli u njegovoj četvrtastoj senci, naučili su da to čine a da nikad ne izgovore reč *tirtika* — jeretik.

Tada je Buda ostajao u svom šumarku i sve mu je dolazilo, pa mu je i Rild došao.

Festival je.

Trećeg dana uveče poče bubnjanje.

Trećeg dana zatutnjali su ubrzano veliki bubnjevi *katakalija*. Stakato tih bubnjeva preleteo je preko polja do varoši, preko varoši, preko purpurnog šumarka i preko

pustih močvara koje su se protezale iza šumarka. Bubnjari su bili goli do pojasa, a od pojasa su nosili belu *mundu* odeću. Njihova tamna put presijavala se od znoja, u smenama su morali raditi, toliko su žestoko i brzo udarali; nijednog trenutka tok zvuka nije prekidan, čak ni kad je nova smena bubnjara preuzimala dužnost pred čvrsto napetim kožama tih instrumenata.

Kad je tama stigla u svet, putnici i varošani koji su ustali i počeli da hodaju čim su čuli bubnjeve, počeše da pristižu na festivalsko polje, veliko kao bojno polje iz davnina. Tamo su našli sebi mesta. Čekali su da se noć zgusne i da počne drama. Pijuckali su čaj slatkog mirisa koji su kupovali za tezgama pod drvećem.

Velika bronzana činija puna ulja, kao čovek visoka, preko čijih su rubova na sve strane visili fitilji, stajala je u centru polja. Fitilji su goreli. Pokraj glumačkih šatora talasale su se svetlosti buktinja.

Zvuk bubnjeva bio je, kad se sluša izbliza, zaglušujući i hipnotizirajući. Ritmovi su bili komplikovani, sinkopirani, lukavo proračunati. Pred ponoć počeše da se izvijaju verske pesme, koje su se sa bubnjanjem spuštale i pojačavale, splitale mrežu oko čula.

Nastalo je kratko zatišje kad je stigao Prosvetljeni sa svojim kaluđerima. Njihove žute odežde dobijale su u svetlosti plamenova oranž nijansu. Oni su, međutim, posedali na zemlju, podvili noge, zabacili kapuljače na leđa. Posle nekog vremena u svesti posmatrača opet su bili samo bubnjevi i pesme.

Kad su se glumci pojavili, kostimirani i našminkani tako da su izgledali kao giganti na pozornici, udarajući nogama tako da su zvonca vezana oko njihovih nožnih članaka zvonila, nisu dobili aplauz nego samo netremičnu pažnju. Glumci *katakali* pozorišta bili su u stvari slavni plesači, od detinjstva osposobljeni za parternu akrobatiku. Pamtili su prastare obrasce klasičnog plesa, znali su devet različitih pokreta vratom, devet pokreta samo očima, stotine položaja ruku: to im je trebalo da bi odglumili prastare epove o ljubavi i borbi, o sudarima bogova i demona, o herojskim borbenim podvizima, o krvavim izdajstvima koja su ostala zapamćena zauvek. Muzičari su silovitim glasovima izvikivali reči svake pripovesti. Glumci nikad nisu izgovarali ni reč. Prikazivali su, tako, silne podvige Rame, pa podvige braće Pandava; našminkani bojama zelenim i crvenim, ili crnim i blistavo belim, koračali su preko pozornice, sukanja naduvenih. Njihovi oreoli izlepljeni komadićima ogledala bleskali su u svetlosti lampi. Ponekad bi neka lampa zaplamsala ili prasnula, pa se stvarao utisak da oblak božanskog ili demonskog svetla lebdi oko glave nekog glumca, i tad se potpuno gubilo osećanje realnosti: gledaoci su sticali utisak da su oni sami iluzija, a da su stvarnost te figure velikih tela zanete kiklopskom igrom.

Igra se nastavljala do zore, a prekidala se sa izlaskom sunca. Noćas je, međutim,

pre izlaska sunca jedan od nosilaca šafranske odore dopešačio iz grada, probio se kroz gomilu i progovorio Prosvetljenome na uvo.

Buda je načinio pokret kao da će da ustane, onda se predomislio, opet seo, i dao kaluđeru jednu poruku; kaluđer je klimnuo glavom i napustio festivalsko polje.

Buda je opet posvetio svoju pažnju drami. Izraz njegovog lica izgledao je tako kao da ga ništa na svetu ne može uznemiriti. Kaluđer koji je sedeo pokraj njega primetio je da Buda kucka prstima po zemlji i zaključio da to Prosvetljeni sigurno hvata ritam bubnjeva, jer, naravno, Prosvetljeni se odavno uzdigao nad takve stvari kao što je nestrpljenje — to svak zna.

Kad se drama svršila i kad je Surja, sunce, nad istočnim rubom sveta obojio suknjice neba u ružičasto, činilo se kao da je ova velika masa sveta bila tokom protekle noći zarobljena u jednom napetom, zastrašujućem snu, iz koga se tek sad budila, umorna, da bi sada lutala kroz novi dan.

Buda i njegovi sledbenici odmah pođoše u pravcu grada. Uz put nisu zastajali da se odmaraju. Prošli su kroz Alundi korakom brzim, ali dostojanstvenim.

Kada su opet dospeli do purpurnog šumarka, Prosvetljeni je dao svojim kaluđerima uputstvo da se sad odmaraju, a sam je pošao u pravcu jednog malog paviljona smeštenog duboko u šumi.

U paviljonu je sedeo kaluđer koji je doneo poruku za vreme predstave. Tu je on negovao putnika zahvaćenog groznicom koga je našao u močvarama, u koje je često zalazio da bi bolje meditirao o truleži i gnjileži koja će posle smrti zahvatiti telo njegovo.

Tafagafa je posmatrao čoveka koji je ležao na asuri za spavanje. Usne tog čoveka bile su tanke i blede; imao je visoko čelo i visoke jagodične kosti, mrazne obrve, šiljaste uši; Tafagafa je pretpostavio da će kapci, kad se podignu, otkriti oči izbledele plave ili sive boje. Bilo je nečeg — prozirnog? — pre bi se reklo nečeg krhkog, u tom nesvesnom telu, i to se možda moglo delimično pripisati groznici koja je telo mučila, ali ne samo groznici. Taj mali čovek uopšte nije ostavljao utisak da bi mu priličilo da nosi ono što je nosio i što je sad bilo u Tafagafinim rukama. Na prvi pogled moglo bi se pomisliti da je taj mali čovek već star, ali boljim zagledanjem se otkrivalo da bezbojna kosa i lomno telo ne predstavljaju znake starosti; štaviše, bilo je i nečeg detinjastog u njegovom izrazu. Po izgledu kože na licu toga čoveka Tafagafa je zaključio da je ovome vrlo retko potrebno da se brije. Između usana i obraza toga čoveka možda se skrivala i neka podrugljiva, mangupska grimasa, bar u nagoveštaju; a možda, opet, i ne.

Buda je podigao grimizno uže za davljenje. Takvu užad su nosili samo sveti egzekutori poslati od boginje Kali. Opipavao je svilenkastu dužinu gajtana, a ona mu

je klizila kroz prste kao zmija, pomalo i prijanjajuće. Nije nimalo sumnjao da je ovoga puta taj gajtan trebalo tako da klizne oko njegovog vrata. Gotovo nehotično izveo je šakama potrebne kretnje, i gajtan se oblikovao u omču i stegao.

Onda je Buda podigao pogled prema kaluđeru koji je sve to gledao široko otvorenih očiju, nasmešio se svojim neuznemirivim osmehom, ostavio gajtan po strani. Jednom navlaženom krpom kaluđer je otro kapi znoja sa bolesnikovog bledog čela.

Na taj dodir, bolesnik opružen po asuri zadrhtao je, a njegove su se oči naglo otvorile. Ludilo groznice bilo je u njima; nisu stvarno gledale ni videle; pa ipak je kontakt sa njima naglo uzdrmao Tafagafu.

Tamne, gotovo kao čađ tamne bile su, tako da se nije moglo videti gde prestaje zenica a gde počinje dužica. Bilo je nečeg veoma uznemiravajućeg u prizoru tako slabog i iznurenog tela obdarenog tako moćnim očima.

Pružio je ruku i pogladio ruke tog čoveka: bilo je to kao da dotiče hladan, neprobojni čelik. Zaparao je noktom oštro preko čovekove nadlanice desne ruke. Prolaz nokta se ni po čemu nije primećivao, nije bilo ni ogrebotine ni belila, nokat je prosto skliznuo kao preko staklenog okna. Stisnuo je nokat na palcu i brzo pustio, ali nije se primetila nikakva promena boje ispod palca: kao da su te ruke bile mrtve ili veštačke.

Nastavio je sa pregledom. Taj fenomen se završavao negde iznad ručnih zglavaka, ali se opet pojavljivao na drugim mestima. Bilo je jasno da su šake, prsa, stomak, vrat i delovi leđa ovoga čoveka natopljeni, svojevremeno, smrtnom kupkom, što im je dalo ovu izuzetnu otpornost. Da je okupano, u istom sredstvu, čitavo telo, to bi naravno bilo smrtonosno. Ovako je ovaj čovek izgubio osetljivost pojedinih delova kože, ali u zamenu dobio ekvivalent nevidljivog oklopa na tim delovima tela. Bio je ovo, odista, jedan od izabranih ubica pod komandom strašne boginje.

"Ko još zna za ovoga čoveka?" zapitao je Buda.

"Zna kaluđer Simha koji mi je pomogao da ga donesem ovamo."

"Da li je Simha video..." reče Buda pokazujući samo kretnjom očiju prema grimiznom gajtanu, "ovo?"

Kaluđer je na to klimnuo glavom.

"Onda idi po njega. Dovedi ga meni odmah. Ne pominji ništa od ovoga nikome, samo reci da ovde lečimo jednog obolelog hodočasnika. Preuzimam na sebe lično svu brigu za ovoga čoveka, i lečenje njegovo."

"Da, Primerni."

Žurno kaluđer je napustio paviljon. Tafagafa je sedeo pokraj asure i čekao.

Tek posle dva dana popustila je groznica, a razum se vratio u tamne oči. Ah

tokom ta dva dana svako ko bi prošao pored paviljona mogao je čuti glas Prosvetljenoga kako nešto neprekidno, tiho priča, kao da se obraća svom usnulom pacijentu. Povremeno je i pacijent nešto mumlao, čak glasno progovarao, što se grozničavima često dešava.

Drugog dana čovek je iznenada otvorio oči i zagledao se uvis. Onda se namrštio, okrenuo glavu.

"Dobro jutro, Rild", reče Tafagafa.

"A ti si?..." zapita drugi, neočekivanim baritonom.

"Onaj koji poučava o stazi oslobođenja."

"Buda?"

"Zvali su me tako."

"Tafagafa?"

"I to ime su mi davali."

Rild pokuša da ustane, ali uzalud. Legao je opet, ali njegove oči nikako nisu napuštale Budino mirno lice. "Otkud znaš moje ime?" zapitao je konačno.

"U groznici svojoj govorio si prilično."

"Da, bio sam veoma bolestan, i nesumnjivo sam buncao. U toj prokletoj močvari sam nazebao."

Tafagafa se nasmešio. "Putovati sam samcit nije dobro između ostalog i zato što kad padneš, nema ko da ti pomogne."

"Istina je to", odgovorio je Rild. Opet je sklopio oči. Njegovo disanje postalo je dublje.

Tafagafa je ostao u "lotos" pozi, čekajući.

Kad se Rild ponovo probudio, već je veče bilo. "Žedan", reče on.

Tafagafa mu je dao vode. "Gladan?" upitao ga je.

"Ne, ne još. Moj stomak bi se pobunio."

Pridigao se na laktove, zurio u svoga bolničara. Onda se opružio nazad na asuru, teško kao da tone. "Ti si taj", izjavio je. "Da."

"Šta ćeš učiniti?"

"Hraniću te, kad budeš izjavio da si gladan."

"Mislim, posle toga."

"Posmatraću te dok spavaš, da ne padneš opet u groznicu."

"Nisam na to mislio."

"Znam."

"Kad budem sit, napit, odmoran i oporavljen — šta tad?"

Tafagafa se nasmešio. Izvukao je svileni gajtan koji mu je do tada bio sakriven negde ispod odežde. "Ništa", odgovorio je. "Baš ništa." To rekavši, prebacio je uže

Rildu preko ramena i povukao ruku.

Rild je odmahnuo rukom, dohvatio grimizno uže, opipao ga. Omotao ga je oko prstiju, zatim oko vrata svog zglavka. Pogladio ga je.

"Ovo je sveto", rekao je posle nekog vremena.

"Tako se čini."

"Znaš čemu služi i kako se upotrebljava?"

"Naravno."

"Pa onda zašto nećeš učiniti baš ništa?"

"Nema potrebe da ja nešto preduzimam ili činim. Sve stvari dolaze k meni. Ako išta bude potrebno učiniti, ti ćeš to učiniti."

"Ne razumem."

"Znam i to."

Rild je zurio u senke pod krovom paviljona. "Sada ću pokušati da jedem." Tafagafa mu je dao čorbu i hleb, što je ovaj uspeo da pojede a da ne povrati. Onda je popio još vode. Kad je završio, disao je teško. "Uvredio si Nebo", rekao je.

"Toga sam svestan."

"Pokušao si da umanjiš slavu jedne boginje, i to one čiju uzvišenost ovde nije niko nikad dovodio u pitanje." "Znam."

"Ali dugujem ti svoj život, jeo sam tvoj hleb..."

Odgovora nije bilo.

"Zbog toga sada moram prekršiti sveti zavet. Ne mogu te ubiti, Tafagafa", završi Rild.

"Onda dugujem svoj život činjenici da mi ti duguješ svoj. Smatrajmo da su ta dugovanja izravnata."

Rild se vrlo kratko zahehetao. "Neka tako bude", reče on.

"Šta ćeš raditi, sad kad si napustio svoju misiju?"

"Ne znam. Moj greh je suviše veliki da bih se mogao vratiti. Sad sam i ja zgrešio protiv Neba. Boginja će od molitava mojih okrenuti glavu. Izneverio sam je."

"Pošto je tako, ostani ovde. Bar nećeš u svome prokletstvu biti usamljen." "Pa dobro", složio se Rild. "Ništa mi drugo ne preostaje."

Opet je zaspao. Buda se nasmešio.

U danima koji su sledili, dok se festival nastavljao, Prosvetljeni je propovedao gomilama koje su prolazile kroz purpurni šumarak. Govorio je o jedinstvu svih stvari, velikih i malih, o zakonu uzroka, o nastajanju i umiranju, o iluziji sveta, o varnici zvanoj *atman*, o putu spasenja koji leži u odbacivanju svoga "ja" i ujedinjenju sa celinom; govorio je o sagledavanju i prosvetljavanju, o besmislenosti braminskih rituala čije je oblike poredio sa praznim posudama. Mnogi su slušali, poneko je čuo,

neki su ostali u purpurnom šumarku da ponesu šafransku odeždu tragača.

A kad god je Buda poučavao, Rild je sedeo u blizini, odeven u svoju crnu odeću sa kožnatim uprtačem, ne skidajući pogled svojih tamnih očiju sa Prosvetljenoga.

Dve nedelje posle svog opravka Rild je prišao Učitelju koji se u tom trenutku, udubljen u meditaciju, šetao po šumarku. Uhvatio je korak kraj njega, a posle nekog vremena progovorio.

"Prosvetljeni, slušao sam tvoja poučavanja, i to sam slušao valjano. O tvojim rečima mnogo sam razmišljao."

Buda je klimnuo glavom.

"Oduvek sam bio religiozan", reče Rild, "inače ne bih bio izabran za dužnost koja bejaše bila moja. Kad mi je postalo nemoguće svoju misiju da ispunim, osetih veliku prazninu. Svoju boginju izneverivši, smisao života bejah izgubio."

Buda je slušao ćutke.

"Ali tvoje reči sam čuo, i one su me ispunile nekom vrstom radosti. Pokazale su mi drugi put prema spasenju, put za koji osećam da je bolji od onog kojim donedavno bejah išao."

Dok je Rild to govorio, Buda je njegovo lice pažljivo posmatrao.

"Tvoj put je put strogog odricanja; osećam da je to dobro. To mojim potrebama odgovara. Zato tražim dozvolu da budem primljen u tvoju zajednicu tragača i da pođem tvojom stazom."

"Jesi li siguran", zapita Prosvetljeni, "da se tvoja težnja ne svodi na najobičnije samokažnjavanje zbog onoga što ti već neko vreme leži na savesti kao neuspeh ili kao greh?"

"U to sam siguran", reče Rild. "Tvoje sam reči zadržao u sebi, i njihovu istinitost sam osetio. U službi boginje ubio sam više ljudi nego što ima purpurnih resica na onoj grani. Žena i dece bilo je od moje ruke usmrćenih toliko, da ih uopšte i ne brojim. Zato mene nije lako rečima pridobiti, jer sam već i suviše reči čuo, izgovorenih načinima svakojakim. Naslušao sam se preklinjanja, ubeđivanja, psovanja. Ali tvoje reči su me pokrenule; one više vrede nego braminsko učenje. Rado bih postao tvoj egzekutor, pa likvidirao tvoje protivnike gajtanom šafranove boje, ili oštricom, ili kopljem, ili golim rukama — vešt sam sa svakim oružjem, jer sam tri ljudska života proveo učeći upotrebu oružja — ali znam da to nije tvoj put. Smrt i život su tebi jedno, uništenje neprijatelja tvojih nije cilj tvoj. Zato tražim pristup u tvoj Red. Za mene taj pristup neće biti tako težak kao za neke druge. Kandidat mora da se odrekne doma i porodice, porekla i imovine. Ništa od toga ja nemam. Mora da se odrekne i sopstvene volje, što sam ja već učinio. Sve što mi sada treba jeste žuta odežda."

"Tvoja je", reče Tafagafa, "sa mojim blagoslovom."

Rild je navukao na sebe odeždu budističkog kaluđera i posvetio se postu i meditiranju. Posle nedelju dana, kad se festival bližio kraju, Rild je pošao u grad držeći u ruci svoju činiju za prošnju. Drugi kaluđeri bejahu s njim. Sa njim su pošli, ali se nisu sa njim vratili. Dan se pretopio u veče, a veče u tamu. Iz hrama su rogovi odsvirali poslednje note *nagasvarma*. Mnogi putnici odavno su napustili festival.

Dugo je Prosvetljeni šetao kroz šumicu, meditirajući. Onda je i on nestao.

Iz šumarka koji močvare ima u svojoj zaleđini, nadole; prema gradiću Alundiju oko koga su plavo-zelena polja, a nad koji se uzdižu kameniti brežuljci; u grad još putnika pun, putnika od kojih su mnogi tek sad bili na vrhuncu svog veselja; uz ulice Alundila prema bregu na kome je hram; eto kojim je putem pošao Buda.

Ušao je pravo u dvorište, video je da je u njemu mir. Otišli su i psi, i deca, i prosjaci. Sveštenici su uveliko spavali. Iza jedne klupice na bazaru sedeo je jedan pospani prodavač. Mnoga su svetilišta sada bila prazna, jer su statue bogova bile unete u zgradu hrama. Pred nekoliko drugih svetilišta klečali su vernici udubljeni u poznu molitvu.

Ušao je u unutrašnje dvorište. Pred statuom Ganeše jedan asketa je sedeo na asuri za molitvu. Nije činio nikakav vidljivi pokret, pa se činilo da je i on statua. Četiri uljane svetiljke treperile su u dvorištu; njihova pokretljiva svetlost samo je još više isticala gustinu senke u većini svetilišta. Na neke statue padala je sasvim slaba svetlost malih kandila.

Tafagafa je prešao preko dvorišta i stao oči u oči sa visokom, nadmoćnom figurom Kali, pred čijim nogama je žmirkalo majušno kandilo. Činilo se da boginja čoveka pred sobom posmatra sa osmehom plastičnim, pokretnim.

Preko njene ispružene ruke bio je okačen, i oko vrha njenog bodeža omotan svojom omčom samo jednom, grimizni gajtan za davljenje.

Tafagafa joj je uzvratio osmeh. Učinilo se da se ona u tom času namrštila.

"To ti je ostavka, draga moja", reče on. "Ovu rundu si izgubila."

Ona kao da je klimnula glavom u znak saglašavanja.

"Zadovoljan sam što sam za tako kratko vreme dobio tako ogromna priznanja", nastavio je. "Ali čak i da si uspela, stara curo, to ti ne bi mnogo pomoglo. Prekasno je. Pokrenuo sam nešto što ti sada ne možeš rasturiti. Previše ljudi naslušalo se pradavnih reči. Mislila si da su one izgubljene, a i ja sam tako mislio. Oboje smo tu pogrešili. Religija pomoću koje vladaš prastara je, boginjo, ali iza mog protesta takođe stoji duga i slavna tradicija. Nazovi me protestantom, dakle, i zapamti — sad sam nešto više, a ne prosto čovek. Laku noć."

Napustio je svetilište i hram, praćen pogledom Yame koji je netremice zurio u

njegova leđa.

Čudo se dogodilo tek posle mnogo meseci. Kada se dogodilo, nije se čudom činilo, jer je polako izrastalo i izraslo svuda oko njih.

Onaj Rild, koji je sa severa došao kad su vetrovi proleća duvali preko zemlje, onaj Rild koji je tada na svojoj ruci nosio smrt, a u svojim očima crnu vatru, onaj sa belim obrvama i šiljastim ušima — taj je progovorio jednog popodneva, kad je proleće već prošlo, kad su dugi dani leta visili, topli, pod Mostom bogova. Neki putnik mu je postavio pitanje, a Rild je progovorio tim neočekivanim baritonom.

Čovek mu je postavio drugo pitanje. Zatim treće.

Nastavio je da govori. Nekoliko kaluđera i pokoji hodočasnik okupili su se oko njega. Sad su svi postavljali pitanja, a odgovori su postajali sve duži, prerastali u parabole, primere, alegorije.

Onda su posedali pred njegove noge, a njegove tamne oči postale su čudna jezera. Glas njegov dolazio je kao s neba, jasan i blag, melodičan i ubedljiv.

Slušali su. Onda su se razišli. Ali, sretali su druge putnike na drumu, pričali sa njima. Pre kraja leta hodočasnici koji su stizali u purpurni šumarak počeli su da zahtevaju susret sa tim Budinim sledbenikom, željni da i njegove reči čuju.

Tafagafa je počeo da poučava udružen sa Rildom. Zajedno su poučavali o Putu sa osam staza, o slavi Nirvane, o iluziji sveta, o lancima kojima svet čoveka okiva.

Onda su došli dani kad je čak i blagozboreći Tafagafa počeo da sluša propovedi svog sledbenika, koji je primio sve što je od Bude ranije čuo, meditirao potom dugo i temeljito, i sada kao da je našao prolaz do nekog tajnog mora, zahvatao svojim čelično čvrstim rukama u neke skrivene vode, a zatim prskao istinu i lepotu preko glava svojih slušalaca.

Leto je prošlo. Sada više nije bilo sumnje da postoje dvojica koji su prosvetljenje postigli: Tafagafa i njegov mali učenik kome dadoše ime Sugata. Čak se pričalo da je Sugata izlečilac: kad mu oči čudno zasijaju i kad položi svoje ledene šake na neki obogaljeni ud, taj će se ud opet ispraviti, biti zdrav. Pričalo se da je neki slepi čovek iznenada progledao za vreme jedne od Sugatinih propovedi.

Sugata je u dve stvari verovao: u Put spasenja i u Tafagafu, Budu.

"Primerni", reče mu Sugata jednog dana, "moj je život bio prazan dok mi nisi otkrio pravu stazu. Kad je tebi prosvetljenje stiglo, pre no što si počeo da propovedaš, da li je to bilo kao razbuktavanje plamena, kao huk vode u naletu, kao da si svuda i deo svega — deo oblaka i drveća, životinja u šumi, svih ljudi, snega na planinskom vrhu i kostiju na polju?"

"Da", reče Tafagafa.

"I ja sam, takođe, spoznao radost svih stvari." "Da, znam", rekao je Tafagafa.

"Sada vidim zašto si jednom rekao da sve stvari tebi dolaze. Takvu doktrinu uneti u svet! — sad vidim zašto su ti bogovi pozavideli. Jadni bogovi! Treba ih žaliti. Ali ti to znaš. Ti znaš sve stvari."

Tafagafa nije odgovorio.

Kad su vetrovi novog proleća dunuli preko zemlje, pošto je od dolaska novog Bude godina opisala puni krug svog kretanja, jednog dana iz nebesa se začulo stravično vrištanje.

Građani Alundija izašli su na ulice i gledali u nebo. Sudre na poljima ostavili su svoj posao i gledali uvis. U velikom hramu na bregu zavladala je iznenadna tišina. U purpurnom šumarku izvan grada, kaluđeri su okrenuli glave.

Hodao je preko nebesa, on koji je rođen da vetrovima vlada... Sa severa je došao, zelen i crven, žut i braon... Njegova plovidba bila je ples, njegova staza vazduh...

Novi vrisak, zatim lepet moćnih krila: popeo se nad oblake i postao crna tačka.

Onda je pao kao rasplamteli meteor, njegove su boje blistale i gorele sjajno, iako se činilo da ne može postojati živo biće te veličine, te brzine, tako veličanstveno...

Nebo je zamračila ta polu-ptica, polu-duh, ta legenda.

On je konj Višnuov, kljunom dvokolice razbija.

On je Garuda, mužjak divovske ptičje vrste. Garuda je doleteo i kružio nad Alundijom

Kružio, pa zašao iza kamenitih bregova koji stoje van grada.

"Garuda!" Ta je reč poletela kroz grad, kroz polja, kroz hram, kroz šumarak.

Zar je sam leteo Garuda? Znalo se da ga samo bogovi mogu jahati.

Tišina je zavladala. Posle onog krika sa neba, posle one grmljavine krila, činilo se da se svaki glas prirodno spušta do šapata.

Prosvetljeni je stajao na drumu pred šumarkom, gledajući prema bregovima. Njegovi kaluđeri vrzmali su se oko njega.

Sugata mu je prišao i stao kraj njega. "Prošloga proleća, tako nedavno..." reče on.

Tafagafa je klimnuo glavom.

"Rild nije uspeo", reče Sugata. "Šta to novo dolazi sa neba?" Buda je slegnuo ramenima.

"Plašim se za tebe, učitelju moj", reče Sugata. "U svim svojim životima imao sam samo jednog prijatelja, a to si ti. Tvoja nauka mir mi je dala. Zašto ne mogu da te ostave na miru? Ti si najbezazleniji od svih ljudi, a tvoje učenje najblaže. Pa kakvo bi iz njega zlo moglo proisteći po njih?"

Buda se okrenuo na drugu stranu.

U tom momentu Garuda je, tukući vazduh silno, puštajući promukli krik iz svog otvorenog kljuna, još jednom uzleteo nad bregove. Ovoga puta nije kružio nad

gradom, nego se odmah posle poletanja popeo visoko u nebesa i odleteo na sever. Tako je brz njegov let bio, da ga je sa neba nestalo za nekoliko sekundi.

"Putnik je sjahao i ostao tamo", reče Sugata.

Buda se okrenuo i utonuo u purpurni šumarak.

Izašao je iz kamenitih bregova. Pešačio je.

Našao je prolaz kroz mase kamena, pošao tom stazom. Njegove crvene kožne čizme tiho su kamen gazile.

Pred njim se začuo zvuk tekuće vode.Neki mu je potok prečio put, rečica neka. Zabacujući na pleća svoj ogrtač blistavo krvave boje, primakao se jednom zavijutku staze. Rubinima ukrašena držalja njegove krive sablje svetlucala je povrh grimizne kanije.

Obilazeći kamenitu izbočinu, stao je.

Jedan čovek čekao je pred njim. Stajao je pored brvna koje je omogućavalo prelazak rečice.

Oči putnika u crvenom za tren su se suzile; zatim je opet krenuo napred.

Put mu je zaprečavao neki čovek maloga rasta, obučen u crnu odeću hodočasnika. Odeću su pritezali kožni uprtači o kojima je visio kratki krivi mač od sjajnog čelika. Glava tog čoveka bila je uredno izbrijana, ali je na glavi na jednom mestu ipak ostao uvojak bele kose. Bele su mu bile i obrve, iznad očiju tamnih, a koža mu bleda bejaše; uši, činilo se, šiljaste.

Pridolazeći putnik podigao je ruku i rekao: "Dobar dan, hodočasniče."

Mali čovek nije odgovorio, nego se pomakao tako da pridošlica nikako nije mogao preko brvna preći.

"Izvinjavam se, hodočasniče dobri, ali ovde ću preći, a ti mi prelazak otežavaš", reče pridošlica u svetlocrvenom.

"Grešiš, gospodaru Yama, ako misliš da ćeš ovde preći", uzvrati mali čovek.

Onaj u crvenom se osmehnuo, pokazujući dugi red jednakih belih zuba. "Uvek je prijatno biti prepoznat, pa makar i od strane onoga koji o drugim stvarima netačno govori."

"Ja se rečima ne igram", reče onaj u crnom. "Nisu reči moj mač."

"O?" reče drugi, izvijajući obrve, praveći prenaglašeno upitnu grimasu. "A čime se onda mačujete, gospodine? Ne valjda tim iskrivljenim parčencetom metala koje nosite?"

"Upravo tim."

"U prvi mah pomislih da je to neki varvarski molitveni štap. Koliko znam, u ovoj pokrajini cvetaju čudni kultovi i primitivne sekte.Za tren pomislih da si pripadnik neke takve sujeverne gomilice. Ali ako je to, kao što kažeš, stvarno oružje, onda

valjda umeš da ga upotrebiš?"

"Pomalo", reče čovek u crnom.

"E, to je dobro", reče Yama, "jer ne volim da ubijem čoveka koji ne zna šta čini. Osećam se, međutim, obaveznim da ti ukažem na činjenicu da ćeš, kad pred Najvišeg staneš da ti sudi, biti označen kao samoubica."

Onaj u crnom se bledo nasmešio.

"Čim budeš spreman, bože smrti, olakšaću izlazak tvog duha iz tog omotača od mesa."

"Onda samo još jednu stavku da raščistimo", reče Yama, "pa ću ovaj razgovor okončati, i to brzo. Daj mi ime koje ću sveštenicima saopštiti, kako bi oni znali za koga obavljaju ceremoniju sahrane."

"Svog konačnog imena sam se odrekao pre vrlo kratkog vremena. Iz tog razloga, prijatelj boginje Kali sad će umreti od ruke bezimenoga."

"Rild, budala si", reče Yama i isuka svoj mač.

Rild svoj mač potеže.

"Baš je prikladno što ćeš pod svoju zlu sudbu pasti bezimen. Svoju si boginju izdao", reče Yama.

Pre no što je zadao prvi udarac, čovek u crnom reče: "Život je pun izdajstava. Time što se tebi opirem sada i na ovaj način, izdajem i učenje svog novog gospodara. Ali moram da sledim diktat srca svog. Prema tome ni staro ime ni novo ne odgovaraju mi, niti sam ih zaslužio — zato me ne zovi nijednim imenom!"

Tad je njegov mač bio vatra: plamsao je sa svake strane. Čelik je o čelik odzvanjao.

Yama je pred tim naletom uzmakao. Odstupao je stopu po stopu. Samo je zglavak ruke vrteo dok je parirao udarcima koji su ga saletali sa svih strana.

A kad je deset koraka odstupio, isprečio se i više nije dozvolio da bude potisnut. Parirao je širim zamasima, uzvraćao iznenadnije, koristeći i varke i neočekivane napade.

Vitlali su sabljama dok znoj nije potekao kao kiša, sa obojice; onda je Yama prešao u napad, postepeno. Sad se čovek u crnom povlačio. Korak za korakom, Yama je ponovo osvojio onaj prostor sa koga je uzmakao: deset koraka napred je nastupio.

Kad su se opet našli na mestu gde je prvi udarac pao, Yama je, glasom jačim od zvečanja čelika, priznao, "Dobro si naučio svoje lekcije, Rild! Bolje no što sam verovao! Čestitam!"

Dok je to govorio, njegov protivnik je prepleo svoju sablju složenim dvostrukim potezom i ovlaš zaparao Yamu po ramenu.Iz male posekotine potekla je krv koja se odmah stopila sa bojom Yamine odeće.

Na to je Yama poleteo napred i, potisnuvši sablju protivnika nadole, zadao udarac u vrat, udarac koji bi svakome čoveku glavu odsekao.

Onaj u crnom, međutim, samo je malo zatresao glavom, zauzeo opet gard, parirao sledećem napadu, napao, naišao na dobru odbranu.

"Znači tako, smrtna kupka ti je dala oklop oko vrata", reče Yama. "Moraću, onda, da potražim drugi ulaz." Njegova je sablja zapevala bržu pesmu. Pokušao je da napada odozdo.

Yamina oštrica je sad poletela svom snagom; iza te oštrice stajali su vekovi vežbanja, znanje mnogih velemajstora mačevanja. Ipak je čovek u crnom uspevao da odbije svaki napad, mada je morao da parira sve širim pokretima, da se povlači sve brže; stizao je i da čini protivnapade.

Povlačio se sve dok rečica nije bila iza njegovih leđa. Tad je Yama usporio i prokomentarisao: "Pre pola stoleća, kad si, ne za dugo, bio moj đak, rekao sam sebi, 'Ovaj bi mogao jednoga dana biti majstor'. Nisam se prevario, Rild. Ti si možda najveći mačevalac odgajen u svim ovim vekovima koje pamtim. Gledajući ovu tvoju veštinu. mogao bih, zamalo, da ti oprostim odmetništvo. Stvarno je šteta..."

Tad je načinio lažni napad prema prsima, u poslednjem trenu zaobilazeći odbranu, i oštricom dobro potkačio protivnikov ručni zglob.

Čovek u crnom je skočio unazad,parirao je divlje, usmeravao udarce ka Yaminoj glavi. Pomakao se tako da je petama gotovo doticao početak brvna koje je rečicu premošćivalo.

"I ruka tvoja, Rild! Zaista te je boginja izdašno zaštitila. Vidi ovo!"

Čelik je zajaukao sa čelikom sukobljen; Yama je našao put oko protivničke oštrice i zaparao biceps čoveka u crnom.

"A-ha! Eto mesta koje je propustila!" povika on. "Da potražimo još jedno!"

Njihove sablje sudarale su se i razdvajale, pravile ubode, finte, pariranja, uzvraćanja.

Jedan komplikovani napad Yama je suzbio, mimoišao, i svojom dužom sabljom opet raskrvario protivnika, ovoga puta po mišici ruke.

Čovek u crnom je stupio na brvno. Izmahnuo je opako prema Yaminoj glavi, ali je Yama to odbio, navalio još jače, prisilio ga da još više uzmakne brvnom, a onda je nogom postrance udario brvno.

Onaj je odskočio unazad i doskočio na suprotnu obalu rečice. Tek što je stopalima dotakao tlo, ritnuo je brvno sa svoje strane. Ono se pokrenulo, zakotrljalo. Pre no što je Yama mogao da se popne na njega, odkotrljalo se sa svojih uporišta na obali, pljusnulo u vodu, i onda niz vodeni tok otišlo, ka zapadu.

"Nema više od sedam ili osam stopa da se preskoči, Yama! Hajde ovamo!"

Bog smrti se osmehnuo. "Sad brzo hvataj dah, dok još možeš. Dah je dar bogova koji od svih darova najmanje poštujemo. Niko himne ne peva dahu, niko ode vazduhu dobrome, kojeg udišu i kralj i prosjak, i gospodar i pas podjednako. Ali, o! Biti bez njega! Ceni i poštuj svaki svoj udah, Rild, kao da ti je poslednji — jer i poslednji se sasvim primakao!"

"Priča se da mnogo znaš o tim stvarima, Yama", odgovorio mu je onaj koga su zvali Rild i Sugata. "Priča se da si bog čije je kraljevstvo smrt, čije je znanje izvan domašaja smrtnika. Zato bih ti postavio jedno pitanje, dok stojimo besposleni."

Yama se nije podrugljivo nasmešio, što je dosad činio svaki put kad bi njegov protivnik ma šta rekao. U ovom pitanju osetio je nešto ritualno.

"Šta to želiš da znaš? Obećavam ti ispunjenje poslednje predsmrtne želje: odgovor na to pitanje."

Tada je, pradavnim rečima iz *Katha Upanišade*, onaj koga Rildom i Sugatom nazivahu zapevao:

"'Sumnjaju ljudi šta je sa mrtvim čovekom. Neki kažu da još postoji. Drugi da ne postoji. O tome bih želeo od tebe istinu da čujem.'"

Yama je uzvratio intonirajući reči podjednako drevne. "'O tome čak ni bogovi nemaju znanje sigurno. Nije to lako razumeti, jer je priroda *atmana* prefinjena stvar. Drugo mi pitanje postavi. Oslobodi me obećanja moga!'"

"'Oprosti mi što mi je baš to na umu, o Smrti, ali drugoga učitelja kao što si ti ne mogu naći, a druge želje nemam tako jake, sada.'" To je otpevao Rild.

"'Zadrži svoj život i odlazi svojim putem'" intonirao je Yama. Svoj mač je energičnim pokretom zabio u kaniju. "'Oslobađam te od tvoje zle sudbine. Odaberi sinove i unuke, slonove, konje, hrpe zlata, poželi bilo šta drugo — lepe devojke, dvokolice, muzičke instrumente. Sve ću ti dati. Sve će to biti tvoje. Ali o smrti me ne pitaj.'"

"'O, Smrti'", zapevao je čovek u crnom, "'sve to traje samo do sutra. Zadrži za sebe svoje devojke, konje, pesmu i ples. Ništa neću prihvatiti sem onog što sam zatražio. Pričaj mi, o Smrti, o onome što leži iza života, o čemu ni bogovi ni ljudi nemaju jasno znanje.'"

Yama je stajao kao ukopan. Nije nastavio citiranje prastare poeme. "E pa dobro, Rild", reče, zureći mu u oči. "Hoću, ali o toj kraljevini rečima se ne može govoriti. Moram da ti pokažem."

Još jedan momenat su tako stajali; onda se čovek u crnom zaljuljao. Pokretom ruke u ramenu zaklonio je svoje lice, pokrio oči. Jedan jecaj oteo se iz njegovog grla. Dok se to događalo Yama je smakao sa svojih pleća ogrtač i bacio ga preko rečice kao mrežu.

Ogrtač je, baš radi izvođenja takvih manevara, imao u svom donjem rubu male ušivene tegove. Poput mreže leteći, pao je preko Yaminog protivnika.

Dok se borio da se oslobodi, čovek u crnom je čuo brze korake i zatim jak udar: Yamine krvavocrvene čizme doskočile su na drugu stranu rečice. Odbacujući taj ogrtač sa sebe i podižući sablju, parirao je novom Yaminom napadu. Uzmicao je uz strminu, i što je više uzmicao, to je na goru strminu nailazio; uskoro mu je Yamina glava bila do pojasa. Zato je udarao Yamu odozgo. Yama je polako nadirao uzbrdo.

"Bože smrti, bože smrti", zapeva čovek, "reci mi da lagao nisi."

Uskoro je Yama zadao udarac koji bi drugog čoveka probo skroz i skroz, i srce živo u grudima nadvoje rasekao. Ali od prsa ovog čoveka taj udarac je odskočio.

Kad je manji-čovek došao do mesta gde je bilo mnogo izlomljenog kamenja, počeo je da odguruje to kamenje, uporno sve novim udarcima nogu, šaljući čitave pljuskove šljunka i prljavštine na svog protivnika, dole. Yama je levom rukom uspevao da zakloni oči, ali tada na njega poleteše krupniji komadi kamena. Ti se zakotrljaše po tlu, uleteše mu pod čizme,on odmače i pade niz strminu. Čovek u crnom je ritnuo još nekoliko većih kamenova, najzad otisnuo jednu veliku stenu. Za tom stenom je i sam pojurio, dižući sablju visoko.

Nemoćan da ustane na vreme da bi taj napad odbio, Yama se zakotrljao unazad ka rečici. Uspeo je da izbegne pad u vodu, ali je video da će ga stena smrviti, i dok se obema rukama odgurivao od tla da bi se steni sklonio s puta, sablja mu pade u vodu.

Skočio je i zauzeo teturav čučeći položaj; bodežom, koga je hitro isukao, uspeo je da odbije protivnikov zamah odozgo. Stena se sjurila u rečicu, uz jak pljesak.

Onda je njegova leva šaka poletela napred i zgrabila zglavak protivnikove desnice koja je još sablju imala. Izmahnuo je uvis bodežom i osetio da je i njegova desnica uhvaćena.

Stajali su tako, upirući snagu protiv snage, dok Yama nije naglo seo i zakotrljao se u stranu, odgurujući protivnika od sebe.

Ipak ničiji stisak nije popustio. Zamah koji su stekli zbog Yaminog postupka nosio ih je dalje, i već je ivica bila pokraj njih, ispod njih, iznad njih. Osetio je da njegov bodež udara u dno rečice i ispada mu iz ruke.

Kad su opet izronili iz rečice, hvatajući vazduh, obojica su u šakama imali samo vodu.

"Vreme je za konačno krštenje", reče Yama upućujući munjevit udarac pesnicom.

Čovek u crnom je taj udarac blokirao, zadao svoj.

Yamu je voda gurala u levu stranu, njegovog protivnika isto tako; gacajući i tukući se, odmicali su nizvodno.

Korito rečice se širilo a postajalo sve pliće. Sad su se vode komešale obojici oko

pojasa. Na pojedinim mestima rub obale spuštao se bliže vodi.

Yama je pogađao protivnika novim udarcima, i pesnicama i bridom šake; ali bilo je to kao da napada statuu, jer je bivši sveti egzekutor, bivši sluga boginje Kali, primao udarce ne menjajući izraz lica, a uzvraćao uvrnutim udarcima kostolomne snage. Većinu tih udaraca voda je usporavala ili Yamina odbrana zaustavljala, ali jedan udarac se zario u slabinu, drugi je odskočio od Yaminog levog ramena i sručio se na obraz.

Yama se bacio unazad i zaplivao poleđuške u plićak.

Protivnik je pohitao za njim, bacio se na njega, ali ga je posred neprobojnog stomaka dočekala crvena čizma, a Yamine šake su potegle prednji gornji deo njegove odeće ka sebi, pa nadole. Preleteo je, zato, preko Yame i tresnuo na leđa, na jedan deo obale sačinjen od škriljca.

Yama se pridigao na kolena i okrenuo; za to vreme drugi je ustao i potegao bodež iz svog pojasa. Čučnuo je. Lice mu je još bilo bezizražajno.

Oči u oči su se pogledali, ali ovoga puta čovek u crnom se nije pokolebao. "Sad mogu da izdržim tvoj pogled smrti, Yama", rekao je. "Neće me on više zaustaviti. Suviše si me dobro učio!"

U trenu kad se bacio na Yamu.koji se tad držao za opasač, pokazalo se da je Yama otkačio mokru, praznu kaniju kojom je sad ošinuo kao bičem, obuhvatajući obe butine protivnika.

Zgrabio je Yama protivnika iz čije ruke bodež ispade; zgrabio ga je i pritegao uz sebe, telo uz telo; i odbacio se Yama, tako da obojica poleteše u dublju vodu.

"Niko himne dahu ne peva", reče Yama, "ali, o! biti bez njega!"

Onda je zaronio, odvlačeći i protivnika sa sobom, stiskajući ga uz sebe rukama kao čeličnim obručima.

Kasnije, mnogo kasnije, kad je stajao kraj obale, mokar, jedva dolazeći do daha, progovorio je tiho: "Bio si... najveći... koji je ikad... ustao protiv mene... u svim vekovima koje pamtim... stvarno je šteta..."

A onda, pošto je na taj način prešao rečicu, produžio je svojim putem kroz kamene bregove, pešice.

Ulazeći u grad Alundi, putnik se zaustavio u prvom svratištu na koje je naišao. Uzeo je sobu, naredio da mu se kada napuni vodom. Dok je jedan sluga čistio njegovu odeću, on se kupao.

Pre no što je ručao, prišao je prozoru i bacio pogled dole, na ulicu. Jako je smrdelo na slizarde. Buka mnogih glasova dopirala je odozdo.

Narod je polako odlazio iz grada. U dvorištu iza Yamine sobe obavljane su pripreme za polazak jutarnjeg karavana. Ova noć označiće kraj festivala proleća. Na

ulici pod njim poslovni ljudi su još trgovali, majke su smirivale umornu decu, jedan lokalni velikaš vraćao se sa svojim ljudima iz lova, a za njim hitro je krakao i kandžama grebao slizard za čija su leđa bila privezana dva ulovljena, mrtva vatropevca. Yama je gledao kako jedna umorna prostitutka o nečemu diskutuje sa jednim sveštenikom koji kao da je bio još umorniji: neprestano je odmahivao glavom i najzad se udaljio. Jedan mesec je već bio visoko na nebu, ali tačno iza Mosta bogova, tako da je imao, prividno, zlatnu boju; drugi, manji mesec tek što je izvirio iznad horizonta. Svež večernji vazduh donosio je Yami ne samo mirise grada, nego i mirise onih stvari koje u proleće rastu i bujaju: mirise pupoljaka i nežne nove trave, čisti miris plavo-zelene prolećne pšenice, vlažne zemlje, nabujalih potoka. Nagnuvši se napred, ugledao je hram na bregu.

Pozvao je slugu i naredio mu da donese večeru i da pozove lokalnog trgovca.

Jeo je polako, ne obraćajući mnogo pažnje na hranu. Kad je završio, trgovca uvedoše.

Trgovac je na sebi imao teški ogrtač sa čije unutrašnje strane je bilo mnogo uzoraka robe. Yama je konačno izabrao jednu dugu krivu sablju i jedan kratak prav bodež. Ta dva oružja odmah je stavio na sebe, u kaniju za pojasom.

Izašao je, onda, u to veče, i krenuo izrovanom glavnom ulicom grada. Po kapijama su se grlili ljubavnici. Prošao je pored jedne kuće u kojoj su žalioci naricali za nekim pokojnim. Jedan prosjak je hramao za njim duž pola bloka zgrada, sve dok se Yama nije okrenuo, pogledao mu u oči i rekao: "Ti obogaljen nisi", na šta se ovaj okrenuo i žurno zamakao u gomilu prolaznika. Iznad njegove glave vatromet poče da se rasprskava naspram neba, šaljući ka zemlji duge vatrene trake boje trešnje. Iz hrama je dopro zvuk *nagasvaram* muzike, svirane pomoću rogova i tikava. Jedan čovek isteturao se iz nekakve kapije, očešao se o njega, i u času kad je spustio šaku na Yaminu kesu, Yama mu je slomio ruku u zglavku. Čovek je opsovao i pozvao u pomoć, ali ga je Yama odgurnuo u kanal kojim se odliva nečista voda i produžio. Okrenuo se da dvojici kompanjona toga čoveka uputi jedan mračan pogled, posle čega ga oni više nisu pratili.

Najzad je došao do hrama, oklevao jedan tren i ušao.

Jedan sveštenik upravo je nosio jednu statuu iz prvog dvorišta u drugo; Yama je pošao za njim i ušao u drugo dvorište.

Osmotrio je dvorište i brzo prišao skulpturi boginje Kali. Dugo ju je proučavao; svoju sablju je isukao i položio pred njene noge. Kad je opet uzeo sablju i okrenuo se da pođe, video je da ga onaj sveštenik posmatra. Klimnuo je tome čoveku glavom, a ovaj mu je odmah prišao i poželeo mu dobro veče.

"Dobro veče, svešteniče", odgovorio je Yama.

"Nadajmo se da će Kali blagosloviti sablju vašu, ratniče."

"Hvala. Već ju je blagoslovila."

Sveštenik se nasmešio. "Govorite kao da to sigurno znate."

"A to je prepotentno s moje strane, a?"

"Pa, možda nije baš na svom mestu."

"Bilo na svom mestu ili ne, ja sam osetio kako se njena sila preliva preko mene dok sam gledao u njeno svetilište."

Sveštenik se stresao. "Bez obzira na službu kojom se bavim, rekao bih da mi ta vrsta osećanja moći nije nimalo potrebna."

"Bojite se moći njene?"

"Pa, recimo da je svetilište boginje Kali, iako baš veličanstveno, ipak ređe posećivano nego svetilišta Lakšmi, Sarasvati, Šakti, Sitale, Ratri i drugih, manje zastrašujućih boginja."

"Ali ona je veća od svih tih."

"I strašnija."

"Pa šta? Uprkos snazi svojoj, nije to nepravedna boginja."

Sveštenik se osmehnuo. "Koji je čovek, ako je živeo duže od desetak godina, pravde željan, ratniče? Što se mene tiče, milosrđe je neuporedivo privlačnije. Uvek ću se opredeliti za božanstvo koje oprašta."

"Lepo izvedena poenta", reče Yama, "ali ja sam, kao što sami rekoste, ratnik. Moja priroda njenoj je bliska. Ta boginja i ja slično mislimo. Uglavnom se slažemo po većini pitanja. A kad se ne slažemo, ja se setim da je ona, ipak, žena."

"Ovde živim", reče sveštenik, "ali tako intimno ne govorim o onima za koje sam zadužen, naime o bogovima."

"Ne javno, hoćete reći", odvrati Yama "O sveštenicima mi ne pričajte. Pio sam sa mnogima od vas, i znam da ste svetogrđu skloni koliko i ostatak čovečanstva."

"Postoji vreme i mesto za sve", reče sveštenik bacajući pogled na Kalinu statuu.

"Jest, jest. A sad mi recite zašto podnožje Yamine statue nije u poslednje vreme čišćeno. Prašnjavo je."

"Očišćeno je juče, ali je od tada toliko ljudi ispred te statue prošlo da su naneli prilično prljavštine."

Yama se nasmešio "Onda zašto nema ponuda pred njegovim nogama? Gde su ostaci prinetih žrtava?"

"Niko ne daje cveće Smrti", reče sveštenik. "Ljudi dođu da ga pogledaju, pa se udalje. Mi sveštenici oduvek smo imali osećanje da su te dve figure dobro postavljene. Strašan par, zar ne — Smrt i boginja uništenja?"

"Moćan tim", reče sveštenikov sagovornik. "Ali šta vam znači to da 'niko' ne

prinosi žrtve pred Yamu? Zar baš niko?"

"Niko sem nas sveštenika, koji prinosimo kad kalendar prinošenja to zahteva, i ponekog građanina kome je neko od najbližih na samrti, a direktna inkarnacija mu je odbijena. Sem u ta dva slučaja niko ne prinosi ništa Yami — rekao bih da nikad nisam video da Yami nešto prinesu jednostavno, iskreno, sa dobrom voljom ili naklonošću."

"To njega sigurno vređa."

"Nije tako, ratniče. Jer, nismo li svi mi, sva živa bića, već žrtvovani Smrti?"

"Zaista, istinito zboriš. Šta će njemu njihova dobra volja ili naklonost? Pokloni su nepotrebni, jer on uzima šta hoće."

"Baš kao Kali", reče sveštenik potvrdno. "Razmišljajući o slučajevima ta dva božanstva, često sam u njima tražio opravdanje za ateizam. Oni se, na žalost, u svetu manifestuju suviše snažno, a da bi se njihovo postojanje moglo efektno negirati. Šteta."

Ratnik se nasmejao. "Sveštenik koji protiv svoje volje veruje! To mi se dopada. Stvarno me to zasmejava. Evo ti da kupiš bure some — za prinošenje na žrtvu."

"Hvala ti, ratniče. Hoću. Hoćeš li mi se pridružiti sada u jednoj maloj zdravici, pijenju u čast boga — hram plaća?"

"Tako mi Kali, hoću!" reče ratnik. "Ali da popijemo samo malo."

Pošao je sa sveštenikom u centralnu zgradu hrama, pa niz jedno stepenište u podrum. Tamo su odvrnuli slavinu na jednom buretu some i natočili dva bokalčeta.

"Za tvoje zdravlje i dug život", reče Yama dižući bokal.

"Za tvoje morbidne pokrovitelje — Yama i Kali", reče mu sveštenik.

"Hvala."

Iskapili su snažno piće. Sveštenik je opet napunio bokalčiće. "Ovo će ti zagrejati grlo — noć je sveža."

"Odlično."

"Baš je dobro videti ovim hodočasnicima leđa. Njihovi prilozi su obogatili hram, ali je njihovo prisustvo prilično zamorilo nas koji tu radimo."

"Za odlazak hodočasnika!"

"Za odlazak hodočasnika!"

Opet su iskapili.

"Mislio sam da većina njih dolazi da vidi Budu", reče Yama.

"To je tačno", reče sveštenik, "ali s druge strane, oni ne žele da posećuju Budu i da okrenu sve bogove protiv sebe. Zato pre no što odu u purpurni šumarak, prinose ponude ili poklanjaju hramu novac za molitve."

"Šta znaš o onome koga zovu Tafagafa i o njegovom Učenju?"

Sveštenik je pogledao u drugom pravcu. "Sveštenik sam bogova, i Bramin, ratniče. Ne želim da govorim o toj osobi."

"A-ha, znači i tebe je uspeo da smuti?"

"Doista? Rekoh vam šta želim a šta ne, i o tome više nećemo raspravljati." "Nije važno — a uskoro će biti još manje važno. Hvala ti za somu. Laku noć. svešteniče."

"Laku noć, ratniče, i neka se bogovi osmehnu na tvoju stazu."

"I na tvoju takođe."

Popeo se uz stepenice, napustio hram i nastavio svoje pešačenje kroz grad.

Kad je stigao do purpurnog šumarka, sva tri meseca bila su na nebu, male logorske lampe mogle su se naslutiti iza drveća, bledi cvetovi plamena rascvetavali su se na nebu iznad grada, a povetarac sa ponešto vlage u sebi njihao je lisje oko njega.

Krenuo je nečujno napred i ušao u šumarak.

Kad je dospeo u osvetljenu zonu, suočio se sa stotinama ljudi koji su sedeli na tlu, ka njemu, Yami, okrenuti. Sedeli su u pravilnim, gustim redovima. Svakome je žuta kapuljača bila navučena peko glave. Niko ni giasa od sebe da pusti.

Prišao je najbližemu.

"Došao sam da vidim Tafagafu, Budu", rekao je.

Onaj kao da ga nije ni čuo.

"Gde je?"

Odgovor izostade.

Sagnuo se napred i zagledao se u kaluđerove poluzatvorene oči. Jedan tren je tako zurio, ali bilo je to kao da gleda u oči čoveka koji spava, jer se oči tog čoveka nisu čak ni susrele sa njegovima.

Mnogo jačim glasom, tako da su ga svi u šumarku mogli čuti, rekao je Yama; "Došao sam da vidim Tafagafu, Budu. Gde je?"

Kao da se obratio polju punom uspravno postavljenih stena.

"Da li zamišljate da pošto vas je mnogo, i svi ste isto obučeni, i nećete da mi odgovarate, ne mogu da ga nađem među vama?"

Samo se uzdisanje vetra čulo koji kroz zadnji deo šumarka prolaziše. Svetiljke su treperile, purpurne resice se njihale.

Nasmejao se. "Pa možda ste po tom pitanju u pravu", priznao je. "Ali moraćete se i pomaći, pre ili posle, ako mislite da nastavite da živite — a ja mogu da čekam koliko i bilo koji čovek."

Seo je tada na tlo, naslonio leđa na plavu koru jednog visokog drveta, golu sablju preko krila stavio.

Odmah ga je obuzela pospanost. Glavom je nekoliko puta zaklimao, svaki put se prenuo. Onda je vrh njegove brade konačno našao čvrsto uporište na prsima njegovim

. Yama je počeo da sanja.

Da hoda preko ravnice plavo-zelene, čije su se trave svijale i otklanjale da stazu pred njim načine. Na kraiu staze ogromno je drvo bilo, drvo ne onakvo kakvo može na ovome svetu rasti, nego drvo koje jedino može ovaj svet svojim korenjem na okupu držati, a svojim granama među zvezde dosezati da tamo lišće stvara.

U podnožju tog drveta sedeo je jedan čovek. Noge je podavio, bledi osmeh na licu mu je bio. Yama je znao da je taj čovek Buda, i prišao mu je, stao pred njega.

"Pozdravljen budi, o Smrti", reče sedelac. Oko glave mu je lebdeo oreol ružičaste boje, koji je u senci drveta zračio sjajem sopstvenim.

Umesto da odgovori, Yama je isukao svoju sablju.

Buda se i dalje smešio. Kako se Yama pomakao da nastupi napred, tako je začuo zvuk poput muzike daleke.

Zastao je i osvrnuo se, oštrice uzdignute.

Dođoše iz svih pravaca oni, četvorica regenata svetskih, koji su sa planine Sumernu sići morali: gospodar severa nastupao je, njegovi Yakše oko njega, svi u zlatu, na žutim konjima, noseći štitove od kojih je svetlost zlatno odsijavala; anđeo juga nastupao je okružen armijama svojih Kumbandi, na konjima plavim, sa štitovima safirnim; sa istoka jahao je regent čiji konjanici nose štitove biserne, u srebro obučeni; a sa zapada dolazio je Onaj čije su Nage jahale na konjima krvavocrvenim, u crveno obučene, zaštićene štitovima od korala. Kopita ovih armija kao da nisu doticala travu.a jedini zvuk bejaše muzika koja se pojačavala.

Yama je shvatio da njegova usta izgovaraju reči: "Zašto se regenti sveta približavaju?"

"Dolaze da odnesu moje kosti", odgovorio je Buda osmehujući se. Četvorica regenata pritegoše uzde. Njihove su horde, iza njih, stale. Yama se suočio sa njima.

"Dolazite da odnesete njegove kosti", rekao je Yama, "ali ko će odneti vaše?" Regenti su sjahali.

"Ne možeš imati ovoga čoveka, o Smrti", rekao je gospodar severa, "jer pripada svetu, a mi, iz sveta, branićemo ga."

"Čujte me, regenti koji živite na planini Sumernu", reče Yama, nabacujući na sebe svoj Aspekt. "U vaše ruke stavljena je dobrobit sveta, ali Smrt izvlači iz sveta koga god hoće, i kad god hoće. Vama nije dato da osporavate moje Atribute, niti način njihovog dejstvovanja."

Četvorica regenata zauzeli su položaje između Yame i Tafagafe.

"Osporavamo te kad je ovaj jedan u pitanju, gospodaru Yama, jer, on u rukama svojim drži sudbinu našeg sveta. Njega možeš dotaći tek kad savladaš četiri sile."

"Neka tako bude", reče Yama. "Koji će se od vas meni prvi suprotstaviti?"

"Ja ću", reče onaj koji je dotle govorio i izvuče svoju sablju.

Yama je sad na sebi imao svoj Aspekt. Rasekao je mekani metal kao da seče buter, svojom sabljom je pljoštimice udario regenta po glavi, i ovaj pade na zemlju koliko je dug.

Njegovi Yakše veliku viku nadadoše. Dvojica zlatnih konjanika priđoše da svoga vođu odnesu. Onda je ta armija okrenula svoje konje i odjahala na sever. "Ko je sledeći?"

Regent istoka stupio je pred njega, naoružan dugim srebrnim mačem i mrežom izatkanom od mesečevih zraka. "Ja", rekao je i hitnuo mrežu.

Yama je tu mrežu nagazio nogom,zahvatio prstima ruke, snažno potegao tako da je njegov protivnik izgubio ravnotežu, zatim izokrenuo svoj mač i zadao udarac drškom mača. Pogodio je tog regenta u vilicu.

Mrzno ga gledajući, dođoše dvojica srebnih ratnika; onda oboriše poglede svoje i odnesoše svoga gospodara prema severu. Neskladna muzika vukla se za njima.

"Sledeći!" reče Yama

Tada je pred njega stupio robusni vođa Naga. Taj je svoje oružje tresnuo o zemlju, skinuo se do pojasa i rekao: "Ja ću se rvati sa tobom, bože smrti." Yama je odložio svoje oružje i skinuo se do pojasa.

Dok se sve to dešavalo, Buda je sedeo u seni velikoga drveta, nasmešen, kao da te borbe njemu ništa ne znače.

Vođa Naga je levicom zahvatio Yamu iza potiljka i snažno povukao ka sebi. Yama je takvim istim zahvatom stisnuo njega. Onda je vođ Naga izvio telom i nabacio desnu ruku preko Yaminog levog ramena, pa zavrat, šake spojio iza Yamine glave, i navalio da Yaminu glavu vuče ka svome desnom kuku, nalevo se okrećući.

Yama je, međutim, posegao svojom levom rukom iza leđa protivnika, stisnuo ga za levo rame, onda posegao desnom rukom iza regentovih kolena, podigao obe noge regentove, a leđa njegova zabacio u horizontalu.

Jedan tren držao je tako regenta, kao da drži dete, onda ga je podigao do visine svojih ramena i tresnuo o zemlju. Čim je regent o tlo udario, Yama se kolenima sručio na njega, pa opet ustao. Regent nije ustao.

Kad su odjahali i jahači zapada, Budu ostade da štiti još samo anđeo juga, sav u plavo odeven.

"A ti?" reče bog smrti, dižući opet svoje oružje.

"Ja neću uzeti oružje od čelika, ili kože, ili od kamena, bože smrti, da se tebi suprotstavim; dete tako uzima igračke. Neću ni oprobati snagu svog tela naspram tvog", rekao je anđeo. "Znam da ću izgubiti ako to uradim, jer tebi se oružjem ne može suprotstaviti niko."

"Onda se popni opet na tog tvog plavog ždrepca i odjaši, ako nećeš da se boriš."

Anđeo nije odgovorio. Zabacio je svoj plavi štit u vazduh. Štit se tamo vrteo kao safirni točak. Lebdeo je tako nad njima i neprestano se povećavao.

Onda je štit pao na tlo i počeo u njega da tone, bez ijednog zvuka. Nestao je iz vida, ne prestajući da raste. Trava se sklopila nad mestom gde je pao, ostala kakva je i pre bila.

"I šta ti to sad znači?" reče Yama.

"Ne borim se aktivno. Samo branim. Kao što ti imaš moć smrti, tako ja imam moć života. Možeš da uništiš sve što bih ja na tebe bacio, o Smrti, ali ne možeš da uništiš sve. Imam moć štita, ali ne mača. Život će ti se usprotiviti, gospodaru Yama, i braniće žrtvu tvoju."

Tada se plavi okrenuo, pojahao svog plavog ždrepca i odjahao na jug. Za njim su otišli i svi Kumbande. Zvuk muzike nije otišao sa njim, održao se u vazduhu gde je anđeo bio.

Yama je opet pošao napred, sa sabljom u ruci. "Njihovi napori bili su sasvim uzaludni", rekao je. "Došao ti je čas." Zamahnuo je sabljom.

Udarac se, međutim, nije spustio na Budu, zato što je jedna grana velikog drveta pala između njih i izbila mu sablju iz ruke.

Pružio je ruku za sabljom, ali su se trave povile, prekrile je, ispreplele se u neraskidivu, čvrsto stegnutu mrežu.

Psujući, potegao je bodež i opet zamahnuo.

Jedna moćna grana se povila, zanjihala ispred cilja njegovoga, tako da se bodež njegov zario duboko među drvenasta vlakna grane. Onda se grana opet odapela prema nebu i sa sobom odnela bodež — visoko iznad dohvata.

Buda je meditirao zatvorenih očiju, a njegov oreol je sijao u senkama.

Yama se primakao još korak bliže i posegao obema šakama napred, ali su se trave splele oko njegovih nožnih članaka, tako da nije mogao ni da makne.

Jedan čas se borio.potezao njihovo korenje, ali ono nije popuštalo.Onda je stao, podigao obe ruke ka nebu, glavu zabacio daleko unazad. Smrt je sevala iz njegovih očiju.

"Čujte me, o sile!" povikao je. "Od ovog časa na ovom će mestu ležati kletva Yamina! Ništa živo nikad više neće proći ovim tlom! Ni ptica neće zapevati, ni zmija ovuda propuzati! Ovo će mesto biti golo i mrtvo, na njemu će ostati samo kamenje i pokretni pesak! Odavde se protiv neba neće uzdići nikad ni jedna jedina vlat trave! Ovu kletvu izgovaram i to prokletstvo bacam na branioce neprijatelja moga!"

Trave su počele da venu, ali pre no što su ga pustile iz svog zahvata začulo se silno praskanje i cepanje: drvo čiji koreni drže svet na okupu i među čijim su

granama zvezde kao ribe u mreži uhvaćene rascepilo se niz sredinu svoga stabla; najviše grane njegove rasporile su i raskomadale nebo, koreni toga drveta provalije su zjapeće otvorili u zemlji, dok je lišće njegovo padalo oko Yame kao plavo-zelena kiša. Ogroman deo masivnog stabla počeo je da se obrušava prema Yami, bacajući ispod sebe senku crnu kao noć.

Video je Budu i sad, kako sedi daleko odatle, meditaciji predat, kao da nije svestan haosa koji je svuda uokolo zavladao.

Onda osta samo tama prožeta grmljavinom kao da je grom udario.

Yama je trgao glavom, otvorio oči.

Sedeo je u purpurnom šumarku, leđima naslonjen na stablo plavog drveta, sa sabljom preko kolena.

Činilo se da se ništa promenilo nije.

Pred njim su sedeli, kao da meditiraju, mnogobrojni kaluđeri, svrstani u redove. Povetarac je i dalje bio vlažan i svež, a svojim prolaskom izazivao je podjednako treperenje istih svetiljki.

Yama je ustao, znajući tada, odnekud, gde treba da pođe da bi našao ono što traži.

Prošao je pored svih tih sveštenika, dobro ugaženom stazom koja je vodila u unutrašnjost šume.

Do purpurnog paviljona je došao, ali taj prazan bejaše.

Staza ga je vodila dalje, do oblasti u pozadini, gde se šuma pretapala u divljinu. Ovde je tlo bilo vlažno. Laka izmaglica obuhvatila je Yamu. Ali je staza još bila jasna pred njim: svetlost tri meseca objasjavala ju je.

Staza je vodila nizbrdo, ovde je takođe raslo plavo drveće purpurnog lišća, ali niže, kvrgavo, izuvijano. Pojaviše se tu i tamo barice vode po kojima je plovila leprozna, srebrnasta prljavština; staza je prolazila između takvih barica. U Yamine nozdrve prodrli su mirisi močvare. Iz žbunja su dopirali škripavi zvuci disanja nekih čudnih stvorenja.

Čuo je, daleko iza i iznad sebe, pesmu. Shvatio je da su se kaluđeri koje je tamo ostavio probudili i da se sad kreću po šumarku. Obavili su svoj zadatak, naime ujedinjenom snagom svojih misli nametnuli su mu viziju o nepobedivosti njihovog vođe. Njihovo pevanje bilo je verovatno signal, pokušaj da dopru do...

Eno ga!

Sedeo je na jednoj steni u sredini jednog polja. Trostruka mesečina jako ga je obasjavala.

Yama je isukao sablju i krenuo napred.

Kad se primakao na nekih dvadeset koraka, Buda je okrenuo glavu. "Pozdravljam te, o Smrti", rekao je.

"Pozdravljam te, Tafagafa."

"Reci mi zašto si tu."

"Odlučeno je da Buda mora umreti."

"To, međutim, ne odgovara na moje pitanje. Zašto si došao ovamo?"

"Zar nisi ti Buda?"

"Zvali su me Imenima Buda, i Tafagafa, i Prosvetljeni, i mnogim drugim. Ali. da ti odgovorim: ne, ja Buda nisam. Već si uspeo da učiniš ono radi čega si krenuo. Usmrtio si pravog Budu danas."

"Mora biti da me pamćenje zaista izdaje, jer, priznaću, ne sećam se da sam tako nešto učinio."

"Pravi Buda je od nas dobio ime Sugata", odgovori čovek na steni. "Pre toga bio je poznat pod imenom Rild."

"Rild!" reče Yama cerekajući se. "Pokušavaš da mi kažeš da je on bio nešto više od egzekutora koga si ti svojim pričanjem naveo da odustane od svog posla?"'

"Mnogi ljudi su egzekutori koje je neko pričanjem naveo da odustanu od svog posla", uzvrati čovek na steni. "Rild je svojom voljom odustao od tog posla i krenuo Putem. Bio je to jedini čovek koga sam u životu video da je uspeo da postigne istinsko prosvetljenje."

"To što ti u poslednje vreme širiš, zar nije to neka pacifistička religija?"

"Jeste."

Yama je zabacio glavu i nasmejao se. "Bogovi! Onda je dobro što ne širiš neku ratobornu! Tvoj najbolji sledbenik, tako silno prosvetljen i šta sve ne, zamalo da me ubije danas popodne!"

Na Budinom širokom licu pokazao se izraz umora "Misliš li da je on stvarno mogao da te pobedi?"

Jedan trenutak je Yama ćutao. "Ne", reče.

"Misliš li da je on to znao?"

"Možda", odgovori Yama.

"Da li ste se poznavali pre ovog susreta danas? Zar se niste susretali na vežbama?"

"Da", reče Yama. "Poznavali smo se."

"Onda je on bio upoznat sa tvojom veštinom, te mu je ishod borbe bio jasan." Yama je ćutao.

"Voljno je otišao u mučeničku smrt, ne obaveštavajući me. Ne bih rekao da je otišao sa stvarnom nadom da te pobedi."

"Nego zašto?"

"Da nešto dokaže."

"Šta bi mogao na takav način da dokaže?"

"Ne znam. Samo, pošto sam ga poznavao, znam da je moralo biti ovako kako ti govorim. Suviše sam često slušao njegove propovedi i njegove odmerene parabole a da bih sad poverovao da bi on nešto tako učinio bez svrhe. Ubio si pravog Budu, bože smrti. A šta sam ja, to znaš."

"Sidarta", reče Yama, "znam da si varalica. Znam da nisi Prosvetljeni. Znam da se te tvoje doktrine mogao prisetiti bilo ko od Prvih. Ti si odlučio da je obnoviš i da se predstaviš kao njen tvorac. Odlučio si da je širiš u nadi da stvoriš opozicioni pokret suprotan religiji pomoću koje pravi bogovi vladaju. Divim se tvom trudu. Pametno si to sve planirao i izveo. Ali tvoja najveća greška je, rekao bih, sastoji se u tome što si pomoću jedne pacifističke doktrine pokušao da oponiraš jednoj aktivnoj doktrini. Zanima me zašto si to učinio kad si imao na raspolaganju toliko drugih, podesnijih religija."

"Možda sam bio jednostavno radoznao da vidim kako će takva protivstruja teći."

"Ne, Sem, nije to pravi odgovor", reče Yama. "Imam osećaj daje to samo deo nekog tvog šireg plana.i da si tokom svih ovih godina — glumeći sveca i držeći propovedi u koje ni sam nisi verovao — pravio i druge planove. Armija prostorno velika može da prihvati kratkotrajnu bitku. Jedan, usamljen čovek, pošto je prostorno mali, mora bitku da vodi tako da ona traje mnogo godina, ako želi da ima iole ikakve izglede da pobedi. Toga si svestan, i sad kad si posadio seme te ukradene vere, planiraš da pređeš u novu fazu oponiranja. Pokušavaš da budeš antiteza Nebu sačinjena od samo jednog čoveka, te da se volji bogova suprotstavljaš tokom mnogo godina, na mnogo načina, koristeći mnoge maske. Ali to će se okončati ovde i sada, lažni Budo."

"Zašto, Yama?"

"O tome se prilično pažljivo razmislilo", reče Yama. "Nismo želeli od tebe da načinimo mučenika za veru, pa da to što si propovedao još više nabuja. S druge strane, ako te ne stopiramo stvar će takođe nastaviti da raste. Zato je odlučeno da treba da umreš od ruke jednog agenta Neba — tako da se vidi koja je religija jača. Onda će budizam, bez obzira da li ima ili nema svog velikomučenika, od sada biti drugorazredna religija. Zato sad moraš umreti pravom smrću."

"Kad sam zapitao 'Zašto?' mislio sam na nešto drugo. Odgovorio si na pogrešno pitanje. Hteo sam da kažem, zašto si ti došao da to obaviš, Yama? Zašto si ti, majstor oružja, majstor nauke, došao kao lakej jedne posade sačinjene od stalno pijanih menjača tela? Ti tipovi nemaju dovoljno sposobnosti ni da izglačaju sablju ili isperu epruvete u laboratoriji. Zašto se ti, možda najslobodniji duh među svima nama, ponižavaš služeći inferiornima?"

"Zbog ovoga što si sad rekao, uskratiću ti čistu smrt."

"Zašto? Samo sam postavio pitanje, koje je odavno moralo pasti na um i mnogim drugima, a ne samo meni. Nisam se uvredio kad si me nazvao lažnim Budom. Znam šta sam. Ko si ti, bože smrti?"

Yama je vratio sablju u kaniju, izvukao lulu, koju je kupio u krčmi ranije toga dana. Napunio je lulu duvanom, pripalio, povukao dim.

"Jasno je da moramo da popričamo još malo, ako nizašto drugo a ono zato da u umovima našim ne ostanu neodgovorena pitanja", reče Yama, "pa ću se zato namestiti malo udobnije." Seo je na jednu nisku stenu. "Prvo, čovek može da bude na izvestan način superioran u odnosu na svoje bližnje, pa ipak da im služi, ako svi zajedno služe zajedničkoj stvari koja je po svome značaju iznad ma kog pojedinca. Verujem da takvoj stvari služim; da ne verujem, ne bih joj služio. Pretpostavljam da i ti tako shvataš ovo čime se baviš, inače ne bi trpeo ovaj jadan i bedan život isposnika — mada primećujem da nisi tako mršav kao sledbenici tvoji. Ponuđen ti je božanski status pre izvesnog broja godina u Maharti, koliko se sećam, a ti si se podsmehnuo Brami, osvojio palatu Karme, i napunio sve molitvo-automate u gradu gvozdenim pločicama umesto novcem..."

Buda se nasmejao. Yama mu se u tome pridružio, ali za kratko, pa je nastavio: "Na svetu više ne postoji nijedan akceleracionist sem tebe. Tu se više nema šta raspravljati, a nije trebalo nikad ni dozvoliti raspravu. Prilično mi se dopao način kako si se držao tokom ovih godina. Čak mi je palo na pamet da bi bilo mogućno tebe ubediti da se pridružiš armijama Neba, ako ti je samo mogućno dokazati da je tvoja sadašnja pozicija beznadežna. Iako sam zaista došao da te ubijem, ako sad prihvatiš glas razuma i ako mi daš obećanje da ćeš odustati od ove svoje nerazumne borbe, pristaću da garantujem za tebe. Povešću te sa sobom u Nebeski grad, gde sada možeš da prihvatiš ono što si jednom odbio. Oni će me poslušati jer sam im potreban."

"Ne", reče Sem. "neću, jer nisam ubeđen da je moja pozicija beznadežna. Čvrsto sam rešen da nastavim ovaj program."

Iz logora u purpurnom šumarku dopiralo je ritmično pevanje, spuštalo se do njih. Jedan od tri meseca izgubio se iza vrhova drveća.

"Zašto tvoji sledbenici ne čačkaju po žbunju u potrazi za tobom?"

"Došli bi kad bih ih ja zvao, ali zvati ih neću. Nije mi to potrebno."

"Zašto su me naveli da odsanjam onaj nerazumni san?"

Buda je slegnuo ramenima.

"Zašto se nisu digli i ubili me dok sam spavao?"

"Oni tako ne postupaju."

"A ti si mogao tako da postupiš, a? Ako bi moglo da ostane neprimećeno? Ako

niko ne bi znao da je Buda to učinio?"

"Možda", reče Sem. "Kao što znaš, lične slabosti i jake strane jednog lidera nisu pravo merilo vrednosti onoga za šta se on zalaže."

Yama je povukao iz lule. Dim se avetinjski omotao oko njegove glave i u vrtložićima se spojio sa maglama koje su sada jače pritiskale zemlju.

"Znam da smo ovde sami i da si nenaoružan", reče Yama.

"Sami smo. Moja putna oprema skrivena je nešto dalje, pokraj moje staze."

"Tvoja putna oprema?"

"Ovde sam završio posao. Tvoje nagađanje je bilo tačno. Započeo sam onako kako sam i planirao da započnem. Kad završimo ovaj razgovor, odlazim."

Yama se zahehetao. "Optimizam revolucionara uvek zaprepašćuje. Kako misliš da odeš? Na magičnom letećem ćilimu?"

"Iću ću kao drugi ljudi."

"Pa, lepo je od tebe što se tako spuštaš na njihov nivo. Hoće li se sila sveta dići u tvoju odbranu? Ne vidim nikakvo veliko drvo koje bi te svojim granama zaštitilo. Nema pametne trave koja bi me grabila za noge. Objasni mi kako ćeš to da odeš?"

"Radije bih da te iznenadim."

"Zašto se ne bismo borili? Ne volim da ubijem nenaoružanog. Ako stvarno imaš neke stvari skrivene u blizini, idi po svoj mač. Bolje ti je tako nego da nemaš baš nikakve šanse. Čak sam čuo priče da je gospodar Sidarta bio, u svoje vreme, izvanredan mačevalac."

"Ne, hvala. Možda nekom drugom prilikom. Ali ne ovoga puta."

Yama je još jednom povukao iz lule, ustao, protegao se, zevnuo. "Pa, ne mogu da smislim više nijedno pitanje koje bih želeo da ti postavim. Uzaludno je sa tobom se raspravljati. Nemam više šta da kažem. Ima li ičeg što bi ti želeo da dodaš ovom razgovoru?"

"Da", reče Sem. "Kakva je? Mislim, ta kučka Kali? Toliko muškaraca je izveštavalo na toliko različitih načina da počinjem da verujem da ona to radi sa svakim na drugi način..."

Yama je bacio lulu, koja ga je udarila u rame i poslala kišu varnica niz njegovu ruku. Skočio je napred. Sablja je blesnula iznad njegove glave kao munja.

Kad je dospeo na peskoviti prostor ispred stene, njegovo kretanje je zaustavljeno. Zamalo da padne; izvio se i uspeo da povrati uspravno držanje. Borio se, ali nikako da krene dalje.

"Poneki živi pesak", reče Sem, "guta žrtvu brže nego poneki drugi živi pesak. Srećom, ovaj živi pesak u koji ti sad toneš pripada onoj sporijoj vrsti. Zato ti ostaje još dosta vremena. Rado bih produžio naš razgovor — kada bih verovao da postoji

ikakva šansa da te ubedim da pređeš na moju stranu. Ali znam da za to nema šanse, ne mogu to da postignem baš kao što si nisi mogao da me ubediš da pređem na Nebo."

"Oslobodiću se", reče Yama tiho. Nije više pokušavao da se iščupa, smirio se. "Nekako ću se osloboditi, a onda ću ponovo za tobom."

"Hoćeš", reče Sem. "Osećam da je to istina. U stvari, uskoro ću ti dati uputstva kako da se oslobodiš. Za sada, međutim, ti predstavljaš ono što svaki propovednik čezne da stekne: vezanu publiku, koja zastupa protivno učenje. Zato ću ti održati jedno propovedče, onako omanje, gospodaru Yama."

Yama je uzdigao sablju, odlučio da je ipak ne baca, zabio je opet u kaniju o svome pojasu.

"Samo ti propovedaj", rekao je, i tog časa uspeo da uhvati protivnikov pogled.

Sem se, tako sedeći na steni, zaljuljao, ali je opet progovorio. "Zaprepašćuje", rekao je on, "da je taj tvoj mutantski mozak uspeo da stvori takav um koji obezbeđuje da se mutantska moć prenosi u svaki novi mozak u koji se useliš. Već mnogo godina nisam koristio svoju jedinu sposobnost, koju, evo, sad koristim — ali je jasno da je i ta moja moć na isti način prenosiva. U kakvo god telo da se uselim, moja moć evidentno ide sa mnom. Koliko znam to je slučaj i sa ostalima iz naše posade. Sitala, koliko čujem, može da kontroliše temperaturu na znatnoj udaljenosti oko sebe. Kad Sitala, uzme sebi novo telo, ta moć se pojavi u novom nervnom sistemu, mada u početku slabo. Poznato mi je da Agni može da zapali predmete tako što zuri neko vreme u njih i želi da se oni zapale. Uzmimo za primer i ovaj pogled smrti koji si uključio i koji sad koristiš protiv mene. Zar nije čudesno da si ti tu sposobnost zadržao kroz sva vremana, na svakom mestu, toliko vekova? Često sam se pitao kakva je fiziološka baza tog fenomena. Da li si obavljao neka istraživanja u toj oblasti?"

"Jesam", reče Yama. Ispod njegovih tamnih obrva, oči njegove su plamtele.

"I kakvo je objašnjenje? Rodi se osoba sa abnormalnim mozgom, psiha te osobe se kasnije transformiše u normalan mozak, pa ipak one abnormalne sposobnosti nisu pri transferu izgubljene. Zašto se to dešava?"

"Zato što čovek u stvari ima samo jednu telesnu sliku, koja je po svojoj prirodi električna i hemijska. Čim se ta slika nađe u novom fiziološkom smestištu, ona počinje i da ga menja, da ga modificira prema sebi. Mnogo štošta u novom telu ta telesna slika doživljava kao običnu bolest, pokušava da je izleči, da stvori oko sebe ono svoje staro telo. Kad bi telo u kome sada živiš moglo nekako da bude učinjeno fizički besmrtnim, jednog dana ono bi počelo da liči na tvoje prvobitno telo."

"Baš je to zanimljivo."

"Zato je transferisana moć u početku slaba, a onda, što duže boraviš u novom telu, sve jača. Zato je najbolje negovati svoj Atribut, a možda se poslužiti i mehaničkim pomagalima."

"Dobro. O tome sam često uzalud nagađao. Hvala. Uzgred budi rečeno, nastavi da se trudiš sa tim smrtonosnim pogledom — bolan je, znaš, pa si kao nešto postigao. A sad propoved: bio jednom jedan gord i arogantan čovek, baš kao što si ti, ali sposoban, dodao bih, da istinski dobro objašnjava stvari, i posvetio se istraživanju jedne retke bolesti koja unakažuje i izaziva degeneraciju. Jednog dana je i sam tu bolest dobio. Pošto za nju još nije pronašao lek, stao je pred ogledalo i rekao, 'E, ali meni ova bolest baš lepo stoji'. Ti si takav čovek, Yama. Protiv svoje bolesti ne pokušavaš da se boriš, nego se njome ponosiš. Svojim si se gnevom odao, tako da sad znam da govorim istinu kad kažem da se tvoja bolest zove Kali. Ne bi ti davao moć nedostojnima, da ta žena to od tebe ne traži. Znao sam je od davnina, i siguran sam da se nije izmenila. Nije ona sposobna da voli čoveka. Mari samo za one koji joj donose poklone haosa. Ako u bilo kom trenu više ne budeš odgovarao njenim potrebama, ona će te odbaciti, bože smrti. Ovo ne govorim zato što smo neprijatelji, nego ti to kažem kao muškarac muškarcu. Znam. Veruj mi, znam. Možda je problem u tome što ti nikad nisi bio stvarno mlad, Yama, i nisi svoju prvu ljubav osetio u danima proleća... Pouka, dakle, koju treba izvući i ove moje propovedi koju držim sa ove mini-planine na kojoj sam, bila bi: čak ni ogledalo ti neće pokazati kakav si, ako si rešio da to ne vidiš. Usprotivi joj se samo jednom, i to za sitnicu, samo da bi proverio istinitost mojih reči, pa ćeš videti kako će hitro ona reagovati, i na kakav način. Šta ćeš učiniti ako tvoja sopstvena oružja budu okrenuta protiv tebe, Smrti?"

"Svršio si propovedanje?" zapita Yama.

"Manje-više jesam. Propoved je upozorenje: upozoren si."

"Kakva god tvoja moć bila, Sem, vidim da te je zaštitila, u ovom momentu, od moje moći smrtonosnog pogleda. Da znaš da je sreća tvoja što sam oslabljen..."

"To znam, jer i ovako mi puca glava. Proklete te tvoje oči!"

"Jednog dana ću opet oprobati tvoju moć: tog dana, makar se isto ovako štitio, ti ćeš pasti. Ako ne od mog Atributa, onda od moje oštrice."

"Ako je to izazov, opredeljujem se da ga ne prihvatim. Preporučujem da prvo oprobaš istinitost mojih reči, pa tek onda da pokušaš taj izazov da sprovedeš."

Yama je već bio do polovine butina u živom pesku.

Sem je uzdahnuo i sišao sa svoje stene. "Samo jedna staza vodi bezbedno sa ove stene, i sad ću tom stazom otići. Prvo ću ti reći kako da spaseš svoj život, ako nisi suviše gord da me poslušaš. Kaluđerima sam ostavio uputstvo da mi dojure u pomoć, ovde, ako čuju poziv za pomoć. Rekao sam ti ranije da ja neću zazivati pomoć, i to je

tačno. Ako, međutim, ti počneš da zoveš u pomoć tim tvojim moćnim glasom, oni će biti ovde pre no što potoneš mnogo dublje. Oni će te izvući bezbedno na suvo tlo, i neće pokušati da ti učine ništa nažao: To je njihov način. Dopada mi se ideja da će kaluđeri Bude spasti život bogu smrti. Laku noć, Yama, sad te ostavljam."

Yama se nasmešio. "Doći će novi dan, o Budo", reče on. "Dočekaću ga ja. Beži sada najdalje i najbrže što možeš. Svet nije dovoljno veliki da te od mog gneva sakrije. Slediću te, pa ću te prosvetliti drugom vrstom svetlosti — čistom vatrom pakla."

"U međuvremenu", reče Sem, "preporučujem da zatražiš od mojih sledbenika pomoć, ili da ovladaš teškom veštinom disanja blata."

Pažljivo je stupao, iznalazeći pravi prolaz preko peska. Yamin plameni pogled bio je uprt u njegova leđa.

Kad je dospeo do čvrste staze, okrenuo se. "A onima na Nebu reci da nisam bio u gradu — imao sam poslovni sastanak na drugom mestu."

Yama nije odgovorio.

"Idem da sklopim pogodbu da mi se obezbede izvesna oružja", reče on, "i to oružja specijalne vrste. Pa kad pođeš u poteru za mnom, povedi sa sobom i svoju devojku. Ako joj se bude dopalo ono što će tad videti, ona će te možda ubediti da promeniš tabor."

Onda je krenuo stazom i zamakao u noć, zviždućući, pod mesecom belim i pod mesecom drugim, zlatnim.

4

Priča opisuje kako je Gospodar Svetlosti sišao u Bunar Demona, da tamo sa poglavicom Rakaša načini pogodbu. Pogađao se pošteno, ali Rakaše su Rakaše. To će reći, oni su zla bića, imaju velike moći, dug život i sposobnost da poprime maltene svaki oblik. Rakaše su gotovo neuništivi. Najviše ih muči što nemaju pravo telo. Glavna vrlina njihova jeste ta što poštuju svoje kockarske dugove. To što je Gospodar Svetlosti uopšte otišao u Pakleni bunar pokazuje nam da je tada bio možda malo zbunjen kad se radi o sagledavanju istinske situacije u svetu...

Kad su se bogovi i demoni, i jedni i drugi potomstvo Pradžapatija, borili jedni sa drugima, bogovi su upotrebili životni princip zvan Ugdita, misleći da će tako potući demone.

Meditirali su o Ugditi koja funkcioniše kroz nos, ali su demoni tu Ugditu probili zlom. Zato čovek u dahu svome oseća mirise i prijatne i neprijatne. Dah je dakle zlom dotaknut.

Meditirali su o Ugditi kao nizu reči, ali su demoni te reči probili zlom. Zato čovek govori i istinu i laž. Reči su dakle zlom dotaknute.

Meditirali su o Ugditi koja funkcioniše kroz oko, ali su demoni tu Ugditu probili zlom. Zato čovek vidi i ono što je lepo i ono što je ružno. Oko je dakle zlom dotaknuto.

Meditirali su o Ugditi slušanja, ali su demoni tu Ugditu probili zlom. Zato čovek čuje i dobre i zle stvari. Uvo je dakle zlom dotaknuto.

A tada su meditirali o Ugditi uma, ali su demoni tu Ugditu probili zlom. Zato čovek misli ono što dolikuje, što je istinito i dobro, a takođe ono što ne dolikuje, što je neistinito i rđavo. Um je dakle zlom dotaknut.

Chhandogya Upanishad (1, ii, 1 – 6)

Pakleni bunar Helvel leži na vrhu sveta, a seže u dubinu, do korenova sveta. Helvel je verovatno star koliko i sam svet; a ako nije, trebalo bi da jeste, jer izgleda kao da jeste.

Počinje jednim ulazom. Postoje uglačana, gigantska metalna vrata. Izgradili su ih Prvi. Vrata su teška kao greh, tri puta su viša od čoveka, a upola toliko široka. Debela su čitavih pola metra a na njima je bronzani prsten veliki kao ljudska glava. Tu je i brava sa pločom za pritiskanje umesto ma kakve ključaonice. Postoji i urezani natpis koji se može ovako prepričati, približno: "Odlazi. Ovde se ne treba zadržavati. Ako pokušaš da uđeš, nećeš uspeti, samo će na tebe pasti kletva. Ako nekako uspeš da uđeš, nemoj se žaliti da nisi pre ulaska upozoren, i nemoj nam dosađivati svojim samrtničkim molitvama." Potpis: "Bogovi."

Vrata su uglavljena ne mnogo ispod vrha jedne vrlo visoke planine koja se zove Čana, a koja se nalazi u lancu planina takođe vrlo visokih, a koje su poznate kao Ratnagarijske planine. Na mestu gde su ta vrata sneg je uvek na tlu, ledenjaci kao da

su ogrnuti krznom mnogobrojnih duga; ti se ledenjaci iznad provalije nadnose. Vazduh je oštar kao mač. Nebo je sjajno kao oko mačke.

Malo je nogu ikad hodilo stazom koja do Helvela vodi. Većina posetilaca dolazila je samo da gleda, da se uveri da ta velika vrata stvarno postoje; a kad su kući došli i o tim vratima pripovedali, slušaoci su im uzvraćali, najčešće, nevericom i podsmehom.

Izvesne ogrebotine oko ploče za pritisak rečito govore o tome da je poneko ipak pokušao i da uđe. Međutim, oprema dovoljno moćna da razvali ova velika vrata nije se mogla ni doneti, ni propisno postaviti. Staza koja do Helvela vodi jedva je, u poslednjih tri stotine stopa uspona, dvadesetak santimetara široka. Pred vratima je nekad postojala široka prirodna terasa, ali se vremenom osula; na njenom ostatku možda bi šestorica ljudi mogli stajati, ako se dobro zbiju.

Priča se da je Panalal mudri, pošto je prethodno svoj um izoštrio meditacijom i isposništvom, dokučio kako se brava otvara, ušao u Helvel, bunar pakleni, i proveo jedan dan i jednu noć u utrobi planine. Posle toga bio je poznat kao Panalal ludi.

Do vrha planine Čane i do tih velikih vrata mora se pešačiti pet dana. Poći se mora iz jednog malenog sela. Sve je to u kraljevini Malvi na dalekom severu. Ovo planinsko selo, Čani najbliže, nema neko određeno ime; razlog tome jeste taj što u selu žive ljudi nezavisni i vrlo žestoki, koji ne žele da se njihovo naselje pojavi na mapama radžinih poreznika. O radži je dovoljno reći ovoliko: srednje je visine i srednjih godina, lukav, pomalo debeljuškast, nije pobožan ali nije ni ozloglašen više no što je uobičajeno; ludo je bogat. Bogat je zato što razrezuje žestoke poreze podanicima svojim. Kad podanici počnu da se bune, i kad kraljevstvom projure glasine o pobuni naroda, on objavi rat nekoj od susednih kraljevina i duplira poreze. Ako rat ne ide dobro, on skine glave sa ramena izvesnom broju svojih generala, a njegov ministar za mir postigne sporazum o miru. Ako, nekim slučajem, rat pođe neobično dobro, on pristane da obustavi napade kad mu susedi novcem plate za "uvredu" od koje je sve počelo. Međutim, rat se najčešće završi primirjem: njegovim podanicima se ogadi i sama pomisao na ratovanje, i postane im jasno da je ipak bolje trpeti visoke stope poreskih zahvatanja i dažbina. Taj se radža zove Videga. Ima mnogo dece. Voli grak-ptice, koje je moguće naučiti da pevaju nepristojne pesmice, a voli i zmije: zmijama ponekad baca, kao hranu, poneku grak-pticu za koju se ispostavi da nema sluha. Voli i kockanje pomoću kockica. Decu baš ne voli.

Pakleni bunar Helvel počinje velikim vratima pod vrhom planine u najsevernijem kutku Videgine kralievine: severnije odatle ne postoji više ni jedna kraljevina ljudi. Tu bunar počinje, pa se spušta spiralno kroz srce planine Čana; uz put se od njega odvajaju ogromni tuneli koji nisu ucrtani ni u jednu ljudsku mapu; produžuje se bunar Helvel duboko i daleko ispod planinskog lanca Ratnagari, a najdublji tuneli njegovi

zadiru prema korenima sveta.

Putnik je jedan prispeo na vrata Helvela.

Bio je jednostavno obučen. Putovao je sam. Činilo se da zna tačno kuda je zašao i šta čini.

Peo se stazom uz Čanu, često koračajući postrance, leđima priljubljen uz iznureno lice planine.

Više od polovine prepodneva bilo mu je potrebno da stigne do svoga cilja, do vrata.

Kad je stao pred njih, odmorio se, popio malo vode iz svoje čuture, obrisao usta nadlanicom, nasmešio se.

Onda je seo, leđima se naslonio na vrata, i pojeo svoj ručak. Kad je završio, listove u koje ručak bejaše bio zamotan bacio je preko ruba, u provaliju. Gledao je kako listovi padaju, kako ih vazdušne struje nose tamo-amo, sve dok mu nisu nestali iz vida. Onda je pripalio i popušio jednu lulu duvana.

Kad se tako odmorio, ustao je i okrenuo se opet vratima.

Njegova se šaka spustila na ploču za pritisak i polako učinila niz pokreta. U trenutku kad je odmicao šaku, iz dubine vrata Helvela začuo se melodiozan zvuk.

Tad je uhvatio alku i povukao je ka sebi, naprežući mišiće svojih pleća. Vrata su se pomakla, u prvi mah sasvim sporo, zatim sve brže. Koraknuo je u stranu, a vrata su se širokim razmahom otvorila, nadnoseći se velikim delom nad provaliju. Na unutrašnjoj strani vrata nalazila se druga ogromna alka, identična sa onom spoljašnjom. Dok je prolazila kraj njega, on ju je uhvatio, pa se upro iz petnih žila da ona ne bi zamahom vrata bila odneta sasvim izvan njegovog dohvata. Iz otvora mu je u leđa duvala široka struja toplog vazduha.

Uspeo je da vrata zatvori za sobom. Zastao je samo da bi pripalio jednu od mnogih buktinja koje je imao. Onda se zapustio hodnikom.

Hodnik se brzo širio, a pod se naglo spuštao; posle stotinjak koraka tavanica tunela bila je tako visoko da se više nije mogla videti.

Posle dvesta koraka putnik je zastao. Stigao je na ivicu bunara pakla.

Bio je sad u središtu ogromne tame kroz koju su poletali zraci njegove buktinje. Zidove nije video, izuzimajući jedan zid, a taj se nalazio iza njega i produžavao se desno od njega. Ispred njegovih stopala pod se nastavljao još samo malo, a onda ga više nije bilo. Ono što je počinjalo iza te ivice ličilo je na jamu bez dna. Putnik nije mogao pogledom dosegnuti drugu stranu otvora, ali je znao da se radi o otvoru približno kružnog oblika, i da se bunar, što dublje ide, sve više širi.

U bunar se moglo sići jednom stazicom koja je vodila duž zida, spiralno, obimom bunara. Putnik je tom stazicom pošao. Osećao je nadiranje toplog vazduha iz dubina.

Ova je stazica bila veštačka, to se dalo osetiti; bila je, doduše, uzana i nesigurna, na mnogo mesta napukla, ponegde je dosta krša napadalo po njoj, ali njen nagib je bio uvek potpuno isti, što je pokazivalo da je u zid bunara urezana sa nekim sistemom, iz nekog razloga.

Niz ovu stazicu je krenuo, jako pažljivo: levo od njega zid, desno od njega, ništa.

Posle silaženja koje je trajalo, činilo se, večnost i po, primetio je majušni treptaj svetlosti daleko ispred sebe, u vazduhu. Međutim, pošto se spuštao po unutrašnjoj strani bunara, njegova je staza bila zakrivljena, pa je sledeća krivina pokazala da je svetlo bliže, ispod njega, i desno od njega. Još jedna krivina, i svetlo je bilo pravo pred njim.

Plamen je bio zatvoren u jednu nišu u zidu. Dok je putnik prolazio pored tog mesta, čuo je u svome umu krik "Oslobodi me, gospodaru, i položiću ti svet pred noge!"

Požurio je dalje. Nije ni gledao ono što je zamalo moglo biti lice, a što se u niši nalazilo.

Sad se moglo videti da u okeanu tame koji je ležao pred njegovim nogama plove još mnoge takve svetlosti.

Vertikalni bunar i dalje se širio. Bio je pun svetlucanja koje je plamenu nalikovalo, ali plamen nije bilo; pun oblika, lica, slika poluzaboravljenih. Iz svakog takvog svetlucavog mesta podizao se, prilikom putnikovog prolaska, lelek: "Oslobodi me! Oslobodi me!"

On, međutim, nije zastajao.

Kad se spustio do dna bunara, krenuo je preko njega, preko kamenitog poda zasutog stenama i prošaranog pukotinama. Najzad je stigao do suprotnog zida, gde je plesala jedna velika narandžasta vatra.

Dok je prilazio, ta vatra je poprimila trešnjevo-crvenu boju, a kad je stao pred nju, bila je plava kao srce safira.

Bila je dvaput više od njega, pulsirala je, uvijala se. Iz nje su izdvojeni plamičci poletali ka njemu, ali su se povlačili kao da su nailazili na neku nevidljivu prepreku.

Spuštajući se dovde, prošao je pored toliko plamenova, da je izgubio svaku predstavu o njihovom broju. Znao je, uz to, da u pećinama koje su počinjale od ovog dna ima još mnogo takvih plamenova.

Svaki od plamenova pokraj kojih je, silazeći, prošao, obratio mu se. Svi su koristili isti način komuniciranja, njima svojstven: reči su odjekivale u njegovoj glavi, bubnjale. Bile su to reči preteće, i reči molećive, i reči prepune obećanja. Ali ovaj veliki plavi plamen, veći od svih, nije imao nikakvu poruku za njega. U njegovom plavom srcu nisu se pojavljivali nikakvi oblici, nisu se uvijale, okretale, mamile kao u

drugima. To je plamen bio i plamen ostao.

Pripalio je novu buktinju i uglavio ju je između dve stene.

"Vratio si se dakle, Omraženi!" Ove reči pale su po njemu kao udarci biča. Pribirajući se,pogledao je u plavi plamen i odgovorio: "Tebe zovu Taraka?"

"Onaj koji me je ovde zatočio trebalo bi da zna kako se zovem", dođoše reči. "Ne zamišljaj, o Sidarta, da se sad krećeš neprepoznat zato što nosiš novo telo. Ja gledam one tokove energije koji sačinjavaju tvoje stvarno biće — ne gledam meso koje ih maskira."

"A, tako", odgovori Sidarta.

"Došao si da mi se rugaš u mom zatvoru?"

"Jesam li ti se rugao u danima vezivanja?"

"Nisi."

"Uradio sam tada ono što sam uraditi morao, da bih spasao svoj rod, ljudski. Tada su ljudi bili slabi i malobrojni. Tvoj rod se okomio na njih, i mogao ih je uništiti."

"Ukrali ste naš svet, Sidarta. Ovde ste nas bacili, u lance. Koje novo poniženje se spremate da nam nanesete?"

"Možda postoji način da se stvari poprave."

"Šta ti treba?"

"Saveznici."

"Hoćeš da se u nekoj borbi uz tebe svrstamo?"

"Tako je."

"A kad se borba okonča, svezaćeš nas opet."

"Neću ako prethodno postignemo nekakav sporazum."

"Reci mi svoje uslove", reče plamen Sidarti.

"U starim danima tvoj narod je hodao, vidljivo i nevidljivo, ulicama Nebeskog grada."

"Tako je."

"Taj je grad sad bolje utvrđen."

"Na koji način?"

"Višnu održatelj, a uz njega i Yama-Darma, bog smrti, pokrili su čitavo Nebo, a ne samo Nebeski grad, koji je nekad bio jedino branjen, kupolom za koju kažu da je neprobojna."

"Ne postoji neprobojna kupola."

"Govorim samo ono što sam čuo."

"Na mnogo načina se u jedan grad može ući, gospodaru Sidarta."

"Sve ćeš te ulaze naći — za mene?"

"To bi bila cena moje slobode?"

"Da, cena tvoje lične slobode."

"A šta je sa drugima iz roda moga?"

"Ako želite svi da budete slobodni, prvo morate svi da pristanete da mi pomognete u opsadi i zauzeću Nebeskog grada."

"Oslobodi nas, i Nebo će pasti!"

"Govoriš i za druge?"

"Ja sam Taraka. Ja govorim za sve nas."

"Kakva mi uveravanja možeš dati, Taraka, da će se ovaj dogovor poštovati?"

"Tražiš moju reč? Rado ću se zakleti u sve što želiš..."

"Kad se pogodbe sklapaju, ona strana koja vrlo hitro daje velike zakletve ne stiče time mnogo poverenja. Sem toga, u bilo kakvom sklapanju pogodbi glavna tvoja slabost je upravo to što si toliko jak. Tako si jak da ne možeš drugome da prepustiš moć da te ma i najmanje kontroliše. Nemaš nikakve bogove u koje bi se zakleo. Jedino što ćeš ti uvek poštovati je kockarski dug, ali ovde nema osnove za kockanje."

"*Ti* imaš moć da nas kontrolišeš, Sidarta."

"Možda ja individualno, ali ne svi mi kolektivno."

"Problem je stvarno težak", reče Taraka. "Za slobodu bih dao sve što imam - ali, jedino što imam je moć, čista moć, koja se, suštinski, ne može nikakvom sporazumu podvrgnuti. Moć može biti savladana ako naiđe na veću moć, ali to nije odgovor. Stvarno ne znam kako da ti dam odgovarajuće garantije da ću svoje obećanje održati. Da sam na tvom mestu, *ja* svakako ne bih meni verovao."

"Dilema stvarno nije jednostavna. Zato ću te sada osloboditi — samo tebe jednog — da odeš do Severnog pola i izvidiš odbranu Neba. U tvom odsustvu ja ću još porazmisliti o ovom problemu. Ti učini isto, pa kad se vratiš, možda ćemo moći da sačinimo neki pošten sporazum."

"Prihvaćeno! Oslobodi me kletve ove!"

"Znaj, dakle, moju moć, Taraka. Kako svezujem, tako mogu i da oslobađam — ovako!"

Plamen je iz zida prokljčao ka slobodi.

Zakotrljao se kao vatrena lopta, zavrteo se bunarom kao kometa; goreo je kao malo sunce, prosijavajući tamu; bežeći unaokolo menjao je boje, tako da su se stene prelivale svetlošću i avetinjskom i prijatnom u isti mah.

Onda je plamen zastao iznad glave Sidartine i poslao dole svoje pulsirajuće reči: "Ne možeš znati koliko je moje zadovoljstvo što je moja moć opet oslobođena. Nešto sam raspoložen da opet oprobam tvoju moć."

Čovek pod njim samo je slegnuo ramenima.

Plamena lopta se zgrušala. Skupljala se, njen je sjaj postajao intenzivniji; polako

se spustila na pod.

Tu je ležala drhteći, kao latica otpala sa nekog titanskog cveta; onda je polako zaplovila preko poda Helvela i ušla u svoju nišu.

"Zadovoljan?" reče Sidarta.

"Jesam", stigao je, posle nekog vremena, odgovor. "Tvoja moć je neumanjena, Vezivaoče. Oslobodi me još jednom."

"Ovaj sport počinje da me zamara, Taraka. Možda bi bilo bolje da te ostavim tu gde si i da tražim saveznike na nekoj drugoj strani."

"Ne! Dao sam ti svoje obećanje! Zar bi ti više tražiti mogao?"

"Mogao bih tražiti, i tražim, da između nas više ne bude ovakvih sukoba. Ili ćeš mi odsad služiti kako smo rekli, ili nećeš. To je sve. Odaberi jedno od ta dva, i održi svoj izbor — i svoju reč."

"U redu. Oslobodi me, pa ću posetiti Nebo koje na svojoj ledenoj planini počiva, i onda ću te izvestiti o njegovim slabim tačkama."

"Onda kreni!"

Plamen je ovoga puta na slobodu izašao polaganije. Zanjihao se pred Sidartom, uzeo na sebe oblik približan ljudskom.

"U čemu se sastoji ta tvoja moć, Sidarta? Kako postižeš to što postižeš?"

"To možeš nazvati pojavom elektrodirekcije", reče Sidarta. "Ili pojavom da um kontroliše materiju. To bi bili opisi ne lošiji od drugih mogućih. Ali kako god odlučiš da moju moć zoveš, nemoj joj se više usprotiviti. Nijedno materijalno oružje tebi ništa ne može, ali moja moć te može i ubiti. Polazi!"

Taraka je iščezao kao komad usijanog gvožđa bačen u reku. Sidarta je ostao među stenama. Njegova buktinja obasjavala je tamu oko njega.

Odmarao se. Brbljanje mnogih glasova ispunilo je njegov um: obećavali su, mamili, molili. Vizije bogatstva i raskoši plovile su pred njegovim očima. Čitavi haremi čudesno lepih devojaka paradirali su pred njim, gozbe su mu postavljane pred noge. Vazduhom su plovili, i dušu mu smirivali, mirisi mošusa i šampaka, a uz njih plavičasta izmaglica zapaljenog tamjana. Šetkao se kroz cvetna polja, a za njim su u stopu išle nasmešene devojke blistavih očiju, koje su nosile vrčeve sa vinom za njega; jedan srebrni glas pevao je za njega, a stvorenja nikako ljudska plesala su za njega na površini obližnjeg jezera.

"Os-lobo-di nas, os-lobo-di nas", pevali su ti plesači ritmično, složno.

On se međutim, samo smešio. Nije učinio ništa.

Postepeno su se molbe i molitve.i lepa obećanja izokrenuli u hor psovki i pretnji. Oklopljeni skeleti nastupali su čvrstim korakom ka njemu; na njihove blještave mačeve bila su nabodena tela malih beba. Jame su se pojavljivale svuda oko njega, a

iz tih jama su sumporno-smradni plamenovi sukljali. Sa grane pred licem njegovim jedna se zmija njihala, štrcajući otrov. Kiša paukova i žaba krastača zasula ga je.

"Oslobodi nas, inače će tvoja agonija biti bez kraja!" zazivali su glasovi.

"Ako budete uporni", reče on, "Sidarta će se naljutiti, pa ćete ostati bez svoje jedine stvarne šanse da se oslobodite."

Mir i tišina zavladali su tad oko njega. Ispraznio je svoj um. Dremao je.

Dva obroka je pojeo tu u pećini. Onda je opet spavao.

Kasnije se vratio Taraka, transformisan u pticu velikih kandži, i podneo mu raport.

"Pripadnici moje vrste mogu da uđu kroz otvore za ventilaciju", rekao je, "ali ljudi ne. Kroz planine vode mnogi tuneli sa liftovima. Mnogo bi se ljudi lako moglo prevesti većim liftovima. Naravno, na te liftove se motri, ali ako poubijamo stražare i isključimo alarmne uređaje, stvar bi se mogla izvesti. Najzad, u izvesnim trenucima i sama kupola se otvara na nekoliko mesta, da bi letelice mogle da dođu ili odu."

"Vrlo dobro", reče Sidarta. "Imam jednu kraljevinu kojom vladam. Nalazi se na nekoliko nedelja putovanja odavde. Već mnogo godina jedan regent tamo vlada za mene; ako se vratim lako ću podići armiju. Nova religija se širi zemljom. Ljudi možda više nemaju onako visoko mišljenje o bogovima kao pre."

"Hoćeš da opljačkaš Nebo?"

"Da, hoću da sva njegova blaga stavim na raspolaganje čitavom svetu."

"To mi se dopada. Pobediti neće lako biti, ali udružena armija ljudi i armija ovih mojih trebalo bi da bude u stanju da pobedi. A sad, da oslobodimo moj narod, pa da počnemo."

"Čini mi se da ću morati prosto-naprosto da ti verujem na reč", reče Sidarta. "Saglašavam se, dakle: počnimo."

Pošao je preko poda Helvela prema ulazu u prvi duboki tunel koji se odatle ka dubinama odvajao.

Tog dana oslobodio je šezdeset i pet demona. Pećine su bile ispunjene njihovim bojama, pokretima, svetlošću njihovom. Vazduhom su se razlegali moćni krici radosti pomešani sa grdnom bukom njihovog proletanja: jurcali su po Helvelu, bunaru pakla, konstantno oblike menjajući, slaveći svoju slobodu.

Onda se, bez upozorenja, jedan oblikovao u leteću zmiju i obrušio na Sidartu, izmahujući ispruženim kandžama.

Sidarta jeposvetio jedan tren svoje pune koncentracije tom demonu. Demon se oglasio kratkim, slomljenim krikom, a onda se raspao, pretvorio se u kišu plavo-belih varnica. Zatim su i te varnice zgasle, tako da od demona nije baš ništa ostalo.

U pećinama je tišina zavladala. Duž zidova su svetla pulsirala, uspravljala se i

odmicala nadole. Sidarta je svu svoju pažnju posvetio najkrupnijem svetlu, Taraki.

"Da li me je ovaj napao da bi isprobao moju moć?" upitao je Sidarta. "Da vidi mogu li stvarno i da ubijem, onako kako sam ti rekao da mogu?"

Taraka se približio. Lebdeo je pred njim. "Nisam mu ja dao nalog da napadne", reče Taraka. "Imam utisak da je taj bio napola lud od dugog zatočeništva."

Sidarta je slegnuo ramenima. "Sada se neko vreme zabavljajte kako volite", reče. "Ja bih da se malo odmorim od ovog posla." To rekavši, napustio je manji tunel, vratio se na dno Helvela, tamo je legao na svoje ćebe i zadremao.

San je došao.

U snu je Sidarta bežao, trčao, video je pred sobom svoju senku, stupio je na nju, a ona je rasla.

Rasla je toliko da više nije bila njegova senka, nego neki ogromni, groteskni oblik.

Odjednom je shvatio da je njegovu senku progutala senka progonitelja njegovog: prestigla, savladala, potopila, nadjačala.

Onda je iskusio jedan tren užasne panike, tu na slepoj ravnici po kojoj je bežao.

Znao je da više ne baca senku svoju, nego tuđu. Znao je da je sam sebe ukleo.

Shvatajući da je konačno sam sebi dohakao, nasmejao se glasno, iako je u stvari želeo da vrišti.

Kad se probudio, primetio je da uveliko hoda.

Uspinjao se spiralnom putanjom uklesanom u unutrašnji zid Helvela. Hodajući, prolazio je pored zarobljenih plamenova.

I opet mu je svaki plamen uspevao da dobaci reči: "Oslobodite nas, gospodari!"

Polako se, po ivicama počeo da topi led koji se oko njegovog uma stvorio.

Gospodari. Plural, ne singular. Ne hoda, dakle, sam. Zato se plamenovi nisu obraćali samo jednom gospodaru.

Kroz tamu oko njega i ispod njega nisu više proletali oni razigrani, treperavi oblici. Zarobljeni plamenovi ostajali su u zarobljeništvu, a oni koje je on bio oslobodio nestali su.

Sada se peo visokim zidom Helvela. Nikakva buktinja nije mu osvetljavala put; ipak, video je. Svaki je detalj kamene staze sagledavao jasno kao pri mesečini.

Znao je da njegove oči to ne mogu postići. Nije zaboravljao da su mu se demoni obraćali koristeći plural. Telo njegovo koračalo je bez volje njegove.

Učinio je napor da se zaustavi, da pređe u mirovanje, ali ništa od toga: hodao je ravnomerno dalje, uzbrdo. Tad su se njegove usne pokrenule, oblikujući reči, "Vidim da si se probudio. Dobro jutro."

U njegovom umu rodilo se pitanje, na koje su mu sopstvene usne odmah dale odgovor.

"Da, ja sam, a sad da čujem, kako je to kad te svežu, Vezivaoče — kad te svežu unutar sopstvenog tela?"

Sidarta je oblikovao sledeću misao: "Nisam pretpostavljao da bilo koji pripadnik tvoga roda može da preuzme kontrolu nada mnom — čak ni kad spavam."

"Da ti iskreno kažem", odvratio je demon, "nisam ni ja. Međutim, imao sam na raspolaganju ujedinjenu snagu mnogih mojih saplemenika. Činilo se da vredi pokušati."

"A gde su svi oni sad?"

"Otišli su da lutaju svetom dok ih ne pozovem."

"A šta će biti sa ovima koji ostadoše zarobljeni? Da si čekao, ja bih oslobodio i njih."

"Šta me briga za njih? Ja sam slobodan, imam čak i telo! Zar je išta drugo od ikakvog značaja?"

"Izvlačim zaključak da tvoje obećanje da ćeš mi pomoći ne vredi ništa?"

"A, nije tako"? odgovorio je demon. "Na to pitanje ćemo se vratiti kroz, recimo, jedan manji mesec, ili tako nešto. Ta ideja me je zaista privukla. Smatram da bi rat protiv bogova bio baš divna stvar, predivna. Ali prvo želim da neko vreme uživam u zadovoljstvima puti, tela. Što mi zameraš ako ću se malo zabaviti, posle tolikih vekova dosade i zarobljeništva, koji su nastupili tvojom krivicom?"

"Moram priznati, međutim, da ti zameram što ovako upotrebljavaš mene."

"Bilo kako bilo, moraćeš, za neko vreme, sa tim da se pomiriš. Moći ćeš i ti da uživaš u svemu što će i meni zadovoljstvo davati. Onda zašto ne iskoristiš tu situaciju na najbolji mogući način?"

"Kažeš da ipak imaš nameru da ratuješ protiv bogova?"

"Itekako. Kamo sreće da sam se toga setio u starim danima. Da jesam, možda nikad ne bismo bili svezani. Možda više ne bi bilo ni ljudi ni bogova na ovom svetu. Doduše, mi nikad nismo bili mnogo skloni da dejstvujemo zajednički. Iz naše lične nezavisnosti prirodno proističe i duhovna nezavisnost. U okviru opšteg sukoba sa čovečanstvom, svaki od nas vodio je neke svoje bitke. Istina je da sam ja vođa — ali to je zato što sam stariji, jači i mudriji od većine drugih. Meni se obraćaju za savet, slušaju me kad im nešto naredim. Međutim, još nikad im nisam naredio da svi krenu u bitku u isto vreme. Takvo ću im naređenje dati kasnije. To će biti jedna inovacija koja će prijatno da ublaži ovu monotoniju."

"Preporučujem ti da ne čekaš, Taraka, jer nikakvog 'kasnije' neće biti."

"Zašto ne?"

"Dok sam dolazio u Helvel, osećao sam kako iza mene zuji i roji se gnev bogova. Sad šezdeset i šest demona luta svetom. Vaše prisustvo uskoro će biti primećeno, osetiće se. Bogovi će znati ko je ovo učinio, pa će preduzeti korake protiv nas. Element iznenađenja biće izgubljen."

"Borili smo se mi sa bogovima u danima starim..."

"Ali ovo nisu dani stari, Taraka. Bogovi su sada jači, mnogo jači. Dugo ste vi demoni bili svezani, a tokom svih tih vekova moć bogova je rasla. Čak i ako budeš komandovao prvom armijom Rakaša u istoriji, i ako ja priteknem u pomoć dovodeći na bojište silnu armiju ljudi, ishod će biti neizvestan. Oklevati sada znači izgubiti sve."

"Želeo bih da ne pričaš tako, Sidarta. Takve reči me uznemiravaju."

"Ja i hoću da te uznemirim. Koliko god da si moćan, ako naletiš na Crvenoga on će tvoj život pogledom svojim popiti. A on će doći ovde u Ratnagarije, jer on me prati. Sloboda demona je signal koji će ga usmeriti ovamo. Možda ćeš uvideti da su bogovi više nego ravan protivnik vama demonima, svima koliko vas ima."

Demon nije odgovorio. Popeli su se do vrha bunara. Taraka je prevalio i onih poslednjih dvesta koraka do ogromnih vrata, koja bejahu otvorena. Iskoračio je na ivicu uzane terase i pogledao dole, niz snežnu planinu.

"Sumnjaš u moć nas Rakaša, a, Vezivaoče?" zapitao je Taraka. "Posmatraj!"

Koraknuo je preko ivice, u prazninu.

Nisu pali.

Plovili su vazduhom, nadole, kao oni listovi koje je Sidarta svojevremeno — pre koliko vremena? — odatle bacio. Aterirali su približno na pola puta niz planinu Čanu.

"Ne samo što sam ovladao tvojim nervnim sistemom", reče Taraka, "nego sam prožeo i čitavo tvoje telo, obujmio ga energijama svog bića. Pošalji mi slobodno tog svog Crvenog koji očima ispija život iz drugih. Rado ću se suočiti s njim."

"Iako možeš da hodaš po vazduhu", reče Sidarta, "govoriš brzopleto kad reči te izgovaraš."

"Nedaleko odavde, u Palamaidsu, nalazi se dvorac princa Videge", reče Taraka. "Kad sam se vraćao sa Neba, maločas, svratih tamo. Imam utisak da on voli kockanje. Zato idemo tamo."

"A ako bog smrti dođe da ti se umeša u igru?"

"Pa neka dođe!" povika demon Taraka. "Više me ne razonođuješ, Vezivaoče. Laku noć. Spavaj!"

Mala se tama rodila, a uz nju i velika tišina, koja se širila i skupljala.

Dani koji su sledili sastojali su se samo od blistavo osvetljenih fragmenata. Sidarti je do svesti dopro pokoji odlomak razgovora, pokatkad odlomak pesme, raznobojna

vista neke galerije, dvorane, nekog vrta. Jednom je video tamnicu u kojoj su neki ljudi visili okačeni o sprave za istezanje; pri tom je čuo sopstveni smeh.

Između tih fragmenata dolazili su mu snovi i polusnovi. Plamen je te snove obasjavao, krv i suze tekli su kroz njih. U jednoj zamračenoj katedrali beskonačnih dimenzija bacao je kockice koje su bile, u stvari, planete i sunca. Meteori su se palili iznad njegove glave, komete su ispisivale blistave lukove po svodu od crnog stakla. Osećao je tada radost pomešanu sa strahom: znao je da je ta radost delimično njegova, a delimično Tarakina. Strah je bio u celosti samo njegov.

Kad bi Taraku vino previše opilo, ili kad je ležao na širokom, niskom kauču u svome haremu i hvatao vazduh, njegova kontrola nad telom koje je ukrao donekle je popuštala. Ali je Sidarta dalje bio slab: niti se njegova duša oporavila od silovitih udaraca koje je primila, niti je njegovo telo stizalo da se istrezni i odmori; znao je da još nije došao čas da se usprotivi dominaciji gospodara demona.

Bilo je trenutaka kad nije gledao kroz oči ljudske, oči tela donedavno svoga, nego na način demona, u svim pravcima istovremeno; prolazeći pokraj ljudi, uspevao je da skine sa njih meso i kosti i da sagleda, direktno, plamenove njihovog stvarnog bića, plamenove obojene raznim nijansama njihovih strasti, plamenove koji su treperili od gramzivosti, pohote i zavisti, zaletali se na sve strane od lakomosti i gladi, potmulo se žarili mržnjom, gasnuli od straha i bola. Njegov je pakao bio mesto sa mnogo boja; patnju je ponekad ublažavalo hladno plavo blistanje intelekta nekog učenog čoveka, drugi put bela svetlost kaluđera na samrti, ili ružičasti oreol fine, otmene dame koja je pobegla da ga ne gleda, ili razigrane, jednostavne boje dece koja se igraju.

Šetao je gordo kroz visoke dvorane i široke galerije kraljevske palate u gradu Palamaidsu. Sve je to sad bilo njegovo. Princ Videga ležao je u sopstvenoj tamnici, lancima okovan. Njegovi podanici širom kraljevine nisu znali da je sad demon na vlasti: nisu primećivali razliku, sve je išlo kao i pre, kao i uvek. Sidarti se činilo da ponekad jaše ulicama grada na leđima slona. Tada bi svim ženama u gradu bilo naređeno da stanu pred vrata svojih kuća. Koja bi mu se dopala, odmah je vođena u njegov harem. Sidarta je shvatio, i to ga je šokiralo, da i on sam, Sidarta, pomaže pri ovom biranju žena, da diskutuje sa Tarakom o prednostima ove ili one zrele žene, device, mlade dame. Pohote gospodara demona dotakle su i njegovu dušu, postajale su njegove, tako da nije uvek volja demona podizala rog sa vinom do usana njegovih, niti izmahivala korbačem u kazamatu. Sve duži bili su periodi njegovog svesnog prisustva. Sa ne malim užasom je shvatao da i u njemu, kao i u svakom čoveku, leži demon spreman da se odazove pozivu drugog demona.

Onda je, jednog dana, pronašao izvor one sile koja je gospodarila njegovim telom i izobličila njegov duh. Već se pretežno oporavio; sa Tarakom je koegzistirao u svim

njegovim aktivnostima, ili kao nečujni posmatrač, ili kao aktivni učesnik.

Stajali su na balkonu iznad vrata. Gledali su dan. Taraka je svojevremeno jednim pokretom ruke postigao da svi cvetovi pocrne. U jezercima i na drveću sad su živela stvorenja nalik na guštere: kreketala su i hitro protrčavala kroz senke. Parfemi koji su sad prskani i mirisne biljke koje su sad paljene davali su miris grozan, zagušljiv. Tu i tamo je po tlu zmijoliko gmizao crni dim.

Tri puta su pokušali da ga ubiju. Poslednji takav pokušaj učinio je komandant obezbeđenja palate. Ali njegova se sablja u njegovoj ruci pretvorila u reptila koji mu se bacio u lice, iskopao mu oči i ubrizgao u njegove vene otrov od koga je taj čovek sav natekao i pocrneo, i umro moleći za malo vode.

Sidarta je razmislio o postupcima demona, i navalio.

Moć mu se postepeno vraćala, od onog dana u Helvelu kad ju je poslednji put upotrebio. Baš kao što mu je Yama svojevremeno rekao, ta moć bila je čudnovato nezavisna od mozga i tela u kojima se Sidarta trenutno nalazio; vrtela se kao spori vatrometni točak u centru onog prostora koji je značio Sidartu samog.

Opet se zavrtela brzo, i on ju je bacio protiv Tarakine sile.

Krik se oteo Taraki. Protivnapad sačinjen od čiste energije poleteo je ka Sidarti kao koplje. Uspeo je da to koplje delimično odbije, skrene u stranu, upije deo energije. Ipak je napad uzdrmao jezgro njegovog bića, izazivajući tamo bol i komešanje.

Nije zastajao da razmišlja o bolu, nego je napao Taraku ponovo, kao kopljanik koji zariva svoje koplje u mračnu jazbinu strašne zveri.

Čuo je kako se još jedan krik otima sa njegovih sopstvenih usana.

Tad demon poče da zida crne zidove da bi se od Sidartine moći zaštitio.

Jedan po jedan ti zidovi padali su pred Sidartinim napadom.

Dok su se borili, razgovarali su. "O, čoveče, koji si imao mnogo tela", rekao je Taraka, "zašto mi zameraš što želim da provedem nekoliko dana u ovom telu? Ni ti nisi u tom telu rođen. I ti si ga pozajmio na neko vreme. Zašto onda smatraš da je moj dodir neko oskrnavljenje? Jednog dana ćeš možda nositi neko drugo telo, mojim prisustvom nedotaknuto. Zašto onda smatraš da je moje prisustvo prljanje, bolest? Da li zato što u sebi nalaziš toliko sličnosti sa mnom? Da li zato što si i ti osetio uživanje postupajući kao Rakaša, bol nanoseći, namećući svoju volju i svaku svoju ćud svakome? Da li zato? Zato što i ti takve stvari poznaješ i priželjkuješ, ali je na tebi ljudsko prokletstvo zvano 'krivica'? Ako je tako, rugam se slabosti tvojoj, Vezivaoče. Uostalom, pobediću te."

"Razlog je u tome što jesam ono što jesam, demone", reče Sidarta bacajući nove energije na demona. "Razlog je u tome što sam čovek koji ponekad ima i uzvišenije

želje, a ne samo želje trbuha i falusa. Nisam svetac za kakvog me budisti smatraju, a nisam ni heroj iz legendi. Čovek sam koji je mnogo straha osetio, i koji se ponekad oseti krivim. Iznad svega, čovek sam koji je rešio da nešto obavi, a ti mi sada zaprečavaš put. Time padaš pod moju kletvu — bez obzira da li ću sad pobediti ili izgubiti, Taraka, tvoja je sudbina već izmenjena. Evo kako glasi Budina kletva: nikad više nećeš biti onakav kakav si ranije bio."

Čitav taj dan na balkonu provedoše, stojeći; odeća na telu bila je mokra od znoja. Stajali su kao statua, sve dok sunce nije zašlo. Zlatna staza delila je napola nebesku tamnu činiju. Jedan od meseca iskočio je nad baštenski zid. Kasnije mu se drugi pridružio.

"Šta je Budina kletva?" pitao je Taraka mnogo puta, ali Sidarta nije odgovarao.

Srušio je i poslednji demonov zid; sad su bacali energije kao snopove plamenih strela.

Iz dalekog hrama dopiralo je jednolično udaranje bubnjeva. Ponekad bi zakreketala poneka kreatura u vrtu, ili bi ptica kriknula, ili bi se roj insekata spustio na njih, nasitio se, i odkovitlao se svojim putem.

A onda su došli kao pregršti zvezda padalica, jašući na noćnom vetru... oni oslobođeni u Helvelu, oni preostali u svet pušteni demoni.

Došli su jer ih je Taraka pozvao. Ujedinili su svoju snagu sa njegovom.

Taraka je sad bio tornado, plimni talas, električna oluja.

Osetio je Sidarta da ga nosi titanska lavina, da ga mrvi, guši i zatrpava.

Poslednje čega je bio svestan bio je smeh u njegovom sopstvenom grlu.

Ovoga puta oporavak je bio spor. Sidarta nije znao koliko vremena je proteklo dok se nije povratio. Kad se probudio, video je oko sebe palatu gde su demoni hodali kao sluge.

Kad su poslednji uspavljujući obruči mentalnog zamora spali s njega, nenormalnost je bila oko njega.

Groteskna orgijanja su se nastavljala. Zabave su priređivane u tamnicama, gde su demoni pokretali leševe, terali ih da progone i grle žive žrtve. Mračna čuda su izvođena, čitav šumarak nakaznog drveća izrastao je iz mermernih ploča u prestonoj dvorani, ispred prestola. Ljudi su ležali u tom šumarku i nikako se budili nisu; njihovi su se krici razlegali kad god bi posle jednog košmara usledio novi.Ali još jedna nenormalnost, drugačija, uvukla se u palatu.

Taraka iz ovoga više nije izvlačio zadovoljstvo.

"Šta je Budina kletva?" zapitao je čim je osetio da ga Sidartino prisustvo opet pritiska.

Sidarta nije odmah odgovorio.

Demon je nastavio: "Imam osećanje da ću ti jednog dana, i to uskoro, vratiti ovo telo. Ova palata i ovaj sport počinju da me zamaraju. Zamaram se i pomišljam da se bliži dan kada ćemo povesti rat protiv Neba. Šta kaže Vezivalac na to? Rekao sam ti da ću svoju reč održati."

Sidarta nije odgovarao.

"Zadovoljstvo mi se smanjuje iz dana u dan! Znaš li zbog čega je to tako, Sidarta? Možeš li mi objasniti zašto me sad obuzimaju čudna osećanja, prigušuju najbolje trenutke, slabe me, tište me kad bi trebalo da budem najraspaljeniji, kad bi trebalo da budem ispunjen radošću? Da li je to kletva Budina?"

"Da", reče Sidarta.

"Onda svoju kletvu podigni, Vezivaoče, pa ću otići odmah danas. Vratiću ti ovaj tvoj ogrtač od mesa. Ponovo čeznem za hladnim, čistim vetrovima visina! Hoćeš li me sada osloboditi kletve?"

"Prekasno je, vođo Rakaša. Sam si sebi ovo učinio."

"Šta sam učinio? Kako si me sada vezao?"

"Sećaš li se kako si mi se rugao dok smo se borili na balkonu? Rekao si mi da i ja nalazim zadovoljstva u nanošenju bola drugima, iako ti telom upravljaš. Bio si u pravu, jer svi ljudi imaju u sebi i ono mračno i ono svetlosti puno. Čovek je biće od mnogih suprotnosti sačinjeno, nije čisti i jasan plamen kao što si ti nekad bio. Čovekov intelekt sa emocijama njegovim često ratuje, a volja njegova sa željama njegovim... ideali njegovi često su neusklađeni sa njegovom okolinom, pa ako krene za njima, on ljuto oseti gubitak onoga stoje nekad bilo, ali ako ne krene za njima, oseti bol što je napustio novi, uzvišeni san. Što god on radio, uvek istovremeno i dobija i gubi, stiže ali se i udaljava. Uvek tuguje zbog stvari prošlih, i zazire od nekih stvari budućih. Razum se tradiciji protivi. Emocije se protive ograničenjima koja drugi ljudi čoveku nameću. Često u tim sudarima nastaje ono što si nazvao prokletstvom čoveka i ismevao — krivica!"

"Znaj, dakle", nastavio je Sidarta, "dok smo egzistirali u istom telu, dok sam ja učestvovao u tvojim radnjama, ne uvek nevoljno, išli smo putem na kome nije bio sav saobraćaj samo u jednom smeru. Dok si ti privijao moju volju tvojim naumima, i tvoja je volja privijana, i to gađenjem mojim koje sam osećao gledajući šta činiš. Naučio si da osećaš krivicu, i to će zauvek padati kao senka preko jela i pića tvoga. Zato ti se zadovoljstvo pokvarilo. Zato bi sad da bežiš. To ti, međutim, neće pomoći. Krivica će te pratiti preko sveta. Sa tobom će uzleteti u prostore hladnih, čistih vetrova. Goniće te kud god da pođeš. To je Budina kletva."

Taraka je pokrio lice rukama.

"Znači, ovako se oseća onaj koji plače", reče Taraka posle nekog vremena.

Sidarta nije odgovorio.

"Proklet budi, Sidarta", reče demon. "Opet si me zatvorio, i to u tamnicu strašniju od Helvela."

"Sam si se zatvorio. Ti si naš sporazum pogazio, ja sam ga se držao."

"Ljudi stradaju kad pogaze sporazum sa demonom", reče Taraka, "ali nijedan Rakaša nije dosad ovako patio."

Sidarta nije odgovorio.

Kad je sledećeg jutra seo da doručkuje, neko je silno zalupao na vrata njegovih odaja.

"Ko se to usuđuje?" povikao je on. Vrata uleteše u prostoriju: šarke su se otkinule od zida, a reza je pukla kao suvi štapić.

Ukazala se glava rogatog tira na plećima majmuna, umesto nogu ogromna kopita, umesto šaka ogromne kandže: kako su vrata pala, tako je, za njima, pao i jedan Rakaša. Iz čeljusti mu je dim izbijao. U jednom času postao je providan, sledećeg časa opet je stekao punu vidljivost, opet je izbledeo, opet se vratio. Sa kandži mu je kapalo nešto što se razlikovalo od krvi. Široka opekotina unakazivala je njegova prsa. Vazduh se zgusnuo od smrada opržene dlake i ugljenisanog mesa.

"Gospodaru!" povikao je taj stvor. "Nepoznati je došao, i traži da ga primiš u audijenciju!"

"A ti nisi uspeo da ga ubediš da mu je nisam na raspolaganju?"

"Gospodaru, na njega se bacilo desetak ljudskih pripadnika naše garde, a on je učinio pokret rukom... Mahnuo je rukom prema njima, i sevnuo je plam tako blistav da ni Rakaše nisu mogli da gledaju u tom pravcu. Samo tren trajao je plamen — i ti gardisti su nestali, kao da ih nikad nije ni bilo... A u zidu, iza mesta gde su bili, velika je rupa ostala... Nema porušenih delova zida. Postoji samo glatka, čista rupa."

"Onda si se ti na njega bacio?"

"Mnogi Rakaše bacili su se na njega — ali oko njega postoji ono što nas odbija. A on opet rukom onako, i u novom blesku troje nas nestade... Mene je samo malo zakačilo. Poslao me je da saopštim ovu poruku... Ne mogu više da izdržim, raspašću se..."

Zver je nestala, a na mestu gde je bila ostade samo vatrena kugla. Sada su reči toga Rakaše ulazile pravo u um, nisu se više prenosile vazduhom. "Traži da mu smesta izađeš. Inače će, kaže, uništiti ovu palatu."

"Ona trojica koji su pod njegovim plamenom pali — jesu li se opet pojavili u pravom liku Rakaša?

"Ne", odgovori Rakaša svome vođi. "Nema ih više..."

"Opiši tog stranca!", naredio je Sidarta, silom istiskujući reči iz sopstvenih usta.

"On tamo stoji, uspravan i vrlo visok", reče demon. "Ima crne čizme i čakšire. Iznad pojasa, čudna odeća je na njemu. Izgleda kao neka bela rukavica bez šavova, samo na desnoj ruci, ali ta rukavica obuhvata ne samo šaku njegovu, nego i celu njegovu desnicu ruku, pleća njegova, vrat i glavu. Samo donji deo njegovog lica može se videti zato što preko očiju nosi velika crna sočiva koja se ispružaju napred upola od onoga koliko su široka. O pojasu nosi kratku kaniju od iste bele materije od koje je ta gornja odeća — ali u kaniji nije bodež nego čarobnjački štapić. Tamo gde ta odeća prekriva leđa njegova, na mestu između jedne strane pleća, druge strane pleća, i njegovog vrata, grba je nekakva, kao da je ispod odeće neki četvrtasti zavežljaj."

"Gospodar Agni!" reče Sidarta. "Opisao si boga vatre!"

"Da, mora biti da je on", reče demon. "Jer kad sam pogledao kroz njegovo meso, da vidim boje njegovog istinskog bića, video sam tamo plamen kao u srcu sunca. Ako postoji bog vatre, onda je to on."

"Sad moramo pobeći", reče Sidarta, "jer ovde će uskoro nastati velika paljevina. Sa njime se boriti ne možemo, zato idemo — hitro."

"Ne bojim se ja bogova", reče Taraka. "Rado bih oprobao snagu ovog jednog."

"Ne možeš da savladaš gospodara vatre", reče Sidarta. "Njegov plameni štapić je nepobediv. Bog smrti mu ga je dao."

"Onda ću mu ga oteti i okrenuti ga protiv njega."

"Ko god bi to pokušao, izgubio bi vid i ruku desnu! Zato on nosi tu čudnu odeću. Nemojmo više gubiti vreme ovde."

"Moram da se uverim lično", reče Taraka. "Moram."

"Ne dozvoli da te novostečeno osećanje krivice navede da flertuješ sa samouništenjem."

"Krivica?" reče demon Taraka. "Onaj majušni pacov uma, sposoban samo da gricka, o kome si me poučavao? Ne, nije ovo krivica, Vezivaoče. Radi se o tome što sam nekad bio vrhovna sila, izuzimajući tebe, a evo nove sile su se u svetu uzdigle. U starim danima bogovi nisu bili ovako jaki, pa ako se njihova moć uistinu povećala, to moram oprobati — ja lično! Ja sam takve prirode: sila sam, moć, energija, moram se oprobati protiv svake nove sile koja se pojavi, pa ili je savladati ili savladan biti. Moram probati snagu gospodara Agnija, sa nadom da ga savladam."

"Ali u ovom telu smo dvojica!"

"Istina... Ako ovo telo bude uništeno, poneću te sa sobom, obećavam. Već sam tvoje plamenove pojačao na način koji priliči mom rodu. Ako ovo telo umre, život ćeš nastaviti kao Rakaša. I naš narod je nekad nosio tela; zapamtio sam veštinu pojačavanja plamenova tako da oni kasnije mogu da gore nezavisno od tela. To je u tvom slučaju već sprovedeno, zato se ne brini."

"Mnogo ti hvala, baš."

"A sad da se suočimo sa tim njegovim plamenom, i da ga ugasimo!" Krenuli su iz kraljevskih odaja, niz stepenište. Duboko ispod njih princ Videga je, u sopstvenu apsanu zatvoren, u snu cvileo.

Na zidu iza trona kraljevskog visile su duge draperije. Iza njih su bila jedna vrata, kroz koja su oni sada prošli. Razgrnuli su draperije u stranu i videli da u velikoj dvorani nema nikoga sem onih spavača u nakaznom šumarku i jednoga čoveka koji je stajao na sredini poda. Ruku u belom prekrstio je preko gole ruke; među prstima zaštićene ruke držao je srebrni štapić.

"Vidiš li kako on stoji?" reče Sidarta. "Uveren je u svoju moć, i ne greši. On je Agni od Lokapala. Može da vidi sve do najdaljeg nezaprečenog horizonta, bez obzira na udaljenost, kao da mu je sve na dohvatu ruke. A dokle pogledom, dotle i plamenom doseže. Kažu da je jedne noći pomoću tog bacača zaparao površinu sva tri meseca. Dovoljno je da prisloni zadnji kraj tog štapića na jednu kontakt-pločicu koja mu je u rukavicu ugrađena, pa da sukne univerzalna vatra, zaslepljujuće sjajna: na njenom putu materija se raspada a energija rasipa. Još nije prekasno da odstupimo..."

"Agni!" čuo je svoja usta kako viču. "Tražio si da te primi onaj koji ovde vlada?"

Crna sočiva okrenula su se ka njemu. Agnijeve usne su počele da se uvijaju, pokazale su osmeh, a taj se pretopio u reči. "Očekivao sam da ću te ovde naći." Glas mu je bio prodoran, pomalo nazalan. "Dosadilo ti onoliko svetaštvo, pa si morao malo da odskakućeš, a? Da li da te zovem Sidarta, ili Tafagafa, ili Mahasematman, ili prosto — Sem?"

"Budalo", glasio je odgovor. "Onaj koji je vama bio poznat pod imenom ' Vezivalac demona' i pod tim ostalim imenima, sad je i sam vezan. Imaš čast da sa tobom razgovara Taraka od Rakaša, gospodar Helvela, bunara pakla!"

Nešto je škljocnulo, i sočiva su dobila crvenu boju.

"Da, vidim da je istina to što kažeš", reče Agni. "Preda mnom je slučaj posednutosti demonom. Interesantno. Sigurno je prilično tesno tamo unutra." Slegnuo je ramenima i dodao: "Ali ja mogu da uništim dvojicu isto tako lako kao i jednog."

"Misliš li?" reče Taraka i podiže obe ruke pred sebe.

Zatutnjalo je, a crni šumarak se u trenu raširio preko poda i obujmio, upetljao svojim crnim granama onoga koji je tamo stajao. Tutnjava se nastavljala, mermerni pod se pod njihovim nogama pomakao dvadesetak santimetara. Iz visine se čulo cviljenje greda i praskanje kamena koji se razlama. Počeše da padaju šljunak i prašina.

Onda je sevnulo, zaslepilo, i šumarka više nije bilo: na podu ostadoše samo maleni panjevi i crne mrlje.

Sa stenjanjem, sa kršenjem stravičnim, pade plafon.

Izmakli su se unatraške kroz vrata iza prestola. Dok su tako odstupali, videli su da u centru dvorane i dalje stoji ona ista figura. Agni je uperio štapić pravo iznad sebe i načinio njime sasvim mali krug.

Kupa briljantnosti sevnula je uvis, i sve što je ona dotakla nestalo je. Osmeh je i sad bio na Agnijevim usnama; svuda je kao kiša padalo ogromno kamenje, ali nijedan komad ni blizu njega.

Tutnjava se nastavila, pod poče da se rasprskava, zidovi da se zanose tamo i amo.

Zalupili su vrata za sobom, i Sem je osetio vrtoglavicu naglim poletanjem izazvanu: prozor koji je prethodne sekunde bio daleko od njega, čak na kraju hodnika, sad je samo sevnuo mimo njega i nestao.

Uzletali su strmom putanjom kroz nebesa. Telo njegovo ispunilo je osećanje peckanja i kretanja nekakvih mehurića, kao da je on biće načinjeno od tečnosti izloženo sada proticanju električne struje.

Koristeći sposobnost demona da gleda u svakom pravcu istovremeno, pogledao je iza sebe. Ugledao je grad Palamaidsu, već udaljen toliko da je mogao biti samo slika, uramljena i okačena na zid. Na visokome bregu u centru grada Videgina palata se obrušavala sama u sebe. Iz ruševina su u nebo poletali, kao neke munje koje unatrašnje putuju, veliki zasenjujuće sjajni mlazevi.

"Eto odgovora na tvoju znatiželju, Taraka", reče on. "Hoćemo li da se vratimo i da se dohvatimo s njim još jednom?"

"Morao sam da utvrdim stvarno stanje", reče demon.

"Čuj i ovo upozorenje. Nisam se šalio kad sam rekao da on vidi do najdaljeg horizonta. Ako se brzo oslobodi i ako pogleda u ovom pravcu, otkriće nas. Ne verujem da možeš da letiš brže od svetlosti, pa ti zato predlažem da letiš nisko i da koristiš teren da bi izbegao otkrivanje."

"Učinio sam nas nevidljivim, Sem."

"Agnijeve oči mogu da vide dublje u infracrvenom i više u ultravioletnom delu spektra nego ljudske oči."

Tad su hitro sleteli niže. Pre toga je, međutim, Sem video da od Videgine palate oku više ništa nije bilo dostupno, ništa sem velikog oblaka prašine na sivom brdu.

Leteli su brzinom tornada. Odjurili su daleko na sever. Najzad su planine lanca Ratnagari bile pod njima. Kad su došli do planine Čane, usporeno su dolebdeli do njenog vrha i pristali na uzanu prirodnu terasu pred vratima Helvela, sada otvorenim.

Zakoračili su unutra i zatvorili vrata.

"Krenuće potera", reče Sem, "kojoj neće odoleti ni Helvel."

"Kako su uvereni u svoju moć!" reče Taraka. "Poslali su samo jednog!"

"Smatraš li da je to njihovo samouverenje bilo neosnovano?"

"Ne", reče Taraka. "Ali šta je bilo sa onim crvenim, onim za koga si govorio da pogledom može život da ispije? Zar nisi smatrao da će oni poslati gospodara Yamu, a ne Agnija?"

"Jesam", reče Sem, dok su hodali ka bunaru pakla, "siguran bejah da će me taj progoniti, a i sad sam siguran. Kad sam ga poslednji put video, jednu neprijatnost sam mu priredio. Imam osećanje da bi taj pošao svuda, samo da me ulovi. Ko zna, možda on sad leži u zasedi na dnu Helvela."

Došli su do ivice bunara i krenuli spiralnom stazom nadole.

"Ne čeka nas tamo dole", saopštio je Taraka. "Ovi koji još čekaju, vezani, već bi me obavestili da je kojim slučajem ovuda prošao neko ko nije Rakaša."

"On će doći", reče Sem, "a kad dođe, ništa ga neće zaustaviti."

"Biće nas, međutim, mnogo koji ćemo pokušati da ga zaustavimo", reče Taraka. "Evo prvoga."

Pred njima se, u niši pokraj staze, ukazao prvi od zarobljenih plamenova.

Dok su pokraj tog plamena prolazili, Sem ga je oslobodio. Plamen se odapeo u slobodu, poleteo kao blistava ptica, krenuo spiralno niz bunar.

Korak po korak su silazili, i iz svake niše po jednog demona puštali da sukne na slobodu i odleti. Po Tarakinom zahtevu neki su uzleteli i prešli preko ivice bunara, pa izleteli kroz moćna vrata na čijoj spoljašnjoj strani su reči bogova urezane. A kad su do dna bunara sišli, Taraka reče: "Da oslobodimo sada i one koji leže zarobljeni u pećinama."

Zato su krenuli kroz tunele i pećine duboke, oslobađajući demone tamo zatočene.

Posle izvesnog vremena — nije imao nikakvu predstavu kolikog — i poslednji demon je oslobođen.

Onda su se svi Rakaše skupili u jednu pećinu. Postrojili su se u velike plamene falange. Svi njihovi krici stopili su se u jedan postojani, jasni zvuk koji se talasao i bubnjao u njegovoj glavi sve dok on nije, sa priličnim iznenađenjem, shvatio da pevaju.

"Da", reče Taraka, "po prvi put posle mnogo vekova to čine."

Sem je osluškivao vibracije u svojoj lobanji, trudio se da uhvati značenje skriveno šištanjem i plamenom, da razabere osećanja iza tog značenja, da sve to pretoči u reči i ritmove bliže svom umu. I čuo je:

> Čekamo: legije pakla mi smo.
> Mnogo nas ima ovde u seni.
> Silom ljudskog roda oboreni,
> čoveka po svu noć proklinjemo.

Pre vas, bila je ovo naša planeta,
tad nismo znali za bogove i ljude;
i kad vas jednog dana više ne bude,
zaplamteće sila naša širom ovog sveta.

Nisu večne planine, meseci, ni mora,
pašće jednom i bogova most;
dah ako imaš, krv, meso i kost,
svanuće ti jednom poslednja, smrtna zora.

Ali mi, plamenovi, pod zemljom ćemo sniti.
Pašće jednom bogovi, pašćete vi ljudi,
podzemna sila počeće da se budi,
poletećemo nebom — a vas neće biti.

Sem se stresao slušajući ovo, a oni su pesmu nastavljali. Pevali su o svojoj staroj slavi, čvrsto uvereni da će moći da nadžive sve što im sad prkosi, da će moći sa svakom silom da izađu na kraj pomoću kosmičke džudo veštine da se malo gurne, malo povuče, i veoma dugo čeka, tako da protivnik sopstvenom snagom slomi sebe — i nestane. U tom času bio je sklon da poveruje da je njihova pesma čista istina, i da će ova planeta jednog dana pripasti Rakašama koji će tada biti jedini živi stvorovi na njoj, i koji će večno krstariti iznad kraterima izrovanih kontinenata mrtve planete.

Onda je, da bi odagnao to raspoloženje od sebe, počeo da premišlja o drugim stvarima. Ipak, u kasnijim danima, pa čak, ponekad, i mnogo godina kasnije, vraćala mu se ova pesma čudnovatom snagom, rugala se njegovim naporima i radostima, učila ga da se divi čudesnome, da shvata krivicu, da oseća tugu, i da ne bude ohol.

Posle nekog vremena vratio se jedan od rakašanskih izviđača, spustio se u bunar; lebdeći u vazduhu, raportirao je o onome što je video. Dok je govorio, njegovi su plamenovi dobili oblik tau-krsta.

"Takvog su oblika te kočije",reče on. "Svoj vatreni put preko neba su načinile i onda pale. Sad mirno leže u dolini iza Južnog vrha."

"Vezivaoče, da li ti je poznato to vozilo?" zapitao je Taraka.

"Ranije sam čuo opise takvoga vozila", reče Sem. "To su ognjene kočije gospodara Šive."

"Opiši ko je u kočijama bio", reče on demonu izvidniku.

"Četvoro ih je bilo, gospodaru."

"Četvoro!"

"Da. Prvi je onaj koga si već opisivao, Agni, gospodar vatre. Uz njega, jedan koji

nosi uglačani šlem sa rogovima bika; njegov oklop izgleda kao stara bronza, ali nije bronza; na tom oklopu razaznaju se oblici poput mnoštva zmija. Izgleda da mu taj oklop ne otežava kretanje. U jednoj ruci ima blistavi trozubac. Nikakvim štitom ne zaklanja svoje telo."

"To je Šiva", reče Sem.

"Naporedo sa njima hoda jedan sav u crvenom, a pogleda mračnog. Taj ćuti, ali povremeno baca pogled na ženu koja hoda uz njega, sa njegove leve strane. Ona je plave kose i svetle kože, a njen je oklop crven kao njena odeća. Njene oči su kao more. Često se smeši usnama boje ljudske krvi. Oko grla nosi ogrlicu od lobanja. Ima luk, a o pojasu kratki mač. U ruci drži neki čudan instrument, nešto nalik na crni skiptar koji se završava srebrnom lobanjom koja je ujedno i točak."

"To dvoje su Yama i Kali", reče Sem. "A sad me čuj, Taraka, ti koji si najmoćniji među Rakašama: govorim ti šta je na nas krenulo. Moć Agnijevu dobro znaš, a o crvenom sam već govorio. Ona koja hoda uz levu ruku Smrti raspolaže takođe pogledom koji život ispija. Njen skiptar-točak vrišti kao trube koje označavaju kraj Juge; svi koji se nađu pred tim zvukom padaju, zbunjeni. Nje se treba plašiti isto koliko i njenog gospodara Yame koji je bezobziran i nepobediv. Ali onaj sa trozupcem je bog uništenja lično. Istina je da je Yama kralj mrtvih a Agni gospodar plamenova, ali Šiva ima moć haosa. Njegova moć razdvaja atom od atoma, razloži svaku stvar ka kojoj se usmeri. Protiv tih četvoro ne može se održati ni sva sila oslobođena u Helvelu. Prema tome, treba da odemo odavde, jer sumnje nema, oni ovamo dolaze."

"Pa zar ti nisam obećao, Vezivaoče", reče Taraka, "da ću ti pomoći da se boriš protiv bogova?"

"Da, ali ja sam govorio o iznenadnom napadu. Ovi su sad nabacili svoje Aspekte i uzdigli svoje Atribute. Mogli su oni i drukčije: nisu morali ni da slete svojim ognjenim kočijama, nego su mogli iz vazduha da unište planinu Čanu. Sad bi umesto nje ovde, usred Ratnagarija, bio duboki krater; moramo da bežimo, i da se borimo protiv njih nekom drugom prilikom."

"Pamtiš li Budinu kletvu?" zapitao je Taraka. "Pamtiš li kako si me naučio krivici, Sidarta? Ja pamtim, i smatram da ti dugujem ovu pobedu. Dugujem ti nešto zbog muka koje si pretrpeo, i zato ću ti, kao naknadu, ove bogove predati u ruke."

"Ne! Ako uopšte hoćeš da mi poslužiš, učini to u neko drugo vreme! Sad mi posluži tako što ćeš me odneti odavde, daleko i brzo!"

"Uplašio si se od ovog susreta, gospodaru Sidarta?"

"Da! Uplašio sam se! Jer ovo je zadrtost, tvrdoglavost! Šta je ono rečeno u vašoj pesmi — 'Čekamo'? Gde je strpljenje Rakaša? Kažete da ćete čekati da nestanu

planine i mora, meseci i Most bogova — a ne možete da dočekate da vam kažem gde i kad treba otpočeti bitku! Poznajem te bogove daleko bolje nego ti, jer sam jednom bio ravan njima. Ako hoćeš da mi služiš, spasi me od ovog susreta!"

"Vrlo dobro. Čujem te, Sidarta. Tvoje reči snažno deluju na mene, Sem. Ali ja bih da oprobam njihovu moć. Zato ću poslati izvestan broj Rakaša protiv njih. A mi, ja i ti, zaputićemo se duboko, dole do korenova sveta. Tamo ćemo čekati izveštaje o pobedi. Ako, nekim čudom, Rakaše izgube, odneću te daleko odavde i vratiću ti tvoje telo. Međutim, nosiću ga još sledećih nekoliko sati, da bih uživao u strastima koje ćeš ti ispoljiti dok borba bude trajala."

Sem je sagnuo glavu. "Amen", rekao je. Pojavio se osećaj peckanja i stvaranja mehurića; odigao se od poda. Ponet je kroz razgranat sistem tunela koji na ljudskim mapama ne postoji.

Dok su leteli, velikom brzinom, kroz sve nove i nove nadsvođene dvorane, niz tunele, niz ponore i bunare, kroz lavirinte, grotoe, kroz kamene hodnike, Sem je pustio svoj duh da luta, da šeta stazama uspomena. Razmišljao je o danima svog nedavnog propovedništva, kad je pokušavao da na već postojeće stablo religije pomoću koje se ovim svetom vladalo nakalemi učenje Gautama Bude. Razmišljao je o onom čudnom čoveku, Sugati, iz čijih ruku su dolazili i smrt i blagoslovi. Tokom godina, stopiće se imena "Buda" i "Sugata", pomešaće se dela jednoga i drugoga. Sem je živeo toliko dugo da mu je bilo nemoguće da ne sazna kako vreme meša kotlove sa legendama. Nekad, pradavno, stvarno je postojao neki Buda; u to je Sem sada bio siguran. Taj je Buda ponudio jedno verovanje, možda sasvim ubeđen da laže i priča bez veze; ali je onda privukao jednog pravog vernika, jednog koji je, na neki način, dostigao istinsko prosvetljenje. Taj novi je postigao svetački status koji su ljudi dobro uočili, a onda je dobrovoljno otišao u ruke Smrti same. Tafagafa i Sugata postali su deo iste legende, shvatio je Sem. Tafagafa je zasijao svetlošću koju je oko sebe bacio njegov sledbenik. Legenda je zapamtila samo jednog Damu. Onda se um Semov vratio na onu bitku pred Kućom Karme, i na mašineriju za transfer, još sakrivenu na tajnom mestu. Onda je Sem razmišljao o svojim bezbrojnim dosadašnjim transferima, o bitkama koje je vodio, o ženama koje je voleo tokom silnih vekova; razmišljao je kakav je svet mogao biti, a kakav je postao, i zašto. Tad ga je opet zahvatio gnev protiv bogova. Setio se dana kad se šačica ljudi borila protiv Rakaša i protiv Naga, protiv Gandarva i protiv Morskog naroda, protiv demona iz Kataputne i protiv Majki strašnog sjaja, protiv Dakšinija i Preta, Skanda i Pisaka, i odnela pobedu, otrgla jedan svet iz haosa i izgradila prvu ljudsku naseobinu.Video je, pratio, kako taj grad prolazi kroz sve faze kroz koje jedan grad uopšte može proći, zaključno sa fazom u kojoj neki njegovi stanovnici mogu, kad god požele, da zavrte

svoj um i sledećeg trenutka se transformišu u bogove, pri čemu dobijaju takozvani "Aspekt" koji ojačava njihova tela i pojačava njihovu volju, a njihovim željama dodaje dimenziju zvanu "Atribut" koja na protivnike deluje stravičnom snagom nalik na magiju. O tom gradu i tim bogovima je razmišljao, spoznavao je njegovu lepotu i pravdu, ružnoću i nepravdu. Razmišljao je o bojama i krasotama kojima se taj grad toliko razlikovao od ostatka sveta, pa je plakao dok je besneo, jer je znao da nikad neće moći da oseti da postupa potpuno ispravno, ali ni potpuno neispravno, što se tom gradu suprotstavlja. Zato je toliko dugo čekao ne čineći ništa. A sad, što god da učini doneće mu i poraz i pobedu, i uspeh i katastrofu istovremeno: i bez obzira da li će zbog svih njegovih akcija san tog grada da se nastavi ili da mine, breme krivice biće njegovo, Semovo.

Čekali su u tami.

Čekanje je bilo dugotrajno, ispunjeno tišinom. Vreme je odmicalo kao starac uz breg.

Stajali su na ispustu iznad jedne barice crnila, i čekali.

"Zar nije trebalo već da nam jave?"

"Možda. Možda i ne."

"Šta ćemo?"

"Šta hoćeš da kažeš?"

"Ako uopšte ne dođu. Dokle ćemo čekati?"

"Oni će doći pevajući."

"Nadam se da hoće."

Ali ništa od pevanja. Nigde se ništa nije micalo. Oko njih je vladao mir vremena koje nema objekte koje bi moglo koristiti i habati.

"Koliko već čekamo?"

"Ne znam. Dugo."

"Imam osećanje da ne ide dobro."

"Možda si u pravu. Da uzletimo nekoliko nivoa i da ispitamo stvar, ili da te odmah odnesem do slobode?"

"Pričekajmo još malo."

"Važi."

Opet, tišina. Kroz tišinu su hodali tamo-amo.

"Šta je to?"

"Šta?"

"Neki zvuk."

"Ništa nisam čuo — a koristimo isti par ušiju."

"Ne telesnim ušima — evo, ponovo!"

"Ništa nisam čuo, Taraka."

"Nastavlja se. Kao neko vrištanje, ali nikako da prestane."

"Daleko?"

"Da, dopire iz velike daljine. Oslušni načinom mojim."

"Da! To je skiptar boginje Kali. Znači da se bitka nastavlja."

"Tako dugo traje? To bi značilo da su bogovi jači nego što sam pretpostavljao."

"Ne, Rakaše su jači nego što sam ja pretpostavljao."

"Bez obzira da li ćemo izgubiti ili pobediti, Sidarta, bogovi su sad zauzeti bitkom. Ako možemo da prođemo pokraj njih, možda će se pokazati da njihovo vozilo niko ne čuva. Želiš li ga?"

"Da ukrademo ognjene kočije? To je misao... Moćno je to oružje, a i odlično prevozno sredstvo. Kakve će nam biti šanse ako pokušamo?"

"Siguran sam da Rakaše mogu da ih zadrže dokle god je potrebno — a sem toga, duga je staza od vrha planine do kočija. Nas dvojica ne moramo da hodamo stazom. Počinjem da se zamaram, ali ću ipak moći da nas prenesem kroz vazduh."

"Pa, da uzletimo nekoliko nivoa i ispitamo stvar."

Napustili su svoj ispust nad baricom crnine. Pošli su uvis, i vreme je opet oko njih otkucavalo.

Dok su tako odmicali, jedna sfera svetlosti izašla im je u susret. Slegla se na pod jedne pećine i izrasla u razgranato drvo zelene vatre. "Kako ide bitka?" pitao je Taraka.

"Držimo ih", raportirao je demon, "ali ne možemo da prodremo do njih." "Zbog čega ne možete?"

"Imaju oko sebe ono što odbija. Ne znam kojim imenom to da nazovem, ali ne možemo da priđemo dovoljno blizu."

"Pa kako se onda borite?"

"Postojana oluja kamenja navaljuje na njih. Bacamo, takođe, vatru, vodu i vetrove u tornado uvrnute."

"A kako oni uzvraćaju?"

"Šivin trozubac proseca stazu kroz sve. Ali, koliko god on da uništi, mi na njega bacamo još. Zato stoji kao statua i poništava oluje kojima mi ne dozvoljavamo da minu. Ponekad izmahne da ubije, a za to vreme gospodar vatre odbija naše napade. Skiptar boginje usporava one protiv kojih je okrenut. A ko uspori, gine od trozupca ili od ruke sa vatrom ili od očiju smrtonosnih."

"Pa zar niste uspeli da ih oštetite?"

"Ne."

"Gde im je uporište?"

"U bunaru pakla, ne mnogo duboko. Spuštaju se malo po malo."

"Koliko smo demona izgubili?"

"Osamnaest."

"Onda smo pogrešili što smo prekinuli svoje čekanje i otpočeli ovu bitku. Cena je previsoka, a ne dobijamo ništa... Sem, želiš li da pokušaš da zgrabiš kočije?"

"Vredelo bi rizikovati... Da, pokušajmo."

"Onda kreni", dao je uputstvo Rakaši koji se pred njim razgranavao i njihao. "Kreni, a mi ćemo za tobom sporije. Dići ćemo se uz zid bunara, sa strane suprotne od njih. Kad počne naš proboj, udvostručite napade. Potrudite se da budu potpuno zauzeti sve dok ne prođemo. Onda ih zadržavajte da bismo imali vremena da iz doline ukrademo njihove kočije. Kad to bude postignuto, vratiću vam se u svom istinskom obličju, i tad možemo da okončamo borbu."

"Izvršavam", rekao je na to drugi demon. Pao je na pod, postao zelena zmija vatre, i skliznuo u daljine brže od njih.

Požurili su napred. Deo puta prešli su trčeći, da bi snagom nogu odmenili i sačuvali snagu demona koja će biti potrebna za konačni uzlet protiv gravitacije.

Duboko su i daleko bili otišli pod Ratnagarije; činilo se da povratak traje neograničeno dugo.

Konačno se nađoše na podu bunara; svetlosti je bilo toliko da je Sem, čak i svojim fizičkim očima, mogao jasno da vidi stvari oko sebe. Buka je bila zaglušna. Kad bi on i Taraka morali da se sporazumevaju glasom, ne bi se čuli uopšte.

Vatra je plamsala po zidu bunara kao neka fantastična orhideja na stabljici od ebonovine. Agni je mahao štapićem: šta bi drugo moglo biti razlog da se orhideja neprestano uvija, menja oblik? U vazduhu su, kao blistavi insekti, plesali Rakaše. Siloviti huk vetrova i štropot mnogobrojnog kamenja međusobno su se nadjačavali. Ali od svega je bio gori lelekavi krik srebrne lobanje na točku: tim oružjem je Kali mahala kao lepezom ispred svog lica.Taj je zvuk bio još gori kad se dizao iznad frekventnog opsega ljudskog sluha, a ipak vrištao. U vazduhu su stene pucale, topile se, raspadale se, a njihovi belo-usijani fragmenti poletali su kao varnice ispred meha, izvan i nadole. Padali su na dno, kotrljali se, žarili se crveno u senkama Helvela. Zidovi bunara bili su, u zoni bitke, izrovani i isparani, sažeženi takođe, tamo gde su ih dotakli plamen ili haos.

"Sad!" reče Taraka. "Idemo!"

Podigli su se u vazduh i krenuli uvis, držeći se uz sam zid. Demonski napad se pojačao, zbog čega su se i protivnapadi pojačali. Sem je pokrio uši rukama, ali to nije pomagalo protiv gorućih igala koje su mu se zabadale u mozak kad god bi srebrna lobanja zamahnula ka njemu. Blizu njega, sa njegove leve strane, jedna velika

stenovita površina odjednom iščeze.

"Nisu nas primetili", reče Taraka.

"Ipak", reče Sem, "taj prokleti bog vatre može da baci pogled kroz more mastila i da primeti da se jedno zrno peska pomaklo. Ako pogleda na ovu stranu, nadam se da ćeš moći da izmakneš njegovom..."

"Rekao si nešto?" zapitao je Taraka premeštajući ih odjednom petnaestak metara uvis i metar-dva ulevo.

Sad su jurili uvis najvećom brzinom, a stena se topila iza njih: ta linija rastapanja progonila ih je. Onda je to prestalo jer su demoni nadali silne krike, pa počeli gigantske stene da otržu i bacaju ka bogovima, a uz to uragane i zavese vatre.

Dohvatiše se ivice bunara, pređoše je i pohitaše u stranu, u bezbednost.

"Sad moramo da obiđemo bunar jer hodnik koji vodi do izlaza nalazi se na suprotnoj strani."

Jedan Rakaša iskoči iz bunara pakla i dojuri do njih.

"Odstupaju!" povika on. "Boginja je pala. Onaj u crvenom joj pomaže da hoda. Oni beže!"

"Ne povlače se", reče Taraka. "To im je novi potez — hoće da nam odseku odstupnicu. Zaprečite im put! Uništite stazu! Brzo!" Rakaša se kao meteor sjurio nazad u bunar.

"Vezivaoče, zamaram se. Ne znam da li ću moći da nas prenesem sa one terasice napolju celim putem do doline."

"Možeš li nas preneti bar jednim delom tog puta?"

"Da."

"Onih prvih trista stopa gde je staza uska?"

"Verovatno ću moći."

"Dobro je!"

Potrčali su.

Dok su tako jurili oko ruba Helvela, iz bunara iskoči drugi Rakaša. Taj je uhvatio korak sa njima. "Raportiram!" povikao je. "Dvaput smo uništavali stazu. Oba puta je gospodar plamenova progoreo novu!"

"Onda se više ništa ne može učiniti! Ostani sada uz nas! Potrebno je da nam pomogneš u nečem drugom."

Taj Rakaša je pojurio kao grimizni klin ispred njih, osvetljavajući im put.

Konačno su završili zaobilaženje bunara, pojurili tunelom, savlađujući uzbrdicu. Stižući do kraja, otvorili su vrata širom i stupili na terasu nad snežnim ambisima. Rakaša je zalupio vrata za njima i uzviknuo: "Gone nas!"

Sem je koraknuo u ambis, počeo da pada. Sledećeg trena vrata nad njim užarila su

se, a onda rastopila.

Uz pomoć tog posilnog Rakaše, sleteli su sve do podnožja Čane, a onda pohitali nekakvom stazicom, oko jednog zavijutka. Podnožje planine sad ih je zaklanjalo od bogova. Ali jednu obližnju stenu je ošinuo plamen.

Posilni Rakaša odapeo se visoko u vazduh, zakovitlao, nestao.

Potrčali su stazicom, prema dolini gde su ležale kočije. Dok su tamo stigli, njihov leteći pomagač im se vratio.

"Silaze Kali, Yama i Agni", rekao je. "Šiva je ostao da zaprečava hodnik. Poteru vodi Agni. Onaj u crvenom pomaže boginji, koja hramlje."

Pred njima su, u dolini, ležale ognjene kočije. Bile su vitke, bez ukrasa, boje bronze, ali ne od bronze. Ležale su na širokoj travnatoj ravnici, igledale kao oborena molitvena kula ili kao ključ od kuće nekoga diva ili kao važan deo nekog nebeskog muzičkog instrumenta, ali deo koji je iskliznuo iz svog sazvežđa i pao na zemlju. Činilo se da su nekako nekompletne, iako im oko nije moglo naći manu; imale su onu specijalnu lepotu koja se ponekad viđa kod najboljeg oružja, lepotu koja zahteva i upotrebu, dejstvo, da bi bila kompletna.

Sem je prišao kočijama, našao kapak na ulazu, ušao.

"Moći ćeš da rukuješ ovim kočijama, Vezivaoče?" pitao je Taraka. "Možeš da ih upotrebiš da nebesima polete, a po zemlji šaru uništenja da ospu?"

"Siguran sam da se Yama trudio da maksimalno pojednostavi kontrolnu tablu. Taj svuda ide na ekonomična, jednostavna rešenja, ako ikako može. Pilotirao sam ranije mlažnjacima Neba. Sad sve stavljam na kocku u nadi da će ovim razaračem moći da se upravlja na sličan način."

Uvukao se u pilotsku kabinu, seo u fotelju pilota, zagledao se u kontrolnu tablu pred sobom. "Prokletstvo!" povikao je, posežući rukom i trzajući je natrag neodlučno.

Iznenada se pojavio njihov posilni Rakaša: prošao je kroz metalni zid broda i zalebdeo nad kontrolnom tablom. "Bogovi se naglo približavaju", rekao je. "Naročito Agni."

Sem je okrenuo niz prekidača, pritisnuo jedno dugme. Svetlosti se upališe celom širinom kontrolne table, a tiho zujanje začu se iz nje.

"Koliko je udaljen?" zapita Taraka.

"Već je gotovo na pola puta niz planinu. Svojom vatrom je proširivao stazu. Sad on tom stazom trči kao najboljim drumom. Prepreke spaljuje. Pred njim je staza uvek čista."

Sem je povukao jednu polugu, očitavao indikatore, podesio jedan instrument. Brod se stresao.

"Spreman si?" reče Taraka.

"Potrebno je zagrevanje, ne može se uzleteti sa hladnim mašinama. Sem toga, ovi instrumenti su nezgodniji nego što sam očekivao."

"Ovo nam je vrlo neizvesna trka."

"Jeste."

Silovito režanje razarača postupno je dobijalo na snazi. Ipak, kad su napolju odjeknule eksplozije, to su jasno čuli. Sem je još malo, za još jedan podeljak, povukao polugu, ponovo podesio isti instrument.

"Idem da ih usporim", reče Rakaša i izlete istim načinom kako je i došao.

Sem je potegao polugu za još dva podeljka ka sebi, negde je nešto zakašljalo i umrlo. Brod ostade tih kao što je pre njihovog ulaska bio.

Vratio je tu polugu na početnu poziciju, zavrnuo jedan prekidač, opet pritisnuo dugme.

Opet su se ognjene kočije stresle, opet su počele da predu kao mačka, tiho. Sem je povukao istu polugu samo za jedan podeljak ka sebi, podesio instrument.

Sledećeg trenutka je te dve operacije ponovio. Predenje se pojačalo do tihog režanja.

"Nema ga", reče Taraka. "Mrtav je."

"Ko? Šta?"

"Onaj koji je pohitao da zaustavi gospodara vatre. Nije uspeo."

Gruvale su, napolju, nove eksplozije.

"Razaraju Helvel", reče Taraka.

Na Semovom čelu sijale su se kapi znoja. Čekao je, držeći ruku na poluzi. "Evo ga — Agni stiže!"

Sem je bacio pogled kroz izduženo, iskošeno okno pilotske kabine. Gospodar plamenova ušao je u dolinu. "Zbogom, Sidarta."

"Još ne", reče Sem.

Agni je osmotrio kočije i podigao svoj štapić. Ništa se nije desilo.

Stajao je tako, upirući štapićem uzalud; onda ga je spustio, protresao. Opet je podigao svoj čarobnjački štapić. Ni sad nije pokuljao plameni zrak.

Posegao je levom rukom negde iza svog vrata, izvršio neka prilagođavanja na svome rancu. Čim je to učinio, iz štapića je sevnulo: oslobođena energija iskopala je ogromnu jamu u tlu pokraj Agnija.

Opet je uperio štapić ka kočijama.

Ništa .

Onda je potrčao ka razaraču.

"Elektrodirekcija?" upitao je Taraka.

"Da."

Sem je ponovo potegao polugu ka sebi, opet popravio instrument. Oko njih se uzdigla silovita grmljavina.

Pritisnuo je sledeće dugme, i nešto je u zadnjem delu razarača počelo da prašti zvukom oslobođenog elektriciteta. Još je jedan instrument podesio — ali Agni je već stigao do ulaza u razarač.

Sevnulo je, metal je zaječao.

Sem je ustao iz fotelje pilota i napustio pilotsku kabinu. Krenuo je hodnikom. Agni je ušao, uperio štapić na njih.

"Ne mičite se — Sem! Demone!" povikao je iz sveg glasa, nadjačavajući urlanje motora letilice. Dok je govorio, njegova su sočiva škljocnula u crveno. Nasmešio se: "Demone", rekao je, "ni makac, inače goriš zajedno sa tim svojim domaćinom!"

Sem se bacio na njega.

Agni je pod tim napadom pao lako, zato što nijednog trenutka nije očekivao da će protivnik uopšte stići do njega.

"Kratak spoj, a?" reče Sem i udari Agnija po grlu. "Ili sunčane pege?" dodade i raspali ga po slepoočnici.

Agni se srušio na bok, a Sem mu je zadao završni udarac bridom šake neposredno iznad ključne kosti.

Šutnuo je taj srebrni štapić, koji odlete do na kraj hodnika. Pohitao je da pokuša da zatvori ulaz, i tad je shvatio da je prekasno.

"Sad odlazi, Taraka", reče Sem. "Od ovog trenutka ovo je moja borba. Ti tu više ništa ne možeš da učiniš."

"Ali obećao sam da ću ti pomagati."

"Nemaš više šta da mi daš. Izlazi dok još možeš."

"Ako je takva volja tvoja. Ali nešto imam na rastanku da ti kažem..."

"Sačuvaj to za neku drugu priliku — kad opet navratim u ovaj kraj!"

"Vezivaoče — ovo što sam naučio od tebe — žao mi je... ja..."

Osećaj užasnog uvrtanja i kidanja prodro je u njegovo telo i njegovu dušu: smrtni pogled Yamin udario ga je kao grom, probijajući ne samo dušu njegovu, nego i onu drugu, demonovu.

I Kali je zurila u njegove oči,a pri tom je već podizala svoj skiptar.

Bilo je to kao da se jedna senka diže sa Sema, samo da bi druga senka na njega pala.

"Zbogom, Vezivaoče", čuo je reči u svom umu. Onda je lobanja počela da vrišti. Osetio je da pada.

Nešto je pulsiralo.

U njegovoj glavi je pulsiralo, i svuda oko njega.

To ga je i probudilo. Osetio je da je sa svih strana, kao zavojima, oblepljen bolovima.

Lancima su bili okovani zglavci njegovih ruku i nogu.

Nalazio se u polusedećem položaju na podu jedne male ćelije. Pokraj vrata ćelije sedeo je onaj u crvenom i pušio.

Yama je klimnuo glavom Semu, ali ništa nije rekao. "Zašto sam živ?" zapitao je Sem.

"Živiš radi toga da bi došao na jedan susret zakazan pre mnogo godina u Maharti", reče Yama. Brama je živo zainteresovan da te opet vidi."

"Ali ja nisam osobito zainteresovan da opet vidim Bramu."

"Tokom godina, to je postalo prilično očigledno."

"Vidim da si se izvukao iz onog blata zdrav i čitav."

Yama se nasmešio. "Grozan si ti", rekao je.

"Znam. To vežbam."

"Koliko vidim propao ti je pokušaj sa demonima?"

"Na žalost, da."

"Možda bi mogao da nadoknadiš počinjenu štetu. Već smo na pola puta do Neba."

"Misliš da bih imao ikakvu šansu?"

"Možda. Nije isključeno. Vremena se menjaju. Brama bi ove nedelje mogao biti milostivi bog."

"Međutim, psihijatar mi je savetovao da se u životu uvek posvećujem borbi za očigledno beznadežne poduhvate."

Yama je slegnuo ramenima.

"A šta je bilo sa demonom?" reče Sem. "Sa onim koji je bio sa mnom?"

"Žestoko sam ga potkačio", reče Yama. "Ne znam da li sam ga dotukao ili sam ga samo oterao iz tebe. Ali ne treba da se brineš da će se taj vratiti. Isprskao sam te demono-odbijajućim sprejom. Ako je taj stvor još živ, dugo će mu trebati da se oporavi od tog suočenja. Možda se nikad neće oporaviti. Kako se to uopšte desilo? Mislio sam da bi demoni od svih ljudi tebe ponajmanje mogli da posednu."

"Mislio sam i ja. Kakav ti je to sprej?"

"Otkrio sam jedno hemijsko sredstvo neškodljivo za nas, koje je svim energetskim stvorovima nepodnošljivo."

"Zgodna stvarčica. Dobro mi je mogla poslužiti u danima vezivanja demona."

"Da. To je bilo na nama u Helvelu."

"Koliko sam ja video, to je bila bitka i po."

"Da", reče Yama. "Je li — kako se čovek oseća kad ga posednu demoni? Kako je to kad druga volja savlada tvoju?"

"Čudno je, i užasavajuće, ali istovremeno i poučno na izvesne načine."

"Na kakve načine?"

"Ovo je u početku bila njihova planeta", reče Sem. "Mi smo im je oduzeli. Zašto ne bi oni činili sve ono zbog čega ih toliko mrzimo! Za njih, mi smo demoni."

"Ali kakvo je osećanje kad si posednut?"

"I kad neko drugi upravlja tvojim postupcima? Ti bi to trebalo da znaš." Yamin osmeh je nestao, onda se vratio. "Ti bi želeo da te ja udarim, je li, Budo? Onda bi se ti osećao superiornim. Na žalost, ja sam sadist pa neću da te tučem."

Sem se nasmejao.

"*Touche*, Smrti", rekao je.

Neko vreme su sedeli ćutke.

"Možeš li mi dati jednu cigaretu?"

Yama mu je dodao jednu cigaretu i pripalio je.

"Kako izgleda Prva baza ovih dana?"

"Toliko se izmenila da bi je ti teško prepoznao", reče Yama. "Kad bi svi u njoj popadali mrtvi ovoga trena, baza bi i kroz deset hiljada godina bila savršeno očuvana. Cveće bi u njoj još cvetalo i muzika svirala, a fontane bi treperile svim duginim bojama. I dalje bi se u paviljone u vrtovima redovno donosila i servirala topla jela. Sada je taj grad, sam po sebi, besmrtan."

"Prikladno stanište, rekao bih, za one koji sebe bogovima nazivaju."

"Nazivaju?" reče Yama. "Nisi u pravu, Sem. Biti bog, to nije samo prazna titula. To je jedno stanje bića. Da bi se to postiglo nije dovoljno samo biti besmrtan, jer i najbedniji težak na njivama mogao bi da obezbedi sebi ujednačen opstanak. *Da li se bogovstvo postiže psiho-vežbama koje obezbeđuje Aspekt*? Ne, jer svaki bolji hipnotizer može da izvodi razne igrarije sa slikom sopstvene ličnosti. Radi li se, onda, o prizivanju Atributa? Naravno da ne. Mogu da konstruišem mašine koje će postizati isto što bilo koje ljudsko biće može, odgajanjem, postići, ali moćnije i preciznije. Biti bog sastoji se u tome da samog sebe ispoljiš do takve mere da se tvoje strasti podudare sa silama univerzuma, tako dobro da to odmah shvati svako ko te pogleda, iako nije čuo da se tvoje ime izgovara. Neki pradavni pesnik je rekao da je svet pun odjeka i podudaranja. Drugi je napisao jednu dugu poemu o infernu u kome je svaki čovek trpeo muke koje proističu iz sila sličnih onima koje su dominirale u njegovom životu.Biti bog, to znači biti u stanju u sebi spoznati ono što je važno, a onda se osposobiti da odsviraš onu jednu notu koja će dovesti te sile u tebi u savršeni sklad sa celokupnošću svih stvari koje postoje. Onda više nema diskusije o moralu, logici ili estetici, nego jednostavno jesi vetar, jesi vatra, ili more, planine, kiša, sunce, zvezde, jesi let strele, smiraj dana,zagrljaj ljubavi. Vladaš pomoću onih istih strasti koje

vladaju tobom. Onda oni koji bogove vide, kažu: 'On je Vatra. Ona je Ples. On je Uništenje. Ona je Ljubav.' Dakle, da uzvratim na ono što si maločas izjavio: oni sebe ne nazivaju bogovima, ali ih svako drugi tako naziva, svako ko ih vidi."

"Znači, tu svirku oni sviraju — fašisti jedni."

"Nisu oni fašisti, pogrešnu reč upotrebljavaš."

"Ti si već potrošio sve ostale reči."

"Čini se da o ovoj tematici nikad nećemo misliti isto."

"Pa, ako te neko pita zašto držiš pod svojom tiranijom čitav jedan svet, a ti mu odgovoriš nekakvim poetskim sranjem, onda zaista nikad nećete misliti isto. Ne vidim kako bi onda moglo doći do podudaranja vaših mišljenja."

"Izaberimo onda neku drugu temu za razgovor."

"Na *tebe*, međutim, kad bacim pogled, odmah kažem, 'On je Smrt'."

Yama nije odgovorio.

"Čudna dominantna strast: smrt. Čuo sam da si postao star pre nego što si ušao u mladost..."

"Znaš da je to istina."

"Bio si super majstor za sve mehaničke stvari, i takođe majstor oružja. Onda si u jednoj plamenoj eksploziji izgubio svoje dečaštvo i istog dana postao star čovek. Da li ti je smrt postala dominantna strast tog trena? Ili ranije? Ili kasnije?"

"Nije bitno."

"Služiš li ti bogovima zato što veruješ u sve ovo što si mi napričao, ili zato što mrziš onaj drugi, brojčano daleko veći deo čovečanstva?"

"Nisam te lagao."

"Onda je Smrt idealista. Zabavna pomisao."

"Nije tako."

"A može li biti, gospodaru Yama, da ni prva ni druga stvar koju o tebi rekoh nije tačna? Ta je tvoja dominantna strast..."

"Njeno si ime već jednom pomenuo", reče Yama, "u onom govoru u kome si je uporedio sa zaraznom bolešću. Grešio si tada a grešiš i sada. Nisam raspoložen da slušam tu propoved iz početka, pa pošto ovoga puta ne tonem u živi pesak, neću je ni slušati."

"Važi, proglašavam mir", reče Sem. "Ali, reci mi, da li se dominantna strast jednoga boga ikad može promeniti?"

Yama se nasmeši. "Boginja plesa bila je, svojevremeno, bog rata. Prema tome, reklo bi se da nema toga što se ne može promeniti."

"Kad budem umro pravom smrću", reče Sem, "tad ću biti promenjen. Ali do tog trena mrzeću Nebo svakim dahom koji udahnem. Ako Brama naredi da me spale,

pljunuću u plamenove. Ako naredi da budem zadavljen, pokušaću da ugrizem egzekutora za ruku. Ako me zakolju, neka krv moja korodira tu oštricu koja kroz moje grlo prođe. Da li je ovo dominantna strast?"

"Pa, solidan si materijal za bogovstvo."

"O, zaboga!"

"Dobio sam uveravanja", reče Yama, "da ćeš, pre no što ti bude učinjeno ono što će ti biti učinjeno, šta god to bilo, imati priliku da prisustvuješ venčanju."

"Venčanju? Ti i Kali? Uskoro?"

"Kad manji mesec bude pun", reče Yama. "I tako, kakva god bude Bramina odluka, biće vremena da ti platim jedno piće."

"Za to ti se zahvaljujem, bože smrti. Ali, ja još od najdavnijih vremena znam činjenicu da na Nebu ne postoje venčanja."

"Ta tradicija će vrlo skoro biti prekršena",reče Yama. "Nijedna tradicija nije svetinja."

"Pa onda, neka ti je sa srećom."

Yama je klimnuo glavom, zevnuo, pripalio novu cigaretu.

"Uzgred budi rečeno", poče Sem, "koja je najnovija moda u pogledu načina izvođenja smrtne kazne na Nebu? Pitam čisto onako, informativno."

"Na Nebu se smrtne kazne ne izvršavaju", reče Yama otvarajući jedan ormančić i vadeći iz njega šahovsku tablu.

5

Iz Helvela, paklenog bunara, na Nebo je otišao, da tamo sa bogovima zbori. Mnoge tajne skriva Nebeski grad, pa i neke tajne koje se odnose na prošlost Bude samoga. Nije poznato sve što se dešavalo tokom njegovog boravka tamo. Poznato je, međutim, da je on bogovima uputio molbu u ime celog sveta, i da je pridobio neke, dok su mu drugi mržnjom odgovorili. Neki pričaju da je tada imao mogućnost da izda ljudski rod, da prihvati primamljive ponude bogova, da živi večno kao jedan od gospodara u Nebeskom gradu; da je to prihvatio, ne bi našao smrt pod kandžama fantomskih mačaka Kanibure. Pojedini istoričari njegovog života tvrde, međutim, da je on u stvari prihvatio te ponude bogova, postao izdajica čovečanstva. ali da su onda izdali njega, da je tek tada prešao na stranu potlačenog ljudskog roda i na toj strani ostao sve do kraja života — a taj kraj je usledio posle svega nekoliko dana...

Opasana munjama, barjaktarka, mačem naoružana,
i točkom i lukom,
prožditeljka, održateljka, Kali, noć uništenja
u stanici svetskoj, noću svetom hoda,
zaštitnica, varalica, spokojna, voljena i divna,
Bramani, majka svih Voda,
boravi na mestima tihim, mestima najtajnijim,
dobroznačna, blaga, sveznajuća,
brza kao misao, nosilac lobanja, obdarena silom,
ona je sumrak, nepobediva voditeljka, jadnica,
otvara puteve pred izgubljenima, čini usluge, poučava,
vrlina je to u obličju žene,
srca kameleonskog, vesta odricanju i škrtarenju,
mađioničarka, parija, besmrtna, večna...

Aryaterabhattarikanamashiottarasatakasiotra
(36-40)

Onda je, kao i toliko puta u prošlosti, vetar zagladio njeno krzno belo kao sneg.

Hodala je po prostranstvima uznjihane trave boje limuna. Išla je krivudavom stazom, prolazila ispod tamnog drveća i ispod cvetova džungle; sad se desno od nje uzdigao strmi obronak od minerala jaspisa; žile mlečnobele stene prožete narandžastim linijama otvarale su se oko nje.

Onda se, kao i toliko puta ranije, kretala na velikim jastučićima nogu svojih, vetar joj je gladio krzno belo kao mermer, a desetine hiljada mirisa džungle i ravnice plovilo je oko nje, tu, u sumraku mesta koje je samo napola postojalo.

Išla je sama tom bezvremenom stazom kroz džunglu koja se delimično sastojala

od iluzija. Bela tigrica lovi usamljeno. Možda se ponekad neko našao na njenoj stazi, ali se odmah pokaže da ne želi njeno društvo.

Onda je, kao i toliko puta ranije, podigla pogled prema glatkoj, sivoj školjki neba i prema zvezdama koje su tamo blistale kao krhotine leda. Njene polumesečaste oči se raširiše; zaustavila se, sela na svoje sapi, zurila u visine.

Šta je to lovila?

Iz njenog grla dopro je duboki zvuk nalik na kraj smeha a početak kašlja. Skočila je iznenada na vrh visoke stene. Tamo je sela. Lizala je svoja pleća. Kad se na nebu pojavio jedan mesec, posmatrala ga je. Izgledala je kao figura izvajana od nerastopivog snega, sa očima koje su blistale kao topazni plamenovi.

Tada se, kao i ranije, pitala da li sedi u realnosti, da li je to oko nje stvarno džungla Kanibure. Imala je osećanje da se još nalazi u pravoj šumi, ali nikako nije mogla biti sigurna.

Šta je to lovila?

Nebo se nalazi na jednom platou. Sad je to plato, ali nekad je to bio planinski lanac. Planine su rastopljene i poravnate da bi se dobila ravna podloga. Sa bujnog juga doneto je rastresito zemljište na kome je uskoro izraslo bilje: tako su te planinske kosti dobile meso. Čitav taj predeo kao da je poklopljen nekim ogromnim skupljenim dlanom: prozirna je to kupola nad njim, kupola koja sprečava pristup polarnoj hladnoći i svemu drugom što je nepoželjno.

Nebo je na velikoj nadmorskoj visini, ali je u njemu klima umerena; Nebo uživa u dugom sutonu i u dugim, lenjim danima. Cirkulacija vazduha obezbeđuje se tako što se svež vazduh upumpava pod kupolu, zagreva, i šalje prema gradu i šumi. Stanovnici Neba imaju na raspolaganju mogućnost da ispod kupole stvaraju i oblake, a ako požele da na neku oblast padne kiša, dozovu je i ona padne baš tu. Mogli bi na taj način da izazovu padanje snega, ali to još nikad nisu učinili. Na Nebu je uvek vladalo leto.

U tom letu Neba, Nebeski grad stoji.

Nije Nebeski grad izrastao onako kako rastu gradovi ljudi: oko neke luke ili u blizini plodne zemlje, dobre ispaše, dobrih lovišta, u blizini kakvog trgovačkog puta ili područja bogatog nečim što priroda daje a što ljudi žele i pokraj čega se zato nastanjuju. Nebeski grad je iznikao iz jednog koncepta u umovima prvih njegovih stanovnika. Rast nije bio spor i nasumičan, nije rasla kuća tamo, saobraćajnica onamo, nije se rušilo jedno da bi se pravilo drugo, nisu se komponente postepeno slagale u nepriličnu celinu. Ne. Prvi planeri i njihove mašine za razradu projekata temeljno su razmislili o svim mogućim zahtevima koje grad treba da zadovolji, proračunali svaki santimetar veličanstvenosti. Te je planove koordinirao i u stvarnost

preveo jedan umetnik arhitekture kakvom nema ravnog. Višnu, održatelj, zadržavao je čitav Nebeski grad u duhu svome, a onda je jednog dana pojahao Garudu, mužjaka ptičje vrste divovske, obleteo oko tornja milju visokog, pogledao dole: tad se pokazao grad ceo, savršeno odslikan, u jednoj kapi znoja na čelu njegovome.

Nebo je, dakle, izraslo iz uma jednoga boga, a sastavljeno prema željama ostalih bogova. Ni iz kakve nužde, nego po sopstvenom izboru, izgradiše ga u divljini leda i snega i stena, na večitom polu planete, tamo gde jedino moćni mogu sebi dom stvoriti.

(Šta je to lovila?)

Ispod kupole nebeske nalazila se, pokraj Nebeskog grada samog, i velika šuma Kanibura.Višnu je u svojoj velikoj mudrosti sagledao da mora postojati ravnoteža između metropole i divljine. Divljina, doduše, može postojati bez ikakvog grada, ali oni koji žive u gradu zahtevaju nešto više od pripitomljenih, prijatnih biljaka. Da je čitav svet jedan neprekidni grad, rezonovao je Višnu, deo grada bi stanovnici u divljinu pretvorili, jer u svima njima postoji ono što zahteva da negde bude kraj reda i početak haosa. Zato je u umu njegovom izrasla šuma iz koje izbijaju potoci i mirisi rastinja i truleži, šuma koja se oglašava kricima svojih stvorenja bezgradnih, senovitih, šuma koja neprestano pada mrtva i uvek nanovo izrasta.

Divljina je dospevala do ivice Nebeskog grada i tu prestajala. Bilo joj je zabranjeno da prodre u grad, a grad je, sa svoje strane, ostajao u svojim granicama.

Ali neka šumska stvorenja bejahu grabljivice, a takve ne znaju za granice, nego dolaze i odlaze kako im se hoće. Među tim zverima isticali su albino tigrovi. Zato je rukom bogova zapisano da te fantomske mačke ne smeju nikad da vide Nebeski grad; to je nametnuto očima tigrova, nametnut je utisak nervnim sistemima iza tih očiju da nikakvog grada tamo nema. U tim belo-tigrovskim mozgovima vladalo je večno uverenje da se svet sastoji samo od džungle Kanibure. Hodali su tigrovi ulicama neba, misleći da stazama šumskim hodaju. Kad im, dok prolaze, neki bog pogladi krzno, to vetar spušta ruku na njih. Ako se širokim stepeništem zapute, to im je stenoviti obronak. Zgrade su u oku tigra strmi klifovi, statue su stabla, a prolaznici ostaju potpuno nevidljivi.

Ali ako bi neki stanovnik grada zašao u pravu šumu Kaniburu, međutim, mačka i bog našli bi se tada na istoj ravni egzistencije — divljina i balanser.

Opet se zakašljala kao što je to činila toliko puta ranije. Njeno snežno krzno je neki vetar pogladio. Već tri dana se ova fantomska mačka šunjala divljinom Kanibure, ubijajući, zatim žderući sirovo crveno meso mrtve žrtve; urlikala je izazov svojim velikim grlom, lizala svoje krzno širokim ružičastim jezikom, osećala kišu na svojim leđima, kišu koja ponekad kaplje sa visokih, nadole visećih biljnih resa, a

ponekad u bujicama pada iz oblaka koji se čudesno zgrušavaju u centru neba: kretala se sa plamenom nalik na lavinu krzna boje smrti, stvorom čije su kandže zaparale pleća njena, tako da ih je miris krvi doveo oboje do ludila; počinjala je da prede kad bi se sveži suton spuštao na nju, donoseći sa sobom tri različita meseca, slična onim promenljivim polumesecima u očima njenim, mesec zlatan, mesec srebrnast, mesec sivomrk. Sedela je sada na steni, lizala šape i pitala se šta to lovi.

U vrtu Lokapala ležala je Lakšmi sa Kuberom, četvrtim čuvarom sveta. Ležali su na dobro namirisanom kauču nameštenom pokraj bazena u kom su se Apsarese igrale. Večeras nije bio prisutan niko od preostale trojice Lokapala... Apsarase su se zakikotale i pljusnule namirisanu vodu prema kauču. Međutim, baš taj tren je gospodar Krišna Mračni izabrao da dune u svoje svirale. Zato su devojke okrenule leđa Kuberi Debelome i Lakšmi divnoj, poduprle se laktovima o ivicu bazena i zurile u Krišnu: taj se razbaškario ispod jednog cvetnog drveta, a oko njega nekoliko mešina sa vinom i ostaci nekoliko jela.

Prošetao se zvučnom skalom na gore pa na dole, zatim odsvirao jedan dugi žalopojni ton, pa seriju zvukova nalik na meketanje koze. Lepa Gauri, koju je on tokom proteklih šezdeset minuta svlačio a onda, izgleda, zaboravio, i koja je dosad pokraj njega ležala, ustala je, uskočila u bazen, zaronila, nestala u nekoj od mnogih podvodnih pećina. On je štucnuo, počeo da svirka neku melodijicu, prestao, pokušao drugu.

"Da li je istina ono što pričaju o Kali?" upita Lakšmi.

"A šta to kažu?" zabrundao je Kubera, posežući za činijom some.

Ona je tu činiju preuzela iz njegovih ruku, otpila malo iz nje, vratila mu je. On je ispio činiju do dna, i tek što ju je vratio na poslužavnik, jedan sluga ju je opet napunio.

"Da je zatražila ljudsku žrtvu kao deo proslave svog venčanja?"

"Verovatno je istina", reče Kubera. "Ne bi me iznenadilo tako nešto od nje. Krvožedna je to kučka. Uvek provodi letovanje preobražena u telo neke opake divlje životinje. Jednom je postala vatrokoka pa je kandžama zaparala Sitalino lice kad su se nešto sporečkale."

"Kad je to bilo?"

"Pa ne znam, pre jedno deset-jedanaest avatara. Sitala je nosila veo dugo i dugo, sve dok novo telo za nju nije bilo spremno."

"Čudan par", reče mu Lakšmi u uvo, koje je upravo grickala. "Tvoj prijatelj Yama je verovatno jedini koji bi pristao sa njom da živi. Pretpostavimo da se ona naljuti na nekog ljubavnika i raspali svojim smrtonosnim pogledom po njemu? Ko bi sem Yame mogao to da preživi?"

"Ne šali se", reče Kubera. "Tako smo izgubili Kartikeju, gospodara bitaka."

"Je l'?"

"Jest. Čudna ti je ona. Kao Yama, a opet različita od njega. U redu, on je bog smrti. Ali njegov manir je da ubija brzo i čisto. Po tom pitanju Kali je maltene kao mačka."

"Govori li Yama ikad o tome kako ga ona fascinira?"

"Jesi li ti došla ovamo da skupljaš ogovaranja ili postaneš predmet ogovaranja?"

"Oba", odgovorila je ona.

U tom času je Krišna nabacio svoj Aspekt i uzdigao svoj Atribut, Atribut božanskog pijanstva.Iz njegovih svirala se izvila gorko-mračna, oporo-slatka melodija, zarazna. Pijanstvo koje je u njemu bilo proširilo se kroz vrt.u naizmeničnim talasima radosti i tuge. Podigao se na svoje gipke mrke noge i zaplesao. Njegove crte lica bile su ravne, bezizražajne. Njegova vlažna crna kosa ležala je složena u zbijene prstenove poput žice; čak mu je i brada bila tako izuvijana. Dok se kretao, Apsarase su izašle iz bazena da plešu sa njim. Njegove svirale lutale su putanjama pradavnih melodija, postajale su sve žešće, sve frenetičnije, plesao, je sve brže i brže, i najzad prešao u igru Rasa-lila, Ples pohote, a njegove pratiteljke takođe: držeći ruke na kukovima, sve su brže činile kružne pokrete.

Kubera je čvršće stisnuo Lakšmi. "E, takav Atribut valja", rekao je.

Rudra Ljuti napeo je svoj luk i odapeo strelu. Strela je letela daleko, sve dalje, i najzad se smirila u centru udaljene mete.

Gospodar Murugan koji je stajao uz njega zahehetao se i spustio svoj luk. "Opet si pobedio", reče. "Ovo ne mogu da nadmašim."

Otkačili su tetive sa svojih lukova i krenuli za svojim strelama, prema metama.

"Imao si već prilike da ga sretneš?" zapitao je Murugan.

"Poznavao sam ga, veoma davno", reče Rudra.

"Akceleracionist?"

"Tad nije bio. Tad, politički, nije bio ništa određeno. Bio je, međutim, jedan od Prvih: njegove oči su videle Urat."

"Je l'?"

"Istakao se u ratovima protiv Morskog naroda i protiv Majki strašnog sjaja." Tu je Rudra zastao da rukom načini jedan znak u vazduhu. "Kasnije", nastavi on, "kasnije se to imalo u vidu, pa mu je povereno da u ratovima protiv demona komanduje u severnim močvarama.Tad je bio poznat pod imenom Kalkin, a u tim močvarama je stekao nadimak Vezivalac. Razvio je jedan Atribut upotrebljiv protiv demona. Pomoću tog Atributa uništio je glavninu Jakši i svezao Rakaše. Sad kad su ga Yama i Kali uhvatili u Helvelu u kraljevini Malvi, pokazalo se da je uspeo da oslobodi

Rakaše. Zato se sad slobodni Rakaše opet viđaju po svetu."

"Zbog čega je to učinio?"

"Yama i Agni kažu da je sa vođom Rakaša sklopio pakt. Pretpostavljaju da je demonu iznajmio svoje telo na određeno vreme, u zamenu za obećanje da će demonske trupe krenuti protiv nas."

"Pa možemo li sad biti napadnuti?"

"Sumnjam. Demoni nisu glupi. Ako nisu mogli usred Helvela da savladaju samo četvoro nas, teško da bi napali Nebo gde smo svi zajedno. Sem toga, Yama je već u Vasti, dvorani smrti, gde konstruiše specijalna oružja."

"A gde je njegova izabranica?"

"Ko zna?" reče Rudra. "I koga je briga?"

Murugan se nasmešio. "Svojevremeno sam pomišljao da i ti gajiš izvesna trajnija osećanja prema njoj."

"Previše je hladna, previše podrugljiva", reče Rudra.

"Odbila te? Nije ti dala?"

Rudra je okrenuo svoje mračno lice, koje se nikad nasmešilo nije, prema lepome bogu mladosti. "Vi, božanstva vezana za plodnost, gori ste nego ideološki fanatici", reče. "Mislite da u odnosima između ljudi postoji samo jedan faktor. Ona i ja bili smo neko vreme samo prijatelji, ništa više. Ona suviše tvrdo postupa sa svojim prijateljima, pa ih zato gubi."

"Znači *jeste* te odbila?"

"Pa valjda."

"A kad je pošla sa Morganom, poetom ravnica, i postala njegova ljubavnica — a on se jednog dana inkarnirao kao mužjak džekberd ptice i odleteo — ti si krenuo u lov na džekberde, tako da su tvoje strele u roku od mesec dana poubijale gotovo sve džekberde u Nebu."

"I sada odstreljujem džekberde."

"Što?"

"Ne dopada mi se kako pevaju."

"Znači, bila je — hladna pa podrugljiva, a?"

"Ne volim da mi se bilo ko podsmeva.bože mladosti. Bi li ti mogao uteći strelama Rudrinim?"

Murugan se opet nasmešio. "Ne", reče on, "a ne bi ni moji prijatelji Lokapale — niti im je to potrebno."

"Kad nabacim svoj Aspekt", reče Rudra, "i uzmem svoj veliki luk koji sam dobio od Smrti lično, onda mogu da odapnem strelu sa infra-crvenim samonavođenjem koja će prezviždati rastojanje od mnogo milja, pratiti pokretnu metu i tresnuti je kao grom

— smrtonosno."

"Dobro, da pričamo onda o drugim stvarima", reče Murugan, koji kao da se iznenada zainteresovao za metu. "Koliko čujem naš gost se pre izvesnog broja godina u Maharti narugao Brami i počinio nasilje na svetim mestima. Ali ako sam dobro shvatio, taj isti čovek je osnovao religiju mira i prosvetljenja."

"Baš on."

"Interesantno."

"Najblaže rečeno."

"Šta li će Brama uraditi..."

Rudra je slegnuo ramenima. "Brama bi znao", reče.

Iza mesta zvanog Svetska stanica, na rubu Neba, ničeg dalje nema, ali se u visini vidi treperenje kupole koja pokriva Nebo, a daleko u dubini, napolju golo tlo prikriveno dimno-belim izmaglicama. Tu stoji Paviljon tišine otvoren sa svake strane. Na njegov okrugli krov kiše nikad ne padaju, a preko njegovih balkona i balustrada magla ključa u jutrima a vetrovi hodaju sutonima; u njegovim sobama visokim prostranim, gde je vazduh uvek svež i čist, ponekad na mrkom, golom nameštaju sede, ili između sivih stubova šetaju, bogovi zadubljeni u razmišljanje, ili ratnici slomljeni, ili oni čije je srce u ljubavi ranjeno, oni koji dolaze da ovde razmišljaju o svim stvarima bolnim ili uzaludnim, ispod neba koje je ispod Mosta bogova, u zgradi kamenoj gde je boja malo a gde je zvuk vetra jedini zvuk — tu su, još od dana malo posle dana Prvih, sedeli filozof i čarobnica, znalac i mag, samoubica i asketa oslobođen svake želje za reinkarnacijom ili obnovom tela; tu se nalaze, na mestu za samoodricanje i napuštanja, pet soba sa nazivima Uspomene, Strah, Neuteh, Prah i Očaj; Kubera Debeli sazidao je ovaj paviljon, on koji nimalo nije mario ni za jedno od tih osećanja, ali koji je, pošto je tad bio prijatelj gospodara Kalkina, a i po želji jedne žestoke cure zvane Kendi, kasnije poznate kao Durga ili Kali, obavio sve radove zato što je od svih bogova jedino on ima Atribut opštenja sa neživom materijom, što je značilo da u svoje rukotvorine može da unese osećanja i strasti na takav način da ih kasnije osete i dožive i oni koji među tim rukotvorinama sede.

Njih dvoje su došli, sada, i seli u sobu zvanu Neuteh. Pili su somu, ali nikad nisu pijani bili.

Svuda oko Paviljona tišine suton je vladao; vetrovi koji Nebom kruže tekli su pored njih.

U crne odežde umotani, sedeli su na tamnim sedištima; između njih je bio sto; na stolu, njegova ruka preko njene; a horoskopi svih njihovih dana proticali su kraj njih na zidu koji razdvaja Nebo od neba; ćutke su osmatrali stranice svojih vekova, ispisane.

"Sem", reče ona najzad, "zar nisu bili dobri?"

"Da", odgovorio je.

"U tim pradavnim danima, pre no što si napustio Nebo da bi živeo među ljudima — jesi li me tada voleo?"

"Ne bih rekao da to stvarno pamtim", reče on. "Bilo je to tako davno. Tad smo oboje bili drukčiji ljudi — drugi umovi, druga tela. Po svoj prilici su se njih dvoje, ko god bili, voleli tada. Ne sećam se."

"Ali ja pamtim proleće ovog sveta, jasno kao da je juče bilo — one dane kad smo zajedno jahali u bitke, one noći kad smo otresali zvezde sa sveže obojenih nebesa! Svet je bio tako nov i drukčiji tada, u svakom cvetu vrebala je po neka opasnost, iza svake zore bomba. Zajedno smo pobedili ovaj svet, ti i ja, jer ništa ovde nije stvarno želelo naš dolazak, sve se našem dolasku protivilo. Ognjem i mačem prokrčili smo sebi stazu preko kontinenata i okeana, borili smo se ispod mora, ratovali u vazduhu.dok na kraju nije ostao svet lišen ičeg što bi nam se moglo usprotiviti. Onda su gradovi podignuti, i kraljevine; odgajali smo one koje smo izabrali da nad njima vladamo, a kad nam više nisu bili zabavni bacili smo ih u prašinu. Imaju li ovi mlađi bogovi ikakvu predstavu o tim danima? Kako mogu oni razumeti moć koju smo mi imali, mi Prvi"

"Ne mogu", odgovorio je.

"Kad smo imali dvor u svojoj palati pokraj mora, i kad sam ti dala mnogo sinova, kad su naše flote krenule da osvoje ostrva, zar to nisu bili dani svetlosti, dani lepote? A one naše noći vatre, parfema i vina?... Zar me nisi tada voleo?"

"Verujem da su se njih dvoje tada voleli. To verujem."

"Njih dvoje? Pa nismo se toliko promenili. Ne razlikujemo se toliko. Makar proticali vekovi kao voda, neke stvari u ličnosti jednog čoveka ne menjaju se, pa ma koliko tela on nosio u međuvremenu,ma koliko ljubavi imao, ma koliko stvari lepih ili ružnih video ili učinio, ma koliko misli promislio ili osećanja proosećao. U centru svega toga stoji čovekovo ja i posmatra."

"Otvori voćku, u njoj je semenka. Da li je to centar? Otvori semenku, u njoj ničeg nema. Da li je to centar? Mi smo dve osobe koje se sada razlikuju od onog gospodara i one gospodarice ratovanja. Bilo je lepo poznavati njih dvoje, ali to je sve."

"Jesi li se odselio sa Neba zato što sam ti postala zamorna?"

"Želeo sam promenu perspektive."

"Mnogo dugih godina mrzela sam te što si otišao. Onda su naišla vremena kad sam sedela u sobi zvanoj Očaj, ali nisam imala petlju da pođem dalje od Svetske stanice. Onda su, opet, došla vremena kad sam ti oprostila, pa sam uputila sedam Riša da hvataju sliku tvoju i donose je pred mene: gledala sam kako svoj dan provodiš, i

bilo mi je gotovo kao da opet hodamo rame uz rame. U drugim vremenima poželela sam tvoju smrt, ali ti si egzekutora koga sam poslala pretvorio u svog prijatelja, baš kao što gnev moj pretvaraš u opraštaj. Hoćeš li stvarno da kažeš da ne osećaš ništa za mene?"

"Hoću da kažem da te više ne volim.Bilo bi lepo kad bi u univerzumu postojala bar jedna stvar konstantna, nepromenljiva. Ako takva stvar postoji, onda je sigurno od ljubavi jača, i sigurno je nešto meni nepoznato."

"Nisam se promenila, Sem."

"Razmisli pažljivo, gospodarice, o svemu što si mi rekla, o svemu na šta si me danas podsetila. Nisi se stvarno prisećala jednog muškarca. Prisećala si se svih onih dana pokolja kroz koje ste vas dvoje jahali zajedno. Svet je sada uplovio u pitomije epohe. Čezneš za plamenom i čelikom vremena prošlih. Misliš da te uzbuđuje pomisao na jednog čoveka, a ustvari te uzbuđuje sudbina koja vam je zajednička bila, sudbina koja sada prošlosti pripada — a ti to ljubavlju nazivaš."

"Čime god je nazivam, nije se promenila! Njeni dani nisu prošli. Ona je ta jedina konstanta univerzuma, i ja te pozivam da dođeš da je opet deliš sa mnom!"

"A šta sa gospodarem Yamom?"

"Šta sa njim? Imao si ti posla sa nekima koji bi se sad smatrali za njemu ravne, da su još živi."

"Zaključujem, dakle, da ti je samo do njegovog Aspekta stalo?"

Osmeh mu je uputila, iz senke, iz vetra.

"Naravno."

"Gospodarice, gospodarice, gospodarice, zaboravi me! Idi, živi sa Yamom, budi njegova ljubav. Beše naše; ne želim naše dane prošle da prizivam. Bili su dobri, ali nema ih više. Postoji pravi čas za sve, i pravi čas, isto tako, za kraj svega. Ovo je epoha kad treba učvrstiti čovekove dobitke stečene na ovoj planeti. Ovo je vreme da se znanje sa drugima deli, a ne vreme da se mačevi ukrštaju."

"Ti bi ratovao sa Nebom radi znanja njegovih? Da li bi razvalio Nebeski grad da bi njegove trezore otvorio svetu?"

"Znaš da bih."

"Onda je možda moguće da se borimo za istu ideju, odsad."

"Ne, gospodarice, ne zavaravaj sebe samu. Verna si Nebu a ne svetu. To dobro znaš. Kad bih sad stekao slobodu, kad bi mi se pridružila, kad bismo krenuli u bitke rame uz rame, možda bi neko vreme bila srećna. No, svejedno da li bismo pobedili ili izgubili, na kraju bi, bojim se, bila nesrećnija nego pre."

"Čuj, ti mekosrci sveče iz purpurnog šumarka. Mnogo je ljubazno od tebe što se trudiš da predvidiš moja buduća osećanja, ali Kali svoja savezništva zasniva kako

hoće, kako joj padne na pamet: nikom ništa ne dugujem. Kali je boginja plaćenica, imaj to na umu! Možda je istina sve što si rekao, i možda Kali laže kad kaže da te još voli. Pošto je, međutim, bezobzirna i željna bitaka, ona ide za mirisom krvi. Osećam da ona još može postati akceleracionist."

"Nemoj olako govoriti, boginjo. Ko zna ko sve sluša?"

"Niko ne sluša", reče ona, "jer se na ovom mestu retko priča."

"Utoliko pre će neko biti radoznao ako primeti da se ovde vodi razgovor."

Neko vreme je sedela ćutke. Onda: "Niko ne prisluškuje."

"Tvoje moći su se uvećale."

"Da. A tvoje?"

"Rekao bih da su manje-više iste kao što su bile."

"Hoćeš li, dakle, prihvatiti mač moj, luk i točak moj, u ime akceleracionizma?"

"Ne."

"Zašto nećeš?"

"Suviše lako daješ obećanja. Obećanja kršiš isto onako lako kako ih i daješ. Zbog toga nikad ne mogu da imam poverenja u tebe. Kad bismo nas dvoje krenuli u borbu za stvar akceleracionizma i pobedili, lako bi se moglo desiti da posle toga na svetu više ne bude nikakvih velikih bitaka. Ti ne bi mogla poželeti tako nešto — niti dozvoliti da se to desi."

"Budala si ako govoriš o poslednjoj velikoj bitki, Sem, jer poslednja velika bitka je uvek ona sledeća.Treba li da ti se približim u nekom privlačnijem obliku da bih te uverila da govorim istinu? Treba li da te zagrlim telom devičanskim, na kome je još pečat nevinosti netaknut? Da li ćeš se tad pouzdati u mene?"

"Sumnja je, gospodarice, nevinost duha; na svom duhu nosim pečat sumnje."

"E, onda znaj da sam te dovela ovde samo da te malo mučim, i da si u pravu — pljujem ja na taj tvoj akceleracionizam, a tvoje sam dane već odbrojala.Htela sam da potpalim u tebi što veće nade, da sa veće visine padneš. Od toga su te spasli samo tvoja glupost i slabost."

"Žao mi je, Kali... "

"Ne treba mi tvoje izvinjenje!Trebalo mi je, doduše, da izmamim tvoju ljubav, pa da je upotrebim protiv tebe tokom tvojih predsmrtnih dana, tako da ti oni što mučnije prođu. Ali, kao što kažeš, suviše smo se promenili — ne zaslužuješ više da se oko tebe toliko maltretiram. Ne zamišljaj da nisam mogla da te navedem da me ponovo voliš, osmesima, milovanjima, kao u starim danima. Jer, osećam toplotu u tebi, a meni nije teško da toplotu u muškarcu raspalim. Ali ne zaslužuješ ti onu grandioznu smrt, pad sa visina strasti u dubine očajanja. Nemam vremena da ti dam išta sem svog prezira."

Zvezde su se kovitlale oko njih, slobodne od svakog trenja, plamene. Njene ruke više nije bilo ispod njegove. Nasula je još dva čaše some, da se njih dvoje zagreju u ovoj noći.

"Kali?"

"Da?"

"Mogu ti reći, ako će ti to na kraju činiti ikakvo zadovoljstvo, da još marim za tebe. Ili ljubav ne postoji, ili reč 'ljubav' ne znači ono što sam u mnogim ranijim prilikama mislio da znači. Radi se, uistinu, o jednom osećanju bez imena — bolje je da tako i ostane. Uzmi to, odnesi ga, neka ti služi za zabavu. Znaš da bismo se jedno sa drugim opet sukobili jednog dana, čim bismo potrošili protivnike koji su nam zajednički. Mnogo je bilo pomirenja između nas, ali jesu li ona bila vredna bola koji im je prethodio? Znaj da si pobedila i da si boginja koju obožavam, jer nisu li obožavanje i religiozno strahopoštovanje upravo kombinacija ljubavi i mržnje, želje i straha?"

Ispijali su svoju somu u sobi zvanoj Neuteh, a Kuberina čarolija ležela je oko njih.

Kali je progovorila: "I šta, sad treba da se bacim na tebe i kažem da sam lagala kad sam rekla da lažem — samo da bi se ti nasmejao i rekao da si ti lagao da bi postigao konačnu osvetu? Ma hajde tamo, gospodaru Sidarta! Bolje je bilo da je neko od nas dvoje poginuo u Helvelu, jer gordost Prvih je velika. Nije trebalo da dođemo danas ovamo."

"Nije trebalo."

"Onda, da idemo?"

"Ne."

"Slažem se. Bolje je da sedimo ovde i da neko vreme obožavamo jedno drugo."

Njena se ruka spustila na njegovu, milujući. "Sem?"

"Da?"

"Da li bi voleo da sad vodimo ljubav?"

"I da tako zapečatim svoju kob? Naravno."

"Hajdemo onda u sobu zvanu Očaj, gde vetrovi miruju i gde postoji jedan kauč..."

Sledio ju je. Prešli su iz Neuteha u Očaj. U grlu mu se puls ubrzavao. Kad ju je položio golu na kauč i stavio ruku na mekanu belinu njenog trbuha, znao je da je Kubera uistinu najmoćniji od svih Lokapala — jer osećanje kome je ta soba bila posvećena ispunilo ga je baš kad se njegova želja najjače ispoljila, baš kad su se njihova tela spojila; opuštanje je nastupilo, i grč, i uzdah, a suze konačne pekle su, tražeći da budu isplakane.

"Šta želite, gospodarice Majo?"

"Da čujem o akceleracionizmu, to bih želela da mi omogućiš."

Arhivar Tak se protegao, onako visok, vitak; njegova fotelja je škripnula prilagođavajući se tom pokretu, izmičući naslon unazad.

Iza njega su mirovale kompjuterske konzole sa trakama. Na dugim, visokim policama za knjige bilo je mnogo ploča veoma retkih; svojim šarenilom ispunjavale su svaku policu, a svojim buđavim mirisom ispunjavale vazduh.

Pogledom je opipavao damu ispred sebe. Nasmešio se i odmahnuo glavom. Bila je obučena u nešto zeleno, pripijeno, a zračila je nestrpljivošću; kosa joj je bila buntovno crvena, a nos i hemisfere obraza bili su posuti pegicama. Njeni kukovi i pleća bili su široki, ali joj je struk bio uzan, pažljivo negovan od svakog širenja.

"Zašto odmahuješ glavom, pa svako kome trebaju informacije dolazi kod tebe."

"Greške, gospodarice. Iza vas su, ako ne grešim, tri avatara. U ovoj fazi svoje karijere vi ne želite, u to sam siguran, da se vaše ime nađe na specijalnoj listi onih mladih koji baš to znanje traže."

"Postoji lista?"

"Lista."

"Zašto bi neko pravio dosije o onima koji pitaju za akceleracionizam?"

Tak je slegnuo ramenima. "Bogovi ponekad skupljaju najčudnije stvari. Neki od njih skupljaju spiskove."

"Nikad nisam čula da se akceleracionizam pominje drukčije nego kao potpuno mrtvo učenje."

"Onda čemu to iznenadno interesovanje za mrtve?"

Nasmejala se, a njene zelene oči prodorno su se zagledale u njegove sive oči.

Arhiv je oko njega eksplodirao u hiljadu komada, a on se našao u balskoj dvorani, negde oko sredine Tornja milju visokog. Bila je noć, i to sitni sati — uskoro će zora. Bilo je jasno da je zabava ovde trajala već dugo. Sada se gomila u kojoj je i on bio sabila u jedan ugao dvorane. Neki su sedeli, zavaljeni, neki su se naslanjali na ovo i ono, ali su svi slušali jednog niskog, mrkog, promuklog čoveka koji je stajao uz boginju Kali i govorio. Bio je to Sem-Velika-Duša, Buda, koji je, sa svojom čuvarkom, upravo stigao. Pričao je u budizmu i akceleracionizmu, o danima vezivanja demona, o Helvelu, o svetogrđima koja je gospodar Sidarta počinio u gradu Maharti pokraj mora. Govorio je, a njegov se glas nastavljao, nastavljao, hipnotički, taj čovek je zračio snagom i pouzdanjem i toplinom, hipnotički, govorio je još, i još, i još, a gomila oko njega postepeno je gubila svest i prostirala se po podu. Sve su žene bile vrlo ružne, sve sem Maje, koja se onda zakikotala, pljesnula. rukama; opet se sklopio Arhiv oko njega, opet je Tak bio u svojoj fotelji, sa osmehom neuznemirenim na usnama.

"Onda čemu to iznenadno interesovanje za mrtve?" ponovio je.

"Nije taj dasa mrtav!"

"Nije mrtav?" reče Tak. "Zar nije?... Gospodarice Majo, bio je on mrtav čim je stupio u Nebeski grad. Zaboravite ga. Zaboravite njegove reči. Pravite se da nikad nije postojao. Neka u vašem umu ne ostane ni najminimalniji trag njegovog postojanja. Jednog dana zatražićete novo telo — znajte da će gospodari Karme tragati za tim čovekom u umu svakoga ko stupi u njihove dvorane. U oku bogova, Buda i Budine reči najveći su užas."

"Ali zašto?"

"On vam je anarhista koji bombe baca, on vam je danas raščupani revolucionar. On želi da obori čitavo Nebo. Ako hoćete naučnije informacije, moraću da upotrebim mašine da bih pribavio dotične podatke. Spremni ste da mi potpišete zahtev da to učinim?"

"Ne..."

"Onda ga istisnite iz svog uma napolje — i zaključajte vrata."

"Zar je zaista *toliko* rđav?"

"I gori je."

"Onda zašto se smešiš dok to govoriš?"

"Zato što nisam osobito ozbiljan tip. Međutim, karakterne crte nemaju nikakve veze sa mojom porukom. Zato treba da je uvažite."

"A *ti* kao da sve znaš o tome, zar su arhivisti imuni na te liste?"

"Nisu. Moje ime je na toj listi baš prvo. Ali to nije zato što sam arhivist, nego zato što je Buda moj otac."

"Ovaj Buda? Tvoj otac?"

"Da. Govoriš, međutim, kao veoma mlada osoba. Sumnjam da on uopšte zna da mi je otac. Šta uopšte znači očinstvo njima, bogovima, koji žive u telima sve novim i novim, začinjući pritom desetine dece sa drugima koji takođe menjaju telo po četiri ili pet puta u svakom stoleću? Ja sam sin jednog tela u kome je on svojevremeno boravio, a rodilo me je žensko telo u kome je tada boravila jedna koja je takođe mnogo tela promenila. Odnos između mene i njega je, prema tome, prilično neopipljiv, i može biti interesantan jedino na nivou spekulativne metafizike. Ko je tu pravi otac jednoga čoveka? Možda su pravi otac one okolnosti koje su dovele do zbližavanja dva tela koja su ga začela i rodila? Možda je pravi otac prosto ona činjenica da su, iz nekog razloga, u jednoj tački vremena, jedno drugome njih dvoje bili privlačniji nego ma ko drugi? Ako je tako, zašto su bili privlačniji? Da li je to bila jednostavna glad mesa, ili radoznalost, ili volja? Ili nešto drugo? Sažaljenje? Usamljenost? Želja da se dominira? A kakvo je osećanje, ili koja misao, bila otac tela u kome sam ja po prvi put svest stekao? Znam da je čovek koji se nalazio u tom

očinskom telu baš u tom trenu bio, i još je, složena i moćna ličnost. Hromozomi nama, zapravo, ništa ne znače. Živimo, ali hromozomske karakteristike ne prenosimo kroz stoleća. U stvari, mi ne nasleđujemo od roditelja baš ništa, ako se izuzmu povremena imovinska i gotovinska nasledstva. Tela, dugoročno gledano, znače tako malo, da je mnogo interesantnije spekulisati o mentalnim procesima koji su nas otrgli iz haosa. Zadovoljan sam što me je u život dozvao baš on, i često pravim pretpostavke o razlozima koji su ga na to naveli. Vidim da je vaše lice iznenada izgubilo boju, gospodarice. Nisam želeo ovim govorom da vas uznemirim, nego samo da donekle zadovoljim vašu radoznalost, a i da predam vašem umu ponešto od onog načina razmišljanja o tim temama koji je osoben za nas stare. Siguran sam da ćete jednog dana i vi ove stvari posmatrati u istom svetlu, ali žao mi je što vidim da ste toliko potreseni. Sedite, molim vas. Oprostite mi što brbljam. Vi ste gospodarica iluzija. Zar nisu stvari o kojima sam zborio vrlo srodne supstanci sa kojom vi radite? Uveren sam da iz načina kako govorim možete pogoditi zašto je moje ime prvo na listi koju pomenuh. Radi se, valjda, o izrazitom slučaju obožavanja jednoga heroja. Kreator moj veoma je istaknut... Sad ste se nešto zažarili. Hoćete jedno hladno piće? Pričekajte čas... Evo. Otpijajte ovo. E, sad, taj akceleracionizam, ili ubrzivaštvo — to je jednostavna doktrina deljenja. Ona predlaže da mi, koji smo na Nebu, damo onima koji žive dole svoja znanja, svoje moći i svoja bogatstva. Ovaj akt milosrđa imao bi za cilj da se oni dovedu na viši nivo egzistencije, sličan nivou našem. Tad bi svaki čovek, vidite, bio sličan bogu. Posledica ovoga, naravno, bila bi da bogova više ne bi bilo, nego samo ljudi. Mi bismo im dali znanje o naukama i umetnostima koje posedujemo, i time bismo uništili njihovu prostodušnu veru u bogove i oduzeli im svaku nadu da će se stvari popraviti — jer, najbolji način da se nada ili vera u nešto unište jeste da se dopusti ostvarenje tog nečeg. Zašto bismo dopustili da ljudi, svi kolektivno, ponesu teret bogovstva, kao što su to akceleracionisti želeli, kad im i ovako *dajemo* bogovstvo, na individualnoj bazi, naime onom pojedincu koji ga zasluži? U svojoj šezdesetoj godini građanin prolazi kroz dvorane Karme. Pročitaju ga, pa ako je zaslužio, ako je bio dobar, ako je poštovao pravila i restrikcije kastinskog sistema, ako je Nebu ukazivao dužno poštovanje, ako je sebe moralno i intelektualno unapređivao, onda će taj građanin biti inkarniran u telo više kaste, i s tim putem postepeno stići sve do statusa boga, posle čega će boraviti ovde u Nebeskom gradu. Svaki čovek na kraju dobije ono što je zaslužio, izuzmemo li nesrećne slučajeve,naravno, i zato svaki čovek pojedinačno, a ne celo društvo kao iznenadna rulja, može da dobije za sebe ovo božansko nasleđe koje ambiciozni akceleracionisti žele da bace celo-celcato pred svakog živog, pa i pred sve one koji su za to nespremni. Možete videti da im je to učenje bilo strašno nepravično, baš

proleterski orijentisano. Ono što su oni stvarno želeli da učine bilo je, da snize zahteve koje treba zadovoljiti da bi se stupilo u red bogova. Ti zahtevi neizbežno moraju biti strogi. Da li biste vi prepustili moć jednog Šive, ili Yame, ili Agnija, nekome ko je juče rođen? Ne biste, sem ako niste budala. Ne biste, sem ako želite da se jednog jutra probudite i vidite da je svet uništen. A baš to bi akceleracionisti izazvali, međutim, i zato su zaustavljeni. Sad znate sve o akceleracionizumu... Uh, izgleda da vam je strašno vruće. Da okačim ovu vašu haljinicu negde, da se rashladite, dok čiča donese sledeće pićence?... Odlično, krasno... Nego, gde smo ono stali, Maja? A, da — bubice u pudingu... Dakle, akceleracionisti su tvrdili da je istina sve što sad rekoh, ali uz dopunu da je naš sistem korumpiran. Blatom se oni bacaju na službenike koji odobravaju inkarnaciju. Neki su čak govorili da je Nebo nastanjeno naslednom aristokratijom ćudljivih hedonista koji se poigravaju svetom. Drugi su se usuđivali da brbljaju kako, navodno, najbolji ljudi nikad ne stignu do bogovstva, nego ih sustigne prerana prava smrt ili čak inkarnacija u telo neke niže žive vrste. Neki bi čak rekao da je neko kao što ste vi, Majo, određen za obožavanje samo zato što su oblici vašeg prvobitnog tela, i sklonosti tog tela ka izvesnim radnjama, napalili nekog pohotljivog boga, a ne zbog vaših očiglednih, vidljivih vrlina, mače moje... A-u, ala imaš tih pegica!... Da, takve su gluparije ti triput-prokleti akceleracionisti propovedali. Stidim se da priznam da je za takve stvari, za takve optužbe, ustao otac duha moga. Šta čovek da učini sa takvim nasledstvom, sem da mu se divi? On jaše na ciklusu dana velikih, on zastupa poslednju veliku šizmu među bogovima. Iako je evidentno zao, ipak je moćna figura, on, otac duha mog, i ja ga poštujem kao što su u starim vremenima sinovi poštovali očeve svojih tela... Sad ti više nije hladno? Čekaj, malo da ti... ovako... pa ovako... i ovako... A sad nam iluziju jednu ispleti, macice moja, iluziju da hodamo svetom oslobođenim takvih gluposti... Hodi ovamo. Da, skreni tu. E, neka bude novi raj ovde u ovom bunkeru, zelenooka moja vlažnih usana... Šta?... Šta je meni od vrhovnog značaja u ovoj tački vremena?... Istina, ljubavi moja — i iskrenost — i čežnja da delimo..."

Ganeša bogotvorac šetao se sa Šivom po šumi Kaniburi.

"Gospodaru uništenja", reče Ganeša, "čujem da već zahtevate mere odmazde prema svima onima u našem gradu koji Sidartinim recima posvećuju išta više od trenutne prezrive grimase."

"Dabome da tražim", reče Šiva.

"Čineći to, uništavate efektivnost odmazde."

"Šta, 'efektivnost'? Objasni šta hoćeš da kažeš?"

"Ubijte mi onu zelenu pticu na onoj grani tamo."

Šiva je učinio pokret trozupcem i ptica je pala.

"A sad mi ubijte druga njenog:"

"Ne vidim ga."

"Dobro, ubijte mi bilo koju drugu pticu iz istog jata."

"Ne vidim nijednu."

"Sad kad ta jedna leži mrtva, nijednu nećete ni videti. Pa sad, vi ako želite, udrite prvog koji na Sidartine reči obrati pažnju ozbiljnije."

"Shvatio sam te, Ganeša. Pustiću ga da se šeta slobodno, neko vreme. Pustiću ga."

Ganeša bogotvorac osmatrao je džunglu oko sebe. Iako je hodao kroz kraljevstvo fantomskih mačaka, nije se plašio nikakvoga zla. Jer, gospodar haosa hodao je uz njega; umirivala ga je blizina trozupca uništenja.

Višnu Višnu Višnu pogleda pogleda pogleda Bramu Bramu Bramu... Sedeli su, naime, u Dvorani Ogledala.

Brama je držao čitav ekspoze o Putu sa osam staza i o slavi nirvane.

Posle tri cigarete, Višnu se nakašljao.

"Da, gospodaru?" zapita Brama.

"Mogu li pitati čemu služi ta budistička propoved?"

"Zar ne nalazite da je fascinantna?"

"Pa ne baš.""

"Učitelj treba da ispolji bar malo interesovanja za sopstvene pouke." "Učitelj? Pouke?"

"Naravno, Tafagafa. Zašto se inače proteklih nekoliko godina bog Višnu potrudio da bude inkarniran u društvo ljudi; zašto ako ne da bi ih poučavao o Putu prosvetljenja?"

"Ja...?"

"Pozdravljen budi, reformatore, koji si iz umova ljudi uklonio strah od prave smrti. Oni koji ne budu ponovo rođeni među ljudima, otišli su u nirvanu."

Višnu se nasmešio. "Bolje je uključiti to učenje u sistem nego se boriti da to učenje uništimo?"

"Maltene epigram."

Brama je ustao, osmotrio ogledala, pogledao Višnua.

"I tako, čim se oslobodimo Sema, vi ćete postati Tafagafa."

"Kako ćemo se osloboditi Sema?"

"Nisam još odlučio, ali spreman sam da razmotrim svaku sugestiju." "Mogu li predložiti da bude inkarniran u telo ptice?"

"Možete. Ali tako ostavljamo mogućnost da neko poželi da se svest ptice reinkarnira u telo čoveka. Imam osećanje da on ima i po-gde-kojeg pristalicu."

"Dobro, sad kad je on uhapšenik Neba, imamo vremena da razmotrimo taj

problem temeljito. Nema žurbe. Čim budem nešto smislio, javiću ti."

"To bi, onda, zasad bilo sve."

Onda su njih dvojica izašli izašli izašli iz iz dvorane ogledala.

Višnu je napustio vrt Braminih radosti; čim je on otišao, ušla je, u isti vrt, gospodarica smrti. Rekla je nešto osmorukoj statui sa *vinom*. Statua je počela da svira na *vini*.

Čujući muziku, prišao je Brama.

"Kali! Divna dama..." reče on.

"Moćan je Brama", odgovori ona.

"Jeste", složio se on, "moćan je koliko se poželeti može. A ti tako retko zalaziš ovde, da sam silno zadovoljan što te vidim. Hodi, prošetaj sa mnom cvetnim stazama, da popričamo. Divna ti je haljina."

"Hvala".

Šetali su cvetnim stazama. "Kako idu pripreme za venčanje?"

"Dobro".

"Nameravate li da medeni mesec provedete na Nebu?"

"Naš je plan da ga provedemo daleko odavde."

"Mogu li pitati gde?"

"Još se nismo saglasili gde."

"Vreme promiče kao da je krilato, draga moja. Ako želiš, ti i gospodar Yama možete neko vreme da boravite ovde u mom vrtu uživanja."

"Hvala ti, stvoritelju , ali to je suviše krasno mesto da bi se u njemu dvoje uništitelja provodili i ugodno osećali. Mi ćemo otići negde dalje."

"Kako želiš." Slegnuo je ramenima. "Šta još leži na mislima tvojim?"

"Šta ćemo sa ovim koga nazivaju Budom?"

"Sa Semom? Tvojim bivšim ljubavnikom? Stvarno, šta ćemo sa njim? Šta bi želela da znaš o tome?"

"Kako će se — postupiti sa njim?"

"Nisam još odlučio. Šiva je predložio da neko vreme čekamo ne čineći ništa. Tako ćemo moći da procenimo njegov uticaj na društvenu zajednicu ovde na Nebu. Doneo sam odluku da ćemo, iz istorijskih i teoloških razloga, ostaviti budućim generacijama zapisano da je Višnu bio Buda. A što se tiče Sema, spreman sam da saslušam svaku razumnu sugestiju."

"Zar mu nisi jednom ponudio božanski status?"

"Jesam. On je to, međutim, odbio."

"Ako mu ponudiš ponovo?"

"Zašto?"

"Ne bi bilo problema da on nije izuzetno talentovana individua. Ti talenti bi ga učinili vrednim dodatkom ovom Panteonu."

"Ta misao je i meni pala na pamet. Sad će se on, rekao bih, složiti, bez obzira da li je to želeo ili nije. Siguran sam da mu se živi."

"Ipak, postoje načini da se takve stvari sa sigurnošću utvrde."

"Na primer?"

"Psiho-sonda."

"A ako sonda pokaže odsustvo opredeljenosti za stvar Neba — a pokazaće?..."

"Zar ne bi neko mogao promeniti i sam njegov um — gospodar Mara, na primer?"

"Nikad te nisam smatrao sentimentalnom, boginjo. Ali, moglo bi se pomisliti da ti je silno stalo da on, u ma kom obliku nastavi da egzistira?" "Pa, možda mi i jeste stalo."

"Znaš da bi ga to moglo — veoma promeniti. Ako mu se to uradi, on više neće biti isti čovek. Možda će njegov 'talenat' potpuno iščeznuti."

"Tokom vekova svi ljudi su podložni promenama: njihova uverenja se menjaju, verovanja, stavovi... Delovi uma mogu zaspati, drugi se probuditi. Rekla bih da je vrlo teško uništiti talenat — dok život postoji. Bolje je živeti nego umreti."

"Mogao bih da poverujem u to, boginjo — ako imaš dovoljno vremena, najdivnija."

"Koliko vremena?"

"Recimo, tri dana."

"Važi, tri dana."

"Onda pohitajmo da se povučemo u moj Paviljon uživanja i da o tome raspravimo temeljito."

"Vrlo dobro."

"Gde je sada gospodar Yama?"

"Radi svim silama u svojoj radionici."

"Dugotrajan projekat je preduzeo, uveren sam."

"Biće mu potrebno najmanje tri dana."

"Dobro. Da, možda ima neke nade za Sema. Nije mi se činilo da je pametno da ga poštedimo — ali, uviđam neke prednosti te ideje. Zaista uviđam."

Plava osmoruka statua boginje svirala je na *vini*, stvarajući muziku koja je padala oko njih dok su šetali vrtom, tog leta.

Helba je stanovala na periferiji Neba, do same ivice divljine. Njena palata zvana Pljačka bila je, zapravo, toliko blizu šume, da su životinje prolazile s one strane jednog providnog zida palate, o koji su se ponekad i očešale. Iz sobe zvane Silovanje mogli ste videti senovite staze džungle.

U toj sobi, čiji su zidovi bili izvešani ukradenim bogatstvima iz prošlih života, Helba je gostila onoga koga su zvali Sem.

Helba je bila bog/boginja lopova.

Niko nije znao kog je pola Helba stvarno, jer je njen običaj bio da pri svakoj sledećoj inkarnaciji uzima telo suprotnog pola.

Sem je gledao tu gipku ženu tamne kože umotanu u žuti sari i žuti veo. Njene sandale i njeni nokti imađahu boju cimeta. Zlatna tijara ležala je na njenoj crnoj kosi.

"Stvarno mi je jako žao", reče Helba glasom mekanim kao predenje mačke. "Samo u onim životnim dobima kad sam muškarac, Sem, koristim svoj Atribut i stvarno kradem."

"Nesumnjivo si u stanju i sad da nabaciš svoj Aspekt."

"Naravno."

"I da uzdigneš svoj Atribut?"

"Po svoj prilici."

"Ali nećeš?"

"Ne dok sam u obliku žene. Kao muškarac, prihvatiću se zadatka da ukradem ma šta, bilo odakle... Pogledaj tamo, na onaj zid, gde vise neki od mojih trofeja. Onaj veliki ogrtač od plavog perja pripadao je Sritu, poglavici demona Kataputne. Ukrala sam to iz njegove pećine dok su njegovi pakleni psi spavali, opijeni drogom koju sam im ja podmetnula. A onaj dragi kamen promenljivog oblika uzela sam iz Kupole sjaja, uz koju sam se popela koristeći sisaljke-pripijaljke koje sam imala na ručnim zglobovima, na kolenima i na zglavcima nogu. Dotle su ispod mene Majke strašnog sjaja..."

"Dosta!" reče Sem. "Sve te priče znam, Helba, jer ih večno pričaš. Toliko je već vremena proteklo od tvoje poslednje smele krađe da ti moraš o toj svojoj staroj slavi, pretpostavljam, često da pričaš. Inače bi čak i stariji bogovi zaboravili šta si nekad bila. Vidim da sam došao na pogrešno mesto. Pokušaću negde drugde."

Ustao je kao da će poći.

"Čekaj", reče Helba mičući se.

Sem je zastao. "Da?"

"Mogao bi bar da mi ispričaš kakvu krađu planiraš. Možda mogu da ti dam savet..."

"Šta bi mi vredeo čak i najpametniji savet, vladarko lopova? Reči mi nisu potrebne, već dela."

"Pa možda, čak i to!... reci mi!"

"U redu", reče Sem, "mada sumnjam da bi te interesovao zadatak tako težak..."'

"Izostavi psihološke manipulacije za malu decu i reci mi šta želiš da se ukrade."

"U Muzeju Neba, koji je dobro sazidana i neprekidno čuvana građevina..." "I uvek otvorena. Nastavi."

"U toj zgradi, u zaštitnom staklenom ormanu sa kompjuterskim alarmnim uređajima..."

"Ko je dovoljno vešt, može te uređaje da nadmudri."

"U tom ormanu, na jednoj lutki, nalazi se siva uniforma sa krljuštima. Mnoga su oružja raspoređena uokolo."

"Čija?"

"U pradavna vremena to je bila odeća onoga koji se borio u severnim močvarama, u danima ratovanja protiv demona."

"Nisi li to bio ti?"

Sem je nagnuo svoj osmeh napred i nastavio:

"Malo kome je poznato da je tu izložen i jedan objekt koji je svojevremeno bio nazivan 'Vezivaočev talasman'. Možda je već izgubio svu svoju snagu, ali, opet, možda i nije. Služio je kao fokus za Vezivaočev specijalni Atribut. Sad je Vezivaocu taj talisman opet potreban."

"Koji je to objekt?"

"To je veliki, široki opasač načinjen od školjki, pritegnut oko pojasa uniforme. Žute je i ružičaste boje. Prepun je mikro-minijaturnih cirkjuta koji se danas verovatno ne bi mogli reprodukovati."

"Pa to nije tako velika krađa. Mogla bih da razmislim da i u ovoj, ženskoj formi..."

"Ali treba mi hitno, ili nikako."

"Koliko hitno?"

"Bojim se da to mora biti u roku od šest dana."

"I šta bi ti bio voljan da mi platiš da ti donesem taj talisman?"

"Bio bih voljan da ti platim koliko god zatražiš, kad bih imao išta."

"Ah. Stigao si na Nebo bez para? Praznih ruku?"

"Da."

"Vrlo isprazno." '

"Ako uspem da pobegnem, dobijaš šta god zatražiš."

"Ako ne uspeš, ne dobijam ništa."

"Tako nekako."

"Ček' da razmislim. Možda mi može biti zabavno da ovo izvedem i da budeš moj dužnik."

"Molim te da ne razmišljaš dugo."

"Hodi, sedi kraj mene, Vezivaoče demona, i pripovedaj mi o danima slave svoje

— kada si sa besmrtnom boginjom jahao preko sveta, razbacujući haos na sve strane kao da razbacuješ seme po njivi."

"Bilo je to davno", reče Sem.

"Da li bi se ti dani mogli vratiti ako se probiješ na slobodu."

"Mogli bi."

"Lepo je to čuti."

"Obavićeš to?"

"Pozdravljen budi, Sidarta, razvezivaoče grada!"

"Grada?"

"I grada, i munje i groma! Neka se sve to ponovo javi!"

"Dobro."

"A sad mi zbori o danima slave svoje, pa ću ti i ja pričati o slavnim danima svojim."

"Vrlo dobro."

Na telu je imao samo jedan kožni opasač. Takav je jurcao kroz džunglu: gotovo go. Jurio je, tako, gospodar Krišna gospodaricu Ratri, koja je odbila da se s njim spari posle probne večere. Dan je bio čist i mirišljav, ali ni upola tako mirišljav kao ponoćnoplavi sari kojim je on mlatarao, držeći ga u levoj ruci. Izmicala mu je, trčeći ispod drveća, a Krišna je jurio za njom. Izgubio ju je iz vida na tren kada je skrenula jednom bočnom stazicom i stuštila se na otvoreni prostor.

Kad ju je opet ugledao, stajala je na brežuljku. Gole ruke podigla je iznad glave, sastavivši vrhove prstiju. Oči su joj bile napola zatvorene. Njena jedina odeća, dugi crni veo , talasala se oko njenog blistavog tela.

Shvatio je da je nabacila svoj Aspekt i da bi lako mogla upotrebiti svoj Atribut.

Sav zaduvan, pojurio je uz brežuljak ka njoj; a ona je otvorila oči, nasmešila mu se i zamahnula rukama nadole.

Dok je posezao ka njoj, mahnula mu je velom u lice, čuo je njen smeh — koji je dopirao odnekud iz neprozirne tame koja ga je obavila.

Bila je to noć crna, bez zvezda i meseca, bez ijednog tračka svetla, bez vidljivog treptanja ili iskrice. Noć koja se sklopila oko njega ličila je na slepilo.

Frknuo je. Nekakva sila otrgla je sari iz njegove levice. Zastao je, sav cepteći. Njen smeh odzvanjao je oko njega.

"Suviše si sebi dozvolio, gospodaru Krišna", reče Ratri. "Pogazio si svetost noći. Za to ću te kazniti tako što ću ostaviti ovu tamu da leži na Nebu neko vreme."

"Ne bojim se ja mraka, boginjo", odgovorio je i nasmejao se kratko.

"Onda ti je mozak zaista u žlezdama, gospodaru, kao što se odavno priča — jer ćeš stajati izgubljen i slep usred Kanibure, čiji stanovnici onakve zube imaju — a

nećeš se plašiti. Mislim da je to prilično tvrdoglavo. Zbogom, Mračni. Videćemo se, možda, na venčanju."

"Čekaj, divna gospodarice! Hoćeš li prihvatiti moje izvinjenje?"

"Naravno da hoću, jer ga i zaslužujem."

"Onda podigni ovu tamu koju si oko mene svila."

"Za to ćeš malo da popričekaš, Krišna — dok mi se bude htelo."

"Ali, šta ću ja do tad?"

"Priča se, gospodine, da sviralom možete da začarate i najkrvoločniju zver. Ako je to istina, predlažem da ovog časa izvučete iz pojasa sviralu svoju višestruku i zasvirate neku umirujuću melodiju, i da ne prekidate dok se meni ne prohte da u Nebo opet propustim svetlost dana belog."

"Gospodarice, surovi ste."

"Takav je život, gospodaru svirala", reče ona odlazeći.

Zasvirao je. U njegovoj glavi komešale su se mračne misli.

I evo, počeli su da pristižu. Sa neba, jašući na polarnim vetrovima, preko mora i kontinenata, preko snegova koji svojim bleskom žare, i ispod snega i kroz sneg, pristizali su. Menjači oblika plovili su preko polja beline, nebeski šetači padali su odozgo kao lišće; trube su se preko pustih prostranstava oglašavale, a kočije snežne grmele su približavajući se, dok su zraci svetlosni kao koplja odbleskivali sa uglačanih strana njihovih; plamteli su krzneni ogrtači, bele perjanice silovito izdahnutog vazduha vijale su se iznad i iza njih; u zlatnim oklopima su bili, sa suncem u očima, odzvanjao je metal, klizale su saonice, huktalo je i vrtložilo se oko njih; pristizali su, neko sa blistavim baldrikom — remenom za mač prebačenim preko ramena i grudi, neko sa maskom vukodlaka, sa plamenom naramom, đavoljom cipelom, mraznim oklopom oko butine, sa rukom na poluzi hidrauličnog upravljača, pristizali su; a širom velikog sveta koji je iza njihovih leđa ostajao uzdizalo se, u hramovima, veselje, pesma, ponude su iznošene, procesije i molitve organizovane, žrtve su prinošene i silne pare, takođe; svetkovalo se živopisno.

Dolazili su, tako, u Nebeski grad, jašući na pticanima srodnicima pticana Garude, spiralno se spuštajući u nebeskim gondolama, dižući se liftovima kroz arterije planina, sevajući povrh zasneženih i zaleđenih pustoši, dok nije Toranj milju visok sav odzvanjao od pesme njihove; smejali su se i kad se neobjašnjivo spustila tama i ubrzo razišla. Negde tokom tih noći i dana njihovog pristizanja poeta Adasej rekao je da su ličili na najmanje šest različitih fenomena (taj nikad nije štedeo metafore): na migraciju blistavih ptica preko bestalasnog okeana mleka; na procesiju muzičkih nota kroz um blago poludelog kompozitora; na jato onih riba iz najdubljih voda, riba čija su tela trake i kvrge svetlosti, jato takvo koje kruži oko neke fosforescentne biljke u

hladnoj i dubokoj provaliji na dnu okeana; na spiralnu galaksiju koja iznenada počinje da kolapsira prema svom centru; na oluju sa pljuskom, u kome se svaka kap pretvara u pero, dragi kamen, ili u pticu pevačicu; i najzad (možda najuverljivije i najtačnije) na hram pun strašnih, izuzetno dekorisanih statua koje su sve iznenada oživele, raspevale se, pojurile preko sveta vitlajući kroz vetar svojim šarenim zastavama, potresajući usput palate i obarajući kule, da se najzad sretnu u centru svega, zapale jednu ogromnu vatru i započnu ples oko nje, uz stalno prisutnu mogućnost da se ili vatra, ili ples potpuno otrgnu kontroli. Pristizali su.

Kad se u Arhivu oglasio tajni alarm, Tak je zgrabio jedno blistavo koplje koje je dotad ležalo u nekakvom ormanu uz zid. U različita doba dana, isti ovaj alarm uzbunio bi različite čuvare. Naslućujući o čemu se radi, Tak je bio zadovoljan što se alarm oglasio baš sad i uzbunio baš njega. Popeo se liftom do nivoa grada i pojurio u muzej na bregu.

Prekasno je stigao.

Stakleni orman je bio otvoren, a čuvar muzeja ležao je bez svesti. Posetioca nigde nijednog, jer su svi bili zauzeti aktivnostima u gradu.

Međutim, Takov put od Arhiva do muzeja bio je tako kratak, da je stigao da vidi dve osobe kako beže niz breg.

Mahnuo je kopljem, ne usuđujući se da ga upotrebi. "Stoj!" povikao je.

Okrenuli su se ka njemu.

"Ipak si odapela neki alarm!" rekao je muškarac optužujućim glasom. Požurio je da pričvrsti opasač oko svog struka. "Pa idi sad, odlazi!" rekao je potom. "Za ovoga ću se ja pobrinuti."

"Nikako nisam mogla da aktiviram alarmni uređaj!" povikala je njegova pratilja plačno.

"Odlazi odavde!"

Okrenuo se ka Taku, iščekujući ga. Njegova drugarica, za koju je Tak sa zakašnjenjem utvrdio da je žena, zaždila je niz breg.

"Vrati to nazad", reče Tak zadihano. "Šta god da si uzeo, sad lepo vrati nazad — pa ću možda moći da prikrijem..."

"Ne", reče Sem. "Prekasno je. Sad sam ravan svakome ovde, i imam jedinu šansu da odem. Znam te, ti si Tak arhivar. Ne želim da te povredim. Zato beži — odmah!"

"Yama će stići za koji čas! A..."

"Yame se ne bojim. Napadaj me ili odstupi... sad!"

"Ne mogu te napasti."

"Onda zbogom." To rekavši, Sem se izdigao u vazduh kao balon.

Ali dok je lebdeo nad zemljom, na jednoj strani brega pojavio se gospodar Yama

sa oružjem u rukama, stežući sjajnu cev sa malom drškom i velikim obaračem. Uzdigao je to oružje i nanišanio.

"Dajem ti poslednju priliku!" povikao je, ali Sem se izdizao sve više. Kada je Yama opalio, na kupoli koja prekriva Nebo pojavila se rupa, daleko u visinama.

"Nabacio je svoj Aspekt i upotrebio svoj Atribut", reče Tak. "Vezuje energiju vašeg oružja."

"Zašto ga nisi zaustavio?" upita Yama.

"Nisam uspeo, gospodaru. Savladao me njegov atribut."

"Nije ni važno", reče Yama. "Pobediće ga treći stražar."

Pokoravajući gravitaciju volji svojoj, uzdizao se.

Dok je bežao, postao je svestan da ga neka senka goni.

Vrebala je negde na samom rubu njegovog vidnog polja. Kako god je okretao glavu nije uspevao da je sagleda. Ali bila je uvek tu, i rasla je.

Brava ga je čekala. Pred njim i iznad njega bila je kapija za spoljni svet. Talisman je mogao da otvori tu bravu, mogao je da ga zagreje tamo napolju gde će biti hladno, mogao je da ga prenese na bilo koje mesto na svetu...

Začuo se lepet krila.

"Beži!" zagrmeo je glas u njegovoj glavi. "Povećaj brzinu, Vezivaoče! Beži brže! Brže!"

Bila je to jedna od najčudnijih stvari koju je ikad doživeo. Osećao je da juri napred, silnom brzinom.

Ništa se, međutim, nije menjalo. Kapija nije bila ništa bliža. Iako je imao osećanje velike brzine, nije se micao baš nimalo.

"Brže, Vezivaoče, brže!" pulsirao je divlji, siloviti glas. "Pokušaj da ideš kao vetar, kao munja!"

Borio se da savlada to nestvarno osećanje kretanja.

Onda su ga sa svih strana ophrvali moćni vetrovi koji cirkulišu pod kupolom Neba.

Borio se protiv njih, ali glas se sada javljao nadomak njegovog uva, mada nije video ništa sem senke.

"'Čula su konji a objekti putevi kojima ti konji odmiču'" rekao je glas. "'Ako je intelekt spojen sa umom koji više ne može da pazi, onda i intelekt gubi sposobnost razaznavanja.'" Sem je shvatio da su to citati iz dela *Kata Upanišad*. Moćne reči se nastaviše glasom moćnim, njemu iza leđa. "'U tom slučaju, čula ostaju bez kontrole, kao divlji i opaki konji koje na uzdi drži slab vozač kočija.'"

Nebo je eksplodiralo munjama oko njega. Tama ga je obavila.

Grabio je oko sebe želeći da sputa energiju koja ga je napadala, ali ničeg u

dohvatu njegovom nije bilo.

"Ovo nije realnost!" povikao je.

"Šta je realnost, a šta nije?" odgovori glas. "Evo, pobegoše ti konji." Usledio je tren sveobuhvatne crnine, kao da se našao u vakuumu čula. Onda, bol. A zatim praznina.

Nije lako biti najstariji bog mladosti u jednoj sredini.

Ušetao je u dvoranu Karme, zatražio da ga na razgovor primi predstavnik Točka; pustiše ga pred gospodara Karme, koji je pre dva dana morao da odustane od upotrebe psiho-sonde nad njim.

"Dakle?" zapitao je.

"Izvinjavam se zbog zakašnjenja, gospodaru Murugane", reče gospodar Karme. "Naše osoblje je bilo zauzeto oko priprema za venčanje."

"Otišli su da pijanče umesto da pripreme moje novo telo?"

"Ne treba, gospodaru, govoriti kao da je to stvarno vaše telo. To je samo telo koje će vam Veliki točak pozajmiti, izlazeći u susret vašim sadašnjim karmičkim potrebama..."

"Ali nije spremno zato što je osoblje otišlo da banči?"

"Nije spremno zato što se Veliki točak okreće na jedan određeni način koji..."

"Zahtevam da dobijem to telo najkasnije do sutra uveče. Ako ne bude spremno, Veliki točak bi svoje sledbenike mogao pregaziti kao džagernat. Čuješ li me i razumeš li me, gospodaru Karme?"

"Čujem vas, ali reči vaše neprilične su u ovom..."

"Za ovaj transfer imam Braminu preporuku. On će biti zadovoljan ako se na zabavi povodom venčanja pojavim u tom novom obličju. Da li da ga izvestim da Veliki točak njegove želje ne može da ispuni zato što se okreće isuviše sporo?"

"Ne, gospodaru. Biće spremno na vreme."

"Vrlo dobro."

"Okrenuo se i otišao.

Iza njegovih leđa gospodar Karme načinio je jedan prastari, misteriozni znak rukom.

"Brama."

"Da, boginjo?"

"Što se tiče onog mog predloga..."

"Biće kako ste želeli, gospođo."

"Ja bih sada želela drukčije."

"Drukčije?"

"Jest, gospodaru. Želim da mi se prinese ljudska žrtva."

"Nije valjda..."

"Baš on."

"Pa ti si čak sentimentalnija nego što sam pomišljao."

"Hoće li se ovo sprovesti ili neće?"

"Otvoreno govoreći — u svetlosti nedavnih događaja mislim da je tako i bolje."

"Znači, rešeno?"

"Biće kao što želiš. U njemu je bilo više moći nego što sam mislio. Da nije stražario gospodar iluzija... Nisam očekivao da neko ko je tako dugo bio tih može u isti mah da bude tako — talentovan, kako bi ti to rekla."

"Daješ mi puno ovlašćenje da organizujem ovu stvar, Stvaraoče?"

"Sa zadovoljstvom."

"I da ubacim vladarku lopova kao desert?"

"Da. Neka bude tako."

"Hvala ti, moćni."

"Nema na čemu."

"Biće to velika stvar. Laku noć."

"Laku noć."

Priča se da je tog dana, tog velikog dana, gospodar Vaju zaustavio vetrove Neba, pa se mir spustio na Nebeski grad i na šumu Kaniburu. Citragupta, lični poslužitelj gospodara Yame, napravio je ogromnu lomaču u blizini Svetske stanice, lomaču sačinjenu od različitog aromatičnog drveta, od raznih smola i raznih vrsta tamjana, od parfema i skupocenih tkanina; na tu lomaču položio je Vezivaočev talisman, zatim veliki ogrtač od plavog perja koji je nekad pripadao Sritu, poglavici demona Kataputne; takođe je na lomaču položio i dragi kamen promenljivog oblika koji je nekada pripadao Majkama strašnog sjaja, dok nije ukraden iz Kupole sjaja, i najzad odeždu boje šafrana ukradenu iz purpurnog šumarka kod gradića Alundila, odeždu za koju se pričalo da ju je nekada nosio lično Buda, Tafagafa. Posle noći u kojoj je održan Festival Prvih, jutro je proticalo u savršenoj tišini. Nigde u nebu se nije mogao videti neki pokret. Priča se da su tada samo demoni, nevidljivi, proletali kroz gornje slojeve vazduha, ne usuđujući se da priđu bliže okupljenim moćnicima. Priča se da je bilo mnogo znakova i čuda koja su pretskazivala pad moćnih. Teolozi i istoričari bogovstva kazali su kasnije da je onaj koga su zvali Sem odustao tada od svog jeresa i predao se milosti Trimutrija. Takođe se priča da je boginja Parvati, koja je bila ili njegova supruga ili njegova majka, ili njegova sestra, ili njegova kćerka, ili možda sve to, ophrvena tugom pobegla iz Neba i našla sebi boravište na istočnom kontinentu, među vešticama koje je svojim rođakama smatrala. U zoru, ogromni

ptican zvan Garuda, konj Višnuov, onaj koji kljunom kočije razbija, promeškoljio se za trenutak i razbudio, i u kavezu svom kriknuo, promuklo, samo jednom, ali tako silno da je taj zvuk odzvonio čitavim Nebom: od njega su se prozorska okna u krhotine raspadala, a odjeci su zemljom preletali, budeći i one sa najčvršćim snom. U večno zaustavljenom letu koji na Nebu vlada, počeo je dan ljubavi i smrti.

Ulice Neba bile su prazne. Bogovi su ostali iza zatvorenih vrata. Čekali su. Sve kapije kojima se u Nebo ulazi bile su zatvorene.

Pustiše na slobodu vladarku lopova i onoga koga su njegovi sledbenici, verujući da je bog, nazivali imenom Mahasematman. Odjednom je vazduh bio prožet nekom ledenom jezom, kao da su kletve bačene.

Visoko, visoko nad gradom nebeskim, na jednoj platformi na vrhu Tornja milju visokog, stajao je Mara Sanjar, gospodar iluzija. Na sebi je imao svoj ogrtač svih boja. Ruke je visoko podigao. Moć mnogih bogova stopila se u tom trenu u njega, povećavajući je.

U njegovom umu oblikovao se jedan san. Onda je taj san odbacio, onako kako široki front vodenih talasa baca masu vode preko plaže.

Tokom svih vekova svog postojanja, još od onog dana kad ih je gospodar Višnu stvorio, grad i šuma egzistirali su jedno kraj drugog, prislonjeni, ali ne dodirujući se stvarno, dohvatljivi, ali ipak udaljeni jedno od drugog: daljina nije bila ona obična, prostorna, nego je to daljina u duhu bila. Višnu je uredio da tako bude iz određenih razloga. Sad nije baš u potpunosti odobravao ovo uklanjanje barijere, iako je ono bilo samo ograničeno i privremeno. Nije želeo da vidi zadiranje ma kog dela divljine u grad koji je, u njegovom umu, prerastao u savršeni trijumf reda nad haosom.

Ipak je tada, snagom Mare Sanjara, dato fantomskim mačkama da gledaju, bar neko vreme, čitavo Nebo.

Zatečeni na mračnim, večnim stazama džungle koja se delom sastojala od iluzija, tigrovi su se uznemirili, ushodali. Tamo, na mestu koje samo jednom polovinom svojom postoji, novo je viđenje ušlo u njihove oči, i sa novim viđenjem, uznemirenost i želja za lovom.

Moreplovci, za koje se zna da prenose glasine i priče celog sveta, i koji kao da sve znaju, kasnije su širili i glasinu da među fantom-tigrovima koji tog dana u lov krenuše, neki nisu stvarno tigrovsku dušu imali. Moreplovci su pričali da se u onim gradovima sveta gde su bogovi kasnije svraćali pričalo da su tog dana neki učesnici nebeske zabave izvršili privremeni transfer i poneli na sebi, umesto tela ljudskih, tela belih tigrova iz Kanibure, pa se pridružili, u ulicama i sokacima Neba lovu na neuspešnu kradljivicu i na onoga koga Budom nazivahu.

Dok je Sem lutao ulicama grada, jedna prastara ptičurina od vrste zvane

"džekberd" obletela je, priča se, tri puta oko njega, a zatim mu sletela na rame, govoreći: "Zar nisi ti Maitreja, Gospodar Svetlosti, na koga je svet čekao već toliko godina — onaj čiji dolazak davno predskazah u jednoj pesmi?"

"Ne, ime mi je Sem", odgovorio je čovek, "a ovo nije moj dolazak u svet, nego ću kroz nekoliko trenutaka nestati. Ko si ti?"

"Ja sam ptica koja je nekad pesnik bila. Čitavo jutro letim, još od kako je onaj Garudin krik otvorio dan. Letuckao sam putanjama neba tražeći gospodara Rudru, u nadi da ga svojim izmetom pogodim, ali onda sam osetio kako se na zemlju spušta čarolija. Daleko sam leteo i mnogo sam video, Gospodaru Svetlosti."

"Šta si to video, ptico koja si pesnik bila?"

"Video sam na kraju sveta nezapaljenu lomaču oko koje se magle obavijaju. Video sam zakasnele bogove kako dolaze žurno preko snegova ili se sjuruju iz visina, a onda kruže napolju, izvan kupole. Video sam svirače na *rangi* i na *nepatji* kako uvežbavaju kompoziciju zvanu Maska krvi, za venčanje Smrti i Uništenja. Video sam kako gospodar Vaju diže ruku i zaustavlja uobičajeno kruženje vetrova kroz Nebo. Video sam na vrhu najviše kule gospodara Maru umotanog u sve boje, i osetio sam moć čarolije koju je on bacio — i potom sam video kako su se fantomske mačke u šumi uznemirile i krenule ovamo. Video sam suze jednog čoveka i jedne žene. Čuo sam smeh jedne boginje. Video sam blistavo koplje naspram jutra uzdignuto, čuo sam kletvu jednu. Video sam najzad, Gospodara Svetlosti, o kome sam davno napisao:

> Uvek umire, nikad mrtav nije,
> uvek pri kraju, nikad dokrajčen;
> mrzi ga banda što se svetla krije.
>
> Na sebi nosi svetlosti moć;
> dolazi da okonča jednu epohu
> kao što jutro okončava noć.
>
> Zapisao Morgan, pesnik slobodne boje,
> koji će ovo proročanstvo
> videti na dan smrti svoje."

Ptica je raširila svoje perje i umirila se.

"Drago mi je, ptičice, što si imala prilike da vidiš sve te stvari", reče Sem, "i što si u fikciji metafora svojih našla izvesno zadovoljstvo. Na žalost, poetska istina se znatno razlikuje od onoga što najčešće okružuje zanimanje zvano život."

"Pozdravljen budi, Gospodaru Svetlosti!" izreče ptica i vinu se u vazduh. U tom trenu, probila ju je strela odapeta sa obližnjeg prozora od nekog ko je mnogo mrzeo

džekberde.

Sem je požurio da se udalji.

Pričaju da je fantom-tigar koji ga je potom ubio, a Helbu koji tren kasnije, bio u stvari neki bog ili boginja. To lako može biti istina.

Ali takođe se priča da taj tigar nije bio ni prvi, čak ni drugi koji je pokušao da se baci na Sema. Nekoliko tigrova je izdahnulo pod udarom blistavog koplja; ono se u svakog tigra žarilo duboko, onda se povuklo, vibracijama se oslobodilo krvi, i vratilo se u ruku onoga koji ga je bacio. Tak, vlasnik blistavog koplja pao je, međutim, i sam, zato što ga je udarila u glavu stolica koju je bacio gospodar Ganeša, prethodno nečujno ušavši u sobu iza Takovih leđa. Neki pričaju da je posle koplje uništeno od strane gospodara Agnija; drugi kažu da ga je gospodarica Maja odnela do Svetske stanice i bacila napolje.

Višnuu se sve ovo nije dopalo. Kasnije su mnogi citirali ono što je tada rekao: da nije trebalo grad skrnaviti krvlju, i da će se haos jednog dana vratiti u ono mesto u koje je jednom uspeo da prodre. Ali mlađi bogovi su mu se smejali; znalo se da je on u trijumviratu zvanom Trimurti imao najslabiju poziciju, a takođe se znalo da su njegove ideje malčice zastarele, što nije ni čudo s obzirom da je jedan od Prvih. Svejedno, on je, iz razloga koji je tako objasnio, odbio da ima ma šta sa ovom egzekucijom, pa se na neko vreme povukao u svoju kulu. Gospodar Varuna Pravedni nije hteo ni lice da okrene ka pokolju; povukao se u Paviljon tišine, gde je neko vreme sedeo u sobi zvanoj Strah.

Maska krvi bila je divna poema; napisao ju je pesnik Adasej, koji je pripadao antimorganovskoj školi i koji se, shodno tome, isticao elegancijom jezika. Predstavu je dopunio Mara Sanjar stvarajući moćne iluzije specijalno kreirane za ovu priliku. Priča se da je tada Sem još jednom hodao svetom, ali samo kao iluzija; bio je to deo čarolije; hodao je kroz polumrak, užasni smradovi dizali su se oko njega, a on je stupao kroz regione naricanja i kukanja i vrištanja, i imao prilike, sada, da još po jednom ugleda pred sobom svaki užas koji je u stvarnom životu video, užas u tišini ili u silnoj galami, pri svetlu jarkom ili u svetlu oskudnom; slike su bile sveže istrgnute iz tkiva njegove memorije, jednostavno su kapale emocijama koje su svojevremeno propratile njihov ulazak u život njegov. Onda je ta predstava završena.

Povorka je odnela ostatke tela njegovog i njenog do lomače pokraj Svetske stanice. Uz pobožne pesme, ostaci su stavljeni na lomaču i spaljeni. Gospodar Agni je podigao svoje naočnjake, zurio neko vreme, i vatra se začela. Gospodar Vaju je podigao ruku i vetar je dunuo, raspirio vatru. Kad je bilo gotovo, gospodar Šiva je odagnao pepeo sa ovog sveta, što je postigao jednim uvrtanjem svog trozupca.

Kad se sve to ima u vidu može se reći da je to bila temeljita i impresivna sahrana.

Iako na Nebu odavno nisu imali prilike da se vežbaju u obavljanju venčanja, u ovom venčanju vaskrsla je sva snaga tradicije. Toranj milju visok blistao je zasenjujuće, kao stalagmit od leda. Čarolija je povučena, pa su fantomske mačke opet hodale kroz Nebeski grad kao slepe; činilo im se da ih vetar gladi po krznu; ako su se nekim širokim stepeništem zaputile, to im je stenoviti obronak bio. Zgrade su u oku tih tigrova strmi klifovi bile, a statue stabla. Vetrovi koji Nebom kruže poduhvatali su pesme i rasipali ih preko zemlje. U užem delu grada, takozvanom Krugu, nalazio se trg; tu je založena sveta vatra. Device specijalno za ovu priliku uvezene ubacivale su u tu vatru čiste, suve komade aromatičnog drveta, koji su pucketali i goreli dajući vrlo malo dima, naime samo povremene oblačiće najčistije bele boje. Surja, sunce, sijalo je snagom takvom da je dan takoreći treperio od jasnoće. Mladoženju je pratila velika povorka prijatelja i drugih pratilaca; svi bejahu u crveno obučeni. Ta svita otpratila je Yamu kroz grad sve do paviljona boginje Kali. Tamo su sluge Kaline primili sve njih i uveli ih u ogromnu trpezarijsku dvoranu. Tu je kao domaćin nastupio gospodar Kubera. Ovu skerletnu legiju koja se sastojala od tri stotine muškaraca, Kubera je posadio na stolice, i to naizmenično crvene i crne, oko dugih stolova od crnog drveta sa intarzijama od kosti. U toj dvorani svima dadoše da piju madhuparku, piće od meda, zgrušanog mleka i psihodeličnih praškova; pili su, međutim, ne sami nego u društvu sa plavo obučenom pratnjom neveste. Odred nevestin imao je takođe tri stotine osoba u svojim redovima, a u dvoranu je ušao noseći dvostruke vrčeve. Kad su svi seli i svi madhuparku popili, Kubera je govor održao, šalio se sa njima slobodno, ubacivao u svoj govor praktične savete i povremene reference na spise starodrevne. Onda je legija mladoženjina otišla prema paviljonu na centralnom trgu, a legija nevestina otišla je kroz grad i zaputila se iz drugog pravca ka istom paviljonu. Yama i Kali su ušli u paviljon zasebno i seli svako sa svoje strane jedne male zavese. Mnogo se prastarih pesama pevalo, a onda je Kubera uklonio zavesu, dopuštajući da njih dvoje po prvi put toga dana jedno drugog ugledaju. Govorio je tad Kubera, dajući Yami boginju Kali da se on za nju brine, ali tek pošto je obećao da će joj pružiti dobrotu, bogatstvo i zadovoljstvo. Onda je gospodar Yama stisnuo ruku njenu, a Kali je bacila u vatru ponudu žita; zatim ju je Yama poveo oko vatre. Zajedno su išli, jer je jedna od njenih pratilja svezala njihovu odeću čvorom jednim. Posle toga je Kali nagazila vodenični kamen, a onda su učinili sedam zajedničkih koraka tako da je Kali sa svakim korakom stupala na po jednu gomilicu pirinča. Onda su iz neba dozvali laku kišu koja je trajala samo koliko pet-šest otkucaja srca: svrha toga bila je da se ova svečanost blagoslovi vodom. Pratioci i gosti onda su se spojili u zajedničku povorku i krenuli kroz grad u pravcu tamnog paviljona Yaminog, gde su silno bančenje i pijančenje priredili, i gde su gledali

Masku krvi.

Kad se Sem suočio sa poslednjim tigrom svojim, tigar je polako klimnuo glavom, znajući šta lovi. Sem nije imao kuda da beži, pa je zato jednostavno stajao i čekao. Ni mačka se nije žurila. U tom trenu jedna horda demona pokušala je da sleti na grad, ali ih je suzbila sila čarolije. Boginju Ratri su videli kako plače; odmah su njeno ime stavili na listu. Arhivar Tak je, do daljeg, strpan u tamnicu ispod Neba. Čuli su kako gospodar Yama kaže: "Pa nije život ustao u odbranu", kao da je očekivao, maltene, da se tako nešto desi.

Kad se sve to ima u vidu može se reći da je to bila temeljita i impresivna smrt.

Sedam dana je trajala svadbena zabava. Gospodar Mara je oko učesnika svijao snove jedan za drugim. Prenosio je goste kroz zemlje iluzije kao na kakvom magičnom ćilimu, uzdizao palate od obojenog dima na stubovima od vode i vatre, ubrzavao je klupe na kojima su sedeli niz kanjone zvezdane prašine, trudio se da pomoću korala i mirisne smole izmirne svije njihova čula mimo njih samih, nabacujući na njih sve njihove Aspekte, držeći ih tako, rotirajući pred svima one arhetipove na kojima su pojedini bogovi zasnovali svoju moć, tako da je Šiva u grobu odigrao Ples uništenja i Ples vremena, čime je slavio legendu o danima kad je uništio tri leteća grada Titana, a Krišna Mračni odigrao je Rvački ples koji gledaoce podseća kako je on slomio crnog demona Banu; Lakšmi je odigrala Ples statue, čak su i gospodara Višnua nagnali da još jednom učini čast koracima Plesa amfore, a Murugan se u svom novom telu, obučen u sve okeane sveta, svetu smejao, i odigrao svoj ples na vodama kao na pozornici — to je onaj isti ples koji je on izveo kad je ubio Šuru koji se u dubine morske bio sakrio. Posle svakog Marinog gesta sledili su magija, boje, muzika i vino. Bilo je poezije i takmičarskih igara. Bilo je pesama i smeha. Bilo je takmičenja sportskih, u kojima su učesnici oprobavali silnu snagu i silnu veštinu. Sve u svemu, trebalo je imati fizičku izdržljivost boga pa nekako pregrmeti tih sedam dana zadovoljstva.

Kad se sve to ima u vidu može se reći da je to bilo temeljito i impresivno venčanje.

Kad je bilo svršeno, mlada i mladoženja sišli su sa Neba, rešeni da neko vreme lutaju po svetu i uživaju u zadovoljstvima koja se na mnogim mestima naći mogu. Pošli su bez slugu i pratilaca, da lutaju slobodni. Nisu objavili kojim redom će naselja smrtnika posećivati, niti koliko će se gde zadržati — a to i nije bilo čudno, jer da su objavili, ko zna šta bi sve smislili drugi bogovi, među kojima je bilo teških nebeskih šaljivdžija.

Kad je taj par otišao, pijančenje nije odmah prestalo. Gospodar Rudra je popio ogromnu količinu some, popeo se na jedan sto i otpočeo govoranciju koja se odnosila

na nevestu — govoranciju koja se mladoženji Yami, da je kojim slučajem bio prisutan, sasvim sigurno ne bi učinila kao nešto što se može ćutke otrpeti. Pošto je bio takav slučaj, gospodar Agni je odvalio Rudru šakom preko usta i odmah bio izazvan na dvoboj pod Aspektima preko cele širine Neba.

Agni je letilicom prebačen na jedan planinski vrh iza Kanibure, dok je gospodar Rudra zauzeo položaj blizu Svetske stanice. Kad je dat signal za početak, Rudra je odapeo strelu sa infra-crvenim samonavođenjem koja je prezviždala rastojanje od mnogo milja u pravcu protivnika Rudrinog. Sa daljine od petnaest milja, međutim, gospodar Agni je tu strelu primetio kako ka njemu hita, pa ju je spalio u letu jednim zrakom univerzalne vatre, posle čega je tu istu silu pomakao kao kakvu iglu svetlosti, dotakao njome Rudru, spalio ga u prah i popeo na mestu, i uzgred proburazio kupolu iza leša Rudrinog. Tako je očuvana čast Lokapala, a iz redova polubogova unapredili su jednoga dajući mu da postane novi Rudra namesto starog, palog.

Jedan radža i dvojica visokih crkvenih funkcionera umrli su od trovanja, i to je bila smrt u koloru, jer tela koja su na lomaču bačena bila su plava. Gospodar Krišna nabacio je svoj Aspekt i svirao muziku posle koje više ništa nije muzika, pa se lepa Gvari umilostivila i opet mu došla, srca meka, čim je završio. Sarasvati je u punoj slavi svojoj odigrala Ples zanosa, a onda je gospodar Mara ponovo prikazao bekstvo Helbe i Bude kroz grad. Ovaj poslednji san uznemirio je, međutim, mnoge, pa su tada nova imena stavljena na listu. Onda se jedan demon odvažio da zađe među njih, oblikovan kao mladić sa glavom tigra; napao je gospodara Agnija besomučno. Odbijen je udruženim snagama Višnua i boginje Ratri; uspeo je da pobegne u bestelesnost pre no što je Agni mogao da upotrebi svoj plameni štapić protiv njega.

Sledećih dana na Nebu je došlo do promena.

Gospodari Karme sudili su Taku, arhivaru, nosiocu blistavog koplja, i podarili mu telo majmuna;u njegov um urezano je upozorenje da mu se mora, kad god zatraži novo telo, uvek dati telo majmunsko, te da u tom obličju luta svetom sve dok Nebo ne ispolji milosrđe prema njemu i ne odigne svoju kletvu. Onda su ga prebacili do južnih džungli i tamo pustili da odrađuje svoje karmičko opterećenje.

Gospodar Varuna Pravedni sakupio je oko sebe svoje sluge i napustio Nebeski grad, rešen da zasnuje svoj dom negde drugde na svetu. Neki od njegovih protivnika uporedili su taj odlazak sa odlaskom Niritija Crnog, boga mraka i korupcije, koji je napustio Nebo pun zle volje i okružen miazmom mnogih mračnih kletvi. Nije, međutim, bilo mnogo tih koji su protiv Varune javno govorili, jer je svako znao da Varuna zaslužuje onaj naziv Pravedni, te da istupanje protiv Pravednog lako može baciti više blata na takvog istupaoca nego na Pravednog; zato su, nekoliko dana posle odlaska Varuninog, takvi razgovori uglavnom zamrli.

Mnogo kasnije nastupile su nebeske čistke; u tim danima mnogi bogovi su proterani u svet. Ta progonstva su, dakako, imala svoj početak u danima svadbe, jer je tada akceleracionizam ponovo u Nebo kročio.

Brama, koji je među četiri reda bogova i među osamnaest armija raja najmoćniji, Stvoritelj svega, gospodar visokoga neba i svega pod nebom, onaj iz čijega pupka lotos raste, čije šake komešaju okeane, — Brama koji sa tri koraka svojih nogu pređe preko svih svetova, čiji bubnjevi slave unesu uvek užas u srca neprijatelja njegovih, Brama pod čijom desnicom je točak zakona, on koji zmiju koristi kao konopac kratak na kome katastrofe drži — taj se Brama u danima koji su sledili osećao sve nezgodnije, sve uznemirenije, zbog onoga što se dešavalo kao posledica obećanja brzopleto datog gospodarici smrti. U stvari, vrlo je verovatno da bi on sa Semom postupio na isti način i bez njenog nagovaranja. Prema tome glavni rezultat njenih postupaka sastojao se u tome što je Brama imao, tokom jednog kraćeg perioda, na koga da baca krivicu za sve nevolje. Inače, bio je poznat i pod nazivom Brama Nepogrešivi.

Kad su sva bančenja i pijančenja završena, kupolu nebesku su na više mesta zakrpili.

U Muzeju Neba od tada se uvek nalazio po jedan naoružani stražar koji nije smeo ni za sekund da se udalji.

Nekoliko puta su planirali da pođu u lov na demone, ali nikad nisu prešli na ostvarivanje tih planova.

Naimenovan je novi arhivar, i to jedan koji nije imao apsolutno nikakvu predstavu ko mu je otac a ko majka.

Odobreno je da fantomske mačke Kanibure budu simbolično predstavljene u hramovima širom zemlje.

Poslednje noći pijančenja jedan usamljeni bog ušao je u Paviljon tišine kod Svetske stanice i dugo ostao u sobi zvanoj Uspomena. Onda se dugo smejao, pa se vratio u Nebeski grad; a smeh njegov bio je nešto mlado, nešto divno, snažno i čisto, pa su vetri koji Nebom kruže poduhvatili taj smeh i poneli ga daleko preko zemlje, gde su se svi koji su ga čuli divili čudnom, vibrantnom zvuku, zvuku trijumfa, koji je u tome smehu bio sadržan.

Kad se sve to ima u vidu može se reći da je to bilo temeljito i impresivno vreme smrti i vreme ljubavi, vreme mržnje, života, i ludosti.

6

Posle Bramine smrti došlo je do velikih previranja u Nebeskom gradu. Nekoliko bogova je prognano sa Neba.Bilo je to doba kad je svako, ili gotovo svako, živeo u strahu da će na njega pasti optužba da je akceleracionista; a sudbina je htela da pre ili kasnije, tokom ovog perioda, ta optužba na gotovo svakoga i padne. Govorilo se da je Velika-Duša-Sem doduše mrtav, ali da duh njegov još živi i podmeva se. A onda, u danima nelojalnosti i intrigarenja, danima koji su prethodili Velikoj bitki, počele su glasine da možda ne živi samo duh njegov...

Kad sunce patnje zađe,
dođe mir taj,
gospodar tihih zvezda,
mir postanja,
mesto gde se mandala vrti sivo.
Budala je rekla u umu svom
da su misli njegove samo misli...

Saraha (98 – 99)

Bilo je jutro rano. Pokraj bazena purpurnih lotosa, u Vrtu uživanja, u podnožju statue plave boginje sa vinom, nađen je Brama.

Devojka koja je prva nabasala na njega pomislila je da se Brama odmara: oči mu još bejahu otvorene. Tren kasnije, međutim, shvatila je da on ne diše; a njegovo lice, silno zgrčeno, nije ni najmanje menjalo izraz.

Ceptala je čekajući kraj univerzuma. Smatrala je da je to normalna posledica smrti boga. Ali posle nekog vremena zaključila je da će unutrašnja veza stvari možda držati univerzum na okupu još sat ili dva; pa pošto je to tako, da bi bilo mudro da ona o neposredno predstojećoj Jugi obavesti nekoga ko je bolje opremljen da se sa takvim problemima dohvati.

Javila je Braminoj Prvoj konkubini; ta je otišla da se lično uveri, saglasila se da je njen gospodar doista mrtav, progovorila statui plave boginje koja je odmah počela da svira na *vini*, a onda poslala poruke Višnuu i Šivi da smesta dođu u paviljon.

Oni dođoše, ali u društvu gospodara Ganeše.

Osmotrili su zemne ostatke Bramine, saglasili se po pitanju stanja u kome su se ti ostaci nalazili, naredili obema ženama da ostanu u svojim sobama i da tamo čekaju uništenje, a onda počeli da se dogovaraju.

"Treba nam novi Stvoritelj, pod hitno", reče Višnu. "Nominacije primam odmah."

"Kandidujem Ganešu", reče Šiva.

"Odbijam", reče Ganeša.

"Zašto?"

"Ne volim da budem na pozornici. Mnogo više volim da ostanem negde po strani i iza pozornice."

"Onda daj da nađemo nekog drugog — samo brzo."

"Zar ne bi bilo mudro", zapita Višnu, "da prvo ispitamo uzroke ovoga što se desilo, pa tek onda da nastavimo?"

"Ne", reče Ganeša. "Posao ide ovako; prvo izaberimo naslednika. Čak i postmortem je od sekundarnog značaja. Nebo ne sme ni u jednom trenu biti bez Brame."

"Šta kažeš na to da uzmemo nekoga od Lokapala?"

"Možda."

"Yamu?"

"Ne. Taj je suviše ozbiljan i savestan — taj nam je dobar za tehničara, ali ne za administratora. Sem toga, smatram da je emocionalno nestabilan." "Kubera?"

"Suviše pametan. Plašim se Kubere."

"Indra?"

"Suviše zadrt."

"Onda Agni?"

"Možda. Možda i ne."

"Možda Krišna?"

"Suviše raskalašan, nikad trezan."

"Koga bi ti predložio?"

"Koji nam je najveći problem u ovom trenu?"

"Ja ne primećujem da imamo ijedan veliki problem u ovom momentu", reče Višnu.

"Onda bi nam možda bilo mudro da steknemo jedan, i to sad", reče Ganeša. "Po meni, naš najveći problem je akceleracionizam. Sem se vratio, potpaljivao, bistru vodu mutio."

"Da", reče Šiva.

"Akceleracionizam? Zašto da ritamo mrtvog psa?"

"A, nije mrtav. Nije mrtav dole među ljudima. Sem toga, to će poslužiti da skrene pažnju sa pitanja nasleđivanja vlasti u okviru Trimurtija, i pomoći će da ovde u gradu zavlada bar površna solidarnost. Izuzimajući, naravno, mogućnost da biste radije krenuli u rat protiv Niritija i njegovih zombija?"

"Neka, hvala."

"Neki drugi put."

"Mmmm... da, onda je akceleracionizam naš najveći problem u ovom momentu."

"U redu. Akceleracionizam je naš najveći problem."

"Ko ga mrzi najviše?" "Ti lično?"

"Gluposti. Izuzimajući mene."

"Reci nam, Ganeša."

"Kali."

"Sumnjam u to."

"Ja ne sumnjam. Dve zveri, budizam i akceleracionizam, upregnute su u iste kočije. Buda ju je odbacio. Ona je žena. Ona će nastaviti borbu."

"To bi značilo da se odrekne ženskosti svoje."

"Ne pominji mi sitnice."

"U redu — Kali."

"A šta ćemo sa Yamom?"

"Šta sa njim? Prepustite Yamu meni."

"To ću ti rado prepustiti."

"I ja."

"Vrlo dobro. Krenite onda preko sveta, jedan u ognjenim kočijama, drugi na leđima velikog pticana Garude. Nađite Yamu i Kali. Vratite ih na Nebo.Čekaću vaš povratak i razmatraću problematiku izazvanu Braminom smrću."

"Neka tako bude."

"Važi."

"Budite pozdravljeni."

Dobri trgovce Vamo, čekni malčice! Sa tobom bih prozborio."

"Dobro, Kabada. Šta bi želeo?"

"Teško je naći reći koje bih sa tobom prozborio. Ali, one se odnose na izvesno stanje stvari koje je izazvalo vrlo snažna osećanja određene vrste kod mnogih komšija blizu tebe nastanjenih."

"Zar? Pa hajde, govori."

"U smislu atmosfere..."

"Atmosfere?"

"Vetrova i povetaraca, možda..."

"Vetrova? Povetaraca?"

"I onog što oni nose."

"Nose? Šta nose?..."

"Mirise, dobri Vama."

"Mirise? Kakve mirise?"

"Mirise... ovaj... pa, mirise... fekalija."

"Fe...? A! Da. Istina je. Istinska istinita istina. Možda stvarno ima pokoji miris te vrste. Zaboravio sam na te mirise, jer sam se na njih navikao." "Smem li pitati šta ih stvara?"

"Stvara ih ono što nastaje završnim radom creva, dobri Kabada."

"Toga sam svestan. Mislio sam da te pitam zašto toga tamo ima, a ne odakle to dolazi i kakvo je po prirodi svojoj."

"Radi se o tome što u mojoj zadnjoj sobi stoje kofe koje su napunjene tom... materijom."

"Zar?"

"Da. Na taj način već neko vreme čuvam produkte moje porodice. Već osam dana."

"Radi kakve upotrebe, vredni Vama?"

"Zar nisi čuo za pronalazak, čudesni pronalazak, u koji će se takve stvari zbacivati... u vodu... a onda potegneš jednu polugu, i sa moćnim hukom vode dotične stvari budu odnete daleko pod zemlju?"

"Čuo sam neke priče o takvom pronalasku..."

"Istinite su, istinite su.Takva stvar zaista postoji. Nedavno ju je pronašao jedan koga neću imenovati; sastoji se od velikih cevi i od jednog sedišta bez dna, zapravo bez vrha. to je najdivniji prolazalak ovog veka... a meni će se isporučiti jedan komad kroz koji mesec!"

"Tebi? Tako nešto?"

"Uistinu. To ćemo instalirati u jednu sobicu koju sam dogradio, samo zato, uz zadnji zid kuće. Možda ću te večeri čak prirediti večeru i dozvoliti svim svojim komšijama da tu spravu upotrebe."

"To je zaista čudesno... a ti si velikodušan."

"Ali... što se tiče... onih mirisa?..."

"Mirisi se dižu iz kofa sa dotičnom materijom, a to čuvam za dan kad bude ta sprava instalisana."

"Zašto?"

"Želeo bih da u mojoj karmičkoj prošlosti ostane zapisano da sam tu materiju počeo da bacam u tu spravu još pre osam dana, a ne tek kroz nekoliko meseci. To će pokazati koliko sam brzo napredovao u životu."

"Ah! Sad vidim mudrost puteva tvojih, Vama. Ne bih želeo da se pomisli da smo smetali čoveku koji se trudi da se unapredi. Oprosti mi ako se takav utisak sticao."

"Oprošteno ti je."

"Tvoje komšije te vole, i sa svim tim mirisima. Kad budeš uzdignut u viši status,

molim te da se toga setiš."

"Naravno da hoću."

"Toliki progres sigurno dosta i košta."

"Poprilično."

"Vredni Vama, mi ćemo biti oduševljeni atmosferom, sa svim njenim važnim sastojcima."

"Ovo mi je tek drugi život, dobri Kabada, ali već osećam dodir sudbine."

"I ja takođe. Vetrovi Vremena se pomeraju, čovečanstvu mnoga čuda donose. Bogovi te pomogli."

"I tebe. Ali ne zaboravi i blagoslov Prosvetljenoga, kome je moj rođak-po-drugom-kolenu Vasu dao pribežište u svom pupurnom šumarku."

"Kako bih to zaboravio? Mahasematman je takođe bio bog. Neki vele... Višnu."

"Lažu. On je bio Buda."

"Dodaj, dakle, i njegove blagoslove."

"Vrlo dobro. Do viđenja, Kabada."

"Do viđenja, vredni."

Yama i Kali uđoše u Nebo. Na leđima pticana Garude sleteše u Nebeski grad. Uz njih je bio Višnu. Nisu se baš nimalo zadržavali, nego su otišli pravo u Bramin paviljon. U Vrtu uživanja sretoše se sa Šivom i Ganešom.

"Čujte me, Smrti i Uništenje", reče Geneša, "Brama je mrtav. Zasad samo nas petoro znamo o tome."

"Kako se to dogodilo?" reče Yama.

"Čini se da je otrovan."

"Da li je izvršena autopsija?"

"Ne."

"Onda ću je ja izvršiti."

"Dobro. Ali postoji drugo, još ozbiljnije pitanje."

"Imenuj ga."

"Naslednik."

"Da. Nebo ne sme biti bez Brame."

"Upravo tako... Kali, reci mi, da li bi porazmislila o mogućnosti da budeš Brama, u zlatnom sedlu i sa srebrnim mamuzama?"

"Pa, ne znam..."

"Onda počni o tome da razmišljaš, i to brzo, zaključeno je da bi ti to mogla najbolje."

"A gospodar Agni?"

"Nije tako visoko na listi. Ne ostavlja utisak da je tako izrazit anti-akceleracionist

kao gospođa Kali."

"A-ha. Vidim."

"I ja."

"Zato je on dobar bog, ali ne veliki bog."

"Da. Ko je mogao ubiti Bramu?"

"Nemam nikakvu predstavu. A ti?"

"Zasad ne."

"Ali ti ćeš ga naći, gospodaru Yama?"

"Da, kad nabacim svoj Aspekt."

"Vas dvoje ćete možda želeti da se posavetujete".

"Želimo."

"Onda ćemo vas sada ostaviti same. Kroz jedan sat ručamo zajedno u paviljonu."

"Važi."

"Važi."

"Vidimo se..."

"Vidimo se."

"Vidimo se."

"Gospodarice? "Da?"

"Prelazak u novo telo znači automatski razvod, sem ako se ne potpiše ugovor o kontinuelnosti."

"Da."

"Brama neizbežno mora da bude muškarac."

"Da."

"Odbij."

"Moj gospodaru..."

"Oklevaš?"

"Sve je ovo tako iznenadno, Yama..."

"Ti zastaješ da razmišljaš o takvom nečem?"

"Moram."

"Kali, zadaješ mi bol."

"Nisam to želela."

"Molim te da tu ponudu odbiješ."

"Nisam ja samo tvoja žena, gospodaru Yama — ja takođe imam svoj nezavisni bogovski status."

"Šta ti to znači?"

"Svoje odluke donosim sama."

"Ako prihvatiš, Kali, onda je među nama sve gotovo."

"Upravo tako".

"Pa šta je taj akceleracionizam, tako mu svih Rišija, ako ne bura u čaši vode? Zašto su iznenada toliko protiv njega?"

"Sigurno smatraju da je potrebno da budu protiv nečega."

"Zašto su izabrali tebe da povedeš bitku?"

"Ne znam."

"Sem ako ne postoji neki specijalan razlog koji te čini anti-akceleracionistom, draga moja?"

"Ne znam."

"Među bogovima ja sam jedan od mlađih, ali sam čuo priče da je u ranim danima sveta junak sa kojim si jahala — Kalkin — bio u stvari isti ovaj koga zvasmo Sem. Ako si imala razlog da zamrziš svog nekadašnjeg muškarca, i ako je Sem stvarno bio taj, onda bih mogao da shvatim šta ih je navelo da te regrutuju za borbu protiv nečeg što je Sem pokrenuo. Da li bi ovo moglo biti istina?"

"Moglo bi."

"Onda ako me voliš, i ako si stvarno moja, pusti neka neko drugi bude Brama."

"Yama..."

"Ovi očekuju odluku kroz jedan sat."

"Ja ću im je saopštiti."

"A kakva će odluka biti?"

"Yama... žao mi je..."

Pre ručka Yama je napustio Vrt uživanja. Bilo je vrlo opasno na taj način prekršiti pravila ponašanja, ali znalo se da je od svih bogova baš Yamu najteže primorati na poslušnost, i on je toga bio svestan, baš kao što je bio svestan i razloga koji su iza toga stajali i takav položaj mu davali.Zato je otišao iz Vrta uživanja i zaputio se na rub Neba.

Proveo je taj dan i tu noć u Svetskoj stanici. Niko ga nije uznemirio. U Paviljonu tišine proveo je u svakoj od pet soba po neko vreme. Pošto su misli njegove samo njegova stvar, bolje vam je da njegove misli ostavite na miru. Ujutru se vratio u Nebeski grad.

Tu je saznao za smrt Šive.

Šivin je trozubac načinio rupu na kupoli — još je tu — ali je Šivina lobanja ostala razbijena tupim predmetom, zasad nepronađenim. Yama je otišao svom prijatelju Kuberi.

"Ganeša, Višnu i novi Brama već su se obratili Agniju sa predlogom da on bude izabran na dužnost Uništitelja", reče Kubera. "Verujem da će Agni prihvatiti."

"To je za Agni ja odlično", reče Yama. "Ko je ubio boga?"

"O tome sam mnogo razmišljao", reče Kubera, "i zaključio sam da se u slučaju Brama radi o ubici koji je bio Brami toliko blizak da su mogli zajedno da popiju neko osvežavajuće piće, dok je u slučaju Šiva reč o nekome ko je tako dobro poznat da je mogao da zada iznenadni udarac. Više od toga svedoku ovom poznato nije."

"Ista osoba?"

"Kladim se u pare da je ista osoba."

"Da li bi to mogao biti deo akceleracionističke zavere?"

"Teško mi je da u to po verujem. Simpatizeri ubrzivaštva nemaju nikakvu stvarnu organizaciju.Akceleracionizam se na nebo vratio tako nedavno, da još nije mogla izrasti organizacija. Možda, ipak, neko tajno društvo, loža; no najpre će biti da je ovo učinio bez pomagača, individua."

"Koji bi drugi motivi mogli postojati?"

"Vendeta. Ili možda neki bogčić misli da postane bogčina. Zašto uopšte neko nekog ubija?"

"Pada li ti na pamet neko određen?"

"Najveći problem, Yama, neće biti da nađemo sve koji su sumnjivi, nego da eliminišemo imena svih onih koji su sumnjivi a nisu to učinili. Da li je istraga tebi poverena?"

"Nisam više siguran. Mislim da jeste. Ali naći ću ko je to učinio, bez obzira na koliko visokom položaju se taj nalazi, i ubiću ga."

"Zašto?"

"Osećam potrebu da nešto radim, da nekog..."

"Ubiješ?"

"Da."

"Žao mi je, prijatelju moj."

"I meni. Ali je moja privilegija, a i moja namera, da to učinim."

"Kamo sreće da uopšte nisi sa mnom o ovome razgovarao. Naravno, sve što smo rekli je strogo poverljivo."

"Ako ti nećeš nikom pričati, neću ni ja."

"Uveravam te da neću."

"Pogađaš da ću srediti i pitanje armičkog očitavanja, naime suzbiću psiho-sondu."

"Zato sam to i pomenuo, i o Šivi govorio. Neka tako bude."

"Do viđenja, prijatelju moj."

"Do viđenja, Yama."

Yama je otišao iz paviljona Lokapala. U taj paviljon uskoro je ušla boginja Ratri.

"Pozdravljen budi, Kubera."

"Pozdravljena budi, Ratri."

"Zašto ovde sediš sam?"

"Zato što nemam nikog da me učini ne-samim. Zašto ti dolaziš ovde — sama?"

"Zato što nisam imala s kim da pričam, do ovog časa."

"Treba li ti savet ili razgovor?"

"Oba."

"Sedi."

"Hvala ti. Bojim se."

"Jesi li i gladna, uz to?"

"Ne."

"Gricni malo voća, pijucni some."

"Važi."

"Čega se to bojiš, i kako mogu da ti pomognem?"

"Videla sam gospodara Yamu kako izlazi odavde..."

"Da."

"Kad sam videla lice njegovo, shvatila sam da bog smrti stvarno postoji, i da postoji i sila koje se čak i bogovi plaše..."

"Yama je jak, i prijatelj je moj. Smrt je silna, ali ničiji prijatelj nije. Ta dva, začudo, koegzistiraju. Agni je takođe jak, i vatra je. On je moj prijatelj. Krišna bi mogao biti jak kad bi želeo, ali on to nikad ne želi. Tela izrabljuje fantastičnom brzinom. Pije somu, uživa u svojoj muzici i svojim ženama. Mrzi i prošlost i budućnost. On je moj prijatelj. Ja sam među Lokapalama najmanje značajan, i nisam jak. Koje god telo mi daju, ono se brzo ugoji. Trojici svojih prijatelja više sam otac nego brat. Kod te trojice, cenim pijanstvo, muziku, ljubav i vatru, jer to su stvari života, tako da te svoje prijatelje mogu da volim i kao ljude i kao bogove. Ali preostaje Yama, a njega se, boginjo, plašim i ja. Jer on, kad Aspekt svoj nabaci, postaje vakuum, ali takav od koga ovo jadno salo drhti. Tad on nije ničiji prijatelj. Zato se ne osećaj nelagodno zbog saznanja da se plašiš prijatelja moga. Poznato ti je da kad boga nešto muči, njegov Aspekt hita da mu pomogne: tako, evo, suton već pada unutar ove odaje, iako smo još daleko od završetka dana, boginjo noći. Znaj da si prošla pored Yame koga nešto muči."

"Vratio se na Nebo nekako iznenadno."

"Da."

"Mogu li pitati zašto?"

"Bojim se da je reč o informacijama koje ne mogu odavati."

"Radi li se o Brami?"

"Zašto pitaš?"

"Mislim da je Brama mrtav. Bojim se da su Yamu zvali da nađe ubicu. Bojim se

da će me naći pa makar ja dozvala vek tame na Nebo. Naći će me, a ja se sa vakuumom suočiti ne mogu."

"Šta znaš o tom navodnom ubistvu?"

"Verujem da sam bila ili poslednja koja je Bramu videla živog, ili prva koja ga je videla mrtvog — zavisi kako shvatimo one sitne trzaje u telu njegovom."

"Pod kojim okolnostima se to desilo?"

"Rano juče ujutro otidoh u njegov paviljon, da utičem na njega da svoj gnev obustavi i povratak gospodarice Parvati dozvoli. Rečeno mi je da ga potražim u Vrtu uživanja njegovih, pa sam u vrt ušla..."

"Rečeno? Ko ti je rekao?"

"Jedna od njegovih žena. Ne znam joj ime."

"Nastavi. Šta se onda dogodilo?"

"Našla sam ga u podnožju plave statue koja svira na vini. Trzao se. Disao nije nimalo. Onda je i trzanje prestalo, umirio se. Nisam osetila otkucaja srca u grudima, niti puls u žilama njegovim. Zato sam dozvala deo noći da se vrati i da me senkama svojim skrije, pa sam napustila vrt."

"Zašto nisi pozvala u pomoć? Možda još nije bilo prekasno."

"Zato što sam želela da on umre, naravno. Mrzela sam ga zbog onoga što je učinio Semu, i zbog toga što je poslao Varanu i Parvati u progonstvo, i zbog onoga što je učinio arhivara Taku, i zbog...

"Dovoljno je. Moglo bi se čitav dan tako. Jesi li izašla iz vrta direktno, ili si se u povratku zaustavila kod paviljona?"

"Prošla sam pored paviljona i videla sam istu onu devojku. Učinila sam da budem vidljiva očima njenim, pa sam joj rekla da Bramu nisam mogla da nađem i da ću se vratiti kasnije... On *jeste* mrtav, zar ne? Šta sad da radim?"

"Pojedi još voća, popij još some. Da, mrtav je."

"Hoće li Yama doći po mene?"

"Dabome. Poći će po svakoga koji je tada viđen makar i u blizini. Nema sumnje da se radilo o otrovu sa razumno brzim dejstvom, a ti si se tamo zatekla maltene u samom času smrti. Zato će, normalno, Yama doći po tebe, i izvešće te pod psiho-sondu, kao i ostale. Tako će se otkriti da ga nisi ti ubila. Zato predlažem da jednostavno čekaš hapšenje. Ovu priču nikom ne pričaj."

"Šta da kažem Yami?"

"Ako on stigne do tebe pre no što ja stignem do njega, reci mu sve, uključujući i činjenicu da si sa mnom razgovarala. To je zato što ja, teoretski, ne bih smeo ni da znam da je nešto bilo. Kad umre jedan od članova vladajuće trojke, to se uvek čuva u najstrožoj tajnosti, čak i po cenu mnogih života."

"Ali gospodari Karme će ovo pročitati iz tvoje memorije kad izađeš pred Karmički sud radi dobijanja novog tela, jednog dana."

"Važno je da to oni ne pročitaju iz tvoje memorije danas. Podatak da je Brama mrtav čuvaće se u najužem mogućem krugu. Pošto će zvaničnu istragu možda voditi Yama, a pošto je on konstruktor psiho-sonde, nije verovatno da će se rukovanje mašinama poveriti žuto-točkašima. Ipak, moram da se o ovome uverim kod Yame... ili da mu isto predložim... odmah sad."

"Pre nego što odeš..."

"Da?"

"Rekao si da samo uska grupa sme o takvim stvarima znati, i da će se ta tajnost i po cenu života nečijeg zaštititi. Da li to znači da će mene...?"

"Ne. Ti ćeš živeti, zato što ću te ja uzeti u zaštitu."

"A zašto ćeš to učiniti?"

"Zato što te prijateljicom smatram."

Yama je rukovao mašinom koja u um ponire. Sondirao je trideset i sedam osoba; svi su oni, u danu koji je prethodio bogoubistvu, možda mogli prići Brami ili ući u njegov vrt.Od tih trideset i sedmoro, jedanaestoro su bili bogovi i boginje, a među njima Ratri, Sarasvati, Vaju, Mara, Lakšmi, Murugan, Agni i Krišna.

Ni za jednoga od njih nije se pokazalo da je kriv.

Veštak Kubera stajao je pokraj Yame i posmatrao psihotrake.

"Šta sad, Yama?"

"Ne znam."

"Možda je ubica bio nevidljiv."

"Možda."

"Ali ti misliš da nije?"

"Mislim da nije."

"Šta ako svakoga u gradu podvrgnemo psiho-sondi?"

"Svakoga dana ima mnogo dolazaka i odlazaka, kroz mnogo ulaza i izlaza."

"Da li si pomislio na mogućnost da je to uradio neki Rakaša? Kao što dobro znaš, oni opet lunjaju svetom — a nas mrze."

"Rakaše ne truju svoje žrtve. Sem toga ne verujem da bi neko od njih mogao da uđe u ovaj vrt, zbog demono-odbijajućeg tamjana."

"Šta sad?"

"Vratiću se u svoju laboratoriju da razmišljam."

"Mogu li s tobom u Vasti, dvoranu smrti?"

"Ako tako želiš."

Kubera je sa Yamom u laboratoriju došao; dok je Yama razmišljao, Kubera je

koristio njegov indeks master-traka; Yama je taj indeks pripremio dok je još eksperimentisao sa prvim modelima psiho-sondi. Radilo se, naravno, o odbačenim, nekompletnim podacima; jedino su gospodari Karme imali dobro ažurirane trake o svakome u Nebeskom gradu. Kubera je toga, naravno, bio svestan.

Štamparsku mašinu ponovo su pronašli u gradu Kinsetu kraj reke Vedre. Tu su se takođe obavljali eksperimenti sa usavršenim sistemom kanalizacije i WC-a. Iskrsla su dva veoma talentovana slikara, koji su u hramovima radili. Jedan stari staklorezac načinio je prve naočare, pa druge, i potom je nastavio da brusi sočiva. Prema tome, sve je ukazivalo na to da jedan od gradova-država ulazi u svoju epohu renesanse.

Brama je odlučio da je vreme da se krene u napad na akceleraconizam.

Sastavljena je nebeska divizija. Hramovi u gradovima uokolo Kinseta uputili su poziv vernima u smislu regrutacije za sveti rat.

Šiva Uništitelj nosio je svoj trozubac samo kao simbol, a ustvari se uzdao u plameni štapić koji je za pojasom nosio. Brama je jahao u zlatnom sedlu i imao srebrne mamuze, ali bio je naoružan mačem, točkom i lukom.

Novi Rudra nosio je luk i strele bivšeg Rudre.

Gospodar Mara nosio je svetlucavi ogrtač koji boje stalno menja. Niko nije mogao utvrditi čime je Mara naoružan i na kakve se kočije pope, jer ko god bi ga predugo gledao osetio bi da mu u glavi sve pliva, video bi uz to da stvari oko Mare menjaju oblik. Jedino se Marini konji nisu menjali. Iz usta njihovih neprekidno je krv curila, krv koja je, padajući na zemlju, počinjala da se dimi.

Tada je iz redova polubogova izabrano pedesetoro. Oni su se još borili da ovladaju svojim neposlušnim Atributima, bili su željni da ojačaju Aspekte svoje, i da se borbom istaknu.

Krišna je odbio da se bori. Otišao je da u Kaniburi svira u svoje frulice.

Našao ga je kako leži na travnatom brežuljku izvan Nebeskog grada i zuri u nebo puno zvezda. "Dobro veče."

Okrenuo je glavu, klimnuo njome.

"Kako ide, dobri Kubera?"

"Nije loše, gospodaru Kalkine. A kod tebe?"

"Sasvim dobro. Ima li moj impresivni prijatelj možda cigaretu?"

"Nikad nisam daleko od cigareta."

"Hvala."

"Vatre?"

"Da."

"Da li je ono ptica džekberd obletala oko Bude, pre nego što je gospođa Kali

rastrgla Budi creva i razvukla ih po ulici?"

"Pređimo na prijatnije teme."

"Ubio si slabog Bramu, a na njegovo mesto je moćni Brama došao."

"Je l'?"

"Ubio si jakog Šivu, ali je njega jednaka snaga zamenila."

"Život je pun promena."

"šta si mislio da ćeš postići? Osvetu?"

"Osveta je deo iluzije o samopostojanju. Kako može čovek da ubije nešto što niti stvarno živi niti stvarno umire, nego postoji; samo kao refleksija Apsolutnoga?"

"Prilično si ih temeljito potamanio, međutim... što važi čak i ako je smrt, kao što veliš, samo preuređivanje."

"Hvala."

"Ali zašto ih pobi?... Želeo bih odgovor a ne traktat."

"Namera mi je bila da zbrišem celu nebesku hijerarhiju. Ali sada se čini da će se ponoviti ono što se dešava sa svakom dobrom namerom."

"Reci mi zašto si ih."

"Ako mi kažeš kako si me otkrio..."

"Poštena pogodba. Da čujem, zašto?"

"Zaključio sam da će čovečanstvo bolje živeti bez bogova. Ako poubijam sve bogove, ljudi će opet moći da imaju otvarače za konzerve i konzerve za otvarače, i mnoge slične stvari, bez straha od gneva nebeskog. Dosta smo gazili te jadne budale dole. Hteo sam da im dam šansu da budu slobodni i da izgrade ono što oni žele."

"Ali oni žive, i žive, i žive."

"Ponekad žive, ponekad i ne. Kao i bogovi."

"Bio si valjda poslednji preostali akceleracionist na svetu, Sem. Niko ni pomislio ne bi da si i najopasniji."

"Kako si me otkrio?"

"Palo mi je na pamet da je najsumnjiviji od svih Sem... iako je činjenica da je mrtav."

"Mislio sam da je to što sam mrtav dovoljno da me zaštiti od razotkrivanja."

"Tada sam se zapitao da li je Sem možda načinom nekim mogao smrt izbeći. Jedini način koji sam smisliti mogao bila je promena tela. Ko je, pitao sam se zatim, poneo na dan Semove smrti novo telo? Jedino gospodar Murugan. No nije mi to izgledalo logično, zato što je Murugan telo dobio posle Semove smrti a ne pre. Taj segment sam privremeno ostavio po strani. Ti — Murugan... bio si među onih trideset i sedmoro koji su psiho-sondirani od strane gospodara Yame lično, i potvrđeni kao nevini. Tada je izgledalo da sam sasvim sigurno na pogrešnom tragu... dok se nisam

setio vrlo jednostavnog načina da to proverim. Yama je u stanju da odoli dejstvu psiho-sonde, pa zašto onda ne bi postojao još neko ko to može? Tad se setih da je Kalkinov Atribut uključivao kontrolu munja i elektromagnetskih fenomena. Kalkin bi mogao svojim umom da izigra psiho-sondu tako da ona tamo ne ugleda nikakvo zlo. To se moglo proveriti, dakle, ne pregledom rezultata do kojih je mašina došla, nego proverom načina kako je mašina do tih rezultata dolazila. Kao što otisci prstiju i dlanova nikad nisu kod raznih osoba isti, tako ni obrasci mišljenja nikad nisu kod dve osobe isti. Bez obzira na skakutanje iz tela u telo, iz mozga u mozak, svaka ličnost zadržava svoj sopstveni umni otisak, svoje jedinstvene, neponovljive obrasce mišljenja. Uporedio sam obrasce novog Murugana, tvoje, sa starim Muruganovim obrascima koje sam u Yaminoj laboratoriji našao. Nisu bili isti. Ne znam kako si uspeo da izvedeš transfer u to telo, ali znam ko si."

"Veoma pametno, Kubera. Ko još je upoznat sa tim čudnim rezonovanjem?"

"Zasad niko. Uskoro će, bojim se, Yama znati. On uvek reši problem."

"Zašto stavljaš svoj život na kocku pozivajući me na razgovor ovako?"

"Čovek retko dostiže ovakvu starost kao ja, kao ti, ako nije bar donekle razuman. Znao sam da ćeš me bar saslušati pre nego što udariš. Znam, takođe, da mi se ništa loše neće desiti zato što je ono što imam da kažem dobro."

"Šta predlažeš?"

"Ono što si uradio izazvalo je tolike simpatije kod mene da sam spreman da ti pomognem da pobegneš sa Neba."

"Neka, hvala. Ne treba."

"Ti bi želeo ovu bitku da dobiješ, zar ne?"

"Da, i dobiću je na svoj način."

"Kako?"

"Vraćam se sada u grad. Uništiću bogova koliko budem mogao pre no što budem zaustavljen. Ako dovoljan broj velikih padne, preživeli neće biti u stanju da održe Nebo."

"A ako ti padneš? Šta će onda biti sa svetom i sa doktrinom za koju se zalažeš? Da li ćeš moći opet da ustaneš i da je braniš?"

"Ne znam."

"Kako si uopšte uspeo da se vratiš?"

"Jednom me je demon poseo. Izgleda da sam mu se dopao. Jednom, kad smo bili u opasnosti, rekao mi je da je 'ojačao moje plamenove' tako da ću moći da opstanem nezavisno od tela. Zaboravio sam to; tek kad sam ispod sebe ugledao svoj unakaženi leš na ulici Neba, setio sam se toga. Znao sam samo jedno mesto gde bi se moglo dobiti novo telo: paviljon bogova Karme. Murugan je bio tamo, i zahtevao je da bude

uslužen. Znaš da se moja moć sastoji u elektrodirekciji. Otkrio sam da ta moć funkcioniše i kad nema iza sebe podršku mozga, pa sam za tren prekinuo strujne tokove, ušao u Muruganovo novo telo, a Murugan je otišao u pakao."

"Činjenica da mi sve ovo pričaš nagoveštava, čini se, da i mene nameravaš da pošaljem za njim."

"Žao mi je, dobri Kubera, jer sviđaš mi se. Ako mi daš svoju reč da ćeš zaboraviti ovo što si čuo i da ćeš čekati da neko drugi iste stvari otkrije, dopustiću ti da živ odeš."

"Rizično."

"Znam da svoju jednom datu reč nikad prekršio nisi, iako si star kao bregovi Neba."

"Kog boga bi prvog ubio?"

"Gospodara Yamu, naravno, jer mi je on sigurno za petama."

"Onda moraš da ubiješ i mene, Sem, jer on mi je brat Lokapala i prijatelj."

"Siguran sam da ćemo obojica zažaliti ako budem morao da te ubijem." "Onda, da li si u svome drugovanju sa Rakašama možda stekao nešto od njihove naklonosti prema opkladi?"

"Opkladi koje vrste?"

"Tvoja pobeda — dam ti reč da o ovome ćutim. Moja pobeda— bežiš sa mnom na leđima Garude."

"Takmičenje načinom kojim?"

"Irsko ubeđivanje."

"Ja protiv tebe, debeli Kubera? Ja u ovom veličanstvenom novom telu?" "Da."

"Onda izvoli... udri prvi."

Na mračnom bregu na udaljenom kraju Neba stajali su Sem i Kubera, suočeni.

Kubera je zamahnuo desnom pesnicom i tresnuo Sema u vilicu.

Sem je pao, ležao jedan čas nepomičan, digao se polako na noge.

Trljajući vilicu, vratio se na tačku gde je do maločas stajao.

"Jači si nego što izgledaš, Kubera", rekao je i raspalio.

Kubera se prostro po zemlji, hvatajući vazduh.

Pokušao je da ustane, predomislio se, jeknuo, pridigao se na noge.

"Nisam verovao da ćeš ustati", reče Sem.

Kubera mu je krenuo u susret. Jedan tamni mlazić curio mu je niz vilicu. Kad je Kubera zauzeo položaj, Sem se sav zgrčio. Kubera je čekao, i dalje dišući duboko.

Pojuri niz sivi noćni zid. Beži! Pod kamen. Sakrij se! Furija pretvara tvoju utrobu u vodu. Trenje ovog prelaska grebe ti kičmu...

"Udri!" reče Sem. Na to se Kubera nasmešio i tresnuo ga.

Ostao je da leži trepereći kao struna; došli su mu glasovi noći, koji se sastoje od zvukova insekata, vetra, od uzdisanja trave.

Drhti kao poslednji list jesenji koji već popušta. Grudva leda ti je u prsima. U tvom mozgu nema reči, samo se boje panike komešaju tamo...

Sem je otresao glavom i pridigao se na noge.

Ma padni ponovo, smotaj se u loptu i cvili. Jer, čovek tako počinje i tako skončava. Univerzum je crna lopta koja se valja. Što dotakne, to smrvi. Ka tebi se valja. Beži! Možda ćeš još jedan časak steći tako, još jedan sat, pre no što te sustigne i navalja se na tebe...

Digao je ruke licu svome, spustio ih, zurio u Kuberu ratoborno, ustao.

"Pa ti si sagradio sobu zvanu Strah, u Paviljonu tišine", reče Sem. "Sad se se-ćam tvoje moći, stari bože. Nije ti to dovoljno."

Nevidljivi konj ludo juri kroz pašnjake tvog uma. Po otiscima kopita ga znaš: svaki otisak — rana živa...

Sem je zauzeo položaj, stisnuo pesnicu.

Nebo iznad tebe škripuće. Zemlja samo što ti se ne otvori ispod nogu. A šta se ono visoko, senovito, sve više uzdiže iza tvojih leđa?

Semu se pesnica tresla, ali on ju je ipak odgurao napred.

Kubera se zaljuljao na petama, glava mu se zabacila sasvim u jednu stranu, ali nije tlo ispod nogu izgubio.

Sem je stajao drhteći, a Kubera je potezao pesnicu za završni udarac.

"Stari bože, ti varaš."

Kubera se kroz svoju krv nasmešio, a njegova pesnica dohujala je kao topovsko đule.

Yama je razgovarao sa boginjom Ratri; odjednom je krik razbuđenog pticana Garude prolomio noć.

"Ovo se nikad ranije nije desilo", reče on. Nebo poče polako da se otvara. "Možda to polazi gospodar Višnu..."

"Nikad taj nije pošao noću. A kad sam maločas sa njim razgovarao, nije pominjao ništa ovakvo."

"Onda se neki drugi bog usudio da se popne na Višnuovog konja."

"Ne! Idemo prema kavezima, gospodarice, brzo! Tvoje moći mogu mi zatrebati."

Odvukao ju je sa sobom prema čeličnom Garudinom gnezdu visokom.

Garuda je bio budan i nije bio vezan, ali mu je kapuljača još bila navučena preko glave.

Kubera, koji je odneo Sema do ptičjih kaveza, vezao ga je, još onesvešćenog, za

sedište koje se iz sedla uzdizalo.

Onda se Kubera spustio na pod i dotakao još jedan, poslednji kontrolni aparat. Gornja strana kaveza odvaljala se u stranu. Onda je dohvatio dugačku metalnu ubodnu kuku i prišao lestvicama od konopca. Gušio ga je ptičji miris. Garuda se nemirno pomakao, prpušao je pera dvaput veća od čoveka.

Polako se peo Kubera.

Dok je vezivao i sebe za sedište, kavezu su prišli Yama i Ratri.

"Kubera! Kakvo je ovo ludilo?" povika Yama. "Ti nikad nisi bio ljubitelj visina!"

"Hitan me posao zove, Yama", odgovori Kubera, "a da se dovrši servisiranje ognjenih kočija, još čitav jedan dan je potreban."

"Kakav posao, Kubera? Što ne uzmeš gondolu?"

"Garuda je brži. Pričaću ti kad se vratim."

"Možda mogu da ti pomognem."

"Neka, hvala, ne treba."

"A gospodar Murugan može da ti pomogne?"

"U ovom slučaju, da."

"Nikad se vas dvojica niste najbolje slagali."

"Ni sad se ne slažemo. Ali potrebne su mi njegove usluge."

"Zdravo, Murugane!... Zašto ne odgovara?"

"On spava, Yama."

"Krvavo ti lice, brate."

"Imao sam manji udes maločas."

"A i Murugan kao da je što-šta pretrpeo."

"Bio je to isti taj udes."

"Nešto ovde nije kako valja i treba, Kubera. Sačekaj, dolazim u kavez." "Ne ulazi, Yama!"

"Mi Lokapali jedan drugome ne dajemo takva naređenja. Mi smo jednaki." "Ne ulazi, Yama! Podižem Garudi kapuljaču!"

"Ne čini to!"

Yamine oči iznenada su sevnule. Onako u crveno obučen, odjednom kao da je postao viši.

Kubera se nagnuo napred i kukom podigao kapuljaču sa Garudine visoke glave. Garuda je zabacio glavu i još jednom kriknuo.

"Ratri", reče Yama, "baci senke na Garudine oči tako da ništa ne vidi."

Yama je krenuo napred, ka ulazu u kavez. Tama je, kao olujni oblak, obavila glavu ptice, sakrivši je.

"Ratri!" viknu Kubera. "Diži tu tamu i baci je naYamu, inače je sve izgubljeno."

Ratri je samo časak oklevala, a onda je tako postupila.

"Brzo ovamo, kod mene!" povika Kubera. "Popni se na Garudu i odjaši s nama! Izuzetno si nam potrebna!"

Ušla je u kavez. Nije se više mogla videti, jer se tama brzo širila, kao bara mastila. Yama je pipajući tražio put kroz tamu.

Lestvice su se trgle, zaljuljale, i Ratri je pojahala Garudu.

Garuda je vrisnuo i bacio se u vazduh, zato što je Yama, prilazeći, zasekao mačem prvo što je napipao: Garudu.

Noć je zahujala oko njih. Nebo ostade duboko ispod njih.

Kada su dospeli izuzetno visoko, kupola poče da se sklapa.

Garuda je, opet vrisnuvši, pojurio ka otvoru.

Proleteli su pre no što se potpuno zatvorio. Kubera je podbadao pticu. "Kuda idemo?" pitala je Ratri.

"U Kinset kraj reke Vedre", odgovorio je Kubera. "A ovo je Sem. Još je živ."

"Šta se dogodilo?"

"On je onaj koga Yama traži."

"Hoće li ga potražiti u Kinsetu?"

"Nesumnjivo, gospodarice. Nesumnjivo. Ali pre no što ga nađe, mi ćemo se možda malo bolje pripremiti."

U preostalim danima pred Veliku bitku, u Kinset su branioci pristizali. Kubera, Sem i Ratri doneli su im upozorenje. Građani Kinseta i pre toga su bili svesni ratnih priprema u okolnim oblastima, ali su tek sad saznali da će ih napasti i nebeski osvetnici.

Sem je uvežbavao trupe koje će se boriti protiv bogova, a Kubera je uvežbavao one koji će se boriti protiv ljudi.

Crni oklop iskovan je za boginju noći, za koju je rečeno, "Sačuvaj nas i od vučice i od vuka, brani nas od lopova, o Noći."

Treće noći plamena kula uzdigla se pred Semovim šatorom na ravnici izvan grada.

"Gospodar Helvela dolazi da održi svoje obećanje, o Sidarto!" odjeknuo je glas u Semovoj glavi.

"Taraka! Kako si me našao... kako prepoznao?"

"Gledam plamenove koji su tvoje biće istinsko. Ne gledam meso koje te plamenove prikriva. Znaš to."

"Mislio sam da si mrtav."

"Zamalo da mrtav i budem. Ono dvoje **zaista** ispijaju život očima! Čak i život kao što je moj."

"To sam ti i rekao. Jesi li sa sobom doveo svoje legije?"

"Da, doveo sam svoje legije."

"To je dobro. Bogovi će uskoro krenuti u napad na ovo mesto."

"Znam. Mnogo puta sam posetio Nebo na planini njegovoj ledenoj. I sad tamo ima mojih špijuna. Znam da se pripremaju da dođu ovamo. Pozvali su i ljude da se borbi pridruže. Ne smatraju da će im pomoć ljudi biti potrebna, ali smatraju da je dobro da i ljudi učestvuju u razaranju Kinseta."

"Da, to je razumljivo", reče Sem proučavajući veliki vrtlog žutog plamena. "Kakve još vesti nosiš?"

"Doći će Onaj u crvenom."

"Očekivao sam ga."

"Ali neće živ ostati. Moram da ga pobedim."

"Na njemu će biti demono-odbijajuća supstanca."

"Onda ću naći načina da to uklonim, ili da ga ubijem sa rastojanja. On stiže večeras."

"Kojim načinom putuje?"

"Letećom mašinom, ne tako velikom kao što su one ognjene kočije koje smo pokušali da ukrademo, ali brzom. Nisam uspeo da je napadnem u letu."

"Dolazi li sam?"

"Niko nije uz njega sem mašina."

"Mašina?"

"Mnogo mašina. Njegova leteća mašina puna je čudne opreme."

"To nam može doneti zlo."

Kula se zavrtela narandžasto.

"Ali dolaze i drugi."

"Upravo si rekao da on dolazi sam."

"Tako i jeste."

"Onda mi odgonetni šta stvarno hoćeš da kažeš."

"Oni drugi ne dolaze sa Neba."

"Nego odakle?"

"Mnogo sam proputovao od časa tvog bekstva iz Neba. Išao sam uzduž i popreko ovog sveta, tražeći saveznike među onima koji takođe mrze bogove sa Neba. Uzgred budi rečeno, kad si bio u onoj prethodnoj inkarnaciji stvarno **jesam** pokušao da te spasem od mačaka iz Kanibure."

"Znam."

"Bogovi su uistinu jaki — jači no ikad ranije."

"Ali reci mi ko nam to ide u pomoć."

"Gospodar Niriti Crni, koji mrzi sve stvari, ponajviše mrzi one bogove u Nebu. Zato nam on šalje hiljadu neživih boraca koji će se boriti na obalama Vedre. Rekao je da posle bitke mi Rakaše možemo da izaberemo tela koja nam se dopadnu, među onim telima koja preostanu od tih hiljadu bezumnih koje je on odgajio."

"Ne uživam u pomisli da će mi pomoći Crni, ali nisam u poziciji da izvoljevam. Kad će stići ti neživi?" —

"Noćas. Ali pre njih stići će Dalisa. Osećam da se ona upravo približava."

"Dalisa? Ko?..."

"Poslednja na svetu Majka strašnog sjaja. Jedino je ona pobegla u dubine kad su Durga i gospodar Kalkin odjahali do kupole ispod mora. Sva su njena jaja tad razbijena i ona više nijedno ne može da snese; ipak, u njenom telu još se krije spaljujuća moć morskog sjaja."

"I ti veruješ da će ona pomoći **meni**?"

"Ne želi da pomogne nikom drugom. Poslednja je u rodu svome. Želi da pomogne samo onome koji joj je ravan."

"Onda znaj da ona koju su nekad Durgom zvali sada nosi telo Brame, glavnoga među neprijateljima našim."

"Da, pa ste zato oboje muškarci. Dalisa je, da je Kali ostala žena, mogla preći na Kalinu stranu. Ali sad se opredelila da bude na tvojoj strani."

"To će pomoći da stvari idu nešto ravnopravnije."

"Rakaše u ovom času nagone krda slonova, slizarda i velikih mačaka. Nateraće ih na protivnike naše."

"Dobro."

"Prizivaju i vatrene elementale."

"Vrlo dobro."

"Blizu je Dalisa. Čekaće na dnu reke i isploviće kad nam bude potrebna." "Pozdravi je u moje ime", reče Sem okrećući se da opet uđe u svoj šator. "Hoću."

Sem je pustio preklop šatora da padne preko ulaza iza njega.

Kad je bog smrti sišao sa neba i stupio na ravnicu pokraj Vedre, Taraka, vod Rakaša odmah ga je napao, formiran u lik velike mačke iz Kanibure.

Odmah je odustao od napada. Demono-odbijajuća supstanca nalazila se oko Yame; zbog toga mu se Taraka nije mogao približiti.

Rakaša se u kovitlacu povukao, odustajući od mačje forme, postajući vrtlog srebrnih čestica.

"Bože smrti!" eksplodirale su reči u Yaminoj glavi. "Pamtiš li Helvel?" Vrtlog je istog časa usisao peskovito tlo, stene i kamenje i sve to hitnuo prema Yami, koji se samo, jednim zamahom, obmotao ogrtačem svojim i rubom ogrtača oči zaklonio;

izuzimajući taj jedan pokret, ni makao se nije. Posle nekog vremena bes je zamro.

Yama je stajao kao i pre. Krš je ležao po zemljištu svuda oko njega, ali ni komad blizu njega.

Spustio je ogrtač i zagledao se netremice u vrtlog.

"Kakva je to čarolija?" dođoše mu reči. "Kako je moguće da još stojiš?" Yama je i dalje zurio u Taraku. "Kako je moguće da se još kovitlaš?" zapita on.

"Najveći sam među Rakašama. Tvoj smrtonosni pogled izdržao sam i ranije."

"A ja sam najveći među bogovima. Odoleo sam čitavoj tvojoj legiji u Helvelu."

"Ti si običan lakej Trimurtija."

"Grešiš. Došao sam da se borim, ovde, protiv Neba, za stvar akceleracionizma. Velika je mržnja moja. Doneo sam oružja koja ćemo protiv Timurtija upotrebiti."

"Onda pretpostavljam da se moram, zasada, lišiti zadovoljstva dalje borbe s tobom..."

"To bi bilo preporučljivo."

"Nesumnjivo želiš da budeš odveden našem vođi?"

"Mogu i sam da nađem put do njega."

"Onda, do ponovnog viđenja, Yama..."

"Do viđenja, Rakaša."

Taraka je sevnuo preko nebesa kao plamena strela i izgubio se iz vida.

Neki kažu da je Yama rešio slučaj ubistava na Nebu dok je stajao u ogromnom ptičjem kavezu, u mraku, okružen ptičjim izmetom. Drugi kažu da je nešto kasnije, stojeći u dvorani smrti, pronašao put istom stazom logike kao Kubera ranije, iste trake koristeći. Bilo kako bilo, kad je ušao u šator na ravnicama pokraj Vedre, pozdravio je čoveka u šatoru, čoveka koji se zvao Sem. Taj je čovek stavio ruku na balčak mača svoga. Stali su licem u lice.

"Smrti, ti pre bitke dolaziš", reče čovek.

"Dogodila se jedna promena", reče Yama.

"Koja vrsta promene?"

"U poziciji. Došao sam ovamo da se volji Neba suprostavim."

"Na koji način da se suprostaviš?"

"Čelikom. Vatrom. Krvlju."

"Otkud ta promena?"

"Na Nebu se događaju i razvodi. Izdajstva takođe. Ugled i obraz nečiji oblate. Dama je preterala, a sad znam i zašto, gospodaru Kalkine. Nisam ni pristalica tog tvog akceleracionizma, a ni protivnik. Taj pokret za mene je važan samo zato što je to jedina na svetu sila koja Nebu oponira. Pridružiću ti se, uz tu ogradu, ako hoćeš moju sablju da prihvatiš."

"Prihvatam tvoju sablju, gospodaru Yama."

"A ja ću je dići protiv svakoga u hordi nebeskoj — sem protiv Brame lično, sa kojim odbijam da se suočim."

"Dogovoreno."

"Dopusti mi, onda, da služim kao vozač tvojih kočija."

"Rado bih, ali nemam bojne kočije."

"Ja sam doneo jedne, specijalne. Dugo sam radio na konstruisanju tih kočija; još nisu kompletne. Ali, poslužiće. Moram da ih završim noćas, jer će bitka započeti sutra u zoru."

"Osećao sam da bi tako moglo biti. Rakaše su me upozorili na primicanje nekih vojnih jedinica."

"Da, i ja sam ih video dok sam preletao ovu oblast. Glavni napad trebalo bi da bude sa severoistoka, preko ravnica. Bogovi će ući u bitku kasnije. Ali nema sumnje da će pojedini neprijateljski odredi napadati i iz svih drugih pravaca, pa i rekom."

"Reku držimo pod kontrolom. Dalisa od sjaja čeka na dnu. Kad dođe čas, ona će moći da digne silne talase, zatim će reka proključati i preko svojih obala se preliti."

"Mislio sam da smo Strašni sjaj zatrli!"

"I jesmo, sem nje jedne. Ona je poslednja."

"Pretpostavljam da će se Rakaše boriti na našoj strani?"

"Da, i ne samo oni..."

"Nego ko još?"

"Prihvatio sam pomoć — tela bez umova — čitav ratni odred takvih — od gospodara Niritija."

Yamine oči su se suzile, a nozdrve raširile.

"To ne valja, Sidarta. Pre ili kasnije moraćemo njega da uništimo. Nije dobro biti dužnik takvom čoveku."

"To znam, Yama, ali u očajanju sam. Stižu večeras..."

"Sidarta, ako pobedimo, i Grad nebeski oborimo, slamajući pri tom staru religiju i oslobađajući čoveka za industrijski progres, i dalje će biti otpora. Niriti je toliko vekova čekao da bogovima dođe kraj; na kraju ćemo morati da zaratimo protiv njega samoga i potučemo ga. Ili to, ili da se čovečanstvu opet dogodi ista stvar — a bogovi iz Grada u svom nepoštenom postupanju bar pokazuju izvesnu blagonaklonost."

"Mislim da bi nam taj pritekao u pomoć i da ga nismo zvali."

"Da, ali pozivajući ga, ili prihvatajući njegovu ponudu, postaješ njegov dužnik."

"Onda ću tim problemom morati da se pozabavim onda kad se on ispolji... o tom, po tom."

"Pretpostavljam da politika tako ide. Ali ne volim politiku."

Sem je sipao za obojicu slatko tamno vino Kinseta. "Mislim da će Kubera želeti kasnije da te vidi", reče, nudeći Yami čašu.

"Čime se taj trenutno bavi?" zapita Yama. Čašu je primio i ispio nadušak.

"Uvežbava trupe i drži predavanja o motoru sa unutrašnjim sagorevanjem svim mudracima ovdašnjim", reče Sem. "Čak i ako izgubimo, neki će možda preživeti i otići negde drugde."

"Da bi od toga bilo ikakve koristi, oni će morati da znaju i više, a ne samo konstrukciju motora..."

"Kubera već danima priča do promuklosti — a pisari zapisuju sve od reda: geologiju, rudarstvo, metalurgiju, petrohemiju..."

"Kad bismo imali više vremena, pomogao bih mu. Ali s obzirom da su stvari takve kakve su, biće dobro ako se i deset posto tog znanja sačuva. Korist se neće ispoljiti sutra niti preksutra, ali..."

Sem je dovršio svoje vino, napunio čaše opet. "Ispijmo za sutrašnjicu, vozaču bojnih dvokolica!"

"Za krv, Vezivaoče, za krv i ubijanje!"

"Ponešto od te krvi može biti i naša krv, bože smrti. Ali ako sa sobom povučemo dovoljan broj neprijatelja..."

"Ja ne mogu umreti, Sidarta, sem ako to sam ne poželim."

"Kako to može biti, gospodaru Yama?"

"Dopusti da Smrt zadrži svoje male tajne, Vezivaoče. Jer ja u ovoj bici mogu odlučiti da tu svoju mogućnost ne iskoristim."

"Kako ti želiš, gospodaru."

"Za tvoje zdravlje i dug život!"

"I za tvoje."

Dan bitke osvanuo je rumen kao sveže ugrizena butkica device.

Sa reke je dolazila blaga izmaglica. Most bogova izbijao je iz istočnog horizonta blistajući kao mokro zlato, premošćivao je čitava nebesa, posezao u zapadnu stranu, u noć koja se povlačila; delio je nebo kao kakav rasplamteli ekvator.

Ratnici Kinseta čekali su ispred svog grada, na ravnici pokraj reke Vedre. Pet hiljada ljudi je čekalo. Imali su sablje, lukove i strele, koplja i praćke. Očekivali su bitku. U prvim redovima stajali su zombiji, živi mrtvaci, ljudska tela bez uma, njih hiljadu. Njima su upravljali živi oficiri Crnoga; koristili su bubnjeve, a zombiji su reagovali na svaki zvuk bubnja. Na šlemovima Niritijevih narednika tanke marame od crne svile lepršale su kao zmije od dima na povetarcu.

U pozadini je čekalo pet stotina kopljanika. Nad sredinom bojišta lebdeli su srebrni cikloni: Rakaše. Preko poluosvetljenog predela povremeno se razlegala rika

poneke divlje zveri. Na vrhovima kopalja i barjaka i na granama drveća vrebali su, žareći se, vatreni elementali.

Na nebu nije bilo ni oblačka. Trave u ravnicama bile su vlažne, svetlucale su. Vazduh je bio prohladan, zemlja još tako meka da je spremno primala otisak stopala. Tim prostorima ispod neba preovlađivale su tri boje: siva, zelena i žuta. Vedra se vrtložila u obalama svojim, zbirajući lišće iz svoje povorke od drveća. Kaže se da je svaki dan rekapitulacija istorije sveta, jer se sastoji od izlaska iz tame i hladnoće u zbunjeno svetlo i početak toplote, zatim od sredjutarnjeg žmirkanja razuma, od razbuđenih misli u ispreturanoj nelogičnosti i od nepovezanih emocija, što sve hita prema sređenosti podnevnoj, prema postepenom i tužnom opadanju u suton, prema mističnoj viziji zalaska, i sve se završava pobedom noći, entropije, koja opet zavlada.

Dan je počeo.

Daleko niz polje mogla se uočiti jedna tamna linija. Ton trube prorezao je vazduh, i ta linija počela je da nastupa.

Na čelu formacije stajao je, u svojim bojnim dvokolicaa, Sem. Na njemu je bio uglačani oklop. U ruci je držao dugo, sivo koplje smrti. Začuo je šta mu govori Smrt, koja je uz njega stajala u crvenom, spremna da njegove dvokolice potera: "Prvi talas sastoji se od konjice na slizardima."

Sem je žmirnuo prema udaljenoj liniji.

"Tako je kao što kažeš", reče njegov vozač.

"Vrlo dobro."

Učinio je pokret kopljem; Rakaše krenuše napred kao plimni talas belog svetla. Zombiji počeše da nastupaju.

Kad su se beli talas i tamna linija spojili, uskomešala se grdna graja sačinjena od glasova, od šištanja, i od zveketa oružja.

Tamna linija je zastala. Velika zavesa prašine besnela je iznad nje.

Onda su se začuli zvuci razbuđene džungle: okupljene divlje zveri nagnane su u bok neprijatelja.

Zombiji su marširali slušajući postojane, spore udare bubnjeva. Ispred njih plovili su vatreni elementali: gde su prošli, trava je uvenula.

Sem je klimnuo glavom Smrti. Kočije njegove krenuše na vazdušnom jastuku polako napred. Iza njega pokrenula se armija Kinseta. Gospodar Kubera ostao je u jednom tajnom tunelu ispod grada, opojnim sredstvima uveden u san sličan smrti. Na začelju formacije kopljanika gospodarica Ratri jahala je crnu kobilu.

"Njihov napad je slomljen", reče Smrt.

"Da."

"Sva njihova konjica je popadala iz sedla. Zveri još uvek besne među njima. Još

nisu sredili svoje redove. Rakaše na glave njihove bacaju sa neba čitave lavine, kao kišu. A sad, evo, pristiže i tečna vatra."

"Da."

"Uništićemo ih. Oni već vide kako im se bliže bezumni podanici Niritijevi, hodajući svi u korak kao jedan čovek, potpuno lišeni straha, uz ravnomeran i užasan ritam bubnjeva, očiju iza kojih nema ničeg, baš ničeg. A kad pogledaju uvis, vide nas dvojicu kao na olujnom oblaku, i vide da Smrt vozi tvoje kočije. Puls im se ubrzava, hladnoća počinje u butinama i bicepsima njihovim. Vidiš li kako zveri pustoše kroz tu masu dole?"

"Da."

"Neka se iz naših redova ne začuje zvuk truba, Sidarta. Jer, ovo nije bitka nego običan pokolj."

"Da."

Zombiji ubijahu sve pred sobom, a kad bi neki od njih pao, pao bi ćutke, jer njima je svejedno bilo što su pali, a sem toga reči ništa ne znače neživima.

Kad su zbrisali ostatke konjice, sveži talasi ratnika su ih napali. Ali bez konjice, pešadija nije mogla odoleti kopljanicima i Rakašama, zombijima i pešadiji Kinseta.

Bojne kočije koje je vozila Smrt imale su ivice oštre kao žilet, a kroz neprijatelja su prosecale stazu kao plamen kroz polje. Koplja i razni drugi projektili bačeni prema kočijama i prema dvojici u kočijama skretali su u vazduhu, naglo menjali putanju, odletali pod pravim uglom u stranu, ne uspevajući svoj cilj ni da dotaknu. Smrt je upravljala vozilom stiskajući dva jednaka prstena pred sobom. Iz očiju Smrti sevale su mračne vatre. Yama se sve iznova i iznova nemilosrdno zaletao među neprijatelje; dok su kosili redove, Semovo koplje je poletalo i vraćalo se kao zmijski jezik.

Odnekud su zazvučali tonovi koji povlačenje znače. Vrlo malo je, međutim, bilo onih koji su se povukli.

"Obriši oči, Sidarta", reče Smrt, "i komanduj da se načini nova formacija. Došao je čas da izvedemo uporniji napad. Manjusri mačevalac mora da zapovedi juriš."

"Znam, Smrti, znam."

"Osvojili smo bojište, ali nismo pobedili. Bogovi osmatraju i procenjuju našu snagu."

Sem je podigao koplje i nova aktivnost nastade među njegovim trupama. Onda se nova tišina zgusnula oko njih. Odjednom ni zvuka nije bilo, ni daška vetra. Nebo je bilo plavo, zemlja sivozeleno ugažena, a prašina je avetinjski lebdela u daljini.

Sem je osmotrio redove, mahnuo kopljem napred.

U tom trenu razlegao se prasak groma.

"Na bojište stižu bogovi", reče Smrt gledajući uvis.

Iznad njihovih glava preletele su ognjene kočije. Međutim, nije se spustio pljusak uništenja.

"Zašto smo još živi?" pitao je Sem.

"Verujem da žele da nam prirede poraz što neslavniji. Sem toga, možda se plaše da upotrebe ognjene kočije protiv onoga ko ih je konstruisao — i tu ne greše."

"U tom slučaju..." reče Sem i dade signal svojim trupama da jurišaju. Kočije su ga ponele napred.

Snage kinsetske krenuše za njim.

Posekoše ono malo begunaca. Razbiše isturene odrede koji su pokušali da ih zadrže. Čitava oluja strela spustila se na njih; oni slomiše strelce. Tek tad su se suočili sa glavnom formacijom učesnika u svetom ratu, ljudi koji su zakletvu dali da će grad Kinset sravniti sa zemljom.

Tad je truba intonirala zvuke Neba.

Neprijateljske ljudske linije su se razdvojile.

Izjahalo je pedeset polubogova.

Sem je podigao koplje.

"Sidarta", reče Smrt, "gospodar Kalkin nikad nije u bici potučen."

"Znam."

"Kod mene je talisman Vezivaočev. Ono što smo spalili na lomači kod Svetske stanice bio je lažni primerak, falsifikat. Original sam sačuvao sa namerom da ga analiziram, ali nisam stigao da to obavim. Zastani samo za trenutak, da ga obavijem oko tebe."

Sem je podigao ruke. Smrt je sklopila školjkasti opasač oko struka njegovog.

Sem je dao znak snagama Kinseta da zastanu.

Smrt i Sem krenuše napred sami, da se sudare sa polubogovima.

Oko glava nekih polubogova treperili su oreoli ranog Aspekta. Drugi su nosili čudna oružja da bi fokusirali svoje čudne Atribute. Vatre se spustiše na kočije Semove. Žestoki vetrovi ih udariše. Grdni razorni zvuci ih saleteše, udari sonične snage. Sem je mahnuo kopljem, i prva trojica njegovih protivnika popadaše u kovitu sa leđa svojih slizarda.

Onda je Smrt naterala svoje kočije među polubogove.

Ivice tih kočija su brijači, a brzina im je trostruko veća od brzine konja, dvostruko veća od brzine slizarda.

I Dok su jurili, izmaglica krvi dizala se oko njih. Teški projektili hitnuti ka njima odleteli su u stranu, neki levo, neki desno, ali svi munjevito. Ultrasonični vriskovi napadali su Semov sluh, ali su kao nekim čudom delimično umrtvljivani.

Lica bezizražajnog, Sem je podigao koplje visoko iznad glave.

Iznenadni grč besa preleteo je njegovim licem, a iz vrha koplja su zapalacale munje.

Popadaše slizardi zajedno sa jahačima: sprženi, ugljenisani. Miris prženog mesa udari mu u nozdrve.

Zasmejao se. Smrt okrete kočije da načini novi zalet na protivnike.

"Gledate me?" poče Sem da vrišti prema nebesima. "Pa onda gledajte dobro! I pripazite se! Upravo ste učinili grešku!"

"Nemoj!" reče Smrt. "Prerano je! Nikad se ne rugaj bogu koji je još živ!"

Još jednom su kočije prorezale stazu kroz redove polubogova. Ni sad ništa nije moglo nauditi kočijama.

Zvuci truba ispunili su vazduh. Sveta armija pojurila je u pomoć herojima svojim.

Ratnici Kinseta krenuše da svetu armiju dočekaju.

Sem je stajao u kočijama, ka kojima su poletali teški projektili velikom snagom bačeni, i uvek promašivali. Smrt je zasecala u redove neprijatelja, nekad kao klin, nekad kao rapir. Pevao je Sem u pokretu, njegovo koplje bilo je jezik zmije, a ponekad bi zapucketalo i odapelo blistave munje. Talisman je oko Semovog struka svetlucao bledom vatrom.

"Slomićemo ih!"

"Na bojištu su samo polubogovi i ljudi", reče Smrt. "Još oprobavaju našu snagu. A cele snage Kalkinove malo ko se seća."

"Cela snaga Kalkinova?" reče Sem. "To još nikad nije bilo upotrebljeno, o Smrti, nikad u svim vekovima ovog sveta. Neka me sad napadnu, pa će nebesa plakati preko njihovih leševa, a Vedra će teći crvena od krvi!... Čujete li me? Čujete li me, bogovi? Hajde, udrite po meni! Izazivam vas, ovde na ovom polju! Probajte celom svojom snagom, ovde i sad!"

"Ne!" reče Smrt. "Ne još!"

Iznad njihovih glava opet preleteše ognjene kočije.

Sem je podigao koplje i pirotehnički pakao zapraštao je oko letilice u pokretu. "Nije trebalo da im pokažeš da to možeš! Ne još!"

Glas Tarakin došao mu je tada, kroz zveket boja i kroz pesmu u mozgu njegovom. "Vezivaoče! Sad idu i uz reku! A drugi odred napada kapije grada!"

"Onda javi Dalisi da isplovi i snagom strašnog sjaja učini da Vedra proključa! Povedi legiju Rakaša do kapija Kinseta i tamo uništi napadače!"

"Čujem, Vezivaoče!" I ode Taraka

Zrak zaslepljujuće svetlosti odvojio se od ognjenih kočija, i prosekao stazu kroz redove branilaca Kinseta.

"Čas je došao", reče Smrt i mahnu svojim ogrtačem.

U zadnjem redu, gospodarica Ratri uzdigla se na uzengijama svoje crne kobile. Podigla je crni veo koji je nosila preko svog oklopa.

Iz redova obe vojske začulo se vrištanje kad je sunce zaklonilo svoje lice i kad se mrak spustio na bojište. Stabljika svetlosti prekinula se ispod ognjenih kočija, i spaljivanje branilaca je prestalo.

Ali, nekakva nejasna fosforescencija bez vidljivog izvora zadržala se oko njih. To se podudaralo sa pristizanjem na bojište Mare, gospodara iluzija, koji se vozio na svojim odbačenim svebojnim kočijama. Kočije su vukli konji koji su povraćali reke krvi koja se pušila i dimila.

Sem je krenuo ka Mari, ali mu se isprečila velika masa ratnika; dok su se Sam i Yama probili, Mara je već odmakao preko bojišta, ubijajući sve pred sobom.

Sem je uzdigao koplje, namrštio se, ali njegova meta mu se mutila pred očima, premeštala; munje su uvek udarale ili preblizu, ili sa strane.

Onda je u daljini, pod rekom, zasijala blaga svetlost. Toplo je pulsirala, a onda nešto nalik na pipak kao da se zanjihalo nad vodama Vedre.

Čulo se da su u gradu počele borbe. Vazduh je bio pun demona. Ispod nogu zaraćene vojske tlo kao da se pomicalo.

Sem je podigao koplje. Istrzana linija svetlosti šiknula je u nebo, ali se zato desetak drugih takvih linija sručilo na poprište.

Još mnogo zveri je režalo, urlalo, zavijalo, jurcajući kroz redove obe vojske, ubijajući vojnike bez razlike.

Podsticani narednicima Crnoga, zombiji su ubijali i sad; bubnjevi su se čuli postojano kao i pre; vatreni elementali su se vijali pričvršćeni donjim delovima svojim za prsa leševa, kao da se tu hrane.

"Slomili smo polubogove", reče Sem, "pokušajmo sad sa slomimo gospodara Maru."

Jurili su preko bojišta, okruženi kricima i lelecima, nadletali leševe i one koji će to uskoro postati; tragali su za Marom.

Čim su videli boje njegovih kočija, pojurili su za njima.

Okrenuo se, najzad, i suočio se sa njima, u jednom koridoru tame. Zvuci bitke bili su nejasni i daleki. Smrt je takođe zauzdala svoje kočije. Zurili su kroz noć jedan drugome u svetle oči.

"Hoćeš li primiti bitku, Mara?" povika Sem. "Ili moramo da te gonimo i dotučemo kao psa?"

"Ne pričaj mi o svojim srodnicima, psu lovačkom i kučki, o Vezivaoče!" odgovorio je Mara. "To jesi ti, zar ne, Kalkine? To je tvoj opasač. Ovo je tvoj stil ratovanja. Tvoje su munje maločas tukle i dušmanina ali i svojega. Nekako si

preživeo, a?"

"Ja sam", reče Sem spuštajući koplje ka Mari. "A bog mrcina vozi tvoja kola!"

Smrt je uzdigla svoju levu šaku, dlanom napred. "Obećavam ti smrt, gospodaru Mara", reče Smrt. "Ako ne od ruke Kalkinove, onda od moje. Ako ne danas, onda nekog drugog dana. Ali to je sada između nas dvojice."

Levo od njih reka je pulsirala sve brže, češće.

Smrt se nagla napred, i kočije pojuriše ka Mari.

Konji sanjarevi se propeše, frkćući plamenom iz nozdrva svojih. Pojuriše napred.

Rudrine strele tražile su ih i nalazile u tami, ali Smrt i Sem ostadoše nedotaknuti, jer su strele u poslednjem trenutku odletele u stranu. Eksplodirale su ili levo ili desno, pojačavajući zakratko svetlucanje koje je ipak ostajalo slabo.

U daljini su topotali slonovi, jurili, trubili: Rakaše su ih gonili preko ravnica.

Začuo se moćni urlik.

Mara se razrastao u džina, kočije njegove u planinu. Njegovi konji su, galopirajući, svakim zamahom nogu prevaljivali čitave večnosti. Munje poleteše iz Semovog koplja kao mlazići vode iz fontane. Snežna vejavica se iznenada zakovitlala oko njega. Hladnoća interstelarnog prostora prodrla mu je u kosti.

U poslednjem trenu Mara je skrenuo svoje kočije i iskočio iz njih.

Sudarili su se sa tim kočijama postrance. Polako su potonuli do zemlje; ispod njihovih nogu čulo se kako metal nešto para, negde zapinje.

Urlik je već bio zaglušujući. Pulsiranje svetlosti u reci preraslo je u postojani sjaj. Talas ključale vode zapljusnuo je bojište: Vedra se prelila preko obala svojih.

Još vrištanja; još zveke oružja. U mraku su se još čuli bubnjevi Niritija, ali slabo. Čudan zvuk začuo se iznad njih: ognjene kočije su aterirale.

"Kud ode Mara?" povika Sem.

"Da se sakrije", reče Smrt. "Ali neće moći večno da se krije."

"Prokletstvo! Pobeđujemo li ili gubimo?"

"To je dobro pitanje. Odgovor, međutim, nemam."

Vode su penušale oko bornih kočija koje su sad na tlu ležale.

"Možeš li opet da pokreneš ovo?"

"Pa, u ovom mraku i sa toliko vlage oko nas, ne mogu."

"Pa šta onda da radimo sada?"

"Da treniramo strpljivost i da pušimo cigarete." Nagnuo se unazad i pripalio jednu.

Posle nekog vremena doleteo je jedan Rakaša. Lebdeo je iznad njih. "Vezivaoče!" reče demon. "Novi napadači na grad imaju na sebi ono-što-odbija!"

Sem je uzdigao koplje, iz čijeg vrha se otrže jedna munja.

Bojište je jedan tren bilo osvetljeno kao fotografskim blicom.

Mrtvi su ležali na sve strane. Male grupe ljudi zgurile su se tu i tamo, iščekujući; drugi su se na tlu bacakali, boreći se međusobno. Mnogo mrtvih životinja ležalo je među palim vojnicima. Nekoliko velikih mačaka je još lutalo, hraneći se. Plameni elementali su pobegli od vode, koja je preko mrtvih nanela blato, a one koji su se još na nogama držali promočila do kože. Oni brežuljci na popришtu — to su polomljene kočije i mrtvi konji i slizardi. Zombiji praznih očiju lutali su popришtem ubijajući i dalje, slušajući naređenja kao i pre; ali sad su ubijali sve živo, sve što se miče, bez razlike.

U daljini se čuo samo jedan bubanj, a i taj jedan je povremeno posustajao. Iz grada su dopirali zvuci borbe koja se tamo nastavljala. "Nađi gospodaricu u crnom", reče Sem Rakaši, "i reci joj da podigne tamu." "Da", reče demon i pobeže prema gradu.

Sunce je opet zasjalo, prinudilo Sema da zakloni rukom oči. Pod plavim nebom i pod zlatnim mostom, pokolj je izgledao još stravičnije.

Daleko, s one strane bojnog polja, na jednom uzvišenju, ležale su ognjene kočije.

Zombiji su poubijali sve ljude koji su se igde mogli videti. Onda, kad su se okrenuli da traže još živih, bubnjanje je prestalo, pa su i oni sami popadali na tlo.

Sem i Smrt stajali su u svojim prizemljenim kočijama. Osvrtali su se tražeći znake života. "Ništa se ne miče", reče Sem. "Gde su bogovi?"

"Možda su u ognjenim kočijama."

Rakaša je opet doleteo do njih.

"Branioci ne mogu da održe grad", raportirao je.

"Da li su se bogovi pridružili napadu?"

"Rudra je tamo, i strele njegove mnogo jada zadaju. Tamo je i gospodar Mara, a i Brama, čini mi se — i mnogi drugi. Velika zabuna vlada. Žurio sam."

"Gde je gospodarica Ratri?"

"Ušla je u Kinset i povukla se u svoj hram."

"Gde su ostali bogovi?"

"Ne znam."

"Idem u grad da pomognem u odbrani", reče Sem.

"A ja idem do ognjenih kočija", reče Smrt, "da ih uzmem i upotrebim protiv neprijatelja — ukoliko je još moguće upotrebiti ih. A ako ne, preostaje Garuda."

"Da", reče Sem i podiže se u vazduh, lebdeći.

Smrt je iskočila iz kočija na tlo. "Putuj sretno", reče Smrt.

"Ti takođe."

Prešli su preko ravnice pokolja, krećući se svako načinom svojim.

Popeo se na brežuljak. Njegove crvene kožne čizme nisu na travi stvarale nikakav zvuk.

Zabacio je svoj skerletni ogrtač unazad preko svog desnog ramena i osmotrio ognjene kočije.

"Oštećene su munjama."

"Da", saglasio se. Pogledao je prema repnom delu kočija, gde je stajao onaj koji je prvi progovorio.

Oklop toga boga bio je blistav kao bronza, ali nije bronza bio. Bio je ukrašen nečim što je ličilo na mnoštvo malenih zmija. Iz uglačanog šlema rogovi bika su stršali. U levoj ruci sjajni je trozubac imao.

"Brate Agni, postigao si unapređenje u svetu ovom."

"Nisam više Agni. Sad sam Šiva, bog uništenja."

"Nosiš na novom telu njegov oklop i držiš njegov trozubac. Ali trozupcem Šive niko ne može da ovlada brzo. Zato ti je desna ruka belinom zaštićena, i zato imaš na čelu te naočnjake."

Šiva je posegao rukom ka čelu. Spustio je naočnjake na oči.

"Znam da je tako, Agni. Odbaci tvoj trozubac, daj mi tu rukavicu i taj plameni štapić, opasač i naočnjake."

"Uvažavam moć tvoju, bože smrti", reče Šiva odmahujući glavom. "I brzinu tvoju, i snagu, i veštinu. Ali sad stojiš tako daleko od mene da ti ništa od toga ne može pomoći. Ne možeš me dohvatiti, spaliću te pre no što stigneš dovde. Smrti, umrećeš."

Šiva je tad posegao ka štapiću koji mu je za pojasom bio. "Pokušavaš poklon koji si od Smrti dobio da okreneš protiv Smrti?" Isukao je krvavo-crvenu sablju.

"Zbogom, Darma. Tvoji su dani okončani." Isukao je štapić.

"U ime prijateljstva koje je jednom postojalo", reče onaj u crvenom, "pokloniću ti život, ako mi se predaš."

Štapić se u svojoj kretnji pokolebao.

"Ubio si Rudru da bi zaštitio čast moje žene."

"To sam učinio da bih sačuvao čast Lokapala. Sad sam bog uništenja, sad sam deo Trimurtija!"

Tad je uperio svoj štapić, a Smrt je mahnula svojim skerletnim ogrtačem ispred sebe.

Sevnuo je mlaz svetlosti tako zasenjujući da su ga branioci Kinseta, dve milje daleko, videli i čudili se šta je to moglo biti.

Osvajači su prodrli u Kinset. Požari su sad besneli, vrištanje se razleglo, odjekivali su udarci metala o drvo, metala o metal.

Na one osvajače kojima nisu mogli prići dovoljno blizu, Rakaše su obrušavali čitave zgrade. I napadača i branilaca bilo je malo. Glavnina i jednih i drugih izginula je na ravnici.

Sem je stajao na vrhu najviše kule hrama i zurio dole, u grad koji se odbraniti nije mogao.

"Nisam uspeo da te spasem, Kinsete", rekao je. "Pokušao sam, ali nije dovoljno uspešno bilo."

Duboko dole, na ulici, Rudra je zategao svoj luk. Videći ga, Sem je podigao koplje.

Munje su obasule Rudru. Strela je eksplodirala na pola puta između njih dvojice.

Kad se vazduh razbistrio, na mestu gde Rudra bejaše bio ostao je samo omanji krater. Okolno tlo bilo je sprženo.

Gospodar Vaju pojavio se na jednom udaljenom gradskom krovu i dozvao vetrove da bi razbuktali požar u gradu. Sem je opet podigao koplje, ali tad je desetak Vajua stajalo na desetak raznih krovova.

"Mara!" povika Sem. "Pokaži se, Sanjaru! Ako se usuđuješ!"

Smeh je odzvonio svuda oko njega.

"Kad budem spreman, Kalkine", došao mu je iz dimnog vazduha glas, "tad ću se usuditi. Ali ja ću odrediti čas kad će to biti... Zar ti se ne vrti u glavi? Šta bi bilo kad bi se ti sad bacio prema tlu? Da li bi Rakaše došli da te ponesu? Da li bi te tvoji demoni spasli?"

Tad su munje počele da udaraju po svim zgradama uokolo hrama, ali nad njihovo praštanje uzdigao se smeh Mare. Odmicao se postepeno u daljinu. Novi požari su zapucketali.

Sem je seo. Gledao je kako grad gori.Zvuci borbe su zamrli, potpuno prestali. Ostao je samo požar.

Jak bol pojavio se u njegovoj glavi, minuo. Ponovo se pojavio, ali sada nije prestao. Potom je bol prosvrdlao čitavo telo njegovo, pa je Sem jauknuo.

Brama, Vaju, Mara i četiri poluboga stajali su dole, na ulici.

Pokušao je da digne koplje, ali mu se ruka toliko tresla da je koplje ispalo, zalupalo po ciglama, nestalo.

Onaj skiptar koji je u isti mah i lobanja, a i točak, sad je bio uperen pravo u njega.

"Siđi, Sem!" reče Brama, pomičući skiptar malo, tako da su se i bolovi pomicali, žarili. "Živi ste još samo ti i Ratri! Ostali ste poslednji! Predaj se!"

Uspeo je, nekako, da se pridigne na noge. Stisnuo je obema šakama svoj opasač. Zanjihao se, kroz stisnute zube procedio: "Dobro! Silazim... pašću među vas, ali kao bomba!"

Ali tad se nebo zamračilo, osvetlilo, opet zamračilo.

Moćni krik razgledao se nad pucketavim požarima.

"To je Garuda!" reče Mara.

"Zašto bi Višnu sada dolazio?"

"Garuda je ukraden! Zar zaboravljaš?"

Ogromna ptica obrušavala se prema zapaljenom gradu kao feniks koji srlja prema svom rasplamtelom gnezdu.

Sem je okrenuo glavu gore, video kako kapuljača iznenada pada preko očiju pticana Garude, koji je tad zbunjeno razmahnuo krilima i obrušio se prema bogovima koji su pred hramom stajali.

"Crveno!" povika Mara. "Jahač je u crvenom!"

Brama se hitro okrenuo. Svoj vrišteći skiptar držao je obema rukama, i njime nišanio ka glavi ponirućeg pticana.

Mara je mahnuo rukom, i Garudina krila prividno se se zapalila.

Vaju je digao obe ruke, i uraganski vetar naleteo je na konja Višnuovog, na pticana koji kljunom kočije razbija.

Garuda je još jednom kriknuo, šireći krila, usporavajući spuštanje. Tad su Rakaše oko glave Garudine pojurili, udarcima i ubodima požurujući pticu prema tlu.

Usporavao je Garuda, usporavao, ali nije mogao da stane.

Bogovi se razbežaše kud koji.

Garuda se sručio na tlo. Zemlja je od toga zadrhtala.

Iz perja na leđima Garudinim iskočio je Yama, sa sabljom u ruci. Učinio je tri koraka, a onda je pao. Mara se pojavio iz jedne ruševine i ivicom šake zadao Yami dva udarca u vrat, iza potiljka.

Sem je skočio pre nego što je drugi udarac Yamu dokačio, ali nije uspeo na vreme da se domogne tla. Skiptar je opet zavrištao, i sve se oko Sema zavrtelo. Borio se da uspori svoj pad, i u tome je uspevao.

Još petnaestak metara mu je ostajalo do pločnika... deset... sedam...

Pločnik pred njegovim očima gubio se u izmaglici boje krvi, tamneći.

"Gospodar Kalkin je konačno u bitki potučen", reče neko tiho.

Sema i Yamu nije imao ko drugi da iznese iz umirućeg grada Kinseta pokraj reke Vedre, pa su to učinili oni koji su jedini preostali živi: Brama, Mara, i dvojica polubogova, koji su se zvali Bora i Tikan. Ispred svih je išla gospodarica Ratri oko čijeg vrata je bio vezan konopac.

Odneli su Sema i Yamu do ognjenih kočija koje su sad bile još teže oštećene nego onda kad su ih oni tu ostavili: sad je, naime, nedostajao jedan deo repne konstrukcije, a na desnom boku zjapila je velika, duboka rupa. Lancima su vezali svoje

zarobljenike. Oduzeli su im talisman Vezivaoca i skerletni ogrtač Smrti. Onda su emitovali poruku na Nebo. Posle nekog vremena doletele su nebeske gondole da ih vrate u Nebeski grad.

"Pobedili smo", reče Brama. "Kinset više ne postoji."

"Skupa pobeda, rekao bih ja", reče Mara.

"Ali smo pobedili!"

"A Crni se opet aktivirao."

"Samo je hteo da oproba našu snagu."

"I šta će sad o njoj misliti? Izgubili smo celu jednu armiju. Čak su i bogovi umirali danas."

"Imali su protiv sebe Smrt, Rakaše, Kalkina, Noć i Majku strašnog sjaja. Neće više Niriti dići ruku protiv nas, ne posle ovakve pobede."

"Moćan je Brama", reče Mara i okrete se da gleda na neku drugu stranu.

Pozvani su gospodari Karme. Oni su sudili zarobljenicima.

Gospodaricu Ratri su prognali iz Nebeskog grada i osudili je da svetom hoda kao smrtnik, a pri svakoj inkarnaciji da dobije sredovečno telo izgleda lošijeg od prosečnog, telo koje neće moći da ponese punu snagu njenog Aspekta ili njenog Atributa. Toliko milosrdni prema njoj bili su zato što su presudili da je ona samo slučajno postala saučesnica, tek pošto ju je na zlo naveo Kubera u koga je imala poverenja.

Kad su sudije poslali po gospodara Yamu, našli su ga mrtvog u ćeliji. Neka metalna kutijica nalazila se u turbanu njegovom, i ta je kutijica eksplodirala.

Ovo je navelo gospodara Karme da izvrše autopsiju i da održe savetovanje.

"Ako je želeo da umre, zašto nije uzeo otrov?" pitao je Brama. "Bilo bi lakše sakriti jednu pilulu nego tu kutiju."

"Moguće je, ali jedva moguće", rekao je na to jedan od gospodara Karme, "da je njega čekalo negde na svetu još jedno telo, i da je pokušao da izvrši transfer u to telo putem nekog emisionog aparata, podešenog da posle upotrebe eksplodira."

"Da li je tako nešto izvodljivo?"

"Naravno da nije. Oprema za transfer je glomazna i komplikovana. Ali Yama se hvalio da nema toga što on ne ume da izvede. Jednom je pokušao da me ubedi da bi se takav aparat mogao konstruisati. Ali kontakt između dva tela treba da bude direktan, i treba da se ostvaruje pomoću mnogobrojnih kablova. Treba i mnogo više energije nego što bi tako mala kutija ikad mogla da generiše."

"Ko vam je konstruisao psiho-sondu?" pitao je Brama.

"Gospodar Yama."

"Ko je Šivi konstruisao ognjene kočije? Ko Agniju plameni štapić? Rudri onaj

strašni luk? Ko trozubac? A blistavo koplje?"

"Yama."

"Onda ću vas obavestiti o sledećem: približno u vreme kad je ta kutijica morala dejstvovati, u Vasti, dvorani smrti, uključio se, kao sam od sebe, jedan veliki generator. Funkcionisao je manje od pet minuta, a onda se isključio."

"Emitovana energija?"

Brama je slegnuo ramenima.

"Vreme je da presudimo Semu."

Presuđeno je. Pošto je nad Semom već jednom izvođena egzekucija, pa se ništa nije postiglo, doneta je odluka da smrtna kazna ovoga puta ne bi bila odgovarajuća. Zato je Sem transferisan, ali ne u novo telo.

Podigoše radio-kulu. Sema su stavili pod anesteziju. Kablovi za transfer bili su potom priključeni na uobičajeni način, ali nigde nije drugog tela bilo. Drugim svojim krajem kablovi su bili uključeni i konvertor na kuli.

Kroz otklopljenu kupolu neba projektovali su Semov atman u veliki magnetski oblak koji kruži oko čitave planete, i koji nosi naziv Most bogova.

Onda je Semu ukazana jedinstvena čast: po drugi put je na Nebu sahranjen. Gospodar Yama sahranjen je po prvi put. Brama je gledao kako se sa dve lomače vije dim i pitao se gde je Yama stvarno.

"Buda je otišao u nirvanu", proglasio je Brama. "Propovedajte to u hramovima! Pevajte o tome na ulicama! Slavan beše kraj njegov! On je preinačio staru religiju, i sad smo bolji nego ikad pre! A ako neko poželi da drukčije kaže, neka se prvo priseti Kinseta!"

I to je sprovedene

Gospodara Kuberu nikad ne nađoše.

Demoni slobodni ostadoše.

Niriti je jak bio.

A po svetu celom razmileli su se oni koji su pamtili naočare i vodeni WC, petrohemiju i motore sa unutrašnjim sagorevanjem. Oni su pamtili i dan kad je sunce sakrilo svoj lik da ne gleda pravdu Neba.

Višnua su čuli kad je izjavio da je divljina najzad prodrla u Grad.

7

Ponekad ga nazivaju još i imenom Maitreja, što znači Gospodar Svetlosti. Posle svog povratka iz Zlatnog oblaka, otputovao je u Kaminu palatu u Kajpuru, gde je kovao planove i spremao snage za dan Juge. Jednom je neki mudrac rekao da čovek nikada ne može da posmatra dan Juge; može samo da shvati, naknadno, daje taj dan već prošao. Jer, on svane isto kao i svaki drugi dan, i isto tako mine, pri tom rekapitulirajući istoriju sveta.

Ponekad ga nazivaju i Maitrejom, Gospodarem Svetlosti...

> Svet je lomača žrtvena, sunce je gorivo, zraci sunca dim, dan je vatra, strane sveta su žiške i ugarci. U vatri toj, bogovi nude veru kao libaciju, ritualno ispijanje u slavu svoju. Iz tih pobuda rađa se Kralj Mesec.
>
> Kiša, o Gautama, je vatra, oblaci su dim njen, godina je gorivo, munja je plamen, i žiška, i ugarak. U vatri toj, bogovi nude Kralja Meseca kao libaciju. Iz te ponude rađa se kiša.
>
> Svet je, o Gautama, vatra, zemlja je gorivo, plamenovi su dim njen, noć je vatra, mesec je ugarak, zvezde su žiške. U toj vatri bogovi nude kišu kao libaciju. Iz te ponude nastaje hrana.
>
> Čovek je, o Gautama, vatra, njegova otvorena usta su goriva, njegov dah je dim, njegov govor je plamen, njegovo oko je ugarak, njegovo uvo žiška. U toj vatri bogovi nude hranu kao libaciju. Iz te ponude rađa se moć stvaranja.
>
> Žena je, o Gautama, vatra, njeno obličje je gorivo njena kosa je dim, njeni organi su plamen, njena zadovoljstva su žiške i ugarci. U toj vatri bogovi nude moć stvaranja kao libaciju. Iz te ponude rađa se čovek. On živi onoliko koliko mu je suđeno da živi.
>
> A kada čovek umre, odnesu ga na lomaču i ponude vatri. Ta vatra postaje njegova vatra, to gorivo postaje njegovo gorivo, taj dim postaje njegov dim, taj plamen njegov plamen, te žiške njegove žiške. U toj vatri bogovi nude čoveka kao libaciju. Iz te ponude čovek izlazi kao stvorenje veličanstvenog sjaja i zračenja.
>
> *Brihadaranyaka Upanishad* (VI,ii, 0 – 14)

U visokoj, plavoj palati vitkih kula i filigranski izrađenih kapija, tamo gde se kroz prozračeni vazduh prenose ukus slane morske pene i krici morskih ptica, ispunjavajući čula životom i radošću, odigrao se razgovor između gospodara Niritija Crnog i čoveka koji je pred njega izveden.

"Morski kapetane, kako se zoveš?" reče Niriti.

"Olvaga, gospodaru", odgovorio je kapetan. "Zašto ste poubijali moju posadu a mene ostavili u životu?"

'"Zato što hoću tebe da pitam što-šta, kapetane Olvaga."

"O čemu?"

"O mnogim stvarima. O stvarima koje bi jedan stari morski kapetan mogao na svojim putovanjima saznati. Koliko je jaka moja kontrola nad južnim morskim putevima?"

"Jača je no što sam mislio, inače me ne biste sada imali ovde."

"Mnogi drugi se ne usuđuju ni da zaplove, zar ne?"

"Da."

Niriti je prišao prozoru koji na more gleda sa visine. Svom zarobljeniku okrenuo je leđa. Posle nekog vremena opet je progovorio.

"Čujem da se znatan naučni progres odigrao na severu posle, a-hm, posle bitke kod Kinseta."

"I ja sam o tome slušao. I ne samo slušao; znam da je to istina. Video sam parnu mašinu. Štamparska mašina je sada normalan deo života. Pomoću galvanskih struja postiže se da noge mrtvih slizarda skaču. Lije se čelik bolji. Ponovo su otkriveni mikroskop i teleskop."

Niriti mu se opet okrenuo. Osmatrali su jedan drugoga.

Niriti bejaše čovek malenog rasta, oka žmirkavog, osmeha lažnog, kose crne, srebrnom trakom uvezane; nos mu je bio okrenut vrhom uvis, a oči njegove imale su boju palate u kojoj je boravio. Bio je obučen u crno. Moglo se videti da se nije izlagao suncu.

"Zašto bogovi iz Nebeskog grada ne spreče te stvari?"

"Po mom mišljenju to je zato što su oslabljeni, ako je to ono što želite da čujete, gospodaru. Posle one katastrofe kod Vedre, oni kao da se malčice plaše da progres u oblasti mehanike zatiru putem nasilja. Uz to, priča se da je došlo do unutrašnjih sukoba u Nebeskom gradu, između polubogova i preživelih starijih. Postoji i pitanje te nove religije. Ljudi se više ne boje Neba onako kao pre. Spremniji su da se brane; a sad, kad su ljudi bolje opremljeni, bogovi pokazuju manje spremnosti da se s njima suoče."

"Znači da Sem ipak pobeđuje. Godine promiču, a on ih slama postepeno." "Da, Renfrou. Rekao bih da je to istina."

Niriti je bacio pogled na dvojicu stražara koji su stajali levo i desno od Olvage. "Odlazite", naredio im je. A kad oni odoše, "Znaš me?"

"Da, sveštеniče, kapelane, jer ja sam Jan Olveg, kapetan broda Zvezda Indije."

"Olveg. Reklo bi se da je to umereno nemogućno."

"Ali je istina. Ovo telo, sada već matoro, dobio sam onog dana kad je Sem slomio gospodare Karme u Maharti. Bio sam tamo."

"Jedan od Prvih, i... da! ... hrišćanin!"

"Hrišćanin samo povremeno, samo kad mi ponestanu hinduistički termini za psovanje."

Niriti mu je stavio šaku na rame. "Onda te sigurno do dna bića tvog boli ovo svetogrđe koje su oni načinili!"

"Ne može se reći da ih mnogo volim... a ni oni mene."

"Uistinu. Ali Sem — uradio je isto — zamrsio je to mnoštvo raznih jeresi — tako da Istinita reč ostaje još dublje zakopana..."

"To je jedno oružje, Renfrou", reče Olveg. "Ništa više. Siguran sam da nije želeo da bude bog, baš kao što to nismo želeli ni ti ni ja."

"Možda. Ali bolje bi bilo da je izabrao neko drugo oružje. Ako pobedi, njihove duše ipak će biti izgubljene."

Olveg je slegnuo ramenima. "Nisam teolog kao ti..."

"Hoćeš li mi ipak pomoći? Tokom vekova sazdao sam silu veliku. Imam i ljude i mašine. Kažeš da su naši neprijatelji oslabljeni. Moji vojnici bez duše — oni koji nemaju oca niti ih je rodila majka — takođe su bez straha. Imam mnogo nebeskih gondola. Mogu da stignem do njihovog grada na severnom polu. Mogu da razorim njihove hramove ovde u svetu. Mislim da je kucnuo čas da očistimo svet od te gadarije. Prava vera mora se opet vratiti! Uskoro! To mora biti uskoro..."

"Kao što rekoh, nisam teolog. Ali i ja bih rado video pad Nebeskog grada", reče Olveg. "Pomoći ću ti na sve načine koji su mi raspoloživi."

"Onda ovako: zauzećemo nekoliko njihovih gradova i oskrnaviti hramove tamo, da vidimo na kakvu ćemo reakciju bogova time izazvati."

Olveg je klimnuo glavom.

"Ti ćeš mi davati savete. Bićeš mi moralna podrška", reče Niriti. Sagnuo je glavu. "Pridruži mi se u molitvi", naredio je.

Starac je dugo stajao pred Kmainom palatom u Kajpuru, zureći u njene mermerne stubove. Najzad se jedna devojka sažalila na njega i donela mu hleb i mleko. Hleb je pojeo.

"Popij i mleko, deda. Ono je hranljivo i pomoći će ti da telo svoje očuvaš."

"Prokletstvo!" reče starac. "Prokleto bilo mleko! I prokleto bilo moje telo! A i moj duh, što se toga tiče!"

Devojka je ustuknula. "To nije pristojan odgovor od strane nekoga ko je upravo primio milostinju."

"Ništa nemam protiv tvog milosrđa, devojko. Radi se o tvom izboru pića. Zar ne bih od tebe mogao dobiti gutljaj najlošijeg vina koje u kuhinji imate?... Onog koje gosti neće da naručuju, onog koje kuvar neće da sipa preko najjeftinijih komada mesa? Čeznem za onim što se istiskuje iz grožđa, ne iz krava."

"Da nećeš i jelovnik da ti donesem možda? Odlazi dok nisam pozvala nekog slugu!"

Zurio je u njene oči. "Ne vređajte se, gospođo, molim vas. Meni nije lako da prosim."

Zagledala se u njegove oči crne kao katran,okružene licem koje bejaše prava ruševina bora i pocrnelosti od sunca. U njegovoj bradi bilo je crnih dlaka. Oko uglova njegovih usana poigravao je najsićušniji nagoveštaj osmeha.

"Pa... pođi za mnom oko zgrade. Uvešću te u kuhinju i videću šta se može naći. Ali stvarno ne znam zašto to činim."

Njegovi su se prsti trzali dok se okretala, a kad je krenuo za njom, njegov se osmeh proširio. Odmeravao je način njenog hodanja. "Zato što ja tako želim", rekao je.

Rakaša zvani Taraka bio je uznemiren. Lebdeći iznad podnevnih oblaka, premišljao je o putanjama vlasti. Nekad je bio najmoćniji. U danima pre vezivanja nije postojao niko ko bi mu se mogao suprotstaviti. Onda je došao Sidarta, Vezivalac. Taraki je on ranije bio poznat pod imenom Kalkin. Čuven po snazi. Pre ili kasnije oni će morati da se sretnu, shvatao je tada Taraka; pričalo se da je Kalkin razvio neki novi Atribut, pa je Taraka morao da oproba snagu tog Atributa. Kad su se najzad suočili, onog silnog, davno minulog dana kad su planinski vrhovi bleštali od njihove pomame, Vezivalac je pobedio. A u njihovom drugom sukobu, mnogo vekova kasnije, Vezivalac ga je, nekako, još potpunije potukao. Ali postojao je samo jedan Vezivalac; u međuvremenu je i taj jedan nestao iz ovoga sveta. Od svih stvorenja, samo je Vezivalac potukao gospodara Helvela. Onda su bogovi došli da bace izazov njegovoj moći. U ranim danima to su jadni i žalosni bogčići bili: još su se mučili da svojim mutantskim moćima potpunije ovladaju, koristeći za to hemijska sredstva, hipnozu, meditaciju, neurohirurgiju — pretačući svoje moći postepeno u Atribute — ali tokom vekova, te moći su rasle. Četvoro bogova ušlo je u Helvel, bunar pakla, samo četvoro, ali Tarakine legije nisu mogle da ih odbiju. Onaj zvani Šiva bio je jak, ali ga je Vezivalac kasnije ubio. To je bilo sasvim u redu, po Tarakinom mišljenju; Taraka je Vezivaoca smatrao sebi ravnim. Ženu nije ozbiljno uzimao u obzir. Bila je to samo jedna žena; uostalom, zatražila je pomoć od Yame. Ali gospodar Agni, čija je duša sva bila jedan blistav, zasenjujući plamen — taj je bio bog koga se Taraka pomalo plašio. Setio se Taraka onog dana kad je Agni ušetao u palatu u gradu Palamaidsu, sam samcit, i stao Taraki na megdan. Nije ga Taraka uspeo tad zaustaviti, štaviše video je kako moć Agnijevih plamenova razara čitavu palatu. Ni u Helvelu ništa nije moglo zaustaviti Agnija. Tada, u Helvelu, Taraka se zarekao da će morati da oproba silu Agnijevu, kao nekad Sidartinu, pa ili da pobedi ili da bude

vezan. Ali nikad nije došao u priliku da to učini. Jer, gospodar vatre je pao pred onim obučenim u crveno — koji je u Helvelu nastupio kao četvrti — zato što je taj u crvenom uspeo, na neki način, da vrati Agnijeve vatre na Agnija samog, onog dana kad se vodila bitka za Kinset pokraj reke Vedre. To je značilo da je on, taj u crvenom, najveći od svih. Pa zar nije i sam Vezivalac upozoravao Taraku na silu Yama Darme, boga smrti? Da, taj čije oči ispijaju život najveći je od svih koji su na svetu preostali. Onda, u ognjenoj kočiji, i Taraka je zamalo pao pred napadom Crvenoga. U jednoj kasnijoj borbi Taraka se sa Yamom dohvatio, ali samo za kratko, jer se pokazalo da su njih dvojica u tom ratu bili na istoj strani. Pričalo se kasnije da je Yama umro u Nebeskom gradu. Još kasnije pričalo se da Yama i dalje hoda svetom. Govorilo se da gospodar smrti ne može umreti, sem ako sam odluči da umre. Taraka je to prihvatao kao činjenicu, znajući šta iz prihvatanja proističe. Proisticalo je, naime, da će se on, Taraka, vratiti na jug, na ostrvo plave palate, gde gospodar zla, Niriti Crni, očekuje njegov odgovor. Daće mu potvrdan odgovor, pristanak. Prvi na spisku je grad Maharta; odatle, sa obale mora, krenuće se ka severu; demoni Rakaše udružiće svoju snagu sa mračnom silom Niritijevom, uništiće hramove u šest najvećih gradova jugozapada, ispuniće ulice tih gradova krvlju njihovih građana, štedeći jedino bezplamene legije Crnoga — dok na kraju u pomoć tim gradovima ne priskoče bogovi, koji će tako zapečatiti sopstvenu sudbinu. A ako se bogovi ne pojave, tad će svi znati koliko su bogovi u stvari slabi. Onda će Rakaše na juriš zauzeti Nebo, a Niriti će srušiti Nebeski grad; pašće Toranj milju visok, kupola će biti razneta u komade, velike bele mačke Kanibure moći će da vide ruševine, a preko paviljona bogova i polubogova napadaće snegovi polarni. A pravi razlog svega toga biće u stvari samo jedan — ako se ne računa razbijanje dosade i pospešivanje propasti i bogova i ljudi u svetu Rakaša. Kad god nastanu velike bitke, kad se čine dela krvava, moćna i plamena, on dolazi, to je Taraka dobro znao; odnekud dođe onaj u crvenom, nekako, zato što ga njegov Aspekt vuče ka carstvu njegovome. Taraka je bio rešen da traga, da čeka, da čini ma šta, onoliko dugo koliko bude potrebno, samo da bi jednog dana mogao da pogleda u crne vatre koje gore iza očiju Smrti...

Brama je zurio u mapu. Onda je opet pogledao u kristalni ekran oko koga se omotala bronzana zmija Naga, ona koja ždere sopstveni rep. "Gori, o sveštenič̆e?"

"Gori, Brama... cela ona gradska četvrt u kojoj su magacini?"

"Naredi narodu da gasi požare."

"Narod to već čini, Moćni."

"Onda zašto me uznemiravaš sa takvim vestima?"

"Postoji strah, Veliki."

"Strah? Strah od čega?"

"Od crnoga, čije ime ne mogu u vašem prisustvu izgovoriti, čija je moć na jugu postojano rasla, i koji sad kontroliše pomorske puteve, tako da je trgovinu prekinuo."

"A zašto bi se ti plašio da izgovoriš Niritijevo ime u mom prisustvu? Znam ja za Crnoga. Smatraš li da je on podmetnuo požare?"

"Da, veliki; on, ili još pre neki prokletnik koga je Crni potplatio. Mnogo se priča da on želi da nas odseče od sveta, da iscrpi naše bogatstvo, da uništi naše zalihe i oslabi duh naš, zato što planira..."

"Invaziju na vas, naravno."

"Vi ste to rekli,Moćni."

"Možda i jeste tako, moj svešteniče. Zato mi reci: zar smatraš da vaši bogovi neće stati uz vas ako gospodar zla napadne?"

"Nikad se takva sumnja nije pojavila, Najmoćniji. Samo smo želeli da vas podsetimo na tu mogućnost invazije i da obnovimo našu večitu molbu za milosrđe i božansku zaštitu."

"Rekao si ono što si želeo, svešteniče. Straha nemaj."

Brama je isključio ekran za daljinsko sporazumevanje. "Napašće."

"Dabome."

"Pitam se koliko je jak. Niko ne zna njegovu stvarnu snagu, je 1' tako, Ganeša?"

"Pitate mene, gospodaru moj? Svog poniznog političkog savetnika?"

"Ne vidim da je ovde iko drugi prisutan, ponizni bogotvorče. Znaš li ikog drugog ko bi mogao raspolagati takvim informacijama o Niritiju?"

"Ne, gospodaru. Ne znam. Svako izbegava Gadnoga kao pravu smrt. A on najčešće i jeste prava smrt. Kao što znate, ono troje polubogova koje poslah na jug — ne vratiše se."

"Ne pamtim kako su se zvali, ali pamtim da su bili baš jaki, zar ne? Pre koliko vremena se to dogodilo?"

"Poslednji slučaj zbio se pre godinu dana kad smo poslali novog Agnija."

"Da, mali još nije bio uvežbao stvar — još je bacao ručne zapaljive bombe... pa ipak je bio jak."

"Možda moralno jak. Kad bogova ostane malo, moramo da se pomirimo s tim da šaljemo polubogove."

"U vremena stara, ja bih uzeo ognjene kočije..."

"U vremena stara nije bilo ognjenih kočija. Gospodar Yama ih je..."

"Tišina! Sad imamo ognjene kočije. Mislim da će se visoki čovek od dima, onaj sa širokim šeširom, uskoro zanjihali iznad Niritijeve palate."

"Brama, mišljenja sam da Niriti može da zaustavi ognjene kočije."

"Otkud to?"

"Na osnovu izveštaja nekih očevidaca, verujem da je on upotrebio vođene projektile protiv ratnih brodova upućenih da gone njegove pljačkaše." "Zašto mi to nisi ranije rekao?"

"Izveštaji su stigli nedavno. Tek sad mi se, evo, ukazala prilika da vam o tome govorim."

"Znači, ne smatraš da treba da napadnemo?"

"Ne. Treba čekati. Neka on učini prvi potez. Tako ćemo moći da ocenimo njegovu snagu."

"To bi podrazumevalo da Mahartu žrtvujemo, zar ne?"

"Pa šta? Nikad niste videli pad nekog grada?... Kako će mu Maharta koristiti, sama po sebi, u kratkoročnoj projekciji? Ali ako ne možemo da povratimo Mahartu, *tada* neka se zaklati visoki čovek od dima sa širokim belim šeširom — iznad Maharte."

"U pravu si. To će biti korisna žrtva: ocenićemo Niritijevu moć tačno, i iscrpećemo jedan deo njen. U međuvremenu moramo se pripremati."

"Da. Kakvo će biti vaše naređenje?"

"Dati uzbunu svim snagama u gradu. Gospodara Indru pozvati da se vrati sa istočnog kontinenta... smesta!"

"Neka bude volja tvoja."

"Uzbuna neka se da i u preostalih pet gradova na istoj reci — u Lanandi, Kajpuru, Kilbaru..."

"Biće smesta učinjeno."

"Onda kreni!"

"Već sam otišao."

Vreme je bilo kao okean, prostor kao voda tog okeana, Sem je stajao u sredini, odluku doneo.

"Bože smrti", reče on, "nabroj naše jake tačke."

Yama se protegao, zevnuo je, onda je ustao sa skerletnog kauča na kome je dotle dremao gotovo nevidljiv. Prešao je na Semovu stranu sobe i zagledao se Semu u oči.

"Bez nabacivanja Aspekta, evo mog Atributa."

Sem je prihvatio taj pogled, čvrsto mu odolevao. "To bi bio odgovor na moje pitanje?"

"Deo odgovora", odgovori Yama, "ali ovo je prevashodno način da testiram tvoju snagu. Izgleda da ti se snaga vraća. Izdržao si moj smrtni pogled duže nego što bi to ijedan smrtnik mogao."

"Znam da mi se snaga vraća. Osećam to. Mnogo toga mi se vraća. Tokom ovih

nedelja našeg boravka u Ratrinoj palati meditirao sam o svojim ranijim životima.

Nisu svi ti životi bili neuspešni, bože smrti. Takav zaključak izveo sam danas. Iako su me oni sa Neba svaki put potukli, svaka pobeda koštala ih je skupo."

"Da. Čini se da si nekakav čovek sudbine. Sad su oni zapravo slabiji nego onog dana kad si u Maharti uputio izazov njihovoj moći. Takođe su i proporcionalno slabiji u odnosu na ljude, zato što su ljudi sad jači. Bogovi su slomili Kinset, ali nisu slomili akceleraciju. Onda su pokušali da pripoje svojoj ideologiji i budizam te da ga tako sahrane, ali nisu uspeli. Nisam baš načisto da li ti je ta tvoja religija pomogla u pravljenju zapleta za ovu priču koju pišeš, da li je iole ohrabrila akceleracionizam, ali ni bogovi nisu načisto. Ali kao dimna zavesa poslužilo je odlično — angažovalo je pažnju bogova tako da se nisu pozabavili nekim opakim stvarima kojima su se mogli pozabaviti; a pošto se budizam kao učenje nekim čudom dobro 'primio', ti bogovski podrivački pokušaji protiv budizma izazvali su određenu meru anti-deikratskih osećanja. Pomislio bih da imaš neku izuzetnu inspiraciju, kad ne bih znao da si samo lukav."

"Hvala. Treba li ti moj blagoslov?"

"Ne, a treba li tebi moj blagoslov?"

"Možda, Smrti, ali kasnije. Ali nisi odgovorio na pitanje moje. Molim te reci mi koje su naše jake tačke."

"Dobro. Uskoro stiže gospodar Kubera..."

"Kubera? Gde je on?"

"Godinama je živeo u patnji, šireći postepeno naučna znanja kroz svet." "Tokom toliko godina? Pa njegovo telo mora biti prastaro! Kako je uspeo da se održi?"

"Zaboravio si Naradu?"

"Mog starog lekara iz Kapila?"

"Baš o njemu govorim. Kad si posle svoje bitke kod Maharta poslao svoje kopljanike na mnogo raznih strana, Narada se povukao, sa grupom slugu i pratilaca, u zabačene predele. Sa sobom je poneo, zapakovanu, svu onu opremu koju si ti uzeo iz dvorane Karme. Pre mnogo godina sam našao Naradu. Posle Kinseta, i posle mog bekstva sa Neba Putem crnog točka, izvukao sam Kuberu iz njegove kripte ispod palog grada. On se kasnije svrstao uz Naradu, koji sad ima u brdima ilegalnu prodavnicu tela. Zajedno teraju taj posao. Još nekoliko takvih karmoposluga smo izgradili na drugim mestima."

"Znači, stiže Kubera? Dobro je!"

"A Sidarta je još princ Kapila. Ako trupe pozove iz tog kraljevstva, njegov poziv neće proći bez odziva. Ispitali smo stanje u tom predelima."

"Samo bih šačicu vojnika tako skupio — ali ipak je to lepo čuti."

"Onda, gospodar Krišna."

"Krišna? Šta traži taj na našoj strani? Gde je on?"

"Bio je ovde. Našao sam ga onog dana kad smo stigli. Upravo se bio uselio u sobu jedne od devojaka. Bilo je baš žalosno."

"Zašto žalosno?"

"Star je bio. Žalosno star i slab, ali i dalje onaj isti pijani razvratnik. Međutim, njegov Aspekt ga je još služio, povremeno mu vraćajući deo one prastare harizme, deo one kolosalne vitalnosti. Posle Kinseta isterali su ga iz Neba, zato što je odbio da se bori protiv Kubere i mene, za razliku od Agnija koji je pristao da se bori. Posle toga je Krišna lutao svetom duže od pola stoleća, pijančeći, ljubav vodeći, svirajući u svoje svirale, i stareći. Nekoliko puta smo Kubera i ja pokušavali da ga nađemo, ali on je poprilično putovao. To se manje-više i očekuje od božanstava plodnosti kad odbegnu."

"Od kakve će nam koristi on biti?"

"Kad sam ga našao, istog dana sam ga poslao Naradi po novo telo. Sad će Krišna dojahati sa Kuberom. I Krišnine moći se posle transfera brzo vraćaju."

"Ali od kakve će nam koristi Krišna biti?"

"Ne zaboravi da je on slomio crnog demona Banu, kome čak ni Indra nije smeo da izađe na megdan. Kad je trezan, Krišna je jedan od najopasnijih boraca na svetu danas. Yama, Kubera, Krišna i ako si voljan... Kalkin! Bićemo nova četvorka Lokapala, i stajaćemo rame uz rame."

"Voljan sam."

"Onda neka tako bude. Pa nek' pošalju celu četu svojih bogova-pripravnika protiv nas! Bavio sam se konstruisanjem novih oružja. Baš je šteta što moram da sagradim tako mnogo različitih, egzotičnih oružja, a od svakog da proizvedem samo po jedan jedini primerak. Moji se talenti znatno iscrpljuju takvim radom: svaki komad oružja — zasebno umetničko delo. Bilo bi mnogo lakše organizovati masovnu proizvodnju jednog određenog modela. Ali množina paranormalnog uslovljava takav rad. Uvek se nađe neko ko može da se svojim Atributom suprotstaviti jednom oružju, pa ma kakvo ono bilo. Ali rado ću ih pustiti da nalete na mitraljez "Gehena" i da im se tela fibrilacijom rastrgnu na komadiće, ili da ukrste svoje mačeve sa mojim novim elektro-mačem, ili da stanu pred štit-fontanu iz koga šiba sprej sačinjen od cijanida i dimetil sulfoksida — onda će znati da su naleteli na Lokapale!"

"Sad vidim, Smrti, zašto je mogućno da umre svaki bog, čak i Brama, i bude drugim zamenjen — svaki sem tebe."

"Hvala. Imaš li ikakav plan?"

"Još ne. Moram dobiti još informacija o snagama u Nebeskom gradu. Da li je

Nebo poslednjih godina demonstriralo svoju moć?"

"Nije."

"Kad bi postojao neki način da ih testiramo a da neispoljimo svoje prisustvo... Možda Rakaše..."

"Ne, Sem. Nemam poverenja u njih."

"Ni ja. Ali ponekad se s njima može postići pogodba."

"Onako kako si se pogodio s njima u Helvelu i u Palamaidsu?"

"Odgovorio si mi dobro. Možda si u pravu. Razmisliću još. Pitam se šta je sa Niritijem, međutim. Kako ide Crnome?"

"Tokom nekoliko poslednjih godina on je postepeno ovladao morima. Kruže glasine da su njegove legije sve brojnije.i da je počeo proizvodnju ratnih mašina Ali već sam ti izložio, jednom prilikom, svoje bojazni oko Niritija. Ostanimo što je moguće dalje od njega. Samo jedna stvar je zajednička nama i njemu: želja da se Nebo obori. On nije ni akceleracionist ni deikrat, a ako postigne uspeh, uvešće mračna vremena srednjevekovne vrste, groznija od onih iz kojih upravo počinjemo da izlazimo. Možda bi nam najbolje bilo da isprovociramo bitku između Niritija i bogova iz Nebeskog grada, da dobro zalegnemo u zaklon, i da pobednike upucamo."

"Možda si u pravu, Yama. Ali kako da to izvedemo?"

"Možda ne moramo ništa da činimo. Stvar se može desiti i sama od sebe — i to uskoro. Maharta čuči, uzmičući od mora kome je okrenuta. Ti si strateg, Sem. Ja sam samo taktičar. Vratili smo te u svet da nam kažeš šta da radimo. Molim te da o tome pažljivo razmisliš, sad kad si opet onaj stari."

"Tu poslednju napomenu uvek naglasiš."

"Jest, propovedniče. Jer, ti još od povratka iz blaženstva nisi oproban u borbi... Reci mi, možeš li da nateraš budiste da se bore?"

"Verovatno, ali bih morao da se uživim u ulogu koja mi je sad antipatična."

"Pa... možda i ne bi bilo potrebno. Ipak imaj to na umu. za slučaj da se nađemo u procepu.Za svaki slučaj, uvežbavaj svake noći pred ogledalom onu lekciju o estetici koju si svojevremeno održao u Ratrinom manastiru."

"Radije ne bih."

"Znam da ti ne bi, ali ipak vežbaj."

"Biće bolje da vežbam sa sabljom. Nađi mi jednu sablju pa ću ti dati lekciju."

"Ho! Pošteno! Ako lekcija bude dobra, priznaću da si me preobratio!" "Onda idemo u dvoriše gde ću početi da te prosvetljujem."

Čim je, u plavoj palati, Niriti uzdigao ruke, projektili su sa paluba Niritijevih raketnih krstarica vrsnuli uvis, ka nebu, opisujući duge lukove usmerene ka gradu Maharti.

Tek što na njegove grudi pričvrstiše crni oklop, rakete se sručiše u grad, i požari otpočeše.

Dok je čizme navlačio, njegova flota uplovila je u luku.

Kad su ispod grla njegovog prikopčali njegov crni ogrtač, a crni čelični šlem stavili na njegovu glavu, ispod paluba njegovih brodova njegovi kaplari počeli su polako, tiho da lupkaju po bubnjevima.

Kad su oko pojasa Niritijevog opasač sa mačem pričvrstili, oni bez duše već su, ispod paluba, bili u polaganom pokretu.

Dok je navlačio svoje rukavice od kože i čelika, Rakaše su izazvali vetrove koji su njegovim brodovima pomogli da se probiju u unutrašnji deo luke.

Pokretom ruke pozvao je svog mladog stjuarda, Olvagu, da pođe za njim u dvorište, a u tom času ratnici koji nikad ne govore pojavili su se na palubama brodova i okrenuli lica ka zapaljenoj luci.

Kad su mašine u nebeskoj gondoli mračne boje zamumlale i kad su se vrata gondole pred njima dvojicom otvorila, prvi od njegovih brodova bacio je sidro.

Dok su njih dvojica u gondolu ulazili, prvi odredi njegovi ušli su u Mahartu.

A kada stigoše do Maharte, grad je već bio pao.

U visokim, zelenim prostorima iznad vrta ptice su pevale. Na dnu plavog bazena ribe su ležale kao stari novčići. Velikih latica, pretežno crvenih, bili su rascvali cvetovi; ali oko njene klupe od žada mogao se videti i pokoji žuti. Klupa je imala naslon beli, od kovanog gvožđa; levu ruku odmarala je na tom naslonu, dok je gledala kamene ploče preko kojih su njegove čizme sa grebanjem prelazile; kretao se ka njoj.

"Gospodine, ovo je privatni vrt", rekla je.

Pred klupom je stao. Gledao je dole, ženu na klupi. Bio je mesnat, pocrneo, mrka oka i brade mrke, lica bezizražajna sve do časa kad se nasmešio. Bio je obučen u odeću od kože i od plave tkanine.

"Gosti ovde ne dolaze", dodala je, "ali koriste vrtove u drugom krilu zgrade. Prođite ispod onog svoda..."

"Ti si u mom vrtu uvek bila dobrodošla, Ratri", reče on.

"U tvom...?"

"Kubera."

"Gospodaru Kubera? Pa nisi..."

"Debeo. Znam. Novo telo, a naporno je i radilo. Sklapalo je Yamina oružja, transportovalo ih..."

"Kad si stigao?"

"Ovog časa. Sa sobom sam doveo Krišnu, i doneo mnogo leđnih bacača plamena,

ručnih bombi, protivpešadijskih mina..."

"Bogovi! Tako je davno bilo..."

"Da. Veoma davno. Ipak, jedno izvinjenje ti još dugujem, pa sam, shodno tome, došao da se izvinim. Tokom svih ovih godina to me je mučilo. Žao mi je, Ratri, zbog one davne noći kad sam te u ovo uvukao. Zatrebao mi je tvoj Atribut, pa sam te regrutovao. Ne volim tako da iskorišćavam ljude."

"I bez toga bih se ja brzo našla izvan grada, Kubera. Zato nemoj osećati previše krivice. Volela bih, međutim.privlačniji telesni oblik od ovoga koji sad nosim. To doduše nije bitno."

"Nabaviću ti drugo telo, gospodarice."

"Drugi put, Kubera. Molim te sedi. Ovde. Jesi li gladan? Jesi li žedan?" "Da, i da."

"Evo voća, evo some. Ili više voliš čaj?"

"Hvala lepo, ja bih some."

"Yama kaže da se Sem oporavio od onog svog svetaštva."

"To je dobro, jer nam je Sem sve potrebniji. Da li je već napravio neke planove po kojima bismo postupali?"

"Yama mi nije o tome ništa rekao. Ali možda Sem nije Yami ništa rekao." Grane su se zatresle silovito na obližnjem drvetu.Tak je skočio na zemlju, dočekujući se na sve četiri.Prešao je preko kamenih ploča i stao pokraj klupe.

"Toliko ste pričali da ste me probudili", zarežao je.

"Ko je ovaj tip, Ratri?"

"Gospodar Kubera je to, Tak."

"Ako si ti on, onda — o, kakva promena!" reče Tak.

"Isto bi se moglo reći i za tebe, arhivaru. Zašto si još majmun? Yama bi mogao da te transferiše."

"Korisniji sam kao majmun", reče Tak. "Odličan sam špijun, daleko bolji nego pas što je. Jači sam od čoveka. Uz to, ko može razlikovati jednog majmuna od drugog? Ostaću u ovom obličju sve dok ne prestane potreba za mojim specijalnim uslugama."

"Za svaku pohvalu. Čuje li se šta novo o Niritijevom kretanju?"

"Njegove lađe prolaze bliže velikim lukama nego što su u prošlosti obično činile", reče Tak. "Sem toga čini se da su brojnije. Ništa više se ne čuje, samo toliko. Utisak je da ga se bogovi boje, inače bi ga uništili."

"Da", reče Kubera, "zato što im je on sada nepoznanica. Sklon sam da ga u svojim mislima nazivam Ganešinom greškom. Ganeša je Niritiju dozvolio da iz Neba ode bez uznemiravanja i da ponese onu opremu. Mislim da je Ganeša želeo da ima nekog

ko bi mogao, ako iskrsne hitna potreba te vrste, da posluži kao spoljašnji neprijatelj Neba. Sigurno nije ni sanjao da jedan netehnički orijentisani bog može onako da iskoristi opremu i da izgradi silu kojom sad raspolaže."

"Ima logike u tome što govoriš", reče Ratri. "Čak je i do mojih ušiju doprlo da Ganeša često pravi poteze te vrste. Šta će Ganeša učiniti sad?"

"Prepustiće Niritiju prvi grad koji Niriti napadne, da bi osmotrio Niritijeva ofanzivna sredstva i odmerio snagu Niritijevu — ako može da ubedi Bramu da se tako suzdržava. Onda će udariti po Niritiju. Maharta mora pasti, a mi moramo biti u blizini. Ako ništa drugo, biće zanimljivo posmatrati."

"Ali smatraš da ćemo mi i nešto više, a ne samo da posmatramo?" reče Tak.

"Još kako. Sem zna da moramo biti pri ruci da još više razbijemo već razlupani krčag, a onda da zgrabimo neke komade za sebe. Moraćemo da se bacimo u akciju čim se neko od ostalih baci u akciju, Tak, a to može biti uskoro."

"Najzad", reče Tak. "Oduvek sam želeo da krenem u bitku rame uz rame sa Vezivaocem."

"Siguran sam da će u predstojećih nekoliko nedelja gotovo isto onoliko želja biti ispunjeno koliko i osujećeno."

"Još some? Još voća?"

"Hvala, ne treba, Ratri."

"A ti, Tak?"

"Pa ja bih mogao jednu bananu."

U senci šume, na vrhu visokog brega, Brama je sedeo kao statua nekog boga izrezbarena povrh čudovišnog lika-nosača zvanog gargojl. Zurio je dole, na grad Mahartu.

"Skrnave hram."

"Da", odgovori Ganeša. "Osećanja Crnoga nisu se promenila tokom vekova."

"Na neki način, to je žalosno. Na drugi način, to je zastrašujuće. Njegovi vojnici su nosili puške i pištolje."

"Da. Vrlo su jaki. Vratimo se u gondolu."

"Samo još malo."

"Bojim se, gospodaru... možda su prejaki... na ovoj tački."

"Šta predlažeš?"

"Ne mogu da zaplove rekom. Ako hoće da napadnu Lanandu moraće preko suvog."

"Istina je. Sem ako nije obezbedio dovoljno vozila nebeskih."

"A ako požele da napadnu Kajpur, moraće da zađu još dublje u kopno." "Jeste! A ako hoće Kilbar da napadnu, moraće *još* dublje da zađu! Pređi na stvar? Šta

pokušavaš da kažeš?"

"Što dublje zalaze, sve će im ozbiljniji biti problemi opskrbe, a njihove snage biće sve izloženije gerilskim napadima duž drumova..."

"Je 1' ti to predlažeš da ja ništa ne činim, nego samo da ih uznemiravam? Da ih pustim da marširaju preko zemlje, uzimajući grad za gradom? Oni će se prvo ukopati i sačekati da im stignu pojačanja koja će im obezbediti da zadrže ovo dosad osvojeno, a tek *tad* će nastupati dalje. Samo bi budale drugačije postupile.Ako čekamo..."

"Gledajte dole!"

"Šta? Šta je to?"

"Pripremaju se da napuste grad."

"Nemoguće!"

"Brama, zaboravljate da je Niriti fanatik, luđak. Nisu potrebni njemu ni Maharta, ni Lananda, ni Kajpur. Njegov je cilj da uništi naše hramove i nas. Jedina preostala stvar do koje je njemu u tim gradovima stalo jesu duše, ne tela. Nadiraće taj preko zemlje, uništavajući svaki simbol naše religije na koji naiđe, sve dok se ne odlučimo da damo bitku. A ako ništa ne učinimo, on će verovatno početi da šalje misionare."

"Pa onda moramo nešto učiniti!"

"Onda treba da ga slabimo, dakle, dok je u pokretu. Kad bude dovoljno slab... udarac? Dajte mu Lanandu, a ako treba i Kajpur. Pa i Kilbar, i Hamsu. Kad bude dovoljno oslabio, utucimo ga. Nije nam toliko stalo do tih gradova, imamo dosta drugih. Koliko smo gradova mi sami uništili? Brojke i ne pamtite!"

"Trideset i šest", reče Brama. "Vratićemo se sada na Nebo, a ja ću o ovome razmisliti. Ako poslušam tvoj savet, a on se povuče pre no što dovoljno oslabi, izgubićemo mnogo."

"Spreman sam da stavim sve na kocku pretpostavke da on to neće učiniti." "Kockice baca onaj čije su, Ganeša: ne ti, nego ja.A pogledaj, oni prokleti Rakaše su uz njega! Da se udaljimo mi brzo, dok nas nisu otkrili!"

"Da, brzo!"

Okrenuše svoje slizarde natrag, ka šumi.

Krišna je, kad su pred njega izveli glasnika, odložio svoju višestruku sviralu.

"Da?" zapitao je.

"Maharta je pala..."

Krišna je ustao.

"A Niriti se priprema da maršira ka Lanandi."

"Šta su bogovi učinili da odbrane grad?"

"Ništa. Baš ništa."

"Hajde sa mnom. Lokapale će sad održati savetovanje."

Sviralu je Krišna ostavio na stolu.

Te noći Sem je stajao na najvišem balkonu Ratrine palate. Kiše su pljuštale oko njega, nadirući kroz vetar kao talasi hladnih eksera. Na levoj ruci njegovoj, jedan gvozdeni prsten sjajio se smaragdnom svetlošću.

Na zemlju je pala munja, pa je druga munja ošinula, pa treća, i sve su na tim mestima ostale.

Ruku je digao, a gromovi su urlali i rikali, kao da se smrtnim kricima oglašavaju svi oni zmajevi koji su ikad, igde, možda mogli živeti...

Noć je uzmakla, jer pred palatom Kaminom stajahu sada plameni elementali.

Sem je obe ruke podigao, i oni se svi kao jedan u vazduh podigoše, ostajući da lebde visoko u noći.

Mahnuo je rukom, i oni su preleteli Kajpur s kraja na kraj.

Onda su kružili.

Zatim se razdvojili, pa su plesali u oluji. Spustio je ruke.

Vratili su se i opet stali pred njega. Nije se micao. Čekao je.

Posle stotinu otkucaja srca, došlo je i obratilo mu se iz noći:

"Ko si ti, koji se usuđuješ da komanduješ robovima Rakaša?"

"Taraku mi dovedi", reče Sem.

"Ni od jednog smrtnika naređenja ne primam."

"Onda pogledaj plamenove mog stvarnog bića, dok te nisam privezao za onaj metalni jarbol za zastavu tamo, i ostavio da tu čekaš dok jarbol stoji." "Vezivaoče! Ti živiš!"

"Taraku mi dovedi", ponovio je.

"Da, Sidarta. Tvoja volja biće ispunjena."

Sem je pljesnuo rukama; plameni elementali se razleteše uvis kroz noć, koja oko njega osta opet mračna.

Gospodar Helvela je uzeo na sebe čovekoliku formu i ušao u sobu gde je Sem sedeo sam.

"Poslednji put sam te video na dan Velike bitke", reče demon. "Kasnije sam čuo da su našli načina da te unište."

"Kao što vidiš, nisu."

"Kako si uspeo opet da se vratiš u svet?"

"Dovukao me je gospodar Yama — onaj u crvenom."

"Njegova moć je uistinu velika."

"Pokazalo se da je dovoljna. Kako stoje stvari kod vas Rakaša u poslednje vreme?"

"Dobro. Tvoju bitku nastavljamo."

"Stvarno? Na koji način?"

"Pomažemo tvog saveznika starog — Crnoga, Niritija — u njegovoj ofanzivi na bogove."

"Podozrevao sam da je tako. Iz tog razloga sam želeo da popričam s tobom."

"Hoćeš da jašeš sa njim?"

"O tome sam dobro razmislio, i želim, uprkos primedaba mojih drugova, ipak da jašem s njim — ako on pristane da sklopi jedan sporazum sa nama. Želim da mu ti odneseš moju poruku."

"Kako glasi poruka, Sidarta?"

"Poruka glasi da četvorka Lokapala, koja se sad sastoji od Yame, Krišne, Kubere i mene, hoće da pojaše u bitku zajedno sa njim, a protiv bogova, i da dovede sve svoje saveznike, moći i mašine, ako se on saglasi da ne ratuje ni protiv sledbenika budizma, ni protiv sledbenika hinduizma koji danas postoje na svetu, da ih ne preobraća silom u svoju veru, i dalje, da u slučaju naše pobede ne pokuša da čini ono što su bogovi činili, naime da suzbija akceleracionizam. Dok izgovara odgovor svoj, posmatraj njegove plamenove, pa mi javi da li je odgovorio iskreno."

"Smatraš li da će on pristati na to, Sem?"

"Smatram. On zna da će moći sa uspehom da preobraća ljude u hrišćanstvo čim bogovi ne budu prisutni, čim oni ne budu silom, kao sad, nametali hinduizam. To mu je jasno jer; vidi šta sam ja postigao sa budizmom i pored protivljenja bogova. On ima osećanje da je njegov put jedini ispravan put i da je sudbinom određeno da njegov put mora na kraju trijumfovati. Mislim da će iz tog razloga on pristati na *pošteno* takmičenje. Odnesi mu poruku ovu, i donesi mi odgovor njegov. Važi?"

Lik Tarakin se uskolebao. Lice i desna ruka njegova u dim se pretvoriše.

"Sem..."

"Šta?"

"Koji put je *stvarno* pravi put?"

"Aaa? Ti me *to* pitaš? Otkud znam?"

"Smrtnici te Budom zovu."

"To je samo zato što su opterećeni jezikom i neznanjem."

"Ne. Ja sam tvoje plamenove gledao, imenujem te Gospodarem Svetlosti. Ti vezuješ smrtnike kao što si vezivao nas, oslobađaš ih kao što si oslobađao nas. Imao si moć da im jednu veru usadiš. Stvarno si bio ono što si tvrdio da si bio."

"Lagao sam. Nikad nisam verovao u to što sam propovedao, a ne verujem ni sad. Mogao sam isto tako lako da izaberem neki drugi put, Niritijev, na primer — ali, vidiš, razapinjanje na krst boli. Mogao sam da izaberem islam, ali — dobro znam šta

se dešava kad se počnu da mešaju islam i hinduizam. Moj izbor je čista kalkulacija, nula procenata inspiracija, a ja lično nisam ništa."

"Ti si Gospodar Svetlosti."

"Idi sada i uruči poruku moju. O religiji možemo da diskutujemo drugi put."

"Lokapale su sad, kažeš, Yama, Krišna, Kubera i ti?"

"Da."

"Onda je on stvarno živ. Reci mi, Sem, pre nego što pođem... bi li mogao gospodara Yamu u borbi pobediti?"

"Ne znam. Verovatno ne bih. Ne verujem da ga iko može pobediti."

"Ali on bi mogao pobediti tebe?"

"Verovatno bi u poštenoj borbi mogao. Kad god smo se kao neprijatelji susreli, spasao sam se ili srećnom slučajnošću ili prevarom. Nedavno sam se mačevao s njim: nenadmašan je. Suviše je mnogostrano pripremljen za razne načine uništavanja."

"Vidim", reče Taraka, čija je desna ruka, zajedno sa polovinom prsa, dimno plovila ustranu. "Onda, laka ti noć bila, Sidarta. Nosim tvoju poruku."

Taraka se sav u dim preobratio, a onda porinuo u oluju.

Kovitla se visoko iznad tla sveta: Taraka. Oluja besni svuda oko njega, ali on njenu besomučnost jedva i primećuje. Udaraju gromovi, kiša lije, Most bogova se ne može videti. Ništa od toga njega ne uznemirava. Jer on je Taraka, gospodar Helvela...

On je stvor koji najmoćniji na svetu bejaše bio, sve dok se Vezivalac nije pojavio.

A sad mu je Vezivalac rekao da postoji jedan još veći... i da će se njih dvojica opet boriti na istoj strani.

Kako drsko bejaše stajao u svojoj crvenoj boji i u svojoj moći, onoga dana! Pre više od pola veka. Pokraj reke Vedre.

Kad bi Yama-Darmu uništio, kad bi potukao samu Smrt, tad bi Taraka dokazao da je najbolji...

Važnije je da Taraka dokaže da je najbolji, nego da potuče bogove, jer bogovi, prosto zato što nisu Rakaše, moraju jednom nestati.

Zato će Vezivaočeva poruka Niritiju — poruka sa čijim bi se sadržajem Niriti, po mišljenju Vezivaočevom, složio — biti saopštena samo oluji, a Taraka će osmotriti plamenove oluje i znaće da je oluja odgovorila iskreno.

Oluja, naime, nikad ne laže... i uvek kaže *Ne*!

U vojni logor uveo ga je jedan narednik u mračnoj uniformi. Nije ga vodio kao zarobljenika. U prekrasnom oklopu sa sjajnim dodacima stupao je. Tom narednik je maločas sam pristupio i izjavio da ima poruku za Niritija. Samo zato se narednik

uzdržao da ga odmah ne ubije; uzeo mu je oružje, uveo ga u logor — tamo, u šumi blizu Lanande — i prepustio ga straži, a sam je ušao da se posavetuje sa svojim gospodarom.

U crnom šatoru sedeli su Niriti i Olveg. Pred njima je bila mapa grada Lanande, raširena.

Dopustili su naredniku da uvede zatvorenika u šator. Kad je zatvorenik uveden, Niriti je narednika poslao napolje, a zatvorenika dobro osmotrio. "Ko si ti?" zapitao ga je.

"Ganeša iz Nebeskog grada. Onaj isti koji ti je pomogao da pobegneš iz Neba."

Niriti kao da je o ovome premišljao.

"Dobro pamtim svoga jedinog prijatelja iz dana starih", reče on. "Zašto si mi došao?"

"Zato što je nastupio povoljan trenutak da dođem. Konačno si preduzeo veliki krstaški rat."

"Da."

"Hteo bih sa tobom nasamo da se posavetujem o tome."

"Onda govori."

"A ovaj drugar tu?"

"Govoriti pred Janom Olvegom znači govoriti preda mnom. Kaži šta imaš."

"Olveg?"

"Da."

"Pa dobro. Došao sam da ti kažem da su bogovi u gradu slabi. Suviše slabi, rekao bih, da te pobede."

"I moj je utisak bio da je tako."

"Ali nisu toliko slabi da ne bi mogli, kad jednom krenu, da ti nanesu ogromnu štetu. Ako oni skupe sve raspoložive snage i udare u pravi čas, ishod bi mogao biti neizvesan."

"Ušao sam u rat svestan i toga."

"Bolje je da te pobeda što manje košta. Znaš da sam simpatizer hrišćanstva."

"A šta imaš na umu?"

"Javio sam se dobrovoljno da vodim nekakve gerilske odrede, samo da bih ti javio da je Lananda tvoja. Oni neće Lanandu braniti. Ako nastaviš da nadireš kao do sad — ne konsolidujući ono što si osvojio — i napadneš Kajpur, Brama neće ni taj grad braniti. Ali do Kilbara kad stigneš, sa snagama oslabljenim u prve tri bitke i još oslabljenim zbog naših napada usput, tada će Brama udariti svom silom Neba, u nadi da ti pod zidinama Kilbara potučen budeš. Sve snage grada nebeskog pripremljene su. Čekaju te da se drzneš pod kapije četvrtog po redu grada, idući uzvodno duž

reke."

"Vidim. Dobro je što to znam. Znači, oni se boje ovog što imam." "Naravno. Hoćeš li nastupati sve do Kilbara?"

"Da. A pobediću i pod Kilbarom. Pre napada na taj grad poslaću po moja najjača oružja. Sile koje sam čuvao radi upotrebe protiv samog Nebeskog grada oslobodiću, pustiću ih da ošinu po neprijateljima mojim kad oni istupe da brane Kilbar, grad već osuđen na propast."

"I oni će doneti moćna oružja."

"Ako je tako, kad se sretnemo ishod neće biti stvarno ni u tvojim ni u mojim rukama."

"Ipak vaga može da pretegne još ubedljivije, Renfrou."

"A je l'? Šta još imaš na umu?"

"Mnogi polubogovi nezadovoljni su situacijom u gradu. Hteli su dugotrajni rat protiv akceleracionizma i protiv sledbenika Tafagafe. Kad se, posle Kinseta, to nije sprovelo, bili su razočarani. Sem toga, sa istočnog kontinenta je povučen gospodar Indra, koji je tamo ratovao protiv veštica. Možda bi se moglo desiti da Indra pokaže razumevanje za stavove polubogova — a on ima pratioce koji stižu još vreli, sa drugog ratišta."

Ganeša je popravio svoj ogrtač.

"Govori dalje", reče Niriti.

"Kad u Kilbar stignu", reče Ganeša, "možda neće biti voljni da ga bitkom brane."

"Vidim. Šta ćeš ti iz svega ovoga dobiti, Ganeša?"

"Zadovoljenje."

"Ništa više?"

"Nadam se da ćeš se jednog dana setiti da sam ti ja u ovu posetu došao."

"Neka tako bude. Ja neću zaboraviti; dobićeš od mene nagradu kad stvari budu okončane... Straža!"

Otvoriše preklop na ulazu u šator. Onaj koji je Ganešu doveo, sad opet uđe u šator.

"Ovoga čoveka otprati dokle god on želi, i oslobodi ga bez štete ikakve", naredi Niriti.

Kad je Ganeša otišao, Olveg zapita: "Ti ćeš verovati ovome?"

"Hoću", reče Niriti, "ali srebrnjake ću mu dati tek kad stvari budu okončane."

U Semovoj odaji u Kaminoj palati u Kajpuru sedeli su Lokapale i dogovarali se. Prisutni su bili još Tak i Ratri.

"Taraka mi javlja da je Niriti odbio uslove koje smo mu ponudili", reče Sem.

"Dobro je to", reče Yama. "Već sam zamalo počinjao da se plašim da će

prihvatiti."

"Ujutru je napad na Lanandu. Taraka smatra da će oni zauzeti grad; da će biti nešto malo teže nego u slučaju Maharte, ali da će pobeda sasvim sigurno biti njihova. I ja sam tog mišljenja."

"I ja."

"I ja."

"Potom će Niriti marširati na ovaj grad, Kajpur. Zatim na Kilbar, pa Hamsu, pa Gajatri. On zna da će ga bogovi negde na toj putanji napasti." "Naravno."

"Mi smo, dakle, u sredini, i pruža nam se nekoliko mogućnosti. Nismo uspeli da sklopimo pogodbu sa Niritijem. Smatrate li da bismo mogli da se nagodimo sa Nebom?"

"Ne!" reče Yama, tresnuvši pesnicom o sto. "Na čijoj si ti strani, Sem?"

"Na strani akceleracije", glasio je odgovor. "Ako se ona može osigurati pregovorima, a ne nepotrebnim krvoprolićem, utoliko bolje."

"Ja bih se radije sporazumeo sa Niritijem nego sa Nebom!"

"Onda da glasamo o tome kao što smo glasali o planu da Niritiju ponudimo pakt."

"A da bi tvoja ideja bila izglasana, dovoljan ti je pristanak samo još jednog od nas."

"Pod tim uslovima sam stupio u Lokapale. Zatražili ste da vas vodim, zato sam ja zatražio ovlašćenje da presudim u slučajevima kad se nađemo glasački blokirani zbog podjednakog broja glasova za i protiv nečega. Međutim, pre no što glasamo, dozvolite mi da objasnim svoj stav."

"Vrlo dobro... govori!"

"Koliko ja sagledavam stvari, Nebo je poslednjih godina ispoljilo liberalniji stav prema akceleracionizmu. Oficijelna pozicija nije se nimalo izmenila, ali se protiv akceleracije ipak nije preduzela nijedna akcija — da se pretpostaviti da je to zbog onih batina koje su dobili pred Kinsetom. Jesam li dovde u pravu?"

"Suštastveno", reče Kubera.

"Čini se da su došli do zaključka da bi ih suviše koštalo da preduzimaju takve akcije svaki put kad nauka uzdigne svoju ružnu glavu. Protiv njih su se u toj bitki borili i ljudi, smrtnici; protiv Neba. A smrtnici, za razliku od nas, imaju porodice, imaju i veze koje ih čine slabijima — i moraju da paze da im karmička prošlost ostane čista ako žele ponovno rođenje; ipak, borili su se. Zbog toga je Nebo poslednjih godina moralo da pokaže veću popustljivost. Pošto ta situacija stvarno postoji, oni neće ništa izgubiti time što će je priznati. Zapravo, oni bi mogli da izvuku i neku propagandnu korist iz toga, mogli bi da stvar prikažu kao primer svoje božanske širokogrudosti. Mislim da bi oni bili spremni da učine ustupke koje Niriti

ne bi..."

"Ja hoću da vidim da Nebo padne", reče Yama.

"Naravno. To hoću i ja. Ali razmisli pažljivo. Imajući u vidu samo ono što ste vas dvojica dali čovečanstvu tokom poslednjih pola stoleća, pitam — može li Nebo još dugo da drži svet pod svojim jarmom? Nebo je palo onoga dana pred Kinsetom. Još generacija ili dve, pa će vlast Neba nad smrtnicima biti stvar prošlosti. U ovoj borbi sa Niritijem Nebo će zadobiti nove udarce, čak i u slučaju pobede. Dopustimo im još koju godinu ove opadajuće slave. Sa svakom godinom koja protekne oni postaju sve nemoćniji. Popeli su se do svog vrhunca. Njihov silazak je otpočeo."

Yama je pripalio cigaretu.

"Je li stvar u tome što želiš da neko ubije Bramu a da to ne moraš da učiniš ti?" zapita Sem.

Yama je sedeo ćuteći, povukao dim iz cigarete, izduvao ga. Onda, "Možda. Možda je to. Ne znam. Ne volim o tome da razmišljam. Ali po svoj prilici je to istina."

"Da li ćeš prihvatiti moju garanciju da će Brama umreti?"

"Ne! Ako to pokušaš, ubiću te!"

"U duši ne znaš stvarno da li hoćeš da Brama živi ili umre. Možda istovremeno voliš i mrziš. Postao si star pre no što si bio mlad, Yama, i nikad ti ni do čega nije bilo stalo sem do nje. Jesam li u pravu?"

"Da."

"Onda nemam odgovor za tebe, za tvoje muke, ali moraš svoje lične probleme u toj meri odvojiti od ovog problema koji je pred nama."

"U redu, Sidarta. Glasam da zaustavimo Niritija ovde u Kajpuru, ako Nebo bude htelo da nas podrži."

"Ima li iko primedbu na ovo?"

Gutanje.

"Krenimo, onda, u hram. Tamo ćemo aparat za komunikaciju da stavimo pod svoju komandu."

Yama je ugasio cigaretu.

"Ali sa Bramom ja neću da razgovaram", reče.

"Govore prepustite meni", reče Sem.

Ili, peta nota harfe, zazuja u vrtu purpurnoga lotosa.

Kad je Brama aktivirao mehanizam kristalnog ekrana u svom paviljonu, video je čoveka na čijoj je glavi bio plavo-zeleni turban Urata. "Gde je sveštenik?" zapita Brama.

"Napolju, vezan. Mož' ga dovučemo, ako si raspoložena da odslušaš molitvu ili

dve..."

"Ko si ti koji nosiš turban Prvih i zalaziš u hram naoružan?"

"Imam neko čudno osećanje da mi se sve ovo već jednom dogodilo", reče čovek.

"Odgovaraj na moja pitanja!"

"Želite li, gospodarice, da Niriti bude zaustavljen? Ili želite da mu prepustite sve gradove duž reke?"

"Iskušavaš strpljenje Neba, smrtniče? Nećeš iz hrama izaći živ."

"To što ti pretiš smrću ne znači šefu Lokapala ništa, Kali."

"Lokapale više ne postoje, a šefa nisu ni imali."

"Gledaš ga, Durga."

"Yama? Jesi li to ti?"

"Ne, ali Yama je ovde sa mnom — a tu je i Krišna, kao i Kubera."

"Agni je mrtav. Svaki novi Agni je poginuo još od..."

"Od Kinseta do danas. Znam, devojko Kendi. Ja nisam bio član prve postave Lokapala. Rild me nije ubio. Fantomska mačka čije ime nećemo pominjati dobro je radila svoj posao, ali ne dovoljno dobro. A sad ponovo pređoh Most bogova, i evo me ovde. Lokapale me izabraše da ih predvodim. Branićemo Kajpur i slomićemo Niritija, ako Nebo pristane da nam pomogne."

"Sem... to ne bi mogao biti ti!"

"Onda me zovi imenom Kalkin, ili Sidarta, ili Tafagafa, ili Mahasematman, ili Vezivalac, ili Buda, ili Maitreja. Svejedno, ostajem Sem. Došao sam da te obožavam i da sklopim pogodbu."

"Slušam te."

"Ljudi su nekako uspevali da koegzistiraju sa Nebom, ali Niriti je nešto sasvim drugo. Yama i Kubera su doneli oružje u ovaj grad. Možemo da utvrdimo grad i da spremimo začas jednu žestoku odbranu. Ako našim silama Nebo doda svoje sile, Niriti će pred Kajpurom pasti. Voljni smo ovo da učinimo, ako Nebo ozakoni akceleraciju i religijske slobode, i okonča vladavinu gospodara Karme."

"To nisu mali zahtevi, Sem..."

"Prva dva se svode na jednostavno saglašavanje da nešto već postoji i da ima pravo da postoji i dalje. Ono treće će se dogoditi hteli vi to ili ne, prema tome dajem vam šansu da stvar prihvatite uzdignuta čela."

"Moraću da razmislim..."

"Slobodno razmišljaj ceo jedan minut. Ja ću čekati. Ako odgovor, međutim, bude *ne*, mi ćemo se povući i pustićemo Renfroua da osvoji ovaj grad i oskrnavi ovaj hram. Kad on bude osvojio još nekoliko gradova, vi ćete morati da mu iziđete na megdan. Ali nas tada neće biti u blizini. Čekaćemo da se sve završi. A tada, ako vaša

bogovska firma bude i dalje radila, verovatno neće moći da odlučuje o ovim stvarima koje sam ti sad kao zahteve naše nabrojao. A ako vaša bogovska firma više ne bude tu, mislim da ćemo moći da napadnemo Crnoga i sredimo ga, zajedno sa onim zombijima koji njemu budu posle bitke s vama preostali. U svakom slučaju dobićemo ono što želimo. Ovaj način je, međutim, prijatniji za vas."

"U redu! Sakupiću odmah snage. Pojahaćemo zajedno u ovu poslednju bitku, Kalkine. Niritiju pod Kajpurom — smrt! Ostavi nekoga tu u kom-odelenju, da bismo ostali u kontaktu."

"Ovde u komunikacionom odelenju biće moj glavni štab."

"A sad odveži sveštenika i daj ga ovamo. Odmah će dobiti neka božja naređenja, a uskoro mu stiže bog u posetu."

"Da, Brama."

"Sem, čekaj! Posle bitke, ako budemo živi, htela bih da porazgovaram sa tobom — o uzajamnom obožavanju."

"Želiš da pristupiš budizmu?"

"Ne, nego da opet budem žena..."

"Za svaku stvar postoji odgovarajuće mesto i vreme — a ovo nije ni mesto ni vreme za to."

"Kad dođe čas, biću spremna."

"Idem da dovedem sveštenika tvog. Ostani na liniji."

Posle pada Lanande, Niriti je održao hrišćansku službu božju među ruševinama tog grada; molio se da odnese i pod drugim gradovima pobedu. Njegovi mračni narednici lupkali su po bubnjevima usporeno, i zombiji su se spustili na kolena. Niriti se molio sve dok znoj nije pokrio lice njegovo kao maska od stakla i svetlosti, cureći sa lica pod njegov protetički oklop koji mu je davao snagu mnogostruko veću od snage jednog čoveka. Onda je digao lice ka nebu, pogledao Most bogova i rekao: "Amen".

Okrenuo se tada i pojahao prema Kajpuru. Za njim armija njegova počela je da se diže.

Kad je Niriti do Kajpura stigao, bogovi su ga čekali. Čekale su ne samo trupe iz Kajpura samog, nego i iz Kilbara. Čekali su i polubogovi, heroji i velikaši.

Visoki funkcioneri braminski, ali i mnogi sledbenici Mahasematmana takođe su čekali. Ovi poslednji došli su u ime božanske estetike.

Niriti je bacio pogled preko minskih polja koja su ga delila od zidina gradskih. Ugledao je četvoricu Lokapala na konjima. Zaprečavali su kapiju grada. Na vetru su, pokraj četvorice, lepršale zastave Neba.

Niriti je spustio vizir preko očiju i okrenuo se Olvegu.

"Bio si u pravu. Pitam se da li Ganeša čeka unutra?"

"Uskoro ćemo znati."

Niriti je krenuo napred.

Tog dana Gospodar Svetlosti je dobio bitku. Podanici Niritijevi nisu ni za tren kročili u Kajpur. Ganeša pogibe od sablje Olvegove u času kad je pokušavao da ubode nožem u leđa Bramu, koji se najednom brežuljku sasvim primakao Niritiju. Ali je Olveg odmah potom pao, stiskajući šakama grčevito svoj stomak, i otpuzio ka jednoj steni.

Kad se Ganešina glava otkotrljala i pala u jedan procep, Brama i Crni su se našli jedan prema drugome, oči u oči. Nisu jahali ni leteli, nego su stopalima na tlu stajali.

"E taj mi je rekao da će biti Kilbar", reče Niriti.

"Taj je želeo da bude Kilbar", reče Brama, "i trudio se da obezbedi da bude Kilbar. Sad znam zašto."

Bacili su se jedan na drugog. Niritijev oklop borio se za Niritija snagom mnogostruko većom od ljudske.

Yama je mamuzama nagnao svog konja ka toj uzvisini, ali odjednom se našao obuhvaćen vrtlogom prašine i peska. Digao je svoj ogrtač do očiju svojih, a tad se smeh razlegao oko njega.

"*Gde ti je sad tvoj smrtonosni pogled, Yama-Darma?*"

"Rakaša!" zarežao je Yama.

"Da. To sam ja, Taraka!"

Preko Yame je odjednom pljusnulo mnogo litara vode, a konj se njegov propeo i pao na leđa.

Na noge se dočekao Yama, sablju u ruci držeći, a plameni vihor se zgusnuo u čovekoliko obličje.

"Sprao sam sa tebe ono-što-odbija, bože smrti. Sad ćeš rukom mojom biti uništen!"

Yamina sablja je sevnula.

Rasekao je svoga sivog protivnika gotovo napola, od ramena do butine, ali krv nije pokuljala, niti se primećivao kakav trag prolaska sečiva.

"Mene ne možeš da sasečeš kao što bi čoveka, o Smrti! A vidi šta ja mogu tebi!"

Taraka se bacio na Yamu, obe mu ruke uz telo stisnuo, i tako ga oborio na zemlju. Uzdiže se snop varnica.

Daleko odatle, Niriti je ležao prsima na zemlji, Brama mu je koleno upro u kičmu i polako ali sugurno svijao mu glavu unazad, savlađujući pri tom snagu crnog oklopa. Tad je gospodar Indra skočio sa leđa svog slizarda i digao na Bramu svoj mač

gromoviti. Čuo je kako se Niritijeva kičma slomila, kako je vrat pukao.

"Ma to tebe ogrtač štiti!" povikao je Taraka koji se sa Yamom po zemlji rvao; a onda je pogledao Smrti u oči...

Yama je osetio kako Taraka naglo slabi, i uspeo je da ga odgurne sa sebe.

Skočio je na noge i poleteo ka Brami, ne zastajući da svoju sablju uzme. A na uzvisini je Brama odbijao sve nove udarce mača gromovnika, ali je krv Bramina već kuljala iz patrljka odsečene leve ruke i iz teških rana na glavi i prsima. Nožni zglavak Bramin Niriti je stiskao zahvatom čelika.

Yama je sa krikom na usnama jurišao, potežući svoj bodež.

Indra je ustuknuo, izmakao se izvan dohvata Braminog mača, okrenuo se ka Yami.

"Bodežom protiv gromovnika, Crveni?" zapitao je Indra.

"Jest", reče Yama, zamahujući da udari desnom, bacajući bodež u levu da bi s te strane zadao pravi udarac.

Vršak bodeža prodro je u Indrinu podlakticu.

Mač gromovnik ispade Indri iz ruke. Indra je međutim stigao da udari Yamu u vilicu. Pade Yama, ali u padu uspe da izmakne Indri noge u stranu i da Indru povuče sa sobom.

Tada ga je Aspekt njegov obuzeo punom snagom. Plamtećim pogledom šibao je Indru, koji kao da je venuo, sušio se naglo. Taraka je skočio Yami na leđa upravo u času kad je Indra umro. Pokušavao je Yama da se oslobodi, ali se osećao kao da se planina navalila na pleća njegova.

Brama koji je pokraj palog Niritija ležao otrže sa tela svoga opasač koji bejaše natopljen demono-odbijajućim sredstvom i hitnu ga tako da opasač pade pokraj Yame.

Taraka se povukao, Yama se okrenuo i zagledao se u Taraku. Ali mač gromovnik koji na zemlju bejaše pao poskočio je sad, poleteo pravo ka prsima Yaminim.

Yama je obema šakama zgrabio oštricu mača, uspevši da zadrži vrh mača samo koji santimetar pred srcem svojim. Mač se ipak pomicao napred, sve bliže. Krv je pocurila sa Yaminih dlanova na zemlju.

Brama je usmerio na gospodara Helvela, bunara paklenog, svoj smrtonosni pogled, izvlačeći životnu silu iz demona.

Vrh mača gromovnika dotače prsa Yamina.

Yama se izvio i bacio u stranu, a mač je, odlazeći, rasporio ključnu kost i rame.

Onda su oči Yamine bile dva koplja, a demon Rakaša izgubio je svoj ljudski lik, postavši dim. Bramina glava klonula je na grudi.

Taraka je vrisnuo videći da na belom konju Sidarta jaše ka njemu, Sidarta oko

koga je vazduh pucketao, praštao, šireći miris ozona. "Ne, Vezivaoče! Sačekaj sa snagom svojom! Meni pripada smrt Yamina..."

"O budalasti demone", reče Sem. "Nije moralo ovo da se desi..."

Ali Taraka više nije postojao.

Yama je pao na kolena pokraj Brame, vezujući hitro zavoj turniket oko patrljka leve ruke Bramine.

"Kali!" reče Yama. "Nemoj umreti! Reci mi nešto, Kali!"

Brama je jeknuo vazduh hvatajući, njegove oči zatreperiše otvarajući se — a zatim se opet sklopiše.

"Prekasno", promumla pali Niriti. Okrenuo je glavu i pogledao pravo u Yamu. "Ili još tačnije, baš na vreme. Ti si Azrael, zar ne? Anđeo smrti..."

Yama ga je ošamario, razmazujući pritom svoju sopstvenu krv preko lica Niritijevog.

"'Blaženi su nišči duhom, jer njihovo je carstvo nebesko'" reče Niriti po Bibliji. "'Blaženi oni koji oplakuju, jer utehu će dobiti. Blaženi su oni koji su blagi i dobri, jer će oni zemlju celu naslediti.'"

Yama ga je ošamario još jednom.

"'Blaženi su oni koji su gladni i žedni pravednosti, jer njihova glad i žeđ će se utažiti. Blaženi milosrdni, jer će im se milosrđe dati. Blaženi oni srca čista, jer oni će Boga videti...'"

"'Blaženi su i mirotvorci'", reče Yama, "'jer oni će biti nazvani decom božjom.' Kako se ti uklapaš u tu sliku, Crni? Čije si ti dete, kad si počinio sve ovo?"

Niriti se nasmešio i rekao: "'Blaženi su oni koji trpe progone zato što za pravdu ustaju: njihovo je carstvo nebesko.'"

"Ti si lud", reče Yama, "i iz tog razloga ti neću oduzeti život. Odustani od života sam, čim budeš spreman, a to bi trebalo da bude uskoro."

Tada je Yama podigao Bramu na ruke i krenuo hodom prema gradu.

"'Blaženi ste ako ljudi ružno o vama govore'", reče Niriti, "'i ako se nađete pod udarom terora njihovog, i ako vas obaspu lažnim optužbama da ste prestupnici i ološ kojekakav, samo zato što u mene verujete...'"

"Vode?" upita Sem, odšrafljujući poklopac svoje čuturice i podižući Niritijevu glavu.

Niriti ga je pogledao, obliznuo usne, malo klimnuo glavom. Sem je sipao tanki mlazić vode u Niritijeva usta. "Ko si ti?" reče Niriti. "Sem."

"Ti? *Ti* si se digao iz mrtvih?"

"Ne računa se", reče Sem. "Nisam to uradio na onaj težak način."

Oči Crnoga ispuniše se suzama. "Ali to znači da ćeš pobediti", jeknuo je. "Ne

mogu da shvatim zašto je Bog to dozvolio..."

"Ama, Renfrou, ovo je samo jedna planeta. Ko zna šta se dešava na drugim mestima? Uostalom, ovo nije ona pobeda koju sam ja želeo da izvojujem. Ti to znaš. Žao mi je za tebe, žao mi je zbog čitave ove gužve. Slažem se u potpunosti sa ovim što si sad govorio Yami, a slažu se i sledbenici onoga koga Budom nazvaše. Više se i ne sećam da li sam ja bio taj, ili je neko drugi bio taj. Ali od njega sam se sad udaljio. Vratiću se životu ljudi, a ljudima ću ostaviti onog Budu koji je u srcima njihovim. Bez obzira iz kog izvora je poruka potekla, bila je čista, veruj mi. Samo zato je pustila koren i razrasla se."

Renfrou je progutao još jedan gutljaj vode.

"'S vremena na vreme drvo donese dobar plod'", reče on, opet citirajući. "Volja veća od moje odlučila je da umrem u naručju Bude, i da ovaj svet ode tim Putem... Daj mi blagoslov svoj, o Gautama. Umirem..."

Sem je sagnuo glavu.

"'Vetar ode ka jugu, okrene se, i stigne sa severa. Neprestano vetar kruži, uvek se vraća u skladu sa kružnim putevima svojim. Sve reke ulivaju se u more, a ipak more nije napunjeno. Sve vode se vraćaju tamo gde je vodama izvor. Ono što je bilo jeste ono što će biti, a ono što je učinjeno jeste ono što će učinjeno biti. Stvari prošle ne ostaviše uspomenu, niti će uspomena ostati iza stvari budućih, kad i one minu i još novije dođu...'"

Onda je Sem svojim belim ogrtačem pokrio Crnoga, koji sada mrtav ležaše.

Jana Olvega su na nosilima odneli u grad. Sem je poslao glasnike da pronađu Kuberu i Dr. Naradu i jave im da se sa Semom sastanu u dvorani Karme, jer je bilo jasno da u sadašnjem telu Olveg ne bi još dugo ostao živ.

Dok su ulazili u dvoranu Karme, Kubera se spotakao o jednog mrtvaca koji je ležao u nadsvođenom ulazu.

"Ko?..." poče Kubera.

"Gospodar Karme."

U hodniku koji je vodio ka sobama za transfer naiđoše na još trojicu nosilaca crne odežde sa žutim točkom. Sva trojica su ležali mrtvi. I svi su bili naoružani.

Sledećega nađoše pored mašinerije. Zamah sablje proburazio ga je tačno kroz sredinu žutog kruga, koji je sad izgledao kao meta sa dobrim pogotkom. Usta su mu još bila širom otvorena za nemi vrisak.

"Možda su građani ovo uradili?" reče Narada. "Gospodari Karme su poslednjih godina bili sve nepopularniji. Možda su građani iskoristili pomamu bitke i..."

"Ne", reče Kubera, koji je podigao okrvavljeni čaršav prebačen preko jednog tela na operacionom stolu, zavirio, i opet spustio čaršav. "Ne, nisu građani."

"Nego ko?"

Kubera je bacio pogled prema operacionom stolu. "Ono je Brama", reče. "A."

"Izgleda da je neko hteo Yami da zabrani upotrebu ove mašinerije za pokušaj transfera."

"Pa gde je onda Yama?"

"Pojma nemam. Ali biće bolje da delamo brzo, ako mislimo da nam sa Olvegom pođe od ruke."

"Da. Haj'mo!"

Visoki mladić je stupio u palatu Kaminu i pitao za gospodara Kuberu. Preko ramena je nosio dugo, blistavo koplje. Dok je čekao, neprestano se šetkao.

U odaju je ušao Kubera, bacio pogled na koplje, na mladića, rekao jednu reč.

"Tačno", odvratio je mladić. "Novo koplje i novi Tak. Nema više potrebe da ostajem majmun, pa to i nisam ostao. Bliži se vreme mog odlaska, pa sam došao da kažem zbogom vama — i boginji Ratri..."

"Kuda ćeš poći, Tak?"

"Voleo bih da vidim ostatak sveta, Kubera, pre no što ga ti toliko modernizuješ da u njemu više ništa magično ne ostane."

"Taj dan ni blizu nije, Tak. Ostani još neko vreme bar..."

"Ne, Kubera. Hvala vam, ali kapetan Olveg je željan da zaplovi odmah. On i ja zajedno napuštamo ovo mesto."

"Kuda ćete?"

"Na istok, na zapad... ko zna? Koja god strana sveta nas bude privukla... Recite mi, Kubera, čije su sada ognjene kočije?"

"Prvobitno su, dabome, pripadale Šivi. Ali Šive više nema. Dugo ih je koristio Brama..."

"Ali ni Brame više nema. Po prvi put je Nebo bez Brame. Zato sad Nebom vlada Višnu, održatelj. Prema tome..."

"Yama ih je sagradio. Ako su ičije, njegove su..."

"Ali on sada nema za šta da ih upotrebi", dovršio je Tak. "Zato bismo ih pozajmili Olveg i ja, za naš put."

"Kako to misliš, nema za šta da ih upotrebi? Evo već tri dana je od bitke prošlo, a Yamu niko nije video..."

"Zdravo, Ratri", reče Tak, jer je boginja noći ušla u sobu. "'Sačuvaj nas i od vučice i od vuka, brani nas od lopova, o Noći, daj nam da sa tvojom dobrotom noć provedemo.'"

Poklonio se, a ona je dotakla glavu njegovu.

Onda je podigao pogled ka njenom licu, a tad je veličanstveni prizor ugledao, jer

je Noć besmrtnica, Ratri, veliki prostor ispunjavala, čitavom širinom i dužinom, tako što je njena zračnost odagnala mrak...

"Sad moram da idem", reče on. "Hvala vam, hvala vam... za blagoslov vaš."

Okrenuo se hitro. Krenuo je ka Izlazu.

"Čekaj!" reče Kubera. "Pominjao si Yamu. Gde je on?"

"Potražite ga u krčmi 'Kod troglave vatrokoke'", reče Tak preko ramena, "ali samo ako baš morate. Možda je bolje da čekate da on potraži vas."

I Tak ode.

Idući prema Kaminoj palati, Sem je video Taka kako hita niz stepenište.

"Tak, dobro ti jutro!" povika Sem. Međutim, Tak nije odgovorio sve dok se nisu zamalo sudarili; a onda je naglo stao i zaklonio rukom oči kao da ih štiti od sunca.

"Gospodine! Dobro jutro."

"Kud žuriš, Tak? Tek što si isprobao svoje novo telo, pa već na ručak?" Tak se nasmejao. "Jest, gospodaru Sidarta. Imam zakazan sastanak sa avanturom."

"Čuo sam o tome. Protekle noći pričao sam sa Olvegom... Sretni ti bili putevi tvoji."

"Hteo sam da vam kažem", reče Tak, "da sam znao da ćete pobediti. Znao sam da ćete naći odgovor, onaj pravi."

"Možda ne pravi, ali nekakav odgovor, Tak, štaviše ne baš najbolji. Uostalom, ono je bila mala bitka. Mogli su oni isto onako da pobede i bez mene."

"Mislim na celinu minulih događaja", reče Tak. "Vi ste se pojavljivali u svemu onome što je dovelo do konačne bitke. Morali ste se onda pojaviti i u njoj."

"Valjda sam morao... da, pretpostavljam da je to bilo neminovno... Nešto me uvek natera da stanem pod drvo u koje će uskoro grom udariti."

"Sudbina, gospodine."

"Pre će biti slučajno stečena socijalna savest i nekoliko srećno učinjenih grešaka, bojim se."

"Šta ćete raditi sada, gospodaru?"

"Ne znam, Tak. Još nisam odlučio."

"Hoćete li sa Olvegom i sa mnom — da jašete kroz svet? Da preduzimate avanture sa nama?"

"Neka, hvala, ne treba. Umorio sam se. Možda ću zatražiti tvoje staro radno mesto i postati arhivar Sem."

Tak se opet nasmejao.

"Sumnjam da će tako biti. Videćemo se opet, gospodaru. A sad zbogom."

"Zbogom... Ima nešto..."

"Molim?"

"Ništa. Za trenutak me je nešto što si učinio podsetilo na nekoga koga sam nekad davno znao. Ništa. Pa, srećno!"

Stisnuo je Takovo rame i produžio svojim putem. Tak je otišao brzim koracima.

Krčmar je rekao Kuberi da zaista imaju gosta koji tom opisu odgovara, na drugom spratu, u poslednjoj sobi, ali da bi možda bilo bolje tog gosta ne uznemiravati. Kubera se popeo na drugi sprat.

Na njegovo kucanje niko nije odgovorio; zato je pokušao da otvori vrata.

Iznutra su bila zatvorena rezom. Zato je zalupao na njih.

Najzad je čuo Yamin glas: "Ko je?"

"Kubera."

"Odlazi, Kubera."

"Neću. Otvori, ili ću ovde ostati sve dok ne otvoriš."

"Dobro, otvoriću ti, ali sačekaj samo minut."

Posle nekog vremena Kubera je začuo dizanje reze. Vrata se otvoriše ka unutra, ali samo pet-šest santimetara.

"Ne mirišeš na alkohol, znači ženska je", reče Kubera.

"Nije", reče Yama osmatrajući ga. "Šta hoćeš?"

"Hoću da utvrdim šta nije u redu, i da ti pomognem, ako mogu."

"Ne možeš, Kubera."

"Otkud znaš? I ja sam majstor — iako, naravno, druge vrste nego ti."

Yama kao da je o ovome razmišljao. Onda je otvorio vrata širom i stao postrani. "Uđi."

Ta je devojka sedela na podu. Gomila raznovrsnih predmeta bila je pred njom. Bila je vrlo mlada, jedva nešto više od deteta. Uz sebe je prigrlila jedno kučence bele i braon boje. Kuberu je gledala široko otvorenim očima punim straha, sve dok on nije načinio jedan pokret rukom. Onda se nasmešila.

"Kubera", reče Yama.

"Kuu-bra", reče devojka.

"Ovo je moja ćerka", reče Yama. "Zove se Murga."

"Nisam znao da imaš ćerku."

"Mentalno je zaostala. Pretrpela je oštećenje mozga..."

"Urođeno, ili kao posledica transfera?" zapita Kubera.

"Posle transfera."

"A, tako."

"Ovo je moja ćerka", ponovio je Yama. "Zove se Murga."

"Da", reče Kubera.

Yama pade na kolena pokraj devojke i uze jednu kocku.

"Kocka", reče Yama.

"Kocka", reče devojka.

On podiže kašiku. "Kašika".

"Kašika", reče devojka.

Dohvatio je jednu loptu i držao je u vazduhu pred njom. "Lopta", reče Yama.

"Lopta", reče devojka.

Dohvatio je kocku i opet je prineo devojci.

"Lopta", reče devojka opet.

Ispustio je kocku na pod. "Pomozi mi, Kubera", rekao je.

"Hoću, Yama. Ako postoji put, naći ćemo ga."

Seo je pokraj Yame i uzdigao ruke.

Kašika je jednostavno oživela od silne kašikastosti a lopta od loptastosti i kocka od kockastosti, a devojka se nasmejala. Činilo se da čak i kučence proučava ove predmete.

"Lokapale nikad ne budu potučeni", reče Kubera. Devojka je uzela kocku, dugo ju je posmatrala, i najzad ju je kockom nazvala.

Sada je poznato da se posle Kajpura u Nebeski grad vratio gospodar Varuna Pravedni. Približno u to vreme počeo je da se raspada sistem promocije u hijerarhiji Neba. Umesto gospodara Karme postavljeni su nadzornici transfera, čija služba više nije imala nikakve veze sa hramovima. Ponovo je otkriven bicikl. Izgrađeno je sedam budističkih svetilišta. Jedan deo Niritijeve palate pretvoren je u umetničku galeriju, a ostatak u paviljon Karme. I dalje se svake godine održavao festival u Alundilu, gde su plesači ostajali nenadmašni. Purpurni šumarak postoji i danas. Vernici ga održavaju.

Kubera je ostao u Kajpuru uz Ratri. Tak i Olveg odleteli su ognjenim kočijama u nepoznatom pravcu. Na Nebu vlada Višnu.

Oni koji u pravcu sedam Riši upućuju molitve svoje, zahvalili su im se i za bicikl, i za Budinog u-dobar-čas-pristiglog avatara kome su davali ime Maitreja, što znači Gospodar Svetlosti. To ime su mu dali ili zato što je mogao da rukuje munjama, ili zato što se od upotrebe munja uzdržavao. Drugi su i dalje tvrdili da se on zove Mahasematman i da je bog. On je, međutim, radije odbacivao ono Maha — i ono — atman, te je sebe i dalje zvao Sem. Nikad nije tvrdio da je bog. Nikad nije, naravno, tvrdio ni da nije bog. U tim okolnostima, nijedna od te dve tvrdnje nije mogla biti korisna. Pored toga važna je i činjenica što on uz svoj narod nije ostao toliko dugo da bi omogućio veliku teološku nadgradnju. O tome kako je otišao pripoveda nekoliko međusobno različitih priča.

Jedino što je svim tim legendama zajedničko jeste tvrdnja da se velika crvena

ptica sa repom triput dužim od tela pojavila pred njim jednog dana u sumrak, dok je jahao na svom konju pokraj reke.

Sledećeg dana pre zore otišao je iz Kajpura i više nikad nije viđen.

Neki kažu da je pojava te ptice slučajno poklapanje, da sa odlaskom njegovim nema baš nikakve veze. Pošao je da nađe mir živeći pritajen pod odeždom šafranove boje, zato što je dovršio zadatak radi koga se vratio, govorili su, a buka i slava njegove pobede već su mu dosadili. Možda se setio, gledajući tu pticu, kako brzo prolazi takav sjaj. Možda na to nije ni pomislio jer je svoju odluku, može biti, još ranije doneo.

Neki pričaju da nije odeždu opet poneo, nego da je ta ptica bila glasnik Sila iza života, koje su ga pozvale da opet dođe u mir nirvane, da njegov bude večiti odmor, večno blaženstvo, da sluša pesme koje zvezde pevaju na obalama velikog mora. Kažu da je otišao i dalje od Mosta bogova, i da se vratiti neće.

Treći, opet, pričaju da je uzeo za sebe novi identitet i da i sada hoda među ljudima, da ih čuva, da ih povede ako dođu dani sukoba, da ne dozvoli onima koji su se popeli na vlast da iskorišćavaju one ispod sebe.

Ima i takvih koji pričaju da je ta ptica bila uistinu glasnik, ali ne sa onog sveta, nego sa ovog, i da je nosila poruku namenjenu ne Semu, nego vlasniku mača gromovnika, gospodaru Indri, koji je u oči Smrti pogledao. Nikad ranije nije takva crvena ptica primećena, ali se sada zna da ta ptičja vrsta živi na istočnom kontinentu gde je Indra ratovao protiv veštica. Ako je ta ptica u svojoj glavi plamene boje nosila išta nalik na inteligenciju, onda je mogla doneti poruku o nekoj potrebi u toj dalekoj zemlji. Mora se pamtiti da je gospodarica Parvati, koja je bila ili Semova supruga, ili njegova majka, ili njegova sestra, ili njegova ćerka, ili možda sve to, pobegla na istočni kontinent u ono doba kad su fantomske mačke sagledale celo Nebo i da je našla sebi boravište tamo, među vešticama koje je svojim rođakama smatrala. Ako je crvena ptica donela poruku sa istočnog kontinenta, onda, po najdubljem uverenju onih koji tu verziju legende pričaju, Sem nije ni trenutka oklevao nego je krenuo na istočni kontinent da spase Parvati od opasnosti, pa ma kakva ta opasnost bila.

Ukupno postoje četiri verzije legende o Semu i crvenoj ptici koja je nagovestila njegov odlazak. Pripovedaju ih moralisti, mistici, socijalni reformatori i romantičari, svako na svoj način. Čovek može, usuđujem se reći, da bira, da prihvati onu verziju koja mu se najviše dopada. Pri tom čovek svakako treba da ima u vidu da se te ptice baš nikako ne pojavljuju na zapadnom kontinentu, ali da ih na istočnom ima dosta.

Nekih pola godine kasnije Yama-Darma je otišao iz Kajpura. Ništa određeno se ne zna o danima odlaska boga smrti; ogromna većina ljudi i ne želi ništa o tome da zna. Ostavio je svoju kćer Murgu pod starateljstvom Kubere i Ratri; Murga je kasnije

izrasla u izuzetno lepu ženu. Možda je Yama odjahao na istok, možda je čak more prešao. Jer, na drugim mestima postoji legenda o tome kako je neko u crvenoj odeći ustao protiv sile sedmorice gospodara Komlata u zemlji veštica. O tim događajima ništa pouzdano ne znamo, baš kao što ne možemo znati kakav je bio stvarni kraj Gospodara Svetlosti. Ali pogledajte oko sebe...

Smrt i svetlost su svuda, uvek, i opet, u svetom snu Bezimenog, počinju i okončavaju, bore se, prate, ulaze u san i iznad sna su, vatrene reči urezuju u Samsaru, da tamo možda stvore nešto što će biti lepo kao umetničko delo.

Nosioci šafranske odeće i dalje meditiraju o Putu Svetlosti, a devojka zvana Murga odlazi svakog dana u hram i stavlja pod paviljon mračnog boga njenog, pred kip, jedini dar koji se tome bogu ikad daje, cveće.

Lari Niven

NEPOSTOJANI MESEC

1

Do promene je došlo dok sam gledao vesti; učinilo mi se da krajičkom oka vidim neki treptaj pokreta. Okrenuo sam se ka prozoru balkona. Šta god je to bilo, zakasnio sam, nije se više moglo videti.

Mesec je bio veoma sjajan te noći.

To sam primetio, nasmešio sam se, i opet se okrenuo. Na televizoru je Džoni Karson upravo otpočinjao svoj monolog.

Kad su počele reklame, ustao sam i pošao da podgrejem kafu. Bližila se ponoć i sad će reklame ići u serijama od po tri ili četiri. Imaću vremena.

Kad sam se vratio, mesečina je privukla moju pažnju. Pre je bila jaka, a sad još jača. Hipnotička. Pomakao sam klizajuća staklena vrata u stranu i izašao na balkon.

Taj balkon bio je malen, jedva nešto više od prozorskog simsa sa dodatom ogradom; na njemu je bilo dovoljno mesta da stoje jedan čovek i jedna žena i pokraj njih prenosivi roštilj. Proteklih meseci vidik je bio divan, naročito u vreme zalaska sunca. Jedna kompanija za elektrodistribuciju počela je da gradi mnogospratnu kancelarijsku zgradu tipa staklene table. Naspram crvenog smirajnog neba ta tvrđava je dobijala izgled mreže crnih linija, golih, nadrealističkih, baš impresivnih.

A te noći...

Nikad nisam video tako blistav Mesec, čak ni u pustinji. *Dovoljno je blistav da uz njega čitaš*, pomislio sam, a odmah potom, *ali to je iluzija*. Mesec nikad nije veći (čitao sam negde) nego novčić držan na udaljenosti od devet stopa. Nikako ne bi mogao dati dovoljno sjaja da se uz njega čita.

Bio je samo tri četvrtine pun!

Ali, blistajući visoko iznad autoputa koji je vodio ka zapadu, ka San Diegu, Mesec je, činilo se, zasenjivao čak i farove dugih tokova automobila. Žmirkao sam gledajući ga, i pomislio na ljude koji su po njemu hodali i tamo ostavili tragove sa poprečnim žljebovima. Jednom mi je, zbog članka koji sam tada pisao, bilo

dozvoljeno da dohvatim komad mesečeve stene, suv kao suva kost, i da ga držim u šaci...

Čuo sam da se program nastavlja i ušao sam opet u sobu. Ali bacajući pogled preko ramena uočio sam da se sjaj Meseca opet pojačao — kao da je Mesec tek sad izašao iza nekog razređenog oblačića.

Sad je to bilo svetlo koje pali mozak, luđačko.

Pet puta je telefon zazvonio; tek tad je odgovorila.

"Haj", rekao sam. "Slušaj..."

"Haj", rekla je Lesli pospano, tonom kao da se žali. Do vraga. Bio sam se nadao da gleda televiziju, kao ja.

Rekao sam: "Ništa se ne buni, zovem te iz dobrog razloga. U krevetu si, je 1' tako? Ustani i — možeš da ustaneš?"

"Kol'ko je sati?"

"Četvrt do dvanaest."

"O, gospode."

"Izađi na svoj balkon i pogledaj unaokolo."

"Važi."

Začulo se kako je telefon lupnuo. Čekao sam. Leslin balkon gleda ka severu i zapadu, kao i moj, ali se nalazi deset spratova više, što joj daje pogled utoliko bolji.

Kroz moj prozor Mesec je blistao kao reflektor sa dodatom teksturom. "Sten? Jesi 1' tu?"

"Aha, Kako ti se čini?"

"Predivan je. Nikad ga nisam videla takvog Od čega bi Mesec mogao tako da zasija?"

"Ne znam, ali zar nije predivan?"

"Ne znam, ti si ovde domorodac." Lesli se doselila pre samo godinu dana.

"Čuj, *nikad* ga takvog nisam video" rekoh. "Ali postoji jedna stara legenda. Jednom u svakih stotinu godina smog se odvalja sa Los Anđelesa tokom jedne i samo jedne noći, tako da vazduh ostane prozračan kao međuzvezdani prostor. Na taj način bogovi mogu da vide da li je Los Anđeles još tu. Ako jeste, opet navaljaju smog da ga ne gledaju."

"Znala sam ja nekad takve stvari. Pa, dobro, slušaj, drago mi jc što si me probudio da ga vidim, ali moram sutra na posao."

"Jadna maca."

"Takav je život. 'Ku noć."

"'Ku noć."

Posle sam sedeo u tami, razmišljajući koga bih još mogao pozvati. Telefoniraš

devojci u ponoć, pozoveš je da izađe i pogleda mesečinu... možda će ona misliti da je to romantično, možda će se naljutiti, ali neće pretpostaviti da si zvao i šest drugih.

Zato sam se prisetio nekih imena. Međutim, devojke koje su pripadale tim imenima sve su tokom protekle godine otpale, tako da sam počeo da provodim sve svoje vreme sa Lesli. Nisam mogao da im zamerim. Džoana jc sada bila u Teksasu, Hilda pred udajom, a ako pozovem Luizu javiće se verovatno i Gordi. A ona Engleskinja? Samo, nisam mogao da se setim njenog broja. Ni prezimena.

Sem toga, sve moje poznanice su imale ovakvo ili onakvo radno vreme. I ja moram radom da zarađujem za život, ali ja sam pisac, slobodni umetnik, radim kad hoću. Koju god da probudim noćas, pokvariću joj jutro. Pa, ništa...

Kad sam se vratio u sobu, "Džoni Karson šou" je bio sveden na krčanje i sivo vrtloženje. Ugasio sam televizor i izašao opet na balkon.

Mesec je bio blistaviji nego tok farova na autoputu, blistaviji nego Vestvud Vilidž na desnoj strani. Planine Santa Monika zračile su magičnim bisernim sjajem. Nijedne zvezde nije bilo u blizini Meseca. Zvezde nisu mogle da prežive tako zasenjujuću svetlost.

Izdržavam se pišući naučne članke i članke uradi-sam. Trebalo bi da budem u stanju da pogodim zbog čega se Mesec ovako ponaša. Da li je moguće da je iznenada porastao?

Naduo se kao balon? Ne. Primakao se, možda, Mesec pada?

Plime! Talasi od petnaest metara... i zemljotresi! Pukotina San Andrea se rascepljuje do dimenzija kanjona Kolorada! Skači u kola, kreni u bregove... ne, već je prekasno...

Gluposti. Mesec je postao blistaviji a ne veći. To sam jasno video. Uostalom, šta bi moglo tek tako da nam baci Mesec na glave?

Žmirnuo sam, a Mesec je na mojoj retini ostavio po-sliku. Bio je toliko blistav.

Sigurno milion ljudi sada gleda Mesec, čudeći se kao i ja. Članak o tome prodao bi se odlično... ako ga napišem pre nego ma ko drugi.

Dobro, kako bi Mesec mogao postati svetliji? Mesečina je reflektovano svetlo Sunca. Da li je Sunce moglo postati blistavije? To se onda moralo desiti posle zalaska Sunca, inače bih primetio...

Ta ideja mi se nije svidela.

Uostalom, polovina Zemlje izložena je direktnom sunčanom sjaju. Hiljade dopisnika "Lajfa", "Tajma", "Njusvika", agencije Asošieted Pres sad sigurno zovu iz Evrope, Afrike, Azije... sem ako se ne skrivaju svi po podrumima. Ili ako nisu svi mrtvi. Ili lišeni glasa, jer bi Sunce izazvalo smetnje na svim radio i telefonskim sistemima i na televiziji... televizija. O, bože moj.

Počeo sam samo malo, malčice da se plašim.

U redu, idemo iz početka. Mesec je postao mnogo svetliji. Mesečina, pa, mesečina je reflektovana svetlost Sunca; i poslednji idiot toliko zna. Onda... nešto se dešava sa Suncem.

2

"Alo?"

"Zdravo. Ja sam", rekao sam, a onda mi se grlo potpuno zaledilo. Panika! Šta da joj *kažem*?

"Gledala sam Mesec", reče ona sneno. "Divan je. Čak sam pokušala da upotrebim svoj teleskop, ali nisam mogla ništa da vidim; Mesec je suviše blistav. Osvetljava ceo grad. Bregovi su svi kao srebro."

Tako je, ona na balkonu ima teleskop. To sam bio zaboravio.

"Nisam pokušala da opet zaspim", reče ona. "Previše je svetlo."

Uspeo sam da opet pokrenem svoje grlo. "Slušaj, Lesli, ljubavi, počeo sam da razmišljam o lome da sam te probudio i da verovatno nećeš moći opet da zaspiš, i zbog ovog svetla. Prema tome, hajdemo na jednu ponoćnu užinu."

"Jesi 1' poludeo?"

"Ne, ja to ozbiljno. Stvarno mislim. Ovo nije noć za spavanje. Ovakvu možda nikad više nećemo doživeti. U vraga sa tvojom dijetom. Da proslavimo. Kolači sa sladoledom, irska kafa..."

"To je nešto drugo. Oblačim se."

"Stižem."

Lesli stanuje na četrnaestom spratu zgrade C na trgu Barington. Kucao sam na njena vrata. Čekao sam.

Čekajući razmišljao sam bez ikakve nervoze: zašto baš Lesli?

Moraju postojati drugi načini da utrošim svoju poslednju noć na Zemlji, a ne ovako, sa jednom određenom devojkom. Mogao sam da odaberem neku drugu određenu devojku, ili čak nekoliko ne-previše-određenih devojaka, sem što to zaista ne odgovara meni, zar ne? Ili sam mogao da zovem brata, ili jedne roditelje, eventualno i druge roditelje...

Da, ali moj brat Majk bi zahtevao da mu se vrlo jasno obrazloži zašto je probuđen u ponoć. "Ali, Majk, koji divan Mesec..." Ne bi išlo. Moji roditelji, i jedni i drugi, slično bi reagovali. Imao sam ja dobar razlog da ih zovem,ali da li bi mi verovali?

A ako bi poverovali, šta onda? Stvar bi ispala tako kao da sam organizovao

nekakvo bdenje uz umirućeg. Neka oni sve prespavaju. Trebao mi je neko ko će se pridružiti mojoj... oproštajnoj zabavi bez postavljanja pogrešnih pitanja.

Bila mi je potrebna baš Lesli. Opet sam zakucao.

Otvorila mi je vrata taman toliko da se provučem. Bila je u donjem rublju. Kad sam je zagrlio, po leđima me je dotakao kruti, izobličeni korset koji je ona držala u ruci: "Upravo sam se spremala da ovo namestim."

"Znači da sam stigao na vreme." Oduzeo sam joj korset i odbacio ga. Sagnuo sam se da je obuhvatim rukama oko rebara, ispravio sam se sa naporom i onda krenuo hodajući za oboje u pravcu spavaće sobe; njena stopala su visila iznad mojih.

Koža joj je bila hladna. Lesli je sigurno bila napolju.

"Znači tako!" reče ona. "Misliš da vrediš koliko kolač sa sladoledom, a?"

"Sigurno. Moj ponos to zahteva." Oboje smo bili pomalo zadihani. Samo jednom u životu pokušao sam da je nosim na rukama, u konvencionalnom filmskom stilu. Zamalo da slomim svoju prokletu kičmu.Lesli je velika devojka, moje visine, a u kukovima maltene preširoka.

Bacio sam nas oboje na krevet, jedno kraj drugog. Oberučke sam posegao iza nje da je počešem po leđima, znajući da će joj to oduzeti svaku sposobnost da mi se opire, ah ha hahahaha. Zvucima zadovoljstva upućivala me je gde da češem. Povukla je moju košulju nagore, do pleća, i počela da mi češe leđa.

Nasumično smo vukli komade odeće svako sa sebe i svako sa onog drugog, odbacujući ih preko ivica kreveta. Sad je Leslina koža bila topla, skoro vruća.

Dobro, eto zato nisam mogao da odaberem neku drugu devojku. Morao bih je učiti kako da češe. A za to više nije bilo vremena.

U nekim noćima ponašao sam se nervozno, pokazivao sam tendenciju da ubrzavam naše vođenje ljubavi. Noćas smo izvodili ritual, kao da slavimo odlazak nečega. Usporavao sam, hteo sam da traje. Isplatilo se neverovatno. Zaboravio sam i Mesec i budućnost kad je Lesli stavila pete iza mojih kolena i kad smo uhvatili onaj praiskonski ritam.

Ali slika koja mi je izašla pred oči u trenutku klimaksa bila je živopisna i zastrašujuća. Bili smo okruženi obručem plavo-vrelog plamena; obruč se sužavao oko nas, kao omča. Ako sam jeknuo, bilo je to od straha i ekstaze, a ona je sigurno mislila da je samo od ekstaze.

Ležali smo jedno uz drugo, pospani, umrtvljeni, držeći se jedno za drugo. Bio sam tada sklon da utonem u san, da pogazim dato obećanje, da spavam i da pustim Lesli da spava... ali umesto toga prošaputao sam u njeno uvo: "Kolači sa sladoledom". Nasmešila se, pokrenula se, i uskoro se odvaljala sa kreveta.

Nisam joj dopustio da se uteže korsetom. "Prošla je ponoć. Nijedan momak ti

neće prići, zato što bih ja tog mangupa izmlatio, je l' tako? Onda zašto da ti ne bude udobno?" Nasmejala se i popustila. Zagrlili smo se jednom, jako, u liftu.

Bilo je mnogo lepše bez korseta.

3

Za šankom je bila kelnerica sive kose. Bila je vesela i uzbuđena. Njene oči su blistale. Obratila nam se kao da nam poverava neku tajnu. "Jeste li primetili mesečinu?"

U "Brodskom" je bilo prilično mnogo gostiju, s obzirom koje je doba noći bilo i koliko smo bili blizu studentskom kampusu univerziteta Los Anđelesa. Polovina prisutnih bili su studenti. Večeras su govorili utišano, okretali su se da gledaju kroz staklene zidove ovog dvadesetčetvoročasovnog restorana. Mesec je bio nisko na zapadu, tako nisko da se nadmetao sa uličnim osvetljenjem.

"Primetili smo", rekoh. "Proslavljamo. Da 1' biste nam doneli kolače sa sladoledom,dvaput?"Kad se okrenula, podvukao sam novčanicu od deset dolara pod papirnu podlogu ispod mog tanjira. Neće ona to imati kad da potroši, ali će bar doživeti to zadovoljstvo da novčanicu nađe. Ni ja ne bih stigao da je potrošim.

Osećao sam se slobodno, normalno. Činilo se da su se mnogi problemi odjednom sami rešili.

Ko bi rekao da će u Vijetnamu i Kambodži za samo jednu noć zavladati mir?

Ova stvar je počela oko jedanaest i trideset, ovde u Kaliforniji. To bi značilo da je podnevno sunce tada bilo negde iznad Arabijskog mora, tako da su skoro čitava Evropa, Azija, Afrika i Australija bili izloženi direktnoj svetlosti Sunca.

Već sad je Nemačka ujedinjena: onaj zid je srušen ili rastopljen udarnim talasima. Izraelci i Arapi su ostavili oružje. U Africi aparthejd je mrtav.

A ja sam bio slobodan. Za mene više ništa nije imalo posledice. Noćas sam mogao da zadovoljim sve svoje mračne želje: da pljačkam, da ubijam, da netačno prijavim porez, da bacam cigle u staklene površine, da spaljujem svoje kreditne kartice. Sad sam mogao da zaboravim onaj članak o eksplozivnom oblikovanju metala koji je trebalo da isporučim u utorak. Noćas mogu Lesli da podmetnem cimetne šećerleme umesto njenih Pilula. Noćas...

"Ja bih jednu cigaretu."

Čudno me je pogledala. "Mislila sam da si od toga odustao."

"Seti se. Rekao sam sebi da ću popušiti jednu cigaretu ako osetim nesavladivu potrebu. To sam rekao zato što nisam mogao da podnesem pomisao da baš nikad više neću pušiti."

"Ali već mesecima nisi!" Nasmejala se.

"Ali oni uporno trpaju reklame za cigarete u moje magazine!"

"To je zavera. Dobro, idi uzmi cigaretu."

Ubacio sam novčiće u mašinu, oklevao sam sa izborom, najzad sam se odlučio za jednu blagu vrstu sa filterom. Nije mi uopšte bilo stalo do cigareta. Neki događaji, međutim, zahtevaju šampanjac, a neki drugi događaji cigaretu. Tradicija je da čovek pre nego što ga streljaju dobije mogućnost da popuši još jednu cigaretu...

Pripalio sam. *Nazdravljamo raku pluća*.

Ukus joj je bio baš onako dobar kao što sam pamtio; ali bio je prisutan i slab podukus ustajalosti, kao da imaš puna usta starih opušaka. Treći udisaj pogodio me je čudno. Moje oči su izgubile fokusiranost, sve oko mene je postalo vrlo mirno. Srce mi je glasno udaralo u grlu.

"Kakav joj je ukus?"

"Čudan, nazujao sam se", rekoh.

Nazujao se! Tu reč već petnaest godina nisam ni čuo. U srednjoj školi smo pušili da bismo postigli to zujanje, to kvazipijanstvo koje nastaje sužavanjem kapilara u mozgu. Posle prvih nekoliko pokušaja zujanje više nije nastupalo, ali nastavili smo, većina nas, sa pušenjem.

Ugasio sam je. Kelnerica je upravo podizala naše kolače sa sladoledom.

Vruće i hladno, slatko i gorko: ništa na svetu nema baš onakav ukus kako vrući "fadž sandi" sa vrelim čokoladnim delovima i sa sladoledom. Umreti a ne okusiti ponovo ovu vrstu kolača bilo bi baš sramota. Ali uz Lesli "sandi" je bio i stvar, simbol svekolikog bogatstva u životu. Bilo mi je zanimljivije da je gledam kako jede nego da jedem.

Ali — cigaretu sam likvidirao da bih probao sladoled. A sad, umesto da uživam u sladoledu, nestrpljivo sam očekivao irsku kafu. Premalo vremena.

Leslin tanjir bio je prazan. Teatralno je prošaputala: "Aahh!" i potapšala se po stomaku.

Za jednim od malih stolova jedan posetilac počeo je da pada u ludilo.

Primetio sam ga još kad je ulazio. Mršavko, akademski tip, sa zulufima i naočarima sa čeličnim okvirom.Stalno se okretao da gleda napolje, da vidi Mesec. Činilo se da je, kao i ostali u restoranu, uzbuđen jednim retkim i divnim prirodnim fenomenom.

Onda je ukapirao. Video sam kako se na njegovom licu smenjuju izrazi: podozrenje, neverica, zatim užas, užas i bespomoćnost.

"Idemo", rekoh Lesli. Na šank sam spustio novčiće od po dvadeset pet centi i ustao.

"Zar nećeš da završiš kolač?"

"Ma ne. Treba neke stvari da obavimo. Šta kažeš na irsku kafu?"

"A za mene i 'Pink ledi'? O, gledaj!" Okrenula se sasvim.

Onaj akademac se pentrao na sto. Održavajući ravnotežu, raširio je ruke i zaurlao: "Pogledajte kroz svoje prozore!"

"Ti silazi odatle!" zapovedila mu je jedna kelnerica, trzajući energično njegovu nogavicu.

"Svet se bliži svome kraju! Daleko odavde, s one strane mora, smrt i pakleni plamen..."

Ali mi smo već bili na ulici. Potrčali smo smejući se. Lesli zadihano reče: "Možda smo — pobegli od — pobune religioznih zanesenjaka tamo!"

Pomislio sam na deseticu koju sam ostavio ispod svog tanjim. Sad ta novčanica neće nikome doneti zadovoljstvo. Umesto zadovoljstva, tamo je prorok izvukivao svoju poruku o prokletstvu svima koji su hteli da slušaju. Žena sive kose i blistavih očiju naći će novčanicu i pomisliće: i ovi su znali.

Hodajući preko parkinga "Crvenog ambara" nismo mogli da vidimo Mesec, jer su ga zgrade zaklanjale. Ulično svetlo i indirektni sjaj Meseca bili su manje-više iste boje. Činilo se da je noć samo malo svetlija no obično.

Nisam shvatio zašto je Lesli iznenada, na kolovozu, stala. Ali pratio sam njen ukočeni pogled koji je bio uperen pravo gore: tamo je, malo na jug od zenita, jedna zvezda vrlo jasno sijala.

"Zgodno", rekoh.

Vrlo čudno me je pogledala.

"Crveni ambar" nema prozore. Mutno veštačko svetio, daleko mutnije od onog čudnog hladnog svetla napolju, omogućavalo je da vidimo tamno drvo i goste koji su bili u mirnom dobrom raspoloženju. Činilo se da niko ne zna da je ova noć drugačija od prethodnih noći.

Proređena gomila okupila se ove utorničke noći uglavnom oko bara gde je bio klavir. Jedan gost je držao mikrofon. Nesigurnim slabim glasom pevao je neku napola poznatu pesmu, a klavirista, crnac, cerio se i svirao sladunjavu pratnju.

Naručio sam dve irske kafe i "Pink ledi". Na Leslin upitni pogled odgovorio sam samo misterioznim osmehom.

Kakva normalna atmosfera je vladala u "Crvenom ambaru". Kako relaksirana; kako srećna. Preko stola smo se držali za ruke, smešio sam se i bojao sam se da progovorim. Ako razbijem ovu čarolicu, ako kažem pogrešnu stvar...

Pića su stigla. Podigao sam čašu irske kafe, držeći je za dršku. Šećer, irski viski i jaka crna kafa, a na površini gusti beli krem. Piće je prošlo kroz mene kao magični

eliksir snage, taman, vruć i moćan.

Kelnerica je pokretom ruke naznačila da ne želi da primi moj novac. "Vidite li onog čoveka sa rol-kragnom, tamo na kraju klavir-bara? On časti", rekla je sa uživanjem. "Pre dva sata je ušao i dao barmenu novčanicu od sto dolara."

"Kud žuriš?"

Kud žurim? Onaj bi mogao da *progovori*! Ali to nisam mogao da joj kažem...

Lesli je spustila ruku preko moje. "Znam. *Znam*. Ali od toga ne možemo pobeći, je 1' tako?"

Neka šaka je uhvatila moje srce, stisla u pesnicu. Znala je, a ja to nisam primetio?

Vrata su se zatvorila, ostavljajući "Crveni ambar" u crvenkastom polumraku. Čovek koji je častio otišao je.

"O, zaboga. Kad si ukapirala?"

"Pre nego što si došao", reče ona. "Ali kad sam pokušala da proverim, nije uspelo."

"Da proveriš?"

"Izašla sam na balkon i okrenula teleskop ka Jupiteru. Ovih nekoliko noći Mars je ispod horizonta. Ako Sunce postaje nôva, sve planete treba da zasijaju kao Mesec, zar ne?"

"Tako je. Do vraga." Trebalo je i sam toga da se setim. Ali od nas dvoje, samo je Lesli bila zvezdočitac. Ja sam znao nešto malo astrofizike, ali Jupiter na nebu ne bih mogao naći ni kad bi mi život od toga zavisio.

"Ali Jupiter nije bio ništa svetliji nego obično. Zato tad nisam znala šta da mislim."

"Ali onda..." Osetio sam zoru plameno-vrele nade. Onda sam se setio. "Ona zvezda, tačno iznad glave. Ona u koju si zurila."

"Jupiter."

"Sav upaljen kao jebani neonski znak. Pa dobro, sa time sve ide u vraga." "Tiše govori."

Moj glas je već bio suzdržan. Ali u jednom ludom trenutku poželeo sam da se popnem na sto i počnem da vrištim. Plamen i prokletstvo — odakle ovim ljudima pravo da žive u neznanju?

Leslina ruka čvrsto se stisla oko moje. Taj impuls je nestao, ostavljajući me uzdrhtalog. "Idemo odavde. Neka oni ostanu u uverenju da će biti zore."

"Biće." Lesli se nasmejala gorkim, lajavim smehom; ništa slično od nje nikad ranije nisam čuo. Izašla je dok sam ja posezao ka svom novčaniku — i setio se da to nije potrebno.

Jadna Lesli. Kad je videla da je Jupiter normalan to joj je sigurno izgledalo kao

pomilovanje — sve dok se ta bela iskrica nije razbuktala do sjaja slave, sat i po kasnije. Toliko je trebalo sunčevoj svetlosti da stigne do Jupitera, odbije se vrati se do Zemlje.

Kad sam stigao do vrata, Lesli je već odmicala polutrčećim korakom niz Vestvud prema Santa Moniki. Opsovao sam i potrčao da je sistignem, pitajući se nije li iznenada poludela.

Onda sam primetio senke ispred nas. Celom dužinom suprotne strane bulevara Santa Monika: senke bačene mesečinom, u horizontalnim obrascima tamnih i plavo-belih traka.

Sustigao sam je na uglu.

Mesec je zalazio.

Zalazeći Mesec uvek izgleda veličanstveno. Noćas je bleštao ka nama kroz komadić neba ispod autoputa; bio je užasavajuće sjajan. Bacao je neverovatno kompleksne senke i linije. Čak i onaj neosvetljeni srpasti deo Meseca sijao je bisernom svetlošću Zemlje.

To mi je kazalo sve što sam želeo da znam o događajima na osvetljenoj strani Zemlje.

A na Mesecu? Članovi posade Apola 19 sigurno su pomrli tokom prvih nekoliko minuta svetlosti nôve. Zarobljeni na lunarnoj ravnici, pokušavajući, možda, da se sakriju iza neke stene koja se već topila... sem ako su na noćnoj strani Meseca? Nisam mogao da se setim. Do vraga, oni bi mogli da nadžive sve nas. Osetio sam ubod zavisti i mržnje.

I ponosa. Mi smo ih tamo poslali. Stigli smo do Meseca pre ove eksplozije Sunca. Još samo malo, i mogli smo stići i do zvezda.

Disk se, zalazeći, čudno menjao. Kupola, leteći tanjir, sočivo, linija...

Nestao.

Nestao. Pa, to je bilo sve. Sad smo mogli da zaboravimo Mesec; sad smo mogli da šetamo po otvorenom prostoru a da nas ništa ne podseća, iz časa u čas, da stvari nisu u redu. Zalazak Meseca uklonio je iz našeg grada sve čudne senke.

Ali oblaci su sad čudno sijali. Oblaci sijaju posle zalaska sunca; noćas su na svojim zapadnim ivicama sijali modro-belim sjajem. Hitali su preko neba prebrzo. Kao da pokušavaju da pobegnu...

Kad sam se okrenuo ka Lesli, krupne suze kotrljale su se niz njene obraze.

"Ne mogu. Znaš da ja kad jednom počnem da plačem ne mogu da prestanem."

"Nisam na to mislio. Očekivao sam da ćemo raditi stvari koje smo odlagali, stvari koje volimo. Ovo nam je poslednja šansa. Hoćeš li ovako da umreš, plačući na uglu ulice?"

"Ne želim da umrem nikako!"

"Tvrda radnja!"

"E mnogo ti hvala." Lice joj je bilo sve crveno i iskrivljeno. Lesli plače kao beba: ne obraća pažnju ni na dostojanstvo ni na lep izgled. Osećao sam se grozno.

Osećao sam se krivim, a znao sam da pojava nôve nije moja krivica, i baš to me je ljutilo.

"Ni ja ne želim da umrem!" zarežao sam na nju. "Pokaži mi put ka izlazu i ja ću njime poći. Kuda bismo otišli? Na Južni pol? Samo bi nešto duže potrajalo. Mesec je sigurno rastopljen celom svojom dnevnom stranom. Mars? Kad ovo bude završeno Mars će biti deo Sunca, kao i Zemlja. Alfa Centauri? S obzirom koliko bi nam ubrzanje bila potrebna, ostali bismo razmazani po zidu kao sloj butera i džema..."

"Dosta, dosta."

"U redu."

"Havaji. Sten, možemo kroz dvadeset minuta da budemo na aerodromu. Ako krenemo na zapad dobićemo dva sata više! Dva sata više do zore!"

Bilo je nečeg u tome. Za dva sata vredelo bi platiti ma koliko! Ali ja sam o tome razmislio još ranije, dok sam sa svog balkona gledao Mesec. "Ne. Umrli bismo ranije. Slušaj, draga, oko ponoći smo primetili da je Mesec zasijao jače. To znači da se Kalifornija nalazila tačno na suprotnoj strani Zemlje kad je Sunce postalo nôva."

"Da, tako je."

"Onda smo ovde najudaljeniji od udarnog talasa."

Žmirnula je. "Ne razumem."

"Vidi ovako. Prvo Sunce eksplodira. To zagreva vazduh i okeane, i to sve u jednom bljesku, celom širinom dnevne strane. Para i pregrejani vazduh počinju da se šire *brzo*. Rasplamteli udarni talas nadire sa urlikom prema noćnoj strani, zalazi u nju. Sad se sužava prema nama, kao omča. Ali udariće u Havaje ranije. Havaji su dva sata bliži liniji zalaska sunca."

"Onda nećemo videti zoru. Nećemo živeti toliko dugo."

"Ne."

"Tako dobro objašnjavaš stvari", reče ona gorko. "Rasplamteli udarni talas. Baš živopisno."

"Izvini. Suviše sam razmišljao o tome. Pitao sam se kako će izgledati."

"Onda prestani." Prišla mi je i utisnula lice u moje rame. Plakala je tiho. Jednom rukom sam je držao, drugom rukom sam trljao njen vrat. Gledao sam oblake kako jure i nisam razmišljao kako će izgledati ono što će se desiti.

Nisam razmišljao o plamenom prstenu koji se sužava ka nama.

To je, uostalo, bila pogrešna slika.

Razmislio sam o tome da su okeani na dnevnoj strani proključali, tako da se udarni talas, već na startu, morao sastojati pretežno od pare. Pomislio sam na milione kvadratnih milja okeanskog prostora koje će udarni talas morati da pređe. Dok stigne do nas biće hladniji i vlažniji. Rotacija Zemlje zakovitlaće ga poput vrtloga u kadi za kupanje.

Dva uragana vrele pare, jedan na severu, drugi na jugu, rotiraće u suprotnim pravcima. Eto, tako će izgledati. Imali smo sreće. Kalifornija će biti blizu centra severnog uragana.

Uragan pregrejane pare. Ponese čoveka u visine, skuva ga u vazduhu, otkine kuvano meso sa njega, odbaci ostatak. To će prokleto boleti.

Nikad nećemo videti zoru. Na neki način to je bilo za žaljenje. Propustićemo spektakularan prizor.

Gusti paralelni mlazevi oblaka plovili su preko zvezda, prebrzo. Jupiter je potamneo, pa se ugasio. Zar već počinje? Možda su munje izazvane toplotom preskočile...

"Aurora", rekoh.

"Šta?"

"Postoji i udarni talas sa samog sunca. Trebalo bi da se ukaže polarna svetlost kakvu niko nikad nije video."

Lesli se nasmejala iznenadno, neskladno. "Ovo je tako čudno, stajati ovde na uglu ulice i pričati ovako! Sten, da li mi ovo sanjamo?" -

"Mogli bismo da se pravimo da..."

"Ne. Veći deo ljudskog roda sigurno je već mrtav."

"Jest."

"Nemamo kud."

"Do vraga, to si odavno shvatila, bez ičije pomoći. Zašto sad to pominješ?" "Mogao si da me pustiš da spavam", reče ona gorko. "Upravo sam tonula u san kad si mi prošaputao na uvo."

Nisam odgovorio. Rekla je istinu.

"'Vrući fadž sandi'" reče ona citirajući mene. "Nije ti to bila loša ideja, zapravo. Pokvario si mi dijetu."

Počeo sam da se kikoćem.

"Prestani."

"Mogli bismo sad da se vratimo u tvoj stan. Ili u moj stan. Da spavamo."

"Valjda bismo mogli. Al' ne bi' mogli da zaspimo, a? Ne, ne kaži to. Uzmemo pilule za spavanje i kroz pet sati se probudimo vrišteći. Radije bih ostala budna. Bar ćemo znati šta se dešava."

Ali ako bismo progutali sve pilule... ali to nisam rekao. Umesto toga rekao sam: "Hoćemo li onda na piknik?"

"Kuda?"

"Možda na plažu. Šta nas briga? Odlučićemo kasnije."

4

Sve prodavnice bile su zatvorene. Međutim, blizu "Crvenog ambara" postojala je jedna koju sam koristio već godinama. Tu nam prodadoše guščiju džigericu, kreker-biskvite, nekoliko flaša ledenog šampanjca; šest vrsta sira i silnu gomilu oraha — uzimao sam od svega po jedno pakovanje — još krekera, vreću leda, smrznuti ordevr "rumaki", dvesta grama neke prastare rakije što je koštalo dvadeset pet dolara, isto toliko trešnjevače "Hiring" za Lesli, pakete sa po šest konzervi piva i gorke oranžade...

Dok smo stigli da utovarimo sve to u ona zgodna kolica u prodavmci, počela je kiša. Prednja strana prodavnice sastojala se od stakla čija je površina bila valjda čitav hektar; po tom staklu sad su zalupale velike, debele kapi, u naletima. Vetar je počeo da huji oko uglova.

Prodavač je bio kao opčinjen; pucao je od energije. Cele noći je gledao Mesec. "A sad ovo!" uzviknuo je trpajući naš plen u vreće. Bio je to postariji čovek, malog rasta, mišićav, sa debelim rukama i jakim plećima. "Ovakva kiša nikad ne pada u Kaliforniji. Ako uopšte pada, pada pravo nadole, teško i ravno. Potrebni su joj dani da počne."

"Znam." Napisao sam mu ček, osećajući se krivim zbog toga. Dugo me je poznavao i imao je poverenja u mene. Ček je bio dobar; bio je pokriven odgovarajućim sredstvima u banci. Ali pre nego što se banke otvore taj ček će biti pepeo, a sve banke sveta klobučaće užarene suncem. Ali ja za to nisam bio kriv.

Natrpao je naše vreće u kolica i postavio se kod vrata. "E, kad kiša popusti, ispadamo napolje sa ovim. Spremni?" Ja sam se pripremio da otvorim vrata. Kiša je navalila kao da je neko bacio kofu vode na prozor. Sledećeg časa je prestala, ali se voda i dalje slivala niz staklo. "Sad!" viknuo je prodavač, ja sam naglo otvorio vrata, i mi pojurismo. Stigli smo do kola smejući se kao manijaci. Vetar je zavijao oko nas, podizao je vodeni prah i bacao ga na nas.

"Izabrali smo dobro zatišje. Znate na šta me ovo vreme podseća? Na Kanzas", reče prodavač. "U vreme tornada."

Onda je odjednom nebo bilo puno šljunka! Počeli smo da jaučemo i da se izmičemo, po kolima je odzvanjalo milion malih udara; otključah vrata i uvukoh

Lesli i prodavca za sobom. Trljali smo čvoruge na svojim glavama i gledali napolje; svuda je odskakivao beli šljunak.

Prodavač je izvukao mali beli oblutak iz svog okovratnika. Stavio ga je Lesli u šaku, a ona je iznenađeno cijuknula i dodala ga meni. Bio je hladan. "Gràd", reče prodavač. "E sad stvarno ne razumem."

Nisam razumeo ni ja. Jedino sam mogao da pretpostavim da to ima neke veze sa nôvom. Ali kakve? Kako?

"Moram da se vratim"? reče podavac. Gràd se u jednom kratkotrajnom naletu istrošio. Prodavač se pripremio, a onda je izleteo iz automobila kao marinac kad juriša na breg. Nikad ga više nismo videli.

U visinama su se oblaci komešali, formirali se i nestajali, klizili jedni mimo drugih brže nego što sam ikad video da se oblaci kreću. Trbusi oblaka sijali su održavajući svetlost grada.

"Ovo mora biti zbog nôve", rekla je Lesli. Drhtala je.

"Ali kako? Da je već stigao udarni talas, bili bismo već mrtvi — ili bar gluvi. Gràd?"

"Koga je briga za to? Sten, nemamo *vremena*!"

Otresao sam glavom. "U redu. Šta bi najviše volela da radiš u ovom trenutku?"

"Da gledam košarkašku utakmicu."

"Sad je dva sata ujutro", rekoh.

"Time je mnogo što-šta onemogućeno, zar ne?"

"Da. Uskočili smo u svoj poslednji bar. Videli smo svoju poslednju utakmicu i svoj poslednji pristojan film. Šta ostaje?"

"Razgledanje izloga draguljarnica."

"Ozbiljno? U tvojoj poslednjoj noći na Zemlji?"

Razmislila je pre nego što je odgovorila. "Da."

Do vraga, mislila je ozbiljno. Ne bih mogao smisliti ništa dosadnije. "Vestvud ili Beverli Hils?"

"Oba."

"Ma, *vidi*..."

"Onda Beverli Hils."

Prošli smo kolima kroz još jedan nalet kiše i gràda — oluju u malom. Parkirali smo se pola bloka od Tifanijeve draguljarnice.

Trotoar je bio sav jedna neprekinuta bara. Kiša iz druge ruke kapala je na nas sa raznih nivoa zgrada koje su se nad nas nadnosile. Lesli reče: "Super stvar. Možemo peške da stignemo do bar šest juvelirskih radnji."

"Mislio sam da pođemo kolima."

"Ne, ne, ne, nemaš ti pravi stav. Izlozi se razgledaju peške. Takva su pravila."

"Ali kiša!"

"Nećeš umreti od zapaljenja pluća. Nećeš imati vremena", reče ona, previše gorko.

Ova Tifanijeva prodavnica u Beverli Hilsu bila je mala; noću nisu držali skupe stvari u izlozima. Videli smo nekoliko fascinantnih igračaka, ništa više.

Krenuli smo Alejom rodea — i naišli na blago. Kod Tibora je bila izložena čitava beskonačnost prstenja, ornamentalnog i modernog, velikog i malog, sa svakojakim dragim i poludragim kamenjem. Na drugoj strani ulice, u izlozima Van Klifa i Arpela videli su se broševi, elegantni muški ručni časovnici, brazletne sa majušnim časovnicima u sebi, a u jednom izlogu — sve sami dijamanti.

"A, divno", dahnula je Lesli, privučena blistanjem dijamanata. "Kako li tek izgledaju po dnevnom svetlu!.. ups..."

"Ne, dobra ti je ta misao. Zamisli ih u zoru: plamte svetlošću nôve, a prozori se rasprskavaju i puštaju da unutra prodre sirova svetlost dana. Hoćeš li nešto? Onu ogrlicu?"

"Šta, *mogu* li? E, ej, šalila sam se! Spusti to, idiote, sigurno postoje alarmi u staklu."

"Čuj, niko neće to nositi od sad pa do jutra. Zašto da bar ne bude neke koristi za nas?"

"Uhvatili bi nas!"

"Pa rekla si da hoćeš da razgledaš izloge."

"Neću da provedem poslednji sat svog života u ćeliji. Da si bar doterao kola imali bismo neke šanse..."

"... da zbrišemo. Dabome. Ma hteo sam ja da doteram ta kola..." Ali u tom času i mene i nju je spopao neobuzdan smeh. Otišli smo teturajući se i pridržavajući se jedno za drugo.

U Aleji rodea bilo je pet ili šest juvelirnica, ali bilo je i drugih prodavnica. Igračke, knjige, košulje i mašne čudnih i modernih stilova. Kod Francisa Ora, ogromna plastična kocka puna novoiskovanih novčića najmanje vrednosti. Malo dalje, nekoliko prokleto čudnih zidnih časovnika. Ovoga puta je razgledanje izloga bilo posebno privlačno;znali smo da možemo da razbijemo izlog i uzmemo nešto do čega nam je baš mnogo stalo.

Šetali smo držeći se za ruke i mašući rukama. Trotoari su bili samo naši; svi drugi prolaznici pobegli su od ludog vremena. Oblaci su u visini nastavljali da se komešaju.

"Kamo sreće da sam znala da će do ovoga doći", reče Lesli iznenada. "Utrošila sam ceo dan na popravljanje jedne greške u programu. A sad ga nećemo nikad

upotrebiti."

"A za šta bi upotrebila to vreme? Za utakmicu u bezbolu?"

"Možda. Ne. Plasman više nije važan." Namrštila se na haljine u jednom velikom izlogu. "A šta bi ti radio?"

"Otišao bih u 'Plavu sferu' na koktele", rekoh spremno. "Tamo su kelnerice u toplesu. Uvek sam tamo išao. Čujem da su sad prešli na sistem potpune golotinje."

"Nikad nisam bila u takvom baru. Do koliko su otvoreni?"

"Zaboravi to. Već je skoro dva i trideset."

Dok je gledala džinovske punjene životinje u izlogu jedne prodavnice igračaka, Lesli se zadubila u razmišljanje. "Zar ne postoji neko koga bi ubio, da si imao vremena?"

"Pa znaš da moj literarni agent živi u Njujorku."

"Zašto njega?"

"Dete moje, zašto bi svaki pisac poželeo da ubije svog agenta? Zbog onih rukopisa koje je taj zaturio pod neke druge rukopise i izgubio. Zbog toga što uzima nezasluženih deset posto, i zbog toga što onih devedeset posto šalje sa gunđanjem i kasno. Zbog..."

Odjednom je vetar zaurlao i navalio na nas. Lesli je pokazala prstom ka jednom dubokom nadsvođenom ulazu; potrčali smo tamo i pokazalo se da je to Gučijeva prodavnica. Pribli smo se uz staklo.

Vazduh je odjednom bio sav zagušen gràdom velične klikera. Negde pršte staklo; sirene izviše svoje tanke, krhke glasove u vetar. Sa vetrom više nije padao samo gràd — padalo je i kamenje!

Osetio sam miris i ukus morske vode.

Stisli smo se jedno uz drugo u skupo straćenom prostoru pred vratima Gučijeve prodavnice. Skovao sam novu frazu, kratkoživeću; povikao sam iz sveg glasa: "Vreme nôve! Kako je kog đa..." Ali nisam mogao ni samoga sebe da čujem, a Lesli nije ni primetila da vičem.

Vremenske prilike uslovljene nôvom. Kako su mogle tako brzo da stignu dovde? Dolazeći preko Severnog pola, udarni talas nôve morao bi da prevali oko četiri hiljade milja — putovanje od najmanje pet sati.

Ne. Udarni talas bi putovao kroz stratosferu, gde je brzina zvuka viša, a onda bi se širio nadole. Itekako je mogao da stigne i za tri sata. Pa ipak, pomislih, ne bi trebalo da stigne kao vetar, koji jača postepeno. Na drugoj strani sveta eksplodirajuće Sunce rastrzalo je atmosferu i bacalo ju je ka zvezdama. Udar bi trebalo da stigne u vidu samo jednog, silnog, gromovitog treska.

U jednom momentu vetar je popustio. Potrčao sam trotoarom vukući Lesli za

sobom. Kad je vetar opet ojačao zavukli smo se u neki drugi nadsvođeni ulaz. Učinilo mi se da čujem sirenu kako se približava da odgovori na onaj alarm.

Pri sledećem zatišju pretrčasmo preko vode. Pređosmo na taj način bulevar Vilšajer i stigosmo do kola. Zadihani, sedeli smo u automobilu i čekali da se grejač zagreje. Cipele su mi bile nekako gnjecave. Mokra odeća mi se lepila za kožu.

"Još koliko?" povikala je Lesli.

"Ne znam! Trebalo bi da imamo još nešto vremena."

"Moraćemo da provedemo taj piknik u stanu!"

"Kod tebe ili kod mene? Kod tebe", odlučio sam i povezao kola od ivičnjaka.

5

Bulevar Vilšajer bio je na nekim mestima poplavljen do radkapni. Ono što je počelo naletima gràda pretvorilo se u kišu koja je postojano, uporno tukla. Ispred nas je bila neka magla polegla po tlu, ravna, duboka do pojasa. Prodrevši u nju automobil ju je bacio preko sebe i ostavljao uskomešanu iza sebe. Nenormalno vreme.

Vreme nôve. Nije došlo do pojave udarnog talasa pregrejane pare koja bi ošurila svakog koga bi dotakla. Umesto toga kroz stratosferu je jurio samo vreli vetar, a turbulencija je u vrtlozima stizala do tla i tamo izazizvala čudnovate oluje.

Parkirali smo se ilegalno na gornjem parkingu. Bacio sam samo jedan pogled na donji sprat parkirališta i video da je tamo poplavljeno. Otvorio sam prtljažnik i podigao dve teške papirne vreće.

"Mora biti da smo bili poludeli", reče Lesli odmahujući glavom. "Nikad to nećemo upotrebiti."

"Da ipak odnesemo ovo gore."

Nasmejala mi se. "Ali zašto?"

"Tek onako. Hoćeš li mi pomoći da nosim?"

Noseći oboje obema rukama papirne vreće otišli smo na četrnaesti sprat. Ipak, u prtljažniku su ostale dve-tri vreće. "Zaboravi ih", reče Lesli. "Imamo rumaki, flaše i orahe. Šta nam još treba?"

"Sirevi. Krekeri. Guščija džigerica."

"Zaboravi to."

"Ne."

"Poludeo si", reče ona objašnjavajući mi polako, da bih ja shvatio. "Mogao bi silazeći da umreš, kuvan u pari! Možda nam ostaje još samo nekoliko minuta, a ti hoćeš hranu za nedelju dana! *Zašto*?"

"Radije bih da to ne kažem."

"E pa onda idi!" Zalupila je vrata ispred mene užasnom snagom.

Silaženje liftom bilo je mučenje. Neprestano sam se pitao da li je Lesli bila u pravu. Ovde, u jezgru zgrade, fijuk vetra čuo se utišano. Možda će vetar uskoro pokidati električne kablove negde i ostaviti me zarobljenog u mračnoj kutiji. Ali silaženje je ipak uspelo.

Na gornjem spratu parkirališta voda je bila do kolena.

Moje drugo iznenađenje sastojalo se u tome što je voda bila mlaka, kao upotrebljena voda u kadi za kupanje; bilo je neprijatno gaziti kroz nju. Para se zgrušavala nad površinom, onda ju je raznosio vetar koji je zavijao kroz betonsku dvoranu odjeka kao vrištanje ukletih.

Penjenje liftom bilo je novo mučenje. Ako je ono što sam sad mislio bilo samo puko priželjkivanje, ako me sad zgrabi urlajuća vrela para... osećao bih se kao takav idiot... Ali vrata su se otvorila, a svetla nisu ni trepnula.

Lesli nije htela da me pusti da uđem.

"Odlazi!" povikala je kroz zaključana vrata. "Idi i jedi svoj sir i krekere negde drugde!"

"Imaš randevu sa nekim drugim?"

To je bila greška. Nisam dobio nikakav odgovor.

Mogao sam manje-više da shvatim njenu tačku gledišta. Još jedan odlazak po vreće nije bio tako krupno pitanje da bismo se posvađali; ali kakav je bio smisao tog odlaska? Koliko će naša ljubav još trajati? Ako budemo imali sreće, još jedan sat. Zašto pogaziti njenu savršeno dobru logiku da bi se sačuvale stvari čija je vrednost trivijalna?

"Nisam hteo o ovome da počnem", povikao sam, nadajući se da će ona moći da me čuje kroz vrata. Zvuk vetra sigurno je sa one strane vrata tri puta jači nego ovde. "Možda će nam trebati hrana za nedelju dana! I skrovište!"

Ćutanje. Počeo sam da se pitam da li sam sposoban da razvalim vrata. Da li bi mi bilo bolje da čekam u hodniku? Pre ili posle ona će morati...

Vrata su se otvorila. Lesli je bila bleda. "Bilo je to surovo", rekla je tiho.

"Ne mogu ništa da garantujem. Mislio sam da čekam, ali ti si ovo iznudila. Pitao sam se da li je Sunce stvarno eksplodiralo."

"To je surovo.Taman sam se privikavala na pomisao da jeste." Okrenula je lice dovratku. Umorna, bila je umorna. Predugo sam je zadržao...

"Slušaj me. Uopšte nije bilo tačno", rekao sam. "Trebalo je da se pojavi aurora borealis koja bi osvetlila nebo od Severnog do Južnog pola. Iz Sunca bi pojurio udarni talas čestica za santimetar sporiji od svetlosti i zario bi se u atmosferu kao — ma, videli bismo plavi plamen iznad svake zgrade!"

Upinjući se da nadjačam grmljavinu nastavio sam. "Onda je oluja došla previše sporo. nôva bi otrgla nebo nad pola planete. Udarni talas bi obleteo noćnu stranu sa zvukom koji bi slomio sva stakla na svetu, sva odjedanput! Od tog zvuka bi pucao beton i mermer i — Lesli, ljubavi, to se jednostavno nije desilo. Zato sam počeo da se pitam."

Promumlala je: "Onda šta je?"

"Protuberanca. Najgora..."

Počela je da viče na mene kao da me optužuje. "Protuberanca! Sunčeva protuberanca! Ti misliš da bi Sunce moglo tek tako da se upali..."

"Polako, polako..."

"... da Mesec i planete zasijaju kao buktinje, a onda sve da izbledi kao da se ništa nije desilo! Idiote jedan..."

"Mogu li da uđem?"

Izgledala je iznenađeno. Koraknula je u stranu. Sagnuo sam se, uzeo vreće i ušao.

Staklena vrata su zveckala kao da džinovi navaljuju na njih u nameri da uđu. Kiša se provlačila kroz pukotine i pravila tamne barice na ćilimu.

Ostavio sam vreće na kuhinjski sto.U frižideru sam našao hleb, ubacio sam dve kriške u toster. Dok se hleb tostovao, otvorio sam guščiju džigericu.

"Ode moj teleskop", reče ona. Dabome, teleskop više nije bio tu. Na balkonu je ostao samo prevrnut tronožni stativ.

Odvrnuo sam žicu sa flaše šampanjca. Tostovani hleb je iskočio. Lesli je našla nož i na obe kriške namazala guščiju džigericu. Prineo sam flašu uz njeno uvo, sa namerom da aktiviram njene uslovne reflekse.

Zaista, kad je čep sa pucnjem iskočio, ona se nasmešila, ali samo za tren. Rekla je: "Trebalo bi da se ovde ulogorimo za piknik. Iza šanka. Pre ili kasnije vetar će provaliti ta vrata i sve će biti zasuto staklom."

Toje bila dobra misao. Navukao sam pokretnu pregradu, pokupio sam sve jastuke sa poda i sa kauča i doneo ih. Napravili smo sebi gnezdo.

Bilo je na neki način udobno. Kuhinjski šank bio je oko sto deset santimetara visok, taman toliko da nam sad bude iznad glava, a u prostoru iza njega mogli smo se pokretati. Sad su po podu bili sve sami jastuci. Lesli je sipala šampanjac u velike čaše, sve do samih rubova.

Tragao sam za zdravicom, ali bilo je previše mogućnosti, i sve su bile deprimirajuće. Ispili smo bez zdravice. Onda smo pažljivo spustili čaše i skliznuli napred, jedno drugome u zagrljaj. Mogli smo i tako da sedimo, lice uz lice, naslanjajući se u koso jedno na drugo.

"Umrećemo", reče ona.

"Možda nećemo."

"A ja se već navikla na tu pomisao", reče ona. "Pogledaj se, sav si nervozan. Bojiš se smrti. Zar nije bila divna noć?"

"Jedinstvena. Kamo sreće da sam na vreme znao pa da sam te izveo na večeru."

Zaorilo se šest uzastopnih eksplozija grmljavine: kao bombe u vazdušnom napadu. "I ja kažem, kamo sreće", reče ona kad smo opet mogli da čujemo.

"Kamo sreće da sam znao još popodne."

"Pekan-praline!"

"Pijaca. Dvaput prženi kikiriki. Koga bi *ti* ubila da si imala vremena?"

"Bila je u mom sestrinstvu, u internatu, jedna devojka..."

— i bila je sklona sestrinskom rivalstvu, tvrdila je Lesli. Onda sam ja pomenuo jednog urednika koji je neprestano menjao odluke. Lesli je pomenula jednu od devojaka sa kojima sam nekada išao, a ja sam pomenuo njenog jedinog ranijeg momka za koga sam znao. Dok nismo istrošili imena, lepo smo se zabavili. Moj brat Majk je jednom zaboravio moj rođendan. Đavo.

Svetla su zažmirkala, onda opet normalno zasijala.

Lesli je preterano smirenim načinom zapitala: "Stvarno misliš da bi Sunce moglo da se vrati na normalu?"

"Bolje bi bilo da se *već* vratilo na normalu, jer ako nije, izginućemo svakako. Bilo bi dobro kad bismo sada mogli da vidimo Jupiter."

"Do vraga, odgovori mi! Misliš da je bila protuberanca?"

"Da."

"Zbog čega?"

"Zvezde žuti patuljci ne eksplodiraju u nôve."

"Šta ako je naša eksplodirala?"

"Astronomi znaju prilično o nôvama",rekoh. "Više nego što bi čovek očekivao. U stanju su da predvide njihov nastanak mesecima unapred. Sunce je G-nula žuti patuljak. Takvi uopšte ne postaju nôve. Moraju prvo da odlutaju od glavnog niza, a za to su potrebni milioni godina."

Blago me je lupkala pesnicom po leđima. Bili smo obraz uz obraz; nisam mogao da vidim njeno lice. "Ne želim u to da poverujem. Ne usuđujem se. Sten, ništa slično se nije desilo nikad ranije. Otkud možeš da znaš?"

"Nešto se jeste desilo."

"Šta? Ne verujem. Pamtili bismo."

"Sećaš se prvog sletanja na Mesec? Oldrin i Armstrong?"

"Naravno. Gledali smo to na Erlovoj zabavi povodom sletanja na Mesec."

"Aterirali su na najveće, najravnije mesto koje su na Mesecu mogli da nađu.

Poslali su nam nekoliko sati skakutavih amaterskih filmova, napravili su mnoštvo vrlo jasnih fotografija, ostavili su one poprečno-prugaste otiske svuda unaokolo. Kući su doneli gomilu kamenja. Sećaš se? Ljudi su govorili da nije imalo smisla ići tako daleko radi kamenja. Ali prvo što je na tom kamenju primećeno bilo je da je ono polurastopljeno. Jednom, u prošlosti, recimo pre stotinu hiljada godina — nema načina da se to preciznije odredi — Sunce se rasplamsalo. To nije potrajalo toliko dugo da bi na Zemlji ostali tragovi. Ali Mesec nema atmosferu koja bi ga štitila. Sve stene su se sa jedne strane topile."

Vazduh je bio topao i vlažan. Skinuo sam sako otežao od kiše. Izvukao sam iz njega cigarete i šibice, pripalio jednu cigaretu i izduvao dim mimo Leslinog uva.

"Zapamtili bismo. Nije moglo da bude ovako gadno."

"Nisam tako siguran. Pretpostavimo da se to desilo nad Pacifikom? Ne bi bilo baš *toliko* štete. Ili iznad dvaju Amerika. Sterilisalo bi neke biljke i životinje, spalilo bi mnoge šume, i ko bi to znao? Sunce se tada vratilo na normalu. Moglo bi opet. Sunce je zvezda sa varijacijama od četiri procenta. Možda s vremena na vreme varira i malčice više."

Nešto se rasprslo u spavaćoj sobi. Prozor? Vlažan vetar nas je dotakao. Vrištanje oluje postalo je glasnije.

"Onda bismo mogli da preživimo ovo", rekla je Lesli sa oklevanjem. "Mislim da si pokazala prstom prema centru stvari. Skol!" Našao sam šampanjac i dobro otpio. Bilo je tri ujutru, a uragan nam je navaljivao na stan. "Zar ne bi onda trebalo da preduzmemo nešto u tom smislu?" "Preduzeli smo."

"Nešto u smislu bežanja u bregove! Sten, doći će do poplava!"

"Možeš da se kladiš u sopstveno dupe da će doći, ali one neće dohvatiti ovako visoko. Četrnaest spratova. Čuj, razmislio sam o ovome.Nalazimo se u zgradi koja je predviđena da izdrži zemljotrese. Sama si mi tako rekla. Neće pasti od jednog uragana. A što se tiče bregova, kakvi bregovi? Nećemo noćas daleko stići, jer ulice su već poplavljene. Čak i da se popnemo u planine Santa Monika, šta tad? Lavine blata, eto šta. To područje neće odoleti onome što sledi. Protuberanca je sigurno dovela do isparavanja toliko vode da se može napraviti novi okean. Padaće kiša četrdeset dana i četrdeset noći! Ljubavi, ovo je najbezbednije mesto do koga smo noćas mogli stići."

"Ako se otopi led na polovima?"

"Da... pa.prilično smo visoko, čak i za to. Ej, možda je ona prethodna protuberanca izazvala Nojev potop. Možda se to ponovo dešava. Sigurno je kao sam pakao da na svetu sad nema mesta gde ne duva uragan. Ta dva velika protivrotirajuća uragana dosad su se sigurno raspala u stotine manjih oluja..."

Staklena vrata eksplodirala su ka unutrašnjosti sobe. Zgurili smo se, a vetar je

zaurlao oko nas, zasipajući nas kišom i staklom.

"Bar imamo hranu!" povikao sam iz sveg glasa. "Ako nas poplave ovde zarobe, možemo da sačekamo da prođu!"

"Ali ako nestane struje, ne možemo da kuvamo! A frižider..."

"Skuvaćemo sve što možemo. Tvrdo skuvati sva jaja..."

Vetar se oko nas pojačao. Nisam više pokušavao da govorim.

Mlaka kiša šibala je horizontalno; promočila nas je. Kuvati u uraganu? Bio sam glup; predugo sam čekao. Ako pokušamo da kuvamo, vetar će izvrnuti na nas ključalu vodu. Ili ulje...

Lesli je vrištala: "Moraćemo u štednjaku!"

Naravno. Štednjak nikako nije mogao pasti na nas.

Podesili smo ga na četiri stotine stepeni i stavili u njega sva jaja, potopljena u lonac sa vodom. Iz pregrade za meso u frižideru izvukli smo svo meso i gurnuli ga u štednjak potrpano na posudu za pečenje. U drugi lonac strpali smo dve artičoke. Ostalo povrće moći ćemo da jedemo sirovo.

Šta još? Pokušao sam da razmislim.

Voda. Ako nestane struje verovatno će nestati i vode a ni telefon neće raditi. Odvrnuo sam slavinu iznad sudopere i počeo da punim posude: lonce sa poklopcima,Leslinu cediljku kapaciteta trideset čaša koju je ona koristila kad je priređivala žurke, kofu za pranje. Videlo se da misli da sam lud, ali nisam se pouzdavao u kišu kao izvor vode: kišu nisam mogao da kontrolišem.

Zvuk. Već smo obustavili pokušaje da nadvičemo oluju. Četrdeset dana i noći ovoga i bićemo gluvi kao kamen. Vata? Do kupatila više nisam mogao da se probijem. Papirni ubrusi! Cepao sam, gužvao sam, napravio četiri čepa za naše uši.

Kanalizacija? Još jedan razlog što je bilo bolje doći u Leslin stan nego u moj. Ako se kanalizacija zapuši, tu je balkon.

A ako se poplava digne više od četrnaestog sprata, postoji i krov. Dvadeset spratova visoko. Ako poplava krene više i od toga, onda će zaista prokleto malo ljudi doživeti da vidi njen kraj.

A ako je ipak nôva?

Zagrlio sam Lesli još malo čvršće i pripalio sledeću cigaretu, opet samo jednom rukom. Toliko planiranje bilo bi uzaludno, ako je nôva. Ali planirao bih u svakom slučaju. Ne prestaje čovek da planira samo zato što je situacija beznadežna.

A kad uragan postane pregrejana para, tu je balkon. Punim trkom, pa preko ograde: bolje to nego biti živ skuvan.

Ali nije bio pogodan momenat da to pominjem.

Ona se verovatno i sama toga setila.

Struje je nestalo oko četiri. Isključio sam štednjak, za slučaj da struja opet dođe. Pustićemo da se hrana jedan sat hladi.a onda ćemo je svu zatvoriti u vrećice.

Lesli je zaspala, sedeći tako uspravljena u mojim rukama. Kako je mogla da spava ne znajući? Naslagao sam jastuke iza nje i polako je položio na leđa.

Neko vreme sam ležao na leđima, pušeći i gledajući kako munje prave senke na plafonu. Pojeli smo svu guščiju džigericu i popili jednu flašu šampanjca. Pomislio sam da otvorim rakiju, ali sam, sa žaljenjem, odustao od toga.

Prošlo je mnogo vremena. Nisam siguran o čemu sam razmišljao. Nisam spavao, ali sam nesumnjivo pustio mozak na otavu. Postepeno sam shvatio da plafon, između bljeskova munja, zadržava sivu boju.

Prevalio sam se na jednu stranu, obazrivo, sav mokar. Sve je bilo vlažno.

Moj sat je pokazivao devet i trideset.

Otpuzio sam oko pokretne pregrade i ušao u dnevnu sobu. Dugo sam ignorisao zvuke oluje; tek kad me je po licu ošinula mlada kiša setio sam se da uragan još traje. Ali kroz crne oblake cedilo se čađavo-sivo svetlo.

Znači, tako. Dobro sam učinio što sam sačuvao rakiju. Poplave, oluje, jaka radijacija, požari izazvani pojačanom toplotom Sunca — ako se pokaže da su razaranja onolika kolika sam očekivao, novac će izgubiti svaku vrednost. Biće nam potrebna roba za trampu.

Bio sam gladan. Pojeo sam dva jajeta i nešto slanine — sve je to bilo još toplo — i počeo da sklanjam ostatak hrane. Imamo zalihu za možda nedelju dana... ali ne bi se moglo reći da će nam ishrana biti uravnotežena. Možda bismo mogli da trgujemo sa drugim apartmanima. Sigurno postoje i prazni apartmani; mogli bismo iz njih da popljačkamo konzerve sa supom i slične stvari. Ako poplava potopi donje spratove, moraćemo da zbrinemo izbeglice odatle... .

Prokletstvo! Sad mi je nôva nedostajala. Prošle noći život je bio tako jednostavan. A sada... imamo li lekova? Ima li u zgradi ijednog lekara? Pojaviće se dizenterija i druge zarazne bolesti. I glad. U blizini postoji jedna samoposluga; možemo li da nađemo ronilačku opremu u ovoj zgradi?

Ali prvo ću da odspavam. Posle možemo da počnemo da istražujemo zgradu. Dan se pretvorio u svetlije čađavo sivilo. Moglo bi biti i gore, mnogo gore. Pomislio sam na radijaciju koja je nesumnjivo obasula onu drugu stranu sveta i zapitao sam se da li će naša deca naseliti Evropu, Aziju ili Afriku.

Orson Skot Kard

ENDEROVA IGRA

"Ma kakva da ti je gravitacija kada stigneš do vrata, zapamti — neprijateljeva kapija je *dole*. Ako kroz sopstvenu kapiju izađeš k'o da si pošao u šetnju predstavljaš veliku metu i zaslužuješ da te tresnu. I to ne samo bljeskavcem." Ender Vigins zastade i pređe pogledom po grupi. Većina ga je samo nervozno gledala. Nekolicina, sa razumevanjem. Nekolicina namrgođeno i sa otporom.

Prvi dan sa novom armijom — svi tek što su pristigli iz škole dreda — a Ender je zaboravio koliko novi klinci mogu biti mladi. On je bio u njoj tri godine, a oni tek šest meseci — niko iz te gomile nema više od devet godina. Ali, njegovi su. Komandant je postao pola godine pre vremena, sa jedanaest. Pre toga imao je sopstveni dred i znao par štosova; u njegovoj novoj armiji, međutim, bilo ih je četrdeset. Zelembaća. Sve dobri strelci sa bljeskavcem, svi u vrhunskoj formi, inače ne bi ni bili ovde — i svi su imali dobru šansu da budu zbrisani u prvoj borbi.

"Zapamti", nastavio je, "oni te ne mogu videti sve dok ne prođeš kroz vrata. Ali, čim prođeš — imaju te. Znači, kroz ta vrata se ide onako kako tebi odgovara da oni pucaju na tebe. Nogu savijenih ispod sebe, i usmeren pravo na dole." Pokazao je na namrštenog klinca koji je, po izgledu, imao samo sedam godina i bio najsitniji od svih. "U kom smeru je dole, zelembaću?"

"Prema neprijateljevim vratima", odgovor je bio brz. Bio je i mrzovoljan kao da je govorio: da-da, daj pređi na važne stvari.

"Ime, klinac?"

"Grašak."

"To si dobio što si tako velik ili ti je mozak toliki."

Grašak ne odgovori. Ostali su se malo smejali. Ender je dobro izabrao. Ovaj klinja *jeste* bio mlađi od ostalih, mora da su ga pomerili napred jer je bistar. Ostalima se nije mnogo dopadao i bilo im je drago da mu neko malo spusti. Kao što je Enderu spustio njegov prvi komandant.

"Dobro, Grašak, ti brzo kapiraš, je li? Sad vam kažem: niko ne prolazi kroz ta vrata a da se ne namesti za upucavanje. Mnogi od vas će biti pretvoreni u cement, bar delimično. Neka to budu noge. Jasno? Ako ti upucaju samo noge, onda se samo one

smrznu, a u beстežinskom stanju to nije nikakva frka." Ender se okrenu jednom od ošamućenih: "Čemu služe noge? Hmmm?"

Tupo zurenje. Zbunjenost. Mucanje.

"Nema veze. Izgleda da ću morati da pitam Graška."

"Noge služe za odgurivanje od zidova." I dalje sa dosadom.

"Hvala, Grašak. Svi su to utuvili?" Svi su utuvili i nije im se dopadalo da im Grašak to utuvi.

"Dobro. Nogama se ne gleda, nogama se ne puca i najčešće samo smetaju. Ako se smrznu dok štrče pravo napred, napravio si od sebe glupi balon. Tako nema sakrivanja. Gde, znači, idu noge?"

Ovoga puta nekolicina je odgovorila kako bi pokazala da Grašak nije jedini koji zna nešto. "Ispod. Zavučene ispod tebe."

"Tako je. Štit. Klečiš na štitu, a štit su ti sopstvene noge. A postoji i štos sa odelima.Čak i kada ti bljesnu noge još možeš da se odgurneš. Nisam video da izuzev mene to još neko radi — ali svi ćete to naučiti."

Ender Vigins uključi svoj bljeskavac. Slabašno zeleno mu zasvetle u ruci. Onda se podigao u toj beстežinskoj vežbaonici, povukao noge pod sebe kao da kleči i bljesnuo ih obe. Odelo se odmah ukoči kod kolena i gležnjeva, tako da uopšte nije mogao da se savija.

"O.K. Sad sam bljesnut, vidiš?"

Lebdeo je metar iznad njih. Svi su bili zbunjeni, i gledali su nagore, u njega. Ender se nenadano trgao unazad, dohvatio jedan od rukohvata na zidu iza sebe i privukao se u ravan zida.

"Recimo da sam se našao pored zida. Da imam noge, koristio bih ih i odbacio se kao skakutajući *grašak*, je li?"

Nasmejali su se.

"Ali nemam noge, a to je bolje, kapiraš? Zbog ovoga."

Ender se u pojasu prelomio kao nož na preklapanje, a zatim se naglo ispravio. Za tren oka je preleteo vežbaonicu. Doviknuo im je sa druge strane: "Da li ste ukapirali? Nisam koristio ruke pa sam mogao da šljakam bljeskavac. I još, noge mi nisu plutale pet metara iza mene. Gledajte sada ponovo."

Ponovio je preklop i uhvatio držač na zidu kraj njih. "I neću da to radite samo kada vam bljesnu noge. Hoću da to radite dok još imate noge, jer je tako bolje. Pre svega, zato što to neće očekivati. U redu, a sada svi u vazduh, klečećki."

Većina se popela za par sekundi. Ender je bljesnuo zaostale pa su visili, bespomoćno zamrznuti, dok su se ostali smejali.

"Kada izdam naređenje — mrdni. Kapiraš? Kada stignemo do vrata i kada ih

oslobode, za dve sekunde ću izdati naređenje, čim vidim raspored. I kada dam naređenje bolje da si tamo, jer će pobediti onaj ko prvi stigne... ako nije budala. Ja nisam. I bolje da ni ti ne budeš jer ću te vratiti u obučavalište." Vide da je mali broj progutao knedlu a da ga zamrznuti gledaju sa novim strahom. "Vi, frajeri, što tamo visite, vi gledajte. Odmrznućete se za oko petnaest minuta, pa da vidimo da li možete da dostignete ostale."

Sledećih pola sata Ender ih je vodio u preklopima sa zidova. Objavio je prekid kada je uvideo da su svi shvatili osnovnu ideju. Bili su dobra grupa — možda. Postaće bolji.

"Sada pošto ste se zagrejali", rekao im je, "možemo da počnemo sa radom."

Ender je posle vežbe poslednji izašao, jer je ostao da nekima od sporijih pomogne da poboljšaju tehniku. Imali su dobre učitelje, ali, kao i sve vojske, bili su nejednaki, i u borbi bi neki od njih mogli biti pravi hendikep. Njihova prva bitka može biti za više nedelja. Može biti sutra. Raspored se nikada nije štampao. Komandant bi se jednostavno budio i pronalazio noticu sa vremenom bitke i imenom protivnika. Zato će u prvo vreme goniti svoje dečake dok ne postignu vrhunsku formu — i to svi. Spremni za bilo šta, bilo kada. Strategija je fina stvar, ali ništa ne vredi ukoliko vojnici ne mogu da izdrže napor.

Skrenuo je iza ugla u krilo za stanovanje i našao se licem u lice sa Graškom, sedmogodišnjakom koga je kinjio tokom cele današnje vežbe. Problemi. Ender baš sada nije želeo probleme.

"Haj, Grašak."

"Haj, Endere."

Pauza.

"Gospodine", ispravi ga Ender.

"Nismo na dužnosti."

"U mojoj armiji, Grašak, uvek smo na dužnosti." I Ender pođe napred, okr-znuvši ga.

Graškov visoki glas zapišta iza njega: "Znam šta radiš. Endere, gospodine, i upozoravam te."

Ender se polako okrenu i pogleda ga: "Ti upozoravaš mene?"

"Ja sam ti najbolji čovek. I bolje je da se tako i ponašaš prema meni."

"Inače?" Ender se pretećі nasmeši.

"Inače ću biti najgori čovek. Ili jedno ili drugo."

"I, šta hoćeš? Da te mazim i pazim?"

Ender je postajao ljut. No, Grašak se nije brinuo.

"Hoću dred."

Ender se vrati do njega i stade, gledajući nadole, pravo u oči.

"Daću dred", reče, "dečkima koji dokažu da to zaslužuju. Moraju da budu dobri vojnici, moraju da izvršavaju naređenja, da u gužvi sami misle i da pokažu poštovanje. Tako sam ja postao komandant. Tako ti možeš postati vođa dreda. Kapiraš?"

Grašak se nasmeši. " Pošteno. Ako zaista budeš tako radio, za mesec dana biću vođa dreda."

Ender pruži ruku dole, zgrabi ga za prednji deo uniforme i gurnu uza zid. "Grašak, kada kažem da radim na određeni način, onda tako i radim."

Grašak se samo smeškao. Ender ga pusti i ode, ne osvrćući se. Bio je siguran da ga Grašak i dalje posmatra, i da se smeška, i dalje tek malo prezriv. Uostalom, možda će od njega i ispasti dobar vođa dreda. Ender će ga motriti.

Kapetan Graf, metar i devedeset visok i debeljuškast, klatio se u stolici gladeći stomak. S druge strane stola, sedeo je poručnik Anderson i ozbiljno pokazivao skokove na grafikonu.

"Evo ovde, kapetane", reče Anderson, "Ender ih je već naveo da rade taktiku koja će rasturiti svakoga ko im se nađe na putu. Udvostručio im je brzinu." Graf klimnu.

"A znate mu rezultate testova. Još i dobro misli."

Graf se nasmeši. "Jest, jest, Andersone, on je dobar učenik, i zaista obećava." Čekali su.

Graf uzdahnu. "Pa dobro, šta biste hteli da ja tu učinim?"

"Ender je taj. Mora biti."

"Neće biti na vreme spreman, poručniče. Za ime boga, čoveče, pa on ima samo jedanaest godina, šta biste hteli — čudo?"

"Počev od sutra, bacaću ga u bitke svakog dana. Želim da za jedan mesec odradi jednogodišnji program bitaka."

Graf odmahnu glavom. "Tako će mu armija završiti u bolnici."

"Neće, gospodine. Pod njim dolaze u formu. A Ender nam je potreban."

"Ispravka, poručniče. *Neko* nam je potreban. Vi mislite da je to Ender."

"U redu, ja mislim da je to Ender. Ali, ako ne on, koji drugi komandant?"

"Ne znam, poručniče." Graf pređe rukama po svojoj mestimično maljavoj ćeli. "To su deca, Andersone. Shvatate li vi to? Enderova armija ima devet godina. Zar ćemo ih suprotstavljati starijim klincima? Proteraćemo ih kroz pakao da bismo ostvarili jedan takav mesec."

Poručnik Anderson se još više nagnu preko Grafovog stola.

"Video sam njegove proklete rezultate! Gledao sam ga u borbi, slušao sam trake njegovih treninga, gledao sam mu modele sna, slušao snimke razgovora po

hodnicima i kupatilima, svesniji sam Endera Viginsa više nego što vi uopšte možete i da zamislite! I nasuprot svim argumentima, nasuprot njegovim očiglednim kvalitetima, stavljam na tas jednu stvar. Enderovu sliku za godinu dana, ako vi isterate svoje. Vidim ga potpuno beskorisnog, istrošenog i propalog, jer je bio gurnut dalje nego što on, ili bilo koji živ čovek, može ići. Ali, nije ta slika dovoljno teška, zar ne, poručniče, jer smo u ratu, i svoje najveće talente smo izgubili, a odsudne bitke su tek pred nama. I zato svakog dana ove nedelje dajte Enderu bitku. A onda mi podnesite izveštaj."

Anderson je ustao i otpozdravio. "Razumem, gospodine."

Stigao je gotovo do vrata kada ga Graf pozva. Okrenuo se.

"Andersone", reče kapetan Graf, "da li ste bili napolju, mislim, u poslednje vreme?"

"Ne, od poslednjeg odsustva, pre šest meseci."

"Tako sam mislio. A i nije bitno. Ali, da li ste nekada bili u Biman parku, tamo, u gradu? Hmmm? Divan park. Drveće. Trava. Nema beстežinskog stanja, nema bitaka, nema briga. Znate li šta se još nalazi u Biman parku?"

"Šta, gospodine?" upita poručnik Anderson.

"Deca", odgovori Graf.

"Deca, naravno", reče Anderson. "Mislim, deca. Mislim, klinci koji ujutru ustaju kad ih majke pozovu, i idu u školu, i onda popodne odlaze u Biman park i tamo se igraju. Srećni su, i često radosni i smeju se i zabavljaju. Hmmm?"

"Sigurno jesu, gospodine."

"To je sve što imate da kažete, Andersone?"

Anderson se nakašlja. Mislim da je za decu dobro što se zabavljaju, gospodine. Znam da ja jesam, kad sam bio dečak. Ali, svetu su u ovom trenutku potrebni vojnici. A ovo je način da ih dobijemo."

Graf klimnu i zatvori oči. "O, da, zaista. U pravu ste, po statističkim dokazima i po svim važećim teorijama, i, prokletstvo, one su tačne i sistem je ispravan, ah Ender je ipak stariji od mene. On nije dete. Jedva da je osoba."

"Ako je to istina, gospodine, onda bar znamo da Ender omogućava da se većina njegovih vršnjaka igra u parku."

"I Isus je, navodno, umro za spas svih ljudi." Graf se uspravi i tužno pogleda Andersona.

"Ali mi smo ti", reče, "u ovom slučaju, mi smo ti koji zabijaju klinove."

Ender Vigins je ležao na krevetu i zurio u tavanicu, nikada nije spavao duže od pet časova, ali svetla su se gasila u 2200 i nisu se palila do 0600. I tako je zurio u tavanicu i mislio.

Svoju armiju je imao tri i po nedelje. Armija Zmaj. Ime je bilo dodeljeno i nije bilo srećno izabrano. Tabele su, doduše, govorile da je armiji Zmaj, pre otprilike devet godina, išlo prilično dobro. Ali, sledećih šest godina to ime je dodeljivano inferiornim armijama i najzad je, zbog predrasuda naraslih oko tog imena, povučeno iz upotrebe. Do sada. A sada, mislio je Ender smešeći se. Zmaj će ih sve iznenaditi.

Vrata se tiho otvoriše. Ender ostade nepomičan. Neko meko stupi u sobu, a zatim se povuče uz prigušeno zatvaranje vrata. Kada je poslednji zvuk zamro, Ender se prevrnu u ležaju i na podu ugleda belo parče papira... Pruži ruku i podiže ga.

ARMIJA ZMAJ PROTIV ARMIJE ZEC, ENDER VIGINS I KARN KARBI, 0700.

Prva bitka. Ender siđe sa kreveta i odmah se obuče. Brzo je otišao do soba svojih vođa dreda i rekao im da sakupe dečake. Za pet minuta svi su bili okupljeni u hodniku, pospani i spori. Ender je govorio tiho:

"Prva bitka. U 0700 protiv armije Zec. Već sam se dvaput borio protiv njih, ali nikada protiv ovog komandanta. Nikad čuo za njega. Ipak, oni su starija grupa, a ja znam nekoliko njihovih starih štosova. Sada se razbudite. Trčite, duplo brže, zagrevanje u vežbaonici tri."

Sat i po su vežbali, sa tri trenažne bitke i gimnastikom u hodniku, izvan bestežinskog stanja. Zatim su petnaest minuta svi ležali u vazduhu, potpuno se opuštajući u odsustvu težine. U 0650 Ender ih je probudio pa su požurili u hodnik. Poveo ih je, ponovo u trku, uz povremeno skakanje i dodirivanje svetlosnih panoa na tavanici. Svi dečaci su dodirivali isti pano. I, u 0658. stigoše do svoje kapije sale za ratovanje. Članovi dreda C i D zgrabiše prvih osam rukohvata na tavanici hodnika. Dredi A, B i E čučnuše na pod. Ender je zakačio stopala za dva rukohvata na sredini tavanice tako da nikome nije smetao.

"Gde su neprijateljeva vrata", upitao je prigušeno.

"Dole!" odgovoriše šapatom i nasmejaše se.

"Pali bljeskavce." Cevi koje su držali u rukama zasijaše zeleno. Čekali su još par sekundi a onda sivi zid pred njima nestade i sala za ratovanje postade vidljiva.

Ender je odmah odmeri. Poznata otvorena rešetka većine ratnih igara, poput dečijih trodimenzionalnih majmunskih pentralica u parku, sa sedam ili osam kutija razbacanih kroz rešetku. Te kutije nazivali su zvezdama. Bilo ih je dovoljno, i u dovoljno isturenim pozicijama, da ih je vredelo osvajati. Ender je to u trenu odlučio, vičući: "Rasturi se ka bližim zvezdama. E, čekaj!"

Četiri grupe iz uglova gnjurnuše kroz naponsko polje na ulaznoj kapiji i padoše dole, u salu za ratovanje. Pre no što se neprijatelj uopšte i pojavio na suprotnoj kapiji,

Enderova armija se rasprostrla od vrata do najbližih zvezda.

Tada neprijateljski vojnici prođoše kroz vrata. Ender je po njihovim pozama znao da su došli iz drugačije gravitacije i da su dovoljno glupi da se od nje dezorijentišu. Prolazili su uspravno, tela potpuno izloženih i nebranjenih.

"Ubi ih, e!" viknuo je Ender i bacio se kroz vrata kolenima napred; bljeskavac mu je bio između nogu bljeskajući. Dok je Enderova grupa letela preko prostorije, ostatak armije Zmaj štitio ih je vatrom, tako da je grupa E stigla u isturenu poziciju sa samo jednim potpuno zamrznutim dečkom, mada su svima noge bile neupotrebljive — što im nimalo nije smetalo. Došlo je do zatišja dok su Ender i njegov protivnik, Kern Karbi, procenjivali nastalu poziciju. Pored gubitaka armije Zec, na samoj kapiji je bilo malo izbačenih iz bitke, i obe armije su bile gotovo u punom sastavu. Ali, Karn nije posedovao originalnost — bio je u raširenoj, četvorougaonoj poziciji koju bi mogao da smisli svaki petogodišnjak na prvom stupnju obuke. A Ender je znao kako da ga porazi.

Glasno je povikao: "E pokriva A, C dole, B, D, skreni, istočni zid!" Dredi B i D, pod zaštitom dreda E, sunuše sa svojih zvezda. Dok su oni još bili izloženi, dredi A i C takođe napustiše svoje zvezde i otplutaše ka bližem zidu. Dodirnuli su ga zajedno, i zajedno sa preklopom odbili od njega. Pojavili su se iza neprijateljevih zvezda brzinom duplo većom od uobičajene, i otvorili vatru. Za par sekundi, bitka je bila završena; neprijatelj je gotovo u potpunosti bio zamrznut, uključujući i komandanta, a ostali su se rasturili po uglovima. U narednih pet minuta armija Zmaj, u grupama po četvorica, očistila je tamne uglove i saterala neprijatelja u centar gde su se njihova tela, smrznuta u neobičnim položajima, gurala i sudarala. Onda Ender uze tri svoja dečaka i obavi formalnost obrtanja jednosmernog polja na neprijateljevoj kapiji, istovremenim dodirivanjem svakog njenog ugla šlemom armije Zmaj. Tada Ender postroji svoju armiju u vertikalne redove blizu čvora smrznutih vojnika armije Zec.

Samo tri vojnika armije Zmaj bila su nepokretna. Pobeda sa 38 razlike bila je apsurdno visoka i Ender poče da se smeje. Armija Zmaj mu se pridruži, smejući se dugo i jako. Smejali su se i kada su poručnici Anderson i Moris ušli kroz kapiju za učitelje na južnoj strani borilišta.

Lice poručnika Andersona bilo je ukočeno i preozbiljno, ali Ender ugleda kako namiguje pružajući ruku i nudi kruta, formalna čestitanja koja po ritualu sleduju pobedniku igre.

Moris pronađe Karn Karbija i odmrznu ga, i trinaestogodišnjak dođe i predstavi se Enderu a ovaj se bez zlobe nasmeja i pruži mu ruku. Karn učtivo uze Enderovu ruku i nakloni glavu nad njom. Tako se radilo — ili tako ili da te ponovo bljesnu.

Poručnik Anderson otpusti armiju Zmaj a onda bez reči napusti borilište kroz

kapiju poraženih — i to je bio deo rituala. Svetlost je pulsirala na severnoj strani kvadratnih vrata, pokazujući na koju stranu deluje gravitacija u tom hodniku. Vodeći svoje vojnike, Ender promeni orijentaciju i kroz naponsko polje uđe u gravitaciju nogama nadole. Njegova vojska ga je odsečnim trkom sledila nazad do vežbaonice. Kad su stigli tamo formirali su grupe a Ender je visio u vazduhu pred njima, gledajući ih.

"Dobra prva bitka", reče, što je bio povod za skandiranje, koje on utiša. "Armija Zmaj je dobro radila protiv Zečeva. Ali, neprijatelj neće uvek biti tako slab. Da je to bila dobra armija, razbucala bi nas. I tada bismo pobedili ali bi bili desetkovani. Sad hoću ovde da vidim drede B i D. Poletanje sa zvezda bilo vam je presporo. Da armija Zec ume bolje da nišani, pretvorili bi vas u kamenice pre no što su A i C uopšte stigli do zida.

Vežbali su ostatak dana.

Te večeri, Ender je po prvi put otišao u trpezariju komandanta. To nikome nije dozvoljavano dok ne dobije bar jednu bitku i Ender je bio najmlađi komandant kome je to pošlo za rukom. Ni do kakve gužve nije došlo kada je ušao. Ali, kada neki dečaci primetiše zmaja na džepu uniforme počeše otvoreno da zure, i dok je uzeo poslužavnik i seo za prazan sto, cela prostorija se utišala i svi komandanti su ga gledali. Prilično zbunjeni Ender pitao se kako su svi saznali i zašto ga tako neprijateljski gledaju.

Tada mu pogled pade na semafor koji se protezao preko celog zida iznad vrata kroz koja je upravo prošao. Semafor je pokazivao rezultate pobeda i poraza komandanata svake armije; bitke tog dana svetlele su crveno. Samo četiri. Ostala tri pobednika su jedva uspela — najbolji je na kraju meča imao samo dva čitava i jedanaest pokretnih ljudi. Trideset osam pokretnih — rezultat armije Zmaj bio je sramno bolji.

Obično su nove komandante primali u trpezariju sa povicima ura i čestitkama. Ali ti drugi komandanti nisu pobeđivali sa trideset osam razlike.

Ender potraži na semaforu armiju Zec. Sa iznenađenjem otkri da je do danas Karbijev rezultat bio osam pobeda i tri poraza. Zar je on toliko dobar? Ili se borio samo sa slabim armijama? Štagod da je u pitanju, Karbijev stubac pokretnih i celih sada je sadržavao nulu i Ender spusti pogled sa semafora cereći se. Niko mu nije uzvratio osmeh, i Enderu bi jasno da ga se plaše, što znači da će ga ubuduće mrzeti, i da će svako ko pođe u bitku sa njim biti zaplašen i, samim tim, više dekoncentrisan. Ender pogledom potraži u gomili Karbija i otkri ga nedaleko od sebe. Zurio je u njega sve dok jedan od dečaka ne munu komandanta Zečeva i pokaza mu Endera. Ender se ponovo nasmeši i blago mahnu. Karbi pocrvene i Ender se zadovoljno prepusti

večeri.

Do kraja nedelje, armija Zmaj vodila je sedam bitaka za sedam dana, ostvarivši svih sedam pobeda, a da pri tom nikada nije imala više od pet potpuno zamrznutih dečaka po jednom meču. Ostali komandanti više nisu mogli da ga ignorišu. Nekolicina je povremeno sedala sa njim i tada su tiho razgovarali o strategijama koje su upotrebili Enderovi protivnici. Druge, mnogo veće grupe razgovarale su sa poraženim komandantima pokušavajući da proniknu u razloge takvih Enderovih pobeda.

U sred obroka, vrata za učitelja se otvoriše i grupe utihnuše kad poručnik Anderson stupi unutra i pređe pogledom po trpezariji. Čim je pronašao Endera, brzo je prešao preko prostorije i došapnuo mu nešto na uvo. Ender klimnu, ispi čašu vode koju je upravo bio uzeo u ruku i pođe za poručnikom. Izlazeći, Anderson dade parče papira jednom starijem dečku. Po njihovom izlasku, prostorija se ispuni bučnim komentarima.

Endera provedoše hodnicima koje nikada ranije nije video. Nisu imali plavi sjaj vojničkih hodnika. Većina je bila postavljena drvenim panoima, podova prekrivenih ćilimom. Vrata su bila drvena sa tablicama, i oni stadoše pred jednim sa natpisom: *Kapetan Graf, supervizor*. Anderson meko pokuca, a tihi glas reče: "Uđite."

Ušli su. Kapetan Graf je sedeo iza stola, ruku presavijenih na loptastom trbuhu. On klimnu i Anderson sede. Ender takođe. Graf se nakašlja i progovori:

"Sedam dana od tvoje prve bitke."

Ender ne odgovori.

"Dobio sedam bitaka, po jednu svakog dana."

Ender klimnu.

"A i neobično visoki rezultati."

Ender trepnu.

"Kako to?" upita ga Graf.

Ender pogleda Andersona, zatim kapetana i progovori: "Dve nove taktike, gospodine. Noge presavijene kao štit, tako da bljesak ne onesposobljava. I poletanje sa zida sa preklopom. Nadmoćna strategija, kao što je učio poručnik Anderson — misli o mestima a ne prostorima. Pet dreda po osam umesto četiri po deset. Slabi protivnici. Izvrsne vođe dreda, dobri vojnici.

Graf bezizražajno pogleda Endera. Šta li čeka, pitao se Ender. Prvi progovori poručnik Anderson: "Endere, kakvo je stanje tvoje vojske?"

Da ne žele možda da zatražim pauzu, pomisli. Ni govora, odluči.

"Malo su umorni, inače u vrhunskoj kondiciji, moral im je visok, uče brzo. Žude za sledećom bitkom."

Anderson pogleda Grafa, koji malo slegnu ramenima i okrete se Enderu.

"Postoji li nešto što bi hteo da znaš?"

Ender je držao ruke opuštene u krilu.

"Kada ćete nam suprotstaviti dobru vojsku?"

Grafov smeh odjeknu prostorijom.a kada je utihnuo Graf pruži parče papira Enderu.

"Sada", reče, a Ender pročita: "Armija Zmaj protiv armije Leopard, Ender Vigins i Pol Slateri, 2000."

Ender diže pogled na kapetana Grafa. "To je za deset minuta, gospodine." Graf se nasmeši. "Onda požuri, dečko."

Izlazeći, Ender shvati daje Pol Slateri onaj dečko koji je dobio naređenje u trpezariji, kada je poručnik Anderson došao po njega.

Stigao je do svoje armije za pet minuta. Od vođa dreda, trojica su se već bila svukla i sada su nagi ležali na krevetima.U letu ih je poslao niz hodnike da podignu svoje drede a sam im je pokupio odela. Kada su se svi njegovi dečaci sakupili u hodniku, neki se tek oblačeći, on progovori:

"Biće pakleno, vremena nemamo. Na vrata ćemo zakasniti i neprijatelj će biti razvijen pred samom našom kapijom. Znači, zaseda — a nisam čuo da se to ikada desilo. Zato se pred vratima nećemo žuriti. Dredi A i B, opustite pojaseve i dajte bljeskavce vođama i zamenicima ostalih dreda.

Vojnici ga u nedoumici poslušaše. Do tada su svi bili obučeni i Ender ih u lakom trku povede do kapije. Kada su stigli do nje naponsko polje je već bilo jednosmerno uključeno a neki od vojnika su dahtali. Tog dana su imali jednu bitku i kompletnu vežbu. Bili su umorni,

Ender stade na ulazu i pogleda raspored neprijateljskih vojnika. Neki od njih bili su grupisani na ne više od sedam metara od kapije. Nije bilo rešetaka, nije bilo zvezda. Veliki, prazan prostor. Gde li je većina neprijateljskih vojnika, pitao se. Trebalo bi da ih bude još trideset.

"Zalepili su se za ovaj zid", reče Ender, "gde ih ne vidimo."

Naložio je da dredi A i B kleknu sa rukama na kukovima. Onda ih je bljesnuo tako da su im tela bila potpuno ukočena.

"Vi ste štitovi", rekao im je, a onda postavi dečake iz dreda C i D da kleknu na njihove noge i zakače obe ruke ispod pojasa smrznutih dečaka. Svaki je držao po dva bljeskavca. Onda je Ender sa članovima E dreda dizao te parove, i po tri istovremeno bacao kroz vrata.

Naravno, neprijatelj je odmah otvorio vatru. Ali, uglavnom su pogađali već bljesnule dečake i u borilištu uskoro nastade pakao.Svi vojnici armije Leopard, onako

pritisnuti uz zid ili lebdeći nezaštićeni na sredini borilišta, predstavljali su lake mete, koje su Enderovi vojnici, naoružani sa po dva bljeskavca, lako kosili. Pol Slateri je brzo reagovao, naredivši svojim ljudima da se udalje od zida, ali ne i dovoljno brzo — mali broj je mogao da se kreće i oni su bili bljesnuti pre no što su prešli četvrtinu borilišta.

Kada se bitka završila, armija Zmaj imala je samo dvanaest čitavih dečaka — najslabiji dotadašnji rezultat. Ender je, međutim, bio zadovoljan.

U toku rituala predaje, Pol Slateri prekrši formu rukujući se i pitajući: "Zašto ste toliko dugo čekali da prođete kapiju?"

Ender baci pogled na Andersona koji je lebdeo u blizini.

"Prekasno sam obavešten", reče. "Namerno su to učinili."

Slateri se isceri i ponovo stisnu Enderovu ruku. "Dobar meč."

Ovoga puta Ender se nije nasmešio Andersonu. Znao je da će sada mečevi biti namešteni protiv njega, kako bi protivnici imali više šanse. To mu se nije dopadalo.

Bilo je 2150, skoro povečerje , kada Ender pokuca na vrata sobe koju je Grašak delio sa još trojicom vojnika. Jedan od njih otvori vrata, pa stupi nazad i potpuno ih rastvori. Ender je stajao jedan trenutak pre nego što upita da li može da uđe. Naravno, naravno, uđi, odgovoriše i on dođe do gornjeg kreveta gde je Grašak spuštao knjigu i naslanjao se na lakat, pogledavši ga.

"Grašak, imaš li dvadeset minuta?"

"Povečerje", odgovori Grašak.

"Moja soba", reče Ender. "Ja odgovaram."

Grašak skliznu s kreveta. Nečujno su prošli niz hodnik do Enderove sobe. Grašak uđe prvi, a Ender zatvori vrata.

"Sedi", reče Ender i obojica sedoše na kraj kreveta, gledajući se.

"Pre četiri nedelje, Grašak, sećaš li se? Kada si tražio da te postavim za vođu dreda?"

"Aha."

"Od tada sam imenovao petoricu vođa, zar ne? Tebe nisam."

Grašak ga je mirno gledao.

"Bio sam u pravu?"

"Da, gospodine."

Ender klimnu. "Kakav si bio u bitkama?"

Grašak nakrivi glavu. "Nikada nisam potpuno smrznut, a onesposobio sam četrdeset tri neprijateljska vojnika. Brzo sam izvršavao naređenja, zapovedao jedinicom za čišćenje, nisam izgubio nijednog vojnika."

"Onda ćeš razumeti sledeće..." Ender zastade, pa odluči da prvo kaže nešto drugo.

"Znaš da si promovisan dobrih pola godine ranije,Grašak. I ja sam, a i za komandanta sam postavljen šest meseci ranije. Sada su me bacili u bitke posle samo tri meseca obuke sa vojskom. Dali su mi osam bitaka za sedam dana. Već imam više bitaka od dečaka postavljenih za komandante pre četiri meseca. Dobio sam više bitaka od mnogih koji komanduju i po godinu dana. I na kraju ovo večeras. Znaš šta se desilo?"

Grašak klimnu. "Kasno su ti rekli."

"Ne znam šta rade učitelji. Moja armija postaje umorna, i ja postajem umoran, a sada menjaju pravila igre. Vidiš, Grašak, pogledao sam stare tabele. U celoj istoriji igre, niko nikada nije uništio toliko neprijatelja i sačuvao toliko sopstvenih vojnika. Ja sam nešto posebno — i dobijam poseban tretman."

Grašak se nasmeši. "Najbolji si, Endere."

Ender odmahnu glavom. "Možda. Međutim, nisam slučajno dobio vojnike koje sam dobio. Moj najgori vojnik mogao bi biti vođa dreda u drugoj armiji. Imam najbolje. Namestili su vas meni — a sada nameštaju protiv mene. Ne znam zašto. Ali znam da moram biti spreman. Potrebna mi je tvoja pomoć."

"Zašto moja?"

"Zato što, mada u armiji Zmaj ima boljih vojnika od tebe — ne mnogo, ali ima ih — niko ne misli bolje i brže od tebe."

Grašak ne reče ništa. Obojica su znali da je tako.

Ender nastavi: "Moram biti spreman, ali ne mogu preobučiti celu armiju. Zato ću svaki dred smanjiti za po jednog vojnika, uključujući tebe. Sa još četvoricom, bićeš u specijalnoj jedinici, mojoj. I naučićeš neke nove stvari. Najčešće ćete biti u regularnim dredima, kao sada. Izuzev kad mi zatrebate. Dobro?"

Grašak se nasmeši i klimnu. "To, to. Odlično. Mogu li sam da ih odaberem?"

"Po jednog iz svakog dreda izuzev svog i ne možeš uzeti vođe."

"Šta želiš da radimo?"

"Grašak, ne znam. Ne znam šta će nam namestiti. Šta bi uradio da naši bljeskavci odjednom otkažu, za razliku od neprijateljevih? Šta bi uradio da moramo da se suočimo sa dve armije odjednom. Jedno znam: može to biti meč u kome se uopšte ne borimo za rezultat, već samo idemo na neprijateljevu kapiju. Tako se igra tehnički dobija — četiri šlema na uglovima kapije. Želim da budete spremni da to uradite ako to ikada zatražim. Kapiraš? Uzimaj po dva sata u toku redovnih vežbi. A zatim — ti, tvoji vojnici i ja — radićemo noću, posle večere."

"Bićemo umorni."

"Imam osećaj da ne znamo šta je umor." Ender pruži ruku, uze Graškovu i stisnu je. "Čak i kad je nameštено protiv nas, pobedićemo."

Grašak izađe u tišini i otapka niz hodnik.

Armija Zmaj nije bila jedina koja je sada vežbala izvan predviđenog vremena. Ostali komandanti su najzad shvatili da moraju da je sustignu. Od ranog jutra do povečerja svuda po trenažnom i komandnom centru, vojnici — a nijedan stariji od četrnaest — učili su preklop sa zida i upotrebu jedni drugih kao štitova.

Međutim, dok su ostali komandanti savlađivali tehnike koje je Ender upotrebio da ih pobedi, Ender i Grašak razrađivali su rešenja problema koji se nikada nisu ni pojavili.

Bitke su se i dalje vodile svaki dan, ali neko vreme su tekle uobičajeno, sa rešetkama i zvezdama i iznenadnim naletima kroz kapiju. A posle bitke, Ender, Grašak i još četiri vojnika, napuštali bi glavnu grupu i vežbali čudne manevre, napade bez bljeskavca, uz direktno razoružavanje ili dezorijentisanje neprijatelja nogama, okretanje polja neprijateljeve kapije pomoću četiri smrznuta vojnika za manje od dve sekunde. A jednog dana, Grašak dođe na trening sa tri stotine metara dugačkom tankom sajlom.

"Šta će ti to?"

"Još ne znam." Grašak odsutno odmota jedan kraj sajle. Nije bila deblja od tri milimetra, ali mogla je da izdrži desetoro odraslih.

"Odakle ti to?"

"Komesarijat. Pitali su me šta će mi. Za uvežbavanje čvorova, rekao sam im."

Grašak napravi omču na kraju sajle i prebaci je preko svojih ramena.

"Vas dvojica, uhvatite se ovde za zid. Otpustite mi pedesetak metara i držite čvrsto ostatak konopca." Poslušali su, a Grašak se od njih udaljio oko tri metra. Čim se uverio da su spremni, poleteo je preklopom sa zida, pedesetak metara pravo napred. Tada se sajla naglo zategla. Bila je praktično nevidljiva koliko je bila fina, ali dovoljno snažna da natera Graška da skrene gotovo pod pravim uglom. Tako nenadano se desilo da je opisao savršen luk i jako udario u zid pre no što je većina vojnika i shvatila šta se dešava. Grašak se savršeno odbio i brzo dolebdeo do mesta gde ga je čekao Ender sa ostalima.

Mnogi vojnici pet običnih dreda nisu uopšte primetili sajlu i tražili su da im se kaže kako je to izvedeno. U besteżinskom stanju, nemoguće je menjati pravac tako naglo. Grašak se samo nasmejao.

"Samo čekajte sledeći meč bez rešetke! Neće ni znati šta ih je snašlo."

Tako je i bilo. Sledeći meč usledio je za samo dva sata ali se Grašak sa još dvojicom prilično izveštio u ciljanju i gađanju dok su leteli apsurdnim brzinama na krajevima sajle... Parče papira.bi uručeno i armija Zmaj odkaska do kapije na megdan sa armijom Grifon. Celim putem Grašak je namotavao sajlu.

Kada se kapija otvorila, sve što su mogli videti bila je velika braon zvezda

udaljena samo pet metara koja im je u potpunosti odsecala pogled na neprijateljevu kapiju. Ender nije zastao.

"Grašak, uzmi petnaestak metara konopca i idi oko zvezde."

Grašak i njegova četiri vojnika padoše kroz kapiju i za tren oka Grašak bi lansiran bočno od zvezde. Sajla se zategla a Grašak je leteo napred. Kada se sajla presavila preko sledećeg ugla zvezde njegov luk postade oštriji a brzina mnogo veća, tako da je udario u zid svega metar od kapije toliko jako da je jedva uspeo da kontroliše svoj odskok i ostane iza zvezde. Ali, odmah je pomerio i noge i ruke da bi oni koji su čekali u kapiji znali da ga neprijatelj nije nigde bljesnuo.

Ender skoči kroz kapiju, a Grašak ukratko opisa položaj armije Grifon: "Imaju dva kvadrata od zvezda, svuda oko kapije. Svi vojnici su u zaklonu i nemoguće ih je sve pogoditi dok potpuno ne siđemo do donjeg zida. Čak i sa štitovima bismo stigli tako desetkovani, da nemamo nikakve šanse."

"Kreću se?" upita Ender.

"Zašto bi?"

"Ja bih." Ender je razmišljao jedan trenutak. "Ovo je gadno. Grašak, idemo na kapiju."

Armija Grifon poče da dovikuje.

"Hej, ima li koga?!"

"Probudite se, rat je!"

"'Oćemo i mi kod vas na piknik!"

Još su dovikivali kada se Enderova armija pojavila iza velike zvezde sa štitom od četrnaest smrznutih vojnika. Viljem Bi, komandant armije Grifon, strpljivo je čekao dok se zaklonjeni neprijatelj približavao; iza rubova svojih zvezda njegovi ljudi su iščekivali trenutak kada će ono iza zaklona — ma šta to bilo — postati vidljivo. Desetak metara ispred njih, zaklon se iznenada raspuče kada ga vojnici skriveni iza gurnuše na sever. Uzvratni impuls odneo ih je na jug dvostruko većom brzinom, a u istom trenu, ostatak armije Zmaj, sa neprekidnom vatrom, izlete iza svoje velike zvezde na suprotnom kraju borilišta.

Dečaci Viljema Bia, naravno, odmah prihvatiše borbu, ali je njihovog komandanta mnogo više zanimalo ono što je ostalo kada je zaklon nestao. Formacija od četiri vojnika armije Zmaj sa glavama napred kretala se ka kapiji armije Grifon — držao ih je još jedan smrznuti vojnik ruku i nogu provučenih kroz njihove pojaseve. Šesti vojnik mu je bio zakačen oko struka i lepršao je za njima poput repa papirnog zmaja. Armija Grifon je lako dobijala bitku, pa se Viljem Bi koncentrisao na formaciju sve bližu kapiji. Odjedanput se vojnik koga su vukli pomeri — uopšte nije bio smrznut! I mada ga je Viljem Bi odmah bljesnuo, šteta je već bila učinjena.

Formacija je doplutala do kapije armije Grifon i njihovi šlemovi istovremeno dodirnuše sva četiri ugla. Oglasi se prodoran pisak, polje na kapiji se obrnu a smrznuti vojnik iz sredine inercijom bi odnesen dalje kroz kapiju. Svi bljeskavci prestadoše da funkcionišu i igra bi završena.

Kapija za učitelje se otvori i poručnik Anderson uđe. Kada je stigao do sredine borilišta, zaustavi se malim pokretom šaka. "Endere!" pozvao je, kršeći protokol. Jedan od smrznutih vojnika Zmaja pokuša da se odazove kroz vilice zatvorene i stegnute odelom. Anderson dolebde do njega i odmrznu ga.

Ender se smeškao.

"Ponovo sam vas pobedio, gospodine", progovori Ender. Anderson se nije nasmešio. "Pričaš koještarije, Endere. Borio si se sa Viljemom Biom i armijom Grifon. Ender podiže obrvu.

"Posle ovog manevra", reče Anderson, "pravila se menjaju i zahtevaće da se svi protivnici moraju onesposobiti pre nego što se kapija može obrnuti."

"Neka bude", reče Ender, "to je ionako moglo samo jednom da upali."

Anderson klimnu i poče da se okreće kada Ender nastavi:

"Kada ćete uvesti pravilo da armije dobijaju podjednake početne pozicije?"

Anderson se ponovo okrenu. "Ako si ti na jednoj od pozicija, Endere, teško je reći da su one podjednake, ma kakve da su."

Viljem Bi je pažljivo brojao i pitao se kako je, do đavola, izgubio kada mu ni jedan jedini vojnik nije bljesnut, a samo četiri Enderova vojnika uopšte mogu da se pokreću.

A te večeri, u trpezariji komandanata, Ender je dočekan aplauzom i povicima, a sto mu je odmah bio zagušen komandantima koji su želeli da mu čestitaju. Mnogi od njih su bili dve ili tri godine stariji od njega. Odnosio se prijateljski prema njima, ali se za vreme jela pitao šta će mu učitelji pripremiti za naredni put. No, njegova briga nije bila potrebna. Sledeće dve bitke je lako dobio a posle toga više nikada nije video to borilište.

Bilo je 2100 i Endera je pomalo iritiralo kucanje na vratima. Armija mu je bila iscrpljena i naredio je da svi budu u krevetima posle 2030. Poslednja dva dana bitke su bile obične i najtežu je očekivao sledećeg jutra.

Bio je to Grašak. Zbunjeno je ušao i salutirao.

Ender mu uzvrati pozdrav i odbrusi:

"Grašak, naredio sam svima da budu u krevetu."

Grašak klimnu ali ostade. Ender pomisli da mu naredi da ode. Ali dok ga je gledao, po prvi put u toku mnogih nedelja pade mu na pamet koliko je u stvari Grašak mlad. Pre nedelju dana napunio je osam godina i još je bio mali — ne, pomisli Ender,

nije mlad. Niko nije mlad. Grašak je bio u borbi, i dok je cela armija o njemu zavisila, on se probio i doneo pobedu. I mada jeste bio mali, za Endera on više nikada neće biti mlad.

Ender slegnu ramenima i Grašak priđe i sede na kraj kreveta. Mlađi dečak mu je neko vreme gledao ruke i Ender najzad postade nestrpljiv i upita:

"No, u čemu je problem?"

"Dobio sam premeštaj. naređenje je stiglo malopre." Ender na tren sklopi oči.

"Znao sam da će nešto novo da smisle. Sad mi uzimaju... Gde ideš?" "Armija Zec."

"Kako te mogu prepustiti idiotu kao što je Karbi?"

"Karbi je dobio diplomsku promociju. Jedinica podrške."

Ender diže pogled. "Pa, ko onda komanduje Zecom?"

Grašak ga bespomoćno uhvati za ruke.

"Ja", reče.

Ender klimnu, pa se nasmeši. "Naravno. Najzad imaš samo četiri godine manje od propisane starosne granice."

"Nije smešno", reče Grašak. "Ne znam šta se ovde dešava. Prvo, sve te promene u igri. A sada i ovo. I nisam samo ja premešten, Endere... Ren, Brajan, Pedro, Vins i Janger. Svi su sada komandanti."

Ender ljutito ustade i ode do zida. "Sve moje vođe dreda, do đavola!" reče i besno se okrenu prema Grašku. "Ako će da mi rasture armiju, Grašak, zašto su me onda uopšte i postavljali za komandanta?"

Grašak zatrese glavom. "Ne znam. Ti si najbolji, Endere. Niko nije uradio ono što si ti uradio. Devetnaest bitaka za petnaest dana, gospodine, i sve si ih dobio, šta god da su ti radili."

"A sada si ti komandant. I ostali. Znate mi sve trikove, ja sam vas uvežbavao... s kim sada da vas zamenim? Šta li će, natovariće mi šest zelembaća?"

"To zaudara, Endere, ali znaš da ćeš pobediti i ako ti daju pet kljakavih patuljaka i naoružaju te rolnom toalet-papira."

Obojica se nasmejaše, a onda primetiše da su vrata otvorena. Uđe poručnik Anderson. Sledio ga je kapetan Graf. "Ender Vigins", reče Graf držeći ruke preko stomaka.

"Da, gospodine", odgovori Ender.

"Naređenja."

Anderson pruži parče papira. Ender brzo preleti pogledom preko njega, pa ga zgužva, i dalje zureći u prostor gde je bio papir. Posle nekoliko trenutaka, upita:

"Mogu li reći svojoj armiji?"

"Otkriće već", odgovori Graf. "Bolje je ne razgovarati s njima posle naređenja. Tako je lakše."

"Vama ili meni?" upita Ender. Nije čekao odgovor. Brzo se okrenuo Grašku, stisnuo mu ruku i pošao ka vratima.

"Čekaj", viknu Grašak. "Kuda ideš? Taktička škola ili Podrška?"

"Komandna škola", odgovori Ender i nestade, a Anderson zatvori vrata.

Komandna škola, mislio je Grašak. Niko nije išao u Komandnu školu dok ne prođe tri godine Taktičke. S druge strane, niko nije išao u Taktičku bez najmanje pet godina Borbene škole. Ender je imao samo tri.

Sistem se raspadao. Nema sumnje da je tako, zaključivao je Grašak. Ili je neko na vrhu poludeo ili se rat ne odvija kako bi trebalo — pravi rat, onaj za koji se obučavaju. Zašto bi inače razbijali sistem obuke i prebacili nekog — čak i nekog tako dobrog kao Ender — pravo u Komandnu školu? Zašto bi inače dali osmogodišnjem zelembaću da komanduje armijom?

Grašak je dugo razmišljao o tome, a onda najzad leže na Enderov krevet i shvati da više nikada neće videti Endera — verovatno. Zbog toga je, nekako, poželeo da plače. Ali naravno, nije zaplakao. Još najranija obuka u obučavalištu naučila ga je da suzbije takve emocije. Setio se kako bi se njegov prvi učitelj, od pre pet godina, uznemirio da vidi kako mu usne drhte a oči pune suzama.

Grašak je radio vežbu opuštanja sve dok ga ne minu želja za plakanjem. Zatim je otplutao u san. Ruka mu je bila blizu usta. Neodlučno je ležala na jastuku, kao da Grašak nije mogao da odluči da li da grize nokte ili sisa prst. Čelo je bilo namršteno i izbrazdano. Disanje brzo i lako. Bio je vojnik i kada bi ga neko upitao šta bi želeo da bude kada poraste, ne bi shvatio pitanje.

Rat je, govorili su, i to je bio dovoljan izgovor za celu žurbu u svetu. Izgovarali su to kao lozinku i pokazivali malu karticu na svakoj biletarnici i carinarnici i stražarnici. Vodila ih je pravo na čelo svakog reda.

Endera Viginsa su tako brzo gonili iz mesta u mesto da nije imao vremena da išta razgleda. Ipak, po prvi put je video drveće, ljude bez uniformi. Video je žene. I čudne životinje koje nisu govorile ali su pitomo sledile žene i malu decu. Video je kofere i pokretne trake i znake sa rečima za koje nikada nije čuo. Pitao bi nekoga šta te reči znače, ali svrha i autoritet su ga sputavali u vidu četiri vrlo krupna oficira, koji nikada nisu razgovarali međusobno, niti su govorili s njim.

Ender Vigins je bio stranac u svetu koji je trebalo da spase.Nije se sećao da je ikada ranije napuštao Borbenu školu. Najranija njegova sećanja odnosila su se na detinjaste ratne igre po uputstvima učitelja, na obroke sa drugim dečacima u plavim i zelenim uniformama oružanih snaga sveta. Nije znao da plavo predstavlja nebo, a

zeleno velike šume planete. O svetu je znao samo iz neodređenih pominjanja onoga *napolju*.

I pre nego što je mogao da se razabere u neobičnom svetu koji je po prvi put video, ponovo su ga zatvorili u vojnu ljušturu gde više niko nije morao da kaže: rat je — jer to nijedan vojnik nije zaboravljao, ni jednog jedinog trenutka, ni jednog jedinog dana.

Ender Vigins je dospeo u kosmički brod koji ga je preneo na veliki veštački satelit koji je kružio oko Zemlje. Ova svemirska stanica zvala se Komandna škola. Na njoj se nalazio ansibl.

Prvog dana, Endera Viginsa su naučili šta je ansibl i koliko je važan za vođenje rata. Mada su zvezdani brodovi današnjih bitaka lansirani pre stotinu godina, komandanti zvezdanih brodova bili su ljudi današnjice koji su uz pomoć ansibla slali poruke kompjuterima i nekolicini ljudi na svakom brodu. Ansibl omogućava da reči stignu u trenu kad se izgovaraju, naređenja dok se izdaju, planovi bitaka dok se vode, i sve to bez obzira na udaljenost . Svetlost je pešak.

Dva meseca Ender Vigins nije upoznao nijednu osobu. Dolazili su bezimeni, učili ga šta su znali i prepuštali ga narednim učiteljima. Nije imao vremena da mu nedostaju prijatelji iz Borbene škole. Samo je imao vremena da uči kako da vlada simulatorom koji je oko njega izbacivao bleštave oblike i sheme bitke, kao da se nalazi na zvezdanom brodu u centru bitke; kako da upravlja modelima brodova u modelima bitaka, pritiskajući dirke simulatora i izgovarajući reči u ansibl; kako da u istom trenu prepozna svaki neprijateljski brod i kakva oružja nosi; kako da primeni sve što je naučio komandujući armijom Zmaj na prave bitke zvezdanih brodova...

Ranije je mislio da igru uzimaju ozbiljno. Ovde su ga požurivali na svakom koraku, ljutili se i sumanuto bili zabrinuti kada bi nešto zaboravio ili pogrešio. On je, međutim, radio kao što je uvek radio i učio kao što je uvek učio. Posle izvesnog vremena nije više pravio greške. Simulator je koristio kao da mu je deo tela. Onda su prestali da budu zabrinuti i dodelili mu učitelja.

Kada se Ender probudio Maezr Rakham je sedeo na podu prekrštenih nogu. Ćutao je dok je Ender ustajao, dok se tuširao i oblačio, a Enderu nije padalo na pamet da ga nešto pita. Odavno je uvideo da često, posebno u neobičnim situacijama, mnogo više podataka dobija čekanjem nego raspitivanjem.

Maezr nije progovorio ni kada je Ender posle završenog spremanja krenuo s namerom da napusti sobu. Vrata se nisu otvorila. Ender se tada okrenu čoveku koji je sedeo na podu. Maezr je imao najmanje četrdeset godina i bio je najstariji čovek koga je Ender video iz blizine. Jednodnevna brada mu je senčila lice tek nešto slabije od kratko podšišane kose. Lice mu je bilo malo opušteno, a oči okružene mrežom borića.

Gledao je Endera — nezainteresovano.

Ender se ponovo okrenu vratima i još jedanput pokuša da ih otvori.

"U redu", reče najzad, predajući se. "Zašto su vrata zaključana?"

Maezr nastavi da ga posmatra bezizražajno.

Ender postade nestrpljiv. "Zakasniću. Ako treba da dođem kasnije, onda mi to recite, pa da se vratim u krevet." Bez odgovora. "Igra pogađanja?" upita Ender. Bez odgovora. Ender pomisli kako čovek možda pokušava da ga iznervira, pa se nasloni na vrata i obavi vežbu samoopuštanja i uskoro je ponovo bio smiren. Maezr nije skidao pogled sa njega.

Sledeća dva sata vladala je tišina; Maezr je gledao Endera neprekidno, a ovaj je pokušavao da se pravi da ga uopšte ne primećuje. Dečak je postajao sve nervozniji i najzad poče da šeta sa kraja na kraj sobe u neujednačenom ritmu.

Prošao je kraj Maezra kao i nekoliko puta ranije, a Maezrova ruka izlete i u sred koraka gurnu Enderovu levu nogu na desnu. Ender se prući po podu.

Odmah je skočio na noge, obuzet besom. Otkri da Maezr sedi mirno, prekrštenih nogu, kao da se nikada nije ni pomerio. Ender je stajao, spreman za borbu. Nepokretnost drugoga, međutim, nije mu dozvoljavala da napadne i on uhvati sebe kako se pita nije li mu se možda samo pričinila ta starčeva ruka kako ga sapliće.

Špartanje po sobi se nastavilo još jedan sat uz povremeno proveravanje vrata. Najzad se predao, skinuo uniformu i otišao do kreveta.

Dok se naginjao da povuče pokrivač oseti kako mu se jedna ruka grubo zabija među butine a druga ga hvata za kosu. Za tren oka bi okrenut naopačke. Starčevo koleno mu je pritiskalo lice i ramena u pod, leđa su mu bila oštro i bolno savijena a noge prikovane Maezrovom rukom. Ender nije mogao da upotrebi ruke niti da ispravi leđa kako bi oslobodio noge. Za manje od dve sekunde stari je potpuno porazio Endera Viginsa.

"U redu", dahtao je Ender, "pobedio si."

"Od kada to", upita Maezr tihim, hrapavim glasom, "treba neprijatelju reći da je pobedio?"

Ender ne reče ništa.

"Jedanput sam te iznenadio, Endere Vigins. Zašto me nisi odmah posle toga uništio? Samo zato što sam izgledao miroljubivo? Okrenuo si mi leđa. Glupo. Ništa nisi naučio. Nikada nisi imao učitelja."

Ender je bio ljut. "Imao sam previše prokletih učitelja, kako sam mogao znati da ćeš ti ispasti..." Ender potraži reč.

"Neprijatelj... Endere Vigins", prošapta Maezr. "Ja sam ti neprijatelj, prvi tvoj neprijatelj koji te je porazio. Nema drugog učitelja do neprijatelja, Endere Vigins.

Niko izuzev neprijatelja ti ne može reći šta će neprijatelj da uradi. Niko, izuzev neprijatelja samog, neće te naučiti kako da ga uništiš i savladaš. Ja sam tvoj neprijatelj — od sada. Od sada sam ja tvoj učitelj."

Tada Maezr pusti da Enderove noge padnu na pod. Dečak nije mogao da se pomogne rukama, jer mu je stari i dalje držao glavu na podu, pa mu noge glasno tresnuše o plastičnu površinu sa mučnim bolom od koga se Ender trgnu. Tada se Maezr uspravi i dopusti Enderu da ustane.

Dečko polako podvuče noge pod sebe uz slabašno jecanje i na trenutak kleče na sve četiri, oporavljajući se. Tada zmijnu njegova desna ruka. Maezr hitro izmače i Enderova šaka zgrabi vazduh u trenutku kada polete noga njegovog učitelja da se stopi sa Enderovom bradom.

Enderova brada nije bila tu. Bio je na leđima, prevrćući se po podu i u trenutku kada je Maezrova ravnoteža bila poremećena zbog udarca, Enderovo stopalo tresnu u Maezrovu nogu. Stari se pretvori u gomilu na podu.

Ono što je izgledalo kao gomila stvari bilo je osinje gnezdo. Ender nije mogao pronaći ruku ili nogu koje bi bile dovoljno dugo nepomične da ih uhvati, a u međuvremenu udarci su mu pljuštali po rukama i leđima. Ender je bio manji — nije mogao da prodre pored vitlajućih udova staroga. .

Zato on odskoči izvan domašaja, i spreman ostade kraj vrata.

Stari prestade da se bacaka i sede prekrštenih nogu, smejući se. "Ovoga puta bolje, dečko. Ali presporo. Moraćeš biti bolji sa flotom nego što si sa svojim telom, ili niko neće biti siguran pod tvojom komandom. Lekcija savladana?"

Ender polako klimnu.

Maezr se nasmeši. "Dobro. Onda više nikada nećemo voditi ovakvu bitku. Sve ostale na simulatoru. Ja ću programirati tvoje bitke, ja ću smišljati strategiju tvog neprijatelja, i naučićeš da budeš brz i otkrivaš šta ti neprijatelj sprema. Zapamti, dečko. Od sada — neprijatelj je lukaviji od tebe. Od sada je neprijatelj jači od tebe. Od sada ćeš uvek biti na ivici poraza."

Tada Maezrovo lice ponovo postade ozbiljno. "Bićeš na ivici da izgubiš, Endere, ali ti ćeš pobeđivati. Naučićeš da poraziš neprijatelja. On će ti pokazati kako."

Maezr ustade i pođe ka vratima. Ender zakorači nazad, sklanjajući se. Kada stari dodirnu kvaku, Ender skoči u vazduh i obema nogama ga udari u krsta. Maezr vrisnu i strovali se na pod.

Maezr je ustajao polako, držeći se za kvaku, lica izobličenog od bola. Izgledao je onesposobljen, ali Ender mu nije verovao. Čekao je oprezno. Pa ipak, uprkos pažnji, Maezr ga iznenadi brzinom. Za tren oka se našao na podu, blizu suprotnog zida, nosa i usta raskrvavljenih od udarca o krevet. Mogao je dovoljno da se okrene da vidi kako

Maezr otvara vrata i odlazi. Stari čovek je hodao polako, hramljući.

Ender se nasmeši uprkos bolu, a onda se prevrnu na leđa i poče da se smeje sve dok mu se usta ne napuniše krvlju, pa poče da se guši. Tada je ustao i bolno se dovukao do kreveta. Leže, a za par minuta se pojavi lekar i pobrinu se za povrede.

Dok je lek uzimao maha i Ender plutao ka snu, seti se kako je Maezr hramao i ponovo se nasmeja. Zaspao je smejući se i lekar mu navuče ćebe i isključi svetlo.

Spavao je dok ga ujutru ne probudi bol. Sanjao je da pobeđuje Maezra.

Sledećeg dana Ender je došao u sobu za simuliranje sa nosom u zavoju i naduvenom usnom. Maezra nije bilo. Umesto toga, kapetan koji je sa njim ranije radio, pokaza mu novi dodatak. Pruži mu cevčicu sa omčom na jednom kraju. "Radio. Primitivno, znam, ali se zakači za uvo a drugi kraj ti stavimo u usta... ovako."

"Pazi", reče Ender kad mu kapetan krajem cevčice zakači naduvenu usnu.

"Izvini. Sada samo govori."

"Odlično. Kome?"

Kapetan se nasmeši. "Pitaj, pa vidi."

Ender slegnu ramenima i okrenu se simulatoru. Dok je to radio, jedan glas mu odjeknu u lobanji. Bio je preglasan da bi ga razumeo i on strgnu radio sa uveta. "Šta to radite? Hoćete li da ogluvim?"

Kapetan odmahnu glavom i okrenu dugme na maloj kutiji na obližnjem stolu. Ender ponovo stavi radio.

"Komandante", odjeknu poznati glas iz slušalice. Ender odgovori: "Da?" "Na zapovest, gospodine."

Glas je zaista bio poznat. "Grašak?" upita Ender.

"Da, gospodine."

"Grašak, govori Ender."

Tišina. A onda eksplozija smeha sa druge strane. Smehu se pridružilo šest ili sedam glasova i Ender sačeka da sve to utihne. Zatim je pitao: "Ko još?"

Nekolicina progovori uglas, ali Grašak ih utiša. "Ja. Ja sam Grašak. Ovde su i Vins, Pedro, Janger, Li i Vlad."

Ender kratko razmisli. Tada upita šta se kog đavola dešava. Opet su se smejali.

"Grupu ne mogu da razbiju", objašnjavao je Grašak. "Bili smo komandanti možda dve nedelje i evo nas u Komandnoj školi, treniramo na simulatoru, i odjednom nam kažu da će da oforme flotu sa novim komandantom. A ti si taj."

Ender se nasmeši. "Dečki, vredite li vi nešto?"

"Ako ne, ti ćeš nas obučiti."

Ender se prigušeno nasmeja. "Možda će i ići. Flota."

Sledećih desetak dana, Ender je uvežbavao svoje vođe dreda dok nisu mogli da

manevrišu brodom poput preciznih baletana. Kao da se vratio u ranije borilište, jedino što je sada mogao uvek sve da vidi, i mogao je da razgovara sa vođama dreda i da im u svakom trenu menja naređenja.

Jednog dana, kada je Ender seo za kontrolnu ploču i uključio simulator, oštra zelena svetla pojaviše se u prostoru — neprijatelj.

"Tu smo", reče Ender. "A,B, metak; C,D, rezervni štit; E, južni zavoj; Grašak ugaono skreni, sever."

Neprijatelj je bio kuglasto grupisan i brojno je premašivao Endera dva puta. Polovina Enderovih snaga bila je usredsređena u čvrstu formaciju oblika metka a ostatak je formirao plitak, kružni štit — izuzev sićušne Graškove grupe koja je izlazila izvan simulatora, idući iza neprijateljeve formacije. Ender brzo shvati neprijateljevu strategiju: kad god bi se Enderova formacija metka približila on bi se povukao nadajući se da će uvući Endera u unutrašnjost kugle, gde bi bio okružen. Zato Ender predusetljivo uđe u zamku dovodeći svoj metak u središte sfere.

Neprijatelj poče da se skuplja polako, ne želeći da dođe u domet dok ne bude mogao da upotrebi svo svoje oružje u isti mah. Tada Ender poče ozbiljno da radi. Njegovi rezervni štit je prišao spoljnoj površini kugle i neprijatelj poče tu da se koncentriše. Tada se Graškove snage pojaviše na suprotnoj strani pa neprijatelj ponovo razvi svoje brodove na tu stranu.

To je imalo za posledicu da je najveći deo sfere bio slabo branjen. Enderov metak napade, i pošto je u žiži napada imao ogromnu brojčanu nadmoć on načini rupu u formaciji. Neprijatelj je reagovao i pokušao da zapuši otvor ali rezervne snage i Graškova mala grupa iskoristiše nastalu konfuziju i napadoše istovremeno dok se metak kretao ka drugom delu sfere. Za nekoliko minuta formacija je bila razbijena, većina neprijateljskih brodova uništena a malobrojni preživeli udaljavali su se najbrže što su mogli.

Ender isključi simulator. Sva svetla izbledeše. Maezr je stajao pored njega, ruku u džepovima, tela napetog. Ender podiže pogled.

"Učinilo mi se da si rekao da će neprijatelj biti pametan", reče Ender. Maezrovo lice ostade bezizražajno. "Šta si naučio?"

"Naučio sam da sfera vredi samo ako ti je neprijatelj budala. Snage su mu bile toliko rasturene da sam imao brojčanu premoć gde god sam se angažovao."

"I?"

"I", reče Ender, "ne smeš se držati jednog šablona. Postaješ lako predvidljiv."

"To je sve?" Maezr upita tiho.

Ender skide radio. "Neprijatelj je mogao da me porazi razbijajući sferu ranije."

Maezr klimnu. "Imao si nepoštenu prednost."

Ender ga hladno pogleda. "Bilo ih je dva puta više."

Maezr odmahnu glavom. "Ti imaš ansibl. Neprijatelj ga nema. To uključujemo u simulaciju bitke. Njihove poruke putuju brzinom svetlosti."

Ender baci pogled na simulator. "Prostor je dovoljno veliki da postoji primetna razlika?"

"Zar ne znaš?" upita Maezr. Brodovi se ni u jednom trenutku nisu približili jedan drugom na manje od trideset hiljada kilometara."

Ender pokuša da izračuna veličinu neprijateljeve sfere. Astronomiju nije shvatao. Međutim, sada mu se probudi radoznalost.

"Kakva su oružja na tim brodovima, da mogu tako brzo da udaraju?"

Maezr odmahnu glavom. "Nauka je preteška za tebe. Morao bi da učiš više godina nego što si živeo da bi shvatio makar osnove. Sve što treba da znaš jeste da oružja funkcionišu."

"Zašto moramo da pređemo toliko blizu da bismo bili u dometu?"

"Svi brodovi su zaštićeni poljima sile. Na izvesnoj većoj udaljenosti oružja su slabija i ne mogu da se probiju. Na određenoj udaljenosti, oružja postaju jača od štitova. Ali, kompjuteri se o tome brinu. Oni stalno ispaljuju u svim pravcima, pri tom pazeći da ne oštete neki naš brod. Kompjuteri biraju mete, ciljaju, brinu o svim detaljima. Ti samo treba da ih dovedeš u pobedničku poziciju. U redu?"

"*Ne*", Ender savi cev radija oko prstiju. "Moram da znam kako radi to oružje."

"Rekao sam ti, morao bi da..."

"Ne mogu komandovati flotom — čak ni na simulatoru — ako ne znam." Ender sačeka trenutak, pa dodade: "Samo osnovnu ideju."

Maezr ustade i udalji se nekoliko koraka.

"U redu Endere. Nema smisla, ali ću pokušati. Najprostije što mogu." Gurnu ruke u džepove. "Ovako, Endere. Sve je sastavljeno od atoma, malih čestica, toliko sićušnih da ih ne možeš videti golim okom. Tih atoma jma samo nekoliko različitih vrsta i svi su napravljeni od još manjih čestica koje su više-manje iste. Ti atomi mogu da se razbiju tako da prestanu da budu atomi, tako da se ovaj metal više ne drži. Ili plastični pod. Ili tvoje telo. Čak i vazduh. Oni kao da nestanu ako im razbiješ atome. Ostanu samo delovi. A oni lete unaokolo i razbijaju druge atome. Oružja na brodovima uspostavljaju oblast gde ni atomi, niti bilo šta drugo ne može da opstane čitavo. Svi se razbijaju.Tako stvari u toj oblasti — nestanu.

Ender klimnu. "U pravu si, ne razumem. Može li se to blokirati?"

"Ne. Ali što se više udaljava od broda postaje šire i slabije i posle izvesnog vremena polje sila može da ga blokira. O.K? I da bi uopšte postalo jako, mora da se fokusira, tako da brod efektivno može da puca istovremeno samo u tri, možda četiri

pravca."

Ender ponovo klimnu,ali u stvari nije razumeo, ne dovoljno dobro."Ako parčići razbijenih atoma stalno razbijaju nove atome zašto od toga prosto sve ne nestane?"

"Prostor. One hiljade kilometara između brodova su prazne. Gotovo bez atoma. Parčići ne udaraju ni u šta, i kada najzad udare u nešto toliko su raspršeni da ne mogu da naškode." Maezr podrugljivo nakrivi glavu. "Je li ti potrebna još neka informacija?"

"Da li oružja na brodovima... da li ona deluju na još nešto izuzev na brodove?"

Maezr priđe vrlo blizu Endera i reče odlučno: "Koristimo ih samo protiv brodova. Nikada na nečem drugom. Kada bismo ih upotrebili na nečem drugom, neprijatelj bi ih takođe upotrebio protiv nas. Kapiraš?"

Maezr se udalji i stiže gotovo do vrata kad ga Ender pozva.

"Još vam ne znam ime", reče Ender učtivo.

"Maezr Rakham."

"Maezr Rakhame", reče Ender, "porazio sam te."

Maezr se nasmeja.

"Endere, danas se nisi sa mnom borio", reče. "Tvoj današnji protivnik bio je najgluplji kompjuter u Komandnoj školi programiran za desetogodišnjake. Ne misliš valjda da bih ja koristio sferu?" On odmahnu glavom. "Endere, kada se budeš borio sa mnom, dragi moj momče, to ćeš znati. Jer — izgubićeš.

I Maezr napusti prostoriju.

Ender je i dalje vežbao sa svojim vođama dreda po deset sati dnevno. Nikada ih, međutim, nije viđao, samo im je čuo glasove na radiju. Bitke su nailazile svaka dva-tri dana. Neprijatelj je svaki put pripremao nešto novo, nešto teže — ali Ender je uvek izlazio na kraj s tim. I svaki put bi pobedio. A posle svake bitke Maezr mu je ukazivao na greške i pokazivao mu da je, u stvari, izgubio, Maezr je dopuštao Enderu da ide do kraja samo da bi ovaj naučio da izvodi završnice.

Sve dok Maezr jednom nije ušao, svečano protresao Enderovu ruku i rekao:

"E, to je, dečko, bila dobra borba."

Pohvala je toliko kasnila da je Enderu prijala više nego ijedna druga. A bila je tako snishodljiva da ga je vređala.

"Od sada", reče Maezr, "dobijaćeš teške borbe."

I tako Enderov život postade spori nervni slom.

Počeo je da vodi po dve bitke dnevno, a problemi su neprestano postajali sve složeniji. Celog života nije obučavan ni za šta drugo, već za tu igru, ali sada je igra počinjala da ga proždire. Ujutru se budio sa novim strategijama za simulator a uveče je grčevito padao u san opsednut greškama tog dana. Ponekad bi se u sred noći budio

plačući — zašto, nije mogao da se seti. Ponekad bi se budio zglavaka krvavih od ugriza. Ali je svakog dana stoički išao do simulatora i uvežbavao svoje vođe dreda pre i posle borbi, i podnosio oštre kritike kojima ga je Maezr Rakham obasipao. Zapazio je da ga posle najtežih borbi Rakham kritikuje daleko više nego obično. Zapazio je da neprijatelj počinje da upotrebljava svaku novu strategiju par dana pošto ju je on smislio. I zapazio je da dok njegova flota uvek ima istu veličinu, neprijatelj svakodnevno umnožava svoje brodove.

Upitao je o tome svog učitelja.

"Pripremamo te za odnos snaga koji će vladati kada zaista budeš komandovao."

"Zašto neprijatelj *uvek* ima više brodova?"

Maezr na trenutak pognu svoju sivu glavu, kao da se odlučivao šta da odgovori. Najzad podiže pogled, pruži ruku i dodirnu Endera po ramenu. "Reći ću ti, uprkos tome što je u pitanju tajna. Neprijatelj je, vidiš, prvi napao. Imao je jake razloge da nas napadne, ali to je stvar političara, i bez obzira da li je krivica naša ili njegova, nismo mogli dozvoliti da pobedi. Zato, kada je neprijatelj došao do naših svetova, mi smo se borili, i to žestoko, i u flotama smo utrošili svoje najbolje mlade ljude. Ali, pobedili smo i neprijatelj se povukao."

Maezr se žalosno nasmeši. "Ali, neprijatelj nije bio gotov, dečko. Neprijatelj nikada neće biti gotov. Ponovo su navalili, još mnogobrojniji, i bilo je teže poraziti ih. Tada smo smislili plan — veliki ljudi su smislili plan. Znali smo da neprijatelja moramo uništiti zauvek, potpuno, da eliminišemo njegovu sposobnost da vodi rat protiv nas. Da to uradimo morali smo otići do njegovih zavičajnih svetova — njegovog matičnog sveta, u stvari, jer je cela neprijateljeva imperija vezana za njegov pre-stolni svet."

"I tako?" upita Ender.

"I tako smo napravili flotu. Napravili smo više brodova no što je neprijatelj ikada imao. Za svaki brod koji je poslao protiv nas, napravili smo stotinu brodova. I bacili smo ih na njegovih dvadeset osam svetova. Počeli su da odlaze pre sto godina. I na njima je bio ansibl i svega nekoliko ljudi, tako da bi jednog dana komandant mogao da sedi na nekoj planeti daleko od bitke i komanduje flotom. Tako neprijatelj ne uništava naše najbolje umove."

Još nije bilo odgovora na Enderovo pitanje.

"Zašto ih ima više?"

Maezr se nasmeja. "Zato što je našim brodovima bilo potrebno sto godina da stignu tamo. Imali su sto godina da se spreme za nas. Ne misliš li, dečko, da bi bili budale da su u starim šleperima čekali da brane svoje luke? Sve što mi imamo jeste ansibl. To, i činjenicu da u svakoj floti oni moraju imati i komandanta i kada izgube

— a gubiće ih — ostaju bez jednog od svojih najboljih umova."

Ender zausti novo pitanje.

"Dosta, Endere Vigins. Već sam ti rekao više no što bi trebalo da znaš."

Ender ljutito ustade i okrenu se. "imam prava da znam. Misliš da ovako može doveka? Gonite me kroz škole, jednu za drugom.a da mi nikada ne kažete čemu služi moj život. Koristite mene i ostale kao alatke, jednog dana ćemo komandovati vašim brodovima, jednog dana ćemo vam možda spasti živote, ali ja nisam kompjuter, i moram da znam!"

"Onda mi postavi pitanje, dečko", reče Maezr, "i ako mogu, odgovoriću ti."

"Ako najbolje umove koristite da zapovedaju flotom i nikada nijednog ne gubite, šta ću vam ja? Koga treba da zamenim ako su svi i dalje tu?

Maezr zavrte glavom. "Na to ti ne mogu odgovoriti, Endere. Zadovolji se time da ćeš nam biti potreban, uskoro. Kasno je. Idi u krevet. Ujutru imaš bitku."

Ender napusti simulatorsku prostoriju. Međutim, kada je Maezr, nekoliko trenutak kasnije, izašao kroz ista vrata, dečak je čekao u hodniku.

"Dobro, dečko", reče Maezr nestrpljivo, "šta je? Nemam celu noć, a tebi je potreban san."

Ender nije bio siguran koje je to pitanje, ali Maezr je sačekao. Najzad Ender upita tiho: "Da li su živi?"

"Ko da li je živ?"

"Ostali komandanti. Sadašnji. I oni pre."

Maezr podrugljivo frknu. "Živi su. Naravno da jesu. On pita da li su živi." Smejući se prigušeno, zadovoljno, stari čovek ode niz hodnik. Ender je neko vreme stajao u mestu, ali najzad oseti umor i ode u krevet. Živi su, mislio je. Ostaju živi, ali mi on ne može reći šta im se dešava.

Te noći Ender se nije probudio u suzama.Ali.probudio se sa krvlju na rukama.

Meseci su se vukli, uz svakodnevne bitke, sve dok Ender najzad nije počeo da sigurno i nezadrživo hoda stazom samouništenja. Svake noći je spavao sve manje, sanjao sve više, a počeo je da oseća užasne grčeve u stomaku. Stavili su ga na vrlo blagu dijetu, ali uskoro ni za to nije imao apetita. "Jedi", rekao bi Maezr i Ender je mehanički stavljao hranu u usta. Ali, ako mu niko ne bi rekao da jede, nije jeo.

Jednoga dana, dok je trenirao svoje vođe dreda, soba postade crna, i on se osvesti na podu, lica krvavog od udarca o kontrolnu ploču.

Tada su ga stavili u krevet i tri dana beše veoma bolestan. Sećao se da je u bunilu viđao lica, ali to nisu bila prava lica, i znao je to dok je zamišljao da ih vidi. Činilo mu se da vidi Graška, ili poručnika Andersona i kapetana Grafa. Ali kada se probudio pored njega je bio samo njegov neprijatelj, Maezr Rakham.

"Budan sam", reče Maezru.

"Vidim. Dugo ti je trebalo. Danas imaš bitku."

I tako je Ender ustao i vodio bitku i dobio je. Ali tog dana nije bilo druge bitke i u krevet su ga pustili ranije. Dok se svlačio ruke su mu se tresle.

U toku noći učinilo mu se da ga neka ruka nežno dotiče i sanjao je da čuje glasove kako govore:

"Koliko dugo još može?"

"Dovoljno dugo."

"Tako skoro?"

"Za par dana, a onda je završio."

"Kakav će biti?"

"Dobar. Čak i danas, bio je bolji nego ikad."

Ender je prepoznao poslednji glas kao Rakhamov. Vređalo ga je to što mu se Maezr Rakham meša čak i u san.

Probudio se, borio se ponovo, pobedio.

Zatim je otišao u krevet.

Ponovo se probudio i ponovo pobedio.

A sledeći dan bio je njegov poslednji dan u Komandnoj školi, mada on to nije znao. Ustao je i otišao do simulatora, u bitku.

Maezr ga je čekao. Ender polako uđe u prostoriju. Noge je malo vukao, izgledao je umorno i otupljeno. Maezr se namršti. "Budan si, dečko?"

Da je Ender bio potpuno budan više bi pažnje obratio na brigu koja se osećala u glasu njegovog učitelja. Ovako je jednostavno otišao do kontrolne table i seo za nju. Maezr progovori.

"Današnja igra zahteva malo objašnjenje, Endere Vigins. Molim te da se okreneš i obratiš punu pažnju."

Ender se okrenu i po prvi put primeti da u zadnjem delu prostorije ima ljudi. Prepoznao je Grafa i Andrsona iz Borbene škole a mutno se sećao nekolicine i iz Komandne škole — svojevremeno povremene učitelje za par sati. Ali većinu ljudi uopšte nije znao.

"Ko su oni?"

Maezr odmahnu glavom i odgovori: "Posmatrači. Povremeno dopuštamo da posmatrači prate bitku. Ako ti to smeta, poslaćemo ih napolje." Ender slegnu ramenima. Maezr poče sa objašnjenjem.

"Današnja igra, dečače, ima novi element. Ovu bitku smo postavili oko jedne planete. To usložnjava stvar na dva načina. U našoj razmeri, planeta nije velika, ali ansibl ne može ništa da detektuje sa njene druge strane — to je slepa tačka. Takođe,

protiv pravila je da se oružje koristi protiv same planete. U redu?"

"Zašto, pa oružje deluje na planete?"

Maezr odgovori hladno: "Postoje pravila ratovanja, Endere, koja važe čak i u trenažnim igrama."

Ender polako zavrte glavom. "Može li planeta da napada?"

Maezr je na trenutak izgledao zbunjen, pa se onda nasmeši. "Pretpostavljam da ćeš to morati sam da otkriješ, dečače. I još nešto. Danas ti protivnik nije kompjuter, Endere. Tvoj neprijatelj danas sam ja, i danas te neću pustiti da se tako lako izvučeš. Današnja borba je borba do kraja. I upotrebiću sva sredstva da te porazim."

Zatim Maezra više nije bilo, a Ender bezizražajno provede svoje vođe dreda kroz manevre. Ender je, naravno, dobro radio, ali je nekoliko posmatrača vrtelo glavama, a Graf je stalno stezao i otvarao šake, prekrštao i ispravljao noge. Činilo se da je Ender spor, a danas nije smeo sebi dopustiti da bude spor.

Začu se upozoravajuće zujanje i Ender očisti ploču simulatora, čekajući da se pojavi današnja igra. Osećao je zbrku u glavi i pitao se zašto su prisutni svi ti ljudi. Hoće li ga danas oceniti, ili odlučiti da li je dovoljno dobar za nešto drugo? Zar još dve godine iscrpljujućeg uvežbavanja, još dve godine borbe da prevaziđe samog sebe? Ender je imao dvanaest godina. Osećao se veoma starim. I dok je iščekivao da se pojavi igra, poželeo je da može da jednostavno izgubi, da bude poražen tako katastrofalno da ga potpuno izbace iz programa, neka ga kazne kako god hoće, nije ga briga, samo da može da spava.

Tada iskrsnu neprijateljska formacija i Enderova iscrpljenost se pretvori u očajanje.

Neprijateljskih brodova je bilo hiljadu puta više nego njegovih, ekran je bio bleštavo zelen od njih, i Enderu bi jasno da ne može pobediti.

A neprijatlej nije bio glup. Nije postojala formacija koju bi Ender mogao proučiti i napasti. Umesto toga, divovski rojevi brodova su se neprekidno kretali, postojano se pretapajući iz jedne trenutne formacije u drugu, tako da je prostor, jednog trenutka prazan, već sledećeg bio ispunjen zastrašujućim neprijateljskim snagama. I mada je Enderova flota bila veća nego ikad ranije nije bilo mesta gde bi mogao da je razvije dovoljno dugo tako da brojno nadmaši neprijatelja sa ikakvim rezultatom.

A iza neprijatelja je bila planeta. Planeta na koju ga je Maezr upozorio. Šta je mogla značiti planeta kada se Ender nije mogao ni nadati da joj se približi? Ender je čekao, čekao blesak inspiracije šta da učini, kako da uništi neprijatelja.I dok je čekao, čuo je kako posmatrači iza njega počinju da se vrpolje na sedištima, pitajući se šta Ender radi, kakav plan razvija. I najzad je svima postalo jasno da Ender ne zna šta da učini, da ništa ne može da učini, i nekolicina ljudi u zadnjem delu prostorije počeše

da puštaju tihe, grlene zvuke.

Tada Ender u uhu začu Graškov glas. Grašak se prigušeno zasmejulji i reče: "Zapamti, neprijateljeva kapija je *dole*!" Neki od vođa dreda se takođe nasmejaše, a Enderove misli se vratiše na jednostavne igre koje je igrao i dobijao u Borbenoj školi. I tamo su mu zadavali beznadne pozicije. I on ih je pobeđivao. I proklet da je ako Maezru Rakhamu dozvoli da ga pobedi tako jeftinim trikom kao što je brojčana premoć hiljadu prema jedan. U Borbenoj školi dobio je igru idući na nešto što neprijatelj nije očekivao, nešto protiv pravila — pobedio je idući na neprijateljevu kapiju.

A neprijateljeva kapija je bila dole.

Ender se osmehnu i shvati da će ga ako prekrši ovo pravilo verovatno šutnuti iz škole, a to će biti njegova dvostruka pobeda — nikada više neće morati da igra.

Zašaputao je u mikrofon. Svaki od njegovih šest komandanata preuze deo flote i baci se na neprijatelja. Kretali su se sumanutim putanjama, ustremljujući se čas u jednom, čas u drugom pravcu. Neprijatelj odmah prestade svoje besciljno manevrisanje i poče da se grupiše oko šest Enderovih flota.

Ender je skinuo mikrofon, zavalio se u stolicu i gledao. Posmatrači su sada već glasno mrmljali. Ender nije radio ništa — nije ni pokušavao da igra.

Iz brzih sukoba sa neprijateljem, međutim, počinjala je da se pomalja osmišljena slika. Enderove grupe gubile su brodove svaki put kada bi se očešale o neprijateljske snage — ali nikada nisu stale i prihvatile borbu, čak ni kada bi mogle da postignu trenutnu taktičku pobedu. Umesto toga, nastavljale su svojim sumanutim kursem koji je, konačno, vodio dole. Ka neprijateljevoj planeti.

Zbog njihovog, na izgled nasumičnog kursa, neprijatelj to nije shvatio do trenutka kada su i posmatrači shvatili. A tada je bilo prekasno, kao što je za Viljema Bia bilo prekasno da zaustavi Enderove vojnike u aktiviranju kapije. Veći broj Enderovih brodova je bio pogođen i uništen, tako da su od Enderovih šest flota samo dve stigle do planete, i to desetkovane.Ali te grupice jesu se probile i otvorile vatru na planetu.

Ender se sada nagnu napred, žudeći da vidi da li je tačno predosetio. Gotovo da je očekivao zvuk alarma i prekid igre jer je prekršio pravilo. Ali, sve je stavio na preciznost simulatora. Ako je mogao da simulira planetu, mogao je da simulira i šta bi se desilo napadnutoj planeti.

Mogao je.

Oružja koja su trenutno uništavala male brodove nisu mogla odjednom razneti celu planetu. Ali izazivala su strašne eksplozije, a pošto na planeti nema praznog prostora za rasipanje i slabljenje lančane reakcije, eksplozije su obuhvatale sve više i više prostora.

Površina planete izgledala je kao da pulsira, zatim je usledila neizmerna eksplozija koja je poslala bleskove na sve strane. Progutala je celu Enderovu flotu, a zatim je stigla do neprijateljskih brodova.

Prvi je jednostavno bio progutan od svetle šireće sfere. Zatim, kako se kuglasti talas širio i postajao sve manje bleštav, moglo se jasno videti šta se dešava svakom brodu. Kada bi svetlost stizala do njih oni bi na tren zaslepljujuće blesnuli i nestajali. Svi su bili hrana za vatru planete.

Eksploziji je trebalo više od tri minuta da stigne do krajnjih granica simulatora i do tada je već bila mnogo bleđa. Svi brodovi su bili nestali, a ako su neki i pobegli od eksplozije nije ih moglo biti mnogo, tamo gde se nalazila planeta nije bilo ničega. Simulator je bio prazan.

Ender je uništio neprijatelja žrtvujući svoju celokupnu flotu i kršeći zabranu napadanja neprijateljeve planete. Nije bio siguran da li da oseća trijumf zbog svoje pobede ili prkos prema prekoru za koji jeste bio siguran da će slediti. Umesto svega toga, nije osećao ništa. Bio je umoran. Želeo je da ode u krevet i spava.

Isključio je simulator i najzad postao svestan buke iza sebe.

Nije više bilo dva reda dostojanstvneih vojnih posmatrača. Vladao je haos. Neki su se tapšali po leđima, neki su bili povijeni sa glavom među rukama, drugi su otvoreno plakali. Kapetan Graf se odvoji od grupe i pođe ka Enderu. Suze su mu tekle niz lice, ali se smešio. Pružio je ruke i, na Enderovo iznenađenje, zagrlio ga, čvrsto ga stežući i šapćući mu: "Hvala, hvala, hvala ti, Endere."

Uskoro su se svi posmatrači okupili oko krajnje zbunjenog deteta, zahvaljujući mu, uzvikujući i tapšući ga po leđima i tresući mu ruke. Ender je pokušavao da razabere neki smisao u svemu tome. Da li je ipak položio test? Zašto im je do toga toliko stalo?

Tada se ljudi razmaknuše u stranu i tuda prođe Maezr Rakham. Došao je pravo do Endera i pružio mu ruku.

"Doneo si tešku odluku, dečače. Ali samo nebo zna da nije bilo drugog načina. Čestitam. Pobedio si ih i sve je gotovo."

Sve gotovo. Pobedio ih. "Pobedio sam tebe, Maezr Rakhame."

Maezrov glasni smeh ispuni prostoriju. "Endere Vigins, ti nikada nisi igrao protiv mene. Od kada sam ti učitelj nisi imao ni jednu jedinu igru."

Kakva je to šala, pitao se Ender. Odigrao je mnoge i mnoge igre, platio užasnu cenu za to... Počinjao je da se ljuti.

Maezr pruži ruku i spusti mu je na rame. Ender trgnu ramenom i zbaci je. Maezr se uozbilji i reče: "Endere Vigins, poslednjih meseci bio si komandant naših flota. Nije bilo igara. Bitke su bile prave. Jedini tvoj neprijatelj sve vreme bio je pravi

neprijatelj. Dobio si sve bitke. I najzad, danas si se borio sa njima kod njihovog zavičajnog sveta, i uništio si taj svet, uništio si im flotu, potpuno si ih uništio i više nas nikada neće napasti. Ti si to izveo. Ti."

Stvarno. Nije igra. Enderov duh je bio previše umoran da se s tim ponese. Udaljio se od Maezra, tiho koračajući kroz masu koja mu se tiho zahvaljivala i čestitala mu, izašao iz prostorije, dovukao se do svoje sobe i zatvorio vrata.

Kada su ga Graf i Maezr našli, spavao je. Tiho su ušli i probudili ga. Sporo se rasanjivao,a kada ih je prepoznao, okrenuo se na drugu stranu s namerom da spava. "Endere", reče Graf, "treba da razgovaramo s tobom." Ender se prevrnu nazad i pogleda ih. Ćutao je.

Graf se nasmeši. "Juče si doživeo šok, znam. Međutim, mora da se ipak dobro osećaš — dobio si rat."

Ender polako klimnu.

"Maezr Rakham... on nikad nije igrao protiv tebe. On je samo analizirao tvoje bitke tražeći slabe tačke, kako bi ti pomogao da budeš još bolji. Upalilo je, zar ne?"

Ender čvrsto zatvori oči. Oni su čekali.

"Zašto mi niste rekli?"

Maezr se nasmeši. "Još pre sto godina smo otkrili neke stvari, Endere. Kada je komandantov život u opasnosti on postaje uplašen, a zbog straha i sporije reaguje. Kada komandant zna da ubija, postaje ili oprezan ili lud, a nijedno od to dvoje ga ne čini boljim. A kada je odrastao, kada poseduje odgovornost i razumevanje sveta, postaje oprezan i inertan i ne može dobro da radi svoj posao.Zato smo obučavali decu koja nisu znala ništa izvan igre, i nikada nisu znala kada njihova borba više neće biti igra. To je teorija stara sto godina, a ti si je potvrdio."

Graf spusti ruku na Enderovo rame. "Brodove smo lansirali tako da svi stignu na odredište za ovih nekoliko meseci. Znali smo da ćemo verovatno imati samo jednog dobrog komandanta, i to uz dosta sreće. U istoriji ima malo slučajeva da su u jednom ratu bila dva genija, Kockali smo se. Ti si se pojavio i dobili smo."

Ender otvori oči i oni videše ljutnju. "Da, vi ste dobili."

Graf i Maezr se pogledaše. "On ne razume", prošapta Graf.

"Razumem", reče Ender, "bilo vam je potrebno oružje, tražili ste ga i našli — to sam bio ja."

"Tako je", odgovori Maezr.

"Onda mi recite", nastavi Ender, "koliko je ljudi živelo na planeti koju sam uništio?"

Nisu mu odgovorili. Čekali su neko vreme u tišini, a onda Graf progovori: "Endere, oružje ne mora da razume ono na šta je upereno. Mi smo ga uperili i mi smo

odgovorni. Ti si samo odradio svoj deo posla."

Maezr se nasmeši. "O tebi ćemo se, naravno, brinuti, Endere. Vlada te nikada neće zaboraviti. Poslužio si nam više nego dobro."

Ender se ponovo okrenu zidu, i mada su pokušavali da razgovaraju s njim, nije reagovao. Najzad odoše.

Ender je dugo ležao u krevetu pre nego što mu je neko ponovo zasmetao. Vrata su se tiho otvorila. Ender se ne okrenu da vidi ko je.Tada ga neka ruka lako dodirnu.

"Endere, to sam ja, Grašak."

Ender se okrenu i zagleda se u malog dečka koji je stajao kraj kreveta. "Sedi", reče Ender.

Grašak sede. "Ona poslednja bitka, Endere. Nisam verovao da ćeš nas izvući."

Ender se nasmeši. "I nisam. Varao sam. Mislio sam da će me izbaciti."

"Da 1' možeš to da zamisliš? Mi smo dobili rat. Rat je potpuno završen, a mislili smo da ćemo morati da čekamo da odrastemo da bi se borili u njemu. U stvari, borili smo se, sve vreme! Mislim, Endere, mi smo mali klinci. Bar sam ja mali klinac." Grašak se nasmeja i Ender se nasmeja. Onda su ćutali neko vreme, Grašak sedeći na kraju kreveta, Ender — gledajući ga poluotvorenih očiju.

Najzad se Grašak doseti još nečega.

"Šta ćemo sad, kad je rat završen?" upita.

Ender zatvori oči i reče: "Grašak, potreban mi je san."

Grašak ustade i ode, a Ender utonu u san.

Graf i Anderson su kroz kapiju išetali u park. Duvao je vetrić, ali sunce im je pržilo ramena.

"Kuda ćeš sada?" upita Graf.

"U Bigok Kanti. Odeljenje za obuku", odgovori Anderson. "Misle da je moj rad sa decom dobra priprema. A ti?"

Graf se nasmeši i odmahnu glavom. "Nemam planova. Ovde ću biti još nekoliko meseci. Izveštaji. Zaključenje operacije. Imam ponude. Istraživanje i razvoj osoblja za DCIA, izvršni potpredsednik za U i P... svima sam rekao ne. Izdavači mi naručuju ratne memoare. Ne znam."

Seli su na klupu i posmatrali kako lišće drhti na povetarcu. Deca na majmunskoj pentralici su se smejala i vriskala, ali su vetar i udaljenost gutali njihove reči. "Gledaj", reče Graf, pokazujući. Mali dečak skoči sa pentralice i protrča blizu njihove klupe. Drugi dečko ga je sledio i, držeći šaku kao pištolj, pravio eksplozivne zvuke. Progonjeno dete se nije zaustavljalo i on ponovo zapuca.

"Pogodio sam te! Vraćaj se ovamo!"

Drugi dečko nastavi da trči i nestade iz vidnog polja.

"Zar ne znaš kad si mrtav?" dečko gurnu ruke u džepove i šutnu kamičak nazad prema majmunskoj pentralici.

Anderson se osmehnu i zavrte glavom. "Klinci", reče.

Zatim on i Graf ustadoše i napustiše park.

Daniel Kejz

CVEĆE ZA ALDŽERNONA

prvi izveštaj opostig nutim rezul tatmim 5 mart 1995

doktor Štraus kaže ja da treba da zapišem šta misim i sve
što mi se dešava mi se dešav ot sad
Ne znam zašto ali on kazo to važno oni da vide da me uzmu za poso važno nadam se da me uzmu
godjpodjidja Kinian rekla možda me lece možda budem pametan
Želim da budem pametan
zovem se čarli Gordon imam 37 gonida sarosti
nema ništa pišem ništa više sad pa zato zatvorim svesku za sad

Drugi izveštaj o postigntim rezutatima 6 mart

Bio sam na testu dans. Misim da sam pao. Misim da sad možda me neće uznu za poso. Ovako e bilo jedan dobar mlad čovek bio u sobi imo neke bele artije i mastilo prosuto po njima mnogo. Reko je Čarli šta vidiš na oboj artiji. Mnogo sam se plašio iako sam imo zečju šapicu u džepu zato što kad sam bijo mali u školi uvek sam pao na testu i prosipo mastilo isto.

Reko sam mu vidim mrlju od mastila. On reko da i onda sam bio srećan. Misio sam to je sve al kad sam usto da idem on reko Čarli Čarli nismo još završili. Onda se ne sećam tako dopro al on je hteo ja da kažem šta vidim u mastilui. Nisam vido ništa u mastilu al on reko ima slike tamo drugi ljudi tamo vide slike. Nisam mogo vidim slike. Svarno sam pokušo ali uošte nisam mogo. Gl do sam artiju blizu pa daleko. Onda sam reko kad bi imo naočari vido bi bolje ja naočare obično samo za bijoskop ili TV nosim ali reko sam da su u ormanu u hotniku. Uzo sam ih. Onda sam reko daj sad da vidim sa ću sigurno nađem slike.

Pokušo sam iz sve snage al sam vido samo mastilo. Reko sam mu možda mi trbaju nove naočare. On zapiso nešto na hartiju i ja sam se uplašio možda sam pao na testu. Reko sam mu to je vrlo lepa mrlja od mastila sa malim tačkama svuda unaokolo. Izgledo je vrlo tužan znači nije to. Reko sam molim vas da pokušam opet. Za neki munit ću uspeti nisam ja mnogo brz ponekat. Isto na času čitanja u odelenu godjpodjice Kinian za spore odrasle ja sam spor al se trudim.

A on dao mi još jednu priliku sa drugom hartijom sa 2 vrste mastila prosuto plavo i prosuto crveno.

Bijo e mnogo dovbar i pričo ko godjpodjica Kinian i obasnio mi to e bijo oršahov test. Reko je ljudi vide stvari u mastilu. Ja sam reko pokaži mi da vidim gde. On je reko misli. Razmišljaj. Ja sam reko da mislim da je to mrlja mastila al opet nije bilo dobro. On reko na šta te ovo podseća. Pravi se kao da je nešto. Zamisli nešto. Ja sam reko zamišljam jedno penkalo koje je puklo pa cutri mastilo po stolnjaku mnogo. Misim da nisam proso or šahov test.

Treći izveštaj o potsigutim rezul tatima 7 mart

Doktor Štraus i doktor Nemur kažu nije bitno za mastilo. Kažu možda me ipak uzmu za ono. Reko sam gđođica Kinian mi nikad ne daje take testove samo čitanje i pisanje. Rekli su da e ona rekla da sam ja njen najboljšiji džak u večurnjoj školi za odraskle zato što se trudim najiše i svarno hoću da steknem znane. Rekli su otkud to uopšte da ti sam dođeš u večurnju školu Čarli kako si našo. Reko sam pito sam ljude i neko mi reko gde d idem da nadučim da čitam i pišem fino. Rekli su zašto si to hteo. Reko sam zato što sam celo životta teo budem pamitan a ne glup. Al teško je to biti pamitan. Onda su mi rekli znaš pamet ti neće ostati permanentno. Reko sam da dobro nema veze ako boli. Gođpođiđa Kinian mi rekla još pre da će boli.

Posle bili još neki blesavi testovi. Jedna dobra fina gođpođa koja mi dala prvi test rekla i kako se zove i ja sam reko se to piše da ja to zapišem u moj izveštaj o podtignutim rezltatima. Piše se ovako TEST TEMATSKE APERCEPCIJE. Znam da ne znam te zadnje dve reči ali znam šta je test. Test je moraš da prođeš inače dobiješ loše ocene. Ovaj test izgledo lak zato što sam odma vido slike. Al ona nije htela da ja pričam slike. To me zbunilo. Rekla je da izmislim priče o ljudima na slikama.

Reko sam joj kako moš pričaš priče o ljudima koje nikad nisi sreo. Reko sam zašto da lažem. Ja više nikad ne lažem zato što me svaki put uvate.

Rekla mi je da taj test i onaj or šahov služe da se udtrde crte čičnosti. Smejo sam se jako. Reko sam kako može tako nešto da se nađe sa mrljama mastila i fontogafijama. Ona se naljutila i skonila slike. Baš me briga. Bilo je glupo. Sigurno sam pao i na tom testu.

Posle došli neki ljudi u belim mantilima odveli me u drugi deo bolnice dali mi da se igram. To je bilo kao trka, ja protiv jednog belog miša. Taj miš se zvao Aldžernon. Njega u kutiju sa krivinama zidovima kao tamo amo levo desno a meni dali olovku i artiju sa nacrtanim linijama i krivinama. I kao kutijicama. Na jednom kraju je pisalo START a na drugom FINIŠ. Rekli su to se zove *lambiriri* pa ti rešavaj a Aldžernon

mora isti takav lambiriri da prođe. Nije mi bilo jasno kako mož da bude isto kad Aldžernon ima kutiju a ja artiju al nistwa nisam reko. A nisam ni imo kad jer je trka počela.

Jedan od tih ludi je imo sat koji je misio da ja ne vidim da je sakrio. Trudio sam se da ne gledam na tu stranu pa sam zato bijo sav nervozan.

Posle testa bijo sam gori nego ikad jer smo dobijali deset puta razne *lambiriri* i Aldžernon svaki put stigo prvi. Nisam znao da su miši tako pamenti. Možda je to zato što je Aldžernon tako beo. Možda su beli miši pametniji nego drugi.

Četrti izeštaj orezulta tima 8 mart

Uzeće me! Tako sam uzbuđan da jevda mogu pišem. Prvo se o tome savđali doktor Nemur i doktor Štraus. Doktor Nemur seseo u kanlecariji ka me doktor Štraus uveo. Doktor Nemur se brinuo ako me uznu šta onda ali doktor Štraus reko gosđođica Kinian rekla preporuččila me je sam najboljši od ljudi kojima ona drži čvasove. Volim gođicu Kinian jer je mnogo panmetna učniteljica. Rekla je Čarli imaćeš još jednu šansu. Ako se prijaviš dobrovoljno za ovaj ekseriment možda ćeš steći velijku inteligeciju. Ne znam dal će biti pirmanentno ali postoji i ta mogućnost. Zato sam reko o-kej iako sam se plašijo zato što je rekla da će da me odperišu. Rekla je ne bojse Čarli ti si postigo tako mnogo sa tako malim mogućostima ti ovo zaslužuješ više nego iko.

Zato kad su doktor Nemur i doktor Štraus se svađali oko toga ja se uplašio. Doktor Štraus je reko da ja imam nešto mnogo dobro. Reko je da imam veliku *motorvaciju*. Pre nisam znao da to imam. Ose ćosamse ponosno kad je reko da nema svaki čovek sa ka-i 68 to. Ne znam šta je to motorvacija ni gde sam je stekao al on je reko da je ima i Aldžernon. Aldžernon ima kao motorvaciju parče sira koje mu stave u kutiju. Ali to ne može biti jer ja ove nedelje uopšte nisam jeo sir.

Onda je reko doktoru Nemaru nešto što nisam razumeo pa zato dok su oni pričali ja sam neke reči zapisao.

Reko je doktore Nemur ja znam da Čarli nije ono što ste želeli kad ste razmišljali o svojoj novoj rasi *intelek*... (tu reč nisam razumo) nadljudi. Ali većina odraslih sa ovako niskim *ment*... sposobnostima drže se *antag*... i *apat*... i neće da sarađuju. Ne možeš ih ničemu naučiti. Ovaj je po prirodi dobr i zainretesovan i željan da posluša.

Doktor Nemur je rekao imajte u vidu da će to biti prvo ljudsko biće u istoriji čija će se inletigencija hirurškim putem uvećati trostruko.

Doktor Štraus reko da tačno je tako. Pogledajte kolko je ovladao čitanjem i pisanjem. Za nekoga mentalno toliko neodraslog to je dosignuće veliko ko kad bi vi i

ja naučili ajšajnovu teoriju *reli. tivi*... bez ičije pomoći. To pokazuje *izentnivnu* motorvaciju. To je *kompara*... gledajući ogorman uspeh. *Isnistiram* da uzmemo Čarlija.

Nisam sve reči uhvatio ali ko da je doktor Štraus bio na mojoj strani a onaj drugi protiv mene.

Onda doktor Nemur klinuo glavom i reko u redu možda ste u pravu. Uzećemo Čarlija. Ka je to reko ja sam se tolko uzbudd skočč sam rukovo se s njim što je t ko dobar premma meni. Reko sam hvala ti doktore nećete zažaliti što sti mi dali još jednu šansu. To stvarno i misim. Trudiću se iz naj sve snage.

Peti izvištaj o rezulztatima 10 mart

Uplašijo sam se. Mnoge bolničarke i svi oni što su mi davali testove došli doneli mi kolačiće želeli mi srećno. Nadam se da ću imati to sa srećom. Imam ja moju zečju šapicu i moj srećni novčić. Al samo kad sam dolazio u bonicu crna mačka mi prešla put. Doktor Štraus kaže ne budi suvejeran Čarli ovo ti je nauka. Ma neka je nauka ja ipak čuvam moju zečju šapicu.

Pito sam doktora Štrausa dal ću biti brži od Aldžerona posle odperacije, on je reko možda. Ako odperacija uspe pokazaću ja tom mišu da sam pametan kolko i on. Možda pametniji. Onda ću moći da čitam bolje i da pišem svaku reč kako trabi i da zannam mnogo svari i da budem ko drugi ljudi. Hoću da budem pametan kao drugi ljudi. Ako uspeh bude *pernamentan* kažu da će moći da opamete svakoga na celom svetu.

Jutros mi nisu dali ništa da jedem. Ne znam kako se to postaje pametan ako se ne jede ništa. Mlogo sam gladan a doktor Nemur mi uzo kutiju sa kolačićima. Taj doktor Nemur je nakrivo nasađen. Kaže doktor Štraus dobiću kolačiće posle odperacije. Ne moš jedeš pre odperacije.

Šesi izvešaj o razultatima 15 mart

Opertacija nije bolela. Doktor je sve uradio dok sam ja spavpao. Danas su mi skinuli zavhoje sa glave tako da opet mogu da napišem IZVEŠTAJ O REZULTATIMA. Doktor Nemur koji je pohledao neke moje ranjije izveštaje kaže da sam pogrešno pisao reč REZULTATI i pokazao mi kako trea a takođe kako treba pisati reč IZVEŠTAJ. Trudiću se da to odsat pamtim.

Ja vrlo loše pamtim kako se reči pišu. Doktor Štraus kaže da je u redu ovo što pišem sve što mi se dašava i što je okolo mene ali da treba više da pišem šta osećam i

mislim. Kad sam mu rekao da ne znam kako da počnem da mislim rekao je pokušaj. Trudi se. Čitavo vreme dok su mi zaviji bili preko očiju pokušavao sam da mislim. I ništa. Ne znam o čemu da mislim. A njega ako pitam mogo bi mi kaže da mora sam znam šta da mislim sad kad bi trebo da postanem pametan. O čemu misle pametni ljudi. O čemu. Sigurno o nekim mnogo dobrim stvarima. Želeo bih da već znam neke mnogo dobre stvari.

7. izveštaj o rezultatima — 19 mart

Ništa se ne dešava. Dali su mi mnogo testova i trke sa Aldžernonom. Mrzim tog miša. Uvek me pobedi. Doktor Straus kaže mora se igram još. Reko je ponoviću sve testove kasnije. Te mrlje od mastila su glupe. I te slike su glupe isto takođe. Volim da nacrtam čoveka i ženu ali ne volim da pričam laži o ljudima.

Suviše samse trudio da misim pa me glava boli. Misio sam dami je doktro Štraus prijatel al on neće pomogne. Neće kaže šta da misim niti kad ću budem pametan. Gospođica Kinian nije došla da me vidim. Reko bi da je i pisanje ovih izveštaja o rezultatima glupo.

Osmi izveštaj o rezultatima — 23 mart

Tratiću se na posao u fabriku. Rekli su bolje da se vratim na poso al nikom ne smem kažem radi čega je operacija bila a svako veče moram da dođem u bolnicu na jedan sat. Posle posla. Svakih mesec dana će da mi plaćaju pare što se trufdim da potanem pametan.

Radujem se što se vraćam na poso nedostaju mi moji prijatelji tamo i moj poso tamo i on o kako se zabavljamo kad smo tamo.

Doktor Štraus kaže treba da pišem ove stvari i dale al ne moram baš svaki dan ne go samo kad pomislim na nešto ili kad se nešto spesijalno dessi. Reko je ne budi osebhraben što ide polako. Kaže i Aldžernonu je dugo trebalo dok nije postao tri puta pametniji nego pre. Zato mene Aldžernon uvek pobedi. I na njemu su izveli tu istu operaciju. Sad se već boje osećam i mislim možda bi mogo da pobedim občnog miša u *lavbirbiri*. Možda ću ga jednot dana podbediti. To će biti dan. Zasad izgleda da je Aldžernon pametan *premanetno*.

25. mart (više ne moram da stavim svaki put naslov IZVEŠTAJ O REZULTATIMA nego samo na prvu stranu onoga što ću krajem nedelje predati. Tako predajem teks za više dana a samo jedan naslov a ostalo samo datumi. Tako stedim vreme)

Mnogo lepo smo se zavbavljali u fabrici danas. Džoe Karp reko ej gledajte gde su Čarlija operisali šta su ti uradili Čarli stavili ti mozak u glavu. Taman ja da mu kažem al se setim šta je reko doktor Štraus. Onda Frenk Rajli reko šta si to radio s glavom Čarli izgubio si ključ od vrata pa si otvorio vrata na onaj teži način. Od toga sam se smejo. Onisumi pravi prijatelji i svi me vole.

Ponekad neko kaže ej pogledajte Džoa ili Frenka ili Džordža vidite šta je uradio ispao je pravi Čarli Gordon. Ne znam zašto to kažu ali uvek se smeju. Jutros je Amos Borg koji je četvrti čovek u Doneganovoj fabrici vikao na Ernija kurira i pritom upotrebio moje ime. Vikaoje Erni zaboga šta si ovo napravio jel hoćeš da se praviš Čarli Gordon a. Ne razmumem zašto je kazo tako.

28. mart. Noćas došo doktor ŠTraus u moju sobu da vidi zašto ja nisam došo u bolnicu kao što sam trebo. Reko sam mu ne volim više da trkam sa Aldžernonom. Reko je ne moram neko vreme da se trkam al treba da dođem ipak. Imo je jedan poklon za mene. Misio sam to je neki mali telivezor al nije bio. Reko je kad se spremam da zaspim treba to da uključim.Reko sam vi se to šalite što da uljkučim ako ću spavam. Ko je ikad tako nešto čuo. Ali on je reko ako hoću da postanem pametan mora radim kako on kaže. Reko sam mu da mi se ne čini da ću postati pamatan a on mi stavio ruku na rame i reko Čarli ti to još ne znaš al ti već postaješ uveliko pametniji celo vreme. Nećeš to odmah primetiti. Mislim da je to samo pričao da bi bio fini prema meni i da se ja razveselim. Ne izgledam ništa pametniji.

A da zamalo da zaboravim.Pito sam ka će se vratim uškolu kod gospođice Kinian u učionicu. Reko je neću tamo. Reko je uskoro će ona dolaziti u bonicu da drži časove splecijalno samo za mene.

29. mart. Ta blesava TV svirala cele noći. Kako mogu da spavam kad mi nešto izvikuje razne gluposti u uši celu noć. A tek one blesave slike. Jao. Ja ni kad sam budan ono uopšte ne razumem pa kako bi onda razumeo dok svpavam.

Doktor Štraus kaže u redu je to. Kaže moj mozak uči dok ja spavam i to će mi pomoći kad gospođica Kinian počne da mi drži časove u bolnici (ali sad sam otkrio da to uopšte nije bolnica to je *labaratarija*). Mislim da je sve to blesavo. Ako možeš da postaneš pametan dok spavaš onda zašto ljudi idu u škole. Ta stvar ja bi reko neće uspeti. Šta pa gledo sam ja oduvek večernji program ikasni noćni program na TV pa nisam posto pametniji. Možda je trebalo pritom da spavam.

Deveti izveštaj o rezultatima — 3. april

Doktor Štraus mi je pokazao kako da utišam ton na tom TV tako da sad mogu da spavam. Ne čujem to što priča nego spavam. A to što priča ne razumem ni sad.

Nekliko puta sam ga pusto ispočetka ujutro da vidim šta sam to naučio i nisam naučio ništa. Gospođica Kinian kaže možd je to neki drugi jezik. Ali najčešće zvuči kao američki jezik. Priča brže nego čak gospođica Gold koja mi je bila učiteljica u šestom razredu.

Reko sam doktoru Štrausu koja je to korist biti pametan u snu. Hoću da budem pametan kad sam budan. On je reko da je to isto i da ja imam dva uma. Pišu se ovako: *svesni* i *podsvesni*. Jedan drugom ne kaže šta radi. Čak i ne razgovaraju. Zato sanjam. Bokte al ludo sanjam. Jooo. Od kad imam tu noćnu malu TV. Moji kasni kasni kasni program.

Zaboravio sam da ga pitam dal to samo ja il svako ima po dva uma.

(Evo sad sam pogledo tu reč u rečniku kojimi je doktor Štraus dao. Kaže ovako *podsvesno, ađ. Takvo koje spad u mentalne operacije ali još nije prisutno u svesnom; napr. p. sukob, p. želje*. Piše još al ja ni ovo ne razumem. Ovo nije dobar rečnik za glupe ljude ko što sam ja.)

Ovo što me boli glava to je valjda od zabave. Moji prijatelji iz fabritke Džoe Karp i Frenk Rajli pozvali me na piće u Magsijevu krčmu. Ja ne volim da pijem ali rekli su dobro će zabavljamo. Dobro sam se zabavljao.

Džoe Karp mi je reko da pokažem devojkama kako čistim klozet u fabrici i doneo mi mokru krpu. Ja im pokazo a onda su se svi smejali kad sam reko kako je gospodin Donegan rekao da sam ja najbolji čistač WC-a koga je on ikad zaposlio zato što volim svoj poso i nikad ni dan nisam izostao sem oko omperacije.

Reko sam gospođica Kinian rekla uvek Čarli treba da se ponosiš svojim poslom zato što ga radiš dobro.

Svi su se smejali pa smo bili veseli pa su mi dali mnogo pića za mladića pa je Džoe reko Čarli je bomba kad se nacuga. Ne znam šta mu to znači al svi me vole i veseli smo. Jedva čekam da budem pametan kaomoji najbolji prijatelji Džoe Karp i Frenk Rajli.

Ne pamtim kako se zabava završila al misim da sam izašo da kupim novine i kafu za Džoa i Frenka a ka sam se vratio nigde nikog nema. Tražio sam ih na sve strane a onda je bilo vrlo kasno noću. Onda ne pamtim tako dobro al kao da mi se spavalo ili mi se provraćalo. Jedan dobar policicajac doveo me kući. Tako kaže moja gazdarica gospođa Flin.

Au al me boli glava a imam i ovu veliku nateklinu na glavi. Mislim da sam možda pao. Džoe Karp kaže ne to te pandur udario oni ponekad biju pijandure. Ja ne bi reko da je pandur. Gospođica Kinian kaže da poliajci imaju dužnos da pomažu ljudima. Bilokakobilo boli me glava muka mi je i sve me boli. Neću više nikad da pijem.

6. april. Pobedio sam Aldžernona! Nisam ni znao da sam ga pobedio dok mi Bert

koji daje testove nije reko. Sledeću trku sam izgubijo zato što sam se tolko uzbudijo da sam pao sa stolice pre nego što je trka bila završena. Al posle toga pobedio sam ga još osam puta. Mora biti da postajem pametniji čim mogu da pobedim tako pametnog miša ko što je Aldžernon. Al ne *osećam* da sam pametniji.

Hteo sam još da se trkam sa Aldžernonom al rekli su dosta je toliko za jedan dan. Dali su mi da ga držim neki minut. Nije on tako rđav. Mekan je ko loptica vate. Žmirka a kad otvori oči a one su crne pa okolo crvenkaste.

Reko sam jel mogu ja da ga hranim jer mi je krivo što sam ga pobedio pa hoću sad sa njim fino i da smo prijatelji. Bert reko ne Aldžernon je speccijalan miš imo opermaciju kao ja i posle od svih životinja jedino on ostao pametan tolko dugo. Reko mi je da je Aldžernon tolko pametan da svaki dan mora prvo da položi test pa onda da dobije hranu. To je neka stvar kao brava na vratima a menja se svakiput kad Aldžernon dođe da jede i zato on mora svaki put da nauči nešto novo da bi dobio hranu. To me je ožalostilo jer ako ne bi mogo da nauči osto bi gladan.

Mislim da to nije u redu da te teraju prvo da položiš test ako hoćeš da jedeš. Kako bi se doktoru Nemuru svidelo da on polaže po jedan test svaki put kad hoće da jede. Mislim da ćemo Aldžeron i ja biti prijatelji.

9. april. Večeras posle posla kad sam otišao u laboratoriji je bila gospođica Kinian. Izgledala je kao da se raduje što me vidi ali i uplašena. Reko sam joj ne brinite se gospođice Kinianjoš nisam postao pametan a ona se nasmajala. Rekla je imam ja pouzdanja u tebe Čarli sobzirom kako si se silno borio da čitaš i pišeš bolje nego drugi. U najgorem slučaju imaćeš pamet samo na kratko. A nauci ćeš pomoći sigurno.

Čitamo jednu veoma tešku knjigu. Zove se *Robinson Kruso* a govori o čoveku koji je pretrpeo bordolom i došo na pusto ostrvo. On je pametan i smislio je svakojake stvari tako da je napravio kuću i dobrojeo a dobro i pliva. Al žao mi je što je tako sam i nema priajtelja. Samo ja mislim da na tom ostrvu ima još neko jer ima slika kako on stoji sa onim smešnim kišobranom i gleda otiske stopala. Nadam se da će nađe prijatelja i ne bude više sam.

10. april. Gospođica Kinian me uči da pišem reči sa manje grešaka. Kaže gledaj u jednu reč zažmuri i ponavljaj je dok ne zapamtiš tačno. Ovaj naš engleski piše se jedno a čita se drugo a svaka reč drukčije. Dok sam bio glup pisao sam kako sam ja voleo. Zbunjen sam ali gospođica Kinian kaže da je pisanje engleskih reči zasnovano na tradiciji a ne na logici.

14. april. Završio sam *Robinsona Krusoa*. Hoću da znam šta je dalje bilo s njim ali gospođica Kinian kaže da nema više. Ja pitam *zašto*.

15. april. Gospođica Kinian kaže da brzo učim. Pročitala je neke od mojih

izveštaja o rezultatima i onda me gledala čudno. Rekla je da sam ja divna osoba i da ću ja pokazati svima njima. Pitao sam zašto. Rekla je nije važno ali samo da se ne ljutim mnogo ako otkrijem da nisu svi onako fini ljudi kao što sam ja mislio. I rekla je ti si postigao sobzirom koliko si od boga malodobio mnogo više nego neki ljudi koji svoj mozak uopšte i ne koriste. Rekao sam svi moji prijatelji supametni ali svi su dobri. Vole me i nikad ne učine ništa što nije lepo. Onda je njoj nešto upalo u oko pa je morala da otrči u toalet.

16. april. Danas, sam, naučio, zapetu. Zove, se, *zapeta*, ovako izgleda, (,) zapeta, tačka, sa repom. Gospođica, Kinian, kaže, zapeta, je, važna, jer sa njom, se piše, bolje, a sem, toga, neko, bi mogao, da izgubi, mnogo para, ako bi, napiso, zapetu, na pogrešnom, mestu, ja nemam, nikakve pare, i ne vidim, kako bi, mogao, da ih izgubim, sa zapetom, ili bez nje.

17. april. Pogrešno sam upotrebljavao zapetu. Ona je znak interpunkcije. Gospođica Kinian mi je još rekla da dugačke reči tražim u rečniku da vidim kako se tačno pišu. Rekao sam šta ima veze pa vi ih i ovako pročitate. Rekla je, to je deo tvog obrazovanja. Od sad tražim sve reči koje nisam siguran kako se tačno pišu. Na taj način pisanje traje mnogo duže ali dovoljno je da neku reč nađem jednom. Onda je više ne zaboravljam, nikako.

Znake interpunkcije treba, malo mešati? Pokazala "mi" je kako! da (ih) mešam! Ima: zaista; dosta tih pravila, o znacima... interpunkcije... ali (ja?) ih već! savlađujem.

Jedna stvar,

Cenjena gospođice Kinian,

(tako! se počinju... pisma;) mi se uvek dopadala kod, vas. "Kad god mi 'neko pravilo' date, uvek objasnite i — razlog što ga se... moram pridržavati." Ona je g'enije! Eh kad bih ja! mogao? biti pametan" "kao, ona?

(Interpunkcija, je! čista? "radost"!)

18. april. Koji sam jatežak mamlaz! Nisam ni razumeo o čemu je toliko puta pričala. Juče sam pročitao gramatiku engleskog jezika i hiljade stvari su legle na svoje mesto. Tad mi je bilo jasno da je gospođica Kinian pokušavala,bez uspeha, da me nauči gramatici.

G-đica Kinian je rekla da mi je znatno pomogla i ona televizija koju slušam u snu. Kaže da smo ona i ja bili stigli do platoa. To je ravno brdo.

Kad sam najzad razmrsio interpunkciju, pročitao sam sve svoje izveštaje o rezultatima, od samog početka. Oj žalosti, kako je to bilo nepismeno i puno grešaka! Predložio sam g-đici Kinian da sve te izveštaje sada ispravim, ali je ona odgovorila: "Ne, Čarli, Dr. Nemur želi da ti izveštaji ostanu baš takvi kakvi su. On ih je fotokopirao, zato se i usudio da ti poveri originale. Cilj je da uvidiš sopstveni

napredak. A napreduješ brzo, Čarli."

To mi je popravilo dan. Posle tog nastavnog časa, sišao sam da se poigram sa Aldžernonom. Više se ne trkamo.

20. april. Muka mi je. Nije to neka bolest za doktora, nego mi je u grudima prazno, tužno, i kao da me je neko udario, i kao da me peče želudac, sve u isto vreme. Nisam nameravao da o tome pišem, ali verujem da je ipak potrebno, jer ovo je značajna stvar. Danas sam po prvi put izostao s posla.

Prošle noći su me Džoe Karp i Frenk Rajli pozvali na zabavu. Bilo je prisutno mnogo devojaka, i mnogo radnika iz naše fabrike. Setio sam se kako mi je prošli put od pića bilo zlo, pa sam rekao Džou da neću ništa da pijem. Zato mi je on dao koka kolu.

Neko vreme je bilo vrlo zabavno. Džoe je rekao da bi bilo dobro da ja plešem sa Elen, i da će me ona naučiti plesnim koracima. Nekoliko puta sam pao, a nisam uviđao zašto. Niko nije plesao sem mene i Elen.

Padao sam zato što je svaki put neko podmetao nogu i saplitao me.

Kad sam poslednji put ustao video sam kako se Džoe kezi.Tad me je zahvatila ova mučnina u stomaku. "Nenormalno je kolko je vrisak ovaj Čarli", rekla je jedna od tih devojaka. Onda su se smejali. Svi.

"Pogledajte ga. Pocrveneo je. Čarli je pocrveneo."

"Hej, Elen, šta si to uradila Čarliju? Nikad ga ranije nisam video da se ovako ponaša."

Nisam znao šta da činim ni na koju stranu da se okrenem. Svi su me gledali i smejali se, a ja sam se osećao kao go. Poželeo sam da se sakrijem. Istrčao sam napolje i ispovraćao se. Onda sam otišao kući, pešice. Čudno je da nikad ranije nisam primetio da se Frenku, Džou i ostalima sviđa da budem u njihovom društvu zato što mogu da me zafrkavaju.

Sad znam šta su mislili sa onim "ponašaš se kao Čarli Gordon".

Stidim se.

Jedanaesti izveštaj o rezultatima

*21. apri*l. I dalje ne odlazim na posao. Rekao sam gospođi Flin, mojoj gazdarici, da telefonira gospodinu Doneganu i kaže da sam bolestan. G-đa Flin me u poslednje vreme čudno gleda, kao da me se plaši.

Mislim da je dobro što sam otkrio da su mi se dosad svi podsmevali. O tome sam puno razmišljao. To je zato što sam tako glup i da ne znam kad činim nešto smešno. Ljudima je smešno kad neko glup ne uspeva da uradi izvesne stvari na onaj način

kako to oni rade.

U svakom slučaju, sad znam da sam iz dana u dan pametniji. Znam interpunkciju, ne grešim u pisanju reči. Veliko mi je zadovoljstvo da tražim teške reči po rečniku i memorizujem ih. Mnogo čitam ovih dana, a g-đica Kinian kaže da čitam veoma brzo. Ponekad čak i shvatim ono što čitam, a kad shvatim, ne zaboravljam. Ponekad sam u stanju da zatvorim oči i pomislim na neku stranicu, a ona mi se pojavi u svesti kao slika, cela.

G-đica Kinian je rekla da pored istorije, geografije i aritmetike treba da počnem i sa učenjem stranih jezika. Dr. Štraus mi je dao nove trake koje treba da puštam dok spavam. Još ne razumem funkcionisanje svesti i podsvesti, ali Dr. Štraus mi je rekao da zasad ne treba o tome da brinem. Naterao me je da obećam da ću, kad počnem da učim srednjoškolske predmete iduće nedelje, izostaviti knjige iz psihologije; za njih ću dobiti dozvolu kasnije.

Danas se osećam bolje, ali rekao bih da sam još ljut što su mi se ljudi čitavo vreme podsmevali i rugali što nisam bio mnogo pametan. Kad budem postao inteligentan kao što Dr. Štraus predviđa, naime kad utrostručim svoj koeficijent inteligencije koji je iznosio 68, možda ću biti pametan koliko i svi drugi, pa će me možda ljudi opet voleti.

Nije mi baš jasno šta je to "koeficijent inteligencije". Dr. Nemur je rekao da je to nešto što meri koliko si pametan, onako kako vaga u apoteci meri težine. Ali je onda Dr. Štraus otpočeo veliku raspravu s njim i rekao da K. I. ni u kom slučaju ne meri inteligenciju. Rekao je da K. I. samo meri koliko bi čovek mogao da stekne inteligencije, onako kako to za tečnosti čini prazna kalibrirana providna posuda — menzura. Menzura može da meri, ali ipak treba u nju nešto i sipati.

A kad sam pitao Berta, koji mi daje testove inteligencije i radi sa Aldžeronom, on je rekao da obojica govore pogrešno (ali je insistirao da to ne smem da im prenesem). Bert smatra da "koeficijent inteligencije" meri mnogo raznih stvari, uključujući i dobar deo znanja koje si već stekao, te da koeficijent inteligencije u stvari i ne vredi ništa.

Zato još uvek ne znam šta je K. I. sem što znam da će moj K. I. uskoro premašiti 200. Ništa nisam hteo da im kažem, ali nije mi jasno kako oni mogu, ako ne znaju ni *šta* je to ni *gde* je to, da izmere *koliko* ja toga imam.

Dr. Nemur kaže da ću sutra dobiti Roršahof test. Baš se pitam šta im je to. *22. april*. Danas sam saznao šta je Roršah. To je onaj test koji su mi davali pre operacije, onaj sa mrljama mastila na parčićima kartona.

Silno sam se uplašio tih mrlja. Znao sam da će taj čovek tražiti od mene da nađem slike, a znao sam i to da ih neću moći da nađem. Razmišljao sam: kad bi samo

postojao način da pogodim koja vrsta sličica je tu sakrivena... Možda tu nema nikakvih sličica, možda je to samo trik da se proveri da li sam toliko glup da tražim nešto čega nema. Od samog takvog razmišljanja, počeo sam da se ljutim na njega.

"E, dobro, Čarli", reče on, "ove si karte i ranije video, sećaš se?"

"Sigurno da se sećam."

To sam kazao na takav način da je njemu bilo jasno da sam ljut. Videlo se da je iznenađen. "Da, naravno. E, sad bih želeo da pogledaš ovo. Šta bi ovo moglo da bude? Šta vidiš na ovoj karti? Ljudi vide svakojake stvari u ovakvim mrljama. Kaži mi šta bi ovo moglo za tebe biti — na šta pomišljaš kad ovo vidiš."

Ostadoh šokiran. Nisam očekivao da ovo kaže. "Mislite, nema nekih sličica posakrivanih unutar ovih mrlja mastila?"

Namrštio se i skinuo naočare. "Šta?"

"Slike. Skrivene u mrlji mastila. Prošli put ste mi rekli da svako može da pronađe gde su, te da treba i ja da ih nađem."

Objasnio mi je da je prošli put upotrebio iste reči, doslovno iste, kao sad. Nisam verovao, a još sam sklon da verujem da me je prošli put hotimice vodio u pogrešnom pravcu samo da bi se zabavljao na moj račun. Osim ako... ne znam više šta da mislim... osim ako sam bio toliko malouman?

Polako smo proradili te karte. Jedna mi je ličila na par slepih miševa koji nešto vuku. Druga, na dvojicu ljudi koji se mačuju. Zamišljao sam svakojake stvari. Rekao bih da sam se malo zaneo. Ali nisam tom čoveku verovao, pa sam slike zagledao na razne nevine, čak osmatrao i njihovu poleđinu, da se uverim nema li nečeg skrivenog što se od mene očekuje da otkrijem. Pravio je beleške, i ja sam krajičkom oka zvirio, trudeći se da ih pročitam. Ali, sve je bilo kodirano, i izgledalo je ovako:

WF + A DdF-Adorig. WA-A
SF + obj

I dalje mi se čini da je taj test mnogo pametan. Rekao bih da svako može, ako hoće, da laže, da kaže da zamišlja stvari koje uistinu ne zamišlja. Možda ću sve to razumeti kad mi Dr. Štraus dopusti da čitam knjige iz psihologije.

25. april. Smislio sam novi raspored mašina u fabrici, i g. Donegan je rekao da će mu uštede u radnoj snazi i uvećana produktivnost doneti deset hiljada dolara godišnje. Dao mi je dvadeset pet dolara za nagradu.

Hteo sam da to proslavim pa sam pozvao Džoa Karpa i Frenka Rajlija na ručak, ali je Džoe rekao da mora da ide da nešto kupi za svoju ženu, a Frenk je rekao da je obećao jednom rođaku da će ići s njim na ručak. Pretpostavljam da će im biti potrebno nešto vremena da se naviknu na promene u meni. Čini se da me se svi

pribojavaju. Kad sam prišao Amosu Borgu i kucnuo ga po ramenu, on je skočio u vazduh.

Ljudi mi se sad retko obraćaju. Ne zafrkavaju se kao pre. Zato sam sad na radnom mestu prilično usamljen.

27. april. Skupio sam hrabrost i pitao g-đicu Kinian da sutra uveče pođe sa mnom na večeru, da proslavimo onu nagradu koju sam dobio.

U prvih mah nije bila sigurna da li je to u redu, ali ja sam pitao Dr. Štrausa i on je rekao da je O. K. Izgleda da se Dr. Štraus i Dr. Nemur ne slažu baš najbolje. Čitavo vreme se svađaju, raspravljaju. Večeras sam ih čuo da viču. Doktor Nemur je vikao da je to *njegov* eksperiment, *njegovo* istraživanje, a Dr. Štraus je odgovarao, takođe vičući, da je i on podjednako doprineo, jer me je on preko gospođice Kinian pronašao, a potom svojeručno operisao. Dr. Štraus je dodao da će jednog dana hiljade neurohirurga širom sveta primenjivati njegovu tehniku.

Dr. Nemur je želeo krajem ovog meseca da objavi rezultate ovog eksperimenta. Dr. Štraus je rekao da sa time treba malo pričekati dok ne budemo sigurni. Rekao je da doktora Nemura više zanima da se popne na katedru psihologije u Prinstonu nego što ga zanima ovaj eksperiment.Onda je Dr.Nemur rekao da je Dr. Štraus najobičniji oportunista koji misli preko tuđe grbače da se domogne nezasluženе slave.

Kad sam se udaljio, primetio sam da drhtim. Nisam siguran zašto sam drhtao, ali imao sam osećaj da sam sada po prvi put jasno sagledao tu dvojicu. Setio sam se da sam jednom čuo Berta kako priča da Dr. Nemur ima ženu opasnicu koja ga iz časa u čas ganja da što više stručnih radova objavljuje, da bi se proslavio. Bert je rekao da je njen životni san da joj muž bude veliki budža.

28. april. Ne shvatam zašto nikad ranije nisam primetio koliko je g-đica Kinian zapravo lepa. Ima smeđe oči, kratku paperjastu smeđu kosu; samo joj je dvadeset sedam godina! Rekao bih da sam ranije imao osećanje da je ona nedohvatni genije i da je mnogo, mnogo stara. A sada, kad god je pogledam čini mi se mlađa i lepša.

Večerali smo i dugo pričali. Kad je rekla da napredujem tako brzo da ću i nju uskoro prevazići, nasmejao sam se.

"Istina je, Čarli. Već si postao bolji čitač od mene. Čitaš celu stranicu jednim pogledom, dok ja ne mogu da pročitam više od nekoliko redova teksta u istom trenutku. Sem toga, ti zapamtiš svaki detalj svega što si pročitao. Ja sam zadovoljna ako kasnije mogu da se prisetim glavnih misli i opšteg značenja."

"Ne osećam se inteligentnim. Toliko ima stvari koje ne razumem."

Izvadila je cigaretu.koju sam joj ja pripalio. "Pokaži bar *malo* strpljenja. Postižeš za dane i za nedelje ono što normalni ljudi postižu za čitav život. To je ono što toliko zaprepašćuje. Činjenice sada upijaš kao neki džinovski sunđer. Opšte znanje, cifre,

svakovrsne informacije. Uskoro ćeš početi i da ih povezuješ. Videćeš u kakvim su međusobnim odnosima razne oblasti znanja. Postoje mnogi nivoi, Čarli, koji su kao prečage na nekim ogromnim lestvicama, vode te sve više tako da vidiš sve više sveta oko sebe. Ja sam u stanju da vidim samo deo toga, Čarli, i ne verujem da bih mogla da se popnem mnogo više, ali ti ćeš se penjati i penjati i videti sve više, i svaki će ti korak otvarati nove svetove za koje nisi znao ni da postoje." Namrštila se. "Samo se nadam... samo se nadam da, ako boga ima..."

"Šta?"

"Nije bitno, Čarli. Samo se nadam da nije bilo pogrešno što sam te savetovala da uđeš u ovo."

Nasmejao sam se. "Kako bi moglo biti pogrešno? Uspelo je, zar ne? Čak je i Aldžernon i dalje pametan."

Neko vreme smo sedeli ćuteći. Znao sam šta misli dok me gleda kako se poigravam sa lančićem na kome su mi ključevi i zečja šapica. O tome na šta je ona mislila, ja nikako nisam želeo da razmišljam, baš kao što stariji ljudi ne žele da razmišljaju o smrti. Znao sam da je ovo samo početak. Znao sam šta je htela da kaže kad je govorila o "nivoima", jer ja sam ih već otkrio, bar neke. Pomisao da nju usput ostavim bila mi je tužna.

Zaljubio sam se u gospođicu Kinian.

Dvanaesti izveštaj o rezultatima

30. april. Dao sam ostavku na radno mesto u Doneganovoj firmi za proizvodnju plastike. G. Gonegan je insistirao da će za sve zainteresovane biti bolje da naprosto odem. Čime sam zaslužio da me ti ljudi toliko mrze?

Ništa nisam ni slutio sve do trenutka kad mi je Donegan pokazao peticiju. Osam stotina imena, svako živi u fabrici, sem Fani Girden. Preletao sam pogledom listu i odmah video da nedostaje samo njeno ime. Svi ostali su zatražili da me gazda otpusti.

Džoe Karp i Frenk Rajli nisu hteli sa mnom o tome da razgovaraju. Ni ostali nisu hteli, opet sa izuzetkom Fani. Ona je spadala u onu vrstu ljudi, među mojim poznanicima tako malobrojnu, koja kad jednom formira svoj stav ostaje pri njemu bez obzira šta ostali svet misli, dokazuje ili čini; ona je, eto, zauzela stav da nije opravdano da ja budem otpušten. Uprkos pritiscima i pretnjama ostala je dosledno principijelna.

"Ali to ne znači", rekla mi je Fani ipak, "da ja ne primećujem da se sa tobom nešto mnogo čudno dešava, Čarli. Te promene. Ne znam. Bio si dobar, pouzdan, običan čovek. Možda ne previše bistar, ali zato čestit. Ko zna šta si ti to sebi uradio

da bi sad ovako naglo postao pametan. Jednu stvar ljudi ovde dobro kažu, Čarli: to nije kako valja i treba."

"Ali kao možeš to da kažeš, Fani? Čega ima lošeg u tome da čovek postane inteligentan i da poželi da stekne znanje i shvatanje svega što ga u svetu okružuje?"

Oborila je pogled i ostala zagledana u svoj posao, pa sam se okrenuo da odem. Ne dižući pogled, dodala je: "Bilo je zlo kad je Eva poslušala zmiju i jela sa drveta saznanja. Bilo je zlo kad je videla da je gola. Da nije toga bilo, niko od nas ne bi morao da postane star, bolestan i da umre."

Opet u meni gori osećanje stida. Ova moja inteligencija je zabila klin između mene i svih ljudi koje sam nekad znao i voleo. Pre su mi se smejali i prezirali me zbog mog neznanja i moje tuposti; sad me mrze zbog mog znanja i razumevanja. Sta, za ime boga, šta žele od mene?

Isterali su me iz fabrike. Sad sam usamljeniji nego ikad pre...

15. maj. Doktor Štraus se mnogo ljuti na mene što već dve nedelje ne pišem ove izveštaje o rezultatima. Čovek ima pravo da se ljuti, jer njegova laboratorija mi sad daje redovnu mesečnu platu. Rekao sam mu da sam propustio da pišem zato što sam bio suviše zauzet čitanjem i razmišljanjem. Kad sam dodao da je pisanje rukom, pa još ovim mojim jadnim rukopisom, toliko spor proces da me od toga hvata nestrpljenje, predložio mi je da naučim da kucam. Sad ovo pišem mnogo lakše, jer kucam sedamdeset pet reči u minutu. Dr. Štraus me neprekidno podseća na potrebu da se izražavam, i pismeno i usmeno, što je moguće jednostavnije, da bi ljudi mogli da me razumeju.

Pokušaću da dam sažet pregled svega što mi se događalo tokom protekle dve nedelje. Aldžernon i ja predstavljeni smo zajedničkoj sednici *Američkog udruženja psihologa* i *Svetskog udruženja psihologa*. Izazvali smo veliku senzaciju. Dr. Nemur i Dr. Štraus ponosni su na nas.

Podozrevam da Dr. Nemur, kome je šezdeset (deset godina je stariji od Dr. Štrausa) oseća potrebu da vidi opipljive rezultate svog rada. Nemojmo sumnjati da je to posledica navaljivanja gospođe Nemur.

Sad shvatam da Nemur, za razliku od onog kako mi se nekad činio, nije nikakav genije. Ima vrlo dobar um, ali se neprestano opterećuje sumnjom u svoje sposobnosti. Priželjkuje da ga ljudi smatraju za genija. Zato mu je važno da se uverava da svet dobro prima njegov rad. Verujem da se Dr. Nemur bojao da bi u slučaju daljeg odlaganja neko mogao da postigne otkriće slične vrste i preotme mu slavu.

Za Dr. Štrausa, međutim, moglo bi se reći da je genije, ali je njegovo znanje po mom mišljenju suviše usko. Obrazovan je u skladu sa tradicijom uske specijalizacije; šira kultura je zanemarena daleko više nego što je bilo opravdano, bez obzira što je

reč o specijalisti, neurohirurgu.

Šokiralo me je kad sam čuo da on od jezika klasične starine zna samo latinski, grčki i hebrejski, a da se njegovo znanje matematike završava elementarnim kalkulusom sa varijacijama. Kad mi je ovo priznao, bilo mi je maltene neprijatno. Sticao se utisak da je on taj aspekt svoje ličnosti skrivao od mene sa željom da me zavara; pretvarao se, kao i toliko ljudi koje znam, da jeste nešto što nije. Nikad nisam poznavao nijednog čoveka koji bi stvarno bio ono što se svojom fasadom pokazuje.

Doktoru Nemuru kao da nije prijatno u mom društvu. Ponekad, kad pokušam da razgovaram s njim, on me samo čudno pogleda i okrene se. Kad mi je Dr. Štraus rekao da je to zato što Nemura u mom prisustvu muči kompleks inferiornosti, u prvi mah sam se naljutio: mislio sam da me to Štraus zafrkava, a na to sam preosetljiv.

Odkud sam ja mogao da znam da jedan visoko cenjeni psiho-eksperimentator kao što ie Nemur ne zna kineski i hindu? Apsurdno, zar ne, pogotovu kad pomislite koliko se danas radi u Indiji i Kini upravo na polju za koje je Nemur specijalizovan.

Pitao sam Štrausa kako Nemur može da odbaci Rahadžmatijev napad na njegove, Nemurove, metode rada, ako taj napad ne ume ni da pročita. Onaj čudni izgled koji sam potom video na Štrausovom licu može značiti samo jednu od dve moguće stvari. Ili on neće Nemuru da kaže šta se u Indiji objavljuje o Nemurovom metodu, ili (a to me brine) ni sam Štraus o tome ne zna ništa.

Moram da pazim da govorim jasno i jednostavno da bi me ljudi mogli pratiti.

18. maj. Veoma sam uznemiren. Prošle noći sam, po prvi put za više od nedelju dana, video gospođicu Kinian. Pokušao sam da izbegnem svaku diskusiju o intelektualnim konceptima i da vodim razgovor običnog, svakodnevnog tipa, ali me je ona pogledala belo i zapitala šta mi znači ono o ekvivalentima matematičkih varijabila u Dorbermanovom *Petom končertu*.

Kad sam pokušao da objasnim, zaustavila me je i nasmejala se. Rekao bih da sam se naljutio, ali svi su izgledi da joj pristupam na pogrešnom nivou. O čemu god da pokušam da diskutujem s njom, komunikaciju ne uspostavim. Moraću da preispitam Vrodštatove jednačine u delu *Nivoi semantičke progresije*. Uviđam da više ne komuniciram sa ljudima oko sebe. Hvala bogu što postoje knjige i muzika i teme za razmišljanje. U svojoj sobi iznajmljenoj u kući gospođe Flin najčešće sam sam. Retko razgovaram sa bilo kim.

20. maj. Tog novo-uposlenog perača sudova, momka od nekih šestnaest godina, koji sad radi u restoranu na uglu gde redovno večeram, ne bih ni primetio da nije bilo incidenta sa porazbijanim tanjirima.

Sručili su se na pod, rasprskavajući se i šaljući komadiće belog porcelana pod stolove. Dečak je ostao tu gde se zatekao, ošamućen i uplašen, držeći u rukama

upražnjeni poslužavnik. Mušterije počeše podsmešljivo da dobacuju (kao i obično kad se u restoranu skrši staklo ili porcelan, neko dobacuje "ej, ode profit!" drugi viče "Mazeltov!.." a treći, "E, *ovaj* momak nije ovde nakupio veliki staž pre nego što su ga otpustili...") što je dečaka zbunilo.

Kad je ušao gazda da vidi oko čega je nastala gužva, dečko se uvijao kao da je očekivao da ga gazda udari. "U redu! U redu, tupane", počeo je gazda da viče, "nemoj samo da stojiš tu! Hvataj se za metlu i čisti taj krš. Metlu... metlu, idiote! U kuhinji je!"

Dečak je video da neće biti kažnjen. Sa lica mu je nestao izraz straha. Kad je izašao iz kuhinje sa metlom u ruci, smešio se. Nekoliko galamdžija je nastavilo da dobacuje, zabavljajući se na njegov račun.

"E, sine, ovamo!.. ima jedno lepo parče iza tebe..."

"Ma nije on uopšte glup. Lakše je razbijati ih nego ih prati!"

Njegove prazne oči polako su se kretale preko posmatrača. Postepeno je počeo da odražava, kao ogledalo, njihove osmehe. Najzad je razvukao usta u nesiguran veliki osmeh povodom šala koje očigledno nije shvatao.

Osetio sam mučninu dok sam gledao njegov tupi, prazni osmeh, njegove široke, sjajne detinje oči, zbunjene ali pune želje da učini svima po volji. Smejali su mu se zato što je bio mentalno zaostao.

Smejao sam se i ja.

Odjednom se razbesneh na sebe i na sve ove koji su mu se podsmehivali. Skočih na noge i povikah "Dosta! Pustite ga na miru! Nije njegova krivica što ne razume! Ne može ništa da učini da se promeni! Ali ipak je ljudsko biće!"

U sali je zavladala tišina. Proklinjao sam samoga sebe što sam izgubio kontrolu nad sobom. Nastojao sam da ne gledam u tog momka dok sam izlazio napolje, ostavljajući netaknutu večeru. Bilo me je stid i zbog sebe i zbog njega.

Baš je čudno da ljudi normalnih osećanja i senzibiliteta, čestiti, koji, kad bi videli čoveka rođenog bez obe ruke ili bez očiju, ne bi pokušavali da se okoriste njegovom manom— da takvi ljudi bez oklevanja počinju da se podsmevaju čoveku koji je rođen sa smanjenom inteligencijom. Razbešnjavala me je pomisao da sam i ja do nedavno glumio klovna, glupo.

I to zamalo zaboravio.

Sakrio sam od sebe sliku onog starog Čarlija Gordona; sad kad sam postao inteligentan to je trebalo nekako odagnati iz svoje svesti. Ali danas, gledajući tog dečaka, po prvi put sam video šta sam bio. *Bio sam baš kao on*!

Ne tako davno, saznao sam da mi se ljudi smeju. Sad vidim da sam im se, ne znajući to.pridružio i smejao se samome sebi. To boli najviše.

Često sam iščitavao svoje izveštaje o rezultatima. Video sam u njima nepismenost, detinjastu naivnost, um naoružan niskom inteligencijom kako čkilji iz svoje mračne sobe, kroz ključaonicu u zasenjujući spoljni svet.Video sam da sam i u svojoj tuposti znao da sam inferioran i da drugi imaju nešto što meni nedostaje, nešto što je meni uskraćeno. U svojoj mentalnoj slepoći, pomišljao sam da je to nekako povezano sa čitanjem i pisanjem, i bio sam siguran da ću, ako samo ovladam tim dvema veštinama, automatski steći i inteligenciju.

Čak i slabouman čovek želi da bude kao drugi ljudi.

Dete možda ne zna kako da se nahrani ili šta treba da jede, ali zna šta je glad.

Znači, takav sam bio. Nisam toga bio svestan. Čak ni kad sam dobio intelektualnu obdarenost, nisam stvarno uvideo.

Ovaj je dan bio dobar za mene. Sagledavši prošlost jasnije, rešio sam se da upotrebim svoje znanje i svoju veštinu za rad na polju povećanja ljudske inteligencije. Ima li ikog bolje pripremljenog za ovaj zadatak? Ko je sem mene živeo u oba sveta? Mentalci su moji drugari. Upotrebiću svoju sposobnost da nešto učinim za njih.

Sutra ću sa Dr. Štrausom prodiskutovati o načinima kako bih se mogao uključiti u rad u ovoj oblasti. Možda bih mogao da mu pomognem da reši probleme skopčane sa masovnim korišćenjem postupka koji je bio na meni isproban. Imam o tome neke dobre ideje do kojih sam samostalno došao.

Ovom tehnikom bi se toliko toga moglo postići. Ako su od mene uspeli da naprave genija, šta će tek biti kad to učine sa hiljadama drugih, meni sličnih? Koji bi se fantastični nivoi mogli dosegnuti primenom ove tehnike na normalne ljude? A na *genije*?

Mnoga vrata treba pootvarati. Nestrpljiv sam da počnem.

Trinaesti izveštaj o rezultatima

23. maj. Dogodilo se danas.Aldžernon me je ujeo. Ponekad posetim laboratoriju da bih ga pogledao, pa sam tako učinio i danas; ali kad sam ga izvadio iz kaveza hitro me je ugrizao za ruku. Vratio sam ga kavez i neko vreme ga posmatrao. Bio je neuobičajeno uznemiren, čak opak.

24. maj. Bert, koji je nadležan za eksperimentalne životinje, javlja da se Aldžernon menja. Manje je sklon saradnji: neće više da ide kroz lavirint; njegova ukupna motivisanost se smanjila. Ne jede. Svi su uznemireni zbog mogućih implikacija ovoga.

25 maj. Hranili su Aldžernona, koji sada odbija da rešava zagonetku sa bravom

iza koje je hrana. Svi identifikuju mene i njega. Obojica smo prvi sa kojima je ovo pokušano, on je prvi u svojoj vrsti a ja u svojoj. Svi glume da su uvereni da Aldžernonovo ponašanje ne mora imati nikakvog značaja za moj slučaj. Ali teško je skrivati činjenicu da se i druge laboratorijske životinje upotrebljene u ovom eksperimentu ponašaju čudno.

Dr. Štraus i Dr. Nemur su me zamolili da se više ne pojavljujem u laboratoriji. Znam šta im je na umu, ali njihov zahtev ne mogu da prihvatim. Sa svim dužnim poštovanjem prema toj dvojici izvrsnih stručnjaka, ja sam svestan i njihovih ograničenja. Ako postoji odgovor, moram ga naći ja lično. Iznenada, vreme je za mene postalo vrlo značajan faktor.

29. maj. Dobio sam jednu laboratoriju i dozvolu da otpočnem istraživanje. Na tragu sam, nekakvom. Radim danju i noću. U laboratoriju sam uneo jedan ležaj. Pišem uglavnom beleške koje slažem u zasebnu fasciklu, ali ponekad osetim potrebu da zabeležim i svoja razmišljanja i raspoloženja, čisto iz navike.

Nalazim da je *kalkulus inteligencije* fascinantna oblast za proučavanje. Tu mogu da primenim celokupno stečeno znanje.

31. maj. Dr. Štraus misli da radim suviše naporno. Dr. Nemur kaže da pokušavam da zbijem razmišljanje i istraživanje koje zahteva čitav jedan ljudski vek u samo nekoliko nedelja. Znam da bi trebalo da se odmorim, ali me goni nešto u meni što mi ne dopušta da stanem. Moram da utvrdim uzrok nagle regresije koju je Aldžernon pretrpeo. Moram znati *da li će se i kad će se* i meni desiti isto. 4. juni

PISMO DR. ŠTRAUSU (prepis)

Dragi Dr. Štraus,

prilažem primerak svog izveštaja sa naslovom "Efekat Aldžernon-Gordon: studija o strukturi i funkciji uvećane inteligencije". Želeo bih da se taj izveštaj objavi.

Kao što vidite, moji eksperimenti su privedeni kraju. U izveštaju su date sve moje formule, a u prilogu je i matematička analiza.Naravno, pre objavljivanja potrebna je verifikacija tih formula.

Imajući u vidu koliko je ovo važno za vas i za Dr. Nemura (a treba li da dodam: i za mene?) rezultate sam kontrolisao i ponovo kontrolisao desetak puta, nadajući se da ću naći neku grešku. Žao mi je što moram reći da su ovi rezultati nesumnjivo tačni. Ipak sam zahvalan sudbini što imam mogućnost da te, takve rezultate priložim za dobro nauke, kao svoj maleni doprinos znanju o funkcionisanju ljudskog mozga i o zakonima koji važe za svaki pokušaj veštačkog povišenja ljudske inteligencije.

Sećam se da ste mi jednom objasnili da neuspeh jednog eksperimenta, opovrgavanje jedne teorije, mogu biti nauci korisni koliko i uspeh. Sad znam da je to tačno. Međutim, žao mi je što moj sopstveni doprinos ovom polju nauke mora da

počiva na zgarištu onoga što ste se trudili da postignete vi i Dr. Nemur, naučnici koje tako visoko cenim.

Iskreno vaš, Čarls Gordon

5. jun. Ne smem se prepustiti emocijama. Činjenice su jasne, rezultati mojih eksperimenata takođe su jasni. To što je moj rapidni uspon izazvao malu senzaciju, ne može da prikrije činjenicu da je utrostručenje inteligencije hirurškim putem, kakvo su pokušali Dr. Štraus i Dr. Nemur, neupotrebljivo (bar zasad) kao sredstvo za povećavanje ljudske inteligencije.

Pregledajući zabeleške i informacije o Aldžernonu, vidim da je on, iako fizički još mladunac, mentalno već u lošem stanju. Njegova motorna aktivnost je narušena; njegova žlezdana aktivnost je smanjena; ubrzano gubi koordinaciju pokreta.

Postoje i jake indikacije progresivne amnezije.

Kao što će se iz mog izveštaja videti, ti i drugi simptomi mentalne deterioracije mogli su se predvideti sa visokim stupnjem tačnosti, upotrebom moje formule.

Hirurški stimulans kome smo obojica podvrgnuti doveo je do intenzifikacije i akceleracije svih mentalnih procesa. Ono što nije bilo predviđeno (a bio sam toliko slobodan da to nazovem *Aldžernon-Gordonovim efektom*) logični je produžetak tog postignutog ubrzanja inteligencije. Hipoteza koju sam dokazao može se ovako pojednostaviti: veštački pojačana inteligencija mora početi da propada utoliko brže ukoliko je više povećana.

Smatram da je to, već samo po sebi, značajno otkriće.

Dokle god budem u stanju da pišem, beležiću svoje misli u ovim izveštajima o rezultatima. To je jedno od mojih malobrojnih zadovoljstava. Međutim, indikacije govore da će moja mentalna deterioracija biti vrlo rapidna.

Već primećujem znake zaboravnosti i emotivne nestabilnosti, a to su prvi simptomi pregorevanja.

10. juni. Pogoršava se. Rasejan sam. Aldžernon je umro pre dva dana. Prilikom seciranja leša pokazalo se da su moja predviđanja bila tačna. Težina njegovog mozga se smanjila, došlo je do izglađivanja i gubljenja neravnina na kori mozga, a praznine između pojedinih delova mozga znatno su uvećane.

Pretpostavljam da se nešto slično već dešava meni, ili će uskoro početi da se dešava. Sad kad je sigurno, priželjkujem da se ipak ne desi.

Stavio sam Aldžernonovo telo u jednu kutiju za sir i sahranio sam ga u zadnjem dvorištu. Plakao sam.

15. jun. Dr. Štraus je opet došao da me vidi. Nisam hteo da mu otvorim vrata. Rekao sam mu da se udalji. Hoću da budem ostavljen na miru. Nervozan sam i razdražljiv. Osećam kako se mrak sklapa oko mene. Teško je odagnati pomisli na

samoubistvo.

Neprestano sebi govorim da će ovaj dnevnik biti veoma značajan.

Čudno je osećanje uzeti knjigu u kojoj ste uživali pre nekoliko meseci i shvatiti da je se uopšte ne sećate. Pamtim da sam se divio veličini Džona Miltona, ali kad sam danas uzeo u ruke njegov *Izgubljeni raj* nisam mogao ništa da razumem. Toliko sam se naljutio da sam knjigu bacio na drugi kraj sobe.

Trudim se da zadržim bar nešto. Bar deo onoga što sam naučio. Bože, ne oduzimaj mi baš sve.

19. jun. Ponekad, noću, izlazim u šetnju. Prošle noći nisam mogao da se setim gde stanujem. Jedan policajac doveo me je kući. Imam čudno osećanje da mi se sve ovo već desilo, nekad davno. Ponavljam sebi da sam jedina osoba na celom svetu koja može da zabeleži šta mi se dešava.

21. jun. Zašto ne mogu da pamtim? Moram da se borim. Danima ležim u krevetu ne znajući ko sam ni gde sam. A tad, tad mi se sve vrati, jasno kao sev munje. To su napadi amnezije. Simptomi senilnosti, drugog detinjstva. Gledam ih kako mi se primiču. Stvari su okrutno logične. Naučio sam tako mnogo, tako brzo. Sad brzo gubim um. Neću dopustiti da se to desi. Boriću se. Moje misli se neodoljivo vraćaju na onog dečaka u restoranu, na onaj prazan izraz, glupi osmeh, na onaj opšti smeh uperen protiv njega. Ne, ne ponovo u to, molim ne...

22. jun. Zaboravljam ono što sam učio nedavno. To je u skladu sa klasičnim obrascem: poslednje naučeno, prvo zaboravljeno. Zapravo, da li je tako glasio obrazac?

Moraću da proverim...

Čitao sam iz početka svoj naučni rad o Aldžernon-Gordonovom efektu i stekao čudan utisak da je to pisao neko drugi. Neke delove uopšte ne razumem.

Motorika narušena. Saplićem se o predmete. Kucam sve teže.

23. jun. Odustao sam od upotrebe pisaće mašine. Koordinacija pokreta mi je loša. Osećam da se moji pokreti usporavaju. Strašan šok sam pretrpeo danas. Uzeo sam u ruke primerak jednog članka koji mi je koristio u istraživanju, naime Krigerovog *Über psyshiche Ganzheit*, da vidim da li će mi taj članak pomoći da shvatim sopstveni naučni rad. Prvo pomislih da nešto nije u redu sa mojim vidom. Zatim shvatih da više ne umem da čitam nemački. Proverio sam svoje znanje svih drugih jezika. Više ni jedan strani jezik ne znam.

30. juni. Nedelju dana mi je trebalo da se opet usudim da pišem. Izmiče mi kao pesak kroz prste. Knjige koje imam sad su mi, većinom, preteške za čitanje. Kad pokušam da ih čitam razbesnim se zato što znam da sam ih do pre nekoliko nedelja čitao i razumeo.

Uporno sebi govorim da moram pisati ove izveštaje tako da kasnije ljudi znaju šta se sa mnom dešavalo. Ali sve mi je teže da formiram reči i prisećam se tačno kako se pišu. Sad moram da tražim po rečniku čak i neke prostije reči, zbog čega me zahvati veliko nestrpljenje.

Doktor Štraus dolazi gotovo svakodnevno, ali rekao sam mu da ni njega ni bilo koga drugog neću ni da vidim ni da čujem. Njega muči osećanje krivice. Ne samo njega, nego i sve njih. Ja, međutim, ne smatram da su za bilo šta krivi. Znao sam šta se može dogoditi. Ali, kako to boli.

7. juni. Ne znam kuda ode ova nedelja. Danas je nedelja to znam zato što vidim ljude kako idu u crkvu vidim ih kroz prozor. Mislim da sam cele sedmice ostao u krevetu ali se sećam da mi je g-đa Flin nekoliko puta donela hranu. Uporno sebi govorim moram moram nešto da uradim ali nikako da se setim šta a možda je prosto lakše ne učiniti nego učiniti to što se zaklinjem da hoću da učinim.

Mnogo razmišljam ovih dana o mojoj majci i mom ocu. Našao sam sliku gde se vidimo oni i ja na plaži. Otac ima veliku loptu pod miškom a majka me drži za ruku. Ja ih ne pamtim onakve kakvi su na toj slici. Pamtim oca da je bio gotovo uvek pijan i svađao se sa mamom oko para.

Retko se brijao pa me je grebao svaki put kad me je zagrlio. Majka mi je rekla da je umro ali rođak Milti je rekao da je čuo kad je njegov tata rekao da je moj tata pobegao sa drugom ženom. Kad sam to pitao mamu ona mi je udarila šamar i rekla da je moj tata umro. Mislim da istinu nikad nisam saznao al baš me briga. (Rekao je da će me jednom voditi na farmu da vidim krave ali nikad me nije odveo. On svoja obećanja nikad nije držao...) *10. juli*. Moja gazdarica gospođa Flin mnogo je zabrinuta za mene. Rekla je to kako ja ležim po ceo dan i ništa ne radim nju poseća na njenog sina kakav je bio pre nego što ga je izbacila iz kuće. Rekla je da ne voli neradnike. Ako sam bolestan to je jedna stvar, ali ako sam besposličar to je druga stvar i ona to neće trpi. Rekao sam joj mislim da sam bolestan.

Trudim se da svakog dana pomalo čitam, uglavnom priče, al ponekad moram isto mesto da čitam više puta jer ne znam šta znači. Pisati je teško. Znam da bi trebo svaku reč da tražim po rečniku al to je tako teško a ja sam stalno tako uroman.

Onda mi je palo na pamet da koristim samo kratke lake reči a nikad teške. To mi štedi vreme. Na Aldžernonov grob stavljam cveće otprilike jednom nedeljno. G-đa Flin misli da sam lud stavljam cveće na grob miša al reko sam joj Aldžernon je bio specijalan.

14. juli. Opet je nedelja. Sad nema šta radim jer mi televizor se prkario a nemam pare da ga popravim. (Misim da sam izgubio poslednji mesečni ček iz larbaratarije. Ne sećam se.)

Strašne glavobolje me spopadaju a onda ni asperin ne pomaže mnogo. Gospođa Flin zna da sam stvarno bolestan i mlogo joj je žao za mene. Ona je divna osoba kad god je neko bolesan.

22. juli. Gospođa FLin pozvala nekog nepoznatog doktora da me vidi. Plašila se ću umrem. Reko sam dotkoru nisam ja mlogo bolesan samo ponekad zaboravljam. Reko je imaš li rođaka ili prijatelja reko sam ne nemam nikog. Reko sam imo sam jednom jednog prijatelja zvao se Aldžernon bio je miš išli smo na trke ja i on zajedno. Pogledo me čudno ko da je misio da sam lud. Kad sam mu reko da sam nekad bio genije on se nasmešio. Pričao je sa mnom ko da sam beba i namignuo gospođi Flin. Razbesneo sam se i istero ga napolje zato što mi se podsmevo ko nekad svi ostali.

24. juli. Nemam više para i gospođa Flin kaže da idem radim negde i platim kiriju jer nisam platio već dva meseca. Ne znam ništa da radim sem ono što sam radio u Doneganovoj kompaniji za kutije. Neću se vratim tamo jerme svi tamo znaju kadsambio pametan i mož mi se smeju. Al ne znam šta drugo da radim da zaradim pare.

25. juli. Gledo sam neke moje stare izveštaje o rezultatima i reko sam smešno ne mogu da porčitam to štosam nekad piso. Neke reči pročitam al mi ništa ne znače.

Na vrata je došla gosđpođica Kinian al sam joj reko beži neću da vas vidim. Plakala je plakao sam i ja ali nism hteo da je pustim unutra da mi se ne smeje. Reko sam joj da je više ne volim. Reko sam joj neću više da budem pametan ne želim to. Lagao sam. Još je volim i još želim da budem pametan al moro sam to da kažem da bi ona otišla. Dala je gospođi Flin pare a kiriju. Neću to. Mora nađemp oso.

Molim... molim samo da ne zaboravim kako se piše i čita...

27. juli.Kad sam došo natrag u farbiku gospodin Donegan je bio vrlo fini. Pito sam ga da dobijem moj stari poso kao čistač. Prvoje bio vrlo podozriv al ka sam mu reko šta mi se desilo bio je vrlo tužan stavio mi ruku na rame i reko Čarli Gordon ti stvarno imaš petlju.

Svi su me gledali ka sam sišo dole i počo da čistim klozete ko što sam uvek. Reko sam sebi Čarli ako te ismevaju ne ljuti se nego se seti oni nisu onoliko pametni kolko si ti nekad misio da su. A sem toga bili su ti prijatelji nekad a ako su ti se smejali to ništa ne znači jer su te takođe i voleli.

Jedan od novih radnika koji su došli pose mog odaska gadno se našalio reko je Čarli čujem da si ti mnogo pametan momak mogo bi da pobediš na kvizu. Aj kali nešto pametno. Gadno sam se osećo al onda došo Džoe Karp uvatio ga zakošulju reko ostavi ga na miru sa takvim glupim šalama inače ću ti slomim vrat. Nisam misio da će Džoe bude na mojoj strani znači Džoe je meni pravi prijatelj.

Posle došo Frenk Rajli reko Čarli ako te neko nervira ili oće da ti čini nažao samo

zovi mene ili Džoa mi ćemo ih sredimo. Reko sam hvala Frenk i zagrcnuo sam se pa sam morao da se okrenem i odem u mafgacin da on ne vidi kako plačem. Dobroje imati prijatelje.

28. juli danas sam nešto svarno glupo učinio zarboravio sam da više nisam u odelenju kod gospođice Kinian ko nekad u centru za odrasle. Ušo sam tamo i seo na svoje staro mesto pozadi i ona me pogledala čudno irekla mi Čarls. Nisam se sećao da me je tako zvala pre samo Čarli Čarli. Reko sam dobardan gospođice Kinian jasam spreman za čas danas samo misim da sam izgubio čitanku koju smo uprotebljavali. Počela plače i istrčala iz učionice svi počeli da me gledaju pa sam vido to isu oni đaci koji su bili u mom razredu.

Onda samse iznenada setio nekih svari o odperaciji i kakosam bio pametan pa sam reko za boga miloga ovog puta sam stvarno ispao pravi Čarli Gordon. Otišao sam pre nego što je ona mogla da se vrati.

Zato dlazim iz Njujorka zauvek. Neću ništa takvo opet dase desi. Neću gođođica Kinian da me žali. Svi me žale u farbrici a ja ni to neću zato idem negde gde niko ne zna da je Čarli Gordon bijo genije jednom a sad ne zna ni knjigu dapročita ni dobro da piše.

Poneću neikoliko knjiga sa sobom pa ako ne mogu da ih čitam bar ću da vežbam iz vse snage možda neću zaboraviti baš sve što sam učio. Ako pokušam iz naj sve snage možda ću biti bar maaalo pametniji nego pre opermacije. Čuvam ja moju zečju šapicu i moj srećni novčvić pa mož oni mi pomognu.

Akoikad pročitate ovo gođpođice Kinian ne žalite me radujem se što sam dobio još jednu šansu da budem pametan jer sam naučio mlogo svari koje ni znao nisam dapostoje na ovom svetu i zahvalan sam štosam ih bar zakrtko video. Ne znam zašto sam opet glup ili šta sam to uradio možda se nisam dovoljno trudio. Ali ako pokušam i trudim se baš iz sve snage možda ću biti maloi pametniji i znati šta sve reči znače. Sećam se nešto kako mi je bilo fino sa onom plavom knjigom koja je imala pocepanu omotnicu ka sam je čito. Zato ću poškukavati opet zato da opet mi bude tako fino. Fino je to kad znaš svari i panmetan si. Kamo sreće da sad imam tu knigu i da mogu seo bi i čitao bi je stalno. Kladim se da sam prvi glupak na svetu koji je otkrio nešto važno za nauku. Sećam se da sam nešto otkrio alse ne sećam šta. Prespostavljam da je to bila moja pomoć svim gulpim ljudima na ovom svetu.

Zbogom godpođicice Kinian i doktore Straus i svi vi ostali.

I P. S. molim kažite Dr Nemuru da se ne pravi tako opasan ko škrbamaca kad mu se neko nasmeje pa će steći više prijatelja. Lakše je stećip pirjatelje ako pustiš ljude da tise smeju. Tamo gde sam pošo imaću mnogo prijatelja.

P. P. S. Molim ako stignete svtavite malo cevća ponekad na Aldžernonov grob u

zaddnem dvorišu...

Ursula Legvin

DEVET ŽIVOTA

Bila je živa iznutra, ali mrtva spolja, lica pretvorenog u crnu i smeđu mrežu nabora, ispupčenja i brazgotina. Bila je ćelava i slepa. Drhtaji koji su prolazili Librinim licem pokazivali su koliko je ozbiljno bolesna. A ispod, u crnim hodnicima, tunelima ispod kože, u tami, ključalo je i previralo, pravi hemijski košmar koji je trajao vekovima. "O, prokleta, nadmena planeto", promrmljao je Pju kada je kupola zadrhtala, a stub pare šiknuo na kilometar prema jugozapadu, sipajući srebrni gnoj preko lica zalazećeg sunca. Sunce je zalazilo poslednja dva dana. "Baš će mi prijati da opet vidim ljudsko lice."

"Hvala", rekao je Martin. "Da budem precizan, i tvoje je ljudsko", kazao je Pju, "ali ga već toliko gledam da ga više i ne vidim."

Pozivni signal zakrčao je u komunikatoru kojim je upravljao Martin, nestao je i ponovo se javio u obliku lica i glasa. Lice s nosom asirskog kralja, očima samuraja, bronzanom kožom i mladim, veličanstvenim očima boje gvožđa ispunilo je ekran. "Da li ljudska bića tako izgledaju?" pitao je Pju s poštovanjem. "Zaboravio sam."

"Umukni, Ovene, uključeni smo."

"Istraživačkoj stanici na Libri, javite se, molim, ovde Paserina silazeća." "Ovde Libra. Postavili smo zrak. Možete da dođete, silazeća."

"Izbacivanje kroz sedam E-sekundi. Preuzmite." Ekran se ispraznio i osuo iskrama.

"Izgledaju li svi oni tako? Martine, ti i ja smo ružniji nego što sam mislio." "Umukni, Ovene."

Martin je dvadeset i dva minuta vodio brod koji se spuštao, a zatim su ga obojica ugledali kroz kupolu koju su učinili prozirnom, malu zvezdu sve nižu na istoku boje krvi. Brod se spuštao precizno i tiho, Librina retka atmosfera slabo je prenosila zvuk. Pju i Martin zatvorili su šlemove svojih imodela, iskočili iz vazdušne komore kupole i potrčali dugim, lebdećim skokovima, Nizinski i Nurejev, u pravcu letelice. Tri modula s opremom dolebdela su dole u četvorominutnim razmacima, na po sto metara istočno od letelice.

"Izađite", rekao je Martin u svoj radio u odelu. "Čekamo vas pred vratima."

"Uđite, proverili smo metan", rekao je Pju.

Izlaz se otvorio. Mladić koga su videli na ekranu izašao je uz atletski okret i doskočio na trošnu prašinu i šljaku Libre. Martin se rukovao s njim, ali je Pju nastavio da zuri prema izlazu, kroz koji je izašao još jedan mladić uz isti precizni okret i skok, praćen mladom ženom koja je izašla uz isti precizni okret, ukrašen uvijanjem, i skok. Svi su bili visoki, bronzane kože, crne kose, visoko postavljene nosne kosti, epsko-antičkog držanja, istog lica. Svi su imali isto lice. "Martine bećaru", rekao je Pju, "dobili smo Klona."

"Tako je", rekao je jedan od njih, "mi smo desetoklon. Ime nam je Džon Čou. Vi ste poručnik Martin?"

"Ja sam Oven Pju."

"Alvaro Gilen Martin", kazao je Martin kruto, malo se naklonivši. Pojavila se još jedna devojka, istog prekrasnog lica. Martin je zurio u nju, a oči su mu kolutale kao u nervoznog ponija. Očigledno nikada pre nije razmišljao o klonima, pa je pretrpeo tehnološki šok. "Polako", rekao je Pju na argentinskom, "to su samo neobični blizanci." Stajao je pored Martinovog lakta. Bilo mu je drago što je uspeo da uspostavi kontakt.

Nije lako sresti se sa strancem I najveći ekstrovert oseti strahovanje u susretu s makar i najponiznijim strancem, iako možda i nije svestan toga. Hoće li napraviti budalu od mene, uništiti moju predstavu o sebi, napasti me, uništiti me, izmeniti me? Hoće li biti drugačiji od mene? Ovo poslednje sasvim sigurno hoće. To je ono najstrašnije: različitost jednog stranca.

Nakon što ste proveli dve godine na mrtvoj planeti, od toga poslednjih šest meseci izolovani unutar dvočlane grupe, samo vi i onaj drugi, susret sa strancem pada vam još teže, koliko god bio dobrodošao. Odviknete se od različitosti, izgubite dodir; i tako se strah vraća, primitivna bojažljivost, iskonska uznemirenost.

Klon, pet muškaraca i pet žena, za par minuta uradio je ono za šta bi pojedincu bilo potrebno dvadeset: pozdravio se s Pjuom i Martinom, razgledao Libru, istovario brod, pripremio se za polazak. Ušli su i ispunili kupolu poput roja zlatnih pčela. Tiho su zujali i brujali, popunivši svaki kutak tišine, svaki delić prostora zlatno-žutim komešanjem ljudskog prisustva. Martin je zbunjeno posmatrao dugonoge devojke, a one su mu se smešile, po tri odjednom. Smešak im je bio nežniji nego kod momaka, ali nije ništa manje zračio ispunjenošću samim sobom.

"Ispunjenost sobom", šapnuo je Oven Pju svom prijatelju, "u tome je stvar. Zamisli da si desetostruko svoj. Po devet sekundi za svaki pokret, devet glasova na svakom glasanju. Kako bi bilo divno." Ali Martin je spavao. I svi Džon Čoui zaspali su odjednom. Kupolu je ispunilo njihovo tiho disanje. Bili su mladi i nisu hrkali. Martin je uzdisao i hrkao, njegovo lice boje čokolade bilo je opušteno u bledom

odsjaju zaostalom iza Librine matične zvezde koja je najzad zašla. Pju je učinio kupolu prozirnom i unutra su gledale zvezde, između njih i Sol, ogromna fabrika svetla, klon sjaja. Pju je spavao i sanjao jednookog diva kako ga goni kroz uzdrhtale hodnike pakla.

Iz svoje vreće za spavanje Pju je posmatrao buđenje klona. Svi su ustali u roku od jednog minuta, osim jednog para, mladića i devojke, koji su, nežno zagrljeni, spavali u istoj vreći. Kada je Pju to video, osetio je šok, duboki drhtaj unutar sebe, poput jednog od Librinih zemljotresa. On toga nije bio svestan i čak je mislio da je zadovoljan zbog onoga što je video; takvih prijatnosti inače nije bilo na tom mrtvom i praznom svetu. Neka je sa srećom onima što su se voleli. Jedan od ostalih prišao je paru. Probudili su se i devojka se digla u sedeći položaj, rumena i sanjiva, golih zlatnih dojki. Jedna od sestara nešto joj je šapnula; ona je pogledala Pjua i nestala u vreći za spavanje; iz drugog pravca došao je besan pogled, iz trećeg glas: "Bože, navikli smo da imamo svoju sobu. Nadamo se da se ne ljutite, kapetane Pju."

"Bilo mi je drago", rekao je Pju samo upola iskreno. Morao je da ustane obučen samo u gaćice u kojima je spavao i sada se osećao kao očerupani petao, sav u belim naborima i bubuljicama. Skoro nikada ranije nije toliko zavideo Martinu na ujednačenoj preplanulosti. Velika Britanija je kroz Veliku Glad prošla dobro, izgubivši manje od polovine stanovništva: rekord postignut strogom kontrolom brane. Crnoberzijance i one koji su pravili zalihe čekalo je pogubljenje. Čak su i mrvice ravnopravno deljene. Dok je u bogatijim zemljama većina poumirala, dok su samo neki uspeli da žive dobro, u Britaniji su samo neki umrli, a niko nije uspeo da živi dobro. Svi su postali mršavi. Njihovi sinovi bili su mršavi, njihovi unuci mršavi, mali, tankih kostiju, podložni infekcijama. U vreme kada se civilizacija pretvorila u liniju fronta, Britanci su ostali u redovima i na taj način preživljavanje najjačih zamenili preživljavanjem najmilosrdnijih.Oven Pju bio je suv, nizak čovek. Svejedno, sada je bio tu.

U tom trenu prijatnije bi im bilo da nije.

Za vreme doručka, Džon je rekao: "Voleli bismo da nas izvestite, kapetane Pju."

"Samo Oven."

"Ovene, mi treba da izvršimo svoj zadatak. Ima li novosti u vezi sa rudnikom otkako ste poslali Misiji svoj poslednji izveštaj? Vaše izveštaje videli smo kada je Paserina bila u orbiti planete V, jer se oni sada tamo nalaze."

Martin nije odgovorio, iako je rudnik bio njegovo otkriće i projekat, tako da je Pju morao dobro da se potrudi. Bilo je teško razgovarati s njima. Jednakih lica, svako s istim izrazom inteligentne zainteresovanosti, svi nagnuti preko stola prema njemu gotovo pod istim uglom. Svi su zajedno klimali glavama.

Preko znaka Eksploatacionih trupa na odelima imali su trake s imenom, prezime je naravno bilo Čou a ime Džon, ali je srednje ime bilo različito. Muškarci su bili Alef, Kaf, Jod, Gimel i Samed; žene Sadhe, Dalet, Zajin, Bet i Reš. Pju je probao da im se obraća po imenu, ali se ubrzo predao; ponekad nije uspevao ni da pogodi ko je od njih govorio, jer su im glasovi bili vrlo slični.

Martin je namazao dvopek maslacem i zagrizao ga, a onda se konačno umešao: "Vi ste tim. Je li tako?"

"Tačno", rekla su dva Džona.

"Bože, kakav tim! Nisam to odmah shvatio. Koliko svako od vas zna šta ostali misle?"

"Nimalo, da budemo precizni", odgovorila je Zajin, jedna od devojaka. "Nikakav ESP, nikakve sanjarije. Ali mi razmišljamo na sličan način. Imamo potpuno isto obrazovanje. Uz iste podsticaje, pred istim problemima, verovatno ćemo imati iste reakcije i doneti istovremeno ista rešenja. Objašnjenja su jednostavna — često nisu ni potrebna. Vrlo retko se pogrešno razumemo. To nam olakšava zajednički rad."

"Hriste bože, svakako", kazao je Martin. "Šest meseci smo Pju i ja tri četvrtine vremena straćili pogrešno razumevajući jedan drugog. Kao i većina ljudi. A šta je s vanrednim stanjima, da li ste isto tako dobri kada naiđete na neočekivani problem kao i nor... nepovezan tim?"

"Statistike kažu da jesmo", spremno je odgovorila Zajin. Mora biti da klone vežbaju, pomislio je Pju, da očekuju pitanja, da uveravaju i objašnjavaju. Sve što su govorili imalo je blagi i pomalo uštogljeni oblik odgovora pripremljenih za Javnost. "Ne možemo davati ideje jedni drugima onako kako to rade timovi sačinjeni od pojedinaca, ali imamo prednost koja to nadoknađuje. Kloni se dobijaju od najboljeg ljudskog materijala, jedinki s devedeset devet postotnim IIQ, genetskom konstitucijom alfa duplo A i sve slično tome. Imamo više mogućnosti na raspolaganju od većine pojedinaca."

"I sve to pomnoženo s faktorom deset. Ko je, ko je bio Džon Čou?

"Sigurno genije", rekao je Pju učtivo. Njegovo zanimanje za kloniranje nije bilo tako sveže i požudno kao Martinovo.

"Tip Leonard univerzalnosti", rekao je Jod. "Biomatematičar, takođe violinista i podvodni ribolovac, zainteresovan za probleme strukturalnog inženjeringa i tako dalje. Poginuo je pre nego što je stigao da postavi svoje glavne teorije."

"Onda svako od vas predstavlja različit deo njegovog uma, njegovih nadarenosti?"

"Ne", rekla je Zajin, odmahujući glavom zajedno s još nekoliko drugih. "Naravno, opšte obrazovanje i težnje su nam isti, ali svi smo inženjeri za planetarna istraživanja.

Neki budući klon moći će da se uvežba tako da razvije i druge aspekte osnovnog obrazovanja. Sve je to stvar vežbe: genetska supstanca je identična. Mi jesmo Džon Čou. Ali smo drugačije obrazovani."

Martin je delovao izgubljeno. "Koliko vam je godina?"

"Dvadeset i tri."

"Rekli ste da je umro mlad — jesu li mu pre toga uzeli polne ćelije ili nešto slično?"

Preuzeo je Gimel. "On je poginuo u dvadeset četvrtoj u aviomobilskom sudaru. Nisu mogli da mu spasu mozak, pa su mu uzeli nešto telesnih ćelija i odgajili ih za kloniranje. Reproduktivne ćelije ne koriste se za kloniranje, jer sadrže samo polovinu hromozoma. Ispostavilo se da je telesne ćelije potrebno jednostavno despecijalizovati i preprogramirati za opšti rast."

"Svi nalik na oca", kazao je Martin naglo. "Ali, kako je to moguće... da su neki od vas žene?"

Preuzela je Bet: "Lako je ponovo podesiti polovinu ćelija namenjenih kloniranju da budu ženske. Samo treba ukloniti muški gen i one će same preći u osnovni oblik, a to je ženski. Teže je ići obrnutim putem, treba ubacivati veštačke Y-hromozome. Zato uglavnom kloniraju muškarce, pošto kloni najbolje funkcionišu u mešovitim grupama."

Opet Gimel: "Sve tehničke i funkcionalne pojedinosti pažljivo su razrađene. Poreski obveznici žele da dobiju samo najbolje za svoj novac, a kloni su naravno skupi. Uz ćelijske manipulacije, inkubaciju u N-gama posteljicama, uzgoj i vaspitanje u hraniteljskim grupama, cena svakog od nas dostiže tri miliona."

"Za vašu sledeću generaciju", rekao je Martin, još se naprežući, "pretpostavljam da se... rasplođujete?"

"Mi žene smo sterilne", kazala je Bet savršeno ravnodušno. "Sećate se da je Y hromozom uklonjen iz naših originalnih ćelija. Muškarci mogu da oplođuju pogodne pojedinke, ukoliko to žele. Ali da bi se opet dobio Džon Čou, kad god je to potrebno, naprosto treba ponovo klonirati ćeliju ovog klona."

Martin se konačno predao. Klimnuo je glavom i počeo da žvaće hladan dvopek. "Pa", rekao je jedan od Džonova i svi su odjednom promenili raspoloženje, poput jata čvoraka koje skrene u jednom treptaju krila, tako brzo sledeći predvodnika da nijedno oko ne može videti koji od njih zapravo vodi. Bili su spremni za polazak. "Kako bi bilo da malo pogledamo rudnik? Posle ćemo istovariti opremu. Ima zanimljivih novih modela u robobrodovima; sigurno ćete hteti da ih vidite, zar ne?" Da se Pju ili Martin i nisu složili, teško da bi to glasno kazali. Džonovi su bili ljubazni, ali uvek jednoglasni; njihove odluke su bile konačne. Pju, zapovednik stanice Libra 2, osetio

se tegobno. Zar je i mogao da šefuje nad ovim nadljudsko-ženskim bićem sačinjenim od desetoro? Koje je uz sve to još i genije? Kada su se pripremili za izlazak prišao je Martinu. Nijedan od njih nije rekao ni reč.

Smešteni po četvoro u tri velika mlazna vazduhoplova, jurnuli su severno od kupole preko Librine zagasite, izbrazdane kože, obasjane svetlošću zvezda.

"Pusto", reče neko.

S Pjuom i Martinom bili su mladić i devojka. Pju se pitao da li je to ono dvo je koje su prošle noći videli u vreći za spavanje. Sigurno se ne bi ljutili kada bi ih pitao. Seks mora da je za njih isto što i disanje. Jeste li vas dvoje disali prošle noći?

"Da", kazao je. "Pusto je."

"Ovo nam je prvi put da izlazimo, sem za vreme treninga na Luni." Devojčin glas bio je nepobitno viši i nežniji. "Kako ste podneli veliki skok?"

"Drogirali su nas. Želeo sam da i to iskusim." Ovo je bio mladić; zvučao je zamišljeno. Ovako, samo po dvoje, kao da su imali više ličnosti. Da li ponavljanje individue negira individualnost?

"Bez brige", rekao je Martin. "Ne možete iskusiti bez-vreme, jer se ono ne nalazi tamo."

"Želeli smo to", reklo je jedno od njih. "Da bismo znali."

Merionetove planine na istoku zasvetlucale su leprozno pod svetlošću zvezda, srebrnasta perjanica ledenog gasa podigla se iznad grotla na zapadu, a letilica je jurnula prema tlu. Blizanci su se za trenutak ukočili, onda su oboje učinili kratak pokret, kao da žele da zaštite jedno drugo. Tvoja koža je moja, pomislio je Pju, ali doslovce, a ne u prenesenom smislu. Kako bi to onda bilo imati nekoga tako bliskog kao oni? Uvek dobiti odgovor kada progovoriš; nikada ne biti sam u svome bolu. Ljubi bližnjega svoga kao samoga sebe... Veliki stari problem bio je rešen. Bližnji si bio ti sam: ljubav je bila savršena. A pred njima nalazio se rudnik Helmut.

Pju je bio E. T. geolog istraživačke misije, a Martin njegov tehničar i kartograf. Ali kada je Martin, praveći snimke lokalnog terena, otkrio rudnik uranijuma, Pju mu je dao sva ovlašćenja, baš kao i obavezu da ispita rudne naslage i planira poslove eksploatacionog tima. Ova deca poslata su sa Zemlje godinama pre nego što je tamo primljen Martinov izveštaj i nisu znala kakav će im biti posao sve dok nisu stigla dovde. Eksploatacione trupe jednostavno su slale svoje ljude ravnomerno i slepo, kao što maslačak pušta svoje seme, znajući da će za njih biti posla na Libri ili sledećoj planeti ili na nekoj za koju do tada nisu ni čuli. Vladi je uranijum bio previše potreban da bi čekala dok izveštaji ne pređu svetlosne godine na putu kući. Materijal je bio poput zlata, staromodan ali neophodan, vredan otvaranja vanzemaljskih rudnika i međuzvezdanog prevoza, vredan svoje težine u ljudima, mislio je Pju gorko,

posmatrajući visoke, mlade muškarce i žene kako jedno po jedno, svetlucajući na zvezdanoj svetlosti, ulaze u crnu jamu kojoj je Martin dao ime Helmut.

Kada su ušli, njihove istovetne čeone svetiljke sinuše jače. Dvanaest treperavih zrakova klizilo je niz vlažne, neravne zidove. Pju je začuo Martinov radijacioni brojač, koji je upozoravajuće pištao pred njima. "Evo cilja", kazao je Martinov glas u interkomu odela, prigušujući pištanje i mrtvu tišinu koja ih je okruživala. "Nalazimo se u bočnom hodniku, ispred nas je glavno vertikalno grotlo." Pred njima razjapila se crna praznina, njen udaljeni kraj nije se mogao videti pod svetlošću lampi na kacigama. "Izgleda da je poslednji put bilo vulkanski aktivno pre nekoliko hiljada godina. Najbliža raselina nalazi se dvadeset osam kilometara istočno, u Šancu. Veliki bazaltni svod iznad nas stabiliše sve podstrukture, u onoj meri u kojoj je i sam stabilan. Vaša centralna rudna žica nalazi se na dubini od trideset i šest metara i vodi prema grupi od pet vulkanskih pećina. To je prava naslaga, žica izuzetno bogata rudom. Videli ste procentne podatke, zar ne? S vađenjem neće biti problema. Sve što treba da uradite jeste da priđete naslagama odozgo."

"Skineš poklopac i pustiš ih da polete." Kikot. Glasovi počeše da govore, ali svi glasovi su bili jedan isti, a radio u odelu nije davao položaj u prostoru. "Da ih skroz otvorimo. — Tako je sigurnije — Ali to je čvrst bazaltni krov, koliko je ovde debeo, deset metara? — Izveštaji kažu između tri i dvadeset — A svuda razbacana dobra ruda — Da iskoristimo ovaj prilaz gde smo sada, malo da poravnamo i provedemo robo-šine — Da dovedemo tegljače — Imamo li dovoljno potpornog materijala? — Koje su tvoje procene u pogledu ukupne isplative količine, Martine?"

"Recimo, više od pet miliona kila, a manje od osam."

"Transport će stići ovamo za pet E-meseci. — Moraće da je ponesu prečišćenu. — Neće, do danas je problem mase u NAFAL-prevozu sigurno rešen, seti se da ima šesnaest godina otkako smo pošli sa Zemlje prošlog utorka. — Jeste, poslaće nazad celu gomilu i prečistiti je u Zemljinoj orbiti. — Hoćemo li da siđemo, Martine?"

"Samo napred. Ja sam već bio dole."

Prvi od njih — Alef (hebrejski,bik, onaj koji vodi) — pošao je niz lestve. Ostali su ga sledili. Pju i Martin stajali su na rubu ponora. Pju je podesio svoj interkom na vezu samo s Martinom, primetivši da je i Martin učinio isto. Bilo je pomalo zamorno slušati jednu osobu kako naglas razmišlja u deset glasova — ili je to jedan glas govorio misli deset umova?

"Sjajni živci", rekao je Martin, gledajući u crni ponor, po čijim su izbrazdanim, neravnim zidovima daleko u dubini lutali zraci svetlosti sa kaciga. "Kao konopci. Prokleto izdržljivi."

Martinov brojač pijukao je poput izgubljenog pileta. Stajali su u utrobi mrtve, ali

epileptične planete, udišući vazduh iz rezervoara, obučeni u odela neprobojna za otrovne materije i škodljive radijacije, otporna u temperaturnom opsegu od dve stotine stepeni, nepoderiva i izdržljiva na udare koliko god je to bilo moguće s obzirom na njihovu nežnu, povredljivu sadržinu.

"Sledeći put", rekao je Martin, "voleo bih da pronađem planetu na kojoj nema baš ničega za eksploataciju."

"Ovo si sam pronašao."

"Više me ne puštaj od kuće."

Pju je bio zadovoljan. Nadao se da će Martin hteti da nastavi da radi s njim, ali nijedan od njih nije voleo da mnogo priča o svojim osećanjima, a on je oklevao da upita. "Probaću", kazao je.

"Mrzim ovo mesto. Sviđaju mi se pećine, znaš. Zato sam i došao ovamo. Prosto sam opsednut. Ali ova planeta je kučka. Zla. Ovde nikada ne možeš da se opustiš. Pretpostavljam da ovi ipak umeju da se snađu. Znaju oni svoj posao."

"Buduće nade, šta li", kazao je Pju.

Buduće nade pojaviše se gurajući se uz lestve, oboriše se na Martina kraj ulaza i zažagoriše oko njega: "Imamo li dovoljno potpornog materijala? — Da, ukoliko jedan od *ekstratorskih servoa* pretvorimo u očvršćivač — Je li to dovoljno da izrži miniudar? — Kaf može da proračuna izdržljivost na potrese." Pju je ponovo uključio interkom tako da može da ih čuje; pogledao je u njih, mnoštvo misli koje su brbljale u nestrpljivom umu, zatim u Martina koji je ćutke stajao među njima, pa u Helmuta i njegove neravne zidove. "Dogovoreno. Kako vam se čini kao preliminarni plan, Martine,"

"Vi odlučujete", kazao je Martin.

U roku od pet dana Džonovi su istovarili i pripremili sav materijal i opremu i počeli sa otvaranjem rudnika. Radili su potpuno efikasno. Pju je bio istovremeno očaran i prestravljen njihovom delotvornošću, pouzdanošću, nezavisnošću. Nije im bio ni od kakve koristi. Klon bi, razmišljao je on, zaista mogao biti prvo potpuno uravnoteženo, samodovoljno ljudsko biće. Kad jednom odraste ne bi mu bila potrebna ničija pomoć. Bio bi dovoljan sebi samom fizički, seksualno, emocionalno, intelektualno. Ma šta da uradi neki njegov član, uvek bi imao podršku i odobravanje svojih *sadruga*, svojih drugih ja. Niko više nije bio potreban.

Po dva klona ostajala su u kupoli vršeći proračune i vodeći administraciju, često putujući sankama do rudnika radi merenja i testiranja. To su bili matematičari Klona, Zajin i Kaf. U stvari, kao što je objasnila Zajin, svih desetoro imalo je potpuno matematičko obrazovanje od treće do dvadeset prve godine, ali između dvadeset prve i dvadeset treće ona i Kaf nastavili su s matematikom, dok su ostali pojačali studije

drugih struka, geologije, rudarstva, tehnike, elektronike, robotike, primenjene atomistike i tako dalje. "Kaf i ja osećamo", kazala je, "da smo deo klona koji je najbliži onome što je Džon Čoi bio u svom ranijem životu. Ali, naravno, on se uglavnom bavio biomatematikom, a nas nisu mnogo obrazovali u toj oblasti."

"Bili smo im najpotrebniji na ovom polju", rekao je Kaf s patriotskim ponosom koji su ponekad ispoljavali.

Uskoro su Pju i Martin umeli da razlikuju ovaj par od ostalih, Zajin po ponašanju, Kafa jedino po obezbojenom noktu domalog prsta leve ruke, zadobijenom kao posledica pogrešno naciljanog čekića u šestoj godini. Bez sumnje je među njima bilo još mnogo takvih razlika, fizičkih i psiholoških; priroda je možda i bila identična, ali odgajanje nije. Samo, razlike je bilo teško uočiti.

Deo poteškoća poticao je i usled toga što oni nikada nisu stvarno razgovarali s Pjuom i Martinom. Oni su se šalili s njima, bili ljubazni, uvek se lepo slagali. Ništa nisu pružali. Nije bilo ničega na šta bi se čovek mogao požaliti; bili su vrlo prijatni, ispoljavali standardnu američku druželjubivost. "Dolaziš li ti iz Irske, Ovene?"

"Niko ne dolazi iz Irske, Zajin."

"Ima puno Amerikanaca irskog porekla."

"Svakako, ali nema Iraca. Par hiljada na celom ostrvu, koliko je meni poznato. Znaš, nisu uveli kontrolu rađanja, pa im je ponestalo hrane. Kada je došla treća Glad, više uopšte nije bilo Iraca, izuzev sveštenika, a oni se svi pridržavaju celibata, ili bar gotovo svi."

Zajin i Kaf se usiljeno nasmešiše. Oni nisu znali ni za verski fanatizam, ni za ironiju. "Šta si ti onda po narodnosti?" pitao je Kaf, a Pju odgovori: "Velšanin."

"Da li to Martin i ti razgovarate na velškom?"

Ne tiče te se, pomislio je Pju, ali je odgovorio: "Ne, to je njegov jezik, a ne moj: argentinski. Ogranak španskog."

"Naučio si ga radi vaših poverljivih razgovora?"

"Od koga to treba da krijemo svoje razgovore? Radi se prosto o tome da čovek ponekad poželi da govori svoj maternji jezik."

"Je li Velš neobičan?" Pitala je Zajin.

"Velš? Ah, Vels, tako se zove. Jeste, Vels je neobičan." Pju je uključio sekač kamenja, koji je svojim izluđujućim piskom sprečio svaki dalji razgovor, a dok je pištalo okrenuo je leđa i rekao nepristojnu reč na velškom.

Te noći koristili su argentinski radi poverljivih razgovora. "Da li se uvek pari isto dvoje, ili se menjaju svake noći?"

Martin je izgledao iznenađeno. Na tren imao je izraz pritvorne stidljivosti, koji uopšte nije odgovarao njegovim crtama lica. Nestao je. I on je bio radoznao. "Ja

mislim da oni to nasumce."

"Ne šapći, čoveče, zvuči pokvareno. Ja mislim da se smenjuju."

"Po planu?"

"Tako da nikoga ne preskoče."

Martin se vulgarno nasmejao i utišao se. "A mi? Nisu li nas preskočili?"

"Nisu ni razmišljali o tome."

"Šta ako predložim nekoj od cura?"

"Reći će ostalima, pa će grupno odlučiti."

"Nisam im ja bik", kazao je Martin, a njegovo tamno, teško lice je pocrvenelo. "Neće one mene da procenjuju..."

"Polako, m a c h i s t o", reče Pju. "Misliš li da predložiš to nekoj?"

Martin namrgođeno sleže ramenima. "Neka ostanu i dalje sa svojim incestom."

"Je li to incest ili masturbacija?"

"Briga me, sve dok to rade da ih ja ne čujem!"

Prvi pokušaji Klona da se ponaša čedno ubrzo su se iscrpli, nemotivisani bilo nekom dubljom samodbranom, bilo svešću o ostalima. Pju i Martin su svakodnevno bili sve više okruženi intimnošću njihove stalne emocionalno-seksualno-mentalne razmene: okruženi, a ipak isključeni.

"Još dva meseca do polaska", rekao je Martin jedne večeri.

"Do čega?" Kazao je Pju. U poslednje vreme bio je prilično mrzovoljan i Martinova namrgođenost išla mu je na nerve.

"Do olakšanja."

Kroz šezdeset dana posada Istraživačke misije trebalo je da se vrati iz obilaska ostalih planeta sistema. Pju je bio svestan toga.

"Precrtavaš dane na kalendaru?" Podsmehnuo se.

"Sredi se, Ovene."

"Ma šta tioćeš?"

"To što sam rekao."

Razišli su se osećajući prezir i uvređenost.

Pju je ušao u kupolu nakon što je dva dana proveo sam na Pampi, širokoj vulkanskoj zaravni čija se najbliža ivica nalazila na dva sata leta prema jugu. Bio je umoran, ali ga je samovanje osvežilo. Nije bilo preporučljivo da idu sami na duža putovanja, ali u poslednje vreme često su to činili. Martin je bio nagnut pod blistavim osvetljenjem, crtajući jednu od svojih divnih, elegantnih karata. Ova je predstavljala celo lice Libre, lice unakaženo rakom. Inače je kupola bila prazna, delujući mračno i prostrano, kao pre nego što je stigao Klon. "Gde je zlatna banda?"

Martin je zagroktao da ne zna. Digao je glavu da bi bacio pogled prema suncu

koje je mlitavo čučalo na istočnoj zaravni, poput ogromne crvene žabe, a zatim prema satu, na kome je pisalo 18:45. "Danas je bilo jakih zemljotresa", kazao je, vrativši se svojoj mapi. "Jesi li ih osetio tamo dole? Okolo je popadala gomila kutija. Pogledaj na seizmo."

Igla je skakutala i podrhtavala na valjku. Ovde se ona nije nikada zaustavljala. U toku popodneva valjak je registrovao pet zemljotresa velikog intenziteta; igla je dvaput iskočila sa valjka. Priključeni kompjuter je aktiviran da bi emitovao kratku poruku. "Epicentar 61' severno sa 42' 4" istočno."

"Ovoga puta nije u Šancu."

"Učinio mi se drukčiji od uobičajenih. Oštriji."

"U Bazi Jedan dešavalo mi se da po celu noć ležim budan, osećajući kako zemlja poskakuje. Čudno kako se čovek navikne na takve stvari."

"Inače pobrljaviš. Šta ima za jelo?"

"Mislio sam da si ga ti skuvao."

"Čekao sam Klona."

Osećajući se prevareno, Pju je izvadio dvanaest paketića sa hranom, gurnuo dva u Instapeć, izvukao ih napolje. "Dobro, evo večere."

"Baš sam razmišljao", rekao je Martin prilazeći stolu, "šta kad bi neki klon klonirao samog sebe? Ilegalno. I napravio hiljadu duplikata — deset hiljada. Celu vojsku. Mogli bi da predstavljaju priličnu silu, zar ne?"

"Ali koliko bi miliona koštala tolika rulja? Veštačke materice i sve te stvari. Bilo bi teško držati to u tajnosti, osim kad bi imali celu planetu za sebe... Pre Gladi, kada je Zemlja imala nacionalne vlade, pričalo se o tome: klonirajte svoje najbolje vojnike, napravite čitave legije. Ali je nestalo hrane pre no što su uspeli da se poigraju s tim."

Razgovarali su prijateljski, kao i obično.

"Čudno", kazao je Martin, žvaćući. "Jutros su nas rano napustili, zar ne?" "Svi sem Kafa i Zajin. Mislili su da danas izvade prvu turu. O čemu se radi?"

"Nisu se vratili na ručak."

"Sigurno neće umreti od gladi."

"Otišli su u sedam."

"Jesu." Onda je Pju shvatio. Rezervoari s vazduhom imali su zalihe za osam sati.

"Kaf i Zajin su poneli rezervne boce kada su pošli.Imali su ih tamo čitavu gomilu."

"Jesu, ali su ih sve vratili radi ponovnog punjenja." Martin je ustao, pokazujući prema jednoj od hrpa stvari koje su izdelile kupolu na hodnike i odaje.

"Na svakom *imodelu* postoji alarmni uređaj."

"Nije automatski."

Pju je bio umoran i još gladan. "Sedi i jedi, čoveče. Umeju oni i sami da brinu o sebi."

Martin je seo, ali nije jeo. "Bio je jak zemljotres, Ovene. Onaj prvi. Dovoljno jak da se uplašim."

Nakon pauze Pju je uzdahnuo i rekao: "Dobro."

Bez imalo oduševljenja izvadili su dvosede sanke koje su im uvek bile na raspolaganju i odvezli se prema severu. Dugi zalazak sunca sve je prekrio otrovno-crvenom sluzi. Horizontalna svetlost i senke otežavali su im vidljivost, podigavši ispred njih zidove od lažnog gvožđa kroz koje su oni proletali, pretvorivši udubljenu zaravan iza Helmuta u ogromnu jamu ispunjenu okrvavljenom vodom. Oko ulaza u tunel čitav haos mašinerije, kranova, kablova, servomotora, točkova, mašina kopačica, robokola, klizača i kontrolnih kućica iskošeno je štrčao u crvenoj svetlosti. Martin je skočio sa sanki i utrčao u rudnik. Opet je istrčao do Pjua. "O Bože, Ovene, srušilo se", kazao je. Pju je ušao i na pet metara od ulaza ugledao svetlucavi, vlažni crni zid kojim se završavao tunel. Od skoro izložen vazduhu, delovao je organski, poput tkiva utrobe. Ulaz u tunel, proširen eksplozijama i sa dvosmernom stazom postavljenom za robokola, učinio mu se neizmenjenim, sve dok nije primetio hiljade paučinastih pukotina u zidovima. Pod je bio pokvašen nekakvom lepljivom tečnošću.

"Bili su unutra", kazao je Martin.

"I možda su još unutra. Sigurno su imali rezervnih boca sa vazduhom..." "Pogledaj, Ovene, pogledaj bazaltni krov, zar ne vidiš šta je napravio zemljotres, pogledaj."

Niska grba tla koja je natkrivljavala pećine još uvek je odavala nestvarni utisak optičke iluzije. Izokrenula se, utonula u sebe, ostavljajući prostrano ugnuće ili udubljenje. Dok je Pju koračao po njemu, video je da je i ono prekriveno mnogobrojnim malim pukotinama. Iz nekih je curio beličasti gas, tako da se sunčeva svetlost prelamala na površini gasnog bazena, kao u vodi mutnog crvenog jezera.

"Nije rudnik kriv. Nema greške u njemu!"

Pju se brzo vratio do njega. "Ne, nema greške, Martine — gledaj, sigurno nisu svi bili zajedno unutra."

Martin ga je sledio, tragajući među izlomljenim mašinama najpre utučeno, a zatim sve življe. Primetio je vazdušne sanke. Sletele su iz pravca severa i zabile se ukoso u jamu ispunjenu koloidnom prašinom. Nosile su dva putnika. Jedan je bio dopola prekriven prašinom, ali su merni uređaji njegovog odela normalno funkcionisali; drugi je, privezan, visio s nagnutih sanki, imodelo bilo mu je razderano na polomljenim nogama, a telo smrznuto poput kamena. To je bilo sve što su našli. Pošto su to preporučivali i običaji i pravila, smesta su kremirali poginulog laserskim

pištoljima koje su nosili po propisu, i nikada ih ranije nisu upotrebili. Znajući da će mu pripasti muka, Pju je podigao preživelog na dvosede sanke i poslao Martina u kupolu s njime. Zatim je povratio, izbacio ostatke iz odela i, našavši neoštećene četvorosede sanke, pošao za Martinom, tresući se kao da se Librina hladnoća probila do njega.

Preživeli je bio Kaf. Bio je u stanju dubokog šoka. Na zatiljku su mu pronašli oteklinu koja je mogla da znači potres mozga, ali nije bio vidljiv nikakav prelom.

Pju je doneo dve čaše s koncentratom hrane i dve posude s akvavitom. "Hajde", kazao je. Martin je poslušao i ispio napitak. Posedali su na kutije u blizini visećih postelja i nalili akvavit.

Kaf je ležao nepokretan, voštanog lica, glatke crne kose rasute po ramenima, ukočene usne bile su mu malo razmaknute da bi propustile njegovo dahtavo disanje.

"Mora da je to bio prvi udar, onaj veliki", kazao je Martin. "Sigurno je celu strukturu oborio postrance. Sve dok nije propala u samu sebe. Mora da u pobočnim stenama ima slojeva gasa, kao u onim formacijama u trideset prvom kvadrantu. Ali nije bilo nikakvog nagoveštaja", dok je govorio, svet je poleteo ispod njih. Stvari su poskočile i zakloparale, vičući Ha! Ha! Ha! "Ovo je bilo kao u četrnaest časova", kazao je razum drhtavo Martinovim glasom, među komadićima i ruševinama sveta. Ali ludilo ustade, dok se buka stišavala a stvari prestajale da plešu, i poče glasno da vrišti.

Pju je skočio preko svog prolivenog akvavita i zadržao Kafa u ležaju. Mišićavo telo strese ga sa sebe. Martin mu pritisnu ramena. Kaf je vrištao, borio se, gušio; lice mu je pobledelo. "Oksi", reče Pju, a ruka mu instinktivno pronađe pravu iglu; dok je Martin pridržavao masku, on zabode iglu u blizini nerva vagusa, vraćajući Kafa u život.

"Pojma nisam imao da poznaješ te stvari", kazao je Martin, teško dišući. "Lazarusov ubod, otac mi je bio doktor. Često mi pomaže", kazao je Pju. "Hteo bih to piće koje sam prosuo. Je li zemljotres gotov? Ja ne umem da kažem."

"Naknadni udari. Nije to samo zbog tvoje drhtavice."

"Zašto se gušio?"

"Ne znam, Ovene. Pogledaj u priručnik."

Kaf je disao normalno, a boja mu se vratila; još su mu jedino usne bile tamne. Nalili su još po jednu čašu i seli pored njega uz svoj medicinski priručnik. "Ničega o cijanozi ili prestanku disanja u poglavljima 'Šok' ili 'Potres mozga'. Sigurno nije ništa udahnuo dok je imao odelo na sebi. Ne znam. Isto toliko koristi imali bismo i od 'Maminog kućnog travara'... 'Analni hemoroidi', fuj!" Pju zavitla knjigu na gornju površinu jedne od kutija. Nije uspeo da dobaci, jer su ili Pju ili površina kutije i dalje

bili nemirni.

"Zašto nije dao signal?"

"Molim?"

"Osmoro u rudniku nisu imali vremena. Ali on i devojka mora da su bili napolju. Možda se ona nalazila kod ulaza, pa je bila zahvaćena prvim klizanjem. On je sigurno bio napolju, možda u kontrolnoj kućici. Utrčao je, izvukao je napolje, stavio na sanke, pošao prema kupoli. Za sve to vreme uopšte nije pritisnuo alarmno dugme u svome imodelu. Zašto?"

"Pa, dobio je taj udarac po glavi. Ne verujem da je uopšte bio svestan da je devojka mrtva. Nije vladao svojim čulima. Ali i da jeste, ne znam da li bi pomislio da nam uputi signal. Oni su radi pomoći tražili jedno drugo."

Martinovo lice bilo je poput indijanske maske, sa brazdama u uglovima usana i očima od tamnih komada uglja. "Tako. Šta li je onda on osetio tada, kada je počeo zemljotres, a on bio napolju, sam..."

Umesto odgovora Kaf je počeo da vrišti.

Pao je sa visećeg ležaja uz teške grčeve čoveka koji se guši, smesta oborio Pjua svojim uzvitlanim rukama, posrnuo preko gomile kutija i pao na pod, plavih usana, belih očiju. Martin ga je odgurnuo nazad na ležaj i dao mu kiseonika, zatim je kleknuo pored Pjua koji je sedeo i brisao posečenu jagodicu. "Ovene, jesi li dobro, hoće li ti biti dobro, Ovene?"

"Mislim da jesam", rekao je Pju. "Zašto mi time trljaš lice?"

Bilo je to kratko parče kompjuterske trake, sada urmljano Pjuovom krvlju. Martin ga baci. "Mislio sam da je ubrus. Isekao si obraz na toj kutiji tamo."

"Je li ga prošlo?"

"Izgleda."

Gledali su u Kafa, koji je ležao ukočen, s zubima koji su predstavljali belu crtu između tamnih, stisnutih usana.

"Kao epilepsija. Možda je povreda mozga?"

"Šta misliš o tome da mu damo punu dozu meprobamata?"

Pju je zavrteo glavom. "Ne znam šta je sve bilo u onome što sam mu ubrizgao zbog šoka. Ne želim da ga predoziram."

"Možda će sada prespavati ostalo."

"I sam bih to voleo. Imam osećaj da između zemljotresa i njega ne mogu da se održim na sopstvenim nogama."

"Imaš tu gadan rez. Sredi ga, ja ću još malo ostati s njim." Pju je očistio posečeni obraz i svukao košulju, a zatim zastao. "Ima li nešto što je trebalo da uradimo — da probamo".

"Svi su mrtvi", kazao je Martin polako, tiho.

Pju je legao preko svoje vreće za spavanje, a već trenutak kasnije probudio ga je neprijatni, uznemirujući zvuk borbe. Ustao je teturajući se, pronašao iglu, tri puta pokušavao da pravilno zabode i nije uspeo, zatim je započeo s masažom Kafovog srca. "Usta na usta", kazao je i Martin je poslušao. Ubrzo je Kaf oštro udahnuo, kucanje srca mu se ustalilo, ukrućeni mišići počeli da se opuštaju.

"Koliko sam spavao?"

"Pola sata."

Stajali su, oznojeni. Tle je zadrhtalo, materijal kupole zatalasao se i ulegao. Libra je opet plesala svoju strahotnu polku, svoj Totentanz. Sunce je, iako se uzdizalo, izgledalo sve veće i crvenije; gasovi i prašina sigurno su se podigli visoko u retku atmosferu.

"Šta mu je, Ovene?"

"Mislim da umire s njima."

"Njima — Ali, kažem ti da su svi mrtvi."

"Njih devetoro. Svi su mrtvi, smrvljeni ili ugušeni. Svi su bili on, on je bio sav sačinjen od njih. Umrli su, a on sada proživljava njihove smrti, jednu po jednu."

"Uh, jad božji", kazao je Martin.

Sledeći put bilo je isto. Peti put bilo je gore, jer se Kaf borio i buncao, pokušavajući da govori, ali ne uspevajući da istisne reči, kao da su mu usta bila zatvorena kamenjem ili blatom. Nakon toga, napadi su oslabili, ali i on sam. Osmi napad došao je oko četiri i trideset; Pju i Martin su do pet i trideset činili sve što su umeli da bi zadržali život u telu koje je, ne pružajući nikakav otpor, klizilo u smrt. Zadržali su ga, ali je Martin rekao: "Sledeći će ga dokusuriti." Tako je i bilo; ali Pju je ubacivao svoj sopstveni dah u nepokretna pluća, sve dok i sam nije bio potpuno iscrpljen.

Probudio se. Kupola je bila neprozirna, a svetla isključena. Osluškivao je i čuo disanje dva čoveka koji su spavali. Zaspao je i više ga ništa nije budilo dok to nije učinila glad.

Sunce se nalazilo prilično visoko iznad tamnih zaravni, a planeta je prestala da igra. Kaf je spavao. Pju i Martin pili su čaj i gledali ga s ponosom i trijumfom.

Kada se probudio, Martin mu je prišao: "Kako si, stari?" Nije bilo odgovora. Martinovo mesto zauzeo je Pju i zagledao se u smeđe, mutne oči, koje su zurile prema njegovim ne videći ih. Kao i Martin, brzo se okrenuo. Podgrejao je koncentrat hrane i doneo ga Kafu. "Hajde, ispij."

Mogao je da vidi kako su se mišići na Kafovom vratu zgrčili. "Pustite me da umrem", kazao je mladić.

"Ti ne umireš."

Kaf je govorio jasno i precizno. "Devet desetina mene je mrtvo. Nije me dovoljno ostalo u životu."

To je ubedilo Pjua, i on poče da se bori protiv Kafove uverenosti. "Ne", kazao je oštro. "Oni su mrtvi. Ostali. Tvoja braća i sestre. Ti nisi među njima, ti si živ. Ti si Džon Čou. Tvoj život je u tvojim rukama."

Mladić je i dalje ležao, gledajući u tamu koje nije bilo.

Smenjujući se, Martin i Pju odvozili su tegljač Eskploatacionih trupa s rezervnim robotima do Helmuta, da bi spasli opremu i zaštitili je od Librine nagrizajuće atmosfere, jer je vrednost stvari doslovno bila neprocenjiva. Za samo po jednog čoveka bio je to spor posao, ali oni nisu želeli da ostave Kafa samog. Onaj koji bi ostajao u kupoli bavio se sređivanjem dokumentacije, dok bi Kaf sedeo ili ležao zureći u tamu i ništa ne govoreći. Dani su lagano prolazili.

Radio je zapucketao i progovorio. Misija je pozivala s broda. "Bićemo na Libri kroz pet nedelja. Po mojoj proceni, još trideset i četiri E-dana i devet časova. Kako ide u dobroj staroj kupoli?"

"Ne valja, šefe. Eksploataciona grupa je izginula u rudniku, svi sem jednoga. Zemljotres. Pre šest dana."

Radio je zakrčao i zapevao pesmu zvezda. Šesnaestosekundna pauza u oba pravca; brod se nalazio u orbiti planete II. "Svi mrtvi sem jednog? Ti i Martin ste nepovređeni?"

"Dobro smo, šefe."

Trideset dve skunde.

"Paserina je ovde s nama ostavila eksploatacionu grupu. Mogao bih onda da ih pošaljem na Projekat Helmut, umesto na projekat iz Kvadranta Sedam. Dogovoraćemo se kada se spustimo. U svakom slučaju, ti i Martin otarasićete se kupole dva. Držite se. Ima li još nešto?"

"Ništa više."

Trideset dve sekunde.

"Dobro. Zdravo, Ovene."

Sve ovo čuo je i Kaf, a kasnije mu je Pju kazao: "Šef će te možda pitati želiš li da ostaneš ovde s novom eksploatacionom grupom. Ti znaš kako je ovde." Znajući nevolje života na dalekim svetovima, želeo je da upozori mladića. Kaf nije odgovorio. Otkako je kazao "Nije me dovoljno ostalo u životu", nije progovorio ni reč.

"Ovene", rekao je Martin u interkom svoga odela. "On je udaren. Bolestan. Psiho."

"Dobro se drži za nekoga ko je umirao devet puta."

"Dobro? Kao što je isključeni android dobro? Jedino osećanje koje mu je preostalo je mržnja. Pogledaj mu oči."

"Nije to mržnja, Martine. Čuj, na neki način on je stvarno bio mrtav. Ne mogu ni da zamislim šta oseća. Ali nije to mržnja. Ne može čak ni da nas vidi. Suviše je mračno."

"Vratove seku po mraku. On nas mrzi jer nismo Alef i Jod i Zajin."

"Možda. Ali ja mislim da je on sam. On nas ni ne vidi ni ne čuje. u tome je stvar. Nikada ranije nije morao da vidi nikoga. Nikada ranije nije bio sam. Imao je samoga sebe koga je mogao da vidi, s kim je mogao da razgovara, uz koga je mogao da živi. Ceo život proveo je s udevetostručenim sobom. On ne ume da bude sam. Mora da nauči. Daj mu vremena.

Martin zatrese svojom velikom glavom. "Udaren", kazao je. "Kada budeš nasamo s njim, priseti se da bi jednom rukom mogao da ti slomi vrat."

"Mogao bi", kazao je Pju, ali čovek mekog glasa, s povređenom jagodicom; nasmešio se. Tek što su izašli iz vazdušne komore kupole, programirajući jedan od servoa da popravi oštećeni tegljač. Mogli su da vide Kafa koji je sedeo unutar ogromne polujajaste kupole, poput muve u ćilibaru.

"Dodaj mi onaj deo. Zbog čega misliš da će mu biti bolje?"

"Očigledno ima jaku ličnost."

"Jaku? Sakatu. Devet desetina mrtvu, kako je to on rekao."

"Ali on nije mrtav. On je živ čovek: Džon Kaf Čou. Došao je na svet na stvarno čudan način, ali, najzad, svako dete mora da nauči da se odvoji od porodice. Uspeće on."

"Ne vidim kako."

"Razmisli malo, Martine bećaru. Čemu služi kloniranje? Da popravi ljudsku rasu. Na lošem smo putu. Pogledaj mene. IIQ i GK nisu mi ni pola Džonovih. Ipak, toliko su me želeli za službu na Dalekim svetovima, da su me primili čim sam se prijavio, snabdeli me veštačkim plućima i popravili mi kratkovidost. Kada bi okolo bilo dovoljno valjanih, zdravih momaka, zar bi primili kratkovidog Velšanina sa pola pluća?"

"Nisam znao da imaš veštačka pluća."

"Eto, imam. Nisu gvozdena, znaš. Ljudska, izrasla u rezervoaru iz nečijeg komadića; klonirana, ako ti se tako više sviđa. Tako se prave rezervni organi, ideja je ista kao kod kloniranja, ali se odgajaju samo komadići i delovi umesto gotovih ljudi. Ipak su to sada moja sopstvena pluća. Ali hoću da kažem da ovih dana na svetu ima previše ljudi nalik na mene, a premalo njih poput Džona Čoua. Oni pokušavaju da

ponovo podignu ljudsko genetsko stablo koje se, otkako je populacija uništena, svelo na kržljavu travku. Ukoliko su ga klonirali, znači da je čovek snažan i bistar. To je bar logično."

Martin zagrokta; servo je počeo da bruji.

Kaf je malo jeo; imao je problema sa gutanjem hrane, gušio se, tako da je prekidao nakon nekoliko zalogaja. Izgubio je osam ili deset kilograma. Ipak je, nakon neke tri nedelje, apetit počeo da mu se vraća, a jednog dana počeo je da razgleda klonove stvari, vreće za spavanje, alatke, papire koje je Pju uredno složio na kraju hodnika napravljenog od kutija za pakovanje. Sređivao ih je, uništio gomilu papira i predmeta, napravio mali zavežljaj od onoga što je ostalo, a zatim ponovo zapao u sebi svojstvenu komu.

Nakon dva dana je progovorio. Pju je bezuspešno pokušavao da podesi zvuk na magnetofonu; Martin je odleteo mlažnjakom, proveravajući mape Pampe. "Prokleti", kazao je Pju, a Kaf reče bezbojnim glasom: "Hoćeš li da ja to uradim?"

Pju je poskočio, uspostavio kontrolu nad sobom i pružio mašinu Kafu. Mladić ju je rastavio, ponovo sastavio i ostavio na stolu.

"Pusti neku traku", kazao je Pju pažljivo i razložno, zauzet kod drugog stola.

Kaf je stavio traku koja je bila na vrhu, nekakav koral. Legao je na svoj ležaj. Zvuk stotina ljudskih glasova koji su zajedno pevali ispunio je kupolu. Mirno je ležao, praznog lica.

Sledećih dana uradio je nekoliko rutinskih poslova, iako to niko od njega nije tražio. Nije preduzimao ništa što bi zahtevalo inicijativu, a kada bi ga zamolili da uradi nešto uopšte nije odgovarao.

"Bolje mu je", rekao je Pju na argentinskom.

"Nije. Pretvara se u mašinu. Radi ono za šta je programiran, ne reaguje ni na šta drugo. Gore mu je nego dok nije ništa radio. Više nije ljudsko biće."

Pju uzdahnu. "Pa, laku noć", kazao je na engleskom. "Laku noć, Kafe." "Laku noć", kazao je Martin; Kaf nije odgovorio.

Sledećeg jutra, na doručku, Kaf je pružio ruku preko Martinovog tanjira da bi dohvatio dvopek. "Zašto nisi tražio?" S prigušenim besom je kazao Martin. "Mogao sam da ti ga dodam."

"Mogu i sam da dohvatim", kazao je Kaf svojim ravnim glasom.

"Da, ali pazi. Kada zatražiš da ti neko doda nešto, kažeš laku noć ili zdravo, takve stvari nisu važne, ali svejedno kada neko kaže nešto čovek treba da odgovori..."

Mladić je nezainteresovano gledao prema Martinu; njegove oči kao da još nisu dopirale do čoveka u koga je gledao. "Zašto bih odgovorio?"

"Zato što ti je neko nešto rekao."

"Zašto?"

Martin je slegao ramenima i nasmejao se. Pju je skočio i uključio sekač kamena.

Kasnije je rekao: "Mani se toga, Martine."

"Pristojnost je jedna od najvažnijih stvari u malim, izolovanim zajednicama, barem neka vrsta pristojnosti, ma šta da je zajednički posao. Učili su ga tome, to je poznato svima na Dalekim svetovima. Zašto je on namerno odbacuje?"

"Govoriš li ti sebi laku noć?"

"Pa?"

"Zar ne vidiš da Kaf nikada nije poznavao nikoga osim sebe?"

Martin je malo razmislio, a zatim prasnuo: "Onda bogami ceo taj posao s klonima ništa ne valja. Šta će nam gomile dupliciranih genija, kada oni čak i ne znaju da postojimo?"

Pju je klimnuo glavom. "Možda bi bilo pametnije kada bi razdvajali klone i odgajali ih sa drugima. Ali ovako čine stvarno sjajan tim."

"Stvarno? Ne znam baš. Da je tamo bila grupa od deset prosečnih, neefikasnih E. T. inženjera, da li bi svi izginuli? Šta, ako su, kada je došao zemljotres i stvari počele da se ruše, šta ako su sva ta deca potrčala istim putem, možda dublje u rudnik da bi spasli onoga koji je bio najdublje? Čak je i Kaf, koji je bio napolju, potrčao unutra...To je samo pretpostavka. Ali sam razmišljao, od deset običnih, zbunjenih momaka, više bi ih se izvuklo."

"Ne znam. Istina je da identični blizanci često umiru u približno isto vreme, čak i ako nikada nisu videli jedno drugo. Identičnost i smrt, to je vrlo čudno..."

Dani su prolazili, crveno sunce je gmizalo preko tamnog neba, Kaf nije odgovarao kada bi mu se obratili, Pju i Martin su sve češće režali jedan na drugoga. Pju se požalio na Martinovo hrkanje. Uvređen, Martin je pomerio ležaj na drugi kraj kupole i neko vreme nije razgovarao s Pjuom. Pju je zviždukao velške pogrebne pesme sve dok se Martin nije pobunio, a onda Pju neko vreme nije govorio.

Dan pre nego što je brod Misije trebalo da stigne, Martin je izjavio da ide do Merioneta.

"Mislio sam da ćeš mi bar pomoći na kompjuteru da završim analizu stena", kazao je Pju turobno.

"To može i Kaf. Hteo bih da još jednom vidim Šanac. Prijatno", dodao je na dijalektu, nasmejao se i otišao.

"Kakav je to jezik?"

"Argentinski. Zar ti nisam to već jednom rekao?"

"Ne znam." Nakon izvesnog vremena mladić je dodao: "Mislim da sam mnogo toga pozaboravljao."

"U stvari, i nije bilo važno", kazao je Pju polako, najednom shvativši koliko je važan taj razgovor. "Hoćeš li mi pomoći na kompjuteru, Kafe?" Klimnuo je glavom.

Pju je ostavio mnogo nedovršenih stvari, pa im je posao oduzeo čitav dan. Kaf je bio dobar saradnik, mnogo brži i sistematičniji i od samog Pjua. Njegov ravni glas, sada kada je ponovo progovorio, prilično je nervirao; ali to nije bilo važno, jer trebalo je izdržati samo taj jedan dan s njim, a onda će doći brod, stara posada, drugovi i prijatelji.

Za vreme pauze za čaj Kaf je rekao: "Šta će se desiti ako se istraživački brod sruši?"

"Svi će izginuti."

"Mislio sam s nama."

"S nama? Poslali bismo radijom SOS signale i živeli na pola obroka sve dok ne stigne spasilačka krstarica iz Oblasti Tri. To je na četiri i po E-godine odavde. Ovde imamo sredstva za život za tri čoveka za, da vidim, možda četiri do pet godina. Bilo bi malo gadno."

"Da li bi poslali krstaricu zbog tri čoveka?"

"Bi."

Kaf više nije govorio.

"Dosta veselih misli", rekao je veselo Pju, ustajući da bi se vratio na posao. Zateturao se postrance, a stolica mu se omakla pod rukom. Napravio je neku vrstu poluokreta i oštro tresnuo o pod kupole. "Bogo moj", kazao je, vraćajući se načinu govora iz svog rodnog kraja, "šta je to?"

"Zemljotres",kazao je Kaf.

Šoljice su uz kikot poskočile po stolu. Rolna papira ispala je iz kutije, materijal kupole zatalasao se i ugnuo. Pod nogama začula se titanska buka, napola zvuk, napola podrhtavanje, podzvučna tutnjava.

Kaf je nepomično sedeo. Čovek koji je devet puta poginuo u zemljotresu ne plaši se zemljotresa.

Pju, bledog lica, crne kose razbarušene oko glave, slika i prilika prestravljenog čoveka, kazao je, "Martin je u Šancu."

"Kakvom šancu?"

"Velika raselina. Epicentar lokalnih zemljotresa. Pogledaj seizmograf". Pju se borio s zaglavljenim vratima komore, koja se još uvek tresla. "Kuda ćeš?"

"Za njim."

"Martin je pošao u mlažnjaku. Nije bezbedno koristiti sanke za vreme zemljotresa. Gubi se kontrola nad njima."

"Zaboga, čoveče, ućuti!"

Kaf je ustao, govoreći ravnim glasom, kao i obično: "Nepotrebno je sada poći za njim. To je preduzimanje nepotrebnog rizika."

"Ukoliko se njegov alarm izgubi, pozovi me radiom", rekao je Pju, zatvorio šlem svoga odela i otrčao u komoru. Kada je izašao, Libra zadiže svoju poderanu suknju i zaigra trbušni ples, počev od njegovih nogu sve do crvenog horizonta.

Unutar kupole, Kaf je gledao kako se sanke uzdižu, tresući se poput meteora u mutno-crvenom svetlu dana, i nestaju na jugoistoku. Pod kupole zadrhta, zemlja se zakašlja. Grotlo južno od kupole izbljuvalo je oblak crnog gasa koji se sporo uzdizao.

Zvono je zaurlalo, a crveno svetlo sinulo na glavnoj kontrolnoj tabli. Na natpisu ispod svetiljke stajalo je "Odelo 2", a ispod toga rukom je bilo naškrabano A. G. M; Kaf nije isključio signal. Pokušao je da pozove Martina radiom, zatim Pjua, ali nijedan od njih nije odgovarao.

Kada su naknadni udari oslabili, vratio se poslu i dovršio Pjuov proračun. To mu je oduzelo oko dva sata. Svakih pola sata pokušavao je da uspostavi vezu s odelom i i nije uspevao, zatim s odelom 2 i nije uspevao. Nakon jednog sata crveno svetlo se ugasilo.

Došlo je vreme za večeru. Kaf je skuvao večeru za jednoga i pojeo je. Zatim je legao u svoju postelju.

Naknadni udari su prestali, osim slabašnih drhtaja s dugim prekidima. Sunce je visilo na zapadu, pljosnato, bledo crveno, ogromno. Nije se vidljivo spuštalo. Baš se ništa nije čulo.

Kaf je ustao i počeo da korača po neurednoj, pretrpanoj, pustoj kupoli punoj kutija. Tišina se nastavljala. Prišao je magnetofonu i pustio prvu traku koja mu je bila pri ruci. Bila je to instrumentalna muzika, čisto elektronska, bez harmonija, bez glasova. Završila se. Tišina se nastavljala.

Gornji deo Pjuove uniforme, bez jednog dugmeta, visio je sa gomiie uzoraka stenja. Kaf ga je gledao neko vreme.

Tišina se nastavljala.

Detinji san: na celom svetu nema nikog živog osim mene. Na celom svetu. Nisko na nebu, južno od kupole, bljesnuo je meteor.

Kafova usta su se otvorila, kao da pokušava nešto da kaže, ali se nije čuo nikakav zvuk. Žurno je otišao do severnog zida i zabuljio se u želatinozno crveno svetlo.

Mala zvezda upalila se i ugasila. Dve figure zauzele su vazdušnu komoru. Kaf je stajao u blizini vrata kada su ušli. Martinovo imodelo bilo je prekriveno nekom vrstom prašine, tako da je izgledalo crvenkasto i bradavičavo, poput Librine površine. Pju ga je pridržavao za ruku.

"Je li povređen?"

Pju je strgao svoje odelo i pomogao Martinu da skine svoje. "Prodrman", kazao je kratko.

"Komad grebena srušio se na mlažnjak", kazao je Martin, sedajući za sto i mlatarajući rukama. "Ali ne dok sam ja bio unutra. Zaustavio sam se, znaš, i njuškao po onoj oblasti ugljene prašine, kada sam osetio da stvari skakuću okolo. Zato sam otišao na jedno lepo parče ranog vulkanskog tla koje sam primetio odozgo, dobra kao podloga i prilično udaljeno od grebena. Zatim sam video kako se komad planete obrušava na letelicu, prilično uzbudljiv prizor, i tek nakon izvesnog vremena sinulo mi je da su rezervne boce s kiseonikom bile u letelici, pa sam pritisnuo alarmno dugme. Ali, nisam uhvatio nikakvu radio-poruku. To se ovde uvek dešava kada su zemljotresi, tako da nisam znao da li se signal probio. Stvari su i dalje skakale, a komadi grebena obrušavali, okolo je letelo malo kamenje, a prašine je bilo toliko da nisam mogao da vidim ni na metar ispred sebe. Stvarno sam počeo da se pitam šta li ću udisati u sitne sate, znaš, kada sam video dobrog starog Ovena kako lepršа po šancu kroz svu tu prašinu i prljavštinu poput velikog gadnog šišmiša."

"Hoćeš li da jedeš?"

"Naravno da hoću. Kako si ti prošao ovde za vreme zemljotresa, Kafe? Nema oštećenja? U stvari i nije bio naročito veliki, zar ne, šta kaže seizmo? Nevolja sa mnom bila je u tome što sam se našao posred svega. Stari epicentar-Alvaro. Učinilo mi se kao da ima petnaest rihtera — potpuno uništenje planete."

"Sedi", rekao je Pju. "Jedi."

Nakon što je Martin malo jeo, bujica njegovih reči je presahla. Ubrzo je otišao do svog ležaja koji se još nalazio u udaljenom uglu, gde ga je preneo kada se Pju požalio na njegovo hrkanje, "Laku noć, Velšanine s pola pluća", kazao je preko kupole.

"Laku noć".

Martin nije više ništa rekao. Pju je učinio kupolu neprozirnom, smanjio osvetljenje do žućkastog sjaja slabijeg od svetlosti svece i seo ne radeći ništa, ne govoreći ništa, povučen u sebe.

Tišina se nastavljala.

"Dovršio sam proračun."

Pju zahvalno klimnu glavom.

"Martinov signal se probio, ali nisam mogao da uspostavim vezu ni sa njim, ni sa tobom."

Uz napor, Pju reče: "Nije trebalo da pođem. Čak i sa jednim rezervoarom imao je još dva sata vazduha. Kada sam pošao, moglo se desiti da on već žuri kući. Ovako smo svi bili odsečeni jedan od drugoga. Uplašio sam se."

Tišina se vratila, isprekidana Martinovim dugim, tihim hrkanjem.

"Voliš li ti Martina?"

Pju ljutito podiže pogled: "Martin mi je prijatelj. Radimo zajedno, dobar je čovek." Stade. Malo kasnije rekao je, "Da, volim ga. Zašto si pitao?"

Kaf nije ništa rekao, ali je gledao prema drugom čoveku. Lice mu se izmenilo, kao da je video nešto što ranije nije primetio; i glas mu se promenio. "Kako možeš... Kako si..."

Ali Pju nije umeo da mu odgovori. "Ne znam", kazao je. "To je, delom, stvar navike. Ne znam. Naravno, svi smo mi sami. Šta možeš drugo nego da držiš ruku pruženu u tami?"

Kafov čudni pogled se spustio, sažežen sopstvenom jačinom.

"Umoran sam", rekao je Pju. "Bilo je gadno, tragati za njim po svoj toj crnoj prašini i prljavštini, sa rupama i otvorima u zemlji. Idem u krevet. Brod će nam se javiti oko šest." Ustao je i protegao se.

"To je Klon", kazao je Kaf. "Druga eksploataciona grupa koju dovode sa sobom."

"Je li?"

"Dvanaestoklon. Stigli su s nama na Paserini."

Kaf je sedeo u malom žutom krugu svetlosti, kao da kroz nju vidi ono čega se plašio: novog Klona, umnoženo ja čiji on nije deo. Izgubljeni komad slomljenog kompleta, fragment, nenaviknut na samoću, čak i ne znajući kako se uzvraća ljubav drugom pojedincu, sada se morao suočiti s potpunom, zatvorenom samodovoljnošću Klona od dvanaestoro; to je sigurno bio prevelik zahtev za jadnog momka. Pju mu, prolazeći, spusti ruku na rame. "Šef neće tražiti da ostaneš ovde s Klonom. Moći ćeš da pođeš kući. Ili ćeš, pošto si jedan od ljudi iz ekipe za Daleke Svetove, možda dalje poći s nama. Mogao bi nam biti od pomoći. Ne žuri s odlukom. Sigurno ćeš pravilno rešiti."

Pjuov tihi glas se ućuta. Stajao je raskopčavajući odelo, malo poguren od umora. Kaf ga je gledao i video ono što nikada ranije nije primetio, video je njega, Ovena Pjua, drugog Čoveka, stranca, ruke pružene u tami.

"Laku noć", promrmljao je Pju, uvlačeći se u vreću za spavanje, već napola dremajući, tako da nije čuo Kafa koji je, nakon pauze, odgovorio, ponavljajući pozdrav kroz tamu.

Harlan Elison

DEČAK I NJEGOV PAS

1

Bio sam napolju s Krvavim, svojim psom. Bila je to nedelja u kojoj je rešio da me nervira: stalno me je zvao Albert. Mislio je da je to prokleto mnogo smešno. Pejson Terhjun: ha ha. Ulovio sam mu nekoliko vodenih pacova, velikih zelenih i žutih, i nečiju nalickanu pudlicu koja je pobegla sa uzice iz jednog od podzemnih; jeo je dosta dobro, ali je bio ćudljiv.

"'Ajde, kučkin sine", zatražio sam, "nađi mi neko dupence." Krvavi se samo zacerekao, duboko u svom kerećem grlu. "Smešan si kad ti se digne", kazao je.

Možda dovoljno smešan da zabijem nogu u to njegovo pseće dupište, tom beguncu iz čopora dingoa.

"Nađi! Ne se šalim!"

"Sramota, Alberte. Nakon svega čemu sam te učio. Nije 'ne se šalim'. N e šalim se."

Znao je da sam na kraj živaca. Mrzovoljno, počeo je da njuši. Seo je na zdrobljene ostatke ograde, kapci su mu zatreptali i sklopili se, krznato telo se zateglo. Nakon nekog vremena spustio se na prednje šape i istezao ih sve dok nije dodirnuo tlo, čupavu glavu oslonio na opružene šape. Napregnutost ga je napustila, počeo je da se trese, kao kada bi hteo da se počeše jer ga je ujela buva. To se nastavilo skoro pola sata, najzad se preturio i legao na leđa, golog stomaka naspram noćnog neba, prednjih šapa savijenih kao u bogomoljke, zadnjih nogu opruženih i raširenih. "Izvini", kazao je. "Nema ničega."

Mogao sam da pobesnim i išutiram ga, ali sam znao da je pokušao. Nisam bio srećan zbog toga, stvarno sam želeo da povalim nešto, ali šta sam mogao da radim? "Dobro", rekao sam razočarano, "zaboravi."

Preturio se na bok i brzo ustao .

"Šta bi hteo da radiš?" pitao je.

"Šta uopšte možemo da radimo?" Bio sam ne malo sarkastičan. Opet je seo,

pokraj mojih nogu, bezobrazno ponizan. Naslonio sam se na rastopljeni stub svetiljke i razmišljao o devojkama. To je bolelo. "Uvek možemo da odemo na film", kazao sam. Krvavi je pogledao niz ulicu, po lokvama senki u korovom obraslim kraterima i nije rekao ništa. Džukela je čekala da kažem dobro, hajdemo. Voleo je filmove baš kao i ja.

"Dobro, hajdemo."

Digao se i pošao za mnom isplaženog jezika, srećno dahćući. Samo napred i smej se, jajaro. Baš nećeš dobiti kokice!

Naša Družina bila je banda koja nikada nije bila voljna da svede stvari na jednostavno traganje za hranom, pa su se zato odlučili za udobnost i smislili jednostavan način da je se domognu. Bili su to klinci koji su voleli film, pa su preuzeli blok u kome je bio bioskop Metropol. Niko nije pokušavao da im provali u blok, jer filmovi su svima nama trebali, a sve dok je naša družina imala pristup filmovima i pravila posao vrteći ih, usluga je bila obezbeđena svima, čak i samotnjacima poput mene i Krvavog. Naročito samotnjacima poput nas.

Naterali su me da ostavim svoj .45 i Brauning .22 pred vratima. Tamo se nalazila mala senica, baš pored šaltera za karte. Prvo sam kupio svoje karte; za sebe sam platio limenkom filadelfijskih odrezaka, a za Krvavog konzervom sardina. Zatim su me mašinkama naoružani stražari Naše Družine odveli do senice, pa sam ostavio svoju gvožđuriju. Video sam kako voda curi iz slomljene cevi na tavanici i rekao momku koji je čuvao oružje, klincu s velikim kožastim bradavicama svuda po licu i usnama, da pomeri moje oružje na suvlje mesto. Nije se obazirao. "Ej ti! Žabac jebeni, premesti stvari na drugu stranu... brzo rđaju... čoveče, kosti ćuti izlomiti ako se na njima pojavi makar i tačkica!"

Hteo je da me napadne i pogledao je stražare s mašinkama, znajući da bi mi, kada bi me izbacili, propale stvari kojima sam platio ulaznice, ušao ja unutra ili ne, ali se oni nisu spremali da reaguju, verovatno nisu imali dovoljno ljudi, i klimnuli su mu da batali stvar i uradi kako sam mu rekao. I tako je žabac premestio moj Brauning na drugi kraj police i okačio ispod moj .45.

Krvavi i ja ušli smo u salu.

"Hoću kokice."

"Zaboravi."

"Hajde, Alberte. Kupi mi kokice."

"Švorc sam. Preživećeš i bez kokica."

"Izigravaš seratora."

Slegao sam ramenima: briga me.

Ušli smo. Mesto je bilo krcato. Bilo mi je drago što straža nije pokušala da

oduzme ništa drugo sem vatrenog oružja. Moj bodež i klin delovali su umirujuće, ležeći u svojim podmazanim futrolama pozadi na mom vratu. Krvavi je našao dva prazna mesta jedno pored drugog, pa smo ušli u red, gazeći po tuđim stopalima. Neko je opsovao, ali se ja nisam osvrtao. Neki doberman je zarežao. Krzno Krvavog se nakostrešilo, ali je pustio da stvar prođe. Uvek se nađe poneki uvrnuti tabadžija, čak i na neutralnom terenu kakav je Metropol.

(Čuo sam jednom o svratištu koje se nalazilo kod Granade starog Leva, na Južnoj Strani. Sve se svršilo s deset ili dvanaest Skitača mrtvih zajedno s svojim njuškama, bioskopom spaljenim do temelja i nekoliko dobrih Kegnijevih filmova izgubljenih u vatri. Posle toga su bande postigle sporazum o nedodirljivosti bioskopa. Sada je bilo bolje, ali uvek bi se našao neko s prevelikom zbrkom u glavi da bi se sredio.)

Bila je to trostruka predstava. "Prljavi posao" s Denisom O'Kifom, Kler Trevor, Rejmondom Barom i Marsom Hant bio je najstariji od sva tri. Bio je napravljen 1948, pre sedamdeset i šest godina, bog zna kako se održao u jednom komadu za sve ovo vreme; spadao je sa zubaca i stalno su morali da prekidaju predstavu da bi ga ponovo namestili. Ali bio je to dobar film. O onom samotnjaku koga je odbacila njegova banda pa se vratio da se osveti. Gangsteri, bande, puno tuča i borbi. Dobra stvar.

Srednje parče bila je stvar napravljena za vreme Trećeg Rata, godine '07, dve godine pre nego što sam uopšte rođen, stvar zvana "Zadah Cinka". Bilo je dosta prosipanja creva i malo dobrog prsa-u-prsa. Divna scena u kojoj hrtovi-borci opremljeni bacačima plamena do temelja spaljuju grad Cink. Krvavi ga je prosto gutao, iako smo ga već i ranije videli. Imao je neku šašavu fiks ideju da su mu oni preci,a znao je, i ja sam znao, da samo zamišlja.

"'Oš da spališ nekoga, junačino?" Šapnuo sam mu. To ga je žacnulo, ali se samo promeškoljio u svom sedištu, ništa nije rekao, i dalje zadovoljno gledajući kako se psi probijaju kroz grad.

Čekao sam na glavnu predstavu.

Najzad je počelo. Bila je to prava lepota, pornić napravljen u kasnim sedamdesetim. Zvao se "Velike crne kožne rupe". Odmah je sjajno počeo. One dve plavuše u crnim kožnim steznicima i čizmama, nogu skroz u čipkama, s bičevima i maskama, naterale su onog mršavka da legne i jedna od cura sela mu je na lice, dok mu je druga otišla dole. Posle je stvarno postalo vruće.

Svuda oko mene samotnjaci su se igrali sa sobom. Upravo sam hteo da ga i ja drmnem malo, kad se Krvavi nagnuo i kazao, tiho, kao kada naiđe na nešto stvarno mirišljavo: "Ovde unutra je neka cura."

"Ti si krele", kazao sam.

"Kažem ti da sam je nanjušio. Ovde je unutra, čoveče."

Trudeći se da ne izgledam upadljivo, pogledao sam okolo. Gotovo sva sedišta u sali zauzimali su samotnjaci ili njihovi psi. Da je cura upala unutra došlo bi do rusvaja. Iskidali bi je u parčad pre nego što bi joj i jedan jedini momak ugurao. "Gde?" pitao sam tiho. Svuda oko mene, samotnjaci su ga teglili, zevajući dok su plavuše skidale svoje maske, a jedna od njih počela da obrađuje mršavka velikom drvenom budžom koja joj je bila vezana oko kukova.

"Daj mi malo vremena", kazao je Krvavi.

Stvarno se koncentrisao. Telo mu se zateglo kao žica. Oči su mu bile zatvorene, njuška je drhtala. Pustio sam ga neka radi.

Bilo je moguće. Samo možda moguće. Znao sam da dole u podzemnim prave stvarno glupe filmove, onakva sranja kakva su se pravila tamo u tridesetim i četrdesetim, stvarno isprane stvari, u kojima su čak i venčani ljudi samo spavali u bračnim krevetima. Stvari poput Mirne Loj i Džordža Brenta. Znao sam da s vremena na vreme cura iz nekog od stvarno striktnih podzemnih koji su pripadali srednjim klasama poželi da dođe gore, da vidi kako izgledaju vrući filmovi. Čuo sam o tome, ali se to nikada nije dogodilo u bioskopu u kome sam ja bio.

A posebno su šanse da se nešto tako desi u Metropolu bile klimave. Bilo je puno nastranog sveta koji je dolazio u Metropol. Sad, razumite, nemam ja nikakvo predubeđenje protiv momaka koji vataju jedan drugoga... Do đavola, shvatam ih ja. Ponegde prosto nema dovoljno devojaka. Ali ne mogu da svarim scenu s džokejom i bokserom zato što to znači imati nekog malog, slabašnog boksera koji ti se nakači, pa još postane ljubomoran, moraš da loviš za njega, a on misli da je dovoljno da ti podmetne guzicu da bi obavio svoj deo posla. To je isto toliko loše kao i vucarati se s devojkom. Kao stvoreno za izazivanje razdora i tuča u većim bandama. Zato to nisam nikada radio. Dobro, ne baš nikad, ali nisam već dugo.

I tako sa svim pešovanima u Metropolu, mislim da cura ne bi rešila da reskira. Bilo bi prava kocka pogoditi ko bi je pre rastrgao: peškiri ili normalci.

A ako je i bila ovde, zašto ni jedan drugi pas nije mogao da je nanjuši?

"Treći red ispred nas", kazao je Krvavi. "Sedište sa strane. Obučena kao samotnjak."

"Kako to da ti možeš da je nanjušiš, a ni jedan drugi pas ne može?" "Zaboravljaš ko sam ja, Alberte."

"Ne zaboravljam, nego ti ne verujem."

U stvari, posle svega, mislim da sam mu ipak verovao. Kada ste onolika neznalica kao što sam to bio ja, pa vas pas poput Krvavog svemu nauči, verovaćete mu sve što kaže. Ne raspravlja se s svojim učiteljem.

Bar ne ukoliko vas je naučio da čitate, pišete, sabirate i oduzimate i sve ono što je

trebalo da znate da bi vas smatrali pametnim (ali sada nije tako mnogo značilo, sem što je valjda bilo dobro sve to znati).

(Čitanje je mnogo dobra stvar. Fino vam dođe kada negde nađete konzervisanu hranu, recimo u bombardovanoj robnoj kući; lakše vam je da pokupite stvari koje volite kada sa kutije otpadnu slike. Par puta mi je čitanje pomoglo da ne uzmem konzervisanu repu. Jebi ga, mrzim repu.)

Zato mislim da sam mu ipak verovao da može da nanjuši možebitnu curu tamo dole, a nijedna druga njuška to ne može. O tome mi je pričao milion puta. Bila mu je to omiljena priča. Zvao ju je istorijom, Boga mu, nisam baš toliko glup! Znao sam šta je to istorija. To su bile sve stvari koje su se desile pre sada.

Ali sam voleo da slušam o istoriji direktno od Krvavog, umesto da me natera da čitam neku od onih prašnjavih knjiga koje je stalno dovlačio. A posebno t a istorija bila je sva o njemu, pa mi je pričao opet i opet, sve dok je nisam naučio napamet... Ne, prava reč bila je obredio. Ne obradio, kao obraditi, bilo je to nešto drugo. Znao sam je kao po obredu, što vam znači otprilike da ste je dobili reč-za-reč.

A kada vas njuška nauči svemu što znate, i kaže vam po obredu nešto, mislim da joj najzad poverujete.Samo što nikada nisam dozvolio da taj zapišivač drveća to i sazna.

2

Ono što mi je rekao po obredu bilo je sledeće:

Pre više od pedeset godina, u Los Anđelesu, čak pre ne što je Treći Rat stvarno počeo, u Ceritosu je živeo čovek po imenu Bjuzing. On je uzgajao pse-čuvare, policijske pse i pse-ubice. Dobermani, danske doge, šnauceri i japanski skita-psi. Imao je četvorogodišnju kuju nemačkog ovčara po imenu Kolačić. Radila je u odeljenju za narkotike Los Anđeloskog policijskog odreda. Umela je da nanjuši marihuanu. Ma kako dobro skrivenu. Napravili su probu za nju: u robnoj kući za prodaju auto-delova nalazilo se dvadeset pet hiljada kutija. U pet od njih bila je marihuana, koja je najpre umotana u celofan, zatim zamotana staniolom i debelim pak-papirom, najzad spakovana u tri odvojena, zapečaćena kartonska omota. Za manje od sedam minuta Kolačić je našla svih pet kutija. U isto vreme dok je Kolačić radila, u Santa Barbari, devedeset i dve milje severno, cetolozi su izvukli i koncentrisali moždinsku tečnost delfina i ubrizgali je čakma-babunima i psima. Vršili su razne hirurške zahvate i presađivanja. Prvi uspešan proizvod tih ogleda bio je dvogodišnji mužjak pulija, zvao se Abu, koji je umeo da prenosi osećaje telepatski. Ukrštanje i dalji telepatski ogledi proizveli su prve pse-borce, baš na vreme za Treći

rat. Telepatični na malim rastojanjima, bilo ih je lako dresirati, mogli su da prenose benzin, ljude, otrovne gasove ili radioaktivne materije dok su bili u vezi s svojim ljudskim kontrolorima, tako da su se pretvorili u strašne komandose nove vrste rata. Pažljiva selekcija se ovaplodila. Dobermani, hrtovi, akite, puliji, šnauceri sve više su se pretvarali u telepate.

Kolačić i Abu bili su preci Krvavog.

Tako mi je govorio, hiljadama puta. Ispričao mi je ovu priču baš na taj način, istim tim rečima, hiljadama puta, kao što su je pričali njemu. Do sada mu nisam verovao.

Možda je mali kopilan i bio nešto posebno.

Pažljivo sam pogledao samotnjaka zavaljenog u bočno sedište tri reda ispred mene. Nisam mogao ništa da kažem. Samotnjakova (samotnjakinjina?) kapa bila je povučena nadole, okovratnik vunenog kaputa podignut.

"Jesi li siguran?"

"Potpuno. To je devojka."

"Ukoliko i jeste, tegli ga kao da je muškarac." Krvavi se iscerio. "Iznenađenje", kazao je sarkastično.

Tajanstveni samotnjak ostao je ponovo za vreme "Prljavog posla". To je imalo smisla, ukoliko se radilo o devojci. Većina samotnjaka i svi članovi bandi otišli su nakon pornića. Sala se više nije punila, bilo je dovoljno vremena da se ulice isprazne, pa je on/ona mogao/mogla nesmetano da se vrati tamo odakle je stigao/stigla. I ja sam ostao ponovo za vreme "Prljavog posla". Krvavi je zaspao.

Kada je tajanstveni samotnjak pošao,dao sam mu/joj vremena da podigne oružje, ukoliko je bilo nekakvog, i da pođe. Onda sam povukao Krvavog za veliko, čupavo uvo i rekao: "'ajmo." Pošao je za mnom do bočnih sedišta. Uzeo sam oružje i pogledao po ulici. Prazno.

"Dobro, nosu", kazao sam, "kuda je pošao?"

"Pošla. Nadesno."

Krenuo sam, napunivši Brauning mecima iz redenika. Nisam još uvek video nikoga između bombardovanih ljuštura zgrada. Ovaj deo grada bio je sav rasturen, stvarno u lošem stanju. Ali sve dok je Naša Družina držala Metropol, nisu morali ništa drugo da popravljaju da bi zaradili dovoljno za život. Bila je to ironija sudbine: Zmajevi su morali da održavaju celu električnu centralu da bi uzimali porez od ostalih bandi, Tedova Banda morala je da se stara za rezervoar, Bastinadosi su radili kao vrtlari u zasadima marihuane, Crni Barbadosi su gubili svake godine po tridesetak članova čisteći radioaktivne jame po gradu; a Naša Družina morala je da vodi računa samo o tom bioskopu.Ko god da je bio njihov predvodnik, pre koliko god

da su godina počele da se stvaraju bande samotnjaka u potrazi za hranom, morao sam da mu priznam: bio je mnogo pametna glava. Znao je kakvim se poslom treba baviti.

"Ovde je skrenula", kazao je Krvavi.

Sledio sam ga kada je zakaskao prema periferiji grada i prema plavo-zelenoj radijaciji koja je još svetlucala sa bregova. Tada sam shvatio da je u pravu. Jedina stvar koja se ovde nalazila bio je upadni tunel koji je vodio do podzemnog. U redu, bila je to devojka.

Dupe mi se steglo kada sam pomislio na to. Uskoro ću da povalim nešto. Prošlo je skoro mesec dana otkako je Krvavi nanjušio onu samotnjačku curu u podrumu samousluge. Bila je prljava i dobio sam od nje vaške, ali je bila žensko, a kada sam ja vezao i tresnuo nekoliko puta bila je prilično dobra. I njoj se svidelo, iako me je pljunula i rekla da bi me ubila kad bi se samo oslobodila. Ostavio sam je vezanu, za svaki slučaj. Kada sam se pretprošle nedelje vratio da pogledam, više nije bila tu.

"Pazi", rekao je Krvavi, obilazeći krater koji je bio gotovo nevidljiv u senkama koje su ga okruživale. U krateru se nešto komešalo.

Koračajući po ničijoj zemlji, shvatio sam zašto su gotovo svi samotnjaci i članovi bandi muškarci. Rat je pobio većinu devojaka, a tako je uvek bilo u ratovima... ili mi je bar Krvavi tako rekao. Sve se manje sveta rađalo, bilo muškog ili ženskog, a čim ih izvučeš ispod majke morao si da ih tresneš o zid.

Ono malo cura koje nisu otišle dole u podzemne zajedno s srednjom klasom bile su tvrde, usamljene kučke, kao ona u samoposluzi; žilave i jake i baš rešene da ti ga odseku brijačem kad te već jednom puste da im ga uguraš. Što sam bio stariji, postajalo je sve teže izboriti se za parče guzice.

Ali malo nekoj curi bi dosadilo da bude vlasništvo bande, ili bi pet-šest bandi izvršilo upad i zauzelo neki podzemni, ili — kao ovaj put, aha — bi se nekoj od cura iz srednje klase po podzemnim prohtelo da vidi kako izgledaju pornići, pa bi se popela gore.

Uskoro ću da povalim neku. Uh, čoveče, jedva sam čekao.

3

Napolju nije bilo ničega sem praznih leševa raznesenih zgrada. Ceo jedan kvart bio je potpuno sravljen sa zemljom, kao da se iz Nebesa spustila čelična presa i uz jedno snažno bum! sve smrvila u prah. Video sam da je cura uplašena i nervozna. Kretala se nasumce, osvrćući se i gledajući na sve strane. Znala je da je na opasnom terenu. Čoveče, da je samo znala koliko opasnom.

Na kraju smrvljenog bloka stajala je usamljena zgrada, kao da ju je slučajnost

promašila i ostavila da stoji. Uronila je unutra, a minut kasnije ugledao sam treptavo svetlo. Džepna lampa? Možda.

Krvavi i ja prešli smo ulicu i zašli u tamu koja je okruživala zgradu. Bilo je to sve što je ostalo od UMH.

To je značilo "Udruženje mladih hrišćana". Krvavi me je naučio da čitam.

Ali šta mu je to, do đavola, bilo udruženje mladih hrišćana? Ponekad vam je sposobnost čitanja pravila više-pitanja nego kad ste glupi.

Nisam želeo da mi izađe; unutra je bilo sasvim dobro mesto za tucanje, pa sam zato ostavio Krvavog da stražari pored stepenica koje su vodile u ruševinu, a ja sam otišao pozadi. Naravno, sva vrata i prozori su bili izbijeni. Nije bilo teško ući unutra. Popeo sam se na rub prozora i uskočio unutra. Tamno unutra. Nikakvog šuma, osim zvukova koje je pravila ona sama, krećući se drugom stranom starog UMH. Nisam znao da li je naoružana ili ne, a nisam hteo da rizikujem. Okačio sam Brauning i uzeo automat .45. Nisam morao da seckam akciju — uvek je postojala mogućnost da joj smestim metak.

Pažljivo sam prošao kroz sobu. Bila je to neka vrsta ostave. Svuda po podu bilo je stakla i komadića maltera, a boja je bila spaljena po površini čitavog reda metalnih sanduka; pre mnogo godina zahvatio ih je bljesak eksplozije sa prozora. Moje patike nisu pravile ni šuma dok sam koračao kroz sobu.

Vrata su visila sa okvira i ja sam ih prekoračio, prošavši kroz veliki izvrnuti trougao. Bio sam kod plivačkog bazena. Veliki bazen bio je prazan, emajlirane pločice pootpadale su mu sa plićeg dela. Nešto je gadno smrdelo; ništa čudno, duž zida bili su poredani mrtvaci, ili bar ono što je od njih ostalo. Neki vašljivi čistač ih je naslagao, a nije ih zakopao. Vezao sam svoju maramu preko nosa i usta i nastavio.

Dalje drugom stranom sale s bazenom, pa kroz mali hodnik razbijenih sijalica na plafonu. S osvetljenjem nisam imao problema. Kroz razvijene prozore dopirala je mesečina, a tavanica je skroz pootpadala. Sada sam mogao da je čujem baš dobro, odmah s druge strane vrata na kraju hodnika. Priljubio sam se uza zid i zakoračio prema vratima. Bila su odškrinuta, ali su ih blokirali otpali komadi maltera i drvenarije sa zidova. Sigurno bi napravili buku kada bih probao da otvorim vrata. Morao sam da čekam pravi trenutak.

Pribijen uza zid, gledao sam šta ona tamo radi. Bila je to velika gimnastička sala, sa tavanice su visili konopci za penjanje. Ona je u rukama imala veliku baterijsku lampu i sedela je na leđima konja za skakanje. Tamo su se nalazili razboj i osam stopa visoko vratilo, kaljeni čelik od koga je bilo napravljeno prekrivala je rđa. Tamo su se nalazile i karike, odskočna daska i velika drvena greda za hodanje. Sa strane su bili zidno vratilo i trambulina, vodoravne i kose lestve i nekoliko okriva švedskih

sanduka. Potrudio sam se da zapamtim ovo mesto. Bilo je bolje za vežbanje od razdrndane vežbaonice koju sam napravio na starom groblju automobila. Čovek mora dobro da se drži ako želi da bude samotnjak.

Skinula je svoju masku. Stojala je tamo gola, drhteći. Aha; bilo je hladno, video sam kako se sva naježila. Bila je visoka pet stopa i šest inča, možda pet stopa i sedam, imala je lepe sise i nekako vitke noge. Češljala se. Kosa joj je visila niz leđa. Svetiljka nije bila dovoljno jaka da bih mogao da kažem je li bila riđokosa ili kestenjasta, ali nije bila plavuša i to je bilo dobro, jer sam mnogo voleo riđokose. Ipak je imala lepe sise. Nisam mogao da joj vidim lice, kosa joj je padala napred, sva nežna i talasasta, i zaklanjala joj lice.

Đubre koje je nosila na sebi sada je ležalo okolo po podu, a ono što se spremala da obuče bilo je na konju za skakanje. Stojala je u malim cipelama s nekim smešnim potpeticama.

Nisam mogao ni da mrdnem. Iznenada sam shvatio da ne mogu da mrdnem. Uživao sam prosto stojeći tamo i gledajući kako joj se struk zaobljeno sužava a bokovi šire, kako joj se mišići pored sisa povlače kada je podigla ruke da bi raščešljala svu tu kosu. Baš je to bilo čudno, kako sam uživao prosto stojeći i gledajući curu kako to radi. Nešto, pa, vrlo ženski. Mnogo mi se dopalo.

Nikada nisam stao i jednostavno gledao curu kao tada. Sve one koje sam ikada video bile su đubre koje mi je Krvavi nanjušio, a ja sam ih hvatao i grabio. Ili velike cure u pornićima. Ne kao ova, nekako nežna i vrlo glatka, čak i sa guščijom kožom. Mogao bih valjda da je gledam celu noć.

Spustila je četku, pružila ruku, uzela pantalone sa gomile odeće i skliznula u njih. Onda je uzela svoj grudnjak i obukla ga. Nikada nisam znao kako to cure rade.

Stavila ga je naopačke, oko struka, i zakopčala ga. Onda ga je okrenula oko sebe sve dok jugle nisu došle odnapred i onda ih je nekako povukla odozdo i ubacila se u njih, najpre u jednu, zatim drugu; onda je navukla bretele na ramena. Pružila je ruku da dohvati odelo, a ja sam odgurnuo u stranu nešto maltera i drvenarije i uhvatio vrata da bi' ih otvorio.

Odeća joj je bila preko glave, a ruke podignute i umotane u materijal, a kada je gurnula glavu unutra i na trenutak se sva upetljala, gurnuo sam vrata, začula se lomljava i tresak dok su mi komadi drveta i maltera leteli s puta, a ja sam skočio unutra i bio na njoj pre nego što je mogla da se izvuče iz odela.

Počela je da vrišti, a ja sam uz zvuk cepanja strgao odeću sa nje, i sve to se desilo pre nego što je i shvatila kakva je to bila buka i lomljava.

Lice joj je bile divlje. Baš divlje. Velikih očiju: nisam mogao da kažem koje boje, jer su bile u senci. Stvarno lepih crta lica, velikih usta, malog nosa, jagodica visokih i

usturenih, baš kao što su moje, i imala je jamicu na desnom obrazu. Gledala me je stvarno prestravljeno.

A onda... A to je stvarno čudno... Učinilo mi se da treba nešto da joj kažem. Pojma nisam imao šta. Jednostavno nešto. Bilo mi je neprijatno da je vidim uplašenu, ali šta sam ja tu kog đavola mogao da radim? Hoću da kažem, na kraju krajeva, ja sam nameravao da je silujem, i nisam baš mogao da joj kažem da se ne uzbuđuje mnogo zbog toga. Najzad, bila je jedan od dođoša iz podzemnih. Ali i pored toga sam želeo da joj kažem, hej, ne boj se, hoću samo da te povalim. (To se ranije nikada nije desilo. Nikada nisam ništa želeo da kažem curi, prosto bi' joj ga ugurao, i to joj je bilo to.)

Ali to je prošlo, pa sam stavio nogu iza njenih i oborio je na leđa tako da se samo sručila. Uperio sam u nju .45, a njena usta otvorila su se u obliku malog slova O. "Sa'ću d' idem tamo da uzmem jednu od oni' strunjača, tako da će da bude bolje, udobnije, ha? Samo se mrdneš s tog patosa pa ću da ti prosviram nogu, a svejedno ću da te poševim, samo što ćeš da budeš bez noge." Čekao sam da vidim je li shvatila šta joj kažem, pa je konačno lagano klimnula, tako da sam, držeći automat uperen u nju, otišao do velike, prašnjave gomile strunjača i skinuo jednu dole.

Odvukao sam je do nje i okrenuo čistiju stranu nagore, pa sam upotrebio cev četrdeset petice da bi' je naterao na strunjaču. Sela je tamo, ruku iza sebe, povijenih kolena, i zurila u mene.

Raskopčao sam pantalone i počeo da ih svlačim s jedne noge, kada sam primetio da me stvarno čudno gleda. Ostavio sam farmerke. "Šta s' se zabuljila?"

Bio sam besan. Nisam znao zašto, ali bio sam besan.

"Kako se zoveš?" pitala me je. Glas joj je bio vrlo mek i nekako krznat, kao da je prošao kroz njeno grlo koje je bilo skroz postavljeno krznom, ili tako nečim. I dalje me je gledala, čekajući da odgovorim. "Vik", kazao sam. Gledala me je kao da očekuje još. "Vik, a dalje?"

Prvo nisam razumeo šta hoće, zatim sam shvatio. "Vik, Samo Vik. To je sve."

"Pa kako ti se zovu majka i otac?"

Onda sam počeo da se smejem i ponovo da svlačim farmerke. "Bre, što si ti neka glupa kučka", kazao sam joj i još malo se smejao. Izgledala je uvređeno. Zato sam ponovo pobesneo. "Prestani tako da me gledaš, ili ću ti izbiti sve zube!"

Skrštila je ruke u krilu.

Svukao sam pantalone do članaka. Nisu htele da se prevuku preko patika. Morao sam da održavam ravnotežu na jednoj nozi i izuvam patiku sa druge. Bilo je nezgodno držati .45 uperen u nju i istovremeno skidati patiku. Ali uspeo sam.

Stojao sam skroz go od struka naniže, a ona se malo nagla napred, prekrštenih

nogu, ruku još uvek u krilu. "Skidaj to sa sebe", rekao sam.

Na trenutak se nije ni pomerila, pa sam pomislio da će mi praviti probleme. Ali, onda je pružila ruke nazad i otkopčala prsluče. Zatim se nagla unazad i svukla pantalone s dupeta.

Iznenada više nije izgledala uplašeno. Gledala me je izbliza i sada sam mogao da vidim da su joj oči plave. A sad, to je stvarno čudno...

Nisam mogao. Mislim, ne stvarno. Mislim, hteo sam da je pojebem, vidiš, ali ona je bila sva nežna i slatka i stalno me je gledala i, to mi ne bi poverovao nijedan samotnjak koga sam ikada video, ali začuo sam sebe kako joj govorim, i dalje kao budala stojeći tamo, bez jedne patike i sa farmerkama oko članaka. "Kako se zoveš?"

"Kvila Juni Holms."

"To je čudno ime."

"Moja mama kaže da nije neuobičajeno tamo u Oklahomi."

"Tvoji su odande?"

Klimnula je. "Od pre Trećeg Rata."

"Mora da su do sada prilično ostareli."

"Jesu, ali su u redu. Valjda."

Kao da smo se ukipili tamo, razgovarajući. Znam da joj je bilo hladno, jer je drhtala. "Pa", kazao sam, spremajući se da se bacim pored nje, "mislim da bi bolje..."

Prokletstvo! Prokleti Krvavi! Baš u tom trenutku grubo je upao izvana. Stigao je tociljajući se kroz malter i prašinu, doklizio na dupetu sve do nas. "Šta je sad a?" Pitao sam.

"Kome to govoriš?" Pitala je devojka.

"Njemu. Krvavom."

"Psu?!"

Krvavi ju je pogledao, a zatim skrenuo pažnju s nje. Zaustio je da kaže nešto, ali ga je devojka prekinula. "Znači istina je ono što pričaju... Svi vi umete da razgovarate s životinjama..."

"Hoćeš li je slušati celu noć, ili želiš da čuješ zašto sam došao?"

"Dobro, zašto si ovde?"

"U nevolji si, Alberte."

"Hajde, bez mnogo uvoda. O čemu se radi?"

Krvavi je okrenuo glavu prema prednjim vratima UMH. "Banda. Okružili su zgradu. Mislim da ih je petnaest do dvadeset, možda više."

"Kako su, do đavola, znali da smo ovde?"

Krvavi je izgledao ojađeno. Oborio je glavu.

"Dakle?"

"Mora da ju je neka druga njuška namirisala u sali."
"Sjajno."
"Šta sad?"
"Sredićemo ih, eto šta. Imaš boljih predloga?"
"Samo jedan."
Čekao sam. Nasmešio se.
"Navuci pantalone."

4

Devojka, ta Kvila Juni, bila je poprilično sigurna. Napravio sam joj sklonište od jedno desetak strunjača. Zalutali meci neće je pogoditi, a ukoliko ne pođu pravo prema njoj, neće je naći. Ja sam se popeo uz jedan od konopaca koji su visili sa greda-nosača i pripremio sebi Brauning i nekoliko pregršti rezervnih metaka. Poželeo sam da imam automat, mašinku ili Tomsona. Proverio sam .45, uverio se da je pun, s metkom ubačenim u cev, i stavio ekstra punjenja na gredu. Imao sam po celoj dvorani čistu vatrenu liniju.

Krvavi je ležao u senci blizu prednjih vrata. Predložio mi je da prvo probam da sredim pse koji su s bandom, ako budem mogao. To bi mu omogućilo da slobodno radi.

To mi je bila poslednja briga.

Želeo sam da se prikrijem u drugoj sobi, onoj sa samo jednim ulazom.ali nisam mogao da znam jesu li skitači već u zgradi, pa sam se potrudio da se snađem s onim što sam imao.

Sve je bilo mirno. Čak i ona Kvila Juni. Trebalo mi je nekoliko dragocenih minuta da je ubedim da joj je prokleto bolje da se primiri i ne pravi nikakvu buku, da joj je bolje sa mnom nego sa dvadeset njih.-"Ako oćeš da ikada više vidiš tatu i mamu", upozorio sam je. Posle toga mi nije pravila neprilike dok sam je zaklanjao strunjačama.

Mir.

Onda sam odjednom čuo dve stvari. Sa daljeg kraja bazena čuo sam čizme kako drobe malter. Vrlo tiho. A sa jedne strane prednjih vrata začuo sam zveket metala koji udara o drvo. Znači nameravali su da pokušaju s upadom. Pa, bio sam spreman.

Ponovo tiho.

Nanišanio sam Brauning na vrata sale s bazenom. Bila su još otvorena otkako sam ja prošao. Da ga zamislim visokog jedno pet stopa i deset inča, pa da spustim nišan za stopu i po i zahvatiću ga preko grudi. Odavno sam naučio da ne treba da pokušavaš

da pogodiš glavu. Idi na najširi deo tela: grudi i stomak. Trup.

Iznenada, spolja, začuo sam pseći lavež, a deo tame blizu prednjih vrata odvojio se i ušao u dvoranu. Pravo naspram Krvavog. Nisam pomerio Brauning.

Čova kraj prednjih vrata zakoračio je duž zida, udaljavajući se od Krvavog. Onda je zamahnuo rukom i bacio nešto — kamen, parče metala, nešto — preko sale, da bi privukao vatru. Nisam pomerio Brauning.

Kada je stvar koju je bacio pogodila pod, dva skitača skočila su kroz vrata sale sa bazenom, po jedan sa svake strane, spuštenog oružja, spremni da zapraše. Pre nego što su mogli da otvore vatru, opalio sam prvi hitac, potražio pogledom i smestio drugi hitac u preostalog. Obojica su pali. Smrtonosni pogoci, pravo u srce. Bang, ležali su, nijedan nije ni mrdnuo.

Tip pored vrata se okrenuo, spremajući se da zbriše, a Krvavi je već bio na njemu. Jednostavno tako, iz tame, hap!

Krvavi je skočio baš preko cevi čovekovog oružja držanog na gotovs i zario očnjake u njegovo grlo. Momak je vrisnuo, a Krvavi je odskočio na pod, odnoseći parče čoveka sa sobom. Čovek je pravio grozne krkljave zvukove i pao na kolena. Smestio sam mu metak u glavu i pao je na lice.

Ponovo je bilo tiho.

Nije loše. Nije loše uopšte. Trojica sređena a oni još ne znaju naš položaj. Krvavi se vratio u tminu pored ulaza. Ništa nije rekao, ali sam znao šta misli: možda su to bila trojica od sedamnaest, ili trojica od dvadeset, ili dvadeset dvojice. Nismo mogli da znamo; mogli su da nas pričepe ovde celu nedelju i da ne znamo jesmo li ih sredili sve, ili samo nekoga, ili nikoga. Uvek su mogli da odu i da se nahrane, a ja bih ostao bez metaka i bez hrane, a ta devojka, ta Kvila Juni, bi samo cmizdrila i skretala mi pažnju, a dnevno svetlo bi došlo — a oni bi i dalje ležali tamo napolju, čekajući da dovoljno ogladnimo da uradimo nešto glupo, ili da nam nestane metaka, a onda bi se stuštili i sručili na nas.

Skitač je punom brzinom uleteo pravo na prednja vrata, bacio se, dočekao na ramena, zakotrljao, digao i potrčao u drugom pravcu, ispalivši tri runde u razne delove sobe pre nego što sam mogao da ga dohvatim Brauningom. Do tog trenutka bio je dovoljno blizu ispod mene da nisam morao da rasipam metke iz .22. Bez šuma sam digao .45 i razneo mu teme. Metak je glatko ušao i izleteo iznevši sa sobom veći deo njegove kose. Srušio se pravo ispod mene.

"Krvavi! Oružje!"

Izašao je iz senki, zgrabio ga ustima i odvukao do gomile strunjača u udaljenom uglu. Video sam kako se iz gomile promolila ruka, šaka je zgrabila oružje i uvukla ga unutra. Pa, bar je tamo bilo na sigurnom, sve dok mi ne bude zatrebalo. Hrabro malo

kopile: otrčao je do mrtvog skitača i počeo da skida redenik sa municijom sa njegovog tela. To mu je uzelo dosta vremena: neko je mogao da ga potkači sa ulaza ili sa nekog od prozora, ali je uspeo. Hrabro malo kopile. Moram da se setim da mu dam nešto fino za jelo kada se budemo izvukli iz ovoga.Nasmešio sam se, tamo gore u tami: ako se budemo izvukli iz ovoga, neću morati da se brinem o tome šta ću mu lepo dati. Toga je bilo svuda po podu gimnastičke dvorane.

Baš dok je Krvavi dovlačio redenik nazad u senke, dvojica su pokušali sa psima. Ušli su kroz prozor u prizemlju, jedan za drugim, skačući i kotrljajući se i krećući se u različitim pravcima, dok su psi — gadni akita, veliki kao kuća, i kuja dobermana, boje izmeta — jurnuli kroz vrata i poleteli u dva preostala prevca. Potkačio sam četrdeset peticom jednog od pasa, akitu i on se srušio bacakajući se. Doberman se stuštio na Krvavog.

Ali ja sam pucajući odao svoj položaj. Jedan od skitača pripucao je s boka i dum-dum meci 30-06 počeli su da cepkaju grede oko mene. Zakočio sam automat, a kada sam posegao za Brauningom počeo je da klizi sa grede. Probao sam da ga zadržim i to mi je spasilo život. Nagao sam se da ga zgrabim, iskliznuo mi je i uz tresak udario u pod gimnastičke dvorane, a skitač je opalio prema mestu na kome sam do tada bio. Ali ja sam ležao na gredi, pruženih ruku, a buka ga je uplašila. Opalio je prema zvuku, a baš u tom trenutku čuo sam još jedan pucanj, i drugi skitač, onaj što se smestio u senku, na sigurno, srušio se s velikom štrcavom rupom u grudima. Ona Kvila Juni ga je upucala tamo iza strunjača.

Nisam čak imao ni vremena da shvatim šta se to, jebi ga, dešava... Krvavi se kotrljao s dobermanom, a zvuci koje su pravili bili su užasni... Skitač sa .30-06 cepnuo je još jedan metak i pogodio cev Brauninga koja je virila sa strane grede i, beng, nje više nije bilo, padala je dole. Ostao sam kao go tamo gore bez pucaljki, a 'čkin sin je visio pozadi u senci i čekao me.

Još jedan pucanj iz vinčesterke, a tada je skitač opalio pravo prema strunjačama. Zagnjurila se dublje u njih i ja sam znao da na nju više ne mogu da računam. Ali to mi nije ni bilo potrebno; u onom trenutku dok je on bio koncentrisan na nju, zgrabio sam konopac za penjanje, bacio se s grede i, urlajući kao vrištač iz ponora sasuljao se dole, osećajući kako mi konopac seče dlanove. Stigao sam dovoljno nisko da mogu da se zanjišem i skočim. Ljuljao sam se napred-nazad, svaki put polazeći telom u tri različita pravca, svaki put pomalo napredujući. Kučkin sin je i dalje pucao, pokušavajući da mi odredi pravac, ali ja sam mu se i dalje sklanjao sa vatrene linije. Zatim je ispraznio oružje, a ja sam se zaleteo koliko god sam mogao, pojurio prema njegovom delu senke, odjednom se bacio, glavačke uleteo u senku, on je bio tu, zabio sam se u njega, odleteo je od zida, našao sam se povrh njega i gurnuo mu palčeve u

oči. On je urlao, psi su urlali, devojka je urlala, a ja sam treskao drkadžijinom glavom o pod sve dok nije prestao da se mrda, a onda sam zgrabio prazni .30-06 i lupao ga u glavu sve dok nisam bio siguran da mi više neće praviti probleme.

Onda sam našao .45 i ustrelio dobermana.

Krvavi je ustao i stresao se. Bio je gadno povređen. "Hvala", promrmljao je i povukao se u senku da liže svoje rane.

Otišao sam i našao tu Kvilu Juni, a ona je plakala. Zbog svih tih momaka koje smo pobili.Naročito zbog onog jednog koga je ona ubila.Nisam mogao da je nateram da prestane da dreči, pa sam je pljusnuo preko lica i rek'o joj da mi je spasla život. To je malo pomoglo.

Krvavi je prišao vukući guzicu. "Kako ćemo se izvući iz ovoga, Alberte?"

"Daj da razmislim."

Razmišljao sam i znao da je beznadežno. Koliko god da ih sredimo, biće ih još. A to je sada bila i stvar njihovog m a c h o. Njihove časti.

"Šta misliš o vatri?"

"Da pobegnemo dok gori?" Zatresao sam glavom. "Opkoliće mesto sa svih strana. Ne vredi."

"Šta ako ne odemo? Šta ako izgorimo s njim?" Pogledao sam ga. Hrabro... i đavolski pametno.

5

Skupili smo svu drvenariju, strunjače, lestve za vežbanje, konje za skakanje, klupe i sve ostalo što može da gori i nagomilali to đubre uz drvenu pregradu na jednom kraju gimnastičke dvorane. Kvila Juni našla je kantu kerozina u ostavi, pa smo potpalili celu tu vražju gomilu. Zatim smo pošli za Krvavim do mesta koje je našao za nas. Soba s grejnim rezervoarima nalazila se ispod UMH. Svi smo se popeli u prazan rezervoar i zabravili vrata, ostavivši cug otvoren da dolazi vazduh. Doneli smo za nas jednu strunjaču, svu municiju koju smo mogli da ponesemo, rezervno vatreno oružje i noževe koje su skitači imali uz sebe.

"Čuješ li nešto?" Pitao sam Krvavog.

"Malo. Ne mnogo. Osećam jednog čoveka. Mesto dobro gori."

"Moći ćeš da kažeš kada odu?"

"Možda. Ako odu."

Legao sam. Kvila Juni tresla se zbog svega što se desilo. "Polako", kazao sam joj. "Do jutra će mesto biti skroz rastureno, a oni će poći kroz ostatke i pronaći puno mrtvog mesa, pa se možda neće baš mnogo truditi da nađu i telo devojke. I sve će biti

u redu... Ako se ovde ne ugušimo."

Nasmešila se, vrlo bledo, i pokušala da izgleda hrabro. Bila je valjana, ta devojka. Zatvorila je svoje oči, legla na strunjaču i probala da zaspi. Bio sam kao slomljen. I ja sam zatvorio oči.

"Hoćeš li moći da središ to?" pitao sam Krvavog.

"Valjda. Bolje spavaj."

Klimnuo sam, i dalje zatvorenih očiju i okrenuo se na bok. Zaspao sam pre no što sam i shvatio šta se dešava.

Kada sam se probudio, video sam da se devojka, ta Kvila Juni, ugnjezdila pod mojim pazuhom, zagrlivši me rukom oko struka. Jedva sam disao. Bilo je kao u peći; do đavola, pa i bili smo u peći. Pružio sam ruku, a zid rezervoara bio je tako prokleto vruć da nisam smeo ni da ga taknem. Krvavi je bio na ležaju s nama. Ta krpa bila je jedino što nas je spasilo da ne budemo dobro isprženi. Spavao je, zagnjurivši glavu u šape. Ona je spavala, i dalje gola.

Spustio sam šaku na njenu sisu. Bila je topla. Promeškoljila se i tešnje se privila uz mene. Digao mi se.

Uspeo sam da svučem pantalone i da dođem povrh nje. Brzo se probudila kada je osetila da joj razmičem noge, ali je do tada bilo prekasno. "Nemoj... Prestani Šta mi to radiš... Nemoj..."

Ali bila je bunovna i slaba, a mislim da u stvari i nije želela da mi pruži neki otpor.

Zakmečala je kada sam joj ga turio, ali posle je sve bilo u redu. Bilo je krvi svuda po strunjači. A Krvavi je samo spavao.

Stvarno je bilo drugačije. Obično, kada bih naterao Krvavog da mi ulovi nešto, bilo bi to zgrabi je, uhvati i briši pre nego što se desi nešto gadno. Ali kada je ona stigla, digla se sa strunjače i tako me jako zagrlila da sam pomislio da će mi popucati rebra, a zatim je počela da se pomera naniže polako polako polako, kao ja kada radim čučnjeve u skarabudženoj vežbaonici koju sam zdrndao na automobilskom groblju. A oči su joj bile zatvorene i izgledala je opuštena. I srećna. Videlo se.

Radili smo to mnogo puta, na kraju krajeva bila je to njena ideja, ali ja nisam rekao ne. Zatim smo ležali jedno pored drugog i razgovarali.

Pitala me je kako je to s Krvavim, a ja sam joj pričao kako su psi-borci postali telepate i kako su izgubili sposobnost da love hranu za sebe, tako da su samotnjaci i bande morali to da rade umesto njih, i kako su psi poput Krvavog bili dobri za nalaženje cura za samotnjake poput mene. Nije ništa rekla na to.

Pitao sam je kako otprilike izgleda tamo gde je živela, u jednom od podzemnih.

"Lepo je. Ali je uvek jako mirno. Svi su ljubazni prema svima. To je prosto mali

gradić."

"U kojem od njih ti živiš?" "Topeka. Stvarno je blizu."

"Aha, znam. Upadni tunel je na samo pola milje odavde. Jednom sam malo njuškao tamo."

"Jesi li ikada bio u podzemnom?"

"Ne. Ali mislim da to ne bih ni voleo."

"Zašto? Tamo je vrlo lepo. Svidelo bi ti se."

"Sranje."

"To je bilo vrlo grubo."

"J a sam vrlo grub."

"Ne uvek."

Počeo sam da besnim. "Čuj, guzice, šta ti je? Uhvatio sam te, stisnuo, silovao te pet puta, pa šta je to toliko dobro sa mnom, ha? Šta ti je, zar si toliko glupa da ne znaš da kad te neko-"

Smešila mi se. "Nije mi bilo važno. Ja volim to da radim. Hoćemo li ponovo?"

Bio sam stvarno zaprepašćen. Pomerio sam se od nje. "Šta ti je? Zar ne znaš kako samotnjaci mogu da izmrcvare devojku iz podzemnog kao što si ti? Zar ne znaš da u skloništima roditelji opominju cure: 'ne idi gore, srediće te oni prljavi, čupavi, slinavi samotnjaci!' Zar ne znaš?"

Spustila je ruku na moju nogu i počela da je pomera naviše, jedva mi dotičući butinu vrhovima prstiju. Ponovo mi se digao. "Moji roditelji nikada nisu rekli tako nešto o samotnjacima", kazala je. Zatim me je povukla preko sebe i poljubila, a ja nisam mogao da se uzdržim da je opet ne povalim.

Bože, to se nastavilo satima. Nakon nekog vremena Krvavi se okrenuo i kazao: " Nemam nameru da se i dalje pravim da spavam. Gladan sam. I boli me."

Preturio sam je sa sebe — ovaj put ona je bila odozgo — i pregledao ga. Doberman mu je otkinuo dobro parče desnog uva, ispod njuške imao je brazgotinu, a s jedne strane krzno mu je bilo natopljeno krvlju. Bio je sav rasturen. "Isuse, čoveče, sav si rasturen", kazao sam.

"Nisi ni ti ti baš jebena cvećka, Alberte", zarežao je. Povukao sam ruku.

"Zar ne možemo odavde?" pitao sam ga.

Onjušio je, a zatim zatresao glavom. "Ništa ne osećam. Mora biti da je preko rezervoara čitava gomila otpadaka. Moraću da izađem i pogledam."

Malo smo razmotrili to pitanje i najzad došli do zaključka da je, ukoliko je zgrada uništena i malo se ohladila, banda do sada sigurno već pretražila pepeo. Činjenica da nisu proveravali rezervoar ukazivala je na to da smo verovatno bili prilično dobro zatrpani. Ili to, ili je zgrada iznad nas još tinjala.Što bi značilo da su oni i dalje tamo

napolju, čekajući da pregledaju ostatke.

"Misliš da možeš u takvom stanju?"

"Mislim da moram, zar ne?" rekao je Krvavi. Bio je stvarno zlovoljan. "Hoću da kažem, dok se ti tu izjebavaš, neće nam baš mnogo ostati da preživimo, ne?"

Osetio sam u čemu je nevolja. Nije mu se sviđala Kvila Juni. Obišao sam ga i odbravio vrata rezervoara. Nisu htela da se otvore. Zato sam se oslonio leđima o njih, upro nogama i polako, snažno gurnuo.

Šta god da je palo spolja, držalo se na trenutak, a zatim je počelo da popušta, pa se otkotrljalo uz lomnja u. Širom sam otvorio vrata i pogledao napolje. Gornji spratovi srušili su se u poarum, ali do trenutka kada su popustili uglavnom su se pretvorili u pepeo i lake ostatke. Napolju se sve dimilo. Kroz dim sam mogao da vidim dnevno svetlo.

Izašao sam, opekavši ruke na rubu otvora. Krvavi me je sledio. Počeo je da se probija kroz ostatke. Video sam da je rezervoar gotovo sasvim prekriven građom popadalom odozgo. Verovatno je banda bacila pogled, zaključila da smo sprženi i otišla. Ali želeo sam da Krvavi ipak izvidi. Pošao je, ali sam ga pozvao nazad. Vratio se.

"Šta je?"

Pogledao sam ga. "Reći ću ti šta je, čoveče. Stvarno se ponašaš kao govnar."

"Briga me."

"Bokte, džukelo, šta ti se to uvrtelo u guzicu?"

"Ona. Ta tvoja vašljiva ženska."

"Pa šta? Mnogo važno... I pre sam imao cure."

"Aha, ali nikada neku koja se tako nakačila kao ova. Pazi se, Alberte, biće nevolja s njom."

"Što si glup!" Nije odgovorio. Samo me je besno pogledao, a zatim odjurio da bi ispitao teren. Otišao sam nazad i zabravio vrata. Ponovo je htela da radimo ono; kazao sam joj da neću. Krvavi me je zabrinuo. Bio sam u dilemi. A nisam znao kome od njih dvoje da kažem da odjebe.

Ali Bože baš je bila lepa.

Nekako se napućila i sela obgrlivši se. "Pričaj mi još o podzemnom", kazao sam.

Najpre je bila ćutljiva, nije htela mnogo da govori, ali se malo kasnije otvorila i počela slobodno da priča. Puno sam učio. Shvatio sam da bih to možda mogao da iskoristim jednog dana.

U onome što je ostalo od Sjedinjenih Država i Kanade preostalo je samo nekoliko stotina podzemnih. Bili su iskopani na mestima na kojima je bilo bunara, rudnika ili drugih vrsta dubokih rupa. Neki od njih, tamo na zapadu, bili su u prirodnim

pećinama. Širili su se nadole nekih dve do pet milja. Bili su to kao veliki rezervoari, zaravnjeni na krajevima. Ljudi koji su ih naselili bili su puritanci najgore vrste. Južnjački baptisti, fundamentalisti, red-i-mir tupadžije, pravi puritanci iz srednje klase, bez ikakvog smisla za život u divljini. Svi su se vratili načinu življenja kakvog nije bilo već sto godina. Uzeli su poslednje preostale naučnike da rade svoj posao, izmišljaju kako i zašto, a zatim su ih se otarasili. Nisu želeli nikakav napredak, nisu želeli nikakvo neslaganje, nisu želeli ništa što bi moglo da ih ustalasa. Bilo im je dosta toga. Svet je bio najbolji neposredno pre Prvog Rata, pa su zaključili da će, ukoliko održe stvari takvima, moći mirno da žive i prežive. Sranje! Popizdio bih u podzemnom.

Kvila Juni se nasmešila i ponovo privila uz mene. Ovoga puta nisam je odgurnuo. Ponovo je počela da me pipka, tamo dole i svuda, a zatim je rekla:"Vik?"

"Aha."

"Jesi li ikada bio zaljubljen?"

"Šta?"

"Zaljubljen. Jesi li se ikada zaljubio u devojku?"

"Pa, jebi ga, mislim da nisam!"

"Znaš li šta znači voleti?"

"Naravno. Mislim da znam."

"Ali, ako se nikada nisi zaljubio..."

"Nemoj da si glupača. Hoću da kažem, nikada nisam dobio metak u glavu, a ipak znam da mi se to ne bi svidelo."

"Kladim se da ne znaš šta znači voleti."

"Pa, ako to znači život u podzemnom, mislim da i ne želim da otkrijem." Posle toga nismo mnogo razgovarali. Povukla me je dole, pa smo ponovo radili ono. Kada je bilo gotovo, čuo sam Krvavog kako grebe po rezervoaru. Otvorio sam ulaz, a on je stajao tamo. "Sve čisto", kazao je.

"Sigurno?"

"Jeste, jeste, sigurno. Navuci pantalone", kazao je podrugljivo, "i izađi. Moramo da porazgovaramo."

Pogledao sam ga i video da se ne šali. Navukao sam farmerke i patike i izašao iz rezervoara.

Koračao je preda mnom, sve dalje od rezervoara, preko nekih nagorelih greda, van gimnastičke dvorane. Bila je srušena i izgledala kao truli okrnjak zuba. "E sad, šta te grize?" Pitao sam ga.

Uspentrao se uz gomilu betona sve dok mi se nije našao u visini lica.

"Praviš od sebe budalu, Vik."

Znao sam da je ozbiljan. Bez sranja s Albertom, odmah Vik. "Zašto misliš?"

"Prošle noći, čoveče. Mogli smo da se probijemo odavde i ostavimo im je. To bi bilo pametno."

"Želeo sam je."

"Da, znam. O tome ti i govorim. Sada je danas, a ne sinoć. Imao si je jedno stotinak puta. Zašto se i dalje motamo ovuda?"

"Hoću još."

Zatim se naljutio."Je 1' da, e pa slušaj, drugar... I ja želim par stvari. Želim da jedem, želim da se otarasim ovog bola u boku, želim da odem s ovog mesta. Možda se oni ne predaju tako lako."

"Polako. Sve to možemo da sredimo. Oš da kažeš da zbog toga ne može da pođe s nama?"

"Hoćeš da kažeš", ispravio me je. "Znači to je nova pesma. Od sada idemo utroje, je 1' da?"

I ja sam postajao tres razdražen. "Počinješ da govoriš kao neka pudlica!" "A ti počinješ da govoriš kao neki peško."

Zamahnuo sam rukom da bih mu tresnuo jednu. Nije se ni mrdnuo. Spustio sam ruku. Nikada nisam udario Krvavog. Nisam želeo sada da počnem. "Izvini", kazao je tiho.

"U redu je."

Ali nismo gledali jedan u drugog.

"Vik, čoveče, ti si odgovoran za mene, znaš li?"

"Ne moraš ti da mi kažeš."

"Pa, možda i moram. Možda moram da te podsetim na neke stvari. Na primer, kada je onaj vrištač iz ponora izleteo sa ulice i pokušao da te zgrabi."

Uzdrhtao sam. Drkadžija je bio sav zelen. Zelen kao kamenčina i svetlucav poput gljive. Utroba mi se digla kada sam samo pomislio.

"A ja sam pošao na njega, je li tako?"

Klimnuo sam. Tako je, njuško, tako.

"I mogao sam da se gadno opečem i da umrem i to bi mi bilo sve, bilo to pravo ili ne, zar nije tako?" Opet sam klimuo. Osećao sam se baš posrano. Nisam voleo da me teraju da se osećam krivim. A sa Krvavim bilo je pedeset-pedeset. Znao je to. "Ali uradio sam to, ne?" Sećao sam se kako je zelena stvar urlala. Hriste, bilo je to da se sav naježiš.

"Dobro, dobro, nemoj mi držati predike."

"Pridike, a ne predike."

"E pa šta god!" Povikao sam. "Ali prekini s tim sranjem ili da zaboravimo ceo

dogovor!"

Onda je Krvavi eksplodirao. "Pa možda bi i trebalo, ti tunjaro jedna glupa!"

"Šta ti je to tunjara, govance jedno... Je li to nešto loše... Da, mora da jeste... Ti da zapušiš ta tvoja jebena usta, kučkin sine, šutnuću te u dupe!"

Sedeli smo tamo i nismo razgovarali petnaest minuta. Nijedan od nas nije znao šta da radi.

Konačno sam malo popustio. Govorio sam polako i tiho. Gotovo da sam sredio stvar s njim, ali sam mu rekao da nameravam da radim po svome kao i uvek do sada, a on me je uplašio jer mi je rekao da je bolje da se opametim, pošto po gradu ima nekoliko stvarno dobrih samotnjaka, a oni bi vrlo rado imali takvo njuškalo kao što je on. Rekao sam da ne volim kada me zastrašuju i da mu je bolje da pripazi kuda ga njegovi jebeni koraci nose, inače ću mu izlomiti noge. Pobesneo je i otperjao. Rekao sam mu jeb' se i otišao da ga ponovo krnem onoj Kvili Juni.

Ali kada sam turio glavu u rezervoar, ona me je čekala sa pištoljem jednog od mrtvih skitača. Tresnula me je time dobro preko desnog oka i ja sam se srušio preko ulaza i odleteo.

6

"Kazao sam ti da ne valja s njom." Gledao me je kako mackam povredu dezinfektantom iz kompleta i mažem ogrebotine jodom. Iskezio se kada sam se trgao.

Odložio sam stvari i pročeprkao po rezervoaru, sakupljajući svu rezervnu municiju koju sam mogao da ponesem i pokušao da iskopam Brauninga umesto težeg .30-06. Onda sam našao nešto što mora da joj je ispalo iz odeće.

Bila je to mala metalna ploča, dugačka jedno tri inča i široka oko inč i po. Na njoj je bila čitava gomila brojeva i nasumce raspoređenih rupica. "Šta je to?" Pitao sam Krvavog.

Pogledao ju je, onjušio.

"Mora biti da je neka vrsta identifikacione kartice. Možda ju je koristila da bi izašla iz podzemnog."

To me je nateralo da se odlučim.

Strpao sam je u džep i krenuo napolje. Prema prilaznom tunelu. "Kuda ćeš, do đavola?" vrisnuo je Krvavi. "Vrati se, poginućeš tamo!"

"Gladan sam, prokletstvo!"

"Alberte, kučkin sine! Vrati se ovamo!"

Nastavio sam da hodam. Nameravao sam da nađem tu kučku i da joj razlupam glavu, makar morao i u podzemni da bih je našao.

Trebalo mi je sat vremena do upadnog tunela koji je vodio dole do Topeke. Učinilo mi se da sam video Krvavog kako me prati, ali malo zaostajući. Nije me bilo briga. Bio sam besan.

A onda, ono je bilo tu. Visoki, glatki stub od svetlucavog crnog metala. Imao je jedno dvadesetak stopa u prečniku, odozgo savršeno ravan, nestajući u tlu. Bio je to poklopac tunela i to je bilo sve. Prišao sam mu i počeo da kopam po džepu, ne bih li našao onu metalnu karticu. Onda me je nešto povuklo za desnu nogavicu.

"Slušaj, ti idiote, ne možeš tamo dole!"

Odgurnuo sam ga nogom, ali on se smesta vratio.

"Slušaj me!"

Okrenuo sam se i pogledao ga.

Krvavi je seo. Prašina se digla oko njega. "Alberte..."

"Zovem se Vik, jajaro mala."

"Dobro, dobro, bez glupiranja, Vik." Glas mu je omekšao. "Vik. Hajde, čoveče." Pokušavao je da prodre do mene. Stvarno sam ključao, ali je on pokušavao da zvuči razumno. Slegao sam ramenima i čučnuo kraj njega.

"Slušaj, čoveče", kazao je Krvavi, "ta cura stvarno te je uvrnula. Znaš da ne možeš tamo dole. Sve je tamo fino i sređeno i svako poznaje svakoga; oni mrze samotnjake. Dosta je bandi upadalo unutra, pljačkalo im imanja i kralo hranu, sigurno su se dobro pripremili za odbranu. Ubiće te, čoveče!"

"Šta te je kog đavola briga za to? Stalno govoriš da bi ti bilo bolje bez mene." Pognuo se na to.

"Vik, zajedno smo skoro tri godine. U dobru i zlu. Ali ovo bi moglo da bude najgore. Bojim se, čoveče. Bojim se da se nećeš vratiti. A gladan sam i moraću da nađem neku budalu koja će me prihvatiti... Ti znaš da je većina samotnjaka sada u bandama, nikome neću trebati. Nisam više tako mlad. I ranjen sam."

To sam mogao da progutam. Govorio je razumno. Ali jedino sam mogao da mislim na to kako me je tresnula ta kučka, ta Kvila Juni. A onda su tu bile i slike njenih mekih sisa i način na koji je ispuštala tihe zvukove kada bih joj ga ugurao, pa sam zatresao glavom i znao da ipak moram da svršim s tim.

"Moram, Krvavi, moram."

Duboko je uzdahnuo i još se malo pogurio. Znao je da ne vredi. "Čak i ne shvataš šta ti je učinila, Vik."

Ustao sam. "Potrudiću se da se brzo vratim. Hoćeš li me čekati...?"

Dugo je ćutao, a ja sam čekao. Najzad je rekao: "Neko vreme. Možda ću biti ovde, možda neću."

Shvatio sam. Okrenuo sam se i zakoračio oko crnog metalnog stuba. Najzad sam

našao prorez u stubu i ubacio u njega metalnu karticu. Začulo se tiho brujanje, zatim se deo stuba razišao. Nisam video čak ni obrise delova. Krug se otvorio i ja sam zakoračio u njega. Osvrnuo sam se i video da me Krvavi posmatra. Gledali smo jedan u drugog, a za sve to vreme taj stub je brujao.

"Zbogom, Vik."

"Pazi se, Krvavi."

"Požuri nazad."

"Trudiću se."

"Aha. Dobro."

Onda sam se okrenuo i zakoračio unutra. Prilazna vrata su se kao zenica skupila iza mene.

7

Trebalo je da znam. Trebalo je da pretpostavim. Naravno. Malo koja cura bi se popela da vidi kako je na površini, šta se desilo s gradovima; naravno, to se dešavalo. Zašto sam joj verovao kada mi je rekla, pripijena uz mene u onom ključalom rezervoaru, da je htela da vidi šta to devojke rade s muškarcima, da su svi filmovi koje je videla u Topeki bili slatki i mirni i dosadni, a devojke u njenoj školi pričale su joj o pornićima, a jedna od njih imala je malu svesku stripova od osam strana i ona ju je čitala otvorenih očiju... Naravno, verovao sam joj. Bilo je logično. Trebalo je da posumnjam kada je ostavila tu metalnu id. pločicu za sobom. Bilo je suviše lako. Krvavi je pokušao da mi objasni. Glupak? Aha!

U trenutku kada se ta prilazna zenica zatvorila iza mene, brujanje se pojačalo, a iz zidova je počela da izbija sve jača hladna svetlost. Iz zida. Bila je to kružna prostorija sa samo dve strane zida: unutrašnjom stranom i spoljašnjom stranom. Zid je pulsirao svetlošću, a brujanje se pojačavalo i onda se pod na kome sam stajao otvorio na isti način kao spoljašnja vrata. Ali ja sam stajao tamo, kao miš u crtaću, i sve dok nisam gledao dole bio sam miran i znao sam da neću pasti.

Onda sam počeo da se spuštam. Propao sam kroz pod, zenica se zatvorila iza mene, propadao sam kroz cev, ubrzavajući, ali ne previše, i dalje padajući. Sada sam znao šta je to upadni tunel.

Išao sam sve niže i svakog časa video bih na zidu nešto kao 10 NIV ili ANTIG 15 ili OPLO.R ili PUMPA MO 6, jedva naziruć crte zenice... Ali nisam prestajao da padam.

Najzad sam propao sve do dna, a tamo je na zidu pisalo TERITORIJA GRADA TOPEKA STAN. 22.860, a ja sam se spustio bez po muke, malo savivši kolena da

bih ublažio udarac, ali čak ni to previše.

Ponovo sam upotrebio metalnu pločicu, a zenica — jedna mnogo veća ovoga puta — zavrtela se i otvorila i ja sam po prvi put ugledao jedan podzemni.

Prostirao se ispred mene, dvadeset milja od mutnog svetlucavog obzora od metala za limenke, a zid koji je počinjao iza mene krivio se i krivio i krivio sve dok nije formirao ogromni, glatki prsten, a zatim se vraćao okolo okolo do mesta na kome sam stajao, zureći u sve to. Bio sam na dnu velike metalne cevi koja se prostirala do tavanice tamo gore na visini od jedne osmine milje, dvadeset milja u prečniku. A na dnu te limenke neko je sagradio grad koji je baš ličio na fotografiju iz neke od natrulih knjiga u biblioteci na površini. Video sam ovakav gradić u knjigama. Baš ovakav. Uredne male kuće i vijugave uličice, podšišani travnjaci, poslovna četvrt i sve ostalo što bi imala i neka prava Topeka.

Osim sunca, osim ptica, osim oblaka, osim kiše, osim snega, osim hladnoće, osim vetra, osim mrava, osim prljavštine, osim planina, osim okeana, osim velikih polja slačica, osim zvezda, osim meseca, osim šuma, osim životinja koje trče po divljini, osim...

Osim slobode.

Ovde dole bili su konzervisani, kao mrtve ribe. Konzervisani.

Osetio sam kako mi se grlo steglo. Želeo sam napolje. Napolje! Počeo sam da drhtim, ruke su mi se ohladile a čelo oznojilo. Bio sam lud što sam došao ovde. Moram napolje. Napolje!

Okrenuo sam se da se vratim u upadni tunel i tada me je zgrabilo.

Ta kučka Kvila Juni! Trebalo je da pomislim!

Stvar je bila niska i zelena, ličila je na kutiju i imala je kablove sa hvataljkama umesto ruku, a kretala se po šinama i zgrabila me je.

Podigla me na svoj četvrtasti zaravnjeni vrh, držeći me tim hvataljkama na kablovima, pa nisam mogao ni da mrdnem, sem što sam pokušavao da šutnem veliko stakleno oko koje je imala odnapred, ali to ništa nije vredelo. Nije htelo da se slomi. Stvar je bila visoka svega oko četiri stope i patikama sam skoro dodirivao zemlju ali ne sasvim, a ona je počela da se kreće prema Topeki, tegleći me sa sobom.

Svuda je bilo ljudi. Sedeli su na stolicama za ljuljanje na svojim tremovima, grabuljali travnjake, motali se oko benzinske pumpe, gurali novčiće u automate za žvaku, crtali bele trake po sredini kolovoza, prodavali novine na uglu, slušali umpa-pa orkestar u školjci u parku, igrali poskočice i druge igre, glancali vatrogasnu pumpu, sedeli po klupama, čitali, prali prozore, potkresivali živu ogradu, skidali šešire damama, skupljali boce od mleka i žičane korpe, timarili konje, bacali štap psu da im donese, ronili po gradskom bazenu za plivanje, pisali cene povrća na gajbicama

ispred prodavnica, šetali s devojkom držeći je za ruku i svi su gledali kako prolazim na tom metalnom drkadžiji.

Mogao sam da čujem glas Krvavog koji je govorio isto što i pre nego što sam ušao u upadni tunel: sve je tamo fino i sređeno i svako poznaje svakoga; oni mrze samotnjak e. Dosta je bandi upadalo unutra, pljačkalo im imanj a i kralo hranu, sigurno su se dobro pripremili za odbranu. Ubiće te, čoveče!"

Hvala ti, njuško.

Zbogom.

8

Zelena kutija prošla je kroz poslovnu četvrt i skrenula do izloga na čijem prozoru je pisalo BIRO ZA ZAPOŠLJAVANJE. Ukotrljala se pravo kroz otvorena vrata, a tamo me je čekalo nekoliko ljudi i staraca i vrlo starih staraca. Takođe i par žena. Zelena kutija je stala.

Jedan od njih prišao mi je i uzeo mi metalnu ploču iz ruke. Pogledao ju je, zatim se okrenuo i predao je najstarijem od staraca, sasušenoj koski u širokim pantalonama, s zelenim šiltom i štitnicima za rukave koji su prekrivali njegovu košulju."Kvila Juni, Lu", rekao je čova starcu. Lu je uzeo metalnu pločicu i stavio je u gornju levu fijoku rolo-ormana. "Bolje mu oduzmi oružje, Arone", kazao je matori klipan. Čova koji je uzeo ploču počistio me je.

"Oslobodi ga, Arone", rekao je Lu.

Aron je zakoračio iza zelene kutije, nešto je škljocnulo i kabl-hvataljke uvrnule su se u kutiju, a ja sam se spustio s nje. Ruke su mi bile utrnule tamo gde me je kutija držala. Protrljao sam jednu, pa drugu i pogledao ih.

"A sada, momče...", počeo je Lu.

"Ne prdi, dupište!"

Žene su prebledele. Muškarci se namrštiše. "Rekao sam ti da neće vredeti", kazao je drugi starac Luu. "Ne valja nam posao s njim", kazao je jedan od mlađih. Lu se nagao u svojoj hopa-cupa stolici i uperio drhtavi prst u mene. "Momak, bolje se pripazi."

"Nadam se da su svi vaši drkavi klinci žvalavi."

"Ne vredi, Lu", kazao je drugi čovek.

"Mangup jedan", odrezala je žena s kljunom.

Lu je zurio u mene. Usta su mu bila gadna tanka crna linija. Znao sam da kučkin sin u svojoj njuški nema nijednog zuba koji nije truo i smrdljiv. Gledao me je zlobnim okicama, bože, kako je bio gadan, ko ptičurina koja se sprema da mi kida

meso sa kostiju. "Arone, možda bi bilo bolje da mu ponovo vratiš stražara." Aron se pomerio prema zelenoj kutiji.

"Dobro, stani", kazao sam, podigavši ruku.

Aron je zastao i pogledao Lua, koji je klimnuo. Zatim se Lu opet nagao i uperio u mene tu ptičju kandžu. "Hoćeš da se središ, sinko?"

"Aha, valjda."

"Bolje ti je da budeš prohleto siguran."

"Dobro. Prohleto sam siguran. A i jebeno siguran."

"I malo pripazi na svoj jezik."

Nisam odgovorio. Matori klipan.

"Ti si za nas malko eksperiment, dečko. Pokušavali smo i na drugi način da dovedemo ovamo nekoga od vas. Slali smo gore valjane ljude da zarobe jednog od vas malih nikogovića, ali se nikada nisu vraćali. Pa smo svatili da je najbolje da vas namamimo dole do nas."

Iscerio sam se. Ta Kvila Juni. Srediću je ja!

Jedna od žena, malo mlađa od Ptičjeg Kljuna, prišla je i zagledala mi se u lice. "Lu, nikad ovoga nećeš naterati da nam pomogne. To je prljavi mali ubica. Pogledaj te oči."

"Kako bi ti se svidelo da ti sateram pušku u dupe, kučko?" Odskočila je. Lu se ponovo razbesneo. "'Zvinte", kazao sam. "Ne volim kada mi se nadevaju imena. Macho, kapirate*

Seo je i zarežao na ženu. "Mez, pusti ga na miru. Oću da razgovaram bar malo razumno. Samo pogoršavaš stvari."

Mez se vratila i sela s ostalima. Al' su mi ti ljigavci i bili Biro za zapošljavanje!

"Kao što sam ti rekao, momak; za nas ti si eksperiment. Ovde dole u Topeki smo skoro dvadeset godina. Lepo je ovde. Mirno, sređeno, valjani ljudi koji cene jedni druge, nema zločina, poštuju se stariji i uopšte fino mesto za život. Rastemo i razvijamo se."

Čekao sam.

"Ali, ovaj, sada smo otkrili da neki od naših više ne mogu da imaju bebe, a žene koje to i mogu uglavnom, imaju devojčice. Trebaju nam muškarci. Tačno određena vrsta muškaraca."

Počeo sam da se smejem. Bilo je suviše dobro da bi bilo istina. Želeli su me za pastuva. Nisam mogao da prestanem sa smehom.

"Grubijan", kazala je jedna od žena, namrštivši se.

"Ovo nam je dovoljno neprijatno, momak, nemoj nam još više otežavati stvari." Lu je bio zbunjen.

Nad zemljom sam tratio veći deo svojeg vremena i vremena Krvavog jureći batake, a ovde dole želeli su da pružam usluge lokalnom ženskom svetu. Seo sam na pod i smejao se dok mi suze nisu potekle niz obraze.

Najzad sam ustao i kazao. "Naravno. Dobro. Ali ako pristanem, ima par stvari koje bih j a hteo."

Lu me je pažljivije pogledao.

"Prvo što oću je ta Kvila Juni. Jebaću je dok joj se ne zavrti, a onda ću je tresnem po glavi kao što je ona mene."

Nastao je mali vašar, onda je prošlo, pa je Lu rekao: "Ne možemo da trpimo nikakvo nasilje ovde dole, ali mislim da je Kvila Juni isto tol'ko dobra za početak kao i bilo koja druga. Sposobna je, zar ne, Ira?"

Mršavi čovek žute kože klimnuo je. Nije izgledao srećan zbog toga. Kvilin matori, kladio bih se.

"Pa da počnemo", kazao sam. "Poredajte ih". Počeo sam da raskopčavam farmerke.

Žene su vrisnule, muškarci su me zgrabili i odgurali do pansiona u kome su mi dali sobu i rekli da treba da malo upoznam Topeku pre nego što počnem s poslom, jer je to bilo, uh, ovaj, nezgodno, i da su morali da ubeđuju ljude po gradu da je ono što je trebalo da se desi neophodno... Uz pretpostavku da bi, pomislio sam, ukoliko se ja dobro pokažem, doveli odozgo još nekoliko mladih bikova i pustili nas da radimo šta hoćemo.

Tako sam proveo neko vreme u Topeki upoznajući ljude, gledajući šta rade, kako žive. Bilo je lepo, stvarno lepo. Ljuljali su se u stolicama za ljuljanje na svojim tremovima, grabuljali travnjake, motali se oko benzinske pumpe, gurali novčiće u automate za žvaku, crtali bele trake po sredini kolovoza, prodavali novine na uglu, slušali umpapa orkestar u školjci u parku, igrali poskočice i druge igre, glancali vatrogasne pumpe, sedeli po klupama, čitali, prali prozore i potkresivali živu ogradu, skidali šešire damama, skupljali boce od mleka i žičane korpe, timarili konje, bacali štap psu da im donese, ronili po gradskom bazenu za plivanje, pisali cene povrća na gajbicama ispred prodavnica, šetali držeći za ruku neke od najružnijih cura koje sam ikada video i dosađujući tako da mi je guzica otpadala.

Za manje od nedelju dana poželeo sam da vrištim.

Mogao sam da osetim kako se ta limenka zatvara oko mene.

Jeli su veštačke govnarije: veštački grašak, lažno meso, imitaciju piletine, er-zac-kukuruz i zamenu za hleb, a meni je sve to imalo ukus krede i prašine.

Učtivost: Hriste, bljuvalo mi se od lažnog, hipokritskog sranja koje su nazivali uglađenošću. Dobar dan g-dine Ovaj i g-đo Ova. Pa kako ste? A kako je mala Dženi?

A kako ide posao? A idete li na susret udruženja u četvrtak? A ja sam u svojoj sobi u pansionu počeo da buncam.

Čisti, slatki, glatki, dražesni način na koji su živeli bio je dovoljan da ubije čoveka. Ništa čudno što ljudima nije mogao da se digne pa da naprave bebe koje imaju jaja umesto rupe.

Prvih par dana svi su me gledali kao da ću da eksplodiram i prekrijem njihove lepo okrečene ograde govnima. Ali malo kasnije navikli su se da me vide. Lu me je odveo do prodavnice i nabavio mi par dečijih ogrtača i košulju koju bi svaki samotnjak obišao na milju daleko. Ona Mez, ona zatucana kučka koja me je nazvala ubicom, počela je da se mota okolo, najzad je rekla da bi htela da me podšiša, da napravi da izgledam civilizovano. Ali znao sam ja šta ona hoće. Nije ona bila nikakav drugar.

"Šta 'oš, kurvo", podbo sam je. "Tvoj matori te ne gleda?"

Probala je da ugura pesnicu u svoja usta, a ja sam se nasmejao kao glupak. "Idi odseci mu jaja, mala. Moja kosa ostaje ovakva kakva je." Okrenula se i zbrisala. Odjurila kao da ima ugrađen dizel-motor.

Tako je to išlo neko vreme. Muvao sam se okolo, oni su dolazili i hranili me, sklanjajući mi mlado meso s puta sve dok grad ne bude pripremljen za ono što je dolazilo sa mnom.

Sputan na taj način, glava mi neko vreme nije bila u najboljem stanju. Postao sam sav klaustrofobičan, spetljan, otišao sam i sedeo ispod trema u tami, u kući za izdavanje. Onda je to prošlo, pa sam postao drkavo besan, režao sam na njih, onda zlovoljan, onda miran, onda naprosto smušeno utučen. Miran.

Najzad sam počeo da mozgam o mogućnosti bega odatle. Počelo je kada sam se setio pudlice kojom sam jednom nahranio Krvavog. Sigurno je bila iz podzemnog. A ona nije mogla da se popne uz upadni tunel. To je značilo da postoji i drugi način da se izađe.

Puštali su me da se prilično slobodno krećem po gradu, sve dok pazim na svoje ponašanje i ništa ne pokušavam. Ona zelena stražarska kutija stalno je bila negde u blizini.

I tako sam otkrio put napolje. Ništa posebno; jednostavno je morao da bude tu i ja sam ga našao.

A onda sam našao gde drže moje oružje i bio sam spreman. Gotovo spreman.

9

Prošlo je tačno nedelju dana kada su Aron, Lu i Ira došli po mene. Do tog trenutka

postao sam prilično zbrkan. Sedeo sam na tremu u dvorištu pansiona, pušeći lulu od kukuruzovine, raskopčan, sunčajući se. Samo što uopšte nije bilo sunca. Zbrkan.

Došli su oko kuće. "'Jutro, Vik", pozdravio me je Lu. Došantao je s štakom, matori prdež. Aron mi je uputio veliki osmeh. Onakav kakav upućujete velikom crnom biku koji se sprema da ga utera dobroj, rasnoj kravi. Ifa je imao pogled koji ste mogli da iscepkate i naložite u peć.

"Pa kako ste, Lu. 'Jutro, Arone, Ira."

Lu je izgledao baš srećan što to čuje.

Uh, kopiladi, vašljiva, samo čekajte!

"Jesi li spreman da sretneš svoju prvu damu?"

"Najspremniji, Lu", kazao sam i ustao.

"Dobar cug, je l'da?" Kazao je Aron.

Izvadio sam lulu iz usta. "Divota jedna", nasmešio sam se. Nisam čak ni upalio posranu stvar.

Odveli su me do ulice Merigold, a kada smo stigli do kućice s žutim kapcima i belom drvenom ogradom Lu je rekao: "Ovo je Irina kuća. Kvila Juni mu je ćerka."

"Pa, Boga mu", kazao sam, razrogačivši oči.

Irina vilica se stegla.

Ušli smo.

Kvila Juni je sedela na sofi sa svojom majkom, starijom verzijom nje same, tankom kao sasušena grančica. "'Pođo Holms", kazao sam i malo se naklonio. Nasmešila se. Nervozno, ali se nasmešila.

Kvila Juni sedela je skupljenih nogu, ruku prekrštenih u krilu. U kosi je imala traku. Bila je plava.

Slagala joj se s očima.

Nešto mi je zaigralo u grlu.

"Kvila Juni", kazao sam.

Digla je pogled. "'Jutro, Vik."

Onda su svi kao stojali okolo i izgledali smeteno, pa je konačno Ira počeo da kukumavči kao pođite u spavaonicu i obavite tu neprirodnu prljavštinu tako da bi oni mogli da pođu u Crkvu da se mole Dobrom Gospodu da ih Ne Pobije Sve munjom u guzicu, ili neko slično sranje.

Zato sam pružio ruku, a Kvila Juni ju je prihvatila ne podigavši pogled, pa smo se povukli u malu spavaću sobu, a onda je stajala tamo oborene glave.

"Nisi im rekla, zar ne?" Pitao sam.

Zatresla je glavom.

I iznenada više uopšte nisam želeo da je ubijem. Želeo sam da je zagrlim. Čvrsto.

Pa sam to i uradio. A ona je plakala na mojim grudima i malim pesnicama mi tukla u leđa, a onda me je pogledala a reči su joj potekle:

"O, Vik, žao mi je, tako mi je žao, nisam htela, morala sam, poslali su me, tako sam se bojala, i volim te, a sada su te doveli ovde dole, a to nije pokvareno, zar ne, to nije onako kao što moj tata kaže zar ne?"

Grlio sam je i ljubio i govorio joj sve je u redu, a onda sam je pitao da li hoće da pođe sa mnom, a ona je kazala da da da, stvarno hoće. Pa sam joj rekao da ću možda morati da joj povredim tatu da bih pobegao, a ona je u očima imala pogled koji sam stvarno dobro poznavao.

I pored sve svoje smernosti, Kvila Juni Holms nije baš mnogo volela svojeg taticu usta punih molitvi.

Pitao sam je ima li nešto teško, kao što je svećnjak ili batina, a ona je kazala ne. Počeo sam da njuškam po toj spavaonici i našao par taticinih čarapa u fioci pisaćeg stola. Skinuo sam velike bronzane kugle sa uzglavlja kreveta i ubacio ih u čarapu. Odvagnuo sam je u ruci. Oho. Da, da.

Gledala me je razrogačenih očiju. "Šta to hoćeš?"

"Želiš da izađeš odavde?"

Klimnula je.

"Onda stani tamo iza vrata. Ne, čekaj malo, imam bolju ideju. Popni se na krevet."

Legla je na krevet. "Dobro", kazao sam. "A sada svuci suknju, skini gaće i prostri se." Pogledala me je užasnuto. "Hajde", kazao sam joj, "ako hoćeš napolje."

I tako je to uradila, a ja sam je namestio tako da su joj kolena bila savijena, a butine razmaknute, a ja sam stao pored vrata i šapnuo joj: "Pozovi svog taticu. Samo njega."

Dugo je oklevala, a onda je pozvala, glasom koji nije morala namerno da iskrivi. "Tatice! Tatice, dođi ovamo, molim te!" Onda je čvrsto stisnula oči.

Ira Holms ušao je kroz vrata, bacio jedan pogled na svoju tajnu želju, usta su mu se razjapila, zalupio sam vrata za njim i tresnuo ga svom snagom.

Zdrobio se malo, poprskao krevetske čaršave i skotrljao se, na pod.

Otvorila je oči kad je čula tunk! a kada joj je poprskalo noge nagla se i izbljuvala na pod. Znao sam da mi neće mnogo pomoći da dovedem Arona u sobu, pa sam otvorio vrata, promolio glavu, izgledajući zabrinuto, i kazao, "Arone, hoćete li da dođete na trenutak, molim vas?" Pogledao je Lua koji je s gospođom Holms trtljao o tome šta se dešava u spavaćoj sobi, a kada mu je Lu klimnuo da pođe, ušao je u sobu. Bacio je pogled na nagi žbun Kvile Juni, na krv po zidu i krevetskim čaršavima i na Iru na podu i otvorio usta da drekne, baš kada sam ga tresnuo. Trebalo je još dva puta

da bih ga oborio, a onda sam morao da ga šutnem u grudi da bih ga sklonio s puta. Kvila Juni je i dalje bljuvala.

Zgrabio sam je za ruku i povukao sa kreveta. Bila je tiha dok je to radila ali čoveče al' je smrdela.

"Hajde!"

Pokušala je da se povuče, ali ja sam je držao i otvorio vrata spavaće sobe. Kada sam je izvukao odatle, Lu je ustao, nagnuvši se na svojoj štaki. Šutnuo sam štaku pod matorim prdežom i on se čas posla našao dole. Gđa Holms je zurila u nas, pitajući se gde li joj je stari. "Tamo je pozadi", kazao sam, grabeći prema ulaznim vratima. "Dobri Gospod ga je pogodio u glavu."

A zatim smo bili na ulici, Kvila Juni smrdela je za mnom, bez uspeha pokušavajući da povrati, drečeći i verovatno se čudeći šta joj se desilo s gaćicama.

Držali su moje oružje u zaključanom ormanu u Birou za zapošljavanje, pa smo skrenuli pored mog pansiona, odakle sam ispod trema u dvorištu izvukao gvozdenu polugu koju sam maznuo sa benzinske pumpe. Zatim smo presekli preko poljoprivrednog dobra sve do poslovnih četvrti i stigli pravo do BZZ. Tamo je bio činovnik koji je probao da me zaustavi pa sam mu rascopao tikvu polugom. Onda sam sredio kvaku na ormariću u Luovom uredu i pokupio .30-06 i moj .45, svu municiju, moj klin, moj bodež i moju opremu i napunio oružje. Do tog trenutka se i Kvila Juni malo sredila.

"Gde ćemo sada, gde ćemo sada, o Tatice Tatice Tatice..."

"Ej, slušaj, Kvilo Juni, nemoj mi sad taticati! Sama si rekla da oćeš da budeš sa mnom... Pa, ja idem, tamo gore, mala, a ti ako hoćeš sa mnom bolje me se drži."

Bila je previše uplašena da bi se pobunila.

Prekoračio sam prag ulaznih vrata, a tamo je bila ona zelena stražarska kutija, brzo stižući. Kablovi su joj bili izvučeni, a hvataljke uklonjene. Imala je kuke.

Kleknuo sam na jedno koleno, omotao remen .30-06 oko podlaktice, dobro nanišanio i opalio pravo u veliko zeleno oko na prednjoj strani. Jedan pucanj i spang!

Kada sam joj pogodio to oko, stvar je eksplodirala u oblaku iskri, a zelena kutija naglo je skrenula i proletela kroz izlog prodavnice na Mils Endu, škripeći i pišteći i zasipajući mesto plamenovima i varnicama. Baš fino.

Okrenuo sam se da zgrabim Kvilu Juni, ali nje nije bilo. Pogledao sam niz ulicu, a linčeri su stizali pravo ovamo, Lu je šepao sa svojom štakom kao neki čudni skakavac.

I baš tada su počeli pucnji. Jaki, gruvajući zvuci. .45 koji sam dao Kvili Juni. Pogledao sam gore, bila je tamo, na terasi drugos sprata, automata uperenog niz ogradu, nišanila je u tu bandu i prašila kao možda Divlji Bil Eliot u Republici iz

četrdesetih.

Ali glupavo! Majko, glupavo! Traćiti vreme na to kada smo morali da pobegnemo.

Našao sam požarno stepenište koje je vodilo do tamo i pošao preskačući po tri stepenice odjednom. Smešila se i hihotala, a svaki put kada bi izabrala nekog od tih klipana iz rulje, njen mali vrh jezika provirio bi iz ugla usta a oči bi joj se zacaklile i ovlažile i bam! klipan bi leteo dole.

Stvarno se uživela u to.

Baš kada sam došao do nje, nanišanila je svoju sasušenu majku. Lupnuo sam je po potiljku pa je promašila, a stara dama malo je poskočila i produžila. Kvila Juni trgla je glavu prema meni, a u očima joj je bila smrt. "Zbog tebe sam promašila." Njen glas naterao me je da protrnem.

Oduzeo sam joj .45. Glupo. Tako rasipati municiju.

Vukući je za sobom, obišao sam zgradu, pronašao svetlarnik na zadnjoj strani zgrade, skočio u njega i naterao je da me sledi. Najpre se bojala, ali sam rekao:"Cura koja tako lako ko ti sme da upuca svoju matoru ne treba da se boji tako malog skoka."

Nasmejala se, kao ptica, i skočila. Uhvatio sam je, prošli smo kroz vrata svetlarnika i zastali na tren da vidimo da li je banda pošla za nama. Nikoga na vidiku.

Zgrabio sam Kvilu Juni za ruku i pošao prema južnom kraju Topeke. To je bio najbliži izlaz koji sam pronašao za vreme svojih tumaranja, stigli smo do njega za petnaest minuta, zadihani i slabi kao mačići.

I evo, bio je tu.

Veliki kanal za uzimanje vazduha.

Razbio sam šipkom rešetku, pa smo se popeli u njega. Tamo su bile lestve koje su vodile nagore. Morale su da budu. Značile su mogućnost popravki. Držanje stvari u redu. Morale su da budu. Počeli smo da se penjemo.

Trebalo nam je puno, puno vremena.

Kvila Juni stalno me je pitala, tamo dole, iza mene, kad god bi se previše umorila od penjanja, "Vik, voliš li me?" Stalno sam govorio da. Ne samo zato što sam tako mislio. To joj je pomoglo da se penje.

10

Izašli smo milju daleko od upadnog tunela. Mecima sam razvalio filterske prekrivače i poklopce otvora, pa smo se ispeli napolje. Trebalo je da znaju bolje oni tamo dole. Ne treba se zajebavati s Džimom Kegnijem.

Nisu imali šanse.

Kvila Juni bila je iscrpljena. Nisam je krivio za to. Ali nisam želeo da provedem noć na otvorenom; tamo napolju bilo je stvari koje nisam hteo ni da pomislim da sretnem čak ni po dnevnom svetlu. Bližio se sumrak.

Koračali smo prema upadnom tunelu.

Krvavi je čekao.

Izgledao je slab. Ali je čekao.

Čučnuo sam i podigao mu glavu. Otvorio je oči i vrlo tiho rekao:"Hej." Nasmešio sam mu se. Isuse, bilo ga je dobro videti. "Stigli smo nazad, čoveče." Probao je da se podigne, ali nije mogao. Rane su mu bile u gadnom stanju. "Jesi li jeo?" Pitao sam.

"Ne. Ulovio sam juče guštera... Ili je to bilo prekjuče. Gladan sam, Vik." Tada je stigla Kvila Juni i Krvavi ju je video. Zatvorio je oči. "Bolje da požurimo, Vik", kazala je. "Molim te. Mogli bi da se popnu kroz upadni tunel."

Probao sam da dignem Krvavog. Bio je smrtno lak. "Čuj, Krvavi, otpeljaću se do grada i doneti nešto hrane. Brzo ću se vratiti. Ti samo sačekaj ovde."

"Ne ulazi tamo, Vik", kazao je. "Shvatio sam to sutradan nakon što si sišao. Otkrili su da nismo izgoreli u onoj gimnastičkoj dvorani. Ne znam kako. Možda su nam njuške namirisale trag. Čuvao sam stražu, a oni se nisu usudili da podu za nama. Ne krivim ih. Ne znaš ti kako je ovde napolju, noću, čoveče... Ne znaš ti..."

Zadrhtao je.

"Polako, Krvavi."

"Ali obeleženi smo u gradu, Vik. Tamo se ne smemo vratiti. Moraćemo da probamo na nekom drugom mestu."

To je bacilo sasvim drugačije svetlo na stvar. Nismo mogli da se vratimo, a sa Krvavim u takvom stanju nismo mogli ni da pođemo negde drugde. A kao što sam znao da sam samotnjak, tako sam znao da ne mogu bez njega. A ovde napolju nije bilo ničega za jelo. Morao je smesta da dobije hranu, kao i medicinsku pomoć. Morao sam nešto da uradim. Nešto dobro, nešto brzo.

"Vik", glas Kvile Juni bio je visok i kevtav. "Pa hajde! Biće mu dobro. Moramo da požurimo."

Pogledao sam je. Sunce je zalazilo. Krvavi mi je drhtao u rukama.

Lice joj je izgledalo zlovoljno. "Ako me voliš, poći ćeš!"

Nisam mogao ovde napolju bez njega. Znao sam to. Ako je volim. Pitala me je, u rezervoaru, znaš li šta znači voleti?

Bila je to mala vatra, nedovoljno velika da bi je primetila neka banda sa granica grada. Bez dima. Nakon što se Krvavi najeo, odneo sam ga do kanala za prolaz vazduha, milju daleko, pa smo unutra, na malom ispustu, proveli noć. Držao sam ga cele noći. Dobro je spavao. Izjutra sam ga dobro previo. Izdržao je; bio je jak.

Ponovo je jeo. Puno je ostalo od sinoć. Ja nisam jeo. Nisam bio gladan.

Tog jutra pošli smo preko spaljene pustoši. Pronaći ćemo drugi grad i uspećemo.

Morali smo da se krećemo polako, jer je Krvavi još bio slab. Dugo je trajalo pre nego što sam prestao daje čujem kako doziva u mojoj glavi. Pitajući me, pitajući me: Znaš li šta znači voleti?

Naravno da znam.

Dečak voli svoga psa.

Los Anđeles, 1968—69.

Fric Lajber

UHVATI TAJ CEPELIN!

Kad sam ove godine putovao u Njujork da posetim svog sina, koji je profesor socijalne istorije na jednom od tamošnjih vodećin univerziteta, dogodilo mi se nešto veoma onespokojavajuće. Za čoveka moje starosti nije čudno da ponekad zapadne u tmurno raspoloženje; i u takvim crnim trenucima prisećam se tih događaja. A onda slutim da uopšte ne možemo imati poverenja u granice vremena i prostora, koje su nam jedina zaštita od haosa; štaviše, strepim da moj um, i celokupno moje postojanje, mogu u bilo kom trenu bez ikakvog upozorenja biti oduvani naletom kosmičkog vetra u neke sasvim drukčije predele u ovom svemiru neograničenih mogućnosti. U sasvim drugi svemir, možda; a tad bi i moj um, moja individualnost, bili na odgovarajući način preobraženi, prilagođeni.

Ali u onim drugim, vedrijim trenucima, koji kod mene ipak preovlađuju, skloniji sam da verujem da je moj uznemirujući doživljaj bio ipak samo jedan od onih snova-najavi, snova pri budnom stanju, kojima su ljudi utoliko podložniji ukoliko dublje zalaze u starost. Najčešće su to snevanja o prošlosti, a naročito o prošlosti u kojoj je svet u nekom ključnom istorijskom trenutku krenuo sasvim drukčijim, hrabrijim i boljim putem no što se to u našoj prošlosti stvarno desilo; iz jedne bolje i hrabrije odluke u prošlosti mogla je proisteći i mnogo bolja sadašnjost i bolja, sasvim drugačija budućnost. Mnogim starcima često nadolaze razmišljanja, zlatnim sjajem prožeta, u smislu "eh, da sam..."

U prilog ovom drugom tumačenju, da je to bio samo san, ide činjenica da je moj doživljaj u ponečemu imao strukturu sna. Započeo je zastrašujućim bleskovima drugog sveta. Nastavio se jednim dužim periodom tokom koga sam potpuno prihvatio taj izmenjeni svet, oduševio se njime, i, uprkos povremenoj jezi i nelagodnosti, osećao želju da zauvek ostanem u njegovom sjaju. Završio se užasom, košmarom, koji ne volim ni da pomenem, a kamoli detaljno opišem, mada ću to, kad dođem dotle, verovatno ipak morati.

U prilog prvom tumačenju, da mi se to sve stvarno dogodilo, govori moje subjektivno osećanje, koje me ponekad obuzima, da moj doživljaj na Menhetnu, i u jednoj slavnoj građevini tamo, ni na koji način ne može biti san, nego je apsolutno

realan, i predstavlja posetu drugoj struji vremena.

Najzad, moram vam skrenuti pažnju i na činjenicu da će ono što ću vam ispripovedati biti, neizbežno, ispričano na osnovu sećanja.

Bilo je u mom doživljaju nekoliko prelaza, koje ću morati, hteo to ili ne, da tumačim iz svoje današnje tačke gledišta, uz zaključke koji mi tada nisu ni na pamet padali.

Ne, u vreme kad mi se to dešavalo (evo, u ovom trenu pisanja opet sam sasvim siguran da se istinski desilo i da je bilo apsolutno realno) događaj se jednostavno nastavljao na događaj, na najprirodniji mogući način, ne izazivajući u meni nikakvu sumnju.

Što se tiče pitanja zašto se to desilo baš meni, i koji je prirodni mehanizam dejstvovao, mogu reći samo ovo: svako ljudsko biće ima one retke, kratke trenutke izuzetne osetljivosti, bolje reći ranjivosti, kad um i čitavo biće mogu biti vetrovima promene potisnuti u drugu realnost, a onda, dejstvom nečeg što bih ja nazvao zakonom o održanju realnosti, vraćeni nazad, tamo odakle su pošli.

Šetao sam Brodvejem, i bio sam blizu 34. ulice. Dan je bio sunčan ali hladan, a sunce se probijalo kroz smog. Moj običaj je da hodam obazrivo i polako, ali sad iznenada počeh da koračam znatno energičnije, izbacujući stopala tako da je to počinjalo da liči na vojnički paradni korak. Leđa sam ispravio, isprsio se, i počeo da udišem dublje, ne obaziruć se na automobilske izduvne gasove koji su me golicali u nosu. Pokraj mene saobraćaj je režao i grmeo, stvarajući povremeno zvučne efekte koji su podsećali na štektanje mitraljeza. Pešaci su trčkarali sa onom očajnom pacovskom žurbom koja je tako osobena za sve velike američke gradove, a koja u Njujorku dostiže vrhunac. I to sam ignorisao, zadržavajući svoju vedrinu. Čak sam se nasmešio kad sam video kako jedna odrpana skitnica, i jedna krznom ogrnuta seda dama iz finog društva, naporedo pretrčavaju ulicu, izmičući kolima koja su jurila punom brzinom. Samo u najvećim američkim metropolama može se tako nešto videti.

Tad primetih jednu veliku, tamnu senku koja je pokrivala deo ulice ispred mene. To nije mogla biti senka oblaka, jer se nije nimalo kretala. Okrenuo sam glavu baš nosem uvis, kao neki primitivac, kao pravi *Hans-Kopf-in-die-Luft* (Hans-sa-glavom-u-vazduhu, lik iz nemačkih komedija).

Vrtoglavo uvis išao je moj pogled, uz sto dva sprata najviše zgrade na svetu, Empajer Stejt Bildinga. Pri tom mi se priviđala vizija gigantskog majmuna dugih očnjaka kako se penje uz zgradu držeći u jednoj šapi divnu devojku... da, sećao sam se, naravno, šarmantne američke filmske fantazije pod naslovom *King Kong*, ili, kako kažu u Švedskoj, *Kong King*.

A onda se moj pogled popeo još više, uz onu kulu, sedamdeset metara visoku, stamenitu, koja je dodata na Empajer Stejt Bilding i za čiji vrh je bio kotvom pričvršćen prednji deo ogromnog, zanosno lepog, aerodinamičnmog, srebrnastog predmeta koji je bacao senku.

Izuzetno je važno da shvatite sledeće: u tom času nisam bio ni najmanje iznenađen onim što sam video. U mojoj glavi je bilo saznanje da je to, jednostavno, pramčani deo velikog nemačkog cepelina *Ostwald*, koji je dobio ime po velikom nemačkom pioniru fizike i elektro-hemije.Znao sam da je *Ostwald* ponos moćne flote vazduhoplova, putničkih i za lakše terete, koji redovno lete iz baza u Berlinu, Baden-Badenu i Bremerhafenu. Ta izuzetna Armada mira, u kojoj je svaka titanska vazdušna lađa imala ime po nekom od svetski slavnih naučnika, pa bili oni Nemci (kao *Mah*, *Nernst*, *Humboldt*, *Fritz Haber*, i drugi) ili Francuzi (kao *Antoine Henri Becquerel*), Amerikanci (kao *Edison*), Poljaci (kao *Sklodowska*), Amerikanci poljskog porekla (kao *T. Sklodowska Edison*) ili, čak, i Jevreji (kao *Einstein*)! To je velika mornarica humanizma, u kojoj sam ja imao ugledni položaj savetnika za međunarodnu trgovinu i *Fachmanna*, hoću reći eksperta. Moja prsa su se nadimala od opravdanog ponosa pred ovim *edel* (plemenitim) dostignućem moje *der Vaterland* (domovine).

Znao sam, takođe bez ikakvog proveravanja ili prebiranja po sećanju, da je dužina *Ostwalda* veća od polovine ukupne visine (1472 stope) Empajer Stejt Bildinga zajedno sa tom dodatom pristanišnom kulom toliko debelom da je i lift kroz nju išao. Moje srce se nadimalo od novog ponosa na pomisao da je berlinski *Zeppelin-turm* (toranj za dirižable) samo koji metar niži od ove četiristopedesetmetarske američke građevine. Nemačka, rekoh ja sebi, nema potrebe da se napreže radi nekih površnih numeričkih rekorda; njena zasenjujuća naučna i tehnička otkrića dovoljno jasno govore celoj planeti.

Ove misli su mi jednostavno bile u glavi, pa mi nisu oduzele ni sekund. Nije se poremetio moj odlučni korak. Spuštajući pogled, počeo sam vedro da pevušim u sebi *Deutschland, Deutschland über alles*.

Brodvej kojim sam odmicao bio je potpuno preobražen, ali mi je taj njegov izgled sada bio isto onako prirodan i normalan kao i prisustvo divovskog helijumskog dirižabla *Ostwald* iznad moje glave. Ulicom su promicali, uz blago brujenje, srebrnasti električni automobili i kamioni i autobusi takođe; bio je to saobraćaj mnogo ujednačeniji i tiši od onog malopređašnjeg bučnog, smradnog i histeričnog saobraćaja koji je naglo bledeo u mom sećanju, iako gotovo podjednako brz. Oko dva kvarta ispred mene nalazila se lučna kapija stanice za brzu zamenu baterija; i poneka sjajna električna kola ulazila su elegantnim, blagim zamahom u stanicu, dok su druga izlazila i uključivala se u saobraćaj koji je strujao kao u snu.

Sa zahvalnošću sam udahnuo vazduh koji je bio svež i čist, lišen ma i najmanjeg traga smoga.

Pešaka je oko mene bilo možda nešto manje, a kretali su se i sad vrlo brzo, ali sa mnogo više dostojanstva i ljubaznosti. Među prolaznicima je bilo i mnogo Afrikanera, Nigera, koji su bili podjednako dobro obučeni i pokazivali podjednako mirno samopouzdanje kao i belci.

Jedina neskladna nota bila je pojava visokog, bledog, izuzetno mršavog čoveka u crnoj odeći i sa jasno hebrejskim crtama lica. Njegova sumorna odeća bila je pomalo iznošena, mada očuvana, a uzana ramena malo pogurena. Stekao sam utisak da me je pažljivo motrio sve dok ja to nisam primetio, a da je tada hitro otklonio pogled. Setio sam se onog što mi je sin pričao o njujorškom Gradskom koledžu, naime, da skraćenicu naziva tog koledža (CCNY) sada neke šaljivdžije i zajedljivci tumače kao "Hrišćanski koledž, sada jevrejski". Misleći na to, nisam mogao odoleti da se malo ne nasmejem, ali mogu sa zadovoljstvom izjaviti da je to bio samo blagi smeh od srca a ne zlobno cerekanje. Dobro poznata nemačka tolerantnost i uzvišenost duha pomogli su Nemačkoj da potpuno nadraste svoj nekadašnji, nakazni protivjevrejizam. Ako ćemo biti pošteni, moramo priznati da su trećina naših velikana Jevreji ili ljudi koji imaju jevrejske gene; među takvima su i Haber i Ajnštajn. Ništa u tome ne menja činjenica da u podsvesti nekih staraca, među kojima sam i ja, i dalje vrebaju izvesne mračne i opake misli, misli koje ponekad, samo za tren, izrone na površinu i u svest kao podmornice rešene da potapaju brodove.

Moje zadovoljstvo samim sobom začas se opet uspostavilo i učvrstilo.Energičnim, gotovo vojničkim pokretom zagladio sam, koristeći za to nokat od palca, svoje kratke, horizontalne crne brčiće, a onda sam vratio na mesto snažni pramen svoje crne kose (farbane, priznajem) koji mi ponekad padne ukoso preko gornjeg dela čela.

Bacio sam još jedan kratak pogled na *Ostwald*, pomišljajući na svu onu neuporedivu raskoš tog *de lux* vazduhoplova: na motore koji tiho predu dok pokreću propelere, električne motore, naravno, kojima snagu daju nizovi lakih TSE baterija, motore bezbedne kao što je i helijumsko punjenje bezbedno; na veliki hodnik koji se proteže celom dužinom putničke palube, od vidikovca na pramcu pa sve do dvorane za igru, koja se nalazi na krmi, opremljena prozorima isto onako velikim kao što ih vidikovac ima, i koja se noću pretvara u balsku dvoranu; na druge izvrsne prostorije koje su raspoređene duž tog hodnika, na primer, na *Gesellschaftsraum der Kapitän* (kapetanski salon) obložen tamnim drvetom, ispunjen muževnim dimom cigara, snabdeven i izdvojenim *Damentischeima* (stolovima za dame), uvek raskošno ukrašen svežim cvećem, pa na trpezariju "Premijer" sa lanenim stolnjacima i

salvetama, i srebrom obloženim aluminijumskim posuđem i priborom za jelo, pa na bar "Švarcvald", i na kasino-kockarnicu, gde imate rulet, bakaru, hemi, "blek-džeka" (*vingt-et-un*), stolove za skat, bridž, domine i 66, kao i šahovske stolove nad kojima vlada simpatično ekscentrični svetski šampion Nimcović, koji će vas potući igrajući naslepo, svejedno da li ima jednog ili više protivnika odjednom, i pri tom pokazati šarmantno barokne kratke partije, i to za samo dva zlatnika po osobi za igru (jedan zlatnik ide luckastom Nimcoviću, a drugi u kasu DLG), i na superluksuzne spavaće sobe, gde je sve od balsamovanog drveta, ali presvučeno skupim furnirom od mahagonija; na mnoštvo uslužnih stjuarda, koji su ili mali i mršavi kao džokeji, ili po rođenju istinski patuljci, zato što se upošljavanjem takvih štedi na težini; i najzad na titanijumski lift koji se diže kroz bezbrojne vreće helijuma do dvospratne opservatorije "Zenit" čiji gornji sprat ima zidove da vam vetar ne smeta, ali nema krov, tako da se vašem pogledu nude večno promenljivi oblaci, nedokučive magle, zraci zvezda i dobrog starog sunca, i lepota čitavih nebesa. Ah! Gde drugde biste mogli, na kopnu ili moru, živeti na toliko visokoj nozi?

Prisetio sam se detalja one jednokrevetne kabine koja je bila moja kad god sam leteo *Ostwaldom*, moje *Stammkabine*. Onda sam zamislio veliki hodnik ispunjen masom bogatih putnika u večernjim odelima: zgodni oficiri, nenametljivi ali uvek prisutni stjuardi, sjaj belih uštirkanih prsa na košuljama, svetlucanje ogoljenih ramena, prigušeni odblesci dragog kamenja, razgovori koji zvuče kao gudački kvarteti, tihi vedri smeh koji se pronosi duž hodnika.

Tačno u pravom momentu izveo sam precizni okret "*Links marschiren*!" (na levo!) i prošao kroz impresivni ulaz Empajer Stejt Bildinga, pa kroz ogromno predvorje, do dugog niza mat-srebrnastih vrata liftova. Usput sam bacio pogled na srebrnastosjajni datum, 6. maj 1937, i tačno vreme, 1.07 popodne. Vrlo dobro. Pošto *Ostwald* ne poleće dok ne otkuca tri popodne, imaću dosta vremena za jedan miran ručak i ležeran razgovor sa svojim sinom, ako on nije zaboravio da treba da se nađemo, a zaboravio sigurno nije, jer je on jedan izuzetno obziran i uredan sin, primer pravog nemačkog mentaliteta, ako smem toliko da hvalim sopstvenog sina.

Pošao sam prema brzim liftovima, uživajući u prolasku kroz hol pun ljudi iz viših klasa, koji su se okupljali u grupe, ali nigde u nedolične gomile. Stao sam pred vrata označena engleskim natpisom "Čekaonica za dirižable" i kraćim nemačkim natpisom "*Zum Zeppelin*".

Domaćica lifta bila je jedna privlačna mlada Japanka u matsrebrnoj suknji. Na levoj strani grudi njene matsrebrne bluze bila su sitno izvezena slova DLG i dvoglavi orao sa dirižablom, simbol Nemačke vazduhoplovne unije. Primetio sam sa odobravanjem, koje nisam glasno izrazio, da ona izvrsno vlada i nemačkim i

engleskim jezikom, i da je podjednako ljubazna prema svim putnicima, na svoj nasmešen ali ipak suzdržan, japanski način, koji toliko liči na našu nemačku naučnu preciznost govora ali nema onu našu prikrivenu toplu strastvenost. Baš je dobro što naše dve nacije, iako na suprotnim krajevima globusa, imaju tako bliske ekonomske i kulturne veze!

Moji saputnici u liftu, uglavnom Amerikanci i Nemci, bili su od najprobranije klase.izvrsno obučeni... a onda se, tren pre zatvaranja vrata, ugurao moj žalosni Jevrejin u crnom. Činilo se da mu je nelagodno, verovatno zbog te otrcane odeće. Bio sam iznenađen, ali sam se potrudio da baš prema njemu budem izrazito ljubazan. Blago sam se naklonio, kratko ali prijateljski sam se osmehnuo, i sevnuo očima. Jevreji imaju podjednako pravo na vrhunski luksuz kao i svi drugi ljudi, ako imaju novca. A većina Jevreja ima novac.

Tokom našeg neprekidnog i neopisivo blagog putovanja uvis, dotakao sam spoljašnji levi džep svog odela, da se uverim da li su mi tu papiri i karta — karta prve klase za *Ostwald*! Ali mnogo više samouverenosti i tajne radosti davali su mi dokumenti u unutrašnjem džepu, koji je rajsferšlusom bio čvrsto zatvoren. Osećao sam pritisak tih dokumenata, mislio na njih. Bili su to potpisani preliminarni sporazumi koji će omogućiti da i Amerika počne da proizvodi cepeline, i to putničke. Savremena Nemačka je, vidite, uvek spremna da velikodušno podeli svoja vlastita tehnička dostignuća sa onim sestrinskim nacijama koje prihvataju svoj deo svetske odgovornosti; savršeno je sigurna da će zahvaljujući genijalnosti svojih naučnika i inženjera uvek biti daleko ispred svih drugih zemalja; najzad, genijalnost dvojice Amerikanaca, oca i sina, dala je vitalne, mada indirektne doprinose razvoju bezbednog vazdušnog plovljenja (a ne zaboravimo ni ulogu Poljakinje koja se udala za jednog od njih i rodila drugog).

Pribavljanje tih dokumenata bilo je glavni, i ujedno zvanični razlog za moj put u Njujork. Uspeo sam da udesim da tokom svog boravka u Njujorku odem i u posetu, koju je još odavno trebalo učiniti, svom sinu istoričaru i njegovoj šarmantnoj ženi. Mogu reći da je poseta bila izuzetno prijatna?

Ova sretna razmišljanja prekinuta su kad se lift, bez ikakvog trzaja, zaustavio na svom uzvišenom odredištu na stotom spratu. Uspon koji je starom, zaljubljenom King Kongu bio moguć samo po cenu rizičnog pentranja, za nas je prošao bez ikakvog napora. Srebrnasta vrata su se širom otvorila. Moji saputnici su jedan tren stajali, zadivljeni i možda malo uplašeni grandioznim putovanjem koje im je predstojalo, pa sam ja, stari vazdušni putnik, prvi iskoračio iz lifta. Usput sam uputio jedan osmeh, i jedno odobravajuće klimanje glavom.svojoj ljubaznoj ali hladnoj japanskoj koleginici iz niže socijalne klase.

Bacajući samo najkraći mogući pogled prema velikom, besprekorno prozirnom prozoru koji se nalazio pravo ispred lifta, i odakle se mogla videti izuzetna panorama Menhetna sa visine od 1.250 stopa minus dva sprata, okrenuo sam se odsečno, ne na desno prema vratima za one koji odlaze i liftu za vrh kule, nego na levo, prema izvrsnom nemačkom restoranu *Krähenest* (Vranino gnezdo).

Levo i desno od ulaza u restoran bile su bronzane statue po metar visoke, i to na jednoj strani statue Tomasa Edisona i Marije Sklodovske Edison, a na drugoj strani statua njihovog sina Tomasa Sklodovskog-Edisona i statua grofa Fon Cepelina. Prošavši između tih statua i kroz vrata, našao sam se u izuzetno otmenom ambijentu najfinijeg nemačkog restorana izvan domovine. Zastao sam, a moje oči su ispitivački preletele preko prostorije. Na sve stane smirujući tamni tonovi drvenih panela izrazbarenih divnim slikama Crne šume i njenih groteskih natprirodnih stanovnika: kobolda, patuljaka,drijada (odmereno erotičnih) i sličnih. Ta likovna ostvarenja su me interesovala zato što sam ja ono što Amerikanci nazivaju "slikar samo nedeljom", mada ja ne slikam tako reći ništa drugo sem cepelina na pozadini plavog neba i vazdušastih, visokih oblaka.

Žurno mi je prišao *Oberkellner*, sa jelovnikom ispod levog lakta, i rekao, "*Mein Herr*! Tako mi je drago da vas opet vidim! Imam odličan sto-za-jednog, pokraj prozora koji gleda na reku Hadson."

Ali baš tada jedna mlada osoba ustade okretno od stola kraj udaljenog zida, a zvonki, poznati, dragi glas dođe do mene. "*Hier, Papa*!"

"*Nein, Herr Ober*", rekoh glavnom kelneru, smešeći se, i pođoh mimo njega. "*Heute hab ich ein Gesellschafter. Mein Sohn.*"

Samopouzdano sam prošao između stolova za kojima su sedeli dobro obučeni ljudi, i belci i crnci.

Sin mi je stisnuo ruku sa svom žestinom porodične naklonosti, iako smo se već videli jutros. Insistirao je da ja sednem u široku, tamnu, kožom postavljenu stolicu leđima prema zidu, što mi je omogućilo da uživam u divnom izgledu čitavog restorana, dok je on seo u istu takvu stolicu okrenutu ka meni.

"To je zato što tokom ovog ručka želim da gledam samo tebe, Papa", reče mi on sa muževnom nežnošću. "Možemo biti zajedno bar sat i po, Papa. Proneo sam tvoj prtljag kroz carinu i uneo ga u *Ostwald*. "—Eto takav je mladić moj sin, na sve misli, na njega se možete osloniti!

"A sad, Papa, šta ćemo jesti?" reče on kad smo se smestili. "Vidim da je današnji specijalitet *Sauerbraten mit Spatzel* i slatko-kiseli crveni kupus. Ali imaju i *Paprika-huhn* a takođe i... "

"Ostavimo piliće da se danas diče svojim paprikama u usamljenoj crvenoj slavi",

rekoh. "*Sauerbraten* će biti izvrstan."

Po naređenju moga *Herr Obera*, stari vinski kelner se već primakao našem stolu. Pomišljao sam da mu dam uputstva, ali moj sin preuze tu dužnost na sebe, sa autoritetom i domaćinskom čvrstinom koji su mi zagrejali srce. Pregledao je vinsku kartu brzo ali temeljito.

"Cinfandel iz 1933. godine", naruči on energično, ali ne propuštajući da baci jedan pogled na mene, da vidi da li se ja slažem sa njegovim izborom. Osmehnuo sam se i klimnuo glavom.

"Možda ćemo i *ein Tropfchen Schnaps* za početak?" predložio je on.

"Rakija? Može!" odgovorih. "I to ne samo kapljica. Donesite nam po jednu duplu ljutu. Nemam ja svaki dan prilike da ručam sa ovim istaknutim naučnikom, sinom svojim!"

"Oh, Papa", protestovao je on, obarajući pogled i zamalo crveneći. Onda se energično obratio pogurenom, sedom kelneru, "I po jedan *Schnapps. Doppel*." Stari kelner klimnu glavom i žurno ode.

Zurili smo jedan u drugoga nekoliko blaženih sekundi, ispunjeni uzajamnom naklonošću. Onda sam rekao: "A sad mi pričaj nešto više o svojim dostignućima u socijalnoj istoriji. Koliko si postigao otkad si ovde u Novom svetu u okviru programa razmene profesora univerziteta? Znam da smo o ovome govorili nekoliko puta, ali samo vrlo sažeto i uopšteno, u prisustvu tvojih prijatelja ili tvoje divne supruge. Sad bih hteo da čujem šire objašnjenje, onako, između nas muškaraca, o tvom radu. Uzgred budi rečeno, da li je ovdašnji naučni aparat, mislim knjige *und so weiter*, odgovarajući, ili su američki univerziteti ipak slabiji u odnosu na univerzitet u Baden-Badenu i na druge visokoškolske ustanove u Nemačkoj federaciji?"

"U nekim vidovima, ovdašnje institucije su slabije", priznao je on. "Međutim, pokazalo se da za moje potrebe ovdašnji naučni aparat ipak savršeno odgovara." Opet je oborio pogled i zamalo pocrveneo. "Ali, Papa, ti suviše hvališ moje skromne rezultate. Nastavio je još tiše: "Moji rezultati su prava malenkost u odnosu na tvoj trijumfalni doprinos međunarodnim industrijskim odnosima, ostvaren u proteklih četrnaest dana."

"Ma, nisam ni dan čestitog truda uložio za DLG", rekoh skromno. Ipak dodirnuh lako levu stranu grudi, da uspostavim kontakt sa najvažnijim dokumentima, bezbedno sklonjenim u unutrašnji džep na tom mestu. "Ali, dosta je te razmene učtivosti", rekoh energično. "Pričaj mi o tim 'malim rezultatima' koje pominješ, podstaknut, naravno, svojom skromnošću."

Njegove oči susretoše se sa mojima. "Pa, oče", poče on prelazeći naglo na stvar, "celokupnim mojim radom u poslednje dve godine preovladava, sve izrazitije, čvrsto

saznanje o krhkosti samih temelja na kojima počiva ovaj današnji svet mira i dobrih društvenih odnosa u kojima uživamo. Da su se neki maleni, ali istorijski ključni događaji, takozvani međaši, i to samo u poslednjih sto godina, odigrali drukčije; da je istorija, dakle, potekla drugačije, a ne ovako, čitav svet bi sada bio zahvaćen ratovima i užasima kakve ne možemo da zamislimo. To je saznanje zaista stravično, ali u mom radu, u svemu što pišem, ono zauzima sve važnije mesto."

Osetio sam dodir nadahnuća od koga sam jednostavno ustreperio. Utom je stigao i kelner, donoseći naše duple rakije u malenim čašama od rezanog stakla. Ovaj prekid utkao sam u ustrojstvo svog nadahnuća. "Pa, da ispijemo u čast tvog strašnog otkrića!" rekoh. "*Prosit*!"

Odlični *schnapps* je žario, i širio toplinu, i pojačao moje nadahnuće. "Mislim da tačno znam o čemu govoriš..." rekoh svome sinu. Spuštajući napola ispražnjenu čašicu pokazao sam prstom prema nečem iza njegovih leđa.

On je okrenuo glavu, a potom opet pogledao moj prst koji je namerno vrludao malo levo, malo desno, i po tome je shvatio da ne mislim na ulaz u *Krähenest*, nego na četiri ne-tako-male bronzane statue oko ulaza.

"Na primer", rekao sam, "da se Tomas Fdison i Marija Sklodovska nisu venčali, a naročito da im se nije rodio njihov supergenijalni sin, Edisonovo poznavanje elekrticiteta i njeno poznavanje radijuma nikad se ne bi udružili. Nikad ne bi bila pronađena fenomenalna T.S. Edison baterija, koja je glavni pokretač sveukupnog današnjeg suvozemnog, morskog i vazdušnog saobraćaja. Oni električni kamioni koje je reklamirao list *Satrdej Ivning Post* u Filadelfiji ostali bi samo jedna skupa ekscentrična glupost. A gas helijum se nikad ne bi industrijski proizvodio, nego bismo imali samo one minimalne količine koje se ispod zemlje mogu naći."

Na to se oči mog sina osvetliše vatrom čistog naučničkog oduševljenja. "Papa", reče on žustro, "i ti si genije! Ukazao si baš na najvažniji od događaja međaša o kojima sam govorio.Ovih dana okončavam prikupljanje materijala za opširan naučni rad o tome. Znaš li, tata, da sam istraživanjem dokumentacije u Parizu ustanovio da je godine 1894. postojala bliska lična veza između Marije Sklodovske i njenog kolege koji je takođe istraživao radijum, Pjera Kirija? Moglo se lako desiti da ona postane Marija Kiri, ili čak Marija Bekerel (jer se i Bekerel bavio sličnim istraživanjima). Srećom, iz Amerike je kao poručen, baš tada, u decembru 1894, stigao briljantni, dinamični Edison, osvojio ljubav Marije Sklodovske i odveo je u Novi svet, gde su zajedno postigli izvanredne uspehe. A pomisli samo, Papa", nastavio je on da govori, očiju jednako užagrenih, "šta bi bilo da njihov sin nije pronašao tu bateriju. Za čitavih proteklih hiljadu godina industrijskog razvoja nije bilo projekta tako teškog, okruženog tolikim prividnim tehničkim nemogućnostima. Onda bi, zaboga, Henri

Ford proizvodio automobile na parni pogon, ili na pogon prirodnog gasa, ili čak, što nije nezamislivo, na pogon tečnog benzina, umesto ovih električnih koji se sad tako masovno proizvode i koji su čitavom čovečanstvu doneli tolike koristi. Ne bismo imali naša bezdimna kola, nego kola koja bi izduvavala svakojake otrovne gasove i zagađivala čovekovu okolinu."

Gotovo sam zadrhtao na tu pomisao: da automobile pokreće opasna mešavina benzinskih isparenja i vazduha, i to svojim paljenjem i eksplodiranjem! Neverovatna misao, zaista, mada moram priznati da tako nešto nije izvan granica realne izvodljivosti.

A tad primetih sumornog, u crno obučenog Jevrejina. Sedeo je samo dva stola daleko od nas; nisam mogao da se načudim da je taj ušao u jedno ovako ekskluzivno mesto kao što je *Krähenest*. Kako je moguće da nisam primetio njegov ulazak? Sigurno je ušao odmah iza mene, u trenucima kad nikog drugog nisam gledao sem svog sina. Prisustvo tog čoveka bacilo je tamnu senku na moje odlično raspoloženje, ali samo senku, i samo na kratko. Pa neka unese u sebe nešto dobre nemačke hrane i finog nemačkog vina, razmišljao sam velikodušno, nek' napuni taj svoj prazni stomak, neka se na tim ispijenim jevrejskim obrazima pojavi bar nagoveštaj snažnog nemačkog osmeha! Protrljao sam crne brčiće koje imam tačno ispod nosa, i zabacio onaj crni pramen kose koji mi od razdeljka na desnoj strani glave često pada ukoso preko gornjeg dela čela, i koji je baš sad tako pao.

Dotle je moj sin nastavljao: "Dalje, oče, da nije razvijen električni saobraćaj, i da poslednjih decenija odnosi između Nemačke i Sjedinjenih država nisu bili tako dobri, lako se moglo desiti da ne dobijemo helijum iz američkih petrolejskih bušotina u Teksasu. Našim cepelinima je taj helijum bio očajnički potreban u kratkom, ali presudnom periodu dok nismo razvili industrijsku proizvodnju helijuma. Moja istraživanja pokazala su da je u američkim oružanim snagama postojao snažan pokret koji je zahtevao da se zabrani prodaja helijuma bilo kojoj stranoj zemlji, a naročito Nemačkoj. Ta glupa zabrana izvoza nije stupila na snagu samo zato što su istog časa priskočili Edison, Ford i neki drugi značajni Amerikanci i upotrebili sav svoj uticaj. A da je do zabrane došlo, Nemačka bi bila prinuđena da svoje dirižable puni ne helijumom nego vodonikom. To je bio još jedan ključan međaš."

"Cepelin punjen hidrogenom! Smešno! To bi bila leteća bomba, spremna da grune čim se pojavi prva varnica!" rekoh.

"Nije to smešno, oče", protivio mi se sin hladnokrvno. Odmahivao je glavom. "Ne želim da se mešam u tvoje polje znanja, ali u razvoju industrije postoje neki neizbežni imperativi. Ako se ne može napredovati nekakvim bezbednim putem, onda će se napredak nastaviti rizičnim putem. Moraš priznati, oče, da je pravljenje putničkih

balona u početku bilo opasan posao. Tokom dvadesetih godina, dogodile su se užasne katastrofe američkog dirižabla *Roma*, dirižabla *Šenandoa* koji se raspao napola, *Akrona* i *Makona*; pa katastrofe britanskog *R-38* koji se takođe raspao u vazduhu, i *R-101*; pa katastrofa francuskog dirižabla *Dixmude* koji je iščezao nad Mediteranom, Musolinijevog dirižabla *Italija* koji se srušio u pokušaju da stigne do Severnog pola, i ruskog dirižabla *Maksim Gorki* koji je pao posle sudara sa avionom. Sveukupno poginulo je čak tri stotine četrdeset članova posade, u tih devet nesreća. Da su se posle toga dogodile još dve ili tri eksplozije vodoničkih cepelina, svetska industrija bi verovatno zauvek napustila pokušaje sa putničkim vazdušnim lađama i potrudila se da razvije velike propelerski pokretane vazduhoplove teže od vazduha."

Monstrum-avione, pomislih ja u prvom trenutku, avione koji svakog časa mogu da se sruše usled otkazivanja motora? Zar bi se takvi aparati ikad mogli takmičiti sa dobrim, starim, nesrušivim cepelinima? Odmahnuo sam glavom, ali ne sa onoliko odlučnosti koliko bi se moglo očekivati. Ideje mog sina nisu bile sasvim lišene uverljivosti.

Sem toga, on je imao sve činjenice pri ruci, i odlično je vladao svojom izabranom temom; i to sam morao priznati. Dobro mi je bilo znano da se tih devet katastrofa zaista dogodilo, i da je svet zaista mogao početi da razvija daleko-dometne avione za prevoz putnika i trupa, da nije bilo helijuma, TSE baterije, i nemačke genijalnosti.

Srećom, bio sam u stanju da izbacim te neprijatne spekulacije iz svoje svesti, i da se odam divljenju prema mnogostranoj učenosti svog sina. Taj momak je pravo čudo, zar ne? Pravi izdanak starog stabla. Mogao bi taj svoga oca i da nadmaši.

"A sad, Dolfi", nastavi on, upotrebljavajući moj nadimak a ne moje puno ime (to mi nije smetalo) "mogu li da pređem na sasvim drugu temu? Tačnije, na drugi, sasvim različit primer koji takođe potvrđuje moju hipotezu o istorijskim međašima, ili 'šiljcima' ('*cusps*') kako ih Amerikanci zovu?"

Klimnuo sam glavom, ćutke. Usta su mi bila puna *Sauerbratena* i onih divnih, sitnih nemačkih knedli, a moje su nozdrve uživale u aromi, jedinstvenoj, slatko-kiselog crvenog kupusa. Bio sam, maločas, toliko zanet u otkrića koja je moj sin iznosio, da nisam svesno primetio da je ručak serviran. Progutao sam, uzeo poduži gutljaj dobrog, crvenog Cinfandela, i rekao: "Samo nastavi."

"Radi se o posledicama američkog građanskog rata, oče", reče on. "To je bilo zaista iznenađujuće. "Da li si znao da je u onoj deceniji posle tog krvavog sukoba postojala vrlo realna opasnost da prava i slobode Crnaca (a o tome se radilo u tom ratu, ma šta neki pričali) budu potpuno napušteni? Sve ono zbog čega su se toliko trudili Abraham Linkoln, Tadeus Stivens, Čarls Samner, Fridmenov biro, i klubovi Unionističkog saveza, moglo je totalno propasti! Čak je moglo doći do toga da se Kju

Kluks Klanu dozvoli da i dalje divlja, polulegalno, umesto da bude najstrože zabranjen. Da, oče, uverio sam se putem temeljitih istraživanja da su se takve stvari lako mogle desiti, i da su mogle rezultirati nekim novim porobljavanjem Crnaca, što bi dovelo do obnove rata u budućnosti, ili do jednog opšteg paralisanja obnove. Teško je opisati kakve bi to katastrofalne posledice imalo po karakter američkog naroda: jednostavna vera u slobodu preokrenula bi se u licemerje. Objavio sam opširan članak o ovome u *Žurnalu za proučavanje Građanskog rata*."

Klimnuo sam glavom ozbiljno. Ovo o čemu je sad počeo da govori za mene je bilo, dobrim delom, *terra incognita*; ipak sam o američkoj istoriji znao dovoljno da sad shvatim da je njegova teza verovatno osnovana. Više nego ikad ranije, bejah zadivljen mnogostranošću njegove učenosti; nisam više nimalo sumnjao da je moj sin ličnost u pravoj tradiciji nemačke učenosti, temeljit mislilac, širok i dubok. Baš je prava sreća biti mu otac. Ne po prvi put, ali zato možda iskrenije no ikad ranije, zahvalio sam bogu i zakonima Prirode što sam na vreme preselio svoju porodicu iz gradića Braunau u Austriji, gde sam rođen godine 1889, u Baden-Baden, gde je moj sin odrastao u ambijentu velikog novog univerziteta na ivici Crne šume, svega sto pedeset kilometara od grada Fridrihshafena na obali jezera Konstanc, u pokrajini Virtemberg, gde je grof Cepelin otvorio svoju fabriku balona.

Podigao sam čašu *Kirschwassera* prema njemu, izražavajući time svečanu, prećutnu zdravicu (već smo nekako došli do te faze ručka) i otpio jedan gutljaj te moćne i žareće trešnjevače.

On se nagnuo prema meni i nastavio: "Mogao bih ti takođe reći, Dolf, da će moja velika knjiga, moje delo u isti mah i popularno i naučno, moj *Meisterwerk*, sa naslovom *Da su stvari krenule pogrešno* ili eventualno *Da su se ostvarivale lošije mogućnosti*, biti, iako prožeto desetinama raznovrsnih primera, ipak posvećeno isključivo ovoj mojoj teoriji istorijskih šiljaka-međaša. To je veoma spekulativan, ali u realnosti čvrsto utemeljen, koncept." Bacio je pogled na svoj časovnik i promrmljao: "Da, ima još dovoljno vremena i za to." Njegovo je lice postalo smrtno ozbiljno, a njegov glas je sad bio tih, ali i dalje veoma jasan. "Pokušaću, oče, da ti opišem još jedan takav međaš, najsporniji od svih, a možda najvažniji." Zastao je. "Ali te upozoravam, dragi Dolfe, da ti to izlaganje može naneti bol."

"U to sumnjam", rekoh popustljivo. "Ali u svakom slučaju, samo napred."

"Vrlo dobro. Dakle, novembra 1918. godine, kad su Britanci probili Hindenburgovu liniju i kad se premorena nemačka armija prkosno ukopavala duž obala Rajne, upravo u trenutku kad su se saveznici pod komandom generala Foša spremali za onu svoju završnu, nezadrživu, razornu ofanzivu koja je ostavila krvavi trag kroz srce Nemačke i dovela ih u Berlin..."

Odmah mi je bilo jasno zašto me je upozoravao. Uspomene su planule u mojoj svesti, kao što na bojnom polju planu svetleće rakete, iznenadno, zaslepljujuće, i uz zaglušujuću grmljavinu. Četa kojoj sam ja komandovao bila je jedna od najprkosnijih jedinica, herojski rešena na odbranu do poslednjeg rova. A onda je Foš zadao taj poslednji, divovski udarac, pa smo odstupili, i dalje samo odstupali, odstupali, pred daleko mnogobrojnijim neprijateljima koji su imali toliko poljskih topova, tenkova, bezbroj oklopnih kola, a važnije od svega, ogromne vazdušne armade teških bombardera "de Hevilend" i "Hendli-Pejdž" oko kojih su kao insekti zujali bezbrojni lovci tipa "Špad" i drugi. Ti lovci su razneli u paramparčad naše poslednje "Fokere" i "Pfalcove", a bombarderi su širom Nemačke naneli razaranja daleko veća od svega što su naši cepelini uspeli da učine protiv Engleske. Natrag, natrag, natrag, teturali smo se, ponovo pregrupisavali, preko porušene Nemačke, sasečeni na desetinu nekadašnjeg brojnog stanja, pa ipak prkosni, dok nije najzad došao kraj u ruševinama Berlina, kad su i najhrabriji među nama morali da priznaju da smo potučeni i da treba prihvatiti bezuslovnu kapitulaciju...

Te žive, plamene uspomene došle su mi sve u trenu.

Čuo sam šta moj sin dalje govori. "U tom vrhunskom trenutku, novembra 1918, postojala je vrlo realna mogućnost (to sam sasvim pouzdano utvrdio) da se Nemačkoj ponudi primirje, i da ga Nemačka smesta prihvati i potpiše, te da se rat okonča nerešeno. Predsednik Vilson se kolebao, Francuzi su bili veoma umorni, i tako dalje. Da se to, Dolfe, stvarno desilo, sad me dobro slušaj, Nemačka bi ušla u dvadesete godine sa jednim sasvim drugačijim duhovnim stanjem. Nemačka bi smatrala da nikad nije bila istinski potučena, pa bi neizbežno došlo do tajnog obnavljanja pangermanskog militarizma. Nemački naučni humanizam ne bi odneo potpunu pobedu nad onim nemačkim, priznajemo, zavojevačkim i nasilničkim duhom koji je nekada postojao. A što se tiče saveznika, koji bi tada sami sebe prevarili i oduzeli sebi kompletnu pobedu koja im je bila na dohvatu ruke, njihovo bi se ponašanje prema poraženoj Nemačkoj pokazalo kao vrlo loše, daleko manje velikodušno nego ono koje su ispoljili kad su prodorom u Berlin konačno zadovoljili svoju strast za osvetom. Liga naroda nikako ne bi postala ovo što je danas, moćni instrument koji obezbeđuje svetski mir; Amerikanci bi je se odricali, Nemci bi je tajno prezirali. Te stare rane ne bi nikad dobro zarasle zato što, paradoksalno, nikad ne bi bile dovoljno duboke. Eto, rekao sam sve što sam imao, Dolf. Nadam se da ti to nije previše smetalo."

Odahnuo sam čujno i jako. Onda je moje čelo prestalo da se mršti i trza, i opet dobilo svoju raniju vedrinu. Rekao sam vrlo odmereno i pažljivo: "Ni najmanje, sine, mada si nesumnjivo dotakao moje stare rane, i to do nerva. Intuitivno osećam da su

tvoje pretpostavke sasvim tačne. Te crne jeseni 1918. godine, govorkanja o primirju širila su se kroz vojsku kao šumski požar. Sasvim dobro znam da bi oficiri kao što sam ja, da je tad došlo do primirja, verovali da nemački vojnik nije stvarno potučen, da je samo izdat od strane svojih vođa i od strane crvenih podstrekača, i zato bismo mi počeli neumorne zavereničke pripreme za obnavljanje rata, ali pod povoljnijim uslovima. Sine moj, ispijmo u slavu tvojih zapanjujućih šiljaka-međaša."

Naše se čašice dotakoše uz tihi zvon, i potom nestadoše poslednje kapi žestoke, blago gorke *Kirschwasser*. Namazao sam jednu tanku krišku vestfalskog crnog hleba buterom, i počeo da je grickam; jelo je uvek dobro završiti hlebom. Odjednom sam bio neizmerno zadovoljan. Bio je to zlatni trenutak, koji bih najradije proživljavao zauvek: slušam mudre reči svog sina, sve sam zadovoljniji njime. Da, zaista, bilo je to jedino zlatno zrno predaha okruženo strašnom hukom i žurbom vremena; izuzetno dobra hrana, a i piće takođe, razgovor koji obogaćuje um, prijatni tamni tonovi okoliša...

Sledećeg časa slučajno pogledah mog neuklopljenog Jevrejina dva stola dalje. Iz ko-zna-kog razloga taj je zurio u mene sa izrazom ogoljene mržnje, a sad je hitro spustio pogled. Ali čak ni taj čudni, uznemiravajući detalj nije poremetio moje raspoloženje, moju zlatnu smirenost, koju sam nastojao da produžim, sada, sumiranjem razgovora. "Dragi moj sine, nikad nisam uživao u tako uzbudljivom, a i pomalo avetinjskom ručku. Tvoji hvale-vredni šiljci otvorili su mi izmišljeni svet u koji, ipak, sasvim mogu da poverujem. To je svet koji zadivljuje svojom stravom: plamte vodonični dirižabli i prže svoje putnike, Ford proizvodi bezbrojna smradna benzinska kola umesto električnih, američki Afrikaneri su ponovo neravnopravni, Marija Sklodovska se zove Bekerel ili Kiri, nema TSE baterije a ni samoga Tomasa Sklodovskog-Edisona, nemački naučnici su opaki umesto da budu tolerantni, velikih duša, humanosti, vođe svetske misli, stari neženja Edison do smrti petlja sa baterijom koju ne ume da usavrši.Vudro Vilson ne vrši pritisak da se Nemačka smesta primi u Ligu naroda; to je svet pokriven gnojnim ranama mržnje, svet koji srlja ka drugom, još gorem ratu. Uistinu je to neverovatan svet, ali ti si mi omogućio da za tren poverujem u taj svet, do te mere da se jednostavno plašim da će se vreme kao automobilski menjač iznenada prebaciti u neki svoj drugi tok, da ćemo svi zaroniti u taj košmarni svet, a ovaj svet koji znamo da će nam postati san..."

Pukim slučajem pogledao sam svoj ručni sat...

I moj sin je pogledao na svoj levi ručni zglob...

"Dolf", reče on skačući uzbuđeno "nadam se da nećeš zbog mog glupog brbljanja da propustiš..." Skočio sam i ja...

"Ne, ne, sine", čuo sam sopstveni usplahireni glas, "ali je tačno da je poslednji čas

za ukrcavanje na *Ostwald*. *Auf Wiedersehen, mein Sohn, auf Wiedersehen*!"

To rekavši, već sam jurio, čini mi se gotovo trčao, ako ne i leteo kroz vazduh kao duh (ostavljajući sina da plati račun) preko dvorane koja se pred mojim usplahirenim čulima sva talasala, naizmenično se zamračivala i osvetljavala kao električna sijalica čije fino volframsko vlakno samo što nije pregorelo zauvek...

U mojoj glavi jedan glas je govorio na engleskom jeziku; govorio je savršeno mirno, ali je zvučao kao zvon posmrtnih zvona. "Svetlosti Evrope se sada gase. Ne verujem da će se ponovo upaliti za života moje generacije..." —

Odjednom je za mene postojala samo još jedna važna stvar na čitavom svetu: uhvatiti *Ostwald*, ukrcati se pre no što zaplovi. To i samo to me može ubediti da sam ostao u svom svetu, gde imam pravo da budem. Hoću da dotaknem i osetim *Ostwald*, a ne samo da pričam o njemu...

Projurio sam između četiri bronzane statue, ali one su se tad pogrbile i izobličile, dobile lica starih veštica, četiri opaka kobolda koji mi se cere u lice, a stravično znanje sjaji u njihovim očima...

Iza sebe ugledah visoku crnu figuru, bela lica, skeletno tanku...

Hodnik ispred mene bio je čudno kratak i završavao se praznim zidom, vrata koja su vodila prema cepelinu više nisu bila tamo.

U trenu otvorio sam uzana vrata i potrčao uz stepenice, kao da sam opet mladić, kao da mi nije četrdeset osam godina...

Na trećem oštrom zaokretu odvažio sam se da bacim pogled iza sebe i nadole...

Jedva desetak stepenika iza mene, primičući se velikim skokovima gonitelja, moj strašni Jevrejin...

Divljačkom snagom otvorio sam vrata koja vode iz hodnika na sto drugi sprat.

Tamo će, najzad, samo koji korak od mene, biti srebrnasta vrata lifta iznad kojih će pisati blago-sjajećim slovima "*Zum Zeppelin*". Najzad ću biti podignut do *Ostwalda* i do realnosti.

Ali te reči počeše da se pale i gase kao maločas restoran *Krähenest*. Preko vrata je ukoso bio nalepljen kartonski znak "U kvaru".

Bacio sam se na vrata i počeo da grebem po njima, stiskajući oči nekoliko puta da bih razbistrio sliku koja mi se ukazivala. Kad sam najzad sasvim otvorio oči, kartonskog natpisa nije bilo.

Ali ni srebrnastih vrata nije bilo, a i reči iznad njih nestale su zauvek. Grebao sam po glatkom bledom malteru.

Neko me je dotakao po laktu. Munjevito se okrenuh.

"Izvinite, gospodine, izgleda da vas nešto muči", reče moj Jevrejin ljubazno. "Mogu li da vam pomognem?"

Odmahivao sam glavom, ali ne znam da li u smislu neslaganja, odbijanja, ili samo da je razbistrim. "Tražim *Ostwald*", jeknuo sam, i tek tad uvideo koliko sam se zaduvao trčeći uz stepenice. "Cepelin", dodadoh videći njegov zbunjeni izraz lica.

Možda grešim, ali rekao bih da je nekoliko trenutaka u njegovim očima sjaktala skrivena zluradost, iako se pri tom njegov ljubazni izraz lica nije nimalo promenio. "A, cepelin", reče on glasom koji se sav šećerno rastapao od ljubazne predusretljivosti i brižnosti. "Sigurno mislite na *Hindenburg*."

Hindenburg? zapitao sam se. Ne postoji cepelin sa takvim imenom. Ili možda ipak postoji? Možda sam načinio grešku u pogledu jedne tako jednostavne i, čovek bi rekao, nepromenljive činjenice? Moj se um zaista sav smutio tokom poslednjih minuta. Očajnički sam pokušavao da ubedim samog sebe da sam ja zaista ja i da se nalazim u svom sopstvenom svetu. Moje usne su se pomakle, i ja sam promrmljao: "*Bin Adolf Hitler, Zeppelin Fachmann...*"

"Ali *Hindenburg* u svakom slučaju ne aterira ovde", govorio je moj Jevrejin, "mada sam čuo da je nekad postojala neka nejasna ideja da se povrh Empajer Stejt Bildinga izgradi kula uz koju će se ukotvljavati cepelini. Možda ste videli neki novinski članak i pomislili da..."

Njegovo lice je klonulo u sumoran izraz, ili spontano, ili zato što je to namerno hteo i glumio. Šećerna brižnost u njegovom glasu postade nepodnošljiva. Rekao je: "Ali vi izgleda niste čuli današnje tragične vesti. Iskreno se nadam da niste na *Hindenburgu* imali nekog od svojih najbližih ili nekog prijatelja. Budite hrabri, gospodine. Pre nekoliko časova, kad je prilazio pisti u Lejkherstu u Nju Džersiju, cepelin *Hindenburg* se zapalio, i za svega nekoliko sekundi čitav izgoreo. Najmanje četrdesetak putnika i članova posade su živi izgoreli. O, budite čvrsti, gospodine."

"Ali, *Hindenburg*... hoću reći *Ostwald*!... ne može tako da gori", protestvovao sam. "To je helijumski cepelin."

Odmahnuo je glavom. "Ne, nije. Nisam naučnik, ali znam da je *Hindenburg* bio ispunjen vodonikom; tipično nemačko bezobzirno srljanje u opasnost. Bar helijum nismo nikad prodavali nacistima, bogu hvala."

Zurio sam u njega, klateći licem malčice levo-desno u znak nemoćnog odricanja.

A on je zurio u mene, očigledno misleći na nešto novo.

"Ja bih se još jednom izvinio", reče on, "ali učinilo mi se da ste maločas hteli nešto da kažete o Adolfu Hitleru. Pretpostavljam da vam je poznato da prilično ličite na tog odvratnog diktatora. Da sam ja na vašem mestu, gospodine, obrijao bih te brčiće ispod nosa."

Osetio sam u sebi talas gneva izazvan ovom primedbom. Ta je primedba bila u mnogo čemu neobjašnjiva, sadržavala je primisli koje su me zbunjivale, ali je, sve u

svemu, nesumnjivo predstavljala uvredu. A onda je sva moja okolina pocrvenela i zatreperila, osetio sam kako se nešto kida, stravičnom silinom, u jezgru mog bića; tako bi se čovek mogao osetiti kad prelazi, vanvremenski, iz jednog univerzuma u neki drugi, paralelan. Postao sam, ali ne za dugo, čovek koji još uvek ima ime Adolf Hitler, isto ime kao zloglasni nacistički diktator, čovek gotovo iste starosti kao Hitler, Amerikanac međutim, Amerikanac nemačkog porekla, rođen u Čikagu, čovek koji nikad nije posetio Nemačku niti učio nemački, čovek koga su prijatelji zadirkivali zbog te slučajne sličnosti sa diktatorom Hitlerom, i koji je uvek tvrdoglavo odgovarao, "Ne, neću da menjam ime! Neka taj kopilan 'firer' s one strane Atlantika menja ime! Jeste li ikad čuli za onog britanskog Vinstona Čerčila koji se obratio pismom našem američkom piscu Vinstonu Čerčilu, autoru romana Kriza i drugih romana, i predložio mu da promeni ime, da bi se izbegla zabuna, pošto je i Britanac nešto pisao? Amerikanac je odgovorio pismom, i rekao da je to dobra ideja, ali pošto je on, Amerikanac, tri godine stariji, onda je on senior, pa bi mlađi Vinston Čerčil, Britanac, morao da promeni ime. E, tako ja mislim o tom fašističkom kurvinom sinu Hitleru u Nemačkoj."

Jevrejin me je još gledao podsmešljivo. Zaustio sam da mu kažem da se gubi, ali sam onda odlutao u drugi grčeviti prelaz. Prvi me je preneo iz jedne paralelne vasione pravo u drugu, a ovaj novi me je preneo kako kroz vreme tako i u novu vasionu. Ostario sam, u trenu, nekih petnaestak godina, i prebacio se iz 1937. (i ličnosti rođene 1889. godine i stare četrdeset osam godina) u 1973. (u ličnost rođenu 1910. i staru šezdeset tri godine). Moje ime je bilo opet ono pravo moje (šta god to značilo). Iščezla je svaka sličnost sa nacističkim diktatorom Hitlerom (i sa istoimenim stručnjakom za dirižable?) a iskrsla je činjenica da imam sina koji je stvarno istoričar, stvarno je profesor na univerzitetu u Njujorku, i stvarno zastupa mnoge sjajne teorije, ali nijednu o šiljcima-međašima istorije.

A Jevrejin, tačnije visoki mršavi čovek u crnini sa licem možda semitskim, nije više bio tu. Osvrtao sam se ponovo i ponovo, ali od njega ni traga ni glasa.

Dotakoh svoj spoljašnji džep na levoj strani grudi, zatim naglo posegnuh drhtavom rukom ka unutrašnjem džepu sakoa. Na tom unutrašnjem džepu nije bilo nikakvog zipa (mislim rajsferšlusa) niti u njemu dragocenih dokumenata. U džepu sam našao samo dve prazne prljave koverte na kojima sam davno nažvrljao neke beleške.

Pojma nemam kako sam izašao iz Empajer Stejt Bildinga. Liftom, valjda. U mom sećanju, taj period je pokriven samo jednom slikom, koja mi se uporno vraća: King Kong pada sa vrha, tumbajući se, kao smešan, ali i vrlo žalostan i dirljiv, divovski plišani meca.

Sećam se da sam hodao kao u transu, satima možda, kroz Menhetn sav smradan od ugljen-monoksida i nebrojenih karcinogena, i da sam se upola budio s vremena na vreme, uglavnom kad sam morao da prelazim ulice koje su na mene režale, a ne prele, pa sam se opet vraćao u trans. Neki veliki psi su bili u blizini.

Kad sam se najzad sasvim rasvestio, video sam da hodam kroz sumrak ulicom Hadson, na severnom kraju Grinič Vilidža. Moj pogled bio je prikovan za udaljeni, ne naročito lepi bledo-sivi kvadrat: vrh neke građevine. Pretpostavio sam da je to poslovna kula Svetskog trgovačkog centra, visoka 1.350 stopa.

Onda je taj kvadrat nestao, zaklonjen nasmejanim licem moga sina profesora.

"Džastin!" rekoh ja.

"Fric!" reče on. "Već smo počeli malčice da se brinemo. Gde si se bre smucao? Jasno da se to mene ništa ne tiče; ako si imao sudar sa nekom go-go devojkom, ne moraš to da mi prijavljuješ."

"E pa hvala", rekoh. "Moram priznati da sam se malčice umorio, i da mi je hladno. A šta sam radio, samo sam malo proveravao terene gde sam se smucao kad sam bio mlad. Malo je duže potrajalo nego što sam očekivao. Menhetn se izmenio dok sam ja bio na zapadnoj obali, ali ne mnogo."

"Postaje baš ledeno", reče on. "Da svratimo u ovu krčmicu sa crnom fasadom. Zove se 'Beli konj'. Tamo je pio Dilan Tomas. Kažu da je naškrabao i jednu pesmu na zidu WC-a, ali su je posle prekrečili. Pod je sada, kao onda, prekriven istinskom drvenom piljevinom."

"Važi", rekoh ja, "al' ja ću samo kafu, ne pivo. Ako nemaju kafu, onda koka-kolu."

Nisam vam ja stvarno osoba *Prosit!* vrste.

Džejms Tiptri mlađi

LJUBAV JE PLAN, PLAN JE SMRT

Prisećanja...

Čuješ li me, malo moje crveno? Drži me nežno. Hladnoće su sve jače. Sećam se:

— divovski sam crna i puna nade, jurim planinom, skačem sa svojih šest nogu u novoj toplini! *Pevaj za promenu, pevaj za za menu! Hoće li se zamene menjati uvek?..* Svako moje mumlanje sada ima odgovarajuću reč. Još jedna promena!

Nastavljam da skačem oduševljeno ka suncu; sledim neki tanušni treptaj u vazduhu. Drveće ove šume opet se nekako smanjilo. Onda uviđam. Radi se o meni! Ja, ovaj stvor, MOGADIT, ja sam porasla, još veća postala, za vreme zimske hladnoće! Sama sebe zaprepašćujem, ja, Mogadit-malecka!

Uzbuđenje, razbuđenje trešti sa sunčane strane sveta. Dolazim! Opet se i sunce promenilo. *Posle noći sunce će doći! Svetlo će nas zagrejati pa će leto zagrajati!..* Topla sam ja-Mogadit-ovaj stvor. Zaboravi zlo doba zimsko.

Uspomene me potresaju.

Stari.

Zastajem da iščupam jedno drvo iz korena. Eh, toliko mnogo raznih pitanja želela sam da postavim Starome. Nije bilo vremena. Hladnoća. Odbacujem to stablo, ono leti preko ruba klisurine, u provaliju, tumbajući se. Gledam kako iz njegove krošnje ispadaju debelpenjači. Nisam gladna.

Stari me je upozorio na hladnoću — nisam mu verovala. Hodam dalje, žalošću obuzeta... *Stari će ti predskazati, u hladnom ćeš poginuti. Hladnoća te uhvatila, moja ruka usmrtila.*

Ali sad je toplo, sad je sve drukčije. Opet sam Mogadit.

U skokovima prelazim jedan breg. Gledam i vidim svog brata Frima.

U prvih mah ga ne prepoznajem. Veliki crni stari! mislim ja. A pošto je toplo, možemo da razgovaramo!

Jurim ka njemu, obarajući drveće levo i desno. To veliko crno biće čuči nad jednom jarugom u koju zviri. Taj veliki crni primerak ima na leđima crne talasiće baš kao — pa on i jeste Friml Frim-koga-sam-tražila, Frim-odbegli! Ali sad je toliko porastao! Džin Frim! *Promenitelj, zamenitelj* —

"Frim!"

Ne čuje me; sve njegove kule sa očima su visoko pod krošnjama drveća. Njegov zadnji kraj se nekako čudnovato uzdigao i sav treperi, šta on to lovi? "Frim! To sam ja, Mogadit!"

Ali on samo ustresa noge; vidim kako mu se mamuze izvlače iz svojih ležišta. Kakva je budala ovaj Frim! Podsećam sebe da je on vrlo bojažljiv, trudim se da stupim blažim koracima. Primičem mu se i obuzima me novo zaprepašćenje. Pa ja sam sada veći primerak od njega! *Promene*! U mogućnosti sam da bacim pogled preko njegovih leđa, u jarugu.

Tamo preovlađuje vruće žuto-zeleno. Vidim mali travnati obronak sav u suncu. Savijam svoje očne kule da bih videla šta to privlači Frima. Svet oko mene razleće se u komade raznet eksplozijom zaprepašćenja.

Tebe vidim.

Tebe sam videla.

Tebe ću uvek videti. Plešeš naspram zelenog plamena, zvezdice moja crvena! Tako sjajna! Tako mala! Tako savršena! Tako žestoka! Prepoznao sam te prvog trena, moja kupino zore, skerletno moje najsićušnije. Crveno! Majušno crveno mladunče, manje od mog najmanjeg oka. I tako hrabro!

Rekao mi je to Stari. Crveno je boja ljubavi.

Gledam te kako pokušavaš da udariš skakača dvaput većeg od sebe. Izbuljenih očiju gledam kako se bacaš za njim i kotrljaš, vrištiš *Lili-liii! Lili-iii!* obuzeto svojim detinjim gnevom, malešno moje. Silan si mi ti lovac, stvarno, samo ne znaš da neko viri u tvoje nežno malo ljubavno krzno. O, da! To krzno ti je najbleđe roze, samo dotaknuto ružičastim. Iz mojih vilica počinje da brizga tečnost, svet se ljulja oko mene prostreljen munjama.

Onda Frim, jadna budala, oseća da sam iza njega, pa se uzdiže.

Ali kakav je! Njegove grlene vreće su natečene i purpurno crvene, njegove ploče su nabrekle kao da će iz njega krenuti pramajka svih oluja! Njegove mamuze zveckaju, svetlucaju! Njegov rep bije po tlu! "To je moje", uzvija se urlik iz njega, urlik koji jedva razumem. On se baca na mene!

"Stani, Frim. stani!" uzvikujem i zbunjeno odskačem u stranu. Toplo je — pa kako je onda moguće da Frim bude lud, ubilački lud?

"Brate Frim!" pozivam ga blago, umirujućim načinom. Ali nešto ide kako ne bi smelo! I moj glas je urlik! Da, u ovoj toplini, puna želja da ga umirim, puna ljubavi, osećam kako kroz moje telo besni ubilački urlik, osećam da se nadimam, zveckam, tutnjim! Neodbranjivo! Smrviti — rastrgnuti -

O, stidim se.

Dolazim k sebi, oko mene su ruševine Frima, Frim-komadi na sve strane, ja sam stvor obliven i nakvašen Frimom. Ali nisam ga pojela! Nisam! Treba li to da me raduje? Jesam li se usprotivila Planu? Ali, grlo mi je bilo stegnuto. Ne zbog toga što je u pitanju bio baš Frim, ne, već što su u blizini bilo ti, najdraže biće. *Ti!* Gde si? Obronak je prazan! Strašnog li straha, prestrašila sam te! Ti si pobegao! Zaboravljam Frima. Zaboravljam sve sem tebe, srdašce moga srca, moje dragoceno maleno crveno.

Obaram drveće, izvaljujem stene, razaram ovu jarugu! Ma gde si se sakrilo? Odjednom me novi strah obuzima: da te nije ova moja divljačka potraga povredila? Prinuđujem sebe da se smirim. Počinjem potragu, krećem se u sve širim krugovima preko šume, tiha kao oblak: ispružam oči i uši niz svaki travnati obronak, a novo mumlanje narasta u mom grlu. *Uuuu, uuu-uuu, ram-a-luuli-luuu*, stenjem ja. Lovim, lovim tebe.

Jednom primećujem, u daljini, veliko crno, nenadano se uspravljam do pune visine i urličem. Udri crno! Da li je to još jedan brat, moj brat? Ubila bih ga, ali taj stranac već nestaje sa vidika. Urlam još jednom. Ne, *urla me*, nova silina crnog. Ipak negde iz dubine mene, ja-ovaj-stvor-Mogadit gleda i boji se. Napadati crno čak i kad je toplo vreme? Zar nema bezbednosti, jesmo li stvarno slični debelpenjačima? Ali u isti mah osećanje koje me ispunjava je — oh, kako treba! oh, dobro! Sladak je Plan. Predajem se traganju za tobom, a moja nova pesma čezne *Uu-luuu* i *Luli ram-a-luu-u-luu*.

I ti si odgovorilo! Ti.

Tako majušno ti, šćućureno ispod jednog lista! Cijučeš *Li! Li! Lililiii!* Pijučeš, fijučeš, napola podsmešljivo, napola već zapovednički. O kako se trzam, odskačem unazad, kršim iza sebe, pokušavam da zavirim pod sve svoje noge, zastajem sleđena od užasa da nisam slučajno zgazila to *Lilili*! *Liii!* Ljulja se, stenje, čezne Mogadit. Onda si ti izašlo. Jesi.

Izašlo si, malecno moje vatreno, preteći MENI!

Vidim tvoje najmalešnije lovne kandže, uzdignute; srce mi se rastapa i potapa me. Sav sam, sva sam kao nežni želatin. *Nežna*! Da, nežno-žestoka kao Majka, rekla bih! Zar se ne oseća Majka baš ovako? Iz mojih vilica lije sok, ali to nije sok gladi — gušim se od straha da te slučajno ne uplašim ili ne načinim modricu na tvojoj malešnosti — prosto me boli koliko čeznem da te zgrabim pa da te malo mesim, da te pojedem u jednom zalogaju, ne, u hiljadu mrvica...

O kakva je moć *crvenog* — dobro mi je rekao Stari! Sad osećam svoje specijalne ruke, one moje nežne ruke koje uvek skrivam, kako izlaze, nadimaju se, guraju prema mojoj glavi! Šta? Šta?

Moje tajne ruke počinju da valjaju i mese materiju koja teče iz mojih vilica.

A-ha, a to uzbuđuje i tebe, crvenče jedno, zar ne?

Naravno, naravno, osećam — ovo je mučenje — osećam tvoje stidljivo uzbuđenje! Čak i do dana današnjeg tvoje telo pamti tu zoru naše ljubavi, prve momente našeg Mogadit-i-Liili. Pre nego što sam dobro upoznao tebe-tvoje-biće, pre nego što si ti mene. Tad je počelo, srdašce moje, u tom momentu je naše poznavanje ljubavi otpočelo, kad je tvoja Mogadit zurila dole u tebe kao monstrum koji samo što ne pukne. Video sam kako si nova bila, i kako bespomoćna!

Da, čak i dok sam se nadnosio nad tebe i divio ti se, čak i dok su moje tajne ruke istezale i namotavale tvoju sudbinu, čak i tad mi je došla do svesti uspomena sažaljenjem obojena, uspomena na ono što sam video davno, tako davno, čak prošle godine, kao dete: među mojom braćom, nekoliko malih crvenih. Onda ih je Majka oterala. Tad sam bila samo glupo mladunče, nisam razumela. Mislio sam da su ta moja braća, tako crvena, baš smešna i glupa, i da je dobro što ih je Majka izbacila napolje. O, glupi Mogadit!

Ali onda kad ugledah *tebe*, plamičku moj, sve shvatih. Tebe je tvoja mati upravo toga jutra izbacila napolje. Još nikad nisi osetilo užase usamljeničke noći u ovome svetu; nisi moglo da zamisliš da te lovi neki takav monstrum kao što je Frim. Oh, moje pilence od čistog rubina, moja crvena bebice! Nikada (dadoh sebi zavet) nikada te neću ostaviti — i evo, zar nisam ispunio taj zavet? Nikada ostaviti! Rešila sam se da ja, Mogadit, *budem tvoja majka*.

Plan je veliki, ali ja sam smatrala da sam još veća!

Sve one lovačke veštine koje sam stekla tokom prve, usamljeničke godine svog života, veština nečujnog, poput daška vazduha neosetnog primicanja, pa veština skoka, pa veština preciznog hvatanja — sve su sada stavljene u tvoju službu! Ne srne se naneti povreda ni najmanjem deliću tvog sjajnog tela. O, da! Uhvatila sam te celo, u tvojoj netaknutoj malenoj perfekciji, iako si ti šištalo na mene, pljuvalo i borilo se, kao što takvo stvorenjce, takva iskrica sunca samog, i treba da čini. A onda —

A onda —

Počela sam da te... O, užasa! O preslatke sramote! Kako uopšte mogu da govorim o tako divnoj tajni? — Plan me je uzeo i poveo kao što Majka vodi svoje čedo. Svojim specijalnim rukama počeo sam da —

Počeo sam da te uvezujem!

O da! Da! Moje specijalne ruke, dotad nepotrebne a sad razmotane, nabrekle od krvi, žive, ruke koje nisu prestajale da motaju izlučevinu mojih vilica, jaku i dobru, te su ruke sad počele i da te *vezuju*, prelazeći iznad tebe i oko tebe i ispod tebe, prostreljujući me svakoga trena novim strahom i novim uživanjem. Preplitala sam

između tvojih preslatkih malenih udova, posezala do tvojih najintimnijih skrivenih šupljina, nežno sam te umotavao, umirivao, zamotavao, vezivao, dok nisi ličilo na blistavi dragulj, i to moj!

— A ti nisi ostalo ravnodušno. To sad shvatam. Oboje shvatamo! Da, da, uprkos tvom silnom otporu, ti si mi stidljivo pomagalo; sa slatkom tačnošću svako uže je leglo, tačno gde i kako treba... *Malo tamo, malo tu, volim Lili-luuu*!.. Kako su se naša tela kretala u toj prvoj pesmi tkanja! Čak i sad to mogu da osetim, i onda se topim od slasti! Kako sam plela svilu oko tebe, uvezujući svaki maleni ud, dok nisi postalo sasvim bespomoćno. Kako si neustrašivo podizalo pogled ka meni, tvom strašnom osvajaču! Ti! Ti se nikad nisi plašila, a ja se ne plašim sad. Zar nije to čudno, ljubavi moja? Ovo osećanje slasti koje preplavi naša tela kad god se podvrgavamo Planu. Veliki je Plan! Boj ga se, bori se protiv njega, ali ne propuštaj tu slast!

Slatko je počelo vreme naše ljubavi, kad sam postala tvoja nova, prava Majka. Nikad te nisam i neću izbaciti napolje. Kako sam te hranila i mazila i ušuškavala i milovala! Ogromna je odgovornost biti Majka. Nežno držeći tvoje dobro umotano telo svojim tajnim rukama, nosila sam te brižno, a divljački terala od nas svakog uljeza, čak i bezazlene banlinge u travi, i svakog časa trnuo od straha da te ne ugušim ili ne zgnječim!

A kad bi došla duga topla noć, kako sam negovao tvoje bespomoćno telašce, pažljivo oslobađajući svaki detinji ud, savijajući ga i opružajući, čisteći svojim gigantskim jezikom svaku, pa i najmanju česticu tvoga bića, grickajući svojim strašnim zubima tvoje detinjske kandžice, uživajući u tvom bebastom zuckanju, praveći se da te gutam celu dok si ti vrištalo od radosti, *Li! Lilili! Ljubav-lili, liii-lili!* Ali od svih radosti ponajveća je bila —

Naš razgovor!

Nas dvoje smo i razgovarali, jesmo! Imali smo zajedništvo, delili smo sve, izlivali smo se jedno u drugo. Ljubavi, kako smo u početku zastajali i zamuckivali, ti govoreći tvojim čudnim maternjim jezikom, ja jezikom moje Majke! Kako smo svoje pevušenje bez reči postepeno spojili u istu melodiju, zatim u nju uneli i reči, a onda postepeno povećavali sposobnost da stvari gledamo istim pogledima, čujemo istim sluhom, probamo istim ukusom, da svako od nas oseća svet onog drugog, tako da sam najzad ja postala Lililuu a ti si postala Mogadit, da bi najzad bilo jedno, novo biće, Mogadit-Lili, Lililuu-Moga, Lilimog-luuli-dit!

O ljubavi, jesmo li prvi? Da li su se neki pre nas voleli dajući cela svoja bića? O tužnog razmišljanja: od ljubavnika koji su nam prethodili, nije ostao ni trag. Pamti nas! Hoćeš li da pamtiš šta smo bili, obožavano moje, čak iako je Mogadit posle sve pokvario, čak iako se hladnoće jačaju? Kad bih samo mogao još jednom da čujem

tvoj govor, crveno nevino moje. Ti pamtiš, tvoje mi telo govori da se i sad, upravo sad, prisećaš. Nežno, pridržavaj me nežno, i sad. Čuj tvog Mogadita!

Pričalo si mi kako izgleda biti ti-tvoje-biće, kako je kad si maleno, crveno, kad si Lililuu. Pričalo si mi o tvojoj Majci, tvojim snovima, tvojim bebastim radostima i strahovima. A ja sam ti pričala o svojim, i o svim mojim saznanjima o svetu još od onog dana kad me je moja Majka —

Čuj me, dušo srca moga! Vreme ističe.

— poslednjeg dana mog detinjstva Majka ie pozvala sve nas kod sebe.

"Sinovi! Sss-sinnnn-ovvi!" Zašto je njen dragi glas tako škripao?

Moja braća uđoše polako, strašljivo, iz letnjeg zelenila u pećinu. Ja, mala Mogadit, ušla sam željno pod veliki luk njenog tela i počela živo da se penjem, tražeći zlatno materinsko krzno. Ušla sam pravo u njenu pećinu, toplu pećinu u kojoj sijaju njene materinske oči, pećinu koja nas je čitavog života tako moćno štitila, baš kao što ja štitim tebe, moj cvete zore.

Čeznem da je dotaknem opet, da opet čujem kako nam govori i kako nam peva. Ali zabrinjava me njeno materinsko krzno, otrcano je i lišeno boje. Stidljivo pritiskam jednu od njenih o gromnih žlezda za hranjenje. Osećam da je žlezda prazna. Ali u dubini njenog majčinskog oka začinje se jedna iskrica.

"Majko", šapućem. "to sam ja, Mogadit!"

"SINNNNNOVIII!" Njen glas odjekuje kroz njen oklop kao tutnjava. Moja velika braća zgurila su se oko njenih nogu, a zvire ne u nju nego ka izlazu, ka sunčevom sjaju. Baš smešno izgledaju: linjaju se, otpalo im je podosta zlatnog krzna, već je tu i tamo preovladala crna boja.

"Bojim se!" cvili moj bratić Frim nedaleko od mene. Kao i ja, i Frim je i dalje pokriven starim, bebastim, zlatnim krznom. Majka ponovo progovara, ali njen glas toliko odjekuje da ga teško razumem.

"ZIMMM-MA! ZIMA, KAŽEM! POSLE TOPLOG DOLAZI HLADNA ZIMA. HLADNA ZIMA PRE NEGO ŠTO OPET DOĐE TOPLO. DOĐE..."

Frim cvili glasnije; ćuškam ga. Šta nije u redu, zašto je njen voljeni glas sada tako promukao i čudan? Uvek nam je tako nežno mumlala, smeštali smo se u njeno toplo materinsko krzno i tu sisali divne materinske sokove, i ljuljali se u ritmu njene postojane materinske pesme hodanja. *Ii muuli-muuli, ii-muuli-muuli*, dok je tlo promicalo duboko ispod nas. O, da, a kako smo zadržavali dah i cičali kad bi ona otpočela svoje moćno lovno mumlanje! *Tann! Tann! Dir! Dir! Dir hataan! HA-TONN!* Kako smo se čvrsto držali u času uzbudljivog klimaksa kad bi se ona bacila na plen i kad smo čuli kršenje kostiju, razdiranje, zatim klokotanje u njenoj utrobi koje je značilo da će njene žlezde za hranjenje uskoro biti bogato pune.

Kad, odjednom, vidim jednu crnu prugu kako zamiče ka izlazu: jedan crni bratić je pobegao! Majčin tutnjeći glas tog časa je zamukao. Njeno ogromno telo se zateglo, oklopne ploče su počele da se sudaraju. Majka riče!

Dole na tlu, opšte trčanje i cicanje! Ja se ućuškavam još dublje u njeno krzno. Nešto me bacaka na sve strane: to ona skače.

"NAPOLJE! IDI NAPOLJE!" urliče ona. Njeni strašni lovni udovi silovito šljiskaju po tlu, ona urliče bez ijedne reči, sva se trese, baca se. Kad se najzad usudim da izvirim, vidim da su pobegli svi ostali. Svi sem jednog!

Jedno crno telo leži pod Majčinim kandžama. To je — da, to je moj bratić Seso. Ali mama ga kida na komade, proždire! Gledam užasnuta — to je Seso kojim se toliko ponosila, za koga se toliko brinula, i to tako nežno! Jecam, zarivam glavu u njeno krzno. Ali to divno krzno otpada i ostaje mi u rukama, njeno zlatno materinsko krzno umire! Držim se očajnički, pokušavam da ne čujem kraštanje i gutanje i klokotanje. Svet se ruši, sve je užasno, užasno.

A ipak, moja voćko plamena, ipak sam tada bio na domaku da shvatim. Plan je veliki!

Uskoro Majka prestaje da se hrani i počinje da se kreće. Stenovito tlo odmiče izlomatanim trzajima daleko ispod mene. Njeni koraci nisu glatko povezani nego me trzaju, a čudno je i ono što ona počinje da mumla. *Dalje! Dalje! Sama! Uvek sama. Napred!* Mumlanje prestaje. Tišina. Majka se odmara.

"Majko!" šapućem. "Majko, ovo je Mogadit. Ovde sam!"

Njene stomačne ploče se grče, silovito podrigivanje odjekuje pod njenim svodovima.

"Idi", stenje ona. "Idi. Prekasno. Majka više ne."

"Neću da te napustim. Zašto moram da idem? Majko!" cvilim ja. "Govori mi nešto!" Počinjem da zujim tanko a visoko, kao beba, *Diiit! Diiit! Tikki-takka! Dii-it!* nadajući se da će Majka odgovoriti svojim dubokim maznim *Brum! Brrrumm! Brumaluu-brum!* Sada vidim nejasni sjaj u jednom ogromnom materinskom oku, ali njen glas je škripav.

"Prekasno. Nema više... Zima, kažem. Jesam kazala. Pre zime, idi. Idi."

"Pričaj mi o Napolju, Majko", molim je.

Sledeće stenjanje, ako to nije bio kašalj, zamalo da me zbaci sa mog visokog uporišta. Ona opet progovara. Glas joj je sad blaži.

"Pričati?" gunđa ona. "Priča, priča, priča. Čudan si ti sin. Samo pričaš, kao i tvoj Otac."

"A šta je to, mama? Šta je to Otac?"

Ona opet podriguje. "Uvek je pričao. Zime se pojačavaju, govorio je. E, da. Reci

im da se zime pojačavaju. Rekla sam im. Kasno. Zima, kazala sam vam. Hladno!" Njen glas počinje da bubnja. "Nema više. Prekasno!" Čujem kako napolju njen oklop zveči i treska.

"Mati, pričaj mi."

"Idi. Idiiiii!"

Njene trbušne ploče počinju da se sudaraju oko mene. Pokušavam da se skokom prebacim do drugog mesta u krznu i tamo ugnezdim, ali otkinute dlake mi ostaju u zahvatu, padam. Cvileći, hvatam se za jedan od njenih velikih udova za kretanje i tako spašavam sebi život. Ta noga joj je napeta, drhti kao kamen po kome neko udara.

"IDI!" urla ona.

Vidim da njene materinske oči počinju da se gužvaju, mrtve! U panici, jurim ka tlu, a oko mene je sve ispunjeno vibracijama i rezonancama. Majka se suzdržava da se ne prepusti strašnom napadu gneva!

Doskakujem na zemlju, jurim i bacam se kao da ronim, i to u jednu pukotinu među stenama, migoljim i rovarim što dublje, a odozgo stiže pravi pljusak zveketanja i užasnog mukanja. Među stenama tražim spas, a Majčine lovne kandže šibaju po tlu u pokušaju da me dokače.

O, crvenče moje maleno, nežno moje! Nikad ti nisi takvu noć doživela. Stravične noćne sate provedene u skrivanju od čudovišta koje ti je donedavno bilo mati!

Video sam je kasnije još jednom prilikom, jesam. Kad je osvanula zora, uspentrala sam se na jednu stenovitu ivicu i zurio kroz izmaglicu. Bilo je toplo tih dana, izmaglice su takođe bile tople. Znao sam kako izgledaju Majke: više puta smo imali prilike da vidimo, obično bez upozorenja i samo na tren, gigantske, rogate, mračne forme. Onda bi nas naša Mati trubljenjem dozvala da se sakrijemo pod nju... Da, a onda bi usledio Majčin izazov: urlik od koga se zemlja tresla. Ona druga majka bi uzvratila ravnom merom. Držali smo se svom snagom, osećajući u njoj plimu ubilačkog gneva, onda nas je drmalo i bacalo,ostajali smo zagluhnuti bukom,dok je naša Majka jurišala i zadavala udarac. Jednom, dok je naša Majka proždirala palu protivnicu, ja sam provirio napolje i videla nepoznatu bebu kako cvili među komađem na tlu...

Ali sad sam video svoju sopstvenu dragu Majku kako odlazi teturajući se kroz izmaglice; video sam taj ogromni trup sivo-rđaste boje, silno rogat i kvrgav, silno oklopljen, iznad koga su virile samo njene lovne oči, vrtele se bezumno, tragajući za ma kakvim pokretom u okolnom predelu. Krčila je sebi put kroz šumu na ovom planinskom obronku, i u hodu mumlala novu, grubu pesmu. H*ladno! Hladno! Led, sama. Led! I hladno. Nema više.* Nikad je više nisam videla.

Kad je sunce izgrejalo, videla sam da se zlatno krzno ljušti sa mojih leđa, koja ispod njega ostaju sjajna i crna. Sama od sebe jedna moja lovna ruka sevnu i ubaci jednog skakača pravo u moje čeljusti.

Uviđaš, voćko moja, koliko sam ja, kad nas je Mati isterala u svet, bio veći jači nego ti? To je takođe deo Plana. U to vreme ti nisi bila ni rođena! Morala sam da živim kako sam znala i umela, toplo je otišlo, došlo je hladno, bila je zima, opet je došlo toplo, i tek tad je došao dan kad si me ti čekala. U međuvremenu sam morala da rastem i učim. Da učim, moja Lililu! To je važno. Samo mi crni imamo dovoljno vremena za učenje, tako mi je rekao Stari.

U početku, tako mala saznanja! Kako se napiti vode kad je ravna i tvrda, a ne ugušiti se, kako uhvatiti one sjajne svetlucave stvari koje lete i ujedaju, kako motriti na olujne oblake i na sunce koje se kreće. I o noći, i o onim mekanim stvarima koje se kreću kroz krošnje drveća. Žbunje se smanjivalo, smanjivalo, a ustvari sam to ja, Mogadit, rasla i rasla! Itekako! Ah, onaj dan kad sam najzad mogla da zveknem debelpenjača tako da odmah spadne sa loze u krošnji drveta i tresne na zemlju!

Ali sva su ta saznanja dolazila lako: vodio me je Plan u mome telu. Vodi me i sad, Lililuu, čak i sad bi mi taj Plan pružio mir i radost ako bih samo pristao da mu se podvrgnem. Ali neću! Pamtiću do samog kraja, govoriću do zadnjeg časa!

Govoriću velika saznanja. Govoriću kako sam videla (iako sam po čitav dan lovila i žderala još, i još, i još, uvek sve više) da se sve stvari menjaju, menjaju. *Promenitelji!* Žbunje promeni svoje pupoljke u kupine, debelpenjači menjaju boju, čak se i sunce menja, i bregovi. Videla sam da je svaka stvar udružena sa drugim stvarima sopstvene vrste, ali da sam ja, Mogadit, sama. O, tako sama!

Noseći svoju novu, sjajnu crnu boju, marširala sam kroz doline, mumlala svoju novu pesmu *Turra-tarra! Tarra-tan!* Jednom sam videla i svog brata Frima i pozvala ga, ali on je pobegao kao vetar. Putuj dalje sama! Kad sam zašla u sledeću dolinu videla sam na sve strane poobarano i pogaženo drveće. U daljini sam videla jednog crnog nalik na sebe, ali neuporedivo većeg! Diva! Bio je velik gotovo kao Majka, ali gladak i sjajno nov. Mislila sam da ga pozovem, ali on se uzdigao, video me, i zauzlao tako strašno da sam brzinom vetra pobegla u puste planine. Sama.

I tako sam učila, crvenče moje, da smo sami čak i onda kad nam je srce puno ljubavi. Razmišljao sam o tome, čudila sam se, ali sam u međuvremenu jeo sve više i više. Video sam i Staze, koje mi tada nisu ništa značile. Ali počela sam da učim o jednoj važnoj stvari.

O hladnoći!

Ti to znaš, moje malo crveno. Znaš da sam u toplim danima ja onaj pravi ja, ovo-stvorenje-Mogadit. Biće koje večno raste i večno uči. U toploti mislimo i govorimo.

Volimo! Pravimo svoj sopstveni Plan, o zar ga nismo pravili, živote moj?

Ali u noći i hladnoći (a noći su tada postajale sve hladnije) — u hladnoći noći ja sam postajala... šta? Ne Mogadit. Ne Mogadit-koja-misli. Ne ja-ovo-biće. Nego samo nešto-živo, nešto što deluje a ne razmišlja. Bespomoćna Mogadit. U hladnom ostaje samo Plan. Maltene sam počela da mislim Plan.

Onda je došao dan kad je noćna jeza istrajavala, držala se, a sunce nikako da izađe iz magle. Tad primetih da već hodam uzbrdo, jednom Stazom.

Te Staze su takođe deo Plana, crvenče malo.

Staze su za zimu. Njima svi mi crni moramo proći. Kad zahladni, Plan nas pozove da krenemo uvis, uvis, mi počnemo da krivudamo i lutamo na nove načine koji nas uvek na kraju dovedu do Staza uz koje krećemo. Penjemo se uz planinske prevoje dok ne dođemo do noćne strane planine,i do proređenih šuma koje se završavaju okamenjenim i sleđenim mrtvim deblima.

Plan je i mene tako povukao, a ja sam ga sledio, polusvestan. Ponekad sam izbijao na osunčanije, toplije mesto gde sam mogla da zastanem, nahranim se i pokušam da razmislim, ali su se tada opet dizale hladne magle pa sam nastavljala uspon. Primećivala sam na udaljenim planinskim stranama sve veći broj meni sličnih crnih kako se polako penju. Kad bi oni primetili mene, nisu se ni uzdizali ni urlikom oglašavali. Nisam ih pozivala. Peli smo se svako za sebe prema Pećinama, ne misleći, kao slepi. Zamalo da i ja tako odem.

Onda se dogodila ona velika stvar.

— A, ne, moja Lililuu! Ne *najveća*. Najveća stvar si ti, i uvek ćeš biti ti. Dragocena moja sunčana čestico, crveno moje voljeno! Ne ljuti se, ne, ne, moja-sa kojom-sam-delio.Pridržavaj me nežno. Moram da kažem naše veliko saznanje. Čuj svoga Mogadita, čuj i pamti!

U poslednjoj toplini sunca naišao sam na njega, na Starog. Strašan prizor! Tako je bio obogaljen i oštećen! Neki delovi njegovog tela su trunuli, drugi su već otpali. Gledao sam ga kako leži i pomislio da je mrtav. Iznenada se njegova glava slabašno zaklatila, nešto je zakreketeo.

"Mladi?" Na njegovoj gnojnoj i čiravoj glavi otvorilo se jedno oko, a neko leteće stvorenje odmah je doletelo da pokuša da to oko kljuje. "Mladi... čekaj!"

Razumeo sam ga! O, sa ljubavlju —

Ne, ne, moja crvena! Nežnije! Nežno saslušaj svog Mogadita. *Razgovarali* smo, taj starac i ja. Star sa mladim, delili smo znanje.Mislio sam da je to nemoguće.

"Starci ne", škripao je on. "Nikad ne razgovaramo... mi crni. To nije po... Planu. Jedino ja... sam sačekao..."

"Plan", zapitao sam ja, napola znajući. "Šta je to Plan?"

"Nešto divno", prošaputao je. "U toplom, divota u vazduhu... sledio sam... ali drugi crni me je video pa smo se borili... bio sam ozleđen, ali me je Plan ipak gonio dalje, dok nisam bio sav slomljen, pokidan na smrt... ali preživeo sam! I Plan me je pustio, pa sam dopuzio dovde... da čekam... da podelim znanje... ali..."

Glava mu je klonula. Hitro hvatam jednog letača koji je prošao blizu i guram ga u pokidane čeljusti starog.

"Starče! Šta je Plan?"

On guta bolno, a njegovo jedino oko zuri u moje oči.

"U nama", kaže on zaplićući jezikom, ali ipak jače. "U nama je, pokreće nas da obavimo sve stvari potrebne za život. Video si. Dok je beba zlatna, Majka je obožava, i to traje čitavu zimu. Ali kad beba postane crvena ili crna, Majka je odagna od sebe. Zar nije bilo tako?"

"Da, ali..."

"To je Plan! Uvek Plan. Zlatno je boja za majčinsku brigu a crno je boja gneva. Udri crno! Crno ubija i biva ubijeno. Čak će i Mati sopstvenu bebu, jer Planu se ne može odupreti. Čuj me, mladi!"

"Čujem. I video sam", odgovaram ja. "Ali šta je crveno?"

"*Crveno!*" stenje on. "Crveno je boja ljubavi."

"Nije!" kažem ja, ja, glupi Mogadit! "Znam ja ljubav. Ona je zlatna."

Stari okreće oko od mene. "Ljubav", uzdiše on. "Kad se ono divno raširi po vazduhu, biće ti sve jasno..." Zaćutao je. Plašim se da umire. Šta da učinim? Ćutimo tako u poslednjoj magličastoj toplini sunca. Mutno na obroncima dole vidim druge crne meni slične kako odmiču svojim Stazama, između gomila okamenjenog drveća, u ledene magle.

"Stari! Gde to mi idemo?"

"U Pećine zime. Takav je Plan."

"Zima, da. Hladno. Majka nam je rekla. A posle hladne zime dolazi toplo. Pamtim to. Zima će proći, zar ne? Zašto je ona rekla da se zime pojačavaju? Nauči me, stari. Šta je to Otac?"

"O-tac? To je neka reč meni nepoznata. Ali čekaj..." Njegova unakažena glava okreće se ka meni. "*Zime se pojačavaju?* Tvoja Majka je to rekla? O, hladnoće! O, usamljenosti!" stenje on. "Veliko je znanje ona tebi dala. O tom saznanju bojim se da mislim."

Njegovo oko se koluta, zuri strašno. U sebi sam osetila strah.

"Osvrni se, mladi. Ovo okamenjeno mrtvo drvo. To su mrtvi oblici drveća koje raste po toplim dolinama. Otkud ono ovde? Hladnoća je to drveće ubila. Ovde više nema živog drveća. Misli, mladi!"

Gledam, i stvarno! To je topla šuma, ubijena i okamenjena.

"Nekad je ovde bilo toplo. Ovde je bilo kao u dolinama. Ali hladnoća je jačala. Zima raste. Vidiš li? *Toplote ima sve manje.*"

"Ali toplota je život! Toplota mi daje da budem ja-ovo-biće!"

"Da. Pri toploti mislimo i učimo. U hladnoći nam ostaje samo Plan. U hladnom smo slepi... Čekajući ovde, razmišljao sam, da li je na ovom mestu ikad bilo toplo? Da li smo dolazili ovamo, mi crni, po toplom vremenu, da delimo znanje? O, mladi, evo strašne misli. Da li se vreme koje imamo za učenje stalno smanjuje? Skraćuje? Gde će se to završiti? Da li će se zime jačati dok na kraju ne ostanemo u nemogućnosti da ma šta naučimo? Da li ćemo tada živeti slepo u Planu, kao oni blesavi debelpenjači koji umeju da pevaju, ali ne i da govore?"

Njegove reči su me ispunile hladnim strahom. Kakvo strašno saznanje! Osećam gnev. "Ne! Neće! Moramo — moramo da držimo toplo!"

"Da držimo toplo?" Uvija se bolno da bi me pogledao. "Da držimo toplo... velika misao. Da. Ali kako? Kako? Uskoro će biti previše hladno, čak i ovde, da bi se moglo razmišljati!"

"Toplo će opet doći", kažem mu. "Tad moramo da pronađemo način da zadržimo toplo, ti i ja!"

Njegova glava se klati.

"Ne... Kad dođe toplo, mene ovde neće biti... a ti ćeš biti toliko zauzet da nećeš moći da misliš, mladi."

"Pomoći ću ti! Odneću te do Pećina..."

"U Pećinama", kaže on boreći se za dah, "u svakoj pećini su po dva crna, tebi slična. Jedan živi, ali bez misli, samo čeka da zima prođe. Dok čeka, jede. On jede onog drugog, zato i može da preživi. To je Plan. Tako ćeš ti pojesti mene, mladiću moj!"

"Ne!" uzviknuh užasnuto. "Nikad ti neću učiniti ništa nažao!"

"Kad stegne hladno, videćeš", šapuće on. "Plan je veliki."

"Ne! Nisi u pravu! Ja ću pobediti taj Plan!" vičem. Sa vrha planine pristiže hladan vetar. Sunce umire.

"Nikad tebi ništa nažao", mukala sam silno. "Ne smeš tako da kažeš!"

Moje oklopne ploče se stiskaju, formiraju neprekinuti krljuštasti oklop. Moj rep počinje da tuče zemlju. Čujem, kroz izmaglice, njegovo stenjanje.

Pamtim da sam odvukao nešto crno i teško do moje Pećine.

Stari će ti predskazati, u hladnom ćeš poginuti. Hladnoća te uhvatila, moja ruka usmrtila.

Čuj, Lililuu. Nije se branio.

Plan je veliki. On mu se podvrgao, možda je čak osetio onu čudnu radost, kakvu ja osećam sada.U Planu je radost. Ali ako je Plan naopak? Zime jačaju. Imaju li debelpenjači neki svoj Plan?

O, teško razmišljanje! Koliko smo se trudili, ja i ti,crveno moje, radosti moja. Po čitav dugi topli dan sam ti objašnjavao, iznova i iznova. Kako će doći zima, izmeniti nas ako ne budemo u stanju da zadržimo toplotu. Razumela si me! Sad deliš, sad me shvataš, plamene moj dragoceni, i ja to osećam iako sad ne možeš da govoriš. Osećam tvoju ljubav. Nežnije...

Da, obavili smo svoje pripreme, imali smo svoj sopstveni Plan. Čak i pri najjačoj vrućini, smišljali smo odbranu od hladnoće. Jesu li neki drugi ljubavnici nekad to radili? Kako sam, noseći tebe, pupoljku moj trešnjev, tragao; prešao sam čitave planinske lance, išao sam za suncem dok nismo našli najtopliju od toplih dolina na sunčanoj strani. Ovde će hladnoća sigurno biti slabija, mislio sam. Kako bi mogle ovde da me dostignu hladne magle i ledeni vetrovi koji zamrzavaju onu unutrašnju *ja* i vuku me uz Staze u mrtve Pećine zime?

Ovoga puta ću se usprotiviti!

Ovoga puta imam *tebe*.

"Ne ponesi me nikad tamo, Mogadit!" molila si, plašeći se nepoznatog. "Ne nosi me u hladno!"

"Nikad, moja Lililuu! Nikad, zaklinjem se. Zar ja nisam tvoja Majka? Zar nisam, crvenče moje?"

"Ali ćeš se izmeniti! Od hladnog ćeš zaboraviti. Zar nije takav Plan?"

"Skršićemo mi taj Plan, Lili. Vidiš da rasteš, sve si veća i teža, plamena kupino moja, i sve lepša! Uskoro neću moći tako lako da te nosim. Nikako ne bih mogao da te iznesem uz hladne Staze. A napustiti te neću nikad!"

"Ali ti si tako velika, Mogadit! Kad dođe promena, zaboravićeš i odvući ćeš me u hladno."

"Nikad! Tvoja Mogadit ima dublji Plan! Kad počnu izmaglice odvešću te u najdalji, najtopliji ugao ove pećine, a onda ću isplesti zid, tako da će biti nemoguće odvući te. A napustiti te neću nikad, nikad. Čak ni Plan ne može da odvoji Majku Mogadit od Lililuu!"

"Ali moraćeš da pođeš u lov radi hrane, pa će te hladno tada uzeti! Zaboravićeš me i poći za hladnom ljubavlju zime i ostaviti me tamo da umrem! Možda je takav Plan!"

"O, ne, najdragocenije blago moje, crveno moje! Ne tuguj, ne plači! Čuj plan svoje Mogadit! Od sada ću loviti dvaput žešće. Napuniću ovu pećinu do vrha, debeli moj pupoljku rumeni, napuniću je hranom, pa ću moći čitave zime da ostanem kraj

tebe!"

To sam i sproveo, zar nisam, Lili? Glupi Mogadit, kako je lovio, donosio guštere, skakače, debelpenjače, banlinge, i to sve po desetak odjednom. Koja budala! Jer oni su u toploti naravno počeli da trunu, brda tih leševa su postala zelena i ljigava (ali još ukusna za jelo, a, kupino?) pa smo morali odmah da ih pojedemo, toveći se kao bebe. Kako si rasla!

Oh, postala si divna, moj dragulju crvenkasti — debela do pucanja i sjajno-puna, ali ipak moja malecka, moja draga sunčana iskrica. Svake noći, pošto bih te nasitio hranom,razdvojio bih svilu i milovao tvoju glavu, tvoje oči, tvoje nežne uši, drhteći od uzbuđenja jer se bližio preslatki momenat kad ću osloboditi prvi od tvojih skerletnih udova, masirati ga, uvežbavati i pritiskati uz moje pulsirajuće grlene vreće. Ponekad sam oslobađao po dva uda odjednom, samo zbog one radosti koju sam osećao kad bih te video da se sama pomičeš. Svake noći je taj posao duže trajao, svakog jutra sam morao da spremam još svile da bih te opet uvezao. Kako sam ponosit bio, moja Lili, Lililuu!"

Tad sam došao do svoje najveće misli.

Dok sam te splitao u tvoju sjajnu svilenu čauru, voćko moja radosna, pomislio sam, a zašto ne bih upleo žive debelpenjače? Zatvorimo ih žive, tako da njihovo meso ostane slatko, i da nam posluže kao hrana tokom zime!

To je bila velika misao, Lililuu, i to sam sproveo, i bilo je dobro. U jedan mali tunel sam zazidao mnoštvo debelpenjača, i mnogo, mnogo drugih bića takođe, dok se sunce povlačilo ka zimi, a senke se izduživale. I debelpenjače, i banlinge, i svakojaka ukusna stvorenja, i čak — oh, pametni Mogadit! — čak i svakojako lišće, koru i slične stvari njima za jelo! Tad smo bili sigurni da smo pobedili taj Plan!

"Sigurno sam da smo pobedili taj Plan, moje Lili-crveno. Debelpenjači jedu lišće i koru, banlinzi izvlače sok iz drveta, veliki trkači žvaću travu, a mi ćemo pojesti sve njih!"

"O Mogadit, kako si hrabra! Smatraš li da stvarno možemo da odnesemo pobedu nad Planom? Strah me je! Daj mi jednog banlinga, mislim da je zahladnelo."

"Pa požderala si već petnaest banlinga, malo moje!" zadirkivao sam te. "Ala si debela! Daj da te ponovo pogledam; da, moraš da pustiš svoju Mogadit da te mazi dok jedeš. Ah, kako si divna!"

A onda, naravno... sećaš se i sama kako je počelo, ljubavi najdublja. Jer kad sam te skinuo jedne od prvih hladnijih noći, video sam da si se promenila.

Treba li to da kažem? Dobila si ono tajno krzno. *Materinsko krzno*.

Uvek sam to tvoje mesto posebno pažljivo čistio, i nikad mi nije bilo teško da se suzdržim. Ali te noći, kad sam svojim ogromnim lovnim kandžama rasekao svilaste

trake, pred mojim očima se ukazala neslućena nova divota. Nije na tom mestu više bilo ono bledo, ružičasto krzno, nego plameno crveno! *Crveno!* Blistalo je skerletnim sjajem kao najcrveniji zalazak sunca, imalo je i zlatasti vrh! Bilo je nabreklo, kovrdžavo, vlažno, i, oh! naređivalo mi da skinem sve omote sa tebe, da te celu izložim pogledu. O, kako su me tvoje nežne oči topile, kako je tvoj dah mirisao mošusno-slatko, kako su tvoji udovi bili topli i teški u mome zahvatu!

Divlje sam pokidao ostatak čaure, zanesvešćen od blaženstva dok si ti polako protezala svoje celo zasenjujuće crvenilo baš ispred mojih očiju. Tad sam znao, mi smo tad znali, da je sva ona dotadašnja ljubav bila samo početak. Moji lovni udovi ostadoše da vise uz moje bokove, a moje specijalne ruke su nabrekle, natekle novim, skoro bolnim životom. Nisam mogao da govorim, moje vreće na grlu su se punile, punile! I moje su se ljubavne ruke izdigle same od sebe, pritiskajući ekstatično, dok su se oči savijale sve niže, ka tvom slavnom *crvenom*!

Ali iznenada se probudila ja-ovo-biće, Mogadit. Odskočio sam unatrag!

"Lili! Šta se ovo dešava sa nama?"

"Mogadit, volim te. Ne odlazi."

"Šta je ovo, Lililuu? Je li ovo Plan?"

"Baš me briga! Mogadit, da li me voliš?"

"Bojim se! Bojim se da ću te povrediti! Tako si mala. Ja sam tvoja Majka."

"Nije tako, Mogadit, gledaj. Velika sam koliko i ti. Ne plaši se."

Uzmakao sam (jedva! jedva!) i pokušao da pogledam smireno. "Istina je, moje crveno. Porasla si, ali tvoji su udovi tako novi, nežni. Ne mogu da gledam!"

Savijajući oči u drugom pravcu, počeo sam da pletem zavesu od svile, da bih od sebe sakrio tvoje izluđujuće crveno.

"Moramo da čekamo, Lililuu. Moramo da se ponašamo kao i dosad. Ne znam šta znače ovi čudni novi nagoni; bojim se da ću te povrediti."

"Da, Mogadit. Da čekamo."

Tako smo čekali. Da, ali svake noći je postajalo sve teže. Pokušavali smo da budemo srećni kao pre,da budemo Lili-Mogadit. Svake noći sam milovao tvoje sjajne udove koji su mi se nudili, odmotavao sam ih jedan po jedan i svaki ponovo zamotavao, i tako redom, ali se u meni budila sve vrelija potreba da te skinem celu i opet vidim celo tvoje telo.

O, da, moja draga, osećam (neizdržljivo!) da se u ovom času i ti prisećaš tih poslednjih dana naše jednostavne ljubavi.

Hladnije i hladnije. Došla su ona jutra kad sam, izlazeći da po krošnjama pokupim žetvu debelpenjača za taj dan, nalazio belinu na njihovim krznima, a po tlu nepokretne banlinge. Sunce je tonulo sve niže, bivalo sve bleđe, a hladne izmaglice

su doplovile do iznad nas i počele da se spuštaju. Uskoro se više nisam usuđivao da napustim pećinu. Provodio sam po čitav dan uz svileni zid kojim si bila omotana, mrmoreći kao Majka, *Brumm-a-luuu, muuuli-muuli... Lililuuu, ljubav, Lili*... Snažni Mogadit!

"Čekaćemo, vatro moja. Nećemo se prepustiti Planu!... Nismo li srećniji od svih drugih, ovako sa svojom ljubavlju u svojoj toploj pećini?"

"Oh, jesmo, Mogadit."

"Sad sam ja prava ja. Jaka sam. Praviću svoj Plan. Neću te gledati dok... dok ne bude toplo, dok se sunce ne vrati."

"Da, Mogadit... Mogadit? Udovi su mi bolno stisnuti."

"Oh, brago moje, čekaj, evo, otvaram svilu veoma pažljivo, neću gledati, neću..."

"Mogadit, zar ti mene ne voliš?"

"Lililuu! Oh, slavna moja! Bojim se, bojim se..."

"Vidi, Mogadit! Pogledaj koliko sam velika i jaka!"

"Crvenče moje, moje ruke, moje ruke, šta ti to rade?"

Moje specijalne ruke već su stiskale vrele sokove iz mojih grlenih vreća, nežno razmicale tvoje slatko materinsko krzno i *polagale moj poklon u tvoja tajna mesta*. Dok sam to činio, naše oči su se ispreplitale, a naši su udovi sačinili venac.

"Draga, da li te povređujem?"

"Ne, Mogadit! O, ne!"

Voljena moja, kad samo pomislim na te poslednje dane naše ljubavi!

Svet se napolju sve više hladio, naši debelpenjači su prestali da jedu, a banlinzi su ležali nepomično i već počinjali da smrde. Ipak smo u dubini naše pećine još čuvali toplinu. Hranio sam svoju dragu poslednjim raspoloživim količinama hrane. Naš novi ritual ljubavi svake je noći postajao sve slobodniji i bogatiji, iako sam sebe prisiljavao da te opet skrivam, da pogledu izlažem samo neke delove tvog slatkog tela. Samo, svake zore sve mi je teže bilo da popravim svilene omotače koji bi morali obavijati tvoje udove.

"Mogadit! Zašto me ne vezuješ! Plašim se!"

"Samo malo, Lili, samo malo. Moram još malčice da te milujem."

"Bojim se, Mogadit! Prestani odmah, i veži me!"

"Ali zašto, ljubljeno moje? Zašto moram da te skrivam? Zar nije to neki glupi deo onog Plana?"

"Ne znam, osećam se tako čudno. Mogadit, ja... ja se menjam."

"Postaješ svakog momenta sve veličanstvenija, moja Lili, moja sopstvena. Daj da te pogledam! Glupost je vezivati te!"

"Ne, Mogadit! Ne!"

Nikako nisam hteo da te slušam, a? O, glupi Mogadit-koji-je-mislio-da-je-Majka. Veliki je Plan!

Nisam slušao, nisam te uvezao, nego sam naprotiv pokidao sve, pa i najjače svi lene konopce. Lud od ljubavi, sekao sam ih sve odjednom, jureći od jednog uda do drugog, dok najzad nije bilo izloženo čitavo tvoje slavno telo. Konačno — videh te celu!

O Lililuu, ti najkrupnija od svih Majki.

Nisam ja tu bio Majka. Ti si bila Majka.

Ležala si sjajna, obložena novoizraslim robusnim oklopnim pločama. Tvoji moćni lovni udovi bili su deblji od moje glave! Šta sam stvorio — tebe! Supermajku, Majku kakvu svet još nije video!

Zurio sam skamenjen od oduševljenja.

Tvoj ogromni lovački ud se ispružio i zgrabio me.

Veliki je Plan. Dok su tvoje čeljusti zagrizale u mene, osećao sam samo radost. Osećam je i sada.

Tako smo stigli do kraja, moja Lililuu, crvenče moje, jer, eno, tvoje materinsko krzno je već nabreklo od silnih beba, a tvoj Mogadit više ne može ni da govori. Prožderala si me skoro do glave. Hladnoća je sve jača, a tvoje materinske oči rastu i sijaju. Uskoro ćeš ovde biti sama sa našom decom, a toplota će se vratiti.

Hoćeš li pamtiti, srećo srca moga? Hoćeš li pamtiti i hoćeš li im pričati?

Pričaj im o hladnoći, Lililuu. Pričaj im o našoj ljubavi.

Reci im... *zime su sve jače*.

Kliford Simak

GROTO RAZIGRANIH JELENA

1

Dok se Bojd peo strmom stazicom koja je vodila do pećine, Luis je svirao u svoju sviralu. Nije bilo nikakve potrebe da se ponovo ide u pećinu; bio je završen sav posao, uključujući pravljenje mape, merenje, fotografisanje, izvlačenje svih mogućih informacija iz ovog nalazišta. Najvažnija stvar bili su crteži, ali je ovde bilo i drugih važnih stvari. Nađene su ugljenisane kosti životinja, zajedno sa ćumurom nastalim u istoj vatri u kojoj su kosti ugljenisane; zatim mala zaliha retkih vrsta zemlje, iz kojih su umetnici izvlačili pigmente za svoje slike — zaliha koju je neki umetnik možda sakrio, a posle, iz razloga koji više ne mogu biti dokučeni, nije mogao da je upotrebi; nađena je i jedna zakržljala ljudska šaka odsečena u zglavku (zašto su je odsekli i potom, odsečenu, ostavili da bude pronađena tek trideset milenijuma kasnije?); zatim lampa sačinjena od jednog komada kamena peščara izdubljenog tako da može da primi grudvu mahovine, s tim što se u udubinu sipala mast, a mahovina je služila kao fitilj i davala svetlost onima koji su slikali. Nađeno je i mnogo drugih stvari, pomišljao je Bojd zadovoljno; ispostavilo se, možda zahvaljujući primeni usavršenih naučnih metoda ispitivanja, da je ova pećina, Gavarni, najznačajnije pećinsko nalazište slika ikad proučeno — možda ne onako spektakularno kao što je, bar u nekim vidovima, bila pećina Lasko, ali zato sadržajnije u pogledu količine prikupljenih informacija.

Potreba nije postojala, ali je razlog za ponovni obilazak pećine ipak postojao: Bojda je grickalo osećanje da je nešto previdео, da se suviše usredsredio na druge poslove i u zahuktanosti nešto preskočio. Jer, kad je tu pojavu primetio, pridao joj je minimalni značaj, ali sada, što se više u mislima vraćao na nju, sve mu se značajnija činila. Ma, sve se to meni samo pričinilo, reče sebi. Kad ponovo vidim to mesto (ako se uopšte ima šta videti, ako to nije čista izmišljotina, plod naknadne brižnosti), uveriću se verovatno da tamo ničeg nema, da je to bio samo varljivi utisak.

I tako se opet uspinjao strmom stazom; o njegovom opasaču ljuljao se čekić kakav koriste geolozi, u ruci je stezao veliku baterijsku lampu; slušao je zvuke Luisove svirale. Luis je čučao na jednoj malenoj travnatoj terasi tik ispred ulaza u pećinu; tu je on proveo sve one dane dok je ekipa radila. Tu je imao svoj mali šator; čak ni po najgorem vremenu nije se sklanjao u neko čvršće pribežište. Kuvao je sebi hranu na plinskom rešou. Ekipi je služio kao neki samozvani osmatrač i čuvar, iako nije imao ko da ih uznemiri, sa izuzetkom ponekog radoznalog turiste koji je čuo za ovaj istraživački projekat i bio voljan da pešači kilometrima kroz bespuće da bi video šta se tu radi. Seljaci iz doline koja je bila pod njima nisu pravili nikakve probleme; bilo im je savršeno svejedno šta se dešava na obroncima iznad njih.

Bojd je Luisa poznavao od ranije; pre desetak godina, kad su vršena iskopavanja na jednom nalazištu pedesetak milja odavde, Luis se pojavio, prihvatio je da radi kao kopač, i ostao sa ekipom pune dve godine. Predmet iskopavanja bila su neka skloništa od kamena. To nalazište nije bilo onako produktivno kako se Bojd nadao, ali ipak je bacilo novu svetlost na Azilijansku kulturu, poslednju od velikih zapadno-evropskih preistorijskih kultura. Ovaj Luis je u početku radio kao običan fizički radnik, ali se pokazalo da brzo uči, pa su mu postepeno poveravani sve odgovorniji zadaci. Pred pećinom Gavarni pojavio se nedelju dana posle početka radova u njoj.

"Čuo sam da ste ovde", rekao je tada. "Šta imate za mene?"

Izlazeći sa oštrog zavijutka na stazi, Bojd ugleda Luisa kako sedi podavijenih nogu ispred svog šatora na kome se poznavala duga izloženost padavinama. Pridržavao je obema rukama primitivnu frulicu i uporno svirao.

Ta njegova muzika bila je jednostavna, elementarna; jedva bi se mogla nazvati muzikom, mislio je Bojd. Opet, Bojd je bio svestan svog nepoznavanja muzike. Četiri note, mislio je on, i odmah sumnjao u svoju procenu — da li su to note i da li ih ima baš četiri? Svirala se sastojala od jednog komada šuplje kosti. Na jednom kraju bila je sužena i imala je prorez kroz koji se duva. Sa gornje strane imala je dve rupice koje su se mogle pokrivati prstima.

Jednom je pitao Luisa o toj svirali. "Nikad tako nešto nisam video", kazao mu je, a Luis je odgovorio, "Malo ih i ima. U ponekom zabačenom seocu, daleko u planinama, može se naći pokoja."

Bojd je sišao sa stazice i prešao terasom do Luisa, kraj koga je seo. Luis je stavio sviralu sebi u krilo.

"Mislio sam da ste otišli", reče Luis. "Drugi su otišli još pre par dana."

"Vratio sam se da bacim poslednji pogled", reče Bojd.

"Ne ostavlja vam se ovo mesto?"

"Da, valjda je tako nešto."

Pod njima se širila dolina, ispunjena jesenjim smeđim i mrkim bojama. Srebrnasta traka rečice krivudala je u suncu. Kraj vode kao da je neko nabacio jedan potez crvenom bojom: to bejahu krovovi sela.

"Lepo je ovde", reče Bojd. "Uvek iznova, nehotice, pokušavam da zamislim kako je izgledao ovaj pejzaž u vreme kad su one slike u pećini pravljene. Pretpostavljam da nije moglo biti mnogo drugačije nego danas. Planine su morale biti iste. U dolini verovatno nije bilo obrađenih polja, ali su postojali prirodni pašnjaci. Verovatno se tu i tamo videlo pokoje drvo. Bilo je dobro za lov. Sigurno je bilo mnogo trave što je odgovaralo životinjama travojedima. Čak sam pokušao da pogodim gde bi ljudi u to doba načinili sebi naselje. Došao sam do zaključka da bi ga načinili tačno tamo gde je sad selo."

Okrenuo je glavu da pogleda Luisa. Taj je nepomično sedeo na travi. Svirala je ležala u njegovom krilu. Osmehivao se nenametljivo, kao sam za sebe. Mala crna beretka bila mu je nameštena tačno na sredinu glave. Njegovo okruglo, glatko lice bilo je potamnelo od sunca. Kosa mu je bila crna, kratko potkresana. Njegova plava košulja bila je raskopčana na grlu. Bio je to snažan čovek, mlad, bez ijedne bore na licu.

"Vi volite svoj posao", reče Luis.

"Njemu sam se posvetio. I vi ste mu se posvetili, Luis."

"Nije to moj posao."

"Bio ili ne bio, radite ga dobro", reče Bojd. "Da li biste pošli sa mnom? Da poslednji put pogledamo?"

"Moram da siđem u selo i obavim jedan posao."

"Kad sam se vraćao nisam očekivao da ću vas zateći", reče Bojd. "Iznenadio sam se kad sam čuo tu vašu frulu."

"Uskoro idem", reče Luis. "Kroz dan ili dva. Nema razloga da ostanem ali mi se, kao i vama, sviđa ovde. Nemam kuda da idem, nikome nisam potreban. Ništa neće propasti ako ostanem još koji dan."

"Ostanite koliko god hoćete", reče Bojd. "Ovo mesto je vaše. Jednog dana će vlada odrediti kako će se ova pećina čuvati, ali države svoje odluke donose polako, kako im i priliči."

"Onda vas možda više neću videti", reče Luis.

"Protekla dva dana utrošio sam na taj način što sam se odvezao dole, do Ronsvala", reče Bojd. "Na tom mestu su Gaskonjci poubijali vojnike iz zaštitnice kralja Karla Velikog, godine 778."

"Čuo sam o tom mestu."

"Oduvek sam želeo da vidim to bojište. Nikad ranije nisam našao vremena.

Kapela koju je podigao Karlo Veliki je u ruševinama, ali sam čuo da se u seoskoj kapeli još uvek čitaju mise za izginule paladine. A kad sam se vraćao odatle, nisam odoleo želji da još jednom vidim ovu pećinu."

"To mi je drago", reče Luis. "Mogu li postaviti jedan previše smeli zahtev?"

"To vam se još nikad nije desilo."

"Pre no što odete, možemo li još jednom da lomimo hleb zajedno? Na primer, večeras. Napraviću omlet."

Bojd je oklevao; muka mu je pripala od pomisli da večera sa Luisom, ali se savladao. "Biće mi drago, Luis. Doneću flašu dobrog vina."

2

Baterijsku lampu upravio je izbliza na kameni zid i sagao se da ga bolje osmotri. Ne, nije mu se pričinilo; pojava o kojoj je razmišljao bila je stvarna. Ovde, upravo u ovoj tački, stena nije bila kompaktna. Bila je razbijena u više komada, koji su posle lepo složeni i uklopljeni u okolinu. Naprsline je bilo moguće primetiti samo slučajno. Sad je ovo mesto pronašao lakše zato što ga je tražio i što je baterijom bacao kose mlazeve svetla na taj deo zida. Čudno da to niko drugi nije primetio, pomisli on; dugo smo ovde radili i malo šta smo propustili.

Zastao mu je dah, ali je odmah pomislio da je priglupo ostati bez daha zbog nečeg što, ipak, može biti savršeno beznačajno. Pukotine izazvane mrazom? Znao je, međutim, da to nije ni najmanje verovatno, jer se pukotine od mraza retko pojavljuju na ovakvim mestima.

Skinuo je sa svog opasača čekić. Držeći jednom rukom bateriju tako da mlaz svetlosti pada na to mesto, drugom rukom je gurao dletasti kraj čekića u jednu od pukotina. Oštrica je lako prodrla napred. Pomicao je čekić blago, a pukotina se širila. Kad je pritisnuo malo jače, jedan komad kamena poče da izlazi napolje. Bojd ostavi čekić i bateriju, dohvati taj komad kamena i izvuče ga. Ispod njega su bila još dva komada kamena, koji izađoše podjednako lako. Sledilo je još nekoliko komada. Klečeći na podu pećine, uperio je lampu u prolaz koji se pred njim sada ukazivao.

Mogao se čovek tu provući, ali Bojd zasad nije hitao da tako nešto pokuša. Bilo bi rizično da to sam izvede. Ako mu se nešto dogodi, ako se zaglavi, ako neki deo stene sklizne i priklješti ga ili se obruši na njega, neće imati ko da ga spase. Možda će neko i doći, ali tad će po svoj prilici biti prekasno. Luis će se vratiti pred pećinu i čekati, ali ako se Bojd ne pojavi, najverovatnije će zaključiti da je to Amerikančev način da mu pokaže da ga ne ceni mnogo ili da ga prekori što je bio nametljiv. Nikada mu neće pasti na pamet da bi Bojd mogao biti u pećini, zarobljen.

Ipak, ovo je Bojdu poslednja prilika; sutra će morati da se vozi do Pariza, da bi uhvatio avion. Ovako izazovno otkriće nije se moglo zanemariti. Ovaj prolaz sigurno ima neki poseban značaj: zašto bi inače bio tako pažljivo zazidan? Ko je to mogao zazidati, pitao se Bojd — sigurno ne neko u novijim vremenima? Da je neko našao skriveni ulaz u pećinu Gavarni i video slike na zidovima, odmah bi o tome obavestio druge ljude. Prema tome, ovaj tajni prolaz mogao je zazidati samo neko kome nije bila jasna vrednost slika u pećini Gavarni, ili možda neko kome su takve slike bile najobičnija svakodnevna stvar.

Ovako nešto ne može se propustiti, zaključio je on; moraće da uđe. Pričvrstio je čekić za opasač, uzeo bateriju i počeo da puzi napred.

Ovaj prolaz bio je prirodna pukotina u steni, fisura. Vodio je pravo napred nekih stotinak stopa, možda i više. Jedina teškoća sastojala se u tome što je mesta bilo jedva dovoljno da se puzi; u svakom drugom pogledu kretanje je bilo lako. Onda, iznenada, Bojd vide da je stigao do kraja. Ostao je ležeći. Bateriju je upravio napred. Zurio je zaprepašćeno u glatki kameni zid koji je bio pred njim.

To nije bilo logično. Zašto bi se neko trudio da zazida ulaz u praznu fisuru? Bojdu pade na um pomisao da usput nije pažljivo gledao, da je nešto previdео, ali boljim razmišljanjem došao je do zaključka da to nije verovatno. Njegovo dosadašnje napredovanje bilo je sporo a baterijsku lampu je neprekidno držao uperenu. Da je ičeg neobičnog bilo u fisuri, on bi to primetio.

Onda dođe na novu pomisao. Počeo je da se obrće tu gde je ležao, sa ciljem da više ne leži potrbuške nego da legne na leđa. To okretanje bilo je prilično naporno i išlo je polako. Kad je okrenuo bateriju nagore, video je iznad sebe, u tavanici prolaza, zjapeću rupu.

Obazrivo se pridigao u sedeći položaj. Posežući uvis, našao je isturena mesta na steni, uhvatio se za njih i izvukao se u stojeći položaj. Šarajući lampom tamo i amo, video je da ova vertikalna rupa ne vodi u neku drugu fisuru, nego u mehurastu pećinu, malenu, prečnika ne više od dva metra. Zidovi i tavanice pećine bili su glatki, što je nagoveštavalo da je nekad, u davnoj geološkoj prošlosti, kad se ova planina uzdizala i pretapala, ovde zaostao mehur gasova oko koga se potom kamen ohladio i zauvek stegao.

Bacajući mlazeve svetlosti po zidovima, udahnuo je zaprepašćeno. Čitavu glatku površinu prekrivale su šarene slike razigranih životinja. Bizoni su tu poskakivali kao žabe. Konji su kaskali jedan za drugim i u redovima. Mamuti su se prevrtali preko glave. Duž čitavog obima prostorije, tik iznad poda, razvilo se kolo jelena koji su skakutali na zadnjim nogama i držali se prednjim, razmahujući rogovima.

"Tako mu boga bogovog!" reče Bojd.

Ovo je bio neki Volt Dizni kamenog doba.

Ako je stvar uopšte naslikana u kamenom dobu. Možda se, ne tako davno, neki šaljivdžija zavukao u ovaj groto i načinio ove slike životinja? Razmišljajući o tome, Bojd je zaključio da to nije verovatno. Koliko se dosad moglo utvrditi, niko u ovoj dolini, štaviše niko u čitavom regionu, nije znao za ovu pećinu, sve dok je pre nekoliko godina nije otkrio jedan pastir čije je jagnje zalutalo u nju. Ulaz u Gavarni bio je malen i, uz to, već vekovima skriven gusto izraslim žbunjem i trnjem.

Sem toga, slike su bile izvedene na preistorijski način. Slikar nije imao mnogo pojma o perspektivi. Slike su imale onaj čudnovati pljosnati izgled kojim se odlikuje preistorijska umetnost. Nije bilo pozadine: nigde da vidiš liniju horizonta, drveće, cveće, travu, oblake, nagoveštaj neba, ništa. Opet, razmišljao je Bojd, neki je tip mogao poznavati sve te karakteristike preistorijske umetnosti i onda napraviti odgovarajući falsifikat.

Pa ipak, ako se izuzme netipična vesela razigranost životinja, sve ovo je odisalo osećanjem autentične pećinske umetnosti. Koji čovek iz davnina, zapitao se Bojd, kakav čovek iz davnina je mogao da naslika radosno skakutanje bizona, tumbanje mamuta? U pećinskoj umetnosti bilo je i ponečega neozbiljnog, ali u ovoj pećini, u Gavarniju, sve dosad otkriveno bilo je smrtno ozbiljno: slikar je direktno i čestito pokušavao da prikaže životinje onako kako ih je video, i pritom se služio konzervativnim metodima. Nikakve raskalašnosti nije bilo, čak ni onih otisaka ljudske šake koji su se tako često zaticali u drugim pećinama. Ljudi koji su radili u Gavarniju nisu još podlegli simbolizmu koji se uvukao u pećinsku umetnost čovečanstva prilično kasno.

Kakav je to klovn upuzio sam u ovaj skriveni groto i naslikao svoje komične životinje? Nije se moglo sumnjati da je slikao veoma dobro. Slike je uradio tehnički besprekorno.

Bojd se rukama izvukao uvis kroz rupu, ali nije mogao da ustane jer nije bilo mesta. Morao je da čuči na ispustu širokom šezdesetak santimetara koji je, obuhvatajući rupu sa svih strana, činio pod ovoga grota. Shvatio je da je umetnik veliki deo svog posla morao obaviti ležeći na leđima i ispružajući ruke uvis da bi slikao.

Mlazom svetlosti prešao je preko ispusta. Na pola tog kretanja zaustavio je mlaz i skakutavo ga vratio da bi zagledao nešto ostavljeno na jednom mestu na ispustu, nešto što je, nesumnjivo, ostavio davni umetnik kad je završio posao i kad se spremao da ode.

Bojd se nagnuo napred. Žmirkao je da bi video o čemu se radi. Ličilo je na deo kosti iz jelenskih pleća, takozvanu lopaticu. Pokraj lopatice ležala je kamenica.

Obazrivo se pomerao duž ispusta dok nije dospeo do tog mesta. Njegova prva procena bila je tačna: zaista je taj predmet bio jelenska lopatica. Na ravnoj površini lopatice ostalo je nešto stvrdnuto, zgrudvano. Boja, pomisli on — boja koju je preistorijski umetnik dobijao mešajući životinjske masnoće i mineralne materije iz zemlje? Kad je fokusirao baterijsku lampu izbliza, sumnje više nije moglo biti. To je zaista bila boja, razmazana po ravnoj kosti koja je služila kao paleta. Jedan deo te boje bio je u grudvama, spreman za upotrebu ali nikad upotrebljen. Boja se vremenom osušila i mumificirala. Na njoj su ostali neki duboki otisci. Bojd se saginjao dok nije primakao lice na svega nekoliko inča od boje, na čiju površinu je bacao jaku svetlost; onda je video da su to otisci prstiju. Taj čovek iz davnina, mrtav odavno, koji je ovde radio, čučeći baš kao što Bojd sad čuči, poguren zbog zakrivljenosti kamena iznad sebe, ostavio je te otiske na boji, zabadajući prste ponekad prilično duboko. Kao da se time potpisao. Bojd je ispružio ruku da dotakne paletu, ali samo za kratko. Simboličan je bio, zaista, taj gest: nagoveštavao je želju da se dotakne ruka slikareva; ali je morao i ostati samo simboličan, jer je između dva pokreta rukom bilo i premnogo vekova.

Premestio je sjaj baterijske lampe na mali kameni blok koji je ležao pored lopatice. Video je da to nije obična kamenica, nego svetiljka: imala je udubinu za mast i grudvu mahovine umesto fitilja. Od masti i fitilja odavno ni traga nije ostalo, ali se oko ruba udubine zadržao tanki sloj čađi.

Znači, umetnik je završivši svoj posao jednostavno ostavio svoje alate, čak i lampu koja je možda još dogorevala, trošila ostatak masnoće; ostavio je sve to, pa se spustio u fisuru i otpuzio po mraku. Njemu svetlo možda nije bilo ni potrebno. Mogao je da se provuče kroz taj tunel služeći se samo dodirom, toliko dobro ga je poznavao. Mora biti da je mnogo puta puzio tuda, jer je slikanje u grotou moralo trajati dugo, možda mnogo dana.

Zato je ispuzio, a onda pažljivo iza sebe zazidao ulaz u fisuru. Potom se udaljio. Sišao je niz planinski obronak u dolinu. Tamo su pasla stada; životinje su podigle glave da ga osmotre, a onda se opet vratile žvakanju trave.

Ali, kad se sve to odigralo? Verovatno dugo posle nastanka slika u glavnom delu pećine, reče Bojd sebi; možda su tada slike u pećini već izgubile glavninu svog prvobitnog značaja. Došao je neki usamljenik i na tajnom mestu doslikao tajne životinje. Možda je hteo da se podsmehne pompeznim "magičnim" slikama u glavnom delu pećine? Ili samo zastarelom, konzervativnom stilu kojim su one bile naslikane? Možda je slikao prosto radi smeha, dajući oduške bujnom životu u sebi, možda je hteo da načini radosnu pobunu protiv strašne uozbiljenosti i jednosmernosti lovačke magije? Buntovnik, pomisli Bojd, preistorijski buntovnik, intelektualni

pobunjenik? Ili jednostavno čovek čiji je pogled na svet malo odstupao od tada preovlađujućeg?

To se sve odnosilo na onog drugog čoveka, onog iz pradavnih vremena. A šta će Bojd? Našao je groto, šta sad? Koji bi bio najbolji način da se postupa u ovoj situaciji? Svakako da ne može jednostavno da se okrene i da ode kao što je to učinio umetnik koji je ostavio i paletu i lampu i naprosto se udaljio. Nije bilo nikakve sumnje da je ovo značajno otkriće; davalo je uvid u jedan novi oblik preistorijskog uma, preistorijskog načina mišljenja.

Ostaviti sve kako jeste, zatvoriti ulaz u fisuru, telefonirati prvo u Vašington a zatim u Pariz, onda raspakovati svoje stvari i smestiti se udobno; biti spreman za još nekoliko sedmica rada. Ponovo okupiti fotografe i druge članove ekipe, uraditi posao solidno. Da, reče on sebi; tako treba postupiti.

Nešto zasvetluca iza lampe, nešto gotovo skriveno iza tog izdubljenog komada kamena peščara, nešto malo, belo.

Bojd, koji je još uvek čučao, pođe malo napred da pogleda.

Bio je to komad kosti, verovatno nožne kosti nekog manjeg travojeda. Pružio je ruku i uzeo tu kost. Videći šta ta kost predstavlja, ostade skamenjen nad njom, ne znajući šta da čini i šta da misli.

Bila je to svirala; ličila je kao jaje jajetu na onu sviralu koju je Luis uvek nosio u džepu svoje jakne, još od onog prvog dana kad ga je Bojd upoznao pre mnogo godina, pa sve do danas. Evo suženog dela za usta, sa prorezom kroz koji se duva; tu su i dve rupice na gornjoj strani. U onoj davnoj epohi kad su slike nastajale, umetnik je, zguren ovde, uz treperavu lampu, svirao tiho za sebe, izvijao one proste melodije koje je i Luis svirao skoro svakog dana, posle završetka rada za taj dan.

"Molim ti se bože milostivi", reče Bojd tonom maltene kao da stvarno govori molitvu, "to naprosto nije moguće!"

Ostao je tako, gotovo zaleđen u čučećem položaju; misli su mu bubnjale u glavi, a on je pokušavao da ih odgurne od sebe. Nije uspevao. Tek što bi ih odagnao samo malo, one su se vraćale kao veliki talas u punom zamahu i potapale ga.

Najzad se, sav mračan, otrgao iz transa u koji je zapao. Počeo je da radi ono što je znao da uraditi mora. Radio je polako, prisiljavajući sebe da čini svaki sledeći pokret.

Skinuo je vetrovku sa sebe i u nju pažljivo zamotao lopaticu-paletu i koštanu sviralu. Lampu je ostavio. Spustio se u fisuru. Puzio je, štiteći zamotaj pažljivo. Kad je opet dospeo u pećinu, ulaz u fisuru je zatvorio slažući kamenove najpažljivije. Sa dna pećine zgrabio je šaku prašine i rastrljao je po složenim komadima, a zatim ju je obrisao, ostavljajući samo fini tanki sloj koji je činio naprsline nevidljivim za svako oko sem najpažljivijeg.

Luisa nije našao na terasi ispod ulaza u pećinu, tamo gde mu je bio šator; očigledno je Luis još bio na svom poslu u selu.

Kad je stigao u svoj hotel. Bojd je obavio telefonski razgovor sa Vašingtonom. Razgovor sa Parizom nije obavio.

3

Jesenji vetar nosio je poslednje lišće oktobra. Slabo sunce, koje su delimično zaklanjali oblaci koji su plovili nebom, sijalo je nad Vašingtonom.

Džon Roberts je čekao Bojda sedeći na klupi u parku. Klimnuli su jedan drugome glavom, ćutke. Bojd sede pokraj svog prijatelja.

"Prilično si rizikovao", reče Roberts. "Šta bi se desilo da su te carinici..."

"Nisam se mnogo brinuo oko toga", reče Bojd. "Poznajem jednoga u Parizu. Taj već godinama švercuje stvari u Ameriku. Zna kako se to radi. Dugovao mi je nešto po principu usluga-za-uslugu. Šta si saznao?"

"Možda više nego što ćeš želeti da čuješ."

"Oprobaj me."

"Otisci prstiju se poklapaju", reče Roberts.

"Uspeo si da očitaš otiske sa onih tragova utisnutih u boju?"

"Jasno i glasno."

"FBI?"

"Da, FBI. Nije bilo lako, ali imam po nekog prijatelja tu i tamo."

"A datiranje?"

"Bez problema. Jedino sam muke video dok sam ubedio mog čoveka da celu stvar treba držati u najstrožoj tajnosti. Ni sad on nije baš čvrsto uveren u to."

"Ćutaće?"

"Pa valjda. Bez dokaza, niko mu ne bi verovao, ličilo bi na bajku."

"Da čujem."

"Dvadeset dve hiljade. Plus-minus trista godina."

"A otisci se podudaraju. Oni na flaši i oni na..."

"Kažem ti da se podudaraju. A sad ti objasni meni kako je kog vraga mogao čovek koji je živeo pre dvadeset dve hiljade godina da ostavi otiske svojih prstiju na vinskoj flaši proizvedenoj prošle godine."

"Duga je to priča", reče Bojd. "Nisam siguran treba li da ti je pričam. Ali, prvo, gde je jelenska lopatica?"

"Sakrio sam je", reče Roberts. "Dobro sam je sakrio. Daću ti je, a i bocu, čim zatražiš."

Bojd sleže ramenima. "Još ne. Ne skoro. Možda nikad."

"Nikad?"

"Vidi, Džon, moraću malo da razmislim."

"Koja prokleta kaša", reče Roberts. "Niko neće te predmete. Niko se ne bi usudio da ih primi. Muzej "Smitsonian" ne bi hteo ni da ih dotakne motkom dugom tri metra. Nisam ih pitao, pojma nemaju o ovome, ali znam da bi odbili. Postoji ono, zar ne, da ko neovlašćeno iznese umetničko delo iz jedne zemlje..."

"Postoji", reče Bojd.

"A sad ih odbijaš i ti."

"Nisam to rekao. Samo sam rekao da to ostane kod tebe još neko vreme. Bezbedno je smešteno, zar ne?"

"Bezbedno. A sad..."

"Rekao sam ti da je to duga priča. Nastojaću da je ispričam ukratko. Eto, postoji taj čovek, po nacionalnosti Bask. Došao je kod mene pre deset godina kad smo radili na onom kamenom skloništu..."

"Sećam se", reče Roberts klimnuvši glavom.

"Tražio je posao.Dao sam mu posao. Brzo je učio, hvatao je tehnike bez zadrške. Postao je čovek dragocen za nas. To se često dešava sa tim fizikašima iz zemlje domaćina. Kao da imaju nekakav osećaj za sopstvenu davnu prošlost. I kad smo sad počeli rad na pećini, on se pojavio. Bilo mi je drago da ga vidim. Nas dvojica smo, u stvari, prilično dobri prijatelji. Poslednje veče koje sam proveo pred pećinom on je ulepšao tako što je spremio jedan veličanstveni omlet — jaja, paradajz, zeleni pimento-biber sa Jamajke, crni luk, kobasice i domaća šunka. A ja, ja sam doneo flašu vina."

"*Onu* flašu?"

"Da, *tu* flašu."

"Da čujem dalje."

"Svirao je u jednu frulicu. Koštanu. Stvarčica koja prilično tanko pijuče. Nema u njoj mnogo muzike..."

"A bila je svirala..."

"Ali ne ta svirala. Druga, iste vrste. Istog izgleda. Jedna u džepu živog čoveka, druga pokraj jelenske lopatice u grotou. Postoje neke stvari u vezi sa tim čovekom o kome ti pričam. Ništa nametljivo, male stvari. Primetiš nešto, a onda posle nekog vremena, možda posle dugog vremena, primetiš još nešto, ali dok se dogodi ono drugo, već si zaboravio ono prvo, pa ih ne povežeš. Uglavnom se radilo o tome što je previše znao. To su sitnice, ali sitnice koje čovek kao što je on ne bi trebalo da zna. Čak bi rekao, sitnice za koje je pravo čudo da ih iko zna. Mrvice znanja koje mu

izlete, možda nesvesno. Onda, te njegove oči. To mi nije palo na pamet dok nisam našao drugu sviralu i počeo da razmišljam o ostalim stvarima. Kao što rekoh, te njegove oči — tip izgleda kao mlad čovek, nikakvo starenje se ne poznaje na njemu, ali oči su mu stare..."

"Tom, rekao si da je Bask."

"Tačno."

"Zar ne postoje neka tvrđenja da su Baski možda potomci Kromanjonskog čoveka?"

"Ta teorija postoji. Razmišljao sam o njoj."

"Šta ako je tip Kromanjonac?"

"Počinjem da verujem da jeste."

"Ali, pomisli — dvadeset hiljada godina!"

"Znam, znam", reče Bojd.

4

Čim je stupio na početak staze koja je vodila uzbrdo, ka pećini, Bojd je čuo zvuk svirale. Vetar je kidao i raznosio pojedine tonove. Pirineji su se uzdizali u visoko plavo nebo.

Bojd je ućuškao bocu vina čvršće pod svoju mišku i počeo da se penje. Pod njim ostade crvenilo seoskih krovova i sasušena smeđa boja jeseni raširena preko čitave doline. Svirka se nastavljala, uzdizala se i padala, a vetar ju je nestašno vukao kud je hteo.

Luis je sedeo podvijenih nogu ispred svog otrcanog šatora. Videći Bojda, on ostavi sviralu sebi u krilo. Čekao je.

Bojd je seo pored njega i dodao mu bocu. Luis ju je uzeo i počeo da radi oko čepa.

"Čuo sam da ste se vratili", reče on. "Kako je prošao put?"

"Dobro je bilo", reče Bojd.

"I tako, sad znate."

Bojd klimnu glavom. "Čini mi se da ste vi i želeli da saznam. Koji bi razlog mogao biti da vi to želite?"

"Godine su mi postale duge", reče Luis. "Teret težak. Usamljeno je to, biti sasvim sam."

"Niste sami."

"Čovek je sam kad ga niko ne poznaje. Vi ste prvi koji me je stvarno upoznao."

"Ali će to poznanstvo biti kratko. Proći će izvestan broj godina, a onda vas opet

niko neće poznavati."

"Ali će ovako teret jedno vreme biti uklonjen", reče Luis. "Posle vaše smrti, biću u stanju da ga opet podignem. Sem toga..."

"Da, Luis? Kažite?"

"Rekli ste da me neće znati niko posle vas. Znači li to..."

"Ako me vi to pitate da li ću pričati o ovome, odgovor je ne. Sem ako vi to želite. Razmišljao sam šta bi bilo sa vama kad bi ceo svet saznao."

"Imam ja svoje načine odbrane. Ne može čovek preživeti ovako dugo kao ja, ako nema sredstva za odbranu."

"Kakva su to sredstva za odbranu?"

"Naprosto sredstva za odbranu. To je sve."

"Izvinjavam se što sam bio nametljiv", reče Bojd. "Postoji još nešto. Ako ste želeli da otkrijem, to ste mogli postići i na mnogo pouzdaniji način. Jer, da nešto nije funkcionisalo kako treba, da ja nisam otkrio groto..."

"U početku sam se nadao da groto neće biti potreban. Pomišljao sam da ćete i bez toga pogoditi."

"Znao sam da postoji nešto čudno u vezi sa vama. Ali ovo je tako zaprepašćujuće da ne bih poverovao samome sebi, čak i da sam pogodio. Shvatate da je stvar zaprepašćujuća, Luis. A da nisam našao groto... Pukim slučajem sam ga našao, znate."

"Da niste, čekao bih. U neko drugo vreme, neke druge godine, pojavio bi se neko drugi. Našao bih neki drugi način da odam svoju tajnu."

"Mogli ste mi reći."

"Mislite, hladnokrvno i otvoreno?"

"To mislim. Naravno da vam ne bih poverovao. Ne odmah."

"Kako ne razumete? Nisam mogao da vam kažem. Skrivanje je sad već moja druga priroda. To je jedno od onih sredstava odbrane koja sam pomenuo. Jednostavno nisam mogao sebe da prinudim da vam otkrijem tajnu, ni vama ni ma kome drugom."

"A zašto baš meni? Čemu tolike godine čekanja sve dok se ja nisam pojavio?"

"Nisam čekao, Bojd. Dolazili su i drugi, tokom raznih epoha. Niko nije dokazao da je dorastao. Shvatate: morao sam naći nekog ko ima snage da se suoči sa istinom. Ne čoveka koji će odjuriti vrišteći kao luđak. Za vas sam bio siguran da nećete otrčati vrišteći."

"Imao sam vremena da porazmislim", reče Bojd. "Pomirio sam se sa tim saznanjem. Prihvatam činjenicu, ali je ne prihvatam i temeljito, nego jedva. Luis, imate li vi neko objašnjenje? Kako to da se vi toliko razlikujete od nas ostalih?"

"Pojma nemam. Ali ni najmanji nagoveštaj nemam. Jednom, davno, verovao sam da postoje drugi, meni slični, i tragao sam za njima. Više ne tragam."

Čep izađe iz grlića flaše. Luis dodade flašu Bojdu. "Vi prvi", reče čvrstim glasom.

Bojd je nadigao flašu i dobro otpio. Vratio je flašu Luisu i gledao ga kako pije. Gledajući ga, čudio se samome sebi: kako može da sedi ovde i mirno priča sa čovekom koji je živeo, koji je ostao mlad, dvadeset hiljada godina? Želudac mu se opet zgrčio i pomakao ka grlu, kao da odbija da primi takvu činjenicu — ali više nije bilo sumnje da je to činjenica. Jelenska lopatica i mala količina organske materije koja je preostala u pigmentu pri analizi pokazali su starost od dvadeset dve hiljade godina. Otisci u boji sasvim su se podudarali sa otiscima na flaši, tu sumnje nije bilo. Dok je još bio u Vašingtonu, postavio je jedno dodatno pitanje, u nadi da razotkrije eventualnu podvalu. Pitao je da li bi bilo moguće rekonstruisati prastari pigment nađen u grotou, utisnuti svoje prste u njega, a onda ga vratiti na isto mesto? Neizvodljivo, glasio je odgovor. Čak i da je neko uspeo da rekonstruiše pigment, to bi se pri analizi odmah pokazalo; ali, niko nije ništa slično pokušao. Boja je bila stara dvadeset dve hiljade godina — utvrđeno i potvrđeno.

"Pa dobro, Kromanjonče", reče Bojd, "recite mi kako ste to postigli. Šta čovek treba da radi da bi preživeo tako dugo kao vi? Ne starite, dabome, i ne podležete bolestima. Ali ne verujem da ste imuni na nasilje i udese. Živeli ste u nasilnom svetu. Kako čovek da izbegava i nasilje i nesrećne slučajeve dve stotine vekova?"

"Bilo je slučajeva, još na početku", reče Luis, "kad sam bio blizu pogibije. Dugo nisam shvatao šta sam. Dabome da sam primetio da živim dugo i ostajem mlad, za razliku od svih drugih, ali čini mi se da na to nisam obratio pažnju sve dok nisam, u jednom trenutku, shvatio da su svi oni koje sam u početku svog života poznavao, svi do jednog, mrtvi, i to odavno, odavno mrtvi. Tad mi je bilo jasno da se razlikujem od svih ostalih.Ali tad su i drugi počeli da shvataju da se razlikujem. Počeli su da me gledaju sumnjičavo. Neki me nisu trpeli. Drugi su zaključili da sam nekakav zao duh. Najzad sam bio prinuđen da pobegnem iz svog plemena. Postao sam izgnanik koji se šunja unaokolo. Tad sam počeo da učim načine opstanka."

"A to su?"

"Ne isticati se. Ne skretati pažnju na sebe. Odgajiti svoj kukavičluk, prilježno. Nikad ne biti hrabar, nikad ne rizikovati. Drugi neka rade prljavi posao. Nikad se ne javljati dobrovoljno. Šunjati se, bežati, kriti se. Imati obraz debeo kao đon: baš vas briga šta drugi misle o vama. Odbaciti sve svoje plemenite atribute, svaku socijalnu svest. Ne biti patriota, ne voleti ni svoje pleme, ni svoj narod, ni svoju zemlju. Živeti samo za sebe, sam. Uvek posmatrač, nikad učesnik. Trčkarati oko rubova stvari. Biti toliko samoživ da u svemu tome i ne vidite da vam se ima šta prebaciti: uveriti samog

sebe da živite na jedini logičan način čoveku moguć. Pre par dana ste bili u Ronsvalu, zar ne?"

"Da. Napomenuo sam vam da sam bio tamo, a vi ste rekli da ste za to mesto i događaj čuli."

"Čuo. Vraga, bio sam tamo tog dana, 15. avgusta 778. Kao posmatrač, ne kao učesnik. Kukavičko malo kopile koje se šunjalo za odredom gaskonjskih heroja koji su uništili jednu vojnu jedinicu Karla Velikog. Gaskonjci? Vraga. To je smešno ime koje im je neko nakačio. Oni su bili Baski. Bila je to najopakija rulja koja je ikad vazduh udahnula. Možda ima plemenitih Baska, ali to se na one momke ne odnosi. Nisu oni ustali da se pogledaju oči u oči sa franačkim ratnicima; nisu bili takvi. Sakrili su se u kanjonu i otisnuli stenje na one vitezove dole. Nisu njih zanimali vitezovi. Njih su zanimala samo teretna kola. Nisu krenuli da vode rat niti da osvete neku nepravdu. Pošli su radi pljačke, ništa više. Ali, na crno im je izašlo."

"Zašto?"

"Bilo je ovako", reče Luis. "Znali su da će se ostatak franačke armije vratiti da vidi šta se desilo sa odredom koji je išao na začelju, kao zaštitnica. Nisu imali petlju da to sačekaju. Sa mrtvih vitezova su poskidali zlatne mamuze, oklope i finu odeću, a i kese sa parama, sve su to utovarili u sopstvena teretna kola i odmaglili. Nekoliko milja odatle, duboko u planinama, zavukli su se u jednu rupu, sakrili. Ušli su, naime, u jedan duboki kanjon, misleći da će tamo biti bezbedni, a ako ih Franci baš i pronađu, da će moći da se brane kao da su u tvrđavi. Nekih pola milje ispod mesta gde su se ulogorili, kanjon je bio neobično uzan i krivudav, i baš tu je bilo mnogo srušenih stena koje su stvorile prirodnu barikadu: na tom mestu, šačica ljudi bi mogla odbiti svaki mogući napad. Tad sam ja već bio daleko. Nanjušio sam da nešto nije u redu, znao sam da će se desiti nešto izuzetno neprijatno. To vam je još jedna stvar u vezi sa dugim opstankom: razvijate specijalna čula. Nanjušite nevolju, i to još izdaleka. Kasnije sam čuo šta se dogodilo."

Podigao je flašu i opet otpio, pa dodao flašu Bojdu.

"Ne ostavljate me u napetosti", reče Bojd. "Ispričajte mi šta se dogodilo."

"Te noći", reče Bojd, "došlo je do provale oblaka. Bila je to jedna od onih iznenadnih, žestokih letnjih provala oblaka. Ovoga puta lilo je kao retko kad. Moji hrabri Gaskonjci su svi do poslednjeg izgubili život. To je cena hrabrosti."

Bojd je otpio, spustio flašu, prigrlio je uz sebe. "Vi ovo znate", reče on, "vi i niko drugi. Možda se niko nikad nije ni zapitao šta se desilo sa tim Gaskonjcima koji su Karlu Velikom tako žestoko razbili nos. Sigurno znate i druge stvari. Zaboga, čoveče, pa vi ste živa istorija. Niste ostajali samo u ovom delu sveta."

"Nisam. Ponekad sam lutao. Uvek su me noge svrbele, smatrao sam da se ima šta

videti. A i morao sam da se premeštam. Nisam smeo da ostanem dugo na jednom mestu, jer bi se primetilo da ne starim."

"Preživeli ste Crnu kugu", reče Bojd. "Posmatrali ste rimske legije. Slušali ste o Atili iz prve ruke. Šunjali ste se sa krstašima. Hodali ste ulicama antičke Atine."

"Ne Atine", reče Luis. "Iz nekog razloga mi se Atina nikad nije mnogo dopadala. Neko vreme sam proveo u Sparti. Mogu vam reći: Sparta je zaista valjala."

"Obrazovani ste", reče Bojd. "Gde ste išli u školu?"

"U Parizu, neko vreme, u četrnaestom veku. Zatim u Oksfordu. Potom, i na drugim mestima. Pod raznim imenima. Ne trudite se da pronađete moj trag u školama gde sam bio."

"Mogli biste napisati knjigu", reče Bojd. "Postavila bi nove rekorde prodaje. Bili biste milioner. Jedna knjiga, i vi biste bili milioner."

"Ne mogu sebi da dopustim milionerstvo. Ljudi me ne smeju primećivati; milionere primećuju. Nisam u oskudici, i nikad nisam bio. Uvek ima blaga koje šunjač može da pokupi. Ponešto sam odvojio na stranu, sakrio. Snalazim se ja dobro."

Luis je u pravu, reče Bojd sebi. Ne sme biti milioner. Ne sme da napiše knjigu. Ni na koji način ne sme da se proslavi ili istakne. U svakom pogledu mora ostati neprimetan, anoniman.

Načini opstanka, rekao je. Ovo je bilo deo tih načina, samo deo. Pomenuo je i umetnost njušenja nevolje, sposobnost da se predoseti stradanje. Jedan od načina je sigurno i mudrost, i ona veština koja pomaže kad si među grabežljivima i pokvarenima, pa veština ocenjivanja karaktera, pa poznavanje ljudskih reakcija, znanje o upotrebi vlasti, svakovrsne vlasti, ekonomske moći, političke moći, religijske moći.

Da li je ovo još ljudsko biće, pitao se Bojd, ili je tokom dvadeset milenijuma prerastao u nešto nadljudsko? Da li je učinio onaj korak napred koji ga je stavio izvan ljudskog plemena, u ono pleme koje će tek doći, posle čoveka?

"Još samo jedno", reče Bojd. "Zašto onako diznijevske slike?"

"Te slike nisu nastale u isto vreme kad i one u glavnoj pećini, nego kasnije", reče mu Luis. "Ja sam lično naslikao ponešto od onog ranijeg, u pećini. Onaj medved koji lovi ribu je moj. Znao sam za groto. Našao sam ga ali o tome nisam pričao. Nije bilo razloga da čuvam tajnu: bila je to jedna od onih sitnica koje čovek pridrži za sebe da bi se osećao važnijim. Znate, ono smešno, 'Znam nešto što ti ne znaš'. Kasnije sam se vratio da oslikam groto. Pećinska umetnost je bila smrtno ozbiljna. Bilo je to užasno uozbiljeno bacanje vrački. Rekao sam sebi, slikanje treba da bude zabava. Zato sam se, posle odlaska plemena, vratio, pa sam slikao čisto zabave radi. Kako vam se dopalo. Bojd?"

"Prokleto dobra umetnost", reče Bojd.

"Plašio sam se da groto nećete naći, a nisam mogao da vam pomognem. Znao sam da ste videli pukotine u zidu: gledao sam vas jednog dana u trenutku dok ste ih posmatrali. Računao sam da ćete ih se setiti. Oslanjao sam se na pretpostavku da ćete videti otiske prstiju i naći sviralu. Sve je to tamo ostalo čistim srećnim slučajem, naravno. Nisam ni sa kakvom posebnom namerom ostavio otiske i sviralu. Moja svirala je naravno trebala da vam otkrije tajnu; bio sam siguran da će bar pobuditi vašu radoznalost. U konačni ishod nisam mogao biti siguran. Kad smo večerali one noći, ovde kraj logorske vatre, niste pomenuli groto, pa sam se pobojao da ste podbacili. Ali kad ste uzeli flašu i sa njom se onako odšunjali, znao sam da je stvar uspela. A sad, veliko pitanje. Hoćete li objaviti svetu postojanje slika u grotou?"

"Ne znam. Moraću da razmislim o tome. Kakvi su vaši pogledi na to?"

"Radije ne bih."

"O. K." reče Bojd. "Bar ne za sada. Mogu li još nešto da učinim za vas? Treba li vam išta?"

"Već ste učinili najbolju moguću stvar", reče Luis. "Saznali ste ko sam i šta sam. Ne znam zašto mi je to tako važno, ali važno je. Valjda je to nešto u vezi sa identitetom. Kad vi umrete, a to, nadam se, neće biti skoro, na svetu opet neće biti nikog ko zna. Ali sama činjenica da je jedan čovek znao, i, što je još važnije, shvatio, biće dovoljna da me održava vekovima. A, samo čas — imam nešto da vam dam."

Ustao je, ušao u svoj šator, izašao sa listom hartije koju je dao Bojdu. Bila je to nekakva topografska skica.

"Ucrtao sam krst", reče Luis, "da označim to mesto."

"Koje mesto?"

"Mesto gde ćete naći blago koje je Karlo Veliki izgubio kod Ronsvala. Poplava je svakako odnela i tovarna kola i blago niz kanjon. Onaj zaokret u kanjonu pregrađen stenama, o kojim sam vam govorio, morao ih je zaustaviti. Tamo ćete naći kola i blago, verovatno pod debelim slojem šljunka i otpadaka."

Dižući pogled sa mape, Bojd ga pogleda upitno.

"Vredi se potruditi", reče Luis. "A ujedno ćete dobiti još jednu mogućnost da se uverite u istinitost moje priče."

"Ja vama verujem", reče Bojd. "Nisu mi potrebni nikakvi dalji dokazi."

"Pa, dobro, neće škoditi", reče Luis. "A sad je vreme da krenem."

"Da krenete! Ima toliko stvari o kojima treba da pričamo."

"Možda kasnije", reče Luis. "Naletećemo mi jedan na drugoga s vremena na vreme. Postaraću se da bude tako. Ali sad je vreme da krenem."

Pošao je niz stazu. Bojd je sedeo i gledao ga.

Sišavši nekoliko koraka, Luis je zastao i napola se okrenuo ka Bojdu. "Čini mi se", reče kao da hoće da objasni, "da je uvek vreme da krenem." Bojd je ustao. Pogledom je pratio Luisov silazak ka selu. Oko te pokretne figure širilo se duboko osećanje usamljenosti: najusamljeniji čovek na ćelom svetu.

Harlan Elison

SUBITA

NEVOLJA

Ne mnogo kasnije, ali ipak kasnije, razmišljao je o redosledu onoga što se dogodilo, i došao do čvrstog uverenja da mu ništa nije promaklo. Stvar se odigrala baš ovako:

Bio je zanet u misli, razmišljao o nečem drugom. Nije važno o čemu. Stajao je u telefonskoj kabini restorana; tu je bio zato što je želeo da telefonira Džejmi, da utvrdi gde je ona kog vraga dosad, zašto ga je pustila da čeka u prokletom baru evo već trideset pet minuta.Misli su mu bile negde daleko, ništa to duboko nije bilo, najobičnije vunovlačarenje, i tek kad je pozvani telefon počeo da zvoni, on je shvatio da je okrenuo broj svog sopstvenog stana. To mu se dešavalo i ranije, ne često, ali ne ni ređe nego svakom drugom: okrene neki broj čisto napamet, ne misleći, i uvidi da je okrenuo pogrešan broj; svakom se to dešava, svako ponekad pozove i sopstveni broj (razmišljao je kasnije), obična je to greškica.

Već je bio spreman da okači slušalicu, izvadi svoj novčić čim ispadne iz aparata, i da ponovo telefonira, ovoga puta da stvarno okrene broj Džejminog stana, kad neko podiže slušalicu u njegovom stanu.

On.

On sam je odgovorio na sopstveni telefonski poziv. On lično, iz svog stana.

Prepoznao je svoj glas odmah. Ali, nije dozvolio da mu to prodre do svesti.

Nije on imao nikakvu mašinicu koja bi dala signal i onda snimala sve što onaj ko zove kaže. Svoju telefonsku sekretaricu privremeno je bio isključio: nije hvatala pozive posle trećeg zvonjenja kao što je *insistirao*. Nije imao nikakvog gosta u svom stanu, ništa. Nije bio kod kuće, bio je ovde, u restoranu, zvao je svoj stan, i sam digao slušalicu, tamo.

"Alo?"

Čekao je jedan trenutak i odgovorio: "Ko je to?"

Rekao je: "A koga vi zovete?"

"Polako", uzvratio je. "*Ko* je to?"

Njegov sopstveni glas na drugom kraju žice već je davao znake nervoze. "Slušaj, prijatelju, koji broj ti tražiš?"

"To je BE-A-CON 3-6189, je 1' tako?"

Obazrivo: "Mmmm, daaa...?"

"To je stan Pitera Novinsa?"

Tren tišine, zatim: "Tačno."

Do sluha su mu dopirali zvuci iz restoranske kuhinje. "Ako je to Novinsov stan" reče, "onda ko ste vi?"

Na drugom kraju žice, u stanu, čulo se duboko uzdisanje. "Novins na telefonu."

Stajao je u kabini, u restoranu, u noći, sa slušalicom na uvetu, slušao svoj sopstveni glas. Greškom je zvao svoj stan, prazan stan... i odazvao se on sam. Najzad je rekao, veoma stegnuto: "Novins na *ovom* telefonu."

"Gde si?"

"U 'Plimi', čekam Džejmi."

Kroz žicu je čuo sopstveno blago pitanje, izgovoreno sa strašnom mekoćom: "Jesi li to ti?"

Jedan puls straha prođe kroz njega. Pokušavajući da se izvadi na poslednju mogućnost, reče: "Ako je ovo zezanje... Fredi, ti si, čoveče, a? Mori? Art?" Tišina. Zatim: "Ja sam Novins. Tako mi boga."

Usta su mu bila suva. "Ali ja sam izašao. Ti ne možeš, ja ne mogu biti u tom stanu."

"A je 1'? E, ali jesam."

"Moraću opet da te zovem", rekao je Piter Novins i okačio slušalicu.

Vratio se u bar i naručio skoč bez leda, nerazblažen. Sasuo je piće u sebe u dva gutljaja, osećajući kako ga žari. Sedeo je i zurio u svoje šake, okrećući ih na razne načine, studirajući ih da bi se uverio jesu li njegove, da nisu možda nekakvo strano meso presađeno na njegove zglavke dok nije pazio.

Onda se vratio u telefonsku kabinu, zatvorio vrata za sobom, i okrenuo svoj broj. Vrlo pažljivo.

Telefon je zvonio šest puta. Tek tada ga je podigao.

Znao je zašto onaj u stanu pušta da telefon zvoni tako dugo. Neće mu se da uhvati zmiju, da čuje iz slušalice svoj sopstveni glas.

"Alo?" Taj njegov drugi glas bio je jedva pod kontrolom.

"Ja sam", reče on zatvarajući oči.

"Gospode bože", promrmljao je.

Čekali su tako, svaki na svom mestu, i nisu govorili. Onda Novins reče; "Zvaću te Džej." .

"Važi", odgovori onaj iz stana. Njegovo srednje ime bilo je Džej. Nikad ga nije koristio, ali ono se pojavljivalo na njegovoj polisi osiguranja, na vozačkoj dozvoli i

na zdravstvenoj knjižici. Džej reče: "Je 1' Džejmi stigla?"

"Ne, opet kasni."

Džej je duboko udahnuo i rekao: "Bilo bi bolje da o ovome popričamo, čoveče."

"Pa valjda", reče Novins. "Mada ne bih rek'o da mi se baš mnogo priča. Usr'o sam se kad sam te čuo."

"A šta misliš kako sam se *ja* osećao?"

"Verovatno isto kao ja."

Jedan dugi trenutak su razmišljali o ovome. Onda Džej reče: "Hoćemo li sada imati ista mišljenja o svemu?"

Novins je promislio o tome. Rekao je: "Ako si ti stvarno ja, onda bi trebalo. Najbolje je da to malo *isprobamo*, da testiramo."

"Ti sve ovo primaš mnogo smirenije nego ja, čini se", rekao je Džej.

Novins se trgao. "Stvarno tako misliš? Upravo sam hteo da kažem da se zaista junački snalaziš u ovome. I kad si sad ti prvi ovo rekao, stvarno si me zaprepastio."

"I šta, kako da se sad testiramo?" pitao je Džej.

Novins je razmotrio ovaj problem i rekao: "Zašto ne bismo uporedili ko šta voli i mrzi. To je neki početak. Slažeš se?"

"Može se i tako početi, valjda. Ko će prvi?"

"Ja sam ubacio novčić", rekao je Novins i po prvi put se nasmešio. "Ja volim, ovaj, dobra suva rebra, jorkširski puding, volim da duvanim na lulu, volim slike Maksa Ernsta, filmove Roberta Altmana, knjige Vilijema Goldinga, volim da dobijam pisma ali ne i da odgovaram... ovaj..."

Zaustavio se. Birao je stvari nasumično, iz pamćenja, govorio je ono što mu je prvo padalo na pamet. Ali kad je počeo tako da govori i čuo sopstvene reči, sve mu je zvučalo glupo. "Ovo neće uspeti", rekao je Novins. "Šta ćemo kog vraga ovim dobiti? Je 1' na tom spisku bilo išta što ti se ne dopada?"

Džej je uzdahnuo: "Ne, sve su to moje najomiljenije stvari. U pravu si. Ako se nešto sviđa meni, sviđa se i tebi. Takvim načinom nećemo odgovoriti ni na jedno pitanje."

Novins je rekao: "Ja čak ne znam ni koja su to pitanja!"

"Lako je", reče Džej. "Postoji samo jedno pitanje: koji je od nas dvojice pravi *ja*, i kako da se *ja* oslobodi *njega*."

Neki led je krenuo od Novinsovih pleća i obmotao se oko njega kao ledeni ogrtač, sve do ruku. "Šta ti sad to treba da znači? Da se oslobodi njega? Šta pričaš ti?"

"Suoči se s tim", reče Džej. Novins je u svom glasu dobro razaznao onaj ton koji je uvek uzimao kad se spremao da bude uporan u nekom natezanju. "Ne možemo obojica biti pravi Novins. Jedan od nas svakako će morati da nestane."

"Ej, polako, prijatelju", reče Novins, usvajajući taj isti ton. "To je prilično zbrljeknuto razmišljanje. Prvo i prvo, ko meni garantuje da ti nećeš iščeznuti čim spustim slušalicu?..."

"Ne lupaj gluposti", odgovorio je Džej.

"Dobro, dobro, možda; ali i ako ne nestaneš, ako ostaneš za stalno, u šta ja odbijam da poverujem i za jedan jedini sekund, dakle ako si stvaran..."

"Macane, mogu ti 'ladno reći da sam vrlo stvaran", rekao je Džej i zacerekao se. Novins je počinjao da ga mrzi.

"... čak i *ako* si stvaran", nastavio je Novins, "ko kaže da ne možemo obojica da nastavimo da postojimo i da svako vodi srećan, zaseban život."

"Znaš šta, Novinse", rekao je Džej, "stvarno lupaš gluposti. Ti ni kad si sam ne umeš da živiš srećnim životom, a kako bi tek mogao sada kad znaš da sam ja ovde i da živim tvojim životom?"

"Šta ti, znači to da ja kao ne umem da živim srećno? Šta znaš ti o tome?" Zastao je. Naravno da Džej zna o tome. Zna sve o tome.

"Bolje počni da se suočavaš sa stvarnošću, Novinse. Nisi na to navikao u dosadašnjem životu, ali ima vremena. Možda će ti onda biti lakše da prihvatiš kraj."

Novins je poželeo da tresne slušalicu. Bio je u isti mah silno besan, i uplašen. Znao je da je onaj drugi u pravu. Nije mogao da to ne prizna; nije se tu imalo šta raspravljati; kako da protivureči kada je on sam to rekao? "Samo jedan od nas će se izvući", rekao je stegnuto. "A to ću biti ja, prijatelju."

"Kako ćeš to, na primer, da postigneš, Novinse? Napolju si, pred zatvorenim vratima. Ja sam ovde, u svom domu, bezbedan na mestu gde se i očekuje da budem."

"A da razmislimo na ovaj način", reče Novins brzo. "Ti si zarobljen tamo, zaključao si se, sklanjaš se od sveta, imaš tri i po sobe. Ja imam sve ostalo, da bih pripremio svoj ulazak. Ti si sputan. Ja sam slobodan."

Jedan trenutak je vladala tišina.

Onda je Džej rekao: "Malo smo u ćorsokaku, a? Ima nekih prednosti onaj koji je napolju, ima nekih prednosti i onaj koji je bezbedan unutra. Ono što zaprepašćuje jeste da smo obojica celu stvar tako brzo prihvatili."

Novins je odgovorio. On je stvar prihvatio zato što nije imao drugog izbora; kad je jednom prihvatio činjenicu da razgovara sam sa sobom, sve ostalo je iz tog prihvatanja proisteklo. Sad kad je Džej tako drastično iskazao ono najgore, da će samo jedan od njih moći da ostane u životu,preostalo je samo da obezbedi da to bude on, Novins. Ne Džej.

"Moraću da razmislim o ovome", rekao je Novins. "Moram da pokušam da neke od ovih stvari bolje sagledam. Ti ostani u toj svojoj ćeliji tamo, prijatelju; ja ću

provesti noć u hotelu. Zvaću te sutra."

Već je hteo da okači slušalicu, ali ga je Džejov glas zaustavio: "A šta ja da kažem ako Džejmi dođe tamo, a tebe nema, pa me onda ona pozove?"

Novins se nasmejao. "To je tvoj problem, majmune."

Tresnuo je slušalicu, osećajući kako ga ispunjava zlurado zadovoljstvo.

PONEVOLJAK

Preduzeo je specijalne mere predostrožnosti. Prvo banka:očistio je sve do poslednje kinte sa tekućeg računa. Zahvaljivao se bogu što je prošle noći na sudar sa Džejmi pošao sa čekovnom knjižicom u buđelaru. Ali štedna knjižica je ostala u apartmanu. To je značilo da Džej ima na raspolaganju gotovo deset hiljada dolara. A na tekućem se zateklo samo hiljadu pet stotina, ali su svi računi plaćeni... a kroz trideset dana stići će nova uplata kao i silna nagomilana kamata... Na poleđini bančinog izvoda izračunao je brzo koliko će to biti. Nekih 10.465 dolara i 7 centi stići će na njegov tekući račun. Na njegov *novi* tekući račun, koji je odmah otvorio u drugom ogranku iste banke. Dokumenta je potpisao jednom varijantom svog potpisa, toliko izmenjenom da Džej nikako ne bi mogao da podigne novac sa tog računa. Bar je platežno sposoban. Likvidan... Zasad.

Ali sav započeti posao ostao je u stanu.On je bio savetnik za vođenje i finansiranje reklamnih kampanja. Svi računi, sve informacije, planovi, telefonski brojevi, grafikoni, sve je ostalo u maloj kancelariji koju je imao u stanu. Znači, bio je vrlo efektno odsečen od svoje karijere.

Međutim, to je na neki način bilo baš odlično, pravi blagoslov. Džej će morati da nastavi sav posao sam, moraće da aktivno prati važne kampanje za firme Toper i Mak Kenzi, moraće da trpi sve one moronske Limpanove pozive kao i uvredljive pozive njegovog sina, moraće da odgovara na sva pisma, i da guta pilule Titralaka po ceo dan da kako bi sprečio gorušicu. Novins je bio potpuno slobodan i gotovo satanski zadovoljan što će jedno vreme biti pošteđen tih muka, i što će Džej saznati da se život u koži Pitera Džeja Novinsa ne sastoji samo od zabave i Džejmi.

Kad se vratio u svoju sobu u hotelu "Amerikana", sastavio je listu stvari koje treba uraditi da bi se preživelo. Bio je to novi način razmišljanja: nabrajati, jednu po jednu, svakidašnje rutinske aktivnosti od kojih je sad bio odsečen. Sad je bio sasvim sam, kompletno i potpuno sam, po prvi put u životu; odsečen od svega. Nije se više mogao osloniti na svoje prijatelje, ni lične ni poslovne, a ni vlasti. Bilo bi samoubistvo otići u policiju i reći: "Ej, čujte, žao mi je što vas uznemiravam, ali ja sam se rascepio, jedan od nas dvojice je zaposeo moj stan, molim vas idite tamo i

uhapsite ga." Ne, morao je sam da se snalazi, i morao je da istera Džeja iz svog sveta sopstvenom mudrošću i lukavošću.

Imajući na umu, dabome, da Džej raspolaže identičnom mudrošću i lukavošću.

Prvih pet-šest stavki je precrtao kao nepotrebne. Nema razloga da zove Džejmi i da je pita šta je to bilo s njom prošle večeri. Njihov odnos i tako nije bio obavezujući. Neka se Džej izvinjava. Nije potrebno da poništava kreditne kartice: sve su kod njega. Neka Džej sve račune plaća sa štedne knjižice. Nije potrebno da kontaktira sa prijateljima i upozorava ih. Nije *mogao* da ih upozori, jer kad bi pokušao, protiv čega bi ih upozorio? Protiv sebe? Ali je bilo potrebno da nabavi čiste čarape i čist veš, odgovarajuću odeću, laki sako da ne bi svuda išao u kaputu, pa i par rukavica za slučaj da zahladni. Morao je i da ukine isporuku hrane iz bakalnice, mleka, novina, kao i na suvo hemijsko čišćenje. Bilo je potrebno da Džeju ogadi i oteža život tamo koliko god je mogućno. I zato je pozvao svakog od tih trgovaca i zanatlija pojedinačno i izvređao ih tako temeljito i tako vulgarno, da ga oni nikad više neće usluživati. Na žalost, zgrada je obezbeđivala grejanje, elektricitet i gas, a telefon je morao ostati uključen.

Taj telefon mu je bio put do pobede, način da istera Džeja napolje.

Dok je sve to posvršavao, već je bilo tri popodne. Vratio se u hotelsku sobu, skinuo cipele, nagomilao jastuke na uzglavlju kreveta, zavalio se, dohvatio telefon, obrnuo devetku da bi dobio izlaz iz hotela, a zatim pozvao svoj sopstveni broj.

Dok je tamo zvonilo, gledao je kroz prozor sobe na četrdeset četvrtom spratu hotela, gledao bezdušne stub-građevine kompanije RCA i Grants. Te su kule takođe ogromni ormani od tamnog stakla, ormani sa bezbroj fioka za ljude. Možda je čudo što iko uspeva da opstane normalan i ceo u takvoj sredini. Živeti u ćelijama, u kockicama, zarobljen i sa svake strane pritisnut: do čega to može dovesti, ako ne do toga da se ljudi rasprsnu, kao što se to izgleda njemu desilo? Čudno je što stvari uopšte funkcionišu, čak i ovoliko dobro. Naprsline su već počele da se pojavljuju, u ovoj kulturi, a i na ličnom novou, jer se evo on, Piter Novins, rascepio. Telefon je uporno zvonio. Oblaci su zaklonili svu svetlost i grad je porinuo u senke. Tek je bilo tri popodne, a zloslutna pretnja nove noći proširila se Novinsovom hotelskom sobom.

Na drugom kraju žice, neko je podigao slušalicu. Ali Džej nije rekao ništa.

"Ja sam", reče Novins. "Kako ti se dopao prvi dan u mojoj koži?"

"Kako se tebi dopao prvi dan *izvan* nje?" odgovorio je.

"Slušaj, prijatelju stari, sve su ti mogućnosti presečene, i sati su ti odbrojani. Tekući račun više nemaš, i ne pokušavaj da ga nađeš; moraćeš da se promoliš iz stana radi hrane, a tad ću te ja čekati..."

"Moćan potez", odgovori Džej. "A1' samo da ne gubiš vreme, ja sam promenio

brave danas. Tvoji ključevi ne vrede. Nakupovao sam robu u bakalnici. Sećaš se onih pedeset dolara koje sam sakrio u kutiju za nakit?"

Novins, u sebi, opsova samog sebe. Na to nije pomislio.

"Malo sam i razmišljao, Novinse. Sećaš li se onog starog romana Džeka Londona, *Zvezdani lutalica*? Sećaš li se kako je tip koristio astralnu projekciju da izađe iz svog tela? Mislim da se to meni desilo. Poslao sam te, ali nesvesno, ne znajući da to činim. Iz ovoga sam zaključio da sam ja ja, a ti samo odlutalo parče. Bez tog parčeta mogu da živim k'o bog, prema tome što se ne bi ti malo..."

"Stani malo, ej", prekinuo ga je Novins. "To ti je senzacionalno dobra teorija, sem što je blago zablesavljena. Nadam se da se nećeš uvrediti što se usuđujem da izrazim neslaganje sa jednim pacovskim *tušandžijskim* glasićem koji je verovatno bestelesan i nema dovoljno ektoplazme ni da se propisno iskaki? Sećaš li se onog vikenda kad sam sa Kenijem otišao u laboratoriju, i kad je on načinio Kirlijanovu fotografiju moje ukupne aure? E, moja je teorija da se nešto desilo i da je ta aura proizvela drugog mene, ili tako nešto..."

Skliznuo je u ćutanje. Ni o jednoj od te dve teorije nije vredelo ni sekunda razmišljati. Nije pojma imao šta se stvarno desilo. Lebdeli su tako u tišini jedan dugi period, a onda Džej reče, "Majka je zvala jutros."

Novins oseti kao da ga neka ruka stiska u grudima. "I šta je rekla?"

"Rekla je da je znala da lažeš kad ste ono bili u Floridi. Rekla je da te voli i da ti oprašta, i da samo želi da deliš svoj život sa njom."

Novins je zaklopio oči. O ovome nije hteo da razmišlja. Njegova je majka imala više od osamdeset godina, bila je veoma bolesna, i upravo se oporavljala od svog teškog srčanog napada, drugog za tri godine. Kraj je bio blizu. Iskombinovao je da spoji poslovno putovanje dole u Majami sa posetom majci, te je tako otišao u Floridu pre mesec dana. Nikad sa svojom majkom nije imao mnogo zajedničkog, živeo je sam još od ranih tinejdž-godina, novčano ju je pomagao u njenoj poznoj starosti, ali joj nije dopuštao da mu se nametne, da zadre u njegov život. Retko joj je pisao pisma, sem da pošalje ček. Tokom ta dva dana koja je proveo u njenom stanu u Majami Biču, mislio je da će poludeti. Mučila ga je želja da pobegne. Najzad ju je slagao da se vraća u Njujork dan ranije nego što je planirao. Spakovao se, ostavio ju je, smestio se u hotel, posvetio je taj poslednji dan biznisu, a uveče je izašao sa jednom sekretaricom sa kojom se ponekad, prilikom svojih boravaka u Floridi, susretao.

"Kako je otkrila?" upita Novins.

"Zvala je, a telefonska sekretarica joj je rekla da si još u Floridi i da se nisi vratio. Dali su joj broj hotela, ona je zvala i otkrila da si upisan u hotelsku knjigu za tu noć".

Novins je prokleo samoga sebe. Zašto je tog dana pozvao svoju telefonsku

sekretaricu i rekao joj gde se nalazi? Mogao je da dopusti, bez posledica, da poslovni prijatelji jedan dan budu u nemogućnosti da kontaktiraju s njim. "Mnogo fino", reče on. "Ne pretpostavljam da si išta učinio da joj popraviš raspoloženje."

"Tu se varaš", reče Džej. "Učinio sam nešto što ti nikad ne bi. Uredio sam da ona doputuje ovamo i da stanuje kod mene."

Novins je čuo sopstveno bolno stenjanje. "*Štaaa*? Šta si uradio? Gospode bože, pa ti si potpuno pomahnitao. Kako ću kod vraga da se brinem o toj babi, usred Njujorka? Moram da radim, moram da odlazim na mnoga mesta, treba da živim svojim životom..."

"Odsad više ne moraš, kopile jedno sebično. Možda si *ti* mogao da trpiš da te stalno grize savest zbog nje, ali ja to ne mogu. Ona će stići kroz nedelju dana."

"Luđaku jedan otkačeni", vrištao je Novins. "Potpuno si poblesavio!"

"Aha", reče Džej meko, i dodade, "a ti si upravo ostao bez majke. Razmisli o *tome*, bedniče jedan."

Sledećeg trenutka je spustio slušalicu.

SMUTORAK

Došli su do zajedničkog zaključka da onaj od njih dvojice koji više *zaslužuje* da preživi, treba da preživi. Bili su prinuđeni da donesu takvu odluku; bilo im je jasno da se ovako ne može nastavljati; prva dva dana su im jasno pokazala da se ne može držati samo za polovinu postojanja. Obojica su pokazivali znake posustajanja.

Zato je Džej predložio da pretresu ključna iskustva Novinsovog života, pa da vide da li je Novins zaslužio da nastavi sa životom.

"Svako ima pravo da nastavi sa životom", reče Novins žustro. "Zato i živimo: da bismo smrti govorili 'ne'."

"Nijednog sekunda ti nisi poverovao u to što si sad rekao, Novinse", reče Džej. "Ti si mizantrop. Mrziš ljude."

"Nije istina; samo ne volim neke stvari koje ljudi čine."

"Kao, na primer, koje? Uvek si tupio o klincima koji na majicama nose ekološke parole, a u žbunje bacaju konzerve 'Dr. Pepera'. Je l' to da uzmemo kao primer, a?"

"Eto, to bi bio dobar primer za početak", reče Novins.

"Kopile jedno licemerno", zarežao je Džej na njega s druge strane žice, "imaš drskosti da mi zameraš zbog toga, a prihvatio si posao za firmu 'Kamberlend'!"

"To je nešto sasvim drugo!"

"Đavola je sasvim drugo. Prokleto dobro znaš da se 'Kamberlend' sprema da otvori takve površinske kopove, da će cela ta pokrajina biti unakažena i jednostavno

rastrgnuta na komade. I da će im to i uspeti, nekažnjeno, zato što će ih pokriti reklamna kampanja koju si ti smislio. Ti si super-dobar reklamer, Novinse, ali etike imaš koliko i lasica."

Novins je besneo, ali je Džej bio u pravu. Od početka mu se gadio taj posao za firmu 'Kamberlend', ali to je bila velika firma, međunarodna, a za rad su mu ponudili jednu prijatnu šestocifrenu dolarsku sumu.Bacio se na posao sa istom onom pomamnom žestinom koju je unosio u svaki projekat, i spremio solidan program reklame. "Moram od nečeg da živim. Sem toga.da ja nisam prihvatio taj posao, neko drugi bi ga prihvatio. Ja samo radim svoj posao. Oni imaju i strašan plan za obnavljanje zemljišta, ne zaboravi to. Kad završe iskopavanje dovešće tu teritoriju u red."

Džej se nasmejao. "Tako je govorio i Ajhman: 'Imamo odličan program da Jevreje popravimo i dovedemo u red, samo neka prvo udahnu malo gasa u gasnoj komori.' I on je tvrdio da samo obavlja svoj posao, Novinse. Jesam li ti u poslednje vreme rekao da smrdiš i na ledu?"

Novins se razvikao. "Pretpostavljam da si odbio taj posao?"

"Tačno to, drugarčino stara", reče Džej."Zvao sam ih danas i rekao im da uzmu svoju ponudu i zavuku je sebi u nos. A onda sam pozvao Ralfa Nejdera. Videćemo kako će on moći da iskoristi sve ove informacije koje imam o toj stvari."

Novins je zanemeo. Ležao je pod jorganom. Utornički sneg je promicao u ogromnim pahuljicama pored prozora na četrdeset četvrtom spratu. Polako je spustio slušalicu na telefon. Tek treći dan, a njegov život se već nezadrživo razilazio u dva pravca; uskoro će biti nemoguće prikrpiti ga ponovo u jedan život.

Boleo ga je stomak. Čitavog dana mu je bila muka.Sobarice su donosile šolju za šoljom čaja, ali to nije pomagalo. U glavi mu je, negde iza levog oka, pulsirao bol. Hladan znoj je pokrivao njegova pleća i prsa.

Nije znao šta da preduzme, ali znao je da gubi.

STRADA

Sreda je donela Džejov poziv. Uopšte nije objasnio Novinsu kako ga je locirao; jednostavno ga je pozvao. "Kako se osećaš?" pitao je Novinsa. A Novins je jedva bio u stanju da odgovori, jer ga je visoka temperatura gotovo paralisala.

"Zvao sam te samo da popričamo o Žani, i Peti, i o onoj curi u Denveru", rekao je Džej, i onda otpočeo nadugačko i svečano da priča o Novinsovim vezama sa ženama, i o tome kako se svaka veza završila. Nije pričao onako kako je Novins te stvari zapamtio.

"Nije istina", uspeo je Novins da kaže promuklim šapatom, suvim, gotovo praznim.

"Jeste istina, Novinse. I to je najžalosnije u svemu ovome. Istina je, a ti nikad nisi imao petlje da istinu priznaš; da ideš od žene do žene, nikad ništa ne daješ, samo uzimaš, a kad ih napustiš, ili te se one otarase, ostaješ isti, nikad ništa ne naučiš. Ženio si se dvaput i razvodio dvaput, išao si sa dvadesetak žena, ali nisi shvatio da ženama jednostavno ne valjaš. I sada imaš četrdeset dve godine i konačno stičeš neku mutnu svest o tome da ćeš ostatak svojih dana i noći provesti sam zato što ne možeš da živiš u društvu drugog ljudskog bića duže od mesec dana a da se ne pretvoriš u opako zakeralo."

"Nije istina", promrmljao je Novins.

"Istina je, Novinse, istina. Čista istina. Spopao si tu Peti i naveo je da ostavi muža, a kad su ona i dete ostali sami, nasukao si je u onaj stan sa kirijom od trista dolara mesečno, odlepršao si i ostavio je da se snađe sama, kako god zna i ume. Istina je, druže stari. Zato ne pokušavaj mene da muvaš sa glupostima u smislu 'Ja vodim srećan život'."

Novins je jednostavno ležao u postelji hotela, očiju zatvorenih, tresući se od temperature.

Onda je Džej rekao: "Prošle noći sam video Džejmi. Razgovarali smo o njenoj budućnosti. Morao sam da govorim velemajstorski: već je počinjala da te mrzi. Ali mislim da će se stvari srediti ako se dobro potrudim. Nameravam, bogami, da se dobro potrudim. Ne želim da provedem nijednu od predstojećih godina na stari način, Novinse. Od ovog momenta stvari će ići drugim tokom."

Zbijeni masiv svih onih građevina izvan prozora sad kao da je treperio iza snežnih pahuljica. Novinsu je bilo strašno hladno. Nije odgovorio.

"Svom prvom detetu ćemo dati tvoje ime, Piter", rekao je Džej i spustio slušalicu.

Tako je bilo u sredu.

OČAJTVRTAK

Tog dana telefon nijednom nije zazvonio. Novins je ležao, a televizor je moronski ponavljao i ponavljao isto petominutno uputstvo kako hotelski gost može da naruči i plati da se na njegovom televizoru prikaže neki film. Sivo obučena tamnokosa devojka pojavljivala se uvek iznova kao duh i davala ista uputstva. Posle mnogo sati, počeo je da recituje te reči uglas sa njom. Mnogo je spavao. Razmišljao je o Žani i o Peti, i o onoj devojci u Denveru čijeg imena nije mogao da se seti, i o Džejmi.

Posle još mnogo sati, počeo je da razmišlja o insektima, ali mu nije bilo jasno da

li to nešto znači. Nije bilo telefonskih poziva toga dana. Bio je četvrtak.

Nešto pre ponoći temperatura je popustila. Plakao je i plačući utonuo u san.

PATNIK

Ključ se okrenuo u bravi. Hotelska vrata se otvoriše. Stolica u kojoj je Novins sedeo bila je široko-potrošačka verzija Sarinenove pijedestal-stolice, a sedište na njoj bilo je pokriveno *skoč-gardom*. Do tog trenutka Novins je kroz prozor zurio u geometrijske irelevantnosti stakleno-zidnih zgrada. Spuštao se suton, grad je bio siv kao karton.

Na zvuk otvaranja vrata, okrenuo se, i nije bio iznenađen kad je video sebe kako ulazi.

Od spoljašnje hladnoće Džeju su još bili crveni nos i uši. Otkopčao je jaknu, rukavice nabio u jedan džep, skinuo jaknu i bacio je preko neuređenog kreveta. "Baš je hladno napolju", rekao je. Zatim je otišao u kupatilo. Novins je čuo vodu kako teče.

Kroz nekoliko minuta Džej se vratio, trljajući ruke. "Ovo pomaže", rekao je. Seo je na ivicu kreveta i pogledao Novinsa. "Izgledaš užasno, Piter", rekao je.

"Bilo mi je veoma loše", odgovorio je Novins suvo. "Kao da sam iz kože izašao ovih dana."

Džej se za kratko nasmešio. "Vidim da si našao načina da se pomiriš sa neizbežnim. To bi trebalo da ti pomogne."

Novins je ustao. Istanjena svetlost od prozora širokog koliko i soba prolazila je kroz njega kao bela vatra kroz mutno staklo. "Ti izgledaš dobro", rekao je.

"Sve mi je bolje, Piter. Još će potrajati, ali na kraju ću biti O. K."

Novins je prešao preko sobe i stao uza zid; šake je preklopio iza leđa. Bilo je teško videti ga, primetiti da je tu. "Sećam se Jungovih arhetipova. Jesi li ti moja senka, moja 'persona', moja anima ili moj animus?"

"Misliš, šta sam sad, ili šta sam bio kad sam se otrgao od tebe?" reče Džej.

"Svejedno."

"U početku sam valjda bio tvoja senka. Sad postajem tvoje ja."

"A ja sam se pretvorio u senku", reče Novins.

"Ne, ti se pretapaš u uspomenu. Rđavu uspomenu."

"Nije lepo da tako govoriš."

"Dugo sam bio bolestan, Piter. Ne znam šta je bio neposredni povod da se rascepimo, ali rascepili se jesmo, i ne mogu reći da mi je mnogo žao. Da se to nije desilo, bio bih, do kraja svog života, ti. Bio bi to vašljiv život, i bedna smrt."

Novins je slegao ramenima. "Sad je prekasno da se oko toga nerviramo. Kako ide sa Džejmi, bolje?"

Džej je klimnuo glavom. "Da. Mama stiže u utorak popodne. Iznajmio sam kola sa šoferom, da je čekaju na aerodromu. Razgovarao sam sa njenim doktorima. Rekli su da joj ne ostaje još mnogo vremena. Rešio sam da to što joj je preostalo, pa ma koliko to bilo, vodim tako da joj bar delimično nadoknadim ono što je pretrpela u ovih dvadeset pet godina otkad je tata umro."

Novins se nasmešio i klimnuo glavom. "E, to je dobro."

"Nego, čuj", reče Džej polako. Sad mu nije bilo lako da govori. "Došao sam samo da te pitam da li postoji išta što bi ti želeo da ja uradim... išta što bi ti uradio... da je ispalo drukčije."

Novins je raširio ruke i malo razmislio. "Ne, ne bih rekao, nema tu ničeg posebnog. Možda bi mogao da pošalješ neku kintu Žaninoj majci, da bi lakše mogla da neguje Žanu. To ne bi bilo loše."

"Za to sam se već pobrinuo. Pretpostavio sam da će ti to biti na umu."

Novins se osmehnuo. "To je dobro. Hvala."

"Ako postoji još nešto..."

Novins je odmahnuo glavom. Ostali su tako, gotovo nepokretni, sve dok u prostoru izvan prozora nije zavladala noć. U mraku je Džeju bilo gotovo nemoguće da vidi Novinsa naspram zida: samo slabo svetlucanje.

Najzad je Džej ustao, obukao i zakopčao jaknu, navukao levu rukavicu. "Moram da idem."

Novins je progovorio iz senki. "A-ha. Pa, čuvaj me dobro, a?"

Džej nije odgovorio. Koraknuo je do Novinsa i pružio desnu ruku. Doticaj Novinsove šake u njegovoj bio je kao šapat hladnog vetra: pritisak nije osetio. Tada je otišao.

Novins je odšetao do prozora i zurio napolje. Svetlosti koje su spolja dopirale mogle su se videti i kroz njega. Mutno.

SUBITA

Kad je sobarica došla da pospremi krevet, našla je praznu sobu. U toj sobi na četrdeset četvrtom spratu vladala je strašna hladnoća.Pošto se Piter Novins nije tog dana vratio, a ni sledećeg, uprava hotela "Amerikana" je zaključila da je pobegao da bi izbegao plaćanje, i predala stvar agenciji za uterivanje dugova.

Ustaljenim redom stvari, račun je na kraju dospeo u stan Pitera Novinsa, na gornjem istočnom delu Menhetna.

Račun je smesta plaćen. Platio ga je Piter Džej Novins i priložio svoje kratko, ali *iskreno* izvinjenje.

Gardner Dozois

MIROTVORAC

Roj je sanjao o moru, što mu se često dešavalo. Kad se probudio tog jutra vetar je uzdisao kroz drveće uz zvuke slične nemirnom žuborenju talasa, i za trenutak je pomislio da se nalazi u svom domu, u urednoj kući od cigala na plaži, i, kao da se ništa nije dogodilo, u njemu se javila nada, duboka kao rana.

"Mama?" rekao je. Seo je, ispružajući noge, očekujući da stopalima dodirne toplo telo svog psa Tobija. Tobi je uvek spavao sklupčan u dnu njegovog kreveta, ali sada je sve počelo da se prekida i menja, da se gubi, i on je žmirnuo kroz snom slepljene oči u mutno plavo svetio koje je ulazilo kroz tavanski prozor, osetio tvrdoću starog vojnog kreveta ispod sebe, i shvatio da ovo nije dom, da dom više ne postoji i da za njega nikada više neće ni postojati.

Gurnuo je ćebad u stranu i ustao. Hladnoća je prodirala do srži na velikom tavanu — zima je sporo prolazila, najužasnija zima koje se sećao — a grubi patos od dasaka palio mu je stopala kao led, ali više nije mogao da ostane u krevetu, ne sada.

Nijedne drugo dete još nije bilo budno; provlačio se između drugih kreveta — slučajno je udario u jedan tako da se njegov vlasnik promeškoljio i uzdahnuo počevši jače da hrče — i pipajući u mraku stigao do jedinog visokog prozora. Bio je taman dovoljno visok da ga dohvati, ako bi stao na vrhove prstiju. Silom je otvorio prozor uz stenjanje starog drvenog rama i dizanje gipsane prašine, i zadrhtao od hladnog jutarnjeg vetra koji je prodro unutra udarajući ga po licu, čupajući mu kosu avetinjskim prstima i brišući pored njega da bi projurio kroz ostatak zagušljivog tavana kao nemirno dete pušteno da se igra.

Vetar je mirisao na borovu smolu i vlažnu zemlju, a ne na slane sprudove i plime, ptičji glasovi koje je nosio bili su cvrkutanje carića i kreštanje čavki, a ne promukli krici galebova... pa ipak, kad je obuhvatio laktovima ram prozora i podigao se da bi gledao van, misli su mu još bile pune slomljenih fragmenata slova i kao da je očekivao da vidi okean ispod sebe kako se pruža sve do horizonta i šalje uporne talasiće da zapljuskuju zid kuće. Umesto toga ugledao je obližnje drveće sa siluetama ruku upravljenim prema sivom nebu, ambar i dvorište, sve još potopljeno u sen-ci, okolna polja, izlokanu makadamsku liniju puta, pošumljene brežuljke koji su se gubili u daljini. Srebrna izmaglica ispunjavala je udoline i povlačila se uz grebene u trakama nalik na duhove.

Još ne. More ga ovde nije gonilo — još ne.

Negde tamo ka istoku, i dalje nevidljive izdizale su se planine, a odmah iza njih bilo je more o kome je sanjao. Tiho je zapljuskivalo prašnjave pensilvanijske gradove na brežuljcima, gradove pored rudnika uglja, koji su sad, iznenada, postali morske luke. Tu je čekao Atlantik, zadržan, bar trenutno, grbavim zidom Apalača, sada možda četrdeset milja odavde, ali bliži miljama progutane zemlje i potopljenih gradova nego što je bio pre samo tri godine.

Bio je dole pored zida za merenje nivoa mora tog davnog jutra, igrao se neke zaboravljene igre, gledao kako talasi polako nadolaze kao neki teški, tupi metal u tečnom stanju, gledao kako plima nadolazi... i nadolazi... i nadolazi... U početku je bio uzbuđen dok se more prikradalo, daleko iznad linije najviše plime, više što ga je on ikada ranije video i tada, kad je more pirogutalo celu plažu i počelo uporno da zapljuskuje podnožje zida, uznemirio se, kad je more nastavilo da se penje do samog vrha zida, počeo je da se plaši... More je samo nastavilo da nadolazi, rastući lagano i neumitno, polako gutajući zemlju, ne zaustavljajući se, stalno nadolazeći, stalno se penjući više... Kad je more progutalo vrh zida i počelo da se prikrada njegovoj kući uz kratku travnatu padinu, šaljući staklaste ispitujuće prste gotovo do njegovih stopala, počeo je da vrišti, a kad se prvi tanak sloj vode namreškao da bi mu pokvasio patike, okrenuo se i besomučno pojurio uz padinu, histerično dozivajući roditelje, dok ga je more strpljivo pratilo u stopu...

"Morska transgresija", tako su naučnici to zvali. Obični ljudi su to, neminovno, nazvali Potop. Kako god ga zvali, zauvek je sprao stari svet. Naučnici su godinama govorili o mogućnosti da do toga dođe — neki od njih ukazivali su na to da je već bilo toplo kao na kraju prošlog međuledenog doba, i da je postajalo još toplije — ali mali broj je pretpostavljao koliko brzo je antarktički led mogao da se istopi. Mnogo bi puta za vreme tih haotičnih nedelja jedan ili drugi naučni *King Canute* predvideo da je najgore prošlo, da će plima dostići određeni nivo i da neće više rasti... ali svaki put je more neumitno nadolazilo, prodirući miljama i miljama u kopno svakom sledećom plimom, rastući gotovo tri stotine stopa u toku jednog užasnog leta, potapajući nizije po celoj zemaljskoj kugli, sve dok nizije nisu nestale. Samo u Sjedinjenim Državama, more je progutalo veći deo Istočne obale istočno od Apalača, Zapadnu obalu zapadno od Sijera i Kaskada, veći deo Aljaske i Havaja, Floridu, obalu Meksičkog zaliva, Istočni Teksas, zahvatilo je širok deo ravnica u dolini Misisipija, a tanki vodeni prsti prodrli su na sever do Ajove i Ilinoisa i izazvali izlivanje Svetog Lorenca i Velikih jezera i potapanje njihovih obala. Zelene planine, Bele planine, Adirondaki, Pokono, Ketskili, Ozark i venac duž obale Pacifika — sve su bile pretvorene u arhipelage, okružene nadirućim morem.

Čudno... dok ih je more nemilosrdno gonilo dublje u kopno, terajući ih iz jednog privremenog utočišta u drugo, nije bio u stanju da se oslobodi osećaja da je on izazvao Potop: da je uradio nešto dok se tog dana igrao na vrhu zida, da je omaškom pogodio neki magični ritual, neku slučajnu kombinaciju reči i pokreta koja je oslobodila morske okove i poslala ga preko zemlje... da je ono jurilo njega lično...

Pas je sad lajao negde napolju, negde preko polja prema gradu, ali to nije bio njegov pas. Njegov pas je bio mrtav, mrtav odavno, i njegova bela lobanja se kotrljala po dnu okeana sa plimama koje su sprale ono što je nekad bio Brigantin, Nju Džersi, na dubini od tri stotine stopa.

Iznenada se sav naježio, i zadrhtao, trljajući dlanovima svoje gole ruke. Vratio se do svog kreveta i brzo obukao — nije imalo smisla da pokuša da se vrati u krevet, Sara će se ionako popeti za minut-dva da ih izbaci iz vreća. Dan je počeo: neće da razmišlja unapred dalje od toga. U izbegličkim logorima je naučio da uzima život sekundu po sekundu.

Dok se kretao po sobi, činilo mu se da može da oseti neprijateljske oči kako ga posmatraju sa nekih od kreveta. Sad kad je otvorio prozor unutra je bilo mnogo hladnije, a neizostavno je napravio buku oblačeći se, ali uprkos tome što su cenili svaku sekundu sna koju su mogli da ukradu nijedno dete se nije usudilo da se požali. Misao je bila slatko-gorka, donosila je i bol i zadovoljstvo i on se nasmešio, slab, oštar osmeh poput grimase. Ne, oni bi sumorno gledali sa svojih ležajeva i pretvarali se da spavaju i psovali ga u sebi, ali nikome ne bi ništa rekli o tome. U svakom slučaju, ništa ne bi rekli njemu.

Izašao je iz još tihe kuće kao duh i pošao preko dvorišta, kroz bledeće trake izmaglice koje su obavijale vlažne bele ruke oko njega i orošavale mu lice kapima vode. Njegov ujak Abner nalazio se pored prosečene brazde ispred sebe. Progunđao je pozdrav, i stajali su mokreći jedan pored drugog za trenutak u prijateljskoj tišini, dok se njihova mokraća pušila u sivom jutarnjem vazduhu.

Abner koraknu unazad i poče da zakopčava pantalone. "Već si počeo da se igraš sa sobom, momče?" reče, ne gledajući u Roja.

Roj oseti kako crveni. "Ne", reče, trudeći se da ne zamuckuje, "ne, gospodine".

"Već ti rastu malje", reče Abner. Okrenuo se polako prema Roju, kao da mu je telo neka masivna mašina koja se može pokretati i usmeravati samo pomoću koturača i poluga. Pod jakim jutarnjim svetlom lice mu je izgledalo grubo kao kamen, ali i potamnelo i staro. Umorno, pomisli Roj. Neopisivo iznureno, kao da je samo stajanje tu iziskivalo više napora nego što je on mogao da podnese. Istrošeno, kao iscrpljena polja oko njih. Samo su oči bile žive na istrošenom licu; bile su tvrde i nemilosrdne kao kremen i gledale su te kao da gledaju pravo kroz tebe u neku udaljenu stvar koju

niko drugi nije mogao da vidi. "Pokušao sam da ti objasnim kako se ostaje čist", reče Abner polako. "O tome koliko je važno za tebe da ostaneš čist, da ne dozvoliš da se okaljaš na bilo koji način. Pokušao sam da ti objasnim, nadam se da si razumeo..."

"Da, gospodine", reče Roj.

Abner napravi pipajući, oklevajući pokret rukom, široko raširenih prstiju, kao da pokušava da izvaja značenje iz samog vazduha. "Mislim — važno je da ti razumeš, Roj. Sve mora da bude ispravno. Mislim, sve mora da bude potpuno... ispravno... ili ništa drugo neće imati značaja. Moraš da budeš ispravan u duši, momče. Moraš da uneseš Božji mir u svoju dušu. Sad sve zavisi od tebe — moraš sam da uneseš taj Mir u sebe, niko to ne može da učini za tebe. A toliko je važno..."

"Da, gospodine", tiho reče Roj, "razumem."

"Želeo bih..." reče Abner, i zaćuta. Stajali su tu minut, ne govoreći, ne gledajući se. U vazduhu je sad bilo dima, i čuli su da su se zalupila vrata negde na suprotnom kraju kuće. Instinktivno su gledali preko otvorene zemlje ka istoku i sad, dok su posmatrali, sunce se rađalo iznad planina cepajući ljubičasto-sivo nebo dugačkom crvenom trakom, razdvajajući valoviti horizont od niskih oblaka. Strela bleštavo belog svetla pogodila ih je u oči, i zarila se u njih pravo sa kraja sveta.

"Ti ćeš nas učiniti ponosnim, momče, ja to znam", reče Abner, ali Roj ga je ignorisao, zadivljeno posmatrajući kako istopljeni sunčev disk lebdi oslobođen linije horizonta, iskosa gledajući u blesak sve dok mu oči ne zasuziše i pogled se zamuti. Abner stavi ruku na dečakovo rame. Ruka je bila teška i vrela, posednička, i Roj je se ljutito oslobodi, i dalje gledajući prema horizontu. Abner uzdahnu, zausti da kaže nešto, ali bolje razmisli o tome, i reče: "Dođi u kuću, momče, da doručkuješ."

Doručak — kad su napokon seli da jedu, posle uobičajene Abnerove rasplinute molitve — bio je neuobičajeno obilan. Bratija je dobila kolačiće od hikori oraha, med i šolje cigure, a čak su i ostala deca-izbeglice koja su povremeno tokom duge oštre zime hranjena onim minimumom koji su zakon i njihov izgled dopuštali — dobila nekoliko režnjeva pržene slanine uz svoj uobičajeni kačamak. Pored kolačića i meda, Roj je dobio jaja od divlje ćurke, indijanski krompir, i pravi svinjski kotlet. Bilo je dosta napeto oko velikog stola tog jutra: Henri i Luk bili su strogih lica i napeti, Rejmond je bio mrzovoljan i zamišljen, Albert je izgledao preplašeno; deca izbeglice su bila tiha sa širom otvorenim očima i trudila su se da se učine nevidljivom; živahna gospođa Kramer je bila vesela kao i uvek jedući svoju hranu sa uživanjem, ali je namćorasta gospođa Zigler, koju su sva deca mrzela i plašila je se, očigledno plakala prethodno i sada je jela malo ili nimalo; Abnerovo lice bilo je mirno kao stena, oči tvrde i sjajne i gledao je jednog po jednog od braće, kao da ih izaziva da mu ospore komandovanje i duhovno vodstvo. Roj je jeo sa dobrim apetitom, neuznemiren

emocionalnim strujama koje su se kovitlale oko njega, mirno ali namerno se usredsređujući na skupljanje svakog zalogaja hrane sa svog tanjira — u toku poslednjih par meseci vratio je nešto od uobičajene težine, mada je po starim standardima, onim koje bi Mama primenila pre četiri godine, još bio tužno mršav. Pri kraju obroka, gospođa Rierdan je ušla iz kuhinje i, zračeći ponosom nekoga ko se sprema da učini nemoguće, pružila Roju mali, pravougaoni predmet umotan u sjajan braon papir. Bio je zaprepašten za tren, ali zaista, to je bilo to: tabla Herši čokolade, prva koju je video posle toliko godina. Proizvod sa crne berze, naravno, do koga se tih dana teško dolazilo na osiromašenom Istoku i verovatno pakleno skup. Sad su ga čak i neki iz bratije zavidljivo gledali, a deca izbeglice su otvoreno zevala u njega. Dok je uzimao Herši tablu i polako i nežno skidao omot, otkrivajući svetlu čokoladu ispod njega, jedno dete je počelo da balavi.

Posle doručka, ostala deca izbeglice — "mokra leđa", kako su ih stanovnici grada ponekad zvali sa razrađenom ironijom — podeljena su u dve grupe. Jedna grupa trebalo je da pomogne bratiji pri obrađivanju Abnerove farme, dok je druga grupa ukrcana na volovska kola (u stvari stari kamion sa odvaljenom kabinom) i odavezena u okolinu da obavlja poslove koji su se svodili na ropski rad: izgradnju puteva, teške poslove na farmi, pomoć u kamenolomima i skupljanje drvne građe, rekonstrukciju kuća, ambara i mostova oštećenih ili uništenih u haotičnim danima posle Potopa. Savezna vlada — ili ono što je preostalo od savezne vlade — pokušavala je očajnički, i ne uvek sa uspehom, da spreči potpuni raspad izmučene i balkanizovane zemlje, borila se da ponovo sastavi haos u koji se Amerika pretvorila i zato je plaćala Abneru (i drugima njemu sličnim) godišnje sledovanje u obliku priznanica ili potvrda o obećanoj robi kao naknadu za pružanje hrane i smeštaja izbeglicama iz potopljenih krajeva... ali u tako teškim vremenima niko se ne bi žalio ako bi Abner olakšavao teret njihovog izdržavanja iznajmljujući ih da rade za svakoga ko bi doneo priznanicu ili dovoljno robe za trampu ili ponudio privlačnu razmenu poslova; ono što je preostalo od državnih i gradskih vlasti takođe ih je povremeno besplatno koristilo (i druge poput njih, odrasle ili decu) za razne radne projekte "za opšte dobro, u ovim vanrednim uslovima..."

Ponekad, dok se motao po farmi imajući malo ili nimalo posla, Roju su gotovo nedostajali odlasci sa radnim timovima, ali samo gotovo: suviše dobro se sećao poslova pod kojim su pucala leđa uz oskudne obroke... bolesti, nesreća, zamora od koga se posrće... bleštavog sunca i rojeva komarca leti, surove hladnoće zimi, sne-ga, ledenog vetra... Posmatrao je zapregu kako prolazi, gledajući kako se zavidna i ozlojeđena lica dece pored koje je nekad radio — Stiva, Enrika, Sala — okreću ka njemu u prolazu. Zamišljeno je raširio i skupio šake. Čak ni dva meseca dokonosti i

relativnog luksuza nisu omekšali debele i ogrubele slojeve žuljeva koji su bili uspomena na nekoliko sezona provedenih u radnim grupama... Ne, dosada je bila neograničeno privlačnija.

Oko sredine prepodneva mala grupa ljudi skupila se na putu pored farmerske kuće.Bilo je već toplije; vazduh i vetar mirisali su na dolazeće leto, a sunce koje je sijalo sa neba bez oblaka imalo je pravog žara. Mora da je bilo neprijatno napolju na otvorenom, pod suncem, ali gomila nije pokušavala da se približi — samo su stajali na suprotnoj strani puta i gledali kuću trupćući nogama, a povremeno bi promrmljali nešto jedan drugom glasovima koji su se preko puta čuli kao tiho nerazumljivo gunđanje.

Roj ih je izvesno vreme posmatrao sa trema; bili su iz grada, većina mu je bila nejasno poznata, iako nijedan nije pripadao Abnerovoj sekti i nijednog nije znao po imenu. Deca izbeglice su retko viđala ljude iz grada, jer su uglavnom bila držana u strogoj izdvojenosti. Roj je malo puta bio u gradu i svaki put se prema njemu ophodili sa ledenim neprijateljstvom — a bog nek je u pomoći detetu izbeglici ako ga gradska deca uhvate na napuštenom delu puta! Što se toga tiče, čak je i bratija bila sklona da se drži zajedno, a neki pripadnici gradskog društva prezirali su njene članove, iako je sekta dramatično povećavala svoju brojnost poslednjih godina, skoro utrostručivši snagu samo prošle zime; novi ogranci su osnovani u nekoliko okolnih zajednica.

Žena uskog lica iz gomile napolju spazila je Roja i zapretila mu je tankom pesnicom. "Jeretiče!" viknula je. "Bogohulniče!". Ostatak gomile je počeo preteće da žagori, poput ogromne ljutite pčele. Pljunula je ka Roju dok joj se lice krivilo, a ramena dizala od silnog napora, iako je morala da zna da pljuvačka nema šanse da ga pogodi. "Bogohulniče!" ponovo je viknula.Kao konopci, vene su se ocrtavale na njenom mršavom vratu.

Roj se vratio u kuću, ali je nastavio da gleda kroz prozore, zaklonjen zavesama. I u kući je bilo vike, kao i napolju — bratija je bila zatvorena u kuhinji veći deo jutra, svađajući se, i zvuci i žestina njihovih sukoba čuli su se jasno kroz tanke gipsane zidove trošne stare kuće. Na kraju su se klizna kuhinjska vrata bučno otvorila i gospođa Zigler je krupnim koracima izašla u dnevnu sobu, zajedno sa svoje dvoje dece i mršavim mužem bezobličnog lica, u pratnji još dve porodice iz bratije — sve zajedno devetoro ljudi. Većina ih je nosila kofere, a neki su imali rance i zavežljaje. Abner je stajao u kuhinjskim vratima i gledao ih kako odlaze, a njegov bes se ogledao samo u belini zglobova kojima je stezao okvir vrata. "Odlazite, onda", reče prezrivo, "Pljujemo na vas! I ne pomišljajte da se ikad vratite!" Zaljuljao se u vratima, a glas mu je drhtao od mržnje. "Bolje će nam biti bez vas, čujete li? Čujete li me? Nisu nam

potrebni bezvoljni i kratkovidi."

Gospođa Zigler ništa nije rekla i nije usporila korak, niti posrnula, ali je njeno ružno lice oštrih crta bilo zamrljano suzama. Na Rojevo zaprepašćenje — jer imala je reputaciju veštice — ona je zastala blizu vrata od trema i obavila ruke oko njega. "Pođi sa nama", reče, grleći ga zagušujuće čvrsto, "Roj, molim te, pođi sa nama! Možeš, znaš — naći ćemo mesto za tebe i sve će biti u redu." Roj ne reče ništa, odupirući se želji da se izmigolji — bilo mu je neprijatno u njenom zagrljaju; uprkos njegovom otporu, taj zagrljaj je dirnuo u neki uspavani ugao njegove duše za koji je mislio da je već godiama sigurno zapreten, i za tren osetio se zarobljenim i uspaničenim, nije mogao da diše, kao da je došao u iznenadnu opasnost da se iz udobnog sna probudi u strašnu i nepoželjnu realnost. "Pođi sa nama", ponovila je gospođa Zigler energičnije, ali je Roj nežno odmahnuo glavom i odmakao se od nje. "Onda si ti prokleta budala!" planu ona, iznenada besna; glas joj je odzvanjao grubo i glasno, ali Roj samo slegnu ramenima i uputi joj setni, avetinjski osmeh. "Prokleto da je..." zausti da kaže, ali joj se oči ponovo napuniše suzama i ona se okrenu i požuri napolje, u pratnji ostalih članova svoje družine. Deca — "mokra leđa" bila su uglavnom odvojena i od dece iz bratije, pa je neku od te dece viđao samo za vreme obroka — su u prolazu gledala u Roja širom otvorenih, uplašenih očiju.

Abner je sad buljio u Roja preko sobe; to je bio tvrd i izazivajući pogled, ali je u njemu bilo i traga beznađa i u tom trenutku Abner je izgledao nesigurno i čudno ranjivo. Roj mu je mirno uzvratio pogled,gledao ga je u oči ne trepćući i posle izvesnog vremena Abner se oslobodio napetosti, zatim se okrenuo i odteturao, iz sobe, naginjući se na jednu stranu kao crkveni zvonik na vetru.

Napolju je gomila ponovo počela da žagori kad je družina gospođe Zigler u koloni izašla iz kuće i krenula putem. Bilo je mnogo diskusije, mahanja rukama i vrtenja glavom kad su se dve grupe srele, a poneko je povremeno pokazivao u pravcu kuće. Žagor se pojačao, a zatim je postepeno zamro. Naposletku, gospođa Zigler je sa svojom grupom krenula putem ka gradu, u pratnji nekolicine lokalnih stanovnika. Bezvoljno su se vukli sredinom prašnjavog puta, tegleći svoje pohabane kofere, a samo je nekoliko njih gledalo unazad.

Roj ih je posmatrao dok nisu nestali sa vidika, lice mu je bilo mirno i spokojno i nastavio je da zuri niz put za njima još dugo pošto su odmakli.

Oko podne, stigla je grupa novinara, vozeći se u jednom od glomaznih novih vozila na metan koja su se još retko viđala istočno od Omahe. Kružili su kroz gomilu građana, zaustavljajući se na kratko da fotografišu i postave pitanja i napredujući prema kući, a Roj ih je posmatrao kao da su jednorozi, čudni ostaci nekog nestalog ciklusa stvaranja. Većina novinara je verovatno bila iz Državnog koledža ili iz nove

državne prestonice, Altune — to su bila mesta u kojima su ponovo izdavali nekoliko manjih listova — ali jedan od njih je oko ruke nosio traku koja ga je identifikovala kao izveštača jednog velikog denverskog lista, a odatle je verovatno poticao i novac za automobil. Bilo je čudno podsećati se da je i sada bilo krajeva zemlje koji su bili... ne nepromenjeni, nije bilo takvog mesta na zemlji... i ne bogati, svakako ne prema starim standardima izobilja... ali, u svakom slučaju, bogatiji od ovog ovde. Ceo zapadni deo zemlje — od 95. do 122. meridijana — nije bio dodirnut poplavom tako da je, uprkos tome što je i zapad žestoko stradao zbog kraha nacionalne ekonomije i društvenih preokreta koji su usledili, veliki deo njegove industrijske baze ostao netaknut. Denver — jedan od malobrojnih velikih američkih gradova sagrađenih dovoljno visoko da budu bezbedni od rastuće vode — postao je nova savezna prestonica i bio je u isto vreme siromašniji i bedniji i veći i poslovniji nego ikad.

Abner je izašao da uvede novinare u kuću i da ih udalji od nevernika, i posle par trenutaka Roj je mogao da čuje Abnerov glas spolja kako odzvanja poput crkvenih orgulja. Kad su novinari ušli, Roj je sedeo za trapezarijskim stolom sa Rejmondom i Aronom uz sebe, i čekao ih.

Fotografisali su ga kako sedi, dok je on spokojno zurio u njih, i fotografisali su ga kako učtivo odbija da odgovara na pitanja, a onda mu je Aron pružio unapred pripremljene papire i on ih je potpisao i ponovio pravne izraze koje je naučio od Arona, a oni su i to fotografisali. A zatim su otišli, jer više ništa nisu mogli da izvuku iz njega, a i bilo im je malo nelagodno zbog njegove bezizrazne mirnoće i dalekog pogleda.

Posle nekoliko minuta kao da je sve bilo završeno, kao da je odlazak novinara iscedio značenje iz svega ostalog što je još moglo da se desi, veći deo gomile napolju se takođe udaljio, a samo je jedan ili dvoje ljudi ostalo da tiho stoji i čeka, poput lešinara, na ponovno opustelom putu.

Ručak je prošao tiho. Roj je obilno jeo, dva puta se služeći od svega, gospođa Kramer je bila vesela kao i uvek, ali svi ostali su bili pritajeni, pa čak je i Abner izgledao uzdrman rascepom koji je upravo podelio njegovu crkvu. Posle jela, Abner je ustao i počeo glasno da se moli. Braća su spokojno sedela za stolom, delimično pognutih glava, neki su slušali, a neki nisu. Abner je pružio ruke prema velikim pocrnelim gredama na tavanici, znoj mu je curio niz lice. Tad je Piter žurno ušao spolja i zastao u vratima oklevajući, pokušavajući da uhvati Abnerov pogled. Kad je postalo očigledno da će Abner nastaviti da ga ignoriše, Piter slegnu ramenima i reče glasnim monotonim glasom: "Abnere, šerif je ovde."

Abner prestade da se moli. Progunđao je nešto, grubi, iscrpljeni zvuk, zvuk koji bi napravio razdraženi medved, već gurnut izvan granica izdržljivosti, kad bi ga neko

još jednom probo kopljem. Polako je spustio ruke i stajao mirno jedan dugi trenutak, a zatim se stresao, kao da se tako vraća u život. Pogledao je u Roja spekulativno — i na izgled skoro molećivo — a zatim je ispravio ramena i odlučno izašao iz sobe.

Primili su šerifa u dnevnoj sobi, Rejmond, Aron i gospođa Kramer sedeli su u pohabanim starim foteljama, Roj je nenametljivo sedeo na stolici neispravnog klavira, a Abner je stajao malo napred sa rukama prekrštenim na leđima i čizmama koje su čvrsto stajale na hrastovom patosu, kao da stoji na mostu jedrenjaka koji ulazi u oluju. Okružni šerif Sam Bredok je letimično pogledao ostale — njegov pogled se zadržao na Roju za trenutak — a zatim ih je zanemario obraćajući se Abneru kao da su sami u sobi. "Dobro jutro, Abnere", reče.

"Dobro jutro, Same," reče Abner tiho. "Pretpostavljam da si došao zbog nekog drugog razloga osim da nas pozdraviš."

Bredok je progunđao. Bio je nizak, zdepast, sed sa čelično sivom kosom i umornim licem. Uniforma mu je bila sjajna i stara i zakrpljena na tuce mesta, ali čista, a ogromni stari revolver pripasan na boku bio je istrošen, ali upotrebljiv. Nervozno se igrao svojim starim bezobličnim šeširom okrećući ga prstima neprekidno u krug — očigledno mu je bilo neprijatno, ali je bio odlučan i na kraju reče: "Stvar je u tome, Abnere, da sam došao da te odvratim od te proklete besmislice."

"Jesi li, zaista?" reče Abner.

"Radićemo sve što nam padne na pamet..." planuo je Rejmond piskavim glasom, ali mu je Abner mahnuo da ućuti. Bredok je lenjo pogledao Rejmonda, zatim je opet skrenuo pogled ka Abneru, dok mu je staro izborano lice dobijalo tvrđi izraz. "Neću to dozvoliti", rekao je oštrije. "Ne želimo da se takve stvari dešavaju u ovom okrugu."

Abner ne reče ništa.

"Ne možeš ništa da uradiš u vezi s tim, šerife", reče Aron, govoreći malo uzrujano, ali držeći svoj melodični glas pod kontrolom. "Sve je savršeno legalno, sasvim."

"Pa sad", reče Bredok, "nisam baš siguran..."

"Ali ja jesam, šerife", mirno reče Aron. "Kao legalno priznata i potvrđena crkva, potpuno smo zaštićeni zakonom. Bilo je dosta ovakvih slučajeva, i to nedavno, a prošle godine je apelacioni sud podržao većinu: Karlton protiv države Vermont, Trenholm protiv države Zapadna Virdžinija, Crkva duša protiv države Njujork. Bio je i onaj proces u Tajlersvilu, prošle godine. Pa sam zakon o slobodi veroispovesti je dovoljan..."

Bredok uzdahnu, prećutno priznajući da zna da je Aron u pravu — možda je verovao da će ih blefom navesti da se pokore. "Kongres u vezi Potopa održan 1993.

godine", reče Bradok sa gorkim prezirom. "Bili su tako prokleto uspaničeni i puni bolesnog blebetanja o Armagedonu da si mogao da ih nateraš da progutaju svakojake gluposti. To je loš zakon, odvratan zakon..."

"Kakav god da je, šerife, nemaš nikakvog prava..."

Abner iznenada poče da priča, govoreći teško, sporo, promišljeno, sanjalački, kao da se priseća, ignorišući razgovor koji je prekinuo — i zaista, možda nije ni slušao. "Moj deda je živeo upravo na ovoj farmi, i njegov otac pre njega — znaš li to, Same? Živeli su na starinski način, i preživeli su i napredovali. Čukundeda jedva da je imao potrebu za nečim iz spoljnog sveta, ništa nije morao da kupuje, osim možda eksere i slične stvari, a i njih je mogao sam da napravi ukoliko bi bilo potrebno. Sve što im je bilo potrebno, sve što su jeli, ili oblačili, ili koristili, dobijali su iz šume ili sa zemlje na ovoj farmi, baš ovde. Mi to više ne umemo da radimo. Zaboravili smo stare običaje, okrenuli smo lice i zato je Potop došao kao Strašni sud, kao Strašni sud i kazna, i kao očišćenje. Staro doba se vratilo, a mi smo zaboravili toliko prokleto mnogo stvari, gotovo smo bespomoćni sad kad više nema proklete samoposluge dole u prokletoj ulici. Moramo da se vratimo starim običajima, ili ćemo nestati sa zemlje i više nas neće biti..." Sad se znojio, revnosno gledajući Bredoka, kao da je hteo da ga samom snagom volje prisili da podeli viziju sa njim. "Ali, tako je teško, Same... Moramo da se potrudimo da ponovo naučimo stare običaje, moramo ponovo da ih izmislimo, korak po korak..."

"Bez nekih stvari nam je bilo bolje", reče Bredok smrknuto.

"U Tajlersvilu su pri poslednjoj žetvi udvostručili prinos. Pomisli šta bi to značilo za gladni okrug kao što je naš..."

Bredok je zatresao svojom čelično sivom glavom i podigao jednu ruku kao da upravlja saobraćajem. "Govorim ti, Abnere, da grad neće pristati na ovo — moram da te upozorim da bi neki mladići mogli da odluče da prekrše zakon da bi se pozabavili ovom stvari." Zastao je. "I, nezvanično, naravno, bio bih sklon da im pomognem..."

Gospođa Kramer se nasmeja. Tiho je sedela i slušala, povremeno se dobroćudno smešeći, i njen smeh je delovao kao šok u zagušljivoj maloj sobi, grub kao vranino graktanje. "Ništa ti nećeš da uradiš, Same Bredok", reče veselo. "Niti iko drugi. Već je više od pola okruga uz nas, gotovo svi seljaci i dobar deo grada takođe." Prijatno mu se nasmešila, ali su joj oči bile sužene, a pogled tvrd. "Podsećam te da znamo gde stanuješ, Same Bredok. Takođe znamo i gde ti stanuje sestra, sa detetom, tamo u Frejmingtonu..."

"Da vi to ne pretite predstavniku zakona?" reče Bredok, ali slabim glasom, a kad se okrenuo i zagledao u pod, lice mu je izgledalo staro i bolesno. Gospođa Kramer se ponovo nasmeja, a zatim se svi utišaše.

Bredok je stajao pognute glave još jedan dugi trenutak, a zatim je čvrsto natukao šešir. Kad je ponovo pogledao nagore, upadljivo je ignorisao bratiju i uputio primedbu Roju. "Ne moraš da ostaneš sa ovim ljudima, sinko", reče. "I to je zakon." Uporno je očima fiksirao Roja. "Reci samo jednu reč, sinko, i smesta ću te izvesti odavde." Vilica mu je bila nepomična i dodirnuo je dršku revolvera, kao da mu treba ohrabrenje. "Ne mogu da nas zaustave. Šta kažeš?" "Ne, hvala", tiho reče Roj. "Ostaću."

Te noći, dok je Abner kršio ruke i glasno se molio, Roj je dremao pored vatre u dnevnoj sobi, nezainteresovan, i gledao kako odsjaj vatre baca Abnerovu gestikulirajuću senku na belo okrečene zidove. Znao je da je bilo nečeg u vinu koje su mu stalno davali, možda nečije sačuvane pilule za smirenje, ali to mu nije trebalo. Abner ga je neprestano bodrio da unese Mir božji u srce svoje, ali ni to mu nije trebalo.Osećao se spokojno, pribrano i daleko, odvojen od svega što se dešavalo oko njega, kao da gleda na svet kroz pogrešan kraj teleskopa, osećajući samo blagu naučnu zainteresovanost dok posmatra sićušne lutke kako se vrte i okreću... Kao da gleda televiziju sa isključenim zvukom. Ako je to bio Mir božji, spustio se na njega nekoliko meseci ranije, usred one užasne zime, dok se dvanaest sati dnevno borio da tovari kamen uprkos ledenim olujama i oštrom vetru, kad su svi, "mokra leđa" i bratija podjednako bili na ivici umiranja od gladi. Otprilike u isto vreme kad su vesti o dešavanjima u Tajlersvilu procurile iz glavne bratijske crkve sa severa države, u isto vreme kad je Abner, koji je do tada potpuno ignorisao njihov rod, počeo u toku večeri da mu priča o starim običajima...

Mada je možda velika surova hladnoća počela da se uvlači još ranije, prvog dana novog sveta, dok su se vozili kroz tonući Brigantin, a voda već prelazila preko kapni na točkovima automobila, i on je čuo Tobija kako sumanuto laje negde iza njih... Otac mu je umro tog dana, umro od srčanog napada dok se borio da ih ukrca na pretovareni brod koji će ih odvesti u "sigurnost" kopna Nju Džersija. Majka mu je umrla nekoliko meseci kasnije u jednom od izbegličkih logora, koje su nazivali "Potop-gradovima" i koji su nicali svuda duž novih obala. Jednostavno je odustala od borbe — sela je u blato, naslonila glavu na kolena, zatvorila oči i umrla. Samo tako. Roj je taj fenomen video nebrojeno puta u Potop-gradovima, mestima toliko užasnim da je čak i život u Abnerovoj farmi, sa svojom dikensovskom sumornošću, prisilnim radom i malim sledovanjima izgledao — i bio — kao značajna promena na bolje. Bilo je to čudno, i pogrešno, i ponekad ga je brinulo, ali jedva da je ikad mislio na oca i majku — kao da mu se um sam zatvarao svaki put kad bi se setio njih; nikad nije čak ni plakao za njima, ali čim bi zatvorio oči video bi Tobija, ili svog mačka Bazila kako mu trči u susret maučući i držeći rep visoko iznad leđa poput zastave, i

osetio bi bol kako se penje kao crna žuč u grlu...

Još je bilo mračno kad su napustili kuću. Roj i Abner i Aron su išli zajedno, a Abner je nosio pocepanu putnu torbu. Henk i Rejmond su išli ispred njih sa puškama, za slučaj da bude problema, ali hladnoća je još nekoliko sati ranije oterala i poslednje popodnevne besposličare i put je bio prazan, nejasna crna linija u polako bledećoj tami. Niko nije pričao i nije bilo drugog zvuka osim krckanja šljunka pod čizmama. Tog je jutra ponovo bilo sveže i Rojeva stopala su bridela od dodira sa makadamom, ali on je stoički išao dalje, zanemarujući ubode kamenčića i šljake. Dah im je isparavao prema slabom odsjaju bledećih zvezda. Okolo su se prostirala mrka i bezoblična polja sa obe strane puta, a jednom su čuli i šuškanje neke životinje koja je bežala od njih kroz strnjike. Izmaglica je polako lebdela putem njima u susret, šaljući sjajne srebrne prste da im se obavijaju oko nogu.

Nebo je sivelo na istoku, tamo gde je more spavalo iza planina. Roj je mogao da zamisli more kako raste sve više i više sve dok strpljivo ne iznađe put oko podnožja brežuljaka i prelije se u ravnice iza njih, nadolazeći uporno kao magla, šireći se u miran vodeni pokrov koji polako guta grad, kuću na farmi, polja, sve dok ne ostanu samo najviše grane drveća, okrenute naviše poput prizivajućih ruku utopljenika, da bi zatim i one polako, mirno skliznule pod vodu...

Ptica se oglasila negde u tami, a oni su koračali kroz polja, daleko od puta, stopala su im šljapkala po hladnom mulju, a oko njih je pucketala suva strnjika. Uskoro će biti vreme za setvu prolećne pšenice, a posle toga kukuruza...

Stali su. Vetar je šumio u zoru, šapćući ćelom svetu. Niko nije progovorio. Tad su mu njihove ruke pomogle da skine stari penjoar koji je imao na sebi... Pre no što su izašli iz kuće, okupali su ga i namazali gustim mirišljavim uljem, a gospođa Rierdon je srebrnim makazicama odsekla po jedan njegov uvojak za svakog člana bratije.

Najednom je bio go, i morao je ponovo da krene napred, polako i spotičući se.

Napravili su širok krug od baklji koje su cvrčale i crveno sijale u bledo jutarnje svetlo, a u centru kruga iskopali su jamu u zemlji.

Legao je u jamu, osećajući kako mu gola leđa i bedra tonu u blato i kako mu se mrsi kosa na potiljku. Blato je pravilo tihe usisavajuće zvuke dok je pomerao ruke i noge, tonući, a zatim se protegao i ostao da leži mirno. Jutarnji povetarac je bio hladan i Roj je drhtao u blatu, osećajući kako ga grabi kao divovska ruka, kako se steže oko njega i vuče ga nadole stalnim, hladnim i snažnim stiskom...

Skupili su se oko njega, a njemu se iz niske perspektive činilo da se pružaju miljama u nebo. Lica su im bila gruba i kruta, sa uklesanim linijama i senkama, i izgledala su kao ukrućeni stari drvorezi. Abner se sagnuo da pretura po putnoj torbi i njegovo grubo isklesano lice se za trenutak primaklo Rojevom, a kad se ponovo

uspravio držao je u ruci veliki fino naoštreni lovački nož.

Abner je onda počeo da govori, stenjući reči snažnim, grubim glasom, ali Roj više nije slušao. Mirno je gledao kako Abner diže nož visoko u vazduh, a zatim je okrenuo glavu da bi gledao prema istoku, kao da uprkos miljama stenja, njiva i šuma može da vidi more kako čeka iza planina...

Da li je ovo dovoljno? — razmišljao je nevezano, ne obraćajući pažnju na visoke figure koje su se poput strašila njihale sve bliže nad njim, naprežući oči da gleda ka istoku, tamo gde živi Prikaza... obraćajući se sad samo toj Prikazi, moru, tom nepreglednom nemilosrdnom božanstvu, pogađajući se sa njim lukavo, s nadom, mudro poput domaćice na pijaci, nudeći mu fini bogati crveni poklon, svoju smrt. Da li je to dovoljno? Da li će poslužiti?

Hoćeš li se sad zaustaviti?

Koni Vilis

PISMO OD KLIERIJEVIH

U pošti je bilo pismo od Klierijevih. Slavila sam ga u ranac zajedno sa časopisom gospođe Talbot i izašla da odvežem Stiča.

Stič je izvukao uzicu koliko god je mogao i tako, poluzadavljen, sedeo iza ugia, posmatrajući ptičicu. Stič nikada ne laje, čak ni na ptice. Nije pisnuo čak ni kad mu je tata zašivao šapu. Samo je sedeo kao onda kad smo ga našli na tremu, blago je drhtao i podigao šapu da mu je tata pogleda. Gospoda Talbot kaže da je užasan pas čuvar, ali meni je drago da ne laje. Rasti je sve vreme lajao i eto gde ga je to odvele.

Morala sam da Stiča dovučem na drugu stranu da bih mogla da ga odvežem. To je potrajalo, jer mu se ta ptičica stvarno svidela. "Znak proleća, zar ne, momče?" rekla sam pokušavajući da noktima razvučeni čvor. Nije išlo, ali sam zato brzo uspela da slomim nokat. Super, mama će zahtevati da joj kažem da li sam primetila da mi se još neki nokat slomio.

Ruke su mi stvarno grozne. Sto puta sam se ove zime ispekla zbog te naše idiotske peći na drva. Jedno mesto iznad zglavka stalno mi je ispečeno i nikako da se zaleči. Peć nije dovoljno velika i kada pokušam da ubacim dugačak trupac, uvek istim mestom dotaknem unutrašnjost peći. Moj glupi brat Dejvid neće da ih lepo pretesteriše. Rekla sam mu to i zamolila ga da ih seče kraće ali on i ne obraća pažnju na mene.

Pitala sam mamu da li ona želi da mu kaže da ne testeriše tako dugačke trupce, ali nije htela. Ona nikada ne kritikuje Dejvida. Po njoj on ne može da uradi ništa loše, jer ima dvadeset tri godine i oženjen je.

"On to radi namerno", rekla sam joj. "Nada se da ću se potpuno ispržiti."

"Trinaestogodišnjakinje najviše umiru od paranoje", rekla je mama. Uvek to kaže. To me tako sluđuje da mislim da ću je ubiti. "Ne radi to namerno. Moraš više da paziš, u tome je stvar." A sve vreme drži moju ruku i gleda u veliki opekotinu, koja nikako da zaraste, kao da je u pitanju tempirana bomba koja tek što nije eksplodirala.

"Potrebna nam je veća peć", kažem i povlačim ruku. Stvarno nam treba. Tata je zatvorio ognjište kada su računi za gas podivljali i ugradio peć na drva, ali ona je bila mala, jer mama nije želela neku koja bi zakrčivala izlaz iz dnevne sobe. U svakom slučaju, koristili smo je samo uveče.

Nikada nećemo nabaviti novu. Svi su zauzeti radom na tom idiotskom stakleniku.

Možda će proleće poraniti, a s njim i šansa da moja ruka zaceli. Ja bolje znam. Prošle zime sneg se održao do polovine juna, a sada je tek mart. Stičovoj ptičici će se smrznuti rep ako ne uputi na jug. Tata je kazao da je prošla godina bila izuzetak i da će se ove godine vreme vratiti na normalu, ali ni sam u to ne veruje, jer inače ne bi gradio staklenik.

Čim sam pustila Stičovu uzicu, on se vratio iza ugla i tamo, kao dobar dečak, seo da sačeka da prestanem da sisam prst i odvežem ga. "Bolje bi bilo da krenemo", kazala sam. "Mama će poludeti." Trebalo je da prođem pored trgovine i pokušam da nađem seme paradajza, ali sunce je bilo poprilično daleko na zapadu, a preda mnom bar pola sata puta do kuće. Ako bih stigla kući posle mraka, išla bih u krevet bez večere, a onda ne bih mogla da pročitam pismo. Pored toga, ako danas ne odem u trgovinu, moraće da me pošalju sutra, pa neću raditi na tom idiotskom stakleniku.

Ponekad mi dođe da ga rasturim. Svuda okolo ima blata i strugotine, a Dejvid je komad plastike ostavio na peći i zaudaralo je do zla boga. Ali niko drugi ne primećuje nered; svi su prezauzeti pričom o tome kako će biti lepo kad budemo imali sledćeg leta domaće lubenice, kukuruz i paradajz.

Ne vidim kako se nešto može promeniti od prošlog leta.Nikli su samo salata i paradajz. Salata je bila visoka kao moj slomljeni nokat, a paradajz tvrd kao kamen. Gospođa Talbot je rekla da je u pitanju nadmorska visina, ali tata je odgovorio da je krivo ćudljivo vreme i debeli granit Pajk Pika koji se u ovim krajevima izdaje za zemlju. Otišao je iza trgovine u malu biblioteku i nabavio uradi-sam knjigu o staklenicima, pa je zatim sve raskrčio i sada je čak i gospođa Talbot zapaljena za tu ideju.

Drugog dana rekla sam im: "Na ovoj *nadmorskoj visini* ljudi najčešće umiru od paranoje", ali su oni bili prezauzeti sečenjem greda i spajanjem najlona da bi mi posvetili imalo pažnje.

Stič je hodao ispred mene zatežući uzicu i čim smo prošli autoput skinula sam je. On nikada ne beži kao što je to Rasti činio. U svakom slučaju, nemoguće ga je zadržati da ne ide putem, a kada sam pokušala da ga držim na uzici, odvukao me je na sredinu i kada je tata video otiske stopala na putu, imala sam puno problema. Tako se držim zaleđenih rubova puta, a on švrlja okolo zaustavljajući se da onjuši rupčage; kada zaostane, zazviždim mu i on odmah dotrči.

Išla sam prilično brzo. Napolju je već zahladnelo, a na sebi sam imala samo džemper. Zastala sam na vrhu brda i zviznula Stiču. Milja puta bila je pred nama. Sa mesta na kome sam stajala mogla sam da vidim Pik. Možda je tata u pravu što se tiče proleća. Na Piku jedva da je bilo snega, a sagoreli deo nije izgledao onako mračno kao prošle jeseni; možda se drveće vraća.

Prošle godine u ovo vreme vrh je bio dobrano beo. Sećam se, jer je to bilo u ono vreme kada su tata, Dejvid i gospodin Talbot otišli u lov, a sneg padao svakog dana tako da se skoro mesec dana nisu vratili kući. Mama je gotovo poludela pre no što su došli. Iako je sneg bio metar i po visok, svakog dana išla je na put da ih dočeka, a za sobom je ostavljala tragove dostojne jetija. Vodila je Rastija sa sobom, iako je on mrzeo sneg baš kao što Stič mrzi mrak. I pušku je nosila. Jednom se saplela o granu i pala u sneg. Uganula je članak i kada se vratila kući ličila je na smrznuti leš. Došlo mi je da kažem: "Majke najčešće ubija paranoja", ali se gospođa Talbot umešala i rekla da bih sledeći put i ja mogla poći sa njom i da se sve ovo dešava jer ljudi uvek sami negde idu, a mislila je na moje odlaske na poštu. Rekla sam da umem da vodim računa o sebi, a mama je kazala da ne budem nepristojna i da je gospođa Talbot u pravu, da bi trebalo da sledeći put pođem sa njom.

Nije sačekala da joj članak bude bolje. Bandažirala ga je i već sledećeg dana smo zajedno pošle. Celog puta nije ni reč progovorila, samo je šepala po snegu. Nije čak ni podigla pogled sve dok nismo stigle na put. Sneg je za trenutak prestao, a oblaci su se podigli dovoljno visoko da smo mogle da vidimo Pik. Ličilo je na crno-belu fotografiju: sivo nebo, crno drveće, bela planina. Pik je bio potpuno prekriven snegom.

Trebalo je da se popnemo na Pik sa Klierijevima.

Kada smo se vratile kući rekla sam: "Pretprošlog leta Klierijevi nisu došli." Mama je skinula rukavice i stojeći pored peći skidala komade zaleđenog snega. "Naravno da nisu, Lin", rekla je.

Sneg je sa mog kaputa padao na peć i cvrčao. "Nisam to mislila", rekla sam. "Trebalo je da dođu prve nedelje juna. Odmah pošto je Rik maturirao. I šta se desilo? Da li su prosto rešili da ne dođu, ili šta?"

"Ne znam"', rekla je skidajući kapu i protresajući kosu. Šiške su joj bile skroz mokre.

"Možda su pisali da ti kažu da su promenili planove", rekla je gospođa Talbot. "Možda je pošta izgubila pismo?"

"Nije važno", rekla je mama.

"Logično bi bilo da su nešto napisali ili nešto slično", rekla sam.

"Možda je pošta stavila pismo u neko drugo sanduče", rekla je gospođa Talbot.

"Nije važno", rekla je mama i otišla u kuhinju da okači kaput preko konopca. Ništa više o njima nije htela da kaže. Kada se tata vratio i njega sam pitala o Klierijevima, ali je on bio previše zauzet pričanjem dogodovština sa puta da bi meni posvetio malo pažnje.

Stič nije došao. Ponovo sam zazviždala, a zatim se vratila po njega. Bio je čak u

podnožju brda nosa zarivenog u nešto. "Pa *hajde*", rekla sam i on se okrenuo, a onda sam videla zašto ne odlazi. Zapetljao se bio u srušene električne vodove. Uspeo je da obavije žicu oko nogu kao što to ponekad čini sa uzicom i što više pokušava da se izvuče, to se više zapetljava.

Nalrzio se nasred puta. Stajala sam na ivici pokušavajući da smislim kako da ga izvučem a da ne ostavim otiske stopala. Na vrhu brda put je bio prilično zaleđen, ali ovde dole sneg se topio i tekao preko puta u vidu velikih reka. Stavila sam vrh patike u blato i on je propao dobrih dva santimetra, tako da sam se vratila, rukom izbrisala trag i obrisala ruku o farmerke. Pokušala sam da smislim šta da radim. Tata je paranoičan po pitanju otisaka stopala baš kao što je mama za ruke, ali je još gori kada je u pitanju ostajanje posle mraka. Ako se ne vratim na vreme možda će mi zabranili da više idem do pošte.

Stič je, više nego ikada, bio blizu da zalaje. Žica mu se omotala oko vrata i davio se. "U redu", rekla sam. "Dolazim." Skočila sam u jednu od reka koliko sam mogla, a onda kroz nju gacala sve do Stiča, povremeno se osvrćući da vidim da li voda briše otiske.

Odmrsila sam Stiča i bacila slobodan kraj žice na onu stranu puta na kojoj je bio stub sa koga je visila, spremna da ponovo uhvati Stiča kada sledeći put prođe.

"Ti glupi psu", rekla sam. "Sad požuri!" i trkom sam prešla put i u mokrim patikama popela se na brdo. Pretrčao je oko pet koraka i zastao da omiriše drvo. "Hajde!" rekla sam. "Pada mrak. Mrak!"

Kao metak projurio je pored mene i već bio na pola puta nizbrdo. Stič se plaši mraka. Znam, toga nema kod pasa. Ali Stič se stvarno olaši. Obično mu kažem: "Pse najčešće ubija paranoja", ali sada sam želela da požuri pre nego što mi se noge smrznu. Potrčala sam i stigli smo do podnožja gotovo u isto vreme.

Stič se zaustavio na odvajanju za Talbotove. Naša kuća nije bila ni nekoliko stotina metara dalja od mesta na kome sam stajala, ali nalazila se sa druge strane brda. Bila je u nekoj vrsti bunara nastalog od brda koja su ga okruživala sa svih strana. Tako je dubok i skriven da nikada ne biste pretpostavili da je tamo. Ne možete čak ni videti dim naše peći na drva sa vrha brda Talbotovih. Preko njihovog imanja vodi prečica koja posle kroz šumu izbija na naša zadnja vrata, ali njome više ne idem.

"Pada mrak, Stič", rekla sam oštro i ponovo potrčala. Stič mi je bio za petama.

Pik je postajao ružičast kada sam stigla na naše odvajanje. Stič je sto puta skočio na omoriku pre no što sam ga odvukla na drugu stranu prljavog puta. Drvo je stvarno bilo veliko. Prošlog leta tata i Dejvid su ga srušili i tako napravili da liči kao da je slučajno palo preko puta. Ono sada potpuno skriva odvajanje, ali deblo je puno iverja tako da sam se, kao i obično, ogrebala po ruci na istom mestu. Super.

Uverila sam se da Stič i ja nismo načinili otiske na putu (osim otisaka koje on obične ostavlja — neki drug pas pronašao bi nas za čas, verovatno se tako i Stič pojavio na verandi, nanjušio je Rastija) a onda sam pod okriljem brda požurila koliko sam mogla. Stič nije jedini koji se unervozi kad padne mrak. Večeras je bio stvarno paranoičan. Nije čak ni prestao da trči kada smo ugledali kuću.

Dejvid je bio napolju i unosio unutra naramak drva. Odmah se videlo da su sva pogrešne dužine. "Stižeš u minut do dvanaest", rekao je. "Jesi li donela seme paradajza?"

"Ne", rekla sam. "Ali donela sam nešto drugo. Za svakoga po nešto."

Ušla sam. Tata je na podu odmotavao najlon. Gospođa Talbot je držala jedan kraj. Mama je držala sto na rasklapanje, i dalje nerazvučen. i čekala da njih dvoje završe da bi mogla da ga ispred peći postavi za večeru. Niko čak nije ni podigao pogled. Skinula sam ranac i izvadila časopis gospođe Talbot i pismo.

"Našla sam pismo na pošti", rekla sam. "Od Klierijevih."

Svi su podigli pogled.

"Gde si ga našla?" rekao je tata.

"Na podu, pomešanog sa trećerazrednim stvarima. Tražila sam časopis za gospođu Talbot."

Mama je oslonila sto natrag na kauč i sela. Gospođa Talbot je bila zabezeknuta.

"Klierijevi su bili naši najbolji prijatelji", objasnila sam joj. "lz llinoisa. Trebalo je da se penjemo na Pajk Pik i tako."

Dejvid je zalupio vratima. Gledao je mamu kako sedi na kauču i tatu i gospođu Talbot kako stoje držeći najlon kao par statua. "U čemu je problem?" pitao je.

"Lin kaže da je danas našla pismo od Klienjevih", rekao je tata.

Dejvid je bacio drva na ognjište. Jedno se otkotrljalo na ćilim i zaustavilo ispod maminih nogu. Niko od njih se nije sagao da ga podigne.

"Da ga naglas pročitam?" upitala sam gledajući gospođu Talbot. I dalje sam držala njen časopis. Otvorila sam koverat i izvadila pismo.

"'Dragi Dženis i Tod i svi'", čitala sam. "'Kako je tamo na slavnom zapadu? Čeznemo da dođemo kod vas, iako to verovatno neće biti skoro. Kako su Karla i Dejvid i beba? Ne mogu da dočekam da vidim malog Dejvida. Da li ume da hoda? Kladim se da baka Dženis ponosno trlja bričese. Jesam li u pravu? Da li vi zapadnjaci nosite bričese ili ste svi prešli na farmerke?'"

Dejvid je stajao pored kamina. Spustio je glavu između ruku na njegov okvir.

"'Žao mi je što nisam pisala, ali svi smo bili obuzeti Rikovom maturom pa sam mislila da bismo mogli prestići pismo na putu do Kolorada. Međutim, sada mi se čini da će doći do male izmene u planovima. Rik je definitivno odlučio da ode u vojsku.

Ričard i ja smo poplaveli pričajući, ali mislim da je to samo pogoršalo stvari. Ne možemo čak ni da ga ubedimo da sačeka da odemo na put do Kolorada. Kaže da bismo ga celim putem nagovarali da ne ide, što je, mislim, tačno. Tako sam zabrinuta za njega. Vojska! Rik kaže da premnogo brinem, što je takođe tačno, mislim, ali šta ako bude rata?"

Mama se sagnula, podigla trupac koji je Dejvid ispustio i spustila ga pored sebe, na kauč.

"'Ako se vi tamo na Zlatnom zapadu slažete, mi bismo sačekali da Rik prođe prvu nedelju obuke u julu, pa da onda svi dođemo. Molimo vas da nam javite da li je ovo u redu. Žao mi je što vam ovako u poslednji čas kvarimo planove, ali primite to ovako: imate još pun mesec dana da se spremite za pohod na Pajk Pik. Ne znam za vas, ali meni će biti potrebno.'"

Gospođa Talbot je ispustila svoj kraj najlona. Ovoga puta nije završio na peći, ali je bio toliko blizu da se krivio od toplote. Tata je i dalje samo stajao i gledao ga. Nije čak ni pokušao da ga podigne.

"'Kako su devojčice? Sonja raste kao korov. Ove godino je stalno na takmičenjima i donosi kući pregršt medalja i prljavih, znojavih čarapa. A da joj samo vidite kolena! Tako su izubijana da sam je skoro odvela doktoru. Kaže da ih grebe o prepone, a njen trener kaže da ne brinemo zbog toga, ali me ipak pomalo brine Izgleda da ne zaceljuju. Da li ste ikada imali takvih problema sa Lin i Melisom?

Znam, znam. Suviše brinem. Sonja je dobro. Rik je dobro. Ništa se strašno neće desiti od sad pa do prve nedelje jula, a onda ćemo se videii. Vole vas Klierijevi. P.S. Je li iko ikada pao sa Pajk Pika.'"

Niko ništa nije rekao. Savila sam pismo i vratila ga u kovcat.

"Trebalo je da im pišem", rekla je mama. "Trebalo je da im kažem: 'Dođite odmah'. Tada bi bili ovde."

"I verovatno bismo se peli na Pajk Pik toga dana i videii bismo kako sve odlazi u vazduh i mi s njim", rekao je Dejvid podižući glavu. Nasmejao se, a zatim utihnuo. "Pretpostavljam da bi trebalo da nam bude drago što nisu došli."

"Drago?", rekla je mama. Trljala je ruke o farmerke. "Pretpostavljam da bi trebalo da nam bude drago što je Karla tog dana povela Melisu i bebu u Kolorado Springs i što ne moramo da hranimo toliko usta " Trljala je ruke tako jake da je mogla da uskoro probuši rupu u njima. "Pretpostavljam da bi trebalo da nam bude drago što su ti pljačkaši ubili gospodina Talbota."

"Ne bi", rekao je tata. "Ali bi trebalo da nam bude drago što i nas nisu ubili. Trebalo bi da nam bude drago što su uzeli samo konzerve, a ne i seme. Trebalo bi da nam bude drago što vatre nisu dovde dospele. Trebalo bi da nam bude drago..."

"Što i dalje dobijamo poštu?" reče Dejvid. "Da li bi i zato trebalo da nam bude drago?" Izašao je i zalupio vrata za sobom.

"Kada se nisu javili, trebalo je da zovem ili da nešto drugo uradim", rekla je mama.

Tata je gledao uništen najlon. Dala sam mu pismo. "Želiš li da ga zadržiš, ili šta?" rekla sam.

"Mislim da je poslužilo svrsi", rekao je. Pocepao ga je, bacio u peć i zalupio vratašca. Nije se čak ni opekao. "Lin, dođi da mi pomogneš oko staklenika", rekao je.

Napolju je bio mrkli mrak i stvarno je postajalo sve hladnije. Patike su počele da se ukrućuju. Tata je držao lampu i čvrsto navlačio najlon na poprečne grede. Na svaka dva inča spajala sam najlon duž celog nosača, a gotovo svaki put i svoj prst. Pošto smo završili jedan nosač, upitala sam tatu mogu li da odem unutra da obujem čizme.

"Jesi li donela seme kukuruza?" rekao je, kao da me nije ni čuo. "Ili si bila prezauzeta traženjem pisma?"

"Nisam ga tražila", rekla sam. "Našla sam ga. Mislila sam da će vam biti drago da dobijete pismo i saznate šta se dogodilo Klierijevima."

Tata je već navlačio najlon na sledeći nosač i to tako jako da su se na njemu pravili mali nabori. "Već smo znali", rekao je.

Dao mi je lampu i uzeo mi iz ruke pištolj za heftanje. "Želiš li da ti kažem?" rekao je. "Želiš li da ti ispričam šta im se tačno desilo? U redu.Rekao bih da su bili dovoljno blizu Čikaga da ispare kada su bombe pale. Ako su bili, imali su sreće. Jer oko Čikaga nema planina nalik na ove naše. Tako da ih je spržila plamena oluja ili su umrli od opekotina, ili od radijacijske bolesti, ili ih je neki razbojnik ubio."

"Ili njihova porodica", rekla sam.

"Ili njihova porodica." Prineo je pištolj za heftanje drvetu i pritisnuo obarač. "Imam teoriju šta se dogodilo pretprošlog leta", rekao je. Spustio ga je malo i priheftao novu spajalicu. "Ne mislim da su Rusi prvi počeli, niti da su to bili Amerikanci. Mislim da je sve započela neka mala teroristička grupa ili možda samo pojedinac. Mislim da nisu imali pojma šta će se dogoditi kada bace bombu. Mislim da su bili tako pogođeni, besni i zaplašeni stanjem stvari, da su naprosto prasnuli. Bombom." Zaheftao je okvir do podnožja i ispravio se da počne sa drugom stranom. "Šta misliš o toj teoriji, Lin?"

"Rekla sam ti", kazala sam. "Našla sam pismo dok sam tražila časopis gospođe Talbot."

Okrenuo se i uperio pištolj za heftanje u mene. "Ali zbog čega god da su to učinili, izvrnuli su svet naglavačke. Želeli to ili ne, moraće da žive s tim na duši."

"Ako su preživeli", rekla sam. "Ako ih neko nije ubio."

"Ne mogu te više puštati da ideš u poštu", rekao je. "Preopasno je."

"A šta je sa časopisima gospođe Talbot?"

"Idi proveri vatru", rekao je.

Vratila sam se unutra. Dejvid se vratio i ponovo je stajao pored kamina, gledajući u zid. Mama je postavila sto i stolice na rasklapanje pored kamina. Gospođa Talbot je u kuhinji seckala krompir, ali je izgledalo kao da secka luk, toliko je plakala.

Vatra se skoro ugasila. Ubacila sam par zgužvanih stranica časopisa da je ponovo razgorim. Gorela je briljantno plavim i zelenim plamenovima. Ubacila sam i par borovih šišarki i nekoliko grana na papir koji je goreo. Jedna borova šišarka otkotrljala se u stranu i ostala da leži u pepelu. Posegnula sam za njom i rukom udarila o vrata na peći.

Tačno na isto mesto. Super. Plik će skinuti staru krastu i možemo sve iznova početi. I naravno, mama je baš tu stajala držeći šerpu paradajz supe. Stavila ju je na vrh peći i zgrabila moju ruku kao da je ključni dokaz na sudu ili nešto slično. Ništa nije rekla. Samo je stajala tamo držeći je i trepćući.

"Opekla sam se", rekla sam. "Samo sam se opekla."

Dodirnula je rubove stare kraste, kao da se plašila da će se zaraziti.

"Opekotina je!" viknula sam i istrgla ruku. Ugurala sam Dejvidove glupe trupce u peć. "Nije radijacijska bolest. *Opekotina* je!"

"Lin, znaš li gde ti je otac?" upitala je.

"Napolju je, iza kuće", rekla sam. "Gradi onaj idiotski svetlarnik."

"Otišao je", rekla je. "Poveo je Stiča sa sobom."

"Nije mogao da povede Stiča", rekla sam. "Stič se plaši mraka." Ništa nije odgovorila. "Znaš li *ti* kako je mračno napolju."

"Znam", rekla je i pogledala kroz prozor. "Znam kako je mračno."

Skinula sam krzneni kaput sa kuke pored kamina i pošla kroz vrata.

Dejvid me je zgrabio za ruku. "Do đavola, gde si sad pošla?"

Otrgla sam se od njega. "Da nađem Stiča. Plaši se mraka."

"Suviše je mračno", rekao je. "Izgubićeš se."

"Pa šta? Sigurnije je tamo nego ovde", rekla sam i zalupila vratima. Stigla sam na pola puta do hrpe drva pre no što me je zgrabio. "Pusti me", rekla sam. "Odlazim. Idem da nađem neke druge ljude da živim sa njima."

"Nema drugih ljudi! Pobogu, išli smo prošle zime sve do Saut Parka. Nema nikoga. Nismo videli čak ni te pljačkaše. A šta ako naletiš na one koji su ubili gospodina Talbota?"

"Pa šta i da naletim? Najgore što mogu da urade je da pucaju na mene. A to su već

radili."

"Ti si poludela, to znaš, zar ne?" rekao je. "Dolaziš ovamo i sve zezaš tim suludim pismom!"

"Zezam!" rekla sam tako besna da sam se plašila da ću početi da plačem. "Zezam! Ko se zezao prošlog leta?"

"Nisi morala da ideš prečicom", rekao je Dejvid. "Tata ti je rekao da se nikada ne vraćaš tuda."

"Da li je to razlog da puca na mene? Da li je to bio razlog da *ubije* Rastija?"

Dejvid mi je tako čvrsto stiskao ruku da sam pomislila da hoće da je prepolovi. "Pljačkaši su imali psa sa sobom. Našli smo njegove tragove pored gospodina Talbota. Kad si pošla prečicom i kada smo čuli Rastijev lavež, mislili smo da idu pljačkaši." Gledao me je. "Mama je u pravu. Paranoja najčešće ubija. Svi smo bili malo ludi prošlog leta. Sve vreme smo bili malo ludi, mislim. A onda se ti napraviš pametna i doneseš pismo kući i sve nas podsetiš na ono što se desilo, na sve one koje smo izgubili..." Pustio mi je ruku i gledao dole u svoju šaku.

"Rekla sam ti", kazala sam. "Našla sam ga dok sam tražila časopis. Mislila sam da će vam biti drago što sam ga našla."

"Da", rekao je. "Mogu misliti."

Ušao je, a ja sam dugo ostala napolju čekajući tatu i Stiča. Kad sam ušla niko nije podigao pogled. Mama je i dalje stajala pored prozora. Mogla sam da vidim zvezdu iznad njene glave. Gospođa Talbot je prestala da plače i raspremila je sto. Mama je donela supu i svi smo seli. Dok smo jeli, tata je ušao.

Stič je bio sa njim. Tata je nosio sve časopise. "Žao mi je gospođo Talbot", rekao je. "Ako želite, staviću ih ispod kuće tako da, s vremena na vreme, možete slati Lin po njih."

"Nema veze", rekla je. "Više mi se i ne čitaiu."

Tata je stavio časopise na kauč i seo za sto. Mama mu je donela činiju supe. "Doneo sam seme", rekao je. "Seme paradajza je nabubrilo, ali kukuruz i bundeva su u redu." Pogledao me je. "Morao sam da zatarabim poštu, Lin", rekao je. "To razumeš, zar ne? Shvataš li da te više ne mogu puštati da tamo ideš? Preopasno je."

"Rekla sam ti", kazala sam. "Našla sam ga. Dok sam tražila časopis."

"Vatra se gasi", rekao je.

Pošto su ubili Rastija, mesec dana nisu me puštali, jer su se plašili da će pucati na mene kada se vratim kući, čak iako sam obećala da se neću udaljavati. A onda je Stič došao i ništa se nije desilo, tako da su me ponovo puštali da izlazim. Do kraja leta išla sam svaki dan, a kasnije kada bi me pustili. Morala sam sto puta pregledati svaku gomilu pošte, pre no što sam našla pismo od Klierijevih Gospođa Talbot je bila u

pravu za poštu. Pismo je bilo u nečijem tuđem sandučetu.

Robert Silverberg

KADA SMO IŠLI DA GLEDAMO KRAJ SVETA

Nik i Džejn su bili zadovoljni što su išli da vide kraj sveta. Sada su imali nešto posebno da pričaju na žuru kod Majka i Rubi. Čovek uvek voli kada dođe na žurku naoružan materijalom za razgovor. Majk i Rubi su priređivali božanstvene žureve. Kuća im je prekrasna, jedna od najlepših u susedstvu. Bila je to zaista kuća za svako doba, za svako raspoloženje. Njihov lični kutak. Sa puno prostora unutra i napolju... puno slobodnog prostora. Dnevna soba sa otvorenom tavanicom nametala se kao poprište glavnih zbivanja. Tradicionalno uređena, sa kutkom za razgovor i kaminom. Tu je još i porodična soba sa otvorenom tavanicom i zidovima... plus radna soba. A i predivni apartman sa ogromnom spavaćom sobom i kupatilom. I divno pošumljena trećina jutra zemlje. Njihove žurke su vrhunac svakog meseca. Nik i Džejn su sačekali da pristigne dovoljno ljudi. Džejn laktom gurnu Nika i on veselo reče:

"Znate li šta smo radili prošle nedelje? Ej, išli smo da vidimo kraj sveta!"

"Kraj sveta?" upita Henri.

"Išli ste to da vidite?" upita Henrijeva žena Sintija.

"Kako ste to uspeli?" htela je da zna Pola.

"Još od marta je to moguće", reče joj Sten. "Mislim da odeljak *Amerikan ekspresa* to vodi."

Niku je zasmetalo to što se ispostavilo da neko već zna. Brzo, pre nego što bi Sten mogao reći bilo šta, progovori:

"Da, tek je počelo. Naš putnički agent nam je otkrio. Ono što čine jeste da vas strpaju u mašinu koja liči na malu, malecku podmornicu, znate, sa brojčanicima i polugama koji su zaštićeni plastičnim zidom da ih ne biste dirali, i šalju vas u budućnost. Primaju bilo koje kreditne kartice."

"Mora da je veoma skupo", reče Marša.

"Naglo snižavaju cene", reče Džejn, "Prošle godine samo su milioneri to mogli sebi priuštiti. Stvarno, zar za to niste ranije čuli?"

"Šta ste videli?" upita Henri.

"U početku, kroz prozor, samo sivilo", reče Nik. "I nekakvo svetlucanje."

svetlucanje."

Svi su gledali u njega. Uživao je u opštoj pažnji. Džejn je izgledala zaneseno, zaljubljeno.

"Onda se magla razišla i glas iz zvučnika rekao je da smo dosegli sam kraj vremena, da je na Zemlji život postao nemoguć. Naravno, mi smo bili u toj podmornici. Samo smo gledali van. Na ovu obalu, ovu pustu obalu. Na vodu neobične sivkaste boje sa ružičastim odsjajima. A onda se pojavilo Sunce. Bilo je crveno kao što je ponekad sada kada izlazi, samo što je ostalo tako i kada se našlo visoko na nebu. Izgledalo je stvrdnuto i ulegnuto po ivicama. Kao i nekolicina nas, ha, ha... Hladan vetar duvao je obalom."

"Ako ste bili u podmornici, kako onda znaš da je bio hladan?" upita Sintija.

Džejri je oštro pogleda. Nik reče:

"Videli smo pesak kako se razvejava naokolo. A izgledalo je hladno. Okean tmuran, kao zimi."

"Ispričaj im o raku", reče Džejn.

"Da, i rak. Poslednji oblik života na Zemlji. Naravno, nije to bio pravi rak, bilo je to neko stvorenje šezdesetak santimetara široko i tridesetak visoko, sa debelim sjajnozelenim oklopom i možda dvanaestak nogu i uzdignutim uvijenim rogovima. Kretalo se sporo ispred nas zdesna ulevo. Trebalo bi mu čitav dan da pređe plažu. U sumrak je uginuo. Roščići su se opustili i prestao je da se kreće. Plima je došla i odnela ga. Sunce je zašlo. Nije bilo Meseca. Zvezde kao da nisu bile na svojim mestima. Zvučnik je saopštio da smo posmatrali smrt poslednjeg živog stvorenja na Zemlji."

"*Jezivo*!" viknu Pola.

"Da li ste dugo bili tamo?" upita Rubi.

"Tri časa", reče Džejn. "Možete provesti nedelje ili dane na kraju sveta, ako doplatite, ali vas uvek vraćaju tri časa nakon svog odlaska. Time se smanjuju troškovi dadilje."

"To je stvarno nešto", reče Majk. "Ići na kraj sveta. Hej, Rubi, možda ćemo o tome porazgovarati sa putničkim agentom."

Nik je povukao dobar dim i prosledio džoint ka Džejn. Bio je zadovoljan načinom na koji je ispričao priču. Svi su bili zadivljeni. To uvećano Sunce, taj potopljeni rak. Put je koštao više nego mesec dana u Japanu, ali je bio dobra investicija. On i Džejn bili su prvi iz susedstva koji su išli. To je bilo važno. Pola ga je gledala sa zavišću. Nik je znao da će ga od sada posmatrati u drugom svetlu. Možda će se u utorak sresti u motelu u vremenu predviđenom za ručak. Prošlog meseca ga je odbila, ali sada joj je bio daleko interesantniji. Nik joj je namignuo. Sintija se držala za ruke sa Stenom.

Henri i Majk su se okupili oko Džejn. Majkov i Rubin dvanaestogodišnji sin uđe u sobu i stade pokraj ivice prostora za razgovor. On reče:

"Sada su baš bile vesti. Mutirane amebe pobegle su iz vladine istraživačke stanice i dospele u jezero Mičigen. Nose u sebi viruse koji uništavaju tkivo i u sedam država moraju prokuvavati vodu do sledećih uputstava."

Majk je mrko pogledao dečaka i rekao:

"Prošlo je vreme za odlazak u krevet, Timi."

Dečak je otišao. Zvono se oglasilo. Rubi ustade i vrati se sa Edijem i Fran. Pola reče: "Nik i Džejn su išli da vide kraj sveta. Baš su nam pričali o tome." "Stvarno", reče Edi, "i mi smo u četvrtak uveče."

Nik se pokunjio. Džejn se ugrizla za usnu i upitala Sintiju zašto Fran uvek nosi tako drečave haljine. Rubi reče:

"I vi ste to videli? Raka i ostalo?"

"Raka?" reče Edi. "Kakvog raka? Nismo videli nikakvog raka."

"Mora da je već uginuo", reče Pola. "I to dok su Nik i Džejn bili tamo." "Kada ste vi bili?" upita Edi Nika. "U nedelju popodne. Mislim da smo bili među prvima."

"Super putovanje, zar ne?" reče Edi. "Malo mračno. Naročito kada se poslednje brdo obrušava u more."

"To nije ono što smo mi videli", reče Džejn. "A i vi niste videli raka? Možda smo bili na različitim putovanjima."

Majk upita: "Edi, kako je tebi to izgledalo?"

Edi zagrli Sintuju. Tada reče: "Stavili su nas u malu kapsulu s prozorom, znaš, i puno instrumenata..."

"Čuli smo taj deo", prekide ga Pola. "A šta si *video*!'"

"Kraj sveta", reče Edi. "Kada voda sve prekriva. Sunce i Mesec su istovremeno bili na nebu..."

"Mi uopšte nismo videli Mesec", napomenu Džejn. "Naprosto, on nije bio tamo."

"On je bio na jednoj strani, a Sunce na drugoj", nastavio je Edi. "Mesec je bio bliži nego što treba da bude, I čudno obojen, gotovo bronzan. A okean je rastao. Osim na jednom mestu gde je komadić tla, ono brdo, štrčao iz vode. Vodič nam je rekao da je to vrh Maunt Everesta." Mahnuo je prema Fran. "Uh, to je bilo strašno. Plutati u našem limenom čamcu odmah pored vrha. Možda je samo tridesetak metara bilo iznad vode. A voda je sve vreme rasla. Gore, gore, gore. Naviše i preko vrha. Glup. Nema više kopna. Moram priznati da je bilo pomalo razočaravajuće, naravno, osim same *ideje*. Ljudski um može da stvori mašinu koja će ga preneti milijardama godina u budućnost i vratiti nazad, ej! Ali tamo je bio samo ovaj okean."

"Čudno", reče Džejn. "I mi smo videli okean, ali je tamo bila i plaža, neka grozna

plaža, a i nekakvo stvorenje nalik na raka koje se njome šetalo, a Sunce — bilo je potpuno crveno. Je li i vaše bilo crveno?"

"Bledozeleno", reče Fran.

"Ljudi, govorite li vi to o kraju sveta?" upita Tom. On i Harijet stajali su na vratima i skidali kapute. Verovatno ih je Majkov sin pustio unutra. Tom je dao svoj kaput Rubi i rekao:

"Čoveče, kakav spektakl!"

"I vi ste tamo bili?" upita Džejn, malo razočarano.

"Pre dve nedelje"; reče Tom. "Putnički agent nazvao nas je i rekao: 'Pogodite šta sada nude, kraj ovog prokletog sveta!' I pored svih izdataka, stvarno ne košta mnogo. Tako smo u subotu pošli pravo u kancelariju — možda je bio petak? — onog dana kada su bili veliki nemiri, kada su zapalili Sent Luis..."

"Bilo je to u subotu", reče Sintija. "Sećam se da sam se vraćala iz kupovine kada su na radiju rekli da koriste nuklearne..."

"Da, subota", reče Tom. "Rekli smo im da smo spremni za polazak i poslali su nas."

"Jeste li vi videli plažu s rakovima?" zapita Sten, "ili je to bio svet pod vodom?"

"Ni jedno ni drugo. Bilo je to kao veliko ledeno doba. Lednici su sve prekrili. Nije bilo okeana, niti planina. Leteli smo oko sveta, a on je bio jedna velika grudva snega. Na vozilu su bile lampe, jer Sunca nije više bilo."

"Ja sam sigurna da sam mogla da vidim Sunce na nebu", upade Herijet. "Nalik na loptu žara na nebu. Ali vodič je rekao ne, niko ne može videti Sunce."

"Kako to da svako ko ide vidi drugačiji kraj sveta?" upita Henri. "Obično se misli da će svet završiti na jedan određeni način. Mislim, dolazi mu kraj i evo kako se završava i ne može biti drugog načina."

"Može li to biti simuliranje?" pitao je Stan. Svi su se okrenuli i pogledali ga. Nikovo lice se zacrvenelo. Fran je izgledala tako besna da je Edi pustio Sintiju i stao joj trljati rame. Stan je slegnuo ramenima.

"Ništa ne tvrdim", reče on, braneći se. "Samo sam pitao."

"Meni je izgledalo prilično stvarno", reče Tom. "Sunce je sagorelo. Velika ledena lopta. Atmosfera, znaš, zamrznuti. Kraj prokletog sveta."

Telefon je zazvonio. Rubi je otišla da odgovori. Nik upita Polu hoće li u utorak da ruča s njim. Potvrdila je. "Srešćemo se u motelu", rekao je, a ona se nakezila.

Edi se ponovo muvao oko Sintije. Henri se ukočio i imao je problema da ostane budan. Fil i Izabela su došli. Čuli su Toma i Fren koji su govorili o svojim putevima i Izabela reče da su prekjuče ona i Fil išli. "Prokletstvo", reče Tom, "svi su išli! Na šta je vaš put ličio?"

Rubi se vratila u sobu.

"Moja sestra se javila iz Fresna da kaže da je na sigurnom. Fresno nije uopšte pogođen zemljotresom."

"Zemljotresom?" upita Pola.

"U Kaliforniji", reče joj Majk. "Danas popodne. Nisi znala? Uništen je gotovo ceo Los Anđeles i sve uz obalu, praktično do Montreja. Misle da je to posledica probnih podzemnih nuklearnih eksplozija u pustinji Mohava."

"Kaliforniju su oduvek pogađale ovakve grozne nesreće", primeti Marša.

"Dobro je da se one amebe izgubiše prema istoku", reče Nik. "Zamisli koja bi zbrka nastala da se pojave u Los Anđelesu."

"Hoće", reče Tom. "Sigurno se razmnožavaju vazdušnim sporama".

"Kao virusi tifusa prošlog novembra", reče Džejn.

"Počeo sam da pričam", reče Fil, "o tome šta smo videli na kraju sveta. Sunce je postalo nova. Veoma pametno su to pokazali. Mislim, ne možete *stvarno* tamo biti i doživeti sve to, radijacija i toplota ne dopuštaju to. Pokazuju vam to na prefinjen način, veoma elegantno u pravom makluanskom smislu te reči. Prvo vas dovode tamo u trenutku kada je do eksplozije ostalo oko dva časa, zar ne? To je, ja ne znam koliko milijardi godina od danas, ali u svakom slučaju veoma daleko jer je drveće potpuno drugačije. Imalo je plave ljuspe i izuvijane grane. A životinje su nalik na one stvari sa jednom nožicom pomoću kojih se skače..."

"E, u to ne mogu *poverovati*", otezala je Sintija.

Fil ju je graciozno ignorisao.

"A nismo videli nikakav znak prisustva ljudskih bića. Ni kuća, ni telefonskih stubova, ničega. Mislim da smo istrebljeni mnogo pre toga. Bilo kako bilo, ostavili su nas da to posmatramo neko vreme. Prirodno, nisu nam dopuštali da izađemo iz vremeplova, jer atmosfera nije bila u redu. I postepeno, Sunce je počelo da se razliva. Bili smo nervozni, zar ne, Iz? Mislim, zamislite da su nešto loše proračunali. Sav put je potpuno nova stvar, a stvari se mogu pokvariti. Sunce je raslo i raslo, a onda je nekakva stvar nalik na ruku iskočila sa njegove leve strane, velika vatrena ruka koja se pružala kroz svemir, približavajući se i približavajući. Gledali smo to kroz začađeno staklo, kao pomračenje Sunca. Prikazali su nam oko dva minuta eksplozije i mogli smo osetiti kako već postaje toplije. Onda smo preskočili nekoliko godina. Sunce se povratilo na prvobitan oblik, samo se smanjilo. Neka vrsta malog belog Sunca, umesto velikog žutog. A na Zemlji, sve je bio sam pepeo."

"Pepeo", naglašavala je Izabela.

"Ličilo je na Detroit pošto je sindikat bacio H-bombu na Forda", reče Fil. "Samo mnogo, mnogo gore. Cele planine bile su istopljene. Okeani isušeni. Sve je bio

pepeo." Sav se naježio i uzeo džoint od Majka. "Izabela je plakala."

"Stvorenja sa jednom nogom", reče Izabela. "Mislim, mora da su bila *zbrisana*." Počela je da šmrkće. Stan ju je tešio.

"Pitam se zašto svako drugačije doživljava", reče on. "Led. Okeani. Eksplozija Sunca. Ili ono što su Nik i Džejn videli."

"Ubeđen sam da je svako od nas imao istinski doživljaj u dalekoj budućnosti", reče Nik. Osećao je da nekako mora da povrati kontrolu nad grupom. Tako je dobro bilo dok je pričao svoju priču, pre no što su ostali došli. "Čini mi se, da se Zemlja suočava sa različitim prirodnim katastrofama, da postoji više od *jednog* kraja sveta i da zbog toga oni mešaju stvari i šalju ljude na različite katastrofe. Nijednog trenutka nisam posumnjao da pratim istinski događaj."

"Moramo i mi da idemo", reče Rubi Majku. "To je na samo tri sata. Hoćemo li da ih odmah u ponedeljak pozovemo i ugovorimo za utorak uveče?"

"U ponedeljak je predsednikova sahrana", istakao je Tom. "Putničke agencije će biti zatvorene."

"Jesu li uhvatili atentatora?" upita Fren.

"U vestima od četiri nisu ništa pominjali", reče Sten. Kladim se da će pobeći kao i prethodni."

"Živo me zanima zašto bilo ko želi da bude predsednik", reče Fil.

Majk je pustio muziku. Nik je igrao sa Polom. Edi je igrao sa Sintijom. Henri je zaspao. Dejv, Polin muž, koji je bio na štakama jer su ga opljačkali i pretukli, upitao je Izabelu da sedne i popriča sa njim. Tom je igrao sa Herijet, iako su bili muž i žena. Nije bilo prošlo više od nekoliko meseci otkako se vratila sa transplatacije i postupao je izuzetno pažljivo prema njoj. Majk je igrao sa Fran. Fil je igrao sa Džejn. Stan je igrao sa Maršom. Rubi se umešala između Edija i Sintije. Posle toga Tom je igrao sa Džejn, a Fil sa Polom. Majkova i Rubina devojčica se probudila i došla da ih pozdravi. Majk ju je poslao u krevet. Iz daljine dopirale su eksplozije. Nik je ponovo igrao sa Polom, ali nije želeo da joj previše dosađuje pre utorka, pa joj se izvinio i otišao da razgovara sa Dejvom. Dejv je brinuo o većini Nikovih investicija. Rubi reče Majku:

"Sutradan po pogrebu, hoćeš li nazvati putničkog agenta?"

Majk je rekao da hoće, ali Tom reče da će verovatno neko ubiti i novog predsednika tako da će biti novog pogreba. Ovi pogrebi uništavaju bruto nacionalni proizvod, zaključivao je Stan, jer se stalno sve mora zatvarati. Nik je pratio kako Sintija budi Henrija i oštro ga pita hoće li je voditi na put do kraja sveta. Izgledao je zbunjeno. Na Božić, njegova fabrika je odletela u vazduh za vreme mirovnih demonstracija i svako je znao da je u lošem finansijskom položaju.

"Možeš toliko *podneti*", reče Sintija glasom koji je nadjačavao opšte ćaskanje. "To je tako lepo, Henri. Led. Ili Sunce koje eksplodira. Želim da idem."

"Lu i Žanet su hteli da dođu večeras", Rubi reče Poli, "ali im se mlađi sin vratio iz Teksasa sa tom novom vrstom kolere i tako su morali da otkažu."

Fil reče: "Čuo sam da je jedan par video kako se Mesec raspada. Suviše se približio Zemlji i raspao na komadiće koji su zatim padali kao meteori. Uništavajući sve na Zemlji, razumeš? Jedan veliki komad gotovo da je pogodio njihov vremeplov."

"Tako nešto mi se ni najmanje ne bi svidelo", reče Marša.

"Naš put je bio veoma lep", reče Džejn. "Bez imalo nasilja. Samo veliko crveno Sunce i plima i taj rak što je puzao obalom. Oboje smo bili duboko uzbuđeni."

"Začuđuje šta sve danas nauka može da postigne", reče Fran.

Majk i Rubi su se složili da će ugovoriti put na kraj sveta čim prođe pogreb. Sintija je previše popila i bilo joj je muka. Fil, Tom i Dejv su diskutovali o berzi. Harijet je pričala Niku o operaciji. Izabela je flertovala sa Majkom spuštajući dekolte sve niže. U ponoć, neko je uključio vesti. Bili su neki prilozi o zemljotresu i upozorenja da morate prokuvavati vodu ako živite u ugroženim zemljama. Predsednikova udovica išla je kod udovice prethodnog predsednika po neke savete u vezi s pogrebom. Onda je bio intervju sa izvršnim direktorom kompanije za putovanje kroz vreme.

"Posao je fenomenalan", rekao je. "Putovanje kroz vreme postaće sledeće godine industrijska grana sa najvećim porastom dohotka."

Reporter ga je upitao da li kompanija predviđa za kasnije još nešto osim putovanja na kraj sveta.

"Nadamo se da će tako nešto biti moguće", rekao je izvršni. "Planiramo da zamolimo Kongres za dopuštenje. U međuvremenu, zahtevi za postojeće programe rapidno rastu. Ne možete ni zamisliti. Naravno, moglo se očekivati da će u ova vremena ta apokaliptička stvar privući određenu pažnju."

Reporter upita: "Šta mislite pod tim 'ova vremena'?"

Međutim, odgovor čoveka iz kompanije za putovanja kroz vreme prekinule su reklame. Majk je isključio televizor. Nik je otkrio da je izuzetno deprimiran. Zaključio je da je to zbog toga što je pretpostavljao da će on i Džejn biti jedini koji su išli na kraj sveta, a ispostavilo se da su bili i mnogi drugi među njihovim prijateljima. Odjednom se našao kraj Marše pokušavajući da joj objasni na koji način se rak kretao, ali je Marša samo slegnula ramenima. Više niko nije pričao o putu kroz vreme. Žur je prošao tu tačku. Nik i Džejn su rano otišli i, ne vodeći ljubav, zaspali. Sledećeg jutra nedeljne novine nisu stigle zbog štrajka. Radio je upozoravao da se amebe

mutanti mnogo teže iskorenjuju nego što se u prvi mah mislilo. Dospele su do jezera Superior i svi u tom kraju moraće da iskuvavaju svu vodu za piće. Nik i Džejn su se dogovarali kuda će ići sledećeg odmora.

"Kako bi bilo da ponovo odemo i pogledamo kraj sveta?" predlagala je Džejn.

Nik se tome dugo smejao.

Orson Skot Kard

MESO ZA KRALJA

Vratar ga je prepoznao i vrata se ukloniše. Pastir stavi svoju sekiru i kuku u vreću za pojasom i zakorači na most. Kao i uvek, osetio je napad vrtoglavice dok je hodao uskim lukom iznad penušave kiseline odbrambenog jarka. Zatim ga je prešao i krupnim koracima grabio putem prema selu.

Dete se igralo sa psom na travnatoj brdskoj padini. Pastir podiže pogled ka njemu; oči su činile njegovo lepo tamnoputo lice svetlijim. Dečak se zazirući povuče i Pastir začu kako ženski glas viče: "Vrati se ovamo, Deri, budalo!" Pastir nastavi niz put dok se dečak skloni za plastove sena na suprotnoj padini. Pastir je mogao čuti grdnju: "Ponovo se igraj pored zamka, pa će od tebe napraviti meso za kralja."

Meso za kralja, pomisli Pastir. Kako kralj ogladni. Vest je stigla kao brza glasina — sobar kuvaru, kuvar kapetanu, kapetan stražaru, stražar pastiru, a ovaj je bio obučen i napustio je zamak samo nekoliko minuta pošto je kralj promrmljao: "Za večeru, šta bi htela?", a kraljica zatitra svim svojim rukama i rekla: "Nadam se, ne ponovo paprikaš", te kralj promrmlja uzimajući kompjuterske listinge za taj dan: "Grudi na puteni", i tako je sada Pastir bio napolju da požanje iz stada.

Selo je još bilo u daljini kada se Pastir počeo mimoilaziti sa ljudima. Sećao se vremena, onda kada je kralj po prvi put obelodanio svoje prohteve, kada je bilo puno pokušaja da se izbegnu dužnosti seljaka prema kralju. Sada su samo posmatrali, možda skrivajući neobogaljene članove stada, ponekad ih izlažući da okončaju neizvesnost; ali Pastir je uglavnom video stare ljude i žene bez nogu, ruku ili očiju koji su s mukom obavljali svoje poslove služeći se udovima koje su još imali.

Oni sa prstima pleli su i tkali; oni sa očima vodili su one kojima su ruke bile jedini kontakt sa svetom; oni sa rukama jahali su na leđima onih koji su imali noge; a svi su pronalazili jedinu utehu u tužnim i opuštenim krevetima, stvarajući, posle odgovarajućeg vremena, decu čija je čudesna celovitost činila da ih iznenađene i začuđene majke posmatraju kao bogove, a očevi, kojima je jezik ispao iz usta, ili su im se nožni prsti nekako zagubili, ili su im butine bile ožiljci, a noge beskorisni ostaci davno otpalih šunki, kao omražene potsetnike.

"Ah, kakva lepota", promrmlja žena, pumpajući meh pored peći za hleb. Beznoga

starica stavljala je vekne unutra, okretala ih drvenom lopaticom i zlovoljno brundala. Naravno, bila je to istina, jer Pastir zaista nikada nije bio ni dodirnut. (Zaista, nikada, dopro je odjek od ponoćnih vatri Oskrnavljene Noći, kada su mračne priče plašile decu do izbezumljenja, mračne priče za koje su skvrčeni odrasli znali da su istinite, da su neizbežne, da su sutrašnjica). Pastir je imao dugu tamnu kosu, a usta su mu bila čvrsta, ali dobrodušna, oči su mu čak i u mraku bleskale sunčevom svetlošću, činilo se, dok su mu ruke bile meke od kupanja, velike i jake i tamne i glatke i zastrašujuće.

I Pastir u selu krenu prema kući koju je zapazio kada je poslednji put dolazio. Pošao je prema vratima i istovremeno čuo uzdah iz svih ostalih kuća, a tišinu iz one koju je odabrao.

Ispred vrata podigao je ruku i ona su se otvorila, jer tako su bila i sagrađena: sve stvari koje su se otvarale pokoravale su se Pastirovoj volji, ili u najmanju ruku svetloj metalnoj kugli koju je kralj ugradio u njegovu ruku. U kući bilo je mračno, ali ne i dovoljno mračno da se ne bi videle bele oči starca koji je ležao u mreži, dok su mu se noge bez kostiju blago njihale. Čovek je mogao da vidi svoju budućnost u Pastirovim očima — ili je barem tako mislio, sve dok Pastir nije prošao pored njega i ušao u kuhinju.

Tamo je mlada žena, ne starija od petnaest godina, stajala pored kredenca; njene ruke stisnute do bola. Ali Pastir samo odmahnu glavom i podiže ruku i kredenac mu odgovori i otvori se, ma koliko ona držala vrata, otkrivajući mrmljajuću bebu umotanu u ćebad koja ublažuju zvuk. Pastir se samo nasmeja i odmahnu glavom. Njegov osmeh bio je nežan i predivan i žena požele da je mrtva.

Pogladio ju je po obrazu i ona nežno uzdahnu, nežno zastenja, a onda on posegnu u vreću i izvuče svoju pastirsku kuku i prisloni joj mali disk na slepoočnicu i ona se nasmeši. Oči su joj mrtve, ali usne su žive i zubi joj se vide. Položio ju je na pod, brižljivo joj otvorio bluzu, a onda izvadio sekiru iz vreće.

Prevukao je prstom preko uskog, dugog cilindra i malo svetlo zasja na jednom kraju. Zatim prisloni svetleći kraj sekire na donji kraj njene dojke i opisa širok krug. Sekiru je sledila tanka crvena linija, a kada je pastir primio dojku, ostala mu je u ruci. Ostavivši je na stranu, pogladio je po dužini sekiru i svetlost postade tamnoplava. Prešao je sekirom preko crvene rane i krv se zgrušala i osušila i rana je počela da zaceljuje.

Stavio je dojku u vreću i ponovio proces na drugoj strani. Za to vreme žena ga je gledala sa nezainteresovanim veseljem; osmeh joj je i dalje igrao na usnama. Smeškaće se tako danima pre no što mir nestane.

Kada je i druga dojka bila u vreći, Pastir odloži sekiru i kuku i brižljivo zakopča ženinu bluzu. Pomogao joj je da ustane i ponovo prešao veštom i nežnom rukom

preko njenog obraza. Poput bebe, krenula je usnama prema njegovim prstima, ali on povuče svoju ruku.

Kad je otišao, žena je izvadila bebu iz kredenca i zagrlila je, nežno joj tepajući. Beba se priljubila uz čudnovato tvrde grudi, a žena se nasmešila i zapevala uspavanku.

Pastir je išao ulicama; vreća za pojasom njihala se pri svakom koraku. Ljudi su posmatrali vreću, pitajući se šta sadrži. Pre nego što je Pastir izašao iz sela glas se proneo i pogledi nisu više bili usmereni ka vreći nego pre ka Pastirovom licu. On nije gledao ni levo ni desno, ali je osećao njihove poglede i oči mu postadoše meke i tužne.

A tada je već bio natrag na jarku, preko uskog mosta, kroz vrata, i u visokim mračnim hodnicima zamka.

Odneo je vreću kuvaru koji ga je zlovoljno pogledao. Pastir mu se samo nasmešio i izvadio kuku iz vreće. U trenutku kuvar postade poslušan i ravnodušno poče da seče crveno meso na tanke režnjeve, koje je lagano poprašio brašnom, a zatim stavio u tiganj sa vrelim puterom. Miris je bio jak i sladak, a kuglice mleka crvrčale se na tiganju.

Pastir je ostao u kuhinji i gledao kako kuvar priprema kraljev obrok.Zatim ga je sledio do sale za ručavanje, gde je sobar upravo poslužio kralja odrescima koji su se pušili. Kralj i kraljica su jeli u tišini, sa ozbiljnim, ali gracioznim ritualima deljenja jela i poklona najboljih delova.

Na kraju obroka kralj promrmlja nešto sobaru, koji na to pokretom pozva kuvara i Pastira u salu.

Kuvar, sobar i Pastir klekoše pred kralja koji ispruži tri ruke da dotakne njihove glave. Dugom praksom prihvatili su taj dodir bez trzaja, čak i bez treptaja, jer su znali da ga takvi postupci nerviraju. Nakon svega, bila je velika milost da su smeli da služe kralja: njihove usluge sačuvale su ih od toga da daju meso sa svojih tela, ili od toga da svojim kožama ukrase tapiserijama prekrivene zidove zamka, ili dugačke pelerine za lov.

Vrhovi kraljevih ruku i dalje su doticali glave trojice slugu, kada se zamak zatrese i začu se niski alarmntni zvuk.

Kralj i kraljica napustiše sto i sa odmerenim dostajanstvom zauzeše mesta za svojim konzolama. Tamo su pritiskali dugmiće, stavljajući u pogon sve nevidljive odbrambene mehanizme zamka.

Posle sata iscrpljujuće koncentracije priznali su poraz i povukli ruke od beskorisnih zadataka koje su činile. Polja sile, koja su dugo držala tanke zidove zamka do njihovih delikatnih visina, sada su nestala, zidovi padoše i blistavi metalni

brod spusti se tiho usred ruševina.

Strana nebeskog broda otvori se i napolje izađoše četiri čoveka, oružje u njihovim rukama i bes u očima.

Videći ih, kralj i kraljica tužno se pogledaše, izvukoše ritualne noževe sa svojih mesta iz njihovih glava i istovremeno ih zabiše jedno drugom među oči. Umrli su istog časa i dvadesetdvogodišnja okupacija Kolonije Abej završila se.

Mrtvi, kralj i kraljica izgledali su kao tužni polipi što leže opušteni i prazni na ribarskoj palubi, nimalo nalik na osvajače planeta i žderače ljudi. Ljudi sa nebeskog broda prišli su telima i uverili se da su mrtvi. Zatim su pogledali unaokolo i po prvi put shvatili da nisu sami.

Jer Pastir, sobar i kuvar stajali su na ruševinama palate; njihove oči raširene nevericom.

Jedan od ljudi sa broda ispruži ruku.

"Kako možete biti živi?" upita.

Nisu odgovorili, jer zapravo nisu znali šta pitanje znači.

"Kako ste opstali ovde, kad..."

I tada više nije bilo reči, jer su pogledali dalje od palate, preko jarka, do gomile kolonista i sinova kolonista koji su stajali i posmatrali ih. I videvši ih tamo bez ruku i nogu i očiju i grudi i usana, ljudi sa broda ispustiše iz ruku oružje i napuniše dlanove suzama, a onda pređoše most da tuguju sa radošću izbavljenih.

Nije bilo vremena za objašnjenja, niti je bilo potrebe. Kolonisti su se vukli, šepali i ponegde hodali preko mosta u razorenu paletu i obrazovali krug oko tela kralja i kraljice. Zatim su se dali na posao i za manje od sat vremena tela su ležala u jami koja je bila temelj zamka, pokrivena mokraćom i izmetima, smrdeći već i od raspadanja.

Zatim su se kolonisti okrenuli slugama kralja i kraljice.

Ljudi sa broda bili su izabrani na udaljenom svetu zbog svog rasuđivanja, brzine i veštine i pre nego što je gomila našla zajednički jezik i želju, pre nego što se pokrenula, polje sile ograđivalo je sobara, kuvara, vratara i stražare. Čak i Pastira, i, iako je gomila mumlajući izražavala negodovanje, jedan od ljudi sa broda strpljivo objasni umirujućim tonom da će svi zločini koji su bili počinjeni biti u svoje vreme kažnjeni, po carskoj pravdi.

Ograda je ostala nedelju dana, dok su ljudi sa broda radili na tome da dovedu koloniju u red, boreći se da zainteresuju ljude za polja koja su im ponovo u potpunosti pripadala. Najzad su popustili, shvatajući da pravda ne može da čeka. Izvadili su mašineriju suda iz broda, skupili ljude i započeli suđenje.

Kolonisti su čekali dok ljudi sa broda nisu pričvrstili metalnu pločicu iza desnog

uha svake osobe. Čak su i sluge u njihovom zatvoru i ljudi sa broda bili njome opremljeni, a onda je suđenje započelo, svaki čovek svedočio je direktno iz svoje memorije u umove svih ostalih ljudi.

Sud je najpre čuo svedočenje ljudi sa broda. Narod je sklopio oči i video ljude u ogromnom zvezdanom brodu kako pritiskaju dugmad i brzo govore u kompjutere.

Napokon izraz olakšanja i četiri čoveka ulaze u nebeski brod da se spuste.

Narod je video da to nije njihov svet, jer nije bilo preživelih. Umesto toga bio je samo zamak, samo kralj i kraljica, a kada su i oni bili mrtvi, samo zapuštena polja i ruševine sela napuštenog pre mnogo godina.

Videli su istu scenu ponovo i ponovo. Samo je u koloniji Abej bilo preživelih ljudskih bića.

Zatim su posmatrali kako su otvarana tela kraljeva i kraljica na drugim svetovima. Komora u kraljici širom otvorena, a tamo u puzećoj masi života, živelo je hiljade majušnih fetusa, mnogorukih i krvavih na hladnom vazduhu izvan materice. Trideset godina nošenja, a onda bi dva po dva nastavili da osvajaju i siluju ostale svetove u nezaustavljivoj epidemiji kroz galaksiju.

Ali u materici bili su zaustavljeni i fetusi su poprskani hemikalijom tako da su uskoro mirno ležali, smežurani u sive loptice osušene kože.

Svedočenje ljudi sa broda se završilo i sud je ispitao sećanje kolonista:

Zavijanje sa neba, udar svetla, a zatim se kralj i kraljica spuštaju bez pomoći mašina. Ali uređaji uskoro slede i ljude tuku nevidljivi bičevi i teraju ih u obor što su videli kako raste ni iz čega i pretvara se u malu, mračnu sobu u koju su jedva mogli da stanu stojeći.

Težak vazduh, nemoguć za disanje. Žena se onesvešćuje, a za njom i čovek, a vrisci i krici zaglušujući. Znoj, dok tela nisu postala suva, vrućina dok se tela nisu ohladila, a onda drhtaji kroz sobu.

Vrata, a zatim kralj, veći nego što je bilo ko pomislio, njegove brojne ruke iznervirane. Bljuvotine na tvojim leđima od čoveka iza tebe, a onda i tvoje sopstvene i tvoja bešika ispražnjena od straha. Ruke se pružaju i krici svuda unaokolo, krici u svim grlima, krici dok glasovi nisu zamukli. Zatim jedan čovek izvučen iz gomile, vrata ponovo zatvorena, ponovo tama, i smrad i toplota i užas veći nego ranije.

Tišina. I u daljini razvučeni krik agonije.

Tišina. Časovi. A onda ponovo otvorena vrata, ponovo kralj, ponovo krik.

Treći put kralj je u vratima i iz gomile izlazi čovek koji ne vrišti, čija je košulja prekrivena ustajalim bljuvotinama, ali koji ne povraća, čije oči su mirne i čije usne su spokojne i čije oči svetle. Pastir, tada poznat pod drugim imenom.

Prilazi kralju i pruža ruku, a kralj ga ne iznosi. Kralj ga vodi, i on izlazi, a vrata se

zatvaraju.

Tišina. Časovi. I još nema vriska.

A tada obor nestaje, nestaje u ništavilo iz kojega se činilo da je i došao, a vazduh je čist, sunce sija i trava je zelena. Ima samo jedna promena: zamak, uzdižući se visoko i profinjeno i ludo u košmaru kula i kupola. Oko njega jarak sa kiselinom. Vitak most.

A zatim, svi zajedno, natrag u selo. Kuće su netaknute i gotovo je moguće zaboraviti.

Sve dok Pastir ne prođe seoskim ulicama. I dalje ga zovu starim imenom — kako mu je bilo ime? I ljudi mu se obraćaju, pitaju ga šta je u zamku, šta kralj i kraljica žele, zašto smo bili zatvoreni, zašto smo slobodni.

Ali Pastir, samo pokazuje na pekara. Čovek istupa, Pastir mu kukom dotiče slepoočnicu i čovek se smeši i kreće prema zamku.

Četvorica snažnijih na sličan način poslana su i jedan dečak i još jedan čovek, a onda ljudi počinju da se došaptavaju i uklanjaju pred Pastirom. Lice mu je i dalje divno, ali se prisećaju vriska koji su čuli u oboru. Ne žele da idu u zamak. Ne veruju u prazne osmehe onih koji su otišli.

A onda Pastir ponovo dolazi, i ponovo, i udovi nestaju sa živih ljudi i žena. Prave se planovi. Izvode se napadi. Ali uvek ih zaustavljaju Pastirova kuka ili Pastirov nevidljivi bič. Uvek se obogaljeni vraćaju domovima. I čekaju. I mrze.

I mnogo je onih koji su zažalili što nisu umrli u prvim užasnim časovima napada. Ali Pastir nikada ne ubija.

Svedočenje ljudi se završilo i sud im je dopustio da predahnu pre no što se suđenje nastavi. Trebalo im je vremena da obrišu oči od suza koje su prolila njihova sećanja. Trebalo im je vremena da očiste grla od zagušenosti tihih krikova.

A onda su ponovo zatvorili oči i gledali Pastirovo svedočenje. Ovoga puta nije bilo mnogo različitih pogleda; svi su posmatrali kroz jedan par očiju:

Ponovo obor, gomila od straha šćućurena. Vrata se, kao i ranije, otvaraju. Samo ovoga puta svi kreću ka kralju koji stoji u vratima, i svi pružaju ruku, i svi osećaju kako se hladan pipak obmotava oko nje i vodi ga iz obora.

Zamak se bliži, i oni osećaju strah od njega. Ali tu je i smirenost, mir što pritiska užas, mir koji čini lice spokojnim i sili srce da normalno kuca.

Zamak. Uzak most, kiselina u jarku. Vrata se otvaraju. Most je pređen sa trenom vrtoglavice, kada se čini da će kralj gurnuti, baciti svoju žrtvu u jarak.

A onda prostrana sala za ručavanje, kraljica za konzolom, oblikujući svet prema obrascu koji će dovesti njenu decu u život.

Stojiš sam u čelu stola, a kralj i kraljica sede na visokim stolicama i posmatraju te.

Gledaš sto i vidiš dovoljno da shvatiš zašto su ostali vrištali. Osećaš kako se vrisak oblikuje u tvom grlu, znaš da ćeš ti, a zatim i svi drugi, biti tako rastrgnuti, biti napola proždrani, ostavljeni u gomili žila i kostiju, sve dok svi ne nestanete.

A onda potiskuješ strah i gledaš.

Kralj i kraljica dižu i spuštaju ruke, njišući ih u ustaljenim obrascima. Čini se da razgovaraju. Ima li značenja u pokretima?

Saznaćeš. I ti pružaš ruku i pokušavaš da imitiraš figure koje vidiš. Prestaju da se pokreću i gledaju te.

Zastaješ za trenutak, nesiguran. Zatim ponovo mašeš rukama. Oni se miču u kovitlacu ruku i tihih zvukova. I ti imitiraš tihe zvuke. A tada dolaze po tebe. Pripremaš se, zaklinješ se da nećeš vrištati, i znaš da nećeš izdržati.

Hladna ruka te dodiruje i gotovo se onesvešćuješ. A onda te vode iz sobe, od stola i sve postaje mračno.

Nedeljama te drže. Zabava. Drže te živog da ih zabavljaš kada se umore od posla. Ali dok ih imitiraš, počinješ da učiš, i oni te počinju učiti, i uskoro nastaje neka vrsta mucajućeg jezika; polako govore opuštenim rukama i tihim glasovima, a ti ih sa samo dve ruke pokušavaš imitirati, a zatim izraziti reči. Napor koji to iziskuje ubistven je ali na posletku im kažeš ono što si želeo reći, što si im morao reći pre no što im dosadiš i ponovo počnu gledati na tebe kao na meso.

Učiš ih kako da čuvaju stado.

I tako te imenuju pastirom, sa jednim jedinim zadatkom: da im bez prestanka obezbeđuješ meso. Rekao si im da ih možeš hraniti tako da nikada ne ostanu bez ljudskog mesa, i zaintrigirao si ih.

Odlaze po svoju hirušku opremu i daju ti kuku, tako da ne bude bola ni otpora, i sekiru za klanje i zaceljivanje i na komadiću mesa koje se raspada pokazuju ti kako da njima rukuješ. U ruku ti ugrađuju ključ koji vlada svakom bravom u selu. I onda ideš u koloniju i malo po malo bogaljiš svoje sadruge da bi ih održao u životu.

Ne govoriš. U tišini se skrivaš od njihove mržnje. Čezneš za smrću, ali ona ne dolazi, jer ne može doći. Ako umreš, umreće i kolonija, i tako nastavljaš da živiš život koji nije vredan življenja da bi spasao njihove živote.

A onda se zamak ruši i tvoj posao je završen i skrivaš sekiru i kuku na jedno mesto u tlu i čekaš da dođu da te ubiju.

Suđenje je završeno.

Ljudi su skinuli pločice iza ušiju i sa nevericom treptali na popodnevnom suncu. Gledali su prekrasno Pastirovo lice i njihova lica nosila su izraze koje nije bilo moguće protumačiti.

"Presuda suda je", čitao je čovek sa broda, dok su ostali među gomilom skupljali

pločice za svedočenje, "da je čovek zvan Pastir kriv za grozna nedela. Međutim, ta nedela bila su jedim način da se na životu održe one osobe protiv kojih su ta nedela bila učinjena. Zbog toga čovek zvani Pastir oslobađa se svake optužbe. Ne smete ga ubiti i umesto toga ljudi iz Kolonije Abej slaviće ga bar jednom godišnje i pomagati mu da živi onoliko dugo koliko nauka i razboritost to može omogućiti."

Bila je to presuda suda i uprkos dvadesetdvogodišnjoj izolaciji, ljudi iz Kolonije Abej nikada ne bi prekršili Carski zakon.

Nedeljama kasnije posao ljudi iz broda bio je završen. Vratili su se na nebo. Ljudi su vladali sobom kao i ranije.

Negde među zvezdama tri čoveka u brodu skupila su se posle večere. "Pastir, od svih stvari", reče jedan.

"Prokleto dobar, međutim", reče drugi.

Činilo se da četvrti čovek spava. Međutim, nije, i on iznenada ustade i povika: "Bože moj, šta smo učinili!"

Tokom godina Kolonija Abej cvetala je i izrasla je nova generacija, jaka i neobogaljena. Pričali su deci svoje dece priču o svom dugom ropstvu i sloboda je bila cenjena, sloboda i snaga i potpunost života.

I svake godine, kao što je to sud naredio, išli bi do izvesne kuće u selu noseći na poklon žito, mleko i meso. Postrojili bi se pred vratima i jedan po jedan ulazili da odaju počast Pastiru.

Prolazili bi pokraj stola na koji je bio uzdignut tako da bi ih mogao videti. Svako bi ušao i pogledao u divno lice sa nežnim usnama i mekim očima. Međutim, više nije bilo velikih snažnih ruku. Samo glava i vrat i kičma i rebra i opuštena većica tkiva koje je pulsiralo životom. Ljudi bi gledali njegovo nago telo i videli ožiljke. Ovde je bila noga i bedro, zar ne? Da, a ovde su mu nekada bile genitalije, a ovde ramena i ruke.

Kako živi? pitali su maleni, čudeći se.

Mi ga držimo na životu, odgovarali su stariji. Sudska presuda, govorili bi svake godine. Držaćemo ga u životu onoliko dugo koliko to nauka i razboritost mogu omogućiti.

Onda bi položili poklone i otišli, a na kraju dana Pastira bi premestili natrag u njegovu visaljku, odakle je godinu za godinom gledao kroz prozor kako se menja vreme na nebu. Odsekli bi mu, možda, jezik, ali kako nikada nije govorio, nisu se toga setili. Izvadili bi mu, možda, oči, ali su želeli da vidi kako se smeše.

Serž Brisolo

PUTEVI ZABORAVA

1

Žorž je osećao želju da nosi naočnjake poput konja. Dve pločice od kože ili metala koje bi okačio iznad obraza i tako ograničio svoje vidno polje na put, tek toliko širok da se njime može proći. Kad god bi prilazio ogromnom i veličanstvenom stepeništu muzeja, poželeo bi da svom pogledu oduzme svaku mogućnost da se širi, da prodire u daljinu, te da ga tako ograniči na onaj uski prolaz koji vodi od parkinga do ulaza u muzej, dok bi mu oči ostale prikovane za kožu njegovih loše očišćenih cipela. Zgrada je u njemu budila neobjašnjivu mučninu koja se graničila sa strahom od otvorenog prostora. Bilo je to neko nezdravo pijanstvo, bolje rečeno vrtoglavica, koju su izazivali uporedo postavljeni stepenici, njihova zaslepljujuća belina na suncu. Ponekad je bio siguran da će stepenište, kao neka blistava harmonika, da izmeni svoj oblik pod njegovim koracima, da će početi da se širi, savija i rasteže kroz užasnu zbrku zvukova koju će samo on čuti i da će ga odbaciti sve do pločnika, pošto će stepenici — koji će iznenada postati mekani — gurati njegovo telo kao što talasi nose telo utopljenika.

Ovi arhitektonski oblici koje je jedva nazirao kad bi prilazio zgradi, izazivali su u njemu uvek podjednako, neobjašnjivo stanje neprijatnosti, tako da je izbegavao da se suviše često nađe u njihovoj blizini. Ponekad se pitao da li ova odvratnost, ova nemogućnost da se kreće usred tih ogromnih betonskih građevina, nije poticala od neprirodnog — i savršeno skladnog — rasporeda linija perspektive. Kao neka od onih čudovišnih optičkih iluzija s reljefom gde — u magnovenju — ljudski duh ne može više da razlikuje ono što je unutra od spoljnog oblika, udubljenje od izbočine. Sećao se testova kojima je bio podvrgnut u vojsci: niza crnih mrlja, neobičnih simbola koji su mu ličili na Sanskrit i kojima nije bio u stanju da pripiše bilo kakvo značenje pre no što su mu, pomoću olovke, pokazali da se u stvari radi o izvrnutim otiscima sasvim običnih slova. Otada je mrzeo sve te vizuelne varke, "prividne reljefe" ili op-

art. Izgledalo mu je da i muzej deluje kao zamka za oko. U njegovoj zamisli je bilo nečeg iskvarenog, jedan beskrajno mali i neprimetni deo koji je remetio njegov sklad. Neka linija, neki luk, ugao nekih vrata, nešto istovremeno skriveno i primetno, kao oni crteži za decu gde je mačka sakrivena u uvojcima kose, gde na izgled običan žbun krije "malog Pjera koji tera obruč..." Žorž je čuo za stare mesopotamske zagonetke sa tako zamršenim slikama da ni nekoliko godina proučavanja nije dovoljno da se pronađe rešenje. Sećao se čak da je zapazio jednu od tih fresaka-misterija u nekoj od izložbenih sala u prizemlju. I za muzej su važila ista pravila. Bilo bi potrebno napraviti čitav niz fotografija, istražiti svaki oblik, svaku krivulju, sa lupom u ruci, tražeći ključ, neki znak... Dokaz. Dokaz arhitektonskog besmisla čitave te građevine, dokaz da cela ta zgrada ne može da postoji, da je sve to varka. Ćudljivi kutak prostora i vremena, zamršeni splet nepoznate materije koja je organizovana prema pravilima koje je nemoguće zamisliti. Bio je uveren u matematičku i fizičku nedoslednost građevine. Muzej nije bilo moguće opisati nikakvom jednačinom: TO JE BILA PREVARA!

Jednog jutra, Žorž se toga veoma dobro sećao, došao je da se smesti u salu sa baraljefima iz Mesopotamije i poneo sa sobom vojničku vreću za spavanje, dve papirne kese pune sendviča i konzervi, sanduk piva i punu kutiju aspirina, sa čvrstom namerom da to mesto ne napusti sve dok ne pronađe odgovor na pitanje napisano u prevodu ispod kartuše ispunjene znacima klinastog pisma:

"Hamenoteb polazi za Ninivu i dok se penje u kola vidi da su mu ukrali konja. Gde je konj? Nađite ga!"

Prema podacima unetim u katalog izložbe, šest godina je trajalo istraživanje petorice filozofa pre nego što je pronađeno rešenje. To rešenje je zatim izgubljeno u požaru velike biblioteke u Aleksandriji, zajedno sa drugim remek-delima. Žorž nije nameravao da se u pogledu metoda rada takmiči sa pet mudraca iz antičkog doba, jednostavno se uzdao u sreću. Pronalaženje Hamenotebovog konja predstavljalo bi sticanje nadmoći koja za njega uopšte nije bila beznačajna.

Proveo je tamo pet dana i šest noći, sav u groznici, sa očima bolnim od napora dok je proučavao izvanredno očuvanu fresku staru toliko vekova, tragajući za obrisom Hamenotebovog konja među naborima odela, među šarama u mermeru, među ukrasima na čašama iz kojih su ljudi pili. Uzalud. Cela slika počela je polako da se okreće u njegovoj glavi, mešajući boje i oblike, kao pakleni metež u kome su se stubovi, ljudi, žene, palate, vrtovi, pretvarali u ogromnu i demonsku anamorfozu. Na kraju je zapao u stanje obamrlosti puno priviđenja rođenih iz isparenja piva i, uvijen u

vreću za spavanje kao u nekakvu ljušturu, zaspao na popločanom podu. Njegova žena Elsi, koja nije znala za taj poduhvat, pronašla ga je dvadeset četiri sata kasnije kako, pun aspirina i sredstava za spavanje, mrmlja nepovezane reči poput neke proročice čija se proročanstva ne mogu odgonetnuti.

Muzej je još jednom odneo pobedu. Kao rešenje, sada mu je preostalo samo nošenje naočnjaka i ponekad bi počeo sasvim ozbiljno da razmišlja o tome kako bi rasporedio kaiševe oko glave, gde bi stavio kopče, koliko bi bila širina komada od kože. Naravno, Elsi mu se rugala: "Trebalo bi da predvidiš i štitnik", dobacila mu je zlobno, "za slučaj da poželiš da pogledaš nagore, i ortopedski okovratnik koji bi te sprečavao da podigneš glavu. U stvari, trebalo bi da se krećeš sa glavom pokrivenom neprozirnom vrećom ili da pokloniš svoje oči banci organa za presađivanje..."

On na to nije rekao ništa, ali su posle toga njegove mape sa crtežima bile pune skica i maketa koje su sa puno fetišizma pretvarale u stvarnost jedino sredstvo koje je mogao da zamisli kao zaštitu od opakog uticaja tog mesta.

Jednog dana, u radionici u svom podrumu, pomoću starih kožnih kaiševa poskidanih sa kofera koje će pronaći na raznim mestima u stanu, on će već sprovesti u delo svoje planove. Biće dovoljna jedna obična nitna, najvažnije je sve dobro izmeriti i...

Želeo je da porazgovara sa drugim ljudima, da dozna da li i oni osećaju istu takvu odvratnost. Neki psihijatar bi mu sigurno rekao da on samo prenosi na zgradu svoje sopstveno osećanje krivice, da je građevina samo simbolična predstava njegovog sopstvenog ja i da...

Sve je to u stvari bilo pogrešno. On je mrzeo muzej i pre nego što je Elsi... Ali čemu sve to? Niko mu ne bi poverovao.

Žorž je zalupio vrata taksija, očiju prikovanih za pločnik. Strpljivo je čekao, nadajući se da će mrak u velikoj meri ublažiti obrise utvrđenja. Bilo je to dosta jadno lukavstvo, pri čemu je, na paradoksalan način, upravo noć donosila sigurnost.

Ako bude potrebno, ako sumrak bude suviše svetao, on će moći da stavi tamne naočare koje su se nalazile u džepu njegovog sakoa. Bio je duboko svestan opasnosti koja preti ako se čovek ne suprotstavi takvim opsenama. Već je kao mladić dobijao povremeno napade bolesne sumnjičavosti, tako da je po tri puta za redom otvarao isti koverat da bi se uverio da se u njemu još nalazi pismo koje je upravo stavio unutra. Ponekad bi mu se uveče dogodilo da po čitav sat gleda česmu u kupatilu da bi se

uverio da je zaista zatvorena. Elsi, koja je već legla, tada bi ga dozivala svadljivim glasom: "Šta radiš? Dođi već jednom!", čime bi samo povećavala njegovu nelagodnost, remeteći osećanje sigurnosti koje je pokušavao da stvori u sebi. Strepnja i razdraženost bi ga tada naterali da tiho izgovara svoje zaključke, kao da time doprinosi njihovoj uverljivosti: "...Okrećem zavrtanj do kraja. Otiče poslednja kap. Voda je zaista zatvorena..." Ostajao bi tako po nekoliko minuta, mrmljajući svoju smešnu molitvu iznad lavaboa kao iznad neke čudne škropionice, dok bi se neprestano, kao lajtmotiv, čuli Elsini povici: "Ugasi svetlo, zaboga! Možeš da drkaš i u mraku! Meni se spava!" Napuštao bi kupatilo sa osećanjem majke koju silom odvajaju od deteta, sa grčem u stomaku, i ne bi mogao da zaspi do prvih svetlosti zore. Koliko se puta ponovio taj isti obred? Znao je da takvi besmisleni postupci predstavljaju u stvari prikriveni oblik bolesti ličnosti, slabljenje veza sa stvarnošću, pa čak i početak šizofrenije. Jedne večeri, kada je ostavio Elsi polazeći na višednevno službeno putovanje, čim je seo u voz počeo je da misli da je, ne znajući, možda zadavio svoju ženu pre polaska. U izmenjenom stanju svesti.

Tačno je bilo i to da je izmenjeno stanje svesti od pre izvesnog vremena bilo predmet njegovih osnovnih opsesija. U istom trenu znoj mu je oblio lice. Za samo deset minuta, počeo je da sumnja u svoje postupke, u svoje kretnje, a mogućnost da je ubistvo izvršeno nekoliko sekundi pre no što su se zatvorila izlazna vrata, učinila mu se savršeno prihvatljivom. Iskočio je iz vagona koji je već počeo da se kreće, nesposoban da sačeka sutrašnji dan da bi telefonirao Elsi i tako se uverio da je zaista živa. Pored toga, telefonski poziv ne ostavlja opipljiv trag i čim bi spustio slušalicu, odmah bi počeo da sumnja da je uopšte obavio razgovor. Bilo bi potrebno da razgovor snimi na mali ručni magnetofon, ali gde da nađe neku radnju otvorenu tako kasno u noć? Na kraju je krenuo kući, unezveren, gotovo u transu. U trenutku kada je pritisnuo zvonce na vratima bio je na ivici nesvestice. Elsi ga je pogledala sa čuđenjem u kome je bilo i neprijateljstva, jasno pokazujući da mu ne veruje kada je, zamuckujući, ispričao nešto o zaboravljenom materijalu, o izgubljenim beleškama. Možda je čak pomislila da je hteo da je "nadzire", da je iznenadi u samom činu neverstva?

Sve do sutradan ujutro, zadržala je svoj uvređen i nepoverljiv stav. Te večeri je zaista osetio da ga je okrznulo osećanje ludila. Kao da je doživeo rascep ličnosti, prisustvovao je — miran i potpuno svestan, čak i kritičan — pojavi osećanja izgubljenosti kod onog drugog dela samog sebe, koje ga je nateralo da siđe sa voza i da pozove taksi, mašući rukama kao luđak usred uličnog meteža.

Da, upravo je te večeri potpuno jasno shvatio šta znači "ludilo".

Strah je delovao na njega kao otkrovenje, kao elektrošok i, počev od tog trenutka, napadi sumnje su postali sve slabiji i sve ređi. Možda će se isto dogoditi i u pogledu muzeja, ali u to nije bio posve siguran.

Krenuo je prema stepeništu, oborene glave, poluzatvorenih očiju, idući kao pijan čovek koji — nesposoban da uskladi svoje pokrete — pušta da ga težina tela vuče niz ulicu u kojoj nema šta da traži i koja ga sve više udaljava od početnog pravca kretanja.

Uspinjao se nespretno, presavijen na dvoje, kao da mu je kičma odjednom postala nemoćna da se bori sa težinom glave koja je teška, tako teška... Činilo mu se da će se njegova lobanja odjednom zaustaviti usred tog uspinjanja, da će se težinom gvozdene kugle razbiti o mermer plavičast od sumraka.

Kada je konačno otvorio visoka zastakljena vrata, nelagodnosti je nestalo. Hol je odisao bezličnošću svojstvenom svim javnim zgradama. Isti polumrak poput onog u akvarijumu, isti miris prašine, ista drvenarija sa oguljenom bojom.

Čuvar posivelog lica nije se ni pomerio. "On se nikad ne miče", šapnula mu je Elsi jednom prilikom, "uverena sam da je mrtav!" Tačno je bilo da je slabašni starac u preširokoj plavoj vunenoj uniformi više podsećao na neku mumiju izvučenu iz vitrine muzeja nego na živo ljudsko biće. Žorž bi se mogao opkladiti da se u stvari radi o voštanoj figuri. Kao da na taj način uprava muzeja upućuje upozorenje obrazovanim posetiocima. Kad bi se čovek približio čuvarevoj kućici od mrkog drveta, otkrio bi možda, zalepljen na đon nepomičnog čoveka, sledeći natpis: "Br. 1: Čuvar muzeja. Model 1950—1970 (vojno lice ili policijski službenik u penziji, zadužen za čuvanje izložbenih sala)." Uostalom, čemu bi služio čuvar kada niko nikad nije posećivao muzej? Nikakva grupa turista nije više obilazila njegove hodnike, a gomila ulaznica ostavljena iza prljavog stakla kase već je polako počela da žuti. Izgleda da je muzej delovao odbojno na ljude, u čemu je Zorž nalazio potvrdu svojih paranoidnih teorija.

Trenutak pre no što je ušao u predvorje, ruka mu je dodirnula hrpu prašnjavih kataloga ostavljenih na tlu, ali je taj pokret bio sasvim nepotreban jer je on već poznavao njihovu sadržinu, pošto ih je više puta pročitao zajedno sa Elsi, sklupčanom usred gomile zgužvanih čaršava, dok je očajnički pokušavao da nađe neku razonodu za mladu ženu koja je sve češće patila od napada depresije.

Ušao je...

Izloženi predmeti bili su postavljeni na četvrtasta postolja od tamnog, uglačanog drveta. Čim bi prešao prag prostorije, posetilac bi naišao na prvi predmet: poluotvoren kofer od papira sa utisnutim šarama i zatvaračem od kartona, iz koga je provirivao nakovanj potpuno pokriven rđom. Nakovanj je bio stvaran i nije bilo nikakve sumnje da bi njegova težina odmah pocepala taj slabi kofer ako bi neki putnik odjednom osetio potrebu da dograbi dršku te maštovite tvorevine i otrči do najbliže železničke stanice. Međutim, ta protivrečnost između sadržine i onog u čemu se ta sadržina nalazila dovodila je Žorža u stanje opčinjenosti. Ličilo je to na neku kutiju za dragocenosti koja bi se odjednom pokazala krhkijom i dragocenijom od onog što treba da u sebi skrije i zaštiti. Neka vrsta logičkog paradoksa koji se kao odjek ponavljao iz sale u salu.

Žorž se kretao lagano, prema koreografiji koja je već mesecima bila unapred utvrđena. Znao je da će se sada udaljiti od papirnatog kofera idući unazad i da će, kad pređe tri koraka, napraviti mali zaokret udesno, obuhvatajući pogledom borna kola prirodne veličine ostavljena tu, na postolju od lakiranog hrastovog drveta. I svaki put kada bi ih ugledao, osetio bi isti šok kako podriva logičke procese njegovog uma.

Tenk — tačna kopija američkih oklopnih kola iz Drugog svetskog rata tipa Šerman — bio je napravljen od porculana, tako tankog da je mestimično izgledao providan.

"Ti nikad ništa nećeš shvatiti", obično bi jetko govorila Elsi kada bi stigli do tog mesta, "to nije kopija! To nije umetničko delo! To je običan predmet za upotrebu, koji nije napravljen sa namerom da bude lep. To je jednostavno tenk, onakav kakvog su ga izvukli iz peska Abilena... PRAVI TENK!"

Žorž se ponekad pitao da li mu se žena ruga. Kako takvo delo može biti stvarno kada ne odgovara nijednom zahtevu koji se postavlja pred obična borna kola? Zar nije jasno da bi se ta krhka i prozirna školjka, tanka kao šolja za čaj, rasprsnula pri dodiru sa prvom preprekom na koju bi naišla?

Žorž je prišao bliže. Svetlost pocrnelih neonskih svetiljki, mada bleda, bila je dovoljna da neki delovi mašine postanu providni. Nije mogao da odoli i ispružio je ruku, dodirujući vrhovima prstiju porculanske zavrtnje, porculanski oklop, porculanske cevi mitraijeza, porculanske gusenice, blistave, nestvarne... Znao je da je uzaludna svaka nada da bi se mogao popeti u kupolu i kroz nju ući u unutrašnjost mašine. Težina njegovog tela bi bila dovoljna da sve to pretvori u prah, kao da bi čekićem udario porculanski čajnik. Ipak je znao da unutrašnjost tenka skriva granate

od fajansa, mitraljeske redenike sa mecima koji se prelivaju u duginim bojama, mlečno beli poput najfinijih tanjirića od porculana, tako glatki pri dodiru...

Ne, on se nikad neće složiti s tim da vozilo koje ovako izgleda nije umetničko delo. Nikada. Pa ipak...

Pomislio je da mora da prekine tu čarobnu nit koja ga zadržava u blizini tenka, ako ne želi da ostatak noći provede posmatrajući tu apsurdnu, nemoguću olupinu. Ovo čudovište koje je zalutalo u svet potpuno zasnovan na razumu.

Pomerio se, teško izlazeći iz stanja opčinjenosti, ali već su drugi predmeti počeli da pevaju pesmu sirene koja očarava, primoravajući ga da svoje cipele pomera po prostranom škripavom parketu, prisiljavajući ga da se bezglavo baci u to more koje miriše na vosak za glačanje poda i koje se prostire između malih ostrva sačinjenih od postolja sa izloženim delima. Kretao se, povijenih leđa, obuzet pijanstvom koje je u njemu izazivao muzej, obuzet nezdravom vrtoglavicom, išao je prema mračnim ogledalima zastakljenih površina, ispruženih ruku, krećući se kao zombi i zaustavljajući se tek kada bi licem udario o hladnu površinu stakla.

Tu se sada nalazio revolver od kristala kroz čije providno burence su se nazirale bakarne čaure metaka. Suludi revolver koji se mora rasprsnuti pri prvom pucnju. Oružje osuđeno da se pretvori u oblak kristalnih čestica čim bi oroz udario o kapislu metka spremnog da bude ispaljen.

Malo dalje se nalazila granata od sive čoje na kojoj je skalpelom bio napravljen prorez kroz koji se mogao videti eksplozivni naboj od perja i malih mrtvih ptica...

"Svi ovi predmeti su stvarni!", uporno je ponavljala Elsi tokom svake posete. "Sasvim obični, kao neki čekić ili klupče kanapa. Njihova osobenost, njihov izgled umetničkih dela mogu se jednostavno objasniti činjenicom da oni dolaze iz nekog DRUGOG SVETA..."

Žorž bi klimao glavom i ponavljao kao naučenu lekciju ili lozinku: "...Neki drugi svet..."

Ali nije u to verovao.

Sada se kretao malim koracima, obraza priljubljenog uz staklo ogromnog izloga, udišući opori miris prašine i bakarnih brava. Pred njegovim očima nizali su se komadi neshvatljivog i čudesnog rublja: ženske gaćice od šmirgla, pidžame od livenog metala koji se ne može savijati, neka vrsta uniforme za nepokretnost u koju bi

čovek morao da bude zakovan pre spavanja. Spavaćice isklesane od hrapavog kamena sličnog granitu, podvezice i prsluci od gvožđa ogromne težine, noćne košulje od betona, papuče od cementa, toliko teške da bi mogle poslužiti kao sidro nekom čamcu. Čitav niz odevnih predmeta izvađenih iz spremišta nemogućeg, neka vrsta antiteze najelementarnije udobnosti, zbirka odeće namenjene misterioznim tekućim mučenjima, garderoba-fosil pod čudotvornim uticajem toka vremena pretvorena u ljušture i oklope.

Žorž je, opijen, neprestano išao dalje. Kad bi samo mogao, odskakao bi poput metka od jedne vitrine do druge. Kakvi ljudi iz košmarnih snova su mogli da navuku na sebe ove prnje? Iz kakvog mazohizma je proistekla ovako zamišljena odeća? Teturao se, pokušavajući da izmisli bića tvrđa od tuča, kako savijaju ova odela od bronze ne ulažući u to veći napor nego da se radi o najlonu ili svili, ali njegov duh se gubio na tom bespuću, tonuo u močvaru nemoći. Sledeća sala primila ga je u sebe otkrivajući pred njegovim očima kasu od pečene zemlje, crvenu kao saksija za cveće, lomljivu, krhku, spremnu da se rasprsne kao ljuska od jajeta pri najmanjem udarcu rukom. Tu su se još mogli naći, u raznim delovima sale, vojnički šlemovi od porculana ili obojenog stakla, vojničke uniforme od mekog papira, pendreci od srži zovinog drveta... Žorž se ponovo zadubio u razne pretpostavke.Treba li da zamislimo da su to oružje i ta odeća bili stvoreni za neka krajnje osetljiva bića, beskrajno nežne građe, koje bi mogao da povredi udarac pendreka od vate, za muškarce, ratnike, slabije od svilenog papira njihovih uniformi, ili je u svemu tome trebalo videti neki estetski ceremonijal, meditaciju nad mentalnom zbrkom koju nameće antitetska struktura predmeta, kao, na primer, ta meka batina čiju upotrebljivost i delotvornost svodi na nulu materija od koje je napravljena?

Elsi bi počela da urla od besa kad bi začula da se iznose takve pretpostavke.

Jednom su se žestoko posvađali po povratku iz muzeja. "Ti nećeš da shvatiš", povikala je na kraju, "ti se čvrsto držiš za ono što je poznato, banalno, svakodnevno."

Spustio se na klupu koja je bila pričvršćena za pod. Izgubio je pojam o vremenu. Koliko je sati? Ništa nije znao. Naspram mesta gde je sedeo, jedna naduvena ljudska glava, sušta suprotnost malim osušenim glavama kakve prave Indijanci Živarosi, ispunjavala je ceo drveni okvir veličine dva metra sa tri metra. Kosti i tkivo koji su postali elastični posle dugog stajanja u rastvoru za omekšavanja, stvorili su neku vrstu mehura koji se mogao naduvati kao najobičniji balon (pošto se prethodno zašiju svi otvori, nosnice, usta, uši) i tako je dobijena ova čudovišna stvar veličine malog slona, koja ga je sada gledala kroz staklo akvarijuma. Malo dalje, na hipertrofiranim

stopalima neke Kineskinje, sedefasto se prelivala koža zategnuta kao da će da prsne. I tu je postupak imao za cilj da podražava jedan običaj, prikazujući ga kao potpuno obrnut proces. Prsti, tabani, koji su nekad bili veoma mali, sada su postali ogromni. Žoržu se u svesti pojavila rečenica pročitana jednom u nekoj zaboravljenoj knjizi:

"Đavo je vladar obrnutog sveta..."

Osećao je umor, strašnu žeđ, kao posle dugog pešačenja i prelaska brojnih kilometara. Uostalom, zar nije upravo to učinio? Koliko je vremena proteklo od njegovog ulaska u hol?

Jedna plava svetiljka žmirkala je na sredini zida, označavajući prvo mesto za snabdevanje hranom. Metalni orman sa odeljcima, prorezima i dugmadima, gde je posetilac mogao da povrati snagu pre no što krene u obilazak sledeće sale. Prišao je bliže. Prašina je prekrivala svetleće oznake na automatu, skrivajući natpise na kojima su bile naznačene razne vrste namirnica. Sasvim blizu, na jednoj klupi, padao je u oči ostatak nekog omota živih boja. Dok je po džepu tražio sitniš, zapazio je da su otvori za ubacivanje novca začepljeni čitavim spletom paukovih mreža koje su se protezale sve do ručki na odeljcima za isporučivanje hrane. Bilo je očevidno da se ovde niko nije zaustavio već mesecima, a možda čak i godinama. Pogled mu je mahinalno skrenuo ka korpi od gvozdene mreže koja je stajala pored aparata, tražeći tragove crvenila za usne na dvema požutelim plastičnim čašama koje su tu bile bačene. Boja koju je Elsi ranije upotrebljavala imala je neko izveštačeno, pomalo smešno ime, savršen proizvod reklamnog snobizma koji se koristi u oblasti kozmetike. Uostalom, on nikad nije mogao da ga tačno ponovi, ali to je bilo nešto kao "Ružičasta boja škriljca"... Da, tako je, "Ružičasta boja škriljca".

Ali ni na jednoj čaši nije bilo tragova crvenila... Ako se dobro razmisli, ONA je mogla da krene i nekim drugim pravcem, postojala je samo jedna mogućnost prema nekoliko stotina drugih mogućnosti da je ONA prošla upravo kroz ovu prostoriju. Pored toga, nije bilo nikakvog dokaza da je ona stavila crvenilo na usne TOG JUTRA...

Zastao je za trenutak, zbunjen, premeštajući se s noge na nogu, držeći novac u ruci. Konačno je odlučio da probije lepljivu prepreku od paučine, pritisnuo je nasumice dva dugmeta, jedno u odeljku "Jelo", drugo u odeljku "Piće". Posle kraćeg brujanja, mašina mu je isporučila čašu do vrha punu ružičaste tečnosti i hranljivu proteinsku tabletu (na omotu je pisalo 2500 kalorija) sa mirisom čokolade. Sve je to pojeo i popio ne obraćajući pažnju na ono što čini. Znao je da može da nastavi sa obilaskom cele noći, idući iz sale u salu, ali da ipak neće uspeti da sazna gde su

granice ovog mesta. Iza jedne galerije nalaziće se druga galerija, na kraju jednog hodnika biće novi hodnik. Muzej je bio lavirint smešten na nekoliko spratova. Pošto bi se popeo i sišao niz dvanaestak raznih stepeništa, posetilac bi izgubio svaki osećaj za orijentaciju u prostoru i vrlo brzo bi priznao da je nesposoban da odredi nivo na kom se izgubio.

"Siguran sam da su oznake pogrešne", rekao je jednog dana Elsi, "izmešali su brojeve spratova. Zar ne nalaziš da je čudno da sa prvog sprata treba da se POPNEMO u prizemlje i SIĐEMO na drugi sprat?"

Ona ga je, kao i obično, ismejavala odgovarajući mu da je sasvim lako naći put pomoću "elektronskog vodiča" i da je stoga smešno gubiti vreme u čitanju oznaka koje su verovatno zastarele i sada više nemaju nikakvog smisla.

Žorž nije voleo "elektronskog vodiča": metalni paralelopiped veličine upaljača koji se za nekoliko metalnih novčića mogao dobiti iz automata smeštenog usred predvorja. Kada bi stavio "vodiča" u džep, posetilac bi mogao da se uputi kroz čudovišnu geografiju muzeja ne brinući o pređenom putu, mogao je sasvim mirno da se izgubi u spletu izložbenih sala i vitrina bez i najmanjeg straha, jer kada bude smatrao da je poseta završena, biće potrebno samo da izvuče "vodiča" iz džepa i da pritisne crveno dugme na sredini kutije koja će mu tada pokazati gde je izlaz. Mala metalna kutija koju će nositi vazdušna struja iskočiće mu iz ruke i lebdeći na metar visine od poda, krenuće na put povratka dovodeći nepogrešivo izgubljenog posetioca u sredinu ulaznog hola, najkraćim putem, prilagođavajući svoju brzinu brzini kretanja čoveka, zaustavljajući se kada bi ovaj odlučio da zastane kako bi spavao ili jeo i idući dalje kada bi posetilac želeo da nastavi svoje kretanje. Poslušna, strpljiva kutija kao dobro dresiran pas. Ipak, Žorž je mrzeo tu spravu, pa je čak išao i dotle da izjavi kako je ona opasna. "Zamisli", imao je običaj da ponavlja svojoj ženi, "zamisli da se ta prokleta kutija pokvari! Da dođe do kratkog spoja i da ona počne da se vrti u krug! Šta bi onda učinila?" Ali Elsi bi svaki put samo slegnula ramenima: vodič NIJE MOGAO da se pokvari.

Sa teorijskog stanovišta, sistem je bio savršen. Čovek je mogao da uđe u zgradu i da u njoj ostane godinu dana, sa rukama u džepovima. Automati su isporučivali hranu i piće bez obzira na kom se spratu posetilac nalazio, ako je prethodno nabavio zvaničnu kreditnu karticu koju je izdavala uprava za pitanja umetnosti i kulture. Noću je lako mogao naći klupu za spavanje, a svaka sala je u jednom uglu imala kabinu u kojoj se nalazio tuš i WC i gde je posetilac mogao da koristi toaletni pribor, električni

brijač, automat za sušenje rublja, kao i razne sitnice: dezodorans, depilator, tampone, maramice za osveženje itd.

Cena ovih usluga bila je neverovatno niska i jedna godina provedena u muzeju koštala je manje nego mesec dana letovanja u nekom turističkom naselju: ipak je i pored svega toga broj posetilaca bio veoma mali.

"Ima čak i slučajeva oslobađanja od plaćanja, kada se kreditna kartica dobija besplatno", objasnila mu je Elsi, "i uopšte nije teško pribaviti dokumente, dovoljna je fotokopija studentske karte ili potvrda da se čovek bavi umetničkim radom ili...

"Hoćeš da kažeš da država plaća boravak tim ljudima?" zapitao je, zaprepašćen.

"Ma ne država, budalo!", prekinula ga je Elsi, "već ministarstvo za Umetnost i Kulturu!"

Nije se usudio da zatraži objašnjenje, a još manje da dovodi u sumnju odgovor mlade žene, te bi ponekad stao da razmišlja o tom čudnom ministarstvu za Umetnost i Kulturu, toj državi u državi, toj paralelnoj upravi čiji su mu ciljevi bili sve manje i manje jasni.

Sada se osećao bolje, umora je nestajalo, prelazio je u laku glavobolju. Ustao je.

Dobro je poznavao prostorije u prizemlju pošto ih je nebrojeno puta obišao zajedno sa Elsi, kada je ona sebi uvrtela u glavu da treba da prikupi beleške za esej koji je iznenada odlučila da napiše. Žorž ju je hrabrio u tom nastojanju, smatrajući da će intelektualni napor biti blagotvoran protiv napada depresije.

U početku je odlazila u muzej svako poslepodne, a zatim je, vrlo brzo, stekla naviku da provodi jednu ili dve noći nedeljno na ležajima u izložbenim salama. Kada bi Žorž, uznemiren, požurio u muzej misleći da je možda u toaletu progutala čitavu kutiju tableta za spavanje, najčešće bi je nalazio kako spava, ležeći samo u gaćicama i prsluku na nekom divanu između dve vitrine, obraza naslonjenog na torbu sa papirima. Kada je jednog jutra nastojao da je probudi, iz kožne torbe je skliznuo napolje jedan dosije. Preko cele prve strane protezao se sledeći naslov:

Razgovor o krhkosti.

Žorž je sačuvao vrlo loše uspomene na to razdoblje. Elsi je mršavila na očigled, tonula u mrtvilo tokom beskrajno dugih časova. Pošto je mogla da koristi besplatnu ulaznicu, nije mogao da proveri njene kupovine pomoću uobičajenog izvoda, ali je bio siguran da ona ništa ne jede. Kada bi ujutro odlazio po nju, brižljivo bi pregledao

korpe za otpatke pored sedišta. Uvek su bile prazne. Bilo je veoma lako postaviti dijagnozu: anoreksija prouzrokovana nervnim rastrojstvom.

Elsi je bila toliko iscrpljena da nije imala snage da se usprotivi kada ju je smestio u bolnicu. Lečenje je bilo dugo i mukotrpno. Želeći da upotrebi sva moguća sredstva, Žorž je fotokopirao prve stranice *Razgovora o krhkosti,* stavio ih u koverat i poslao odeljenju Studije, Projekti i Realizacije ministarstva za Umetnost i kulturu. Gajio je nadu da bi dodeljivanje neke stipendije, nekog univerzitetskog priznanja, izvuklo Elsi iz apatičnog stanja u kome se nalazila. Čuo je jednom za neku devojku od osamnaest godina koja je postala vanredni profesor na univerzitetu Almohe pošto je tom istom odeljenju poslala koncept plana jedne studije u tri dela na temu: "Veština kontrakcije mišića na licu glumaca komičara poznog perioda carstva na Kritu". Međutim, nikakav odgovor nije izmenio tok Elsinog oporavka i mlada žena je napustila bolnicu dva meseca kasnije, pošto je primila ogromne doze sredstava za jačanje, a butine joj bile pune modrica od injekcija za stimulisanje vitalnih funkcija.

"Kako se osećaš?" zapitao ju je, smeštajući je u krevet i podmećući joj jastuk pod leđa. Gledala ga je dugo, unezverenih očiju, kao da je rečima potrebno beskrajno dugo vremena da dopru do njene svesti.

"Osećam se... kao da sam od porculana", rekla je minut kasnije. "Kao onaj tenk, razumeš? Imam utisak da ću se svakog trena razbiti, da će me neko gurnuti i da ću se rasprsnuti, tras! kao porculanska vaza..."

Nasmejala se nervozno, zatim je dodala pospanim glasom: "Ja sam krhka, krhka. Mislim da sam kao tenk, osećala bih se sigurnom samo u muzeju..."

Smatrao je da je bolje da promeni temu razgovora.

Svuda oko njega vladala je mrtva tišina. Žorž je napregnuo sluh pokušavajući da uhvati odjek koraka nekog posetioca, sušanj nekih izgovorenih reči. Znao je da je to uzaludno, savršeno izolovani bedemi nisu propuštali nikakav zvuk, a zidovi zgrade su do te mere prigušivali šumove spoljnog sveta da bi se i zvuk bombardovanja i sviranje deset hiljada trubača koji se kreću avenijom odbili o neprobojne zidove građevine, tako da ni najmanji decibel ne bi uspeo da prodre kroz beli i uglačani kamen. Žorž se sagnuo da odveže cipele. Noge su ga bolele. Skinuo je čarape i obesio cipele oko vrata, kao što je video da to čine sportisti. Dodir ledenog uglačanog parketa doneo mu je ogromno olakšanje. Nastavio je da hoda.

S desne strane ukazala se sala posvećena klasičnoj skulpturi. Na mermernom postolju, jedna kocka od savršeno čistog voska veličine manjeg kofera presijavala se na svetlosti. Kad bi se čovek približio, mogao bi da vidi u njenom središtu kao neku senku, neku vrstu tamnog jezgra čiji su obrisi bili veoma nejasni. Žorž je dobro poznavao taj predmet, bio je to jedan od onih predmeta koji su očaravali Elsi i o kojima je ona opširno govorila u svom eseju o krhkosti. Kocka od belog i čvrstog stearina predstavljala je neku vrstu kutije u koju je bila smeštena skulptura od crnog voska, tako da su oba predmeta činila nedeljivu celinu. Prema podacima iz kataloga, mali nevidljivi kip koji se tek nazirao kroz neprozirne stranice kutije u kojoj se nalazio, bio je delo neviđene lepote, neki su čak govorili o njemu kao o "najznačajnijem delu zapadne umetnosti" i upoređivali ga sa Miloskom Venerom ili Mona Lizom. Da bi sada doprli do tog remek-dela, trebalo bi da prethodno rastopimo kocku koja bi taj postupak u isti mah izazvao omekšavanje i topljenje skrivene statuete, čime bi se i kutija i dragocenost koju ona čuva pretvorile u istu bezobličnu i bezvrednu masu. Ljudi su se, prema tome, morali zadovoljiti tom senkom, tom tamnom mrljom koja je, po rečima nekih, predstavljala otelotvorenje lepote i koja se nejasno ocrtavala u središtu kocke od snežno belog voska, kao ironična potvrda nemogućeg i apsolutnog. Iz podataka sadržanih u katalogu, moglo se još doznati da su police univerzitetskih biblioteka bile prepune radova posvećenih pokušajima opisa nepoznatog predmeta i da su mnogi izneli bezbroj hipoteza i pretpostavki, bez zadovoljavajućeg rezultata. Uostalom, i Elsi je preduzela dva studijska putovanja od po petnaest dana da bi pročitala navedene radove, ali se vratila razočarana i mrzovoljna, tvrdeći da nijedan od univerzitetskih stručnjaka nije "ni za pedalj" napredovao u otkrivanju istine. Žorž, međutim, nije mogao da se oslobodi izvesne podozrivosti. Kako je u stvari minijaturni kip mogao da odoli vrelom belom vosku od koga je napravljena kocka u koju je smešten? Njemu se činilo da je skulptura morala da se rastopi u toku tog postupka i, po njegovom mišljenju, svetlucava kocka je sada krila u sebi samo bezobličnu crnu grudvu, lišenu svake umetničke vrednosti. Izložio je Elsi svoju sumnju, ali mlada žena je sležući ramenima odgovorila da je to pitanje odavno razrešeno kao Hajsenmanov postulat. Žorž je morao da otvori enciklopedijski rečnik da bi saznao da je Fred S. Hajsenman, doktor pet ili šest univerziteta, pre trideset godina izneo hipotetički stav prema kome vajar ni u kom slučaju nije mogao da pribegne mistifikaciji i da se operacija stavljanja skulpture u kocku odvijala uz primenu nepoznatog tehničkog postupka čija je tajna sada izgubljena, a koji je obezbeđivao da statueta ostane potpuno netaknuta. Istraživač se u iznošenju svog stava oslanjao na brojne citate iz deta koje je napisao sam umetnik. Ovo "objašnjenje" se Žoržu nije činilo sasvim ubedljivim, ali je Elsi pridavala tako velik

značaj misterioznom delu, da nije želeo da mladoj ženi kvari oduševljenje iznoseći svoje mišljenje prožeto skepticizmom.

Kad god bi ulazio u tu salu, pažnju bi mu privukla vitrina koja se nalazila u desnom uglu. Tu je bio kovčežić izložen, bez ikakve zaštite od radoznalosti prolaznika. Neka vrsta sjajne, lakirane kutije sa tankom drškom prekrivenom zlatom i pričvršćenom na sredini onog dela koji je predstavljao poklopac. U obaveštenju se moglo pročitati da kovčežić — koji nije bio zaključan — sadrži u sebi izvanrednu zbirku japanskih pornografskih slika. Međutim, čim bi se podigao poklopac, u istom trenutku bi se pokrenuo mehanizam hemijskog samouništenja koji bi sve fotografije pretvorio u pepeo u jednom deliću sekunde, pre no što bi oskrnavitelj imao vremena da uoči i najmanju pojedinost.

Tolika izopačenost je naprosto oduševljavala Žorža. Zabrana je podsticala radoznalost posetilaca i dovodila je do krajnjih granica, tako da su sigurno mnogi od njih morali besno da gurnu ruke u džepove da bi se oduprli iskušenju da podignu savršeni, lakirani poklopac.

Takva estetska zastranjivanja imala su velikog uticaja na Elsi i veoma brzo mu je priznala da oseća želju da i sama obavlja slične eksperimente, da napravi iste takve zamke kroz koje ljudski duh luta, neodoljivo privučen zanosom opsene.

Teorijski posmatrano, Žorž bi morao da se raduje takvoj odluci, ali on se pomalo bojao jednog takvog pokušaja. Ako mlada žena pretrpi neuspeh i ne postigne ono za čim teži, neće li onda pasti u još veću depresiju? Pre nego što je odlučio da se umeša, ona je već poslala više oglasa jednom stručnom umetničkom časopisu preko koga su umetnici pronalazili razne pomoćnike, modele i učenike. Od tog trenutka, provodila je najveći deo dana vrebajući poštarev dolazak i očekujući neku poruku.

Jedne večeri, vrativši se kući, zatekao je svoju ženu kako pevuši. Poseta frizeru je njenu dugu i ravnu kosu pretvorila u čupavu loptu zvanu "afro frizura", nosila je novu bluzu bez prslučića odozdo (ona, čija je sramežljivost bila tolika da nije nosila bikini, već se na plaži pojavljivala u gotovo smešnim kupaćim kostimima koji su u najvećoj mogućoj meri pokrivali telo), a njene gole butine izvirivale su iz sasvim kratkih pantalonica koje čak nisu prelazile ni preko prepona.

"Primila sam odgovor!" dobacila mu je odmah, zatvarajući nogom vrata od kupatila i trudeći se da sakrije dve putne torbe koje su već bile zatvorene.

"I sada odlaziš?"

Počela je nervozno da razmahuje četkom za kosu, očevidno pokušavajući da se priseti govora koji je brižljivo pripremila i koji je sada odjednom zaboravila.

"Možda, još nisam sigurna. Da... U stvari, to je vrlo zanimljivo. Stručna obuka asistenata, svi troškovi su plaćeni. Taj čovek je čuo za mene! Zamisli samo! Luda stvar! Čak je znao i za moja dva rada koja sam napisala na prvoj godini studija i ja..."

Odjednom je zaćutala, svesna koliko je to oduševljenje uvredljivo za njega, ali uzalud, njena nova frizura i odeća bile su dovoljno rečite. Ona više nije bila tu, i ovaj razgovor, ovo dodatno vreme koje ju je razdvajalo od polaska autobusa, ovo iščekivanje, sada je izgledalo kao nepotrebno i neprijatno odlaganje. Seo je, osećajući istovremeno i veliki umor i iznenadne navale besa. U ovom trenutku nalazio je da je lepa i poželjna. Izgubila je svoj večiti izgled eterične intelektualke, odisala je čulnošću i ženstvenošću. Želeo je da snažno zagrize te butine koje su otkrivale kratke pantalonice. Želeo je da dlanovima obuhvati pokretne lopte njenih grudi koje su se ljuljale ispod bele, pamučne bluze. On... Da, bila je lepa i živa, ali spremna za neki drugi život.

"Odlazim", rekla je suvo, udarivši četkom o sto. "Autobus polazi u dvadeset časova. Zvaću te čim budem stigla tamo."

Nije imao šta da kaže na sve to. A želeo je da poviče:

"Ko je taj čovek? Koliko ima godina?" Goreo je od besa, a ipak je ostao hladan, učtiv. Možda i suviše uzdržan... Napravio je rukom pokret koji je značio nešto kao: O.K, O.K, lepo se zabavljaj, zdravo! Elsi je još uvek stajala, očiju uprtih u četku za kosu. Potkošulja joj se podigla, otkrivajući deo pupka. Žorž je za trenutak imao utisak da je oko njega ispisana neka rečenica pomoću jedne od onih specijalnih olovaka koje su se mogle kupiti u svim parfimerijama. Najčešće su ih upotrebljavale devojke da bi ispisivale na najintimnijim delovima tela poruke ili nepristojne pozive, namenjene isključivo njihovim ljubavnicima. Bio je to veoma glup običaj. Zar je Elsi otišla tako daleko? Da li je i ona obrijala svoj venerin brežuljak da bi na njemu napisala neku glupost kao "sledeći!" ili "besplatno za plavokose!", onako kako je video u nekim časopisima da to rade mladi? Mrak mu je pao na oči. Čuo je njen glas:"O.K,vreme je da krenem, ne treba da me pratiš do autobuske stanice, umoran si. Bye! Javiću ti se, ne brini!" Osetio je na obrazu lak poljubac, zatim je začuo kako se jedna za drugim zatvaraju vrata. Kad je došao sebi, odjednom je shvatio da mu nije ostavila nikakve podatke po kojima bi je mogao naći, ni neko ime ni broj telefona. Besno je skočio sa stolice na koju se bio maločas spustio i odjurio u kupatilo. Ladica toaletnog ormarića bila je prazna: Elsi je ponela sa sobom i pilule za kontracepciju. Količinu dovoljnu za

šest meseci! Učinilo mu se da će početi da urliče. I ne poznavajući čoveka kod kog je odlazila, pretpostavila je da će ići s njim u krevet! Žorž se nije treznio sledeća tri dana, pokidao je telefonske žice i povraćao na tepih.

Udaljio se od voštane skulpture, dok je svaki njegov korak izazivao bolnu škripu parketa. Bilo je to kao da se muzej protivi njegovoj poseti, odbija da ga gaze noge nekog beznačajnog posetioca, zahteva da njegovi hodnici ostanu netaknuti. Pomislio je da je sigurno već veoma kasno i da ne treba da ide dalje. Uostalom, stigao je gotovo do granice onog što je smatrao "poznatim prostorom". Preko te granice počinjao je lavirint u koji je bilo opasno ući bez električnog vodiča. Nije smeo ni da zamisli šta bi se dogodilo neopreznom putniku, zar nije već čuo za muškarce i žene koji nisu mogli da nađu put povratka i koje su pronašli mrtve od gladi jer su izgubili svoje kreditne kartice? "Sve su to same laži!" glasio je neizbežno Elsin odgovor.

Žorž se veoma dobro sećao kako su protekla ona tri meseca samoće i očajanja posle odlaska mlade žene na "praksu". Telefonirala bi mu jednom nedeljno, najčešće na brzinu, tvrdeći da "desetoro ljudi čeka u redu pred kabinom..." i da ne može dugo da govori. Bio je gotovo siguran da laže i da se u stvari javlja sa nekog privatnog telefona, ali nije imao snage da o tome raspravlja. Posle mesec dana, izgubio je svaku nadu da će se ona ikada vratiti. Svakog dana bi se odvukao do dragstora da kupi časopis za umetnost u kome je mogao naći vesti sa južne obale i brižljivo bi čitao lokalne novosti. Bio je gotovo siguran da je Elsi krenula prema suncu, prema nekoj od onih snobovskih umetničkih kolonija koje su cvetale duž morske obale i izazivale radoznalost turista. Kada je jednog dana sedeći pred kafanom raširio velike šarene stranice dnevnog lista, pogled mu je pao na fotografiju koja je izgleda bila izvučena iz reportaže o naselju naturista. U prvom planu se nalazila Elsi, potpuno gola, pocrnela, usred vesele skupine muškaraca i žena starih između trideset i sedamdeset godina. Ispod slike je stajalo: "U toploj atmosferi kluba Sent Ul, Hans

Angst proslavlja otvaranje svoje trideset osme izložbe". Tokom nekoliko večeri, Žorž je proučavao tu sliku, s lupom u ruci. Izgledalo je da Elsi s neizmernim divljenjem gleda najstarijeg nudistu, sitnog starčića duge plave brade, verovatno čuvenog Hansa Angsta koji se pominjao u novinama. Zatim je uočio da se rame, kuk i butine mlade žene naslanjaju (ili privijaju?) na telo jednog visokog momka nalik na Hrista, koji je stajao malo iza nje. Naravno, mogao je to biti jednostavno dodir dvaju tela za vreme opšte gužve. Naravno... Već se bio gotovo privikao na svoj usamljenički i sumorni način života, kada se iznenada opet sve izmenilo. Jedne večeri, dok je uzalud pokušavao da zaspi među lepljivim čaršavima, začuo je zvono

sa ulaznih vrata. Otvorivši ih, ugledao je Elsi kako cvokoće na stepeništu, obučena u za nju preširok muški kišni mantil.

"Izgubila sam ključeve!" promucala je, bledo se osmehujući. Žorž je za trenutak poželeo da joj dovikne da je ona pre tri meseca u stvari zaboravila da uzme ključeve jer jednostavno nije imala nameru da se ikada vrati, ali se uzdržao, pošto ga je nešto u držanju mlade žene upozorilo na opasnost. Ušla je i neonsko osvetlenje u kuhinji odmah je otkrilo njeno izmučeno lice i bledilo koje ni tamna boja kože nije mogla da prikrije.

"Kako si?" izrekao je mehanički. Spustila se na stolicu, stavivši sklopljene ruke među gole butine koje su izvirivale ispod kišnog mantila. "Dobro", uspela je najzad da izgovori, nervozno povlačeći nadole svoje pantalonice, kao da želi da dostignu neku pristojniju dužinu. Odlučio je da je ostavi na miru; uostalom ne bi ni mogao da joj bilo šta kaže. Povukao se u sobu, napregnutog sluha, trudeći se da raspozna svaki šum, svaki pokret. Provela je duže vreme u kupatilu, a zatim je sišla u suteren. Najzad se zatvorila u dnevnu sobu i pošto je začuo njeno šmrkanje, shvatio je da plače. Uhvatio je samog sebe kako sa sadističkim uživanjem zaključuje: "Oterao ju je!" Međutim, ta verzija događaja bila je malo verovatna, zbog straha koji je bio jasno uočljiv u ponašanju mlade žene. Čim ju je ugledao, odmah je imao osećaj da ona BEŽI od nečeg, ili od nekog... Ujutro ju je zatekao zaposlenu oko električnog aparata za kuvanje kafe. Izravnala je kosu tako da je sada, kao i ranije, padala potpuno ravna sve do ramena i navukla je jednu od onih svojih bezličnih haljina koje je samo ona umela da odabere. Žorž je zapazio da joj je čak i koža izbledela, mada se tu verovatno radilo samo o običnoj asocijaciji. Kasnije je shvatio da je u kotlu za centralno grejanje spalila odeću koju je nosila "tamo", kao i muški kišni mantil.

Ovoga puta njeno ćutanje nije imalo u sebi ničeg neprijateljskog, već je to bio zadihani muk zaplašene životinje. Nijednom mu se nije poverila. Ostala je sama sa svojim strahom, sa noćnim napadima znojenja, kada bi se uspravila u krevetu dok bi joj spavaćica od najlona bila zalepljena za telo kao pokvašena krpa. Žorž je shvatio da ona beži od nečeg što se dogodilo "tamo", ali se nije usuđivao da zatraži objašnjenje. Zapazio je da u novinama pažljivo čita rubriku kratkih vesti i da se trudi, kada misli da je izašao ili da spava, da na tranzistoru uhvati izveštaje koje emituju policijska kola. Upravo tada je stiglo pismo iz ministarstva za Umetnost i Kulturu. Žorž je ugledao službeni koverat među poštom koja je stigla u deset časova, baš kada je Elsi krenula u kupovinu.

"...Gospodine, pisalo je tamo, naš odbor je izuzetno pažljivo proučio izvod iz vašeg rada *Razgovor o krhkosti* koji ste izvoleli da nam pošaljete na uvid, uočili smo njegove suštinske kvalitete, kao i izuzetnu kulturu autora na koju se oslanjaju neke briljantne analize i smele ali održive hipoteze. Sve su to razlozi zbog kojih bismo bili veoma srećni da prihvatite ugovor za radno mesto glavnog popisivača Nacionalnih muzeja (koji ćete naći u prilogu). Ako ne primimo nikakav odgovor u roku od petnaest dana, bićemo primorani da smatramo da je vaš odgovor negativan."

Sledilo je nekoliko sasvim bezličnih učtivih fraza. Pogledavši malo bolje, Žorž je zapazio da je pismo u stvari običan umnoženi primerak, gde su predviđene praznine popunjene nazivom radnog mesta i funkcije koju treba obavljati. Pored toga napravljena je i greška jer su se primaocu pisma, a to je trebalo da bude Elsi, obratili sa "Gospodine", što je dokazivalo da niko nije pročitao rad o kojem je bilo reči. Uto je Žorž začuo kako su se iza njega zalupila vrata.

"Zaboravila sam novčanik", zadihano je rekla Elsi, a kada je uočila pismo sa službenim pečatom, naglo je probledela.

"Šta je to?" promucala je jedva čujno i zatim doslovno istrgla papir iz njegovih ruku... On je već pokušavao da nađe reči utehe koje bi umirile njeno povređeno samoljublje kada je zapazio ogromno olakšanje koje se ocrtavalo na licu mlade žene.

"Kao da je očekivala da nađe nešto drugo", pomislio je odmah, nešto drugo... "nešto kao poziv da se pojavi pred sudom, na primer?"

"Baš je to glupo, počeo je da objašnjava, poslao sam delove tvog eseja... Znam, nije trebalo da to učinim, bilo je glupo s moje strane da se mešam u tvoj rad, ali sam mislio... eto, ukratko, to je propala stvar, ti kreteni ga očevidno nisu ni pročitali. Videla si šta predlažu? Posao sitnog službenika; kad su tako mislili, mogli su napisati i čistač prašine sa polica ili čistač nacionalnih parketa ili još..." Prekinula ga je. Bilo je jasno da ništa nije razumela od tih njegovih izvinjenja.

"Sve je u redu. To je vrlo zanimljivo", promrmljala je zamišljeno." Vrlo dobro, vrlo dobro. Šta kažu, koji rok? Petnaest dana? Bože! pismo se negde povlačilo, treba odmah odgovoriti!"

Zaprepašćen, video je kako trči da pronađe pero i svoj matični broj. Pre nekoliko meseci, ona bi mu to pismo bacila u lice izjavljujući da je vređaju; nije znao da li sada treba da oseti olakšanje ili da bude uznemiren. Četvrt sata kasnije poslala je poštom odgovor i potpisan ugovor.

"Znaš", došapnula mu je te iste večeri, uvlačeći se u krevet, dobro će mi činiti da radim, sigurna sam."

On se podigao, oslonivši se na lakat.

"Ali kakav je to posao? Ti čak ne znaš..."

"To je administrativni posao", prekinula ga je, "kancelarijski posao, znaš ono, utvrđeno radno vreme od osam do dvanaest, od dva do šest, i tako stalno iz dana u dan..."

"I to te privlači?"

"Biću zauzeta, to će mi dobro činiti, a uveče ću ipak moći da se vratim dovoljno rano da pripremim večeru, zar ne?"

Privukla ga je k sebi, podižući sama, sve do grudi, svoju kratku spavaćicu od ružičastog najlona, a on je nije ni dodirnuo posle povratka sa "prakse". Ona ga je sama privukla, nervozno, kao da želi da prekine svaki razgovor. Ali veoma loše su vodili ljubavni Žoržu je bilo savršeno jasno da se pretvara da uživa. Upravo je to bio trenutak kad je trebalo da oseti ZAMKU! Umesto toga, naterao je samog sebe da celu stvar posmatra sa one veselije strane. Elsi će raditi: biće joj bolje.

Nedelju dana kasnije primila je ono što je, smejući se, nazvala "svojim putnim-nalogom". "Počinjem da radim kroz dva dana", rekla mu je jedne večeri i njemu se učinilo da u njenom glasu oseća ogromno olakšanje. Kao da je rekla: "Još samo dva dana, najzad!" Tolika žurba mu se činila sumnjivom, ali ni ovog puta se nije usudio da joj postavi neka pitanja. Onog jutra koje je bilo označeno u pozivu, ustala je mnogo pre njega i dugo se spremala u kupatilu. Kada je izašla, nosila je neku vrstu vojničke uniforme od jakog, grubog platna, bezobličnu i ružnu. Kosu je skupila u čvrstu punđu, a na nogama je imala duboke planinarske cipele. Zapanjen, Žorž se podigao i seo na krevet.

"Kuda ideš ovako obučena?"

Trgla se i on je shvatio da je mislila da će moći da napusti kuću pre nego što se on probudi.

"Zar ćeš u toj vetrovci raditi u kancelariji?" zapitao je ponovo, sumnjičav, "da li je to administracija ili teren za manevre?" Slegnula je ramenima.

"Ne pravi se lud" rekla je malo čudnim glasom, "obavestili su me da ima dosta posla oko premeštanja stvari, a osim toga arhive su uvek pune prašine. Veruj mi da je potrebno upravo ovakvo odelo. I nemoj da me nerviraš! Zar ne vidiš da imam tremu?"

Bilo je očevidno da to nije istina. Ona nije izgledala uplašena, već bi se pre moglo reći da joj se žurilo da izađe. Instinktivno je pomislio na ono veče kada je krenula na praksu i crveni signal za uzbunu se upalio. Zašto u tom trenutku nije skočio iz kreveta, zgrabio je za ramena, prodrmao i naterao da govori, da već jednom sve prizna? Ali ona mu je već okrenula leđa. Stigavši do vrata, mahnula mu je lakim pokretom ruke. "Zdravo." U njenom glasu se osećala nelagodnost. "Videćemo se večeras", dobacio joj je, ispruživši se ponovo u krevetu. Čuo je kako se vrata zatvaraju. Nije mu odgovorila.

Nije se vratila ni te večeri, ni sutradan, ni sledećih dana. Kad više nije mogao da izdrži, otišao je u administrativno sedište ministarstva za Umetnost i Kulturu gde je jurio iz jedne kancelarije u drugu tražeći objašnjenje, izazivajući nered i dižući galamu. Na kraju, posle mnogih pregovaranja i lutanja kroz hodnike, našao se licem u lice sa omanjim ćelavkom čudno neravne lobanje koji je, s uvređenim i prezrivim izrazom lica, pristao da mu pokaže duplikat akta koji je Elsi potpisala. U dokumentu je jasno stajalo da se mlada žena obavezuje da za ministarstvo za Umetnost i Kulturu izvrši posao inventara, znajući da će zbog obavljanja te dužnosti koja zahteva obilazak svih izložbenih sala muzeja, morati da ostane unutar zgrade u neodređenom vremenskom roku — ali retko kraćem od šest meseci.

"Šest meseci!" zaurla Žorž gužvajući fotokopiju.

"Kako", zapita čovečuljak sa izrazom lažne ljubaznosti koji nije mogao da prikrije koliko uživa u ovom razgovoru, "Zar vi to niste znali? Potrebna je bar godina dana i za običan površni inventar! Neki od naših službenika su bili odsutni pet do šest godina. Neki se čak nikad nisu ni vratili."

Napustio je ministarstvo ne osećajući više ni strepnju ni bilo šta drugo. Elsi ga je varala od početka do kraja, sve vreme je znala na šta je obavezuje potpisivanje ugovora, i kada mu je pre nekoliko dana rekla "svakako ću se vratiti da pripremim večeru" lagala je, namerno, svesno. Sada mu je bilo jasno, ona je potpisala ugovor o stupanju u službu kao zločinac koji grozničavo upisuje svoje ime u spisak regruta pomorske pešadije, dok nalog za njegovo hapšenje počinje da kruži od šerifa do šerifa. Ona se neće vratiti, odmah je bio siguran u to, i nikad niko neće poći da je traži tamo gde je otišla. Muzej, zabranjena teritorija, na čijem pragu je prestajao da važi

zakon drugih ministarstava, štitio ju je sigurnije od dubokih šuma Amazona. Do te mere da bi na pročelje zgrade, tamo gde obično stoje pompezne i naduvene humanističke devize, mogli napisati samo običnu reč "Azil". Da, muzej je bio neistraženo, opasno područje,za koje nikad nije napravljen nikakav plan (Žorž je to znao jer je dugo tragao kroz lavirinte katastara i topografskih ili građevinskih nomenklatura ne otkrivši nikad ni najmanju skicu, ni najmanji nacrt), a na njegovim stubovima se nije moglo naći ni ime nekog arhitetkte, ni bilo kakav datum izgradnje, tako da je sve to ostavljalo utisak zastrašujuće anonimnosti cele građevine. Ponekad bi Žorž pomislio na zdanja antičkog doba čiji su graditelji bez trunke žaljenja bili žrtvovani da bi se sačuvala tajna o položaju nekih prostorija namenjenih čuvanju kraljevskog blaga. U predvorju muzeja nikakav "plan zgrade za posetioce" nije označavao granice građevine. Posetiti muzej značilo je otisnuti se u nepoznato, krenuti naslepo putem nepoznate dužine i pravca. Elsi je odlučila da nestane u onim belim zonama pomoću kojih su nekada obeležavali neistražene zemlje na kartama prvih moreplovaca, i sada je više voleo da ne zna zašto je to učinila...

Ona je za njega bila mrtva, a muzej je postao njen grob; obilazio ga je kao što bi prolazio alejama nekog groblja, sa osećanjem sete kao šetač kroz jesenji pejzaž i pomišljao bi "Prošle su već tri godine!" kao udovac koji nedeljom dolazi do očisti nadgrobni kamen na grobu svoje žene. Međutim, znao je da provodeći vreme u takvim razmišljanjima laže samog sebe, prikriva pravu istinu; da Elsi i dalje živi bez njega, u jednoj od tih sala čiji ga je vrtoglavo beskrajni niz ispunjavao užasom.Da li će se jednog dana vratiti? On to nije znao, a u ministarstvu o tome izgleda niko nije vodio brigu. Onih nekoliko funkcionera sa kojima je uspeo da razgovara o poslu popisivanja, govorili su veoma neodređeno o pojedinostima tog poduhvata. Jedna mlada kontrolorka iz službe za otkrivanje falsifikata koju je jednom pozvao na večeru u nadi da će od nje dobiti neka nova obaveštenja, rekla mu je kroz dim svoje cigarete (pošto su vodili ljubav na zadnjem sedištu njegovog starog automobila): "Prema onom što sam ja čula, radi se o planu napravljenom pre deset godina, o dugoročnom poslu kakve administracija pokreće svakog meseca, ne znajući da li će sve to uspeti ili jadno propasti. Mislim da se pre deset godina umetničko rukovodstvo sastalo da bi donelo odluku o pokretanju operacije popisivanja, sa ciljem da se napravi pokušaj procene stanja nacionalnih dobara, ali niko ne zna da li su odredili tačan rok za obradu rezultata. Možda su smatrali da će obavljanje procene, opisa i pravljenje spiska izloženih predmeta zahtevati trideset godina rada, zato će se ponovo sastati kroz dvadeset godina i tada će odlučiti, sa izveštajem u ruci, da li je taj poduhvat bio dobro ili loše zamišljen!"

"Ali", primetio je Žorž, "vi ste videli da su se ti ljudi zaduženi za inventar vratili, zar ne?"

Devojci su već bila dosadila sva ta pitanja, pa je na kraju samo slegnula ramenima. "Ja? Ne, nikada, ali to nije moj posao."

To je bilo sve. Smatrao je da je bolje da odustane od ispitivanja i da se zadovolji redovnim posetama muzeju, jednom nedeljno; možda će jednog dana, kroz nekoliko godina, kada se bude pomirio sa sudbinom, prestati da dolazi...

Žorž je zastao na početku nove sale. Ovoga puta je bilo već veoma kasno i osećao je užasan umor. Odlučio je da se vrati, pitajući se da li će sledeći vikend provesti u muzeju kao što je to učinio prethodne nedelje, sa vrećom za spavanje, papirnom kesom punom osušenih sendviča i neizostavnim bocama tamnog piva?

Kada je stigao do predvorja, zaustavio se za trenutak da obuče cipele, ali su mu noge bile otečene i morao je da prihvati činjenicu da će iz zgrade izaći bez cipela na nogama. Noć je bila bez mesečine. Osetio je olakšanje.

2

Elsi je beskrajno, beskrajno dugo ležala na leđima u potpunom mraku. Njena svest koja je sada radila usporeno, odjednom joj je dala znak da oseća bol. Mlada žena je izvila telo, grč je popustio, zračeći nejasnim bolom prema kukovima i gornjem delu butina. Ispod njene gole kože, zemlja je bila mekana, kao pepeo. Znala je da je to varka, da joj se tako samo čini zbog rožnatog sloja koji je sada prekrivao njena leđa, stražnjicu i listove na nogama, štiteći telo od uboda sitnog kamenja kojim je bilo posejano polje na kojem je ležala.

Tako razapeta, potpuno raširenih i ispruženih ruku i nogu, osećala se ogoljenom i krhkom, bez odbrane, bez zaštite...

"Ja sam morska zvezda", pomislila je ponovo i pomerila ramena zdesna ulevo dubeći zemlju pod sobom, uprkos kamenju čije su je oštre ivice dodirivale preko rožnatih zadebljanja koja su sad prekrivala celu zadnju stranu tela.

"Ja sam morska zvezda".

Ruke koje su već mesecima stezale njene listove, prsti koji su možda već godinama stezali članke na njenim nogama, preneli su na nju svoju snagu i ona se osećala kao raspeti kome klinovi zabodeni u telo, posedujući neku posebnu moć, prenose novu energiju, čvrstinu kojoj nema ravne. Ne bi umela da kaže da li šake koje su je čvrsto držale u tom položaju pripadaju muškarcima ili ženama, što joj je, uostalom, bilo sasvim svejedno. Važno je bilo jedino to osećanje čvrstog stiska, kao da se radilo o dvostrukom paru lisica od mesa i kostiju. Ona je znala (mada nije mogla sasvim jasno da oseti zbog utrnulosti udova) da su i njeni prsti sada bili spojeni sa drugim nožnim člancima koji pripadaju drugim ljudskim bićima i da ovi isto tako...

Bilo je to izvanredno osećanje, pojačano potpunom tamom koja je vladala svuda unaokolo, i ona se često prepuštala maštanjima u kojima je videla igru morskih zvezda koje se uzajamno dodiruju vrhovima svojih krakova.

"Zvezde sa četiri kraka, koje dodiruju druge zvezde sa četiri kraka poredane po zemlji kao šahovska tabla, kaq mozaik..." šaputala bi ona ponekad, drhteći pri pomisli na prostirku od ljudskih tela koju su oni tako pravili ležeći svi na leđima, vezaani jedni za druge vezama svojih čvrsto stegnutih prstiju, kao živa mreža u kojoj je svaka petlja telo nekog muškarca ili žene.

Mi predstavljamo jedinstvo, mislila je ona, mi smo veliko jedinstvo... Svaki drhtaj jednog dela prenosi se na celinu, i ja zapažam kretanje koje se dogodilo trideset metara daleko od mene, ja više nisam sama...

To je bilo tačno, ona više neće znati za lutanje, za samoću, za strepnju što oseća da niko ne zna za nju u gomili anonimnih bića koja je okružuju. Zaboraviće zauvek strah jedinke koja po svaku cenu mora postojati kao takva. Više nije imala ni ime ni lice, bila je samo jedna petlja u mreži, samo belo polje na šahovskoj tabli... i to je bilo DIVNO!

Zbog mraka svi su bili slepi, čak i kad bi široko, do bola, raširila oči, Elsi više ništa nije videla. Bila je to savršena tama, ništavilo nesvesti, veo agonije. Čudovišna golotinja vasione bez zvezda i planeta, koja je stvarala utisak lebdenja u beskraju nebeskog prostranstva ili počinka oči u oči sa sveopštom prazninom. Čovek koji se boji otvorenog prostora bi poludeo kad bi se nad njim ovako nadnosilo ono što se činilo prostorom bez kraja, vrtoglavicom u praiskonskom obliku. Članovi "velikog jedinstva" su zbog toga još više cenili zemlju na kojoj su ležali i kamenje koje im se zabijalo u plećke, zbog toga su još bolje osećali čvrstinu mreže sastavljene od ljudskih tela, te žive prostirke koju su odlučili da naprave za sva vremena.

Elsi se nikada ranije nije tako dobro osećala. Nije više morala da donosi nikakve odluke, ni da se boji, ni da okleva, ni da sumnja, nije morala više ništa da radi, jer ona nije više bila ništa, samo jedna spona. A ta spona, ma koliko bila mala, bila je od neizmerne važnosti jer je od nje, i samo od nje, zavisila celokupnost mreže. Sada su joj sva njena ranija strahovanja izgledala smešna i jadna, ali bez njih ona nikad ne bi našla svoje mesto usred velikog jedinstva. Celi svoj prethodni život, sada je videla samo kao put ka posvećenju koji joj je nametnula neka viša, nepoznata sila...

Pomerila je glavu za nekoliko santimetara udesno, menjajući položaj vrata, izbegavajući tako pojavu novog grča. Znala je da su stalni dodir sa zemljom i kamenjem i stalno trljanje uništili njenu kosu, tako da joj je lobanja sada bila lopta od gole, tvrde, naborane kože.Znala je da su njena ramena, njeni leđni mišići na koje je bila tako ponosna u toku svog boravka u malom nudističkom naselju Sen Ul, sada bili prekriveni debelim rožnatim slojem, verovatno tamno žute boje, dok su se na zglavcima obrazovali nabori pokriveni ljuspama kao na nogama kornjače. Znala je da su njene butine i zadnjica, nekada mišićave zbog trčanja po pesku i dugih časova plivanja u moru, sada sigurno nepovratno mlitave i izobličene zbog nepokretnosti u toku svih tih godina koje je provela ležeći stalno u istom položaju.

Znala je sve to, ali to uopšte nije bilo važno!

Nizašta na svetu ona ne bi pristala da napusti svoje mesto usred velikog jedinstva. Da joj je pre nekoliko godina neko rekao da će završiti ovde, srećna preko svakog očekivanja, sigurno bi se glasno nasmejala. Ponekad se sećala Žorža, onog jednoličnog nizanja dana koji su predstavljali njihov život, onog ponora praznine na čijoj ivici se neprekidno kretala, kao u klopci između svojih umetničkih stremljenja, miksera i sredstava za pranje posuđa. Jednom, samo jednom, skrenula je i otišla u jedan drugačiji svet i to je zamalo nije skupo stajalo...

Oglas je označio početak svih tih događaja. Oglas o stručnoj praksi, još se toga veoma dobro sećala. One večeri kada se popela u metalnoplavi autobus, odlučila je da učini sve da bi raskinula sa besmislom svog dotadašnjeg života. "Tri meseca, promrmljala je za sebe, rok od tri meseca, ako se do isteka tog vremena ništa ne dogodi..."

Olovkom za šminkanje koja ostavlja neizbrisiv trag i koju je dobila na poklon od prodavačice u kozmetičkom salonu gde je kupovala kremu za sunčanje, ispisala je na telu svoju odluku sićušnim slovima: "Kroz tri meseca ću se ubiti. 6. aprila plave godine." Bila je savršeno svesna da je taj postupak detinjast, ali ona je oduvek osećala sklonost ka fetišizmu mladih.

Autobus ju je odvezao do jednog mesta na morskoj obali, otupelu od vrućine posle trideset sati putovanja. Bilo je to letovalište kakvo je do tada videla samo na televiziji.šuma hotela od hromiranog čelika,visoke zgrade—jedne luksuznije od drugih, ogromni bioskopi na sedam spratova, otvoreni neprekidno dvadeset četiri sata i u čije sale je moglo stati i do trideset hiljada gledalaca. U vreme kada je Elsi tamo došla, vodio se ubilački rat između ljubitelja filma i strasnih obožavalaca pozorišta, tako da se čitav grad grčio u ritmu prasaka plastičnih bombi i požara.

Sva uputstva koja je imala sastojala su se od jednog imena: Nel i adrese nekog mesta na obali mora. Mislila je sa izvesnim uzbuđenjem da se radi o Nelsonu, a posle je otkrila da se u stvari iza deminutiva krije žena — Neli. Što se tiče adrese, bila je to nudistička zajednica sastavljena isključivo od umetnika i smeštena na padini dine, u cestaru veštačke šume palmi.

Neli je na izgled imala oko pedeset godina, bila je to visoka i mršava žena koščata lica sa isturenim jagodicama. Njena golotinja je otkrivala ispod kože tela neprekidno kretanje žila, mišića, živaca.U crvenom odsjaju zalazećeg sunca.njeno telo neodoljivo je podsećalo na ljudsko telo s koga je oderana koža i koje bez stida pokazuje ceo splet svojih krvnih sudova; neverovatno složena struktura njenog tela koje je bilo otkriveno do najsirovijih fizioloških pojedinosti, kao da joj je služila da se podruguje onim diskretnim snobovskim plažama gde se mogu videti samo opušteni trbusi i celulit. Elsi je smatrala da je toliko lepa da od njene lepote zastaje dah.

"Izgledaš kao provincijalka koja želi da se istutnji dok su deca u đačkom letovalištu a muž na poslu!" dobacila joj je Nel čim ju je ugledala na verandi svog bungalova. Kako je Elsi napravila pokret kao da će pobeći, dodala je odmah, uhvativši je za rame: "Ne primaj to k srcu! Ja znam koliko ti vrediš! Čitala sam tvoje radove, prvo ću te osposobiti, a posle ćemo moći da radimo."

Iste večeri primorala ju je da vodi ljubav sa dva muškarca koji su bili članovi zajednice, a sledeće noći su grupom mladića i tako redom, sve dok se Elsi nije oslobodila svih tvorevina mašte koje su je opsedale. To je potrajalo nedelju dana. Posle sedam dana bila je kao nova, spremna. Potpuno pripremljena. Tek tada je Nel počela da joj priča o svom radu.

"Znaš", objasnila joj je svojim dubokim i promuklim glasom kada su jedne večeri šetale zajedno neposredno uz morsku obalu, "i ja sam se veoma zainteresovala za Hajsenmanovu kocku. Ja sam ta koja je potpisala pseudonimom esej *Hajsenman ili estetika tajne".* Nasmejala se otkrivši izraz zaprepašćenja na licu svoje sagovornice...

"Nemoj se čuditi, nastavila je, znam da je ta knjiga postala neka vrsta biblije na univerzitetu, ali sada je sve to prevaziđeno, počinjem ponovo od nule. Zbog toga mi je potrebna asistentkinja. Potreban mi je neko ko može da mi pomaže u mojim eksperimentima..." Zastala je, pogledala Elsi očima čiji je pogled iznenada postao strašno strog i izrekla odsečnim glasom: "Mislim da ćeš ti biti za to sposobna."

U toku sledećih dana, Elsi je otkrila u podrumu bungalova laboratoriju sličnu onoj kakvu je mogla da koristi na fakultetu za vreme praktičnih vežbi na drugoj godini studija. Miris materijala opijao ju je istom jačinom kao da se radilo o isparenjima alkohola i ona je, posrćući, udisala miris raznih vrsta loja, tibetanskih ili kineskih ulja, gledajući kako svetlost poigrava u pčelinjem saću... Morala je da upotrebi svu svoju snagu da bi pripremila čabar od šezdeset litara materije boje opala, zejtinjave, koja je mogla da ostane nekoliko časova u tečnom stanju bez ikakvog zagrevanja. Radile su vredno, trudeći se da dokuče ideju koja je prethodila pokretima antičkog vajara, kada je bio odlučio da svoje delo stavi u središte kocke koja ga je sada skrivala od ljudskih pogleda.

"Hajsenmanova kocka se odupire radiografiji", rekla je Nel jednog dana, "to mi je poznato, već sam pokušala. Vosak od koga je napravljena poseduje svojstvo da ostavlja senku na osetljivoj radiografskoj ploči. Tajna je sačuvana. Tajna."

Elsi je bila veoma zadovoljna. Sada sam u stvari kod kuće, mislila je često, sada sam tamo gde je trebalo da se nalazim oduvek.

Žorž, kuća, muzej, sada su poprimali požuteli i nejasni izgled onih zaboravljenih porodičnih fotografija koje su toliko stare da niko više ne uspeva da prepozna likove ljudi koji se na njima nalaze. Počela je čak da sumnja da oni uopšte postoje. Život sa Nel odisao je onom strašću koju je Elsi nekada naslućivala u hodnicima i amfiteatrima fakulteta. One su sada živele samo za jednu stvar, za umetnost, zaboravljajući na sebe i na ceo svet, na ljude i na događaje. Da nije bilo blizine mora i mogućnosti svakodnevnog kupanja, oko njih bi se širio veoma neprijatan miris toliko su bile zapuštene, spavale su na golom podu laboratorije da bi u svakom času mogle nadgledati pravilno pripremanje nekog materijala, obavljale su nuždu u kofu pošto im eksperimenti koje su stalno vršile nisu dopuštali da se popnu do nužnika, jele su prstima iz konzervi otvorenih na brzinu i koje čak nisu ni pomišljale da podgreju. Uveče bi se srušile, mrtve umorne, srećne i ispunjene zadovoljstvom što su odigrale svoju ulogu, što u u svom poslu napredovale za stoti deo milimetra...

Nel je govorila samo o svojim radovima, kao da je bila rođena u nekoj laboratoriji i kao da je iz nje izlazila samo da obnovi zalihe hemijskih proizvoda. U njenom

sećanju pojavljivali su se samo datumi koji su obeležavali objavljivanje njenih radova, posete izložbama, čitanje eseja ili teza koje su je oduševile; sve ostalo nije imalo nikakve važnosti. Nikakvog značaja. Od sada, mislila je Elsi sa oduševljenjem, živeću uvek ovako.

"Mi smo samuraji umetnosti", rekla joj je Nel jedne večeri, "naša samoća je užasna ali plodonosna."

Mada su istraživanja u vezi sa Hajsenmanovom kockom obilato i neprekidno zadovoljavala njihovu intelektualnu glad, posao nije nimalo napredovao. Svi Nelini pokušaji da rasvetli problem, bez izuzetka su se završavali neuspehom. Kod svakog eksperimenta, statueta od crnog voska kojoj su simbolično dale oblik znaka pitanja, topila se zajedno sa kutijom u kojoj se nalazila. Izgledalo je da propast blistave bele kocke neizbežno podrazumeva i uništenje njene sadržine. "Ne može to tako!" besnela je Nel, "Mora da postoji neka mogućnost!"

Ne gubeći nadu, one su svakog dana iznova počinjale da prave iste pokrete, da obavljaju iste poslove, ne obraćajući pažnju na kapljice ključalog ulja od kojih su im po šakama i rukama iskakali plikovi, prekrivajući kožu glatkim, sjajnim ožiljcima...

Radile su u tom paklenom ritmu oko osam dana i upravo kada su počele da se predaju očajanju, Elsi je iznenada našla rešenje. Bilo je to kao blesak svetlosti, kao mentalna eksplozija iza koje je odmah usledilo neverovatno osećanje jasnog saznanja i mlada žena je shvatila da joj je rešenje problema neprekidno bilo nadohvat ruke, tamo, među plesnivim i omekšalim stranicama tog starog traktata o estetskom okultizmu koji je tako često prelistavala u svojoj mladosti i koji se uvek nalazio među onih šest do sedam knjiga od suštinskog značaja koje je stalno nosila sobom.

Da, tu je bio odgovor, jedina mogućnost...

"To je neverovatno", promucala je Nel ostavši bez daha od iznenađenja.

"Ne, nije", vatreno ju je ubeđivala Elsi sva zaneta svojim otkrićem, "radi se o okultnoj mešavini čiji je sastav veoma često opisivan u starim knjigama o nekromantili, radi se o materiji koja je obično meka, krajnje osetljiva na toplotu, ali koja, za vreme nekih veoma tačno određenih mesečevih mena, pada pod astralni uticaj zvezda i postaje tvrđa od granita u toku četiri do pet časova... To je sasvim jednostavno. Kada je završio svoje delo, umetnik je samo sačekao povoljan položaj zvezda da bi potopio statuetu u vreli vosak. Pošto je postala tvrda kao beton, ona se

nije mogla istopiti, a kada je ponovo poprimila svoje uobičajene osobine, kocka od stearina se već bila ohladila!

"Ali", primetila je Nel, "niko ne zna tačan datum kada se ta pojava može ponoviti?"

"Kako ne", nestrpljivo je objašnjavala Elsi, "svakih trideset godina, prilikom prolaska komete. A to znači da će kroz tačno pet godina, nepoznati predmet još jednom i samo u toku nekoliko sati, postati čvrst kao mermer, i da će tada biti dovoljno da potopimo kocku od belog voska u vruću vodu i da je rastopimo, da bi jednom zauvek razrešili Hajsenmanovu tajnu!

"Čudesno!" prošaptala je Nel, sva zanesena.

Provele su noć uz dve boce poljske votke, opijajući se kao vojnici na odsustvu. "Čudesno", govorila je Nel s vremena na vreme štucajući i opasno se klateći na stolici, "čudesno..."

Posle šeste čaše Elsi se onesvestila i pala na popločani kuhinjski pod. Nel je izdržala do zore, da bi se posle i ona pridružila svojoj prijateljici zapavši u alkoholnu komu.

Pošto je čitava tri dana provela gutajući samo aspirine, crnu kafu i sodu bikarbonu, Elsi je započela sa pisanjem dugačkog članka koji je nameravala da objavi u biltenu Lepih umetnosti posvećenom pitanjima iz oblasti estetike i u nacionalnom časopisu muzejskih konzervatora. Objasnila je sve pojedinosti svog otkrića, podatke o uticaju zvezda, kao i dan i čas kada će ljudima najzad poći za rukom da rastope Hajsenmanovu kocku, bez opasnosti po umetničko delo koje je u njoj bilo skriveno. Članak je nosio naslov:

RASVETLJENA JE JEDNA UMETNIČKA TAJNA!

Nije bilo nikakve sumnje da će to biti senzacija. Držala je u rukama sredstvo pomoću koga je mogla sebi da obezbedi visoko mesto u najistaknutijim krugovima univerzitetske inteligencije, a možda će joj poveriti i katedru na fakultetu ili će postati doktor *honoris causa* nekog instituta? Bilo kako bilo, u njenim rukama nalazila se sadržina jedne knjige sa velikim tiražom, bestselera koji će joj za samo tri meseca napuniti džepove novcem! Moći će da kupi vilu na moru, razvešće se, zatim će... Drhteći od uzbuđenja, brzo je najednom listu papira napisala plan svoje knjige u tri dela (problem, istraživanje, rešenje). Trebalo bi je što pre poslati nekom izdavaču,

dobiti dovoljno velik predujam na ime autorskih prava da bi mogla da plati prvu ratu za kuću. a onda...

Zaspala je, nosa zarivenog u papire, slomljena preteranim radom poslednjih dana. Probudila ju je Nel, vukući je snažno za rame. "Šta ovo znači?" vikala je besno, mašući stranicom koncepta koju je Elsi maločas uvukla u pisaću mašinu. Elsi je za trenutak oklevala, a zatim je još pomalo nesigurnim glasom, izložila glavne crte svog projekta.

"Ti si potpuno luda, jadna devojko! "zaurlala je Nel,"zar baš ništa nisi razumela! Tvoje rešenje je čudesno samo ako se niko njime ne služi! Samo ako stvara intelektualnu napetost blisku zanosu, jednu nestabilnu i dragocenu ravnotežu! Mogli bismo znati, ali više volimo da ne znamo, više volimo da sačuvamo tajnu, jer samo tajanstvenost koja je okružuje daje vrednost Hajsenmanovoj kocki. Ako se kocka istopi, šta će preostati? Jedno umetničko delo među tolikim drugim delima, dok mu tajna sačuvana u svojoj svojoj nedokučivosti daje nedostižnu vrednost! Treba uživati u želji za saznanjem kao u nekom afrodizijaku. Tvoje rešenje je afrodizijak, droga! Tvoje rešenje čini skriveni predmet stvarnijim, zahvaljujući njemu opsena se materijalizuje, prelazi iz stadijuma čiste obmane u stadijum potencijalnog ostvarenja, podstiče intelekt, vodi ga do ivice bezdana zanosa: znati — ne znati, razumeš li! Privlačnost i perverznost tajne, to je ono što treba sačuvati po svaku cenu! Misterija i njeno moguće razrešenje su dva pola zanosa. Dok ne verujemo u mogućnost rasvetljavanja tajne, problem nas sve manje zanima, a to je upravo ono što se sada događa sa Hajsenmanovom kockom. Kada postoji odgovor, on ponovo oživljava interes za tajnu, daje joj veći značaj..."

"Ali to je zločin!" promucala je Elsi, goreći od srdžbe, "to prikrivanje, to je... to je greh prema ljudskom saznanju! Tvoja koncepcija umetnosti je bliska voajerizmu, ti nisi esteta, ti s jedno izopačeno, bolesno biće! Tvoje uživanje je pornografsko, tvoja vizija umetnosti je gnusna! Ti bi htela da zauvek prikriješ objašenje?"

"Da! Zauvek! Htela bih da ga sakrijem u zapečaćenu kutiju, ili još bolje, da ga napišem na list papira, a list da zalijem betonom od kojeg bi bilo napravljeno postolje za kocku. Na njega bi urezali reč "rešenje". Zamisli kakvo bi dejstvo imao taj postupak? A nas dve bismo izvršile samoubistvo, da bi se tako do kraja poštovala pravila igre: da niko ne zna..."

Elsi se otimala, izmičući snažnim Nelinim rukama.

"Ti si bolesna!" ponavljala je, bežeći u drugi kraj sobe.

"Nisam", usprotivila se Nel, trudeći se da govori mirno, "ti u sebi priznaješ da sam u pravu. Čista logika. Uzmi samo primer kriminalnih romana koji sadrže problem: sve dok nemamo ključ za enigmu (Ko je ubio? Kako? Zašto?) tajna je živa, opipljiva, zanosna. Ali čim dođe do raspleta, sve propada, više ne ostaje ništa, samo razočarenje... Zamišljali smo sve drugačije, mi smo..."

"Ćuti!" vrisnula je Elsi i pobegla na plažu pokrivajući uši rukama.

Kada se kasno u noć vratila u kuću, otkrila je ugljenisane ostatke svog koncepta u velikoj bakarnoj pepeljari u kuhinji. Obuzeta užasnom sumnjom, jurnula je prema kaminu u salonu i našla, među cepanicama, pepeo traktata o okultizmu čije su korice jedine ostale čitave.

Nel je preduzimala potrebne korake. "A sada", povikala je Elsi upavši u sobu svoje prijateljice, "hoćeš li me sada možda podvrgnuti ispiranju mozga?"Odmah se pokajala zbog svojih reči; šta ako Nel u nastupu ludila odluči jednostavno da je ubije? Posle oduševljenja prvih dana, nastupio je mračan period svakodnevnih sukoba. Njihovi odnosi su se stalno pogoršavali. Elsi se osećala prevarenom, lišenom svog udela u slavi, ali nije imala dovoljno argumenata da se suprostavi svojoj sagovornici. Zauzela je pasivan i nervozan stav deteta koje se duri i zbog toga je noću proklinjala samu sebe plačući u krevetu.

Kako se to dogodilo? Elsi je kasnije uvek imala mnogo muke da se seti tačnog toka događaja. Pa ipak...

Prvo je to bio onaj mali gejzir od peska koji se iznenada podigao na deset centimetara od njene glave, dok se gola sunčala usred pustog zatona. Začudila se toj iznenadnoj pojavi i odmah je pomislila na jednu od onih kraba koje riju po pesku živeći sasvim blizu površine zemlje i koje se, duvajući svom snagom svojih nozdrva, pokrivaju peskom ili muljem da bi tako postale nevidljive za mogućeg neprijatelja.

To ju je zabavljalo. Prevrnula se na bok, ispružila oprezno prste, pipajući meku površinu i tražeći malu glatku ljušturu. Radila je to lakim i brzim pokretima, ne želeći da je kraba uštine. Ali njeni nokti su se zarivali u važni pesak ne nalazeći tamo ništa...

Zbunjena, spustila se na kolena i zarila kažiprst u središte malog kratera koji vetar još nije bio potpuno poravnao. Odmah se trgla. Dodirnula je nešto vrelo. Nešto vrelo od metala, čiji oblik joj se činio dosta različit od oblika krabe: bio je to metak...

Pekao ju je na dlanu, tako da je morala da duva na njega kao na kolač tek izvađen iz pećnice da bi mogla izdržati njegovu toplotu. Gušila se.

Neko je pucao na nju! Trebalo je beskrajno dugo vremena da istina prodre do njene svesti. Gađali su je verovatno s vrha obližnje dine. Osetila je strašan bes koji je nadvladao osećanje straha. Već odavno je morala znati da će se to dogoditi, kako je samo mogla da bude toliko glupa?

Obukla se na brzinu i otrčala u bungalov. Neli je spavala (bolje rečeno pretvarala se da spava) na verandi, u svojoj plavoj mreži za ležanje. Disanje joj je bilo potpuno normalno, ali ona je mogla da puca kroz prozorčić na tavanu i promašivši cilj, mogla je odmah da se vrati i ponovo legne u nastojanju da zavara protivnicu.

Elsi je stegla zube i nije rekla ništa. Svakako bi bilo opasno tražiti od Nel neko objašnjenje.

Sledeći dani su protekli u klimi krajnje zategnutosti. Pre spavanja Elsi bi zabarikadirala vrata, a zatim razmeštala po sobi razne "zamke" na koje bi Nel morala da naleti u mraku: gomile knjiga, prazne boce, razne drangulije...

Ona je luda! mislila je, pre sa odvratnošću nego sa strahom, ona je bolesna!

U toku prve četiri noći, videla je dva ili tri puta kako neko pokreće kvaku na vratima i čula kao gvozdena žica zvecka u bravi, ali reza je izdržala.

Ubrzo je prestala da jede bojeći se otrova. Gotovo više nije ni izlazila iz svoje sobe, vrebajući kroz otvor na kapcima onaj trenutak kada će Nel otići na plivanje.

Čim bi visoka prilika žene zaronila u talase, to je za nju bio signal da istrči iz kuće i uputi se prema prodavcu slatkiša koji je prodavao sladoled deci pocrveneloj od sunca, da bi kupila sve što joj padne pod ruku: tri table čokolade, četiri kesice bombona, dve kutije keksa...

"Ehej! Pa vi se ponašate kao dete!" doviknuo bi joj prodavač, "ostavite to deci! Isprazniće mi radnju!"

Čim bi platila, vratila bi se u kuću trčeći, navukla bi rezu i počela da proždire hranu, mešajući čokoladu, kekse i mirisave bombone dok joj ne bi pozlilo.

Zašto nije pobegla? Nije imala novca, to je tačno, ali mogla je jednostavno da putuje auto-stopom. Međutim, nije to bio pravi razlog. Ona u stvari nije htela da prizna da je pobeđena, nije htela da poklekne pred Nel, da se odrekne svojih prava na učešće u rešavanju problema Hajsenmanove kocke.

Jedne večeri je Nel zakucala na njena vrata.

"Duriš se? Kakva glupost! Hajde da se pomirimo! Priznajem, pogrešila sam što sam spalila tvoj članak, je li u redu? Molim te da mi oprostiš! O.K.? Jesmo li opet prijateljice?"

Elsi je stegla zube. Sve je to jako mirisalo na podvalu. S druge strane, ona je bukvalno umirala od gladi, zatvorena među četiri zida svoje sobice, a i problem obavljanja prirodnih potreba počeo je da se zaoštrava. Stavila je u džep svog belog mantila jedan nož za sečenje hartije veoma širokog sečiva i smakla rezu. Nel se smešila. Pogled joj je bio jasan i otvoren. "Idemo u restoran da ovo proslavimo!" rekla je uz glasan smeh koji je zvučao savršeno prirodno.

Sat kasnije već su sedele pred malom krčmom na plaži. Elsi je zahtevala da ona lično odabere restoran. Za vreme obeda je s velikom budnošću pratila svaki pokret svoje prijateljice i odbijala da je ova posluži. Ali nije se dogodilo ništa. Mada je to bilo glupo, osetila je smirenje. Da li je Nel žalila zbog svog nepromišljenog postupka ili je samo pokušavala da umanji njen oprez? Nije bila u stanju da odgovori na to pitanje.

Legla je u krevet čim se vratila u svoju sobu, osećajući težinu posle jela i lako pijanstvo od gustog i slatkog vina, tako da je odmah zapala u grozničav san.

Probudila se zbog vrućine, užasne vrućine i jakog, oštrog mirisa. Mirisa dima. Uspravila se u krevetu. Gusti kolutovi dima koji su dopirali iz hodnika ispunjavali su sobu, probijajući se ispod vrata. POŽAR! Kuća je gorela. Potrčala je ka vratima, bila su zatvorena. Uzalud je okretala ključ, vrata se nisu mogla otvoriti. Bila su nečim poduprta sa spoljne strane, verovatno nekom daskom ili stolicom koja je bila ugurana ispod kvake...

Dim se sve više širio, omotavao se oko njenih gležnjeva, njenih butina. Sigurno je Nel zapalila laboratoriju, tako da će svi smatrati da je do nesreće došlo zbog neke nezgode prilikom obavljanja eksperimenata...

Počela je da kašlje. Osećala je kako je hvata panika. U sobi se više nije moglo disati. Imala je još samo jednu mogućnost, ne razmišljajući mnogo potrčala je prema prozoru, otvorila kapke i bacila se u prazno. Bila je na prvom spratu, pad na pesak ne bi trebalo da bude smrtonosan.

Međutim, kada su se njena stopala odvojila od ivice prozora na zidu od cigle, zapazila je u magnovenju čabar od dvesto litara ključalog voska koji je bio namešten upravo ispod linije pada njenog tela. Bacila se unazad, koža sa donjeg dela leđa je

nestala, oguljena pri dodiru sa hrapavim zidom. Uspela je da se uhvati desnom rukom za prozorski kapak, uvukavši prste u jedan prorez u drvetu. Visila je tako nekoliko sekundi, ljuljajući se iznad praznine, dok su šarke škripale i polako popuštale, zatim je uspela da se zadrži na niskim granama jednog drveta gotovo prislonjenog uz fasadu kuće i da sklizne na zemlju između čabra i zida, dok joj se trbuh nalazio samo nekoliko centimetara udaljen od vrelog voska. Malo je nedostajalo da nastrada. Sigurno bi rekli da je posredi mesečarstvo, gubitak ravnoteže...

Kad se vratila u kuću, otkrila je ono što je već ranije naslućivala: nije uopšte ni bilo požara, samo obična posuda sa masom koja proizvodi dim stavljena pored njenih vrata i koja je bila dovoljna da stvori iluziju vatre...

"Morala sam to da uradim", odjednom je promrmljala Nel iza njenih leđa. "Sigurna sam da nećeš umeti da ćutiš. Znam šta ćeš prvo učiniti kad odeš odavde, javićeš novinama svoje otkriće. Ništa nisi razumela. Ti predstavljaš pravu opasnost za umetnost. Pravu opasnost..."

Bila je bleda, napeta. Elsi je zadrhtala, mrak se već bio spustio. Plaža i put bili su pusti, nije se mogla nadati nikakvoj pomoći. Počela je polako da se pomera, oslanjajući se leđima na zid.

"I onaj pucanj pre neki dan, i to si ti učinila?"

Nel je zaklimala glavom, izraz njenog lica postao je tužan.

"To je jedini način", prošaputala je, "ti hoćeš sve da uništiš, iz uobraženosti, iz sujete. Umetnost je za tebe samo način da stekneš bolji položaj u društvu. Ti si čudovište, ti si jedno odvratno malo uskogrudo čudovište. Kako sam samo mogla da se tako prevarim u tebi?"

Elsi je videla bljesak brijača kako se približava njenom vratu, zabacila je glavu u poslednjem očajničkom pokušaju, udarila o zid. Izgubivši ravnotežu zbog tog pokreta, Nel se gotovo naslonila na njeno rame, odjednom meka, teška. Tek kada je Elsi osetila kako se Nelino lice pripilo uz njen obraz, videla je da u čvrsto stisnutoj šaci drži nož za sečenje hartije koji je instinktivno izvukla iz džepa svog mantila u trenutku napada. Sečivo je sve do drške bilo zabodeno u trbuh nepomične žene...

Eto kako se to dogodilo...

Dobar deo noći ostale su tako naslonjene jedna na drugu, ona živa i ona mrtva, obe nepomične. Tek oko dva sata Elsi je uspela da se povrati. Bilo je to kao da je

njena kičma, maločas presečena skalpelom, ponovo srasla. Pomerila se, noseći sobom i Nelino telo.

Imala je čudan osećaj kao da se nalazi daleko od svega, smirena, odsutna. Bilo joj je potrebno više od sata da odvuče telo među dine i da ga zakopa u podnožju jednog peščanog brežuljka. Znala je da se ta meka brdašca pomeraju i da će kroz nekoliko meseci Nel biti prekrivena čitavim nizom malih uzvišenja.

Pospremila je kuću, zatvorila kapke na prozorima, zadenula za prozor u prizemlju natpis koji je Nel već ranije bila pripremila s istom namerom: "Otišla sam na put! Hvala na poseti!"

Nijednog trenutka nije pomislila da ode na policiju. Ko bi joj poverovao? Ona je jednostavno zarila svoje oružje u Nelin trbuh, pomišljalo bi se na ljubavnu svađu između dve lezbejke, na zločin iz strasti, nikad na nesrećan slučaj. Ne, nije imala izbora, uostalom nije više ni imala snage da razmišlja o bilo čemu.

Krenula je na put iste noći i pešačila do državne granice. Imala je sreće i uspela da se uvuče u vagon teretnog voza. Bilo joj je potrebno trideset sati putovanja do mora, a petnaest dana da bi se vratila kući.

Ponovni susret sa Žoržom nije joj doneo nikakvo olakšanje, kuća nije za nju bila pribežište gde bi se mogla sakriti od onog što će neizbežno početi da je progoni. Činilo joj se da će svakog trena policijska patrola opkoliti kuću ili ući kroz prozore, sa uperenim pištoljima.

Osećala je strah. Užasan strah.

Noću bi čula kako se za njom zatvaraju vrata gasne komore i budila bi se iz sna s glasnim vriskom.

Kad god bi čistila povrće nagnuta nad slivnikom, Žoržov pogled bi počivao na njenom potiljku kao neki zarđali i oštri znak pitanja koji se zarivao u njen mozak. On je želeo da ZNA. Bolesna radoznalost je prosto izbijala kroz sve pore na njegovoj koži, on je želeo da ona PRIZNA, da se pokaje, da zatraži od njega oproštaj. Zamišljala je kako puzi pred njim mucajući "ti si bio u pravu, nije trebalo da odem", a on, pun snishodljive blagosti mužjaka svesnog svoje nadmoći, samo bi procedio: "Ja sam te na vreme upozorio!" Ne, to je bilo nemoguće. Posle svega što je preživela, nije više mogla da se vrati u tesni kalup tog običnog, jeftinog života, te svakodnevne jednoličnosti bez sjaja koja će polako izjedati njene snage sve do groba, sve do mirenja sa sudbinom.

Dok je Žorž venuo u svojoj kancelariji, ona je pila da bi se tako borila protiv strepnje i protiv gađenja. Jednog jutra probudila se u sobi za prolazne goste nekog hotela u luci, u koju je otišla sa jednim španskim mornarom. Shvatila je da će uskoro sasvim izgubiti glavu. Znala je da bi joj njena majka rekla: "Pokušaj da rodiš dete, imaćeš pune ruke posla, a žene su upravo za to i stvorene, samo za to. Rad, studije, veruj mi, sve su to demagoška naklapanja. Rodi dete. Osetićeš zadovoljstvo, sreću, olakšanje što si odigrala svoju ulogu u društvu, ispunila svoju obavezu prema ljudima. Elsi, tvoja nesposobnost da budeš srećna je samo odraz tvoje nečiste savesti, ti odbijaš da prihvatiš pravila igre i to te čini nesrećnom. I ti to vrlo dobro znaš..."

U svojim snovima videla bi Žorža obučenog u policijsku uniformu kako je hvata za kožu na vratu, vičući piskavim glasom: "Hapsim vas zato što ste odbili da ispunite svoju obavezu prema društvu. Sve što budete od sada rekli biće upotrebljeno protiv vas."

Nije više mogla da nađe nikakvo rešenje i polako, kao i ranije, počela je da pomišlja na samoubistvo. Jedna od omiljenih rečenica njene majke najčešće joj se motala po glavi: "Ne treba živeti iznad svojih mogućnosti, kćeri moja, ali pri tom ne mislim na novac..."

Ugovor o obavljanju posla koji joj je poslalo ministarstvo, činio se kao ona ruka koja vam se iznenada pruža u trenutku kada se, viseći iznad ponora, spremate da odustanete od borbe za život.

"Biće to kao da polazite sasvim sami na put oko sveta, objasnio joj je podoficir instruktor (dežmekast čovek, crvenog lica i glatko obrijane lobanje), moći ćete da se oslonite samo na sebe i jedino na sebe. Nadam se da ste operisali slepo crevo? Jer kad se jednom budete našli čitavu godinu dana hoda udaljeni od ulaza u muzej, nećete nikako moći da se vratite i trknete do lekara!"

Naredio joj je da se skine do gole kože, zabio je svoje prste četvrtastih noktiju u njene trbušne mišiće, opipao ju je sa svim strana, gledajući je očima aseksualnog gimnastičara.

"U redu je, zaključio je na kraju, dobro ste građeni, imate jake mišiće. Jeste li sterilizovani? Hoću da kažem: da li je nad vama izvršena ovariotomija?"

Zbunjena, Elsi je pocrvenela, a zatim plašljivo promucala "ne" kao da se davi, zbog čega je instruktor napravio grimasu... "To je nezgodno. Najzad, na vama je da se čuvate. Treba da shvatite, devojka ili momak koji prave popis mogu provesti

jednu, dve, pa čak i tri godine ne videvši nikog, ali ako — sasvim slučajno — dođe do susreta i ako su te dve osobe koje su se srele suprotnog pola, onda, nema šta, priroda traži svoje! Pazite, ja to govorim zbog vas, jer kad jednom budete trudni, biće vam teško da nastavite da hodate, a dete uvek ometa rad... Ako treba da se brinete o njemu, da ga nosite, da ga uspavljujete, nećete više moći da radite, a to je vrlo nezgodno..."

Videla je kako okleva, odmeravajući opasnost od trudnoće kojoj bi ona bila izložena i sve štetne posledice takve situacije. Videla je kako vrti hemijsku olovku među prstima obraslim gustim čupercima dlaka, mučeći se u sebi, nesiguran, neodlučan između dva odeljka koja treba popuniti: "fizička sposobnost za aktivnu službu" i "potpuna ili delimična nesposobnost koja uslovljava nemogućnost primanja u službu" i osećala je kako joj ledeni znoj klizi niz leđa i štipa kožu...

"Znate", promrmljao je, "nije dovoljno želeti ili ne želeti. Možete da naletite na nekog tipa željnog seksa, pobesnelog, koji će vas silovati. Što se tiče pilula, one nisu dobro rešenje, sve one koje ćemo moći da vam damo sutra, neće ništa vredeti kroz dve ili tri godine, a ako vaš boravak u muzeju pređe tu granicu više nećete biti zaštićeni..."

Na kraju, pošto je još jednom odmerio njene mišiće, verovatno zadivljen pocrnelom kožom čitavog njenog tela koje je odisalo zdravljem, izjavio je: "O.K, u redu, ali pod uslovom da pre odlaska završite obuku za samoodbranu."

Sledeća tri dana provela je sa instruktorom, neumornim robotom, koji je ponavljao svoja uputstva jednoličnim glasom u kom se izgleda nikad nisu mogli pojaviti ni nestrpljenje ni ljutnja. Naučio ju je svemu, kako da se bori, kako da preživi i ponekad je imala utisak da se priprema za neko daleko zvezdano putovanje do granica galaksije.

"Obuka službenika koji obavljaju popis je ista kao i obuka komandosa", rekao je podoficir u toku kratkog uvodnog objašnjenja, "zato sam ja ovde."

Slušala ga je, zadivljena. Ona više nije pripadala normalnom svetu, nije se više pokoravala zakonima koji važe za obične ljude, ona je postala nedodirljiva.

"Sistem je jednostavan", objasnio joj je čovek,"zamišljen je tako da vas primora da HODATE. Sve što ćete sobom poneti podređuje se samo tom zakonu, samo tom principu. Mi ćemo pričvrstiti na vaš levi gležanj jednu elektronsku narukvicu-brojač koja će beležiti vaše korake i razdaljinu koju ćete svakog dana preći. Njena prava

funkcija je da proverava da vi zaista hodate u toku najmanje osam sati dnevno, pridržavajući se jednog određenog ritma, umesto da se izležavate po celi dan u nekom divanu ili vrtite palce gledajući u tavanicu... Ako bi se nekim slučajem to dogodilo, vaša karta za namirnice bi automatski izgubila magnetičnost u toku celog trajanja vašeg zastoja. A to znači da vam automati sa hranljivim tabletama ne bi više isporučivali nikakvu hranu ni piće, sve dok ponovo ne biste počeli da hodate."

Ona ga je, naravno, obasula pitanjima na koja se on trudio da odgovori. Po njegovim recima, upotreba narukvice-brojača imala je za cilj da spreči pristup raznoraznim tipovima koji bi bili privučeni nadom da će moći ceo preostali život da se hrane na račun uprave muzeja.

"To je neka vrsta priručnog policajca" zaključio je glasno se smejući, "on sprečava sve obešenjake da, kad su prepušteni sami sebi, ne pokleknu pred iskušenjem da prilegnu na neku klupu i spavaju bez kraja i konca. Ako se tako posmatra, to je sprava visokog morala!"

Narukvica-špijun imala je još neke druge funkcije: pošto je posedovala mikro-memoriju, beležila je opise izloženih predmeta kao magnetofon čija magnetna traka bi imala neograničeno trajanje; osim toga, svaki pređeni metar je odgovarao određenoj sumi izraženoj u dolarima koja bi se pojavila na određenom prozorčetu sa deset cifara sličnom brojčaniku džepnog računara. Na taj način je onaj koji hoda mogao u svakom trenutku da proveri jednim pogledom kolika je suma koju će primiti po povratku sa obavljenog posla. Ta veselija strana predmeta o kojem je reč unekoliko je umanjivala njegovu funkciju kažnjavanja.

Već sutradan, oko Elsinog gležnja se zatvorila hromirana narukvica koju ona sama ni na koji način više nije mogla da otvori i za trenutak je imala veoma jasan osećaj da je, u stvari, robinja koju su bacili u okove. Ali to nije uopšte odgovaralo stvarnosti jer je kontrolna narukvica, naprotiv, za nju predstavljala sredstvo koje joj obezbeđuje slobodu.

"Ne bojte se", dobacio joj je podoficir i potapšao je kao muškarca po ramenu, "metal ne izaziva alergiju!"

Prestao je govoriti onim jednoličnim glasom kojim je govorio za čitavo vreme obuke, a i lice mu je sada izgledalo pokretljivije, življe.

"Daću vam jedan savet", rekao je dok se Elsi obuvala, "ako imate ljubavnika, iskoristite priliku večeras jer od sutra počinje uzdržavanje čije trajanje nije ograničeno."

Elsi je odgovorila da nema ljubavnika i da joj uzdržavanje od seksa ne izgleda dramatičan problem. Duge godine koje je provela u krevetu sa Žoržom dokazale su joj da može da savlada telesne prohteve. Ali podoficir to nije mogao znati.

Sutradan, u zoru, ušla je u muzej. Instruktor ju je čekao usred predvorja da bi svojeručno obesio oko vrata mlade žene elektronskog vodiča koji će od sada biti stalno uz nju.

"Pogledajte", objasnio joj je šapćući kao da se oboje nalaze na pragu neke crkve, "vodič nema dugme za stavljanje u pokret, što znači da *vi nećete moći da ga pokrenete kad vi to budete želeli,* suprotno svim ostalim vodičima koje ste ranije mogli da koristite. Ministarstvo jedino odlučuje o datumu vašeg povratka, ono će ga aktivirati posebnim signalom i tada će vas on odvesti nazad do izlaza. Do tog trenutka, kutija će ostati nema. Ne pokušavajte nikada da bilo šta dirate na vodiču, on poseduje uređaj za samouništenje koji će ga odmah učiniti neupotrebljivim..."

Stajao je tako jedno vreme opuštenih ruku, zbunjen, a zatim je odlučio da joj stisne ruku svojom krupnom i žuljevitom šakom.

"Stvarno se pitam šta ovako zgodna mačka traži u toj jezivoj zgradi", progunđao je još jednom pre no što je krenuo prema izlazu.

Elsi ga je pratila pogledom dok je silazio niz belo stepenište muzeja. Osećala se veoma prijatno.Nije se bojala, samo je platno vojničkog odela grebalo njenu kožu suviše osetljivu za tako grub dodir. Osećala se nekako čudno što ovako, gotovo bez ikakvog prtljaga, polazi na tako dug put. U džepu na levoj strani grudi nalazila se četvrtasta plastična magnetna kartica koja će joj omogućiti da preživi; vodič joj je visio oko vrata na hromiranom lančiću... Imala je osećaj da je gotovo gola.

Naglim pokretom ušla je u prvu salu u prizemlju. Narukvica-špijun je odmah škljocnula i zadigavši nogavicu Elsi je videla da brojčanik, za sada bez cifara, počinje da svetli. Popis je započeo...

Koliko dugo je ovako hodala? Ona to nije mogla da kaže, ona to nikada neće moći da kaže. Malo-pomalo otkrila je da, kada se pređe izvesna granica, vreme prestaje da teče i počinje da traje samo u neprekidnoj sadašnjosti, bez jučerašnjice i bez sutrašnjice. Ponekad bi u njenoj percepciji vremena dolazilo do čudnih zastranjivanja

i ona bi se budila na nekom divanu od vinila sa osećanjem da je spavala deset godina. Drugi put bi joj se činilo da je krenula pre samo nekoliko nedelja. Međutim, nije bila glupa, veoma brzo je zapazila da magnetna kartica na svakom automatu za hranu otvara odeljak koji nije bio pristupačan običnim posetiocima. Polazeći od te činjenice, bilo je lako shvatiti da su hrani, namenjenoj licima koja rade za ministarstvo Kulture, bile dodane psihološke droge s ciljem da iz njihovih misli potisnu depresivne uticaje klaustrofobije.

Išla je napred, praćena tihim zveckanjem kontrolnog prstena pričvršćenog na gležanj, gledajući kako cifre postepeno popunjavaju tri odeljka, zatim četiri, pet... Pošto se pojavio petocifreni broj, nije se više trudila da zadiže nogavicu svoje uniforme. Znala je da sprava na njenoj nozi pretvara metre u kilometre i više je volela da ne zna koliko je pređena razdaljina. Išla je stalno napred...

Bio je to čudan život, sav posvećen učenju, moglo bi se reći gotovo kaluđerski, za koji je sve u svemu bila dobro pripremljena posle studija na univerzitetu. Koračala je, izgovarajući šapatom, kao neku molitvu, opise mnogobrojnih predmeta izloženih na policama. Noću bi koristila jedan deo vremena namenjenog odmoru za razradu estetskih teorija koje je, zatim, glasno izgovarala, nadajući se da će njene reči koje će aparat zabeležiti, pobuditi interesovanje stručnjaka u ministarstvu. Nikakav značajniji događaj nije poremetio mirno proticanje dana.

Jednom nedeljno prala je svoje odelo u lavabou toaleta, u sali kojom je upravo prolazila. Ponekad se tuširala ili prala kosu (bez nekog određenog razloga jer nikad nikog nije srela i njen spoljni izgled stoga nije imao nikakvog značaja). Proteklo je dvanaest meseci kao niz dana koji su svi bili nalik jedan drugom. Osećala se prijatno, oslobođena svakodnevnih dosadnih poslova, čišćenja povrća ili pranja posuđa. Često je sanjarila o tome kako obavlja popis skupocenih zbirki nekog princa — ili čak nekog cara — moćnog i surovog, ali koji će umeti da na vreme nagradi njenu odanost.

Hodala je.

Mora da se sada nalazila veoma daleko od polazne tačke, ali ništa u arhitekturi muzeja nije nagoveštavalo bliski završetak njenog posla. Tako je, gotovo sasvim neosetno, protekla prva godina, dok su u toku druge, godine, neki događaji na neprijatan način prekinuli jednoličnost njenih dana.

Prvo je to bilo otkriće jednog leša u uniformi pored automata za hranu. Već odavno istrunulo, telo je sada izgledalo kao mumija od isušene kože. Spustivši se na

kolena pored njega, Elsi je zapazila da su nokti tog čoveka ostavili duge, grozničava ogrebotine na obojenoj površini aparata i izvukla je iz toga zaključak da je neznanac verovatno umro od gladi, udaljen samo nekoliko centimetara od proteinskih tableta, pošto je (teško bi bilo utvrditi pravi razlog) izgubio ili upropastio svoju magnetnu karticu za hranu. Osetila je neprijatnu jezu, prvi put posle toliko meseci postala je svesna opasnosti obavljanja popisa i odmah je opipala plastičnu karticu kroz tkaninu svog odela. Pošto je bila iscrpljena, morala je da jede i pije na nekoliko metara od leša, osećajući koliko tužne ironije krije u sebi ta situacija.

Drugi put, začula je, iznenađena, glasni plač deteta koji je dopirao s njene desne strane, sa udaljenosti od stotinak metara... Promenivši pravac kretanja zbog te nove okolnosti, otkrila je devojku svojih godina kako se vuče poput puža kroz jednu ogromnu salu, trbuha deformisanog poodmaklom trudnoćom, dok je za ruku vodila dečačića od dve ili tri godine, golog i pokrivenog prašinom. Ostale su nekoliko sekundi nepomične, gledajući se u oči, kao da je svaka od njih do tada verovala da je samo ona preostala od cele svoje vrste.

"Gladan je", tiho je rekla devojka kroz čiju razdrljenu uniformu se video naduven, zategnut trbuh, pokriven finom mrežom popucalih krvnih sudova i grudi, otečene zbog obilnog nadolaska mleka. Zatim je dodala, pošto Elsi nije rekla ništa:

"Zovem se Marija, a ovo je Žak." Malo kasnije je ponovila još jednom "Gladan je", kao da pokušava da se izvini zbog buke koju je izazvala.

"Jesi li sama?" progovorila je Elsi (a zvuk njenog glasa koji odavno nije čula tako snažan i visok, učinio joj se stranim i nekako neljudskim). Marija je klimnula glavom, pod neonskim svetlom njeno lice je izgledalo neverovatno mršavo.

"Otišao je pre pet ili šest meseci, promucala je, hoću da kažem: umro je. Pokušao je da silom otvori automat za hranu da bi ukrao dodatne obroke. Zaštitni uređaj ga je ubio električnim udarom."

Elsi se ugrizla za usnu; podoficir ju je veoma dugo upozoravao da ne popusti pred željom da uzme više nego što joj pripada. Magnetna kartica za snabdevanje je isporučivala dnevno samo trideset dve hiljade kalorija, uglavnom podeljene prema šemi: deset hiljada/dvanaest hiljada/deset hiljada. Uzaludno je bilo gajiti nadu da se može dobiti više, pošto je sve operacije knjižio neograničeno budan centralni računar.

"Jesi li i ti zadužena za popis?" zapitala ju je Elsi u želji da skrene razgovor na neku manje bolnu temu. Mlada žena ju je gledala ne shvatajući."Za popis?"promucala

je, ne, ja sam bila zadužena za parkete, Pol je čistio tepihe. Pol je mrtav, pokušao je da silom otvori automat za hranu da bi ukrao dodatne obroke. Zaštitni uređaj ga je ubio električnim udarom." Zastala je kao da joj je odjednom nešto sinulo u glavi, zatim je rekla:

"U stvari, dete je svemu krivo." Zaćutala je, a Elsi, ma koliko se trudila, nije imala šta da joj kaže. Već godinu dana ni s kim nije razgovarala i istinu govoreći, to joj uopšte nije nedostajalo. Nastavile su da ćuteći hodaju jedna pored druge. Začuđen i privučen Elsinim prisustvom, Žak je prestao da se dere. "Treba ići napred, odjednom je promrmljala Marija, ako ne hodamo aparat izbacuje karticu...

"Ali ti mora da imaš karticu svog muža, zar ne?" primetila je Elsi.

"Nemam, kartica ostaje lična svojina i može da bude upotrebljena samo ako njome rukuje vlasnik. To je tako udešeno da se izbegnu krađe među službenicima. Uostalom, kad neko umre, njegova kartica automatski gubi magnetičnost pod dejstvom kontrolne narukvice koja konstatuje prestanak rada srca."

Nastavile su tako da idu sve do večeri, do oaze sa automatima za isporučivanje hrane i Elsi je ustupila malom dečku svoj obrok, pitajući se sve vreme kako će to dete moći da preživi ako njegova majka iznenada umre. Zatim je pomislila na Marijin porođaj. Onog trenutka kad novorođenče bude izašlo iz njenog trbuha, ona će morati da ustane i da hoda, da hoda, ako bude želela da jede... A kad iz njenih grudi bude istekla i poslednja kap mleka, biće primorana da hrani dvoje male dece jednim jedinim obrokom. Koliko dugo će oni imati snage da ispune onaj prosek koji zahteva kontrolna narukvica?

Te noći Elsi je veoma loše spavala i sanjala hiljade snova, u kojima je videla sebe kako, gola i mršava kao avet, luta od sale do sale, držeći na svakoj dojci po jedno malo dete. Kad se probudila, sva lepljiva od znoja, Marija i Žak su bili nestali. Sledećih dana, u toku gotovo cele sedmice, imala je običaj da izvikuje njihova imena svakih pola sata. Zatim je osluškivala, nadajući se da će dobiti nekakav odgovor, ali nikad ništa nije čula.

Sećanje na ovaj događaj postepeno je izbledelo u duši mlade žene, ipak je zauvek zadržala osećanje užasa pred nepokretnošću i patološki strah od nesrećnog slučaja. Kad god bi se našla na vrhu stepeništa kojim je trebalo sići da bi nastavila svoj put, svaki put bi pomislila šta bi se dogodilo kad bi se iznenada okliznula na jednom suviše uglačanom stepeniku. Zamišljala je sebe kako sa nogom na kojoj zjapi otvoren prelom, leži bez snage na nekoj klupi i kako urla od bola čim spusti nogu na zemlju.

Bila je sigurna da bi ubrzo umrla, izmučena groznicom, gangrenom i glađu. Ništa nije bilo predviđeno za slučaj teških obolenja, jedino su se u ormanima kabina sa tuševima mogle naći neke tablete protiv temperature, mada je i njima najčešće već odavno prošao rok upotrebe.

"Muzej je savršeno zdrava sredina, objasnio joj je podoficir, vazduh je pročišćen, bez virusa, bakterija i drugih mikroba. Održava se postojana i prijatna temperatura. Arhitektura muzeja obezbeđuje potpuno odsustvo promaje.Nemoguće je da se čovek u njemu razboli, stoga ništa nije predviđeno za pakovanje i dopremanje lekova. Osim toga, službenici koji u njemu rade moraju biti potpuno zdravi. I ishrana je savršeno uravnotežena. Vi znate isto tako dobro kao ja da ovi novi biljni proteini ne podležu trulenju. Mogu se bez problema sačuvati i jesti i hiljadu godina kasnije! Ne treba voditi računa o bilo kakvom roku upotrebe!"

U svetlosti svih ovih događaja, mlada žena se osećala manje sigurnom nego što je u početku zamišljala i kada bi doživljavala snažan napad straha i strepnje, događalo joj se da silazi ili da se penje stepenicama četvoronoške. Ponekad bi je njen probuđeni ponos naterao da se trgne. "Otići ću dalje nego što je ikad iko otišao!" sanjarila bi tada, ali bi uto začula, kao odjek, glas podoficira kako joj govori: "Budite sigurni, u svakom slučaju, nećete dočekati dovoljno duboku starost da obiđete ceo muzej!"

Nekada se ona podsmevala Žoržovim strahovanjima, sada je postala svesna činjenice da je muzej velik poput pravog grada. Grada u kojem bi ona morala da obavi potpuni popis, ne zaboravljajući nijednu devojačku sobu, nijedan plakar, nijednu kafenu kašičicu... Pa ipak, kad bi čovek uspeo da zaboravi onu "danajsku" stranu celog tog posla, morao bi da prizna da zgrada predstavlja neku vrstu paralelnog i umirujućeg sveta. Kao materica odsečena od svega onog što se nalazi spolja, neprobojna, zaštitnička i udobna.

Elsi se sećala svojih nekadašnjih strepnji kada bi neki spiker izbljuvao u zvučnik tranzistora uobičajene apokaliptične novosti o stanju u svetu i o naglom porastu prodaje atomskih skloništa. Videla bi u mislima sebe kako trči od kioska do kioska kupujući jedne za drugim razne časopise, kako ih zatim lista tragajući grozničavo za nekim proročanstvom koje bi nagoveštavalo mir u svetu ali koje, na žalost, niko nije mogao da izgovori. Užasavala se gomile, gradska vreva joj je izgledala kao podmukla pretnja. "Koliko ljudi!" pomišljala bi tada, "ima ih suviše! Ima ih suviše!"

Dešavalo joj se da sanja kako se budi jednog jutra i otkriva da je ona jedini preživeli stanovnik nekog grada uništenog tajanstvenom epidemijom...

Muzej je tako, sa svojim praznim hodnicima, sa svojim pustim mestima, pretvarao u stvarnost njena nekadašnja opsesivna snoviđenja ljudske grobnice.

Ipak, krajem druge godine, u njoj je počelo da se budi izvesno osećanje dosade. Da li je bila umorna? U poslednje vreme je jako oslabila, dok su je noću bezoblični i odvratni košmari budili iz sna, oduzimajući joj polovinu, pa čak i tri četvrtine vremena određenog za odmor. Cipele su joj bile pohabane i videla je da se približava trenutak kada će morati da nastavi bosa. Upravo tada je, odjednom, izlazeći iz neke prostorije, našla prve komade odeće. Oh, nešto sasvim malo, za početak: gornji deo vojničkog odela bačen preko stepeništa, par dubokih cipela ostavljenih na jednoj vitrini... Zatim su se pojavili drugi delovi odeće, pantalone, čitave uniforme službenika koje su njihovi vlasnici pobacali da bi krenuli goli prema nekom tajanstvenom odredištu. Zbunjena, lutala je kao neki čamac od jednog do drugog ostrvca od prnja, gušeći vrisak koji joj se peo u grlo. Na kraju je naišla na gomilu magnetnih kartica koje su ležale kao šuštava i šarena prostirka na parketu sale namenjene izlaganju ostataka jednog broda sa tri katarke. Sagnuvši se, zaključila je da su sve kartice od plastike slomljene na dva dela, namerno... Malo dalje, zapazila je na jednom zidu neverovatno velik broj tragova eksplozije, kao da je neko na njega ispalio nekoliko rafala iz mitraljeza, i tek kad se sasvim približila, otkrila je pocrnelu gomilu elektronskih vodiča koje su ljudi namerno razbili o zid, izazivajući tim postupkom njihovo samouništenje. Tu se sada nalazilo pravo groblje ugljenisanih, iskrivljenih, zauvek neupotrebljivih kutija. Što je više napredovala, sve je više imala osećaj da obilazi uzastopne krugove nekog čudnog puta koji vodi ka posvećenju, puta ispunjenog odricanjima koja su na prvi pogled izgledala suluda. Tako su pocepane karte za snabdevanje podrazumevale definitivno odbacivanje hrane, a polomljeni elektronski vodiči, odbijanje povratka. Za trenutak se zapitala da li možda ne prisustvuje ceremonijalu nekog čudovišnog kolektivnog samoubistva.

U istom trenu ušla je u zonu mraka. Da je pročitala tablicu sa objašnjenjem pričvršćenu na ulazu u predvorje, znala bi da je upravo stupila nogom na mesto pokušaja ponovnog uspostavljanja tame hiper-prostora...

Ali ona nije pročitala tablicu i zato je bila sigurna da je propala u bezdan ništavila. Bila je to savršena pomrčina i čovek nije mogao sa sigurnošću da utvrdi da li je njena dubina neizmerna ili naprotiv kompaktna i čvrsta, nije više mogao da odredi da li plovi nošen vetrom kroz beskrajne prostore neba koje se neprekidno širi ili se naprotiv — nalazi zatvoren u središtu kiklopskog zida, kao oni insekti uhvaćeni u ogromne blokove providne smole koje možemo videti na policama prirodnjačkih muzeja.

Počela je da maše rukama, ne znajući da li treba da hoda ili da leti. Nalet vrtoglavice ju je oborio i poletela je napred. U toku delića sekunde pomislila je da će tako neprekidno padati danima, stoga je bila iznenađena kad je udarila o tlo pre no što je uspela da stvarno uobliči tu misao. Njena usta su srela neka druga usta, nečije usne su se micale pored njenog uha nižući reči poruke... "Mi smo veliko jedinstvo" govorio je glas,"dođi da zauzmeš svoje mesto usred poslednje građevine. Dođi..."

U paničnom strahu bacila se unazad i ponovo se našla okružena svetlošću sale sa buđavim ostacima brodova, dok su je oči bolele od bljeska neonskog osvetlenja. Primetila je da joj celo telo podrhtava pod dejstvom pravog nervnog šoka i morala je da se sklupča u pokušaju da nekako umanji osećaj hladnoće koji ju je obuzimao, u pokušaju da sačuva životnu toplotu koja kao da je napuštala njeno telo kroz svaku poru na koži. Na kraju je uspela da se odvuče do najbliže kabine s tušem i da se baci pod vreli mlaz vode, namestivši slavinu na najjaču temperaturu. Tek pola sata docnije, kad joj je koža bila sva crvena i bolna, uspela je da dođe k sebi. Oslobodila se neobično teške uniforme natopljene vodom, kao ruda jalovine, i zadržavši na telu samo kontrolnu narukvicu i elektronskog vodiča koji se klatio na njenim grudima, ušla po drugi put u zonu mraka. Pod prstima je osećala da su zidovi prekriveni odvratnim sunđerastim i trošnim izraslinama koje su se mrvile pri najmanjem dodiru. Verovatno su to bile pečurke, rođene iz vlage i onog veoma jasno čujnog kretanja udisaja i izdisaja koji su se ponavljali u snažnom i ravnomernom ritmu, a ipak su bili tako bliski snu, gubitku svesti. Sagla se, dlanova ispruženih kao da je šlepa, napipala bok i polni ud nekog muškarca koji je ležao na leđima. Ruke nepoznatog čoveka, podignute iznad glave (njegove ispružene ruke i noge činile su da izgleda kao veliko položeno slovo X) obuhvatile su gležnjeve na nogama dveju žena od kojih je svaka stezala i u desnoj i u levoj ruci zglobove nekog drugog ispruženog ljudskog tela, a ovo je, opet... Elsi je osetila da je ponovo obuzima vrtoglavica. Bila je to prostirka sačinjena od tela muškaraca i žena koji su se svi međusobno držali raširenih ruku i nogu, kao razapeti na krstove, u beskrajnom nizu, ležeći na leđima, goli i nepomični. Uspravila se i nastavila da ide napred, sva očarana, preskačući tela jedna za drugim, sa neobičnim osećanjem da se kreće po živoj šahovskoj tabli. Ponekad bi se sagla, opipala u mraku nečiji trbuh, dodirnula nečije usne koje bi iznenada oživele izgovarajući uvek iste reči...

"Dođi k nama. Mi predstavljamo kraj lutanja. Kraj razlika, kraj jedinke. Početak JEDINSTVA..."

Elsi je išla napred, dodirujući ljudska tela, muška ili ženska, čvrsto spojena vezama njihovih prstiju u nerazdvojnu celinu, umirujuću i smirenu. Iznenada je

postala svesna užasne samoće u koju je bila gurnuta, kao jedino biće osuđeno na lutanje u tom svetu jedinstva. Bila je tu, ničim vezana, kao brod nošen vodom. I odjednom joj je izgledalo da se ceo njen život odvijao pod znakom lutanja i besciljnosti. "Ti si brod fantom", prošaptala su neka usta sasvim blizu nje. "Mi ćemo biti tvoji konopci", tiho reče jedna devojka koju nije mogla da vidi... "Potraži i nađi svoje mesto u velikom jedinstvu", začuo se glas nevidljivog hora. Obuzeta panikom počela je da trči, gazeći po onima koje je i dalje uporno pokušavala da nadvisi, shvatajući odjednom krhkost svog uspravnog položaja. Jurila je, posrćući. Klizala se, kotrljala, bežala od tih glasova i zanosa koji je u njoj budila ta neverovatna zajednica nepomičnih bića, zarobljenika njihovih uzajamnih veza. Kada je na kraju iscrpljena i sva oblivena znojem pala na zemlju, dok joj je srce lupalo da iskoči, shvatila je da više ne zna gde se nalaze ulazna vrata. Bila je izgubljena.

"Upravo tako je sve započelo, prošaptala je jedna žena čije usne su, pokrećući se, dodirivale njenu golu butinu, prvi su zalutali u ovu salu slučajno, a tama im nije dopustila da pronađu izlaz i tada, pošto su naleteli jedni na druge, odlučili su da se više ne rastaju i da se iz dana u dan drže za ruke. I pošto su nekoliko godina uzalud tražili izlaz, shvatili su beskorisnost tog postupka, legli su da bi nastavili sa čekanjem i prvi beočug je bio stvoren. Kasnije su polako pristigli drugi. Dragovoljno. Zato što drugo rešenje ne postoji."

Elsi je ustala, bežeći od tog glasa, slomljena od umora i gladi. Pomislila je na magnetnu karticu koja se nalazila u džepu uniforme, negde izvan ove kocke tako gustog mraka da svetlost iz sale sa izloženim brodovima nije dopirala do nje. Tokom nekoliko dugih minuta istraživala je tamu ali nije uspela da nazre nikakav oblik, čovek bi naprosto pomislio da više nema oči, pa je i ona morala da dodirne svoje kapke da se uveri da su oči zaista na svom mestu. Glad joj je bolno cepala utrobu, zapitala se šta čine ova bića koja leže da ne umru od gladi, ali nije uspela da nađe zadovoljavajući odgovor. Na kraju — pukim slučajem — ponovo se našla, obasjana svetlošću, među nagrizenim ostacima brodovlja fantoma.

Nekim čudom ona se vratila na polaznu tačku.

Prvo je jurila da pronađe plastičnu karticu u džepu uniforme koja je sada bila suva i da je grozničavim pokretom stavi u prorez na automatu za hranu.

Začudo, apetita je nestalo već posle drugog zalogaja, a nepoznati glas javio se u njenom sećanju, izgovarajući reči koje se ona odmah potrudila da zaboravi: "Drugo rešenje ne postoji."

Noć je protekla, a Elsi nije mogla zaspati ni za tren. Mračni četvrtasti otvor ulaznih vrata koji se ocrtavao na zidu hipnotički je delovao na nju. Znači da je jedan embrionalni univerzum uspeo da se smesti pod okrilje drugog embrionalnog univerzuma, mislila je ona, te je tako muzej u stvari bio nalik onim drvenim lutkama koje se bezbroj puta mogu staviti jedna u drugu. Elsi je znala da bi joj bilo veoma lako da odmah krene, da izbegne tu sudbonosnu salu skrećući levo ili desno, bilo kojim hodnikom, i da zaboravi to prokleto središte, taj vrtlog koji je izgleda neodoljivo privlačio službenike muzeja koji su lutali po zgradi. Možda je čak trebalo da zapuši otvor koji je zjapio, tako da ovaj bunar zaborava ne privuče nove žrtve. Bilo bi dovoljno da pomeri neku vitrinu ili zavesu i da njima prikrije prag te klopke. Ali već je znala da to neće učiniti...

Pred jutro, iscrpljena nervnim šokovima koje je pretrpela, zapala je u san ispunjen košmarima, iz koga se probudila gušeći se. Tada je donela konačnu odluku. Otkopčala je elektronskog vodiča koji joj se klatio na grudima i tresnula ga svom snagom o zid ispunjen brojnim tragovima eksplozija. Odbivši se od zida, sprava je poletela kroz kišu varnica i Elsi je videla kako je eksplodirala sekundu pre no što je dodirnula tlo. Metalni zavrtnji su zviždeći leteli oko nje, ostavljajući zrakaste tragove na okolnim staklima. Zatim je uhvatila magnetnu karticu s obe ruke i savijala je dok nije prsla kao snažno i grubo uvrnuta gramofonska ploča. "Ja sam potpuno poludela", pomislila je gledajući izlomljeni komad plastike čije su joj krhotine isekle prste. Počela je da sisa kapi krvi koje su se pojavile na posekotinama, misleći pri tom da je to možda njen poslednji obrok hrane, zatim je jurnula u mrak prema velikom JEDINSTVU...

Opet je trčala preskačući ljudska tela. Želela je da se izgubi. Stvarno. Potpuno... Pala je na zemlju bez daha, vičući kao da njen glas treba da dopre do krajnjih granica sveta: "Došla sam. Pokažite mi moje mesto!" Morala je da ponovi svoju molbu nekoliko puta, dok nije začula jedan daleki glas kako govori kroz tminu: "Ovde je tvoje mesto!"

Tokom sledeća tri dana, ove kratke reči izgovarane u određenim razmacima, bile su za nju ono što je svetionik za brod koji luta. Išla je napred, dok su joj misli bile obuzete tim jednoličnim, bezbojnim glasom koji je izgovarao svoj poziv kao da daje neki signal "Ovde..." Išla je napred, bolnih nogu, na smrt umorna, trudeći se da razazna da li je krik sada jasniji ili se gubi, da li ona ide u dobrom pravcu ili luta. Išla je napred...

Najzad, u trenu kada je to najmanje očekivala, jedna ruka joj se spustila na koleno naglo prekidajući njeno kretanje. "Ovde", reče poslednji put nevidljivo biće. Pala je na tlo. Desno i levo od nje dve ruke su se pružale u prazno tražeći je, otvarale i zatvarale prste kao biljke mesožderi. Osećala je kako prelaze preko njenih bedara, preko trbuha. "Mlada je", reče jedan glas levo od nje. "Neka zauzme svoje mesto!" odgovori drugi glas desno od nje. Kako je pružala ruke ispred sebe, Elsi je napipala ledenu masu nekog ukrućenog i beživotnog tela i nije mogla da zadrži krik. "To je Ester", progovorila su neka usta blizu nje, "umrla je, zakopaj je i zauzmi njeno mesto..." Bez razmišljanja, počela je da grebe noktima zemlju kojom je tlo bilo pokriveno i koja je svojom mekoćom i rastresitošću podsećala na podlogu za gajenje pečurki. Nije joj bilo teško da ispod hladnih i naboranih leđa iskopa duboku rupu u koju je leš polako tonuo, a zatim nestao, kada je udubljenje ispunila zemljom, ustala je i nogama poravnala ceo prostor, kao što je videla da ljudi čine na filmu ili na televiziji... Zatim se ispružila na tom ležaju od zemlje i buđi, uživajući u grubom i snažnom dodiru žuljevitih prstiju koji su se sklopili oko njenih gležnjeva kao gvozdene narukvice. Zabacila je ruke iznad glave u potrazi za nogama koje su se nadnosile nad njom i koje je trebalo da stegne svojim rukama i tako stvori neraskidiv lanac. Legla je, razapela se, raširila ruke i noge u tmini velikog jedinstva. I odjednom joj se učinilo da je ceo njen dosadašnji život bio samo iščekivanje ovog jedinstvenog trenutka.

Sada je bila biće bez starosti, bez imena. Čak nije znala ni gde se nalazi. Svet koji okružuje muzej i sam muzej izgledali su joj toliko daleki da su postali gotovo nestvarni, da je i ona sama počela da sumnja u njihovo stvarno postojanje. Zatvorila je oči. Više neće morati da hoda, da broji sate i kilometre. Otkrila je jaje usred jajeta, ljusku koja je bila deblja i čvršća od one prave i ona se u nju smestila osećajući čulnu radost, telesno uživanje koje je prevazilazilo sve ono što joj je seks ikad pružio u toku poslednjih godina.

Kada je ponovo otvorila oči, postala je svesna da je izgubila pojam o vremenu. Više ne bi bila u stanju da tačno odredi koliko se već dana nalazi ovde, ležeći negde u središtu mreže ljudskih tela, predajući se noćnoj tmini...

"Ali ja nisam gladna..." rekla je iznenada poluglasno. To je bilo tačno, nije osećala nikakav bol u stomaku, a ipak je bila sigurna da već nekoliko nedelja nije ništa jela. U prstima koji su čvrsto držali gležnjeve nogu ispruženih iznad njene glave nije osećala nikakav zamor.

"To je zbog pečurki", promrmljao je neki promukli glas negde iznad nje, "one prekrivaju zidove i tavanicu, njihove spore neprekidno padaju na nas kao kiša. Kiša hranljivih biljnih proteina. One daju vlagu našoj koži a hranu mesu i mišićima našeg tela, jednostavno prodirući kroz pokožicu. Postupak je isti kao kad biste, želeći da jedete, samo otvorili tubu s hranom i namazali se njenom sadržinom..."

"To onda znači da smo mi biljke!" povikala je. U mraku su se začuli brojni glasovi koji su je ućutkivali i za tren je imala utisak da se nalazi u nekoj bioskopskoj ili koncertnoj dvorani. Ovoga puta niko nije odgovorio na njeno pitanje, od sada je morala da se zadovolji samo svojim ličnim razmišljanjima o svemu što je izazivalo njenu radoznalost. Prvi sagovornik je nije slagao. Veoma brzo osetljivost njene kože se udesetostručila pod dejstvom mraka i ona je uspela da raspoznaje nežan i gotovo neosetan dodir spora. Ličilo je to na pljusak koji je, ubrzavajući protok krvi kroz vene, izazivao u njoj laku groznicu. Zamišljala je krupne ekonomske promene koje bi izazvala ova kiša koja hrani "spolja", nagoneći ljude da budu nudisti, primoravajući ih da budu debeli kad bi pljuskovi učestali. Videla je žene kako se zaklanjaju "dijetalnim kišobranima", kako oblače kišne mantile za "mršavljenje". Videla je kako se restorani zatvaraju jer ljudi više nemaju apetit, kako fabrike prehrambenih proizvoda padaju pod stečaj, kako stidljivci umiru od gladi. Čula je kako se izgovaraju molitve "...daj nam danas našu nasušnu kišu", a meteorološka služba najavljuje "obilnu hranu nad istočnim delom zemlje i pariškim basenom, nestašicu na jugu i glad na Korzici". Tada bi se, skrivena u tami, predavala dugom tihom smehu čiji drhtaj se prenosio od ruke do ruke, ubrzo prelazio na sve one koji su je okruživali. "Moja usta više ne služe ničemu", pevušila je u sebi, "ni jezik, a još manje nečemu služe zubi, jednjak ili stomak!" U njenim trbuhu nalazilo se sada samo nekoliko metara praznih i beskorisnih creva koja će se ubuduće postepeno smanjivati. Pošto se hranila "spolja", bila je oslobođena svih funkcija izlučivanja, njena bešika i njena creva nisu više vršili svoj uobičajeni pritisak na mišiće zatvarače, tako da bi ponekad počela da sumnja da još ima polne organe i anus. "Ja sam izgubila ljudsko obličje", govorila bi sebi, "ja sam nematerijalna." A to u stvari nije bilo tačno jer je njeno telo — mada više nije znalo za probleme izlučivanja — samo zamenilo jedan način ishrane drugim načinom. Vremenom je shvatila da spore, pored svojih hranljivih osobina, poseduju još neke svojstva koja su izgleda bila halucinogena i ona je pustila svoj duh da plovi kroz čitavo more slika koje su se pojavljivale u njenom mozgu, lutala je između geometrijskih tvorevina, čudovišnih prostornih i vremenskih zbivanja i oblika. Tonula je... tonula.

Elsi je beskrajno, beskrajno dugo ležala na leđima i ruke koje su već mesecima stezale njene listove, prsti koji su možda već godinama stezali članke na njenim nogama, prenosili su na nju svoju snagu.

"Ja sam morska zvezda", pomislila je pomalo zbunjena i pomerila bokove zdesna ulevo dubeći zemlju pod sobom, uprkos kamenju čije su je oštre ivice dodirivale preko rožnatih zadebljanja koja su sada prekrivala celu zadnju stranu njenog tela.

"Ja sam morska zvezda."

3

Žorž je osećao želju da nosi naočnjake poput konja. Dve pločice od kože ili metala koje bi okačio iznad obraza i tako ograničio svoje vidno polje na put, tek toliko širok da se njime može proći. Kad god bi prilazio ogromnom i veličanstvenom stepeništu muzeja, poželeo bi da svom pogledu oduzme svaku mogućnost da se širi, da prodire u daljinu, te da ga tako ograniči na onaj uski prolaz koji vodi od parkinga do ulaza u muzej, dok bi mu oči ostale prikovane za kožu njegovih loše očišćenih cipela. Zgrada je u njemu budila neobjašnjivu mučninu koja se graničila sa strahom od otvorenog prostora. Bilo je to neko nezdravo pijanstvo, bolje rečeno vrtoglavica koju su izazivali uporedo postavljeni stepenici, njihova zaslepljujuća belina na suncu. Ponekad je bio siguran da će stepenište, kao neka blistava harmonika, da izmeni svoj oblik pod njegovim koracima, da će početi da se širi, savija i rasteže kroz užasnu zbrku zvukova koju će samo on čuti i da će ga odbaciti sve do pločnika, pošto će stepenici — koji će iznenada postati mekani — gurati njegovo telo kao što talasi nose telo utopljenika.

Još jednom je prešao granicu visokih vrata sa neprobojnim staklima i odjek njegovih koraka se rasuo po praznim salama. Držao je pod rukom svoju uniformu posetioca, uvek istu na brzinu smotanu vreću za spavanje kaki boje, nekoliko boca veoma jakog tamnog piva, nekoliko...

Kao uvek, i sada ga je mesopotamska freska zaustavila na pragu lavirinta. "Hamenoteb polazi za Ninivu..." Bila je to kao neka lozinka čiju tajnu nikad neće proniknuti, čarobne reči poziva iz Ali-Babine pećine, novčić koji moramo dati da bismo prešli reku mrtvih. I još, zašto ne? Test koji treba rešiti da bismo bili posvećeni... "Hamenoteb polazi za Ninivu..."

Jednog dana Žorž će najzad pronaći izgubljenog konja, negde među naborima tkanine, među uvojcima kose, među linijama nečijeg uha, u obrisu nekog mladeža, u...

Da, jednog dana...

Do tada će redovno dolaziti u muzej, kao neki kandidat za samoubistvo koji svake nedelje ide do krajnje ivice strme stene odakle mu nikako ne polazi za rukom da se baci, da bi se tako privikao na taj pokret, da bi njegovi koraci postali automatski i da taj poslednji zakoračaj postepeno postane neka vrsta refleksa potpuno odvojenog od svesti. Da postane automatizam.

Rado je zamišljao kako jedne noći, postavši iznenada mesečar, napušta izgužvanu čauru svoje vreće za spavanje i počinje da luta hodnicima i stepeništima, udaljavajući se sve više od izlaza. Kako se GUBI, definitivno i potpuno... Kad bi se ujutro probudio, shvatio bi ispunjen užasom i srećom da ga je njegov nesvesni hod odveo preko granice poznatog predela, bacivši ga u neki čudesni lavirint obučenog samo u pidžamu od plavog flanela. Da, stvarno, to bi bilo idealno rešenje; na nesreću, nikad nije imao napade mesečarstva.

Ipak.voleo je da prolazi "ivicom ponora", da stojeći na pragu poslednje poznate sale posmatra perspektivu koja se pred njim otvarala, kao turist koji oprezno zaviruje kroz otvor pećine u kojoj se nalazi čudovišni niz stena načičkanih krečnjačkim naslagama, kao putnik koji se ne usuđuje da baci pogled preko ograde broda koji ga nosi, užasnut pri pomisli da će kroz bistru vodu ugledati senku morskih dubina spremnih da ga progutaju. Zato se čvrsto hvatao za okvir vrata, sa svih svojih deset prstiju, sa svim svojim noktima, kao da će ga snažan zapenjeni talas koji nadire iz dubine hodnika zgrabiti i odneti držeći ga čvrsto u svom zagrljaju, nositi ga sve dalje i dalje a zatim ga ostaviti, izbaciti na obalu od prostirke na podu, na ostrvo od nepoznatih vitrina koje se uzdižu poput stena.

Ponekad bi se pak prepuštao mnogo perverznijim igrama čije pravo značenje ni njemu samom nije bilo sasvim jasno.

Nimalo mu nije bilo teško da uzme otisak ključa koji otvara vitrine i da kod jednog zanatlije u gradu napravi duplikat, te da ponekad uveče, kad bi samoća prelivala preko njega svoju plimu melanholije, izvuče iz džepa taj ključ od mrkog metala i sa beskrajnom opreznošću otvori jednu bravu.

Bilo je to zanosno osećanje, talas ushićenja i stida, drhtaj straha i radosti. U tim trenucima bio bi siguran da doživljava jedno za drugim sva osećanja oskvrnitelja grobova, nekrofila. Polako bi otvorio jedno krilo od debelog stakla, pružio ruku očekujući urlik alarmnog uređaja koji će se sigurno ubrzo začuti, zadržavajući dah. Tanki mlaz sline slivao bi mu se niz bradu, činilo bi mu se da zapaža šuštanje vazduha, škripavo disanje drveta, udar svakog zrnca prašine o staklo na vratima vitrine... A zatim... A zatim ništa. U muzeju nije bilo nikakvog sistema za otkrivanje krađe, kao da su ljudi želeli da zaštite njegovu krhkost, njegovu ranjivost.

Žorž bi tada spustio ruke na uniformu od svilenog papira, odelo od maskiranog platna kojem nije nedostajalo nijedno dugme od kartona. Krajnje sporim pokretima navukao bi gornji deo i pantalone uniforme, zakopčao gležnjake od plave čoje a zatim otišao od tenka, srećan i svestan da pruža sliku iracionalnog ratnika, vojnika armije koja je osuđena da izgine pod rafalima mitraljeza od labudovog perja, da se sruši na zemlju otrovana gasom od mirisa lavande...

Drugi put bi obuvao papuče od betona, stavljao na glavu polucilindar od cementa i uvlačio ruke u rukave redengota od crvene cigle. Posle bi šetao gore-dole po sali, ranjavajući se tom suludom opremom po gležnjevima, pod pazuhom, po čelu.

Zašto je sve to činio? Kao neki ludi istražni sudija koji smatra da mu je dužnost da obuče odeću žrtve u pokušaju da razjasni misteriju?

Uostalom, nije napredovao ni za pedalj. U kafeu, u kancelariji, u restoranu, svuda se trudio da od ljudi dobije neke odgovore. "Zar nikad ne posećujete muzej?

Izgleda da tamo ima veoma lepih stvari..."

Svi bi ga tada gledali kao da je rekao nešto apsurdno. Odgovori su praktično uvek bili isti i svi razlozi koje su upitani navodili mogli su se ukratko svesti na ovo:

"Mi tu ništa ne razumemo..." ili "Bojimo se da se ne izgubimo..."

U toku pojedinih perioda, neminovno bi se javljali kratki odbljesci lucidnosti i bacali surovu svetlost na pejzaž njegovih neuroza. Ne, on nikad neće otići da se pridruži Elsi. Bio je to pomalo maglovit ritual, veštački stvoren cilj koji je ispunjavao prazninu njegovog života i u izvesnoj meri bi trebalo da bude zahvalan mladoj ženi što mu je pružila razlog da nastavi da živi. Sada je imao svoj muzej, kao što drugi ljudi zadovoljavaju neki skriveni porok ili neki svoj hobi...

Kada bude star, veoma star, iznajmiće kućerak naspram velikog niza stepenika koji vode do muzeja. Svakog jutra staviće stolicu na kućni prag i gledaće stepenište sve do večeri, očekujući dan kad će Elsi najzad izaći iz velikog zastakljenog predvorja. Ostarela, pogrbljena, proređene i prosede kose. Možda je neće prepoznati kad bude prošla pored njega? Možda će ona krenuti niz ulicu hramljući i ne pogledavši nijedanput tog starca koji sedi, jer u njemu neće prepoznati onog čoveka kog je napustila pre četrdeset godina?

Moraće to da predvidi, da pričvrsti iznad glave tablicu sa svojim imenom ispisanim krupnim slovima, sa...

Da, sada je bio siguran da ona veoma dugo neće izaći iz muzeja. Bio je u to siguran od onog dana kad su ga policajci zaustavili pred kancelarijom, hladni i uzdržani. Bilo ih je dvoje, četrdesetogodišnjaci, masne kose, u izgužvanim odelima koja su zaudarala na duvan.

"Da li je ovo vaša supruga?" rekao je onaj višeg rasta, pokazujući mu fotografiju na kojoj se nalazila Elsi u društvu jedne starije i veoma mršave žene.

"Da..."

Ono što je posle toga doznao nije ga iznenadilo. Policija je već nekoliko meseci tražila Elsi zbog ubistva.Igrajući se u pesku, negde u blizini Sent Ula, deca su otkrila leš Neli Vilok, poznate umetnice kod koje je Elsi boravila izvesno vreme. Bilo je jasno da su se dve žene tukle do smrti. (Čak se pomišljalo i na protivprirodne odnose.) Žorž je uputio federalne službenike na jedini organ koji je bio nadležan da izvede Elsi iz muzeja: na ministarstvo za Kulturu. Međutim, taj pokušaj nije dao nikakve rezultate, elektronski vodič mlade žene nije odgovarao na pozive koje mu je uputila stručna služba.

"Prema tome, zaključio je službenik, ako ona neće da se vrati, preostaje nam jedino da nekog pošaljemo po nju, da li se vi javljate kao dobrovoljci?" Oba policajca su ustuknula kao da im je neko pljusnuo vrelu vodu u lice. Otišli su, ostavivši Žoržu nalog za hapšenje.

"Obavestite nas ako se pojavi", promrmljali su pre no što su se udaljili, "nemojte da budete saučesnik u prikrivanju zločinca. U svakom slučaju, pravosuđe zemlje u kojoj je zločin izvršen ne priznaje njegovo zastarevanje, sasvim je svejedno da li će se ona pojaviti sutra ili kroz trideset godina. Čeka je električna stolica..."

Žorž je smatrao da je ironija potpuna: ako siđe niz mermerno stepenište do ulice, Elsi će samo kaznu doživotne robije zameniti smrtnom kaznom!

Posle toga, Žorž je stalno čuvao nalog za hapšenje u džepu svog sakoa kao neki talisman. Znao je da bi trebalo da ga ovaj novi dokument natera da se pridruži mladoj ženi, jer za nju više nije bilo života izvan zidova muzeja. Sudski nalog mu je odjednom izgledao kao karta koja omogućava ukrcavanje na brod. Imao je tu kartu, zašto je onda oklevao da pođe? Ništa ga nije zadržavalo... Ni rođaci, ni prijatelji. Ništa. Pa zašto je onda oklevao?

Dok bi noću ležao među zgužvanim čaršavima, ponekad bi se zapitao nije li muzej u stvari vredniji od onog što u sebi sadrži. "Kutija od platine u kojoj se nalazi običan kamenčić..." Gde je pročitao tu rečenicu? Nije mogao da se seti, ali nikakve druge reči ne bi bolje odražavale njegova osećanja. Treba li možda muzej posmatrati sa nekog stanovišta lišenog svake pragmatičnosti? Videti u njemu nekropolu, gigantski grob nekog diva pokopanog prema ritualima starih Egipćana zajedno sa svim svojim zbirkama?

Ili grobnicu? Grobnicu čija prostorija sa blagom bi bila zaštićena lavirintom hodnika koji treba da zavedu pljačkaše, čitavim smrtonosnim spletom hodnika kakvi se mogu videti u unutrašnjosti piramida? Kakva čudesna i zlokobna mumija je tamo počivala, izgubljena negde u središtu zgrade, okružena svojim najdražim dragocenostima, zaštićena od skrnavljenja spletom suptilnih klopki u koje bi neizbežno upadali svi službenici ministarstva za Kulturu?

A možda je trebalo ići još dalje? Još mnogo dalje, skupiti hrabrost i izgovoriti nazive svetih lavirinata paganske mitologije, zapitati se kakva demonska zver vreba s one strane hodnika da bi uzela svoj danak ljudskog mesa, hraneći se službenicima zaduženim za popis koje je uplašeni grad svesno žrtvovao pri samoj pomisli da bi čudovištu moglo jednog dana pasti na pamet da napusti jazbinu i odabere svoje žrtve među stanovnicima?

Zašto ne?

Neko je znao odgovor. Neko je znao tajnu, neki čovek koji sedi u kancelariji direktora, neki prefekt, neki ministar, ali nikad ni najmanje zrnce istine, ni najmanji delić objašnjenja neće izaći iz njegovih zapečaćenih usta, a Žorž će biti zauvek osuđen da sam traga za potpunim razjašnjenjem. Moraće da traži po univerzitetskim bibliotekama, u prašnjavom paklu starih zabranjivanih knjiga da se probija kroz džunglu luckastih teza, nedovršenih pošto su autore strpali u ludnicu, da istražuje

groblja radova koji su bili zabranjivani a njihovi pisci anatemisani ili optuženi za jeres... Moraće da pronađe knjige o magiji koje otvoreno govore o čarobnim putevima tibetanskih vračeva, o ezoteričnim figurama koje opisuju sveti pravci i putevi, odakle čovek može izaći lud ili mudar jer je — i ne znajući — ispisao jedan od osnovnih znakova ljudskog duha. Tako je Žorž provodio svoje večeri iznoseći sve luđe i luđe pretpostavke, skačući od jedne logične postavke do druge potpuno zanemarujući dijalektiku, koristeći u svojim dokazivanjima apriorne stavove...

U nekoliko navrata je sanjao san u kojem su se odvijali neki događaji koji su ga ispunjavali užasom: kao obično, sedeo bi prekrštenih nogu ispred mesopotamske freske, usred praznih boca od piva i ostataka sendviča sa paradajzom i tunjevinom. Iznenada bi ušlo neko dete. Običan klinac, verovatno đak, u sivoj školskoj kecelji, sa oguljenom torbom u ruci... Zastao bi pored Žorža, nekoliko sekundi bi stisnutih očiju posmatrao sliku na zidu, a zatim bi se glasno nasmejao... "Eno ga!"

Žorž bi se svaki put probudio urlajući od straha.

TO je bio san, to je, naravno, bio samo san, ali zar se moglo zanemariti predskazanje koje se u njemu javljalo? Makar to predskazanje bilo tek nagovešteno?

Da li će oči deteta, malog deteta koje još nije upalo u mreže logike i racionalnih mehanizama sveta odraslih, uspeti da proniknu tajnu zagonetke za samo nekoliko sekundi? Kad bi se to dogodilo, Žoržu bi preostalo ili da ispali sebi metak u čelo ili da sam sebi iskopa oči i baci se u lavirint muzeja urlajući kao zver!

Posle toga, Žorž je neprestano nosio u džepu nekoliko fotografija bareljefa koje je sam napravio pomoću iznajmljenog aparata polaroid. Kada bi sreo nekog dečačića, na skveru ili na autobuskoj stanici, stavio bi mu u ruku jednu od tih fotografija i predstavljajući sve to kao neku igru, pozvao ga da pronađe izgubljenog konja. Sve dok dete ne bi odbacilo fotografiju sa izrazom dosade na licu, Žorž bi proživljavao trenutke neopisive strepnje. Bio je siguran da će jednog dana začuti sudbonosni uzvik "Eno ga!" i ono što je neizbežno, moraće da se dogodi. Moraće da se uputi, da krene, da stalno ide prema nepoznatom...

Sve je zavisilo samo od tog simbola... Hamenoteb polazi za Ninivu ... za Ninivu za...

Spajder & Žana Robinson

ZVEZDANI PLES

Ne mogu da tvrdim da sam je istinski poznavao; sigurno je nisam poznavao onako kako je Serof znao Isidoru. O njenom detinjstvu i mladosti znam samo ono što mogu da zaključim iz anegdota koje je ona ponekad u mom prisustvu pričala. Ali, i to je dovoljno da zaključim da su sve tri biografske knjige o njoj koje sada vidimo na listama bestselera (knjige, uzgred rečeno, jedna drugoj protivurečne) dobrim delom izmišljene. Od njenog života posle sticanja punoleltstva meni su poznati samo oni sati koje je provela sa mnom i na mojim monitorima; ali i to je više no dovoljno da zaključim da su svi novinski članci odreda koje sam dosada video, izmišljeni. Kerington je po svoj prilici smatrao da je poznaje bolje nego ja, i to je, u jednom ograničenom smislu, tačno; ali Kerington nije hteo o tome da piše, a sada je bio mrtav.

Bio sam njen video-kamerman, još od onih dana kad se kamera držala u rukama, i poznavao sam je iza pozornice, a to je jedna posebna vrsta odnosa, kakva se ne sreće nigde drugde, ni na Zemlji ni u svemiru. Ne verujem da se to može dobro objasniti ma kome ko ne pripada ovoj profesiji: u pitanju je bliskost dvoje saradnika, ali i bliskost ratnih drugova usred bitke. Bio sam s njom onog dana kad je došla u Skajfakt, uplašena i odlučna, i uložila čitav svoj život u jedan san. Posmatrao sam njen trud, radio sa njom tokom ta dva meseca dok su trajala njena beskonačna uve-žbavanja. Trake sam sve sačuvao; odmah da vam kažem, nisu za prodaju.

Gledao sam, naravno, i njen Zvezdani ples. Bio sam tamo. Snimao sam ga.

Mogao bih neke stvari o njoj da vam ispričam.

Pre svega, u dve njene biografije pogrešno se tvrdi (u Kahilovoj knjizi *Šara* i u Fon Derskijevoj *Oslobođena igra: kreiranje novog modernizma*) da je ona čitavog života bila oduševljena kosmosom i kosmičkim putovanjem, i da je zato postala prva nulto-gravitacijska balerina u istoriji ljudskog roda. Za nju je svemir bio samo sredstvo, nikako cilj. U početku se prilično plašila svemira. A nije tačno ni ono što tvrdi njen biograf Melberg u svojoj tvrdo ukoričenoj knjizi ekstra-velikog formata *Istina o Šari Dramond*, naime, da je otišla u svemir zato što nije imala dovoljno talenta da kao balerina postigne uspeh na Zemlji. Ako mislite da je plesanje u slobodnom padu lakše nego na Zemlji, pokušajte pa će vam biti jasno. Samo ne

zaboravite da se snabdete kesom za povraćanje.

Ipak, u Melbergovoj kleveti, kao i u svim najefektnijim klevetama, postoji zrno istine. Ona stvarno ne bi postigla uspeh na Zemlji... ali ne zbog nekog nedostatka talenta.

Prvi put sam je video u Torontu, u Kanadi, jula 1994. Bio sam na čelu video studija pri Torontskom plesnom teatru. Mrzeo sam taj posao, svaki minut bio mi je odvratan. Mogu reći da sam u to doba mrzeo sve. Prema dnevnom planu rada, morao sam čitavo to popodne da provedem snimajući studente, a takvo traćenje trake i vremena mrzeo sam više nego išta drugo, sa izuzetkom telefonske kompanije. Još nisam bio dobio priliku da vidim nove snage koje su te godine pristigle, ali nije mi se ni žurilo da ih vidim. Volim da gledam dobar ples, a napori početnika prijatni su mi koliko i vama napori onog studenta prve godine muzičke akademije, odsek violina, koji stanuje u apartmanu neposredno do vašeg.

Dok sam ulazio u studio, noga me je mučila više nego obično. Norej je zapazila izraz mog lica, pa je ostavila grupu mladih nada i prišla mi. "Čarli?"

"Znam, znam", rekao sam. "Ovo su nežni tek izlegli pilići, Čarli, ego im je krhak kao uskršnje jaje u decembru. Nemoj da ugrizeš nikog od njih, Čarli. Nemoj ni da zalaješ ni na koga ako ne moraš, Čarli."

Nasmešila se. "Pa, tako nešto sam htela da kažem. Noga?"

"Noga."

Norej Dramond je plesačica koja uspeva da zadrži ženstvenost samo zato što je tako malena. Ima u njoj jedno pedeset i dva kilograma mase, od čega glavninu čini srce. Nije viša od sto šezdeset dva santimetra, ali sposobna je da izgleda kao da se nadmoćno nadnosi i nad najvišeg studenta. Ima u njoj više energije nego u elektroenergetskoj mreži Severne Amerike; uz to, ona svoju energiju koristi sa efikasnošću rotacione pumpe. (Jeste li ikad upoznali princip rada standardne klipne pumpe? Idite i pogledajte kako radi rotaciona. Pitam se kako je izgledao momenat otkrivanja tog principa, čisto kao emocionalno iskustvo.) U njenoj igri postoji nešto jedinstveno, nešto prepoznatljivo kao potpis; rekao bih da je to jedini razlog što je u tom teatru dobijala tako malo istinski dobrih partija, sve dok modernizam nije ustupio mesto novom modernizmu. Ova cura mi se dopadala zato što prema meni nikad nije ispoljavala sažaljenje.

"Nije samo noga", priznao sam. "Ne volim da gledam kako nežni pilići kasape tvoju koreografiju."

"E, onda ne treba da se brineš. Koreografiju za ovo što danas treba da snimaš napravila je... jedna studentkinja."

"Mnogo dobro. Znao sam da je trebalo da telefoniram da sam bolestan." Iskrivila

je lice. "U čemu je štos?"

"Molim?"

"Zašto ti je glas postao čudan kad si došla do reči 'jedna od mojih studentkinja'?"

Pocrvenela je. "Dovraga, to je moja sestra."

Izvio sam obrve. "Onda je sigurno dobra."

"Hvala, Čarli."

"Ništa hvala. Ja komplimente dajem ili na osnovu zasluge, ili nikako. U ovom slučaju ne govorim o nasleđu. Hoću da kažem da si ti tako beznadežno poštena, da bi sve učinila da izbegneš nepotizam. Da bi ti dala svojoj sopstvenoj sestri takvu šansu, potrebno je da ona ispolji *straobalnu* sposobnost."

"Ispoljila je, Čarli", reče Norej jednostavno.

"Videćemo. Kako joj je ime?"

"Šara." Norej mi je pokazala koja je od okupljenih Šara, i tad sam shvatio o kakvom se slučaju radi. Šara Dramond je bila deset godina mlađa od svoje sestre, ali i nekih osamnaest santimetara viša, i petnaest ili dvadeset kilograma teža. Onako uzgred zapazio sam da je zaprepašćujuće lepa, ali to nije otklonilo moju zabrinutost. Sofija Loren u svojim najboljim godinama ne bi nikako mogla da se bavi modernim baletom. Ono što je kod Norej bilo malo, kod Šare je bilo veliko, a ono što je kod Norej bilo veliko, kod Šare je bilo još veće. Da sam je video na ulici, mogao sam da zazviždim za njom u znak divljenja, ali ovde, u studiju, samo sam se namrštio.

"Zaboga, Norej, pa ona je ogromna."

"Mamin drugi muž je bio ragbista", reče ona tužno. "Izuzetno je dobra." "Ako je dobra, baš *to* je užasno", rekoh ja. "Jadna devojka. Dobro, išta bi trebalo ja da radim?"

"Odakle ti ideja da ja od tebe tražim da nešto radiš?"

"Još stojiš tu."

"A, to. Pa da. Pa, ovaj... hoćeš na ručak sa nama, Čarli?"

"Zašto?" Znao sam savršeno jasno zašto, i očekivao sam da čujem pristojnu laž.

Ali toga kod Norej Dramond nema. "Zato što vas dvoje imate nešto zajedničko, rekla bih."

Za ovaj častan pristup odužio sam joj se tako što nisam žmirnuo od neprijatnosti. "Po svoj prilici."

"Znači hoćeš?"

"Odmah posle snimanja."

Trepnula je i nestala. Posle toga je uspela, za zadivljujuće kratko vreme, da organizuje studio pun raspričanih, rašetanih mladih ljudi u nešto što je ličilo, ako se malo gleda kroz prste, na baletski ansambl. Meni je trebalo dvadeset minuta da

postavim i proverim opremu, a za to vreme oni su se zagrevali. Jednu kameru postavio sam ispred njih, jednu iza njih, a jednu sam zadržao u rukama, da se šetam i snimam izbliza; tu poslednju do samog kraja nisam uključio.

Postoji jedna igra koju čovek može igrati u svojoj glavi. Kad god ti neka osoba privuče pažnju, ili ti na nekoga posebno skrenu pažnju, počneš da pogađaš o toj osobi. Pokušavaš na osnovu izgleda da naslutiš karakter i navike te osobe. Onaj momak? Nadmen, neorganizovan; taj tubu sa pastom za zube sigurno ostavlja nezatvorenu, pije neka grozna pića. Ona ženska? Izgleda kao studentkinja umetnosti, verovatno upotrebljava dijafragmu i piše pisma stilizovanom kaligrafijom koju je sama izmislila. Ono dvoje? Izgledaju kao učitelji iz Majamija u Floridi, a ovamo su došli verovatno da bi yideli kako izgleda sneg, i da bi prisustvovali nekoj konvenciji. Ponekad na ovaj način prilično dobro pogodim. Ne sećam se kako sam ocenio Šaru Dramond u .tih prvih dvadeset minuta. Onog trena kad je zaigrala, napustila su me sva predubeđenja. Ona se pretvorila u nešto elementarno, nesaznatljivo, u živi most između našeg sveta i sveta u kome žive muze.

U intelektualnom smislu, akademski, ja znam sve što se o igri može znati, ali njen ples koji sam tog popodneva video nisam mogao da kategorizujem, klasifikujem, zapravo ni da shvatim. Gledao sam, štaviše, divio sam se, ali sam bio nesposoban da razumem. Kamera je mlitavo visila u mojoj ruci, negde pokraj moje vilice. Igrači govore o svom "centru", naime o tački oko koje je usredsređeno njihovo kretanje, i koja se često nalazi blizu težišta tela. Igrač se trudi da igru "razvija iz svog centra" ideja "sažimanja i oslobađanja" toliko zastupljena u modernističkom plesu bazira se na centru iz koga crpe energiju. Šarin centar kao da je leteo po dvorani gonjen nekom sopstvenom snagom, i vukao za sobom, samo zato što je to tako hteo a ne što je morao, ruke i noge koje su mu pripadale. Kako se ono zove onaj deo Sunca sasvim na površini, onaj koji se vidi i u vreme pomračenja? Korona? Eto, to su bile Šari ruke i noge: četiri duga plamena mlaza koja su išla za centrom, sledeći njegovu ekscentričnu, uskovitlanu orbitu i uvijajući se fluidno oko površine. Dva donja mlaza su često doticala pod, ali se činilo da je to čista koincidencija; uostalom, i dva gornja mlaza doticala su pod gotovo jednako učestano.

I drugi studenti su igrali. To znam zato što su automatske video-kamere, za razliku od mene, radile svoj posao i snimile celo izvođenje. Predstava se zvala *Rađanje* i prikazivala je nastajanje jedne galaksije, koja je na kraju izgledala kao Andromeda. Proces je prikazan, sa stanovišta činjenica, samo približno, ali ovde naučna tačnost i nije bila cilj. Predstava je davala subjektivni doživljaj nastajanja galaksije.

Retrospektivno. Jer, dok sam gledao, bi sam svestan samo srca galaksije: samo

Šare. Studenti su je ponekad zaklanjali, ali ja to nisam zapažao. Gledati Šaru bilo je bolno.

Ako išta znate o baletu, ovo vam sigurno zvuči grozno. Balet o *maglini*? Znam, znam, smešna ideja. Ali je uspevala. Na telesnom, ćelijskom nivou je uspevala. Jedina slabost predstave sastojala se u tomo što je Šara bila isuviše superiorna u odnosu na ovu grupu. Njoj nije bilo mesto među ovim oduševljenim, poluosposobljenim početnicima. Bilo je to kao da slušate pokojnog Stivija Vondera kako se trudi da peva sa muzičkom grupicom u nekom montrealskom baru.

Međutim, nije to bilo ono bolno.

Lokal "Le Maintenant" bio je dronjav, ali hrana je bila dobra. Imali su neke odlične kućne sisteme: ko pokuša da se pravi važan i plaća karticom Dajners kluba, odvedu ga u kuhinju i pokažu mu brdo sudova za pranje. Taj lokal više ne postoji. Nastojao sam da se psihološki pripremim. Kako reći jednoj divnoj dami da se njen najdraži san ne može ostvariti?

Znao sam, i bez pitanja, šta je Šarin životni san: igra. Više od igre: profesionalni igrački nastupi. Često sam nagađao kakvi motivi pokreću umetnike-profesionalce. Neko želi narcisoidno zadovoljstvo koje nalazi u činjenici da drugi ljudi plaćaju samo da bi ga gledali ili slušali. Neko je tako smotan i neorganizovan da ne može ni na koji drugi način da zarađuje za život. Neko, opet, ima poruku i oseća da je potrebno da se ta poruka prenese. Pretpostavljam da u većini umetnika postoje elementi sva tri. Ničeg lošeg nema u tome. Ono što nam umetnici daju, korisno je. Treba da budemo zahvalni što motivi, kakvi god da su, postoje.

Ali Šara je bila jedna od onih retkih koji igraju zbog unutrašnje potrebe. Želela je da kaže stvari koje se ni na koji drugi način ne bi mogle iskazati, i da smisao svog života nađe u iskazivanju tih stvari. Bilo šta drugo unizilo bi i obezvredilo suštastveni iskaz njene igre. To sam shvatio gledajući taj jedan ples.

Vukao sam dimove iz cigare, trpao hranu u usta, opet vukao dimove. Trudio sam se da ne zapadnem u onu blagu depresiju koja obično sledi posle dobrog jela. Tek posle pola sata postalo je neophodno da progovorim; dotle sam se izvlačio tako što sam na ćaskanje dama odgovarao nejasnim mumlanjem. Kad je stigla kafa, Šara me je pogledala pravo u oči i rekla: "Je 1' ti pričaš, Čarli?"

Bila je istinska Norejina sestra, to mi je bilo jasno.

"Pričam samo prazne reči."

"Nema takvih. Postoje, možda, prazni ljudi."

"Uživate li u plesu, gospođice Dramond?"

Odgovorila je ozbiljno: "Definišite uživanje."

Tri puta sam otvarao i zatvarao usta. Hajde vi definišite uživanje.

"Sem toga, zaboga, objasnite mi što ste tako uporni da sa mnom ne razgovarate. Počinjem da se brinem."

"Šara!" reče Norej. Izgledala je kao da joj je neprijatno.

"Pusti, Norej. Hoću da znam."

Navalio sam na problem: "Šara, imao sam tu čast da sretnem Bertrama Rosa pre no što je umro. Upravo sam bio gledao njegov nastup na pozornici. Jedan producent koji me je poznavao i kome sam se sviđao odveo me je iza pozornice, onako kako malo dete vodite da vidi Deda Mraza. Očekivao sam da će tu, iza pozornice, kad miruje, izgledati još stariji. Ali izgledao je mlađi, kao da se jedva suzdržava da ne nastavi to svoje neverovatno kretanje. Razgovarao je sa mnom, tačnije obratio mi se. Posle nekog vremena prestao sam da otvaram usta, jer iz njih nijedan glasak nije izlazio."

Čekala je, očekujući još. Tek postepeno shvatila je da je to kompliment njoj, i shvatila je koliki. Ja sam očekivao da će joj to biti od prve očigledno. Većina umetnika očekuju komplimente. Kad je ukapirala, nije pocrvenela niti se iscerila budalasto. Nije zabacila glavu i rekla: "Ih, ih, 'ajde tamo." Nije rekla ni "Vi mi laskate". Nije ni skrenula pogled.

Polako je klimnula glavom i rekla: "Hvala, Čarli.Ovo mi je mnogo dragocenije nego obično ćaskanje." U njenom osmehu krio se nagoveštaj tuge, kao da je neko od nas dvoje upravo ispričao drugome neku gorku šalu.

"U svako doba."

"Norej, zašto si, zaboga, tako uznemirena?" reče Šara.

Sad je maca pojela Norejin jezik.

"Zato što sam je razočarao", rekoh ja. "Rekao sam pogrešnu stvar."

"To je bila pogrešna stvar?"

"Trebalo je da kažem: 'Gospođice Dramond, po mom mišljenju vi treba da napustite balet'."

"Zašto ne: '*Šara*, po mom mišljenju...' *Šta*?"

"Čarli", poče Norej.

"Trebalo je da ti kažem da ne možemo svi da budemo profesionalni umetnici, da su kupači i oni koji samo gacaju po pesku i plićaku. Šara, trebalo je da ti kažem da napustiš igru pre nego što igra napusti tebe."

Pomislio sam: želeći da kažem sve pošteno, kazao sam stvar brutalnije nego što je bilo potrebno. Čekalo me je saznanje da gruba otvorenost nikad ne smeta Šari. Ona je takvu otvorenost zahtevala.

"Zašto baš ti?" bio je sav njen odgovor.

"Zato što smo ja i ti u istom čamcu. Oboje imamo jedan određeni svrab koji, zbog

toga kakva su nam tela, ne možemo da počešemo."

Njene oči su se ublažile. "A koji je tvoj svrab?"

"Isti kao i tvoj."

"A?"

"Trebalo je da dođe telefondžija i popravi nam telefon, jednog četvrtka. Moja cimerka Karen i ja imali smo celodnevne probe. Ostavili smo cedulju: gospodine telefondžijo, morali smo da izađemo, a nismo mogli da vas zovemo da vam to kažemo, očigledno, he-he. Molimo uzmite ključ od nastojnice i uđite, telefon je u spavaćoj sobi. Telefondžija nikad nije došao Oni nikad i ne dolaze." Ruke kao da su mi se tresle. "Kad smo došli kući, popeli smo se zadnjim stepeništem i ušli na zadnji ulaz. Telefon ni sad nije radio, a što se tiče cedulje na prednjim vratima, nismo se setili da je skinemo. Sledećeg jutra mi je pozlilo. Grčevi. Povraćanje. Karen i ja smo bili samo prijatelji, ali je ona stanovala sa mnom i brinula se o meni. U petak u noć, ona cedulja je valjda delovala još ubedljivije. Jednim parčetom plastike čovek je otvorio bravu, i kad je Karen izašla iz kuhinje zatekla ga je kako isključuje iz zida naš stereo. Toliko mu je to zasmetalo, da je pucao u nju. Dvaput. Od te buke, uplašio se; dok sam ja tamo stigao, taj je već bežao kroz vrata. Ipak je imao vremena da ispali jedan metak koji je prošao kroz moj kuk, kroz karlični zglob. Onda je nestao. Nikad nije uhvaćen. A nikad nisu došli ni da poprave telefon." Sada mi se ruke više nisu tresle. "Karen je igrala prokleto dobro, ali ja sam bio bolji. U svojoj glavi, i sada sam bolji."

Njene oči bile su okrugle. "Ti nisi, kojim slučajem, Čarli... Čarls *Armsted*?"

Klimnuo sam glavom.

"Gospode bože. Znači *tako* si ti nestao."

Šokirao me je njen izgled. To me je i vratilo sa hladne i vetrovite granice samosažaljenja. Počeo sam pomalo da je žalim. Trebalo je da pogodim, unapred, koliko će duboka biti njena empatija. Na jedan istinski važan način, nas dvoje smo stvarno bili prokleto slični, stvarno smo znali isti gorki vic. Pitao sam se zbog čega sam bio poželeo da je šokiram.

"Nisu uspeli da poprave zglob?" pitala je blago.

"U stanju sam da hodam, čak izvrsno. Ako imam dovoljno jak razlog, mogu čak i da pretrčim kraće rastojanje. Ali kad bih igrao to ne bi vredelo ni dve pare."

"I zato si postao video-kamerman."

"Pre tri godine. Čovek koji poznaje i video i igru danas se sreće podjednako često kao podvezica na butini. Ples su, dabome, snimali još od sedamdesetih godina, ali sa imaginacijom televizijskih reportera. Ako snimaš pozorišnu predstavu tako što među muzičare u parteru pobodeš dva kamermana, da li si dobio igrani film?"

"Ti za ples činiš ono što je pokretna kamera učinila za dramu?"

"To je prilično dobra analogija. Tačka gde ta analogija kiksira je sledeća: ples je sličniji muzici nego drami. Ne možeš ga zaustaviti pa opet pokrenuti, ili više puta ponavljati scenu koja nije dobro uhvaćena, ili snimati scene nekim redom sasvim različitim od hronološkog da bi plan snimanja bio napravljen ekonomičnije. Događaj se odigrava, a ti ga beležiš. Ja sam ono što video-industrija sada najbolje plaća, mikser koji ima dovoljno znanja da uvek oceni koja sekira najbolje huji i veštine da joj primakne najbolji mikrofon. Ima još nekoliko snimatelja kao što sam ja. Ja sam najbolji."

Ovo je prihvatila kao i onaj kompliment maločas: kao jednostavan iskaz o činjenicama. Kad sebi dopustim da tako govorim, to je obično iz dva razloga, naime, ili mi je savršeno svejedno kakvu ću reakciju izazvati, ili želim da isprovociram ljude da se pobune. Ali njeno prihvatanje mi je godilo. Toliko mi je godilo, da me je to i zabrinulo. Neki nadražaj naveo me je da opet počnem brutalno da se izražavam, *znajući* da to neće uspeti. "Sve ovo vodi zaključku da se Norej nadala da ću moći da predložim, za tebe, neku sličnu sublimaciju. Jer, pre ću ja postići uspeh u igri, nego ti."

Ostala je tvrdoglava. "Neće moći tako, Čarli. Znam o čemu govoriš, nisam budala, ali mislim da mogu da rešim problem."

"A-ha, sigurno. *Previše si prokleto velika, gospođic*e. Imaš sise k'o dinje nagrađene na poljoprivrednoj izložbi, i dupe za koje bi neka glumica u Holivudu prodala i oca i majku, ali u modernom baletu to je s-m-r-t, smrt, nemaš nikakvih izgleda. Šta da rešiš, pre ćeš svoju glavu sa ramena da pomakneš, kakav sam, Norej?"

"Čarli, za ime sveta!"

Popustio sam. Ne mogu ja stvarno da izbezumim Norej, suviše je volim. "Izvini, dušo. Noga me muči, pa sam prokleto ljut. *Trebalo* bi da ona uspe, ali neće uspeti. Tvoja je sestra, pa te to žalosti. E, a ja sam potpuni stranac, i to me razbešnjuje."

"A šta misliš kako se ja osećam?" planula je Šara; oboje se, i ja i Norej, trgosmo. Nisam znao da ima tako moćan glas. "Zamislio si da se spakujem i da iznajmim kameru, a? Ili da možda prodajem jabuke ispred studija?" Jedan talas je pošao od vrha njene vilice, nagore. "E pa neka me prokunu svi bogovi južne Kalifornije pre no što se spakujem. Bog me je napravio u velikom obličju, ali ovo telo nema ni jedan suvišan gram, a nosim ga kao rukavicu, i mogu, zaboga, da igram, i igraću! Možda si u pravu, možda ću prvo pomaknuti glavu sa ramena, ali ću uspeti." Duboko je udahnula. E pa hvala ti za dobre namere, Čar... gospodine Armst... ma, sranje!" Linule su suze, odjurila je, usput obarajući četvrt šoljice hladne kafe Noreji u krilo.

"Čarli", reče Norej kroz stisnute zube, "zašto ja tebe toliko volim?" "Igračice su

glupe", rekoh.

"A-ha." Tapkala je platnom svoje krilo neko vreme. "A zašto ti voliš mene?"

"Video snimatelji su pametni."

"A-ha."

Proveo sam popodne u svom stanu, pregledajući ono što sam tog dana snimio, i što sam više gledao, sve me je veći bes obuzimao.

Igra zahteva neobično jaku motivaciju u neobično ranom dobu. Treba se posvetiti nečemu naslepo, kockati se na bazi još nerealizovanih potencijala nasleđa i ishrane. Počneš, recimo, da učiš klasični balet u svojoj šestoj godini života, i u četrnaestoj uvidiš da imaš široka pleća: godine izuzetnog napora potpuno propale. Šara je išla na moderni ples, i prekasno otkrila da joj je sudbina dala telo žene.

Nije ona debela; uostalom, svi ste je videli. Visoka, to da, i krupnih kostiju, a na tom velikom nosećem ramu imala je bogato, zrelo žensko telo. Više puta sam gledao trake *Rađanja*, a bol u meni je rastao sve dok nisam zaboravio večno prisutni bol u svojoj nozi. Bilo je to kao da gledaš fenomenalno talentovanog igrača košarke visokog četiri stope.

Da bi neko uspeo u modernom plesu, bitno je da prvo uđe u neku grupu. Niko te neće videti ako nisi izložen pogledima. Norej mi je rekla, dok smo išli u studio iz restorana, da se Šara trudila da uđe u grupu; mogao sam da predvidim gotovo svaku reč.

"Njenu igru gledao je Mers *Kaningem*, Čarli. I Marta Grejem je, ne mnogo pre svoje smrti, gledala Šaru. Oboje su se veoma pohvalno i toplo izrazili o njoj, shvatili su i njenu koreografiju i njenu tehniku. Ali mesto joj nisu ponudili. Ne mogu čak ni da im zamerim zbog toga. Na neki način ih razumem."

Naravno da ih je Norej mogla razumeti, a mogao sam i ja. Norejina sopstvena mana u Šari je uveličana stotinu puta: jedinstvenost. Član plesne grupe mora biti sposoban za izvrsne solo partije, ali takođe mora biti sposoban da se uklopi u rad grupe, u ansambl. Šaru je upravo njena jedinstvenost činila nekorisnom, neupotrebljivom u ma kom ansamblu. Na njoj bi se svi pogledi zaustavili. A kad bi se zaustavili, ne bi, bar muški pogledi, sa nje više silazili. U modernom plesu ponekad se traži golotinja. Zato igračice imaju tela kao četrnaestogodišnji dečaci. Kad takve balerine igraju minimalno obučene ili potpuno gole, to je, zaboga, umetnost. Glumica, slikarica, instrumentalistkinja, pevačica, sve one mogu imati obilate obline, ali igračica mora biti gotovo isto onako bespolna kao manekenka. Sam bog zna zašto je to tako. Šara nije imala mogućnost da iz svoje igre izagna seksualnost čak i da je to htela, ali, dok sam njenu igru gledao na monitoru i u svom duhu, uvideo sam da ona to i ne želi.

Zašto je njen talenat morao da bude vezan za jedino zanimanje, ne računajući zanimanja manekenke i kaluđerice, gde se seksi izgled ne trpi? To mi je slamalo srce. "Ne valja baš ništa, je 1' tako?"

Munjevito sam se okrenuo i dreknuo: "Dovraga! Zbog tebe sam se ugrizao za jezik!"

"Žao mi je." Stajala je u vratima; zatim je ušla u moju dnevnu sobu. "Norej mi je rekla kako se ide do tvog stana. Primetila sam da su ti vrata odškrinuta."

"Zaboravio sam da ih zatvorim kad sam došao kući."

"Ostavljaš otvorena vrata?"

"Naučio sam lekciju prošlosti. Čak ni najteži narkoman, koliko god daje otkačen, neće ući u stan gde su vrata odškrinuta, i odakle se čuje radio. Biće mu jasno da ima nekog u kući. A inače, u pravu si, ne valja baš ništa. Sedi."

Sela je na kauč. Kosa joj je sad bila rasuta, i takva mi se više sviđala. Isključio sam monitor, izbacio kasetu sa trakom, nabacio je na jednu policu.

"Došla sam da se izvinim. Nije trebalo da planem na tebe kad smo bili na ručku. Pokušavao si da mi pomogneš."

"Bilo ti je pisano da stradaš. Pretpostavljam da si već uhvatila strašan zalet sa ovim."

"Petogodišnji.Imala sam plan da startujem u SAD a ne u Kanadi, da bih brže postigla više. A sada, evo me opet u Torontu, ali ne čini se da ću uspeti. U pravu si, Armstede, suviše sam prokleto velika. Amazonke ne plešu."

"Još sam Čarli. Čuj, nešto sam hteo da te pitam. Onaj poslednji gest, na kraju *Rađanja*, šta je predstavljao? Mislio sam da je dozivanje, Norej kaže da je to zbogom, a sad kad gledam traku čini mi se da je to čežnja, pružanje ka nečemu."

"Znači, uspelo je."

"Pardon?"

"Smatrala sam da rođenje jedne galaksije zahtev sva tri. To su značenja toliko bliska, u duhu, da mi se činilo glupo da za svako značenje izvodim zasebni pokret."

"M-mmm." Sve gore i gore. Zamislite da je Ajnštajn imao nemogućnost govora. "Što nisi loša igračica? Onda bi ovo bilo samo ironija. Ovako", rekao sam pokazujući traku, "ovako je strašna tragedija."

"Zar mi nećeš kazati da ipak mogu da plešem sama za sebe?"

"Ne. Jer to bi bilo gore nego ne plesati uopšte."

"Boga mu, perceptivan si. Ili je mene tako lako prozreti?"

Slegao sam ramenima.

"O, Čarli", provalilo je odjednom iz nje, "Šta ću?"

"To bolje da me ne pitaš." Glas mi je bio nešto čudan.

"Zašto ne?"

"Zato što sam se već sa dve trećine zaljubio u tebe. I zato što se ti nisi zaljubila u mene, i nikad nećeš. Iz čega proističe da pitanje te vrste ne treba da mi postavljaš."

Ovo ju je donekle uzdrmalo, ali brzo se sredila. Njene oči postadoše blaže. Odmahivala je polako glavom. "Znaš i zašto nisam, a?"

"I zašto nećeš biti."

Silno sam se plašio da će ona sad reći: "Čarli, žao mi je", ali iznenadila me je još jednom, jer je umesto toga rekla: "Mogu na prste jedne noge da nabrojim stvarno odrasle ljude koje sam dosad srela. Ti si jedan, i zahvalna sam zbog toga. Ironične tragedije valjda dolaze dve po dve?"

"Ponekad."

"Pa dobro, sad mi samo preostaje da smislim šta ću sa svojim životom. To će mi pomoći da preko vikenda ubijem vreme."

"Hoćeš li dolaziti na časove?"

"Pa mogla bih, što da ne. Učenje nikad nije gubitak vremena. Od Norej dosta učim."

U mom umu nešto iznenada poče da cirkuliše. Čovek je racionalna životinja, je l' tako? Je li tako? "Šta ako imam bolju ideju?"

"Ako imaš drugu ideju, ta je bolja. Govori."

"Baš moraš da imaš publiku? Mislim, moraš da istupaš uživo?"

"Na šta misliš?"

"Možda je mogućno ući na zadnja vrata. Video-rekorderi za kućnu upotrebu lepo se prodaju. Kad je narod jednom uvideo da se filmovi mogu skupljati kao ploče, ostao je samo jedan problem, a to je, da cena ne bude previsoka. Čujem da kompanije TDT i Grejem ulaze u to područje."

"Pa?"

"Pa pomisli na mogućnost da budemo slobodni strelci? Ja i ti? Ti igraš, ja snimam? Jednostavna poslovna pogodba. Imam po gde koju vezu, možda još po neku mogu da nađem. Mogu da ti nabrojim deset muzičkih grupa koje danas postoje i koje nikad ne idu na turneje, nego samo snimaju i snimaju. Što ne bi ti mimoišla sve te baletske ansamble i kompanije i pouzdala se direktno u publiku? Možda bi se dobar glas daleko..."

Iz njenog lica je počinjala da zrači svetlost kao ono kad zapale fenjer u tikvi na kojoj su prvo izrezali oči i usta. "Čarli, smatraš li da bi to uspelo? Je li to tvoje stvarno uverenje?"

"Ne verujem da ima izgleda ni koliko grudva snega u paklu." Prešao sam preko sobe, otvorio pivski frižider, izvadio grudvu snegu koju sam tamo čuvao celog leta i

dobacio joj je. Ona je grudvu uhvatila, ali jedva, a kad je videla šta je, prasnula je u smeh. "U tu ideju imam toliko poverenja da sam spreman da prestanem sa radom za TDT i da uložim svoje vreme u nju. Investiraću svoje vreme, svoju traku, svoju opremu i svoju uštađevinu. Ispijmo."

Pokušavala je da se uozbilji, ali od grudve su joj se smrzavali prsti, i to ju je navelo da se opet smeje. "Grudva u julu. E, jesi lud. Važi, ulazim i ja. Uštedela sam i ja neku paricu. Sem toga... i nemam mnogo izbora, a?"

"Rekao bih da nemaš."

Sledeće tri godine bile su možda najuzbudljivije godine mog života, a i njenog. Pred mojim pogledom i mojom kamerom, Šara se transformisala iz balerine samo potencijalno velike, u nešto zaista fascinantno. Postigla je nešto što nisam siguran ni da mogu da objasnim. Ostvarila je baletsku analogiju džez-muzike.

Za Šaru je igra bila, uvek i dosledno, samoizražavanje. Čim se oslobodila želje da se uklopi u svet grupne igre, sagledala je koreografiju kao nešto što, *per se*, predstavlja prepreku njenom samoizražavanju, kao unapred programiranu kolotečinu, neizbežnu poput scenarija, koja, kao i scenario, vezuje ruke. Zato je rešila da umanji značaj koreografije.

Džez-trubač može da svira "Noć u Tunisu" desetak noći uzastopno, ali će svaka noć biti drukčije iskustvo, jer će on tu melodiju interpretirati i reinterpretirati u skladu sa svojim trenutnim raspoloženjem. To je potpuno jedinstvo umetnika i njegove umetnosti: spontana kreacija. Zahvaljujući postojanju melodijske startne tačke, rezultat ipak nije čista anarhija.

Upravo na ovaj način je Šara devalvirala koreografiju i svela je na polaznu tačku, na okvir od koga se polazi i oko koga se zatim stvara i zbija novi materijal u skladu sa trenutkom. Za te tri godine napornog rada naučila je kako da razgradi prepreku između sebe i svoje igre. Plesači su oduvek bili skloni da se podsmevaju improvizaciji, mada su i sami praktikovali improvizacije u studiju, uživajući u slobodi koju su tako sticali. Nisu uviđali da bi *planirana* improvizacija, izgrađena oko teme o kojoj se prethodno dobro razmislilo, predstavljala prirodni sledeći stupanj u razvoju plesa. Šara je to uvidela i sprovela. Ali, samo najbolji mogu da daju sebi toliko slobode. Šara je bila dovoljno dobra.

Nema potrebe da detaljno pričam kako nam je išlo u pogledu karijere tokom te tri godine. Radili smo naporno, napravili neke veličanstvene trake, ali nismo mogli sa njima da zaradimo ni za kiselu vodu. Industrija kućnih video-kaseta o modernističkom plesu zna koliko je i industrija ploča znala, u ono vreme kad su ploče bile nov tehnički pronalazak, o bluzu. Velike firme želele su da angažuju već afirmisane igrače, a male firme su želele da prođu jeftino. Najzad nas je očajanje

nateralo da odemo i u one sasvim rđave firme. Tada smo saznali ono što nam je i ranije bilo poznato: takve firme nemaju ni prodajnu mrežu, ni prestiž, ni opremu dovoljno dobru, pa zato kritičari na njih ne obraćaju nikakvu pažnju. Reklamirati se po principu da se dobar glas sam polako širi od usta do usta ima isto onoliko izgleda na uspeh koliko i uvođenje dobrog genetskog materijala u jednu populaciju: ako se počne sa količinama ispod izvesnog minimuma, uspeha ne može biti. Postojao je jedan neverovatno talentovani muzičar i kantautor po imenu Džon Kerner, sa nadimkom "Spajder", koji je sam proizvodio i prodavao sopstvene ploče još od 1972. Koliko je vas tamo koji ste ikad čuli za njega?

Maja 1997. otvorio sam poštansko sanduče u holu zgrade i našao pismo od korporacije Vizu-Ent. Javljali su nam da odustaju od saradnje sa nama i da nemamo pravo ni na kakvo obeštećenje. Odmah sam krenuo u Šarin stan. Iz noge su stizali osećaji kao da je neko umesto koštane srži ubacio termit i zapalio ga. Bilo je to jedno veoma dugo pešačenje.

Radila je na komadu "Težina je samo reč". Njenu veliku dnevnu sobu pretvorili smo u studio, što je zahtevalo mnogo vremena, energije, mozganja, i para koje smo morali dati gazdi, ali smo na kraju imali mogućnost da postavimo dekor kakav smo želeli. Tog dana dekor je predstavljao visoke planine. Ulazeći, okačio sam šešir na jednu jovu, naravno lažnu.

Dobacila mi je osmeh ali je nastavila da se kreće, postepeno povećavajući skokove. Izgledala je kao najlepša planinska koza koju sam ikad video. Moje raspoloženje bilo je ogavno, i želja mi je bila da muziku smesta isključim (ta muzika, mešavina Mak Laflina i Majlsa, i sama je činila prilične skokove), ali Šarin ples nisam nikad mogao da prekinem. Postepeno je pojačavala igru, koristeći usmereni kontrapunkt, tako da se najzad činilo da se baca u vazduh, ostaje tamo dokle god joj se sviđa, a zatim se baca ka tlu. Ponekad je, prizemljujući, prelazila u kotrljanje, ponekad se dočekivala na ruke, ali je svaki put energija pada bila kanalisana u nešto novo, a ne samo prigušena. Bilo je to kompletno korišćenje energije. Dok je stigla do kraja ove numere, smirio sam se toliko da sam bio u stanju da sa gotovo filozofskom mirnoćom pogledam u oči našoj zajedničkoj profesionalnoj propasti.

Završila je skupljajući se kao kolapsirana zvezda, glave pognute, u pozi koja je na divan način dočaravala da se odupiranje gravitaciji ipak završilo porazom. Nisam mogao da se uzdržim od aplauza. Osećao sam se glupo, ali sam pljeskao.

"Hvala, Čarli."

"Đavo me odneo. Težina je *stvarno* samo reč. Kad si mi prvi put rekla taj naslov, mislio sam da si poludela."

"To je jedna od najjačih reči u plesu, ali pomoću nje možeš postići sve."

"Pa, gotovo sve."

"A?"

"Vizu-Ent neće da potpiše ugovor."

"A-ha." Ništa se nije pokazivalo u njenom pogledu, ali ja sam znao šta se iza tog pogleda dešava. "Ko je sledeći na listi?"

"Nema na listi više nikog."

"A-ha." Sad se i u očima videlo.

"A-joj."

"Trebalo je da se setimo: veliki umetnici za života ostaju neshvaćeni. Treba samo da popadamo mrtvi, i uspeh će garantovano stići."

To sam ja na svoj način pokušavao da budem jak radi nje, a ona se potrudila da bude jaka radi mene.

"Možda bi trebalo da se bavimo osiguranjem života umetnika", reče ona. "Ovako: mi svom klijentu isplaćujemo mesečne sume dokle god je živ, a za uzvrat on prepiše na nas glavninu svog imanja. Onda mu pomognemo da malo umre."

"Ne možemo izgubiti. A ako tip postane za života slavan, ne protivimo se da raskine ugovor uz debelo obeštećenje."

"Famozno. E, 'ajde da prekinemo ovo da se ne onesvestim od smeha."

"Da prekinemo."

Dugo je ćutala. Moj um je funkcionisao hitro i efikasno, ali kao da je kvačilo izgubljeno: nikako da *krenem*. Konačno je ustala i isključila muzičku mašinu koja je sve do tad, pošto je traka istekla, samo tiho cvilila. Pri isključivanju se začulo snažno *klik*.

"Norej je vlasnica jednog komada zemlje na Ostrvu princa Edvarda", reče ona izbegavajući moj pogled. "Tamo postoji i kuća."

Pokušao sam da je skrenem sa takvog razmišljanja citirajući završni, udarni red one stare šale o momku koji u cirkusu lopatom čisti kavez slonova, i koga otac zove da se vrati kući i prihvati jedan pristojan posao, na šta momak odgovara: "Šta, zar ti misliš da bih ja ikad napustio šou-biznis?"

"U vraga sa šou-biznisom", reče ona blago. "Ako pođem odmah na to ostrvo, možda ću moći da raskrčim jedno parče terena za baštu, da organizujem da se preore, dok još nije kasno za sejanje." Njen se izraz promenio. "A šta ćeš ti?"

"Ja? Neće biti problema. TDT me zove da se vratim."

"To je bilo pre šest meseci."

"Zvali su me opet prošle nedelje."

"A ti odbio. Moronćino."

"Možda jesam, možda nisam."

"Sve je ovo bilo gubljenje vremena. I to kolikog vremena. I kolike energije, kolikog truda. Mogla sam da obrađujem zemlju na ostrvu, sad bi tlo bilo već razrađeno i počelo bi da daje solidne prinose. Koje traćenje, Čarli, koje prokleto traćenje."

"Ne, ne mislim da je tako, Šara. Ako kažem 'Ništa nije uzalud' to će zvučati izveštačeno, ali, evo, pogledaj ovu tvoju igru od maločas. Gravitaciju ipak ne možeš da pobediš, ali je divno bar *pokušati*."

"A-ha, znam. Seti se juriša lake brigade. Pamtimo Alamo. Ti momci su pokušali." Nasmejala se gorko.

"Da, a i Isus iz Nazareta je pokušao. Jesi li ti ovo radila da bi zaradila, ili zato što je reč o nečemu što neko treba da ostvari? Ako ništa drugo, imamo nekoliko stotina hiljada stopa najveličanstvenijih plesnih snimaka koji su ikad načinjeni, komercijalna vrednost im je nula, realna vrednost im je neprocenjiva, a to po mom shvatanju nije traćenje vremena. Sve je gotovo, oboje idemo da radimo neki sledeći posao, ali ovo nije bilo *traćenje*." Primetio sam da urlam, pa sam stao.

Zatvorila je usta. Posle nekog vremena pokušala je da se osmehne. "U pravu si, Čarli. Nije bilo uzalud. Bolja sam plesačica nego ikad pre."

"Jasno. Transcendirala si koreografiju."

Osmehnula se tužno. "A-ha. Čak i Norej mi kaže da sam u slepoj ulici." "*Nisi* u slepoj ulici. Poezija ne mora da se sastoji samo od soneta i haikua. Plesači ne moraju da budu roboti, da svojim telima recituju tekst naučen napamet." "Moraju ako misle da od toga žive."

"Pokušaćemo opet kroz nekoliko godina. Možda će tržište tada biti spremno."

"Ma sigurno. Da donesem ja nešto za piće."

Te sam noći spavao sa njom, prvi i poslednji put. Ujutru sam razmontirao dekor u dnevnoj sobi, a ona se za to vreme spakovala. Obećao sam da ću joj pisati. Obećao sam da ću joj ići u posetu kad budem mogao. Odneo sam njene kofere do kola, natrpao ih u prtljažnik. Poljubio sam je i mahao joj zbogom. Otišao sam da potražim neko mesto gde se može piti, i sledećeg jutra u četiri sata po ponoći jedan ulični lopov je ocenio da sam dovoljno pijan; polomio sam mu vilicu, nos i dva rebra, a onda sam seo na njega i plakao. U ponedeljak ujutro pojavio sam se u studiju sa šeširom u ruci, a usta su mi bila iznutra kao pepeljara na autobuskoj stanici; puzeći sam se vratio na svoj stari posao. Norej me nije ništa pitala. Hrana je nešto po-skupela, valjda je to razlog što sam se usredsredio samo na jednu vrstu hrane, naime na rakiju. Šest meseci kasnije otpustili su me. Stvari su se posle toga ponavljale, i to je trajalo dugo.

Nikad joj nisam napisao pismo. Pri svakom pokušaju ostajao sam zaglibljen

odmah posle reči "Draga Šara..."

Kad je došlo do tačke kad je trebalo da propijem i svoju video-opremu, neki relej je škljocnuo, i ja sam malo razmislio gde sam. Ta je oprema predstavljala moju poslednju vezu sa životom, pa sam zato otišao u obližnju kliniku za alkoholičare a ne u zalagaonicu i propisno se istreznio. Posle nekog vremena duša mi je otupela, nisam se više budio grčeći se. Stotinu puta sam posezao da izbrišem Šarine trake koje su ostale kod mene (kopije su bile kod nje) ali nijednom nisam stisnuo petlju da to stvarno učinim. S vremena na vreme sam se pitao kako je njoj, ali sam se plašio da saznam odgovor. Možda je to Norej znala, ali ako je znala, meni nije kazivala. Čak je pokušala, po treći put, da udesi da mi opet povere to radno mesto, ali nije mogla ništa da učini, bilo je beznadežno. Reputacija može da bude užasna stvar ako ste je imali pa izgubili. Poslužila me je sreća pa sam našao radno mesto u nekoj TV stanici za školske i obrazovne programe u Nju Brunsviku.

Bile su to duge dve-tri godine.

Oko godine 2000. video-telefoni su već ulazili u modu. Ja sam nabavio jedan i instalirao ga kod sebe, bez znanja i odobrenja telefonske kompanije, koju sam i dalje mrzeo najviše na svetu. Umesto prokletog zvonceta namestio sam majušnu lampicu. Kad je jedne večeri u junu ta lampica počela naizmenično da se pali (uz blagi sjaj) i gasi, pritisnuo sam dugme za zvučni prijem i otpremu, ali sam uključio i ekran, za slučaj da moj sagovornik ima video-telefon. "Alo?"

Moja sagovornica je imala video-telefon. Kad se na ekranu uobličilo Šarino lice, osetio sam u dnu želuca hladnu kockicu straha: još do nedavno, kao pijandura, kad sam prestao da pijem, prestalo je i to, a u poslednje vreme sam se opet nosio mišlju da malo cirknem... Zažmurio sam, otvorio oči, ona je još bila tu, i sad sam se već osećao nešto bolje. Čak sam pokušao da govorim, što međutim nije uspelo.

"Zdravo, Čarli. Odavno se nismo videli."

Iz drugog pokušaja je uspelo. "A meni se čini kao da je bilo juče. Nečije tuđe juče."

"Stvarno tako izgleda. *Danima* sam te tražila. Norej je u Parizu, a niko drugi nije znao gde si se zavukao."

"M-da. Kako poljoprivreda?"

"Ja sam... to ostavila, Čarli. Poljoprivreda je još kreativnija oblast nego ples, ali mi ipak nije bilo isto."

"Pa onda *šta* radiš?"

"Radim."

"*Igraš*?"

"Da. Čarli, potreban si mi. Hoću reći, imam posao za tebe. Potrebne su mi tvoje

kamere i tvoje oko."

"Ne moraš ništa da preciziraš. Kakva god da je potreba, odlično je. Gde si? Kad poleće sledeći avion za tamo? Koje kamere da ponesem?"

"U Njujorku; kroz jedan sat; nijednu kameru. Nisam mislila bukvalno, 'tvoje kamere', sem ako ne koristiš kamere GLX-5000 i Hamiltonov miks-pult."

Zazviždao sam. Od toga su me usta zabolela. "To je malo izvan mog budžeta. Sem toga, ja sam staromodan, volim da držim kameru u ruci."

"Na ovom poslu koristićeš Hamiltonov miks-pult sa dvadeset master-hroum ulaza. Sva oprema koju ćeš koristiti potpuno je nova."

"Šta si uzgajala na toj farmi, mak? Ili si izorala dijamante?"

"Platu će ti davati Brajs Kerington."

Žmirnuo sam.

"Dakle, hoćeš li ti da uhvatiš taj avion, pa da ti sve lepo ispričam? Hotel 'Nova epoha', traži da te vode u predsednički apartman."

"Ma šta će mi avion, ići ću peške, i to brže." Isključio sam aparat.

Ako je tačno ono što je pisalo u časopisu "Tajm", u broju koji sam čitao u jednoj zubarskoj čekaonici, Brajs Kerington je onaj genije koji je zaradio mnogo miliona dolara tako što je ubedio izvestan broj gigantskih firmi da investiraju u Skajfakt, veliki orbitalni proizvodni kompleks odakle su uskoro počeli da stižu jeftini kristali, koji su potom preplavili tržište. Tada sam mogao da se prisetim samo nekih detalja njegove životne priče: neka retka bolest nalik na poliomielitis osušila je obe njegove noge i vezala ga za invalidska kolica. Njegove noge su, međutim, izgubile samo snagu, ali ne i mogućnost funkcionisanja; pri manjoj gravitaciji radile bi sasvim dobro. To je njega motivisalo da izgradi Skajfakt, da uspostavi rudnike na Mesecu odakle su isporučivane jeftine sirovine, i da živi u orbiti, u rotirajućoj stanici koja je davala efekat umanjene gravitacije. Na slici je izgledao kao stvaralac koji je ostvario lep uspeh u životu. Ništa više o njemu nisam tada znao. Bio sam čovek koji na vesti obraća malo pažnje, a na vesti iz svemira nimalo.

Hotel "Nova epoha" bio je tada najotmeniji u Njujorku; podignut je na ruševinama hotela "Šeraton". Imao je ultra-efikasan sistem obezbeđenja, prozore od neprobojnog stakla, debele tepihe, čak i čist vazduh unutra (za razliku od onog napolju) i hol izgrađen u stilu koji je Džon D. Mak Donald jednom nazvao stilom "rane zubne ploče". U tom hotelu naprosto je mirisalo na tešku lovu. Dok sam ulazio, bio sam srećan što sam se pre polaska potrudio da nađem kravatu, ali mi je bilo i krivo što se nisam setio da izglancam cipele. Kad sam ušao kroz aero-komoru, jedan neverovatan čovek mi je preprečio put. Imao je građu i pokrete najtvrđeg i najbržeg izbacivača koga sam ikad video, a odeću i ponašanje sobara u predsoblju samog

boga. Rekao je da se zove Peri, i pitao može li mi pomoći, glasom koji je nagoveštavao da po svoj prilici ne može.

"Da, Peri. Da li bi bio tako dobar da podigneš jednu nogu?"

"Zašto?"

"Kladim se u dvadeset dolara da si cipele ispolirao i odozdo, po đonovima." Jedna polovina njegovih usta se nasmešila. Nije se pomakao ni za santimetar. "Koga si hteo da vidiš?"

"Šaru Dramond."

"Nema takve na spisku gostiju."

"U predsedničkom apartmanu."

"A, tako." Lampica mu se upalila. "Dama gospodina Keringtona. Trebalo je odmah to da kažete. Sačekajte ovde, molim."

Dok je on telefonirao da se uveri da sam zaista pozvan, držeći me ipak na oku i ne odmičući jednu ruku od džepa, ja sam progutao svoje srce i doveo u red izraz svog lica. Za to mi je trebalo nešto vremena. Tako, znači, stvari stoje. Pa, dobro. Ako je tako, onda je tako.

Peri se vratio i dao mi mali odašiljač-dugme koji mi je omogućavao da šetam hodnicima "Nove epohe" a da me ne saseče paljba automatskih lasera, ali je ujedno pažljivo objasnio da će to dugme napraviti priličnu rupu u meni ako pokušam da napustim hotel a da ga ne vratim. Njegovo ponašanje je ukazivalo da sam se, u njegovim očima, upravo popeo za jedno četiri prečage na socijalnoj lestvici. Rekao sam mu hvala, ali neka budem proklet ako znam zašto.

Pratio sam zelene fluorescentne strele koje su se pojavljivale na plafonu lišenom svetiljki. Posle dugog hodanja kroz vrlo lepe prostore stigoh do predsedničkog apartmana. Šara me je čekala na vratima, obučena u nešto nalik na pidžamu za anđela. U toj odeći je njeno krupno telo dobijalo delikatan, krhki izgled. "Zdravo, Čarli."

Bio sam srdačan i vedar. "Zdravo, mače. Super gajba. Čuvaš se dobro?" "Ne čuvam se."

"Dobro, onda, da li te Kerington dobro čuva?" Polako, momče.

"Uđi, Čarli."

Ušao sam. Unutrašnjost je izgledala kao mesto gde kraljica stanuje kad dođe u grad, sa napomenom da joj se tu izuzetno sviđa. Mogao si da sletiš avionom u dnevnu sobu, a da ne probudiš nikoga u spavaćoj sobi. Video sam dva klavira. Kamin je bio tu, samo jedan, i to jedva dovoljno veliki da ispečeš bizona na žaru; ipak su, dakle, na nečemu morali i da štede. Preko kvadro-aparata čulo se sviranje Rodžera Keloveja; u jednom otkačenom trenutku poverovao sam da je tip stvarno tu negde u apartmanu i

da svira na nekom za mene nevidljivom trećem klaviru. Eto, tako je bilo.

"Da ti nešto donesem, Čarli?"

"Apsolutno. Hoću da pušim najbolji duvan ali kroz... nargile."

Savršeno hladnokrvno ona priđe jednom ormariću koji je izgledao kao katedrala u minijaturi, i izvuče na svetlost dana baš to: nargile. I ja sam zadržao hladnokrvnost, pravio sam se da je to nešto najnormalnije. Vukao sam duvanski dim kroz tu dugu cevu koja prolazi kroz vodu, tako da dim stiže do usta rashlađen. Opustio sam se, dodao cev njoj. Pogledali smo se; tek sad smo se stvarno gledali. Onda smo osmotrili sobu oko sebe, pa opet jedno drugo. U istom trenutku prasnuli smo u nezadrživ smeh, smeh koji je iz te sobe odagnao sve bogatstvo, ali omogućio da mi budemo bogati kao ljudi. Njen smeh je bio kao nekad: nesputan, iz dubine stomaka, mešan sa podvriskivanjem i njakanjem, smeh sa uživanjem, smeh koji je odmah uvećao moje pouzdanje. Toliko mi je laknulo, da nisam mogao da prestanem da se smejem, a to je nju iznova zasmejalo; u trenutku kad smo možda mogli da se zaustavimo, ona je skupila usne i odsvirala jedan pljuckavi arpeđo. Postoji jedna stara ploča nazvana "Spajk Džonsova ploča sa smejanjem" gde taj muzičar, čiji instrument se zove tuba, pokušava da odsvira "Bumbarov let" i bukvalno pada na pod od smeha, a tad se čitav orkestar raspušteno predaje smejuriji i njakanju koje traje dobrih dva minuta; kad god im ponestane vazduha ovaj tubista odsvira još jedno bumbarovo lepršanje, zaurla od smeha, i ovi se opet porasturaju od smejurije; jednom kad je Šara bila neraspoložena kladio sam se s njom u deset dolara da neće moći da odsluša tu ploču a da se bar malo ne nasmeje, i dobio sam. Sad sam shvatio da ona ponavlja upravo taj odlomak, pa me je zahvatio novi smeh; minut kasnije došli smo dotle da smo bukvalno popadali sa stolica i ležali na podu u agoniji veselja, nemoćno lupajući šakama po podu i kriveći se. Taj smeh ponekad izvučem iz svojih uspomena i ponovo ga sebi emitujem, ali ne često, jer se takve ploče sviranjem drastično kvare.

Najzad je smeh oddoplerisao od nas, ostavljajući nas zadihane i iscerene. Pomogao sam joj da ustane.

"Kakva grozna rupa", rekoh, i dalje pomalo hehećući.

Osvrnula se i stresla se, rekavši: "Zaboga, Čarli, pa jasno da je ovo grozno mesto. Strahota je da je ikome potrebno ovoliko fasade."

"Nekoliko užasnih trenutaka pomišljao sam da je to potrebno tebi."

Pribrala se i pogledala me u oči. "Čarli, kad bih samo mogla da se gadim svega ovoga. Ali, na jedan određen način ovo mi je potrebno."

Moje se oči suziše. "Šta konkretno misliš?"

"Potreban mi je Brajs Kerington."

"Ovoga puta možeš i da preciziraš. Na koji način ti je on to potreban?" "Njegove

pare su mi neophodne", uzviknu ona.

Do tad nisam znao da mogu istovremeno i da se opustim i da se sav napregnem. "O, zaboga, Šara! Hoćeš li *tako* da se domogneš plesa? Da kupiš sebi mesto na pozornici? Pošto kritičar ovih dana?"

"Čarli, prestani. Potrebno je da budem viđena, zato mi je potreban Kerington. On će iznajmiti dvoranu za mene, to je sve."

"Ako je to sve, 'ajd' odma da bežimo iz ovog đubrišta. Mogu da poz... da obezbedim dovoljno para da ti iznajmim bilo koju dvoranu na svetu, i spreman sam da rizikujem svoj novac za to."

"Čak i na Skajfaktu?"

"*Šta*?"

Bilo mi je savršeno neshvatljivo zašto bi ona išla da pleše baš na Skajfaktu. Zašto ne na Antarktiku?

"Šara, ti o svemiru znaš manje nego čak i ja, ali ipak sigurno znaš da emisija koja će se prenositi preko satelita ne mora da se pravi na satelitu?"

"Tupče. Treba mi taj ambijent."

Razmislio sam o tome. "Mesec bi vizuelno bio bolji. Planine. Svetlost. Kontrast."

"Vizuelni aspekt je sekundaran. Neću jednu šestinu G, Čarli. Hoću nula-G: odsustvo gravitacije."

Zinuo sam.

"A ti da budeš moj video-kamerman."

Zaboga, takva se osoba retko sreće. Bilo mi je potrebno da jednostavno sedim koji minut otvorenih usta i da razmišljam; ona me je pustila da tačno to uradim, neuznemiravan. Strpljivo je čekala da sve izbistrim.

"Težina više nije ni reč, Čarli", reče ona konačno. "Ona numera se završila tvrdnjom da je gravitaciju ipak nemoguće pobediti; sam si to rekao. E, ta tvrdnja je netačna, zastarela. Ples dvadeset prvog veka moraće ovome da se prilagodi."

"A tebi je upravo ovo nedostajalo da bi uspela. Biće to nova vrsta baleta za novu vrstu balerine. Nešto jedinstveno. Publika će itekako obratiti pažnju. Godinama u toj igri nećeš imati nikakvu konkurenciju. Dopada mi se, Šara. Sviđa mi se. Ali možeš li da izvedeš celu stvar?"

"Razmišljala sam o onim tvojim rečima: gravitaciju ne možeš da pobediš, ali je divno bar pokušati. Mesecima je to ostalo u mojoj glavi, a onda sam jednog dana posetila komšinicu koja ima TV i videla vesti o posadi koja gradi Skajfakt II. Celu noć sam provela u razmišljanju, a ujutru sam doputovala u SAD i zaposlila se kao radnica na Skajfaktu I. Provela sam tamo skoro godinu dana, približavajući se Keringtonu. Mogu ovo da izvedem, Čarli, mogu ovo da postignem." Opet je njenom

vilicom prošao onaj talas koji sam već jednom video, i to onda kad me je odbila, u lokalu "Le Maintenant". Bio je to talas odlučnosti.

Ipak sam se namrštio. "Ako te Kerington pogura."

Njen pogled je odlutao od mog. "Ne postoji besplatan ručak."

"Kako on naplaćuje?"

Umesto da mi odgovori, ćutala je taman onoliko dugo koliko je bilo potrebno da bi se ćutanje pretvorilo u najjasniji odgovor. U tom trenu ponovo sam počeo da verujem u boga, što sa mnom već mnogo godina nije bio slučaj, samo da bih mogao na Njega da usmerim svoju mržnju.

Ali rekao nisam ništa. Ova devojka bila je dovoljno odrasla da sama vodi svoje poslove. Ostvarivanje snova iz godine u godinu poskupljuje. Dovraga, pa ja sam ovako nešto napola očekivao od trena kad me je pozvala.

Ali samo napola.

"Čarli, nemoj samo da sediš tu sa licem uvezanim u trista čvorova. Kaži nešto. Opsuj me, kaži da sam kurva, kaži bilo šta."

"Gluposti. Ti budi savest sama sebi, a ja sam dovoljno angažovan pokušavajući da budem savest sebi. Hoćeš ples, imaš pokrovitelja, mecenu. Sad imaš i kamermana."

Ovu poslednju rečenicu uopšte nisam planirao da izgovorim.

Začudo, ovo kao da ju je u početku malo razočaralo. Onda se opustila i osmehnula. "Hvala, Čarli. Možeš li da se oslobodiš svog sadašnjeg zaposlenja, koje god to bilo?"

"Pravim obrazovne programe u Šediaku. Čak sam snimao i jedan ples. Igrala je jedna mečka iz londonskog zoološkog vrta. Zaprepašćuje koliko je ta mečka dobro igrala." Šara se nacerila. "Mogu da se oslobodim."

"Drago mi je. Ne verujem da bi mi uspelo bez tebe."

"Radiću za tebe. Ne za Keringtona."

"Važi."

"A gde je taj veliki čovek, uzgred budi rečeno? Možda se bavi podvodnim ribolovom u svojoj kadi?"

"Ne", reče jedan tihi glas sa vrata. "Skačem sa padobranom u holu hotela."

Njegova invalidska kolica predstavljala su pravi pokretni tron. Nosio je odelo od četiri stotine dolara u boji sladoleda od jagoda, barutno-plavu košulju sa rol-kragnom, i jednu zlatnu minđušu. Cipele su mu bile od prave kože. Njegov je časovnik bio od one nove vrste, bez cifara, časovnik koji vam bukvalno kaže, glasom, koliko je sati.Nije bio dovoljno visok za Šaru, a ramena su mu bila apsurdno široka. To sam video iako je njegovo odelo pokušavalo da obe te činjenice prikrije. Oči su mu bile kao dve plave borovnice. Osmehivao se kao ajkula koja razmišlja koji će deo žrtve

biti najukusniji. Najradije bih tu glavu smrvio između dve stene.

Šara je skočila na noge. "Brajs, ovo je Čarls Armsted, pričala sam ti..."

"A, da. Momak za video-kamere." Poterao je kolica napred i pružio mi jednu besprekorno manikiranu ruku. "Ja sam Brajs Kerington, Armstede."

Sedeo sam i dalje, a svoje ruke sam zadržao u svom krilu. "A, da", rekoh. "Momak sa mnogo para."

Jedna se obrva podigla, uljudnih pola santimetara. "Za-bo-ga. Još jedan od onih neučtivih. Pa, ako ste toliko talentovani kao što Šara kaže, onda to sebi možete da dozvolite."

"Sasvim sam nesposoban."

Osmeh je izbledeo. "Da se ne nadmudrujemo, Armstede. Ja od kreativaca ne tražim savršene manire, ali svoj prezir bih mogao da izrazim na neuporedivo jači način nego vi, ako bih to hteo. Dakle, ovako: dodijava mi ova prokleta gravitacija, a dan mi je prošao odvratno, proveo sam ga u sudnici svedočeći za jednog prijatelja. Čini se da će me zvati da svedočim i sutra. Hoćete li ovaj posao ili nećete?"

Tu me je matirao. Hteo sam taj posao. "Hoću."

"Onda je sve u redu. Ovde imate sobu 2772. Odlazimo na Skajfakt kroz dva dana. Budite ovde prekosutra u osam ujutro."

"A ja ću morati s tobom da popričam o stvarima koje će ti biti potrebne, Čarli", reče Šara. "Zovi me sutra."

Naglo sam se okrenuo i suočio sam se s njom. Ustuknula je od mog pogleda.

Kerington to nije primetio. "Da, neka vaša lista potreba bude spremna do sutra. Ponećemo sve sa sobom. Ne škrtarite: što ne ponesete, moraćete bez toga da radite. Laku noć, Armstede."

Pogledao sam ga. "Laku noć, gospodine Kerington." Da, gospodine gazda. Molim, gospodine. Gazda.

Posvetio je svoju pažnju nargilama, a Šara je požurila da doda duvana. Žurno sam se okrenuo i pošao ka vratima. Noga me je bolela toliko da zamalo nisam pao, ali sam stisnuo zube i stigao do vrata. A na vratima sam sebi rekao: sad ćeš otvoriti ova vrata i izaći mirno i bez provokacija. Onda sam se obrnuo na peti. "Kerington!"

Zmirnuo je, iznenađen što ja još postojim. "Da?"

"Jesi li ti *svestan* da te ona baš ni malo ne voli? I da li ti je to uopšte važno?" Glas mi je bio povišen, a pesnice po svoj prilici stisnute.

"A-ha", reče on, zatim opet, "A-ha. Znači u tome je stvar. Nisam ni mislio da je sav onaj prezir bio samo zato što imam toliko uspeha." Odložio je cevku nargila i ukrstio prste. "Da vam nešto kažem, Armstede. Niko me nikad nije voleo, bar koliko znam. Ni ovaj apartman me ne voli." U njegovom glasu se po prvi put osetila ljudska

emocija. "Ali je *moj*. A sad, idite."

Zinuo sam da mu kažem gde može sebi da zavuče taj posao koji mi je dao, ali sam onda video Šarino lice, bol na njenom licu, i postideo se. Smesta sam otišao; čim su se vrata za mnom zatvorila, ispovraćao sam se na tepih koji je koštao tek nešto malo manje nego miks-pult tipa Hamilton sa master-hroum ulazima. I konačno sam ipak požalio što sam poneo kravatu.

Vožnja do kosmodroma na Pajks Piku bila je, ako ništa drugo, estetski zadovoljavajuća. Uživam u vazdušnom putovanju, u onim trenucima kad plovim između dostojanstvenih oblaka, kad posmatram kako se odmotava procesija planina i ravnica, kako promiče ogromna igra slagalica od njiva, koju ponegde zamenjuju mozaici lepih predgrađa.

Međutim, skok do Skajfakta, obavljen Keringtonovim ličnim svemirskim taksijem koji se zvao "Taj prvi korak", ličio je više na neki otrcani filmčić u stilu "Svemirski komandos". Naime, nisam ništa video (znam, zaboga znam da se u bokovima svemirskog taksija ne mogu prorezivati rupe za prozore), sem onoga što su nam prikazivali na monitoru u putničkoj kabini, a i to je bilo loše. Taj aparat, na kome smo gledali sopstveno poletanje, nije ništa bolji u pogledu boje, oštrine i punoće slike nego prosečan kućni televizor. Mogu dodati da je "program" bio čak i lošiji, zato što nije bilo onog tobožnjeg kretanja zvezda koje u filmu dočarava da se brod kreće, niti je bilo režisera koji bi mogao da bira uglove snimanja i emituje samo najinteresantnije.

To je sve o estetici. Razlike u *doživljaju* su nešto veće, jer kad sedite i gledate filmčić o svemirskom komandosu, nema nikog ko bi prišao da vam prodaje sredstvo za umirivanje žuljeva,da vas potom veže za ležaj, da sa svih strana pusti na vas grmljavinu i tutnjavu, da učini da težite više od četvrt tone, i da tako ostanete nerazumno dugo, i da vas odmah potom baci sa ruba sveta u potpuno beztežinsko stanje. Manje-više očekivao sam mučninu, ali ono što se stvarno dogodilo, šokiralo me je: po prvi put, bol u mojoj nozi je prestao, sasvim prestao. Mučnina je Šaru pogodila jače no mene: jedva je uspela na vreme da zgrabi kesu za povraćanje. Kerington se odvezao i sigurnim pokretima dao Šari injekciju protiv mučnine. Činilo mi se da toj injekciji treba stotinu godina da počne da deluje, ali kad je počela, promena na Šari bila je ogromna: boja i snaga su joj se naglo vratili, potpuno se oporavila. Onda je pilot oglasio da predstoji pristajanje uz dok, i zatražio da svi zaćute i vežu se. Pomislio sam da bi Kerington mogao da se ljuti i pita pilota kakvo je to ponašanje, ali ovaj industrijski magnat, evidentno, nije bio takva budala. Zaćutao je i vezao se.

Noga me nije bolela uopšte. Nije bolela ni najmanje.

Kompleks zvani Skajfakt ličio je na neuredno nabacanu gomilu guma za bicikle i naduvanih lopti za plažu, i to raznih veličina. Naš je pilot pošao prema nečemu što je više ličilo na traktorsku gumu. Uhvatili smo podudaran pravac kretanja, postali smo osa oko koje je ta traktorska guma rotirala; onda smo počeli da rotiramo istom brzinom i istim smerom, i najzad je iz tog prokletog objekta oko nas izrastao jedan paok, da ne kažem palac, koji nas je pogodio posred aero-komore. U odnosu na naše ležaje, aerokomora je bila "gore", ali mi smo prošli kroz nju nogama napred. Tek Što smo kroz taj paok odmakli koji metar, naše "napred" postalo je "dole" a ručice za koje smo se dotad prihvatali postale su lestve. Teža se pojačavala svakim našim korakom naniže, ali i kad smo stigli u jednu prilično veliku kockastu prostoriju na kraju puta, teža je još bila daleko manja od normalne zemaljske. Noga je opet počela da me grize.

Prostorija u kojoj smo se našli mučila se da ostavi utisak klasičnog predvorja. ("Oh, ta sedite, moliću fino, Njeno Veličanstvo će vas uskoro primiti") ali pri ovako slaboj gravitaciji, i uz prisustvo dva reda svemirskih odela okačenih duž levog i desnog zida, taj se efekat teško mogao postići. Za razliku od lepih oklopa filmskih svemirskih komandosa, pravo svemirske odelo ponajviše liči na vreću oblikovanu tako da u nju stane čovek. Kad su prazna, oklembešena, ta odela deluju posebno komično. Jedan mladi čovek crne kose, obučen u odelo od tvida, ustao je sa svog mesta iza stola natrpanog divnom opremom, i osmehnuo se. "Drago mi je da vas vidim, gospodine Kerington. Nadam se da je skok bio prijatan."

"Hvala, Tom, bio je lep let. Pamtite Šaru, dakako.Ovo je Čarls Armsted. Tom Mak Gilikadi." Obojica pokazasmo zube i rekosmo nešto u smislu da je svakom drago što srete onog drugog. Zapazio sam ispod te ljubaznosti određenu uznemirenost kod Mak Gilikadija.

"U vašoj kancelariji čekaju vas Nils i gospodin Longmajer, gospodine. Bilo je... još jedno pojavljivanje."

"*Ubio* ga bog!" poče Kerington. Odmah je ovladao sobom. Zurio sam u njega: tog čoveka ni puni udar mog najjačeg sarkazma nije uspeo da naljuti. "U redu. Pobrinite se za moje goste, a ja idem da čujem šta to Longmajer ima da saopšti." Krenuo je ka vratima. Kretao se kao lopta za plažu, i to usporena, ali se kretao sopstvenom snagom. "A, da: *Korak* je do vrha nakrcan kabastom opremom, Tom. Recite im da ga odvezu do tovarnih ulaza. Opremu smestite u šesticu." Sa tim rečima, Kerington ode, još uvek zabrinutog lica. Mak Gilikadi je aktivirao svoj sto i izdao odgovarajuća naređenja.

Kad je to završio, Šara reče: "Tom, šta se dešava?"

Pre nego što je odgovorio, odmerio me je. "Izvinite što pitam, gospodine

Armsted, ali, jeste li vi novinar?"

"Ne Armsted, Čarli. Ne, nisam novinar. Jesam kamerman, ali radim za Šaru."

"Hmmm. Dobro. Pa, saznaćete i onako, pre ili posle. Pre otprilike dve nedelje jedan je objekat zapažen na radaru, i to u orbiti oko Neptuna. Pojavio se naprosto niotkud. Zapažene su i... neke druge anomalije. Objekat je bio na vidiku pola dana, a onda je nestao. Svemirska komanda je naredila da se o tome ćuti, ali ovde na Skajfaktu svi to znaju."

"I ta stvar se opet pojavila?" reče Šara.

"Malo izvan orbite Jupitera."

Ovo me je slabo interesovalo. Fenomen se sigurno mogao objasniti, ali pošto nije bilo Isaka Asimova u blizini, znao sam da objašnjenje po svoj prilici neću shvatiti. Ljudi su se većinom razočarali u ideju o vanzemaljskom životu, i tu ideju napustili, čim su se prve planetarne sonde u okvirima Sunčevog sistema vratile prazne. "Valjda su zeleni čovečuljci. Tom, možete li nam pokazati dvoranu? Koliko čujem, radićemo u jednoj dvorani koja je jednaka ovoj ovde."

Promena teme mu je, izgleda, prijala. "Nema problema."

Mak Gilikadi.nas je proveo kroz jedna hermetična vrata na suprotnoj strani od onih kroz koja je Kerington otišao. Išli smo dugim hodnicima čiji se pod zakrivljavao, ispred i iza nas, uvis.Duž svakog hodnika bile su raspoređene drukčije stvari, svaki je bio pun ljudi koji su žurili za svojim poslovima, i svaki me je podsećao na hol hotela "Nova epoha" ili možda na onaj stari film "2001". Futuristička raskoš, i to ne razmetljiva, nego suzdržana, zbog čega je bila još impresivnija. Ličilo je to na Volstrit podignut kompletno u orbitu; čak su i časovnici pokazivali vreme istočne obale SAD, kao što je slučaj i u Volstritu. Pokušao sam da ubedim sebe da se nedaleko od nas, u svakom pravcu, nalazi hladni, prazni prostor, ali to je bilo nemoguće. Zaključio sam da je dobro što svemirski brodovi nemaju prozorčiće: neko bi mogao, ako se prethodno navikne na slabu gravitaciju, da se zaboravi i da otvori jedan takav prozorčić da bi izbacio opušak.

Dok smo hodali, proučavao sam tog Mak Gilikadija. Bio je u svakom pogledu besprekoran, od fine kravate do odlično doteranih noktiju. Nije nosio nikakav nakit. Njegova crna kosa bila je kratko podšišana,brada umerena i uredna,a oči, s obzirom na kakvom su profesionalno sterilnom licu bile, iznenađujuće tople. Pitao sam se za šta je prodao dušu, i nadao sam se da je to i dobio.

Da bismo stigli do sale, morali smo da se spustimo dva sprata. Gravitacija je na gornjem spratu održavana na šestini normalne, između ostalog zato što je to najviše odgovaralo lunarnom osoblju koje je jedino dolazilo svakodnevno u Skajfakt, ali prvenstveno (naravno) zato što je to odgovaralo Keringtonu. Međutim, silaženje je

donelo i malu promenu težine, koja je uskoro dostigla gotovo četvrtinu normalne. Moja noga je ogorčeno protestovala, ali ja sam taj bol maltene pozdravio: čovek se pomalo uplaši kad jedan nerazdvojni stari znanac tek tako iščezne.

Sala je bila veća nego što sam očekivao, sasvim dovoljna za naše potrebe. Po visini, protezala se na sva tri sprata. Ceo jedan zid bio je pokriven video-ekranom preko koga su zvezde vrtoglavo promicale; u pojednakim intervalima pridruživala im se jedna kriška majke Zemlje. Pod sale bio je zakrčen stolovima i stolicama grupisanim kojekako, ali već sam video da će, kad ga oslobodimo, dati Šari sasvim dovoljno prostora za ples; a površina poda je, što je podjednako važno, bila izvrsna za igru. To su moja stopala odmah rekla. Onda se setih da će u ovom plesu pod biti od malog značaja.

"E, fino", reče mi Šara sa osmehom. "Ovako će moj dom izgledati sledećih šest meseci. Sala u Drugom prstenu identična je sa ovom salom."

"Šest?" reče Mak Gilikadi. "Ni slučajno."

"*Šta vam to znači?*" rekli smo na to Šara i ja uglas.

Žmirnuo je, iznenađen udruženom snagom naših glasova. "Pa, *vi* bi mogli toliko da ostanete, Čarli. Ali Šara je već živela preko godinu dana u slaboj gravitaciji, dok je radila kao daktilografkinja."

"Pa šta?"

"Čujte, vi očekujete da provodite duže periode vremena u stanju slobodnog pada, ako sam vas dobro razumeo?"

"Po dvanaest časova dnevno", složila se Šara.

Iskrivio je lice u grimasu. "Šara, neprijatno mi je da vam ovo kažem... ali biću iznenađen ako izdržite i mesec dana. Telo konstruisano za život u sredini sa jedan G ne funkcioniše dobro pri nula G."

"Ali se može prilagoditi, zar ne?"

Nasmejao se bez radosti. "Sigurno. Zato svakih četrnaest meseci vraćamo celokupno ljudstvo na Zemlju, a dovodimo drugo. Vaše telo će se prilagoditi, ali bespovratno. Ako se potpuno prilagodite, pa se onda vratite na Zemlju, umrećete od zaustavljanja srčanog rada, ako se pre toga ne dogodi otkazivanje nekog drugog vitalnog organa. Šara, bili ste na Zemlji samo tri dana; da li ste osetili bolove u prsima? Vrtoglavicu? Problema sa radom creva? Nagon za povraćanjem prilikom povratka u svemir?"

"Sve to odreda", priznade ona.

"Eto vidite. Kad ste silazili, bili ste već blizu toj našoj propisanoj granici od šest meseci. A kad se nađete u potpunom beztežinskom stanju, vaš će se organizam prilagođavati još brže. Prva posada Skajlaba postavila je svojevremeno rekord, koji je

tada iznosio devedeset dana: toliko su, i to jedva, izdržali u beстežinskom stanju. Dodajmo da oni nisu prethodno proveli godinu dana u jednoj šestini G, niti su izlagali svoje srce naprezanju kakvo vama predstoji. Dovraga, na Mesecu su sada četvorica, pripadnici onog prvog rudarskog tima od dvanaest članova, koji se nikad neće vratiti na Zemlju. Osmorica njihovih drugara su pokušali da se vrate. Zar vas dvoje ne znate baš ništa o kosmosu?"

"Ali meni je neophodno bar četiri meseca vremena. Četiri meseca solidnog, neprekidnog rada. *Neophodno*." Borila se da ovlada sobom.

Mak Gilikadi kao da je hteo da odmahne glavom, pa odustao od toga. Njegove su tople oči osmatrale Šarino lice. Znao sam tačno šta misli, i zbog toga mi se sviđao.

Mislio je, k*ako reći jednoj divnoj dami da je njen životni san neostvariv?* Ali on nije znao ni polovinu od onoga što je trebalo znati. Ja sam znao koliko je Šara već uložila, i to bespovratno, u ovaj san. Nešto u meni je vrištalo. Onda sam video onaj talas na njenoj vilici, i usudio se da se nadam.

Doktor Pancerela je bio žilav starac sa obrvama nalik na dve čupave gusenice. Bio je obučen u pripijeno odelo koje se nosi ispod svemirskog skafandera, tako da je po potrebi mogao za koji sekund da propisno obuče i zatvori skafander. Imao je kosu do ramena, koja je na njegovoj velikoj lobanji mogla stajati nakostrešeno kao kakva griva; on ju je, međutim, čvrsto vezao iza potiljka, da mu ne zasmeta u slučaju naglog gubitka gravitacije. Oprezan čovek. Da se poslužim jednom starinskom metaforom: čovek koji pantalone pridržava i kaišem i tregerima. Pregledao je Šaru, obavio određene testove, i dao joj šest nedelja. Šara je govorila, onda sam i ja rekao izvesne stvari. Mak Gilikadi je rekao izvesne stvari. Pancarela je slegao ramenima, obavio još testova i to veoma pažljivo, i nevoljno odbacio tregere. Dva meseca i ni dana više. Možda i manje, u zavisnosti od toga kako njen organizam bude reagovao na dugotrajno beстežinsko stanje, što će se utvrditi pregledima. Onda će morati da provede jednu godinu na Zemlji, pre eventualnog ponovnog rizikovanja svog zdravlja ovde. Šara kao da je bila zadovoljna.

Meni nije bilo jasno kako bismo mogli uspeti.

Mak Gilikadi nas je pre toga uveravao da će Šari biti potrebno bar mesec dana samo da nauči da se pristojno snalazi u nultoj gravitaciji, a da bi neki kasniji ples morao biti još mnogo teži. To što se godinu dana navikavala na jednu šestinu G biće joj, predskazao je on, dodatna teškoća a ne prednost. Ako onda uračunamo tri nedelje za spremanje koreografije i za probe, i nedelju dana snimanja, mogli bismo, možda, jedva, da snimimo i emitujemo jednu numeru, a onda bi se Šara morala vratiti na Zemlju. To ne bi bilo dovoljno. Ona i ja smo izračunali da je potrebno da snimimo tri plesne numere, i da svaka bude dobro primljena, da bi se u svetu baleta otvorio

prostor u koji bi Šara mogla da se uvuče. Ono međuvreme koje bi se sastojalo od jedne godine čekanja bilo bi daleko predugo. Sem toga *ko zna kad će se Kerington umoriti od njenog prisustva?* Zato sam počeo da galamim na Pancarelu.

"Gospodine Armsted", reče on besno, "meni je ugovorom veoma precizno i konkretno zabranjeno da pustim ovu mladu damu da izvrši samoubistvo." Načinio je kiselu grimasu. "Kažu mi da to strašno loše utiče na odnose sa javnim mnjenjem."

"Čarli, u redu je", insistirala je Šara. "Moći ću da upakujem tri igre. Možda ćemo manje spavati, ali ću uspeti."

"Jednom sam rekao nekom čoveku da ništa nije nemoguće. On me je onda zapitao mogu li da projurim na skijama kroz okretna vrata. Nemaš..."

Moj mozak je u momentu prešao u super-brzinu, porazmislio o stvarima, ritnuo samoga sebe, u zadnjicu nekoliko puta zbog dosad ispoljene glupavosti, i vratio se u normalan režim rada na vreme da čuje svoja usta kako izgovaraju, bez zamuckivanja ili prekida, ostatak rečenice. "... mnogo izbora, međutim, o. k.... Tom?

Tom, hajde da se ta prokleta sala u Drugom prstenu isprazni, zahtevam da bude prazna-praznijata i da neko ofarba taj prokleti video-zid istom bojom i nijansom, ali *istom*, kao preostala tri. Šara, skidaj to sa sebe i uskači u svoj kostim. Doktore, vidimo se kroz dvanaest časova. Bez zevanja, Tom; *idemo*, prebacićemo se tamo smesta. *Gde su kog vraga moje kamere?*"

Mak Gilikadi je nešto zamuckivao.

"Smesta dovedite ekipu zavarivača. Tražim da se u tim zidovima izrežu rupe, iza kojih će biti kamere; rupe zatvoriti staklom prozirnim samo s jedne strane. Jedna soba neposredno do sale mora biti na raspolaganju za smeštaj miks-pulta koji je veliki kao pilotska kabina mlaznog aviona.Uz sedište prikujte jednu mašinu za kuvanje kafe. Trebaće mi druga soba samo za montažu. Ne mora da bude veća od obične kuhinje, ali u njoj moram imati potpun mrak i niko me ne sme uznemiravati. U tu sobu ugradite drugu kafe-mašinu."

Mak Gilikadi je konačno uspeo da me nadviče. "Gospodine *Armsted*, ovo je glavna zona proizvodnog kompleksa Skajfakt jedan. Tu su smeštene kancelarije jedne od najbogatijih korporacija koje uopšte postoje. Ako mislite da će čitav jedan prsten biti postavljen na glavu radi vas..."

Otišli smo sa tim svojim problemom pred Keringtona. On je Mak Gilikadiju saopštio da je od tog trenutka Drugi prsten *naš*, i da nam se mora obezbediti svaka usluga koju zatražimo. Izgledao je nekako rasejano, kao da je mislio na nešto drugo. Mak Gilikadi je počeo da mu objašnjava za koliko će nedelja otvaranje kompleksa Skajfakt II kasniti zbog ovoga, ali mu je Kerington vrlo tiho rekao da i sam zna da sabira i oduzima i da mu za to ne treba Mak Gilikadijeva pomoć. Mak Gilikadi je

pobeleo i zaćutao.

Jedno priznanje moram Keringtonu dati. Zaista nam je omogućio da radimo slobodno.

Pancarela je sa nama prešao na Skajfakt II. Vozili su nas, kao kakvi šoferi, neki astronautski tipovi izmršavelih vilica. Vozila su izgledala kao metle u devetom mesecu trudnoće. Dobro je bilo što se doktor zadesio uz nas: Šara je usput pala u nesvest, a ni ja nisam bio daleko od toga. Uveren sam da na onoj metli koju sam jahao i sada postoje otisci mojih butina: tako sam je jako stiskao. Kad čovek prvi put u životu pada kroz svemir, može mu se lako desiti da se veoma uplaši. Šara se, čim smo je opet uveli u zatvoren prostor, odlično oporavila, a njena mučnina u stomaku se, srećom, nije pojavila; mučnina u slobodnom padu može biti vrlo neprijatna, a ako ste pri tom u skafandru, može biti katastrofalna. Dok su stigle moje kamere i moj miks-pult, Šara je bila na nogama. Držala se malo postiđeno. Dok sam ja gonio grupu pozajmljenih tehničara, koji su se uveliko preznojavali, da sve te stvari instalira brže nego što je bilo ljudski moguće, Šara je počela da uči kretanje u uslovima nulte gravitacije.

Kroz tri nedelje bili smo spremni da snimimo prvu igru.

Prenoćište i prehrana bili su nam, u najskromnijem vidu, obezbeđeni i u Drugom prstenu, za slučaj da poželimo da radimo non-stop, ali mi smo ipak provodili približno polovinu svojih "slobodnih" časova u Prvom stepenu. Šara je imala obavezu da tri puta nedeljno provede po pola dana uz Keringtona. Znatan deo svog preostalog vremena namenjenog spavanju Šara je provodila u skafandru, u otvorenom kosmosu. U početku je to bio njen svesni napor da prevlada svoj nagonski strah od te neograničene praznine. Uskoro je to postalo njeno vreme i mesto za meditaciju, za povlačenje od sveta, za umetnički zanos; pokušavala je da misaono obuhvati hladnu crnu prazninu u tolikoj meri da bi shvatila vanzemaljsku egzistenciju i kasnije mogla o njoj i da pleše.

Ja sam provodio dane svađajući se i raspravljajući se sa inženjerima, tehničarima, električarima, i sa jednim prokleto glupim sindikalistom koji je instistirao da druga sala, dovršena ili nedovršena, pripada nekoj hipotetičnoj budućoj posadi i nekim budućim činovnicima. Dok sam obezbedio njegovu dozvolu da tamo radimo, odrao sam grlo i ogulio izolaciju sa svojih nerava. Daleko previše je bilo noći koje sam proveo natežući se sa tim svetom, umesto da spavam. Evo jednog sitnog primera: svaki unutrašnji zid u celom prokletom Drugom prstenu bio je obojen identičnom nijansom tirkiza... pa ipak, tu nijansu nisu mogli da reprodukuju da bi premazali zlosrećni video-ekran u sali. Mak Gilikadi me je spasao da ne padnem u luđačko buncanje i ne dobijem moždani udar: na njegov predlog, oprali smo sloj farbe koji

smo naneli, u trećem pokušaju na taj ekran, skinuli smo kameru koja je bila na spoljašnjoj strani te svemirske stanice i koja je pohranjivala ekran prizorom zvezdanog neba, uneli smo je unutra i učvrstili je tako da snima jedan zid u nekoj obližnjoj sobi. Zahvaljujući ovome ponovo smo se sprijateljili.

Sve je išlo tako: improvizuj, krpi, turpijaj da bi pasovalo, premaži da se ne primeti. Kad god bi se neka kamera pokvarila, ja sam žrtvovao san i razgovarao sa inženjerima koji tad nisu bili na dužnosti, raspitujući se koji bi se od raspoloživih rezervnih delova mogli prepraviti i upotrebiti. Bilo je jednostavno suviše skupo dovlačiti ma šta iz Zemljinog ogromnog gravitacionog "bunara", sa Zemljine površine. Na Mesecu, opet, nije bilo onoga što je meni trebalo.

Pri svemu tome, Šara je radila napornije od mene. Telo mora da se potpuno rekoordinira da bi funkcionisalo u odsustvu gravitacije; morala je da zaboravi baš sve što je ikad znala i učila o plesu, i da ovlada potpuno novim veštinama. Pokazalo se da je to teže no što smo očekivali. Mak Gilikadi je bio u pravu: ono što je Šara stekla krećući se godinu dana u gravitaciji od jedne šestine G svodilo se na prenaglašeni pokušaj da se *zadrže* zemaljski obrasci kretanja; odbacivanje svih zemaljskih obrazaca lakše je išlo od ruke *meni*.

Ipak, uskoro nisam mogao da držim korak sa njom. Morao sam da se odreknem svih ideja o držanju kamere u šakama, i da baziram svoj rad isključivo na tih šest nepomičnih kamera koje sam imao. Srećom, kamere GLX-5000 imaju ležišta sa zglobovima i kugličnim ležajevima; čak i u stešnjenim uslovima, iza tog prokletog stakla, imao sam mogućnost da svaku kameru zaokrećem za nekih četrdesetak stepeni. Uporno učenje da na miks-pultu tipa Hamilton koordiniram svih šest kamera pomoglo mi je da steknem jednu divnu sposobnost, da prevalim onaj poslednji korak do pune integracije sa sopstvenom umetnošću. Bio sam, u svom duhu, svestan svih šest monitora odjednom, video sam gotovo sferično, nisam delio svoju pažnju između tih šest tačaka gledišta nego sam ih *uključio* u sebe i gledao kao neko žestoko biće sa svih strana odjednom. Moj um je postao holografski. Moja svest postala je višeslojna. Počeo sam po prvi put u životu stvarno da shvatam trodimenzionalnost.

Ovladavanje četvrtom dimenzijom bilo je najteže. Posle samo dva dana Šara je uvidela da nema nikakvih izgleda da u raspoloživom vremenu ovlada slobodnim padom toliko da bi izvela kompletnu polučasovnu predstavu. Tome saznanju prilagodila je svoj plan rada. Svoju koreografiju uskladila je sa ovom kritičnom vremenskom situacijom. Zarotirali smo Drugi prsten brže, pa je Šara šest dana vežbala u uslovima normalne zemaljske gravitacije. Ovaj napor je u njoj doneo konačnu apoteozu.

U ponedeljak četvrte nedelje počeli smo da snimamo predstavu "Oslobođenje".

Uvodni kadar:

Velika tirkizna kutija koju vidimo iznutra. Dimenzije su nam nepoznate, ali ta boja nekako daje utisak ogromnosti, enormnih rastojanja. Na udaljenom zidu jedno klatno se klati, i mi po tome vidimo da vlada normalna gravitacija; ali klatno se klati polako, a njegova konstrukcija je tako bezlična, tako lišena detalja, da je nemoguće oceniti njegovu veličinu i po tome proceniti i veličinu sobe.

Zbog ovog "trome l'oeil" efekta (efekta varljivosti, neizvesnosti) čini se da je prostorija manja no što stvarno jeste; zatim se kamera pomoću zum-sistema prividno povlači unazad, a mi odjednom sagledavamo pravu perspektivu, zato što se u našem vidnom polju pojavljuje Šara, koja leži koliko je duga, potrbuške, licem okrenuta ka nama.

Na njoj je tesan triko bež-boje. Njena kosa boje finog mahagonija pridržana je iza potiljka i čini konjski rep koji se rasipa preko pleća. Ne primećuje se da Šara diše. Ne primećuje se da je živa.

Muzika počinje. Ostareli Mahavišnu, uz pomoć zastarele najlonske akustike, daje ton E minor, bez ikakve žurbe. Pojavljuju se i dve sveće, male, postavljene u jednostavne bronzane držače, na dve suprotne strane sobe. Kamera ih primicanjem uvećava, ali ne toliko da izgledaju veće od Šare. Nisu upaljene.

Njeno telo... nema pravih reči za to. Nije se pokrenulo, ne u smislu neke određene motorne aktivnosti. Moglo bi se reći da je neki talasić prošao kroz nju, ali ne uzduž, nego iz nekog skrivenog izvora u centru njenog tela. Ona kao da se nadima, kao da njeno telo uzima svoj prvi dah života. Živa je.

Dve sveće počinju da gore, blagim plamičcima. Muzika je i dalje tiha, ali sad u njoj ima i neke užurbanosti.

Šara diže glavu ka nama. Njene oči fokusiraju se na neku tačku iza kamere, ali ne na beskonačnost. Njeno telo se uvija, talasa, a sveće jačaju svoj plamen, njihovi fitilji se žare (gledaocu nije vidljivo da se radi o usporenoj projekciji).

Žestokim trzajem ona se diže u čučeći stav, a konjski rep pri tom leti preko njenih pleća. Mahavišnu počinje cikličnu kaskadu sazvučja, sve bržim tempom. Dva plamena žuto-oranž boje kao da traže sebi put nadole, prema svećama, a fitilji na pojedinim nagorelim mestima postaju plavičasti.

Iz napetosti čučećeg položaja ona se odbacuje u stojeći stav. Dve plamene suknjice oko fitilja izvrću se i postaju ponovo obični plamenovi sveća; sad se njihovo treperenje projektuje normalnom brzinom. Tablasi, tambure i kontrabas pridružuju se gitari i energično se prepliću oko jednog tona 7 minor koji uzalud pokušava da nađe razrešenje u šestici. Sveće još neko vreme vidimo, ali se one postepeno smanjuju, i na kraju iščezavaju.

Šara počinje da istražuje mogućnosti kretanja. Prvo se kreće samo vertikalno, ispituje pravac "nagore", vidno je da svakim pokretom ruku, nogu ili glave prkosi gravitaciji, sili neumoljivoj poput radioaktivnog raspadanja ili entropije same. I najžešći naplivi energije uspevaju samo privremeno: noga poleti, pa padne, ruka poleti, pa padne. Šara mora da se bori, inače bi i ona pala. Zato ona zastaje, razmišlja.

Njene ruke i noge pružaju se prema kameri, i u tom času prebacujemo se na kameru koja je dotle bila na našoj levoj strani. Sad, dakle, vidimo desnu stranu Šarinog tela. Odavde se vidi da je ona krenula u novu dimenziju i da počinje da je osvaja. (A kad pođe unatraške i napusti vidno polje te kamere, kamera sa drugog zida neosetno preuzima dužnost.)

Ni ova nova dimenzija ne uspeva da zadovolji Šarinu želju za oslobođenjem od gravitacije. Kombinacija vertikalnog i horizontalnog kretanja, međutim, daje toliko mogućih permutacija kretanja da se ona, sva opijena, prepušta eksperimentisanju. Tokom sledećih petnaest minuta, vidimo sve što je Šara dosad naučila, vidimo zasenjujuću rekapitulaciju svih njenih najboljih igračkih pokušaja, uz upotrebu elemenata džeza, modernizma, i nekih odabranih, elegantnijih elemenata parterne gimnastike na olimpijskom nivou veštine. Pet kamera sadejstvuju, dajući jednu sliku ili dve naporedne na podeljenom ekranu. Telo izvanredno istrenirano, telo koje krije mnoge raznovrsne sposobnosti, pokazuje sada svoju "torbu punu trikova", pokazuje šta je naučilo tokom čitavog jednog života posvećenog učenju i improvizaciji. To je pravi vatromet, prava pirotehnika, i predstavljala bi prikaz najveće radosti, da nije izraza lica koje ostaje hladno, maltene nadmeno. *Ovo vam je bilo ponuđeno, ona kao da kaže, ali vi ovo niste hteli da prihvatite. Ovo, uzeto samo za sebe, nije bilo dovoljno dobro.*

Stvarno i nije dovoljno dobro. Iako njena energija podseća na oluju, iako je Šarina kontrola potpuna, telo se vraća, iznova i iznova, u običan stojeći stav, u jednostavnu uspravnost koja predstavlja poslednje odbijanje da se padne.

Stiskajući vilice, ona prelazi u seriju skokova, sve dužih, sve viših. Najzad se čini kao da lebdi sekundima, da se napreže da poleti. Kad najzad, neizbežno, padne, pada oklevajući; uvije se u loptu, i to u poslednjem mogućnom trenutku, zakotrlja se i opet je na nogama. Muzičari su u freneziji kreščenda. Sad je vidimo samo kroz prvu kameru. Sveće su opet u kadru, ali prikazane u malim razmerama. Njihov plamen je jak.

Skokovi počinju da gube intenzitet i visinu, a za pripremu svakog sledećeg skoka treba joj sve više vremena. Igrala je već skoro dvadeset minuta punom snagom; kao što sveće počinju da gasnu, tako gasne njena snaga. Najzad se ona povlači pod ravnodušno klatno, prikuplja snagu za poslednji očajnički napor, i juriša na nas.

Neverovatno je da je na tako malom prostoru mogućno postići takvu brzinu; dvostruki kolut napred, a onda se ona odbacuje jednom nogom u visinu. Pričinjava se da čitav sekund kasnije nekim dodatnim naporom uspeva da se odbaci, odgurujući se nogom o prazninu, još koji inč uvis. Njeno telo se koči, oči u usta su širom otvoreni, plamenovi dostižu maksimum sjaja, muzika je na vrhuncu, o čemu svedoči mučenički krik gitare... a onda, pad. U poslednjem času polazi joj za rukom da se zakotrlja. Iz kotrljanja se diže samo u čučanj. Jedan dugi trenutak drži se tako, a onda njena glava i ramena kao da se omiču ka podu. To je poraz. Plamenovi sveća na neki čudan način se izvlače sami u sebe, i gase se. Još se samo čuje testerisanje kontrabasa, koji se spušta ka tonu D.

Mišić po mišić, Šarino telo odustaje od borbe. Sveće su sada prividno porasle sve do visine njene zgurene forme. Oko ugašenih fitilja vazduh, reklo bi se, treperi.

Šara sa očiglednim naporom diže lice prema kameri. Oči na tom izmučenom i brižnom licu gotovo sasvim su zatvorene.Protiče jedan dugi trenutak.

Odjednom širom otvara oči i skuplja se, zbija se. To je najlepše i najpotpunije skupljanje tela ikad izvedeno. Snimljeno je, i pokazuje se, normalnom brzinom, ali se čini kao da je usporeno. Tako ostaje. Opet se javlja Mahavišnu na gitari, daje tonove sve više i brže. Šara se drži.

Po prvi put gledamo kroz kameru koja joj je iznad glave. Čini nam se da vidimo Šaru sa velike visine. U trenutku kad se zvuci gitare pretvaraju u neprekidno zujanje, ona počinje lagano da okreće lice ka nama, gore, najzad zuri pravo u nas, ali svoju zgrčenost još ne popušta. Čini se da je u toj pozi već čitavu večnost, kao opruga zategnuta do pucanja...

... eksplozija! Ona leti uvis ka nama, diže se više i brže no što je ljudski moguće; njen let je sad zaista usporeno prikazan, ona se bliži kameri na tavanici, najzad joj je tako blizu da leva i desna ruka izlaze iz kadra, lice ispunjava čitav ekran, sem izdvojenih prostora u kojima se vide sveće. One opet gore, ali nekim loptastim žutim plamenom, nikako ne uspravnim. Orkestar svojim naplivom potapa gitaru i kontrabas.

Odmah se Šara odbacuje od nas, i sad je vidimo kroz prvu kameru. Ona leti nadole, deset metara nadole, ali u letu se izvija i zauzima sasvim drugačiji položaj. Stigavši do poda, kotrlja se jedanput i odbacuje se u savršeno horizontalnoj liniji preko čitave pozornice, celom dužinom prostorije. Leti prema klatnu koje se umirilo, udara ga nogama tako snažno da se taj zvuk čuje uprkos muzici, i klatno se raspada. Njene butine upijaju kinetičku energiju a zatim je oslobađaju, i ona još jednom juri od klatna horizontalno prema nama, ovoga puta ne dotičući pod uopšte. Kosa lepršа iza nje, široki trijumfalni osmeh rađa se na licu koje se ne ekranu vidi sve bliže i bliže.

Tokom sledećih pet minuta svih šest kamera se uzalud trudi da je sledi: ona odskakuje tamo i amo po celoj dužini, širini i visini ogromne sobe kao kolibri koji hoće silom da se probije iz kaveza. Zidove, pod i plafon ona koristi kao majstor veštine zvane "džai alai": ona postoji u tri dimenzije, ne dve. Gravitacija je potučena. Ono što je ležalo u temeljima svih dosadašnjih koncepcija igre, sada je prevaziđeno.

A Šara je preobražena.

Ona se najzad smiruje u centru, visinskom a ne samo po dužini i širini, velike prostorije. Njene ruke, noge, lice, prsti na rukama i nogama, naprežu se da zahvate što više. Ona se polako, blago okreće naglavačke, rotira. Četiri kamere je snimaju, rezultat vidimo na prečetvorenom ekranu, orkestar stiže do svog završnog E major. Slika i ton se gase.

Nisam imao ni vremena ni opreme da kreiram one specijalne efekte koje je Šara želela. Zato sam našao način da realnost uvrnem u skladu sa svojim potrebama. Ono sa preokretanjem plamena snimio sam tako što sam sveću, samo jednu, ugasio duvanjem odozgo, sliku sam udvostručio i pustio sasvim usporeno. Ono sa loptastim plamenom bio je običan snimak realnosti. Sveću sam upalio, počeo da snimam, a onda naredio da se rotacija Drugog prstena zaustavi. U odsustvu gravitacije, sveća se ponaša čudno. Gasovi koji nastaju sagorevanjem su razređeni, ali ne odlaze uvis, što bi omogućilo pristup svežem vazduhu. Plamen se ipak ne ugasi odmah, nego ostaje u nekoj vrsti uspavanosti. Ako se gravitacija opet uspostavi pre no što istekne jedan minut, plamen će se opet razgoreti. Ja sam samo malo menjao brzine da bih postigao neko podudaranje sa muzikom i sa Šarinom igrom. Ideju mi je dao predradnik u metalskoj radionici gde smo pravili stvari koje će Šari biti potrebne za sledeću igru.

U holu Prvog prstena postavio sam ekran. Svi živi na Skajfaktu koji su mogli da se oslobode posla nagurali su se da gledaju emisiju. Gledali su ono što je emitovano celoj planeti preko satelitske mreže (Kerington je bio tako moćan da je uspeo da obezbedi dvadeset pet minuta bez ijednog prekida za reklame) ali su sve videli pola sekunde pre ostalog čovečanstva.

Za vreme emisije bio sam u odeljenju za komunikacije. Grickao sam nokte. Sve je prošlo bez kiksa, poisključivao sam sve prekidače i otišao u hol, na vreme da čujem drugu polovinu stojeće ovacije. Ispred ekrana je stajala Šara, Kerington je sedeo pokraj nje. Razlika u izrazima njihovih lica puno mi je govorila. Na njenom licu nije biio ni iznenađenja ni skromnosti. Od početka je verovala u sebe, odobrila je emitovanje ove trake; bila je svesna, sa onom neverovatnom neuzbuđenošću koju neki umetnici, tako malobrojni, mogu da ispolje, da je svaki aplauz zaslužila. Ali na njenom licu sam zapazio da je ipak iznenađena i zahvalna što joj ljudi to potpuno zasluženo priznanje najzad daju.

Kerington je međutim pokazivao na licu neku vrstu trijumfa pomešanog sa olakšanjem. I on je verovao u Šaru, zato je i uložio u nju tolika sredstva, ali njegova vera je bila vera biznismena koji se upušta u rizičnu igru računajući da će mu se isplatiti. Dok sam gledao njegove oči i sjaj znoja na njegovom čelu, shvatio sam da nijedan biznismen nikad ne ulazi u rizik sa velikim sumama bez određene zabrinutosti da će u slučaju da se dogodi fijasko početi erozija onoga što je njemu ipak najvažnije: ugleda.

Videći njegovu vrstu trijumfa u neposrednoj blizini njenog, izgubio sam svoje dobro raspoloženje. Umesto da sav treperim od radosti zbog Šarinog uspeha, maltene sam je mrzeo. Primetila me je i mahnula mi je da dođem i pojavim se pred gomilom koja je klicala, ali ja sam se okrenuo i doslovno se bacio kroz vrata, u drugu prostoriju. Od predradnika metalske radionice pozajmio sam flašu, pa sam se nalio do očiju.

Sledećeg jutra moja glava osećala se kao osigurač od petnaest ampera uvrnut u ležište gde teče četrdeset ampera. Činilo se da me samo površinski napon drži u jednom komadu. Plašio me je svaki nagli pokret. Srušiti se na pod nije nimalo prijatno čak ni pri jednoj šestini gravitacije.

Telefon je zazvonio (nisam imao vremena da zvono zamenim lampicom) i na ekranu se pojavio jedan mladi čovek koga nisam poznavao. Učtivo je saopštio da gospodin Kerington želi da me vidi u svojoj kancelariji, smesta. Rekao sam nešto o velikom namotaju bodljikave žice i o tome šta bi gospodin Kerington mogao da uradi sebi sa tim namotajem, smesta. On je ponovio svoju poruku i isključio se.

Upuzio sam nekako u svoju odeću, odlučio sam da pustim bradu, i pošao. Usput sam razmišljao o svojoj nezavisnosti: za šta sam je prodao, i zašto?

Keringtonova kancelarija je bila jedva podnošljiva, toliko je bila ukusno nameštena. Svetlo je, srećom, bilo ublaženo. Što je najbolje, ventilacija je lako odnosila dim. Primio sam iz Keringtonovih ruku, sa osećanjem bliskim zahvalnosti, jednu dobru veliku cigaru. Uskoro je moj mamurluk počeo da popušta.

Šara je sedela uz njegov radni sto. Na sebi je imala triko i sloj znoja. Evidentno je provela jutro vežbajući za svoju sledeću predstavu. Bio sam postiđen, pa zato i nabusit: izbegavao sam njene oči i njen pozdrav. Odmah posle mene ušli su Pancarela i Mak Gilikadi, pričajući o misterioznom objektu iz svemira, koji je opet viđen, ovoga puta u blizini Merkura. Raspravljali su se povodom pitanja da li taj objekat pokazuje znake svesti ili ne. Priželjkivao sam da zamuknu.

Kerington je čekao da svi posedamo. Pripalio je i on jednu cigaru, onda je seo na ivicu svog stola i rekao: "Pa, Tom?"

Mak Gilikadi je sav zračio srećom. "Bolje je nego što smo predviđali, gospodine.

Sve procene se slažu da nas je gledalo oko sedamdeset četiri odsto svetske publike..."

"Do vraga sa statistikama o publici", rekoh ja. "Š*ta kažu kritičari?*"

Mak Gilikadi je žmirnuo. "Pa, reakcija većine zasad je izuzetno povoljna. U *Tajmsu*..."

Opet sam ga prekinuo. "A reakcija manjine?"

"Pa, ništa nikad nije jednoglasno."

"Konkretno? Baletska glasila? Liza Cimer? Migdalski?"

"O-vaj. Nije baš tako dobro, tamo. Hvale nas, naravno; samo bi slep čovek mogao da osudi onakvu predstavu. Ali nas hvale uzdržano. Ovaj, hm, Cimer je napisala da je to veličanstvena igra pokvarena trik-završetkom."

"A Migdalski?" insistirao sam.

"On je svom članku dao naslov *A šta ćete učiniti za bis?*" priznade Mak Gilikadi. "Njegova osnovna teza bila je da se radi o šarmantnoj igri koja se može izvesti samo jedanput. Ali u *Tajmsu*..."

"Hvala, Tom", reče Kerington tiho. "Ovako nešto smo i očekivali, zar ne, draga? Veliki pljesak, ali ne još plimni talas, bar ne po onome što su zasad spremni da priznaju."

Klimnula je glavom. "Ali priznaće, Brajs. Sledeće dve igre će kompletirati stvar."

Progovorio je Pancarela. "Gospođice Dramond, mogu li vas pitati zašto ste izabrali baš onakvu taktiku? Upotrebili ste nula-G samo na kraju, kao završni interval, kao dopunu uobičajenoj igri, iako ste sigurno morali očekivati da će kritičari to nazvati trik-završetkom."

Odgovorila je uz osmejak. "Pošteno ću vam reći, doktore, da nisam imala drugog izbora. Učim upotrebu svoga tela u slobodnom padu, ali to je i dalje jedan napor pri kome se moram svesno angažovati, nešto kao pantomima. Treba mi još nekoliko nedelja da to postane moja druga priroda, a tako i mora biti ako želim da izdržim pola sata igre u besteżinskom stanju. Zato sam izvukla iz torbe običan ples, prikačila petominutni kraj u kome sam izvela sve što sam zasad u stanju da učinim pri nula-G, i ustanovila, na svoje ogromno olakšanje, da će to dati dobru smisaonu celinu. Ispričala sam Čarliju svoju zamisao, a on joj je omogućio vizuelno i dramsko funkcionisanje. Sve ono sa svećama je njegovo, i mogu reći da je doprinelo da kažemo ono što smo želeli. Nijedne kulise koje smo mogli sastaviti ne bi nam poslužile tako dobro."

"Znači, još niste završili posao radi koga ste ovde?"upitao je Pancarela Šaru.

"Nikako. Ni u kom slučaju nisam završila. Sledeći ples će pokazati svetu da ples nije samo kontrolisano padanje. A treći... treći će biti ono zbog čega sam u stvari sve

ovo preduzela." Njeno se lice osvetlilo, živnulo je. "Treći ples će biti ono što sam celog života želela da odigram. Taj treći ples još ne mogu sebi u svemu da dočaram, ali kad budem stekla sposobnost da ga odigram, znaću i kako treba. Biće to moj najveći ples."

Pancarela je pročistio grlo. "Koliko će vam vremena biti potrebno?"

"Ne mnogo", reče ona. "Kroz dve nedelje ću biti spremna za snimanje drugog plesa, a onda mogu takoreći bez zastoja da pređem na spremanje trećeg. Uz malo sreće, imaćemo ga u konzervi pre no što istekne mojih mesec dana."

"Gospođice Dramond", reče Pancarela smrtno ozbiljno, "bojim se da taj mesec nemate."

Šara je pobelela kao sneg. Ja napola ustadoh iz fotelje. Kerington je izgledao zainteresovan.

"*Koliko mi ostaje?*" reče Šara.

"Vaši najnoviji testovi nisu nimalo ohrabrujući. Predpostavio sam da će to uporno treniranje kome se podvrgavate usporiti proces prilagođavanja vašeg organizma. Međutim, s jedne strane nisam očekivao da će glavnina vaših vežbanja biti u nula-G, a s druge strane previdео sam do koje mere je vaše telo naviknuto na fizički napor, još na Zemlji."

"Koliko mi ostaje?"

"Dve nedelje. Možda tri, ako svakog dana provedete tri puta po sat vremena vežbajući naporno pri gravitaciji od 2 G."

"Smešno", izleteh se ja. "Ne možemo prsten da pokrećemo i zaustavljamo šest puta na dan, a i kad bismo mogli, ona bi pod 2 G lako mogla slomiti nogu."

"Moram imati četiri nedelje", reče Šara.

"Gospođice Dramond, žao mi je."

"Moram imati četiri nedelje."

Na Pancerelinom licu se videla ista ona bespomoćna tuga koju sam ranije video na Mak Gilikadijevom i na svom sopstvenom licu. Odjednom mi je bila muka, muka na smrt od univerzuma u kome ljudi moraju neprestano da upućuju Šari takve poglede. "Vraga", zaurlao sam, "njoj su potrebne četiri nedelje!"

Pancarela je odmahnuo svojom grivom. "Ako ostane još četiri radne nedelje u zero-G, može umreti."

Šara je skočila iz svog sedišta. "Onda ću umreti", povikala je. "pa neka ću. To je moj rizik. *Moram* da rizikujem."

Kerington je kašljucnuo. "Bojim se da to neću moći da ti dozvolim, draga."

Obrnula se ka njemu žestokim pokretom.

"Ovo tvoje igranje je odlična reklama za Skajfakt", nastavi on smireno. "Ali ako

bi se ono završilo tvojom smrću, moglo bi nam se vratiti kao bumerang, a?"

Njene usne su se uvijale. Očajnički se borila da ovlada sobom. Meni se sve vrtelo oko glave. Da umre? Šara?

"Sem toga", dodade on, "već sam stekao i popriličnu naklonost prema tebi."

"Onda da ostanem ovde u slaboj gravitaciji", izbrblja ona brzo.

"Gde? Jedino u fabrikama imaš trajno beztežinsko stanje. Za rad u fabrici nisi osposobljena."

"Onda mi, zaboga, daj jednu od onih novih kapsula, jednu od onih malih sfera. Brajs, pružiću ti više nego što ijedna fabrička investicija može, i..." Glas joj se promenio. "I biću ti na raspolaganju uvek."

Osmehnuo se lenjo. "Da, ali ja te možda neću uvek *želeti*, draga. Majka me je uvek snažno upozoravala da, kad su žene u pitanju, ne donosim nikakve nepovratne odluke. Naročito ne one neformalne. Sem toga, nalazim da je seks u nula-G prilično zamoran, ako se nikad nema ništa drugo."

Proteklih nekoliko trenutaka trudio sam se, i zamalo uspeo, da steknem opet moć govora; sad sam ponovo tu moć izgubio. Bilo mi je drago što Kerington odbija Šaru, ali zbog nečega *kako* ju je odbio zaželeo sam da se napijem njegove krvi.

Šara je takođe zanemela. Kad je opet progovorila, njen je glas bio tih, ali intenzivan. Bilo je to gotovo preklinjanje. "Brajs, sve zavisi od tempiranja. Ako u sledeće četiri nedelje emitujemo još dva plesa, moći ću da se vratim u svet, imaću gde. A ako moram da se vratim dole pa da tek kroz godinu ili dve snimim treći ples, niko ga neće primetiti i on će nestati bez traga. Ljudi će zaboraviti prva dva plesa a na treći neće obratiti pažnju. Preda mnom je samo jedan put. Brajs, *dozvoli mi da rizikujem*. Pancarela ne može da garantuje da će me četiri nedelje ubiti."

"Ne mogu da garantujem da ćete preživeti", reče doktor.

"Ma ne možete vi da garantujete da će ma ko od nas ovde dočekati kraj ovog dana živ", odseče ona. Munjevito se okrenula Keringtonu. Svojim pogledom ga je držala. "Brajs, *pusti me da rizikujem*." Na njenom licu video se divovski napor, i najzad je uspela da načini osmeh, takav da mi je prošao kroz srce kao nož. "Nećeš požaliti."

Karington se naslađivao tim osmehom i potpunom predajom koju je čuo u njenom glasu, onako kako čovek uživa u čaši finog klareta. Zaželeo sam da ga zakoljem zubima, da ga usmrtim golim šakama. Molio sam boga da Kerington sve okonča vrhunskom surovošću i odbije Šaru. Ali potcenio sam njegovu sposobnost da bude surov.

"Nastavi sa probama, draga", rekao je konačno. "Konačnu odluku ćemo doneti kad za to dođe čas. Moraću o tome da razmislim."

Rekao bih da se nikad u životu nisam osećao tako bespomoćan, tako nemoćan.

Znajući da pričam uzalud, rekao sam: "Šara, ne mogu da dopustim da rizikuješ život..."

"Ja ću ovo da uradim, Čarli", reče ona, "s tobom ili bez tebe. Niko drugi ne poznaje moj rad dovoljno dobro da ga pristojno snimi, ali ako hoćeš da se isključiš, ja ti to ne mogu zabraniti." Kerington me je gledao sa blagom radoznalošću. "Dakle?"

Opsovao sam. "Znaš odgovor."

"Onda idemo na posao."

Početnici jašu na trudnim metlama. Stari majstori se uhvate rukama za ivicu izlaznih vrata aero-komore. Onda se spuštaju nogama napred u prazninu. Pošto se prsten okreće, centrifugalna sila teži da ih odbaci u prostor. Majstor gleda u pravcu u kojem će poleteti kad se otpusti. Čim se ispod horizonta pojavi mesto do kog je želeo da stigne, on se pušta. Majušni raketni motori ugrađeni u rukavice i čizme omogućavaju da se izvrši korekcija putanje. Radi se o malim rastojanjima. Šara i ja proveli smo u beztežinskom stanju više časova nego neki tehničari koji su ovde već godinama; mogli smo sebe smatrati starim majstorima. Raketne motore smo upotrebljavali krajnje štedljivo i veoma efikasno; bili su nam potrebni uglavnom za usporavanje u trenucima pristizanja na cilj. Imali smo mikrofone prislonjene uz grlo i prijemnike u veličini onog pomagala za sluh koje na Zemlji nose ljudi slabog sluha; ipak, dok smo leteli kroz vakuum nismo vodili razgovore. Ovoga puta sam iskoristio let da uživam u zvezdanoj praznini kroz koju sam padao; život mi je nametnuo ovo nebesko ronjenje, pa sam sagledao i njegove lepe strane. Pitao sam se da li ću se ikad navići na odsustvo bola u nozi. Činilo mi se tih dana da me noga manje boli i pod gravitacijom.

Sleteli smo. O podlogu smo udarili daleko blaže nego padobranci. Naše odredište bila je površina novog studija. Taj studio je bio ogromna čelična lopta načičkana pločama sa fotoćelijama i aparatima za ispuštanje toplote. Bila je kablovima vezana za tri slične sfere koje još nisu bile dovršene i oko kojih su se još vrzmali radnici u skafanderima. Mak Gilikadi mi je rekao da će ovaj kompleks, kad bude završen, služiti za "procesovanje pri kontrolisanoj gustini", a kad sam ja na to rekao "A-ha, baš fino", dodao je "Disperziono ispenjavanje i livenje sa promenljivom gustinom", kao da je time sve bilo objašnjeno. Možda je i bilo, ali u ovom trenutku ova jedna sfera imala je samo jednu namenu: da posluži kao Šarin studio.

Aero-komora je vodila u prilično tesan radni prostor koji je okruživao unutrašnju sferu prečnika oko pedeset metara. Unutrašnja sfera se mogla hermetički zatvoriti, što će kasnije služiti prvenstveno da se unutra očuva kvalitetan vakuum, ali sad su ulazi u nju bili otvoreni prema radnom prostoru, i bila je napunjena vazduhom. Poskidali smo skafandere. Za jednu šipku koja je služila kao čiviluk bile su kaiševima

pričvršćene Šarine narukvice i nanogvice; sada ih je uzela. Dok je prikopčavala narukvice oko svojih šačnih zglobova, za taj čiviluk se držala nogama. Zatim je prikopčala nanogvice oko skočnih zglobova, iznad stopala. Ove su stvarčice, ako ih shvatite kao nakit, bile malo glomazne, ali je svaka mogla da radi po dvadeset minuta neprekidno; u prisustvu vazduha i svetlosti njihov rad se nije primećivao. Bez njih bi nula-G ples bio neuporedivo teže izvodljiv.

Dok je pritezala poslednji kaiš dolebdeo sam pred nju i zgrabio čiviluk. "Šara.""

"Čarli, slomiću ja taj problem. Vežbaću pod *tri* G, spavaću pod dva, i nateraću ovo telo da izdrži. Znam da mogu."

"Preskoči predstavu 'Masa je samo reč' i pređi direktno na 'Zvezdani ples'".

Odrečno je odmahnula glavom. "Još nisam spremna, a ni publika nije spremna. Moram prvo da povedem i sebe i njih kroz jedan ples u sferi, u ograničenom prostoru. Tek tad ću biti spremna za ples u praznini, a tad će i oni biti u stanju da ga cene. Moram da oslobodim i svoj um, i njihov, od svih predubeđenja o plesu, da promenim postulate. U stvari, izvesti samo dve pripremne predstave nije dovoljno, ali tu je granica ispod koje se apsolutno ne srne ići." Njen pogled postade blaži. "Čarli, moram."

"Znam", rekao sam nabusito i okrenuo se. Suze su baš nezgodna stvar u slobodnom padu: nigde ne odlaze. Počeo sam da se vučem po površini unutrašnje sfere prema jednoj od pozicija za dejstvo kamere. Šara je ušla u sferu da počne uvežbavanje.

Dok sam pripremao kameru i opremu, dok sam provlačio kablove kao zmije kroz uporišne šipke i ukopčavao ih u lebdeće utične kutije, molio sam se bogu, po prvi put posle mnogo godina. Molio sam se da Šara uspe, da oboje uspemo.

Sledećih dvanaest dana bili su najteži u mom životu. Šara je, međutim, radila dvostruko napornije nego ja. Polovinu svakog dana provodila je radeći u studiju, a drugu polovinu je opet delila na dve polovine: jednu je posvećivala vežbama pod 2,25 G (Dr. Pancarela nije dozvolio više) a drugu je provodila u Keringtonovom krevetu, pokušavajući da ga zadovolji toliko da on produži njeno vreme boravka ovde. Možda joj je pokoji čas ostajao i za spavanje. Znam samo da nikad nije izgledala umorno, nikad nije izgubila živce, a njena upornost nijednog trenutka nije popuštala. Njeno telo se opiralo, nije htelo da sluša, ali je postepeno popuštalo, rastajalo se od svoje nespretnosti, sticalo je gracioznost u jednoj sredini gde je za gracioznost trebalo prvo imati izuzetnu koncentraciju. Kao što dete uči da hoda, Sara je učila da leti.

A što se mene tiče, ja sam se čak počeo da navikavam na odsustvo bola u nozi.

Šta mogu da vam kažem o "Masi" ako je već niste gledali? Mehaničkim

terminima se taj ples ne može opisati, čak ni veoma loše; opis ne bi vredeo ni onoliko koliko opis simfonije dat samo rečima. Uobičajena terminologija plesa ne samo što je za ovaj slučaj neprimenljiva, nego je i štetna, zato što su u nju ugrađene sasvim drukčije polazne postavke. A ako vam je poznata nova nomenklatura baletskih pokreta, onda vam je. svakako poznata i predstava "Masa je samo reč" na kojoj je ta nova nomenklatura *zasnovana*.

Ne mogu mnogo da kažem ni o tehničkim aspektima "Mase". Nije bilo ni specijalnih efekata, ni muzike. Brindlijeva fenomenalna muzika komponovana je na bazi plesa i dodata snimku, po mojoj dozvoli, dve godine kasnije. Za originalnu, nemu verziju, dobio sam nagradu "Emi". U stvari, moj doprinos, ako izuzmemo činjenicu da sam instalirao dve trambuline i da sam posle snimanja izvršio montažu emisije, sastojao se samo u tome što sam grupe širokorasipajućih svetlosnih izvora rasporedio oko ležišta svake kamere, kamuflirao ih, i povezao ih tako da su bili uključeni samo kad su se nalazili izvan vidnog polja one kamere koja je u tom trenutku radila. Zato je Šara uvek bila osvetljena spreda, i uvek je bacala dve senke, koje su se često razilazile. Nisam ni pokušao da izvodim neke snimateljske bravure. Jednostavno sam beležio Šarinu igru i premeštao tačku gledišta u skladu sa njenim kretanjem.

Ne, predstava "Masa je samo reč" može se opisati jedino metaforično, ali ni to neće valjati. Mogu da kažem da je Šara demonstrirala da masa i inercija mogu i bez gravitacije da obezbede dinamički konflikt neophodan za ples. Iz ta dva elementa ona je izvela igru kakvu je mogla da zamisli samo grupa sačinjena od jednog akrobate, jednog kaskadera, jednog nebeskog pisca i jedne podvodne balerine. Mogu da kažem da je razgradila i poslednju prepreku između sebe i potpune slobode pokreta, podvrgavajući pri tom telo volji, a prostor svojim potrebama.

I opet vam nisam rekao gotovo ništa. Jer, Sara nije tragala samo za slobodom, nego i za značenjem. "Masa" je bila nadasve spiritualno iskustvo, nešto kao misa: podvukla je tematske veze između tehnološkog i teološkog. Šara je ljudsko sučeljavanje sa egzistencijom pretvorila u nešto uzajamno, kao da je načinila sastanak sa bogom na sredini rastojanja koje ih je dotad razdvajalo. Naravno da time ne mislim da kažem da je njena igra bila usmerena ka nekom eksternom "bogu" koji bi bio ličnost, zasebni entitet sa ili bez bele brade. Bila je usmerena ka stvarnosti, postavila je jedno za drugim tri večna pitanja koja je sebi postavilo svako ljudsko biće koje je ikad živelo.

Njen ples posmatrao je njeno *ja* i zapitao: "Kako to da sam ja ovde?"

Njen ples osmotrio je vasionu u kojoj *ja* egzistira i zapitao: "Otkud sve ovo oko mene?"

I najzad, posmatrajući sebe u odnosu prema svemiru: "Zašto ovolika usamljenost?"

Kad je postavila ova tri pitanja, kad ih je postavila iskreno i pošteno, koristeći pri tom svaki svoj mišić i svaku žilu, zastala je. Ostala je da lebdi u centru sfere, otvorena prema univerzumu i dušom i telom, a kad nije dobila odgovor, skupila se. Nije to bilo dramatično sažimanje, uvod u skok do plafona, kao u "Oslobođenju", kompresija energije i napetosti. Ovo je bilo fizički slično, ali je predstavljalo potpuno drugačiji fenomen. Bilo je to fokusiranje ka unutra, čin samoposmatranja, okretanje svesti (ili duše?) ka sebi samoj, sa željom da se tu nađu odgovori koji se nigde drugde nisu mogli naći. Činilo se da tek kao posledica toga nastupa i svijanje njenog tela ka sebi, zbijanje, koje se odvijalo tako ravnomerno da se njen položaj u prostoru nije nimalo poremetio.

Zahvatajući tako i sebe, stala je pred prazninom. Slika se ugasila, ostavljajući Šaru samu, ukočenu, učaurenu, čežnjom obuzetu. Ples se završio, odgovor na ta tri pitanja nije dat, napetost stvorena njihovim postavljanjem nije razrešena. Takav nezavršetak, prilično šokantan, ublažen je i postao podnošljiv samo zahvaljujući izrazu strpljivog čekanja koji je ostao na njenom licu; bio je to mali, blagosloveni znak koji je šaputao: "Nastaviće se."

Osamnaestog dana imali smo grubu, nemontiranu verziju u konzervi. Šara je istog časa istisnula iz svoje svesti "Masu" i počela da sprema koreografiju za "Zvezdani ples". Sledeća dva dana proveo sam seckajući i sastavljajući; najzad je "Masa" bila spremna za emitovanje. Pred nama su bila još četiri dana do onih pola sata najgledanijeg vremena koliko je Kerington opet zakupio, ali to čekanje od četiri dana ponajmanje me je brinulo; jedno sasvim drugo čudovište počinjalo je da mi duva za vrat.

Dok sam još montirao emisiju, u moju radnu sobu je ušao Mak Gilikadi. Iako je video suze na mom licu, ništa nije rekao. Pustio sam traku da teče; gledao je ćutke. Uskoro je i njegovo lice bilo mokro. Dugo posle završetka trake, rekao je vrlo blago: "Jednog dana ću morati da dam ostavku na ovaj smrdljivi posao."

Ništa nisam odgovorio.

"Nekad sam bio instruktor karatea. Bio sam prilično dobar. Mogao bih opet da držim časove, možda da izvodim egzibicione predstave, pa bih zaradio valjda desetinu od ove sadašnje plate."

Ni sad nisam ništa odgovorio.

"Čitav ovaj prokleti prsten je pun bubica za prisluškivanje, Čarli. Radni sto u mojoj kancelariji može da aktivira i koristi bilo koji video-telefon u Skajfaktu. Bilo koja četiri telefona, zapravo."

Ćutao sam.

"Gledao sam tebe i Šaru u aero-komori, kad ste se poslednji put vraćali. Video sam kako te je naterala da joj obećaš da nećeš reći Dr. Pancareli." Čekao sam. Nada je zatreperila.

Obrisao je obraze. "Došao sam ovamo da ti kažem da ću otići kod Pancarele sve mu reći. U tom slučaju on bi naterao Keringtona da je šalje kući odmah."

"A sad?" rekoh.

"Sad sam video tu traku."

"Znaš da će je 'Zvezdani ples' najverovatnije ubiti?"

"Znam."

"I znaš da moramo da je pustimo da radi?"

"Znam."

Nada je zamrla. Klimnuo sam glavom. "Onda nestani, pusti me da radim." Izašao je.

U Volstritu, i takođe na palubama Skajfakta, bilo je kasno popodne kad sam došao do zaključka da je emisija izmontirana dobro. Pozvao sam Keringtona, rekao mu da me očekuje kroz pola sata, istuširao se, obrijao, obukao i krenuo.

A kad sam stigao: uz Keringtona sedi major svemirskih odbrambenih snaga. Pošto mi niko nije predstavio tog čoveka, ignorisao sam ga. I Šara je bila tu; na sebi je imala nešto nalik na dim oranž boje, nešto što je ostavljalo sasvim gole grudi. Bilo je sasvim jasno da ju je Kerington naterao da to obuče, i da je u tome našao zadovoljstvo mangupa koji škraba bezobrazne reči po oltaru; ona se, međutim, držala sa čudnim, neusklađenim dostojanstvom koje je, naslutio sam, Keringtonu smetalo. Pogledao sam je u oči i osmehnuo se. "Ćao, mače. Traka je dobra."

"Da je vidimo", reče Kerington. On i major su sedeli iza radnog stola, Šara pokraj stola.

Ubacio sam traku u video-rekorder ugrađen u zid kancelarije i seo sa suprotne strane stola od Šare. Trajalo je dvadeset minuta bez prekida; emisija je bila nema, potpuno ogoljena.

I fenomenalna.

Reč "zgranut" je neobična. Da bi čovek bio stvarno zgranut, nešto ga mora pogoditi u tačku preko koje još nije prebacio oklop cinizma. Ja kao da sam se rodio ciničan; sećam se samo tri slučaja u životu kad sam ostao zgranut. Prvi slučaj desio se kad sam bio samo tri godine star, i kad sam otkrio da postoje ljudi koji mogu namerno da čine zlo mačićima. Drugi slučaj desio se kad sam u sedamnaestoj godini saznao da postoje ljudi koji se drogiraju LSD-om i onda zabave radi čine zlo drugim ljudima. Treći je slučaj bio kad se završila predstava "Masa je samo reč" i kad je

Kerington rekao savršen običnim konverzacionim tonom: "Baš je prijatno, graciozno. Dopalo mi se", i kad sam saznao, u četrdeset petoj godini života, saznao da postoje normalni ljudi, ne neki kreteni niti budale, nego normalni inteligentni ljudi, koji mogu da odgledaju ples Šare Dramond i da ipak ne vide. Eto, čak i najciničniji među nama gaje do tih godina poneku iluziju.

Šaru to nije uvredilo, ona je uspela da se tako postavi da to njegovo neuviđanje na neki način odskoči od nje. Video sam, međutim, da je major zgranut kao i ja, i da samo sa mnogo napora kontroliše izraz svoga lica.

Ovo mi je pomoglo da svoju pažnju privremeno skrenem sa užasa i smetenosti. Pažljivije sam proučio majora, i zapitao se, po prvi put, šta on tu traži. Bio je mojih godina, vitak, tvrđi momak od mene, sa srebrnastom vunicom na lobanji i izuzetno urednim brkovima. Prvo sam pomislio da je to neki Keringtonov posluško, plaćenik, ali tri stvari su me naterale da promenim mišljenje. Nešto neopisivo u očima tog čoveka reklo mi je da je on vojnik sa dugim borbenim iskustvom. Nešto podjednako neopisivo u njegovom držanju reklo mi je da je on u tom trenu na dužnosti. I najzad, nešto vrlo lako opisivo, naime iskrivljenost njegovih usana, odalo mi je da mu je odvratan zadatak koji ovog trenutka obavlja.

Kad je Kerington nastavio: "Šta biste vi rekli, majore?" istim učtivim tonom, major je malo oklevao, sabirajući misli i birajući reči. Kad je progovorio, nije se obratio Keringtonu. "Gospođice Dramond", rekao je tiho, "ja sam major Vilijem Koks, komandant svemirske krstarice *Šampion*. Čast mi je da vas sretnem. Ovo je bila najpotresnija stvar koju sam u životu gledao."

Šara mu se zahvalila sasvim uozbiljeno. "Ovo je Čarls Armsted, majore. On je načinio tu traku."

Koks me je pogledao sa novim poštovanjem. "Veličanstveno dostignuće, gospodine Armsted." Ispružio je ruku i ja sam je prodrmao.

Kerington je počinjao da shvata da nas troje imamo nešto zajedničko, da smo doživeli nešto što je njemu izmaklo. "Drago mi je što vam se svidelo, majore", reče on tonom u kome nije bilo čak ni pokušaja da se glumi iskrenost. "Moći ćete ovo opet da gledate na svom televizoru sutra uveče, ako nekim slučajem budete slobodni od dužnosti. Kad dođe vreme mi ćemo, naravno, pustiti i kasete u prodaju. A sad bi možda bilo dobro da se pozabavimo onim što je pred nama."

Koksovo lice se zatvorilo kao da je neko povukao zip uvis, postalo je kruto formalno. "Kako vi kažete, gospodine."

Zbunjen, počeh da pričam o onome što je po mom mišljenju bilo pred nama. "Bilo bi dobro da vaš šef komunikacija ovoga puta lično nadgleda emitovanje, gospodine Kerington. Šara i ja bićemo toliko zauzeti da zaista..."

"Moj šef komunikacija će nadgledati emitovanje, Armstede", prekide me Kerington, "ali ne verujem da ćete vas dvoje biti nešto mnogo zauzeti."

Od neispavanosti mi je bilo mutno u glavi; shvatao sam prilično usporeno.

Kerington je delikatnim pokretom prsta dotakao svoj sto. "Mak Gilikadi, smesta ovamo", rekao je i odmah pustio dugme. "Vidite, Armstede: i vi i Šara vratićete se na Zemlju, odmah."

"*Šta?*"

"Brajs, nećeš *valjda*", povika Šara. "*Obećao si*."

"Obećao sam da ću razmisliti o tome, draga", ispravio ju je on.

"Do đavola, to je bilo pre nekoliko nedelja. Obećao si *prošle* noći."

"Zar jesam? Draga moja, prošle noći nije bilo svedoka. A to je baš i dobro, zar ne?"

Zanemeo sam od besa.

Ušao je Mak Gilikadi. "Zdravo, Tom", reče Karington prijatno. "Otpušten si. Vraćaš se na Zemlju smesta, u društvu gospođice Dramond i gospodina Armsteda, i to pomoću letilice majora Koksa. Polazak je kroz jedan sat. Ne ostavljajte ništa do čega vam je stalo." Skrenuo je pogled sa Mak Gilikadija na mene. "Sa Tomovog radnog stola može se prisluškivati svaki video-telefon u Skajfaktu. Sa mog radnog stola može se prisluškivati Tomov sto."

Šara je progovorila potmulo. "Brajs, samo dva dana. Bog te ubio, kaži šta tražiš."

Nasmehnuo se ovlašno. "Žao mi je, draga. Čim je čuo da si se onesvestila, Dr. Pancarela je istupio krajnje kategorično. Ni jedan jedini dan više. Živa, ti si krupan plus za javni 'imidž' Skajfakta, moj poklon svetu. Mrtva, ti si mrtvi albatros okačen oko mog vrata. Ne mogu ti dopustiti da umreš na objektu koji je moje vlasništvo. Predvideo sam da bi se ti mogla usprotiviti odlasku, pa sam popričao sa jednim prijateljem u..."

Bacio je pogled na Koksa.

"...u *višim* strukturama Svemirskih snaga, i on je bio tako ljubazan da pošalje majora Koksa koji će te otpratiti kući. Nisi u zakonskom smislu uhapšena, ali te uveravam da nikakvog izbora nemaš. Za tebe važi nešto nalik na zaštitno starateljstvo. Zbogom, Šara." Pružio je ruku ka gomili izveštaja koja ga je čekala na stolu. Tad sam ja samoga sebe poprilično iznenadio.

Preleteo sam preko radnog stola kao lasta i zario se Karingtonu u pleksus, glavom. Njegova stolica, koja je bila pričvršćena za pod, prelomila se. Pridigao sam se tako hitro da sam imao vremena za jedan veličanstveni udarac pesnicom. Znate da lopta za košarku može prilično da odskoči od poda na kome je ležala, ako je jako udarite odozgo? Tako je sad njegova tintara odskočila od poda, i to u slaboj

gravitaciji, usporeno.

Onda me je Koks postavio na noge i odvukao u udaljeni ugao kancelarije. "Nemoj", rekao mi je. Ona "navika komandovanja" o kojoj pričaju verovatno je bila u njegovom glasu prisutna u velikoj meri, jer ja sam stao i ostao potpuno nepomičan. Samo sam grabio vazduh ogromnim udisajima. Koks je pomogao Keringtonu da ustane.

Taj milioner opipavao je svoj slomljeni nos, razgledao krv na svojim prstima, i dobacio mi pogled gole mržnje. "Nikad više nećeš raditi na TV, Armstede. Gotov si. Dokusuren. Ne-zapos-len, jesi 1' čuo?"

Koks ga je kucnuo po ramenu. Kerington se kao zmija brzo okrete ka njemu. "Šta do vraga hoćete?" izlaja.

Koks se nasmešio. "Keringtone, moj pokojni otac jednom mi je rekao ovako: 'Bil, sam odaberi ko će da ti bude neprijatelj, ne dozvoli da o tome odlučuje slučajnost.' Tokom godina uvideo sam da je to odličan savet. Ti si jedan običan picoliz... jesi 1' čuo?"

"I to krajnje neuspešan", složila se Šara.

Kerington je žmirnuo. Onda se njegova nerazumno široka pleća počeše da nadimaju. Riknuo je, "Napolje, svi vi! *Odlazite sa mog imanja!*"

Prećutnim razumevanjem čekali smo da i Mek Gilikadi kaže svoje, a on je to shvatio. "Gospodine Kerington, za čoveka je retka privilegija i velika čast da ga baš vi otpustite. Uvek ću to smatrati za svojevrsnu Pirovu pobedu." Malo se naklonio, a onda smo izašli. Svakoga od nas nosilo je detinjasto osećanje trijumfa koje je posle toga potrajalo dobrih deset sekundi.

Kad ste u nula-G i kad vam se čini da padate, to je odraz doslovne istine, ali vaše telo brzo nauči da se ponaša kao da je to najobičnija iluzija. Ali sad sam bio u nula-G poslednji put u životu, znao sam da ću pola sata kasnije biti u Zemnom gravitacionom polju, i činilo mi se da padam; da se rušim u neku gravitacionu provaliju bez dna, da me nadole vuče teški nakovanj mog srca, da su oko mene raspuknuti ostaci sna koji mi je mogao omogućiti da još dugo lepršam po visinama.

Krstarica *Šampion* bila je triput veća od Keringtonove jahte; u tome sam nalazio neko detinjasto zadovoljstvo sve dok se nisam setio da je on uspeo da izdejstvuje dolazak krstarice a da neće platiti ni gorivo ni rad posade. U aero-komori čekao je jedan stražar, koji nas je pozdravio salutiranjem. Polazeći od aero-komore, Koks nas je poveo ka krmenom delu, i uveo u jedno odeljenje. Rekao nam je da tu sednemo i vežemo se. Usput je primetio da se ja vučem duž hodnika koristeći samo levu ruku. Kad smo stigli, rekao mi je "Gospodine Armsted, moj pokojni otac rekao mi je i ovo: 'Po mekanim delovima udaraj šakom. Po tvrdim delovima udaraj nekim predmetom.'

U svakom drugom pogledu ispoljili ste odličnu tehniku. Šteta što ne mogu da vam stegnem ruku."

Pokušao sam da se osmehnem, ali nije išlo. "A ja cenim vaš ukus pri izboru neprijatelja, majore."

"Ništa više ne tražim. Bojim se da neću moći da izdvojim vreme da neko dođe i pogleda vam ruku. To će doći na red posle ateriranja. Povratak u atmosferu počećemo odmah."

"Ma kakva ruka, nije važno."

Naklonio se Šari, osetilo se da neće da joj priča koliko mu je žao itd. itd, poželeo nam je prijatan put i otišao. Vezali smo se u fotelje za ubrzanje i čekali paljenje motora. Usledila je duga, teška tišina, opterećena obostranom tugom koju bi svaki pokušaj junačenja samo pogoršao. Nismo gledali jedno u drugo; to smo izbegavali kao da smo se bojali da će naše dve polovine tuge, ako se spoje, dostići neku kritičnu masu. Maltene smo onemeli od jada; verujem da je samosažaljenje činilo neznatan deo naših osećanja.

Onda se stekao utisak da je prošlo mnogo vremena. Iz susedne prostorije stizali su zvuci neprestanog razgovora preko interkoma, ali naš interkom nije bio uključen. Najzad smo počeli da razgovaramo, prilično nevezano, o verovatnoj reakciji kritičara na predstavu "Masa je samo reč" i o tome da li analize stvarno imaju smisla, i da li je pozorište zaista umrlo, o svemu sem o svojim planovima, za budućnost. Uskoro se više nije imalo o čemu klepetati, pa smo zaćutali. Sve u svemu, rekao bih da smo bili u šoku.

Ja sam se, ko zna zašto, iz tog stanja izvukao prvi. "Šta kog vraga toliko odugovlačite?" dreknuh nervozno.

Mak Gilikadi je zaustio da nešto kaže, ali je prvo bacio pogled na svoj časovnik i uzviknuo. "Jip! U pravu ste. Prošlo je već skoro sat vremena."

Pogledao sam zidni časovnik, zbunio se potpuno, a onda shvatio da taj časovnik pokazuje griničko srednje vreme, a ne vreme istočne obale SAD. Tad sam video da je Mak Gilikadi u pravu. "Isusa mu", povikao sam, "čitav prokleti smisao svega ovoga jeste da zaštitimo Šaru od suviše dugog izlaganja beztežinskom stanju! Idem ja napred."

"Stoj, Čarli", reče on. Pošto su mu obe ruke bile nepovređene, poskidao je kaiševe sa sebe brže nego ja. "Do vraga, ostani gde si i ohladi se. Ja ću pogledati zbog čega je nastao zastoj."

Nekoliko minuta kasnije vratio se. Lice mu je bilo otromboljeno. "Ne idemo nikud. Koks ima naređenje da ostane ovde."

"Šta? Tom, o čemu *kog vraga* pričaš?

Njegov glas je zvučao sasvim nenormalno. "Crveni svici. U stvari više liče na pčele. U balonu."

Nije *nikako* bilo moguće da se ovaj čovek sada šali sa mnom, iz čega je proisticalo, sa stopostotnom sigurnošću, da je skroz-naskroz poblesavio, iz čega je dalje sledilo da sam zalutao u svoj omiljeni košmar u kome se svi sem mene kompletno otkačinju od zdrave pameti i počinju da mi prilaze buncajući i balaveći. Zato sam pognuo glavu kao pobesneli bik i jurišao pravo napred. Iz sobe sam izleteo tako brzo da su vrata jedva stigla da mi se sklone s puta.

Stvar se pogoršala. Kad sam dospeo do onih vrata koja su vodila na komandni most, raspolagao sam već takvim zamahom da me je mogla stopirati samo neka čvrsta prepreka. Vojnici koji su bili u blizini nisu stigli da reaguju dovoljno brzo. Posle kraćeg kornešanja na vratima, pojavio sam se na komandnom mostu, a onda zaključio da sam poludeo i ja, a ne samo svi oko mene, i odmah mi je bilo lepo.

Čitav prednji zid te prostorije bio je prekriven ogromnim video-ekranom. Na sredini ekrana, ali ne baš tačno na sredini nego malo postrani od centra, što mi je odmah zasmetalo, video se, odista, sa jasnoćom vrhova upaljenih cigareta u mračnoj sobi, roj crvenih svitaca naspram dubokog crnila kosmosa.

Nisam se nervirao, jer stvar očigledno nije bila istinita. Ali Koksov povik "*Bežite sa ovog komandnog mosta, gospodine*" trgao me je i vratio u realnost. Tako siloviti povik od takvog čoveka oduvao bi me kroz vrata i hodnik sve do najudaljenijeg ugla broda, da sam bio u normalnom duhovnom stanju; ali pošto nisam, efekat je bio drukčiji, naime, prihvatio sam činjenicu da je ono nemoguće na ekranu ipak moguće i istinito. Zatresao sam glavom kao mokar pas i okrenuo se ka Koksu.

"Majore", rekao sam očajno, "šta se dešava?"

Kao što bi kralja mogla zabaviti pojava nekog drskog konjušara koji odbija da padne na kolena, tako je Koksa zabavila činjenica da mu neko odriče poslušnost. "Suočeni smo sa inteligentnim vanzemaljskim živim bićima", reče on sažeto. "Rekao bih da su to razumna plazmoidna stvorenja."

Nijednog trenutka nisam bio verovao da je onaj misteriozni objekat koji je skakutao po našem planetarnom sistemu dok smo mi bili u Skajfaktu živ. Pokušao sam da pojmim pred čime se nalazim, onda sam odustao od tog napora i vratio se svome glavnom prioritetu. "Baš me briga ako su to i osam majušnih severnih jelena, morate ovu kantu da spustite na Zemlju sad."

"Ova letilica je u stanju crvene uzbune i pune pripravnosti za borbu, gospodine. U ovom trenutku svakom živom u Severnoj Americi večera se hladi netaknuta. Smatraću sebe srećnim ako ikad ponovo vidim Zemlju. A sad napustite ovu prostoriju."

"Ali vi me ne razumete. Duži boravak u nula-G mogao bi ubiti Šaru. Upravo zato da se to ne bi desilo vi ste, zaboga, i doleteli sa Zemlje do Skajfakta..."

"GOSPODINE ARMSTED! Ovo je vojna letilica. Suočavamo se sa desetak inteligentnih bića koja su pre dvadesetak minuta iskrsla iz hiper-prostora, i to baš ovde, dakle sa bićima koja koriste neki pokretački mehanizam meni potpuno nepoznat, lišen ijednog vidljivog dela. Ako će vam od toga biti lakše, reći ću vam da sam svestan da na brodu imam putnicu čija je unutrašnja vrednost za ljudsku vrstu veća nego vrednost i ovog broda i svih ostalih na njemu, ali to saznanje mi samo smeta, a nove smetnje su mi sad potrebne koliko i dodatni anus, a ovu orbitu ne mogu da napustim baš kao što ne mogu da pustim rogove. A sad, je 1' odlazite sa ovog mog komandnog mosta dobrovoljno, ili da vas odvučemo?"

Nisu mi dali priliku da o tome odlučim: odvukli su me.

Ipak, kad sam dospeo natrag u našu putničku prostoriju, videh da je Koks učinio nešto da nam izađe u susret: uključio je naš video-ekran i na njega nabacio sliku koja se videla i na komandnom mostu. Šara i Mak Gilikadi su tu sliku pomno osmatrali. Pošto nisam imao šta drugo da radim, i ja sam se posvetio gledanju iste slike.

Mak Gilikadi se tačno izrazio. Ta su se bića stvarno ponašala tako da ih je trebalo uporediti pre sa pčelama nego sa svicima: letela su brzo i držeći se jata. Tek posle dužeg vremena uspeo sam da ih tačno prebrojim: bilo ih je deset. Bila su stvarno u nekakvom balonu, koji je bio jedva vidljiv, na finoj liniji između providnosti i nevidljivosti. Bića su jurcala tamo-amo kao pobesneli crveni komarci, ali uvek su ostajala u sferoidnom balonu; ne samo što ga nikad nisu napuštala, nego nikad nisu ni doticala njegovu unutrašnju površinu.

Dok sam ih gledao, poslednji ostaci adrenalina prošli su kroz moje bubrege i napustili moj krvotok, ali me nije napustilo osećanje osujećenog hitanja. Trudio sam se da ovladam saznanjem da ovi specijalni efekti nalik na one u filmovima o "svemirskim komandosima" predstavljaju nešto što je... važnije od Šare. Tu ideju, iako je izazivala neki praiskonski bunt u meni, nisam mogao odbaciti.

Dva su se glasa nadmetala u mojoj svesti; svaki je urlikao svoje pitanje što je jače mogao, i pritom ignorisao ono drugo pitanje. Jedan glas se dernjao: *Jesu li ova bića prijateljski ili neprijateljski nastrojena? Da li ona uopšte koriste ta dva pojma? Kolika im je veličina? Udaljenost? Odakle dolaze? Drugi glas, manje ambiciozan ali ne tiši, pitao je: Koliko još može Šara ostati u slobodnom padu, a da to ne bude kobno po nju?*

Progovorila je glasom punim divljenja. "Oni... oni *plešu*."

Pogledao sam pažljivije. Možda se to vrzmanje u stilu muva-nad-đubrištem odvijalo po nekom posebnom sistemu, ali ja zasad nisam nikakav sistem uočio.

"Meni se čini da lete nasumično."

"Čarli, gledaj. Tako besomučna aktivnost, a nijedan međusobni sudar, nijedno naletanje na zidove tog omotača u kome su. Njihove su orbite verovatno koreografisane pažljivije nego orbite elektrona."

"Zar atomi plešu?"

Pogledala me je čudno. "Pa zar ne plešu, Čarli?"

"Laserom", reče Mak Gilikadi.

Pogledali smo ga.

"Ovo moraju biti plazmoidi. Čovek sa kojim sam razgovarao rekao mi je da su prvo primećeni radarom. Znači da su to nekakvi jonizovani gasovi. Takve stvarčice su dovodile do svih onih priča o UFO-ima." Zakikotao se, ali je brzo uspostavio kontrolu nad sobom. "Ako se taj njihov omotač može probiti laserom, onda je moguće, tvrdim, vrlo temeljito ih dejonizovati. Uzgred, taj omotač mora da sadrži nešto što im omogućava da se održe u životu, nešto, pa ma šta to bilo, što je neophodno za njihov metabolizam."

Vrtelo mi se u glavi. "Znači, nismo potpuno nemoćni da se branimo?"

"Vas dvojica pričate kao vojnici", uzviknu Šara. "Kažem vam da oni plešu. Plesači nisu borci."

"Ma ostavi to, Šara", izlanuo sam. "To što si sad rekla nije tačno: karate i kung fu su vrste plesa. Sem toga, ovi vanzemaljci najverovatnije nemaju ničeg zajedničkog sa nama." Klimnuo sam glavom uvis ka ekranu. "O tom živom žaru znamo samo jedno, naime, da je u stanju da savlađuje međuzvezdana rastojanja. To je dovoljno da mi utera strah u kosti."

"Čarli, posmatraj ih", naredila mi je.

Posmatrao sam ih.

Njihov izgled doista nije bio preteći. Što sam više gledao, sve mi se više činilo da se kreću na plesački način, da najčešće primenjuju ludi adađo toliko brz da ga oko nije moglo pratiti. Nije to ličilo na običnu zemaljsku igru; više je ličilo na ono što je Sara započela svojom predstavom "Masa je samo reč". Uhvatio sam sebe usred razmišljanja o tome da bih morao da uključim i neku drugu kameru, radi promene perspektive. Tek tad se moj um počeo stvarno da budi. Dve ideje su izronile; druga je bila potrebna da bih Koksu mogao da prodam prvu.

"Šta mislite, koliko smo daleko od Skajfakta?" zapitao sam Mak Gilikadija.

Skupio je usne. "Ne mnogo. Ono malo ubrzanja što smo dosad osetili bilo je samo za potrebe manevrisanja. Te prokletinje su verovatno i privučene Skajfaktom. On je valjda najvidljiviji znak postojanja inteligentnih bića u ovom planetarnom sistemu." Iskrivio je lice. "Možda ovi vanzemaljci uopšte i ne koriste planete."

Posegao sam rukom napred i uključio mikrofon. "Majore."

"*Odmah da ste to isključili*."

"Je l' bi vam odgovaralo da vidite ta stvorenja izbliza?"

"Nikud odavde ne mičemo. A sad prestanite da me vučete za rukav i isključite se, inače ću..."

"Zašto me ne *saslušate*? Imam u kosmosu četiri mobilne kamere, sa daljinskim upravljanjem, samostalnim izvorima energije i svetla, i sa boljim razaznavanjem detalja nego što sad postižete. Bile su pripremljene da snimaju Šarinu sledeću igru."

Istog časa je promenio brzinu. "Može li se njihov signal uključiti u elektroniku mog broda?"

"Mislim da može. Ali moraću da se vratim na Prvi prsten i da tamo sednem pred glavni komandni pult."

"Onda ne dolazi u obzir. Ne mogu da se parkiram uz takav veliki objekat i da ostanem vezan, šta ako moram da se borim ili da bežim?"

"Majore, koliko je do tamo potrebno prevaliti... pešačenjem?"

Ovo ga je donekle iznenadilo. "U pravoj liniji, do tamo ima samo milju ili dve.

Ali vi ste prašinar."

"Proteklih dva meseca glavninu vremena sam proveo u slobodnom padu. Dajte vi meni jedan portabl radar, pa ću moći da napravim svemirsku šetnju i do Fobosa ako treba."

"Mmmm. Civil ste, ali, do vraga, treba mi jasnija slika. Imate dozvolu."

A sad da prodamo prvu ideju. "Samo malo. Šara i Tom moraju sa mnom."

"Gluposti. Nije vam ovo šetalište."

"Majore Koks, Šara *mora* hitno da se vrati u gravitaciono polje. Prvi prsten će za to poslužiti. U stvari, bilo bi idealno ako bi ona ušla kroz glavčinu točka, kroz centar. Mogla bi da se spušta polako, da bi se postupno aklimatizovala. Tako se ronioci postupno oslobađaju pritiska; ovo bi bio obrnuti postupak. Mak Gilikadi mora biti uz nju, jer ako se ona onesvesti i padne niz cev, mogla bi slomiti nogu, čak i pri jednoj šestini G. Sem toga, on se u svemirskoj šetnji snalazi bolje nego Šara i ja."

Razmislio je, pa rekao: "Idite."

Otišli smo.

Prelet do Prvog prstena bio je daleko duži nego ijedan koji smo Šara i ja ranije pokušali. Pod vodstvom Mak Gilikadija, do cilja smo stigli uz vrlo malo manevrisanja. Prvi prsten, krstarica *Šampion* i vanzemaljci činili su jednakostranični trougao sa stranicama dugačkim približno po milju i po. Iz nove perspektive mogli smo videti da vanzemaljci zapremaju otprilike onoliko prostora koliko jedan stadion. Nisu stali, nisu ni usporili svoje ludo kovitlanje, ali se nekako sticao utisak da gledaju

naš prelazak kroz prazninu do Skajfakta. Imao sam osećanje da nas proučavaju onako kako biolog proučava čudne postupke neke nove životinjske vrste. Da bismo se mogli usred srediti na prelet, isključili smo svoje radio-aparate u skafanderima, pa sam tako, u tišini, bio još podložniji sugestiji.

Ostavio sam Mak Gilikadija i Šaru da silaze sasvim sporo, a ja sam se sjurio niz cev, paok točka, hvatajući se samo za svaki peti ili šesti rukohvat usput. U prijemnoj sobi me je čekao Kerington, uz koga su stajala dvojica njegovih poslušnika. Jasno se videlo da je Kerington gotovo van sebe od straha.i da to pokušava da prikrije gnevom. "Boga mu bogovog, Armstede, te proklete kamere su moje."

"Zaveži, Keringtone. Ako te kamere poveriš najboljem raspoloživom tehničaru, a to sam ja, i ako ja njihove informacije dostavim najboljem raspoloživom stručnjaku za vojnu strategiju, a to je Koks, *možda* ćemo moći da spasemo tvoju prokletu fabriku. To, za tvoju korist; a za korist svih nas ostalih, da spasemo ljudski rod." Krenuo sam napred, a on mi se sklonio s puta. Logično. Ako bi ugrozio čitav ljudski rod, možda mu to ne bi bila najbolja reklama.

Posle onolikog uvežbavanja nije mi bilo teško da koordiniram simultani rad četiri mobilne svemirske kamere. Vasionci su ignorisali primicanje tih kamera. Skajfaktovi tehničari za komunikaciju prebacivali su dobijene signale do *Šampiona*. Takođe su mi obezbedili neprestanu zvučnu vezu sa Koksom. Po Koksovim uputstvima, opkolio sam vanzemaljski balon svojim kamerama. Tačku gledišta sam menjao po Koksovim komandama. Štab svemirskih snaga verovatno je dobijao istu sliku, ali, na moje veliko olakšanje, nisam morao da slušam njihove razgovore sa Koksom. Omogućavao sam mu da neke delove njihove igre gleda usporeno, zatim da ih gleda sa maksimalnim uveličanjem, pa onda, opet, na razdeljenom ekranu sa više slika odjednom, dakle sve što sam mogao. U kretanju pojedinačnih svitaca nije se zapažala neka osobita simetrija, ali neki obrasci su se uskoro počeli da ponavljaju. Pri usporenom prikazivanju bilo je očiglednije nego ikad da plešu. Činilo mi se, iako nisam mogao biti siguran, da pojačavaju tempo. Dramatska napetost njihovog plesa kao da se povećavala.

A onda sam uključio kameru koja je u svom vidnom polju imala i Skajfakt, i moje se srce pretvorilo u čisti vakuum, a iz mog grla se oteo krik praiskonskog užasa: na pola puta između Prvog prstena i roja vanzemaljaca nalazila se, i polako ali nezadrživo im se primicala, figura u skafandru, koja nije mogla biti niko drugi no Šara.

Sa teatralnom podudarnošću, na vratima se baš tad pojavio Mak Gilikadi, lica iskrivljenog od bola. Pridržavao ga je šef inženjera. Mak Gilikadi je stajao na jednoj nozi, a za drugu se jasno videlo da je slomljena.

"Izgleda da ipak... neću moći... da priređujem egzibicione predstave kao nekad", reče on. "Rekla je, *Izvini, Tom*... i zamahnula... znao sam šta će biti, ali nisam stigao da se izmaknem. Čarli, žao mi je, tako mi boga." Potonuo je polako u jednu praznu fotelju.

Začusmo Koksov uznemireni glas. "Šta se to tamo dešava? Ko je ono?"

Njen je radio morao biti na našoj frekvenciji. "Šara!" povikao sam. "Odmah da si dovukla to svoje dupe ovamo unutn?!"

"To ne mogu, Čarli." Glas joj je bio vrlo smiren, ali i vrlo jak. "Na pola puta niz cev počelo je užasno da me boli u prsima."

"Gospođice Dramond", reče Koks promuklo, "ako se još samo malo primaknete vasioncima, uništiću vas."

Nasmejala se: bio je to vedri smeh od koga se meni sledila krv u žilama. "Gluposti, majore. Nećete vi početi da se zezate sa laserskim zracima u blizini ovih bića. Sem toga, potrebna sam vam koliko i Čarli."

"Kako to?"

"Ta stvorenja komuniciraju plesom. To je njihov ekvivalent govora. To je verovatno vrlo usavršena vrsta govora znacima, nešto kao hula."

"Otkud vi to možete znati?"

"Osećam da je tako. Zaboga, pa kako bi inače komunicirali u vakuumu? Majore Koks, ja sam jedini osposobljeni prevodilac koga ljudska rasa u ovom trenutku ima. A sad bih vas lepo zamolila da ćutite i pustite me da pokušam da naučim njihov jezik."

"Nemam ja nikakvo ovlašćenje da..."

Tad sam rekao nešto neobično. Trebalo je da blebećem kao lud, da molim Šaru da se vrati, trebalo je možda čak i da pojurim do svog skafandera i pokušam da je silom vratim. Umesto toga, rekao sam, "Ona je u pravu. Zaveži, Koks."

"Šta vi to pokušavate da izvedete?"

"Zaboga, *ne traćite njenu poslednju snag*u."

Zaćutao je.

Ušao je Pancarela, zabio Mak Gilikadiju poveliku injekciju anestetika i namestio mu, na licu mesta, kosti slomljene noge. Ja na to nisam obraćao pažnju. Sledećih sat vremena, pa i duže, samo sam gledao Šaru kako posmatra vasionce. I sam sam ih, u tišini potpunog očajanja, gledao, ali ni da mi je život od toga zavisio ne bih uspeo da pratim njihov ples. Naprezao sam um, pokušavao da isisam značenje iz tih ludih okretaja, ali uzalud. Najviše što sam mogao da učinim da bih pomogao Šari bilo je da snimam sve što se dešava, za dobro nekih hipotetičnih budućih generacija. Više puta je nešto tiho uzviknula, prigušeno, kratko, a ja sam goreo od želje da joj za uzvrat

nešto kažem, ali nisam rekao ni reč. Posle poslednjeg takvog uzvika, upotrebila je raketne motore da se još primakne roju vasionaca, a onda je dugo ostala kraj njih.

Najzad se iz zvučnika začuo njen glas, u početku nerazgovetan, sa nepotpunim izgovorom, kao da govori u snu. "Zaboga, Čarli. Čudno. Tako čudno. Počinjem da ih čitam."

"Kako?"

"Kad god počnem da shvatam neki deo igre, to me primiče još boljem razumevanju... to nas zbližava. Nije to telepatija, nije baš telepatija, samo ih... znam bolje. Možda je i telepatija, ne znam. Oni svoja osećanja izražavaju igrom, na tako intenzivan način da ja ne mogu a da ne razumem. Uhvatim otprilike svaku treću ideju. Na manjem rastojanju, dejstvo je jače."

Začuo se KoksOv glas, blag ali čvrst. "Šta ste saznali, Šara?"

"Da su Tom i Čarli bili u pravu. Ovi su ratoborni. Ima u njima mnogo nadmenosti, uverenja o sopstvenoj superiornosti. Njihov ples je izazov, bacanje rukavice. Recite Tomu da ovi vanzemaljci i te kako koriste planete."

"Šta?"

"Mislim da je u jednoj fazi svog razvoja svaki od njih telesno biće, vezano za planetu.Kad dovoljno sazri, pretvori se u ovakvog svica... kao kad se gusenica pretvori u leptira. Takve zrele jedinke poleću u svemir."

Ovoga puta je pitanje postavio Koks: "Zašto?"

"Da nađu mesta za razmnožavanje. Oni žele Zemlju."

Ćutanje je trajalo možda deset sekundi. Onda je Koks progovorio tiho. "Odmaknite se, Šara. Proveriću šta im možemo učiniti laserima."

"Ne!" povika ona, toliko glasno da se čak i istinski prvoklasni zvučnik zagušio.

"Šara, kao što je Čarli istakao, vi ne samo da možete biti žrtvovani, nego ste, ako ćemo biti realni, već sad bespovratno žrtvovani."

"Ne!" Ovoga puta taj povik je došao od mene.

"Majore", reče Šara žurno, "to nije pravi način, verujte mi. Oni mogu da izbegnu ili izdrže sve što vi i Zemlja možete da bacite na njih. Znam to."

"Grom i pakao, ženska glavo", reče Koks, "šta predlažete da učinim? Da ih pustim da pucaju prvi? Svemirske letilice iz četiri različite države već su na putu ka nama."

"Majore, sačekajte. Dajte mi vremena."

Počeo je da psuje, onda se zaustavio. "Koliko vremena?"

Nije mu dala direktan odgovor. "Ako bi ova telepatska veza ikako mogla da radi u suprotnom smeru... To mora biti mogućno. Ja njima ne izgledam ništa čudnije nego oni meni. Čak bih rekla da sam ja njima manje čudna. Imam osećanje da su već prilično putovali. Čarli?"

"Da."

"Snimamo."

Znao sam to. Znao sam još od momenta kad sam je na monitoru ugledao kako plovi kroz kosmos ka njima. Takođe sam dobro znao šta ona sad želi da čuje od mene: pogodio sam po neznatnom treperenju u njenom glasu. Bio sam srećan što mogu to da joj pružim. Fenomenalno realističnom veselošću rekao sam: "Dabogda nogu slomila, malecka" a odmah potom isključio svoj mikrofon zato da ona ne čuje moj jecaj koji je usledio.

I zaplesala je.

Počelo je polako, ekvivalentom vežbi za jedan jedini prst na ruci. Pokušavala je da izgradi rečnik pokreta razumljivih tim bićima. *Možete li da vidite*, kao da im je govorila, *da OVAJ pokret znači posezanje, čežnju? Vidite li da je OVAJ pokret odbacivanje, ovaj otvaranje, ovaj postepeno gubljenje energije? Osećate li kako dvosmisleno iskrivljujem ovu arabesku, da bih mogla da stvorim napetost i razrešim je OVAKO?*

Stekao sam utisak da je Šara u pravu, da su oni imali neizmerno više iskustva sa kulturama različitim od sebe nego mi, i da su postali izvanredni lingvisti pokreta. Mnogo kasnije mi je palo na pamet da su oni za svoj način izražavanja izabrali pokret baš zato što je pokret tako univerzalan. Bilo kako bilo, kad je Šarin ples počeo da se razvija i gradi, njihov ples se vidno usporio, a zatim prestao: lebdeli su nepomično u prostoru, prateći je.

Uskoro potom Šara je, izgleda, došla do zaključka da je uspostavila dovoljan broj termina, dovoljan bar za polupismeni govor. Počela je da igra ozbiljno. Ranije je koristila samo svoje sopstvene mišiće i pokretanjem udova pomerala svoje težište. Sad je tome dodala i raketne motore, koje je koristila pojedinačno ili u kombinacijama. Počela je da se kreće po svemirskom prostoru. Sad je njena igra bila pravi ples: ne samo skup pokreta, nego i osmišljeni događaj, kojim se prenosi misao. Bio je to, van svake sumnje, "Zvezdani ples", onaj isti za koji je koreografiju već skicirala, ples koji je oduvek želela da izvede. Nije bilo nimalo slučajno što se taj ples mogao iskoristiti da vanzemaljcima prenese poruku o čoveku i njegovoj prirodi: jer, "Zvezdani ples" je bio vrhunsko dostignuće vrhunske umetnice jedne epohe, ples koji bi imao šta reći i samom bogu.

Svetlosti mojih kamera stvarale su srebrnaste odsjaje na njenom skafandru, a zlatne na dvojnom rezervoaru za vazduh na njenim leđima. Tamo-amo preko crne pozadine svemira plela je Šara svoju kompleksnu igru, smirenim kretanjem koje kao da je iza sebe u prostoru ostavljalo odjeke. Smisao tih velikih petlji i zaokreta uskoro mi je postao očigledan, pa mi se grlo osušilo. Stiskao sam zube.

Jer njena je igra nastojala da pokaže, ni manje ni više, tragičnost življenja i tragičnost ljudskosti. Ta igra je govorila, i to vrlo rečito, o bolu. Govorila je, i to sa punim poznavanjem teme, o očaju. Govorila je o surovoj šali neograničene ambicije spregnute sa ograničenim moćima, večne nade skopčane sa kratkotrajnim životnim vekom, vapijuće potrebe da se pokuša stvoriti budućnost i saznanja da je budućnost već neizbežno predodređena. Govorila je o strahu, i o gladi, a najjasnije o bazičnoj usamljenosti i otuđenju ljudske životinje. Opisivala je univerzum viđen očima čoveka: jednu neprijateljsku sredinu koja oličava entropiju samu, u koju smo bačeni sami, nemoćni da dotaknemo drugi um sem posredno, preko pomagala. Govorila je o slepoj perverziji koja čoveka nagoni da se silno trudi da dostigne mir koji, jednom dostignut, prelazi u dosadu. Govorila je i o gluposti, o strašnom paradoksu koji se sastoji u tome što je čovek istovremeno sposoban i za razumnost i za nerazumnost, večno nesposoban da dobro sarađuje čak i sam sa sobom.

Govorila je Šara i o svom životu.

Iznova i iznova započinjahu ciklični iskazi nade, ali se svaki rušio u konfuziju i propast. Iznova i iznova su čitavi slapovi energije tražili sebi razrešenje, a nalazili samo osujećenje. Iznenada se Šara prebacila u sled pokreta meni poznatih, i za koji trenutak sam ih prepoznao: bila je to rekapitulacija završnih stavova iz predstave "Masa je samo reč", ali izmenjena, data samo kao eho: ona tri večna pitanja bačena su sa novom, strasnijom urgentnošću pred ovaj novi oltar. Kao i pre, igra se svela u ono dosledno sažimanje tela, u ono konačno okretanje svih energija ka sebi, ka centru sopstvenog bića. Njeno telo poče da plovi kroz prostor kao napuštena olupina; suština njene egzistencije bila je uvučena u njen centar i zato nevidljiva.

Vanzemaljci počeše da se pomiču.

Odjednom je eksplodirala, izbila je iz svoje stegnutosti ne kao opruga koja se otpušta, nego kao cvet koji se rasvetava direktno iz semena. Silina tog pokreta bacila ju je kroz vakuum kao što bi neki galaktički uragan zahvatio i poneo galeba. Njen centar kao da se premeštao i kroz prostor i kroz vreme, i vukao njeno telo u novu igru.

A ta nova igra je rekla, *Evo šta znači biti ljudsko biće: videti suštinsku egzistencijalnu uzaludnost svake akcije, svakog posezanja, a ipak dejstvovati, ipak posezati. Evo šta znači ljudsko biće: večno se truditi da dohvatiš više nego što možeš. Evo šta znači biti ljudsko biće: ili živeti večno ili umreti u jurišu ka tom cilju. Evo šta znači ljudsko biće: uvek postavljati neodgovoriva pitanja, u nadi da će se njihovim postavljanjem nekako primaći i dan kad će im se naći odgovor. Evo šta znači biti ljudsko biće: boriti se iako jasno vidiš da ćeš biti potučen.*

Evo šta znači biti ljudsko biće: istrajavati.

Sve je to rečeno uzletanjem kroz serije cikličnih pokreta koji su se nalazili kao zatalasana veličanstvenost velike simfonije, pri čemu su svi zaokreti, kao pahuljice snage, bili međusobno slični, ali opet, kao što je slučaj kod pahuljica snega, svaki različit. Nova igra se i smejala, smehom uperenim i na sutrašnjicu i na jučerašnjicu, ali ponajviše na današnjicu.

Jer, to znači biti ljudsko biće: smejati se onome što bi neko drugi nazvao tragedijom.

Vanzemaljci kao da su ustuknuli pred tom žestinom, zgranuti, pomalo i uplašeni Šarinim nepobedivim duhom. Kao da su čekali da njena igra izbledi, da se ona zamori; začuo sam njen smeh u svom zvučniku i video da je udvostručila napor, da se koluta kao praznični vatrometni "katerinski točak". Promenila je fokus svog plesa i počela da igra oko njih, pirotehničkim rasipanjem mlazeva energije, primičući se sa svake strane neopipljivom sferoidu koji ih je obuhvatao, primičući se svaki put bliže. Uzmicali su od nje, najzad se zgurili u centru svog omotača, ne toliko fizički ugroženi koliko navedeni na strahopoštovanje.

Evo, reklo je njeno telo, e*vo šta znači biti ljudsko biće: počiniti harikiri sa osmehom, ako zatreba.*

Pred tim stravičnim samouverenjem, vanzemaljci su popustili. Bez ikakvog upozorenja i balon i svici su iščezli, nestali, otišli u egzistiranje negde *drugde*.

Znam da su kasnije Koks i Mak Gilikadi bili još živi, znam po tome što sam ih kasnije obojicu video; iz toga izvlačim zaključak da su tog dana i časa verovatno nešto govorili ili činili u mom prisustvu; ali nisam ih tada ni video ni čuo. Bili su za mene mrtvi, sve na svetu je za mene bilo mrtvo, sem Šare. Dozivao sam je, a ona je doletela do jedne kamere čiji su reflektori bili upaljeni. Najzad sam razaznao crte njenog lica iza plastičnog vizira njenog skafandra.

"Možda smo malecki i jadni, Čarli", rekla je zaduvano, grabeći vazduh. "Ali, Isusa mu, tvrdi smo."

"Šara, 'ajde sad se vrati unutra."

"Znaš da ne mogu."

"Kerington će sad *morati* da ti obezbedi smeštaj u nula-G."

"Da bih provela život u izgnanstvu? Radi čega? Čarli, ja *nemam više šta da kažem*."

"*U tom slučaju izlazim.*"

"*Ne budi smešan. Zašto bi izašao? Da zagrliš nečiji skafander? Da se nefno još jednom, poslednji put, bupnemo šlemovima? Tupljenje. Dosad je ovo bio lep odlazak; da ga ne kvarimo*."

"*Šara!*" Potpuno sam se slomio, srušio sam se sam u sebe, kolapsirao u glasne

jecaje koji su me razdirali.

"Čarli, a sad me saslušaj", rekla je tiho, ali sa hitnošću koja je sebi prokrčila put čak i kroz moje očajanje. "Slušaj, jer vremena nemam mnogo. Imam nešto da ti dam. Nadala sam se da ćeš to sam otkriti, ali... Hoćeš li da me čuješ?"

"D-da."

"Čarli, nula-G ples će odjednom postati silno popularan. Otvorila sam ta vrata. Ali znaš kako je već sa stvarima koje uđu u modu: ako brzo ne intervenišeš, ljudi sve pokvare. Dužnost predajem tebi."

"Šta?... O čemu pričaš?"

"O tebi, Čarli. Plesaćeš ponovo."

Nedostatak kiseonika, pomislio sam. Ali nije moguće da joj je vazduh već u tolikoj meri ponestao. "Dobro", rekoh. "Nema problema."

"Tako ti boga, ne postupaj sa mnom utešno, bistro mi je u glavi, kad ti kažem. I sam si mogao da uvidiš, da nisi bio tako prokleto glup. Zar ne razumeš? *U slobodnom padu tvojoj nozi ništa ne fali!*"

Zinuo sam.

"Čuješ li me, Čarli? Možeš opet da se baviš baletom!"

"Ne mogu", rekao sam, a onda počeo da tražim razloge zašto ne mogu. "Ja... ne može se... to je... do vraga, ta noga nije dovoljno jaka za bliska dejstva."

"Ako za trenutak ostavimo po strani činjenicu da ti bliska dejstva neće predstavljati ni polovinu posla, moći ćemo da se prisetimo jedne druge Činjenice, naime onog trenutka kad si zviznuo Keringtona po nosu. Čarli, kad si preskakao preko onog stola, *odgurnuo si se desnom nogom*."

Nešto sam počeo da pljuckam, pa sam zaćutao.

"Eto vidiš, Čarli. To ti je moj oproštajni poklon. Znaš da nikad nisam bila zaljubljena u tebe... ali sigurno znaš i to da sam te uvek volela. Što i sad važi."

"Volim te, Šara."

"Zbogom, Čarli. Uradi posao kako treba."

Sva četiri raketna motora upališe se odjednom. Posmatrao sam njen pad ka Zemlji. Kad se udaljila toliko da se više nije mogla videti, promakao je još koji minut, a onda je preko lica sveta zaparao dugi zlatni plameni trag, posustao, a onda naglo planuo označavajući eksploziju oba rezervoara sa kiseonikom.

Mnoštvo pisaca željnih samo zarade a lišenih svake dosetljivosti izmučili su do na smrt onu temu o pretnji iz kosmosa koja ujedinjuje čovečanstvo. U toj temi ima istine koliko i u onoj da će "ljubav uvek pobediti", naime nimalo. Ako ti prokleti svici ikad ponovo dođu, naći će nas podjednako razjedinjene kao i prvi put. Tako to ide.

Kerington je, naravno, pokušao da prigrabi sve trake i sav novac... ali ni Šara ni ja

nismo nikad potpisali nikakav ugovor, a s druge strane, Šarin testament je bio više nego jasno napisan. Zato je Kerington pokušao da podmiti sudiju, ali je naleteo na pogrešnog sudiju, a kad je sve osvanulo na stranicama novina, i kad je video šta ljudi o njemu misle i zvanično i nezvanično, bacio se iz Skajfakta obučen u skafander bez ijednog motora. Mislim da je želeo da umre kao ona, ali pošto nije imao mnogo prakse u svemirskom šetanju, otpustio se prekasno. Poslednji put je viđen kako odleće otprilike prema Betelgezu. Savet direktora Skajfakta izabrao je jednog novog čoveka, kome je bilo veoma stalo da spere ljagu, i koji mi je zato ponudio da se neograničeno služim dotadašnjim prostorijama i opremom.

Zato sam zvao Norej i popričao sa njom; bila je slobodna, i tako je došlo do osnivanja "Kompanije Šare Dramond za novo-modernistički ples". Mi se specijalizujemo za dobre igrače koji iz ovog ili onog razloga nisu mogli da postignu uspeh na Zemlji, a takvih ima zaprepašćujuće mnogo.

Uživam u plesu sa Norej. Čak ni udruženim snagama ne postižemo ono što je Šara postizala sama, ali se dobro slažemo. Uprkos izvesnim stvarima koje su same po sebi jasne i koje govore da naš brak neće uspeti, ja mislim da će ipak uspeti.

Takvi smo, eto, mi, ljudska bića: istrajavamo.

Filip Hozé Farmer

JAHAČI RUMENE NADNICE

Da je Žil Vern zaista mogao da zaviri u budućnost, na primer u godinu 1966 — napunio bi gaće. A tek u 2166, ooo-hooo!

(Citat iz neobjavljenog rukopisa dedice Vinegana *Kako sam ga uvalio ujka Samu, i druge intimne ispovesti*)

PETAO KOJI JE KUKURIKAO UNAZAD

Nesv i Podsv, dvojica džinova, melju ga, prave od njega hlebno brašno.

Odlomljeni komadići plove nagore, kroz vino sna, ka površini. Titanska stopala gnjecaju ponorno grožđe, iz kog pršti sveta materija inkubusa.

On je sada Maloumni Simeon; peca po duši svojoj. Hoće kofom da ulovi levijatana.

Zastenje, napola probuđen, okreće se na drugu stranu, iznojava mračne okeane, opet zastenje. Džinovi Nesv i Podsv privijaju pleća poslu, okreću kamene točkove potopljene vodenice, mrmljajući: "fi, faj, fo, fam". Njihove oči sjaje oranž-crveno kao oči mačke u udobnom kutu, a njihovi zubi su mutno-bele cifre u jednoj mrkoj aritmetici.

Nesv i Podsv, i sami Maloumni Simeoni svoje vrste, mešaju metafore sve u šesnaest, i baš ih briga.

Petlovo jaje na brdu balege; uzdiže se otrovna aždaja, zavodnica kokatrisa; ona prva kukurikne, jednom pa još dvaput, u huh-puh žurbi krvi zore; ja sam dizanje i bitka sveta.

Izdužuje se njegova aždaja, izdužuje, najzad je ujedinjenim snagama presavijaju njena sopstvena dužina i težina, ali to još nije žalosna vrba niti prelomljeni barski korov. Jednooka crvena glava aždaje zviri preko ivice kreveta. Počine na ivici,

svojom vrlo uvučenom donjom vilicom; telo joj se nadima, ona klizi dole i napred. Osmatrajući monookularno levo-desno, ona šmrče arhaično preko poda, odmiče prema vratima. Otvorenost tih vrata je lapsus lingve nemarnih čuvara.

Glasno njakanje iz centra sobe prinuđuje aždaju da se okrene. Tronogi magarac, Baalimov slikarski štafelaj, sad prelazi na zvuk "iii-aaaa, iii-aaaa". Na štafelaju je tobožnje "platno". To je u stvari plitka, ovalna posuda od ozračene plastike, specijalno tretirane. Visina tog "platna" je sedam stopa, dubina osamnaest inča. Slika sadrži jednu scenu, koju slikar mora da završi do sutra.

Da l' su to slike ili skulpture, nije bitno; izrađene su u visokom reljefu, neke su bliže dnu tog ogromnog tiganja, neke se iz dna jače izdižu. Reflektuju svetlo koje na njih pada, ali zrače i svojom sopstvenom svetlošću koja izbija iz same plastike. Svetlo kao da se uliva u figure, natapa ih sunđerno, pa poleće u slobodu. Boja tog svetla je bledo-crvena, zora-crvena, boja krvi razblažene suzama, boja gneva, boja mastila kojim se upisuje zbir dugova i gubitaka.

Ova slika je deo njegove Pasje serije: *Pasi, pasi; Pasje vreme; Pasati, antipasati i mačkati; Mojfi, pafove!; Pas-torala; Aktiv i pas-siv; Pas-iraj me pas-tom; Pas-uje mi pas-šteta za pas-doručak, ali samo pas-terilizovana; Pas-soš; Pasa masa, čička mička.*

Sokrat, Ben Džonson, Čelini, Svedenborg, Li Po i Hijavata banče u krčmi "Kod sirene". Kroz prozor se vidi Dedal na bedemima Knososa kako nabija raketu u bulju svog sina Ikara da mu omogući mlazno poletanje kako bi onaj slavni let ispao bolje. U jednom ćošku čuči Og, Sin Vatre. Glođe kosku sabljozubog tigra i crta bizone i mamute po buđavom malteru. Krčmarica Atena sagla se preko stola, služi nektar i perece svojim uglednim gostima. Aristotel je stavio rogove jarca na glavu, stao iza nje, zadigao joj suknju, pa je tupka, tupka otpozadi. Uvija usnama na kojima je prilepljena cigareta; pepeo pada na njenu suknju koja počinje da se puši. Na ulazu u WC, pijani Betmen podleže dugo suzbijanoj želji, i pokušava da pričvrlji Čudesnom dečaku. Kroz drugi prozor vidi se jezero po čijoj površini hoda čovek sa prljavo-zelenim oreolom; iza tog tipa, iz vode viri periskop.

Prepotopska penizmija obmotava se oko četkice i počinje da slika. Ta četkica, u stvari, je mali cilindar do koga vodi jedna cev, koja polazi iz mašine oblika kupole. Na samom kraju cilindra je štrcaljka, čiji se prečnik može regulisati tako što se njen rub okreće palcem. Štrcaljka može da izbacuje boju u vidu finog spreja, a može i u debelom mlazu, može u bilo kojoj boji; to se kontroliše pomoću nekoliko malih brojčanika na cilindru.

Navaljujući kao rilica besnog komarca, cilindar sada stvara novu figuru, sloj po sloj. Ali tada nanjuši opojni miris mošusa, ispušta četkicu, klizi napolje kroz vrata i duž savijenih zidova ovalnog hola, i gde prođe, ostavi puzavi potpis beznogog stvorenja, nalik na nešto napisano u pesku, neko što svako može pokušati da čita, ali će malo ko razumeti. Krv samo pumpa-pumpa u ritmu mlina Nesva i Podsva, hrani i nadima ovog toplokrvnog reptila. A zidovi osećaju zadiranje mase koja hoće da prodire; sijaju.

On opet zastenja. Glandularna kobra se uzdiže i njiše u skladu sa flautnom svirkom njegove želje za skrivbačinom. Neka ne bude svetlosti! Moj plašt će biti dlakava noć. Samo hitro mimo mamine sobe, koja je do samog izlaza. Ah! odahnjuje on sa olakšanjem, ali vazduh pri tom zviždi kroz vertikalna pritvorena usta, oglašava polazak voza ekspresačine za grad Deziteratum.

Gle, vrata su sada arhaična — imaju ključaonicu. Brzo! Penji se uz rampu, provlači se kroz ključaonicu, ispadaj na ulicu. Ko se tu šetati treba? Jedna treba. Mlada ženska sa fosforescentnom srebrnom kosom i gore i dole.

Brzo po ulici; omotaj joj se oko nožnog zglavka. Ona baca dole prvo pogled iznenađenja, a zatim pogled straha. Ovo mu se baš sviđa; odavno mu je pregorela želja za napaljenicama. Našao je dijamant u gustišu.

Sad gamižu uz njenu nogicu mekanu kao uvce mačenceta. Spiralno, u krug, u krug, pa polako preko livade prepona. Cupkaj čupku, odguraj njuškom nežne spiralne dlačice, ali onda, sam sebe tantališući, skreći daleko gore: preko blage konveksnosti trbuščića, trbuščenceta. Ćao pupčiću! 'De si mi ti? Da te pritisnemo, da zazvonimo onima gore? Pa spiralno oko uzanog struka gore, okolo, u krug, pa stidljivo brzopotezno poljupčićem samo da okrznucnemo vrščić svake sikice, a onda uozbiljeno marširamo dole, ekspedicija smo za osvajanje planine zvane Mons Veneris i zabićemo, pobošćemo tamo svoju zastavu.

Oh, zabranjena slasti i tajno blesvetla. Ima beba unutra, ektoplazma počinje da se formira u željnoj anticipaciji realnosti. Padaj, jaje, odatle, niztoboganiši se. niz tobogan od mesa, hitam da te ditam, treba da gutneš srećnog Mikro Mobi Dika, onog koji je nadrepomlatarao milione miliona svoje repomlatarajuće bratije, održanje najspermosobnijeg.

Grdan kreket ispunjava dvoranu; širi se vrući dah od koga se koža ledi: on se znoji; sa tmurno nateklog trupa njegovog aviona već vise ledenjaci, pod čijom težinom trup samo što nije klonuo; magla se kovitla oko šipki koje pridržavaju krila,

zakrilca i krilca za uzdizanje okovana su ledom, on brzo gubi visinu; diži, diži! U maglama ispred nas je masiv Venusberga; Tanhojzeru, duvaj, duvaj u svoju trubičku, gruvaj, pali, jer mi padamo! Majčina vrata su se otvorila!

Žabetina četvrtasto ispunjava elipsoidna vrata. Podvaljak joj se diže i spušta kao kovački meh; raščepila joj se bezuba usta. Ginungagap. Izleće račvasti jezik i obmotava se oko njegovog pitona koji bi i mečku zadavio. On vapije oboma ustima i istrzava se tamo i onamo. Talasi nedozvoljavanja nezadrživo prodiru. Dve šake sa razapetim kožicama za plivanje uvezuju pitona u čvor, šta sad? Svrši vrzo.

Ona ženska odmiče ležernim korakom. Mače, bre, čekaj bre, mene bre! Poplava, krenulo je, koji je to juriš, udarni talas naleće na čvor i vraća se nazad i sudara sa novim udarnim talasom, eksplodiraće, puna škola đaka niotkuda vrata, štrrrrrcaj, vodopadna nebesa se obrušavaju, nema Nojeve barke a ni desanke, on je nova, noviša, razrasprsnuće miliona vijugavih blistavih meteora, fleševi sevaju u tiganju egzistencije. Blaženo je carstvo ženbesko. Prepona i stomak oklopljeni klizavo, a on, njemu je hladno, sav je mokar i drhti.

ISTEKAO BOGOV PATENT NA ZORU

"...za vas govori Alfred Melofon Vokspopul, na radio-programu 'Sklekovi aurorom, pa jedna kafića' na kanalu 69-B. Stihovi su snimljeni tokom pedesetog godišnjeg narodnog kulturnog demonstraciono-kompeticionog takmičenja u Beverli Hilsu na nivou 14. Tad ih je govorio Omar Bahilidik, bez pripreme.ako ne uzmete u obzir neka pripremna razmišljanja prethodne večeri u krčmi ne-za-narod zvanoj *Privatni univerzum*, a ne treba ni da ih uzmete u obzir jer Runik blagog pojma nema šta je te večeri mislio i radio. Svejedno.dobio je lovorov venac i Prvu A nagradu. Ne dodeljuju se druga, treća i tako dalje nagrade, nego samo 26 prvih nagrada sa vencima obeleženim od A do Z, bog da poživi naš demokratski sistem nagrađivanja.

Sivo-roze losos batrga se uz vodopade noći,
uleće u baru za mrešćenje sledećeg dana.

Zora — crveni urlik helio bika
koji juriša preko horizonta.

Noć krvari fotonskom krvlju,
izbode je sunce ubica.

i sve tako dalje, pedeset stihova a raja je posle svakog stiha prekidala govornika aplauzima, klicanjem, šištanjem, uzvicima 'ua' i podvriskivanjem."

Čib se već napola probudio. Zaviruje dole, u mrak koji se sužava, za snom koji odlazi trešteći kao metro u dubinu svog tunela. A kroz očne kapke, koje je tek samo malo odškrinuo, istovremeno viri u onu drugu realnost: svesnu.

"Pusti moj!" stenje on kao nekad Mojsije, vođ Jevreja. "Pusti moj narod!" Pomišlja pri tom na dugu bradu Mojsijevu i kratke rogove (koje je Mikelanđelo dodao bez veze) i zato njegove misli skreću ka njegovom pra-pradedu.

Volja kao poluga razmiče kapke. On gleda fido ekran koji zaprema zid ispred njega i povija se preko pola tavanice takođe. Zora, sunčev megdandžija, već je bacila rukavicu svetu mraka.

"Kanal 69-B, vaš najomiljeniji TV kanal, samo za Los Anđeles i okolinu", prenosi svitanje zore. (Višeslojna prevara. Lažna zora prirode nagoveštava se pomoću elektrona koji su sređeni u oblike pomoću naprava koje je čovek uobličio.)

Probudite se sa suncem u srcu i pesmom na usnama! Zatreperite uz uzbudljive stihove Omara Runika! Sagledajte zoru onako kako je sagledavaju ptice na drveću, kako je sagledava Bog sam!

Vokspopul polako, blago recituje stihove, a u pozadini Grigova ***Anitra*** polako nadolazi, kao voda iz bujnog izvora. Nikad nije taj stari norveški kompozitor ni sanjao ovakvu publiku, i dobro je što nije. Mladi muškarac Čibiabos Elgreko Vinegan počinje ovaj dan sa lepljivim fitiljem, zbog malopređašnje erupcije u naftonosnim poljima podsvesti.

"Pomakni zadnjicu i penji se na svog konja", kaže Čib sada. "Danas leti Pegaz!"

On govori, misli i živi u gramatičkom vremenu poznatom kao Prezent pod Tenzijom, to jest, Sadašnje Napeto.

Čib izlazi iz kreveta i ugurava krevet u zid. Kad bi on ostavio taj krevet u izvučenom položaju, i to krevet tako zgužvan, kao jezik starog pijanca, trpela bi estetika sobe, bila bi narušena ova zakrivljenost zidova koja reflektuje suštinsku vasionu, a to bi ga ometalo u radu.

Ova soba je ogromni ovoid, a u njenom ćošku je mali ovoid, koji sadrži WC i tuš. Izlazi Čib iz tog malog, izgleda kao jedan od onih Homerovih bogolikih Ahajaca; butine debele, ručerde moćne, koža zlatasto tamna, kosa smeđe-crvena; samo bradu

nema. Telefon zvoni nalik na jednu južnoameričku žabu sa drveća, koju je jednom čuo na kanalu 122.

"Sezame, otvori se!"

INTER CAECOS REGNAT LUSCUS

Preko fido-TV ekrana širi se faca Reksa Luskusa; pore njegove kože poprimaju razmere kratera na bojištima Prvog svetskog rata. Tip ima crni monokl na levom oku, koje mu iskopaše u tuči kritičara umetnosti tokom serije predavanja *Volim Rembranta* na kanalu 109. Imao je dovoljno uticaja da obezbedi sebi prioritet za usađivanje novog oka, ali to nije želeo. Kad ga o tome pitaju, a često i kad ga niko ništa ne pita, on kaže: *"Inter caecos regnat luscus"* to jest, među slepima jednooki je kralj. Zato sam uzeo novo ime, Reks Luskus, Kralj Jednooki."

Neko je pustio aber (sam Luskus širi takva govorkanja) da će Luskus dozvoliti momcima iz bio-odeljenja da mu ugrade novo organsko oko onog momenta kada vidi delo nekog umetnika toliko izvrsnog, da radi njega vredi imati binokularno gledanje. Šuška se da bi to moglo biti skoro, jer je, evo, otkrio Čibiabosa Elgreka Vinegana.

Luskus *gladno* gleda (adverbi su njemu kao vazduh) Čibovu dlakavost, i okolinu takođe. Čib se sav nadima, ne od seksa nego od besa.

Luskus kaže glatko: "Medenjačiću, samo sam hteo da se uverim da li si ustao i pristupio ludo važnom poslu koji te danas očekuje. Za izložbu moraš biti spreman, moraš! Nego, gledam te nešto, pa se setih: od jutros još ništa nisam jeo. Oš doručkuješ sa mnom?"

"A šta bismo jeli?" pita Čib i, ne čekajući odgovor uzvikuje: "Neću! Suviše sam zauzet danas. Sezame, zatvori se!"

Bledi i nestaje lice Reksa Luskusa, lice nalik na jarca, ili, kako on sam voli da kaže, lice Pana, lice Fauna umetnosti. Tip je išao na operaciju da mu zašilje uši da bi ličio na Pana. Mnogo fino.

"Bleeeeee!" bleji Čib prema iščezloj slici. "Fuj! Pederčino! Neću nikad biti tvoj dupelizac, Luskuse, a ne dam ni ti da budeš moj, pa makar nikad više ne dobio državnu stipendiju!"

Zvoni telefon, opet. Namračeno lice: Ruso Crveni Jastreb. Nos mu je kao u orlušine, oči slomljeno crno staklo. Crvena traka obavija čelo i kosu koja posle klizi,

crna, sve do pleća. Košulja od jelenske kože; oko šije ogrlica od krupnih zrna. Izgleda kao Indijanac iz prerije, iako bi ga Bik Koji Sedi, Ludi Konj, Rimski Nos i slične poglavice začas izbacile iz plemena — nisu oni antisemitski raspoloženi, nego im ne treba ratnik koji dobije koprivnjaču čim se nađe u blizini pravog, živog konja.

Kršteno ime mu je bilo Julius Eplbaum, ali je na Dan imenovanja uzeo, zakonski, novo ime, Ruso Crveni Jastreb. Upravo se vratio iz šuma gde se prepuštao praiskonstvu; sad u gradovima istražuje, čisto istraživanja radi, javne kuće, koje dokazuju da je civilizacija ukleta i dekadentna stvar.

"Kako si, Čib? Banda se pita kad ćeš?"

"Ka' ću vam se pridružim? Još nisam doručkov'o a čeka me hiljadu poslova, mora se spremim za izložbu. Vidimo se u podne!"

"Propustio si frku prošle noći. Neki Egipćani hteli da nam pipaju ženske, al' mi smo ih uvezali k'o salaam-aleikum-alsalam!"

Sa ekrana Ruso nestaje kao što su nestali Mohikanci.

Čib pomišlja na doručak. U istom trenu interkom zviždi. Sezame, otvori se! Na ekranu vidi dnevnu sobu. Dim se klobuča, toliko gust i jak da ga erkondišn ne može izbaciti. Na udaljenom kraju ovoida, na jednoj ravnoj površini spavaju klinac i klinka, njegovi polubratić i polusestrica. Igrali su se mame-i-kućnog-prijatelja pa su zaspali. Usta su im otvorena u blaženoj nevinosti. Lepi su kao što deca mogu da budu lepa. Naspram njihovih zatvorenih očiju su dva oka koja zure bez treptanja, kao oči mongolskog kiklopa. "Zar nisu slađani?" kaže mama.

"Slatkiščići naši, igrali se pa se umorili i nisu mogli da odskakuću."

Okupili su se oko okruglog stola. Omatoreli vitezovi i dame skupljaju se da još jednom traže kralja, kraljicu, asa i puba. Njihovi oklopi su višeslojni i sastoje se od sala. Mamini slaninasti obrazi vise kao zastave na bezvetrenom danu. Sise je opustila sve do stola, pa one tamo podrhtavaju, nadimaju se, talasaju se.

"Ga-ga ganglije", kaže on osmatrajući te ugojene glave, tamo duplo dupe, onamo silna sisa. "A' ste debeli!" Oni uzvijaju obrve. O čemu kog vraga sad priča njihov ludi genije?

"Je 1' vaš sin zaista mentalno zaostao za ostalo?" pita jedan od maminih prijatelja. Zajedno se nasmeju, pa cugnu još pivčuge. Anđela Ninon, u želji da i ona nešto

doprinese, a znajući da će mama kasnije aktivirati šmrkove koji će ispolivati i oprati celu sobu, piša niz nogu. Svi se tome smeju. Viljem Osvajač kaže: "Otvaram."

"Ja sam otvorena stalno", kaže mama; na to se svi istrzavaju od smeha.

Čibu se plače. Ne plače, mada su ga od detinjstva upućivali da cmizdri kad god poželi. *Posle ti bude bolje. A vidi Vikinge — kako su samo bili veliki i jaki, a ipak su plakali kad god im se plakalo.* (Odlomak iz programa *Mama, je l' tata bata?* na kanalu 202.)

On ne plače, oseća se kao čovek koji razmišlja o majci koju je nekad poznavao i koja je davno, davno umrla. I sad je sahranjena ispod lavine sala. Kad mu je bilo šesnaest godina, imao je divnu mamu. Ona ga je odbila.

NATALITET SE DIŽE SAMO AKO SE DIŽE

(iz poeme Edgara Mlevenog na kanalu 88)

"Sine, ovo mi ne znači mnogo, radim to samo zato što te volim."

Posle toga samo se gojila, debelila, slaninčila! Kud je to krenula? Mili bože kud sam zaš'o, noć me stiže u debljini, zalutao u slanini. Iščezavala je povećavajući se.

"Sine mamin, hajde bar da se malo rvemo ponekad."

"Mama, ti si mene odbila, i to je uredu, jer sad sam već veliki dečko. Ali ne, nemaš prava sad da tražiš da opet počinjemo."

"Ti me više ne voliš."

"Šta je za doručak, mama?" pita Čib.

"Zapale mi dobre karte, Čibence", kaže mamie. "Pošto si mi tol'ko puta rek'o da si već veliki bata, aj' sad idi bar jednom donesi sopstveni doručak. A?"

"Onda što me zoveš?"

"Zaboravila sam kad počinje tvoja izložba. Mis'ila sam da malo odspavam pre polaska."

"U 14.30, mama, ali ne moraš da ideš."

Njene usne naružene zelenim ružem otvaraju se kao gangrenozna rana. I bradavice nakarminisane; ona češe jednu. "Ma ide mi se. Neću da propuštam umetničke trijumfe svog sina. Je 1' misliš da će ti daju stipendiju?"

"Ako ne, zaglavićemo svi u Egipat", kaže on.

"Prokleti Arapi!" kaže Viljem Osvajač.

"Kriv je Biro, a ne Arapi", kaže Čib. "Arapi su se preselili iz istog razloga iz kog ćemo mi možda morati da se preselimo.

Citat iz dedicinih neobjavljenih rukopisa: *Koj' bi rek'o da će Beverli Hils postati antisemitsko naselje?*

"Neću u Egipat!" kuka mama. "Moraš da dobiješ tu stipendiju, Čibence. Neću da napuštam blok. Ovde sam rođena i ovde odrasla, doduše, na desetom nivou, al' ka' sam se preselila, i svi moji prijatelji su pošli sa mnom. Neću idem!"

"Ne plači, mama", kaže Čib. I protiv svoje volje saoseća sa njom. "Ne plači. Država ne može da te prinudi da odeš. Znaš? Imaš građanska prava."

"Jes', al' ako 'oćeš da ti i dalje stiže parica, mora da ideš", kaže Viljem Osvajač. "Sem ako Čib ne dobije ipak tu stipendiju, naravno. Ja mu neću zameriti ako uopšte i ne pokuša da je dobije. Nije čovek kriv što ti nisi u stanju da odbiješ ujka Sama. Vidi — ti imaš svoju rumenu, a i Čib uštine neku kintu kad proda slike, al' šta to vredi kad ti nije dovoljno. Kad ti trošiš lovu uvek brže no što ti stiže."

Mama, besna na Viljema, počinje da vrišti. Stvar je tek počela. Čib isključuje fido-ekran. U vraga i takav doručak; ješće kasnije. Njegova finalna slika mora biti finiširana pre podneva, da bi stigla na festival. Pritiska jednu ploču, zidovi gole jajolike sobe otvaraju se tu i tamo, slikarska oprema izlazi kao poklon elektronskih bogova. Zeuksis bi pošandrcao a Van Gog dobio troletnu groznicu kad bi videli kakvom opremom, kakvim platnima, paletama i četkicama Čib raspolaže.

Proces pravljenja ove slike uključuje savijanje i uvijanje hiljada žica (i to svake pojedinačno) da bi se dobili različiti oblici u raznim dubinama. Žice su tako tanke da se mogu videti samo lupom, a njima se može rukovati samo pomoću najfinijih pinceta. Zato on nosi naočnjake sa jakim uveličavajućim staklima a u ruci instrument fini gotovo kao svilena nit; stotine sati je proveo radeći tako na ovoj slici, strpljivo i

polako (i bez nade da ubode neku značajniju lovu) a jutros posao mora samo da se dokrajči. I evo: žičice su sve na mestu.

Zabacuje naočnjake na čelo, osmatra ukupni efekat. Sad raspršivačem boje štrca preko tih žičica, nanosi slojeve raznih boja i nijansi. Boja se za nekoliko minuta osuši i postane tvrda kao kamen. Čib najzad priključuje električne žice na sve ovo i pušta struju, ne mnogo jaku. Žičice se ispod boje usijaju i pregore, doslovno nestavši. Liliputanski osigurači. Ostaje boja. Plavičasti dim već se razilazi.

Rezultat je višeslojno trodimenzionalno delo.Kruti slojevi boje raznih su debljina, ali uglavnom su toliko tanki, da svetlost sklizne kroz onaj spoljašnji, pa kroz sledeći, pa kroz treći, i tako redom, što se najbolje primeti kad se delo malo zaokreće ispred očiju. Neki slojevi su samo reflektori — odbijaju svetlost da bi se druga mesta bolje videla.

Na izložbi, ovo delo će stajati na stativu sa servo-motorom, koji će ga okretati 12 lučnih stepeni levo od centra, pa 12 stepeni desno, ukupno petnaestinu kruga.

Skriči fido. Čib psuje, rešava se da ga isključi. Donekle ga umiruje činjenica da to nije interni poziv, nije preko interkom sistema, znači neće slušati majčino histerisanje. Slušaće ga kasnije. Ako bude na pokeru izgorela za neku žestoku lovu, ona će ga zvati, to je sigurno.

Sezame, otvori se!

PEVAJ, KESO MOJA, O UJKA SAMU

Dedica piše u svojim *Privatnim pražnjenjima: "Pre dvadeset pet godina ćornuo sam dva'es' milijardi dolara i pobegao, a onda kobajagi umro od srca. Evo, posle toliko vremena, Falko Acipiter mije na tragu.Tip je detektiv, radi za poresku upravu, a to ime koje znači Soko Jastreb, uzeo je kad je počeo da se bavi tim poslom. Koji egoista! Međutim, stvarno ima oštro oko i neumoljivost kao ptica grabljivica; drhtao bih od straha da nisam ovol'ko star, ali jesam, pa me obična ljudska bića više ne mogu plašiti. Ko mu je odvezao kaiščić i podigao kapuljaču sa očiju? Kako je taj ptičak od čoveka namirisao stari, ohlađeni trag?"*

Acipiter iicem podseća na nekog preterano sumnjičavog sivog sokola peregrina koji, dok leti visoko, pokušava da motri na sve strane istovremeno, a onda zaviruje i sebi u dupe da se uveri da nije neka patka tamo potražila spas. Njegove bledoplave

oči izbacuju poglede kao što opasan bacač noževa izbacuje nož iz rukava košulje, ništa, ništa, pa odjednom CAP! uz munjeviti obrtaj ručnog zglavka. Te oči pregledaju baš sve, sa šerlokovskom spremnošću da otkriju minuciozni ali značajan detalj. Njegova se glava okreće levo-desno, uši mrdaju, nozdrve se šire i skupljaju, čovek se sav pretvorio u radar, sonar i njuškar.

"Gospodine Vinegan, izvinjavam se što vas uznemiravam ovako rano. Jesam li vas probudio?"

"Očigledno je da niste!" kaže Čib. "I ne gubite vreme sa predstavljanjem. Znam ko ste. Pratite me kao senka već tri dana."

Acipiter ne crveni, ni najmanje. On je majstor samokontrole, pocrveni negde duboko u svojoj utrobi, gde se ne vidi.

"Ako znate ko sam, možda mi možete reći i zašto vas zovem?"

"Kad bi' znao, da l' bi' bio tol'ki blagi imbecil da kažem?"

"G. Vinegan, želeo bih da razgovaram sa vama o vašem pradedi."

"Čovek je umro pre dvadeset pet godina!" uzvikuje Čib. "Zaboravite ga! I ne gnjavite me. Ne pokušavajte da dobijete nalog za pretres: to vam nijedan sudija neće dati. Moj dom je moja rđava. Hoću reći, moja tvrđava."

Pomišlja na mamu. Jasno mu je na šta će ovaj dan ličiti ako se bude još dugo zadržao u stanu. Ali sliku mora da završi."

"O'ladi čoveče", kaže Acipiteru. "Prijaviću te Birou za zaštitu ljudskih prava. Sto posto imaš fido kameru u tom blesavom šeširu."

Acipiterovo lice je glatko i neizmenjeno kao gipsana statua sokolskog boga Horusa. Možda ga muči nešto gasa u crevima. Ako je to u pitanju, plasira ga u atmosferu neprimetno.

"Dobro, gospodine Vinegan. Ali mene se nećete tako lako otresti. Jer, na kraju krajeva..."

"O'ladi!"

Uskoro interkom tri puta zviždi. Kad neko zove triput, to je dedica. "Prisluškivao sam", kaže glas star sto dvadeset godina, dubok i šupalj kao eho iz faraonskog groba.

"Hoću da popričam pre nego što kreneš. Naravno, ako imaš vremena za Starca iz Daze."

"U svako doba, dedice", kaže Čib, pomišljajući koliko mu je ovaj stari drag. "Treba ti klope?"

"Da, a i duhovne."

Der Tag. Dies Orae. Göterdammerung.Armagedon. Stvari se sklapaju sa svih strana. Dan za uspeti-ili-propasti. Sad-il'-nikad čas. Svi ovi pozivi, plus predosećanje novih. Šta li će kraj ovog dana doneti?

SUNCE TABLETA KLIZI NIZ BOLNO GRLO NOĆI

(iz dela Omara Runika)

Ide Čib prema konveksnim vratima, koja se ukotvljuju u proreze u zidovima. Fokus ovog stana je ovalna porodična soba. Kad se gleda iz nje, i ide u pravcu kazaljke na satu, u prvom kvadrantu je kuhinja, koju od porodične sobe odvajaju šest metara visoki harmonikasti pokretni zidovi, sa scenama iz egipatskih grobova; to je Čib oslikao da bi time dao svoj komentar o modernoj hrani, ali je komentar bio suviše suptilan. Porodičnu sobu u ostala tri kvadranta obavijaju drugi harmonikasti zidovi, sa uporištima u sedam ravnomerno raspoređenih vitkih stubova. Iza tih harmonikastih zidova je hodnik. Zidove je Čib oslikao kad je bio u svojoj Amer-Indijanskoj mitološkoj fazi.

Spoljni zid hodnika takođe opisuje oval; sve preostale sobe stana izlaze na taj hodnik. Ima sedam tih soba, i šest su kombinacije spavaće-radne-kupatila i WC-a. Sedma je ostava.

Manja jaja u većem jajetu, koje leži u velikim jajima, koja leže u megamonolitu na kruškastoj planeti u ovoidnom univerzumu. Najnovije kosmogonijske teorije nagoveštavaju da beskonačnost ima isti oblik kao plod kokoškinog truda.Bog sedi na tom ponoru i kokodakne po jedanput svakih trilion godina, približno.

Čib preseče preko hodnika, prolazi između dva stuba (on ih je isklesao u karijatide nimfete) i stupa u porodičnu sobu. Majka baca jedan poprek pogled na njega; njeno je uverenje da se njen sin bliži ludilu, ako nije već uveliko pošandrcao. Jednim delom je to i njena krivica — nije smela u onom momentu zgađenosti i nepromišljenosti da mu otkaže Ono. Sad je debela i ružna, gospode Bože, toliko

debela i ružna. Ne može da gaji nikakvu razumnu, ni nerazumnu, nadu da opet počne Ono.

Prirodno je, ponavlja ona sebi suzno, uzdahno, averzivno, da je on napustio majčinu ljubav i bacio se u neznane, čvrste, dobro uobličene čari mladih žena. Ali zašto je i od njih odustao? Nije peško. Od toga je odustao u trinaestoj. Otkud onda ova sadašnja apstinencija? Nije se zaljubio ni u forniksatora; to bi ona bar razumela, ali ne i odobravala.

Bože, Bože, gde sam pogrešila? Ma, ništa ja nisam pogrešila. Ovaj će biti lud kao njegov otac, kako li se ono zvaše?... a, da, Rejli Renesansa; i kao njegova tetka i njegov pradeda. To je sve zbog tog slikanja i zbog tih radikala, Mladih Raca, čijem se pokretu Čib pridružio. Suviše je artistički nastrojen, suviše mu je osećajna duša. O, Bože, ako se mom malom dečku nešto desi, mene će da nabiju u Egipat.

Čib zna te njene misli, jer ih je ona mnogo puta glasno izrekla, a nove misli nije u stanju da formira. Bez ijedne reči prolazi on mimo njihovog okruglog stola. Vitezovi i dame konzerviranog Kamelota gledaju ga kroz zavesu piva.

Ulazi u kujnu i tamo otvara jedna ovalna vratašca u zidu. Izvlači poslužavnik sa hranom i pićem. Svaka čaša, svaki tanjir, zaštićeni su zasebno plastičnim omotačem.

"Zar nećeš da jedeš sa nama?"

"Ne cvili mi tu, kevo", kaže on i kreće ka svojoj sobi da nađe neke cigare koje bi mogao dati dedici. Vrata detektuju, amplificiraju i transmituju večno promenljivi, ali ipak prepoznatljiv eidolon epidermalnih električnih polja i tek onda aktiviraju svoj mehanizam za otvaranje; u ovom slučaju, odbijaju to da učine. Čib se suviše uznemirio; magnetski maelstromi besne po površini njegove kože i narušavaju njegovu spektralnu konfiguraciju. Vrata se napola otvaraju, odmah se zatvaraju, opet menjaju mišljenje, iskotrljavaju se napolje, povlače se u zid.

Čib je ritnuo vrata; i evo, zaglavila su se u otvorenom položaju. On donosi odluku: ugradiće u njih video ili audio sezam. Ovaj magneto-sezam suviše zeza. Problem je u tome što u ovom trenutku nema ni lovu ni kupone, kalnuo je blago i po jednom i po drugom pitanju. Zato ne može da kupi potrebni materijal. Sleže ramenima i hoda duž zakrivljenog jedinog zida hodnika, zaustavlja se ispred dedicinih vrata. Oni u dnevnoj sobi ne mogu da ga vide, baš zahvaljujući zakrivljenosti.

"O miru i slobodi je pevao,
o lepoti, o ljubavi, o čežnji,
o smrti, i o životu večnom,
na Ostrvima blaženih duša,
u kraljevini Ponemaha, zemlji
onostran zemnog života;
vrlo drag Hijavati
bio je dobri Čibiabos."

Tek kada je Čib otpevao ovu lozinku do kraja, vrata kliznuše u stranu.

Iz sobe dreči svetlost. To je nekakva žućkasta prejaka svetlost sa crvenkastom primesom. Dedicina je to lična kreacija. Ko gleda kroz ta ovalna vrata, kao da gleda luđaku u oko. Dedica je u sredini sobe. Bela brada pada mu do pola butina, seda kosa u slapovima do ispod kolena. Iako mu kosurina i bradurina sakrivaju telo, iako nije na javnom mestu nego u stanu, nosi gaće. Staromodan tip ovaj dedica; ali to se može oprostiti čoveku starom već dvanaest decekadencija.

Dedica ima, kao i Reks Luskus, samo jedno oko. Smeje se pravim zubima, koji su mu izrasli iz zubnih zametaka usađenih pre trideset godina. Debela zelena cigareština zarivena je u jedan ugao njegovih debelih crvenih usta. Nos mu je širok pa smrvljen kao da je Vreme nagazilo teškom čizmom baš posred lica. Široko čelo i obrazi, posledica, možda, krvi plemena Odžibve koja je prisutna, u određenoj meri, u njegovim žilama. To parcijalno indijansko poreklo ne menja činjenicu da je tip rođen sa prezimenom Finegan, dakle irskim, dakle keltskim, da čak i psuje na keltskom, da mu dah uvek odiše viskijem. Glava mu je gordo visoko, a oko, njegovo sivoplavo oko, izgleda kao bara na dnu prediluvijalne jame, bara nastala topljenjem glečera.

Sve u svemu, dedicino lice je lice Odina koji se vraća sa Mimirskog izvora pitajući se nije li platio previsoku cenu. Moglo bi se takođe reći da je to lice vetrovima izgrizene i išmirglane sfinge kod piramide u Gizi.

"Četrdeset vekova histerije zure s visine na nas, ako smem da parafraziram Napoleona", kaže dedica. "Kamenčina vekova. *Šta je, dakle, čovek?* govoraše Nova sfinga, e jere Edip razrešijaše pitanje Stare sfinge i ne postiže ništa pošto je ona već rodila novo sfingulјče sa tako zaguguljenim pitanjem da ga dosad niko nije rešio. Možda je i dobro što nije."

"Pričaš svašta", kaže Čib, "Al' dopada mi se."

Ceri se na dedicu. Voli tog tipa.

"Svaki dan se ovde ušunjaš, ne što me više voliš nego da stekneš znanje i uvid u stvari. Ja sam čuo sve, video sve, i razmišljao poprilično. Silno sam putovao, pre nego što sam našao, pre četvrt veka, utočište u ovoj sobici. Pa ipak, ovo zarobljeništvo ovde bilo je ponajveća Odiseja."

STARI MAJSTOR Š MORA

"Ovako ja sebe opisujem: mudrost marinirana u presoljenom rastvoru cinizma i predugog života."

"Smeškaš se kao da si upravo imao žensku", zadirkuje ga Čib.

"Ne, dečače moj. Moja je motka konačno kljoknula pre trideset godina. Ja bogu zahvaljujem na tome, jer sam sada daleko od opasnosti fornikacije, a masturbaciju da i ne pominjem. Međutim, preostalo mi je mnogo energije, koju usmeravam na druge, daleko opasnije grehove. Nije meni što tu ima grešnosti; imam druge razloge zbog kojih se nisam obratio staroj mađioničarki nauci da mi ponovo uštrika dotičnog. Dakle, previše sam star da privučem mlade cure bilo čime sem novcem; a previše sam poeta, ljubitelj lepote, da se mešam sa smežuranim baburonima svoje generacije, ili nekoliko generacija mlađim. Vidiš, sinko, tako mu to dođe; i zato zvono moje muškosti nikako da zazvoni, tučak visi. Ding-dong, ding-dong: mnogo dong, ništa, ding.

Dedica se smeje potmulo, to je lavlji urlik iz koga izleću golubovi.

"Ja sam samo glasnogovornik davno umrlih, advokat koji zastupa davno upokojene klijente. Nisam došao da ih sahranjujem nego da im podvalim. Osećanje poštenja prinuđuje me i da priznam neke od grešaka prošlosti. Čudan sam ti ja dedačko, zatvoren kao Merlin u stablo drveta. Kao Samolksis, trački bog-medved, koji spava u svojoj pećini. Poslednji od sedam spavača."

Dedica prilazi uzanoj plastičnoj cevi koja visi iz plafona i poteže dve ručice koje strče iz cevi. Primiče okular oku.

"Vidim Acipitera. Nalazi se u vazduhu, ispred naše kuće. Nanjušio je — ima nešto trulo u državi beverlihilsovskoj, nivo 14. Možda vindžija Vinegan ipak nije mrtav? Ujka Sam je kao diplodokus: ako ga neko ritne u dupe, bol putuje dvadeset pet godina dok ne stigne do mozga."

Suze se pojavljuju u Čibovim očima. "Zaboga, dedice, ne bih želeo da ti se išta desi."

"Šta može da se desi čoveku sto dvadeset godina starom, sem da mu otkažu bubrezi ili mozak?"

"Bez uvrede, poštovani dedice", kaže Čib, "moram primetiti da svašta lupaš."

"Zovi me vodenicom Ida", kaže dedica. "Brašno koje se tu namelje, posle se peče u čudnovatoj pećnici mog Ega. Dodao bih da ostaje polunepečeno."

Čib se osmehuje kroz suze i kaže: "A mene u školi učili da je igranje rečima jeftin i vulgaran štos."

"Ako je bilo dobro Homeru, Aristofanu, Šekspiru i Rableu da se igraju rečima, dobro je i meni. Kad već pomenusmo jeftinoću i vulgarnost — sreo sam tvoju majku sinoć u hodniku, pre početka poker partije. Ja se vrać'o iz kujne s flašom brije u rukama.Samo što se nije patosirala kad me vid'la. Možda i sad živi u uverenju da je videla duha. Opet, kad bolje razmislim, neće ni tako biti. O duhu bi već uveliko trtljala po celom gradu."

"Možda je rekla svom doktoru", reče Čib. "Pre nekoliko nedelja te je videla, sećaš se? Možda je to pomenula u okviru svojih žalopojki o navodnim nesvesticama i halucinacijama."

"A doktor, znajući porodičnu istoriju, pozvao Upravu prihoda. Može biti."

Čib osmatra kroz periskop. Rotira ga, okreće prstenove na krajevima ručki i tako podešava sočiva na gornjem kraju cevi, napolju. Acipiter ne ide u ono jaje gde stanuju Vineganovi, nego drugom granom, do jajeta gde su Eplbaumovi. Zvoni gospođi Eplbaum na vrata. Ta vrata se otvaraju.

"Sigurno ju je uhvatio u trenutku kad nije bila sa forniksatorom", kaže Čib. Mora biti da je usamljena; nije se opredelila za razgovor putem fidoa. Gospode bože, deblja je od mame!"

"Što da ne?" kaže dedica. "Gospodin i gospođa Tipičnović sede od jutra do sutra na guzici, piju, žderu, gledaju fido, mozak im se pretvara u blato, telo u kašu. Cezaru danas ne bi bilo teško da se okruži debelim prijateljima. Zar si se i ti nažderao, sine Brute?"

Dedicini komentari, međutim, ne bi trebalo da važe za gospođu Eplbaum. Ona ima rupu u glavi, a takvi, na forniksaciju adiktirani, retko postaju debeli. Oni sede ili leže po ceo dan i dobar deo noći, a iglica zabodena u zonu mozga poznatu kao "forniks" otpušta serije majušnih električnih udara. Sa svakim takvim elektroimpulsom, neopisiva ekstaza plavi njihova tela, dajući uživanje prema kome hrana, piće i seks nisu ništa. Forniksacija je ilegalna, ali država nikad ne uznemirava ove elektronarkomane sem ako nekome od njih hoće da doskoči iz nekog drugog razloga. Elektronarkomani su državi dobri, između ostalog i zbog toga što retko imaju decu. Dvadeset posto stanovništva Los Anđelesa ima rupe u glavi. U rupi je malena metalna uvlaka u koju se iglica može lako uvući. Pet posto stanovnika su adikti: robovi drogiranja. Nemaju vremena ni da jedu, organizam upropašćuju, naduvena mokraćna bešika pušta otrove u krvotok.

Čib kaže: "Moj brat i sestra su te morali videti neki put, kad se šunjaš na misu. Možda su oni?..."

"I oni misle da sam duh. U ovom modernom i naprednom vremenu! Ipak, možda je dobro da veruju u bilo šta, pa makar i u duha."

"Pametnije bi bilo da prestaneš sa tim svojim odlascima u crkvu."

"Samo zahvaljujući dvema stvarima ja se održavam u životu: zahvaljujući Crkvi, i tebi. Baš mi je bilo žao kad si se izjasnio da ne možeš biti vernik. Mogao je od tebe biti dobar sveštenik, mada ne bez mana; a ja bih onda imao privatne mise i privatnu ispovedaonicu, ovde u kući."

Čib ćuti. Išao je svojevremeno na časove veronauke i prisustvovao službi božjoj, samo da bi dedica bio zadovoljan. Crkva je danas jajolika morska školjka koja, ako je prislonite na uvo, daje samo udaljeni huk Boga koji se povlači kao oseka.

POSTOJE VASIONE KOJE MOLE DA IM SE DODELI BOG

a On se zeza sa ovom vasionom gde nema šta da se radi.

(citat iz dedicinih rukopisa)

Dedica preuzima periskop. Smeje se. "Uprava društvenih prihoda! A ja mislio da su poreznike odavno raspustili! Ko, do vraga, ima danas tolike prihode da bi prebacio neoporezovani iznos? Da li je moguće da Uprava prihoda postoji samo zbog mene jednog? To nije nerealno pitanje."

Poziva Čiba da pogleda kroz periskop, koji je sad usmeren ka centru Beverli Hilsa. Između mnogih sedmojajnih stambenih grozdova, Čib može da baci pogled direktno do jednog dela centralnog gradskog trga. Tamo su gigantski ovoidi gradske većnice, federalnih biroa, Narodnog centra, tamo je i masivna spirala po kojoj su raspoređeni hramovi raznih veroispovesti; kod tog trga je i zgrada zvana "Dora" (od "Pandora") gde građani koji žive od rumene plate uzimaju raznovrsnu robu, a oni koji imaju ekstra prihod uzimaju finu robicu. Čib vidi i krajičak velikog veštačkog jezera; po njemu plove čamci i kanui. Ljudi pecaju.

Sve grozdove Beverli Hilsa prekriva kupola od zračene plastike, nebeskoplave boje. Elektronsko sunce napreduje ka zenitu. Na više mesta vide se bele, baš uverljive slike oblaka. Na unutrašnjoj strani kupole vidi se čak i jedna V-formacija gusaka koje tobože migriraju na jug; njihovo kvakanje dopire iz visine, jedva čujno. To je divno za one koji nikad u životu nisu kročili izvan Los Anđelesa. Ali Čib je proveo dve godine u Svetskom odredima za rehabilitaciju i konzervaciju prirode, skraćeno SOZRIKP; njemu je razlika između pravog i veštačkog jasna. U to doba on se dvoumio da li da dezertira iz ovog društva zajedno sa Rusom Crvenim Jastrebom i pridruži se Neoindijancima. Posle je došao na ideju da se zaposli kao šumar, za račun države. To bi, međutim, moglo da znači da bi na kraju morao da puca na Crvenog Jastreba, da ga ubije ili uhapsi. Sem toga, nije hteo da postane samista. I najzad, slikanje ga je privlačilo više nego išta drugo.

"Vidim Reksa Luskusa", kaže Čib. "Intervjuišu ga ispred Narodnog centra. Prilična gomila se sakupila."

PROBOJ DO PELUSIDARA

Luskusovo srednje ime trebalo je da glasi Sociopentrović, onaj koji se pentra ka vrhu društvene strukture. Tip raspolaže silovitom erudicijom, ima prioritetni pristup do kompjutera Šireg Los Anđelesa, a s druge strane lukav je kao Odisej; zato uvek prelazi svoje kolege.

On je osnovao hopacupističku školu umetničke kritike.

Primaluks Raskinson, njegov veliki rival, energično je tragao za poreklom tog termina, čim je Luskus obelodanio svoju novu filozofiju. Trijumfalno je saopštio svoj nalaz: reč "hopacupizam" je pokušaj korišćenja izraza "hopa-cupa" ili "go-go", što je sredinom dvadesetog veka bio žargonski, slengovski izraz za devojke koje su pomagale pevačima ("go-go gerle") tako što su skakale gore-dole gole, kako publika

ne bi primetila da je pesma slaba. Radi se, dakle, o go-go pristupu nauci o književnosti.

Luskus je odmah sledećeg dana dao intervju za fido i izjavio da je u pitanju plitka sholastika kakva se od jednog Raskinsona mogla i očekivati.

Izraz go-go ili hopa-cupa (što je prevod od "go-go") potiče, saopštio je Luskus, iz starohotentotskog jezika. Filozofski koncept go-go značio je: pregledati, sagledavati, to jest, gledati jednu tvorevinu toliko dugo, da je na kraju vidiš. Hopacupistički ili go-go pristup umetničkoj (ne samo književnoj) kritici sastoji se dakle u takvom gledanju umetnika i njegovog dela.

Kritičari su čekali u redu da se upišu u ovo novo opredeljenje. Raskinson je pomišljao na samoubistvo. Umesto da se ubije, optužio je Luskusa da sve svoje uspehe u karijeri zasniva na nečemu što se puši a nema vatre.

Luskus je preko fidoa odgovorio da o svom intimnom životu nema nameru da govori javno, a da bi Raskinson mogao biti i tužen što zadire u tuđe privatne stvari. Međutim, dodao je, na takvoga kao što je Raskinson ne vredi potrošiti energije ni koliko je potrebno da se spljeska komarac.

"Šta je, kog vraga, 'komarac'?" zapištaše milioni gledalaca. "Što ovaj pametni ne bi govorio rečima koje su narodu razumljive?"

Zato je na fidou Luskusov glas isključen, a tajanstvenu reč su objasnili prevodioci kojima je dodao ceduljicu jedan od kontrolora, koji je tu reč pronašao u kompjuterskoj memoriji te fido-TV stanice.

Dve godine je Luskus jahao na toj go-go inovaciji.

A kad je njegov prestiž počeo da bledi, ponovo se proslavio filozofijom totipotentnog čoveka.

Ovo je postalo toliko popularno, da je državni Biro za kulturni razvoj i rekreaciju reaktivirao po sat dnevno tokom pola godine za fido-program totipotencijalizovanja.

U *Privatnim pražnjenjima***,** dedica Vinegan je komentarisao ovako:

Šta reći o totipotentnom čoveku, toj apoteozi individualizma i kompletnog psihosomatskog razvoja, tom demokratskom Übermenschu, preporučenom nedavno od strane Reksa Luskusa, seksualno jednostranog? Jadni stari ujka Sam! Pokušava da silom nametne svojim protejskim građanima jedan jedini, stabilizovani oblik, da bi

ih lakše kontrolisao. A u isto vreme pokušava da podstakne građane da svako ispolji i do procvata dovede svoje urođene sposobnosti — ako takvih sposobnosti ima! Jadni stari dugonogi, zulufasti, mekosrci, tupoglavi šizofrenik! Uistinu smo došli dotle da desna ne zna šta radi leva. Kad bolje pomislimo, desna ne zna ni šta radi desna."

"Šta reći o totipotentnom čoveku?" uzvratio je Luskus voditelju programa, tokom četvrte emisije u seriji *Luskusijanska predavanja.* "Kako se on protivi sadašnjem Zeitgeistu? Nikako. Totipotentni čovek je imperativ naše epohe. Tek kad ga budemo imali, moći ćemo stvoriti Zlatni svet. Kako možemo da stvorimo Utopiju bez Utopijanaca*, kako* bismo stvarali Zlatni svet sa bronzanim ljudima?"

A danas, ovog istorijskog dana, Luskus je održao govor o proboju do Pelusidara, čime je Čibiabosa Vinegana učinio slavnim, a sebe, nimalo slučajno, postavio u još bolju poziciju u odnosu na svoje rivale."

"Pelusidar? Pelusidar?" mrmlja Raskinson. "Šta, zaboga, muva taj petljaroš ovoga puta?"

"Biće mi potrebno neko vreme da objasnim zašto sam genijalnost mladog Vinegana opisao baš tim terminom", nastavlja Luskus. "Prvo jedna prividna digresija, ako dozvolite."

OD ARKTIKA DO ILINOISA

"Dakle, Konfučije je jednom rekao da ako medved prdne na Severnom polu, mora doći do oluje u Čikagu. Time je on hteo da kaže da je svet povezan i jedinstven, da živimo u epohi međuzavisnosti. Šta god jedan čovek učini, makar to bilo i prividno neznatno, stvoriće vibracije u nitima svetske mreže, i time uticati na svakog drugog čoveka."

Pred svojim fido-ekranom Ho Čung Ko, na tridesetom nivou u Lasi, u Tibetu, čuvši ovo kaže: "Taj beli patkonja je sve pogrešno shvatio. Konfučije nije ništa slično rekao, tako mi Lenjina! Pozvaću tog Luskusa i propisno ga izgrditi."

Ho Čung Koovica kaže: "Bolje promeni program. Uskoro počinje nova epizoda 'Gradića Pei Tona' o..."

Ngombe na desetom nivou u Najrobiju:

"Ovi naši kritičari su obična crna kopilad. A evo ovaj Luskus, to je čovek koji bi u sekundi shvatio moju genijalnost. Ujutru ću tražiti dozvolu za emigraciju..."

Ngombovica kaže: "Mog'o bi men' da pitaš da 1' se men' ide? Ne misliš na decu... mamu... prijatelje... kuće?..." i tako dalje, do duboko u bezlavnu noć samoosvetljene Afrike.

"Naš eksprezident Radinof", nastavlja Luskus pred kamerama, "jednom je rekao da je ovo era 'uključenogčoveka'. Neke prilično vulgarne primedbe iznikle su protiv ove, po meni, izuzetno inspirisane fraze. Znate ono: ko je šta ugurao u koji utikač. Radinof nije hteo da kaže da društvo liči na pedere koji su se rasprostrli u krug. Hteo je da kaže da elektricitet modernog društva struji kroz sve nas koji smo uključeni u cirkjute modernog doba. Ovo je Era totalnog međupovezivanja. Nijedna žica ne sme da viri napolje, inače ćemo svi doživeti kratki spoj, poznat pod nazivom 'kuršlus' ili tačnije 'kurc-šlus' na nemačkom. A opet, ne možemo poreći da egzistiranje bez individualnosti ne vredi ništa. Svaki pojedinac mora postati *hapax legomenon.*"

Raskinson skačeiz svoje fotelje, kod kuće, i vrišti: "Aaaaa! Znam tu frazu! Sad sam te uhvatio Luskuse!"

Od silnog uzbuđenja, pada u nesvest, što je kod Raskinsonovih nasledno. Dolazi svesti; govor se već završio. Skače ka videorikorderu da premota traku i odgleda ono što je propustio. Ali Luskus je pažljivo izbegao definisanje fraze "proboj ka Pelusidaru". To će, kaže, objasniti sledeći put.

Dedica je preuzeo periskop. Zviždi. "Osećam se kao astronom. Planete orbitiraju oko naše kuće, koja je Sunce. Najbližu planetu, Merkur, izigrava Acipiter, iako on nije, kao bog Merkur, bog lopova, nego naprotiv strah i trepet za sve lopovske duše. Drugu planetu igra Benediktina, naša Venera u buretu šala. Tvrda je, tvrda, tvrda! Spermići bi razbili glave natrčavajući na to kameno jaje. Siguran si da je ta ženska trudna? I najzad, eno tvoje mame, obučena je kao bomba; kamo sreće da je neko detonira. Ta majka Zemlja leti ka perigeju svoje orbite, a tamo se nalazi državna samoposluga gde će ona troškariti tvoju lovu."

Dedica menja ulogu. Noge je raskrečio i čvrsto ukopao da mu ne smeta ljuljanje palube. Tamnoplave vene na njegovim nožurdama debele su kao loze-daviteljke na prastarom hrastu. "Napuštamo ulogu Herr doktora Stern-scheiss-dreck-schnuppea, velikog astronoma, sad smo Unterseebot Kapitan von Fischen-Proburazen. Ach! Hja fiteti jetno pahrobrot, Deine Mama, krivuda, poranja i valja se u okeanu alkohola. Kompas izgubila, blagog pojma nema gde je; tri jedra vetar odneo. Točkovi sa lopaticama vrte se po vazduhu. Ložačima otpadaju jaja od napora, toliko žestoko lože peći njene frustracije. Propeleri se umrsili u mrežu neuroze. A Veliki beli kit, a, pa tog kita zasad samo naziremo u dubinama, ali kit se brzo diže, rešen da je drmne o

dno, a pošto je u pitanju tako kolosalno dupe, promašiti nije moguuuće. Jadna ukleta lađa, plačem za njom, i ujedno mi se povraća od gađenja. Isspahlite torpeedo ajns! Isspahlite torpeedo cvaj! Ba-duuum! Mama se naginje na jednu stranu, vidi joj se ogromna rupa ali ne ona na koju mislite. Ona kreće nadole, nosem napred, što i priliči predanoj felatrisi, a slonovska krma diže se u vazduh.

Glub, glub! Petsto metara pod morem!"

"A sad", nastavlja dedica, "iz podmorja vraćamo se u svemir. Četvrtu planetu predstavlja tvoj šumski bog Mars, tvoj Crveni Jastreb, koji, eno, upravo izlazi iz krčme. A Luskus, jednooki tip, on je Jupiter, Sveotac umetnosti, ako ćeš me izviniti što mešam i miksujem latinsku i nordijsku mitologiju. Oko Jupitera, satelita kol'ko 'oćeš."

EKSKRECIJA KAO SUDBINSKA DETERMINANTA EGZISTENCIJE

Luskus govori novinarima fido-studija. "Time sam hteo da kažem sledeće: Vinegan, kao i svaki umetnik, svejedno da li veliki ili mali, proizvodi umetnost koja je: pod a sekrecija, sekret, i pod b ekskrecija, u starom značenju te reči, naime, 'prosejavanje'. Kreativna, ili ako hoćete, diskreciona, ekskrecija. Znam da će me moje cenjene kolege zezati zbog ovakve terminologije, pa ih zato odmah pozivam na debatni fido-duel čim bude obezbeđen slobodan termin.

"Junaštvo", nastavlja Luskus, "sastoji se u tome što umetnik sme da pokaže publici ono što je u njemu nastalo i što iz njega izlazi. Gorčina se sastoji u tome što može biti odbačen ili neshvaćen u svom vremenu. Sastoji se i u tome što umetnik u sebi grdno ratuje sa nepovezanim i haotičnim elementima, često kontradiktornim, koje mora da pomiri i spoji u unikatni entitet. Otud moj termin 'diskreciona ekskrecija'."

Pitanje reportera: "Da li to znači, u smislu stare poslovice 'Sve je sranje, sem pišanja', da je sve na svetu jedna ogromna gomila sranja, ali da umetnik neke segmente tog sranja integralno transformiše u nešto novo, zlatno, što zrači sopstvenom svetlošću?"

"Pa, ne baš tako, ali blizu ste. Izraziću se detaljnije i konkretnije nešto kasnije. Sad bih želeo da se povratim na Vinegana. Manji umetnici daju samo površinu stvari; to su vam obični fotografi. Veliki umetnici, većma, daju, dočim, i unutrašnjost objekata i živih bića.Vinegan je,međutim,prvi koji u jednom umetničkom delu izlaže više od jedne unutrašnjosti jedne stvari. Njegovo otkriće tehnike višenivojskog

visokog reljefa omogućuje mu da epifanizuje, iliti pokaže, sloj za slojem subterenske suštine."

Primaluks Raskinson, koji je došao, dobacuje: "Taj ljušti sliku k'o glavicu luka, sloj po sloj!"

Luskus čeka da se smeh utiša, i smireno nastavlja: "Na neki način, to je baš i dobro rečeno. Velika umetnost, kao crni luk, nateruje suze na oči. Međutim, svetlost u Vineganovim slikama nije, kao kod drugih slikara, samo reflektovana sa površine slike; svetlost bude usisana, svarena, i frakciono emitovana. Svaki slomljeni zrak otkriva ne samo razne aspekte naslikanih figura, nego potpuno različite figure; možemo reći, različite svetove. "E, to ja nazivam 'probojem ka Pelusidaru'. Pelusidar je svet u šupljoj unutrašnjosti naše planete, svet prikazan samo u danas zaboravljenim fantastičnim romansama pisca iz dvadesetog veka Edgara Rajsa Barouza, kreatora besmrtnog lika Tarzana.

Raskinson ječi, oseća da mu se nesvestica opet primiče. "Pelusidnost! Providnost, dakle, na latinskom! I onda 'Pelusidar'! Luskuse, ti rovariš kao poslednje kopile po dubinama tih svojih igri reči!"

"Barouzov junak je probio Zemljinu koru i otkrio taj drugi svet, unutra. Taj svet bio je u izvesnim svojim aspektima reverzirana slika spoljašnjeg sveta, imao je kontinente tamo gde su naša mora a mora tamo gde su naši kontinenti. Tako je i mladi Vinegan otkrio jedan unutrašnji svet, suprotan onoj dobro znanoj javnoj slici koju građanin Tipičković, prosečni čovek ovog doba, projektuje o sebi. Dalje, opet kao Barouzov junak, Vinegan se vraća među nas da priča svoju zaprepašćujuću priču o opasnostima i istraživanjima. I najzad, kao što je junak u Barouzovoj fantaziji našao da Pelusidar naseljavaju dinosaurusi i pećinski ljudi, Vinegan nalazi svet na jedan način apsolutno moderan, ali na drugi način totalno arhaičan. Ponorno čist.

Ipak, u iluminaciji Vineganovog sveta, krije se jedno zlo, jedna oku neprobojna crna zona, za šta na Pelusidaru imamo kao paralelu jedan fiksirani maleni Mesec koji baca ledenu i nepomičnu senku."

"Znao sam ja", nastavlja Luskus, "da na latinskom 'pelusid' ima određeno značenje, i da će mnogi tu reč pronaći u nazivu 'Pelusidar'. Ali podsetio bih vas da reč 'pelusid' ima zapravo ***dva*** značenja. To je pridev koji znači 'sposoban da reflektuje svetlost podjednako sa svake svoje površine' ali i 'sposoban da propušta svetlost kroz sebe bez rasipanja i zakrivljenja'. Vineganove slike čine upravo suprotno. Ali pod vineganovskim isprelamanim i zakrivljenim svetlom pažljiv posmatrač vidi

praiskonsku luminoznost, ravnu i čistu. Tu se pojavljuje ona svetlost koja spaja sve nivoe i frakture stvaralaštva, ona svetlost na koju sam mislio kad sam vam govorio o epohi Uključenog čoveka, Homo Pluggedinnisa, i o polarnom medvedu."

"Najzad", završava Reks Luskus trijumfalno, "pažljivi proučavalac vineganovskog opusa detektovaće fotonski fremitus kojim pulsira Vineganov svet."

Raskinson je na rubu nesvesti. Luskusov osmeh i crni monokl daju Luskusu izgled pirata koji je upravo preoteo špansku galiju nakrcanu suvim zlatom.

Dedica, ne ispuštajući periskop, kaže: "Eno ide Marijam bint Jusuf, ženska iz zabitih egipatskih šuma, o kojoj si mi pričao. Ona je tebi Saturn. Drži se daleko, visoko, hladno, a na glavi ima jedan od onih šarenih rotacionih šešira koji su sad krik. To su Saturnovi prstenovi? Ili korona, šta ono Saturn ima?"

"Divna je, i bila bi dobra majka za moju buduću decu", veli Čib.

"Arapsko pilence. Ali tvoj Saturn ima dva satelita, naime majku i tetku. Pratilje! Šaperonke! I ti kažeš da bi to bila dobra majka! Je l' inteligentna?"

"Koliko i Benediktina."

"Znači, glupa k'o dupe. Dobro, gde ih nalaziš? Kako znaš da si u nešto žensko zaljubljen? U poslednjih šest meseci zaljubio si se u dvadeset raznih ženetina."

"Ovu volim. To je sve."

"Dok ne natrčiš na sledeću. Voliš li ti u stvari išta sem svog slikarstva? Benediktina će abortira, aj?"

"Pokušaću da je nagovorim da to ne uradi", kaže Čib. "Iskreno govoreći ona mi se više uopšte ne sviđa,ali šta mogu,to dete u njenom stomaku ipak je moje dete."

"Da osmotrimo tvoju karlicu. Ne, muško si. Za trenutak sam poverovao da si žensko: toliko ti je stalo da imaš decu."

"Beba je čudo dovoljno da pokoleba sekstilione nevernika."

"I miš je čudo, samo malo manje. Ali zar nisi primetio da ujka-Sam tera antinatalitetsku propagandu do ivice propasti? Gde si proveo čitav svoj život?"

"Moram da idem, dedice."

Poljubivši starca, Čib se vraća u svoju sobu da dovrši sliku. Vrata opet odbijaju da ga prepoznaju; on zove državnu radionicu za opravke, i čuje da su svi tehničari otišli na Narodni festival. Čib izlazi iz kuće, toliko besan da mu se sve mrači i crveni pred očima. Krpe na motkama, to jest zastave, i baloni na kanapima, vijore i podskakuju u veštačkom vetru koji je za ovu priliku pojačan. Uz obalu jezera svira orkestar.

Kroz periskop, dedica posmatra Čibovo udaljavanje.

"Jadni smotanac! Boli me njegov bol. Hoće bebu, i drži se kao da mu je utroba razrezana, zato što ona bedna glupačica Benediktina ide da abortira njihovo dete. Deo njegove agonije, mada on to ne zna, sastoji se u njegovoj identifikaciji sa tom bedom osuđenom na smrt.Njegova sopstvena majka imala je abortusa koliko hoćeš, bezbroj, dobro, ne baš bezbroj ali poprilično. Čiba je samo božja milost spasla da ne bude i on jedna takva beba, jedno abortče, još jedno malo ništa. On navija da se i ovoj bebi, kao i njemu, pruži šansa da živi. Ali on nema nikakvu moć da utiče na Benediktinu, baš nikakvu... Još jedno osećanje muči Čiba, osećanje koje je prisutno kod gotovo čitavog stanovništva sveta danas. On oseća da je zajebao sopstveni život, da je nešto u njegovoj sudbini skroz uvrnuto. Ko god ima mozga, zna da je tako. Čak i samozadovoljni, a i glupi takođe, podsvesno znaju da je tako. Jedino beba, to divno novo biće, nezabrljana *tabula rasa,* neformirani anđeo, daje novu nadu. Možda ova beba neće zbrljati radnju. Možda će izrasti u zdravog samopouzdanog razumog dobro raspoloženog nesebičnog volevnog čoveka ili ženu. "Neće biti zasran kao ja ili moj komšija", kune se ponosni ali i brižni roditelj... Čib tako rezonuje, zaklinje se da će njegovo dete biti drukčije. Ali, kao i svako drugi, Čib tu laže samoga sebe. Dete ima jednog oca, jednu majku, i trilione tetaka i ujaka. Ne samo one danas žive; važni su i mrtvi. Čak i kad bi Čib pobegao u divljinu i tamo lično uzgajao bebu, preneo bi na nju svoje podsvesne stavove. Beba bi odrasla i poprimila verovanja i stavove kojih ni otac u samome sebi nije svestan. A pošto bi rasla u izolaciji, bila bi to stvarno vrlo neobična ljudska jedinka."

I tako, misli dedica, ako Čib ipak odgaji svoje dete u ovom našem društvu, dete će neizbežno bar delimično prihvatiti stavove svojih drugara, nastavnika, itd. itd. ad nauseam. Zato zaboravi, Čib, tu ideju da ćeš od svog divnog, punog-potencijalnih-sposobnosti deteta načiniti novog Adama. Najviše što možeš da postigneš jeste da ti dete bude bar upola pametan čovek, bar upola normalan, pa i to samo ako mu daš ljubav, i ako ga stegneš gvozdeno čvrsto, i ako dete ne naiđe na opake drugare, i ako pri začeću bude blagosiljano dobrom kombinacijom gena. Svejedno da li muško ili žensko, ljudsko biće danas mora da bude i borac i ljubavnik.

ŠTO JE JEDNOM ČOVEKU KOŠMAR, DRUGOME JE EROTSKI SAN

Dedica kaže, "Pričao sam pre neki dan sa Danteom Aligierijem, i tip mi je pripovedao kakav je pakao stupidnosti, surovosti, perverzije, ateizma i čiste opasnosti bio taj njegov šesnaesti vek. Al' kad je video devetnaesti vek, počeo je da bunca, nije uspevao da nađe dovoljno oštre pogrdne reči. A pošto je bio u poodmaklim godinama, imao je i visok krvni pritisak. Zato sam mu nabio jednu injekciju trankvilajzera, sredstava za umirivanje, i poslao ga vremeplovom u njegov vek, u pratnji jedne bolničarke. Ta cica izgleda kao Beatrica pa će verovatno biti pravi lek za starog. Verovatno."

Heheće dedica, seća se da je Čib, kad je bio dete, ozbiljno verovao u te njegove pripovesti o vremeplovskim gostima, kao što su Nabukodonosor, kralj travojeda; Samson, zagonetač bronzanog doba i upropastitelj Filistinaca; Mojsije, koji je od svog kenitskog tasta ukrao jednog boga, i koji se čitavog života borio protiv obrezivanja; Budu, prvog hiposa i bitnika; kotrljanko Sizif koji je posle silnog kotrljanja stene uzbrdo uzeo akumulirani godišnji odmor; Androkle i njegov drugar, plašljivi lav iz Oza; Baron fon Rihthofen, crveni vitez Germanije; Beovulf, anglosaksonski narodni heroj; Al Kapone; Hijavata; Ivan Grozni, i stotine drugih.

Došlo je i vreme kad se dedica prepao da će Čib sve to uzeti baš za ozbiljno, i pobrkati fantaziju i realnost. Bilo mu je odvratno da razočara malenog dečka saopštenjem da su sve te divne priče bile izmišljene, i da su uglavnom služile kao štos da dečko nauči istoriju. Bilo je to kao kad kažete detetu da Božić-bata ustvari ne postoji, a ni Deda Mraz.

Međutim, u času kad je saopštavao te reči nakrcane razočaranjem, primetio je da se Čib ceri od uva do uva, i ukapirao da je nadmudren. Ili je mali od početka znao da su priče izmišljene, ili je istinu uhvatio u letu i bez šoka. Zato su se obojica dobro nasmejali, i priče su se nastavile.

"Ne postoje vremeplovi", rekao je dedica. "Čivoslave, sviđalo se to tebi ili ne, moraćeš da živiš u svom vremenu. A u ovom tvom vremenu, mašine rade same, na fabričkim nivoima, u tišini koju samo ponekad prekine brbljanje ljudi, koji su tamo samo u ulozi novih čuvara tih novih slonova. Na dnu mora i okeana, ogromne cevi usisavaju morsku vodu, mulj i đubre. To se automatski transportuje cevima do deset produkcionih nivoa Los Anđelesa. Tamo se neorganske hemikalije konvertiraju prvo u energiju, a onda u materiju, ali sad u formi hrane, pića, lekova i aparata.

Poljoprivreda i stočarstvo jedva da i postoje, izvan grada, ali klope koliko hoćeš, za sve ljude. Nikog nije briga da li je klopa prirodno odgajena ili je savršen veštački proizvod."

"Nema više", rekao je dedica tog davnog dana, nastavljajući objašnjenje o stvarnosti, "nema više ni gladi ni nemaštine na ovoj planeti, ako izuzmemo nekolicinu dobrovoljnih izgnanika koji lunjaju po šumama. Hrana se, kao i sva druga roba, transportuje do pandora-marketa gde je kupuju to jest dobijaju korisnici rumene plate. Čuj: *rumena plata.* Eufemizam tipičan za aveniju Medison, eufemizam sa konotacijama kraljevskog i božanskog prava.Sa napomenom da to pravo stiče svako, samim tim što se rodio.Drugi vekovi ocenili bi ovaj naš vek kao teški delirijum, a ipak, uživamo u prednostima kakve niko drugi nije imao. Da ne bi svi bili prolaznici bez korena, megalopolis je ispregrađivan u male zajednice. Čovek može da odživi čitav svoj život a da nijednom ne kroči napolje, jer sve što mu treba dobija tu. Iz ovog se rodio provincijalizam, malovaroški lokalpatriotizam ali i lokalšovinizam, neprijateljstvo prema strancima. Tuče mladića koji se okupljaju u bande u ime 'svog' grada vrlo su krvave. Ogovaranja su intenzivna i opaka. Svi te prinuđuju da se podvrgneš specifičnim lokalnim običajima."

"U isto vreme", govorio je dalje dedica, "ovaj malovarošanin ima fido, koji mu omogućuje da vidi događaje u svim delovima sveta. To, naravno, u gustoj mešavini sa raznim glupostima i sa državnom propagandom za koju vlada smatra da je u interesu rulje, ali i sa mnogobrojnim super-zanimljivim i korisnim programima. Čovek danas može da postane doktor nauka ne mičući se ni korak iz svog stana. Nova je Renesansa nastupila za čovečanstvo: umetnosti cvetaju kao u Periklovoj Atini.kao u grad-državama Mikelanđelove Italije, kao u Šekspirovoj Engleskoj. Paradoks: broj nepismenih veći je nego ikad u istoriji sveta. Ali i broj pismenih. Klasični latinski danas zna više ljudi nego što ga je znalo u Cezarevoj Rimskoj imperiji. Estetska sfera daje predivne plodove koji se mogu svuda uzbrati."

"Da bi se provincijalizam ublažio, i da bi se mogućnost ratovanja u svetu još više približila čistoj nuli,u svetu sprovodimo politiku *homogenizacije.* Svaka nacija i nacionalnost dobrovoljno trampi deo svog stanovništva za deo tuđeg. Ti tako razmenjeni stanovnici taoci su koji garantuju mir i bratsku ljubav. Ko god ne želi da živi samo od rumene plate, ili misli da će mu negde druge biti bolje, ne samo što sme da ode, nego mu čak daju mito da ode u emigraciju. U nekim svojim aspektima, ovaj svet je već Zlatni svet. U drugim, košmar. A kad je pa bilo drukčije? U svakoj epohi je bilo baš tako. Mi smo se suočili sa dva divovska problema, a to su prenaseljenost i automatizacija. Kako se drukčije moglo? U svakom periodu čovečanstvo je u

položaju Buridanovog magarca (mada originalna verzija te legende govori o Buridanovom psu) koji umire od gladi jer ne zna kojoj od dve podjednake gomile hrane da se primakne."

"Istorija: *pons asinorum,* ljudi magarci na mostu vremena."

"Ne, ta poređenja nisu poštena niti tačna. Hobsonov konj je bolje poređenje, a ako nećeš njega, uzmi onu zver u susednoj pregradi štale. Noćas jaše Zeitgeist, a ko poslednji, odneće ga đavo!"

"Kad su polovinom dvadesetog veka pisali o trostrukoj revoluciji, neke stvari su u tom svom dokumentu predvideli tačno. Ali nisu dovoljno stavili akcenat na pitanje šta će oslobođenje od svakog rada učiniti gospodinu Tipičnome Čoveku. Računali su da će svaki čovek imati jednaki potencijal za umetnički angažman, za umetnosti, zanate, hobije, i za obrazovanje-radi-obrazovanja. Odbijali su da se suoče sa 'nedemokratskim', 'antinarodnim' istinama da jedva deset posto stanovništva ima sposobnosti i talente za velika, ili za iole ikakva, postignuća u umetnosti. Zanati, hobiji, i akademsko obrazovanje posle nekog vremena izblede, gube zanimljivost, a tad se ljudi vraćaju piću, preljubi i fido-ekranu. Očevi danas nemaju samopoštovanja, pa su se pretvorili u nomade koji lutaju po stepama seksa. Majka sa velikim M postala je ključna figura porodice. Možda se i ona opaljuje s kim stigne, ali ipak se ona brine o deci, ona je u kući takoreći neprestano. I onda, pošto je otac sporedna figura, odsutan, slab ili indiferentan, deca često postaju homoseksualna ili biseksualna. Raj je i pederaj."

"Moglo se predvideti", govorio je dedica u svojim poukama, "moglo se predvideti kako će stvari ispasti. Seksualne slobode su se mogle predskazati,mada niko nije ni sanjao koliko će daleko stići seksualna permisivnost.Ali nikako se nije mogla predvideti.na primer, pojava sekte Pan-amorita. Tako nešto se nije moglo zamisliti ni onda kad je Amerika bila već puna raznih luđačkih kultova kao bara punoglavaca. Juče monomanijak, danas mesija: Šeltej i njegovi sledbenici preživeli su sve progone, a danas su njihove ideje ugrađene u temelje našeg društva."

U sadašnjosti, dedica centrira periskopski nišan na Čiba. Eno, misli on, eno mog divnog unuka: nosi darove Grcima. Taj Herkul, međutim, nije još stigao da raščisti svoje psihičke Augijeve štale. Može kasnije uspeti, taj smućeni Apolon,taj smotani Edip. Ima više sreće nego većina njegovih savremenika. Imao je, pre svega, stalnog oca, permanentnog, iako je to bio luckast stari čovek u večnom skrivanju od takozvane pravde. Čib je dobio ljubav, strogo vaspitanje, i superiorno obrazovanje u ovoj zvezdanoj sobi. Čak ima i profesiju, što je velika sreća.

Ali Mama troši preko svake mere previše, i zarobljenica je kockarske strasti, što joj odnosi deo njenog garantovanog prihoda. Rumenu platu ja uopšte i ne dobijam, jer sam za državu mrtav. Čib sve to mora da nadoknađuje svojim pojačanim zarađivanjem, tako što prodaje ili trampi svoje slike za robu. Luskus mu je pomogao dodatnim publicitetom, ali u bilo kom trenutku Luskus se može okrenuti protiv njega. Pare od tih slika još nisu dovoljne. Uostalom, novac nije baza naše ekonomije, nego samo pomoćno sredstvo prisutno u škrtoj meri. Čibu treba stipendija, koju međutim neće dobiti ako ne dopusti da ga Luskus tuca.

Znam ja: Čib nije u principu protiv još jedne pederske veze u svom životu. Kao i većina njegovih savremenika, Čib je seksualno ambivalentan, i normalan i peša u isti mah. Mislim da on i taj njegov Omar Runik i sada povremeno puše. Što da ne? Vole se. Ali Čib odbacuje Luskusa iz principa. Neće da gradi svoju karijeru na kurvanju. Sem toga, moj ti Čib pravi još jednu distinkciju koja je duboko usađena u ovo društvo. Misli da je dobrovoljna homoseksualnost prirodna (štagod taj termin imao da znači) ali da je iznuđena homoseksualnost nenormalna. Bez obzira da li je ta distinkcija pametna ili ne, mnogi je se pridržavaju.

Tako Čibu preti odlazak u Egipat. Šta će onda biti sa mnom?

Ne, nemoj misliti ni na mene ni na svoju majku,Čib. Bilo šta bilo, ne popuštaj Luskusu. Sećaš se šta je na samrti rekao Singlton, direktor Biroa za relokaciju i rehabilitaciju, čovek koji se ubio vatrenim oružjem zato što nije mogao da se pomiri sa ovim novim vremenima: "Šta vredi čoveku da dobije ceo svet, ako izgubi sopstveno dupe?"

U tom času dedica vidi da njegov unuk, koji je do maločas hodao pogureno, ispravlja pleća, počinje pomalo da kao pleše, vrti se u krug. Jasno se vidi da momak podvriskuje. Pešaci, prolaznici, gledaju ga sa osmesima. Dedica glasno stenje, a onda se smeje.

"Bože, koja je to jareća energija mladosti, koje nepredvidljivo premeštanje duž spektra, od crne tuge do blistavo-oranž radosti! Pleši, Čib, pleši dok ti ne otpadne ta mlada glava! Budi srećan, pa makar samo na tren! Još si mlad, u tvojim izvorima još se kriju mehurići nepobedive nade! Pleši, Čib, igraj!"

Dedica se smeje, i briše rukom suzu.

SEKSUALNE IMPLIKACIJE JURIŠA LAKE BRIGADE U KRIMSKOM RATU 1854. GODINE

glasi naslov jedne knjige tako fascinantne, da doktor Džespersen Džojs Batismen, psiholingvist zaposlen u državnom Birou za grupnu rekonfiguraciju i interkomunikabilnost, prosto ne želi da je ispusti iz ruku. Ali, dužnost zove.

"Rotkve nisu obavezno crvene", govori on u magnetofon. "Mladi radikali sebe nazivaju i rotkvama, što bi značilo da su politički crveni. Igraju se i drugim rečima, kao što su razvaljivanje, radio, raja, raketa, i 'rapavko' što u slengu Beverli Hilsa znači nezgodan tip, odbojan, socijalno neprihvatljiv. Ipak mi ovi Mladi rotkvikali ne izgledaju kao tradicionalna levica; oni samo zastupaju ovu sada modernu pobunu protiv 'života uopšte'. Ne zastupaju nikakvu radikalnu politiku menjanja društva. Dernjaju se protiv Svega-što-postoji, kao majmuni na drvetu, ali konstruktivne kritičke predloge nikad ne daju. Samo bi da uništavaju, a blagog pojma nemaju šta bi posle destrukcije novo počeli. Ukratko, oni oličavaju, samo na nešto višem stupnju artikulisanosti, najbanalnije gunđanje i zakeranje rulje. U Los Anđelesu ima takvih grupa na hiljade, a u celom svetu na milione. Mlade Rade su imali normalno detinjstvo. Rođeni su i odrasli u istom komšiluku; zato su i izabrani za predmet ove studije. Pitamo se koji je fenomen doveo do toga da se pojavi deset tako kreativnih osoba, imajući u vidu da su svih desetorica rođeni u samo sedam kuća u zoni 69—14, svi u približno isto vreme, a svi su i odgajeni zajedno, naime sve su ih stavljali zajedno u istu ogradicu na jednom pijedestalu pa ih je samo jedna majka pazila, uvek druga, naime one su se u tome smenjivale pa ih je samo jedna pazila dok su ostalih šest majki radile ono što su htele i volele, što imajući u vidu... ovaj... šta sam ono počeo? Mmm, da, imali su normalno detinjstvo, sva desetorica, išli su u istu školu, bili su dobri drugovi, stupili su u ulične bande i krvavo ratovali sa mladićima iz Vestvuda i iz drugih susednih zajednica. Svi su se, međutim, izdvojili od svoje generacije, i to intenzivnom intelektualnom radoznalošću; a onda su se sva desetorica istakli u umetničkom stvaralaštvu. Pričalo se, možda ne bez osnove, da je svoj desetorici otac bio onaj misteriozni stranac, Rejli Renesansa. To je mogućno, ali se ne može dokazati. Tad je Rejli Renesansa stanovao u porodičnoj kući gospođe Vinegan, ali je istovremeno bio neobično aktivan u čitavoj zajednici, i zapravo u čitavom Beverli Hilsu. Odakle je došao taj čovek, ko je i šta bio, i kud je nestao, ni do danas se ne zna, iako su razne državne agencije intenzivno tragale za njim. Nije imao legitimaciju niti bilo kakve druge papire, pa ipak se dugo vrzmao po ovom kraju i niko ga nije zaustavio. Možda je znao neke prljave tajne šefa ovdašnje policije, a i nekih federalnih agenata koji dejstvuju u Beverli Hilsu."

"Dve godine je živeo sa gospođom Vinegan", diktira psiholingvist dalje, "a onda je nestao. Govorka se da je napustio grad Los Anđeles, naš dobri LA, i pridružio se plemenu belih neo-Amer-lndijanaca, i to plemenu Seminala. Nego, da se vratimo na grupu 'Mladi radikali'. Oni se bune protiv očinske figure ujka Sama, koju istovremeno i vole i mrze. Reč 'ujak' je, očigledna stvar, povezana sa škotskom rečju 'unco' što znači čudan, natprirodan, neobičan, što nam kazuje da je u podsvesti ovih mladih ljudi 'otac' bio 'unco'. Svi su iz kuća gde je otac bio ili odsutan, ili vrlo slab, što je u našoj kulturi fenomen zabrinjavajuće čest. Ni ja nisam svog tatu znao... stop, ovo obriši kao irelevantno. Tuni. Dakle... 'Unco' takođe znači novosti, vesti, čime smo dokazali da su ovi nesrećni mladi ljudi nestrpljivo iščekivali povratak svojih očeva, i možda se potajno nadali pomirenju sa ujka Samom, to jest svojim očevima."

"Ujka Sam, dobro. Sam je američka skraćena varijanta imena Samjuel ili Semjuel, što dolazi od hebrejskog ***Shemu'el,*** što znači 'Božje ime'. Svi Mladi radikali su ateisti, mada su neki, a naročito Omar Runik i Čibiabos Vinegan, išli kao deca na katehizis, i to prvi u Pan-amoritsku a drugi u rimokatoličku crkvu. Pobuna mladoga Vinegana protiv Boga, i protiv KAToličke crkve, bez ikakve sumnje potiče od toga što mu je majka davala jake laksative, KATarzična sredstva, kad je kao dete imao zatvor. Takođe je sigurno mrzeo KATehizis zbog koga nije mogao da ide da se igra. Takođe je vrlo značajan traumatični incident koji mu se dogodio kad kao dete nije hteo da piški, pa su mu ugurali KATeter. Tome sasvim jasno treba dodati strah od KATakombi, KATrana, KATapulta, KATanca, KATedre, KATastrofe, KATara creva i očnog KATarakta, a o KATarkama i da ne govorimo. (O tom pišanju koje je odbio da izvodi izvestićemo daleko opširnije u posebnom naučnom radu.)"

"Ujka Sam je očinska figura, simbol Sjedinjenih Američkih država, to je jasno. Da. Ali reč *figura* govori nam o podsvesti tih mladića tako mnogo, i tako očigledno i pouzdano, da se na tome neću ni zadržavati. Istakli bismo međutim da postoji i duboka paralela sa izrazom 'evo ti figa' ili 'evo ti šipak' što možemo naći još u Danteovom *Infernu* gde jedan grešnik pokazuje Bogu šipak,što je prastari gest prkosa i nepoštovanja. Pokazuje se palcem. A palac su mogli da sisaju. Hm. Infantilni erotizam Mladih radikala?"

"Reč 'Sam' je takođe višestruko pogodna za igru reči. Sa malim slovom ona u malo izmenjenom izgovoru postaje 'sem', dakle 'izuzev' čime smo dokazali da su oni voleli da se izuzimaju iz kolektiva. Fonetski, fonemski, semiotički i semisemantički to je jedna bogata reč. Činjenica je da mladi Vinegan nije podnosio da mu se majka obraća recima 'jelenčiću moj', što postaje kristalno jasno kad znamo da na istočno-himalajskoj varijanti jednog azijskog jezika 'sambar' znači jelen sa po tri vrha na

svakom rogu. Ponavljam, SAMbar. Ujedno mali možda nije voleo da ostaje SAM. A oni trovrhi rogovi evidentno su mu simbolizovali Dokument o trojnoj revoluciju čijim pisanjem je i započelo nezadrživo kretanje ka dostignućima naše epohe. A Čib tvrdi da našu epohu silno mrzi. Ta tri vrha takođe su identični sa hrišćanskim Svetim trojstvom... oca, sina i svetoga duha. A protiv Svetog trojstva su Mladi Rade često hulili."

"Mogao bih istaći da se u ovom pogledu ova grupa razlikuje od ranije proučavanih. Ostali su grdili Boga samo ponekad, i to samo na mlake načine, u skladu sa mlakim, uistinu izbledelim, religijskim osećanjima koja preostaju u našoj civilizaciji. Jaka anti-religioznost postoji samo kad postoji i jaka religioznost. SAM takođe asocira na SAMohran SAMonikli SAMac, što dokazuje da oni nisu želeli to da budu, na SAMar, što dokazuje da nisu hteli da budu glupi kao magarci, i SAMohodni top, što ukazuje na njihov duboki, iskreni pacifizam."

"Dok smo se dosad kretali u zoni naučno dokazanih čvrstih činjenica, sledeću tezu, da ih je SAM podsećalo na petnaesto slovo hebrejske azbuke koje se zove 'sa-meh' (Sam? Eh...) moram izdvojiti kao nepouzdanu. Daleko je sigurnija teza koja uzima u obzir da je u mom izdanju, sto dvadeset osmom, Vebsterovog rečnika, petnaesto slovo engleskog alfabeta, slovo O, stavljeno u isti red sa arapskim slovom Ded što bi značilo 'dedi', 'tatica' i sa jevrejskim slovom 'mam'. Ova dvojna interkoneksija sa mrtvim i davno nestalim taticom ('Dad') i sa dominirajućom majkom ('mam') presudno je uobličila nežnu psihu mladih Mladih radikala. Međutim, na toj istoj stranici Vebsterovog rečnika, gde su u uspravnim kolonama navedene mnoge azbuke sveta, na petnaestom mestu bilo je grčko slovo 'Omikron'. Nisam u stanju da odmah objasnim naučni značaj ovog otkrića. Ali, dajte mi malo vremena; ovo je ozbiljno naučno istraživanje po pravilima moderne psihologije i psihoanalize, pa se ne može izvući zaključak tek tako začas, iz dupeta."

"Omikron, dakle. Malo slovo 'o'! Malo slovo 'Omikron' imalo je i kod starih Grka, kao i u modernoj latinici, jajast oblik. A to je oblik očevog spermatozoida, kad ga majčina jajna ćelija oplodi? Dal' će tako biti? Oblik materice, možda? U svakom slučaju, to je bazični oblik moderne arhitekture.

"Bio je čuven Sam Hil; tako su naši stari ublaženo, eufemizmom, nagoveštavali 'hel', pakao. Ujka Sam je mladima Sam-helovski rđav otac? Bolje ovo obriši, Tuni. Ovi visoko obrazovani mladi ljudi su možda čitajući naišli na tu starinsku frazu, a možda i nisu. Ne može se dokazati. Neću da unesem ni jednu jedinu tvrdnju zbog koje bih mogao da ispadnem smešan."

"Da vidimo nešto čvršće. Samisen. To je japanski muzički instrument sa ***tri*** žice. Opet nalećemo na taj Dokument o trojnoj revoluciji, i na Sveto trojstvo. Otac, sin i sveti duh. Majka je tu sasvim prezrena figura, nema je uopšte. Zašto uz svetog duha nije i sveta duhovita? Dobro, možda ne preterujmo. Briši i ovo, Tuni."

"Samisen. Možda 'sin Sama'? To nas, prirodno, vodi do Samsona, koji je potegao i srušio hram Filistinaca na sebe i na Filistince. Ovi klinci provaljuju da će nešto slično da učine u ovom društvu. He-he. Nisam ni ja bio mnogo drukčiji kad sam bio njihovih godina, pre nego što sam sazreo. Ovu poslednju primedbu briši, Tuni."

"Samovar. Ruska reč koja znači, u bukvalnom prevodu, 'kotao koji ključa sam'. Nema sumnje da naši Mladi racike ključaju od revolucionarnog entuzijazma. Ipak duboko u njihovim uznemirenim psihama leži saznanje da mogu samo da prdnu u čabar; da je ujka Sam njihova večno-voleća večna Mama-Tata, koja nad njima iskreno bdije. Ali oni sebe prinuđuju da ga mrze, otud njihovo samoključanje." "Za mladu pastrmku se kaže 'samlet'. Kuvana pastrmka je žućkasto-rozikasta ili bledo ružičasta, što znači da su ovi u svojoj podsvesti politički crveni. Sebe identifikuju sa kuvanom mladom pastrmkom: sagledavaju društvenu zajednicu koja ih okružuje kao ogromni ekonom-lonac, onaj pod pritiskom."

"A1' sam ožrdao govnor, a? Hoću reći, održao govor. E, Tuni, ti ovo stavi u makinu da se prekuca, izbaci šta treba, i onako, znaš već, malo *stegni* izlaganje, pa pošalji šefu. Mora idem. Kasnim na ručak kod Mame, a ona se veoma uznemiri i potrese ako ne stignem u minut tačno."

"Aj-aj, post-skriptum, P. S. Preporučujem da naši agenti pažljivo motre na mladog Vinegana. Njegovi ortaci svoj psihički natpritisak pare izduvavaju kroz brbljanje i pijančenje, ali ovaj tip je iznenada promenio svoj dnevni režim ponašanja. Dugo ćuti, odustao je od pušenja, alkohola i seksa."

BOGAĆENJE PUTEM RADA NIJE DRUŠTVENO ŠTETNO

— čak ni u ovoj ludnici danas. Vlast nema šta da zameri, bar ne javno, ako građanin otvori privatni kafić, s tim da prvo plaća, plaća i naplaća se za sve moguće dozvole i papire, položi sve kvalifikacije i ispite, položi sve obavezne društvene depozite, i dobro podmiti lokalne političke budžovane i šefa policije. Pošto za kafiće nema namenskih zgrada, a nema ni velikih poslovnih prostorija za iznajmljivanje, vlasnici kafića adaptiraju neki budžak u sopstvenoj stambenoj zgradi. Zar nije tako?

Čibova omiljena kafaničica je "Privatna vasiona", ponajpre zato što radi skroz ilegalno. Naime, Dionisius Gobrinus je uvideo da nikad neće moći da prokrči sebi put kroz sve administrativne prepreke, birokratske trke sa preponama, činovničke bodljikave žice i državne nagazne mine, pa je jednostavno odustao od pokušaja da dobije dozvolu za otvaranje kafića.

Ime svoje firmice napisao je otvoreno, iznad matematičkih jednačina koje su od ranije krasile fasadu njegove kuće. (Bio je profesor matematike u zoni U 14 Beverli Hilsa, zvao se Al-Kvarišmi Dekart Lobačevski, pa je podneo ostavku i promenio ime.) Adaptirao je atrijum i nekoliko spavaćih soba za pijančenje i lumpovanje. Egipćani kod njega ne dolaze, zato što su po zidovima naškrabane antiegipatske parole, kao "A bas, Abu", "Ua sfinga", "Pamtimo Crveno more — mi ćemo vratiti!", "Profeta vam se pali na kamile" i slično. Nije bitno što su mnogi od tih gostiju po krvi dobrim delom, možda i preko 50% Egipćani, i što pišući takve stvari vređaju sopstvene pradedove, dedove i očeve; asimilirali su se u beverlihilsovski pogled na svet, i to sto posto. Tako to ide u carstvu ljudskom.

Gobrinus je jedna zdepasta kocka od čoveka. Stoji iza šanka. I šank je kockast: to je Gobrinusov način da protestvuje protiv ovoidnog društva. Iznad krčmareve glave je veliki natpis:

KO TEBE OTROVOM TI NJEGA HLEBOM

Gobrinus je mnogo puta objašnjavao ovu igru reči, ali ga mnogi gosti nisu razumeli. Ukratko rečeno, bio je jednom jedan matematičar koji se zvao Otrov (Poizon), čija je teorija frekventne distribucije bila dobra aproksimacija binomijalne distribucije za slučajeve kad je broj pokušaja veliki a verovatnoća uspeha u bilo kom pojedinačnom pokušaju mala. E, kad se mušterija toliko napije da su minimalni izgledi da će podneti još jednu jedinu čašicu bez roknjavanja pod astal, Gobrinus ga izbaci naglavce, drmne ga nožurdom u dupe, i uzvikne par puta: "Poisson! Poisson!"

Za heksagonalnim stolom sede Čibovi prijatelji, Mladi radikali; pozdravljaju ga. I ne znaju da njihove reči imaju mnogo sličnosti sa načinom kako je društveni psiholingvista ocenio nedavne promene u njegovom ponašanju:

"Čiboslave, šta si nam se toliko učibio u poslednje vreme? Šta to čibuješ da mi ne vidimo? Tu se nešto čibasto kuva!"

Pozdravlja ga i madam Trismegista, koja sedi za stočićem na kome je naslikana, preko čitave gornje površine, Solomonova zvezda iliti jevrejski šestougaoni znak. Ta

je ženska uspela da se već dve godine održi kao Gobrinusova supruga, što je rekord. Metod: saopštila mu je da će ga izbosti nožem ako pokuša da je napusti. Nije samo to: on živi u uverenju da ona tim svojim kartama, koje stalno meša, može da utiče na njegovu sudbinu. U ovom dobu prosvećenosti, proroci i astrolozi obrću bolji biznis nego ikad. Dok nauka gura napred, neznanje i praznoverje galopiraju oko njenih bokova i ujedaju nauku za sapi velikim mračnim zubima.

Gobrinus, iako je doktor nauka i prema tome držatelj buktinje znanja (bar do nedavno), ne veruje u Boga, ali veruje da se zvezde koje kontrolišu njegovu sudbinu primiču nekoj zloj konjunkciji. Čudnom logikom, on izlazi na zaključak da karte njegove žene mogu da upravljaju zvezdama; pojma nema da je čitanje ili gatanje sudbine iz karata jedno, a astrologija nešto sasvim drugo. Zato ostaje sa svojom gatalicom.

Šta bi se drugo moglo i očekivati od čoveka koji je tvrdio da je univerzum asimetričan?

Čib odmahuje rukom u znak pozdrava gospođi Trismegisti, i produžuje do sledećeg stola. Tu sedi.

TIPIČPIČNA TIN-DAJKA

čije je ime Benediktina. Benediktina Serinus Melba. Visoka je, vitka, ima uzane kukove i duge noge kao stvorene za brenovanje, ali i ogromne grudi, opet, kao prava brena. Njena je kosa, crna kao zenica oka njenog, rastavljena razdeljkom na sredini, i prilepljena parfimisanim sprejom za lobanju; zatim upletena u dve duge pletenice. Pletenice padaju do njenih ramena, idu napred, pa ih pod grlom spaja zlatni broš. Počev od tog broša, koji ima oblik muzičke note, pletenice se opet razdvajaju, svaka obuhvata po jednu dojku, pa ih ispod dojki spaja novi broš; onda pletenice kreću levo i desno, obuhvataju njeno telo, iza leđa ih spaja novi broš, a onda one izlaze napred, na njen stomačić. Tu ih spaja četvrti i poslednji broš. Odatle one idu raspletene, kao dvojni crni vodopad, preko prednjeg dela njene zvonaste suknje.

Facu je debelo namazačila zelenom i akvamarin bojom, i ukrasila četvorolisno-detelinskim znakom lepote i jednim topazom. Ima žuti brushalter sa veštačkim roze bradavicama napred; sa brushaltera vise resice i trakice. Ispod toga, oko struka joj je polukorset od blistavo-zelene materije sa crnim rozetama. Ali korset je napola skriven jednom žičanom strukturom koja je pokrivena svetlucavim ružičastim romboidno-izprošivenim materijalom. Ova žičana struktura se produžuje unazad, gde

formira nešto nalik na zadnji deo avionskog trupa ili na zadnji deo ptičjeg tela; tu je struktura ukrašena dugim veštačkim grimiznim i žutim perima.

Sve do stopala, tačnije do nožnih članaka, nadima se prozračna suknja. Ta suknja baš nimalo ne skriva sve ono ispod, a naime: pojas za čarape, prugasto žut-i-tamno-zelen, ukrašen čipkom; bele butine devojačke; crne mrežaste duge čarape sa zelenim časovnicima u vidu muzičkih nota; preko toga navučene gaćice. Cipele su joj svetlo-plave sa topaznim visokim štiklicama.

Benediktina treba ovako kostimirana da nastupi na Narodnom festivalu folk muzike, to jest da peva. Jedino nedostaje njen pevački šešir. Međutim, ona je danas došla ovde sa namerom da se požali, između ostalog, da ju je Čib prinudio da svoj nastup otkaže, te da je time Čib u zametku ugušio njenu veličanstvenu karijeru koju je mogla ostvariti.

Još pet devojaka sedi s njom. Sve imaju između šesnaest i dvadeset jedne godine. Sve piju piće zvano Pi (ili samo P, skraćeno od "potpuno poblesaviti").

"Da popričamo nasamo, Benika?" otpočinje Čib.

"A za zbog na primer zašto?" odvaljuje ona divnim kontraaltom sa groznim naglaskom.

"Dovela si me ovde samo da bi napravila javnu scenu", kaže Čib.

"Tako ti boga, a kakva druga scena postoji?" Njen glas se uzdiže ka vrištanju. "Vidi ga! Gledaj ga! Oće da me odvede nekud samu!"

Tek sad on shvata da se ona boji da se suoči s njim nasamo. Ne samo to: ona nije sposobna da bude sama. Sad mu je jasno zašto je insistirala da vrata spavaće sobe budu otvorena tako da njena prijateljica Bela, u susednoj sobi, može da čuje a i da priskoči ako zatreba.

"Obeć'o si da ćeš samo prstom!" urla ona sad. Pokazuje na svoj stomačić, koji je već počeo pomalo da se zaokrugljuje. "Dobiću bebu! Pokvarenjaku jedan, a kako si samo umeo da sereš da ćeš samo prstom! Bolesniku jedan!"

"Uopšte nije tako", kaže Čib. "Rekla si mi da mogu, da je sve u redu, zato što me voliš."

"Voli! Voli! volino jedna! Otkud znam šta sam pričala, bio si me napalio! Al' sigurno nisam rekla da mi ga mož' zaglaviš! To nikad ne bi' rekla, nikad! A onda šta

si uradio! ***Šta*** si uradio! Nedelju dana nisam mogla hodam k'o što se hoda, divljaku jedan poludeli!"

Čib se preznojava. Sem zvukova Betovenove Pastoralne koji izviru iz fidoa, u prostoriji se ne čuje nikakav drugi zvuk. Njegovi prijatelji se smeškaju od uva do uva. Gobrinus okrenuo leđa i pije skoč. Madam Trismegista preseca karte, zatim prdne, što je posledica plamene konjunkcije piva i belog luka. Ženske koje su sa Benediktinom, gledaju ili u svoje mandarinski duge fluorescentne nokte, ili u Čiba. Između Benediktine i tih devojaka nema, bar u pogledu stupnja indigniranosti i povređenosti, nikakve razlike.

"Pilule ne mogu da uzimam", kaže ona. "Od njih me ospe koprivnjača, bole me oči, a poremete mi se i gosti iz Crvenke to jest menstruacija! To dobro znaš! A one mehaničke materice ne podnosim! Sem toga slagao si, rek'o si mi da ***ti*** redovno uzimaš pilule!"

Čibu je jasno da ona sama sebi protivreči,ali pokušavati sada sa nekim logičnostima bilo bi prilično beskorisno. Besna je zato što je trudna; nimalo joj ne odgovara da baš sad ide na jednu tako nezgodnu stvar kao što je abortus; zato je gladna osvete.

E, ali kako, *kako* je mogla da zatrudni one noći, pita se Čib; kako? Ni najplodnija žena na svetu ne bi mogla tako da zatrudni. Znači da je zaglavila noć-dve ranije, ili noć-dve kasnije. Ipak, ona se kune da je zaglavila baš one noći kad je on njoj bio

VITEZ OD RASPLAMSALOG TUČKA

ili

PENA ZA SVA VREMENA

"Ne, ne!" vikala je tad Benediktina. Radnju su upravo bili uradili.

"Što da ne?" kaže Čib. "Volim te. Hoću da se oženim s tobom."

Benediktina vrišti, a iz druge prostorije joj se odaziva njena prijateljica Bela, dernjavom: "Šta je? Šta ste uradili?"

Benediktina ne odgovara. Izvan sebe je od besa; trese se kao da ju je uhvatila groznica; grabi da izađe iz kreveta, odguruje Čiba u stranu, istrčava. Juri u manju

jajastu prostoriju, kupatilo, koje je u jednom kraju veće jajaste prostorije, njene spavaće sobe. On, za njom.

"Nadam se da ne misliš da uradiš ono što ja mislim da misliš da uradiš?..." kaže on.

Benediktina ječi: "Podli i pokvareni kučkin sine!"

U kupatilu, ona povlači nadole jedan deo zida, koji se time otvara, pretvara u horizontalnu policu. Na polici su, u uspravljenom položaju, mnogi kontejneri sa sprejovima; svaki ima namagnetisano dno, zbog čega je čvrsto prilepljen za policu.

Ona grabi dugi, tanki kontejner sa spermatocidom; čučne, zavlači ga. Pritiska dugme koje se kod ovog spreja ne nalazi pri vrhu nego pri samom dnu konzerve. Čuje se jedan zvuk: spermousmrćujuća pena počela je da izlazi,uz šištanje koje se probija i kroz poprilični sloj mesa koji sad obavija vrh konzerve.

Čib je jedan momenat paralizovan. Onda počinje da riče.

Benediktina se dernja: "Da me nisi pipnuo, rapavko jedan!"

Kroz vrata kupatila čuje se Belino bojažljivo: "Beni, jel' sve u redu?

"Sad ću ja nju u redu!" Čib, plućima poput kovačkog meha.

Baca se napred i grabi sa police konzervu tempoksi-lepka. Taj lepak Benediktina koristi da pričvrsti svoje perike sebi na glavu; to je lepak koji će nepopustljivo držati sve na svetu.i to zauvek, sve dok ga neko ne omekša jednim određenim defiksativom.

I Benediktina i Bela zaprepašćene uzvikuju: on je Benediktinu podigao u naručje pa stavio poleđuške na pod kupatila. Ona se koprca i bori, ali prekasno: već mu je pošlo za rukom da naštrca taj lepak preko konzerve spermatocida, onako zaglavljene, a i preko okolne kože i okolnih dlaka.

"Šta mi to radiš!" dernja se ona.

On pritiskom prsta namešta dugme pri dnu konzerve spermatocida na poziciju "svom snagom", i tek tad lije lepak preko tog mesta i preko dna konzerve. Ona se bacaka, ali on ju je pritisnuo i sputao joj ruke, tako da ona ne može ništa. Lepak se stvrdnjava preko konzerve. Čib u sebi broji do trideset, pa onda još jednom do trideset, da bi lepak bio sasvim sigurno suv kao barut. Tad je pušta.

Pena u ogromnim količinama izbija iz njenih prepona, širi se poput belih oblaka niz njene noge i po čitavom podu. Tečnost unutra je pod ogromnim pritiskom, a sabijena je u neuništivu, neprobušivu konzervu.U pitanju je pena koja ima tu osobinu da se u dodiru sa vazduhom neizmerno nadima.

Čib uzima konzervu defiksativa sa police i stiska je u ruci: rešen je da joj ne dopusti da se te konzerve domogne. Benediktina skače i zamahuje da ga tresne. Smejući se kao hijena u šatoru ispunjenom azot-oksidom, Čib parira (blokira) taj udarac, zatim je odguruje od sebe. Ona se okližnjava na penu koja je sad do članaka duboka, i kliza se na butinama sve do hodnika svog stana; konzerva lupka.

Ustaje na noge, i tek tad u potpunosti shvata šta je Čib uradio. Njen vrisak dostiže nove visine. Ona skakuće u krug i pokušava da iščupa konzervu, ali jedini rezultat su još jači vriskovi, jer svaki pokušaj čupanja boli. Onda iz okreta pokušava da potrči, ali se okližnjava, naleće na Belu, obe napuštaju blizinu spavaće sobe, skijajući se po peni, praveći pri tom jedan zajednički poluokret. Pena ne da izbija, nego potapa stan, tako da njih dve izgledaju kao Venera i njena pratilja u momentu izlaska iz penušavih talasa kiparskog dela Sredozemnog mora.

Benediktina odguruje Belu od sebe, pri čemu delići njene kože ostaju pod Belinim dugim, oštrim noktima. Bela leti unatraške nazad ka spavaćoj sobi i Čibu. Izgleda kao početnik u klizanju na ledu koji se bori da povrati ravnotežu. Ne uspeva, nego proleće mimo Čiba, zakukavajući, na leđima, sa rukama i nogama u vazduhu.

Čib se pip-pažljivo klizucka stopalima preko spavaće sobe. Zastaje kraj kreveta da pokupi svoju odeću. Ali ne gubi vreme da se sad oblači; smatra da je mudrije prvo otperjati. Izlazi super-pažljivo u hodnik, upravo na vreme da vidi Benediktinu kako zalazi četvoronoške u dnevnu sobu, mimo jednog od onih stubova koji, podržavajući harmonikaste zidove između sebe, odvajaju hodnik od dnevne sobe. Njeni roditelji, dvoje sredovečnih slonova, još sede pred fido-ekranom, još stiskaju konzerve piva u rukama, drhte, otvorenih usta.

Čib ni "laku noć" da im kaže, nego odmiče ka izlaznim vratima. Ali onda njegov pogled pada na fido-ekran, i on shvata da su njeni roditelji prebacili sa EXT na INT i aktivirali fidokameru u Benediktininoj spavaćoj sobi. Mama i tata su gledali Čiba i svoju kćerku, i da se, štaviše, primetiti, po tatinom još-ne-splasnulom stanju, da ga je taj šou uzbudio, više nego išta što bi se moglo dobiti na spoljnim programima, izvan kuće.

"Virili ste, a, kopilani jedni!" urla Čib.

Benediktina je dospela do njih, stala na noge, sad nešto muca, plače, pokazuje prstom čas njega, čas konzervu. Posle Čibovog urlauka, roditelji počinju da se dižu iz svojih fotelja kao levijatani iz morskih dubina. Benediktina se okreće i juri ka njemu, ruku ispruženih, dugih noktiju povijenih, lica Meduzinog. Talasi se šire kroz penu; stvara ih pomodrela veštica u sadejstvu sa svojim zapenušenim roditeljima.

Čib naleće na jedan stub, odbija se i kliza se u drugom pravcu, ali pri tom manevru ne može da spreči svoj poluokret. Ravnotežu, ipak, zadržava. Mamica i tatica su popadali, i to sa takvim treskanjem da je ova solidna zgrada zadrhtala. Sad ustaju, kolutaju očima i riču kao dva nilska konja koji izranjaju ka površini. Jurišaju na njega, ali iz dva pravca. Mama vrišti, na njenom licu se vide, ispod silnih naslaga slanine, Benediktinine crte. Tata s jedne strane, mama s druge, a put ka izlazu blokira Benediktina koja se uhvatila za jedan stub da ne padne.

Čib naleće na zid hodnika, i to na mestu gde pene još nema. Benediktina prosto leti, samo što ga nije zgrabila. On se baca naglavačke u stranu, kotrlja se preko poda, vraća se u dnevnu sobu. Mama i tata susreću se zato što se njihove putanje seku - Sudar divova. Titanik i ledeni breg sudbinski se susreću, i oba tonu, i to ubrzano. Klizaju se po podu, i to potrbuške, na nosu, prema Benediktini. Ona odskače visoko u vazduh i preliva ih penom dok proleću ispod nje.

Sad je već evidentno da su istinite vladine tvrdnje da svaka takva konzerva sadrži količinu spermocida dovoljnu za 40.000 doza, to jest za 40.000 kopulacija. Pena je već prekrila sve unaokolo, negde duboka do članaka, a negde i do kolena. Nove količine naviru nesmanjenom snagom.

Bela se nekako našla na podu atrijuma, na leđima, sa glavom zabijenom u harmonikasti zid.

Čib se polako diže na noge, jedan čas okleva, kolena povijenih, spreman da u slučaju opasnosti odskoči u stranu; nada se da to neće morati, zato što bi se u tom slučaju neizbežno okliznuo i srušio.

"Ne miči se, mizerni kučkin sine!" urla tata. "Ubiću te! Ne možeš ti nešto ovako da uradiš mojoj kćerci!"

Čib ga gleda kako se prevrće i bori kao kit u burnom moru. Opet, stenjući, tata pada, kao da ga je pogodio harpun. Mama ne uspeva ništa bolje.

Videći da je put do izlaza slobodan, pošto se Benediktina negde izgubila, Čib se kliza do izlaza. Dospeva na prostor ispred samih ulaznih vrata; tu nema pene. Još

momenat i biće napolju. Odelo mu je prebačeno preko ruke, konzerva sa defiksativnim sprejem mu je u šaci.

Benediktina izvikuje njegovo ime, zove ga. On se okreće i vidi je kako se kliza iz zone kuhinje, ka njemu. U ruci drži visoku čašu. Nije mu jasno šta će joj to. Nije verovatno da je naumila da mu ponudi čašu pića.

Ona naleće na suvi region i zato pada na nos. Ipak, u poslednjem trenutku ona uspeva da prospe sadržinu čaše tačno na metu.

Čib vrišti: ključala voda pljusnula je na izvesno mesto. To boli kao obrezivanje bez anestezije.

Benediktina je na podu, ali se smeje. Čib skakuće unaokolo jaučući; ispadaju mu iz ruku i odeća i konzerva defiksanta; šakama stiska ošureno mesto. Najzad je opet u stanju da se kontroliše. Grabi Benediktinu za zglavak desne ruke i odvlači je na ulice Beverli Hilsa. Noć je, ali ulicama se kreće mnogo sveta, kao po korzou. Mnogi polaze za ovim parom. Čib se zaustavlja tek kod jezera. Uskače u vodu da ohladi svoju opeklinu. Benediktina, za njim.

Kasnije, kad su Benediktina i Čib ispuzali iz jezera i pobegli kućama, raja ima o čemu da priča. Narod još dugo ostaje na tom mestu, u smehu i priči. Gradska čistoća se angažuje da skupi penu sa površine jezera i sa ulica.

"Tako me je odralo da mesec dana nisam mogla da hodam!" vrišti Benediktina u "Privatnoj vasioni".

"Ali tako nešto ti je fasovalo", kaže Čib. "Nemaš prava da se žališ. Rekla si da želiš moju bebu. To si rekla najozbiljnije."

"Verovatno sam bila poludela!" kaže Benediktina. "Ne, nisam! Lažeš! Nikad nisam rekla ništa slično! Silovao si me!"

"Ja nikad nikog ne bih silom", kaže Čib. "Ti to znaš. I ajde ne tupi više. Ti si slobodna građanka, i pristala si slobodno. Imaš svoju slobodnu volju."

Omar Runik, pesnik, ustaje sa svoje stolice. On je visok, mršav mladić, kože crveno-bronzane, orlovska nosa, vrlo debelih crvenih usana. Njegova sitno ukovrdžana kosa silno je narasla; on ju je iskresao u oblik broda kitolovca ***Pekvod,*** onog slavnog broda kojim su ludi kapetan Ahab, njegova luda posada, i putnik koji je jedini preživeo, zvani Išmael, gonili belog kita Mobi Dika. Ova frizura, za razliku od

drugih frizura, ima pramac, trup i krmu, tri jarbola, jedra, pa čak i čamac za spašavanje okačen o dve poprečne grede.

Pljesnuvši šakama, Omar Runik kaže: "Bravo! Evo filozofa! Hoćemo slobodnu volju; slobodu da tražimo večne istine, ako ih ima, ili smrt i prokletstvo! Ispiću ovu čašu za slobodu volje! Nazdravimo, gospodo! Listajte, Mladi radikali, u slavu našeg vođe!"

Tako počinje

SUPER FRKA I ZBRKA

Oglašava se madam Trismegista. "Čib, da ti očitam budućnost! Pogledajmo šta će nam zvezde reći kroz karte!"

On seda za njen sto, a njegovi prijatelji se guraju da vide.

"O-kej, madam. Kažite mi kako da se izvučem iz ove gužve?"

Ona meša, seče, okreće gornju kartu.

"Iiisuse! Kec!... Predstoji ti dug put."

"Egipat!" uzvikuje Ruso Crveni Jastreb. "O, ne, ti ne želiš tamo da ideš, Čib! Pođi sa mnom u doline gde bufali lutaju i..."

Okreće se sledeća karta.

"Uskoro ćeš sresti mladu, prelepu crnku."

"Prokletu Arapkinju! O, ne, Čib, reci mi da to nije istina!"

"Uskoro ćeš steći veliku slavu."

"Čib će dobiti stipendiju!"

"I ako dobijem stipendiju, onda, naravno, neću morati u Egipat", kaže Čib. "Svako poštovanje vama, madam Trismegista, ali, puni ste govana."

"Ne podsmevaj se, mladi čoveče. Nisam ja kompjuter. Ja sam samo u rezonanciji sa spektrom psihovibracija."

Novi okret karte: flip! "Zapašćeš u veliku opasnost, i fizičku i moralnu."

"Pa to mi se dešava najmanje po jedanput svakog dana", kaže Čib.

Flip.

"Jedan čovek koga poznaješ umreće dvaput."

Čib pobledi kao kreč, sabira se i kaže, "Kukavica umire hiljadu puta."

"Putovaćeš kroz vreme i vratićeš se u prošlost."

"Ka-ZUUUM!" kaže Crveni Jastreb. "Madam, danas ste se odigli na veću visinu nego ikad. Oprez! Od dizanja psihičkih tereta možete dobiti psiho-kilu,pa ćete onda morati da nosite ektoplazmički pojas ispod stomaka!"

"Podsmevajte se ako hoćete, vi, zadnjice", kaže madam. "Ali nije ovaj svet jedini svet. Karte ne lažu, ne kad ih ja delim."

"Gobrinuse!" poziva Čib. "Još jednu kriglu piva za madam!"

Mladi radikali se vraćaju za svoj sto. Taj sto nema nijednu nogu; to je samo disk, a u vazduhu ga drži gravitonsko polje. Benediktina zuri u njih, pa se skuplja u zbijenu grupu sa ostalim ženskama u svojoj bandi; dogovaraju se. Za obližnjim stolom sedi Pinkerton Legrand, agent službe unutrašnjih poslova. On se trudi da uvek bude okrenut prema njima tako da fido-kamera skrivena ispod njegovog jednostrano-providnog odela može neprestano da ih snima.Oni svi znaju da on to radi. On zna da oni znaju i svojim šefovima je to javio. Videći da ulazi Falko Acipiter, agent Legrand se mršti: on ne voli da se u njegov slučaj petljaju agenti iz druge strukture.

Acipiter na Legranda ne baca ni jedan jedini pogled. Naručuje lonče čaja. Onda kobajagi ubacuje u lonče pilulu koja u kombinaciji sa taninskom kiselinom daje faktor P.

Ruso Crveni Jastreb prvo namiguje Čibu, a onda kaže, "Znači ti misliš da je mogućno paralizovati čitav Los Andjeles pomoću samo jedne bombe?"

"Tri bombe!" kaže Čib glasno, tako glasno da Legrandov fido svakako mora da zabeleži te reči. "Ako jednu ispalimo ispod kompjuterske kontrolne konzole fabrike za desalinizaciju vode, drugu bombu ispod rezervne konzole istog tipa, a treću bombu u čvornoj tački one velike cevi koja nosi desalinizovanu vodu do rezervoara na dvadesetom nivou..."

Pinkerton Legrand je pobledeo. Ispija sav preostali viski u svojoj čaši, hitno naručuje sledeću čašu. To, iako dobro zna da je već suviše cirknuo. Rukom pritiska pločicu na svojoj fido kameri: radio-talasi već nose uzbunu tripl-A prioriteta u glavni

štab službe bezbednosti. Tamo se pale i počinju da trepću crvena svetla; jedan gong odzvanja sve iznova, silovito; šef se budi tako naglo, da pada sa svoje fotelje.

I Acipiter to čuje, ali sedi krut, mračan, umračen u misli, kao dioritna statua faraonskog sokola. On je monomanijak. Neće ga sa njegovog puta skrenuti ni ti razgovori o potapanju celog Los Andjelesa, pa sve i da iza njih stoji istinska rešenost na akciju. On je dedici na tragu, a ovde je došao samo zato što se nada da Čiba iskoristi kao ključ za kuću. Jedan "miš", misli on (za njega je svaki kriminalac "miš"), jedan "miš" će otrčati u rupu drugog miša.

"Kad stupamo u akciju?" pita Huga Vels—Erb Hajnsterberi, spisateljica naučne fantastike.

"Kroz otprilike tri nedelje", kaže Čib.

U glavnom štabu, šef proklinje Legranda što ga je probudio. Hiljade mladih ljudi i žena na sve strane ponašaju se tako: ispuštaju višak pare iz svojih kotlova izmišljajući kojekakve zavere za uništenje, ubistvo, pobunu. Šefu nije jasno zašto ta mlada bagra tako priča, kad im se sve daje džabe. Kad bi šef mogao da postupi po svome, ponabijao bi to sve u zatvor, pa bi ih pošutirao i ispendrečio malo, a možda i malo više nego malo.

"Posle te akcije, bežimo u slobodnu prirodu" kaže Crveni Jastreb. Oči mu sijaju vlažno. "Kažem vam, momci, najbolja je stvar biti slobodan čovek u slobodnoj prirodi. U šumi. Tamo si stvarno individua, a ne pripadnik bezličnog nakota."

Crveni Jastreb stvarno veruje u ovu zaveru da se Los Anđeles uništi. Srećan je sada, zato što je (mada to ne priznaje) u šumi osećao nedostatak intelektualnog društva. Drugi divljaci mogu da čuju kuju na sto metara, da primete žunju u žbunju.ali su skroz gluvi za mora Kjerkegora, za zveket Beketa, za atrofije filozofije, za njakanje Ničea.

"Nepismene svinje!" kaže on glasno. Ostali kažu, "Šta?"

"Ništa. Čujte, dečki, morate shvatit koliko je to prekrasno. Pa bili ste u odredima WNRCC."

"Ja sam bio u **4**—F", kaže Omar Runik. "Od sena sam dobio alergiju."

"Ja sam tad radio svoj drugi magistarski rad", kaže Gibon Tacitus.

"A, ja sam bio u WNRCC bandi", kaže Sibelius Amadeus Jehudi, "ali u muzičkoj bandi. Mi smo iz zgrada izlazili samo kad smo svirali po logorima, što nije bilo često."

"Čib, ti si bio u Odredima. Dopalo ti se, zar ne?"

Čib klima glavom, ali dodaje; "Kad živiš kao neo-Amer-Indijanac, ceo celcijati dan ti treba samo da uradiš sve što je potrebno da bi preživeo. Kad bih slikao? A ako bih i našao vreme za slikanje, ko bi moje slike video? Sem toga, to nije život za žene i bebe."

Crveni Jastreb gleda uvređeno, i naručuje viski mešan sa pićem "P". Pinkerton Legrand ne bi da prekine prisluškivanje, ali ne može više da izdrži pritisak u svojoj bešici. On kreće prema prostoriji koja je svim gostima potrebna.

Crveni Jastreb, koji je gadno raspoložen zato što su ga odbili, ispruža nogu. Legrand se sapliće, ostaje na nogama, tetura napred. Benediktina ispruža nogu. Legrand pada na nos. I nema više nikakvog razloga da ide u pisoar, sem eventualno da se priopere.

Svi se, sem Legranda i Acipitera, smeju. Legrand skače na noge, stiskajući pesnice. Benediktina ga ignoriše i kreće na Čiba, okružena jatom svojih prijateljica. Čib se koči. Ona kaže: "Kopile jedno perverzno! Rekao si mi da ćeš samo prstom!"

"Postaješ monotona", kaže Čib. "Pravo pitanje glasi, šta će biti sa bebom?"

"To te se ne tiče", kaže Benediktina. "Uostalom ko ti kaže da je tvoje!"

"Baš bi mi laknulo", kaže Čib, "ako to dete nije moje. Svejedno, treba da poštujemo i bebino mišljenje. Bebac možda hoće da živi... čak i sa takvom majkom."

"Ovo bedno što mi živimo nije život", uzvikuje ona.

"Učiniću bebcu uslugu. Idem u bolnicu da ga se otarasim. A ti, zbog tebe ću morati da propustim životnu šansu na Folk festivalu! Tamo će biti menadžeri iz svih krajeva, a ja neću imati prilike da pevam za njih!"

"Aj' nemoj da lažeš", veli Čib. "Obučena si za pevanje."

Njeno lice crveni, oči joj se šire, nozdrve takođe.

"Pokvario si mi zabavu!" Potom ona viče: "Hej, narode, da čujete nešto ludo! Ovaj veliki umetnik, ova muškarčina, ovaj Čib božanstveni, ne mož' da digne ni na koju foru sem na pušenje!"

Čibovi prijatelji se zgledaju. Što se dere ova? Šta je to pa rekla, a što nisu svi odavno znali?

Iz dedicinih Privatnih pražnjenja: *"Neke odlike Panamoritske religije, i to baš one odlike koje su izazivale toliko gađenje i zgražanje u dvadeset prvom veku, postale su svakodnevica ovih modernih vremena. Ljubav, ljubav, ljubav, fizička i duhovna! Nije dovoljno da svoju decu samo zagrlite i poljubite. Međutim, oralna stimulacija infantskih genitalija od strane roditelja i dece rezultirala je nekim čudnovatim novim uslovnim refleksima. Mogao bih o ovom aspektu života u pedesetim godinama dvadeset drugog veka, da napišem knjigu, a verovatno ću je i napisati."*

Legrand izlazi iz toaleta. Benediktina zapucava jednu dobru šamarčinu Čibu. Onda Čib njoj opaljuje jedan još bolji aplauz. Gobrinus diže pokretnu sekciju svog bara i kroz nastali prolaz istrčava vičući: "Poisson! Poisson!"

Sudara se sa Legrandom, koji naleće na Belu, koja vrišti, izvija se tajfun-munjevito, i odvaljuje šamar Legrandu, a ovaj njoj. Benediktina prosipa čašu pića "P" Čibu u lice. On urla, skače i zamahnjuje pesnicom. Benediktina eskivira saginjanjem, i pesnica preleće preko njenog ramena i zabija se njenoj drugarici u prsa.

Crveni Jastreb skače na sto i dernja se: "Mi risovi, mačorčine, pola aligatori..."

Taj sto nema noge nego se održava gravitonskim poljem; polje ne može da izdrži toliko opterećenje, ploča stola se savija na jednu stranu i baca ga, kao katapult, među devojke; opšte padanje i valjanje. One ujedaju i grebu Crvenog Jastreba, a Benediktina pronalazi njegove testise i stiska jako. On vrišti, izvija se, i nogama odbacuje Benediktinu na sto. Taj sto, tek što je povratio ravnotežu, opet pod teretom gubi visinu i poziciju, i baca Benediktinu na drugu stranu. Legrand, koji je na vrhovima prstiju tipitupao u pravcu izlaza, pada, i u susretu sa nečijim kolenom gubi pet-šest prednjih zuba. Pijuckajući red krvi red zuba, on skače na noge i odvaljuje pesnicom jednog nedužnog posmatrača.

Gobrinus ispaljuje iz jednog velikog pištolja projektil koji se zove "Veri" i koji daje super-jako svetlo. Ideja je da tabadžije budu zaslepljeni i onda, dok im se vid polako vraća, da se opasulje i smire. Projektilčić lebdi u vazduhu i sija kao

MLATLEJEMSKA ZVEZDA

Šef policije razgovara putem fido-telefona sa građaninom u javnoj govornici. Tip je isključio sliku i trudi se da izmeni glas. "Oni tamo u 'Privatnoj vasioni' se usraše od batina."

Šef stenje. Festival tek počeo, a rulja već divlja.

"Hvala. Momci će uskoro stići. Kako se zovete? Rado bih vas predložio za Građansku medalju."

"Šta! Pa da i mene isprekantaju! Nisam ja potkazivač; samo vršim svoju dužnost. Sem toga idu mi na jetru i taj Gobrinus i ti njegovi gosti. To su teške snobčine."

Šef izdaje naređenje odredu za gušenje pobuna, zavaljuje se u fotelju, i uz pivo gleda, na fidou, tok operacije. Ma šta je ustvari ovom narodu! Uvek se zbog nečeg ljuti.

Sirene zavijaju. Iako ovi bolgani jašu nečujne električne tricikle, ipak, u skladu sa vekovnom tradicijom, pomoću sirene javljaju kriminalcima o svom dolasku. Pet tricikala se zaustavlja pred otvorenim vratima "Privatne vasione". Policajci sjahuju i počinju da se dogovaraju. Imaju na glavama cilindrične dvospratne šlemove, crne, sa skerletnom bubašvabom napred.Na čelo sad zabacuju trkačke naočnjake koje su nosili iako njihovi tricikli nikako ne mogu da voze brže od dvadeset pet kilometara na sat. Imaju crne cupkaste bluze kao dečji mece, a na plećima ogromne zlatne epolete. Šorcevi su im elektrik-plavi i čupkasti; čizme sjajno crne. Nose električne pendreke i pištolje koji ispaljuju čaure sa zagušljivim gasom.

Gobrinus se isprečio na ulazu. Poručnik O'Hara kaže: "Ma hajde, pusti nas da uđemo. Nemam nalog za ulaz, ali dobiću ga."

"Ako uđete, ja tužim sudu", kaže Gobrinus. Osmehuje se. Tačno je da su administrativne prepreke njegovom dobijanju dozvole za legalno poslovanje bile prejake i pretvrde, ali je isto tako tačno da će ga država u ovom novonastalom slučaju podržati. Policiji nije nimalo lako da počini invaziju na privatni stan.

O'Hara baca pogled unutra, vidi dva tela na podu, i mnoge koji se drže za glavu, ili za slabine, ili brišu krv; vidi i Acipitera koji sedi kao lešinar zanet u snove o leševima. Jedno od ta dva tela se pridiže i četvoronoške izlazi, između Gobrinusovih nogu, na ulicu.

"Poručniče, uhapsite tog čoveka!", kaže Gobrinus. "On na sebi ima ilegalan fido. Optužujem ga za narušavanje moje privatnosti!"

O'Hara je ozaren. Bar će moći da se pohvali jednim hapšenjem. Trpaju Legranda u maricu, koja je pristigla tren posle ambulantnih kola. Crvenog Jastreba prijatelji iznose do vrata ali ne dalje. U momentu kada ga bolničari stavljaju na nosila, on otvara oči i nešto mrmlja.

O'Hara se nadnosi nad njega. "Šta?"

"Jednom sam se borio sa medvedom, a imao sam samo nož, i prošao sam bolje nego sa ovim pizdama. Optužujem ih za uvredu, povredu, napad, ozledu i uopšte za celu frku."

O'Harin pokušaj da navede Crvenog Jastreba da potpiše nalog za hapšenje ne uspeva, zato što je Crveni Jastreb sad u nesvesti. Policajac psuje. Kad ovom Crvenom Jastrebu bude bolje, odbiće da potpiše taj nalog. Naime, neće hteti da ga posle izlaska iz bolnice sačekaju te ženske i njihovi mladići. Neće to hteti, ako ima bar dva grama mozga u glavi.

Kroz rešetkaste prozore marice, Legrand ciči: "Puftite me napolje! Ja fam drfavni fpijun!"

Policija dobija poziv da hitno ide pred Narodni centar; tamo je u toku frka između lokalnih šibadžija i napadača iz Vestvuda, frka koja preti da preraste u opštenarodnu pobunu. Benediktina napušta tavernu. Iako je popila nekoliko šljaga (lupali su je po plećima, udarili u stomak, šutnuli u dupe, tresnuli po glavi) ona ne pokazuje ni najmanji znak gubljenja fetusa.

Čib posmatra njen odlazak. Čib je pola srećan, pola tužan. Potmuli jad ga ispunjava, što će bebi biti uskraćen život. Sad već shvata da se njegovo protivljenje abortusu dobrim delom bazira na njegovoj identifikaciji sa fetusom: on zna tačno ono što dedica misli da on ne zna. Shvata da je i njegovo rođenje bilo slučaj, srećan ili nesrećan. Da su stvari ispale drukčije, ne bi se nikakav Čib rodio. Pomisao na sopstveno nepostojanje (nema slikanja, nema prijatelja, nema smeha, ni nade ni

ljubavi) užasava ga. Njegova majka, koja je u pijanstvu zanemarivala kontracepciju, abortirala je iks puta. Među te abortuse se lako mogao svrstati i on.

Gledajući kako Benediktina siledžijski-hvalisavo korača niz ulicu (ne smeta joj pocepana odeća), on se pita šta je uopšte nalazio u njoj. Čak i kad bi njih dvoje imali dete, život s njom bio bi gorak.

U nadežno gnezdo usta
ljubav doleće još jednom,
guguće, perjeslavna, zasenjuje,
a onda odleće i pri tom,
pri tom se iskaki,
kao što već ptice rade,
da mlaz pomogne uzletanje.
(Omar Runik)

Čib se vraća u svoj dom, ali još nije u stanju da se vrati u svoju sobu. Ide u magacin. Tu je slika, sedam osmina završena ali ne sasvim završena zato što je njome Čib bio nezadovoljan. Čib je sada iznosi iz svoje kuće i nosi u Runikovu kuću, koja je u istom grozdu jajolikih kuća gde i Čibova. Runik je u Centru, ali on kad nije kod kuće, uvek ostavlja otvorena vrata. Koristeći Runikovu opremu, Čib završava sliku, radeći sa pouzdanjem i sa intenzitetom kakve nije imao kad je sliku počinjao. Napušta, potom, Runikovu kuću, noseći iznad glave ogromno ovalno platno.

Krupnim koracima grabi pored mnogih pijedestala i ispod njihovih povijenih grana-stepeništa na čijim krajevima su stanovi-ovoidi. Mimoilazi nekoliko travnatih parkića sa drvećem, prolazi ispod još mnogih kuća. Deset minuta kasnije, na domaku je centra Beverli Hilsa. Tu komercijalno orijentisani Čib vidi

U POPODNEVU OD ZLATA, TRI OLOVNE DAME

koje kanuom plove preko jezerca Isus. Jedna je Mariam bin jusuf, druga je njena majka, a treća njena tetka. One mlitavo drže štapove za pecanje i gledaju prema živom šarenilu boja, muzike i razbrbljane gomile ispred Narodnog centra. Policija je rasturila tuču i sad dreždi unaokolo da ne bi slučajno neko počeo ponovo.

Sve tri žene su obučene u sumornu, sasvim telo-sakrivajuću, odeću muhamedanske fundamentalističke Vah-habi sekte. Ne nose feredže ni žarove; čak ni

Vah-habisti više to ne zah-htevaju. Njihova egipatska bratija na obali nosi modernu odeću, sramotnu i grehotnu, pa ipak tri dame đane u tom pravcu.

Na periferiji gomile su Vah-habi muškarci, a u centru Vah habi žene. Muškarci su bradati, a obučeni su kao za fido-film o Legiji stranaca; gahh-grahhuću neke psovke zato što žene neprilično otkrivaju svoja tela, ali ipak ih gledaju, čak zure.

Ovo malo Vah-habi pleme je uhapšeno u momentu lovokrađe u jednom državnom zoo-rezervatu u Abisiniji. Država im je ponudila tri mogućnosti: da budu zatvoreni u centar za rehabilitaciju, i to toliko dugo dok ne postanu građani kao i drugi, pa makar to značilo doživotno; da emigriraju u megalopolis zvani Haifa u Izraelu; ili da emigriraju u Beverli Hils u Kaliforniji.

Šta, apsana ili život među kaurima? Sigurno ne među kletim sinovima Izraela; i tako su oni pljunuli i izabrali Beverli Hils. Ali Alah im se narugao, Alah! jer ovde stanuje masa raznih Finkelštajna, Aplbauma, Zigela, Vajntrauba, Goldštajna, Rubinštajna, i drugih iz djaurskog plemena Isakovog. Što je najgore, u Beverli Hilsu ne postoji džamija. Zato ovi moraju ili da putuju četrdeset kilometara svakog dana, do jedne džamije na šesnaestom nivou, ili da koriste svoje stanove.

Čib žuri do plastične obale jezera,ostavlja sliku na zemlju i klanja se duboko, odmahujući šeširom daleko u stranu. Nema veze što je šešir prilično otrcan. Mariam mu uzvraća osmehom.ali osmeh se gubi pod dejstvom ukora njenih dveju pratilja-šaperonki.

'Ya kelbl Ya ibn kelb!' viču njih dve na njega.

Čib im se ceri, maše šeširom, i kaže: "Ne sumnjam da sam očaran, madam! O, kako me vas tri divne dame podsećate na Tri gracije!"

Onda uzvikuje: "Volim te, Mariam! Ti si mi kao ruža Šaronova! Divna, očiju kao srna, nevina! Tvrđava nevinosti i snage, ispunjena žestokim materinstvom i totalnom vernošću prema čoveku koga jedino voliš! Tebe jedinu volim, ti si mi jedino svetlo u ovom crnom nebu mrtvih zvezda! Tebi vapaj moj poleće preko ponora znaj!"

Mariam bi razumela njegov Svetski engleski, ali vetar nosi njegove reči u suprotnom pravcu. Ona se budalasto smeška, a njega zahvata neodoljivo, ali kratko osećanje odbojnosti i sev gneva kao da ga je ona nešto izdala. On pribira snage i viče: "Pozivam te da dođeš sa mnom na izložbu! Ti i tvoja majka i tetka budite gosti moji. Videćeš slike moje, dušu moju, pa ćeš znati kakav čovek će te odneti na svom Pegazu, golubice moja!"

Ništa nije tako smešno kao verbalni izlivi zaljubljenog mladog pesnika. Takav ne da preteruje, nego razvaljuje. Smejem se. Ali sam i dirnut. I ovako mator, pamtim svoje prve ljubavi, onaj plam, one bujice reči,koje su munjom sevale i bolom se krile. Drage moje cure, sad ste većinom mrtve, a ako je neka i živa, ona je sad smežurani baburon. Šaljem vam jedan poljubac.

- Dedica.

Mariamina keva ustaje u čamcu. Za jedan sekund, Čib vidi njen profil, i u tom profilu nagoveštaj: ovakav će jastreb i Mariam biti kad dođe u te godine. Sad mlada Mariam ima lice blago-orlovsko ("dimiskija ljubavi blago zakrivljena", tako je dedica nazvao taj nos), lice "izrazito" ali lepo. Njena matera, međutim, baš izgleda kao prljava stara orlušina. A tetka... tu ne stoji poređenje sa orlovima nego pre sa kamilom.

Čib suzbija u svojoj glavi ova nepovoljna, štaviše izdajnička, poređenja. Ne može, međutim, da suzbije ovu trojicu muškaraca koji mu prilaze, bradati, zakukuljeni, neoprani.

Čib im se osmehuje i kaže: "Ne sećam se da sam vas pozvao."

Gledaju ga belo, jer je brzo izgovoreni los-anđeleski engleski za njih samo kvem-kvem-bem-bem. Jedan Abu (tako Beverlihilšani nazivaju svakog Egipćanina u svojoj sredini) ahr-bahrće jednu psovku tako starodrevnu da su se njome ljudi vređali još u Meki pre Mo'ameda. Isti pokazuje pesnicu. Drugi Arapin iskoračuje prema slici i poteže nogom kao da će je ritnuti.

U tom času Mariamina mama otkriva da je u kanuu opasno stajati, da to nije kamila. Stvar se rapidno pogoršava zato što te tri žene ne znaju da plivaju.

Ne zna ni sredovečni Arapin koji je pokušao da mlatne Čiba. Nesuđena žrtva se izmakla i nogom u dupe poslala napadača u vodu. Druga dvojica su mlađi. Oni napadaju, jedan Čiba a drugi sliku. Obojica, čujući vrištanje sa jezera, zastaju, pa gledaju kako tri dame padaju u vodu.

Njih dvojica skaču na obalu, Čib obojicu gurne u leđa, i oni padaju u vodu. Pandur čuje kako šestoro u vodi vrište i bacakaju se, i pritrčava Čibu. Čib počinje da

se brine zato što Mariamino vrištanje izgleda istinsko, ona zaista ne uspeva da održi nos iznad vode.

Nije mu jasno zašto se tih šestoro tako ponašaju. Stopala bi trebalo da im budu na dnu; jezero je plitko, čoveku do ispod brade. Ipak izgleda da se Mariam davi. Dave se i ostalih petoro ali to Čiba apsolutno ne interesuje. On bi morao da skoči da je vadi; ali ako to uradi, moraće da se presvuče pre odlaska na izložbu.

Na tu misao, glasno se smeje, a kad vidi da pandur ili ti bolgan kreće prvo da vadi žene, smeje se još glasnije. Uzima svoju sliku i odšetava smehehejući se. Ipak, pre nego što stiže do galerije, uozbiljuje se.

"Kako je moguće da je dedica bio toliko u pravu? Kako to on mene tako dobro čita? Šta sam ja, neki prevrtljivko, plitki tip? Ne, ozbiljno, suviše sam se često zaljubljivao, i suviše duboko. Šta mogu, kad volim Lepotu, a lepotice koje volim nemaju dovoljno Lepote? Moje oko suviše zahteva; ono poništava čežnje srca moga."

MASAKRIRANJE MIKRO-SENZIBILITETA

Ono ulazno predvorje kroz koje Čib ulazi (ima dvanaest predvorja) urađeno je po nacrtima dedice Vinegana. Posetilac zalazi u dugu krivudavu cev obloženu ogledalima pod raznim uglovima. Vidi ispred sebe, na kraju hodnika, trouglasta vrata. Čini mu se da su vrata tako majušna da niko stariji od devet godina ne može kroz njih da se provuče. Dok hoda, postepeno se učvršćuje u iluziji da hoda po zidu, pa sve bliže plafonu, i najzad da hoda glavom nadole, nogama po plafonu.

A vrata se, što im se više primiče, povećavaju, najzad postaju ogromna. Komentatori su nagađali da je umetnik ovakvim ulazom hteo da simbolizuje kapiju za svet umetnosti. Čovek treba prvo da se postavi naglavce pa onda da uđe u svet estetike.

Stupajući u ogromnu izložbenu dvoranu, posetilac prvo pomisli da je dvorana nekako reverzirana ili prevrnuta, pa postaje još vrtoglavija. Za onaj najudaljeniji zid misli da mu je najbliži, sve dok se ne reorijentiše. Poneki posetilac ne uspeva da se reorijentiše, pa mora da izađe napolje da ne bi pao u nesvest ili se izbljuvao.

S desne, čiviluk za šešire, sa natpisom: OVDE OKAČITE SVOJE GLAVE. To je dedicina dupla igra reči. Dedica uvek tera šalu mnogo dalje nego što ukus većine ljudi dopušta. Međutim, ako dedica preteruje verbalno, njegov pra-praunuk Čib je vizuelno doterao do iza Meseca.Trideset njegovih najnovijih slika izloženo je ovde,

uključujući poslednje tri u pasjoj seriji, ***Pas-tuv, Pasi, bre!*** i ***Pasavaj se ko može!*** Raskinson i njegovi sledbenici prete da će se ispovraćati ovde i sada, a Luskus i njegovo jato hvale, ali uzdržano. Luskus im je rekao da sa neograničenim pohvalama pričekaju dok on ne obavi jedan mali razgovor sa mladim Vineganom. Fidovizijski ljudi snimaju, intervjuišu, pokušavaju da potpale svađu između Raskinsona i Luskusa.

Glavna dvorana ove građevine ima formu gigantske hemisfere sa sjajnim plafonom na kome se boje menjaju, i to kompletan spektar svakih devet minuta. Pod je u vidu titanske šah-table, a u centru svakog kvadrata je po jedno lice, naime portret po jednog velikana neke umetnosti. Tu su Mikelanđelo, Mocart, Balzak, Zeuksis, Betoven, Li Po, Tven, Dostojevski, Farmisto, Mbuzi, Kjupel, Krišnagurti itd. Ima deset kvadrata bez lica, koji su ostavljeni zato da bi buduće generacije mogle da unesu svoje kandidate za besmrtnost.

Niži deo zida oslikan je muralima koji prikazuju značajne događaje iz života ovih umetnika. Jedan deo povijenog zida izdeljen je na devet pozornica, po jedna za svaku Muzu. Nad svakom pozornicom je po jedna konzola sa džinovskom statuom boginje koja predsedava toj pozornici. To su gole, prerazvijene ženske figure: kolosalnih dojki, širokih kukova, debelijeh nogah, kao da je skulptor u njima video boginje Zemlje a ne rafinirane intelektualke.

Lica su im fundamentalno nalik na glatka zadovoljna lica klasičnih grčkih statua, ali oko očiju i usta imaju neki uznemiravajući izraz. Usne se smeše, ali im malo treba pa da se grozno iskeze. Oči su duboko usađene i preteče. NEMOJ ME ZBOG DOBITKA IZDATI, one kao da kažu. JER AKO TO URADIŠ...

Transparentna plastična hemisfera pokriva svaku pozornicu posebno, i svojim akustičkim karakteristikama zadržava zvuk ispod sebe, tako da ne smeta ljudima kraj drugih pozornica niti ostalim posetiocima.

Čib se probija kroz bučnu rulju prema pozornici Polihimnije, muze u čijoj je nadležnosti i slikarstvo. Pri tom prolazi pored pozornice na kojoj stoji Benediktina i izliva svoje olovno srce u alhemiji zlatnih nota. Ona vidi Čiba, i nekako uspeva da preteći zuri u njega, a da se istovremeno smeši svojim slušaocima. Čib je ignoriše, ali zapaža da je ona sad u nekoj drugoj haljini, a ne u onoj koja je pocepana u tuči u krčmi. Ranije je oko zgrade video mnogo policije. Gomila ne izgleda nešto mnogo eksplozivno, štaviše izgleda srećna, mada možda sklona dernjavi. Ali policajci znaju kako je ovo varljivo. Samo jedna varnica...

Čib prolazi i pored pozornice muze Kaliope. Tamo Omar Runik drži slovo. Stiže do pozornice Polihimnije, klima glavom Luskusu koji mu domahuje rukom, i postavlja svoju sliku na pozornicu. Naziv slike je *Pasakriranje nevinih,* a podnaslov *Nit' je glođe nit' je drugom daje.*

Slika prikazuje jednu štalu.

Štala je u nekoj pećini sa neobično oblikovanim stalaktitima.Svetlo koje se probija, ili razbija, kroz pećinu je Čibovo crveno. Ono prodire u svaki objekat, udvostručuje svoju snagu, a zatim zrači, isprelamano, na razne strane. Posmatrač treba da se kreće tamo-amo ispred slike: tada će videti sve, i naslutiti likove ispod likova.

U dnu pećine, u pregradama, su krave, ovce i konji. Neki užasnuto gledaju Miru i bebu. Druge životinje su zinule, pokušavaju Miru da upozore. To Čib koristi legendu da su životinje u štali mogle da govore jedna drugoj, one noći kad je rođen Hrist.

U jednom uglu je Josif, umorni starac, sav skljokan. Na njegovoj glavi su dva mala roga, oko svakog po oreol, znači sve je u redu.

Mira-Marija je okrenula leđa slamnatom krevetiću gde bi beba trebalo da leži; dakle, ona ne pazi. Na podu pećine je tajni ulaz sa poklopcem, trap-ulaz; otklopljen je; jedan čovek ogromnog rasta poseže odatle i stavlja ogromno jaje na slamnati krevetić. On dolazi iz pećine ispod pećine, obučen je moderno, ima pijanački izraz na licu, i, kao i Josif, skljokan je na način koji bi bio moguć samo bez kičme. Iza tog diva je ludo debela ženetina, ista Čibova majka. Ona je prigrabila bebu, koju joj je div dodao pre nego što je stavio jaje na slamu.

Beba ima predivno lice, prožeto sjajem oreola, i to belim sjajem. Međutim žena je uzela taj oreol u šaku i oštrim krajem kolje i kasapi bebu.Čib dobro poznaje anatomiju; dok je došao do svog doktorata na likovnoj akademiji u Beverli Hilsu, morao je da secira popriličan broj leševa. Telo bebe nije neprirodno izduženo, kao tolike druge Čibove ljudske figure; naprotiv, izvedeno je sa fotografskim realizmom, izgleda kao prava pravcijata beba. Kroz veliku krvavu rupu ispada utroba.

Svaki gledalac oseća kako ga nešto pogađa u njegovu sopstvenu utrobu, kao da to nije slika, kao da su na svom pragu, izlazeći iz kuće, našli istinsku rasporenu bebu.

Ljuska jajeta je poluprovidna. U mutnom žumancetu plovi gnusan mali đavo, sa rogovima, kopitima i repom. Njegova mutna fizionomija predstavlja kombinaciju lica

Henri Forda i Ujka Sama. Kad gledalac miče glavu levo-desno, naslućuju se lica drugih istaknutih stvaralaca modernog društva.

Kroz prozor štale gleda gomila drugih životinja koje su došle da obožavaju, a umesto toga sad bezglasno vrište od užasa. U prvom redu su one životinjske vrste koje je čovek istrebio i utukao baš do poslednjeg primerka, kao i one vrste koje opstaju samo još u zoo-vrtovima i prirodnim rezervatima. Tu su dodo, plavi kit, golub-putnik, kvaga, gorila, orangutan, polarni medved, kuguar, lav, tigar, grizli medved, kalifornijski kondor, kengur, vumbat, nosorog, ćelavi orao.

Iza njih su druge životinje, a još dalje, na brdu, mračne čučeće figure tasmanijskog urođenika i Indijanca sa Haitija.

"Da čujemo vaše cenjeno mišljenje o ovoj poprilično neobičnoj slici, doktore Luskuse?" pita jedan fido-intervjuista.

Luskus se smeši i kaže, "To ću mišljenje moći da izrazim kroz nekoliko minuta. Možda je bolje da prvo govorite sa Dr. Raskinsonom. On je izgleda svoj stav formirao za jedan sekund. Znate onu poslovicu o budalama i anđelima: uvek su sasvim sigurni da su u pravu."

Fido prenosi svetu Raskinsonovo crveno lice, krik i bes.

"Govnarije odzvanjaju svetom!" kaže Čib glasno.

"UVREDA! ISPLJUVAK! PLASTIČNE IZMETINE! UDARAC SVEMU UMETNIČKOM I SVEMU LJUDSKOM I HUMANOM! OVA SLIKA JE ŠUT U DUPE ČOVEČANSTVA! UVREDA! UVREDA!"

"A u čemu se ta uvreda sastoji, Dr. Raskinson?", pita fidadžija. "Je l' zato što ismeva hrišćansku veru, ili možda panamoritsku? Meni se uopšte ne čini da je to poruka ove slike. Meni se čini da Vinegan hoće da kaže da su ljudi pervertirali hrišćanstvo, možda i sve druge religije, sve ideale, da bi postizali svoje sopstvene sebične, samodestruktivne ciljeve; da je čovek bazično ubica i izopačitelj. Tako bih bar ja rekao, mada sam ja, naravno, laik, a..."

"Prepustite analizu kritičarima, mladi čoveče!" kaže Raskinson odsečno. "Imate li vi dupli doktorat, jedan iz psihijatrije i jedan iz umetnosti? Jeste li dobili državno ovlašćenje da kritikujete?"

Trenutak potom Raskinson nastavlja; "Ovaj Vinegan, koji sa talentom blage veze nema, a kamoli sa nekakvom 'genijalnošću' o kojoj prtljaju izvesni samozaluđeni

pušači nečega ovde, ovaj gnusobomorni spodobni stvor sa Beverli Hilsa, prikazuje ljudima ovo đubre, u stvari najobičniju koještariju koja je privukla pažnju samo zbog nove tehnike kakvu je bilo koji električar mogao izmisliti. Ja sam van sebe od gneva što je jedan takav trik, takav jeftin štos, prevario i zaludeo ne samo neke pojedince u publici, već i jednog visoko obrazovanog od države potvrđenog stručnjaka kao što je onaj dr Luskus koga vidite tamo. Dodao bih da će uvek postojati magarci okićeni zvučnim titulama koji njaču tako glasno, pompezno, i nerazumljivo, da..."

"Složićete se", kaže fido-televizdžija, "da su mnogi slikari koje danas nazivamo velikima, recimo Van Gog, bili osuđivani ili ignorisani od strane kritičara — savetnika? I..."

Fido-televizdžija ume, radi veće radosti svojih gledalaca, maestralnom veštinom da isprovocira provalu besa kod intervjuisanoga. Sad televizdžija zastaje. Raskinson se nadima, glava mu se sva pretvara u jedan ogromno otečeni krvni sud na samoj ivici aneurizma.

"Nisam ja nestručnjak!" vrišti on. "Nisam ja kriv što je u prošlosti bilo raznih Luskusa! Znam šta govorim! Vinegan je samo mikrometeoritčić na nebesima umetnosti, ne zaslužuje taj cipele da čisti velikanima slikarstva. Njegovu reputaciju je naduvala izvesna klika duvadžija koji žele da se posle sami ogreju na reflektovanoj slavi. Te hijene ujedaju ruku koja ih hrani, kao besni psi..."

"Da niste malo pomešali metafore?" — kaže televizdžija.

Luskus nežno prihvata Čiba za ruku i vodi ga u stranu, do jednog mirnijeg mesta gde ih fido kamere ne mogu uhvatiti.

"Dragiću moj šećerni", guče Luskus. "došao je trenutak da se izjasniš. Znaš koliko te ludo volim, ne samo kao umetnika nego i kao čoveka. Sad je i tebi sigurno nemoguće da dalje odolevaš vibracijama duboke simpatije, koje neometano preleću ovaj neveliki prostor između nas. O bože moj, kad bi ti samo znao koliko ja sanjam o tebi, slavni moj bogoliki Čibe, sa..."

"Ako misliš da ću da pristanem samo zato što imaš moć da podržiš ili oboriš moju karijeru, i da mi uskratiš stipendiju, onda se varaš", kaže Čib. I istrže ruku.

Luskusovo jedino oko bulji. "Jesam li ti odvratan?" kaže on. "U moralnom pogledu valjda nisam?..."

"Radi se o principu", kaže Čib. "Čak i da sam zaljubljen u tebe, što nikako nisam, ne bih pošao u krevet s tobom. Hoću da se o meni sudi samo na osnovu mog stvaralaštva, i ničeg više. Uostalom, boli me uvo šta ko misli. Neću da slušam ni pohvale ni pokude, tvoje ili ma čije. Gledajte, vi šakali, gledajte moje slike i pričajte jedan drugome o njima. Ali ne terajte me da se saobrazim sa vašim sličicama o meni."

JEDINI DOBAR KRITIČAR JE MRTAV KRITIČAR

Omar Runik je sišao sa svoje govornice i sad stoji pred Čibovim slikama. Stavlja jednu šaku na levu stranu svojih golih prsa, tamo gde je utetoviran lik Hermana Melvila. Homer zauzima drugo počasno mesto, na desnoj strani prsa junačkih. Runik se dernja vrlo glasno, a njegove crne oči sada su poput provaljenih vratanca na nekoj peći u kojoj se upravo dogodila eksplozija. Nije to prvi put da ga u suočenju sa Čibovim slikama obuzme inspiracija.

Zovite me Ahab, a ne Išmael.
Jer ja Levijatana upecah, diva.
Divljeg magarca ždrebe sam,
rođeno čoveku i ženi.
Gledni u moje oko!
Ono je sve videlo!
Moja su prsa vino bez slavine,
more sam sa vratima,
ali su vrata zaglavljena.
Pazi! Prsnuće koža ova,
razvaliće more ta vrata.
" Ti si Nimrod", kažem
Čibu, prijatelju svom.
Čas je došao da Bog kaže
anđelima svojim ovako:
Ko počinje slikajući ovako,
ništa mu nemogućno nije.
Ovaj će duvat i u svoj rog
pred rampom autoputa za nebo,
tražeći Mesec za taoca,
Svetu devicu za ženu,
i deliće profit fifti-fif ti
sa velikom Kurvom Vavilonskom!

"Zaustavite tog majmuna!" viče direktor festivala. "Napraviće vam rusvaj kao prošli put!"

Bolgani počinju da prodiru sa raznih strana. Čib gleda Luskusa koji razgovara sa televizdžijom. Čib Luskusa odavde ne može da čuje, ali je siguran da Luskus ne govori mnogo pohvalno o njemu.

Melvil je o meni pisao
mnogo pre rođenja mog.
Čovek sam koji je poželeo
univerzum da shvati i Boga,
načinom svojim i dahom.
Ahab sam čija mržnja mora
smrviti, zdrobiti, okončati krahom
sve prepreke Vremena i Prostora,
i smrtnosti sopstvene takođe.
Baciću u matericu postanja
plamene svoje duše komade,
uznemiriću ona izmenjena stanja;
svoje prisustvo tada otkriće
entitet-po-sebi, tajna Sila,
u jezgru kosmosa zgureno Biće,
istina što je dosad neznana bila!

Direktor gestovima upućuje policajce da sklone Runika. Raskinson se i dalje dernja, iako su kamere koncentrisane na Runika i na Luskusa. Članica Mladih radikala, SF spisateljica Huga Vels-Erb Hajnsterberi, drhti od histerije izazvane Runikovim glasom, ali i od želje za osvetom. Kradomice se primiče fidadžiji koji radi za *Tajm.* Taj *Tajm* odavno više nije magazin, nedeljni list, jer magazini više ne postoje; sad je to komunikacioni biro na državnim jaslama. Sudbina *Tajma* odlično ilustruje vladinu politiku "jednom rukom hrani, drugom rukom drži". Daješ im lovu i sve što im treba da opstaju od dana do dana, ali udesiš da izvršni organ određuje šta će se objaviti i kako. Red slobode govora u Americi, red dotacija iz državne kase. Mnogo dobro. U teoriji.

Tajm se ipak i dalje drži, bar u nečemu, svoje stare, tradicionalne uređivačke politike: istinu i objektivnost žrtvuje radi briljantnosti i ujedljivosti članaka, a naučnu fantastiku odlučno suzbija. ***Tajm*** se podsmevao svakom SF delu Huge Hajnsterberi,

svakom bez izuzetka. Sad je ona resila da se lično osveti za nepravde nanete pristrasnim kritikama.

Quid nunc? Cui bono?
Vreme? Prostor? Materija? Slučajnost?
kad umreš, pakao? Nirvana?
a ako je ništa, onda o ničemu
ne mislim ništa.
Gruvaju topovi filozofije.
Ispaljuju sve same ćorke.
A municijski depo teologije eksplodirao je,
bacio ga u vazduh saboter Razum.
Zivkaj me i Efraim ako hoćeš,
jer na božjem gazu me stopiraše,
nisam žnao da kažžem pravu reč
pa da me puste na Nebo.
Al' ako nišam žnao kažžem "šiboleth",
bar znam kažžem "šranje"!

Huga Vels-Erb Hajnsterberi je upravo ritnula ***Tajmovog*** dopisnika u jaja. On instinktivno trza ruke, i njegova kamera, koja je veličine fudbalske lopte, a i oblikom nalik na fudbalsku loptu, izleće iz njegovih ruku i odvaljuje — Bonk! — jednog mlađeg tipa po tintari. A taj je Mladi radikal, Ludvig Euterpius Mojcart. Silno je besan što su upravo ocrnili i prezreli njegovu tonsku poemu ***Štrcanje iz budućih paktova.*** Ovo sa kamerom po glavi dovoljno je da tipu najzad pukne film. On glavnom muzičkom kritičaru zabija jadnu dobru pesnicu u trbušinu.

Od bola vrišti Huga a ne *Tajmov* dopisnik. Njeni goli nožni prsti su udarili u tvrdi plastični oklop kojim taj novinar, koga su već mnogo puta ritali u jaja, štiti svoje genitalije. Huga skakuće unaokolo na jednoj nozi, a povređeno stopalo druge noge drži obema šakama. Takvim rotacionim kretanjem naleće na neko mlado žensko. Počinje lančani efekat. Dopisnik drž-biroa *Tajm* saginje se da uzme kameru, a neko pada preko njega.

"Aaaaa-haaaa!" vrišti Huga, zajahuje svog protivnika, otrže mu šlem s glave i počinje da ga mariše po glavi optičkom stranom kamere. Pošto je to "solid-stejt" kamera bez mekanih delova, i pošto i dalje radi, milijardama gledalaca stižu izvesne vrlo interesantne, mada pomalo vrtoglave, slike. Doduše, krv sakriva jednu stranu

vidnog polja kamere, ali gledaoci ipak vide dosta. A onda novi domet kreativnog kadriranja: kamera izleće u vazduh, tumbajući se brzo.

Neki bolgančina joj nabio električni pendrek u leđa, pa se Huga ukočila i odbacila kameru u visokom luku iznad i iza sebe. Njen sadašnji ljubavnik baca se na tog pandura; oni se valjaju po podu; jedan maloletni delikvent iz Vestvuda grabi električni pendrek i fino se zabavlja gurajući njime odrasle oko sebe, sve dok se na njega ne baci jedno lokalno momče.

"Pobunologija je opijum masa", stenje šef policije. On upućuje poziv svim jedinicama, a zove i šefa policije u Vestvudu, koji, međutim, ima dovoljno sopstvenih problema.

Runik se gruva pesnicom u prsa i zavija kao vuk:

Gospodine, ja postojim!
i nemoj mi reći, vasiono,
kao što si Stivenu Krejnu rekla,
da iz toga ne proizilaze nikakve obaveze za tebe.
Čovek sam, jedinstven sam.
Bacio sam hleb kroz prozor,
popišao se u vino,
izvuk'o čep iz dna Nojeve barke,
posek'o Drvo znanja za potpalu,
zeznuo celu radnju kompletno,
a kad bi' vid'o Svetoga duha,
dunuo bi' ga po zubima dobro.
A znam dobro da sve to ne znači
prokleto, totalno ništa;
Ništa ne znači ništa,
znam da ono što jeste jeste a ono što nije nije,
ruža je ruža je ruža je
a mi smo ovde al' nećemo još dugo
i to je sve što možemo da znamo!

Raskinson vidi da Čib nadire ka njemu, i pokušava, krešteći, da beži. Čib grabi svoje platno *Pasivna pasmina* i lupa Raskinsona po tintari njime. Luskus protestuje, užasnust ne zato što će Raskinson biti povređen, nego zato što platno može biti oštećeno. Čim se okreće na tu stranu i odvaljuje ivicom ovalnog platna Luskusa u stomak.

Zemlja se tetura kao brod koji tone,
brod kome je kičma slomljena
poplavom i bujicom izmeta sa neba i iz dubina:
to je Bog dao kad je Ahab po vikao
" Totalno sranje! Totalno sranje!"
Plačem kad pomislim da je ovo Čovek
i ovo njegov kraj.
Al' čekni! Na kresti poplave
trojarbolac starinskog oblika plovi.
Leteći Holanđanin! Ahab je opet na palubi.
Smejte se, suđaje, rugajte se, Norne!
Jer Ahab sam, i čovek,
pa iako ne mogu da probijem rupu
kroz zid onog-što-se-vidi, fenomenona,
i zgrabim bar jednu punu šaku
onog-što-jeste, noumenona,
nastaviću da udaram! udaram! udaram!
Moja posada i ja nećemo se predati,
makar se grede rascepljivale ispod naših nogu,
makar potonuli i tako se pojednačili
sa ovim opštim sranjem.
Tren ovaj u božjem oku plamteće večno:
naspram sjaja Oriona, Ahab stoji,
pesnice stisnute i falusa krvavog,
kao Zevs kad izlaže pogledima
trofej razmuškarčenja njegovog oca Krona,
A onda on i posada mu i lađa
preko ivice sveta se omiču naglavce,
i kol'ko sam čuo, evo i sada

p
a
d
a
j
u

Čib se pretvara u uzdrhtalu masu panične protoplazme: drmnula ga struja iz električnog pendreka nekog bolgana. Dok se pribira, čuje dedicin glas iz mini-voki-tokija u svom šeširu:

"Čib, dolazi brzo! Acipiter je provalio unutra i sad pokušava da prodre u moju sobu!"

Čib ustaje i gura se, rve, bori ka izlazu. Stiže kući sav zadihan i vidi da su vrata dedicine sobe već otvorena. Poreznici iz Uprave društvenih prihoda i tehničari za elektroniku stoje u hodniku. Čib uleće u dedicinu sobu. U sredini stoji Acipiter, bled, uzdrhtao. Nervno živčan. Videći Čiba, skuplja se i uzmiče, govoreći: "Nisam ja kriv. Moralo se provaliti u sobu. Jedino tako sam mogao stvarno da se uverim. Nisam kriv; nisam ga ni pipnuo."

Čibovo se grlo stiska i sklapa samo u sebe. Ne može da govori. Kleknuvši, uzima dedicu za ruku. Na dedicinim poplavelim usnama je laki osmeh. Pobegao je Acipiteru, ovoga puta stvarno zauvek. U ruci mu je poslednja stranica rukopisa.

KROZ BALAKLAVE MRŽNJE ONI JURIŠAJU KA BOGU

Tokom svog života video sam stvarno mali broj onih koji istinski veruju, i ogromnu većinu onih koji su istinski indiferentni. Ali neki novi duh počinje da ulazi u ljude. U mnogim mladim ljudima i ženama oživela je ne ljubav prema Bogu, nego žestoka antipatija prema njemu. To me uzbuđuje i daje mi snagu. Mladići kao što su moj unuk i onaj Runik izvikuju svetogrđa, i tako na indirektni način slave Boga. Da ne veruju u njega ne bi se maltretirali da ga ocrnjuju. Počinjem, zato, da stičem utisak da naša budućnost ne mora neizbežno da bude tako crna.

STIGOH U STIGIJSKU ČEKAONICU

ili

STIKS, REKA BEZ POVRATKA

Obučeni u crninu, Čib i majka mu silaze liftom do nivoa 13 B. Vožnja je besplatna, lift prostran, zidovi sami svetle. Na šalteru Čib govori u fido-kameru, kaže kud žele da putuju. Iza jednog zida, proteinski kompjuter, ne veći od ljudskog mozga, računa. Iz proreza isklizava kodirana putna karta. Železnička stanica je prostrana kao kakav zaliv. Kroz to prostranstvo Cib prilazi jednom prorezu, ubacuje kartu, iz drugog proreza ispada druga karta. Mehanički glas ponavlja sve informacije, za slučaj da su putnici nepismeni te da ne znaju sami da pročitaju šta na karti piše.

U zaliv se sjuruju gondole-vagoni i usporavaju do punog zaustavljanja. Nemaju točkove nego lebde na gravitonskim poljima koja se moraju konstantno rebalansirati.

Delovi staničnog prostora se uvlače, povlače, unazad, stvarajući pristanište za svaku gondolu-vagon pojedinačno. Putnici prvo stupaju u kaveze predviđene za njih, kavezi kreću napred do gondola i otvaraju se, onda putnici prelaze u gondole same. Sede i čekaju, a sigurnosne oblik-mreže se spuštaju preko njih i oblikuju. Iz bočnih delova gondola izvlače se zakrivljene plastične površine i susreću se na sredini iznad putnika: sad je svaka gondola snabdevena prividnim, zatvorenim plastičnim krovom.

Gondole čekaju na signal da je put slobodan. Sve to se obavlja potpuno automatski, uz nadzor višestruko redundantnih proteinskih kompjutera. Signal im je stigao, i gondole polako kreću ka svojoj cevi. Zastaju, čekajući sledeću potvrdu da mogu da pođu. Stiže potvrda, triput proverena za mikrosekund. Brzo ulaze u cev, naporedno.

Hhvuuuuššš! Hhhvuuuuššš! Druge gondole ih prestižu. Cev svetluca žućkasto, kao da je ispunjena nekim elektriziranim gasom. Gondola rapidno ubrzava. Još stiže pokoja brža gondola i prelazi ih, ali Čibova gondola postojano dobija na brzini, i uskoro ide tako da je više niko ne može prestići. Ispred njih se vidi okrugla zadnja strana jedne gondole: to je plen koji će im bežati sve do trenutka pristajanja u odredišnu stanicu, koja im je ista. U ovoj cevi nema mnogo gondola. Sto miliona ljudi ovde stanuje, ali ipak je put sever-jug manje-više prazan. Većina Losanđelšana ostaje uvek unutar samodovoljnih gradskih zidina. Više je saobraćaja na putu istok--zapad, zato što jedan maleni procenat stanovništva više voli javne plaže na obali pravog mora nego opštinske bazene.

Vozilo vrišti ka jugu. Posle dva-tri minuta počinje da usporava i da se spušta. Iznenada je u novom položaju, pod uglom od 45 stepeni u odnosu na horizontalu. Šibaju nadole, promiče nivo za nivoom.

Kroz prozirne zidove cevi Čib može ponekad da nasluti oblike i slike drugih gradova. Arhitektura nije svuda ista. Na nivou 8, a to je grad Long Bič, kuće nisu ovalne nego liče na dva komada rezanog kvarca, svaki približno u vidu četvrtaste tepsije za pitu, dve takve tepsije sastavljene šupljim stranama. Takva kuća nije u grozdu sa drugim kućama, nego stoji sama na stubu koji je ukrašen izrezbarenim figurama. Stepenište ima izgled letećeg potpornja iz klasične gotske arhitekture.

Na nivou 3 A cev se ispravlja i nastavlja horizontalno. Sad gondola huji pokraj izvesnih ustanova zbog kojih mama zatvara oči. Čib stiska maminu ruku i razmišlja o svom polubratu i o jednom svom rođaku: ta dvojica su negde iza ove žućkaste plastike. Petnaest procenata stanovništva nalazi se na ovom nivou. Tu su mentalno zaostali, neizlečivo ludi, suviše nakazni, tu su monstrumi i senilni starci. Ovde se oni

roje u bezbrojnim jatima. Pritiskaju svoja prazna ili unakažena lica na zid cevi, gledaju kako lepe gondole prolaze, prolaze...

"Takozvani 'humanitarni' pristup medicini diktira da se u životu održe i bebe koje bi ***trebalo*** (po imperativu Prirode) da umru. Još od dvadesetog veka održavaju se u životu genetski defektna ljudska bića. Jasno je da su se ti geni zato stalno rasprostirali, širili. Tragedija je u tome što sad nauka može da otkrije i popravi defektne gene i u spermatozoidu, i u jajnoj ćeliji. Teoretski, sva ljudska bića bi mogla da uživaju u blagodeti savršeno zdravog tela i savršeno zdravog mozga. Ali doktora i medicinskih ustanova nemamo ni približno koliko bi trebalo za tako nešto, jer se previše dece rađa, mada stopa porasta populacije polako opada.

Medicina održava čoveka u životu tako dugo da senilnost najzad neizbežno dođe po svoje. Otud sve više i više propalih jadnika lišenih uma, starkelja kojima cure žvale iz usta. Povećava se i broj mentalnih slučajeva. Postoje terapije i lekovi kojima bi se većina takvih mogla vratiti 'normalnosti', ali, opet, nema dovoljno doktora i bolnica. Možda će jednog dana biti, ali to 'možda' ne pomaže ovim nesretnicima danas.

Šta sad činiti? U antičkoj Grčkoj su defektne bebe ostavljali na poljima da umru. Eskimi su svoje starce stavljali na ledene sante i tako slali na poslednje putovanje. Je l' vi predlažete gasnu komoru za naše abnormalne bebe i senilne stare? Ponekad pomišljam da bi to bilo najmilosrdnije. Ali ja ne bih nikad okrenuo prekidač, pa prema tome ne mogu ni od koga drugog da tražim da okrene taj prekidač.

A kad bi neko pokušao da ga okrene meni, dobio bi od mene metak u čelo."

(Iz *Privatnih pražnjenja* dedice Vinegana)

Gondola-vagon lebdi ususret jednom od retkih raskršća. Putnici gledaju desno, u široka usta cevi sa kojom se njihova cev ukršta. Jedan ekspres-voz leti ka njima; samo što ih nije dohvatio. Sudar neizbežan. Iako znaju da sudara neće biti, putnici grče prste oko mreže, škripe zubima, upiru se nogama. Mama je tiho vrisnula. Druga je letilica fijuknula iznad njih i nestala. Vazduh je flapnuo i otegnuto odvrištao, kao duša koja odlazi u podzemni svet gde će joj se suditi.

Cev se ponovo spušta, oni lete nadole sve do nivoa 1. Tek sad vide zemlju, prirodno tlo, i masivne samopodešavajuće stubove na kojima počiva megalopolis. Uz

put preleću jedan smešan starinski gradić, Los Anđeles sa početka 21. veka, sačuvan danas kao muzej. Ispod kocke megalopolisa ima još takvih muzeja.

Petnaest minuta posle ukrcavanja, dvoje Vineganovih stižu na kraj ove linije.

Lift ih spušta do samog tla. Tu ulaze u veliku crnu limuzinu. Limuzinu obezbeđuje jedna privatna pogrebnička firma; Ujka Sam, a i vlada Los Anđelesa, plaćaju kremaciju ali ne i pogreb. Crkva više ne insistira na sahranjivanju mrtvih u zemlju. Možeš da biraš da li ćeš biti pepeo na vetru ili leš pa da se hladiš ispod zemlje.

Limuzina izbija na sveilost prirodnog sunca, koje je na pola puta ka zenitu. Mama počinje da ima problem sa disanjem, ruke i vrat počinju da joj crvene i otiču. Napad alergije, iako vazduh u ovu limuzinu ulazi kroz erkondišn sistem. Tri puta u životuje mama izlazila iz kocke megalopolisa, i sva tri puta je imala alergijski napad. Čib je utešno tapše po ruci. Limuzina mučno vozi preko grubo prikrpljenog druma.Ipak, ta "mučna vožnja" izgleda mučna i spora samo u poređenju sa letom gondole. Ovo arhaično osamdeset godina staro vozilo sa električnim motorom i gorivnim ćelijama ustvari vozi prilično brzo, i za kratko vreme prevaljuje deset-kilometarsko rastojanje do groblja. Samo se jednom uz put zaustavlja, da pusti jednog jelena da pređe drum.

U susret im stupa sveštenik, otac Felini. Njemu je veoma žao što mora da im saopšti da je po mišljenju Crkve dedica za života počinio svetogrđe. Da bi sakrio krađu para, podmetnuo je nečiji leš u mrtvački kovčeg kao "svoj" leš, dao da se nad takvim kovčegom čita misa i da se kovčeg sahrani na sveto tlo. To je svetogrđe. Štaviše, dedica je umro kao kriminalac koji se nije pokajao. Bar koliko je crkvi poznato, nije učinio nikakvo pokajanje pre svoje smrti.

Čib je očekivao da sahrana neće biti dozvoljena. Crkva Svete Marije na BH-14 već je odbila da obavi poslednje rituale za dedicu. Ali dedica je Čibu mnogo puta rekao da želi da bude sahranjen pokraj svojih predaka. Čib je krvavo rešen da dedicinu želju ispuni

"E pa onda ću ga sahraniti sam!" kaže Čib. "Eno, tamo na rubu groblja!" "E to nećete moći!" kažu uglas pop, grobljanski službenici, i jedan federalni agent.

"Ma nemoj mi reći! Ovamo lopatu!"

Tek sad uviđa da je pred njim uzano tamno lice i sokolski nos Acipitera. On je taj federalni agent. Nadgleda iskopavanje dedicinog (prvog) kovčega. Uokolo stoji najmanje pedeset fido televizdžija koji sve snimaju svojim kamerama. Nekoliko

dekametara iznad njihovih glava lebde njihove reportaž-emisione kutije. Sve su vesti sada posvećene dedici, kao što i priliči poslednjem milijarderu u istoriji čovečanstva i najvećem kriminalcu stoleća.

Televizdžija:

"Gospodin Acipiter, ak' bi nam rekli nekoliko reči? Da li ću preterati ako kažem da najmanje deset milijardi ljudi sada posmatra ovaj istorijski događaj? Neću preterati. Čak i deca u osnovnoj školi dobro znaju koje dedica Vinegan Nepobedivi. Kakva su vaša osećanja u ovome momentu? Vi se tim jednim slučajem bavite već dvadeset šest godina. Uspešno okončanje slučaja sigurno vam donosi veliko zadovoljstvo."

Acipiter se ne smeši, kao što se ni središte kamena diorita ne može da nasmeši. "Pa, zapravo, nisam provodio čitavo radno vreme baveći se samo ovim slučajem; njemu sam posvetio, kad se gleda akumulativno, ukupno oko tri godine rada. Ali pošto sam svakog meseca odvajao pokoji dan za ovaj slučaj, mislim da možete reći da sam dvadeset šest godina bio na Vineganovom tragu.

Intervjuista:

"Priča se da kraj ovog slučaja ujedno znači i kraj Uprave društvenih prihoda tj. Poreske uprave. Ako je za ono što smo čuli tačno, UDP je postojala samo još zbog Vinegana. Imali ste vi, naravno, i druge dužnosti tokom tog perioda, ali je gonjenje falsifikatora, gonjenje kockara koji ne prijave svoj prihod itd. postepeno predavano u nadležnost drugim državnim Biroima. Da li je to tačno, i ako jeste, šta planirate da radite u budućnosti?"

U Acipiterovom glasu svetluca jedan usamljeni kristal emocija. "Da, ukida se naša UDP. Ali tek kad se okonča proces protiv Vineganove unuke i njenog sina. Oni su ga prikrivali te su zato saučesnici pridruženi posle izvršenja krivičnog dela pljačke. Zapravo, trebalo bi izvesti pred sud celokupno stanovništvo Beverli Hilsa, nivo 14. Znam, mada još ne mogu i da dokažem, da je svako živi, na čelu sa šefom policije, tačno znao da se starac Vinegan krije u toj kući tj. stanu. Čak je znao i Vineganov sveštenik, jer je Vinegan često odlazio na misu i ispovest. Sad pop tvrdi da je ubeđivao Vinegana da se preda i odbijao mu oproštaj greha dok se ne preda. Međutim Vinegan, okoreli 'miš', pardon, hoću reći kriminalac, nije poslušao sveštenika. Govorio mu je da nije zločinac on, nego, verovali ili ne, Ujka Sam tj. naša država. Zamislite to vređanje, tu izopačenost!"

"Ne nameravate valjda da hapsite celokupno stanovništvo Beverli Hilsa?" kaže intervjuist-fidadžija.

"Savetovano mi je da to ne činim."

"Nameravate li da se penzionišete kad ovaj slučaj bude sasvim okončan?"

"Ne", kaže poslednji poreznik. "Nameravam da se transferišem u Biro za krvne delikte šire zone Los Anđelesa. Više niko nikoga ne ubija radi sticanja imovinske koristi. Ali ubistva iz strasti ima koliko hoćete, hvala bogu!"

Intervjuist:

"Naravno, ako bi se desilo da mladi Vinegan dobije svoju parnicu protiv vas (a on vas je optužio za invaziju privatnosti, ilegalno ulaženje u dom, i direktno izazivanje smrti njegovog pra-pradede) onda ne biste mogli da budete zaposleni ni u Birou za ubistva, ni u bilo kom drugom ogranku policije."

Kod Acipitera svetluca nekoliko kristalića emocije. "Nije ni čudo što mi, sprovodnici zakona, radimo sa toliko teškoća! Ponekad se čini da na strani prekršitelja nije samo većina građana, nego i većina mojih poslodavaca, to jest, ljudi na funkcijama..."

Intervjuist kaže: "Što ne dovršite rečenicu? Siguran sam da ta gospoda koju ste upravo pomenuli gledaju sada ovaj kanal. Ne? Nećete da dovršite tu misao? Koliko sam čuo, zakazano je da suđenje Vineganu i suđenje vama budu na dva razna mesta ali u isto vreme. Kako nameravate da stignete na oba? He-he-he! Neki fidadžije vas već zovu 'Simultanko'!

Acipiteru se mrači lice. "Neki birokratski idiot je napravio tu brljotinu! Pogrešno je ukucao podatke u legal-kompjuter. U toku su napori da se greška sa datumima ispravi. Mogao bih napomenuti da postoje sumnje da je taj činovnik pogrešio namerno. Ovakvih slučajeva je bilo već isuviše..."

"Da li bi ste bili ljubazni da sumirate ovaj slučaj za naše gledaoce? Samo najvažnije elemente, molim!"

"Pa, ovaj, kao što znate"? veli Acipiter "pre pedeset godina sva privatna preduzeća su nacionalizovana i postala su državni Biroi. Sva preduzeća, sem jednog zidarsko-preduzimačkog, koje se zvalo 'Fineganova 53. državna kompanija' i kome je predsednik bio Fin Finegan, otac čoveka koga ćemo danas negde da sahranimo. U isto vreme svi radnički sindikati su rastureni ili je u njima država preuzela

rukovodeću ulogu; svi sindikati, sem najvećeg, a to je Sindikat dunđera, zidarskih radnika. U stvari, ta kompanija i taj sindikat bili su jedno, jer su zaposleni dobijali 95 odsto love i delili to između sebe na manje-više jednake delove. Taj stari Finegan bio je i predsednik kompanije i istovremeno glavni poslovni agent i sekretar Sindikata. Ta firma, taj jedan jedini biznis u čitavoj Americi.izbegao je da ga društvo apsorbuje u sebe, i to načinima poštenim i nepoštenim, a po mom utisku pretežno nepoštenim. Istrage su pokretane da se vidi kako je to Finegan postigao. Sumnjalo se da je ucenjivao i pretnjama prisiljavao na saradnju federalne senatore i federalne sudije. Međutim, ništa nije dokazano."

Intervjuist kaže: "Da podsetimo naše gledaoce, koji o istoriji možda nemaju više od dva pojma unakrst, da je pre pedeset godina uloga novca u društvu već bila svedena na kupovinu negarantovanih proizvoda. Njegova druga uloga, koja se zadržava i danas, jeste da se pokaže ko je ugledan u društvu, ko ima veći prestiž. Bilo je jedno doba kad se naša vlada premišljala da li da sasvim ukine novac, ali su proučavanja pokazala da novac ima veliki psihološki značaj. Ostalo se i pri naplaćivanju poreza na dohodak, iako vladi pare više uopšte nisu bile potrebne. Prestiž se određivao prema iznosu koji platite, a to je bilo zgodno jer je tako vlada zauvek povlačila mnogo para iz cirkulacije."

"Nije bitno", kaže Acipiter. "Uglavnom, kad je umro stari Finegan, savezna vlada je krenula u novu ofanzivu da tu poslednju kompaniju i poslednji radnički sindikat uključi u svoju mrežu državnih Biroa i državnog službovanja. Pokazalo se da je mlađi Finegan lukav i opak baš kao i stariji. Ne tvrdim, nisam rekao, pazite, da je uspeh mlađeg Finegana u bilo kakvoj vezi sa činjenicom da je njegov ujak tada bio predsednik SAD."

"Taj vaš 'mlađi' Finegan je imao punih sedamdeset godina kad mu je otac umro."

"Tokom borbe koja je trajala mnogo godina, Finegan je odlučio da promeni ime u Vinegan. To je igra reči na bazi 'win again', pobediti ponovo. Izgleda da je imao detinjastu, gotovo kretenoidnu, naklonost prema igri reči, koju uopšte ne shvatam. Mislim, uopšte ne shvatam njegove igre reči."

Intervjuist kaže: "Možda naši gledaoci iz drugih delova sveta ne znaju za naš Dan krštavanja... Pan-amoritska crkva ga je uvela. Kad građanin postane punoletan, stiče i pravo da uzima sve nova i nova imena, uvek ono ime koje po njegovom mišljenju odgovara njegovom temperamentu ili cilju u životu. Zanimljivo je da federalna vlada, koju su neki nepravično optuživali da hoće svojim građanima da nametne uniformnost, podržava ovu stvar i time dokazuje da i dalje imamo potpunu slobodu

individualnosti u svakom pogledu. Vlada nam tu izlazi u susret iako zbog naših promena imena ima dodatne petljancije sa menjanjem imena na našim dosijeima. Još nešto, dragi gledaoci. U toku spora vlada je nastojala i da dokaže da je dedica Vinegan lud. Obrazloženje, odnosno vladinu argumentaciju, mogu dati, ako gledaoci ne zamere što im oduzimam vreme. Dakle, među vama sigurno ima onih koji ne znaju ništa o klasičnoj literaturi dvadesetog veka. iako vaša vlada svim srcem želi da se svi vi celog života besplatno obrazujete sve više i više. Elem, bio je jedan roman sa nazivom ***Bdenje Finegana.*** Autor, Džejms Džojs, taj naslov je izvukao iz jedne stare vodviljske pesme."

(Pauza da bi fidovizijski monitor objasnio publikumu šta znači reč "vodvilj".)

"Ta pesma je govorila o Timu Fineganu, Ircu, nosaču maltera, koji je u pijanom stanju pao sa merdevina i prividno ostao mrtav. Za vreme tradicionalnog irskog bdenja nad mrtvacem, slučajno su po lešu pljusnuli viski, koji nazivaju i 'vodom života', i tad je Tim Finegan u svom otklopljenom kovčegu počeo da se kreće, podigao se u sedeći stav, a zatim izašao, živ, i pridružio se svojim ožaliocima u piću i plesu. E, dedica Vinegan je pokazao da je lud time što je tvrdio da je direktni potomak baš tog Tima Finegana, da je vodvilj istinit, i da to pokazuje da dobrom pravom čoveku ne možete nikako dokazati. Posle je Vinegan doneo dokumente koji su njegovu tvrdnju dokazali. Mnogo kasnije, prekasno, dokazano je da su ti dokumenti falsifikovani."

Acipiter nastavlja: "Država je u svojoj borbi protiv Finegana imala podršku širokih slojeva naroda. Građani su se žalili da je ta firma, skupa sa Sindikatom, nedemokratska stvar, i da vodi socijalnim razlikama. Zašto da radnici i službenici tamo dobro rade i bogate se, a svi ostali da budu prinuđeni da žive od svog skromnog džabalebaroškog garantovanog prihoda i ni od čega više? Ako svi na jasle, onda svi na jasle! Vinegana su najzad izveli pred sud i optužili, opravdano dabome, za mnogo raznih zločina, među kojima se iticao zločin podrivanja demokratije. Videći neizbe-ni poraz, dedica Vinegan je nadmašio samoga sebe i počinio super-prestup. Iz federalne kase je opelješio okruglo dvadeset milijardi dolara. U megalopolisu Los Anđelesa, u čitavoj kocki, tada je, da podsetim, postojalo samo oko četrdeset milijardi dolara para. Vinegan je zbrisao sa novcem, koji ne samo što je ukrao, nego na njega nije platio ni porez. Neoprostivo! Ne znam zašto mnogi ljudi veličaju ovoga neprijatelja društva. Šta, pa ja sam vid'o fido serije u kojima se pojavljuje junak koji po svemu podseća na Vinegana, samo sa drugim imenom."

"I tako, dragi gledaoci", kaže intervjuist, "dedica Vinegan je izvršio prestup stoleća. Iako smo ga na kraju našli, i danas ćemo ga, negde, sahraniti, slučaj nije potpuno okončan. Vlada kaže da jeste okončan, ali gde je dvadeset milijardi dolara?"

Acipiter: "U stvari, te novčanice danas nemaju nikakvu vrednost, sem za kolekcionare. Ubrzo posle te krađe država je povukla sve stare novčanice i štampala nove, koje sasvim drugačije izgledaju. Vlada je to i ranije želela da učini i samo je čekala priliku, zato što je love bilo isuviše. Štampano je samo upola onoliko koliko je povučeno. Ali ja bih sve dao samo da nađem te stare milijarde. Neću se smiriti dok ih ne nađem. Uloviću ja taj novac, pa makar tragao privatno."

"Za privatno traganje ćete možda imati vremena koliko hoćete, ako mladi Vinegan dobije parnicu protiv vas", kaže fidadžija. "Gledaoci znaju da je dedica Finegan nađem mrtav u jednom od nižih nivoa megakocke San Franciska, nekih godinu dana posle krađe i bekstva. Njegova unuka je identifikovala telo, a podudarili su se i otisci prstiju, otisci ušiju, fotografije retine, otisci zuba, krvna grupa, tip vlasi kose, i desetak drugih testova identiteta."

Čib sve to sluša, i misli da je dedica sigurno potrošio nekoliko miliona ukradenih dolara aranžirajući sve ovo. Ne zna ništa pouzdano, ali sluti da je negde u belome svetu neka biolaboratorija odgajila identičnog klona u tanku tečnosti. To se dešavalo dve godine posle Čibovog rođenja. Kad je Čibu bilo pet godina, dedica se pojavio, živ. Krišom od mame, uselio se u stan Vineganovih. Samo je Čib bio njegov konfidant, poverenik. Naravno da mama nije mogla tu stanovati a da ga baš ni jedan jedincati put ne vidi. Ipak, mama sada insistira na tome da ga nijednom nije videla. Čib misli da ona na taj način želi da izbegne krivično gonjenje zbog prikrivanja begunca od zakona. Čib ni u to nije siguran. Možda je ona te susrete smatrala za "astralne posete" i brisala iz svog uma. Što da ne? Ta haotičarka nikad nije znala ni da li je utorak ili četvrtak. Ni koja je godina.

Čib ignoriše grobljanske službenike, koji su u čudu šta da urade sa telom. Pristupa grobu. Sad se može videti dugački ovalni kovčeg. Slonasta surla mašine kopačice soničnim talasima mrvi zemlju i zatim je usisava. Acipiterova celo-životna samokontrola malo popušta: on se smeška fidadžijama, trlja ruke.

"Igraj, pleši, kurvin sine", kaže Čib, kome gnev služi kao poslednja odbrana od suza i od onog jauka koji nailazi iznutra, iz duše.

Iskopava se i zemlja uokolo sanduka, da bi hvataljka mašina mogla dobro da zahvati. Hvataljka se spušta u raku, poduhvata, i iznosi na svetlo dana kovčeg, koji je

od crne zračene plastike sa arabeskama od lažnog srebra. Mašina polaže taj kovčeg na travu. Čib vidi da poreznici počinju da otvaraju kovčeg, hoće nešto da kaže, ali se uzdržava. Kolena je malo povio kao da bi hteo negde da skoči. Fidadžije naviru sa svih strana. Njihove kamere, koje imaju oblik ljudskog oka, snimaju grupu oko staroga kovčega.

Poklopac se diže škriputavo. Silan tresak se razleže. Gusti crni dim uvija se put nebesa. Iz tog oblaka izteturavaju se Acipiter i drugi poreznici, crni od glave do pete kao đavoli, samo očiju belih i širom otvorenih; svi kašlju. Fidadžije beže kud koji, neki se saginju da pokupe kamere koje su im poispadale iz ruku. Oni koji su bili dovoljno daleko vide da nije eksplodirao mrtvački kovčeg, nego je eksplodiralo nešto na dnu rake. Jedino Čib zna da je odizanje poklopca aktiviralo detonator na dnu rake. Pošto zna šta dalje da očekuje, prvi diže pogled uvis i zato prvi vidi projektil koji poleće iz groba put neba. Raketa dostiže visinu od oko 150 metara. Kamere je sada prate. Ona se raspolućuje i oslobađa dva objekta povezana trakom. Ti objekti se nadimaju i postaju baloni, a traka se opušta između njih i postaje kolosalni transparent. Na njemu velikim crnim slovima piše

USK-ZEZNUĆE FINEGANA!

Dvadeset milijardi dolara, koji su ležali u zemlji ispod lažnog dna rake, gore žestokim plamenom. Iz gejzira dima i vatrometnog prskanja izleću mnogobrojne novčanice. Poreznici, fido-televizdžije, pogrebnici i opštinari jure da ih dograbe.

Mama je šokirana.

Acipiter izgleda kao da će ga strefiti šlog.

Kako liju suze Čibu na oči! I kako zatim počinje da se smeje i da se valja po zemlji od smeha!

Dedica je još jednom zeznuo Ujka Sama i ujedno svoju najveću igru reči plasirao tako da je čitav svet mora videti.

"Starkeljo jedan!" jeca Čib između dva napada smeha. Posle opet: "Čovečino, ljudeskaro! Kako te volim!"

I dok se tako valja po zemlji smejući se toliko da ga rebra već bole, odjednom oseća da mu je neko tutnuo jednu hartiju u šaku. Prestaje da se smeje, pridiže se na kolena i pokušava da dozove čoveka koji mu je hartiju dao. A onaj se okreće i kaže, "Vaš deda mi je platio da vam ovo uručim kad on bude sahranjen."

Čib čita.

Nadam se da niko nije povređen, čak ni poreznici.

Poslednji savet mudrog starca iz pećine. Oslobodi se. Napusti Los Anđeles. Napusti SAD. Idi u Egipat. Ostavi svoju majku da sama jaše svoju rumenu platu. Ona od nje može da živi, ako samo malo umanji svoje prohteve i svoje rasipiništvo. A ako ni to ne može, nisi ti kriv.

Imao si ti ludu sreću da se rodiš talentovan, ako ne i genijalan, i da u sebi nađeš dovoljno snage da poželiš da prekineš pupčanu vrpcu. To i uradi. Idi u Egipat. Uroni u tu pradavnu kulturu.Stupi pred Sfingu.Pitaj je (mada je to u stvari Sfinks, mužjak) ono pravo.

Onda poseti jedan od zooloških rezervata južno od Nila. Živi neko vreme u onome što razumno liči na Prirodu kakva je postojala pre nego što ju je čovečanstvo obeščastilo i unakazilo. Tamo, gde je od majmuna ubice evoluirao Homo zvani "Sapiens" (?) upijaj u sebe duh davnih vremena, duh tog prastarog mesta.

Dosad si slikao kurcem, a i taj ti je, bojim se, bio pun žuči a ne pun strasti za životom. Nauči da slikaš srcem. Samo tako možeš postati veličanstven i istinit.

Slikaj.

A onda idi gde god hoćeš. Biću s tobom doklegod si živ i sposoban da me pamtiš. Da citiram Runika: "Biću polarna svetlost duše tvoje:"

Čvrsto se drži verovanja da će se naći još neko ko će te voleti kao ja, pa i više. Što je najvažnije, i ti moraš voleti one koji vole tebe, i to podjednako.

Možeš li ovo da ispuniš?

Džon Varli

POSTOJANOST VIDA

Bila je četvrta godina nedepresije. Nedavno sam se pridružio armiji nezaposlenih. Predsednik mi je rekao da nemam čega da se plašim sem samog straha. Poverovao sam mu i smesta otišao da pakujem ranac za put u Kaliforniju.

Nisam bio jedini. Poslednjih dvadeset godina, još od ranih sedamdesetih, svetska ekonomija grčila se kao zmija na užarenom tiganju. Najpre bismo uživali u prosperitetu, a zatim bismo bili na ivici bankrotstva, vrteći se u krugu za koji se činilo da nikada neće prestati. To je zbrisalo osećaj sigurnosti koji je nacija tako bolno izvojevala za vreme zlatnih godina posle tridesetih. Ljudi su se navikli da jedne godine mogu biti bogati, a sledeće u redovima za hleb. Ja sam bio u redovima osamdeset prve i ponovo osamdeset osme. Ovoga puta odlučio sam da iskoristim nevezanost za bilo kakvo radno vreme i vidim svet. Pomišljao sam da se prošvercujem na brod za Japan. Imao sam četrdeset sedam godina i možda mi se više neće pružiti prilika da budem neodgovoran.

Bilo je to u kasno leto iste godine. Stopirajući u unutrašnjosti, lako sam mogao zaboraviti da su u Čikagu neredi zbog hrane. Noći sam provodio u vreći za spavanje, gledao sam zvezde i slušao zrikavce.

Mora da sam prepešačio veći deo puta od Čikaga do De Moina. Posle nekoliko dana noge su mi bile prekrivene groznim žuljevima. Retko su me primali u kola, delom zbog ostalih stopera, a delimično i zbog vremena u kome smo živeli. Meštani nisu mnogo marili da voze ljude iz grada za koje su čuli da su većinom gomila od gladi poludelih, potencijalnih bezobzirnih ubica. Jednom su me presreli i rekli da se više nikada ne vratim u Šefild, u Ilinoisu.

Međutim, vremenom sam naučio sve cake života na putu. Kada sam krenuo, imao sam malu zalihu konzervi dobijenih od države, i vremenom su se istrošile, a ja sam otkrio da je moguće zaraditi za hranu na mnogim farmama duž puta.

Delom je to bio težak posao, a delom poklon od ljudi sa duboko ukorenjenim osećanjem da se ništa ne sme dobiti džabe. Neki besplatni obroci bili su za porodičnim stolom, gde unuci sede unaokolo dok baka ili deka pričaju često ponavljane priče o tome kako je bilo za vreme velike depresije dvadeset devete,

kada se ljudi nisu plašili da pomognu drugu koga je sreća napustila. Otkrio sam da što je starija osoba, utoliko pre ću je slušati sa više pažnje. Jedan od trikova koje naučite. A većina starijih ljudi daće vam bilo šta, samo da sednete i slušate ih. Postao sam veoma dobar u tome.

Zapadno od De Moina sve češće su me primali u kola, a kada sam se približio izbegličkim logorima koji okružuju Kinesku zonu, stanje se ponovo pogoršalo. Ne zaboravite, prošlo je bilo samo pet godina od nesreće, kada se istopio nuklearni reaktor u Omahi i kada je vrela masa uranijuma i plutonijuma počela da nagriza zemlju i krči sebi put ka Kini, a radioaktivni oblak nošen vetrom proširio se i šest stotina kilometara. Većina stanovnika Kanzas Sitija, u Misuriju, i dalje je živela u drvenim i limenim kolibama, sve dok se grad ponovo ne osposobi za stanovanje.

Izbeglice su žalosna skupina ljudi.Početna solidarnost koju su im ljudi ukazivali posle velike nesreće, polako je prerasla u letargiju i razočarenje raseljenih lica. Mnogi će ostatak života provesti po bolnicama. Da sve bude još gore, meštani su ih mrzeli,plašili su ih se i nisu želeli da se s njima mešaju.Bili su savremeni prokaženici, nečisti. Njihovu decu su izbegavali. Svaki grad bio je označen brojem, ali ih je okolno stanovništvo sve zvalo Gajgergradovima.

U velikom luku skrenuo sam ka Litl Roku, da bih zaobišao Kinesku zonu, mada je ona sada bila bezbedna ako se duže ne zadržavate. Lokalna policija dala mi je značku tih izbeglica — dozimetar — i ja sam lutao od jednog Gajgergrada do drugog. Kada bih im se približio, ti ljudi postajali su sažaljivo prijateljski prema meni, tako da sam uvek spavao pod krovom. U menzama tih komuna hrana je bila besplatna.

Kada sam stigao u Litl Rok otkrio sam da se odbojnost prema stoperima — koji mogu biti zaraženi 'radijacijskom bolešću' — smanjuje, tako da sam brzo prošao kroz Arkanzas, Oklahomu i Teksas. Tu i tamo sam radio, ali sam prelazio velike deonice. Teksas sam video samo kroz vetrobransko staklo.

Kada sam stigao u Novi Meksiko, bio sam pomalo umoran od svega toga. Rešio sam da malo pođem peške. Tada me je već više interesovao moj put, nego Kalifornija.

Napustio sam puteve i krenuo preko polja i njiva, na kojima nema nikakvih ograda da mi se isprečе na putu. Otkrio sam da čak ni u Novom Meksiku nije bilo lako pobeći od tragova civilizacije.

Šezdesetih godina Taos je bio centar eksperimenata u vezi sa alternativnim načinom života. Po okolnim brdima u to doba osnivale su se mnogobrojne komune i zajednice. Posle nekoliko meseci ili godina većina ih se raspadala, ali

neke su i opstale. Kasnije, svaka grupa sa novom teorijom i dovoljno jena da je oproba, gravitirala je ka tom delu Novog Meksika. Kao posledica toga, zemljište je bilo prošarano rasklimatanim vetrenjačama, solarnim pločama, geodetskim kupolama, grupnim brakovima; bilo je tu nudista, filozofa, teoretičara, mesija, isposnika, a bilo je i dosta budala.

Taos je bio silan. U većinu zajednica mogao sam da banem i ostanem dan ili nedelju, hraneći se rižom i pasuljem i pijući kozje mleko. Kada bi mi jedna dosadila nekoliko časova hoda u bilo kom pravcu dovelo bi me do druge. Tamo bi mi, možda, ponudili da provedem noć u molitvi i bajanju ili u ritualnoj orgiji. Neke od tih grupa posedovale su čiste staje sa automatskim muzilicama za krave. Druge nisu imale čak ni nužnik; tamo bi samo čučnuli. U nekim zajednicama bili su obučeni poput kaluđerica ili kvekera za vreme doseljavanja u Pensilvaniju. U drugima su išli nagi, brijali telo i bojili ga u crveno.Bilo je čisto muških i čisto ženskih grupa. Bio sam prinuđen da ostajem u prvima; u drugima sam na pitanje da li mogu zanoćiti dobijao različite odgovore: ponekad bi mi ustupili krevet za tu noć i ljubazno porazgovarali sa mnom, a ponekad bi me sa puškom dočekali ispred bodljikave žice.

Pokušao sam da ne donosim sudove. Ovi ljudi radili su nešto značajno; svi su oni pokušavali da nađu načine na koje bi mogli da žive izvan Čikaga. To je za mene bilo čudo. Ranije sam mislio da je Čikajo neizbežan kao proliv.

Ovim ne mislim da su svi pokušaji bili uspešni. Za neke je Čikago bio Šangri La. Za jednu grupu povratak prirodi izgleda da je značio spavanje u svinjcu i jedenje hrane koju ni pacov ne bi dotakao. Mnogi su očigledno bm osuđeni na propast, za sobom su ostavljali mnoštvo praznih straćara i sećanje na koleru.

Stoga već duže vreme, to mesto nije predstavljalo raj. Ali, bilo je i uspeha. Jedna ili dve grupe bile su tu još od šezdeset treće, ili šezdeset četvrte, i podizale su treću generaciju. Bio sam razočaran jer sam uvideo da su to bile pretežno one grupe koje su veoma malo odstupale od uobičajenih normi ponašanja, mada su neke razlike bile zaprepašćujuće. Pretpostavljam da najradikalniji eksperimenti imaju najmanje šansi da urode plodom.

Ostao sam preko zime. Niko nije bio iznenađen što me po drugi put vidi. Izgleda da mnogo ljudi dolazi u Taos i tu kupuje. Retko sam na jednom mestu ostajao duže od tri nedelje i uvek bih se ugojio. Stekao sam mnogo prijatelja i pokupio veštine koje bi mi mogle biti od koristi ako ostanem u poljima.Nosio sam se mišlju da zauvek ostanem u jednoj od tih zajednica. Kada se nisam mogao odlučiti, govorili bi mi da nema potrebe da žurim. Mogao sam da odem do Kalifornije i da se vratim. Činilo se da su sigurni da će tako biti.

I tako, kada je proleće stiglo, krenuo sam preko brda na zapad. Držao sam se puteva i spavao na otvorenom. Mnoge noći provodio sam u zajednicama, zatim su i one postale sve udaljenije jedna od druge, sve dok ih nije nestalo. Predeo nije više bio tako lep.

A onda, nakon tri dana laganog hoda od poslednje zajednice, stigao sam pred zid.

U Sjedinjenim Državama 1964. godine vladala je epidemija nemačkih boginja, rubeola.To je jedna od najmanje opasnih zaraznih bolesti. Problem nastaje jedino ako je dobije žena tokom prvih četiri meseca trudnoće. Tada one prelaze na fetus, što obično dovodi do komplikacija, a to su, gluvoća, slepilo i oštećenje mozga.

Godine 1964. u vreme pre nego što je abortus dozvoljen, ništa se nije moglo učiniti. Mnoge žene nisu prekidale trudnoću posle preležanih rubeola. Te godine rođeno je pet hiljada gluvoslepe dece. U Sjedinjenim Državama normalno ih se godišnje rodi sto četrdeset.

1970, ovih pet hiljada potencijalnih Helen Keler bilo je staro šest godina. Brzo se shvatilo da postoji nedostatak Ana Saliven. Ranije, gluvoslepa deca bila su upućivana u mali broj specijalnih ustanova.

U tome je bio problem. Nije baš svako mogao da vaspitava gluvoslepu decu. Njima ne možete reći da zaćute kada plaču, ne možete se s njima raspravljati, reći im da vas njihova kuknjava dovodi do ludila. Neki roditelji su doživeli nervne slomove kada su pokušali da zadrže decu kod kuće.

Mnoga od tih pet hiljada dece bila su teško mentalno zaostala i bilo je gotovo nemoguće izlečiti ih, čak i da je neko pokušao. Na kraju, većinu su smestili u stotine anonimnih bolnica ili instituta za "specijalnu" decu. Smestili su ih u krevete, jednom dnevno čistilo ih je nekoliko prezaposlenih bolničarki i uopšte, bili su prepušteni blagoslovenoj slobodi — bili su slobodni da spokojno trule u sopstvenom mračnom, tihom, ličnom svetu. Ko može da kaže da im je bilo loše? Niko od njih nije se nikada požalio.

Mnoga deca neoštećenog mozga bila su gurnuta među ovu zaostalu decu samo zato što nisu bila u stanju da nekome kažu da su tu, da postoje iza tih slepih očiju. Padala su na serijama taktilnih tekstova, nesvesna da njihova sudbina visi o koncu onog trenutka kada bi od njih zatražili da stave kuglice u okrugle rupe, dok je sat, koga nisu mogli ni da vide, ni da čuju, otkucavao njihovo vreme. Kao rezulat toga proveli su ostatak života u krevetu; a niko od njih nije se požalio. Da biste se bunili, morate znati da može postojati nešto bolje. A ako znate jezik, još bolje.

Za nekoliko stotina dece utvrđeno je da im je IQ unutar granica normale. Kada su ušla u pubertet, novine su pisale o njima i saznalo se da nema dovoljno dobrih ljudi da se o njima valjano brinu. Utrošen je novac, učitelji su obučeni. Troškovi za obrazovanje te dece trajaće još neko vreme, sve dok ne odrastu, a zatim će se sve vratiti na staro i svi će sebi moći da čestitaju kako su uspešno rešili težak problem.

I zaista, sve je dobro teklo. Postoje načini kojima je moguće uspostaviti kontakt sa takvom decom i učiti ih. Potrebno je strpljenje, ljubav, požrtvovanje, a učitelji su sve to uneli u svoj posao. Svi učenici specijalnih škola naučili su da govore rukama. Neki su mogli da govore. Nekoliko ih je naučilo da piše. Većina ih je napustila ustanove da žive sa roditeljima ili rođacima, ili su, ako ništa od toga nije bilo moguće, prihvatali pomoć i pokušavali da se uključe u društvo. Mogućnosti su bile ograničene, ali ljudi mogu da žive korisnim životom i sa mnogo težim oštećenjima. Ne svako, ali većina njih bila je zadovoljna sudbinom onoliko koliko su to mogli u razumnim granicama očekivati. Neki od njih postigli su gotovo svetački mir svog glavnog uzora, Helen Keler. Drugi su postali ogorčeni i povukli su se u sebe. Nekolicinu su morali da smeste u domove, gde ih posle nije bilo moguće razlikovati od drugih iz njihove grupe koji su tamo proveli poslednjih dvadeset godina. Ali, većinom, bili su dobro.

Međutim,u grupi, kao i u svakoj drugoj, bilo je nekoliko neprilagođenih Većinom su to bili najpametniji, gornjih deset procenata na IQ testovima. Nije to bilo pouzdano pravilo. Neki su bili nezapaženi na testovima, a ipak ih je neutoljiva glad vukla da učine nešto, da promene stvari, da naruše sklad. U grupi od pet hiljada, sigurno postoji nekoliko genija, nekoliko umetnika, nekoliko sanjara, pobunjenika, individualaca, inicijatora, stvaralaca — nekoliko veličanstvenih manijaka.

Jedan od njih mogao je biti predsednik, da nije bio slep, gluv i ženskog pola. Bila je pametna, ali ne i genije. Bila je sanjalac, kreativac, inovator. I baš je ona bila ta koja je sanjala o slobodi. Međutim, nije gradila kule u oblacima. Pošto je sanjala o tome, morala je to i da ostvari.

Zid je bio načinjen od brižljivo naslaganog kamenja i bio je oko pet stopa visok. Iako je bio sagrađen od prirodnog kamena.razlikovao se od svega što sam do tada video u Novom Meksiku. Jednostavno, tamo se ne gradi takva vrsta zida.Ako nešto treba ograditi, koristi se bodljikava žica, mada većina više voli slobodan prostor za ispašu stoke. Činilo se kao da je nekako presađen iz Nove Engleske.

Bio je dovoljno jasan da sam osećao da bi bilo glupo da se uspentram preko njega. Na putovanju sam prešao mnogo žičanih ograda i još zbog toga nisam imao neprilika, iako sam se ponekad raspravljao sa rančerima. Ovo je bilo drugačije. Rešio sam da pođem uz njega. Prema izgledu zemljišta nisam mogao da odredim dokle se pruža, ali vremena sam imao.

Na vrhu sledećeg brega uvideo sam da ne moram daleko da idem. Odmah tu, ispred, zid je skretao pod pravim uglom. Pogledao sam preko i video neke građevine. Većinom su to bile kupole kakve sam posvuda viđao, a koje su zajednice prihvatile zbog jednostavne konstrukcije i trajnosti. Iza zida nalazile su se ovce i nekoliko krava. Pasle su na tako zelenoj travi da sam poželeo da uskočim tamo i zakotrljam se po njoj. Zid je ograđivao travnjak pravougaonog oblika.Napolju, tamo gde sam ja stajao, bilo je samo grmlja i kadulje. Ovi ljudi imali su pristup irigacionoj vodi Rio Grandea.

Skrenuo sam za ugao i ponovo krenuo na zapad prateći zid.

Ugledao sam čoveka na konju otprilike u isto vreme kada i on mene. Bio je izvan zida, južno od mene; okrenuo se i pojahao prema meni.

Bio je tamnoput, krupan, nosio je grubu platnenu odeću i sivi, pohabani stetson. Možda Navaho. Ne znam mnogo o Indijancima, ali čuo sam da ih ovde ima.

"Zdravo", rekao sam kada se zaustavio. Odmeravao me je pogledom. "Da li sam na vašoj zemlji?"

"Plemenskoj zemlji", rekao je. "Aha, na njoj si."

"Nisam primetio nikakve znake."

Slegnuo je ramenima.

"U redu je, druškane. Ne ličiš mi na kradljivca stoke." Iskreveljio mi se. "'Oćeš li ovde noćas da kampuješ?" Zubi su mu bili veliki i zamrljani duvanom.

"Da. Dokle se pruža ova, ova zemlja što pripada plemenu? Možda ću do noći da je pređem."

On značajno odmahnu glavom. "Jok. Nećeš ni sutra. Al' ne brini. U redu je. Ako ložiš vatru,pazićeš, a?" Ponovo se nacerio i krenuo da odjaše.

"Hej, kakvo je ovo mesto?" Pokazao sam ka zidu, a on je zaustavio konja i ponovo se okrenuo. Podigao je puno prašine. "Što pitaš?" Postao je malo podozriv.

"Šta znam? Znatiželja. Ne liči na druga mesta na kojima sam bio. Ovaj zid..."

Pogledao me je popreko. "Prokleti zid." Onda je slegnuo ramenima. Mislio sam da je to sve što će mi reći. Onda je nastavio:

"Ovi ljudi, mi ih čuvamo, čuješ. Možda nam se baš ne sviđa to što rade. Ali,

znaš, njima je teško." Gledao me je očekujući nešto. Nikad nisam umeo da razgovaram sa ovim lakonskim Zapadnjacima. Uvek mi se činilo da su mi rečenice predugačke. Oni koriste stenografsko groktanje, sleganje ramenima, preskaču neke reči, i, kada sa njima razgovaram, uvek se osećam poput neke gradske zamlate.

"Da li primaju goste?", upitao sam "Mislio sam, da li bih mogao da pitam da prenoćim?"

Ponovo je slegnuo ramenima, ali ovoga puta to je bio potpuno drugačiji gest.

"Možda. Znaš, oni su slepi i gluvi." I to je bio sav razgovor koji je mogao da podnese toga dana. Naterao je konja u galop i odjahao.

Nastavio sam da idem duž zida sve dok nisam stigao do blatnjavog puta koji je krivudao uz potočić i vodio kroz zid. Postojala je drvena kapija, ali je bila otvorena. Pitao sam se čemu to mučenje sa zidom, ako je kapija otvorena. Tada sam ugledao uske šine koje su vodile do kapije, činile krug ispred nje i ponovo se spajale. Mali kolosek pružao se nekoliko jardi sa spoljne strane zida.

Stajao sam tamo nekoliko trenutaka. Ne znam šta je uticalo na moju odluku. Čini mi se da sam bio pomalo umoran od spavanja pod otvorenim nebom, a bio sam i željan domaće hrane. Sunce se bližilo horizontu. Pejsaž ka zapadu izgledao je jednolično. Da sam ugledao autoput uputio bih se ka njemu i stopirao. Međutim, okrenuo sam se i ušao kroz kapiju.

Išao sam između šina. Sa obe strane pruge pružala se drvena ograda od poprečno postavljenih dasaka, kao kod tora. Sa jedne strane pasle su ovce. Jedan šetlandski ovčar načuljio je uši i pogledom me ispratio, ali nije prišao kada sam zazviždao.

Do skupine zgrada ispred mene ostalo je otprilike pola milje. Tamo se nalazilo četiri ili pet kupola i nekoliko klasičnih pravougaonih zgrada. Dve vetrenjače lenjo su se okretale na povetarcu. Bilo je tu i nekoliko redova solarnih grejača vode. To su ravne konstrukcije od stakla i drveta, podignute od zemlje tako da mogu da slede putanju sunca. Sada su stajale gotovo vertikalno upijajući kose sunčeve zrake. Bilo je tu i nekoliko stabala koja su, možda, predstavljala voćnjak.

Na otprilike pola puta do tamo prošao sam ispod drvenog pešačkog mosta. Nadnosio se nad put, omogućavajući prelaz sa istočnog pašnjaka na zapadni. Pitao sam se, zašto nisu stavili običnu kapiju?

Tada sam primetio kako nešto dolazi putem prema meni.Primicalo se šinama i to veoma tiho. Stao sam i čekao.

Bila je to neka vrsta prepravljenih rudarskih kolica, ona vrsta koja vadi

grumenje uglja sa dna jame. Bila su na baterije i sasvim su mi se približila pre no što sam ih čuo. Vozio ih je neki čovečuljak. Vozio ih je i pevao iz sveg glasa, bez imalo sluha.

Prilazio mi je sve bliže i bliže brzinom oko pet milja na sat. Jednu ruku držao je podignutu kao da pokazuje da će skrenuti ulevo. Dok mi se približavao iznenada sam shvatio šta se događa. Nije nameravao da stane. Rukom je brojao kočiće na ogradi. Uspentrao sam se na ogradu baš na vreme. Nije bilo više od šest inči slobodnog prostora između voza i ograde. Njegov dlan dodirnuo mi je nogu dok sam se pripijao uz ogradu i on smesta stade.

Skočio je iz kola i ščepao me tako da sam pomislio da sam u nevolji. Međutim, činilo se da je zabrinut, a ne ljut. Posvuda me je pipkao pokušavajući da ustanovi li sam povređen. Bilo mi je neprijatno. Ne zbog ispitivanja, već zato što sam bio budalast. Indijanac mi je rekao da su svi gluvi i slepi, ali mislim da mu nisam baš sasvim poverovao.

Duboko je udahnuo kada sam uspeo da mu saopštim da sam u redu. Rečitim gestovima naterao me je da shvatim da ne smem da stojim na pruzi. Pokazao mi je da treba da pređem preko ograde i produžim kroz polja. Ponovio mi je to nekoliko puta da bude siguran da sam ga razumeo i pomogao mi je da pređem preko ograde da bi se i sam uverio da mu više nisam na putu. Smešeći se, nagnuo se preko ograde i uhvatio me za ramena. Pokazao mi je na prugu i zavrteo glavom, zatim na zgrade i klimnuo. Ponovo se popeo na kolica i krenuo sve vreme klimajući glavom i pokazujući mi kuda želi da odem. Zatim je ponovo nestao.

Razmišljao sam šta da radim. Veći deo mene govorio mi je da se okrenem, vratim preko pašnjaka do zida i uputim nazad u brda.Ovi ljudi verovatno ne žele da se motam okolo. Sumnjao sam da ću uspeti da se sporazumem sa njima, a to bi mi mogli uzeti za zlo. S druge strane, bio sam zadivljen, ko ne bi? Hteo sam da vidim kako uspevaju u svemu tome. I dalje nisam verovao da su svi gluvi i slepi. To mi se činilo nemogućim.

Šetli je njuškao moje pantalone. Pogledao sam ga i on uzmaknu, a zatim, kada sam mu pružio dlan, polako priđe. Pomilovah ga po glavi i on se žurno vrati ovcama.

Okrenuo sam se i uputio ka zgradama.

Novac beše prva stvar koja im je bila potrebna za taj posao.

Niko od studenata nije znao o njemu iz sopstvenog iskustva, ali biblioteka je bila prepuna Brajovih knjiga.Počeli su da čitaju.Prvo što su primetili bilo je da kada se pominje novac.ni advokati nisu daleko. Pisali su pisma. Na osnovu

dogovora, izabrali su advokata i platili mu unapred.

U to vreme bili su u jednoj školi u Pensilvaniji. Od prvobitnog broja učenika specijalnih škola, pet stotina, ostalo ih je oko sedamdeset, jer su mnogi odlazili iz škola da žive sa roditeljima, ili su na neki drugi način rešili svoje probleme. Neko od ovih sedamdesetoro imao je gde da ide, ali nije to želeo, drugi nisu imali mnogo izbora. Njihovi roditelji ili su bili mrtvi, ili nisu bili zainteresovani da žive sa njima. Tako je njih sedamdesetoro došlo iz raznih škola širom zemlje u ovu u Pensilvaniji, a za to vreme ljudi su pronašli načine kako da postupaju sa njima. Vlasti su imale planove, ali su ih studenti pretekli.

Još od 1980. svako od njih imao je pravo na zagarantovan godišnji prihod. Međutim, o njima se brinula vlada tako da ga nisu primali. Poslali su svog advokata na sud. Vratio se sa sudskom odlukom da ne mogu dobiti taj novac. Žalili su se i novac im je isplaćen retroaktivno, sa kamatom, tako da su stekli pozamašnu svotu. Zahvalili su se advokatu i uzeli pravnog zastupnika. U međuvremenu su čitali.

Pročitali su o zajednicama u Novom Meksiku i naložili svom pravnom zastupniku da tamo potraži nešto za njih. On je sklopio ugovor sa Navaho Indijancima da im zauvek daju jedan deo zemljišta u najam. Čitali su o toj zemlji i otkrili da će biti potrebno dosta vode da ona postane plodna.

Podelili su se u grupe da saznaju šta im je potrebno da postanu nezavisni.

Vodu bi mogli nabaviti.ako se priključe na irigacione kanale koji je dovode iz rezervoara na Rio Grandeu do obradive zemlje na jugu.Da bi dobili novac treba da prođu kroz lavirint koji sačinjavaju Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo poljoprivrede i Ured za indijanska pitanja. Ispalo je da su platili nešto malo za cevovode.

Zemlja je bila jalova. Pošto nisu mogli da koriste mašine za obrađivanje velikih prostranstava zemlje, bilo im je potrebno đubrivo. Troškovi za đubrivo bili bi smanjeni ako bi se iskoristila pomoć Ureda za ponovno naseljavanje sela. Posle toga, detelina koju bi zasadili obogatila bi zemljište svim vrstama nitrata.

Zemlja se mogla obrađivati uz pomoć dostignuća iz oblasti ekologije, bez ikakvih briga oko đubriva i pesticida. Sve se recikliralo. U suštini, na jednom kraju stavite sunčevu svetlost i vodu i žanjete na drugom vunu, ribu, povrće, jabuke, med i jaja. Ne koristite ništa osim tla, čak i njega obnavljate tako što suvišne proizvode vraćate u zemlju. Njih nisu interesovali poljoprivredni radovi sa ogromnim kombajnima i sadilicama. Nisu čak ni želeli zaradu. Jedino su želeli da se osamostale.

Detalji su se množili. Njihov vođa koji je prvi sve zamislio i imao dovoljno

snage da to ostvari uprkos svim preprekama, bio je prava dinamo-mašina po imenu Dženet Rili. Pošto ništa nije znala o osnovnim metodama obrađivanja zemlje i ljudima koje je potrebno angažovati na velikim poduhvatima da bi se ti planovi sproveli u delo, sama ih je smislila i prilagodila naročitim potrebama i mogućnostima svoje zajednice. Odredila je radne grupe, zadužila ih da potraže rešenja za njihov plan sa više aspekata, uključujući: pravo, nauku, društveno planiranje, dizajn, kupovinu, intendaturu i građevinarstvo. Ona je bila jedina osoba koja je u svako vreme znala šta se događa. Sve je to držala u glavi bez ikakvih beležaka.

Baš u oblasti društvenog planiranja pokazala se kao vizionar, a ne samo kao dobar organizator. Njena zamisao nije bila da stvori mesto gde će moći da žive na način koji će biti slepa, bešumna imitacija života zdravih ljudi. Želela je sasvim novi početak, način života koji bi stvorili gluvoslepi za sebe, način života koji ne bi prihvatio ni jednu konvenciju samo zato što je tako oduvek bilo. Ispitala je svaku ljudsku kulturnu instituciju od braka do nepristojnih primera načina zajedničkog života da bi videla kako to odgovara njenim potrebama i potrebama njenih prijatelja. Bila je svesna rizika, ali se nije zaplašila. Njena Radna grupa za društvena pitanja čitala je o svakoj grupi koja je ikada, bilo gde, pokušala da živi po svom i podnosila joj izveštaje kako i zašto je uspela ili propala. Ona je filtrirala ove informacije kroz sopstvena iskustva da vidi da li će one odgovarati njenoj neobičnoj grupi i njihovim potrebama i ciljevima.

Bilo je bezbroj detalja. Unajmili su arhitektu da prenese njihove ideje na Brajeve planove. Postepeno, planovi su se razvijali. Trošili su sve više novaca. Građenje je počelo pod nadzorom njihovog arhitekte koja je bila toliko fascinirana planom da je besplatno ponudila svoje usluge.Bila je to važna odluka jer im je tamo bio potreban neko kome mogu verovati. Jedino se na taj način nešto može postići na takvoj udaljenosti.

Kada je sve bilo spremno za preseljenje, upali su u birokratske probleme. Predvideli su to, ali ih je to ipak unazadilo. Socijalne službe koje su im davale novac sumnjale su u razumnost njihovog projekta. Kada je postalo jasno da nikakvo ubeđivanje ne pomaže, stavljena je u pogon čitava mašinerija i na kraju je, za njihovo dobro, izdata naredba po kojoj im se ne dozvoljava da napuste školu. Bila im je tada dvadeset i jedna godina, ali su proglašeni za mentalno nesposobne da se brinu o sebi. Saslušanja nije bilo.

Srećom, i dalje su imali pristup svome advokatu. I on se zarazio tom ludom vizijom i krenuo u veliku bitku za njih. Uspeo je da dobije sudsku odluku koja se odnosi na prava osoba smeštenih u raznim institucijama koju je kasnije

podržao vrhovni sud i koja je na kraju imala veliki uticaj na način rada u bolnicama u državi i okruzima. Uviđajući nevolje koje su već nastale, a s obzirom na hiljade pacijenata smeštenih širom zemlje po neodgovarajućim ustanovama, socijalna služba je popustila.

Bilo je već proleće 1986, prošla je godina dana od datuma određenog za početak. Zbog nedostatka deteline, erozija je odnela nešto đubriva. Bilo je sve manje vremena da se otpočne sa setvom, a novaca je ponestajalo. Ipak, preselili su se u Novi Meksiko i započeli naporan posao oko uređivanja terena. Bilo ih je pedeset petoro, sa devetoro dece stare od tri meseca do šest godina.

Ne znam šta sam očekivao. Sećam se da je sve bilo neka vrsta iznenađenja, bilo zbog toga što je bilo toliko obično, ili zato što je bilo toliko neobično. Nijedna od mojih idiotskih predstava o tome kakvo bi to mesto moralo da bude nije se obistinila. A naravno, nisam ni poznavao priču o nastanku tog mesta. Tek kasnije sam je sastavio spojivši razne delove.

Bio sam iznenađen kada sam ugledao svetla na nekim zgradama, jer je prva stvar koja mi je pala na pamet u vezi sa stanovnicima bila ta da im svetlo neće biti potrebno. To je primer nečeg normalnog što me je iznenadilo.

Što se tiče razlika, prva stvar koju sam uočio bila je ograda oko pruge. Lično sam bio zainteresovan za nju, jer se umalo nisam ozledio. Želeo sam da to saznam, pa makar proveo tu i noć.

Drvena ograda pružala se duž pruge koja je vodila od vrata, i prolazila pokraj ambara, gde su šine pravile krug, isti onaj kao i pred kapijom. Cela pruga bila je ograđena. Jedini pristup bio je moguć kod utovarne platforme, kraj ambara i kod kapije. To je bilo logično. Gluvoslepa osoba može upravljati ovakvim vozilom jedino ako je sigurna da na pruzi nema nikoga. Ovi ljudi nikada ne bi išli šinama; nije bilo načina kojim bi se upozorili da nailazi voz.

U sumraku, neki ljudi prolazili su unaokolo dok sam išao prema grupi zgrada. Kao što sam i očekivao, uopšte se nisu obazirali na mene. Kretali su se brzo; neki su i trčali. Zastao sam, gledajući unaokolo i pazeći da neko ne naleti na mene. Pre nego što krenem dalje, morao sam da ustanovim kako to da se ne sudaraju.

Sagnuo sam se i ispitao zemlju. Sve se slabije videlo, ali sam otkrio da je predeo prošaran betonskim stazama. Pre nego što se beton stegao, na svakoj stazi je ugravirana različita šara — linije, talasi,udubljenja,glatke ili grube izbočine.Ubrzo sam uvideo da ljudi koji se žure, idu isključivo ovim stazama i da su svi bosi. Nije bilo teško pogoditi da je to neka vrsta saobraćajnih znakova koji se čitaju stopalima. Bilo je dovoljno znati to i držati se podalje.

Ljudi se nisu ni po čemu isticali. Neki nisu bili obučeni, ali na to sam se već bio navikao. Bili su različite težine i visine, međutim, činilo se da su svi, osim dece, iste dobi. Ako se isključe činjenice da se nisu zaustavljali da porazgovaraju ili da mahnu jedan drugom nikada ne bih pomislio da su slepi. Posmatrao sam kako dolaze do raskršća puteva — nisam znao kako oni znaju da su tamo, ali mogao sam da smislim nekoliko objašnjenja — i usporavaju dok prolaze. Bio je to čudesan sistem.

Počeo sam da razmišljam da li da priđem nekome od njih. Bio sam tamo već gotovo pola sata kao nekakav uljez. Pretpostavljam da sam pogrešno procenio ranjivost ovih ljudi; osetih se poput lopova.

Čitav minut išao sam pored jedne žene. Veoma se odlučno uputila ka svome cilju, ili se bar tako činilo. Osetila je nešto, možda moje korake. Usporila je malo i ja joj dodirnuh rame, ne znajući šta drugo da učinim. Ona odmah zastade i okrenu se ka meni. Oči su joj bile širom otvorene, ali prazne. Ruke su joj bile svuda po meni, blago mi je dodirivala lice, grudi, ruke, ispitivala je moju odeću. Nisam ni najmanje sumnjao da zna da sam stranac, verovato još od trena kada sam joj dodirnuo rame. Međutim, toplo mi se smešila i čvrsto me zagrlila. Ruke su joj bile nežne i tople. Bilo mi je to čudno, jer su bile ogrubele od teškog rada. Ipak, izgledale su osetljive na dodir.

Objasnila mi je — pokazujući na zgradu, čineći pokrete kao da jede nekom nevidljivom kašikom i dodirujući broj na satu — da će se večera služiti za sat i da sam pozvan. Klimnuo sam i nasmešio se dok je držala ruke na mom licu; poljubila me je u obraz i požurila.

Dobro. Nije bilo tako loše. Brinuo sam se da li ću moći da uspostavim kontakt sa njima. Kasnije sam saznao da je saznala mnogo više o meni nego što sam slutio.

Odložio sam odlazak u menzu, ili kako se već to zvalo. Lutao sam okolo po sve gušćem mraku i razgledao njihovo imanje. Video sam malog Šetlija kako skuplja ovce u tor da tu provedu noć.Stručno ih je uveo kroz vrata a da mu to niko nije naredio, a jedan od stanovnika te zajednice zatvorio ih je i zaključao. Čovek se sagnuo i potapšao psa po glavi, a ovaj mu liznu ruku. Pošto je završio posao za tu noć, dojurio je do mene i onjušio mi nogavicu. Ostatak večeri pratio me je gde god sam pošao.

Činilo mi se da su svi prezaposleni, tako da sam se iznenadio kada sam video jednu ženu kako sedi na ogradi kraj pruge i ne radi ništa. Prišao sam joj.

Idući ka njoj video sam da je mlađa nego što sam mislio. Kasnije sam saznao da ima trinaest godina. Nije imala odeću na sebi. Dodirnuo sam joj rame i ona

skoči sa ograde i otpoče istu proceduru kao i žena pre nje, dodirujući me posvuda bez ustručavanja. Uze me za ruku i ja osetih njene prste kako se brzo kreću po mom dlanu. Nisam mogao da razumem, ali sam znao šta radi. Slegnuh ramenima i pokušah da različitim pokretima objasnim da ne znam azbuku gluvoslepih. Ona potvrdno klimnu glavom i dalje dodirujući moje lice rukama.

Upitala me je da li ću ostati na večeri. Uverio sam je da hoću.Zatim me je pitala da li sam sa nekog fakulteta. A ako mislite da je to lako učiniti pokretima tela, samo probajte. Međutim, ona je imala tako ljupke i gipke pokrete i bila je tako vešta da saopšti ono što želi. Bilo je divno posmatrati je. Bio je to govor i balet istovremeno.

Rekao sam joj da nisam sa fakulteta i prionuo da bar malo objasnim čime se bavim i kako sam tu dospeo. Slušala me je dlanovima i jasno mi davala na znanje kada nisam uspeo da se jasno izrazim. Osmeh joj je postajao sve širi i širi i ponekad bi se bezglasno nasmejala mojim objašnjenjima. Sve vreme je stajala tik uz mene, dodirujući me. Najzad je položila ruke na bedra.

"Mislim da ti je potrebna vežba", reče ona, "ali ako se ti slažeš, mislim da možemo normalno da govorimo. Zasmejavaš me."

Skočio sam kao da me je pčela ubola. Pipkanje, na koje se nisam osvrtao kada je bila u pitanju gluvoslepa devojka, izgledalo mi je neprikladno. Tek malo zakoračih unazad, međutim, njene ruke me ponovo dodirnuše. Činilo se da je zbunjena, a onda je rukama shvatila u čemu je problem.

"Žao mi je", rekla je. "Mislio si da sam gluva i slepa. Da sam znala, odmah bi ti rekla."

"Mislio sam da su svi ovde gluvi i slepi."

"Samo roditelji. Ja sam jedno od dece. Mi svi sasvim dobro čujemo i vidimo. Nemoj biti tako nervozan. Ako ne možeš da podneseš dodirivanje, neće ti se dopasti ovde. Opusti se, neću te povrediti." I nastavila je da me dodiruje, najviše po licu. Tada to nisam razumeo, ali u sebi nije sadržavalo ničeg seksualnog.Ispalo je da nisam u pravu, ali to nije bilo nametljivo.

"Biću ti potrebna da te naučim sve pojedinosti života ovde",reče ona i krenu ka kupolama. Držala me je za ruku i hodala tik uz mene. Drugom rukom dodirivala mi je lice kad god sam govorio.

"Kao prvo, nemoj da ideš betonskim stazama. Tamo..."

"To sam već otkrio."

"Jesi? Koliko si dugo ovde?" Ruke su joj istraživale moje lice sa obnovljenim interesovanjem. Sasvim se smrklo.

"Manje od časa. Gotovo da me pregazio vaš voz."

Nasmejala se, a zatim izvinila i rekla da zna da to meni nije smešno.

Rekao sam joj da mi to sada jeste smešno, mada mi tada nije bilo. Rekla mi je da na ulaznim vratima postoji upozorenje, ali da sam imao peh da dođem u vreme kada je kapija otvorena — otvara se daljinskim upravljačem pre no što voz krene — i da ga zato nisam mogao videti.

"Kako se zoveš?", upitao sam je kada smo se približili nežnom žutom svetlu koje je dopiralo iz trpezarije.

Refleksno je prešla rukom po mom dlanu, a zatim zaustavila. "Oh, ne znam. Imam jedno. U stvari, nekoliko. Međutim, ona su sva na govoru tela. Ja sam... Pink. Mislim da se to prevodi kao Pink."

Iza toga krila se čitava priča. Ona je bila prvo dete koje se rodilo studentima, a iz knjiga su znali da su bebe ružičaste, pa su je tako i nazvali. Izgledala im je ružičasto. Kada smo ušli u hodnik, video sam da joj ime vizuelno ne pristaje. Jedan od njenih roditelja bio je crnac. Bila je tamnoputa, plavih očiju i kovrdžave kose, nešto svetlije od njenog tena. Imala je širok nos, ali male usne.

Nije me pitala za ime, tako da joj ga nisam ni rekao. Za sve vreme koje sam tamo proveo, niko me u razgovoru nije zapitao za ime. Na govoru tela zvali su me raznim imenima, a deca su me dozivala "Hej, ti!". I nisu bila baš vična običnom govoru.

Trpezarija se nalazila u pravougaonoj zgradi sagrađenoj od cigala. Bila je spojena sa jednom od velikih kupola. Slabo je bila osvetljena. Kasnije sam saznao da su svetla bila upaljena samo zbog mene. Deca su svetlost koristila samo za čitanje. Držao sam Pink za ruku, srećan što imam vodiča. Držao sam otvorene oči i uši.

"Ne marimo za formalnosti", reče Pink. Glas joj je bio neprijatno glasan u velikoj prostoriji. Niko nije razgovarao, čulo se samo disanje i micanje. Nekoliko dece podiže pogled. "Neću te sada predstavljati. Osećaj se kao član porodice. Ljudi će te kasnije osetiti i tada možeš sa njima razgovarati. Odeću možeš ostaviti ovde kraj vrata."

S tim nisam imao nikakvih problema. I svi ostali bili su nagi, a do tada sam se već naučio prilagođavati kućnom redu. U Japanu se izuvate, u Taosu skidate. U čemu je razlika?

Pa, u stvari, poprilična. Svako je svakoga dodirivao, sa onom istom rutinom kojom mi pogledamo svakog prolaznika.Najpre bi mi svako dodirnuo lice,a zatim bi me na izgled potpuno nedužno posvuda dodirivao. Kao i obično, nije bilo baš onako kako je izgledalo. *Nije* baš bilo nevino, a nije bio ni uobičajeni postupak kao prema ostalima iz grupe. Dodirivali su jedni drugima genitalije

daleko više nego meni. Prema meni bili su obazrivi da se ne bih uplašio. Bili su veoma ljubazni prema strancima.

Svi su sedeli na podu oko dugačkog niskog stola. Pink me je odvela do njega.

"Pogledaj te šare na podu. Drži se podalje od njih. Ne ostavljaj ništa između njih. Tuda ljudi idu. *Nikada* ništa ne pomeraj. Stvari, mislim. O tome se odlučuje na javnim skupovima, tako da bismo svi znali gde se šta nalazi. I male stvari. Ako nešto podigneš, vrati ga tačno tamo gde se nalazilo."

"Razumem."

Iz obližnje kuhinje ljudi su donosili činije i velike plitke zdele sa hranom. Stavili su ih na sto i oni koji je trebalo da večeraju počeli su da ih pipajući traže. Jeli su prstima, bez tanjira, i to su činili polako i sa uživanjem. Dugo su mirisali hranu pre nego što bi je zagrizli. Jelo im je predstavljalo užitak.

Bili su *strašni* kuvari. Nikada pre, a ni kasnije nisam jeo tako dobro kaou Keleru. (Tako ga zovem u običnom govoru, mada na govoru tela postoji slično ime. Kada ga nazovem Keler, svi znaju o čemu se radi.) Započeli su sa dobrom, svežom hranom koja se teško nalazi u gradovima, a nastavili da kuvaju sa umetničkom veštinom i maštom. Nije ličilo ni na jednu nacionalnu kuhinju koju sam probao. Improvizovali su i retko su istu stvar kuvali dva puta na isti način.

Seo sam između Pink i drugara koji me je skoro pregazio. Naždrao sam se bez imalo stida. Bilo je to isuviše bolje od suvog telećeg mesa i svega drugog što sam do tada jeo, da bih mogao odoleti. Odugovlačio sam sa jelom, pa ipak sam završio mnogo pre ostalih. Posmatrao sam ih lagano se zavalivši i pitao se da li će mi pozliti. (Hvala bogu, nije.) Jeli su i hranili druge, ponekad su ustajali i išli čak oko stola da bi prijatelju ponudili parčence. I mene su svi tako hranili, tako da sam se gotovo raspao od jela pre nego što sam otkrio neku skarabudženu frazu na govoru tela koja je označavala da sam se do guše najeo.Od Pink sam naučio da je najprijateljskiji način da odbijete, da i vi ponudite nešto.

Konačno, ništa mi drugo nije preostalo nego da hranim Pink i posmatram ostale. Činio sam to sa još većom pažnjom. Ranije sam mislio da jedu u tišini i miru, ali sam uvideo da za stolom teče živ razgovor. Ruke su bile zaposlene, kretale su se toliko brzo da sam ih jedva video. Dodirivali su se prstima i pisali jedni drugima po dlanovima, ramenima, nogama, trbusima; posvuda po telu. Gledao sam začuđeno kako se talas smeha prostire sa jedne strane stola na drugu, poput domina koje padaju, kada bi jedni drugima saopštili neku dosetku. To se odigravalo brzo. Pažljivo posmatrajući, mogao sam da vidim kako se misao kreće, dospeva do jedne osobe, prenosi se, dok, za uzvrat, odgovor nailazi

iz drugog pravca, dalje se prenosi, a druga pitanja i odgovori se redaju duž niza ljudi, što ih šalju napred ili nazad. Ličilo je na talasanje vode.

Bila je to zbrka. Samo razmislite o tome; ako jedete prstima, a u isto vreme govorite rukama, sigurno ćete se zamazati. Ali niko nije mario. Ja sigurno nisam. Bio sam zaokupljen mišlju da sam odbačen. Pink mi se obraćala, ali sam polako saznavao kako je to biti gluv. Ovi ljudi su bili prijateljski raspoloženi prema meni i činilo mi se da im se sviđam, međutim, ništa nisam mogao da učinim u vezi s tim. Nismo mogli da komuniciramo.

Kasnije smo svi izašli napolje i okupali se veoma hladnom vodom što je curila iz slavina. Neki su ostali unutra da operu sudove. Rekao sam Pink da bih želeo da pomognem oko sudova, ali mi je odgovorila da bih samo smetao. Sve dok ne naučim specifičan način na koji oni obavljaju poslove, ništa neću moći da radim u Keleru. Činilo se da ona podrazumeva da ću toliko dugo ostati u njemu.

Vratili smo se natrag u zgradu da se osušimo, što smo činili brišući jedan drugog peškirima sa onom uobičajenom psećom odanošću, pa smo onda ušli u kupolu.

Unutra je bilo toplo, toplo i mračno. Svetlost koja je dopirala iz prolaza u trpezariji nije bila dovoljna da izbledi zvezde koje su se videle kroz rešetke trouglastih prozora iznad naših glava. Bilo je gotovo kao da smo napolju.

Pink mi je brzo ukazala na pravila kojih se moram pridržavati unutar kupole. Nije ih bilo teško slediti, ali sam i dalje imao nagon da držim noge i ruke uz sebe, da ne bih nekoga sapleo dok taj prolazi za to određenim prostorom.

Ponovo sam počeo da pogrešno zaključujem. Odsustvo bilo kakvog zvuka, osim nežnog šapata mesa o meso, navelo me je da pomislim da se nalazim usred orgije. Prisustvovao sam im i ranije u drugim zajednicama, i veoma su ličile na ovo. Ubrzo sam uvideo da sam pogrešio, a tek kasnije sam shvatio da sam bio u pravu. Na neki način.

Ono što me je navelo na pogrešan zaključak bila je činjenica da grupna konverzacija kod ovakvih ljudi *mora* da liči na orgiju. Kasnije, nakon mnogo tananijeg posmatranja, došao sam do zaključka da ako stotinu nagih tela klizi, trlja se, ljubi i miluje i to sve u isto vreme, u čemu je onda razlika? Nije je ni bilo.

Moram da kažem da koristim reč "orgija" da označim pojam mnogo ljudi u prisnom kontaktu. Ne sviđa mi se ta reč, prepuna je prizvuka. Ali, u to vreme, imao sam ih i ja, tako da sam odahnuo kada sam shvatio da to nisu orgije. One kojima sam do tada prisustvovao bile su dosadne i bezlične, a ja sam se nadao

nečemu boljem od ovih ljudi.

Mnogi su se poput crva probijali kroz gužvu da bi došli do mene i upoznali me. I to uvek samo po jedan u isto vreme; stalno su bili svesni toga šta se događa i čekali su da dođe njihov red da razgovaraju sa mnom. Naravno, ja to onda nisam znao. Pink je sedela pored mene da bi mi tumačila teže misli. Naposletku, sve manje i manje koristio sam se njenom pomoći, polako ulazeći u suštinu dodirnog uviđaja i razumevanja. Niko nije osećao da me potpuno poznaje, sve dok nije dotakao svaki delić moga tela, tako da su nečije ruke stalno bile na meni. Ja sam bojažljivo činio isto.

Ubrzo sam usled svog ovog dodirivanja dobio erekciju, zbog čega mi je bilo prilično neugodno. Prekorevao sam se što nisam bio u stanju da iz svega toga isključim polne nagone, što nisam u stanju da komuniciram na istom intelektualnom nivou na kome sam mislio da oni komuniciraju, a onda sam sa zaprepaštenjem uočio da par pored mene vodi ljubav. U stvari, činili su to već deset minuta, ali to je bilo toliko prirodni nastavak onoga što se unaokolo događalo, da sam to znao i, istovremeno, nisam znao.

Čim sam to otkrio, počeo sam se iznenada pitati da li sam u pravu. *Jesu li?* Bilo je to sporo, a i svetio je bilo loše. Međutim, njene noge bile su gore, a i on je bio na njoj, u to sam bio siguran. Bilo je to luckasto sa moje strane, ali stvarno sam morao da saznam. Morao sam da otkrijem *gde se do đavola nalazim*. Kako mogu da se propisno ponašam, ako ne znam šta se događa?

Otkako sam nekoliko meseci proveo u različitim zajednicama, postao sam veoma osetljiv na neuljudno ponašanje. Postao sam stručnjak da se na jednom mestu molim pre večere, da na drugom pevam Hari Krišna, a da uprkos svemu tome budem srećni nudista u trećem. To se zove "kada si u Rimu", i ako se ne možete na to naviknuti, bolje da i ne idete u posete zajednicama. Klečao bih okrenut Meki, podrigivao posle jela, probao sve što mi je ponuđeno, jeo sam pirinač i hvalio ishranu; ali da bi to činili pravilno, morate poznavati običaje. Mislio sam da ih znam, ali sam u tri minuta triput menjao mišljenje.

Oni *jesu* vodili ljubav, u smislu da je on prodirao u nju. Takođe su bili veoma zaokupljeni jedno drugim. Ruke su im lepršale poput leptirova, prepune značenja koje nisam mogao shvatiti niti osetiti. Međutim, i njih su dodirivali, kao što su i oni dodirivali mnoge koje su se nalazili oko nj ih.Govorili su svim tim ljudima, iako je njihova poruka bila jednostavna poput dodira čela ili ruke.

Pink je primetila na šta sam se usredsredio. Nekako je bila omotana oko mene, iako u stvari nije činila ništa za šta bih ja mogao nešto provokativno pomisliti. Jednostavno, nisam mogao da se odlučim. Izgledalo je tako nevino, a

ipak nije bilo.

"To su (—) i (—)", rekla je, a ove zagrade označavaju seriju pokreta ruku na mom dlanu. Nikada nisam naučio nijedno njihovo vlastito ime, osim Pink, a njihova imena na govoru tela ne mogu da prikažem. Pink im priđe, dodirnu ženu stopalom i načini nekoliko komplikovanih pokreta nožnim prstima. Žena se nasmešila i zgrabila Pink za nogu, mrdajući prstima.

"(—) bi želela da kasnije sa tobom porazgovara", reče mi Pink, "čim završi razgovor sa (—). Sećaš se, nju si već upoznao. Kaže da joj se sviđaju tvoje ruke."

Znam, sada će ovo zvučati ludo. Kada o tome razmislim, i meni se čini. Kao neko otkrovenje pogodila me je činjenica da je njena reč za razgovor miljama udaljena od moje. Razgovor je njoj značio složenu razmenu koja je uključivala sve delove tela. Mogla je da čita reči ili emocije iz svakog trzaja mojih mišića, poput detektora laži. Zvuk je za nju bio samo beznačajniji deo komunikacije. Ponekad ga je koristila da razgovara sa strancima. Pink je govorila celim bićem.

Kada sam došao, nisam znao ni pola svega toga, ali i to je bilo dovoljno da se sasvim posvetim ovim ljudima. Govorili su celim telom, a ne samo rukama, kako sam u početku mislio. Bilo koji deo tela u dodiru sa bilo kojim drugim, predstavljao je komunikaciju. Ponekad veoma jednostavanu i osnovnu — setite se Makluanovih svetlosnih lampica, osnovnih medijuma komunikacije — nalik na "ovde sam". Ali, govor je govor, i ako se razgovor razvija do tačke kada morate govoriti genitalijama, to je i dalje deo razgovora. Ono što sam želeo da znam bilo je šta oni govore. Znao sam, čak i u tom maglovitom trenu dok je razgovor tekao, da je to nešto više no što mogu da shvatim. Naravno, kažete vi. Poznat vam je govor tela dok vodite ljubav sa vašim partnerom. To nije tako nova ideja. Naravno da nije, ali pomislite kako je divan taj govor čak i kada niste orijentisani samo na čulo dodira.Možete li zamisliti nešto više od toga, ili ste osuđeni da život provedete kao crv koji razmišlja o zalasku sunca?

Dok sam o ovom razmišljao, jedna žena se upoznavala sa mojim telom. Ruke su joj bile na meni, u mom krilu, kada sam osetio da ejakuliram. To je iznenadilo samo mene. Već duže vreme govorio sam svima oko sebe znacima koje su oni mogli rukama osetiti, šta će se dogoditi. Istog trenutka ruke su mi prekrile telo. Gotovo da sam mogao razumeti nežne misli koje su mi upućivali dodirujući mi telo.U svakom slučaju, iako reči nisam shvatio, primio sam glavnu misao. Za trenutak sam se zbunio, ali je to njihovo toplo prihvatanje odagnalo neugodnost. Bilo je veoma intenzivno. Jedva sam došao do daha.

Žena, koja je bila uzrok ovome, dotaknula mi je prstima usne. Pokretala ih je

sporo, ali sam bio siguran da je to bilo nabijeno značenjima. Zatim se ponovo izgubi u grupi.

"Šta je rekla?", upitao sam Pink.

Smešila mi se. "Ti to znaš, naravno, samo kad bi uspeo da ne misliš na reči. Ali, otprilike značilo bi 'Tebi je lepo'.To se takođe prevodi i kao 'Meni je lepo', a pod 'meni' podrazumevamo se svi mi. Ovaj organizam."

Znao sam da moram da ostanem i naučim da govorim.

Zajednica je imala svoje uspone i padove. U celini gledano, očekivali su ih, ali nisu znali na koji način će se ispoljiti.

Zima je uništila mnoge voćke. Zamenili su ih hibridnim vrstama. U oluji su izgubili dosta đubriva i zemljišta, jer detelina nrje imala vremena da izraste i sačuva ih od erozije. Ljudi koji rade u sudu zaturili su njihove spiskove, tako da oni više od godinu dana nisu mogli da srede poslove onako kako to treba da se učini.

Sva riba im je uginula. Iskoristili su je kao đubrivo i nadgledali da nešto ne krene loše. Koristili su jedan trostepeni ekološki lanac koji su sedamdesetih uveli Novi Alhemičari. Sastojao se iz tri bazena prekrivena kupolama: u jednom je bila riba, u drugom izmrvljene školjke i bakterije u jednom delu, a alge u drugom, a treći je bio pun dafnija. Voda koja je sadržavala riblji sekret pumpana je preko školjki i bakterija, koje su je prečišćavale i pretvarale amonijak koji je bio prisutan u đubrivo za alge. Voda sa algama pumpana je u drugi bazen da bi se nahranile dafnije. Zatim su dafnije i alge pumpane kao hrana ribama, a obogaćena voda koristila se kao đubrivo biljaka u staklenicima u svim kupolama.

Ispitivali su vodu i zemljište i pronašli da su hemijski proizvodi natopljeni nečistoćom od školjki i da se ona nataložila duž čitavog lanca. Posle temeljnog čišćenja ponovo su počeli sa radom i sve je išlo dobro. Jedino su izgubili novac od prve žetve.

Nikada nisu gladovali. Niti im je bilo hladno; tokom čitave godine bilo je dovoljno sunca da pokreće pumpe i lanac ishrane, kao i da zagreva zgrade u kojima su živeli. Napola su bile zakopane u zemlji, jer su vodili računa o strujanju toplog i hladnog vazduha. Međutim, morali su da potroše nešto od početnog kapitala. Prve godine bili su u manjku.

Prve zime jedna od zgrada je izgorela. Dva čoveka i jedna devojčica su poginuli kada je otkazao sistem za gašenje požara. To ih je šokiralo. Mislili su da će stvari funkcionisati onako kako ih reklamiraju. Niko od njih nije mnogo znao o građevinskim poslovima, o tome kako se projekti razlikuju od stvarnosti.

Otkrili su da neke od instalacija ne odgovaraju specifikacijama i započeli su program po kome će povremeno proveravati sve uređaje. Ako je neki uređaj sadržavao njima nedostupnu elektroniku, zamenili su ga i ugradili nešto jednostavnije.

U društvenom smislu, njihov napredak obećavao je daleko više. Dženet je mudro odlučila da stvore samo dva neprikosnovena pravila u čitavom mnoštvu njihovih međusobnih odnosa. Prvo, odbila je da bude njihov predsednik, žena koja vodi sednice, šef ili glavni komandant. Od samog početka uvidela je da je jaka ličnost neophodna da bi se plan sproveo u delo, da se zemlja kupi i da se njihove rasplinute želje svedu na jednu od alternativa. Ali, kada je dospela na obećanu zemlju, abdicirala je. Od tog trenutka vladaće demokratski komunizam. Ako to ne uspe, smisliće nešto novo. Bilo šta, samo ne diktatura sa njom na čelu. Nije želela ništa od toga.

Drugo pravilo bilo je ništa ne prihvatati za gotovo. Nikada pre nije postojala samostalna zajednica gluvoslepih ljudi. Nisu morali nikakva očekivanja da ispune, nisu morali da žive onako kako to čine oni koji vide. Bili su sami. Nije bilo nikoga da im kaže da nešto rade, jer jednostavno, nikada ranije to nije učinjeno.

Ni oni sami nisu imali mnogo jasniju predstavu od drugih o tome kakvo će biti njihovo društvo. Znali su samo da su ih naterali u kalup koji nije odgovarao njihovim potrebama, ali ništa više od toga. Znali su samo da će tražiti one načine ponašanja koji će biti razumni, moral koji će odgovarati gluvoslepim osobama. Shvatili su osnovne principe morala: ništa nije večno moralno i sve je, pod određenim okolnostima, moralno. Sve je povezano sa dotičnim društvom. Pošli su od nule, bez ikakvih uzora na koje bi se mogli ugledati.

Pred kraj druge godine, već su imali osnovne crte svog društva. Stalno su ih modifikovali, ali osnovni principi bili su stvoreni. Znali su dobro ko su i šta su, a to im u školi nikada nije polazilo za rukom. Definisali su sebe po sopstvenim merilima.

Prvi dan u Keleru proveo sam u školi. Bio je to neizbežan i neophodan korak. Morao sam da naučim govor ruku.

Pink je bila ljubazna i veoma strpljiva. Naučio sam osnovnu azbuku i puno je uvežbavao. Tog popodneva Pink nije htela da razgovara sa mnom, primoravajući me da govorim rukama. Rekla bi po koju reč tek kada bi bila prinuđena, većim delom je ćutala. Posle trećeg dana jedva da sam i ja pokatkad prozborio.

To ne znači da sam odjednom naučio da tečno govorim rukama. Ni

najmanje. Krajem prvog dana znao sam azbuku, ali sam teško uspevao da me drugi razumeju. Još gore je bilo sa čitanjem reči koje bi mi ispisivali na dlanu. Dugo sam morao da gledam na ruku da bih video pokrete koje čine. Ali kao i na bilo kom drugom jeziku, ubrzo počnete da mislite na njemu. Francuski tečno govorim i još se sećam zaprepašćenja kada sam konačno dostigao tačku posle koje nisam prevodio svoje misli pre no što bih ih izgovorio. U Keleru, taj stepen sam dostigao posle dve nedelje.

Sećam se poslednje stvari koju sam pitao Pink običnim govorom. Bilo je nešto što me je mučilo.

"Pink, da li sam ovde dobrodošao?"

"Ovde si tri dana. Osećaš li se odbačenim?"

"Ne, nije u tome stvar. Potrebno mi je samo tvoje mišljenje o ljudima koji ne pripadaju vašoj zajednici. Koliko *dugo* sam ovde dobrodošao?"

Namrštila se. Očigledno se sa nečim takvim nije suočila.

"Pa, u stvari, sve dok većina ne odluči da želi da odeš. Ali, to se nikada nije dogodilo. Niko ovde nije proveo više od nekoliko dana. Nikada nismo morali da donosimo odluku šta da radimo ako, na primer, neko ko vidi i čuje poželi da ostane sa nama. Niko do sada i nije, ali pretpostavljam da bi se to moglo dogoditi. Mislim da ga ne bi prihvatili. Veoma su nezavisni i ljubomorni na svoju slobodu, mada to možda nisi primetio. Mislim da ne bi mogao da budeš jedan od njih. Ali sve dok si voljan da misliš o sebi kao gostu, verovatno možeš da ostaneš i dvadeset godina."

"Kažeš 'oni', zar ne ubrajaš sebe u grupu?"

Po prvi put bilo joj je pomalo neugodno. Poželeh da bolje znam jezik tela. Mislim da bi mi ruke mogle saopštiti o njoj mnogo više od tomova knjiga.

"Naravno", reče ona. "Deca su deo grupe. Mi je volimo. Sudeći po onome što znam o spoljašnjem svetu, sigurna sam da ne bih želela da budem igde drugde."

"Ne krivim te." Bilo je tu nečeg nedorečenog, ali nisam znao dovoljno da bih postavio prava pitanja. "Ali zar ti to što, za razliku od svojih roditelja, možeš da vidiš, ne stvara probleme? Zar ti oni to... nekako, ne uzimaju za zlo?"

Ovoga puta se nasmejala. "A, ne. To ne. Suviše su nezavisni da bi se tako osećali. Video si to. Mi njima nismo *potrebni* za bilo šta što i sami ne mogu da učine.. Mi smo deo porodice. Činimo isto što i oni. I to zbilja nije bitno. Mislim, vid. A ni sluh. Samo pogledaj oko sebe. Imam li ja neke posebne prednosti zato što mogu da vidim kuda idem?"

Morao sam da priznam da nema. Međutim, i dalje se naziralo nešto o čemu

nije bilo voljna da govori.

"Znam šta te muči. Tvoj boravak ovde." Morala je da me vrati na moje prvobitno pitanje; postao sam podozriv.

"Šta s tim?"

"Ne osećaš da učestvuješ u svakodnevnom životu. Ne radiš svoj deo kućnih poslova. Veoma si savestan i želiš da ih obavljaš. Tako bih rekla."

Kao i uvek, dobro me je pročitala i ja sam to priznao.

"A za sve to nećeš biti sposoban sve dok ne naučiš da razgovaraš sa svima. Zato se vratimo tvojim lekcijama. Prsti su ti i dalje nespretni."

Puno poslova trebalo je obaviti. Prva stvar koju sam morao da naučim bila je da usporim. Oni su bili spori i metodični radnici. Pravili su malo grešaka i nisu marili ako neki posao potraje i ceo dan, ako bude valjano urađen. Kada sam sam radio o tome nisam morao da brinem: čišćenje, skupljanje jabuka, čupanje trave u bašti. Ali kada sam obavljao neki posao koji je zahtevao timski rad morao sam da prihvatim sasvim novi tempo. Vid omogućava čoveku da obavi mnogo različitih operacija samo pomoću nekoliko letimičnih pogleda. Slepa osoba će, ako je posao komplikovan, vršiti jednu po jednu operaciju. Sve mora biti provereno dodirom. Međutim, na poslovima na traci bili bi mnogo brži od mene. Naterali bi me da se osećam kao da radim nogama, a ne rukama.

Nikada im nisam rekao da nešto mogu brže da uradim zato što vidim ili čujem. S pravom bi mogli da mi kažu da gledam svoja posla. Prihvatanje ponuđene pomoći prvi je korak ka zavisnosti; a uostalom, ti isti poslovi čekaće ih i kada ja odem.

I to me je navelo da ponovo razmislim o deci. Sve više sam bio siguran da postoji nekakva, možda nesvesna, ozlojeđenost između roditelja i dece. Bilo je očigledno da ljubav postoji, ali kako je moguće da deci ne smeta odbacivanje njihovih sposobnosti. U svakom slučaju, tako sam razmišljao.

Brzo sam se uklopio u svakodnevne poslove. Ponašali su se prema meni kao prema jednom od svojih,što mi je pričinjavalo zadovoljstvo.Mada nikada neću postati deo zajednice, čak i kada bih to želeo, nije bilo nikakvih znakova koji bi ukazivali na to da sam bilo šta drugo do ravnopravni član. To je bio način na koji su postupali sa gostima; kao da su članovi njihove zajednice.

Život tamo odvijao se na način na koji se nikada ne odvija u gradovima. Ipak, taj pastoralni mir nije bio osobenost Kelera, već nesebična pomoć koju su oni pružali. Ta zemlja pod vašim bosim nogama je nešto što nikada ne možete osetiti u gradskom parku.

Svakodnevni život bio je ispunjen radom i zadovoljstvom. Piliće i svinje je

trebalo nahraniti, pobrinuti se za pčele i ovce, požnjeti ribu i pomusti krave. Svi su radili: ljudi, žene i deca. Činilo se da se sve to odvija bez nekog posebnog napora. Činilo se da svi znaju šta i kada treba da rade. Možete o tome misliti kao o dobro podmazanoj mašini, ali ta metafora mi se nikada nije sviđala, pogotovu kada se odnosi na ljude. Mislio sam o tome kao o nekom organizmu. To svaka društvena grupa jeste, ali ova je *funkcionisala*. Većina ostalih zajednica koje sam posetio imala je svojih slabosti. Poslovi ne bi bili urađeni, jer je svako suviše tvrdoglav ili nije želeo da ga uznemiravaju, ili pre svega, nije uviđao potrebu da nešto radi. Ta vrsta ignorisanja vodi ka tifusu i eroziji tla i smrzavanju od zime i najezdi socijalnih radnika koji vam odvode decu. Video sam da se to događa.

Ali ne ovde. Imali su dobru sliku o svetu, onakvu kakav on jeste; ne one ružičaste pogrešne predstave mnogih drugih utopista. Svršavali su poslove koje je trebalo uraditi.

Nikada ne bih mogao da podrobno opišem sve točkice i zavrtnje (opet ta mašinska metafora) koji su omogućavali da ta zajednica funkcioniše. Sam lanac ishrane ribom bio je dovoljno zamršen da me preplaši. U jednom od staklenika ubio sam pauka, a zatim otkrio da je on tamo stavljen da jede jednu posebnu vrstu biljnih štetočina. Takođe i žabe. U vodi je bilo insekata koji su ubijali druge insekte; dospeo sam u situaciju da ne smem da povredim ni muvu, a da prethodno ne dobijem odobrenje.

Kako su dani prolazili, tako sam i ja saznavao istoriju tog mesta. Neke greške su napravljene, iako ih je bilo začuđujuće malo. Jedna se odnosila na odbranu. U početku nisu preduzimali nikakve korake u vezi s tim, ne znajući ništa o brutalnosti i nasilju koje je dopiralo i do najzabačenijih krajeva. U ovim mestima puške su bile najobičnije i najomiljenije oružje, ali to je bilo izvan njihovih mogućnosti.

Jedne noći pojavila su se kola puna pijanih naoružanih ljudi. U gradu su čuli za mesto. Presekli su telefonske žice i ostali dva dana tokom kojih su silovali mnogo žena.

Nakon invazije, razmotrili su sva moguća rešenja i izabrali jedno koje je bilo u skladu sa celokupnim ustrojstvom njihove zajednice. Kupili su pet nemačkih ovčara. Ne one histerične nesrećnike što se prodaju pod nazivom "psi za napad", već specijalno uvežbane, kupljene od strane jedne firme koju im je preporučila policija iz Albukerka . Psi su bili uvežbani i kao psi za slepe i kao policijski psi. Bili su sasvim bezopasni sve dok neki stranac očigledno ne ispolji neko nasilje, a tada su bili uvežbani ne da onesposobe, već da ubiju.

Kao i većina njihovih rešenja i to je funkcionisalo. Druga invazija okončana je sa dvoje mrtvih i tri teško povređena, sve na strati napadača. Za svaki slučaj, u slučaju organizovanog napada, unajmili su jednog bivšeg marinca da ih nauči osnovama prljave borbe prsa u prsa. Oni nisu bili plačljiva deca cveća.

Postojala su tri glavna obroka dnevno. A bilo je i slobodnog vremena. Nije se sve svodilo na rad. Bilo je vremena, obično ured sumrak, pre velike večere, da sa prijateljem izađete i sednete na travu pod drvetom. Svako je imao vremena da na nekoliko trenutaka prestane da radi i da uživa u nekom posebnom zadovoljstvu. Sećam se kako me je jednom jedna žena — koju moram zvati Visoka-sa-zelenim-očima — uzela za ruku i odvela do mesta gde su u hladovini ambara u jednom jarku rasle pečurke. Sagnuli smo se sve dok nam lica nisu bila zarivena u zemlju, ubrali nekoliko i pomirisali ih. Pokazala mi je kako da mirišem. Nekoliko nedelja ranije pomislio bih kako smo uništili njihovu lepotu, ali napokon, ona je bila samo vizuelna. Već sam počeo da smanjujem značaj toga čula, koje je tako daleko od suštine objekta. Pokazala mi je da su i dalje prekrasne kada ih dodirnete ili pomirišete, baš kao što su i bile pre no što smo ih prividno uništili. Zatim je otišla u kuhinju sa gomilom sveže uzbranih pečurki u kecelji. Te noći bile su još ukusnije.

A neki čovek — zvaću ga Ćelavi — doneo mi je dasku koju su on i jedna od žena napravili u radionici. Dodirnuo sam njenu glatku površinu, omirisao je i složio se sa njim da je valjana.

A posle večernjeg obeda, Zajedno.

Za vreme treće nedelje svog boravka među njima nešto mi je pokazalo kakav je moj status u grupi. Bio je to prvi pravi test značim li nešto njima ili ne. Nešto naročito, mislim. Želeo sam da ih smatram prijateljima i pretpostavljam da bi me po malo pogodila činjenica da bi se oni isto ponašali prema bilo kome ko slučajno zaluta do njih. Bilo je to detinjasto i nefer prema njima, a i sam sam tek kasnije postao svestan nezadovoljstva.

Vukao sam kofu sa vodom u polje gde se nalazio rasadnik. Imali smo crevo kojim su se koristili u te svrhe, ali se trenutno koristilo na drugom kraju sela. Jedno drvo nalazilo se van domašaja automatske prskalice i sušilo se. Ja sam ga zalivao sve dok se nije našlo neko drugo rešenje.

Bila je vrućina, negde oko podneva. Natočio sam vodu pored kovačnice. Spustio sam kofu iza sebe, sagnuo se i stavio glavu pod mlaz vode. Nosio sam pamučnu košulju napred otkopčanu. Lepo sam se osećao dok mi se voda slivala niz kosu i vlažila košulju. Ostao sam tako skoro minut.

Začuo sam tresak iza sebe i kada sam se brzo podigao udario sam glavom o

slavinu. Okrenuo sam se i video ženu kako puzi, licem okrenuta prašini. Polako se okretala rukom držeći koleno. Sa osećajem nelagodnosti shvatio sam da se saplela o kofu koju sam nemarno ostavio na betonskoj stazi. Zamislite samo: nehajno idete po zemljištu za koje verujete da ne sadrži nikakve prepreke i odjednom se nađete na tlu. Njihov sistem se zasniva na međusobnom poverenju i ono mora biti potpuno; svi sve vreme moraju biti odgovorni. Meni su ukazali to poverenje i ja sam ga prokockao. Pozlilo mi je.

Imala je gadnu ogrebotinu na levom kolenu iz koje je tekla krv. Dok je tako sedela na zemlji, pipala ju je rukama i stala da rukama udara o zemlju čineći "Hunnnh, hunnnh, *hunnh*!" sa svakim udarcem. Bila je besna i imala je razloga za to.

Pronašla je kofu dok sam se ja, oklevajući, sagnuo da joj pomognem. Ščepala me je za ruku i sledila je do moga lica. Dodirnula ga je sve vreme plačući, a zatim je obrisala nos i ustala. Pošla je ka jednoj od zgrada. Lagano je hramala.

Ja sedoh na zemlju i osetih se jadno. Nisam znao šta da radim.

Jedan muškarac dođe do mene. Bio je to Veliki Čovek. Zvao sam ga tako jer je bio najviši u Keleru. Nije on bio nikakva vrsta policajca; to sam tek kasnije saznao. Bio je prosto prva osoba koju je povređena žena srela. Uzeo me je za ruku i opipao mi lice. Videh kako mu suze naviru na oči kada je, dodirnuvši mi lice, saznao šta osećam. Pozvao me je da s njim uđem unutra.

Bez ikakve pripreme sastalo se nekoliko ljudi. Nazovite to sudom. Sačinjavali su ga svi koji su bili pri ruci, uključujući i nekoliko dece. Bilo ih je deset ili dvadeset. Svi su izgledali veoma tužni. Žena koju sam povredio bila je tamo. Tešilo ju je troje ili četvoro ljudi. Zvaću je Skar, zbog vidljivog ožiljka na mišici.

Svi su mi, na govoru ruku, stalno govorili kako im je žao mene. Tapšali su me i milovali, pokušavajući da nekako ublaže moj očaj.

Pink trčeći uđe. Poslali su je da bude tumač, ako bude potrebno. Pošto je ovo bila formalna procedura želeli su da budu sigurni da ja razumem sve što se događa. Prišla je Skar i malo plakala sa njom, a zatim i meni. Zagrlila me je snažno, govoreći mi rukama koliko joj je žao što se sve to dogodilo. U mislima sam već pakovao torbe. Činilo se da ništa drugo nije ostalo, sem da me i formalno izbace.

Zatim smo svi zajedno seli na pod. Bili smo blizu jedno drugome, dodirujući se sa svih strana. Saslušanje započe.

Većinom, sve je teklo na govoru ruku, a Pink je tu i tamo ubacivala pokoju

reč. Retko sam znao ko je šta rekao, ali tako je i trebalo da bude. Zajednica je govorila kao jedan. Nijedna rečenica nije doprla do mene, a da se prethodno sa njom nisu svi složili.

"Optužen si da si prekršio pravila", reče grupa, "i da si doprineo da se povredi (žena koju sam zvao Skar). Da li priznaješ? Imaš li da kažeš nešto što ne znamo?"

"Ne", rekao sam im. "Kriv sam. Bio sam nepažljiv."

"Razumemo. Mi svi znamo da se kaješ i saosećamo sa tobom. Ali, nepažnja je prestup. Razumeš? To je uvreda zbog koje si (—)." Beše to niz signala na stenografskom.

"Šta to znači?", upitao sam Pink.

"O... 'doveden pred nas'? 'doveden pred sud'?" Slegnula je ramenima, nezadovoljna objašnjenjima. "Da. Razumem."

"Činjenice nisu u pitanju, složili smo se da si kriv." ("'Odgovoran'", prošapta mi Pink u uho.) "Povuci se za trenutak dok ne donesemo odluku."

Ustao sam i stao kraj zida, ne želeći da gledam u njih, dok su se sporazumevali rukama. U grlu mi je stajala knedla koju nisam mogao da progutam. Zatim su me pozvali da se ponovo priključim krugu.

"Kazna za tvoj prestup već je ranije utvrđena običajima. Da nije tako, želeli bismo da možemo da donesemo drugu odluku. Možeš da prihvatiš postojeću kaznu i da ti se prestup oprosti, ili da odbiješ našu odluku i da odeš sa naše zemlje. Šta si odlučio?"

Pink mi je ovo ponovila, jer je bilo vrlo važno da znam šta mi se nudi. Kada sam bio siguran da sam tačno razumeo, bez oklevanja sam prihvatio njihovu kaznu. Bio sam im veoma zahvalan što su mi pružili šansu da biram.

"U redu. Izabrao si da postupimo sa tobom kao što bi postupili sa nekim od nas da taj učini isto delo. Priđi nam."

Svi se približiše. Nisu mi rekli šta će se desiti. Stavili su me u sredinu kruga i sa svih strana nežno gurkali.

Skar je prekrštenih nogu sedela manje više u sredini grupe. Ponovo je plakala, pa sam, mislim, i ja zaplakao. Teško je setiti se toga. Završio sam licem u njenom krilu. Ošamarila me je.

Nijednom nisam pomislio o tom kao o nemogućem ili čudnom, to je jednostavno proisteklo iz situacije. Svi su me držali i milovali, govoreći rukama po mojim dlanovima, nogama, vratu i obrazima i pružali mi podršku. Svi smo plakali. Bio je to težak problem sa kojim se morala suočiti cela grupa. Naišli su drugi i pridružili se. Razumeo sam da su me svi kažnjavali, ali me je jedino

povređena osoba Skar stvarno šamarala. Pored toga što sam doprineo da povredi koleno, povredio sam je na još jedan način. Ona je bila ta koja je morala da me kazni i zbog toga je tako glasno jecala; ne zbog bola koji joj je zadavala rana, već zato što je znala da će mi naneti bol. Kasnije mi je Pink rekla da se Skar najžešće zalagala da ostanem. Neki su hteli da me odmah izbace, ali mi je ona uputila kompliment misleći da sam dovoljno dobra osoba za koju bi vredelo da stavi sebe i mene na teško iskušenje. Ako to ne možete da razumete, onda niste uspeli da osetite onaj osećaj zajedništva koji sam ja osećao među tim ljudima.

To se još dugo nastavilo. Bilo je veoma bolno, ali ne i okrutno. Niti naročito ponižavajuće. Naravno, bilo je malo i toga. Ali, u suštini, bila je to jedna praktična lekcija, mada u najneposrednijem obliku. Tokom prvih meseci svako od njih prošao je kroz to, ali u poslednje vreme niko. Iz toga *naučite* nešto, verujte mi.

Kasnije sam dosta o tome razmišljao. Pokušao sam da smislim šta su drugo mogli da urade. Znate, šamarati odrasle ljude zbilja je neobično, mada mi je to tek mnogo kasnije palo na pamet. Kada se odigravalo, činilo mi se tako prirodno, da nisam ni pomislio kako je to u stvari čudna situacija.

Nešto slično činili su i sa decom, premda ni izbliza ne tako naporno i dugo. Za mlađe je postojala nešto manja odgovornost. Odrasli su bili voljni da podnesu poneku modricu ili rasečeno koleno dok su deca učila.

Ali kada dospete u ono što oni smatraju zrelošću — a to je kad većina odraslih prihvati vas kao takve, ili kada vi sami to prihvatite — tada šamaranje zbilja postane ozbiljno.

Imali su oni i teže kazne namenjene onima koji ponove greške ili ih namerno učine. Ali, nisu morali da ih često koriste.Tada bi vas slali u Karantin. Izvesno vreme niko vas ne bi dotakao. U vreme kada sam čuo za to, već sam znao da je to vrlo teška kazna. Nisu morali da mi je objašnjavaju.

Ne znam kako da to objasnim, ali šamaranje je izvršeno sa toliko ljubavi, da nisam osećao da nada mnom vrše neko nasilje. *Ovo me boli baš kao i tebe. Činim to za tvoje dobro. Volim te, zato te šamaram*. Svojim postupcima pomogli su mi da shvatim ove stare klišee.

Kada se sve završilo, svi smo zajedno plakali. Ali uskoro se sve to pretvorilo u radost. Zagrlio sam Skar i jedno drugom smo rekli kako nam je žao što se to dogodilo. Govorili smo jednom drugom — vodili smo ljubav ako tako više volite — i ja sam poljubio njeno koleno i pomogao joj da stavi zavoj.

Ostatak dana proveli smo zajedno, ublažavajući bol.

Kako sam postajao sve spretniji u govoru ruku, tako mi je sve "pucalo pred

očima". Svakoga dana otkrivao bih novi sloj značenja koji mi je ranije izmicao; bilo je to kao kad ljuštite luk i otkrivate nove i nove slojeve. Svaki put pomislio bih da sam dospeo do jezgra, a onda bi otkrio da postoji još jedan nivo koji još nisam uspeo da shvatim.

Mislio sam da ću, kad naučim govor ruku, moći da komuniciram sa njima. Nije bilo tako. Govor ruku je govor beba. Dugo vremena bio sam beba koja nije jasno mogla da kaže ni gu-gu. Pošto sam naučio da to izgovorim, zamislite moje iznenađenje kada sam otkrio da postoji sintaksa, sveze, vrste reči, imenice, glagoli, vremena, potvrdne rečenice i konjuktiv. Gacao sam po barici nastaloj posle povlačenja plime na obali Pacifika.

Pod govorom ruku podrazumevam Međunarodnu azbuku prstima. Svako je može naučiti za nekoliko časova ili dana. Ali kad s nekim razgovarate običnim govorom, da li sričete svaku reč? Da li čitate svako slovo dok čitate ove redove? Ne, vi obuhvatate reči kao celine, čujete grupe glasova i shvatate grupe slova kao celine pune značenja.

Svako u Keleru bio je duboko zainteresovan za jezike. Svako od njih znao je nekoliko jezika — govornih jezika — i mogao je na njima da tečno čita i piše.

Još kao deca shvatili su da je govor ruku jedini način da gluvoslepi ljudi razgovaraju sa *spoljnima*. Ali za njihov međusobni razgovor bio je nezgrapan. On je nalik na Morzeovu azbuku; koristan je kada ste ograničeni na prenos informacija, ali ne i poželjan. Njihov način govora bio je mnogo bliži našem pisanom ili govornom sporazumevanju i — smem li to reći? — bolji.

Ovo sam polako otkrivao. Prvo sam uvideo da mi je, iako mogu brzo da govorim rukama, potrebno *mnogo* više vremena da se izrazim no drugima. Nije se to moglo objasniti razlikama u spretnosti. Stoga sam ih zamolio da me nauče njihovom stenografskom jeziku. Uronio sam u to, a ovoga puta nije me učila samo Pink.

Bilo je teško. Mogli su da kažu bilo koju reč na bilo kom jeziku, a da ne učine više od dva pokreta rukom. Znao sam da je to plod višegodišnjeg rada. Ako naučite azbuku onda znate sve da biste rekli bilo koju reč koja postoji. To je velika prednost ako imate pisani i govorni jezik zasnovan na istoj grupi simbola. Stenografski nije nalik tome. On ne sadrži ni jedan jedini pokret preuzet iz govora ruku, ne predstavlja kod za engleski ili bilo koji drugi jezik, a ni ne deli konstrukciju ni rečnik ni sa jednim drugim jezikom.Kelerevci su ga celog stvorili prema svojim potrebama. Svaka reč predstavljala je nešto što sam morao da naučim i zapamtim, sasvim nezavisno od govora ruku. Mesecima sam sedeo na skupu Zajedno posle večere i pričao nešto kao "Ja voleti Skar mnogo mnogo

dobro", dok su talasi razgovora nadolazili i povlačili se, tekli i kružili oko mene, dopirući do mene samo rubovima. Međutim, i dalje sam učio, a deca su bila beskrajno strpljiva sa mnom. Postepeno sam napredovao. Svi su znali da će se deo razgovora u kome ću i ja učestvovati, odvijati ili na govoru ruku ili na stenografskom, u zavisnosti od moje spretnosti. Od dana kada su me kaznili nisam progovorio, niti su se meni naglas obraćali.

Sa Pink sam učio govor tela. Da, vodili smo ljubav. Trebalo mi je nekoliko nedelja da shvatim da je Pink seksualno odrasla osoba; da je njeno milovanje, koje sam stalno smatrao nevinim — kao što sam ga već jednom opisao — i jeste i nije nevino. Smatrala je sasvim prirodnim da će rezultat njenog govora rukama sa mojim penisom biti još jedan oblik konverzacije. Mada je još bila u pubertetu, svi su je smatrali odraslom, pa sam je i ja kao takvu prihvatio. Zbog društvenih konvencija nisam bio u stanju da razumem šta mi je govorila.

Stoga smo puno razgovarali. Uz njenu pomoć razumeo sam reči i muziku tela bolje no što bih to naučio pored bilo koga drugog. Pevala je bokovima i rukama nesputanu pesmu, oslobođenu krivice, otvorenu i svežu, punu otkrića u svakoj noti koju je dodirnula.

"Nisi mi mnogo otkrio o sebi", rekla je. "Šta si radio napolju?" Ne želim da stvorim utisak da je ovaj govor bio u rečenicama, kao što ga prikazujem. Govorili smo telom, znojili se i mirisali jedno drugog. Poruka je tekla rukama, stopalima, ustima.

Došao sam samo do zamenice koja predstavlja prvo lice jednine, a onda se zaustavio.

Kako joj mogu opisati moj život u Čikagu? Da li da joj ispričam o svojoj davnašnjoj želji da postanem pisac, i kako se to izjalovilo? I zašto? Nedostatak talenta ili nedostatak motiva? Mogao sam joj govoriti o svom zanimanju koje predstavlja besmisleno škrabanje po papirima, beskorisno za sve, osim za Godišnju nacionalnu potrošnju. Mogao sam joj pričati o usponima i padovima ekonomije koji su me doveli u Keler kada me ništa drugo nije moglo izbaciti iz mog laganog klizanja kroz život. Ili o usamljenosti četrdesetsedmogodišnjaka koji još nije našao nekoga dostojnog ljubavi, koga zauzvrat niko nije voleo. O osobi bez svog mesta u društvu nerđajućeg čelika. Devojka za noć, terevenke, Čikaški javni saobraćaj, mračni bioskopi, ragbi na televiziji, pilule za spavanje, Toranj Džona Henkoka na kome se prozori ne otvaraju da ne biste udahnuli smog ili iskočili. To sam bio ja, zar ne?

"Shvatam", rekla je.

"Putovao sam unaokolo", rekao sam i iznenada shvatio da je to istina.

"Shvatam", ponovila je. Bio je to drugi znak za istu stvar. Sve je zavisilo od konteksta. Čula je i razumela obe moje strane, onu koja sam bio i onu kakvu sam se nadao da sam bio.

Ležala je na meni, ruku je lako položila na moje lice da bi osetila brzu izmenu osećanja dok sam po prvi put posle mnogo godina razmišljao o životu. Nasmejala se i u igri me štipnula za uho, kada joj je moje lice reklo, koliko se sećam prvi put, da sam srećan. Ne samo da govorim sebi da sam srećan, već da to uistinu jesam. Kada govorite telom ne možete lagati, baš kao što vaš znoj ne može lagati detektoru laži.

Primetih da je soba neobično prazna. Nespretno pitajući unaokolo, saznadoh da su tu samo deca.

"Gde su svi?" upitao sam.

"Svi napolju + + + aju", rekla je. Baš tako: tri kratka udarca po grudima, raširenim prstima. Pored toga i znak prstima za "glagol, prezent", što je značilo da svi napolju + + +aju. Nije potrebno ni da objašnjavam da mi to nije bilo jasno.

Ono što sam bolje shvatio bio je govor tela dok mi je to saopštavala. Čitao sam je bolje no ikad. Njeno telo govorilo je nešto poput "Zašto ne mogu da im se pridružim? Zašto ne mogu da (miris-ukus-dodir-sluh-vid) *osećam* sa njima?" To je upravo ono što je rekla. Ponovo nisam imao dovoljno poverenja u svoje razumevanje da prihvatim tu interpretaciju. I dalje sam pokušavao da na silu uobličim svoje mišljenje o tome na osnovu stvari koje sam tamo doživeo. Bio sam ubeđen da su ona i ostala deca, na neki način, ozlojeđena na svoje roditelje, zato što sam bio siguran da tako mora biti. *Moraju* se osećati na neki način nadmoćnijim, *moraju* se osećati sputanim.

Nakon kratke potrage, pronašao sam odrasle na severnom pašnjaku. Sve sami roditelji, nijedno dete. Stajali su u grupi bez ikakvog očiglednog reda. Nije to bio krug, ali gotovo i da jeste. Ako je bilo nekakve organizacije, ogledala se u činjenici da su svi bili otprilike na istom rastojanju od bilo koga drugog.

Nemački ovčari i Šetliji bili su tamo, sedeli su na hladnoj travi i posmatrali grupu. Uši su im bile naćuljene, ali se nisu pokretali.

Krenuo sam prema ljudima, ali kada sam postao svestan njihove koncentracije, zaustavio sam se. Dodirivali su se, ali ruke im se nisu kretale. Zaglušivala me je tišina tih ljudi koji se stalno kreću, a sada potpuno mirno stoje.

Gledao sam ih skoro sat. Seo sam pored pasa i češkao ih iza ušiju. Zadovoljno su mljackali, kako to psi čine kad im se nešto sviđa, ali pažnja im je

bila usredsređena na grupu.

Postepeno mi je postalo jasno da se grupa kreće. Veoma polako, tek nakon nekoliko minuta neko bi napravio jedan korak ovde, a drugi tamo. Krug se širio tako da je rastojanje između bilo kog pojedinca bilo uvek isto. Poput svemira koji se širi tako što se sve galaksije udaljavaju jedna od druge. Sada su im ruke bile ispružene; dodirivali su se jedino vrhovima prstiju stojeći u obliku kristalne rešetke.

Na kraju se nisu ni dodirivali. Video sam kako im se prsti istežu da pređu prostor koji je bio isuviše veliki da bi se premostio. A i dalje su se jednako udaljavali. Jedan od ovčara poče da tiho cvili. Osetih kako mi se diže kosa na glavi. Hladnjikavo je ovde, pomislih.

Zatvorio sam oči, odjednom se osećajući pospanim.

Otvorio sam ih šokiran. Tada sam se naterao da ih ponovo zatvorim. Cvrčci su oko mene cvrčali u travi.

U tami iza mojih kapaka nalazilo se nešto. Osetih da, kad bih mogao da okrenem oči, video bih to lako, ali mi je izmicalo tako da mi se činilo da je ono što vidim perifernim vidom, u poređenju s tim, čitanje novinskih naslova. Ako je ikada postojalo nešto na šta se nije moglo upreti, nešto što se nije moglo opisati, onda je to bilo ovo. Golicalo me je neko vreme dok su psi sve glasnije cvileli, ali ništa nisam uspeo da razaznam. Najbolje poređenje koga se mogu prisetiti je onaj osećaj koji slepi čovek može da ima kada oseti sunčevu svetlost oblačnog dana.

Ponovo sam otvorio oči.

Pink je stajala kraj mene. Oči su joj bile čvrsto zatvorene, a rukama je pokrivala uši. Usta su joj bila otvorena i bezglasno su se pomicala. Iza nje stajalo je nekoliko starije dece. I ona su isto činila.

Nešto od kvaliteta noći se promenilo. Sada su ljudi u grupi bili oko stopu udaljeni jedni od drugih i krug se raspade. Za trenutak se svi zanjihaše, a zatim nasmejaše jezivim, nesvesnim zvukom koji ispuštaju gluvi ljudi kada se smeju. Pali su na travu i kotrljali se držeći se za stomake, grohotom se pri tom smejući.

I Pink se smejala. Na svoje iznenađenje, i ja sam. Smejao sam se sve dok me lice i obrazi nisu zaboleli, kao što sam, sećam se, činio kada sam pušio travu.

To je bilo + + +anje.

Vidim da sam dao samo površnu sliku o Keleru. A neke stvari moram da objasnim da ne biste stekli pogrešnu sliku.

Odevanje, na primer. Većina ih je gotovo sve vreme nešto nosila. Čini se da je jedino Pink strastveno bila protiv odeće. Nikada ništa nije imala na sebi.

Niko nikada nije nosio nešto što bih mogao da nazovem pantalonama. Odeća je bila komotna: ogrtači, košulje, haljine, marame i slično. Većina muškaraca nosili su ono što bi se moglo nazvati ženskom odećom.

Odeća je, uglavnom, bila nedoterana. Težili su da to bude svila, somot ili nešto slično ugodno na dodir. Prosečni stanovnik Kelera nosio bi japanski svileni ogrtač sa rukom izvezenim zmajevima, prepun velikih rupa i izvučenih konaca, umrljan čajem i paradajzom, dok bi šljapkao po svinjcu noseći kofu punu pomija. Operi odelo krajem dana i ne brini što se boje mešaju.

Takođe mi se čini da nisam pomenuo homoseksualnost. Možete to pripisati činjenici da sam dva najprisnija odnosa u Keleru imao sa ženama: Pink i Skar. Nisam to pominjao jednostavno zbog toga što nisam znao kako da to iskažem. Razgovarao sam i sa muškarcima i sa ženama na isti način. Imao sam iznenađujuće malo nevolja zbog prisnosti sa muškarcima.

Ne razmišljam o stanovnicima Kelera kao o biseksualcima, mada to, klinički gledano, jesu. Bilo je to mnogo dublje. Mislim da nisu ni pomislili da prihvate jedan tako odvratan tabu, kao što je to tabu homoseksualnosti. To je bila jedna od prvih stvari koje su naučili. Ako razlikujete homoseksualnost od heteroseksualnosti, onda sebi uskraćujete komunikaciju — *potpunu* komunikaciju — sa pola ljudske rase. Oni su bili panseksualci; nisu mogli da odvoje seks od ostalog dela svog života. Na stenografskom nisu čak ni imali reč koja bi se direktno prevela na engleski kao pol. Imali su bezbroj varijacija za muški pol i ženski pol i reči za stepene i vrste telesnih iskustava, koja bi bilo nemoguće opisati na engleskom, kao i reči koje opisuju ostale pojmove iz sveta iskustva; međutim,niko od njih nije zazidao ono što mi zovemo pol, u sopstveni sobičak.

Ima još jedno pitanje na koje nisam odgovorio. Na njega treba odgovoriti, zato što sam se i sam to pitao kada sam prvi put došao. Na prvom mestu ticalo se potrebe postojanja zajednice. Da li zbilja treba da bude ovakva? Ne bi li im bilo bolje da su se prilagodili našem načinu života?

Nije to bila mirna idila. Već sam pomenuo invaziju i silovanje. To bi se moglo ponovo dogoditi, pogotovo ako bande koje krstare i operišu oko gradova, svrate ovamo. Grupa motociklista koja luta unaokolo mogla bi ih zbrisati za jednu noć.

Takođe su se nastavile i legalne svađe. Otprilike jednom godišnje radnici za socijalno staranje silazli su u Keler i pokušavali da odvedu decu. Optuživali su ih za svašta, od kinjenja dece do podstreka delikvencije. Do sada nisu uspeli, ali jednom bi mogli.

I najzad, postoje na tržištu sprave koje pomažu gluvoslepoj osobi da malo vidi i čuje. Neki od njih mogli su ih koristiti.

Sreo sam jednom gluvoslepu ženu u Berkliju. Glasam za Keler. A što se tiče tih mašina...

U biblioteci u Keleru postoji mašina koja pomaže ljudima da vide. Koristi televizijsku kameru i kompjuter da bi zatalasala gusti niz metalnih čioda. Koristeći nju možete da dodirom vidite oblik predmeta koji se kreće, a u koji je kamera uperena. Mašina je mala i laka i može da se nosi tako da vam iglice dodiruju leđa. Košta oko trideset pet hiljada dolara.

Našao sam je u uglu biblioteke. Prešao sam prstom po njoj i na mestu sa koga sam skinuo prašinu ostao je svetao trag.

Drugi ljudi su dolazili i odlazili, a ja sam ostao.

U Keler nije dolazilo toliko puno posetilaca kao u druga mesta u kojima sam bio. Nalazio se izvan puteva.

U podne pojavio se jedan čovek, pogledao unaokolo i bez reči otišao.

Jedne noći pojavile su se dve šesnaestogodišnjakinje koje su pobegle iz Kalifornije. Svukle su se za večeru i bile šokirane kada su saznale da mogu da vidim. Pink ih je na smrt preplašila. Ova jadna dečica moraju još dosta da prožive da bi dosegle Pink, ali i Pink bi moglo biti nelagodno u Kaliforniji. Otišle su sledećeg dana, a da ni same nisu znale da li su prisustvovale orgiji ili ne. Tako se pipkati i ne preći na stvar, vrlo čudno.

Došao je i jedan prijatan par iz Santa Fea, koji je bio neka vrsta veze između Kelera i njihovog pravnika. Imali su devetogodišnjeg sina koji je bez prestanka ćaskao na govoru ruku sa ostalom decom. Došli bi gotovo svake druge nedelje i ostali bi nekoliko dana upijajući sunce i svake noći učestvujući u Zajedno. Zapinjali su na stenografskom i učinili mi kompliment ne obraćajući mi se naglas.

Neki Indijanci su dolazili u čudnim intervalima. Njihovo ponašanje bilo je gotovo agresivno šovinističko. Ostajali bi sve vreme obuveni u leviske i čizme.Ali, bilo je očigledno da poštuju te ljude, iako su im se činili čudnim. Imali su poslovnih odnosa sa zajednicom. Navaho Indijanci su odvozili njihove proizvode od kapije, prodavali ih i uzimali procenat. Seli bi u krug i ćaskali na jeziku znakova, pišući po dlanu. Pink mi je rekla da su bili preterano pošteni u poslu.

A jednom nedeljno svi roditelji su se skupljali na poljani i + + + ali.

Postajao sam sve bolji i bolji u stenografskom i govoru tela. Lepršao sam po

naselju nekoliko meseci i zima je bila na izmaku. Još nisam bio siguran šta želim, nisam zbilja razmišljao šta želim da učinim sa ostatkom života. Pretpostavljam da mi je bila ukorenjena navika da dopuštam sebi da lutam. Bio sam tamo, a u stvari bio sam nesposoban da odlučim da li da odem ili da ostanem dugo, dugo vremena.

Tada me je nešto podstaklo.

Dugo sam mislio da to ima nekakve veze sa ekonomskom situacijom napolju. U Keleru su bili svesni spoljneg sveta. Znali su da je izolacija opasan kurs i da moraju da vode računa o svetskim problemima koje bi mogli lako zanemariti kao nevažne za njih, tako da su se pretplatili na Brajov *New York Times* i većina ga je čitala. Imali su televizor koji su uključivali jednom mesečno. Deca bi ga gledala i prevodila roditeljima.

Tako sam saznao da se nedepresija polako pretvara u normalnu inflacionu spiralu. Otvarala su se nova radna mesta, novac je ponovo bio u opticaju. Kada sam se nešto kasnije našao napolju mislio sam da je to bio razlog mog odlaska.

Pravi razlog bio je mnogo složeniji. Imao je veze sa ljuštenjem slojeva luka stenografskog i otkrivanjem novog sloja ispod.

Govor ruku naučio sam u nekoliko kratkih lekcija. Onda sam postao svestan da postoje stenografski i govor tela i koliko ih je teže naučiti. U toku pet meseci neprestanog prodiranja u stenografski jezik, što i jeste jedini način da ga naučite, dostigao sam nivona kome opšte petogodisnjaci ili šestogodišnjaci Znao sam da ga, posle izvesnog vremena, mogu usavršiti. Govor tela je već bio druga stvar. U govoru tela ne možete tako brzo napredovati. On je promenljiv i veoma ličan i razvija se u skladu sa osobom, vremenom, raspoloženjem. Ali, ja sam učio.

Onda sam postao svestan Dodira. To je najbolji način na koji ga mogu opisati jednostavnom, neusiljenom engleskom imenicom. Ono što oni zovu ovim četvrtim stepenom jezika menjalo se iz dana u dan, što ću pokušati da objasnim.

Njega sam prvi put postao svestan kada sam pokušao da upoznam Dženet Rili. Sada sam poznavao istoriju Kelera, a ona se stalno pojavljivala u svim pričama. Poznavao sam svakoga u Keleru, pa ipak nisam uspevao daje pronađem. Svakoga sam poznavao po imenima kao Skar, Ona-kojoj-nedostaje-prednji-zub, ili Čovek-sa-če-kinjastom-kosom. Bila su to imena na stenografskom koja sam im sam davao, a oni su ih bez pogovora prihvatali. Unutar komune, izbrisali su imena koja su im nadenuli u spoljnom svetu. Nisu im ništa značila, niti su nešto opisivala, ili im govorila.

U prvi mah mislio sam da zbog svog nesavršenog stenografskog nisam u

stanju da uputim pravo pitanje o Dženet Rili. Onda sam ustanovio da namerno ne žele da mi kažu. Shvatio sam zašto, prihvatio to i zaboravio na sve. Ime Dženet Rili opisuje ono što je ona bila u *spoljnem* svetu, a jedna od njenih polaznih pretpostavki bila je ta da ona neće predstavljati ništa posebno u zajednici. Stopila se sa grupom i nestala. Nije želela da je pronađu. U redu.

Ali dok sam tražio odgovor, postalo mi je jasno da niko od njih nema neko posebno ime, i da Pink, na primer, ima ne manje od sto petnaest imena, po jedno od svakog člana zajednice. Svako od imena sastojalo se od više reči koje su sačinjavale priču o odnosu Pink i te određene osobe. Moja jednostavna imena, zasnovana na fizičkom opisu ličnosti, prihvaćena su kao imena koja bi dete dalo odraslima. Deca još nisu naučila da prodru ispod spoljnih slojeva i da koriste imena koja su govorila o njima, njihovim životima i njihovom odnosu prema drugima.

Ono što još više zbunjuje je da su imena menjana svakog dana. Bio je to moj prvi susret sa Dodirom i to me je uplašilo. Ticalo se permutacija. Prvi i najjednostavniji problem bio je taj da je bilo ne manje od trinaest hiljada imena, a i ona su se stalno menjala tako da ih nikako nisam mogao zapamtiti. Ako bi Pink govorila o Ćelavom, koristila bi za njega njeno ime u Dodiru, prilagođeno činjenici da govori meni, a ne Malom-debelom-čoveku.

Tada se ispred mene otvori provalija svega onoga što sam propuštao i najednom ostadoh bez daha od visine.

Međusobno su razgovarali na Dodiru. Bila je to neverovatna mešavina sva tri jezika koja sam naučio, a suština Dodira bila je u tome da se stalno menjao.Mogao sam da slušam kako mi govore na stenografskom, koji je bio prava osnova Dodira, i da budem svestan struje Dodira koji teče tik ispod površine.

Bio je to jezik pronalaženja jezika. Svako je govorio svojim dijalektom zato što je govorio sopstvenim instrumentom: različitim telom i skupom životnih iskustava. Sve ga je menjalo. *Nije mogao da miruje*.

Sedeli bi na Zajedno i pronašli za jedno veče čitavu skalu odgovora na Dodiru; idiomatsku, ličnu, potpuno nagu u svojoj iskrenosti. A koristili su je samo kao građevinski materijal za jezik sledeće noći.

Nisam znao da li želim da budem toliko nag. Nešto pre toga posmatrao sam sebe i nisam bio zadovoljan onim što sam našao. Bilo je onespokojavajuće otkriće da svako od njih zna o tome više nego ja, pošto im je moje pošteno telo reklo ono što moj uplašeni um nije želeo da prizna. Bio sam nag pod svetlošću reflektora u Karnegi Holu i sve noćne more u kojima sam ostajao bez pantalona

ponovo su oživele. Činjenica da me oni vole i pored svih mojih mana, iznenada nije više bila dovoljna. Želeo sam da se sklupčam u mračnom klozetu sa svojim rastućim egom i da ga pustim da trune.

Mogao sam da prebrodim ovaj strah. Pink je, u svakom slučaju, pokušavala da mi pomogne. Govorila mi je da će to jedno vreme boleti, da ću se brzo privići da živim sa mojim najcrnjim emocijama ispisanim plamenim slovima na mom čelu. Rekla mi je da ni Dodir nije tako težak kao što na prvi pogled izgleda. Kada jednom naučim stenografski i govor tela, Dodir će sam proisteći iz njih kao što biljni sok teče iz drveta. Biće to neizbežno, nešto što će se dogoditi, a da ne uložim uopšte mnogo napora.

Skoro sam joj poverovao. Ali, samu sebe je izdala. Ne, ne, ne. Ne zbog toga, već zbog stvari u njoj koje su se ticale + + +anja, koje su me ubedile da ako i to prođem, jedino ću jako tresnuti glavom o sledeću prečagu na stepenicama.

+ + +

Sada imam nešto bolju definiciju. Ne takvu da je lako mogu prevesti na engleski, a čak i taj pokušaj daće samo nejasnu predstavu o tome.

"To je način dodira bez dodirivanja", reče Pink; njeno telo kretalo se u ludom ritmu pokušavajući da me dosegne svojom nesavršenom predstavom o tome šta bi to moglo da bude, još više sputano mojom nepismenošću. Njeno telo poricalo je istinitost definicije na stenografskom, a u isto vreme priznavalo mi je da ni ona sama ne zna šta je to.

"To je dar pomoću koga je moguće preneti čoveka iz sveta beskrajnog mraka i tišine negde drugde." I ponovo je njeno telo to poricalo. Ozlojeđena, lupala je o pod.

"To je svojstvo postojanja u tišini i mraku, dodirujući ostale. Ono što sigurno znam je ta vizija i osluškivanje je ne otkriva, niti čini nejasnom. Mogu se učiniti mračnom i tihom, koliko je to u mojoj moći, i biti svesna jedino njenih rubova, ali vizuelna orijentacija uma ostaje. Ta vrata zavorena su za mene i ostalu decu."

Njen glagol "dodirnuti" u početku izjave, bio je neka vrsta složene reči na Dodiru; ona koja dospeva do sećanja na mene i na ono što sam joj pričao o svojim iskustvima. Oživljavala je miris i sećanje na dodir polomljenih pečurki na mekoj zemlji pod ambarom sa Visokom-sa-zelenim-očima, onom koja me je naučila da osetim suštinu nekog predmeta. Takođe je sadržala sećanje na naš govor tela dok sam prodirao u njenu tamu i vlažnost, i njeno brzo objašnjavanje kako to izgleda kada me prima u sebe. Sve to bila je jedna reč.

Dugo sam razmišljao o tome. Kakva je svrha patiti se kroz nagoću Dodira, samo da bi se dostigao stepen frustrirajućeg slepila, kao kod Pink?

Šta je bilo to što me je stalno guralo od mesta na kome sam bio najsrećniji u svome životu?

Jedna stvar bilo je pomalo zakasnelo pitanje, koje se može sažeti kao "Što ja to do đavola ovde *radim*?" A na ovo pitanje otprilike bi se moglo odgovoriti drugim pitanjem "A šta bih do đavola radio ako *odem*!"

Ja sam bio jedini gost, jedini u *sedam godina* koji je ostao u Keleru duže od nekoliko dana. Razmišljao sam o tome. Nisam bio dovoljno snažan, niti dovoljno postojan u svom mišljenju o sebi da bih to primio kao nešto drugo osim grešaka u *meni*, a ne u tim drugima. Očigledno sam se lako zadovoljavao, bio sam isuviše zadovoljan sobom da bih uočio greške koje su drugi videli.

Nisu to morale biti greške stanovnika Kelera, niti njihovog sistema. Ne, previše sam ih voleo i poštovao da bih to pomislio. Onoliko koliko su se oni približili nekom razumnom, racionalnom načinu na koji bi ljudi mogli da žive bez ratova i sa veoma malo politike, niko nikada nije uspeo u ovom nesavršenom svetu. Uostalom, ova dva stara dinosaurusa su jedini oblici društvenog života koje su ljudi do sada otkrili. Da, ja zbilja smatram rat načinom života sa drugima; nametati svoju volju tako nepogrešivo da vam se protivnik mora ili potčiniti, ili uništiti. Politika nije mnogo bolja. Jedina stvar koja joj ide u prilog jeste ta, da ona ponekad uspeva da zameni pesnice rečima.

Keler je *bio* organizam. Bila je to nova vrsta međuljudskih odnosa i činilo se da je funkcionisala. Ne naturam ga kao rešenje za svetske probleme. Moguće je da funkcioniše samo kod grupe povezane običnim interesom tako retkim i tako obavezujućim, kao što su gluvoća i slepilo. Ne mogu da se setim neke druge grupe čiji su članovi tako upućeni jedni na druge.

Ćelije organizma divno su sarađivale. Organizam je bio jak, napredovao je i posedovao sve atribute za koje sam ikad čuo da se koriste za opisivanje života; osim sposobnosti reprodukcije.To je mogao da bude njihov fatalni nedostatak, ako ga je uopšte bilo. Neosporno sam video da se seme nečega razvija u deci.

Snaga organizma leži u komunikaciji. Nju nije moguće zaobići. Bez razrađenog i originalnog mehanizma za komunikaciju koji je stvoren u Keleru, ne bi bilo moguće izbeći sitničarenje, ljubomoru, posesivnost i još tuce drugih "urođenih" ljudskih mana.

Svakodnevno Zajedno bilo je osnova organizma. Ovde, posle večere, pa sve dok ne bude vreme za spavanje, svako je govorio jezikom kojim nije bilo moguće varati ljude. Ako bi neki problem nastajao, on bi se sam ispoljio i automatski je rešavan. Ljubomora? Ozlojeđenost? Neke sitne pakosti koje gajite? To ne možete da sakrijete na Zajedno i uskoro su svi okupljeni oko vas i

ljubavlju uklanjaju bolest. Delovalo je to poput belih krvnih zrnaca što se okupljaju oko bolesne ćelije ne da bi je uništili, već da bi je izlečili. Činilo se da ne postoji nikakav problem koji se ne bi mogao rešiti ako se dovoljno rano otkrije, a uz pomoć Dodira vaši susedi pre vas saznaju za njega i već rade na tome da isprave loše, izleče ranu,učine da se osećate bolje tako da se možete smejati tome. Bilo je dosta smeha na Zajednima.

Neko vreme mislio sam da osećam posesivnost prema Pink. Znao sam da sam na početku učinio tako malo. Pink mi je bila naročiti prijatelj, ona koja mi je od početka pomagala, koja je nekoliko dana bila jedina sa kojom sam mogao da pričam. Njene ruke su me naučile govoru ruku. Znam da sam po prvi put osetio neku vrstu povrede teritorije dok je ležala u mome krilu, a drugi muškarac vodio ljubav sa njom. Ako postoji ikakav signal za koji su stanovnici Kelera majstori da ga uhvate, onda je to taj. Oglasio se kao zvono za uzbunu u Pink, tom čoveku, ljudima i ženama oko mene. Umirivali su me, tetošili, govorili mi na svim jezicima da će sve biti dobro, da se ne osećam postiđen.

Onda je čovek koji je bio u pitanju počeo da vodi ljubav sa mnom. Ne Pink, već taj čovek .Antropolog koji bi to posmatrao imao bi dovoljno tema za čitav esej. Da li ste videli filmove o društvenom ponašanju babuna? I psi to čine. Mnogi sisari to čine. Kada se mužjaci bore za prevlast, slabiji može da ublaži agresiju, ako podvije rep i preda se. Nikada se nisam osetio tako deaktiviranim kao kada je taj čovek ostavio objekt sukoba naših želja — Pink — i posvetio svoju pažnju meni. Šta sam mogao da učinim? Nasmejao sam se, i on se nasmejao i uskoro smo se svi smejali, a to je bio kraj teritorijalnosti.

Bila je to suština rešavanja problema "ljudske prirode" u Keleru. Nešto nalik orijentalnoj borilačkoj veštini; odstupaš, izmičeš se tako da se napadač zatetura od snage svog zamaha. Radiš to sve dok napadač ne uvidi da početni impuls nije vredan truda, da je prilično glupo napadati ako vam se neko ne suprostavlja. Uskoro prestaje da bude Tarzan i postaje Čarli Čaplin. I smeje se.

Svoje ponašanje nisam izmenio zbog Pink i njenog divnog tela, niti zbog otkrića da nikada neće biti samo moja i da je neću moći zatvoriti u svoju pećinu i braniti oglodanom kosti, već zbog činjenice da ću, ako i dalje budem tako mislio, postati za nju privlačan koliko i amazonska pijavica. Sve to bilo je veliki podstrek da pošaljem do đavola bihejvioriste i prevaziđem to.

Tako sam se vratio onim ljudima koji su dolazili i odlazili; šta su to oni videli što ja nisam?

Pa, nešto je bilo lako uočiti. Ja nisam bio deo organizma, ma koliko da je organizam bio ljubazan prema meni. Niti sam se mogao nadati da ću to postati.

Pink je to rekla još prve nedelje. Gotovo da se i ona sama tako osećala. Nije mogla + + + ati, iako ta činjenica nije bila dovoljan razlog da je odvede iz Kelera. Rekla mi je to mnogo puta na stenografskom, a potvrdila na govoru tela. Ako odem, biće to bez nje.

Pokušavajući da to sagledam sa strane osećao sam se prilično bedno. Šta sam, uostalom, pokušavao da *uradim*? Da li mi je *zbilja* životni cilj da postanem član gluvoslepe zajednice? U to vreme sam se osećao tako jadno da sam to zaista shvatao kao poniženje, uprkos svim činjenicama koje su govorile suprotno. Trebalo bi da budem napolju gde žive stvarni ljudi, a ne ovi čudni bogalji.

Brzo sam se otarasio takvih misli. Nisam potpuno izgubio pamet, ali sam bio na ivici ludila. Ovi ljudi bili su mi najbolji prijatelji koje sam ikada imao, možda i jedini. To što sam bio dovoljno zbunjen da tako nešto, makar i za sekund, pomislim brinulo me je više od svega. Moguće je da me je to konačno i navelo da se odlučim. Video sam u budućnosti rastuće razočarenje i neispunjene nade. Sve dok ne budem spreman da se odreknem očiju i ušiju, uvek ću biti napolju. Ja ću biti slep i gluv. Ja ću biti nakaza. Ja nisam želeo da budem nakaza.

Znali su pre mene da sam odlučio da idem. Nekoliko poslednjih dana pretvorilo se u dugo zbogom sa pozdravima punim ljubavi sadržanim u svakoj reči koja bi bila dotaknuta. Nisam bio stvarno tužan, a ni oni. Bilo je to lepo poput svega što su činili. Opraštali su se sa pravom mešavinom sete, život-se-mora-nastaviti i nadam-se-da-ćemo-se-ponovo-dodirnuti.

Najskrivenijim delovima uma bio sam svestan Dodira. Nije bilo tako loše, kao što je Pink rekla. Za godinu, dve, usavršio bih ga.

Ali, sada sam bio spreman. Vratio sam se pređašnjem načinu života koji sam tako dugo vodio. Zašto se kada donesem odluku šta mi je činiti, uvek bojim da je preispitam? Možda zbog toga što me prvobitna odluka toliko košta, da ne želim da ponovo prođem kroz isto.

Otišao sam tiho, noću, uputivši se prema autoputu i Kaliforniji. Ponovo su bili u polju i stajali u krugu. Vrhovi prstiju su bili udaljeniji no ikad. Psi i deca lutali su oko kruga kao prosjaci na banketu.Teško je bilo utvrditi ko je izgledao gladniji i zbunjeniji.

Iskustva iz Kelera ostavila su traga na meni. Nisam bio sposoban da živim kao nekada. Neko vreme mislio sam da uopšte ne mogu da živim, ali živeo sam. Isuviše sam se navikao na život da bih ga se odrekao. Čekaću. Život mi je pružio nešto prijatno, možda će ponovo.

Postao sam pisac. Shvatio sam da sada imam više dara za komunikaciju. Ili ga tek sada imam. U svakom slučaju, pisao sam i prodavao. Pisao sam ono što sam hteo i nisam se plašio da ću gladovati. Prihvatio sam stvari onakve kakve jesu.

Prebrodio sam nedepresiju devedeset sedme, kada je nezaposlenost dostigla dvadeset procenata, a vlada ju je još jednom ignorisala kao trenutni pad. Konačno se situacija popravila, a procenat nezaposlenosti bio je nešto viši nego pre. Stvoreno je još milion nezaposlenih osoba koje nisu imale da rade ništa bolje nego da se vuku ulicama tražeći kavgu; sudare, srčane napade, ubistva, pucnjavu, podmetnute požare, bombe i nerede: beskrajno inventivno ulično pozorište koje nikada nije dosadno.

Nisam se obogatio, ali obično mi je bilo dobro. To je društvena bolest čiji su simptomi mogućnost da se ignoriše činjenica da vaše društvo ima bubuljice iz kojih se cedi gnoj i da mu mozak jedu radioaktivni crvi. Imao sam lep stan u oblasti Marina, daleko od mitraljeskih kula. Posedovao sam kola u vreme kada su ona postajala luksuz.

Zaključio sam da nije suđeno da moj život bude onakav kakav sam želeo; svi pravimo neku vrstu kompromisa, razmišljao sam, i ako isuviše očekujete, osuđeni ste na razočaranje. Činilo mi se da težim nečemu što nije baš "isuviše", ali nisam znao šta s tim. Nastavljao sam dalje sa mešavinom cinizma i optimizma koja se činila gotovo pravom. U svakom slučaju, pokretala je moj motor.

Čak sam stigao i do Japana, kao što sam to u početku i nameravao.

Nisam našao nikoga da s njim podelim svoj život. Za to je postojala samo Pink, Pink i cela njena porodica, a od njih sam bio razdvojen ponorom koji se nisam usuđivao da prekoračim. Nisam se čak ni usuđivao da puno razmišljam o njoj. Bilo bi to veoma opasno po moju duhovnu ravnotežu. Živeo sam s tim i govorio sebi da sam takav. Usamljen.

Godine su se kotrljale kao traktor guseničar u Dahauu, sve do pretposlednjeg dana ovog milenijuma.

U San Francisku održavala se gala proslava dve hiljadite godine. Koga je briga što se grad raspada, što se civilizacija pretvara u histeriju? Slavimo!

Stajao sam na nasipu Golden Gejta poslednjeg dana hiljadu devetstotina devedeset i devete. Sunce je zalazilo nad Pacifikom, nad Japanom za koji se ispostavilo da je gotovo isti, samo kvadratan i popločan neosamurajski. Iza mene ispaljene su prve rakete vatrometa u čast katastrofe koji izgleda kao dečja igra u poređenju sa bleskom zapaljenih zgrada, jer društveni i ekonomski

otpadnici takođe proslavljaju na svoj način. Grad je podrhtavao pod teretom bede i pretio je da sklizne u Sen Andrejski rased. U mom umu svetlucale su bombe što kruže negde gore, spremne da posade atomske pečurke kada iscrpemo sve druge mogućnosti.

Mislio sam na Pink.

Zatekoh se kako jurim pustinjom Nevade, znojim se i čvrsto stežem volan. Plakao sam glasno, ali bez zvuka, kao i što sam naučio u Keleru. Može li se čovek vratiti.

Lomatao sam se kolima preko rupa po prljavom putu. Kola su se raspadala. Nisu bila napravljena za ovakvu vrstu putovanja. Još jače sam pritisnuo papučicu za gas i kola su divlje poskočila. Nisam mario. Neću se vraćati tim putem; nikada. Bilo kako bilo, dolazim da ostanem.

Stigao sam do zida i zajecao od olakšanja. Poslednjih sto milja bile su noćna mora u kojoj sam se pitao nije li zid samo san. Dodirnuo sam hladnu stvarnost zida i to me je smirilo. Lagan sneg, siv u ranu zoru, prekrivao je sve.

Video sam ih u daljini. Sve njih, tamo u polju gde sam ih i ostavio. Ne, pogrešio sam. Bila su to samo deca. Zašto ih se u početku činilo tako mnogo?

Pink je bila tamo. Odmah sam je poznao, iako je nikada nisam video u zimskoj odeći. Bila je viša, punija. Trebalo bi joj biti devetnaest godina. Neko malo dete igralo se u snegu kraj njenih nogu, a u rukama je držala bebu i ljuljuškala je. Prišao sam joj i govorio njenom dlanu.

Okrenula se prema meni, lica ozarenog dobrodošlicom, njene oči gledale su me onako kako to nikada nisu. Ruke su joj žurno prelazile po meni, a oči joj se nisu pomerale.

"Dodirujem te, pozdravljam te", govorile su njene ruke. "Želela bih da si ovde bio pre nekoliko trenutaka. Zašto si otišao dragi? Zašto si tako dugo ostao?" Oči su joj bile kamene. Bila je slepa. Bila je gluva.

Sva su deca bila. Ne, Pinkino dete koje je sedelo pored mojih nogu, gledalo me je sa smeškom.

"Gde su svi?", upitao sam kada sam došao do daha. "Skar? Ćelavi? Zelenooka? Šta se desilo? Šta ti se desilo?" Bio sam na ivici srčanog udara ili nervnog sloma ili nečeg sličnog. Moje osećanje realnosti bilo je u opasnosti.

"Otišli su", rekla je. Reč me je zbunila, ali kontekst ju je stavljao pored *Marije Celeste* i Roanoka, Virdžinija. Način na koji je upotrebila reč *otišli* bio je složen. Bilo je to nalik nečemu što me je oteralo iz Kelera. Ali sada, njena reč govorila je o nečemu što još nije njeno, ali što može dosegnuti. Nije bilo tuge u tome.

"Otišli?"

"Da. Ne znam kuda. Srećni su. + + + ali su. Bilo je divno. Mogli smo da dodirnemo samo deo toga."

Osećao sam da mi srce udara poput zvuka poslednjeg voza koji odlazi iz stanice. Koračao sam po železničkim pragovima dok se gubio u magli. Gde su Brigaduni jučerašnjice? Nikada još nisam čuo za bajku u kojoj se možete vratiti u zemlju čarolija. Budite se i otkrivate da je vaša šansa propala. Odbacili ste je. Budalo! Imaš.samo jednu šansu, takav je red.

Pinkine ruke smejale su se duž mog lica.

"Drži ovaj deo-mene-koji-govori-ustima-na-mojoj-bradavici", rekla mi je i dala mi u ruke svoju malu devojčicu. "Daću ti poklon."

Podigla se i lagano mi dodirnula uho hladnim prstima. Zvuk vetra je minuo, a kada su joj se ruke udaljile, više se nije vratio. Dodirnula mi je oči, ugasila svo svetlo i više nisam video.

Živimo u divnoj tišini i mraku.

Hari P. Krotier

POSEBNE KARAKTERISTIKE TAČKE GLEDIŠTA U NAUČNOJ FANTASTICI

Pisac naučne fantastike ako želi da predupredi neverovanje kod svojih čitalaca mora da upotrebi specijalne retorske strategije da bi svoje neuobičajene, često futurističke teme učinio verodostojnim. Kad se on zapita "A šta ako?..." a naročito ako piše fantaziju prepunu kosmičkih inteligencija, naučne magije i intergalaktičkih suočavanja, on čini mnogo više nego pisac koji samo kaže "Dogodilo se to tad-i-tad..." Samom svojom prirodom naučna fantastika zahteva da pisac na specijalan način manipuliše tačkom gledišta i tonom.

Želeo to ili ne, pisac naučne fantastike mora kontrolisati sadržinu i formu svog dela i reakciju svojih čitalaca; njegov retorski pristup mora biti usmeren na postizanje jednog kosmičkog osećanja koje ne primećujemo u drugim žanrovima literature. Da bi uopšte mogao početi, on mora otkriti načine tematske upotrebe činjenica i fantazije, načine koji su karakteristični baš za SF. Onda mora razviti retorske strategije pomoću kojih će ostvariti željenu tačku gledišta i obraditi svoju jedinstvenu temu, uz ispoljavanje stava koji ja nazivam "osećanjem kosmičkog".

Kad kažem "jedinstvenu temu", pri tom ne mislim samo na specijalne jezičke i konceptualne mogućnosti vezane sa naukom i pseudonaukom, mada te mogućnosti postoje i, štaviše, kontrolišu, usmeravaju i stvaraju ton njegovog dela. Mislim i na onaj neposredni zadatak sa kojim se SF pisac suočava, a to je da odmah na početku izmeni čitaočeva očekivanja uobičajenog i da uvuče čitaoca u unikatni svet svoga "A šta ako?..." To je vrlo težak zadatak; ako se radi o temama kao što su specijalno korišćenje prošlosti i budućnosti, pojava specijalnih učesnika koji komuniciraju sa ljudskim bićima ili stupaju u dodir sa njima, putovanje kroz prostor i vreme do alternativnih svetova ili čak najskromnija šetnja niz ulicu do prodavnice koja nije iz ovog nego iz budućeg vremena — taj zadatak će tražiti od pisca mnogo veštine. Zato pisac, u želji da uspešno obavi taj svoj posao, manipuliše deskriptivnom i narativnom tačkom gledišta, uspostavljajući pri tom takve norme realnosti i takav ton koji će

odgovarati njegovim unikatnim temama i njihovim specijalnim kontekstima[*].

Piscu SF posebno je teško da ovlada deskriptivnom tačkom gledišta i tonom koji iz nje proističe. Njegove teme zahtevaju posebno osećanje retorske distance[**] koje će odgovarati junacima priče ali koje će u isti mah biti korigovano da bi omogućilo čitaocu da učestvuje, i uz to biti dovoljno fleksibilno da piscu omogući manipulisanje vremenom, prostorom, kontekstima, zapletom i perspektivama sa ciljem da čitava struktura funkcioniše usklađeno.

Kao primer efikasne upotrebe deskriptivne tačke gledišta da bi se stvorio odgovarajući ton i odgovarajuća distanca, citiramo, prve četiri rečenice priče "Sevajuća gomila" Lari Nivena:

> Čitavom svojom širinom i čitavom svojom dužinom, od centra Los Anđelesa, kroz naselja Beverli Hils, Zapadni Los Anđeles i Santa Monika, pa sve do mora, bulevar Vilšajer pripadao je isključivo pešacima.
>
> Nekad su na betonu postojale bele linije, postojali su izdignuti ivičnjaci koji su sprečavali ljvde da smetaju kolima. Sad su te linije nestale; zemlja i trava prekrili su veliki deo betonske površine. Tu i tamo izraslo je čak i po koje drvo.

Niven je ovo pisao imajući na umu postavku "A šta ako?..." To sigurno znamo, zato što je ova priča nastala, kao i još dve priče, kao odgovor na izazov Roberta Silverberga koji je glasio ovako: "Pretpostavimo da postane tehnološki i ekonomski moguće da se čovek prebaci na ma koju tačku Zemljine kugle skoro trenutno. Kakvo bi se društvo razvilo... kad bi čovek mogao u jednom otkucaju srca da pređe, jednim korakom, iz Kalkute u Veliki kanjon Kolorada?" Niven koristi prva četiri pasusa sa ukupno oko 170 reči da uvuče svog čitaoca odjednom u svoj unikatni svet. Petim pasusom uvodi Džeriberi Dženseна,

---

2 Deskriptivna tačka gledišta podrazumeva "piščevo gledanje i poziciju u vremenu i njegovo mesto u odnosu na scene, događaje, i druge ljude... i odnosi se na to koju udaljenost (ili približenost) nekom određenom događaju i vremenu pisac želi da pridoda svojim čitaocima ili svojim likovima ili *sebi lično*. Upotreba sadašnjeg ili prošlog vremena, opisi udaljenih ili bliskih objekata, pominjanja prošlosti ili budućnosti, stvaranje osećanja da smo na licu mesta... to su neke od stvari koje pomažu piscu da kontroliše osećanje 'distance'." Carroll D. Laverty, Harrison E. Hierth, and Harry P. Kroiter, The Unity of English (New York, Harper and Row, 1971) strana 4. *Narativna tačka gledišta* podrazumeva vrstu naratora (persone) kojoj pisac poverava pričanje priče; tom naratoru on eksplicitno ili implicitno daje određene osobine — stupanj obrazovanja, starost, jezik, intelektualna i fizička ograničenja, unutrašnju psihologiju; pri tom se pojavljuje problem gramatičke tačke gledišta i narativne pristrasnosti. *Ibid*, strane 6-8

3 Retorska distanca podrazumeva imaginarni odnos između pisca, naratora junaka i čitaoca; pri tom reč "distanca" znači osećanje udaljenosti ili osećanje zbliženosti između pisca i naratora i između naratora i likova. Trebalo bi da čitalac "primi" ono osećanje "distance" koje je pisac želeo da postigne.

glavnog junaka, po zanimanju novinara; u petom pasusu pominje se već po drugi put "kabina za premeštanje" koja u priči služi kao fokus sukoba i kao tematski fokus. Retorske nijanse u tim uvodnim pasusima (ponavljanje, uravnotežene strukture, asonance, kratke rečenice, suzdržanost) doprinose objektivnom tonu, ali opisom ipak dominira, i to ubedljivo dominira, retorska distanca (narator nije lično umešan nego se nalazi na distanci, a pisac na još većoj distanci). Od početka do kraja priče Niven održava deskriptivni, izveštavalački ton. Početak ove priče na nekoliko raznih načina istovremeno viče: "*Ovo je budućnost!*" Stotine naučnofantastičnih priča čine to isto, na slične načine.

Najočitije guranje u budućnost proističe iz Nivenove upotrebe izvesnih specijalnih tematskih sadržaja: betonski drumovi postali su travnata šetališta; rampe na auto-putevima ostale su iste ali se ne koriste; postoji nešto što se zove "premeštajna kabina" i to nešto pominje se dvaput, a onda se, u desetom pasusu, definiše. Nivenov narator dva puta u prvih pet pasusa govori o prošlosti da bi potvrdio da se čitalac zaista nalazi u budućnosti: "Nekad su na betonu postojale bele linije... Sad su te linije nestale"; "Nekada, davno, u letnjim noćima zgrada zvana Senovito odmorište bila je krcata putnicima koji su tu zastajali da se odmore... Sad je to baš zgodna stambena zgrada." Ovi komentari, kao i ironičan komentar o rampama, pokazuju da takvo stanje stvari vlada već dugo: "Opština će nešto učiniti po tom pitanju — jednog dana."

Ovo brzo istiskivanje iz sadašnjosti je važno, ali je možda i važnije to što Niven odabira hotimično objektivnu tačku gledišta; neumešani narator nije Niven, a nije ni učesnik u priči, to je pripovedač iz budućnosti. Niven koristi tačku gledišta poznatu kao "sveznajući narator u trećem licu" što savršeno odgovara tonu — neumešanom, objektivnom, opisivačko-izveštačkom tonu koji bi odgovarao i Džeriberi Dženseu, novinaru budućnosti. Iako se ovakve distinkcije u pogledu tačke gledišta i tona mogu nalaziti u književnosti svake vrste, one su u SF mnogo važnije, a za uspeh Nivenove priče, onako uobličene kako je to Niven zamislio, od presudnog su značaja.

U priči "Sevajuća gomila" Niven za uvlačenje čitaoca u odgovarajuće vreme i mesto (kontekst) koristi prilično standardnu literarnu tehniku. On jednostavno projektuje samo nagoveštaj svog budućeg sveta koristeći reči koje će nepogrešivo izvući čitaoca iz realnosti sadašnjice. Očigledni primer toga: *premeštajna kabina*, *trakazin*, *teleportacija*, *trakourednik*, *Kompanija "Skok"* i *Džeriberi*. Verovatno nećemo mnogo pogrešiti ako načinimo generalizaciju i kažemo da ovo sredstvo — dočaravanje iluzije drugačijeg sveta upotrebom

specijalnih imena i termina — ima u naučnoj fantastici bitnu ulogu. To sredstvo je deo deskriptivne tačke gledišta; njegovu upotrebu određuje piščev stav prema naratoru i prema priči; to sredstvo se projektuje kroz naratora. Ono formira kontekst i diskriptivni ton priče[***].

U priči "Zeleni bregovi Zemlje" (1956) Hajnlajn takođe koristi ovu tehniku stvaranja iluzije pomoću specijalnih termina (na primer: *svemirski putevi*, *raketaš*, *Luna Siti*, *zemaljski jezik*) i uobičajenog pominjanja planeta, planetoida i sličnih mesta. Sama tematika naučne fantastike zahteva upotrebu tih imena i deskriptivnih termina koji su krupan faktor u kreiranju futurističke, ponekad izzglobljene atmosfere koja je sad već uveliko identifikovana sa žanrom naučne fantastike. Da bi ova sredstva uspešno delovala i dočarala budućnost, ona ne moraju biti preneta u svemir; to je pokazao još Haksli svojim romanom Vrli novi svet. U "Zelenim bregovima Zemlje" Hajnlajn koristi tačku gledišta na način koji uključuje i čitaoca lično. Njegova priča počinje ovako:

> Ovo je priča o Rajslingu, slepom pevaču svemirskih puteva — ali ne zvanična verzija. Pevali ste u školi Rajslingove reči:
>
> "Želim da moje poslednje sletanje
> bude na planeti odakle sam rodom;
> među sveže, zelene bregove Zemlje
> da sletim svojim svemirskim brodom."
>
> Možda ste vi to pevali na francuskom ili na nemačkom jeziku; možda na esperantu, dok je iznad vaše glave vijorila zastava Zemlje, zastava na kojoj su sve dugine boje.
>
> Nije bitan jezik — sigurno ste pevali na nekom Zemaljskom jeziku. Niko nikad nije preveo "Zelene bregove" na vrskavi venerijanski jezik; nijedan Marsovac nije grakao i šaputao tu pesmu u suvim hodnicima. Naša je. Mi Zemljani izvozili smo sve, od holivudskih čudovišta do sintetičkih radioaktivnih materijala, ali ovu pesmu čuvamo samo za sebe...

Hajnlajn ovde izvanredno barata deskriptivnom i narativnom tačkom gledišta. Reči deskriptivnog tona sugerišu buduće vreme i mesto; prošlo vreme postaje ključ za buduće; mala retorska distanca dovodi do osećanja neposrednog učestvovanja. Ti elementi, zajedno, uvlače čitaoca brzo u unikatni fiktivni svet.

---

4 Ton je ona osobina književnog dela "pomoću koje pisac želi da postigne određenu reakciju kod svojih čitalaca"; Unity of English, strana 534. Nalazim da je korisno praviti distinkciju između diskriptivnog tona i narativnog tona.

Dva dodatna aspekta tačke gledišta zaslužuju ovde posebni komentar. Na početku priče Hajnlajn koristi perifernu ja-naraciju tj. tačku gledišta prvog lica jednine ali ne potpuno izraženu (ostatak priče prebacuje u sveznajuće treće lice). Uobičajeni retorski efekat fraza kao što su "naša je" i "mi Zemljani" sastoji se u tome da čitaoca pridobije i primami u priču; zamenica *mi* kao da ujedinjuje naratora i čitaoca. Ali Hajnlajn se obraća čitaocu i direktno: "Pevali ste..." Čitaočeva normalna očekivanja u pogledu realnosti odjednom su razbijena; sa samo osamnaest reči bačen je na "svemirske puteve" i postao je deo "nas" koji smo (razume se) pevali u školi raketaševu pesmu. Iako ova analiza može učiniti da ono što je Hajnlajn postigao izgleda jednostavno, stvarni izazovi koji su ovde bili pred SF piscem u pogledu tačke gledišta i tona ogromni su.

Uvodni deo priče "Zeleni bregovi Zemlje" služi kao nekakva retorička kutija u koju je stavljena priča sama. To je veoma stara narativna tehnika; ona obezbedi okvir u koji se potom smešta ili serija epizoda (kao u Hajnlajnovoj priči) ili niz kompletnih priča (kao u delu *Grad* Kliforda Simaka objavljenom 1952, u trilogiji *Zadužbina* Isaka Asimova objavljenoj 1951. i — ako mi je dozvoljeno da napomenem — u *Kenterberijskim pričama* Džefrija Čosera, objavljenim oko 1390.) Tu tehniku možete naći i na početku romana J. R. R. Tolkina *Bratstvo prstena*, na više mesta u *Peščanoj planeti* Frenka Herberta (1965) i ponegde u knjizi Isaka Asimova *Ja, robot* (1950). Svi ti pažljivo izgrađeni okviri doprinose rešavanju nimalo lakih problema tačke gledišta i retorske distance.

U trilogiji *Zadužbina*, Asimov navodi citate iz *Enciklopedije galaktike* (u fusnotama, radi uverljivosti stoji da su citati "uzeti iz 116. izdanja objavljenog godine 1020 F. E.") Ti citati obezbeđuju retorski okvir, izveštavalački ton, potrebne informacije i određuju naratorovo mesto u vremenu. U Simakovom *Gradu* postoji "Urednički predgovor" koji počinje agresivno, rečenicom "Ovo su priče koje Psi pričaju" a, završava se rečima da je to "najbolje što se može preporučiti prosečnom čitaocu." Takozvane "Beleške" pridodate drugim pričama vode čitaoca još dalje od očekivanih normi, jer se u "Beleškama uz prvu priču" pominje "čitalac koji ne zalazi u detalje" a taj čitalac je, po pretpostavci, pas. U *Peščanoj planeti* Herbert povremeno citira iz "Priručnika Muad' Diba" koji je "napisala princeza Irulan". Asimovljevo delo *Ja, robot* počinje citiranjem "Tri zakona robotike" iz "Priručnika robotike, 56. izdanje, godina 2058." Uz to idu beleške (date u prvom licu) nastale kad je jedan reporter intervjuisao dr Suzanu Kalvin. Vidimo da ovi profesionalni pisci, svi od reda, manipulišu tačkom gledišta da bi rešili multidimenzionalne probleme prostora i vremena koji su

karakteristični za SF tematiku. Detaljnijom retorskom analizom ma kog od pomenutih dela brzo se pokazuje da SF pisac uistinu reaguje na neke specijalne potrebe nametnute kompleksnim problemom tačke gledišta.

Treće-lični sveznajući narator u priči Džejmsa Bliša "Zajedničko vreme" (1953) na kraju pribegava posebnoj vrsti govora:

> Posle toga bilo je mnogo sparivanja brodova, pa je biće-Garard podešavalo harmonije beademungena, ostavljajući na svom brodu mnogo poklon-otvora u harmonicima za Svegutajućeg da voli, dok su beademungeni pokazivali sebe-njih.
>
> Pokušao je, takođe, da kaže da više nije u ljubavi sa nadpogonom, koji se udvara jedino prostorima i vremenima, stvarajući male forme. Rodalentni beademung udvarao se nadpogonu, ali nije podesio njega-njih.
>
> Onda je biće-Garard znalo da je sve vreme progutano i da mora opet da čuje Zemlju.
>
> "Podešavam vama-njima najpuniju ljubav", reče ono beademungenima. "Obožavaću radiocele Alfe i Proksime Kentaur, 'na Zemlji kao i na nebu'. Sada nadpogon moj-drugi mora meni da se udvara i da me pridobije, i da me navede da obožavam malu formu koja veoma liči na tišinu..."
>
> Garard lično nije bio baš ubeđen da će se to ostvariti...

Ovde Bliš pokušava da reši jedinstveni tematski problem koji se sastoji u tome da pokaže da se nešto veoma čudno dešava sa umom i sa unutrašnjim iskustvom astronauta Gararda u trenucima kad njegov brod dostiže "interstelarnu brzinu" koja je "22,4 puta veća od brzine svetlosti — celih 4157000 milja u sekundi". Pošto Garard ne može odmah da shvati šta se dešava s njim, limitirano sveznanje koje je Bliš odabrao daje mu tačno onoliku slobodu naracije kolika je Blišu i potrebna.

Evo kako Bliš ovu priču počinje:

> *Ne miči se.*
>
> Bila je to prva misao koja se javila u Garardovoj svesti kad se probudio, i možda mu je baš ta misao spasla život. Ležao je tu gde se zatekao, trakama pritegnut uz mekani ležaj, slušajući zujanje mašina koje ga je obuhvatalo. To je već samo po sebi bilo pogrešno: on ne bi trebalo da bude u stanju uopšte da čuje nadpogon.

Iako je to njegova priča, Garard je ne kazuje lično. Umesto toga Bliš se

opredelio za ograničenu sveznajuću tačku gledišta tako da njegov narator može da govori o "biću-Garardu" čije je ograničeno razumevanje naznačeno napomenom "Garard lično nije bio baš ubeđen da će se to ostvariti..." Uz pomoć svog sveznajućeg naratora Bliš pokušava da rekreira neobično osećanje prostora i vremena koje je zahvatilo Gararda, a ujedno i nešto što verovatno znači kosmičko sjedinjenje sa inteligencijama koje postoje na Alfi i Proksimi Kentaur. U isti mah, sva uobičajena sredstva koja idu uz deskriptivnu tačku gledišta upotrebljena su u ovoj priči da bi nas uvukla u buduće vreme i u međuzvezdani prostor.

Kad SF pisac odabere ja-narativnu tačku gledišta (prvo lice jednine), on svoje probleme umnogostručuje; ali zato tad stiče i slobodu da pokuša da postigne neke specijalne efekte koji se u treće-ličnoj naraciji u trećem licu ne mogu postići. Dobra ilustracija ovoga je priča "Nemam usta a moram da vrištim" (1967) Harlana Elisona, koja predstavlja neku vrstu unutrašnjeg monologa glavnog junaka (Teda) koji se nalazi u duhovnoj utrobi svemoćnog, osvetoljubivog kompjutera AM-a. Elison je ovde stvorio unikatnu situaciju koja njegovom retorskom talentu baca maksimalni izazov. Elison koristi ja-naraciju da bi stvorio osećanje treće-ličnog sveznanja; u svakom redu teksta deskriptivni ton je retorski pojačan da bi se neverovatni užas učinio uverljivim. Evo kako izgleda deo Tedovog "vriska" (unutar kompjutera AM) na kritičnoj tački priče:

> AM je ušao u moj um. Prošetao se glatko tamo i onamo, razgledajući sa interesovanjem sve kratere koje je načinio tokom ovih sto devet godina. Pregledao je preusmerene i prespojene sinapse i sva ona oštećenja tkiva koja su predstavljala deo njegovog poklona — besmrtnosti. Nasmešio se blago kad je video jamu koja seže do centra mog mozga... AM je rekao, vrlo učtivo, stubom od nerđajućeg čelika na kome su bila neonska slova:
>
> MRŽNJA. DOZVOLI DA
> TI KAŽEM KOLIKO
> SAM TE ZAMRZEO
> OTKAD SAM POČEO DA
> ŽIVIM... (...)
>
> AM je to rekao sa klizećim hladnim užasom oštrice brijača koja razrezuje moju očnu jabučicu. AM je to rekao sa klobučavom zgusnutošću plućne sluzi koja me je već uveliko gušila. AM je to rekao sa vrištanjem beba koje padaju pod plavo-užarene točkove koji ih mrve... AM me je dotakao na svaki od načina na koje me je iko ikad dotakao, a

onda je pronašao i nove načine... unutar mog uma.

Sve to da bi mi potpuno jasno predočio zašto je ovo učinio nama petoroma; zašto nas je čuvao za sebe.

Elisonov veliki retorski talenat učinio je da ova priča dobije nagradu Hugo. Uravnotežena struktura, antiteze, ponavljanja, tipografski vizuelni efekti, metafore, konkretne slike, aliteracija — sve je to poslužilo rekreiranju osećanja mehanizovanog užasa, doprinelo je ovom neverovatnom vrisku protiv dehumanizacije čoveka. A sve je logično izvedeno iz jedne apsurdne ekstrapolacije načela *cogito ergo sum*.

U tehničkom pogledu, Elison je dao ja-narativnu tačku gledišta s tim da je narator jedan od glavnih junaka. Ali efekat je veoma sličan punom sveznanju, zato što retorika upotrebljena da pretvori Tedov "vrisak" u multidimenzionalni krik protiv čovekove ludosti održava, ipak, piščev sopstveni satirični stav. To je fino izveden trik. Izvan naučne fantastike retko se sreću situacije koje nameću tako mnogo zahteva, i tako izuzetnih, u pogledu upotrebe deskriptivne i narativne tačke gledišta.Zahtevi o kojima je reč proističu prevashodno iz unikatnosti sadržaja i teme, što omogućava da izvučemo neke opšte zaključke.

Jasno je da SF pisci ulažu mnogo truda da bi ovladali deskriptivnim i narativnim dimenzijama tačke gledišta. Deskriptivna tačka gledišta, svejedno da li upotrebljena u prvom ili ti trećem licu, verovatno je funkcionalnija u uspostavljanju željene retorske distance i tona. Jedinstvena tematika naučne fantastike zahteva i posebno rukovanje tačkom gledišta, zato što ta tematika nameće multidimenzionalne probleme prostora i vremena a tak ode i učešće fantastičnih učesnika, što se sve pojavljuje u unikatnim kombinacijama. U SF, magična fraza "A šta ako?..." kao i spekulativna ekstrapolacija sadašnjih verovatnoća u buduće mogućnosti (ili obrnuto) takođe nameću specijalne zahteve u pogledu tačke gledišta. Odlike tona i retorska distanca zavise od piščevog odnosa prema svom naratoru i od piščevog manipulisanja deskriptivnom i narativnom tačkom gledišta; iako su takve manipulacije važne svim piscima, posebno ih ističemo kad govorimo o naučnoj fantastici zato što su tu problemi njihove upotrebe izuzetno teški i važni.

Džejms Stapl

PROŠLOST, BUDUĆNOST I REJ BREDBERI

Ako ste ikad gledali one klasične serijske filmove o Fleš Gordonu sigurno vas je zbunilo neskladno mešanje prošlosti i budućnosti koje ih prožima. Planeta Mongo obiluje čudima moderne tehnike, ali je u isti mah beznadežno feudalna, na njoj ne prestaju borbe mačevima i dvorske intrige. Gledajući, stičemo utisak da smo otputovali duboko u budućnost samo da bismo se našli u dalekoj, arhaičnoj prošlosti. Ovo, međutim, nije karakteristično samo za svemirske opere namenjene adolescentima. Naprotiv, preklapanje prošlosti i budućnosti je jedna od najčešćih odlika naučne fantastike; srećemo je, na primer, u mnogo hvaljenim delima *Dina* Frenka Herberta i *Leva ruka tame* Ursule K. Legvin, u kojima se prikazuju izrazito "srednje-vekovni" svetovi daleke budućnosti. Slični efekti pojavljuju se u filozofskim naučnofantastičnim romanima kao što su trilogija *Zadužbina* Isaka Asimova, *Kantikulum za Lajbovica* Voltera Milera i *Željno seme* Antoni Bardžisa. U sva tri, razmatranje budućnosti daje romanopiscu mogućnost da se uputi u istoriografske analize; u sva tri, budućnost daje distancu potrebnu da bi se proučavali obrasci prošlosti. Ali od svih pisaca naučne fantastike koji su se bavili ovim suočavanjem prošlosti i budućnosti, Rej Bredberi je ispoljio najviše dubine i prefinjeno-sti. Obrađujući tu temu on je otkrivao njenu kompleksnost i višesmislenost i u skladu s tim ju je interpretirao na nove načine; po tome se njegovo rukovanje tom temom izdvaja.

Bredberi je počeo da se bavi tom temom još u prvim godinama svoje karijere, u delu *Marsovske hronike* (1951). U širem smislu, može se reći da u tom delu Zemlja predstavlja prošlost: Zemlja, planeta osuđena da propadne u nuklearnom ratu, "prirodnom" ishodu ljudske istorije. U želji da od te prošlosti pobegnu, Zemljani pokušavaju da nađu budući život na Marsu, planeti na kojoj tok ljudskog razvoja još nije bespovratno determiniran. Međutim, uspostavljanje mostobrana na Marsu nije lako, što pokazuje pogibija članova prve dve ekspedicije. Članovima Treće ekspedicije, pod komandom kapetana Bleka, čini se da Mars nije nikakvo negostoljubivo, vanzemaljsko mesto, jer kad slete na

Mars, aprila 2000. godine, oko sebe vide nešto što savršeno liči na selo iz dvadesetog veka. Oko njih su kupole starih viktorijanskih seoskih kuća, uredni belo okrečeni bungalovi, brestovi, javori, divlji kesteni. U prvi mah Blek je sumnjičav. Budućnost ne može toliko ličiti na prošlost. Osećajući da nešto nije u redu, on odbija da napusti brod. Najzad jedan član posade počinje da tvrdi da sličnost Marsa sa pejzažima njegovog američkog dečaštva možda nagoveštava da u univerzumu ipak vlada neki red — da možda postoji vrhovno biće koje vodi i štiti čovečanstvo.

Blek pristaje da istraži okolinu. Stupajući na tlo Marsa, kapetan ulazi u prekrasan, miran svet. Oko njega je "divni prolećni dan" ispunjen mirisima cveća i pesmom ptica. Posle napetog svemirskog putovanja to je svet u kome vreme ne teče, nepromenljiv svet — statični komad prošlosti. Ali Blek je siguran da se nalazi na Marsu i uporno pokušava da nađe racionalno objašnjenje. Njegov logični um ne može prihvatiti površna objašnjenja. Najzad i kapetan, i pored svoje intelektualne čvrstine, počinje da podleže čarima stasisa, zastoja u vremenu:

> Kapetan Džon Blek je osetio kako ga, i protiv njegove volje, obuzima neki veliki mir, Već trideset godina nije imao prilike da boravi u malom gradu; zujanje prolećnih pčela u vazduhu uspavljivalo ga je i umirivalo, a sveži izgled stvari bio je melem za njegovu dušu.

Čim počne da popušta on čuje od jedne postarije dame koja pijucka limunadu da je ovo godina 1926. i da su ga stigli u Grin Taun (Zeieni grad) u Ilinoisu, grad u kome je Blek rođen. Sad kapetan *želi* da veruje u istinitost onoga što vidi, pa počinje da zavarava samog sebe teorijama da je neka nepoznata ekspedicija iz ranog dvadesetog veka stigla na Mars i da su kolonisti, očajno nostalgični, stvorili tako uspešnu sliku zemaljske realnosti da su najzad i sami u nju ozbiljno poverovali. Ironija je u tome što su upravo Blek i njegova posada učinili baš to. Zato i ginu.

Pošto su potpuno podlegli zavodljivosti ovog zaustavljenog, bezbednog sveta, Zemljani sada bez rezerve prihvataju tvrdnju "bakice Lustig" da "Znamo samo to da smo opet ovde, opet živi, i da se nikakva pitanja ne postavljaju. Druga šansa." U tom trenutku radnja priče naglo se ubrzava. Ostatak posade napušta brod i uključuje se u proslavu "povratka kući". U prvi mah, Blek je ljut

zbog takvog kršenja discipline, ali uskoro sreće svog davno mrtvog brata Edvarda, i tada nestaje i poslednji trag njegovog skepticizma. Odmah ga vode u dom njegovog detinjstva, u "staru kuću na aveniji Ouk Nol" (Hrastov brežuljak) gde ga pozdravljaju arhetipski roditelji Srednjeg zapada SAD: "Na ulazu, mama, rumena, punašna, blistava. Iza nje, biberno sed, tata, sa lulom u ruci". Pun veselja, kapetan trči "kao dete" njima u susret. Ali kasnije, u prividnoj bezbednosti njegove detinjske spavaće sobe gde su zidovi iskićeni zastavicama, Blek oseća novi talas nepoverenja. Počinje da shvata da bi sve ovo moglo biti detaljna rekonstrukcija na osnovu podataka izvučenih iz dubina njegove psihe pomoću neke usavršene marsovske telepatije, sa isključivim ciljem da se šesnaestorica članova Treće ekspedicije odvoje jedan od drugog, izoluju. Prekasno shvatajući istinu, kapetan, u trenutku kad pokušava da napusti svoj "detinjski dom" i vrati se u bezbednost raketnog broda, gine od ruke svog marsovskog brata.

Ovde je Bredberijeva poenta jasna: Blek i njegovi ljudi su poginuli zato što nisu bili u stanju da zaborave prošlost ili bar da se odupru prošlosti. Zato priča o ovoj Trećoj ekspediciji služi kao metafora za celu knjigu. Iznova i iznova Zemljani čine istu fatalnu grešku: pokušavaju da ožive zemljoliku prošlost umesto da se pomire sa činjenicom da je pred njima Mars — drugačija, jedinstvena, nova zemlja u kojoj moraju pokazati spremnost na lična prilagođavanja. Prema tome, dovlačenje drvne građe iz Oregona kroz svemir čak na Mars samo da bi se nostalgičnim kolonistima izgradile kuće nije samo obična glupost, nego je i nešto više: manifestacija psihoze koja dovodi do uništenja ne samo Zemlje nego, sa izuzetkom nekoliko porodica, i Marsa.

Bredberijev roman *Maslačkovo vino* (1959) svojom površinom ima malo sličnosti sa klasičnom naučnom fantastikom *Marsovskih hronika*. Radnja se ne događa na Marsu niti u nekom udaljenijem kutku univerzuma, nego u Grin Taunu u Ilinoisu, tipičnom mirnom američkom gradiću, očigledno Vokeganu Bredberijevog detinjstva. Ne događa se u dalekoj budućnosti nego u leto 1928. Nema nikakvih egzotičnih vanzemaljaca; likovi su tipični Amerikanci srednje klase, koji više liče na sliku Normana Rokvela nego na naučnu fantastiku. Protagonist romana nije neki super-heroj galaktičkih putovanja, nego dvanaestogodišnji Daglas Spolding, dečko koji nas više podseća na tradiciju Tom Sojera nego Fleš Gordona. U nečemu, ovaj roman je, zapravo, anti-SF. Pojavljuje se "vremeplov" koji nije, kao što bismo očekivali, neko čudo nauke i tehnike, nego prosto — jedan starac. Takozvana "mašina za sreću" koju pravi

jedan lokalni pronalazač ne uspeva; jedina prava mašina za sreću je porodica, temelj života u Grin Taunu. Ne možemo ovaj roman nazvati naučnom fantastikom, pa ipak *Maslačkovo vino* veoma nalikuje na *Marsovske hronike* i na mnoga druga Bredberijeva dela, zato što se, u suštini, bavi istom preokupacijom — dilemom između prošlosti i budućnosti, stasisa i promene, oba privlačna.

U *Maslačkovom vinu* Bredberi koristi doživljaje svog mladog protagoniste tokom jednog leta da dramatizuje ove filozovske i psihološke konflikte. Daglas Spolding se, u dvanaestoj godini, nalazi na rubu adolescencije. Okružuju ga dva sveta: s jedne strane bezbedni, jednostavni svet detinjstva, a s druge strane fascinantni ali i zastrašujući svet "odrastanja". Za Daga, leto 1928. počinje vrtoglavim otkrićem da je "živ". Sa tom novom svešću o sebi dolazi i želja da se život iskusi što potpunije. Da bi sebi pomogao u traganju, da bi stekao brzinu koja mu je potrebna da održi korak sa brzim tokom iskustva, Dag kupuje nove cipele, tipa "krem-sunđer lakonoge" koje će ga učiniti tako brzim da će ljudima izgledati umnogostručen ("vide-ćete dvanaestoricu mene", kaže on prodavcu cipela). "Osećate li ove cipele, gospodine Sanderson?" pita Daglas, "da li *osećate* kako će me brzim učiniti? Sve ove opruge unutra? Osećate li kako vas one, kao, zgrabe, pa vas ne ostavljaju na miru, ne daju vam da prosto stojite gde ste?" Jasno je da je Dag spreman da se kreće i da raste. Opremljen tim novim sportskim patikama on pozdravlja nemir koji oseća.

Međutim, uskoro, tek što je počeo da nosi te patike, Daglas saznaje da kretanje i promena nisu uvek dobri. Dok pešači sa Džonom Hafom, svojim najboljim prijateljem, suprotna sila iznenada počinje da ga privlači:

> Daglas je hodao pomišljajući da će ovo trajati večno. Savršenstvo, zaokru-gljenost... sve je kompletno, sve se može dodirnuti, stvari su pri ruci i ostaće tako.

Uskoro, kad Džon saopštava Daglasu da sa porodicom napušta grad, privlačnost stasisa znatno se pojačava. Tad Daglas u punoj meri shvata opasnosti kretanja i promene:

> Jer, Džon je trčao, i to je bilo strašno. Jer ako trčiš, vreme trči... Jedini način da stvari ostanu spore jeste da sve gledaš a ništa da ne činiš! Ma, može se dan razvući da traje tri dana prosto gledanjem, tu sumnje nema.

Suočen sa saznanjem da promena ima i negativnu, destruktivnu oštricu, Dag pokušava da izazove stasis. Dečaci se igraju "statua": u toj igri dečaci moraju ostati nepomični dok ih ne oslobodi jedan od njih koji onda postaje "statua". Ali Daglas igru shvata mnogo ozbiljnije nego Džon: pokušava da pomoću ove igre spreči Džonov odlazak, a kad Džon počinje da se buni govoreći: "Moram da idem". Daglas mu oštro dobacuje: "Ni makac". Najzad Džon beži, ostavljajući Daga kao statuu. Dag sluša korake svog prijatelja; taj zvuk se meša sa lupanjem njegovog srca. "Statue su najbolje", razmišlja Dag. "Jedino njih možeš da zadržiš samo za sebe. Ne daj im da se pomaknu. Ako im to samo jednom dopustiš, one ti više ništa ne vrede."

Tako je privlačnost stasisa postala jača od privlačnosti procesa promene. Daga sad sve češće privlači "Letnja ledena kuća", a sve više ga interesuje i statični svet statističkih grafikona njegovog brata. Isto tako su sve češće i njegove posete pukovniku Friliju koji (nepokretan, u invalidskim kolicima) pripoveda o starim vremenima. Sve teže je Dagu da odoli privlačenju bezvremenog, pastoralnog života; jednog dana on prati gospodina Tridena, konduktera, na poslednjoj vožnji trolejbusa do kraja linije (uvode se autobusi da bi ljudi putovali brže). To je dan bez kretanja, "dan kad se samo plovi, lak dan, niko ne žuri, svuda uokolo je šuma, sunce je zadržano u mestu..." Daglasa sve jače privlači i lokalni salon zabave, mesto u kome nalazi bezbednost koja se samo ponavljanjem i nemenjanjem može steći. Tu je "svet potpuno postavljen na svoje mesto, predvidljiv, pouzdan, siguran". Tu razni izloženi predmeti miruju kao zamrznuti, aktiviraju se retko. Tu se "kejstonski policajci" uvek nalaze "u sudaru ili za-malo-sudaru sa vozom, kamionom, tramvajem", i tu se mogu videti "svetovi unutar svetova, predstave za novčić — približiš oko i viriš unutra a istovremeno okreće ručicu da bi se stari rituali i stare formule ponavljali."

Ali upravo kad je upoznao negativne aspekte promene, Daglas, u svome letu punom otkrića, shvata daje i stasis opasan. Njegovi drugari veruju da u Ledenoj kući boravi "Usamljeni" — tako Bredberi, prilično neozbiljno, personifikuje smrt. I u pastorali ima opasnosti. Pojačanje tog pastoralnog sveta je jedna jaruga koja preseca grad. Ona je još strasnija i zloslutnija od ledare. Iz jaruge izbija "mračno-kanalizacijski, trulo-lisni, gusti zeleni miris", što više ne sugeriše samo

nepromenljivost nego i smrt i raspadanje. Ovakva osećanja pastorala izaziva i u staroj Heleni Lumis, ženi koja je provela nekoliko prijatnih "dugih zelenih poslepodneva" u svojoj bašti sa Bilom Foresterom, mladim novinarem koga, kao i Daglasa, fascinira stasis. Gospođica Lumis, koja je devedeset i pet godina sakupljala životnu mudrost, daje Foresteru savet koji bi se mogao odnositi i na Daglasa: "Ne bi trebalo da budete ovde ovog popodneva. Ovo je ulica koja vodi samo u egipatsku piramidu. Piramide su lepe i fine, ali mumije nisu dobro društvo".

Ona na taj način saopštava Foresteru da stasis, iako privlačan, vodi samo petrifikaciji i smrti; tu činjenicu Daglas uskoro i sam otkriva u salonu zabave.

Gledajući Tarot-vešticu koja je "zamrznuta" u svom "staklenom mrtvačkom sanduku", Daglas počinje da drhti, potresen novim saznanjem. Shvatio je vezu između stasisa i nepostojanja. Ta predskazivačica je zarobljena u svom staklenom grobu; oživi samo kad neko ubaci novčić u prorez. Daglas dolazi na pomisao da će i on, sada živ, jednog dana umreti: "jednog dana ja, Daglas Spolding, moram da umrem". Videći sličnost svog i veštičinog položaja, Daglas počinje opsesivno da razmišlja o tome kako bi Tarot-vešticu oslobodio mađije koju je na nju bacio "gospodin Blek", vlasnik salona zabave. Ishod je ironičan: on uspeva da je oslobodi

(razbije njen stakleni sanduk) ali zato sam pada pod uticaj neke čarolije — zapada u duboku, misterioznu komu. I tako, dok cvrčci oglašavaju te pozne letnje dane na Srednjem zapadu kad se čini da vreme stoji, Daglas se bliži stasisu.

Bredberi ovde kao da ponavlja ono što je rekao u *Marsovskim hronikama* — da su prošlost, ili stasis, ili oba, privlačni ali smrtonosni, i da Daglas, kao i kolonisti, mora da napusti prošlost i da se prepusti promeni i progresu. Ali nije sve tako jednostavno i jasno. Daglas se oporavlja; opet je spreman da raste i da se razvija. Iz kome ga je izvukao gutljaj tečnosti koju je pripremio gospodin Jonas, đubretar, od delova prošlosti (na primer od arktičkog vazduha iz 1900. godine). Ovo kao da u potpunosti razbija Bredberijevu tezu, jer prošlost spašava Daglasa i omogućuje mu da krene u budućnost. Od statičnosti ga spašava stasis u boci. Dvosmislenost ovakvog oporavka dalje se komplikuje čudnom, antiklimaktičnom prirodom poslednjih nekoliko poglavlja ovog romana. U tim poglavljima Bredberi se prepušta nostalgičnom slavljenju staromodnog porodičnog života. Takav završetak romana toliko je u neskladu sa pričom o

Dagu i njegovom preporodu da jedino možemo zaključiti da se pisac zbunio, ili da je, još verovatnije, bio obuzet dvoumljenjem po pitanju dihotomija prošlost-budućnost, statis-promena.

Evidentno je, dakle, da je u *Maslačkovom vinu* Bredberi počeo da shvata kompleksnost svoje teme. Dok je u *Marsovskim hronikama* nastupao sa čvrstim uverenjem da se smislena budućnost može ostvariti samo odbacivanjem prošlosti, u ovom kasnijem romanu on pitanju relativnih vrednosti prošlosti i stasisa prilazi sa daleko manje pouzdanja. Možda Bredberija u ovom pogledu možemo shvatiti kao predstavnika čitave jedne generacije Amerikanaca srednje klase koji su se našli u situaciji da ih privlače, naizmenično, idealizovana, bezvremenska, statična prošlost sa svojom sigurnošću (sadašnji talas nostalgije svedoči o tome) i uzbudljivi, ali i preteći svet budućnosti, svet potresa i promena, a posebno tehnoloških promena. Možda će nam biti jasno kako je taj konflikt ovladao umom i imaginacijom Reja Bredberija ako se prisetimo da je on kao mladić napustio provincijsku sigurnost i jednostavnost Vokegana, svog Grin Tauna, i otputovao na drugi kraj SAD, u moderni, futuristički ambijent Los Anđelesa.

Međutim, ne moramo se zaustaviti na tim biografskim i sociološkim objašnjenjima za njegovu opsesiju tom temom; možemo je smestiti i u estetički kontekst. Naučna fantastika se kao žanr (a Bredberi je, uprkos onome što sam rekao o *Maslačkovom vinu*, prvenstveno pisac naučne fantastike) mora baviti budućnošću i tehnološkim progresom. Tu je životna snaga naučne fantastike, to joj daje posebnost. Da bi se, međutim, ušlo u budućnost, makar samo u teorijskom, čisto spekulativnom smislu, potrebno je prvo čvrsto se uhvatiti ukoštac sa prošlošću. Promena i progres zahtevaju i odbacivanje, otresanje. To baca pisca naučne fantastike u velike nevolje, zato što je naučna fantastika, možda više no ijedan drugi literarni žanr, zavisna od tradicija — od svojih sopstvenih konvencija u pogledu karaktera, zapleta, pozadine, "specijalnih efekata", čak i ideja. Naučna fantastika je danas stilizovana forma umetnosti; teško je u Americi naći stilizovaniju. Prema tome, ironično je da jedan žanr toliko konvencionalizovan mora da se posvećuje nekonvencionalnom — naime, nepredvidljivom procesu promene. Drugim rečima, ovaj konflikt između stasisa i promene ne pojavljuje se samo kao funkcija izvedena iz Bredberijevog života i ličnosti, nego i kao pojava ugrađena u samu tu umetničku formu. Ono što Bredberija izdvaja i daje njegovim radovima dubinu jeste činjenica da je on, čini se, svestan da odbacivanje prošlosti zahteva da odbacimo i onaj deo sebe koji je

prošlost. Jedan pogled na njegovu najnoviju zbirku kratkih priča, *Pevam telo električno*, pokazaće da Bredberi nije bio u stanju da izvede neki trajan zaključak. Umesto toga, samo je došao do spoznaje o dvosmislenosti, kompleksnosti i ironiji u svojoj temi.

U zbirci *Pevam telo električno* ima nekoliko priča koje razvijaju ideju da je prošlost destruktivna i da se mora odbaciti pre nego što se mir može postići; od njih, najintenzivnija i najsugestivnija je priča "Noćni poziv" ("Night Call Collect"). U toj užasnoj maloj priči pojavljuje se osamdesetogodišnji Emil Barton koji već šezdeset godina živi potpuno sam na Marsu, gde je poslednji čovek; na svoje veliko zaprepašćenje, dobija telefonski poziv od — samog sebe. U dubinama svoje usamljenosti Barton je pokušavao da pronađe način da stvori bestelesni glas koji bi bio u stanju samostalno da vodi razgovore. Sada, u godini 2097, kad je on već uveliko zaboravio tu svoju mladalačku razonodu, njegova prošlost, u formi njegovog mlađeg "ja", iznenada stupa u kontakt s njim. Pošto se našao na svetu nastanjenom isključivo različitim permutacijama svog "ja", taj "najstariji" Barton očajnički pokušava da se probije iz tog elektronskog solipsizma. Međutim, to mu ne polazi za rukom, i on počinje da oseća da se "davi u prošlost". Uskoro mlađi on postaje toliko drzak da starijem upućuje upozorenje: "Dobro, starče, ovo je rat! Između nas. Između mene." Bredberi je svojoj temi, očigledno, dodao novi zaokret. Umesto da se budućnost odriče prošlosti, dešava se obrnuto. Sada prošlost, da bi opstala, mora da izazove uništenje sadašnjosti. Mladi Barton sada kaže svojoj "budućoj" verziji da "sam morao na neki način da te eliminišem, da bih mogao da živim, ako transkripciju možemo nazvati živom". Starac umire. Očigledno, Bredberi je nanovo iskazao svoje uverenje da prošlost, ako je se previše čvrsto pridržavamo, može da nas uništi. Ali ovde postoji i jedna dodatna dimenzija. Na kraju priče više nije jasno šta je prošlost, šta sadašnjost a šta budućnost. Da li je prošlost onaj transkribovani glas "mlađeg" ili je možda starac zalutao u vremenu? Ili su možda obojica manifestacije iste vremenske realnosti, tako da se pitanje "sadašnjosti" i "budućnosti" ne postavlja?

Jedna od priča u istoj zbirci donosi suprotno značenje nego "Noćni poziv": razvija ideju da prošlost može biti pozitivna, kreativna snaga. Priča "Pevam telo električno" počinje smrću majke. Ali, kao i u mnogim drugim Bredberijevim tekstovima, postoji mogućnost druge šanse. Firma "Fantocini Limitid" nudi na prodaju "prvu humanoidnu električnu bakicu sa mini-cirkjutima i mogućnošću ponovnog punjenja akumulatora, AC-DC, (punjenje i na naizmeničnu i na

jednosmernu struju) model 5". Ovoga puta drugi pokušaj uspeva: električna baka pokaže se kao ostvarenje dečjih snova. Ona može da zadovolji sve želje i da pokloni svakome u porodici pažnje koliko god ko želi. U kuću stiže upakovana, prikladno, u "sarkofag" kao da je mumija. Postoji tu i igra reči ("mumija" se na engleskom izgovara "mami" a "mamica, majčica" še takođe izgovara "mami" — umesto preminule "mami" došla je električna "mami", mumija; prim, prev.) ali bez obzira na to ova mašina zaista jeste mumija, što nam narator jasno kaže:

> Znali smo da su u nju smešterii svi naši dani, i da će ona, ako u bilo kom trenutku poželimo da znamo šta smo rekli u x sati i x sekundi poslepodneva x i ako to x imenujemo, prijateljskom spremnošću... isporučiti događaj x.

Sarkofag u kome se ovaj spomenik prošlosti nalazio bio je prekriven "hijeroglifima budućnosti". U prvi mah se čini da je to samo još jedan od onih proizvoljnih "specijalnih efekata" zbog kojih su SF pisci izašli na tako loš glas. Ali ako bolje razmislimo, videćemo da te mađijske oznake mogu biti simbol za ultrausavršenu tehnologiju čiji je primer bakica. Tako su, dakle, u telu ove mašine inkarnirani i prošlost i budućnost. Odnos između ta dva važan je jer priča, čini se, sugeriše da će budućnost (shvaćena ovde kao tehnološki progres) doneti statični, dobro znani, bezbedni svet prošlosti.

Još jedna priča u istoj zbirci važna je po tome što daje novu, u ovom slučaju izuzetno usavršenu, interpretaciju iste teme. Radi se o priči "Niz vetar od Getisburga" u kojoj opet srećemo drugu šansu. Upotrebljavajući kao model jednu mašinu koja postoji u Diznilendu i koja je svakom znana, Bredberi prikazuje mehanički reprodukovanog Abrahama Linkolna. Sam po sebi, taj robot-Linkoln je dobra stvar. Prošlost je uspešno uhvaćena, voljeni predsednik ponovo živi, pa makar samo kao imitacija. U tom ograničenom okviru, dakle, "prošlost" je pozitivna sila. Ali stvari se komplikuju, jer drugu šansu dobija ne samo Linkoln nego i atentator koji je ubio Linkolna. Baš kao što je Džon Vilkis But ubio pravog, tako sad Norman Luelin But ubija lažnog Linkolna. Prema tome, kao što je Bredberi otkrio obrađujući ovu temu godinama, prošlost nije jednodimenzionalna. Ona je u isti mah i kreativna i destruktivna. Može da bude ugodna, ali može i da potrese i zapreti. Jasno je, dakle, da ova priča u

Bredberijevom stvaralaštvu zauzima važno mesto, jer odražava saznanje do kojih je on dolazio tokom dvadeset godina pisanja.

Erik S. Rabkin

DETERMINIZAM, SLOBODNA VOLJA I TAČKA GLEDIŠTA U ROMANU *LEVA RUKA TAME* URSULE LEGVIN

U srcu romana *Leva ruka tame* Ursule K. Legvin leži nešto što je, bar sa tačke gledišta zapadnog čoveka, paradoks. Poslužićemo se metaforom iz naslova romana: čini se da taj roman jednom rukom pokazuje u pravcu determiniran ovaj svet u kome živimo, svet u kome je dubina određena polom, sredinom i čak jezikom, ali drugom rukom pokazuje, na didaktički način, prema potrebi da svojom voljom razbijemo imeprative biologije, fizike, pa čak i naših sopstvenih umova. U našoj filozofskoj tradiciji determinizam i slobodna volja su klasični antagonisti; jasno je da ne možemo na obe te stolice sedeti. Leva ruka i desna ruka ovde su jedna drugoj u svakom pogledu suprotne. Zapadnjački, naučni, aristotelovski pogled na stvari kaže da možemo utvrditi redosled uzroka i posledica i da možemo, saznajući kako su stvari determinisane, saznavati i kako izgledaju njihovi koreni. Ako se držimo tih deterministčkih postavki zapadne kulture, uništićemo, čini se, svaku mogućnost slobodne volje. Ali u umetničkoj praksi Legvinove, i u filozofiji Istoka, leva ruka i desna ruka, baš svojom različitošću, čine jedinstvo. Da li ćemo reverziju sagledati kao antagonizam ili kao ispunjenje — to je, u jednom dubokom smislu, nešto što zavisi od tačke gledišta. Legvinova manipuliše čitaočevim očekivanim prihvatanjem značaja determinizma, i kanališe čitaočev um u novom pravcu.

Taj novi pravac nije jednostavna reverzija determinizma, čisto slavljenje slobodne volje; radi se o tome da se determinizam i sloboda volje koordiniraju (da se poslužimo tim terminom Ekumena) u okviru jednog šireg koncepta koji je, sam po sebi, tačka gledišta. Izuzetno dostignuće Legvinove sastoji se u tome što ona uspeva da manipuliše našom uobičajenom tačkom gledišta i da nas navede da stvari vidimo sa nove tačke gledišta, koja pokazuje da je jedna od najvažnijih stvari upravo tačka gledišta.

Taj roman ispituje nekoliko vrsta determinizma; od tih, najslavniji je — i najupadljiviji — seksualni determinizam. Svaki Getenjanin je seksualno neaktivan toko glavnine svakog meseca ("somer") ali kad nastupi period estrusa

("kemer") onda svako od njih postaje veoma aktivan; da li će se pri tom ispoljavati kao muškarac ili kao žena zavisi od toga u čijem je društvu.

> Fenomen kemera fascinira sve nas Istraživače, naravno. Nas fascinira, a Getenjanima dominira, vlada njima. Struktura njihovih društava, upravljanje njihovom industrijom, poljoprivredom, trgovinom, veličina njihovih naselja, teme njihovih priča, sve je to oblikovano u skladu sa ciklusom somer-kemer.(...)

Razmislite. Svako može da se posveti bilo kom zanimanju. To zvuči veoma jednostavno, ali psihološke posledice su neproračunljive. Činjenica da se svakom između sedamnaeste i, približno, trideset pete godine može desiti da bude (...) "vezan za rađanje" implicira da niko nije, ovde, onako temeljito "vezan", ni psihološki ni fizički, kao što su to žene na drugim mestima. Tereti i privilegije raspodeljuju se prilično ravnomerno; svako se izlaže istom riziku, svako se suočava sa istim izborima. Zato niko ovde nije baš onako slobodan kao slobodan muškarac na drugim mestima.

U skladu sa determinizmom koji je inherentan njenom načinu opisivanja ove situacije, Legvinova zaista oblikuje društvo, privredu pa čak i narodne priče Qetena prema toj biološkoj činjenici. To oblikovanje, međutim, nije samo sebi cilj; ono služi izvesnim filozofskim ciljevima. "Fundamentalno, Tera i Geten su veoma slični" pa prema tome mi treba da izvlačimo zaključke o našem svetu gledajući taj drugi svet. Kao što Legvinova piše u svom uvodu: "Naučna fantastika nije predskazivačka, ona je deskriptivna." Ima doista čudnih stvari u tom svetu koji ona opisuje, ali to je ipak, ispod maske, naš svet.

Da bi nam pomogla da zavirimo pod masku, spisateljica nam omogućuje da vidimo i jedno ljudsko biće koje je u polnom pogledu normalno. To je Dženli Ai, crnac sa Tere, koji služi kao "mobil", terenski agent, Ekumena; njega je Ekurnen poslao sa zadatkom da pozove planetu Geten da se pridruži bratstvu naseljenih svetova. Kao što su Istraživači primetili osmatrajući planetu Geten:

> Ako bude upućen Prvi mobil, treba ga upozoriti da će, ako nije senilan ili vrlo samouveren, steći osećanje da ga ponižavaju. Muškarac želi da njegova muškost bude zapažena, žena očekuje da se njena ženstvenost

> ceni, bez obzira kako delikatni i indirektni bili nagoveštaji zapažanja i cenjenja. Na Zimi (to u prevodu znači reč "Geten") takvih znakova neće biti. Ovde čoveka cene i poštuju samo kao ljudsko biće. To je šokantno iskustvo."

Odista, Dženli Ai je šokiran — i zbunjen; on upada u greške. Legvinova izlaže jednu determinističku situaciju, ali iz samog njenog izlaganja postaje jasno da spisateljica predlaže da se primenom slobodne volje ta situacija nadvlada.

Nema sumnje da je važnije biti cenjen kao ljudsko biće nego kao muškarac ili žena; mi, naravno, ne bismo želeli da pogrešno shvatamo ljude (Dženli Ai ih pogrešno shvata) samo zbog nekakve naše opsednutosti seksom. Ali mora se priznati da pol u mnogo čemu determiniše osobu; "Izuzetno je teško razlikovati urođene razlike od naučenih razlika". Kako onda zaviriti ispod privida? Postupak tipičan za ovaj roman bio bi da se dignemo iznad privida, da potražimo širi kontekst:

> ... na kraju, dominantni faktor u getenskom životu nije ni pol, ni ma šta drugo ljudsko, nego prirodna životna sredina, ovaj njihov hladni svet. Ovde čovek ima neprijatelja surovijeg čak i od sebe.

Prebacujući našu pažnju sa determinizma polonosti na determinizam prirodne sredine, Legvinova nas prisiljava da menjamo tačku gledišta.

Dženli Ai postavlja tezu da ubitačna hladnoća Getena čini život toliko nesigurnim da bi institucija rata bila kontraadaptivna. Dakle, činjenica da Getenjani ne znaju za tu instituciju mogla bi se "objasniti" metodom prirodno-sredinskog determinizma. Bar Dženli Ai, čija bi tačka gledišta trebalo da nam bude najbliža, objašnjava getenski zakon tako: "Na Zimi je teško živeti, zato ljudi, uopšteno uzevši, prepuštaju smrt prirodi ili gnevu, a ne zakonu." On karakteristikama prirodne sredine objašnjava čak i podbačaje imaginacije: zato Getenjani nemaju nikakve letilice?" 'Kako bi moglo čoveku zdravog razuma ikad pasti na pamet da može leteti?' reče Estraven strogim glasom. Dobar je to odgovor bio, na jednom svetu gde ništa živo nema krila." Čak i Estraven,

Getenjanin, daje deterministička objašnjenja. Predskazujući kakvo će vreme biti tokom predstojećeg pešačenja preko glečera, Estraven objašnjava da:

> "Lepo vreme, znate, teži da se zadrži iznad velikih glečera, gde led reflektuje toplotu sunca" to potiskuje oluje ka periferiji. Otud legende o Mestu unutar mećave."

Ključna reč ovde je "otud": determinizam kao da objašnjava sve, bez obzira da li je u pitanju determinizam pola ili determinizam prirodne sredine.

Braneći determinizam Legvinova ide i mnogo dalje nego što ovi eksplicitni pasusi pokazuju. Ona stvara svet u kome se za postojanje jedne narodne priče daje objašnjenje; sliku tog sveta dopunjuje dajući i priču samu, u drugom poglavlju. Moramo imati na umu, međutim, da Legvinova nije nikakvom determinacijom *prinuđena* da ponudi takvu priču; ona priču u svom umu izmišlja, a mi čitaoci, znajući da imamo posla sa literaturom, znamo da je priča izmišljena. Kao čitaoci, divimo se veštini koja ne samo što priču daje u "narodnoj" formi nego je kasnije obrazlaže i meteorološki. Takođe reagujemo, makar i nesvesno, na izvesne obrasce koji su u roman nesumnjivo uneti svesno, a koji se jednim delom ostvaruju ponavljanjem ove slike: u narodnoj priči o "Estravenu Izdajniku" koliba u kojoj se Arek i Terem sastaju nalazi se unutar snežne oluje; u orgotskom mitu o postanju kuća leševa nalazi se, takođe, unutar mećave; u priči o prelasku preko glečera, šator u kome Terem i Dženli Ai prvi put telepatski razgovaraju nalazi se unutar oluje. U originalnoj narodnoj priči to mesto se u početku pojavljuje kao mesto dobra ali i mesto zla, zato što će se tu odigrati željeni susret, tu gde je,u isti mah, zemlja smrti. Sa koje tačke gledišta ćemo mi posmatrati Mesto u mećavi? Kao Zemljani — i kao Zapadnjaci — zbunjeni smo, ali kad počnemo da čitamo roman iz početka, pošto smo u prvom čitanju saznali da je na Getenu samoubistvo najveći zločin, shvatamo da za takvu smrt ni u kom slučaju ne bi moglo biti opravdanja. Otud korisnost susreta čini da ono dobro preovladava. Pri prvom čitanju to ne bismo primetili, zato što još nismo naučili da usvajamo getensku tačku gledišta, ali tokom čitanja to naučimo. U tumačenju priče o "Estravenu Izdajniku" Zapadnjak mora sagledati kućicu kao dobru zato što ona podržava jednu jaku konvencionalnu vrednost: prevladavanje porodičnih svađa ljubavlju. Ako smo odgojeni na *Romeu i Juliji*, znamo sa koje tačke gledišta da posmatramo to mesto unutar oluje. U orgotskom

mitu o postanju, kuća leševa, na prvi pogled mesto smrti, prerasta u mesto postanja. Na taj način povezanost života i smrti dalje doprinosi našem pozitivnom stavu prema Mestu u mećavi. U prilog ovoj tački gledišta možemo navesti još jednu vrednost, a to je tradicionalna vrednost poštenja u telepatskoj epizodi; telepatski razgovor čini da je laganje nemoguće. Kad uz sve ovo stane i meteorološko objašnjenje, ono što je dotle izgledalo kao izabrana — manipulisana — tačka gledišta, počinje da se pokazuje kao determinisani deo narativnog sveta. I zato, kad se prisetimo narodne priče, stičemo argumente i za determinizam i za slobodu volje: priča sasvim odgovara uslovima, ali njeno uključivanje u roman i njene narativne upotrebe stvar su izbora. Legvinova nam na taj način, implicitno, pokazuje da i prikladnost i izbor zavise od tačke gledišta.

Sličnu prefinjenost Legvinova pokazuje u usputnom stvaranju civilizacijskih tvorevina:

> Na svetu gde je normalan deo pribora za jelo jedna spravica pomoću koje razbijate led koji se na vašem piću uhvatio između dva gutljaja, vruće pivo je nešto što počnete da cenite.

Naravno, takav svet ne postoji; takvih spravica nema. Legvinova izmišlja taj svet, a onda, umesto da kaže "bilo je tako hladno da su uz pribor za jelo morali da iznose i spravice pomoću kojih razbijate led koji se po vašem piću hvata", ona preokreće redosled stvari, podrazumeva na deterministički način da će u takvom svetu takve spravice postojati, i onda pušta Dženli Aija da načini primedbu ne o pogodnosti takve spravice nego o pogodnosti vrućeg pića. Otud pogodnost te spravice ostaje kao nešto što se samo po sebi podrazumeva; to pojačava naše osećanje da smo u determinisanom svetu, ali isključuje potrebu eksplicitnog spekulisanja kakvim se Istraživači bave.

Najprefinjeniju taktiku spisateljica ispoljava, možda, u samom jeziku romana, što je i logično jer se romani, na kraju krajeva, i ne sastoje ni od čega drugog sem od reči. Na eksplicitan način koji smo već zapazili kaže nam se da:

> Getenjani često misle u trinaesticama, dvadeset šesticama, pedeset dvojkama, nesumnjivo zbog dvadeset šestodnevnog lunarnog ciklusa koji

određuje neizmenljivo trajanje kalendarskog meseca i koji se približno podudara sa njihovim seksualnim ciklusima.

To što je kazano eksplicitno, pojavljuje se kasnije u Estravenovom pripovedanju implicitno: "Falsifikovanje isprava rizično je u Orgorejnu gde vam isprave pregledaju pedeset dva puta na dan..." Amerikanac bi iz nekih svojih, svejedno kojih, civilizacijskih razloga rekao "sto" puta, ali u karhidskom jeziku ustaljeni broj za preterivanje očigledno je pedeset dva.
Prikladnost ovoga već je uspostavljena ranijom eksplicitnom napomenom o razmišljanju u trinaesticama; Legvinova je odlučila da tu napomenu sada konkretizuje na ovaj način, što je stvar njenog ličnog, i to veoma spretnog, izbora.

Drugi okolinski faktori takođe određuju jezik ovog romana. Izuzetna važnost koju za opstanak na Getenu ima precizno osmatranje atmosferskih prilika odražena je i u karhidskom i u orgotskom jeziku: oba jezika imaju mnogobrojne izraze za razne vrste snega i razna stanja snega, zatim grada i tako dalje. Paralelni fakt o eskimskom jeziku često je korišćen od strane lingvista kao nagoveštaj da Eskimi zapravo vide više distinkcija među raznim vrstama snega nego, recimo, oni koji govore engleski. Tvrdnja da jezik nije samo oblikovan realnošću, nego da on i oblikuje realnost poznata je kao Sapir-Vorfova hipoteza:

Odnos između jezika i iskustva često se pogrešno shvata. Jezik nije samo manje-više sistematizovan inventar raznih elemenata iskustva, elemenata koji se pojedincu čine važnim, što se često naivno pretpostavlja; jezik je takođe i samostalna kreativna simbolska organizovana tvorevina koja opisuje iskustvo stečeno bez njene pomoći ali takođe definiše iskustvo i tako definisano nam ga daje, što može da čini zato što ima svoju kompletnost forme i zato što mi nesvesno projektujemo implicitna očekivanja jezika u polje svog iskustva.

Dženli Ai implicitno prihvata ovu hipotezu kad sebi postavlja pitanje: "Kako da objasnim Epohu neprijatelja i njene posledice ljudima koji nemaju reč za rat?" Legvinova istu hipotezu usvaja stvarajući i upotrebljavajući reči kao što su "kemer" i "šifgretor", zatim "hieb", "nusut" i "dote", konstruišući komplikovani "getenski kalendar i časovnik" i koristeći tu terminologiju na mnogo mesta u

knjizi.Tako nastaje getenska realnost, slobodno izabrana ali posle toga determinisana. Na jedan implicitan i zato dubok način čitalac, čitajući jezik ovog romana, usvaja jednu tačku gledišta koja se sastoji u tome da čovek može bar donekle da bira kako će njegov svet biti determinisan.

U razumevanju jezika, određivanje tačke gledišta često je problem; u ovom romanu to je centralni problem. Razmotrimo, na primer, reč "izdajnik". Ona je deo obrasca ovog romana, baš kao i slika Mesta u mećavi. Zato ta reč determinira ali je i determinirana, a njenih nekoliko umetničkih upotreba nagoveštavaju koja volja stoji iza nje. Ta reč se prvi put pojavljuje kad Argaven putem ansibla pita Stabile na Hainu: "'Zapitajte tu vašu mašinu šta od čoveka čini izdajnika.'" Posle dužeg čekanja stiže odgovor: "'Ja ne znam šta od čoveka čini izdajnika. Nijedan čovek ne smatra sebe izdajnikom, zato je teško doći do odgovora.'" Iako neki čitaoci mogu smatrati da su neki izdajnici svesni sopstvenog izdajništva, tekst nam očigledno sugeriše da taj odgovor prihvatimo kao mudar. Ako ga prihvatimo, vidimo da on stavlja tačku gledišta čak i iznad jezičkog pitanja. Kad se, posle Estravenovog izgnanstva, Eš obraća Dženli Aiju u nadi da će mobil pristati da odnese novac smenjenom premijeru, Dženli Ai ne zna na koga se misli kad Eš sebe nazove "prijateljem onoga koji je sa vama sklopio prijateljstvo" zato što do tog časa nije shvatio da je sa Estravenom sklopio prijateljstvo.

Zato mi, čitaoci, svesni Dženli Aijevog neznanja i Ešove odanosti, nalazimo ironiju u Ešovom objašnjenju: "Estraven, izdajnik". Prinuđeni smo da privremeno prihvatimo tačku gledišta tog lika, Eša, prema kojoj je ta reč nezasluženi žig nametnut od strane kralja. U narodnoj priči zvanoj "Estraven Izdajnik" glavni junak je izdajnik zato što je prepustio izvesno parče zemlje susednoj feudalnoj državici Stok i tako okončao jedan spor. Međutim, sa naše tačke gledišta on nije izdajnik, prvo zato što je njegovo rođenje bilo rezultat stavljanja humanosti iznad politike (njegova buduća majka pomogla je njegovom budućem ocu koji je bio zapao u veliku opasnost po život) i drugo zato što onaj Estraven koji je junak romana i kome se divimo preporučuje baš to rešenje, prepuštanje teritorije, kao najbolje u konfliktu oko doline Sinot. Štaviše, u oba slučaja, sa jedne tačke gledišta šire nego što je feudalno-kraljevska, naime sa tačke gledišta Ekumena, ti činovi prepuštanja teritorija bili bi poželjni jer bi doveli do sređivanja prilika i poslužili jednom ljudskom cilju važnijem nego što je uvećanje nečije države: miru. Shvatajući tu tačku gledišta, Ekumensku, uviđamo da ju je i Estraven u potpunosti razumeo, pošto može sa autoironijom

da kaže, kad Dženli Ai i on prave planove za dovođenje zvezdanog broda, da se neće lično pojavljivati bar neko vreme jer "'Ja sam Estraven Izdajnik. Nemam ja nikakve veze sa tobom.'" Pošto sada Dženli Ai i Estraven imaju zajedničku tačku gledišta, jezik koriste isto, pa zato mogu da kažu daje Tesičer, koji je odao Estravena Tibeu, "izdajnik". Najzad, shvatamo gorčinu gubitka, gorčinu koja dovodi Dženli Aija maltene do toga da sebe postavi ispred svog mrtvog prijatelja, kad kaže:"... izdajnik. Produžio je sam, napustio nas, napustio mene." Reč može značiti, u zavisnosti od tačke gledišta, mnogo raznih stvari.

Legvinova koristi jezik romana da odredi čitaočevu tačku gledišta, manipuliše nama i vodi nas od početka do kraja. Na primer, mnogobrojni aforizmi u romanu navode nas da prihvatimo mogućnost paradoksalne istine. "'Ono što je dostojno divljenja ne može se objasniti.'" Aforizmi često implicitno podržavaju determinizam koji smo videli u rečniku i upotrebama reči u romanu. "'Glečeri se nisu zamrzli za jednu noć.'" "'Da bismo igde stigli, moramo da uprljamo čistotu snega svojim stopalima.'" To su poslovice ledenog sveta. Legvinova deterministički opravdava obiiatost aforizama u svom narativnom svetu:

> (Estraven je ispričao) čitavu priču o našem prelasku preko leda... onako kako to može samo čovek iz kraja sa usmenom književnom tradicijom: priču je pretvorio u sagu, punu tradicionalnih izreka...

Ipak, ovde opet vidimo kako determinizam implicitno služi volji spisateljice, jer i sam roman Legvinove ispripovedan je uz mnogo izreka, mnogo aforizama koje čitamo, a ipak je to delo koje dolazi iz jednog potpuno izmišljenog sveta. To je paradoks koji doživljavamo isto tako snažno kao što doživljavamo paradoksalne istine aforizma samih.

Baš kao što sredina može determinisati jezik, i likovi ga mogu determinisati. I baš kao što je Legvinova preokrenula prvi proces i pošla od podrazumevanja da postoji svet gde je spravica za razbijanje leda deo pribora za jelo, tako preokreće i drugi proces: prvo zamisli likove, a onda ih pušta da govore onako kako bi njihovim karakteristikama trebalo da bude određeno. A ipak Legvinova bira šta će oni reći — i mi to znamo. Estraven, koji je očigledno najzvišeniji lik u knjizi i najviše u dodiru sa svojim svetom, koristi u govoru i aforizme koje sam izmišlja: "'Znate li onu izreku, *Karhida nije nacija nego porodična svađa?*'

Ja nisam (sic), i podozrevam da ju je Estraven izmislio; ima njegov pečat." Estraven sa sličnom jezgrovitošću dočarava suštinu svog doživljaja izgnanstva:" Izgnanici nikad ne bi trebalo da govore svojim maternjim jezikom; izlazi im iz usta gorak.'" Za razliku od toga, Tibe i Obsle, koji se u političkoj ravni ovog romana suprotstavljaju Estravenu, moraju samosvesno da pozajmljuju aforizme: '"... siromašni rođaci moraju da dođu na vreme, tako se kaže, zar ne?'" i '"... možemo da vučemo sanke zajedno a da ne budemo kemerinzi, kao što kažemo mi u Eskeveu — zar ne?'" Dženli Ai, koji postepeno dolazi do toga da ima istu tačku gledišta kao Estraven, ponekad govori u aforizmima, čak navodi njihov ekumenski izvor, ali bez samosvesnosti prihvata potrebu da iz tuđeg iskustva stiče mudrost: "Jedan glas koji govori istinu jači je od ramija i flota", i "Kao što kažu u Ekumenskoj školi, kad akcija postane beskorisna, skupljaj informacije; kad informacije postanu beskorisne, spavaj." Najzad, sakupivši dovoljno iskustva, Dženli Ai počinje da raste, i taj njegov rast odražen je u njegovom govoru (rast determiniše njegov govor), naime, Dženli počinje da koristi aforizme kojima je sam autor: "Dobro je imati cilj prema kome će se putovati; ali na kraju, važno je putovanje." Upotreba aforizama prividno je determinisana likovima, a u stvari odražava karakteristike koje Legvinova svojom voljom određuje i želi da saopšti.

Probijamo se kroz logiku determinizma unazad, da bismo shvatili ovaj narativni svet kao svet potencijalne mudrosti; probijamo se kroz logiku izmišljanja da bismo videli da taj svet služi svrhama koje je jedna spisateljica slobodno odredila. Oba zaključka daju se izvesti iz naše brige za tačku gledišta. Tačka gledišta može odrediti kako svet nekome izgleda: ludi Argaven je '"kralj, i ne vidi stvari racionalno nego kao kralj'" Estraven, iako to kaže, ne prosleđuje ovo svoje uviđanje dovoljno pažljivo. '"Gospodine Ai, videli smo iste događaje različitim očima; pogrešio sam kad sam pomislio da će nama izgledati isti.'" Međutim, Legvinova, koja je kreirala i Estravena i njegovu grešku, sama ne čini takve greške; čitav roman strukturisan je svešću o tačkama gledišta.

Ta svest primećuje se već u prvim redovima romana: "Istina je stvar imaginacije... činjenice kao da se menjaju kad ih drugi glas izgovara... a ipak nijedna od njih nije lažna, i sve je to jedna priča." Roman ostaje veran ovim rečima; daje priču prvo jednim glasom, onda drugim, prvo sa jedne tačke gledišta, onda sa druge. Prvo poglavlje počinje kurzivno pisanim dokumentskim zaglavljem "*Iz arhiva Haina*" (str. 1, srph. str. 9) u kome nalazimo i reči "*Izveštaj Dženli Aija*" U tom momentu mi, naravno, ne znamo ko je Dženli

Ai, ali čim pročitamo prvu uspravno pisanu reč romana, reč "Ja", znamo da to kaže Dženli Ai. Pošto je to ja-naracija, prvo poglavlje nas neizbežno prinuđuje da imamo naklonosti prema Dženli Aijevoj tački gledišta, pa i da je, makar i delimično, prihvatimo. Drugo poglavlje počinje kurzivno pisanim saopštenjem da nam predstoji čitanje jedne "ognjišne priče" koju priča nepoznati narator. Svoju tačku gledišta hitro menjamo da bismo iz prave perspektive gledali i shvatili ovo poglavlje. Treće poglavlje počinje bez kurziva, ali opet rečju "ja". Ljudski um voli da generalizuje i da od jednog podudaranja načini zakon; pošto smo već videli jedno poglavlje u kome je prva reč bila "ja", i pošto je tamo govorio Dženli Ai, mi pretpostavimo daje i ovde takav slučaj. Ako i nismo tako brzi da sredimo stvari, tekst ih sam sređuje za nas već u prvoj rečenici:

> Tog jutra sam spavao dugo, a ostatak jutra proveo sam čitajući sopstvene beleške o dvorskoj etikeciji i primedbe o getenskoj psihologiji i getenskim manirima koje su sačinili moji prethodnici, Istraživači.

Četvrto poglavlje opet je kurzivom najavljeno kao "priča" i zato, kad peto poglavlje počne bez posebne najave, pretpostavimo da smo se vratili u naraciju Dženli Aija. Pokaže se da smo u pravu. Legvinova nas uvežbava da prihvatimo svoju logiku generalizacije i da je prenesemo na celu strukturu romana. Zato, kad šesto poglavlje počne bez najave, pretpostavimo da to ne govori Dženli Ai. Brzo postane jasno da se radi o ja-naraciji, pa se pitamo ko to govori. Tekst brzo smiruje našu radoznalost: u trećem redu poglavlja kuvar kaže "u moje uvo, 'Probudite se, probudite se, Lorde Estravene...'" Naša nagađanja o zakonima koji determinišu strukturu ovog romana bila su ispravna; za taj uspeh, roman nas nagrađuje potvrđivanjima. Sve ovo radi se iz dva vrlo važna razloga. Prvo, roman sam počinje da služi kao primer menjanja istine zbog promene glasova koja donosi i promene u tačkama gledišta; na taj način nas narativni metod prinuđuje da prihvatimo aforizmične primese date u prvom pasusu romana. Ono drugo je razlog podjednako važan, ali nešto uži; vredi truda da se dobro objasni.

Iako Legvinova prezentira ovaj roman koristeći dva različita prva lica jednine i ubacujući u međuprostore seriju drugih priča, od kojih su neke narodne, neke izveštaji istraživača itd, ona obezbeđuje da se roman, ipak, kreće kontinuirano napred. Svako poglavlje vodi nas od tačke gde je u nekom prethodnom poglavlju prekinuta radnja ili prekinuto razmišljanje, i omogućuje

nam da krenemo dalje. Postoji samo jedan izuzetak od ovoga: epizoda sa telepatskim razgovorom. Estraven je od početka priče želeo da nauči veštinu takvog razgovor. Roman je do šesnaestog poglavlja prava hronika pogrešnog sagledavanja Estravena od strane Dženli Aija i Dženli Aija od strane Estravena. Najzad, u šesnaestom poglavlju, pošto su zajedno pobegli sa farme Pulefen i uspeli da se popnu na glečer Gobrin, dvojica glavnih junaka počinju da govore otvorenije. U njihovom šatoru,mestu u mećavi, kad Dženli Ai objasni da ovom svojom posetom planeti Geten, zbog relativističkih efekata putovanja skoro svetlosnom brzinom u brodovima tipa "Nafal", gubi svaku mogućnost da ikada više vidi svoje roditelje, Estraven shvata da je Dženli izgnanik iz svog rodnog kraja isto koliko i takozvani Izdajnik iz svog. Oni su izgnani uzajamno: "Ti radi mene — ja radi tebe."

U ovom poglavlju, koje pripoveda Estraven vidimo ne samo izdvojenost njih dvojice i njihov zajednički trud u obavljanju veoma teškog poduhvata nego i Estravenov kemer. Pošto je Dženli uvek muško, Estraven postaje žensko; oni osećaju da između njih postoji velika bliskost, ali ta bliskost ostaje isključivo duhovna. Sedamnaesto poglavlje je "Orgotski mit o postanju" u kome je svet ljudi rezultat kopulacije između dva brata urođenika u kolibi načinjenoj od smrti, od leševa, unutar mećave. A onda se u osamnaestom poglavlju , "Na ledu", vraćamo ja-naraciji. U tom poglavlju Dženli Ai prelazi, i u geografskom i u narativnom smislu, isti teren koji je Estraven prešao u šesnaestom poglavlju. Poglavlje počinje ovim redom teksta: "Ponekad dok padam u san u mračnoj, tihoj sobi..." Pažljiv čitalac već zna da će Dženli Ai preživeti ovu avanturu, jer se već pojavljivao, u fusnotama, kao "urednik" ispričanog materijala. Još pažljiviji čitalac primetiće da u mitu o postanju, u prethodnom poglavlju, jedan od dvojice braće odmah posle kopulacije beži i nikad se ne vraća. Ako ta priča ima neke veze sa našom — a mora imati inače je Legvinova ne bi unela — onda je determinisano da jedan lik mora otići iz priče, pa pošto to ne može biti Dženli Ai, mora biti Estraven. Prema tome, ova sećanja iz budućnosti moraju biti Dženlijeva, i pokazuje se da je to doista njegov glas. I ovo poglavlje govori o zbližavanju Dženli Aija i Estravena, o noći kemera i najzad o onome što predstavlja zbližavanje nad svim drugim zbližavanjima — o telepatskom opštenju Estraven, kome je "Estraven" prezime a prvo ime mu glasi Terem, čuje kako ga Dženli telepatski oslovljava imenom Terem, koristeći pri tom glas Estravenovog mrtvog brata i kemeringa Areka. Jedino ovaj događaj pokriven je dvaput; jedino tu je ispoljena ljubav; tu je demonstrirana podudarnost Dženlijeve i Teremove tačke gledišta; zato je ovo možda ključni događaj u čitavoj radnji

romana.Devetnaesto poglavlje, "Dolazak kući", počinje bez kurziva; pojavljuju se zamenice prvog lica, ali ne jednine:

> Po mračnom vetrovitom vremenu gacali smo dalje, pokušavajući da nađemo nekakvo ohrabrenje u činjenici da smo ugledali Ešerhotske litice, prve stvari sem leda, snega i neba koje smo za proteklih sedam nedelja uopšte videli.

Ovo bi, naravno, mogao govoriti ma ko od njih dvojice, ali pošto je Dženli Ai govorio poglavlje osamnaest, a pošto zakon koji determiniše strukturu ovog romana zahteva alternaciju narativnih glasova, govornik sad mora biti Estraven. zato ovo poglavlje čitamo u svome duhu Estravenovim glasom, i sve se uklapa, stranica se bliži kraju, a onda govornik napominje da zna da su njegova sećanja tačna "po Estravenovom dnevniku, jer ga ja nisam vodio." Zakon je prekršen! Umom smo slušali kako Dženli govori Teremovim glasom. Izuzetno vešto manipulišući tačkom gledišta, Legvinova nam je pružila iskustvo koje je njen roman opisao. Iznenada u potpunosti shvatamo uzajamnost tačaka gledišta dvojice junaka i zato shvatamo lepotu takvog gubljenja svog "ja". Sada su, sa tačke gledišta, i determinizam i slobodna volja beznačajni. Oko sredine romana, suprotnost determinizma i slobodne volje bitna je za Dženli Aija; on završava osmo poglavlje sledećom mišlju o Estravenu:

> ... palo mi je na pamet... da nisam svojom slobodnom voljom došao u Mišnori da tu sa Komensalima jedem prženu crnu ribu. Ni oni me nisu doveli. Doveo me je on.

Ali posle telepatskog razgovora njihove dve volje postale su jedna volja, pa pitanje determinizma više nije relevantno. Prinuđujući nas da ovo uvidimo, Legvinova je upotrebila determinizam — pola, sredine, jezika, stila, slike, tehnike i strukture — ne da dočara osećanje slobodne volje nego da subsumira, podvede, i determinizam i slobodnu volju pod šire shvatanje da je "istina stvar imaginacije".

Kao što smo mogli da vidimo prateći način kako likovi koriste aforizme, Dženli Ai i i Estraven počeli su roman vidno suprotstavljeni, zatim su obojica

učinili, ali se ipak pretežno Dženli razvijao ka Estravenu; najzad su obojica došli do jednog razumevanja. To razumevanje nije, zapravo, toliko pomirilo razlike između njih koliko ih je učinilo irelevantnim putem priznanja da one postoje i da su potrebne ako se želi uzajamno ispunjenje. U tom pogledu, centralne reči ovog romana su reči "Tormerove pesme":

> Svetlost je leva ruka tame
>
> a tama je desna ruka svetlosti.
>
> Ta dva su jedno, život i smrt,
>
> leže zajedno kao ljubavnici u kemeru,
>
> kao ruke spletene skupa,
>
> kao cilj i put.

Ovo je deo literature Handare, a to je religija čiji je Estraven poznavalac. Tek posle telepatskog razgovora Dženli u potpunosti shvata tu pesmu; nastoji i da je dopuni, pa crta u Estravenovoj svesci simbol jing-jang: "'Svetlost, tama. Strah, hrabrost. Hladnoća, toplota. Žensko, muško... Oba i jedno. Senka na snegu.'" Stižući do razumevanja Handare, Dženli — i čitalac — počinju da shvataju i ponešto iz kineske filozofije, a naročito iz taoizma.

"Protiviti se nečemu znači podržavati ga" primećuje Estraven na svoj tipičan način, aforizmično i paradoksalno. Uporedite to sa ovim rečima iz najstarijeg dokumenta taoizma, *Tao te kinga* iz pera Lao Cua: "U konfliktima između opozita, što više jedan napada svog prividnog protivnika... to više poražava sebe." Ne samo što taoizam svoju poruku iskazuje aforizmičnim paradoksima, nego koristi i anegdote onako kako ih ovaj roman koristi. Četvrto poglavlje, "Devetnaesti dan" govori o čoveku koji je želeo da zna dužinu svog života i gonjen tom željom učinio glupu grešku — pitao handaratske predskazivače budućnosti kog dana će umreti. Oni su mu saopštili da će umreti devetnaestog — ali nisu rekli kog meseca niti koje godine. Ovo ga dovodi do ivice ludila; njegov ljubavnik, u želji da spase njegov zdravi razum, nudi svoj sopstveni život u zamenu za obaveštenje koliko dugo će taj čovek živeti. Kažu mu da će živeti duže nego on, ljubavnik. Kad se ljubavnik vrati sa tim odgovorom, čovek padne u ubilački bes zato što je ljubavnik svoje pitanje utrošio uzaludno. Ubija

ljubavnika, i potom se, videći šta je učinio, toliko otrežnjava i šokira da sledećeg meseca vrši samoubistvo: obesi se, devetnaestog. U ovoj paraboli, predskazivači su zaista rekli istinu: ljubavnik je u zamenu za željenu informaciju dao svoj život, onaj čovek je ljubavnika nadživeo, a umro je devetnaestog. Ali, iako predskazivači imaju veštinu da predskažu budućnost (što bi impliciralo da je budućnost determinisana), oni su je ovog puta predskazali iz jednog svog, posebnog razloga: "'Da bismo pokazali da je savršeno nekorisno znati odgovor na pogrešno pitanje,'" I tome čoveku i njegovom ljubavniku bilo je mnogo bolje da su postupali u skladu sa taoističkim učenjem, da su živeli koliko im je suđeno da žive i umrli kad im je suđeno da umru. U tom slučaju, čak i da su umrli u iste te dane, bili bi pošteđeni ludila, možda bi našli mir. Uporedimo tu priču sa sledećom pričom Čuang-cua, najslavnijeg interpretatora taoizma:

> Hui Cu reče Čuang-cuu: "Od tvog učenja nema praktične koristi." Čuang-cu reče: "Samo sa onima koji već znaju vrednost beskorisnog može se razgovarati o korisnom. Ova zemlja po kojoj hodamo ogromna je, a ipak čovek za hodanje koristi samo onoliko zemlje koliko njegova dva stopala pokrivaju. Ali pretpostavimo da jedan čovek odreže svu zemlju oko sebe sem onih mesta na koja će stupati dok ne dođe do Žutih izvora (do zemlje mrtvih); da li bi mu ti komadići bili od ikakve koristi za hodanje?" Hui Cu reče: "Ne bi bili nimalo korisni." Čuang-cu reče: "Onda je korisnost nekorisnog sasvim očigledna."

Ova priča nas uči da je nekorisno samo sobom korisno, a handaratsko predskazivanje, iako je nekorisno u smislu da ne omogućava ljudima da primenom svoje slobodne volje izmene već determinisani tok događaja, korisno je utoliko što ih uči da se pomire sa življenjem u neznanju. Da li je neka parabola korisna, da li je tlo ispod stopala jednog čoveka korisno, to zavisi od tačke gledišta. Vrednost, na kraju krajeva, zavisi od onog ko ocenjuje vrednost. Za učenje tao, koje se nekad opisuje kao Put a nekad kao Priroda, sve stvari su podjednako vredne i podjednako bezvredne jer su sve podjednako istinite, sve su jednako deo taoa.

U taoizmu, najbolja akcija sastoji se u informisanoj neakciji, u dopuštanju da ljudi i stvari u potpunosti ispolje svoje prirodne osobine. U antičkoj Kini Lao Cu je tako interpretirao tao, pa je iz njega izvlačio ne samo zaključke o stavovima

nego, čak, smernice za dobro upravljanje državom. On je smatrao da su najbolji vladaoci oni koji navode ljude da postupe u skladu sa svojim prirodnim osobinama. To je i Estravenov talenat:

> Nikad nisam imao nikakve talente sem jednog, a to je da znam kad će veliki točak poslušati dodir moje ruke, da to znam i da tad stupam u akciju... Bilo je divno opet osetiti tu izvesnost, znati da sam u stanju da vodim svoju sreću i sreću sveta kao bob-sanke niz strmi, opasni sat.

Po legendi, kad je Lao Cu video da počinje propadanje dinastije, otišao je, i pre nego što će zauvek nestati dao je svoja učenja jednom čuvaru kapije. I Terem napušta Karhidu kad vidi da je vreme vladajuće dinastije — i svih dinastija — na izmaku. Ne možemo a da ne zapazimo tu paralelu. U ovom romanu.taoistička slika kapije zamenjena je slikom mosta. Roman počinje ceremonijom u kojoj Argaven polaže poslednji, ključni kamen u luk mosta koji će otvoriti Novi put. Maker je crven. Ta se boja nekad dobijala prinošenjem ljudske žrtve; sad se na žrtvu prinosi životinja. Na samoj toj ceremoniji Terem vidi da će Dženli Ai biti taj koji će "'nama pokazati novi put.'" Formirajući most naracijom samom, posle pogibije Estravena od metaka Tibeovih agenata Dženli Ai se vraća "kroz severne kapije u Erengang... postalo mi je sasvim jasno da sad, kad je moj prijatelj mrtav, moram postići ono radi čega je on umro. Moram da ugradim ključni kamen u luk."

Teremova krv podržaće ovaj novi, važniji most — i ujedno će premostiti roman. Stvari se dešavaju onako kako je suđeno da se dešavaju. To je Put.

Čuang-cu, koji je došao znatno posle Lao Cua, nije pokušavao ni da ubeđuje ni da savetuje. Nastojao je da se ne meša u poslove ljudi; više je voleo da se koncentriše na oslobađajuću meditaciju o taou. On po tome mnogo podseća na Tkača Faksea, još jednog handaratskog upućenika koji razume nekorisnost znanja odgovora na pogrešno pitanje i koji, posle Estravenovog silaska sa scene, mora zauzeti Estravenovo mesto. Glavni predmet Čuang-cuove satire bio je Konfučije, zato što je Konfučije veliku pažnju posvećivao političkim problemima. U Konfučijevom vremenu "napori... moćnih porodica da državu razbiju na porodične kraljevine sukobljavali su se sa željama sitnijeg plemstva i bogatih građana da se stvori ujedinjena država kojom će ljudi upravljati dolazeći na položaje po zasluzi, na osnovu obrazovanja i karaktera. Ovi drugi formirali su

jedan relativno demokratski pokret, mada je on, prirodno, iz vladavine isključivao radne ljude, a naročito seljake, svodeći ih na ulogu objekta dobronamernog paternalističkog stanja. Ideje ove grupe u fundamentu je formulisao Konfučije; njegovo učenje dobro je poslužilo kao kičma birokratske države koja se u Kini razvila.

Opis konfučijanske nacije i suprotnog načina organizovanja u "mala kraljevstva" savršeno odgovara Getenu.

> Zabavno je bilo, a i fascinantno, naći ovde na Getenu vlade tako slične vladama iz davne istorije Tere: jednu monarhiju i jednu istinsku potpuno razvijenu birokratiju.

Iako je sasvim jasno da *Leva ruka tame* prikazuje svet paralelan našem, u pogledu oblika vladavine paralela se ne odnosi na naše vreme nego na vreme legendarnog Čuang-cua.

Naravno, iz ovoga ne bi trebalo izvući zaključak da je *Leva ruka tame* običan *roman á clef*. Postoje ključne nepodudarnosti između kineske istorije i ove pripovesti; na primer, svojom očiglednošću nameće se istovremenost življenja Estravena i Faksea. Ne bi trebalo da preteramo sa oslanjanjem na kinesku filozofiju i literaturu kao izvore. Na primer, orgotski mit o postanju, koji je povezan sa topljenjem leda.mnogo je bliži, reklo bi se, nordijskim mitovima o postanju nego ičemu u kineskoj literaturi. Ipak se čini da ovaj roman mnogo duguje nekoj od antičkih filozofija dinamičke opozicije i aktivnog jedinstva. "Ako je Priroda neiskaziva, onaj ko želi suštinu njenu da spozna neće pokušavati rečima da je iskaže." (Lao Cu) Ipak je Lao Cu pišući ovaj paradoksalni aforizam pokušao upravo to da uradi što kaže da ne treba raditi; isto je Legvinova uradila pišući svoju knjigu. U svim romanima akcije likova su determinisane. Na kraju krajeva, sve ono što će im se desiti dok stignemo do poslednje strane uveliko je već napisano u trenutku kad počinjemo da čitamo prvu stranu. Ipak, da bismo se zainteresovali za opravdanost ili neopravdanost njihovih odluka, moramo o likovima da mislimo kao da imaju slobodnu volju. Znači, svi likovi su determinisani ali svi zahtevaju da prihvatimo tačku gledišta sa koje oni izgledaju slobodni. U ovom romanu ta činjenica o pripovedanju postaje tematska preokupacija, a problem suprotnosti između determinizma i slobodne volje

pomaknut je u stranu u korist pojma tačke gledišta. Radi se o tome kako će čovek postaviti svoj um, a to je centralna preokupacija taoizma.

Svojim korišćenjem paradoksa, aforizama, istorijskih paralela i elemenata filozofije ovaj roman, reklo bi se, pokušava da navede čitaoce da dozive taoističku tačku gledišta, da učestvuju li njoj. Prema toj tački gledišta, što god tao bio, nije bitno; stvari se dešavaju kako moraju. U romanu o tome svedoči preciznost predskazivača. Kad im je Dženli Ai postavio dovoljno precizno pitanje o svojoj misiji, naime pitanje da li će se Geten tokom sledećih pet godina priključiti Ekumenu, dobio je odgovor u kome ničeg paradoksalnog nema: "da". Onda ne možemo a da se ne zapitamo da li to ne implicira da je i takav odgovor beskoristan i da su Dženli Ai i Estraven mogli da uštede sebi dalji trud. Podjednako je jasan i odgovor na to: oni su morali da postupaju onako kako im je njihova priroda nalagala, to je taoistički Put i to je tačka gledišta ovog romana. "Inteligencija se sastoji u tome da se postupa u skladu s Prirodom. (Lao Cu) Ispoljavajući akcijom svoju prirodu oni su ostvarili taoistički cilj shvatanja i svoje i tuđe istinske prirode. Na ovaj način, kao što tvrdi delo *Tao Te King*, oni mogu da vode svet u kome žive i da konačno dovedu tačke gledišta drugih ljudi u saglasnost sa svojom tačkom gledišta. Granice između nacija raspadaju se zato što su njih dvojica bili u stanju da shvate jedan drugoga i da telepatski razgovaraju. Kada u poslednjem poglavlju Dženli Ai odlazi da vidi Estravenov zavičaj i da ponudi utehu — onoliko utehe koliko može — rodbini svog prijatelja, Estravenov otac postavlja pitanja o putovanju preko leda, ali njegov sin, u kome Dženli Ai vidi "blesak duha moga prijatelja" pita: "'Hoćete li nam reći kako je umro? - Hoćete li nam pričati o drugim svetovima tamo napolju, među zvezdama — o drugim vrstama ljudi, o drugim životima?'" "Za čoveka je prirodno da se rodi i da umre." (Lao Cu) I Terem i njegov sin to znaju; obojica su spremni za veliku avanturu, za polazak u smrt i za polazak među zvezde, avanturu tela, naravno, ali u mnogo većoj meri i avanturu duha. Čovečanstvo se večno borilo da promeni svet, da shvati kako je svet determiniran i da mu nametne svoju volju. Prema učenju tao i prema ovom romanu Legvinove, to doba prestaje, a mir i oslobođenje nastupaju, kad čovek prihvati prirodu stvari i počne da je se pridržava. Potrebno je proširiti svoj um, steći fleksibilnost i prilagođavati svoju tačku gledišta prirodi ljudi i stvari oko sebe, naučiti gledati ljude ne kao muškarce i žene nego kao ljude, videti šta svet stvarno jeste i šta nam svet zapravo čini, shvatiti da su jezici čovečanstva refleksija čovečanstva, videti da se, baš kao u romanu, sve stvari uklapaju u obrazac. Ovladati tim saznanjima ni u kom slučaju nije nekorisno, ali i kad smo njima ovladali, nismo

dobili odgovor na pitanje koje jedan od likova u romanu postavlja. Ne radi se o tome da u romanu nađemo neki odgovor; odgovor je roman sam.

Beleške o autorima

Rodžer Zelazni (Roger Zelazny) rođen je 1937. godine u Ohaju. Oni koji su se svojevremeno zbunjivali ne znajući kako se to prezime čita, pokušavali su da ga izgovaraju kao "Želazni" i slično, mogu da nađu utehu u tome što je njegovo poreklo mešovito poljsko-irsko-američko-holandsko, tako da stvarno nije lako pogoditi kako se to ime izgovaralo u domovini nekog njegovog pretka. Uspešno je studirao, magistrirao je na Kolumbijskom univerzitetu 1962, vodio je miran činovnički život sve dok nije postao profesionalni pisac. Njegova prva objavljena priča je "Igra strasti" ("Passion Play", 1962). Od početka se istakao izvanrednim stilom i velikim literarnim talentom; to mu je verovatno pomoglo da dobije najcenjenije SF nagrade, HUGO i NEBULA, ukupno čak šest puta. Napisao je mnoštvo blistavih priča, od kojih su neke sakupljene u zbirke *Četiri za sutra* (*Four for Tomorrow*, objavljeno u Velikoj Britsaniji pod naslovom *Ruža za eklezijaste —A Rose for Ecclesiastes*), *Vrata njegovog lica, svetiljke njegovih usta, i druge priče* (T*he Doors of His Face, The Lamps of His Mouth, and Other Stories*, 1971) i *Moje ime je legija* (*My Name is Legion*, 1976). Prešao je potom na novele i romane, među kojima se ističu *Ovaj besmrtnik* (*This Immortal*, 1966), *Gospodar snova* (*The Dream Master*, 1966) i *Gospodar svetlosti* (*Lord of Light*, 1967). Po motivima njegovog romana *Aleja prokletstva* (*Damnation Alley*, 1969) snimljen je istoimeni film. Kao pisac, opsednut je motivom besmrtnosti i većina njegovih dela prožeta je raznim vidovima neograničenog života — od obične fizičke besmrtnosti, preko višestruke reinkarnacije do izuzetno originalno smišljenih vrsta zagrobnog života. Njegov poetski književni stil uglavnom ga drži u vodama bliskim čistoj fantaziji, a i ogledao se u pisanju fantastike. Poznata je njegova "*Amber*" ("*Ćilibar*") serija. Napisao je mnogo romana, a i dalje je aktivni pisac.

Lari Niven (Larry Niven) je čovek koji odista ne mora pisanjem da zarađuje za život, niti mora da pređe na skromniju hranu ako mu neki honorar ne stigne na vreme. Pravo ime mu je Lorens van Kot Niven (Laurence van Cott Niven); naslednik je lanca hemijske industrije, dakle — istinski bogataš. Rođen je u Kaliforniji 1938. Diplomirao je matematiku. Već svojom prvom objavljenom pričom ("Najhladnije mesto", 1964 — "The Coldest Place") pokazao je zrelost, ubedljivost i snagu. Njegove priče zasnivaju se najčešće na

izvanrednom poznavanju prirodnih nauka, posebno astronomije i fizike; pažljivo su sklopljene, domišljene i u literarnom pogledu solidno doterane. Tri puta je dobio nagradu HUGO u kategoriji priča (1966, 1971. i 1974. godine), a 1970. odneo je duplu krunu (HUGO i NEBULA) za roman Prsten. Stvorio je sopstvenu istoriju budućnosti, u kojoj ljudski rod odlazi u svemir, stvara svoju interesnu zonu, susreće se sa rasom Papetara ("Lutkara"), nailazi na ostatke ratobornih i robovlasničkih rasa iz davne prošlosti naše galaksije... to su, zajedničkim imenom, "Priče o poznatom svemiru". U taj ciklus spadaju romani: *Svet Ptava* (*World of Ptavvs*, 1966), Protektior (1973), *Poklon sa Zemlje* (*A Gift from Earth*, 1968), *Prsten* i *Inženjeri prstena* (1980), kao i zbirke *Neutronska zvezd*a (*Neutron star*, l968), *Oblik prostora* (*The Shape of Space*, 1969), *Sve te milijarde puteva* (*All the Myriad Ways*, 1971) i *Priče o poznatom svemiru: svet Larija Nivena* (*Tales of Known Space: the Universe of Larry Niven*, 1975). Jedan zaseban, manji ciklus čine njegove priče o momentalnom transportu — MT, među kojima su najznačajnije "Umom samim" ("By Mind Alone", 1966), "Sevajuća gomila" ("Flash Crowd", 1973), "Mašina za alibi" ("The Alibi Machine", 1973) i "Svi mostovi rđaju" ("Ali the Bridges Rusing", 1973)... Nekoliko romana objavio je u koautorstvu sa drugim piscima, sa Džerijem Purnelom (Jerry Pournelle) i Stivenom Barnsom (Steven Barnes). Iako izgleda da je u poslednje dve-tri godine načinio i neke neuspešne pokušaje izleta u čistu fantaziju, Niven svojim dosadašnjim delima ostaje jedan od velikana moderne "tvrde" naučne fantastike.

Daniel Kejz (Daniel Kayes) Na osamnaestoj svetskoj SF konvenciji, u Pitzburgu I960, godine, Isak Asimov je uručio nagradu HUGO Danielu Kejzu za noveletu "Cveće za Aldžernona". Asimov kaže da je tada bio izuzetno potresen kvalitetom priče. "Radost sa kojom sam delio nagrade HUGO ostalim dobitnicima činila se lažnom u poređenju sa ovom radošću", piše Asimov mnogo godina kasnije. "Moje strasne, poletne reči, parale su vazduh; hvalio sam... vrline Daniela Kejza. 'Kako je on ovo uradio?' pitao sam se tada obraćajući se Muzama. 'Kako je on to uradio?' Malo potom, Daniel Kejz me je povukao za rukav i rekao: 'Čujte, kada saznate kako sam ja to uradio, javite mi, hoćete li? Želeo bih da to uradim ponovo.'" Ova šala odražava gorku istinu da je Kejz čovek jednog jedinog, ali velikog uspeha. Rođen 1927, ovaj univerzitetski profesor engleskog jezika dugo se trudio da nešto postigne u naučnoj fantastici (prva priča mu je objavljena u časopisu *Marvel SF*1952. godine),ali je stvarno zasijao samo sa tom jednom pričom. Nikad više nije uspeo da "to uradi ponovo". Međutim, proširio je "Cveće za Aldžernona" u roman, i taj roman je 1966. dobio

nagradu NEBULA. Po romanu je snimljen i film "Čarli" koji je prikazan i u našoj zemlji. Kasniji Kejzov roman *Kontaminirani čovek* (o industrijskoj nesreći u kojoj dolazi do prosipanja izvesne količine radioaktivne materije) nije privukao na sebe pažnju, a i nije prava naučna fantastika.

Orson Skot Kard (Orson Scott Card) je pripadnik najmlađe generacije američkih pisaca naučne fantastike. Svoju prvu priču objavio je 1976. godine u časopisu Analog. Bila je to "Enderova igra" i najviše zahvaljujući njoj, naredne godine dobio je nagradu KEMBEL, koja se dodeljuje najboljem piscu koji se pojavio u godini. Uskoro počinje da piše i za tiražnije časopise (*Omni*) i u njemu objavljuje svoje, za sada, najbolje ostvarenje, priču "Sonata bez pratnje" ("Unaccompanied Sonata"). Objavio je i nekoliko romana (*Kapitol*, *Gospodar pesama — Songmaster* i *Žestok san — Hot sleep*) koji, međutim, nisu na nivou njegovih najboljih priča. Njegovo poslednje delo je roman Enderova igra koji predstavlja proširenu verziju istoimene priče, i ukazuje na pomanjkanje ideja kod ovog nesumnjivo talentovanog pisca.

Fric Lajber (Fritz Leiber), punim imenom Fric Rojter (Reuter) Lajber rođen je 1910 godine. Diplomirao je psihologiju i fiziologiju, potom godinu dana studirao teologiju, a onda se otisnuo u svet uredničkog, nastavničkog i spisateljskog rada. Prva njegova priča objavljena je 1939. godine u časopisu *Unknown*. Bila je to priča kojom je započeo seriju ostvarenja tipa herojske fantazije, mača i magije; ta serija sada je sakupljena u šest knjiga, a novela iz te serije, "Zlosrećni susret u Lankmaru" dobila je nagrade HUGO i NEBULA za 1970. godihu. Duplu krunu Lajber je poneo i 1967. godine za noveletu "Promešajmo kosti". Pre toga, a i kasnije dobio je te nagrade mnogo puta, ali nikad obe odjednom. Lajber je izuzetno plodan pisac. Pored fantazije pisao je i pravu naučnu fantastiku; dao je mnogo priča i romana, a i poneki scenario. Zanimljivo je znati da su mu roditelji bili glumci orijentisani na šekspirovski repertoar; njegov otac pojavljivao se i u filmovima, a Fric Lajber je lično nastupio i na pozornici i na filmu, čak i u filmu Grete Garbo "Kamil". Mnogi njegovi romani govore o vremenskim ratovima, ili "ratovima promene" u kojima obe strane pokušavaju da izmene prošlost onako kako njima odgovara (na primer *Veliko vreme — Big Time*, 1961). Njegovi značajniji romani su: *Skupljaj se, pomrčino!* (*Gather, Darkness!* 1943), *Zeleni milenijum* (*The Green Milennium*, 1953), *Lutalica* (*The Wanderer*, 1964) i *Naša dama mraka* (*Our Lady of Darkness*, 1977), a zbirke priča: *Najbolje od Fric Lajbera* (*The Best of Fritz Leiber*, 1974) i *Svetovi Frica Lajbera* (*The Worlds of Fritz Leiber*, 1976)...

Ovaj barjaktar stare garde radi i danas. U časopisu Lokus izlazi sada njegova serija "O Mesecu, zvezdama i drugim stvarima" ("Moon and Stars and Stuff") koja predstavlja kombinaciju astronomije i autobiografije. Njegov sin Džastin (Jastin) piše takođe naučnu fantastiku, ali ne tako uspešno. Džastin se kao lik pojavljuje u Lajberovoj priči "Uhvati taj cepelin!".

Kliford Simak (Clifford Donald Simak) je najstariji od svih pisaca uključenih u ovu knjigu. Rođen je 1904. godine. U porodici njegove majke svi su bili farmeri. Njegov otac, imigrant iz Čehoslovačke, uskoro je i sam prihvatio farmerski život. Simak je detinjstvo proveo na farmi svog dede u Viskontinu, što je bilo od presudnog značaja za njegov književni rad. Do današnjeg dana zadržao je sklonost ka jednom specifičnom humanizmu i idilizmu prirode, ka nostalgičnom opisivanju sela i blagih zelenih pejzaža Zemlje. To se zapaža i u priči "Groto razigranih jelena", kojom je odneo "duplu krunu" za 1980. godinu. U žanru kao što je naučna fantastika, takav trijumf u sedamdeset šestoj godini života odista predstavlja nešto izuzetno. Počeo je da objavljuje 1931. godine (Prva priča "Svet crvenog sunca" — "The World of the Red Sun" u časopisu *Wonder Stories*.), samo pet godina nakon nastanka naučne fantastike kao samostalnog žanra, ali su mnoge od njegovih tadašnjih priča bile blede i slabe. Kao veliki pisac stupio je na scenu tek 1944. godine romanom *Grad*, ranije objavljenim iz delova u pojedinim časopisima. Mnogo kasnije, Simak je objavio priču "Epilog" koja predstavlja završetak povesti o Gradu. Među značajnije Simakove romane spadaju: *Prsten oko Sunca* (*Ring Around the Sun*, 1953), I *ovo nanovo* (*Time and Again*, 1951), *Vreme je najjednostavnija stvar* (*Time is the Simplest Thing*, 1961) i *Hodali su kao ljudi* (*They Walked Like Men*, 1962). Objavio je i desetak zbirki priča, a od pojedinačnih kraćih ostvarenja izdvajaju se "Veliko prednje dvorište" ("The Big Front Yard", 1958) i "Noć puudlija" ("The Night of the Puudly", 1964). Zdravstveno stanje veterana Simaka pogoršalo se 1983. godine kada je sa teškim oblikom emfizema pluća prebačen na bolničko tečenje.

Gardner Dozois je pisac čija su dela čak dvanaest puta nominirana za nagrade HUGO i NEBULA; u prvih jedanaest slučajeva ta priznanja su mu izmakla. Dvanaesta nominacija je bila ove godine, u katregoriji priče, za nagradu NEBULA. I ta dvanaesta ("Mirotvorac") je uspela... Dozois je rođen 1947. godine, a prvi SF rad (priču "Ispražnjeni čovek" — "The Empty Man") objavio je u časopisu *If* kada mu je bilo devetnaest godina. Neko vreme je radio kao novinar, a onda se posvetio naučnoj fantastici. Istakao se pričama,

romanima, a i kao antologičar. Neki od njegovih radova svrstani su u Novi talas. Najznačajniji roman mu je *Stranci* (*Strangers*, 1978). U saradnji sa Alek Efingerom objavio je roman *Košmarno plavo* (*Nightmare Blue*, 1975).

Koni Vilis (Connie Willis) je nova zvezda američke naučne fantastike, zasijala nenadano 1982. godine, kada je dobila dve nagrade NEBULA (za noveletu "Požarstvo" — "Firewitch" i priču "Pismo od Klierijevih"). I naredne godine je jedna od njenih priča bila zapažena — "Sidon u ogledalu". Karakteristika njene proze je visoka umetnička vrednost. A da li se radi samo o kratkotrajnom blesku imaginacije ili je u pitanju istinski dobar pisac, tek treba da se pokaže.

Serž Brisolo (Serge Brussolo) je francuski pisac naučne fantastike rođen 1951. godine. Već prva zbirka pripovedaka koju je objavio skrenula je pažnju kritičara i čitaoca naučne fantastike. Evo šta su pisali o njemu: "Serž Brisolo. Ako vas interesuje naučna fantastika, upamtite ovo ime" (*Le Figaro*); "Pripovetke isto toliko zanimljive i uverljive kao i one koje su napisali veliki anglosaksonski majstori." (*Le Républicain lorrain*); "Paklena i iznenađujuća originalnost." (*Fiction*). Njegova novela "Funnyway" dobila je 1979. godine Grand Prix francuske naučne fantastike. Do sada je objavio nekoliko romana i tri zbirke priča, a iz poslednje *Težak kao vetar* (*Aussi lourd que le vent*) preuzeli smo novelu "Putevi zaborava". Najznačajniji romani su mu *Sejači ponora* (*Les semeurs d'abîme*s, 1983) i *Ukorenjene zveri* (*Les bêtes enracinées*, 1984). Brisolo pripada Novom talasu u francuskoj SF književnosti, njegova dela ne odlikuju se preteranom naučnom uverljivošću, koja je osobena za većinu američkih pisaca, niti se on trudi da sve objasni do detalja, bar ne na direktan način,ali za uzvrat nudi nam literaturu najviše vrednosti, koja predstavlja osveženje za prave poklonike žanra naučne fantastike. Česta tema Brisolovih dela su različite transformacije žive materije.

Spajder Robinson (Spider Robinson) je jedan od izrazito talentovanih mladih američkih pisaca. Ime "Spajder" (Pauk) je najverovatnije pseudonim ili naknadno uzeto ime, a ne pravo kršteno ime. Rođen je 1948. godine, prvu priču objavio je u *Analogu* 1973. godine. Istakao se u fandomu i u profesionalnim SF časopisima svojim izuzetno duhovitim i inteligentnim kritikama i prikazima knjiga; ispoljio je široko znanje, istančan ukus, moderan senzibilitet i sposobnost da vrlo smelo i originalno kombinuje reči. Novela "Zvezdani ples" je njegovo najbolje ostvarenje. Značajan udeo u stvaranju te novele pripada i njegovoj supruzi Žani (Jeanne Corrigan Robinson) koja je balerina.

Profesor **Hari Kroiter (Harry P. Kroiter)** predaje engleski jezik na univerzitetu Teksas AM. Već godinama se bavi proučavanjem naučne fantastike.

Profesor **Džejms Sapi (A. James Supple)** predaje engleski jezik na kalifornijskom državnom univerzitetu u Fulertonu. Njegova predavanja obuhvatila su američku književnost i američku naučnu fantastiku; organizovao je poseban seminar o Bredberiju.

Profesor dr **Erik S. Rabkin (Eric S. Rabkin)** predaje engleski jezik na univerzitetu u Mičigenu. Rođen je 1946, doktorirao 1970. na univerzitetu u Ajovi. Objavio je četiri knjige stručnih tekstova o književnosti, od kojih su druge dve (*Fantastično u literaturi — The Fantastic in Literature*, 1916 i *Naučna fantastika: istorija, nauka, vizija —Science Fiction: History, Science, Vision*, 1977) posvećene naučnoj fantastici. Objavio je i mnogo drugih radova kojima se iskazao kao jedan od vodećih mlađih akademskih proučavalaca naučne fantastike u svetu.